

تَضِيكَاتُ
پستو شريف
مَشْكُوَّةٌ شَرِيفٌ

تَالِيفٌ

مولانا فضل محمد يوسف زئي دامت برکاتہم
استاذ حدیث، جامعہ علوم اسلامیہ بنوری تاون کراچی

پستو ترجمہ

مولانا محمد بیہن الہادی "مقانی"

سابق مدرس مدرسہ تعلیم القرآن والحديث

جارسدہ روڈ، پشاور

محلہ جنگی پشاور
0314-9797200
0345-1977797

مکتبہ اصلاح

توضیحات

مشکوٰۃ شریف

(جلد دریم)

حضرت مولانا فضل محمد یوسف زنی رحمۃ اللہ علیہ
علامہ استاذ حدیث جامعہ علوم اسلامیہ بنوری تازن کراچی

پښتو ترجمہ:

مولوي فيض الهادي حقاني

د توضیحات پښتو شرح مشکوٰۃ خصوصیات:

- په اول جلد کې د اصول حدیث یوه مفیده مقدمه
- په متن باندې اعراب
- په تیل کې تحت السنور بامفهومه ترجمه
- هر حدیث ته مناسب عنوان ورکول
- د مشکوٰۃ المعایب د آحادیثو تخریج د صحاح ستہ
- وغیره کتابونو نه کول
- د مشکوٰۃ المعایب د مشکلو لغاتو حل کول
- په شرحه کې هر یو ځای ته مناسب عنوان ورکول
- دائمه اربعمو مذاهبو بیان
- د مذاهبو دلائل بیانول
- د احنافو د مذهب د ترجیح وجوہات بیانول
- په شرح کې د مرقاة او د اشعة اللمعات د عباراتو حوالې ورکول
- د کتاب د هرې صفحې په سر د کتاب او باب خودنه
- د هر کتاب په اول کې د ضروري مباحثو بیان
- بین القوسین په اضافي قیوہ اتو سره مزید وضاحت کول
- د مشکلو ابحاثو د سوال او جواب په ذریعہ حل کول
- د جدید او قدیم بعضي مسائلو استنباط
- په آحادیثو کې د تعارض په صورت کې بہترین مطابقت راوستل
- په اتم جلد کې د مشکوٰۃ المعایب د حدیثو د راویانو مفصل حالات

محلہ جنگی پشاور
0314-9797200
0345-1977797

مکتبہ اصلاح

د چهاپ ټول حقوق د پاشا شريزه محفوظ دي

درخواست

د الله تعالى په فضل وكرم سره د کمپوزنگ نظرثانی او تصحیح نه علاوه د چهاپ کولو او جلد سازنی په ټولو مرحلو کبسی د ډیر احتیاط نه کار اخستلی شوی دی خو بیا هم انسان کمزوری دی. که ددی احتیاط باوجود هم څه غلطی په نظر درشی نو اطلاع راکړنی ان شاء الله په راتلونکی چهاپ کبسی به نی تصحیح او کړو.

د کتاب نوم: توضیحات و مشکوٰۃ شریف

مؤلف: الشیخ مولانا فضل محمد یوسف زئی حضرت علامه استاذ حدیث جامعۃ علوم اسلامیة بنوری تاون کراچی

د ملاویدو پتی:

پاکستان	افغانستان
شیقندر	جلال اباد
اکوړه خټک	کابل
صوابی	خوست
شیوه اوه	گردیز
مردان	غزنی
مینګوره	فندهار
تیمرګره	کونډوز
باجور	کنړ
تل هنگو	مزار شریف
دوابه	لغمان
ډیره اسماعیل خان	
بلوچستان	
چمن	

ترجمه: مولوي فیض الهادي حقاني

کمپوزنگ: مولوي فیض الهادي حقاني

ناشر: مکتبۃ الرضیاء
 محلہ جنگی پشاور
 0314-9797200
 0345-1977797

فهرست

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۲۷	د تحية الوضوء فضيلت	۲۷	باب صلوة التطوع
۳۰	د توبی د مونخ بیان	۲۸	د استخاري مونخ او دعاء
۳۲	د تحية الوضوء په وجه جنت ملاؤ شو	۳۱	د مصيبت په وخت سره نفل مونخ کول په کار دي
۳۵	باب صلوة التسبيح	۳۲	صلوة الحاجة
۳۷	په قيامت کې به د ټولو نه اول د مونخ پوښتنه کېږي	۳۵	د صلوة تسبيح فضيلت او طريقه
۴۰	باب صلوة السفر	۳۸	د مونخ او د قرآن فضيلت
۴۷	په آيت قصر کې د ويرې اتفاقي قيد	۴۶	په مني او عرفات کې قصر سفر دی يا قصر حج دی
۵۰	د حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دليل	۴۸	د اقامت موده څومره ده؟
۵۲	د جمع بين الصلوتين حکم	۵۱	د مسافرې په حالت کې سنت وکړې شي او که نه؟
۵۹	تر څو پورې چې د اقامت نيت نه وي قصر کېږي	۵۶	په سورلي باندې مونخ کول
۶۱	د جمع بين الصلوتين تفصيل	۶۰	قصر فقط په څلور رکعتيز مونخ کې دی
۶۳	قصر رخصت نه دی ، عزيمت دی	۶۲	د حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په مني کې قصر قصر نه کولو وجه
۶۴	قصر د سنت نبوي نه ثابت دی	۶۴	قصر د الله تعالی حکم او عزيمت دی
۶۵	په سفر کې د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يو معمول	۶۵	د قصر د مسافت حد
۶۷	باب الجمعة	۶۶	که فرصت وي نو په سفر کې نفل کولې شي
۷۱	د جمعي دورځي فضيلت	۶۸	د جمعي د فضيلت نه د يهود او نصراني محروميا

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۷۳	د جمعې په ورځ د قبولیت وخت کوم یو دی	۷۲	د جمعې په ورځ کې یو ساعت د قبولیت دی
۷۷	د قبولیت ساعت د مازيگر نه وروسته ولتوی	۷۴	د جمعې فضیلت او د ساعت قبولیت
۸۰	د جمعې په مقبول ساعت کې دعاء قبلېرې	۷۸	د جمعې فضیلت
۸۲	د جمعې په ورځ په کثرت سره درود ویل په کار دي	۸۱	جمعې ورځې ته د جمعې ویلو وجه
۸۴	جمعه د مسلمانانو لپاره د اختر ورځ ده	۸۳	د جمعې په ورځ د مرکیدونکي مؤمن د پاره زېرې
۸۷	باب وجوبها د جمعې د فرضیت بیان	۸۵	د جمعې شپه روښانه او د هغې ورځ پریقیدونکي ده
۸۸	د درې جمعو پریخودلو سره په زړه مهر ولگي	۸۷	د جمعې مونځ پریخودلو باندې سخت وعید
۸۹	د جمعې اذان اوریدونکو باندې د جمعې مونځ کې شرکت کول واجب دي	۸۸	په غیرد عذر نه د جمعې مونځ د پریخودلو په وجه صدقه کول په کار دي
۹۶	هغه خلک چې په هغوی باندې جمعه فرض نه ده	۹۰	په کومو خلکو باندې د جمعې په مونځ کې شرکت کول واجب دی؟
۹۹	بغیر د شرعي عذر نه درې جمعې جماعت پریخودونکی منافق دی	۹۸	د جمعې پریخودونکي ته سخت وعید
۱۰۱	باب التظیفه والتبکیر	۹۹	د تجارت یا د غفلت په وجه د جمعې د پریخودلو نقصان
۱۰۳	د جمعې په مونځ کې معمولي کار هم ناجائزه دی	۱۰۱	د جمعې د مونځ آداب
۱۰۶	د خطبې په دوران کې په نیکیو سره امر او نهی د منکر نه هم منع ده	۱۰۴	د جمعې په ورځ اول وخت کې دراتلو فضیلت
۱۰۸	د جمعې په ورځ به جامه اغوندي	۱۰۷	په جومات کې یو سری د هغې د خای نه اخوا کول منع دی

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۱۱۰	د جمعې او د اخترونو د پاره خاصي جامي ساتل په کار دي	۱۰۹	جامع جومات پورې پيدل تلل افضل دي
۱۱۱	په خټونو د پاسه د تيريدلو سخت وعيد	۱۱۱	د خطبې په دوران کې د امام سره نزدې کيڼي
۱۱۲	د پرکالي په صورت کې خاي بدلول په کار دي	۱۱۲	د خطبې په دوران د ناستي يو ممنوع صورت
۱۱۳	په جمعه کې حاضریدونکي درې قسمه خلک	۱۱۳	خوک د هغې د خپل خاي نه مه پاسوی
۱۱۶	د مسلمانانو د پاره جمعه يو قسمه اختر دی	۱۱۵	د خطبې په دوران کې خبرې کونکي د خر په شان دی
۱۱۸	باب الخطبة والصلوة	۱۱۷	په مسلمانانو باندې په هره اونۍ کې غسل کول واجب دی
۱۲۰	د نبي کریم ﷺ په زمانه کې د جمعې يو اذان و	۱۱۸	د جمعې د مونځ وخت
۱۲۴	د جمعې مونځ او برد او خطبه لنډه د هونيار تيا نښه ده	۱۲۲	د جمعې په ورځ به نبي کریم ﷺ دوه خطبې ورکولې
۱۲۷	په خطبه کې نبي کریم ﷺ دیر دردناکه آيت تلاوت کړو	۱۲۵	د خطبې په دوران کې د نبي کریم ﷺ کيفيت
۱۲۷	نبي کریم ﷺ تور پټکي ترلی و او د جمعې مونځ يې وکړو	۱۲۷	نبي کریم ﷺ به د جمعې په مونځ کې سورة "ق" لوستلو
۱۳۲	د جمعې يو رکعت موندونکي ته جمعه ملاؤ شوه	۱۲۸	د خطبې په دوران کې د تحية المسجد مسئله
۱۳۵	د خطبې په دوران کې دې مونځ کوونکي د خطيب طرف ته متوجه شي	۱۳۴	د نبي کریم ﷺ د خطبې تقرير
۱۳۶	په ناسته خطبه جايز نه ده	۱۳۵	نبي کریم ﷺ به په ولاړه خطبه لوستله
۱۳۸	د حضرت ابن مسعود رضی الله عنه د اطاعت مثال	۱۳۷	د خطبې په دوران کې حرکتونه کول او لاسونه خوځول مناسب نه دي

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۱۴۰	باب صلوة الخوف	۱۳۹	د جمعې مونځ نه موندلو په صورت کې د غرمې لموځ کول په کار دي
۱۴۶	د ویرې د مونځ یوه بله طریقه	۱۴۳	د نبی کریم ﷺ په دور کې د ویرې د مونځ یوه طریقه
۱۴۹	د ویرې د مونځ یوه بله طریقه	۱۴۷	د ویرې د مونځ یوه بله طریقه او د نبی کریم ﷺ شجاعت
۱۵۲	د ویرې د مونځ یوه بله طریقه	۱۵۱	د ویرې د مونځ یوه مخصوصه طریقه
۱۵۵	د اختر د مونځ شرعي حیثیت	۱۵۴	باب صلوة العیدین
۱۵۸	د اختر نوڼو په مونځ کې اذان نه وي	۱۵۶	د اختر نوڼو مونځ دې په عید گاه کې وي
۱۵۸	د اسلام په خړوبولو کې د ښځو کالي هم مصرف شوي دي	۱۵۸	د اختر نوڼو خطبه د اختر د مونځ نه وروسته ده
۱۶۰	د اختر په مونځ کې د ښځو د شریک کیدو مسئله	۱۶۰	د اختر د مونځ نه مخکې یا وروسته نقل کول منع دي
۱۶۴	د وړو کې اختر د مونځ نه مخکې په کلهجوري سره روژه هاتی کول په کار دي	۱۶۲	د اختر نوڼو په موقع باندي د نفسو او د سرور حکم
۱۶۵	په لوي اختر کې د قربانی وخت	۱۶۴	نبی کریم ﷺ به د اختر په ورځ لاره بدلوله
۱۶۷	نبی کریم ﷺ به په عید گاه کې قرباني کوله	۱۶۶	د قربانی د واجب کیدلو دلیل
۱۶۹	وړو کې اختر کې خوراک د مونځ نه مخکې او په لوي اختر کې وروسته خوړل په کار دي	۱۶۷	د مسلمانانو د پاره په کال کې دوه اخترونه دي
۱۷۱	د اختر نوڼو په مونځو کې جهري قرأت دی	۱۶۹	په اختر نوڼو کې د تکبیراتو تعداد
۱۷۲	د خطبې په دوران کې خطیب لره د نيزي لیندي یا توري نه مرسته اخستل په کار دي	۱۷۲	د اختر نوڼو په مونځ کې زیاتي تکبیرونه درې درې دي
۱۷۴	عذر او د مجبوری په وجه د اختر مونځ په جومات کې هم کېږي	۱۷۴	عید گاه ته د تلوو طریقه

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۱۷۵	کد د زوال نه وروسته گواهي وشي نو د اختر مونخ به په د ابله ورځ کېږي	۱۷۵	وړو کي اختر کې مونخ ناوخته او لوي اختر کې وختي کول په کار دي
۱۷۸	په اخرونو کې خطبه د مونخ نه وروسته وي	۱۷۶	د اخرونو په مونخونو کې اذان او اقامت نشته دی
۱۸۲	د قرباني شرعي حیثیت	۱۸۲	باب في الأضحية
۱۸۵	د قرباني څاروی دې څنگه وي؟	۱۸۴	د قرباني څاروی په خپل لاس سره ذبح کول په کار دي
۱۸۷	د بيزي (چیلی) په بچې باندي قرباني	۱۸۶	د کوم عمر په څاروي باندي قرباني کول په کار ده؟
۱۸۸	په یو اوښ کې اوه کسان قرباني کولې شي	۱۸۷	عید گاه کې قرباني افضله ده
۱۸۹	د ذی الحجې د لسو ورځو د اعمالو فضیلت	۱۸۹	د قرباني کوونکي د پاره هدايات
۱۹۲	د مرحومينو لپاره قرباني جائزه ده	۱۹۰	د قرباني په وخت کې دعاء
۱۹۴	مات بنکرو والا څاروي باندي قرباني	۱۹۲	عيب دار څاروي باندي قرباني نه کېږي
۱۹۶	څورب څاروي باندي قرباني بهتره ده	۱۹۵	څلور قسمه څارو باندي قرباني صحيح نه ده
۱۹۷	په اوښ کې د کسو کسانو د شرکت مسئله	۱۹۶	شپږمياشتني گډ باندي قرباني جائزه ده
۱۹۹	د ذوالحجې په عشره کې د عبادت لوي فضیلت	۱۹۸	د قرباني کولو لوي فضیلت
۲۰۰	د لوي اختر نه وروسته فقط دوو ورځو پورې قرباني جائزه ده	۱۹۹	د لوي اختر په ورځ د مونخ کولو نه منځکې قرباني کول صحيح نه ده
۲۰۳	قرباني د ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَام سنت دي	۲۰۲	نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به همیشه قرباني کوله
۲۰۴	د فرع او د عتیره ممانعت	۲۰۴	باب العتيرة
۲۰۵	په غریب باندي قرباني واجب نه ده	۲۰۴	عتیره څه ته وايي؟
۲۰۸	د لمر په خسوف کې د مونخ طريقه	۲۰۷	باب صلوة الخسوف

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۲۱۲	دلر د کسوف حقيقي سبب	۲۱۱	د کسوف د مونځ حکم
۲۱۷	د کسوف په مونځ کې در کوع او د سجدو شمار	۲۱۶	دلر د کسوف په وخت کې د نبي کریم ﷺ ویره ولې وه؟
۲۱۹	دلر په کسوف کې غلام آزادول په کار دي	۲۱۸	د یو صحابي د کسوف مونځ د پاره منده
۲۱۹	د یو مشکل وخت کې سجده کول	۲۱۹	د کسوف په مونځ کې قرأت به په قلاړه او که په اوچت او از سره کولې شي
۲۲۱	د کسوف مونځ دعا مو مونځونو په شان دی	۲۲۰	د کسوف د مونځ رکوع
۲۲۴	د خوشحالی په وخت کې د نبي کریم ﷺ سجده شکر	۲۲۳	باب في سجود الشکر
۲۲۶	د امت په حق کې د نبي کریم ﷺ دعاء	۲۲۵	چې په مصیبت کې څوک راگیر شوی وویښې نو سجده د شکر کوی
۲۲۸	د نبي کریم ﷺ د استسقاء د مونځ طریقه	۲۲۸	باب صلوة الاستسقاء
۲۳۱	د دعاء په وخت کې د لاسونو کیفیت	۲۳۰	د استسقاء په دعاء کې لاس او چتول
۲۳۲	د باران په وخت کې د نبي کریم ﷺ عمل	۲۳۲	د باران په وخت کې د نبي کریم ﷺ یوه دعاء
۲۳۵	د استسقاء په وخت کې د نبي کریم ﷺ دعاء	۲۳۳	د خاډرد غورولو کیفیت
		۲۳۴	کله ناکله به نبي ﷺ په دعاء کې لاس لږ او چتولو
۲۳۶	د باران یوه بله عجیبه دعاء	۲۳۵	د باران دعاء
۲۴۰	په وسیلې سره د باران د پاره دعاء	۲۳۷	د استسقاء د دعاء تفصیل
۲۴۳	باب في الرياح	۲۴۱	د استسقاء په سلسله کې د یو نبي او د میږني واقع
۲۴۴	د ورځو او هواگانو په وخت کې به نبي کریم ﷺ په تشویش کې شو	۲۴۳	هو ارحمت هم دی او عذاب هم دی
۲۴۷	د غیبو پنځه خزاني	۲۴۵	د تیزی هوا په وخت کې د نبي کریم ﷺ دعاء
۲۴۷	هواگانو ته کنخل مه کوی	۲۴۷	اصل وچکالي څه ده

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۲۵۰	د وریځې په وخت کې دعاء	۲۴۹	د تیزی هوا په وخت کې مسنون دعاء
۲۵۲	د غره‌هاري (رعد) فرښتې دعاء	۲۵۱	د غره‌هاري (گرزاري) په وخت کې دعاء
۲۵۴	باب عیادة المریض او ثواب المرض	۲۵۴	کتاب الجنائز
۲۵۷	د یو مسلمان په بل مسلمان شپږ حقوق	۲۵۵	مسلمان په بل مسلمان حقوق
۲۶۰	د بیمار پرسی فضیلت	۲۵۸	د اوه شیانو حکم کول او د اوه شیانو نه منع کول
۲۶۲	د الله تعالیٰ د رحمت نه ناامیده کیدل نه دي په کار	۲۶۱	د بیمار پرسی لوی اهمیت
۲۶۴	په دم سره د دانو او زخمونو علاج	۲۶۴	د مریض د دمولو د شفاء نبوی دعاء
۲۶۷	د هر قسمه درد ختمولو د پاره نبوی دعاء	۲۶۶	د قرآن کریم په آیتونو سره دم کول جائز دي
۲۶۹	د بدن نظری نه د بچ کیدو د پاره مجریه دعاء	۲۶۸	د حضرت جبرائیل علیه السلام دعاء
۲۷۲	په مؤمن باندې راتلونکې هر مصیبت سبب د اجر او ثواب دی	۲۷۱	په مصیبت کې راگیر شوی سړی الله تعالیٰ ته محبوب وي
۲۷۴	د مرگ سختی د درجو د اوچت والي ذریعه ده	۲۷۳	د نبی کریم صلی الله علیه و سلم ته به دوه چنده کیدله
۲۷۷	بیماری ته کنخل مه کوی	۲۷۵	د دنیوي مصیبتونو په اعتبار سره د مؤمن او د منافق مثال
۲۷۹	په طاعون مرض کې د مر شوي انسان فضیلت	۲۷۸	د مخکنې عمل ثواب بیمار ته ملا ویري
۲۸۰	د صبر کونکي مسلمان د پاره طاعون رحمت دی	۲۷۹	د حقیقي او حکمي شهیدانو بیان
۲۸۲	د صبر کونکي روند فضیلت	۲۸۱	په طاعون اخته شوي علاقتو ته مه ځی او مه د دې علاقتي نه تختی
۲۸۴	په اودس کې د بیمار پرسی فضیلت	۲۸۳	په بیمار پرسی باندې او یا زره فرښتې د رحمت دعاء کوي
۲۸۵	د تې او دردونو د پاره یو عجیبه دم	۲۸۵	د بیمار پرسی په وخت کې د مریض د پاره دعاء
۲۸۷	د جهاد د پاره د تندرستی دعاء	۲۸۶	د گردې کانړي د پاره مجرب دم

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۲۹۰	په بیماری کې د تندرستی عملونه جاري وي	۲۸۸	د مریض تکلیف د گناهونو کفارده ده
۲۹۳	په لوي درجو والاو باندې لوي مصیبتونه راځي	۲۹۲	د شهیدانو اقسام
۲۹۵	د سكرات الموت په وخت کې د نبی کریم <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> عمل	۲۹۴	د مرگ سختی خراب څیز نه دی
۲۹۶	د الله تعالی په رضا راضي کیدل په کار دي	۲۹۵	د دنیا سزا د آخرت د سزا نه بهتره ده
۲۹۷	بیماری به د قیامت په ورځ د نیک عملونو کار کوي	۲۹۶	په دنیوي مصیبت سره گناهونه وینځل کېږي
۲۹۸	په دنیا کې صحت مند خلک به په قیامت کې د بیماری ارمان کوي	۲۹۸	د بوډاوانې نه بچ کیدل ممکن نه دي
۳۰۱	د خیتې په مرض د مرگیدونکي فضیلت	۳۰۰	د بیمار پرسی په وخت کې بیمار ته اطمینان ورکوی
۳۰۳	بیمار پرسی کوونکي ته فرښتې دعاء کوي	۳۰۲	د غیر مسلولو د بیمار پرسی د یو څو فایده و ذکر
۳۰۴	په بیماری باندې صبر کول د جوړیدو نه بهتر دي	۳۰۳	د مریض په باره کې خلکو ته د حوصلې خبره کول په کار دي
۳۰۷	مصیبتونه گناهونه ختموي	۳۰۶	د صبر کوونکي مریض فضیلت
۳۰۸	د ابو په ذریعې سره د تې علاج	۳۰۷	د بیمار پرسی لوي فضیلت
۳۱۰	په مؤمن باندې تبه ولې راځي؟	۳۱۰	تې ته کنځل مه کوي
۳۱۱	د حضرت ابن مسعود <small>رضي الله عنه</small> یوه عجیبه واقعه	۳۱۰	غریبي ولې د او بیماری د گناهونو د بڅښلو سبب دی
۳۱۳	د بیمار په خوا کې شور کول په کار نه دي	۳۱۲	د بیمار دعاء د فرښتو د دعاء په شان ده
۳۱۴	مریض چې څه شی وغواړي هغه پرې وځوري	۳۱۳	د بیمار پرسی مسنونه طریقه هغه ده چې مختصره وي
۳۱۷	د ضعون مرگ د شهادت مرگ دی	۳۱۵	په حالت د سفر کې د مرگیدو فضیلت

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۳۲۰	باب تمنی الموت و ذکره	۳۱۸	د طاعون نه د تختید و مذمت
۳۲۲	د مؤمن ژوند خیر د پاسه خیر دی	۳۲۱	د مرگ ارمان مه کوی
۳۲۳	مرگ د الله تعالی د دیدار ذریعه ده	۳۲۲	د دنیوي مصیبتونو په وجه د مرگ ارمان مه کوی
۳۲۶	په دنیا کې مسافر بلکې دروان مسافر په شان اوسپړه	۳۲۵	د مؤمن او فجر د مرگ په خلکو باندې اثر
۳۲۷	د قیامت په ورځ د انسان نه د الله تعالی اوله پوښتنه	۳۲۷	د الله تعالی د ذات نه د رحمت امید ساتی
۳۲۹	د الله تعالی نه د حیا کولو حق	۳۲۸	مرگ ډیر ډیر یادوی
۳۳۲	مؤمن د تندي په خولې سره مړ کېږي	۳۳۱	مرگ د مؤمن د پاره تحفه ده
۳۳۳	د مرگ په وخت کې د الله تعالی د رحمت امید کول په کار دی	۳۳۲	ناخاپي مرگ
۳۳۵	نیک عمل او ډیر عمر لوي سعادت دی	۳۳۴	د نیک عمل د پاره ډیر عمر سعادت دی
۳۳۹	باب ما یقال عند من حضره الموت	۳۳۵	د حضرت خباب <small>رضی الله عنه</small> واقعه
۳۴۰	قرب المرگ مخې ته د خیر کلمات لوستل په کار دي	۳۳۹	قرب المرگ ته د اطمینان ور کولو حکم
۳۴۲	د مړي د پاره د نبی کریم <small>صلی الله علیه و سلم</small> دعاء	۳۴۰	په مصیبت باندې د انا لله وانا الیه راجعون د ویلو لوي اثر
۳۴۴	په کلمه طیبه سره مړ کیدونکی انسان جنتي دی	۳۴۴	د مرگ نه وروسته په نبی کریم <small>صلی الله علیه و سلم</small> باندې خور شوي څادر
۳۴۵	د مسلمان مړی ښکولول جائز دی	۳۴۵	قرب الموت ته د سورة یس ویلو حکم
۳۵۰	د مؤمن او کافر د روح قبض کولو بیان	۳۴۷	په کفن د فن کې جلتی کول په کار ده
۳۵۵	د مؤمن روح په آسانی سره وځي	۳۵۲	عالم برزخ کې خلک د نوي ور تلونکي روح نه د دنیا حالات پوښتي
۳۶۵	د تناسخ عقیده باطله ده	۳۶۲	ام بشر <small>رضی الله عنها</small> په برزخ کې خپلو خپلوانو ته سلام لیږي

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۳۶۸	باب غسل الميت و تکفینه	۳۶۶	نبی کریم ﷺ ته زما سلام وایه
۳۷۱	د نبی کریم ﷺ کفن	۳۶۸	حضرت زینب <small>رضی اللہ عنہا</small> ته د غسل ور کولو واقعہ
۳۷۲	د محرم د کفن مسئلہ	۳۷۲	مړي ته بڼه کفن ور کول په کار دی
۳۷۴	د کفن د پاره د قیمتي کپړې ممانعت	۳۷۲	د کفن د پاره سپینه توپه بهتره ده
۳۷۵	بهرین کفن او بهترینه قرباني کومه یوه ده	۳۷۴	په قیامت کې به مړی په کوم حال پاسیږي؟
۳۷۷	د صحابه کرامو <small>رضی اللہ عنہم</small> شان	۳۷۶	شهیدان په خپلو جامو کې بنڅ کړی
۳۸۰	باب المشی بالجنازة	۳۷۸	د نبی کریم ﷺ بڼه سلوک د رئیس المنافقین سره
۳۸۱	د نیک عمله او د بد عمله جنازه	۳۸۰	جنازه زروړل په کار دی
۳۸۳	د جنازې سره قبرستان ته د تللو دوو چنده ثواب	۳۸۱	د جنازې لیدو سره د اودریدو حکم
۳۸۶	د جنازې د مونځ تکبیرات	۳۸۴	د غائبانه جنازې حکم
۳۸۸	د مړي د پاره د جنازې په مونځ کې د نبی کریم ﷺ دعاء	۳۸۷	د جنازې په مونځ کې د سورة فاتحې لوستلو مسئله
۳۹۱	په جوماتونو کې د جنازې د مونځ نه کولو وجه	۳۹۰	په جومات کې دننه د جنازې د مونځ کولو حکم
۳۹۲	د مړي د دفن کولو نه پس په قبر باندي جنازه کول څنگه دي؟	۳۹۲	د جنازې په مونځ کې به امام چرته اودرېږي
۳۹۶	په جنازه کې د سلو (۱۰۰) کسانو د شریکیدو فضیلت	۳۹۵	په جنازه کې د خلوینبتو کسانو د شریکیدو فضیلت
۳۹۸	څوک چې مړشي د هغې بدي مه بیانوی	۳۹۶	د مخلوق ژبه د خدای نغاره ده
۴۰۱	د قبرستان نه واپس راتلل په سورلی باندي جائز دي	۳۹۹	د شهید د جنازې مونځ به کپړې او که نه؟
۴۰۳	د جنازې نه د مخکې تللو مسئله	۴۰۲	د ناتمامه ماشوم جنازه به کپړې او که نه؟

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۴۰۵	جنازي ته اوږه ورکول د مري حق دی	۴۰۵	د جنازي پسي وروسته تلل افضل دي
۴۰۶	د جنازي جامع دعاء	۴۰۵	سپړلی باندي جنازي سره تلونکي ته د نبي کریم ﷺ تنبيه
۴۰۹	د جنازي په مونځ کې د امام د اودريدو ځاي	۴۰۷	د نبي کریم ﷺ د پاره د نبي کریم ﷺ خاص دعاء
۴۱۱	د يهوديانو مخالفت په هر شي کې کول په کاردی	۴۱۰	جنازي ته د اودريدو مسئله
۴۱۲	د جنازي د پاره اودريدل منسوخ دي	۴۱۱	د جنازي په ليدنو سره مه اودريږی
۴۱۴	د فرښتو په اکرام کې اودريږی	۴۱۲	د يهودي د جنازي د پاره نبي کریم ﷺ ولي اودريدو
۴۱۷	د ماشوم د جنازي دعاء	۴۱۴	جنازه کې کم نه کم درې صفونه جوړول په کاردی
۴۱۸	د جنازي په مونځ کې به هم امام او مقتدي برابرو لاروي	۴۱۷	د ناتمامه ماشوم جنازه نشته دی
۴۱۹	لحد جوړول افضل دی	۴۱۹	باب دفن الميت
۴۲۱	قبر د اوبن د کوب په شان جوړول افضل دي	۴۲۱	په قبر کې کپړه يا بل څه خوړول منع دي
۴۲۳	پاڅه قبرونه جوړول منع دي	۴۲۲	قبرونه اوچت جوړول منع دي
۴۲۴	په قبر باندي کيناستونکي د پاره سخت وعيد	۴۲۳	په قبرونو مه کينی او نه د قبر مخې ته مونځ کوی يو څو مسائل
۴۲۵	د لحد فضيلت	۴۲۵	د نبي کریم ﷺ قبر لحد و
۴۲۷	مري د يو ځاي نه بل ځاي ته انتقالول څنگه دي؟	۴۲۶	د قبر د ژوروالي (دوب والي) مقدار به څومره وي
۴۲۹	قبر ته د مري کوزول د قبلي طرف نه ثابت دي	۴۲۸	مري به قبر ته څنگه ور کوزولې شي
۴۳۱	په قبر باندي خاوره اچول او اوبه شيندل سنت دي	۴۳۰	قبر ته د مري د کوزولو په وخت کې دعاء

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۴۳۳	د مړي د ښخولو په وخت کې په قبر باندې د خاورې د اچولو د پارډه او به شیندل	۴۳۲	قبرونه کنستل او لیکل پرې کول منع دي
۴۳۵	د نبی کریم ﷺ، ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ او د عمر فاروق رضی اللہ عنہ قبرونه	۴۳۳	د نبی د پارډه په قبر باندې کانري ایخودل جائز دی
۴۳۷	د مړي څپرل منع دي	۴۳۷	د جنازې لیدو سره چپ کیدل په کار دي
۴۴۰	د حضرت عمرو بن العاص رضی اللہ عنہ وصیت	۴۳۸	د حضرت ام کلثوم رضی اللہ عنہا د ښخولو واقعہ
۴۴۲	د ایصالِ ثواب فایده	۴۴۱	د سورة بقرې په ابتدائی او آخري رکوع باندې تلقین کول سنت دي
۴۴۶	په ښخولو کې د "سل" طریقہ هم ثابتہ ده	۴۴۳	حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا د خپل وروږ په قبر باندې
۴۴۷	په قبر باندې کیناستل یا تکیه وهل منع دي	۴۴۶	د سرد طرف نه د خاورې د اچولو شروع کول په کار دي
۴۴۹	د زوي په مرگ باندې د نبی کریم ﷺ غم	۴۴۸	باب البكاء على الميت
۴۵۲	په مړي باندې ژړا منع نه ده خو چغې وهل منع دي	۴۵۱	د نوسي په مرگ باندې د نبی کریم ﷺ ژړا
۴۵۵	د شيعه گانو په شان سينه وهل او څپرل حرام دي	۴۵۳	د ژوندو په ژړا باندې مړي ته عذاب ولي ورکول کيږي؟
۴۵۷	دا امت څلور بد خصلتونه نه پرېږدي	۴۵۶	مړي ته په چغو ژړل او ځان وهل منع دي
۴۶۰	د يو مسلمان چې درې نابالغه ماشومان مړه شي نو هغه باندې دوزخ حرام دی	۴۵۸	د غم په اول باندې صبر کول معتبر دی
۴۶۱	د عزيز او محبوب په مرگ باندې هم ثواب ملا وېږي (قابل غور)	۴۶۰	د دوه بچيانو په مرگ باندې صبر کونکي مور ته جنت ملا وېږي
۴۶۲	د صابر او شاکر مؤمن هر ه لمحه قيمتي ده	۳۶۲	چيغې سورې وهل او اوریدل دواړه د لعنت سبب دی

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۴۶۳	مړ شوي وپوکي اولاد د آخرت ذخيره ده	۴۶۳	د مؤمن په مرگ باندې زمکه او آسمان ژاري
۴۶۶	مصیبت زده ته د اطمینان ورکولو ثواب	۴۶۵	د وړو کي ماشوم په مرگ باندې جنت کې مایې ورکول کېږي
۴۶۷	د مړي کور ته خوراک لېږل مسنون دي	۴۶۷	مصیبت زده ښځې ته د اطمینان ورکولو فضیلت
۴۶۸	مړي ته د نوحې (ژړا) په وجه عذاب وي	۴۶۸	د تعزیت خوراک نور خلک خوړلی شي او که نه؟
۴۷۰	د امیر المؤمنین حضرت عمر فاروق <small>رضی اللہ عنہ</small> د شهادت واقعہ	۴۶۹	د حضرت عائشې <small>رضی اللہ عنہا</small> او د حضرت ابن عمر <small>رضی اللہ عنہ</small> اختلاف
۴۷۵	په مړي باندې په چغو ژړا سره شیطان خوشحاله کیږي	۴۷۴	په مړي باندې ژړیدونکي منع کول په کار دي
۴۷۸	د چغو و هلو نه په غیر ژړل منع نه دي	۴۷۶	نوحه کولو او بی خایه تعریف باندې فریښتي مړي رڼي
۴۸۰	خادر راتا وول د شرافت نښه ده	۴۷۹	په ژړا او غم کولو سره مړی بیرته نه راځي
۴۸۱	مړ شوي وړو کي ماشوم به د مور او پلار د پاره شفاعت کوي	۴۸۱	د جنازې سره دې هیڅ خلاف شرع کار نه وي
۴۸۴	ناتمامه بچي به هم مور جنت ته بوځي	۴۸۲	عهد نبوي د ښخو د مدرسې یوه نمونه
۴۸۶	د یو صحابي د خپل بچي سره مینه او د بچي مرگ	۴۸۵	د وړو بچو مرگ د مور او پلار د پاره د اور نه محفوظه قلعه ده
۴۸۸	په حادثه فاجعه باندې د صبر کونکي بدله جنت دی	۴۸۷	ناتمامه بچي به په جنگ باندې مور او پلار جنت ته بوځي
۴۸۹	په معمولي تکلیف باندې هم استرجاع کول په کار دي	۴۸۸	هر ځل استرجاع لو ستلو باندې نوي ثواب
۴۹۱	بآب زیارة القبور	۴۸۹	په نعمت باندې شکر او مصیبت باندې صبر د دې امت شعار دی
۴۹۳	د زیارت قبور قسونه	۴۹۱	د قبرونو زیارت کول مستحب دی

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۴۹۵	قبرستان ته د داخلیدو دعاء	۴۹۴	د نبی کریم <small>صلی الله علیه و سلم</small> د خپلې مور په قبر باندې ژړا
۴۹۸	په قبرستان کې غوښتلې شوې یوه بله دعاء	۴۹۷	د شپې په وخت کې نبی کریم <small>صلی الله علیه و سلم</small> عجیبه دعاء و غوښته
۴۹۹	قبرستان ته تللو سره د ترک دنیا او دیاد عقبی درس ملا وپېږي	۴۹۸	د مور او پلار قبر ته په هره جمعه کې د تللو فضیلت
۵۰۱	بنځو ته د قبرستان د سرو نه حیا کول په کار دي	۵۰۰	قبرونو ته د بنځو تک سخت منع دي
۵۰۵	زکوٰة دې د مالداره نه واخستلې شي او غریب ته دې ورکړې شي	۵۰۳	کتاب الزکوٰة
۵۱۴	که مال کې زکوٰة ورنکړې شي گنجی مار به ترې نه جوړ شي او ټکونه به لگوي	۵۰۷	د زکوٰة په مانعینو باندې د عذاب تفصیل
۵۱۶	د زکوٰة د عامل د پاره د نبی کریم <small>صلی الله علیه و سلم</small> دعاء	۵۱۵	د زکوٰة عاملین خوشحاله واپس ولیږي
۵۱۹	سرکاري سړی د خپل ذات د پاره تحفه نه شي قبلولې	۵۱۷	د مال په موجودتیا کې زکوٰة نه ورکول کفران نعمت دی
۵۲۴	د زکوٰة عاملین خوشحاله ساتی	۵۲۳	د زکوٰة مانعینو ته د قرآن تنبیه
۵۲۷	زکوٰة اخیستونکو ته اجر	۵۲۶	د زکوٰة څه برخه پټول منع دي
۵۲۹	د مال مستفاد د زکوٰة مسئله	۵۲۷	د جَلْب او جَنْب مطلب
۵۳۱	د نابالغه ماشوم په مال کې د زکوٰة مسئله	۵۳۰	د نصاب مالک د کال د پوره کیدو نه مخکې زکوٰة ورکولې شي
۵۳۵	کوم مال کې چې زکوٰة ورنه کړې شي نو اژدها به ترې جوړه شي او چکونه به لگوي	۵۳۳	حضرت ابو بکر صدیق <small>رضی الله عنه</small> د زکوٰة د مانعینو خلاف جنگ وکړو
۵۳۹	باب ما یجب فیہ الزکوٰة	۵۳۶	د زکوٰة په نه ورکولو باندې مال تباه کیږي
۵۴۱	د غلام او د آسونو د زکوٰة مسئله	۵۳۹	د زکوٰة د نصاب تفصیل
۵۴۸	د اوبسانو د زکوٰة طریقه	۵۴۳	د اوبسانو د زکوٰة تفصیل

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۵۵۱	په مکیل او موزون کې د عشر تفصیل	۵۴۹	د خلطة الشیوع او د خلطة الجوار مسئله
۵۵۶	د سرزرو او سپینوزرو نصاب	۵۵۳	د موټر او څاروي د نقصان مسئله
۵۶۱	په بوټو کې د انگورو او کهجورو په اندازه کولو باندې د زکوة ورکولو حکم	۵۵۹	د غوا او غوایا نصاب
۵۶۳	په شهدو کې د عشر مسئله	۵۶۲	په زکوة کې د مالک د سهولت خیال ساتل په کار دي
۵۶۷	په کانونو کې د زکوة حکم	۵۶۴	د ښځو په زیوراتو کې د زکوة حکم
۵۶۸	په وقص څارو کې د زکوة حکم	۵۶۸	په ترکاریانو، تحفو او کهجورو کې زکوة نشته
۵۷۰	اوله مسئله: صدقه فطر فرض ده او که واجب؟	۵۷۰	باب صدقة الفطر
۵۷۱	دریمه مسئله: صدقه فطر د چا د طرفه ادا کیږي؟	۵۷۱	دویمه مسئله: صدقه فطر په چا واجب ده
۵۷۴	صدقه فطر کې نیم صاع غنم مقرر دي	۵۷۲	څلورمه مسئله: د صدقه فطر اندازه
۵۷۵	صدقه صرف نیم صاع غنم دي	۵۷۴	د صدقه فطر د وجوب وجه
۵۷۷	په مور او پلار باندې د بچو تربیت لازم دی	۵۷۶	باب من لا تحل له الصدقة
۵۷۹	د تملیک مسئله	۵۷۸	د ښو هاشم د پاره د زکوة خوړل حرام دی
۵۸۲	د مالداره د پاره صدقه اخیستل جائز نه ده	۵۸۰	اصل مسکین څوک دی؟
۵۸۵	د حضرت عمر <small>رضی الله عنه</small> احتیاط	۵۸۳	په بعضې صورتونو کې مالداره هم زکوة اخیستلای شي
۵۸۶	د کومو خلکو د پاره سوال کول جائز دی	۵۸۶	باب من لا تحل له المسألة ومن تحل له
۵۸۸	د قیامت په ورځ د سوال کوونکي حشر	۵۸۸	د مال د یرو لود پاره سوال کول حرام دی
۵۸۹	محنت مزدوري کول خلکو ته د لاس وړاندې کولو نه بهتر دي	۵۸۹	په چاپورې اینختلو سره سوال کول جائز نه دي

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۵۹۲	د سوال د نه کولو فضیلت	۵۹۰	ورکونکي لاس د اخیستونکي لاس نه بهتر دی
۵۹۴	د مالداره سوال کوونکي د پاره سخت و عید	۵۹۳	که خامخا سوال کوي نو د حاکم نه یې وکره
۵۹۸	په خپل لاس گټونکي مال کې برکت دی	۵۹۶	په اضطراري حالت کې سوال کول جائز دی
۶۰۱	په نیکی کولو باندې اجرت اخستل جائز دی	۶۰۱	د مجبوري په وخت کې د صالحینو نه سوال کول
۶۰۳	سوال نه کوونکو ته زیرې	۶۰۲	په مقدسو حیونو کې سوال کول منع دی
۶۰۶	د سخي د پاره د فرښتو دعاء او د بخیل د پاره د فرښتو بد دعاء	۶۰۵	باب الاتفاق و کراهية الامساك
۶۰۹	د کنجوس او د سخي مثال	۶۰۷	د سخاوت فائده
۶۱۱	د مرگ نه مخکې د صدقې ډیر لوي اجر دی	۶۱۰	الله تعالی ظالم او کنجوس قومونه تباہ کړي دي
۶۱۳	په عابد بخیل باندې د جاهل سخي فضیلت	۶۱۲	د الله تعالی په لاره کې ډیر مصرف کوونکي کامیاب دي
۶۱۴	مؤمن بد اخلاقه او بخیل نه شي کیدي	۶۱۴	د تندرستی په وخت کې او د مرگ په وخت کې د صدقې تفاوت
۶۱۸	د زکوٰة په ادا کولو کې د بنی اسرائیلو د یو سړي قصه	۶۱۵	د بخیل د پاره سخت و عید
۶۲۲	د دوه ناشکرو او د یو شکرگزار قصه	۶۲۰	په زکوٰة ورکولو سره په مال کې برکت راځي
۶۲۹	د مال راغونډولو کې د حضرت ابوذر غفاري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ منفرد مسلک	۶۲۷	د درس ورکونکي یوه قصه
۶۳۴	الله تعالی د مصدق صدقه ډیروي	۶۳۴	باب فضل الصدقة
۶۳۵	جنت یو دی او دروازي یې اته دي	۶۳۵	په صدقه کولو باندې مال نه کمیږي
۶۳۸	د کم تر شي تحفه هم سپکه مه گڼو	۶۳۷	یوه ورځ څلور کاره وکره او جنت وگټه

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۶۴۰	صدقه هره ورځ د بدن په هر بند باندې واجب ده	۶۳۹	د نیکی د حاصلولو مختلفې مرتبې
۶۴۲	د صدقې مفهوم عام دی	۶۴۱	د انسان په بدن کې درې سوه شپيته بندونه دي
۶۴۴	په پټي کې د فصل کرلو ثواب	۶۴۳	بهرینه صدقه
۶۴۶	په څارو باندې بې رحمي کول گناه ده	۶۴۵	څارو سره حسن سلوک د ثواب سبب دی
۶۴۹	په صدقې کولو سره خاتمه بالخیر کېږي	۶۴۷	د لارې نه د تکلیف کوونکي شي د لري کولو ثواب
۶۵۱	د زکوٰة نه بغير هم په مال کې حقوق دي	۶۵۰	کوهي کنستل او صدقه کول بهترینه صدقه ده
۶۵۲	کار جنه زمکه د کرنې جوگه کول د ثواب سبب دی	۶۵۱	د اوبو او مالگې ورکولو نه انکار مه کوی
۶۵۷	څه چې د خدای په نوم ورکړی شي هغه باقی وي	۶۵۳	په قرض ورکولو کې ثواب
۶۵۸	درې قسمه خلک الله تعالی ته محبوب دي	۶۵۷	چاته د جامې اغوستلو فضیلت
۶۶۲	د قیامت په ورځ به صدقه د سړي په سر سیوری وي	۶۶۰	د انسان صدقه د کائنات د هر طاقت نه ډیره ده
۶۶۵	باب افضل الصدقة	۶۶۲	د عاشورې په ورځ د زیات مصرف کولو حکم
۶۶۶	په خپل اهل و عیال باندې مصرف کول صدقه ده	۶۶۵	بهرینه صدقه
۶۷۱	خپل نزدې خپلوانو ته زکوٰة ورکول ډیر ثواب لري	۶۶۸	خپلې بنځې یا خپل خاوند ته د زکوٰة ورکولو مسئله
۶۷۲	دلې مال لرونکي والا صدقه افضله ده	۶۷۱	د خپل گاونډیانو په عامه تحفه کې خیال وساتی
۶۷۳	بدترین سوال گر څوک دی؟	۶۷۳	د مصرف کولو ترتیب
۶۷۶	احسان کوونکي ته بدل ورکړی	۶۷۵	سوال گر تش لاس مه لیږی

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۶۷۷	د ټولو نه د ښه شي صدقه کوی	۶۷۷	د الله نوم د دنیا گټلو لپاره مه استعمالوی
۶۸۰	باب صدقة المرأة من مال الزوج	۶۷۹	نهره خيته مرول بهترينه صدقه ده
۶۸۱	خادم ته هم د مالک صدقه کې ثواب ورکول کېږي	۶۸۰	د خاوند د مال نه ښخې ته د صدقې ثواب
۶۸۳	ښځه دې د خاوند د اجازت نه بغير مصرف نه کوي	۶۸۲	مړي ته د ايصال ثواب د پاره صدقه کول
۶۸۴	غلام دې د مولى په اجازت مصرف وکړي	۶۸۴	ښځه معمولي شي مصرفولی شي
۶۸۹	د صدقه شوي مال د بیره اخستلو يو صورت	۶۸۷	باب من لا يعود في الصدقة
۶۹۴	د رمضان په مياشت کې سرکشه شيطانان بندي کېږي	۶۹۲	کتاب الصوم
۶۹۶	ټول گناهونه معاف	۶۹۵	جنت ته د دخول د پاره د روژه دارو مخصوصه دروازه ده
۶۹۹	ای شریره د شر نه منع شه	۶۹۷	د روژې جامع فضيلت
۷۰۲	د رمضان مياشت د هر قسمه برکتونو نه ډکه ده	۷۰۱	روژه او قرآن به شفاعت کوي
۷۰۵	د روژو هر کلي او اهتمام	۷۰۴	په روژه کې د بنديانو خلاصون
۷۰۷	د روژې د نیولو مدار په سپوگمې باندې دی	۷۰۶	باب رؤية الهلال
۷۱۱	د رمضان او د ذوالحجې مياشتې ناقصه نه دي	۷۰۸	د سپوگمې په باره کې د نجوميانو قول معتبر نه دی
۷۱۳	د سپوگمې د کتلو اهتمام ضروري دی	۷۱۲	د رمضان نه يو يا دوه ورځې مخکې د روژې نیولو ممانعت
۷۱۴	د يوم الشکر روژه نیول د گناه سبب دی	۷۱۳	نبي کریم صلی الله علیه و آله به د شعبان د مياشتې پوره روژې نیولې
۷۱۷	د سپوگمې د غټیدو يا وړوکي کیدو اعتبار نشته دی	۷۱۵	د سپوگمې په گواهی کې يو عادل کافي دی

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۷۲۱	باب في فضل السحور	۷۱۹	د اختلاف مطالع مسئله
۷۲۲	پيشنمې كول د اهل اسلام او د اهل كتاب په مينځ كې امتياز دى	۷۲۱	د پيشنمې برکت
۷۲۳	د روژه ماتې وخت	۷۲۲	په روژه ماتې كې توندي كول په هدايت باندې د كلکوالي علامت دى
۷۲۵	د روژې د نيت مسئله	۷۲۴	د پرله پسي روژو نيولو ممانعت او مطلب
۷۲۸	په كهجوري باندې روژه ماتې كول د برکت سبب دى	۷۲۷	د سحر اذان په وخت كې د خوراك او څښاك مسئله
۷۲۹	د روژه ماتې د وخت دعاء	۷۲۹	روژه ماتې وركونكي ته ډير ثواب ملاوېږي
۷۳۰	په روژه ماتې كې توندي كول سنت دى		
۷۳۳	لغو، باطل او دروغ د روژې منافي دي	۷۳۳	باب تنزيه الصوم
۷۳۵	جنابت د روژې سره منافي نه دى	۷۳۴	په روژه كې د تقبيل مسئله
۷۳۶	په ويږه باندې خوراك څښاك كولو باندې روژه نه ماتېږي	۷۳۵	د روژې په حالت كې بنكر لگول جائز دى
۷۳۹	د بل په لارو تيريدلو سره روژه ماتېږي	۷۳۶	د روژې د كفارې مسئله
۷۴۰	د روژې په حالت كې د قئ (التبو) مسئله	۷۴۰	ځوان دې د روژې په حالت كې مباشرت نه كوي
۷۴۳	په روژه كې رانجه كول جائز دي	۷۴۲	د روژې په حالت كې مسواك وهل جائز دى
۷۴۵	بې عذره د رمضان روژه ماتول لوي جرم دى	۷۴۴	د روژې په حالت كې د بنكر لگولو حكم
۷۴۷	په احتلام سره روژه نه ماتېږي	۷۴۶	بې روحه او بې فايدې روژه
۷۴۹	باب صوم المسافر	۷۴۷	د غرغړې لوندوالى او د ديار لرگې چوپولو حكم
۷۵۰	د مسافر لپاره د مشقت په حالت كې روژه نه نيول بهتر دي	۷۴۹	په سفر كې د روژې نه نيولو حكم

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۷۵۲	د څه خلکو د پاره په سفر کې سهولت	۷۵۱	نبي کریم ﷺ د جهاد په سفر کې روژه ماته کړه
۷۵۲	د مشقت باوجود هم روژه نه ماتول گناه ده	۷۵۳	که په سفر کې آساتیا وي نو روژه نیول افضل ده
۷۵۴	په سفر کې روژه نه نیول اولی ده	۷۵۴	په سفر کې روژه مه نیسی
۷۵۶	د حضرت عائشه <small>رضی اللہ عنہا</small> قضاء روژې	۷۵۶	باب القضاء
۷۵۸	په حائضه بنځه باندې د روژې قضاء واجب ده اود مونځ قضاء واجب نه ده	۷۵۷	بنځه دې د خاوند د اجازت نه بغیر نفلي روژه نه نیسي
۷۶۱	د چاد طرف نه مونځ او روژه نه شي کیدې	۷۵۹	دمړي د طرف نه د روژو د فديې مسئله
۷۶۲	په نفلي روژو کې د نبي کریم ﷺ معمول	۷۶۲	باب صیام التطوع
۷۶۶	د محرم په نهمې او لمې ورځ باندې روژه نیول مستحب ده	۷۶۵	د عاشورې د روژې فضیلت
۷۶۷	د ذوالحجې په اوله عشره کې روژه	۷۶۶	د عرفې د ورځې روژه
۷۷۰	د دوشنبې (پیر) د ورځې د روژې فضیلت	۷۶۷	د نفلي روژو بڼه ترتیب
۷۷۱	په شوال کې د شپږو روژو عظیم ثواب	۷۷۱	په هره میاشت کې درې نفلي روژي صیام الدهر دي
۷۷۴	د نفلي روژې د پاره د جمعې د تخصیص حکم	۷۷۳	د اخترونو په ورځ او ایام تشریق کې روژې نیول منع دي
۷۷۷	په اعمالو کې اعتدال اختیارول په کار دی	۷۷۶	په جهادي سفر کې د روژې نیولو لوي ثواب
۷۷۹	په هره اسلامي میاشت کې دیارلسم او څوارلسم تاریخ ایام بیض دي	۷۷۹	د دوشنبې (پیر) او پنجشنبې (جمعرات) د روژو فضیلت
۷۸۰	د میاشتي په ټولو ورځو کې روژه نیول جائزه	۷۸۰	د جمعې په ورځ نفل روژه نیول جائزه
۷۸۱	په عرفات کې د عرفې په ورځ روژه نیول مکروه ده	۷۸۱	د ضعف د ویرې صیام الدهر نیول جائزه دی
۷۸۳	کم تکلیف او ډیر عبادت	۷۸۱	یواځې د شنبې په ورځ روژه مه نیسی
۷۸۴	د یهودو او نصاراو مخالفت	۷۸۳	د عاشورې د ورځې د روژې پس منظر

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۷۸۵	د ایام بیض روژې	۷۸۵	د رمضان نه مخکې د عاشورې د روژو تاکید و
۷۸۷	د الله تعالی د خوشحالی لپاره د نفل روژې ثواب	۷۸۶	روژه نیول د بدن زکوة دی
۷۸۹	د نفلي روژې ماتولو لپاره څه عذر دی؟	۷۸۸	د نفل روژو نیت په ورځ کې کیدې شي
۷۹۲	د نفلي روژه ماتونکي به قضاء راگرځوي	۷۹۰	په نفلي روژې ماتونکي باندې قضاء شته او که نه؟
۷۹۵	باب ليلة القدر	۷۹۳	نفلي روژه نیونکو ته فرښتي دعاء کوي
۸۰۰	د رمضان اوه ویشتمه (۲۷) د شب قدر شپه ده	۷۹۶	شب قدر د آخري عشره په طاق شپو کې دی
۸۰۲	د ليلة القدر دعاء	۸۰۱	د رمضان په آخري عشره کې د عبادت مجاهده
۸۰۴	نبي کریم صلی الله علیه و سلم ته د شب قدر علم او بیان بیان	۸۰۳	د ویشتمه شپه د شب قدر ده
۸۰۸	باب الاعتکاف	۸۰۵	د شب قدر فضیلت
۸۱۰	په رمضان کې د نبي کریم صلی الله علیه و سلم د جبرائیل سره د قرآن دور	۸۰۹	بنځې دې په خپل کور کې اعتکاف وکړي
۸۱۱	د جاهلیت په حالت کې د منلې شوي نذر مسئله	۸۱۰	معتکف د انساني تقاضا د پاره د جومات نه بهر وتلی شي
۸۱۳	اعتکاف ته د کیناستو وخت	۸۱۳	د اعتکاف قضاء
۸۱۵	د اعتکاف آداب	۸۱۴	د اعتکاف په حالت کې د مریض بیمار پرسي
۸۱۸	کتاب فضائل القرآن	۸۱۷	معتکف ته د بهر ټولو نیکو ثواب ملا وېږي
۸۱۹	قرآن نبودونکي او زده کوونکي د ټولو نه بهر دي	۸۱۹	په قرآن کې د تفاضل بحث
۸۲۱	د ماهر قرآن فضیلت	۸۲۰	د قرآن د تلاوت عظیم فضیلت

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۸۲۴	د قرآن لوستونکي اونه لوستونکي مثال	۸۲۳	دوه قسمه خلک قابل د فخر دي
۸۲۶	د قرآن کریم په تلاوت کولو سره سکینه نازلېږي	۸۲۵	د قومونو د عروج او زوال سبب قرآن دی
۸۳۰	د سورة بقرې فضيلت	۸۲۸	د سورة فاتحې اهميت او فضيلت
۸۳۳	آيت الکرسي د قرآن عظيم د ټولو نه عظيم آيت دی	۸۳۰	د سورة بقرې او آل عمران شفاعت
۸۳۷	د سورة فاتحې او د امن الرسول فضيلت	۸۳۴	د حضرت ابو هريره <small>رضي الله عنه</small> سره د ابليس قصه
۸۴۰	په معوذتين باندې د دم کولو طريقه	۸۳۹	د سورت اخلاص فضيلت
۸۴۳	د قرآن د قاري اوچت مقام	۸۴۲	قيامت کې د عرش لاندې درې مهم شيان
۸۴۴	تلاوت کې د مشغول کس ټول ضرورتونه پوره کول کېږي	۸۴۳	قرآن نه خالي زړه وړان کنډر دی
۸۴۵	قرآن د هدايت سرچينه ده	۸۴۵	د قرآن د هر حرف په بدل کې لس نيکي
۸۵۰	په کوم خرمن کې چې قرآن وي هغه په اور نه سوځي	۸۴۹	د قرآن حافظ مور او پلار ته تاج ورپه سر کول کېږي
۸۵۱	حافظ د مشک او عنبرو بوجی ده	۸۵۰	د قرآن حافظ به د لسو خپلوانو شفاعت کوي
۸۵۴	سورت ياسين د قرآن زړه دی	۸۵۳	په لوح محفوظ کې قرآن کله وليکل شو؟
۸۵۶	د مسبحات فضيلت	۸۵۵	د حم د خان فضيلت
۸۵۸	د اوده کيدو نه مخکې سورت ملک وايي	۸۵۷	د سورت ملک فضيلت
۸۵۹	د سورت حشر په درې آيتونو باندې اويا (۷۰) زړه فرښتي دعاء کوي	۸۵۸	د سورت زلزال، اخلاص او د الکافرون فضيلت
۸۶۱	د معوذتينو فضيلت	۸۵۹	هره ورځ دوه سوه ځل د قل هو الله احد لوستلو تاثير
۸۶۳	په کتلو سره تلاوت د زباني تلاوت نه افضل دی	۸۶۳	د قرآن کریم د تلاوت ترتيب او فضيلت

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۸۶۴	آیت الکرسی په قرآن کریم کې د ټولونه عظیم آیت دی	۸۶۴	تلاوت قرآن د زنگ شوي زړونو ریگمال دی
۸۶۷	د جمعې په ورځ د سورت کهنف لوستلو ثواب	۸۶۵	سورت فاتحه د هر مرض لپاره شفاء ده
۸۷۰	د قرآن کریم بنائست سوره رحمن دی	۸۶۹	د سورت یاسین لوستلو فضیلت
۸۷۲	سورت تکاثر و وایه او یو منته کې د زرگونو آیتونو د لوستلو ثواب وگته	۸۷۰	سورت واقعه د فقر فاقې علاج دی
۸۷۴	په هر مسلمان باندې د قرآن تلاوت واجب دی	۸۷۳	د سورت اخلاص په لس ځل ویلو سره یو محل ملا وپېږي
۸۷۵	د قرآن خبر اخله هیروه یې مه	۸۷۵	باب آداب التلاوة و دروس القرآن
۸۷۷	ترڅو چې دې زړه وي قرآن لوله	۸۷۶	داسې مه وایه چې مانه فلانې آیت هیر شو
۸۷۸	الله تعالی د نبی تلاوت په غور سره اوري	۸۷۷	د نبی کریم <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> د لوستلو انداز
۸۸۰	نبی کریم <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> به د بل چا نه قرآن اوریدو	۸۷۹	په ښکلي آواز سره قرآن لوستل په کار دی
۸۸۲	دار الحرب ته د قرآن ورلو ممانعت	۸۸۱	د حضرت ابی ابن کعب <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> سعادت
۸۸۵	خپل خوش اوازی سره قرآن مزین کړی	۸۸۳	غریبو مهاجرینو ته زیرې
۸۸۶	د درې ورځو نه په کمو ورځو کې د قرآن ختمولو مسئله	۸۸۵	د قرآن په هیرولو باندې وعید
۸۸۷	څوک چې په قرآن عمل نه کوي هغه قرآن ونه منلو	۸۸۷	قرآن په اوچت او از لوستل افضل دي یا په ورو؟
۸۸۹	قرآن فقط د خوش اوازی نوم نه دی	۸۸۸	د نبی کریم <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> قرأت
۸۹۲	د درسونو او مدرسو په ذریعه قرآن عام کړی	۸۹۱	د خدای نه د ویرېدونکي قاري آواز د ټولو نه ښکلی دی
۸۹۴	قرآن کریم په اوو لغاتو نازل شوی دی	۸۹۴	باب اختلاف القراءات و جمع القرآن

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۹۰۱	قرآن عظیم د خیرات غوښتلو ذریعه مد جوړوی	۸۹۹	د اوو لغاتو د اجازت تعلق د حلال او حرام سره نه دی
۹۰۲	د قرآن تکذیب شرابي خلک کوي	۹۰۲	بسم الله د قرآن یو آیت دی چې د فصل لپاره راغلی دی
۹۰۸	د حضرت عثمان <small>رضي الله عنه</small> په زمانه کې قرآن څنگه جمع شو؟	۹۰۴	د قرآن د جمع کولو ابتداء څنگه وشوه
		۹۱۲	د سورة توبې په ابتداء کې بسم الله ولې نشته دی؟

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ
 وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ
 عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ
 إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ
 اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى
 آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى
 إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ
 إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

باب صلوة التطوع

د نفل مونځ بیان

تطوع: یعنی نفل مونځ. فرائض او واجباتو نه بغير ټول مونځونه نفل دي. هغه که سنت موکده وي او که غیر موکده وي. خو دومره یاد ساتل په کار دي چې د لفظ تطوع اطلاق په هغه نوافلو باندې کېږي چې روايت نه وي یعنی سنت غیر موکده نه وي. بلکې سنن زوائد او په نوافلو باندې د لفظ تطوع اطلاق کېږي. (المراقات ۳/۴۰۰).

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

د تحية الوضوء فضیلت

﴿١﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِبِلَالٍ عِنْدَ صَلَاةِ الْفَجْرِ

ابو هريره رضي الله عنه و ابي ج (يوه ورځ) نبي عليه الصلاة والسلام د سحر په وخت کې بلال رضي الله عنه ته وفرمايل

يَا بِلَالُ حَدِّثْنِي بِأَرْجَى عَمَلٍ عَمِلْتَهُ فِي الْإِسْلَامِ

چې ماته د البرو و ايه چې تادا اسلام په حالت کې کوم داسې عمل کړی چې هغه عمل ته ستاد ثواب ډير امید دی

فَأَنِّي سَبِعْتُ دَفًّا نَعْلَيْكَ بَيْنَ يَدَيَّ فِي الْجَنَّةِ . قَالَ :

خکد ما په جنت کې د خپل خان نه مخکې ستاد پڼه او ازونه اوریدلي وو . بلال رضي الله عنه عرض وکړو چې

مَا عَمِلْتُ عَمَلًا أَرْجَى عِنْدِي أَنِّي لَمْ أَتَطَهَّرْ طَهُورًا فِي سَاعَةٍ مِنْ لَيْلٍ وَلَا نَهَارٍ

مادداسي ډير امید والا هېڅ عمل نه دی کړی بغير د پڼه چې په شپه او ورځ کې زه پاکي حاصلوم او دهغې

إِلَّا صَلَّيْتُ بِذَلِكَ الطَّهْرِ مَا كَتَبَ لِي أَنْ أُصَلِّيَ . (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) .

پاکي سره چې څو مره زما دوسه کېږي زه مونځ خامخا کوم .

د استخاري مونیخ او دعاء

﴿۲﴾ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعَلِّمُنَا لِاسْتِخَارَةِ فِي الْأُمُورِ

او جابر رضی اللہ عنہ وایي چې نبی علیه السلام ز مونږ د ټولو کارونو د پاره د استخاري دعاء داسي بنودله لکه د

كَمَا يُعَلِّمُنَا السُّورَةَ مِنَ الْقُرْآنِ يَقُولُ :

قرآن کریم یو سورت به یې راته بنودلو (یعنی هغه به د دې دعا د پراختیام کولو) نو نبی علیه السلام به فرمایل چې

”إِذَا هَمَّ أَحَدُكُمْ بِالْأَمْرِ فَلْيَرْكَعْ رَكَعَتَيْنِ مِنْ غَيْرِ الْفَرِيضَةِ

کله به تا سوکې څوک د یو کار اراده وکړي نو هغه ته په کارده چې د فرض مونځونو نه بغير دوه رکعت (نفل)

ثُمَّ لِيَقُلْ : اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَخِيرُكَ بِعِلْمِكَ وَ أَسْتَقْدِرُكَ

و کړي او بیا دعا وایي: ای الله! زه ستا د علم په وسیله ستانه خیر غواړم. او ستا د قدرت په واسطې سره

بِقُدْرَتِكَ وَ أَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيمِ فَإِنَّكَ تَقْدِرُ

(د نیک عمل کولو) ستانه قدرت غواړم او زه ستانه ستا فضل غواړم ځکه هم ته (په هر شي باندې) قادر یې

وَلَا أَقْدِرُ وَ تَعْلَمُ وَلَا أَعْلَمُ

زه (ستا خوښي نه بغير هیڅ شي باندې) قادر نه یم ته (په ټولو شيانو باندې) پوهیږي. زه په هیڅ نه پوهیږم

وَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ خَيْرٌ لِي فِي دِينِي

او ته په پټو خبرو باندې هم پوهیدونکی یې ای الله! که ته پوهیږي چې دا کار (یعنی د مقصد) مالپاره په دین.

وَ مَعَايِي وَ عَاقِبَةِ أَمْرِي أَوْ قَالَ فِي عَاجِلِ أَمْرِي وَ آجِلِهِ

په دنیا، زما په ژوند او زما په آخرت کې یایې و فرمایل په دې جهان (یعنی په دنیا کې) او په هغه ژوند (آخرت)

فَأَقْدِرُهُ لِي وَ يَسِّرْهُ لِي ثُمَّ بَارِكْ لِي فِيهِ وَ إِنْ كُنْتَ

کې بهتره وي نو ماته یې راکړي او دا زما لپاره اسان کړي بیا زما لپاره په دې برکت و اچوي او که ته په دې

تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ شَرٌّ لِي فِي دِينِي وَ مَعَايِي وَ عَاقِبَةِ أَمْرِي أَوْ قَالَ فِي

کار کې (زما په مقصد کې او خواش) ته زما دین زما ژوند او زما په آخرت کې، یایې و فرمایل چې په دې

عَاجِلِ أَمْرِي وَ آجِلِهِ فَأَصْرِفْهُ عَنِّي وَ اصْرِفْنِي عَنْهُ وَ اقْدِرْ لِي الْخَيْرَ حَيْثُ كَانَ

ژوند او په هغه ژوند کې بدوې نو ماته هغې نه او هغه زما واپروي او زما لپاره چې چرته خیر وي هغه راکړي

ثُمَّ أَرْضِنِي بِهِ " . قَالَ : وَ يُسْتَبَى حَاجَتَهُ . (۱)

اوبيا ماد هغه سره خوشحاله کړي. راوي وايي چې د هدا الامر په خاي خپل حاجت نوم اخستل په کار دي.

توضیح: الاستخارة: سين او تاد طلب د پار د دي. لهدا د استخاري معنی دا شوه چې د خير غوښتل. او کله يو سړي د څه کار اراده وکړي او هغه کار د مباح په درجه کې وي مثلاً په يو ځاي کې نکاح کول غواړي يا تجارت شروع کول غواړي يا چرته سفر کول غواړي يا په کومه مدرسه کې داخله کول غواړي. خو اوس دې سړي ته د هغه کار په کاميابۍ او په خير کې تردد او شک واقع شو چې په دې کار کې لاس اچول په کار دي او که نه او په دې صورت کې به کوم يو صورت غوره وي. د هغه بهتری معلومولو د پاره استخاره کېږي. د دې نه معلومه شوه چې استخاره د کوم فرض يا د واجب په حکم نه وي هغه خو کول غواړي همدغه شان استخاره په کوم حرام کار هم نه کېږي هغه خو پريخودل غواړي. (المقات ۴۰۱-۴۰۲/۳).

در کار خير حاجت پچ استخاره نيت

د استخاري کولو نه وروسته انسان کله په خوب کې بهتره صورت ويني. کله خوب نه راځي خو د هغه زړه يو طرف ته مائل شي او هغه مطمئن شي همدغه اطمینان د استخاري نتيجه وي او په همدغه عمل کول په کار دي د مسلمانانو سره په جلتۍ سره فيصله کولو د پاره استخاره کول يو لوی نعمت دی د لسگونو منصوبو او په تشویش کې اچونکو مشورو نه سړي خلاص شي او د ځای ته رسونکو کارونو د بهتره انجام پورې د استخاري په برکت سره سړي ورسېږي. (المقات ۴۰۲/۳).

د استخاري دعا پخپله په دې دعا کې ذکر ده چې سړي اودس وکړي او دوه رکعته مونځ کولو نه وروسته سلام وگرځوي او بيا ذکر شوي دعا ووايي. په دوه (۲) نفلو کې اگر که اولني رکعت کې سورة قل يا ايها الکافرون او په دويم رکعت کې قل هو الله احد ولوستل شي نو ډيره غوره ده. گيني نور سورتونه هم وييلي شي. د دې نه وروسته که ذکر شوي دعا زده وي نو په يادې په ووايه گيني د کتاب نه ولوله. (المقات ۴۰۲/۳).

او قال عاجل امري: راوي ته شک شو چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به کوم الفاظ استعمالول کړي وو. علماؤ ليکلي دي کچري دواړه الفاظ وويلی شي نو هم بهتره ده. (المقات ۴۰۴/۳).

ویسی حاجتہ یعنی پہ دے حدیث کہ ذکر شوی دعا کہ "هذا الامر" د عام الفاظو نہ مقصد طرف ته اشارہ شوی ده. نبی کریم ﷺ و فرماییل چې په دے موقع باندے استخاره کونکي خپل مقصد او مطلب په صریح الفاظ سره بیان کړي مثلاً د هذا الامر په خای هذا السفر و هذه التجارة و وایي. (سیرت ۳/۴۰۶).

او دا هم صحیح ده چې هذا الامر ویلو نه وروسته د خپل مقصد نوم ذکر کړي. حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایی چې ماته نبی کریم ﷺ و فرماییل چې د استخاري نه وروسته ستا په زړه کې کومه خبره د شرح صدر او اطمینان سره کینی نو په هغه عمل کوه دا ستا د پاره غوره دی. په احادیثو کې د یو بلې استخاري ذکر هم راغلی دی چې ډیره مختصره ده. او په هر حالت کې د هغې کول ممکن دي مثلاً د چا جلتی ده او زر معلومول غواړي نو هغه دې په هر حالت کې د استخاري دا الفاظ بیا بیا تکرار کړي. "اللَّهُمَّ خِزْلِي وَاخْتِزْلِي وَلَا تَكِلْنِي إِلَىٰ اخْتِيَارِي" ای الله زما د پاره چې خه بهتره وي هغه را کړي او ما زما اختیار ته اومه سپاري. علماؤ لیکلي دې چې کچرې په استخاري سره یو ځل نښانه درنه کړی شوه نو دوه (۲) درې (۳) ځل یې ولولی. تردې چې اووه (۷) ورځي وکړی او بیا د خپل زړه میلان باندې عمل وکړی استخاره خپله هم سړی کولې شي او په بل یې هم کولې شي.

الفصل الثاني د توبې د موندنې بیان

﴿۳﴾ عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : حَدَّثَنِي أَبُو بَكْرٍ وَ صَدَقَ أَبُو بَكْرٍ
حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي چې حضرت ابو بکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ماته و فرماییل او بالکل رښتیا و ویل ابو بکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ
قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : " مَا مِنْ رَجُلٍ يُذْنِبُ ذَنْبًا
چې ما د نبی ﷺ نه دا ارشاد اوریدلي چې کوم سړی گناه کوي او د گناه د کولو په وجه پښیمانه شي
ثُمَّ يَقُومُ فَيَتَطَهَّرُ ثُمَّ يُصَلِّي ثُمَّ يَسْتَغْفِرُ اللَّهَ إِلَّا غَفَرَ اللَّهُ
او پاڅي او دس وکړي او موندنې وکړي او د پروردگار نه دخپلې گناه معافي و غواړي نو الله تعالی معاف کوي
لَهُ ثُمَّ قَرَأَ هَذِهِ الْآيَةَ : ﴿ وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاجِرَةً
دده گناه بیا نبی ﷺ د آیت ولوستلو: او داسي خلک چې کله یو داسې کار وکړي چې په هغه کې زیادتی

أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَّرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ ﴿٤٠٧﴾

وي ياپه خپل خان ظلم وکړي نو الله تعالی (یعنې دهغه عذاب) یاد کړي او بیا د خپلو گناهونو معافي غواړي

(رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَهَ) إِلَّا أَنَّ ابْنَ مَاجَهَ لَمْ يَذْكُرِ الْآيَةَ . . .

دا روایت ترمذي او ابن ماجه رواتی کړی دی خو ابن ماجه آیت نه دی ذکر کړی.

توضیح: وصدق ابوبکر: دا جمله معترضه ده. حضرت علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د حضرت ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عظمت او بزرگي ښکاره کړه چې صدیق رښتیا وویل. د حضرت علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ باره کې منقول دي چې د هغه عادت ؤ چې د حدیث بیانونکي نه به یې قسم اخستلو چې ته رښتیا وی او که نه؟ چې هغه به قسم و خوړو نو د هغه حدیث به یې قبلولو یا خپله وایي چې ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ رښتیا وویل. هغه رښتني ؤو. واقعي صدیق رښتوني ؤو هغه صدیق ؤو صدیق صدیق وي. (المراقات ۴۰۷/۳).

د پاسني حدیث مطلب دا دی چې کوم سړی گناه وکړي او بیا هغه غواړي چې د هغه گناه د بخښلو د پارډ توبه وکړي نو اول دي هغه اودس وکړي بیا دي دوه رکعتہ نفل وکړي او بیا دي د الله تعالی نه استغفار وکړي الله تعالی به یې معاف کړي د اصلوة توبه ده د توبي د پارډ یو شرط دادی چې په مخکیني گناهونه سره پښیماتیا او رښتني زړه سره توبه وکړي. دویم شرط دا چې د بیا د پارډ یې پخه اراده وي چې د گناه خواته به هم نه ورځم. دریم شرط دا چې که چرې د یو انسان حق وي نو اول دی د هغه نه معافي غواړي بیا دي الله تعالی ته توبه وکړي ځکه په حقوق العباد کې د توبي همدغه شرط دی نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په آخر کې د دلیل په توگه دوه آیتونه تلاوت کړل چې کوم څه ما ولوستل. د الله تعالی په نزد هم د توبي او د استغفار کولو همدغه طریقه ده. (المراقات ۴۰۸/۳).

د مصیبت په وخت سره نفل مونځ کول په کار دي

﴿٤٠٨﴾ وَعَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا حَزَبَهُ أَمْرٌ صَلَّى. (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ).

حذیفه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باندې به کله څه مصیبت راغلونو (نفل) مونځ به یې کولو.

توضیح: حزبه: یعنی په نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باندې به چې کله مصیبتونه راغلل نو نبي عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ

به نفل مونځ طرف ته متوجي شو ځکه د الله تعالی ارشاد دی: ﴿وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ﴾.

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۱۸۰۰۲ رقم الحديث ۱۵۲۱. سنن الترمذي ۲۵۷۲ رقم الحديث ۴۰۶. ابن ماجه ۱۴۶۱ رقم الحديث ۱۳۹۵. مسند أحمد ۲/۱.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۷۸/۲ رقم الحديث ۱۳۱۹. مسند أحمد ۳۸۸/۵.

په مونځ کې د سرې توجه او افکار په پوره توګه د عالم بالا او د ربوبیت اړخ ته متوجي شي او د عالم دنيانه سرې ووځي. نو د عالم مصیبتونه او تکلیفونه د ذهن نه لري شي. او سرې ته اطمینان حاصل شي په همدغه وجه باندې د مصیبت په وخت کې د مونځ کولو حکم کرلی شوی دی. (المقرات ۳/۴۱۰).

د تحية الوضوء په وجه جنت ملاؤ شو

﴿٥٥﴾ وَعَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ : أَصْبَحَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او بریده رضی اللہ عنہ وایي چې (یو ورځ) نبی علیه الصلوة والسلام د سحر په وخت کې (د سحر مونځ نه وروسته)
فَدَعَا بِبِلَالٍ فَقَالَ : بِمِ سَبَقْتَنِي إِلَى الْجَنَّةِ
بلال رضی اللہ عنہ او غوښتو او (کله چې هغه حاضر شو نو نبی علیه السلام هغه ته وفرمایيل چې د کوم عمل په وجه تا
مَا دَخَلْتُ الْجَنَّةَ قَطُّ
په جنت کې د مانه مخکې والی اختیار کړو (ځکه) کله چې هم زه په جنت کې داخل شوم نو د ځان نه مخکې
إِلَّا سَبِعْتُ خَشَخَشَتَكَ أَمَامِي . قَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا أَذْنُكَ قَطُّ
مې ستاد بوتانو آواز واوریدلو؟ هغه وویل چې: یا رسول الله! ما چې کله هم اذان کړی دی نو د هغې
إِلَّا صَلَّيْتُ رَكْعَتَيْنِ وَمَا أَصَابَنِي حَدٌّ قَطُّ
نه وروسته مې دوه رکعتونه مونځ (خامخا) کړی دی او کله چې هم زما اودس مات شوی دی نو ما هغه وخت
إِلَّا تَوَضَّأْتُ عِنْدَهُ وَرَأَيْتُ أَنَّ لِلَّهِ عَلَيَّ رَكْعَتَيْنِ .
اودس کړیدی او ما د الله تعالی لپاره دوه رکعتونه مونځ ضروري گڼلی (یعنې دهر اودس نه وروسته په پابندی
فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :
سره ما دوه رکعتونه مونځ لوستل په خپل ځان باندې لازم کړی) نبی علیه السلام (چې واوریدل) وفرمایيل چې
بِهَمًّا . (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ) . (۱)
په همدغه وجه باندې ته دغه (لويي) درجي ته رسیدلی یې "

صلوة الحاجة

﴿٦٦﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ كَانَتْ لَهُ حَاجَةٌ

عبد الله ابن ابی اوفی رضی اللہ عنہ راوی دی وایی چې نبی علیه الصلوة والسلام فرماییل چې دکوم سړي چې حاجت

إِلَى اللَّهِ أَوْ إِلَى أَحَدٍ مِنْ بَنِي آدَمَ فَلْيَتَوَضَّأْ فَلْيُحْسِنِ الْوُضُوءَ

وي الله ته یا کوم سړي ته نوهغه ته په کار دي چې (اول) اودس وکړي او بنه اودس (يعني پوره ادب اورعايت

ثُمَّ لِيُصَلِّ رَكَعَتَيْنِ ثُمَّ لِيُثْنِ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى وَلِيُصَلِّ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

سره) بیا دوه رکعتونه وکړي بیا د الله تعالی لویی بیان کړي او په نبی علیه الصلوة والسلام باندې درود ووايي

ثُمَّ لِيَقُلْ : لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ سُبْحَانَ اللَّهِ

اوداد عا وکړي: نشته بل لا ثق د عبادت بغير د الله تعالی نه، د عیبونو پټونکی او بخښونکی نه، پاک دی الله

رَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

چې مالک دی د عرش عظیم او ټول تعریفونه خاص الله دپاره دي چې د ټول جهان پروردگار دی ای الله!

أَسْأَلُكَ مُوجِبَاتِ رَحْمَتِكَ وَعَزَائِمَ مَغْفِرَتِكَ

زه ستانه هغه شیان غواړم چې په هغې باندې رحمت کبړي او ستاد بخشش سبب وي او غواړم خپل برخه د

وَالْغَنِيمَةَ مِنْ كُلِّ بَرٍّ وَالسَّلَامَةَ مِنْ كُلِّ إِثْمٍ لَا تَدْعُ لِي ذَنْبًا إِلَّا غَفَرْتَهُ وَلَا هَمًّا إِلَّا فَرَجْتَهُ

هرې نیکی نه او بیج کیدل غواړم د هرې گناه نه ای الله! زما هیڅ یوه گناه د بخښلو نه او هیڅ غم بغير دلري کولو

وَلَا حَاجَةَ هِيَ لَكَ رِضَى إِلَّا قَضَيْتَهَا يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَابْنُ مَاجَةَ). (١)

نه او هیڅ حاجت چې ستا په نزد خوښ وي بغير د پوره کولو نه پری نږدي ای ډیر رحم کونکی درحم کونکو نه.

وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

توضیح: چې کله د یو سړي حاجت شي، که هغه حاجت بغير د واسطې نه الله سره وي او که د یو بنده متعلق وي مثلاً چیرته د یوې وظیفې (نوکرۍ) مشکل وي، د داخلي مشکل وي، د مقدماتي صورت وي نوهغه سړي ته په کار ده چې په بنه طریقي اودس وکړي. بیا دوه رکعتونه حاجت مونځ وکړي. یعنی د

حاجت د پاره نیت وکړي او بیا د سلام نه وروسته ذکر شوي دعاء وکړي او بیا د خپل حاجت د پاره دعاء وغواړي نو الله تعالی به د هغه ضرورت پوره کړي.

صلوة الحاجة: د دې امت په خواصو او عوامو کې مشهوره ده او دا ډیر مجرب دی. ملا علی قاري

رَحْمَةُ اللَّهِ لِيَكْلِي دې چې علامه ابن حجر رَحْمَةُ اللَّهِ وايي چې صلوة الحاجة ته يوم السبت يعني د شنبې

(خالي) په ورځ لوستل په کار دي. ځکه په يو حديث کې ذکر دې چې کوم سړی د شنبې په ورځ سحر د

الله تعالی نه خپل حلال او جائز حاجت طلب وکړي نو نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایي چې د هغې حاجت

پوره کولو زه ذمه واريم. (المراقات ۳/۴۱۳).

بهر حال د يو مسلمان د پاره د فتنونه په دې ډک دور کې دا دعاگانې او دا مونځونه يو لوي نعمت او

لوی دولت دی. مسلمانانو ته په کار دي چې په مادياتو پسي په منډو منډو د خوار کيدلو په ځای دې د

دې روحانياتو نه فايده واخلي.

په دې باب کې خو يو د استخاري مونځ ذکر راغلی دی دا يو دولت دی.

بل د توبي مونځ بيان دی دا بل دولت دی.

دریم د مصيبت د مونځ بيان دی دا دریم دولت دی.

څلورم د حاجت د مونځ بيان راغلی دی دا څلورم دولت دی.

هر مسلمان ته په کار دي چې هر وخت د دولت پسي اخته وي او گټه ترې نه واخلي:

تمتع من شيم عرار نجد * فما بعد العشية من عرار

باب صلوة التسبیح

د تسبیح د مونځ بیان

صلوة تسبیح مستحب دی مگر د دې ثواب بی حده ډیر دی.
د دې څلور رکعتونه دي او شپه او ورځ په هر جائز وخت کې کیدلی شي.

دې ته صلوة تسبیح ځکه وايي چې د دې هر رکعت کې ۷۵ ځله "سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اکبر" ویل کېږي.

د صلوة تسبیح طریقه په حدیث کې ذکر ده. بهر حال د ثناء نه وروسته فاتحه ده. بیا یو سورت لوستل دي. قرآت د فارغیدلو نه وروسته په ولاړه ولاړه ۱۵ ځله پاس ذکر شوي تسبیح ویل دي. بیا په رکوع کې

سبحان الله ربی العظیم درې ځل ویلو سره پاس ذکر شوي تسبیح لس ځل لوستل دي.

بیا په سجده کې سبحان ربی الاعلیٰ نه وروسته لس ځله تسبیح ده. بیا په جلسه کې لس ځله ده. بیا دوباره هم په سجده کې لس ځله ده. بیا دویم رکعت ته د پاسیدلو نه مخکې په ناسته ناسته لس ځله تسبیح ده.

دویم رکعت هم دغه طریقه باندې دی. په یو رکعت کې ۷۵ تسبیح جوړېږي. اوله قعده او آخره قعده کې د تشهد لوستلو نه مخکې هم لس ځله تسبیح ده. دلته په حدیث کې هم دغه طریقه ذکر ده.

د تسبیح د مونځ یوه بل طریقه هم په ځینو روایاتو کې ذکر ده. په هغې کې ۱۵ ځله د تسبیحاتو ذکر د ثناء نه وروسته او د فاتحې نه مخکې دی. دواړه طریقي جائز دي. چاته چې کومه طریقه آسانه وي هغه دې خپله کړي.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

د صلوة تسبیح فضیلت او طریقه

﴿۱﴾ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لِلْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ:

ابن عباس رضی الله عنهما وای چې چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم عباس ابن عبد المطلب رضی الله عنهما وفرمایل: ای

"يَا عَبَّاسُ يَا عَمَّاهُ أَلَا أُعْطِيكَ؟ أَلَا أَمْنَحُكَ؟ أَلَا أُخْبِرُكَ؟ أَلَا أَفْعَلُ بِكَ عَشْرَ خِصَالٍ

عباس! ای زما تره! زه تاته څه درنکرمه؟ څه درنکرمه زه تاته؟ څه ونه وایم زه تاته؟ آیاتادلس خصلتونو

إِذَا أَنْتَ فَعَلْتَ ذَلِكَ غَفَرَ اللَّهُ لَكَ ذَلِكَ أَوْلَهُ وَآخِرَهُ قَدِيمَهُ وَحَدِيثَهُ خَطَأَهُ وَعَمْدَهُ

مالک نه کرم؟ که ته هغه اختیار کړي نو الله به ستا مخکني او وروستني، زاړه او نوي، قصد او سهوا،

صَغِيرَةً وَكَبِيرَةً سِرَّةً وَعَلَانِيَةً : أَنْ تُصَلِّيَ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ تَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكَعَةٍ

واړه او غټ، بنکاره او پټ گناهونه و بنځني (نو واوره) ته څلور رکعاته مونځ (داسي) وکړه چې هر رکعت

فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَ سُورَةَ . فَإِذَا فَرَغْتَ مِنَ الْقِرَاءَةِ فِي أَوَّلِ رَكَعَةٍ وَ أَنْتَ قَائِمٌ

کې سورت فاتحه او بل سورت ووايي. چې ته په اول رکعت کې د قرآت نه فارغ شي نو په ولاړه پښخلس

قُلْتَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ خَمْسَ عَشْرَةَ مَرَّةً ثُمَّ تَرْكُوعٌ

(۱۵) ځله (د اتسیح) ووايه: سبحان الله و الحمد لله و لا اله الا الله و الله اکبر بيا رکوع ته لاړ شه او په

فَتَقُولُهَا وَ أَنْتَ رَاكِعٌ عَشْرًا ثُمَّ تَرْفَعُ رَأْسَكَ مِنَ الرُّكُوعِ

(رکوع کې د سبحان ربی العظیم ویلونه وروسته) رکوع کې د اتسیح لس ځله ووايه بيا د رکوع نه سر راوچت

فَتَقُولُهَا عَشْرًا ثُمَّ تَهْوِي سَاجِدًا

کړه او (د سح الله لمن حمده ویلونه وروسته) د اتسیح لس ځله ووايه بيا سجدې ته لاړ شه. او (سبحان

فَتَقُولُهَا وَ أَنْتَ سَاجِدٌ عَشْرًا ثُمَّ تَرْفَعُ رَأْسَكَ مِنَ السُّجُودِ فَتَقُولُهَا عَشْرًا

ربی الاعلی ویلونه وروسته) د اتسیح لس ځله ووايه بيا د سجدې نه سر اوچت کړه او د اتسیح لس ځله ووايه

ثُمَّ تَسْجُدُ فَتَقُولُهَا عَشْرًا ثُمَّ تَرْفَعُ رَأْسَكَ

بيا (دويمه) سجدې ته لاړ شه او (د سجدې د اتسیح نه وروسته) د اتسیح لس ځله ووايه بيا سرد سجدې

فَتَقُولُهَا عَشْرًا فَذَلِكَ خَمْسٌ وَ سَبْعُونَ فِي كُلِّ رَكَعَةٍ

نه را اوچت کړه او د اتسیح لس ځله ووايه د اتول پنځه او بيا (۷۵) اتسیحات شول په هر رکعت کې همدغه

تَفْعَلُ ذَلِكَ فِي أَرْبَعِ رَكَعَاتٍ

شان په څلور وارو رکعتونو کې وکړه (يعني په ذکر شوي طريقي سره د اتسیح (۷۵) ځله په هر رکعت کې

إِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تُصَلِّيَهَا فِي كُلِّ يَوْمٍ فَافْعَلْ فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فِي كُلِّ جُمُعَةٍ مَرَّةً

ولوله) که د اموځ هر ورځ کولی شي نو هر ورځ يې کوه که هر ورځ يې نشي کولی نو په مياشت کې يو ځل

فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فِي كُلِّ شَهْرٍ مَرَّةً فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فِي كُلِّ سَنَةٍ مَرَّةً فَإِنْ لَمْ

کوه که په اونۍ کې نشي کولی نو په مياشت کې يې يو ځل کوه او که په مياشت کې نشي کولی نو په کال کې

تَفَعَّلَ فِي عُمْرِكَ مَرَّةً " (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَابْنُ مَاجَهَ، وَالْبَيْهَقِيُّ فِي الدَّعَوَاتِ الْكَبِيرِ)

یې یو ځل کوه او که هر کال یې نه شي کولی نو (که از کم) په ټول عمر کې یې یو ځل (خو ضرور) وکړه.

(وروی الترمذی عن أبي رافع نحوه) ...

په قیامت کې به د ټولو نه اول د مونځ پوښتنه کېږي

﴿۲۶﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اوي دي چې مادني عَلَيْهِ السَّلَام نه دا اوريدلي چې د قیامت په ورځ به د بندگانو په عملونو کې

إِنَّ أَوَّلَ مَا يُحَاسَبُ بِهِ الْعَبْدُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ عَمَلِهِ صَلَاتُهُ فَإِنْ صَلَحَتْ

د ټولو نه مخکې چې د کوم عمل باره کې حساب اخستلی کېږي هغه به مونځ وي لهذا که مونځ صحیح وي

فَقَدْ أَفْلَحَ وَ

(یعنې مونځ یې په صحیح طریقي سره کړی وي یا دا چې دهغې مونځ قبول شوی وي) نو هغه به کامیابي او

أَنْجَحَ وَ إِنْ فَسَدَتْ

نجات بیامومي او که مونځ یې فاسد وي (یعنې مونځ یې نه وي کړی یا یې کړی وي مگر غیر صحیح او

فَقَدْ خَابَ وَ خَسِرَ

غیر مقبول وي) نو هغه به د ثواب نه نا امیده وي او (په عذاب کې داخه کیدو دوجي نه به) په تاوان کې وي

فَإِنْ انْتَقَصَ مِنْ فَرِيضَتِهِ شَيْءٌ

خو که (دیو) فرض مونځ کې کمې وي (یعنې د مونځ فرض واجب او سنت مؤکده اړکانو کې یوړ کز پاتې شوي

قَالَ الرَّبُّ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى : أَنْظِرُوا هَلْ لِعِبْدِي

وي او مونځ پوره شوي وي) نو الله تعالی به (فرښتو) ته وفرمایي چې: وگوري زما بنده سره (یعنې د دې په

مِنْ تَطَوُّعٍ ؟

اعمال نامه کې) څه نفل یا سنت مونځ هم شته دی؟ لهذا (که دده په عمل نامه کې سنت او نفل مونځ وي نو)

فَيَكْتَلُ بِهَا مَا انْتَقَصَ مِنَ الْفَرِيضَةِ ثُمَّ يَكُونُ سَائِرُ عَمَلِهِ عَلَى ذَلِكَ."

دهغي پنبذريعي سره به دهغي فرض مونخ پوره كړي شي بيا به همدغه شان د بنده د نورو عملونو حساب كېږي.

وَفِي رِوَايَةٍ: ثُمَّ الزَّكَاةُ مِثْلَ ذَلِكَ ثُمَّ تُؤْخَذُ الْأَعْمَالُ حَسَبَ ذَلِكَ. رِوَاةُ أَبُو دَاوُدَ وَرِوَاةُ أَحْمَدَ عَنِ رَجُلٍ. (۱)

يو روایت کې الفاظ داسې دي: بيا به داسې د زکوة حساب وي او بيا به نورو اعمال حساب وکړي شي.

توضیح: اول ما يَحَسِبُ: د قيامت په ورځ به د ټولو نه اوله پوښتنه او حساب د مونخ وي. همدغه شان په عوامو کې هم مشهوره ده. (المركات ۳/۴۲۰).

او څه موده مخکې د جوماتونو په ديوالونو او محرابونو باندې به د فارسي دا شعر لکيلی کيدلو:

روز محشر که جان گذار بود ❁ اولين پر شش نماز بود

سوال: دلته دا سوال پيدا كېږي چې په دې حديث کې ذکر دې چې د قيامت په ورځ به د ټولو نه مخکې حساب د مونخ وي خو په يو روایت کې ذکر دې چې په قيامت کې به د ټولو نه اول حساب د ويني (قتل) وي. دا تعارض دی.

جواب: د دې سوال جواب علماء داسي ورکړي دي چې په حقوق الله کې به اول حساب د مونخ وي. او په حقوق العباد کې به اول حساب د ناحقه قتل وي. د دې نور تفصيلات په توضیحات جلد ۴ صفحه ۳۸۲ کې ليکلي شوي دي. (المركات ۳/۴۲۰).

فيکمل: يعنې که مونخ، حج، روژه او د زکوة په فرائضو کې څه کم شوی وي نو د قيامت په ورځ به د نوافلو نه دهغي کمی پورا كړی شي. دا حديث زمونږ د عرب وروڼو د پاره يو تازه عبرت دی چې سنت او نوافل د نظر نه غورځوي. فقط مکروه وخت کې د نوافلو پابندې کوي. سنن مؤکده پريخودلو څومره د محرومی خبره ده. علماء ليکلي دي چې پورا فريضة که چا پريخودله نو د نوافلو سره دهغي تکميل نه شي کیدی. دا قاعده فقط ادا شوو نواقصو فريضة د تکميل د پاره دی. (المركات ۳/۴۲۱).

د مونخ او د قرآن فضيلت

﴿۳﴾ وَعَنْ أَبِي أَمَامَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا أُذِنَ لِلَّهِ لِعَبْدٍ فِي شَيْءٍ

ابو امامه رَوَى اللَّهُ عَنْهُ رَاوِي دې چې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ و فرمايل: الله تعالى د بنده په هيڅ عمل باندې د خپل رحمت

أَفْضَلُ مِنَ الزَّكَّاتَيْنِ يُصَلِّيهِمَا

سره دومره ډیره متوجی کېږي لکه خومره چې دهغې لوستلی شوي دوه رکعته مونځ باندې (دا چې په ټول عملونو کې مونځ د ټولو نه افضل دي نو ځکه په بنده باندې دهغې او د عملونو په نسبت د مونځ کولو په وجه

وَ إِنْ أَلْبَسَ لِيَذُرَّ عَلَى رَأْسِ الْعَبْدِ مَا دَامَ فِي صَلَاتِهِ
باندې د الله عنایت ډیروي) او کله چې بنده په مونځ کې مشغول وي نو د هغه په سر نیکي او خیر راوړيږي

وَمَا تَقَرَّبَ الْعِبَادُ

(یعنې په هغه باندې چې درحمت او د ثواب چې د نیکي چې نتیجه ده نازلېږي) او بنده چې خومره نژدې

إِلَى اللَّهِ بِبَيْتِلٍ مَا خَرَجَ مِنْهُ يَعْني الْقُرْآنَ. (رَوَاهُ أَحْمَدُ، وَالتِّرْمِذِيُّ). (۱)

کېږي الله تعالی ته نو د هدایت سرچینه یعنې د قرآن کریم نه فایده اخلي چې هغومره د بل شي نه وي.
(د الله نژدیکت چې خومره په قرآن کریم ویلو سره حاصلېږي دومره بل په هیڅ یوشی سره نه حاصلېږي)

توضیح: ما اذن: دلته اذان د استمع په معنی دی. یعنې الله تعالی هغه قبلوي. د هغه نه راضي کېږي. د هغه طرف ته متوجی شي. (المراقات ۳/۴۲۲).

یذر: نصر ینصر نه د مجهول صیغه ده، د شیندلو په معنی دی. (المراقات ۳/۴۲۲).

ماخرج منه: د مجرور دا ضمیر د الله تعالی اړخ ته هم راجع کېږي نو مطلب به دا وي چې د الله تعالی د علم نه څه راوځي یا د الله تعالی د لوح محفوظ نه څه راوتي دي د دې نه مراد قرآن دی.

د مجرور دا ضمیر د عبد طرف ته هم راجع کېږي مطلب به دا وي چې څه شی د دې بنده په ژبه او په خوله باندې راوځي د دې نه هم قرآن عظیم مراد دی. خلاصه دا شوه چې د قرآن عظیم په تلاوت او په هغې باندې عمل کولو سره انسان ته چې کوم قرب الهي حاصلېږي دغه شان په بل کوم یو عبادت کې نه حاصلېږي. (المراقات ۳/۴۲۳).

باب صلوة السفر

د سفر د مونځ بیان

قال الله تعالى: ﴿وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ﴾ (النساء: ۱۰۱)

وقال الله تعالى: ﴿فَأَيْنَمَا كُنُوا فَكُمَّ وَجْهَ اللَّهِ﴾ (البقرة: ۱۱۵)

د سفر یسفر نه سفر او سفور او سفر د پاره روانیدو ته وایي. د لفظ سفر په ماده کې د انکشاف معنی پرته ده نو اسفر اسفارا د تفسیر تفسیراً او مسفرة په ټولو الفاظ کې د کشف، انکشاف او د وضاحت معنی پرته ده. (المقات ۳/۴۲۳).

مسفرة: نن سبا هغه آلي ته وایي چې ډاکټر صاحبان یې د خلکو په خپته او شاباندې کیدي او د مریض د اندروني کیفیت اندازه لگوي. په دې آلي سره ډاکټر ته خوڅه نه بنکاري خو د دننه نه د غرغرو او غرو او ازونو اندازه لگوي. او په غاړه کې یې د رعب اچولو او د مزي اخستلو د پاره فایده اخلي. بهر حال هغه سفر چې په هغې سره ځنې شرعي احکام متاثره کېږي. مثلاً د رمضان روژي متاثره کېږي. او په مونځونو باندې هم دغه شان اثر کوي. چې څلور رکعتیز مونځونه په دوه رکعتیز مونځونو کې بدل شي. او سنن مؤکده تاکد ختم شي او د جمع بین الصلوتین مسئله پیدا کېږي. چې آیا د سفر د وجي نه جمعه بین الصلوتین گنجائش شته دی یا نا؟

بهر حال د دې شرعی سفر د یو څو ځایونو په تفصیل او تحقیق کې د فقهاؤ اختلاف دی. همدغه د یو څو مباحو عنوان بیانېږي.

اول بحث د سفر مسافت: په څومره سفر کولو سره سړی شرعی مسافر کېږي. او د دې شرعی اساتیاوي مثلاً قصر صلوة او افطار صوم حاصلېږي. په دې مسافت کې د فقهاؤ کرامو اختلاف دی.

د فقهاؤ اختلاف: د ځینو اهل ظواهرو او د غیر مقلدینو حضراتو په نرد قصر صلوة د سفر د پاره د هیڅ حد تعیین نشته. بلکې مطلق سفر د قصر د پاره کافي دی. مودوي صیب هم تقریباً همدغه مسلک خپل کړی دی. مگر د عام اهل ظواهرو په نزد صلوة د پاره درې میله مسافي په مقدار سفر ضروري دی. او همدغه مقدار موجب قصر دی. خو جمهور فقهاء وایي چې په دومره کم مسافت سره قصر صلوة جائز نه بلکې د

قرآن آیت ﴿أَوْ عَلَى سَفَرٍ﴾ یو د هغه سفر تقاضا کوي چې د هغې قصد شوی وي. ځکه علی د استعلاء د پاره دی. گویا کې دا سړی د سفر په څټه مسلسل سپور شوی دی. بیا د جمهورو فقهاؤ په خپل مینځ کې

لېشان اختلاف دی. امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ، امام شافعی رَحْمَةُ اللَّهِ او امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ فرمایي چې د انبیۀ مصر د وتلو نه وروسته د اته څلویښت (۴۸) میله مسافت سفر موجب قصر دی. د دې نه کم نه او فقط د سفر اراده هم بس نه دی بلکې د ښار د چاپیریال وتل هم ضروري دي. د دې حضراتو په نزد اصل کې شرعي سفر څلور برید یا شپاړس فرسخه مسافت دی. یو برید دولس میله وي او یو فرسخ درې میله وي. (المراقات ۳/۴۲۴).

نو د دواړو اطلاقاتو نتیجه اته څلویښت میله راوځي لهذا د شرعي سفر مسافت اته څلویښت میله دی. د امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ مسلک اصل کې درې مراحل دی. یو اطلاق درې منزله دی او یو اطلاق دا دی چې د متوسط سفر سره د درې ورځو سفر موجب قصر دی. د متوسط سفر مطلب دا چې د پیدل سړي منزل یاد او ښ منزل سره کال د ټولو نه وړو کي ورځ کې فقط سړی د سحر نه فقط د غرمي پورې سفر وکړي. دا مطلب نه دی چې د سحر نه تر ماښامه پورې سفر وکړي. نو بهر حال یو ورځ یا یو منزل یاد یو مرحلي سفر مسافت تقریباً شپاړس میله وي. نو د نتیجې اعتبار سره د امام صیب قول هم د ټولو اړخ ته راجع کېږي. فقط لفظي اختلاف دی. او که فرق هم وي نو د احنافو علماؤ د عوامو د سهولت په نظر د جمهورو د قول مطابق ۴۸ میله باندې فتوی ورکړي ده. علماؤ ۴۸ میله مسافت د ۷۸ کلومیټره برابر گڼلي ده. خلاصه دا چې نن سبا کوم سړی د خپل کور نه ۴۸ میله یعنی ۷۸ کلومیټره مسافت سفر باندې ووتلو. نو چې څنگه هغه د خپل کلي یا د ښار د آبادۍ نه ووتلو نو په هغې باندې د قصر حکم نافذ شي. (المراقات ۳/۴۲۳).

دلائل: اهل ظواهر داؤد ظاهري او غیر مقلدینو د دې باب د اولني حدیث د ظاهري الفاظو نه استدلال کړی چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "صلى القصر بذى الحليفة ركعتين" په ذوالحليفة کې دوه رکعت د قصر مونځ وکړو او ذوالحليفة د مدني منوري نه تقریباً درې میله فاصله باندې ده. (المراقات ۳/۴۲۴). اهل ظواهر د غیر ثابت شوي روایت نه هم استدلال کړی دی چې په هغې د درې میله تصریح موجود ده. جمهورو فقهاؤ د دې باب د فصل ثالث د حدیث نمبر ۱۹ نه استدلال کړی دی. الفاظ داسي دی: "وعن مالك بلغه ان ابن عباس كان يقصر الصلوة في مثل ما يكون بين مكة والطائف وفي مثل ما بين مكة وعسفان وفي مثل ما بين مكة وجدة وقال وذلك اربعة برد. (رواه مالك في الموطأ)

د جمهورو دویم دلیل د حضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حدیث دی چې په مسلم شریف کې دی. چې د هغې الفاظ دا دي: جعل النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثلاثة ايام ولياليهن للمسافر. د دې روایت نه استدلال په دې طرز باندې دی چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د مسافر حیثیت او د شرعي احکامو بدلولو د پاره درې ورځي مقررې کړي دې کچرې د درې ورځو سفر وي نو مسح علی الخفين تر درې ورځو پورې دی گڼي سفر نه

دی او که د درې ورځو نه کم سفر وي نو مسح د درې ورځو په ځای یوه ورځ او یوې شپې پورې به وي کوم چې د مقیم د پاره وي. د دې روایت نه احناف د جمهور فقهاؤ په مقابله کې په دې باندې هم استدلال کوي چې د سفر مسافت او د سفر د مقدار اعتبار په درې شپو باندې دی، نه دا چې په څلور برید باندې. دلته دا چې د جمهورو اختلاف لفظي ؤو چې ختم شونو ځکه د دې د چیرلو ضرورت نشته دی. د اهل ظواهر په مقابله کې جمهور فقهاؤ د حضرت ابن عمر رضي الله عنه او د حضرت سوید بن غفله رضي الله عنه د یو

اثر نه هم استدلال کړی دی. الفاظ یې دا دي "اذا سافرت ثلاثا فاقصر". (کتاب الاثار لرحمد)

د دې روایاتو نه په واضحه توګه معلومیږي. چې موجب قصر صلوة مسافت یو معین او محدود او معدود مسافت دی. نه دا چې هر سفر وي، هغه به موجب قصر وي که هغه قصیر او که کثیر وي.

جواب: داؤد ظاهري او غیر مقلدینو چې د حضرت انس رضي الله عنه د کوم روایت نه استدلال کړی دی هغه استدلال غلط دی. ځکه چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم د مدینې نه مکې ته تللو. چې د پنځه سوه (۵۰۰) میله نه ډیره مسافت ده.

دویم بحث: قصر رخصت دی او که عزیمت: په دې باندې د ټولو اتفاق دی چې په سفر کې د دوو او درې رکعاتونو و الامونځ کې قصر نه کېږي. او په دې باندې هم د ټولو اتفاق دی چې په سفر کې په څلور رکعاتیز مونځ کې قصر کېږي. څلور رکعاتیز مونځ دوه رکعته کولو ته قصر وایي. په شرعي سفر کې قصر کول په هر حالت کې بالاتفاق مشروع او جائز دي. که د امنیت حالت وي او که د ویرې حالت وي. (المركات ۳/۴۲۶).

اوس په دې کې اختلاف شوی دی چې د دې قصر حیثیت څه دی. آیا قصر کول رخصت دی یا عزیمت دی. په نورو الفاظو کې دا رخصت اسقاط دی یا رخصت ترفیه دی.

د فقهاؤ اختلاف: د جمهورو فقهاؤ په نزد قصر کول رخصت دی. او اتمام (پوره کول) یې عزیمت دی. یعنې قصر کول رخصت ترفیه دی. قصر او اتمام دواړه جائز دي. مګر ټول افضل دي. رحمة الامة فی اختلاف الائمة کې په ص ۵۳ باندې د جمهورو فقهاؤ مسلک داسې لیکلی دی. اگر که په نورو کتابونو کې د امام مالک رحمه الله او امام احمد رحمه الله نور اقوال هم شته دي.

د امام ابو حنیفه رحمه الله په نزد شرعي سفر کې قصر کول عزیمت دی. دا رخصت ترفیه و اختیاریه نه دي بلکې رخصت اسقاط دی چې قصر کول لازم دی اتمام ناجائز دی. د دې اختلاف ثمره به هغه صورت کې ښکاره کېږي چې چا په سفر کې څلور رکعته مونځ وکړو خو اوله قعده یې ورباندې ونه کړه نو د جمهورو فقهاؤ په نزد مونځ نه باطل کېږي. خو د احنافو په نزد مونځ باطل کېږي نو ځکه چې په دوه رکعته باندې کیناستل آخري قعده وه چې فرض وه د دې په پریخودلو سره مونځ باطل شو. (المركات ۳/۴۲۶).

دلائل: جمهورو فقهاؤ د قرآن عظیم دا آیت ﴿وَإِذَا هَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا

مِنَ الصَّلَاةِ ﴿ (النساء آیت: ۱۰۱) دسورت نساء د ۱۰۱ نمبر آیت نه استدلال کړی دی. د استدلال طرز داسی دی چې الله تعالی د قصر په صورت کې د جناح او د گناه نفي کړې ده چې په قصر کې گناه نشته بلکي مباح دی او د اباحت او د وجوب منافي دی. لهذا اتمام عزیمت نه بلکې رخصت دی. د جمهورو دویم دلیل د دې باب د فصل ثانی په اولني حدیث نمبر ۹ چې په هغې حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا فرمایي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د سفر په حالت کې په مونغ کې قصر هم کړې دی او اتمام یې هم کړې دی.

همدغه شان په دارقطنی کې د عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا روایت الفاظ داسی راغلي: "ان النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كانه يقصر في السفر ويتم" ددې نه هم جمهور فقهاء استدلال کوي. (المركات ۳/۴۲۶).

د جمهورو فقهاؤ دریم دلیل د حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او د حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا فعل دی چې دی دواړو حضراتو به په سفر کې اتمام کولو. لکه څنگه چې د فصل ثالث په حدیث نمبر ۱۵ او حدیث نمبر ۱۶ کې په واضحه توگه ذکر دي.

د احنافو ائمؤ د ډیرو احادیثو نه استدلال کړی دی چې قصر عزیمت دی او د رخصت اسقاط دی او اتمام ناجائز دی. یو څو حدیثونه د نموني په توگه په خدمت دي.

احنافو د دې باب د اول فصل د حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د حدیث نمبر ۳ نه استدلال کړی دی چې د هغې تخریج امام مسلم رَحِمَهُ اللهُ کړې دی. چې په هغې کې دا الفاظ دي: "فقال صدقة تصدق الله بها

عليكم فاقبلوا صدقته" (المركات ۳/۴۲۶) یعنی نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل چې په سفر کې قصر کول د الله تعالی د اړخه یو احسان دی. لهذا د الله تعالی دا احسان قبول کړی. نو په دې کې یو اړخ ته قصر صدقه وگڼلي شوه او صدقه چې د چا په لاس کې راشي نو هغه د هغې مالک شي او ورکونکي هغه بیرته نه اخلي. دا انداز هم د قصر اړخ ته بڼه اشاره کوي.

دویم په دې حدیث کې فاقبلوا د امر صیغه ده چې د وجوب د پاره راځي. لهذا قصر واجب او عزیمت دی. او رخصت اسقاط دی اتمام ساقط شو. په مشکوٰة کې دا حدیث ص ۱۱۸ باندې ذکر دی.

د احنافو د ائمؤ دویم دلیل د دې باب د فصل ثالث حدیث نمبر ۲۱ دی. چې د هغې روایت استدلال د حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا نه دی او چې د هغې تخریج بخاری او مسلم کړی دی چې په هغې کې په واضحه توگه ذکر دي چې په ابتداء د اسلام کې دوه رکعته فرض شوي وو. بیا چې کله نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د مکي نه مدیني ته هجرت وکړو نو څلور رکعته فرض شول خو د سفر مونغ همغه شان دوه رکعته پاتې شول. دا حدیث د مشکوٰة په ص ۱۱۹ باندې ذکر دی. (المركات ۳/۴۲۵).

د احنافو دریم دلیل د مشکوٰة په همدغه صفحه باندې حدیث نمبر ۱۷ دی چې د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ نه منقول دی چې د هغې تخریج امام مسلم کړی دی. د هغې مضمون هم دغه شان دی څنگه چې د حضرت عائشه رضی اللہ عنہا د تیر شوي روایت مضمون د چې الله تعالیٰ په حالت قیام کې څلور رکعته مونځ فرض کړی دی او په سفر کې یې دوه رکعته فرض کړی دی. (المراقات ۳/۴۳۶).

د احنافو د ائمؤ څلورم دلیل د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ هغه حدیث دی چې د هغې تخریج امام بخاری رحمۃ اللہ په بخاری شریف کې کړی دی چې د هغې الفاظ دا دي: "عن ابن عمر قال صحبت رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فی السفر فلم یزد علی الرکعتین حتی قبضه الله" (رواه البخاری)

گویا چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم مدة العمر کې په سفر کې قصر کړې دی. او په یو عمل باندې دغه شان همیشوالی د وجوب دلیل دی. لهذا قصر عزیزمت دی او اتمام ناجائز دی.

جواب: جمهورو فقهاؤ چې د قرآن د آیت نه کوم استدلال کړی دی چې هغې جواب دا دی چې قصر صلوة فی السفر کې د صحابؤ طرف نه د حرج محسوسولو امکان و چې په اتمام کې ثواب ډیر دی په قصر کې به ثواب لږ ملاوېږي همدغه حرج د لري کولو د پاره لا جناح و فرمایلی شو. دا لفظ د اباحت د پاره متعین نه دی بلکې د وجوب په موقع باندې هم استعمالیدلی شي. لکه د صفا او مروه په منیخ کې د سعي (منوي) د پاره ﴿فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا﴾ الفاظ راغلي دي حال دا چې سعي واجب ده. ځينو علماؤ دا جواب هم ورکړی دی چې د آیت تعلق فقط د صلوة خوف سره ډیر د دي تعلق د قصر فی السفر سره نه دی. لکه مجاهد او ابن جریر او ابن کثیر د تفسیرونو نه معلومېږي.

د جمهورو فقهاؤ دویم دلیل د حضرت عائشه رضی اللہ عنہا د روایت جواب دا دی چې **يقصر او يتم** مواقع ییل ییل دي د **يقصر** تعلق د سفر سره دی چې د درې ورځو په مسافت کې به نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم قصر کولو او د درې ورځو نه کم سفر کې به یې قصر نه کولو ځکه هغه شرعي سفر نه و بلکې لغوي سفر و. د دار قطنی د روایت هم یو جواب دغه دی. دویم جواب دا دی چې د **يقصر** الفاظ او د قصر تعلق رباعیه مونځونو سره دی چې په هغې کې قصر وي. او د **يتم** لفظ تعلق د هغه مونځونو سره دی چې ثنائی یا ثلاثی دی. چې په هغې کې قصر نه بلکې ټول لوستلی کېږي. دریم جواب دا دی چې دا د ابتدائی دور حکم و وروسته د قصر د وجوب حکم راغلو. (المراقات ۳/۴۲۴).

د جمهورو د درېم دلیل جواب دی چې حضرت عثمان رضی اللہ عنہ او حضرت عائشه رضی اللہ عنہا فعل نه استدلال کول صحیح نه دی ځکه هغه حضرات خپله د یو دلیل په وجه اتمام السفر نه کولو بلکې تاویل او د اجتهاد نه به یې کار اخستلو. نو په حدیث نمبر ۱۶ کې چې کله زهری رحمۃ اللہ د حضرت عروه رضی اللہ عنہ

نه پوښتنه وکړه چې عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا به په سفر کې اتمام وکړي کولو؟ نو حضرت عروه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا جواب ورکړو چې هغې دغه شان تاویل کولو چې څنگه تاویل او اجتهاد به حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ کولو د حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ تاویل او اجتهاد به دا و چې هغه امیر المؤمنین دی چې چرته څي گویا کې په خپل کور کې دي سفر کې نه دی یو اجتهاد د هغې له طرفه دا هم و چې هغې به فرمایل چې د حج په موسم کې ډیر خلک را جمعه کېږي که په منی او یا په نورو ځاینو کې قصر کوم نو د باندو خلک به داسې وگڼي چې مونځ دوه رکعته دی په دې سره به هغوی خطا شي. (المراقات ۳/۴۲۴).

د حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اتمام یوه وجه دا هم وه چې هغې په مکه مکرمه کې نکاح کړي وه او هلته به د خپل اهل و عیال سره اوسیدلو. نو ځکه به هغې خپل ځان مقیم گڼلو. (المراقات ۳/۴۲۴، اشعة اللمعات ۵۹۸).

همه اړنگې به عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا دا تاویل او اجتهاد کولو چې زه ام المؤمنین یم چې چرته زمه گویا کې هغه زم خپل اقامتي کور دی. لهذا سفر نه دی. نو ځکه به هغې په مونځ کې اتمام کولو. خو د دې حضراتو دا تاویل او اجتهاد صحابو قبول نه کړو او د هغوی نه یې قسما قسم پوښتني وکړلي او دې حضراتو به د دلیل ورکولو په ځای فقط خپل تاویل او اجتهاد بیانولو. د دې نه معلومه شوه چې په سفر کې قصر دی او قصر عزیمت دی. رخصت نه دی.

الفصل الأول:

﴿۱﴾ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى الظُّهْرَ بِالْمَدِينَةِ أَرْبَعًا وَ

انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دي وايي چې: نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په مدينه کې د غرمي څلور رکعتو وکړل او د

صَلَّى الْعَصْرَ بِذِي الْحُلَيْفَةِ رَكَعَتَيْنِ (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) (۱)

مازنگر مونځ دوه رکعته یې په ذی الحلیفه کې وکړل.

توضیح: مخکې ویلی شوي دي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په دې سفر کې فقط د ذوالحلیفه پورې نه وؤ بلکې د مکې په سفر باندې تللو. لهذا غیر مقلدین د دې نه استدلال نه شي کولی چې په درې میله فاصله کې قصر کېږي.

ذوالحلیفه د مديني منوري نه باهر ده. لهذا د جمهور فقهاؤ همدغه مسلک دی چې کله د بناریاد کلي نه سړی ووځي. او ۴۸ میله یعنی ۷۸ کلومیتره باندې ځي. نو هغه شرعي مسافر دی. تر څو چې د کلي

(۱) أخرجه البخاري ۵۶۹/۲، رقم الحديث ۱۰۸۹، مسلم ۴۸۰/۱، رقم الحديث ۱۱-۶۹۰، أبو داود في السنن ۸/۲، رقم الحديث: ۱۲۰۲، ترمذي

۴۳۱/۲، رقم الحديث: ۵۴۶، نسائي ۲۳۵/۱، رقم الحديث ۴۶۹، دارمي ۴۲۴/۱، رقم الحديث ۱۵۰۷.

د حدودو نه نوي وتلی فقط د سفر په اراده او نیت سره سپری نه مسافر کېږي او نه په هغې باندي د مسافر احکامات عملي کېږي.

په منی او عرفات کې قصر سفر دی یا قصر حج دی

﴿۲۵﴾ وَعَنْ حَارِثَةَ بْنِ وَهَبِ الْخَزَاعِيِّ قَالَ: صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ

او حارث ابن وهب خزاعي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دي وايي چې مونځ وکړو مونځ ته نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ او په

نَحْنُ أَكْثَرُ مَا كُنَّا قَطُّ وَ أَمْنُهُ بَيْنِي رُكْعَتَيْنِ . (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) (۱)

دې موقع مونځ په دوو مره اندازه کې وو چې ددې نه مخکې کله نه وو او د امن په حالت کې وو دوه رکعت.

توضیح: ونحن اکثر ما کننا: ای نحن اکثر کواننا عددًا و اکثر کواننا أمناً دا جمله حالیه او ما مصدریه دی. شیخ عبد الحق د دې جملي په ترتیب کې ډیر څه لیکلي دي او پاس چې کوم تقدیري عبارت رايستل شوی دی، دا د ټولو نه آسان دی. مطلب دا چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په منی کې قصر مونځ پداسي حالت کې ولوستلو چې مونځ په دغه زمانه کې د ټولو نه ډیر په امن کې ؤو. او د ټولو نه په ډیر شمیر کې ؤو. په دې حدیث صحابي دا بیانول غواړي چې د قصر د پاره د کفارو ویره یا حمله څه شرط نه دی بلکي په حالت امن کې هم شرعي سفر کې قصر کیدلی شي. اوس دلته دا مسئله مخې ته راځي چې آیا دا دوه رکعت چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په منی کې لوستلي ؤ، د سفر د وجي نه یې قصر کړی ؤو. یا یې د حج د وجي نه داسي کړی ؤو. په دې کې د فقهاؤ لږ شان اختلاف دی:

د فقهاؤ اختلاف: امام مالک رَحِمَهُ اللَّهُ فرمایي چې دا قصر الحج یعنی د حج په ورځو کې په عرفات مزدلفه او منی کې دا چې ډیر یروبار وي. نو ځکه د سهولت په خاطر په دغه مقاماتو کې به په رباعي مونځونو کې قصر کېږي. خو د جمعې مونځ په دغه مقاماتو کې نشته او د عید الاضحی مونځ هم نه دی. بلکي

عرفات او مزدلفه کې جمع بین الصلوتین باندي به عمل کېږي. دا ټول د اسانۍ په خاطر دي. جمهور علماء وايي چې دا قصر الحج نه دی بلکي قصر صلوة د سفر په وجه دی لهذا چې کوم سپری مسافر وي نو هغه به دغه مقاماتو کې د قصر په سفر باندي عمل کوي. خو چې کوم سپری مقيم وي نو هغه به قصر نه کوي. د احنافو د فقهي په کتابونو کې مثلاً شامي کې احنافو ته مشوره ورکړلی شوي ده چې که چیرې څوک مسافر نه وي نو هغه خپل مونځ مه خرابه وی او د قصر کوشش مه کوی. بلکي بیل پوره پوره مونځ وکړی. بحر الرثق د هاشم په حاشیه شامي ابن عابدین دی. په هغې کې همدغه شان لکيلی شوي دي.

(بحر ج ۲ ص ۲۳۷) په عرفات کې هم جمع بين الصلوتين د هم دغه اصولو د نظر لاندې سپری شریک کیدلی نه شي. ځکه مقیم د پاره قصر جائز نه دی او د جمع بين الصلوتين شرط دادی چې سپری په هغه امام پسي اجتماعي مونځ کې شریک شي او جمع بين الصلوتين وکړي. لهذا که یو حنفي په ليله توگه باندې جمع بين الصلوتين هم نه شي کولی. داد امام صیب مسلک دی. د صاحبینو په نزد جماعت او اجتماع شرط نه دی. ځان له هم جمع بين الصلوتين جائز دی. اگر که اولنی قول راجع دی. نن سبا په عرفات او منی کې د سعودي علماء قصر کوي چې د امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ نَه بغير د ټولو علماء په نزد د پريشانۍ سبب دی. کله کله د سعودي حکومت د مونځ د پاره داسي امام راولي چې خپل مسافر وي د دې د پاره چې د قصر مونځ صحيح شي. عموماً نن سبا په دې باندې ډیر عمل کېږي چې امام مسافروي. د احنافو ځینې علماء دا هم لیکلي دي چې په دې مسئله کې دې د امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ په مسلک باندې عمل وکړی شي نو دا عمل هم جائز دی ځکه بیل بیل مونځ کولو کې ډیره تنگسياهه. او "الخرج مدفوع في الشرع" یوه قاعده ده. او یا دا وکړی شي چې په دې مسئله کې د امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ مسلک خپل کړی شي او په همدغه باندې فتوی ورکړلی شي او وویل شي چې دلته د قصر سفر نه بلکي قصر الحج دی. بهر حال په دې حدیث کې صحابی دا ویل غواړی چې د قصر الصلوة د پاره دا شرط نه دی چې کفارو ویره وي. بغير د امن د حالت نه هم چې کله سفروي نو قصر جائز دی. په آیت کې ان خفتم قید اتفاقي دی. په راتلونکي روايت کې د دې تصريح موجود ده.

په آیت قصر کې د ویرې اتفاقي قید

﴿ ۳ ﴾ وَ عَنْ يَعْلَى بْنِ أُمِيَّةَ قَالَ : قُلْتُ لِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ : إِنَّمَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَى

اويعلی بن امیه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې ماعمر بن الخطاب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته عرض وکړو چې د الله تعالی ارشاد دی

﴿ أَنْ تَقْضُوا مِنَ الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا ﴾

چې لږ مونځ وکړی. (یعنې قصر وکړی) که چېرې تاسو ته دا ویره وي چې کفار به تاسو تنگ کړي (نو)

فَقَدْ أَمِنَ النَّاسُ.

اوس (دا چې) خلک په امنیت کې دي (او د کافرانو د تنگولو ویره روانه ده نو د قصر څه ضرورت دی؟)

قَالَ عُمَرُ : عَجِبْتُ مِنَّا عَجِبْتُ مِنْهُ

حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایيل: چې په څه باندې تاته تعجب دی په هغې ماته هم تعجب دی خو ما

فَسَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . فَقَالَ :

د نبي ﷺ نه (د دې باره كې) پوښتنه وكړه نو نبي ﷺ فرمايل چې (مونږ كې قصر) د الله تعالى

صَدَقَةٌ تَصَدَّقَ اللَّهُ بِهَا عَلَيْكُمْ فَأَقْبَلُوا صَدَقَتَهُ . (۱)

احسان دی چې په تاسو كړی شوی دی. لهذا تاسو د هغې صدقه (احسان) قبول كړی .

توضیح: يعنې د قصر حكم د كفارو او د هغوی د ویري او د هغوی د حملو یا د فتنو سره تړلي نه ده. بلکي د ایوه اساني ده چې الله تعالى د سفر په حالت کې په مسلمانانو باندې احسان او انعام كړی دی. د دې حدیث نه یوه دا خبره معلومه شوه چې قصر صلوة د كفارو په ویري باندې موقوف نه ده بلکي د ایوه سهولت دی چې د الله تعالى د اړخ نه مسلمانانو مسافرو ته ورکړی شوی دی. دویمه خبره د دې حدیث نه دا معلومه شوه چې قصر في السفر د الله تعالى انعام او احسان دی او په ب نه دی گانو باندې د دې قبول واجب دي. لهذا قصر عزیمت او رخصت اسقاط دی. رخصت ترفیه و اختیاریه نه دی او همدغه د احنافو مسلک دی. (المرقات ۳/۴۲۵).

د اقامت موده څومره ده؟

﴿٤﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ : خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الْمَدِينَةِ إِلَى مَكَّةَ

انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ چې د نبي ﷺ سره يوځای د حجة الوداع په موقع باندې مونږ د مديني نه مکه

فَكَانَ يُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ رَكْعَتَيْنِ حَتَّى رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ

ته لاړو او نبي ﷺ (د څلور رڪعت والامونځ) دوه دوه رڪعتو وکړل تر دې چې مونږ بیرته مديني ته راغلو

قِيلَ لَهُ : أَقْنَمُ بِسَكَّةَ شَيْئًا

د انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه پوښتنه وشوه چې : آیا تاسو په مدينه کې څو ورځي ایسار شوي وي ؟ انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ

قَالَ : أَقْنَمْنَا بِهَا عَشْرًا . (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) (۲)

و فرمايل چې (اؤ) مونږ په مکه کې لس ورځي ایسار شوي و.

(۱) أخرجه مسلم ۴۷۸/۱، رقم الحديث: ۴-۶۸۶، أبو داود في السنن ۷/۲، رقم الحديث: ۱۱۹۹، ترمذي ۲۲۷/۵، رقم الحديث: ۳۰۳۴، ابن ماجه

۳۳۹/۱، رقم الحديث: ۱۰۶۵، دارمي ۴۲۳/۱، رقم الحديث: ۱۵۰۵، مسند أحمد ۲۵۰، ۱

(۲) أخرجه البخاري ۵۶۱/۲، رقم الحديث: ۱۰۸۱، مسلم ۴۸۰/۱، رقم الحديث: ۱۵-۶۹۳، أبو داود في السنن ۲۶/۲، رقم الحديث: ۱۲۲۳، ترمذي

۴۳۱/۲، رقم الحديث: ۵۴۸، نسائي ۱۲۱/۳، رقم الحديث: ۱۴۵۲

توضیح: اقمنا بها عشرًا: د شرعي سفر د باطل کیدلو یو صورت دادی چې سپری د سفر نه فارغ شي او خپل منزل مقصود اصلي وطن ته ورسې. او دویم صورت دادی چې سپری په یو ځای کې د اقامت نیت وکړي. اوس د څومره ورځو د اقامت کولو په نیت سره شرعي سفر او قصر باطل کېږي. په دې کې د فقهاؤ ډیر اقوال ډیر مگر مشهور اقوال څلور دي. (المقات ۳/۴۲۶).

د فقهاؤ اختلاف: ۱- د امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ او د داؤد ظاهري په نزد د څلور ورځو نه ډیر د اقامت نیت کولو سره قصر باطل کېږي. یعنی ۲۱ مونځو په مقدار اقامت نیت سره قصر باطل کېږي.

۲- د امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ او د امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد د څلور ورځو اقامت نیت کولو سره شرعي سفر باطل کېږي. خو د تلو او راتلو ورځي ددې نه مستثنی دي.

۳- د حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد (۱۹) ورځو یا ددې نه ډیري ورځو نیت سره قصر باطل کېږي. (المقات ۳/۴۲۸).

۴- د امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد پنځلس (۱۵) یا ددې نه ډیرو ورځو د اقامت نیت کولو سره شرعي سفر او قصر باطل کېږي.

دلایل: د دې ټولو حضراتو سره هېڅ مرفوع منصوص حکم نشته دی. خو اثار د صحابؤ نه ټولو استدلال کړی دی چې د هغې په ضمن کې اجتهاد هم شامل دی. امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ او داؤد ظاهري ددې نه استدلال کوی چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د حجة الوداع په موقع باندې مکه مکرمه کې څلور ورځي قیام کړی ؤو. معلومه شوه چې ددې نه په ډیره سره قصر باطل کېږي. امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ او شوافع حضرات فرمایي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په مکه مکرمه کې درې ورځي پاتې شوی ؤو. او قصر به یې کولو. لهذا ددې نه ډیر ایساریدلو سره قصر باطل کېږي. حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په یو سفر کې چرته تشریف وړی ؤو او تر ۱۹ ورځو پورې یې قیام وکړو مگر نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به قصر کولو لکه په راروان حدیث نمبر ۵ کې به راشي. لهذا د ۱۹ ورځو نه ډیر نیت کولو سره قصر باطل کېږي.

د احنافو دلیل د حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ متعلق یو اثر دی چې د هغې الفاظ دادی: **وعن مجاهد ان ابن عمر كان اذا اجمعه على اقامة خمسة عشر يوماً اتم الصلوة.** (رواه ابن شيبه بسند صحيح)

د احنافو دویم دلیل د حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اثر دی چې په طحاوی کې ذکر دی: **اذا قدمت بلدة وانت مسافرو في نفسك ان تقيم خمسة عشر يوماً فأكمل الصلوة بها وان كنت لا تدري متى تظعن فاقصرها.** (طحاوي)

ترجمه: کله چې ته یو کلي ته د مسافر په توګه راشي او هلته د پنځلس ورځو د قیام اراده لري نو هلته ته پوره مونځ وکړه او که تاته معلومه نه وي چې کله په سفر روانیږم نو بیا قصر کوه.

جواب: د بحث د لاندې حدیث د حضرت انس رضی الله عنه د روایت نه د شوافعو او حنابلو دلیل بالکل ختم شي. ځکه د دې حدیث مطابق د لسو (۱۰) ورځو په قیام کې به صحابو قصر کولو. نو څلور ورځو یا درې ورځو څه حیثیت پاتې کیدلی شي؟ د حضرت ابن عباس رضی الله عنه د دلیل جواب دا دی چې سړی نن سبا نن سبا کوی او د تللو اراده لري نو هلته ۱۹ ورځي خولا څه چې تر ۱۹ میاشتو پوري هم مسافر پاتې کیدلی شي. حضرت انس رضی الله عنه وایي چې صحابه کرامو رضی الله عنهم په رامهرمز کې ۹ میاشتي پورې قصر کولو. ابن عمر رضی الله عنه تر شپږو میاشتو پورې په آذربایجان کې مقیم ؤو خو قصر به یې کولو ځکه په نن سبا نن سبا کولو سره ډیره موده تیره شوه همدغه شان نبي کریم صلی الله علیه و سلم هم په یو سفر کې همدغه نیت وکړو چې سبا به زو خود جهادي معاملاتو کې په بیار اګیر شو او دغه شان ۱۹ ورځي تیري شوي. دا فعل د اقامت د مودې د پاره دلیل نه شي جوړیدی.

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه دلیل

﴿ه﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: سَافَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَفْرًا فَأَقَامَ تِسْعَةَ عَشَرَ يَوْمًا

ابن عباس رضی الله عنه وایي چې (یو ځل) نبي کریم صلی الله علیه و سلم (چرته) لاړ او هلته یې نور لس ورځي قیام

يُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ رَكْعَتَيْنِ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ :

وکړو (د قیام په دوران کې) نبي کریم صلی الله علیه و سلم دوه دوه رکعتو کول ابن عباس رضی الله عنه وایي چې

فَنَحْنُ نُصَلِّي فِيهَا بَيْنَنَا وَ بَيْنَ مَكَّةَ تِسْعَةَ عَشَرَ رَكْعَتَيْنِ رَكْعَتَيْنِ

مونږ خلکو به هم کله چې مکه او خپل (یعنې مدینه) په مینځ (چرته) نور لس ورځي قیام کولو نو دوه دوه رکعتو

فَإِذَا أَقَمْنَا أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ صَلَّيْنَا أَرْبَعًا. (۱)

مونځ به مو کولو او چې ددې نه به ډیر ایساریدلو نو څلور رکعتو به مو کول.

توضیح: دا حدیث د حضرت ابن عباس رضی الله عنه د دلیل دی خو علماء وایي چې په دې روایت کې څه د اقامت او د هغې د نیت ذکر نشته دی. بلکې "عل عزم الترحیل" بغیر د قصد او د ارادې نه دومره ورځي تیري شوي همدغه شان که یو کال هم تیر شي نو سړی نه شي مقیم کیدی. (المرقات ۳/۴۲۷).

د مسافری په حالت کې سنت وکړی شي او که نه ؟

﴿٦﴾ وَ عَنْ حَفْصِ بْنِ عَاصِمٍ قَالَ : صَحِبْتُ ابْنَ عُمَرَ فِي طَرِيقِ مَكَّةَ

حفص بن عاصم رضي الله عنه وایي چې (یو ځل دمکې او مدینې) په (مینځ) لاره کې د ابن عمر رضي الله عندهما ملگرتیا

فَصَلَّ لَنَا الظَّهْرَ رَكَعَتَيْنِ ثُمَّ

شرف تر لاسه شو (چې کله وخت شو نو) هغه مونږ ته د غرمې دوه رکعتونه مونځ وکړو او (د دې نه وروسته)

جَاءَ رَحَلُهُ وَ جَلَسَ فَرَأَى نَاسًا قِيَامًا فَقَالَ : مَا يَصْنَعُ هَؤُلَاءِ ؟

چې کله هغه خپلې څیمې ته راغلو نو وی کتل چې خلک ولاړدې هغې پوښتنه وکړه چې دا خلک څه کوي؟

قُلْتُ : يُسَبِّحُونَ . قَالَ : لَوْ كُنْتُ مُسَبِّحًا أَتَمَمْتُ صَلَاتِي .

ما عرض وکړو چې نفلونه کوي هغه وویل چې که چیرې ما نفل کولی ، نو ما به خپل فرض پوره نه کولی

(یعنې که چیرې داموقع د نفل د کولو وې نو د فرض د مونځونو به ډیر اهم وی مگر د آسانی دپاره فرض

مونځ لره په قصر لوستلو سره حکم ورکړې شوي دي نو د نفل مونځ ترک کول به اولوی وي ځکه فرض ادا

صَحِبْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

کول د نفل کولو نه اولی دی) ما ته د نبی کریم صلى الله عليه وسلم سره ملگرتیا شرف تر لاسه شوي چې نبی کریم

فَكَانَ لَا يَزِيدُ فِي السَّفَرِ عَلَى رَكَعَتَيْنِ وَ أَبَا بَكْرٍ وَ عُمَرَ

رضي الله عنهما، عثمان رضي الله عنه او د علي رضي الله عنه د ملگرتیا شرف حاصل شوي دي حضرت ابو همدغه معمول وؤ

وَ عُثْمَانَ كَذَلِكَ . (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) (١)

رضي الله عنه، عثمان رضي الله عنه او د علي رضي الله عنه د ملگرتیا شرف حاصل شوي دي حضرت ابو همدغه معمول وؤ

(چې په سفر کې به يې د دوؤ رکعتونو نه ډیر نه کول)

توضیح : که په سفر ډیر مشکل وي یا تنگسپا وي او یو سړی د سنتو او د نوافلو ډیره پابندې کوي نو دا

جائزه نه ده ځکه کله چې الله تعالی په فرائضو کې نرمي وکړه نو په سنتو او نوافلو کې خو په طریق اولی

نرمي راغله. نو ځکه ویلی شوي دي "من السنة ترك السنة في السفر".

(١) أخرجه البخاري ٥٧٧/٢، رقم الحديث ١١٠١، أبو داود ٢٠٢٢، رقم الحديث ١٢٢٣، سنن ١٢٣٣، رقم الحديث ١٤٥٨، ابن ماجه ٣٤٠/١.

رقم الحديث : ١٠٧١

خو که یو سری په سفر کې د سهولت سره دی او سفر هم جاري نه دی بلکې شه و قفه ده نو په هغه و قفه کې که سری سنت کولی شي. نو دا منع نه ده. بلکې په دې باندې به نور هم ډیر ثواب ملا وپېږي.

مسحوباً: دا د تسبیح نه دی. نفل مونځ کولو په معنی دی، یعنی کچرې ما نفل کولی نو د دې په ځای به ما فرض پوره کولی او دا به می کړی وي، په فرضو کې به می قصر نه کولی. په سفر کې سنت کولو او په نه کولو کې د فقهاؤ اختلاف دی. (المراقات ۳/۴۲۸).

د فقهاؤ اختلاف: ځینې فقهاؤ په سفر کې د سنت کول مطلقاً ممنوع گڼلي دي او ځینې مطلقاً جائز گڼلي دي. او ځینو په سنت مؤکده راتبه او نوافلو کې فرق کړې دی. په ائمه اربعو کې امام مالک رَحِمَهُ اللهُ، امام شافعی رَحِمَهُ اللهُ او د امام احمد بن حنبل رَحِمَهُ اللهُ په نزد په سفر کې هم سنن قبلیه و بعدیه لوستل په کار دي د امام ابو حنیفه رَحِمَهُ اللهُ د دې باره کې څه صریح قول نسته دی خو د احنافو د علماؤ اقوال مختلف دي خو بهتر قول همدغه دی چې که حالت اطمینانی وي نو کول په کار دي گڼي په کار نه دي. خو دا خبره شوي ده چې د سحر د سنتو نه بغير د ټولو سنتونو تا کد په سفر کې ختم شي. د عبد الله ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روايات هم د دې باره مختلف دي. دهغې نه دا هم منقول دي چې هغې خپله سنت نه کول او وي فرمايل چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به هم نه کول. بلکه څنگه چې د بحث لاندې حديث نمبر ۶ کې ذکر دي.

خو د دې نه وروسته په حديث نمبر ۱۱ کې ذکر دي چې حضرت ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ به سنت کول او نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هم په سفر کې کړيدي.

تطبيق: په دې روايتونو کې تطبيق دا دی چې حضرت ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې د سنتو کولو کومه نفي کړيده د دې نه د عام سنتو نفي مراد نه ده بلکې د دې نه د تا کد نفي مراد ده.

يا يې دا مطلب دی چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په غالب حالاتو کې نه دي کړي. کله کله به يې کول. يا يې دا مطلب دی لکه چې څنگه چې مخکې ليکل شوي دي چې که چري حالت اطمینانی وي نو په کولو کې ثواب دی. خو د نفلو ثواب دی. د سنن مؤکده ثواب نه دی او که چيرې حالت اطمینانی نه وي او د سفر کولو جلتی او تندي وي يا د وخت کمی وي او ستريا او مشکل وي او زحمت وي نو بيا د نه کولو حکم دی.

د جمع بين الصلوتين حکم

﴿۷﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَجْمَعُ بَيْنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ إِذَا

ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به يو ځای کولو د ماسپښين او د مازيگر مونځ چې کله

كَانَ عَلَى ظَهْرِ سَيْرٍ وَ يَجْمَعُ بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ (۱)

به په سفر کې ؤ او (همدغه شان) د ماښام او د ماسخوتن مونځ (هم) به یې په یو ځای کولو.

توضیح: جمع بین صلوة الظهر: د جمع بین الصلوتین دوه قسمه دي: یو جمع بین الصلوتین حقیقي او بله جمع بین الصلوتین صوري او فعلی دی.

جمع حقیقي او جمع صوري بیا په دوه قسمه دي: یو جمع تقدیم او دویم جمع تاخیر دی، جمع حقیقي داسې دی چې مثلاً د غرمې او د مازیگر دواړه د غرمې وخت کې وکړی شي او د ماښام او ماسخوتن د ماښام په وخت کې وکړی شي دا جمع حقیقي ده او دی ته جمع تقدیم هم وایي ځکه په دې کې آخري مونځ مقدم (مخکې) کړلی شي او د اولني مونځ سره ادا کړی شي. امام بخاری د جمع تقدیم نه انکار کړی دی. او امام ابوداؤد هم وایي چې دا ثابت نه دې. یا د غرمې او د مازیگر دواړه د مازیگر په وخت کې وکړی شي او د ماښام او ماسخوتن دواړه د ماسخوتن په وخت کې ادا کړلی شي. دا جمع حقیقي ده او دی ته جمع تاخیر هم وایي چې اولني مونځ د مخکیني سره یو ځای ادا کړلی شي. (المراقات ۳/۴۲۹) د جمع صوري او فعلی صورت دا دی چې مثلاً د غرمې او مازیگر مونځ په خپل وخت کې وکړی شي خو د غرمې مونځ به د خپل وخت په بالکل آخري کې وکړی شي او د مازیگر مونځ د خپل وخت په بالکل اول وخت کې وکړی شي. همدغه شان د ماښام هغه د خپل وخت په آخر کې ادا کړلی شي او د ماښام هغه د هغې وخت په بالکل په ابتداء کې وکړی شي. همدغه شان د ظاهري صورت او عمل کې داسې ښکاري چې دواړه مونځونه په یو ځای وکړی شو. مگر فی الواقع هر مونځ په خپل وخت کې وکړی شو او وخت هم بچت شو. (المراقات ۳/۴۲۹).

جمع حقیقي ته جمع وقتي هم ویلي شي او جمع صوري ته فعلی او عملي هم ویلي شي جمع صوري کې خود چا اختلاف نشته دی البته د جمع حقیقي وقتي په جواز او عدم جواز کې د فقهاؤ اختلاف دی. **د فقهاؤ اختلاف:** د ائمه ثلاثو په نزد د غرمې او مازیگر په مینځ او د ماښام او د ماسخوتن په مینځ کې د عذر په بناء باندې جمعه حقیقي جائزه ده. په اجمالي توګه باندې د هغوی په مینځ کې اتفاق دی. خو په تفصیلاتو کې د دوي په مینځ کې څه فرق دی.

نوسفر ټولو عذر گڼلی دی ځینو سفر او مطر عذر گڼلی دی ځینو د سفر سره جدۀ ایسر یعنی د اضطراري سفر قیدل لگولی دی. ځینو په حضر کې مرض عذر منلی دی. ځینو نه دی منلی. دا معمولي اختلاف

(۱) أخرجه البخاري ۵۷۹/۲، رقم الحديث: ۱۱۰۷، مسلم ۱/۱، رقم الحديث: ۵۲-۷۰۶، أبو داود ۱۰/۲، رقم الحديث: ۱۲۰۶، ترمذي ۲/۴۳۸.

رقم الحديث: ۵۵۳، نسائي ۱/۸۵، رقم الحديث: ۵۸۷، دارمي ۱/۴۲۶، رقم الحديث: ۱۵۹۵.

دی. مگر په اجمالي توګه باندي د جمهورو فقهاؤ په نزد جمع بين الصلوتين حقيقي او تقديمي او تأخيري ټول جائز دي. خو د سحر او د غرمي او ماسخوتن او په سحر کې يو ځای کول د فاصلي په وجه جائز نه دي. د احنافو ائمو کثر الله سواد هم په نزد جمع حقيقي هيڅ صورت جائز نه دی نه تقديه جائز دی نه تأخير جائز دی نه په سفر کې جائز دی نه په حضر کې جائز دی.

د عرفي په ورځ په عرفه کې د عرفات په ميدان کې په غرمه او مازيګر کې جمعه حقيقي جائزه او د مزدلفي په شپه کې په ماښام او په ماسخوتن کې جمعه حقيقي جائزه. اول الذکر کې جمعه تقديمي دی او مؤخر الذکر کې جمعه تأخير دی.

دلائل: ائمه ثلاثو د بحث د لاندې حديث نه استدلال کړی دی چې په هغې په واضحه توګه باندي استمرار سره جمع بين الصلوتين ذکر دی. د جمهورو فقهاؤ دويم دليل د مشکوٰة ص ۱۱۸ باندي د معاذ رضي الله عنه حديث نمبر ۱۲ دی چې د هغې الفاظ دا دي: **عن معاذ بن جبل كان النبي صلى الله عليه وسلم في غزوة تبوك اذا زاغت الشمس قبل ان يرحل جمعه بين الظهر والعصر الخ.** (البرقات ۴۳۳/۳).

د جمهور فقهاؤ دريم دليل د مسلم شريف روايت دی: **كان اذا جد به السير جمعه بين المغرب والعشاء بعد ان تغيب الشفق.** ښکاره خبره ده چې کله د غائب کيدو د شفق نه وروسته د ماښام مونځ وکړی شي نو د ماسخوتن وخت کې جمعه حقيقي وشوه.

نود هغوی اولني دليل د قرآن آيت دی: **﴿إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَّوْقُوتًا﴾** (النساء: ۱۰۳) يعني د هر مونځ خپل مقرر او متعين وخت دی ددې نه مخکې او ددې نه وروسته جائز نه دی.

دويم آيت **﴿حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى﴾** (البقرة: ۲۳۸) دی. په دې کې هم د مونځ د محافظت حکم دی او د حفاظت وخت ته هم شامل دی. چې په خپل خپل وخت کې دننه د مونځ حفاظت وکړی. لهذا نه جمعه تقديمي جائز دی. نه جمعه تأخير جائز دی.

د احنافو ائمو د حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه د حديث نه هم استدلال کړی دی چې هغه امام بخاری رحمته الله ذکر کړې دی. الفاظ دا دي: **ما رأيت النبي صلى الله عليه وسلم صلى صلوة بغير ميقاتها الا**

الصلوتين الخ. يعني د عرفات او مزدلفي نه بغير ما کله هم نبي کریم صلى الله عليه وسلم داسي نه دی ليدلی چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم کوم يو مونځ د هغې د وخت نه بغير په بل وخت کې کړی وي.

د احنافو د ائمو مضبوط دليل هغه ټول احاديث دي چې په هغې کې نبي کریم صلى الله عليه وسلم د هر مونځ د پاره يو متعين وخت ټاکلی وي. او د هغې د پابندي يې په سختی سره حکم کړی وي.

جواب: جمهور فقهاؤ چې ثومره احاديثو نه استدلال کړی دی. احناف د هغې دا جواب ورکوي چې د دې احاديثو محل پلټنه پکار ده چې د هغې د آیت سره تعارض رانشي. ځکه د قرآن کریم د آیت معارضه د احاديثو او خاص کر د اخبار احاد سره نه شي کيدې. نو ځکه احنافو د هغه ټولو احاديثو محل دا بيان کړی دی. چې دا جمعه بين صلوتين نه جمعه حقيقي نه بلکي جمعه صوري مراد ده. لهذا احاديث د جمهورو فقهاؤ نه بلکي د احنافو دلائل دي. او په دې باندې قرائن هم دي.

قراين: د جمعه صوري مراد اخستلو باندې يو څو قرائن دي:

۱- په بخاری شريف کې حديث دی چې ابن عمر رضي الله عنهما به د ما بنام مونغ نه ورسته څه انتظار کولو او بيا به يې د ماسخوتن مونغ وکړو. دغه شان حديث په ابوداؤد شريف کې هم دی، چې څه الفاظ يې دا دي:

ان مؤذن ابن عمر قال الصلوة قال سر سر حق اذا كان قبل غيوب الشفق فصل المغرب ثم انتظر

حق اذا غاب الشفق فصل العشاء. (ابوداؤد)

ددې نه صاف معلومه شوه چې دا د جمع صوري صورت دی جمع حقيقي نه ده.

۲- همدغه شان جمع بين الصلوتين په احاديثو کې ځاي په ځاي اخر الظهر وعجل العصر واخر المغرب

و عجل العشاء الفاظ راغلي دي. چې د هغې نه معلوم يږي چې دا تاخير او تعجيل د جمع صوري په صورت کې کېږي. د جمع حقيقي د پاره دا الفاظ نه راځي. نو د حضرت ابن عباس رضي الله عنهما شاگرد ابو شعشاء د دې الفاظو د نظر په اړه د دې احاديثو نه جمعه صوري مراد اخلي.

۳: په جمع صوري باندې يوه خوندوره قرينه د ترمذی شريف يو حديث دی الفاظ دا دي: جمع رسول

الله صلى الله عليه وسلم بين الظهر والعصر وبين المغرب والعشاء من غير خوف ولا مطر.

په دې حديث کې د جمع بين الصلوتين ذکر دی خو نه سفر دی نه مرض دی نه ويړه ده په مدینه منوره کې دغه شان جمع بين الصلوتين بغير د څه عذر نه د هېچا په نزد جائز نه ده جمهورو فقهاؤ هم مجبوراً دا حديث په جمع صوري باندې حمل کړی دی. لهذا نور احاديث هم دغه شان په جمع صوري باندې حمل کول په کار دي. ابن حجر رحمه الله په فتح الباری کې اعتراف کړی دی چې دلته جمعه صوري مراد اخستل په کار دي.

سوال: خود احنافو د پاره په يو حديث کې مشکل دی هغه د مسلم شريف حديث دی: جمع بين المغرب

والعشاء بعد ان يغيب الشفق ظاهر دی چې غيبوت د شفق نه ورسته د ماسخوتن وخت وي. لهذا دا جمع حقيقي ده، صوري نه ده.

جواب: د دې جواب دا دی چې دلته غيبوت شفق نه مراد رانزدې کيدل دی غائب کيدل نه دې او په دې

باندې د دار قطنی حدیث دلالت کوي. هلته د نزدې لفظ موجود دی. الفاظ دا دي: "حق اذاکا دیغیب الشفق".

بهر حال د دلائلو دنیا همدغه ده خو جمهور د دنیا نه ختمیدلی نه شي او په ځینو مواقعو کې د جمع حقیقي ډیر سخت ضرورت راځي که د امت د سهولت د پاره ځینې ځل دغه احادیثو باندې عمل وشي نو مجبوري بهر حال مجبوري دا دلته بار بار دا پوښتنه او جواب هم راغلی دی چې د نبی کریم ﷺ جمع بین الصلوتین نه مقصد څه وو. نو جواب همدغه راغلو چې جمع بین الصلوتین نه مقصد دا وو چې د نبی کریم ﷺ امت په تنگسیا کې راگیر نه شي. ددې نه د جمع حقیقي طرف ته واضحه اشاره ملاویږي (حکة الحرج مدفوع في الشرع).

په سورلی باندې مونځ کول

﴿۸﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي فِي السَّفَرِ عَلَى رَاحِلَتِهِ حَيْثُ

ابن عمر رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم به په سفر کې په خپلې سورلۍ باندې چې کوم طرف ته

كُوَجِّهَتْ بِهِ يَوْمِيَّ اِيْمَاءً صَلَاةَ اللَّيْلِ اِلَّا الْفَرَايِضَ

به يې مخ شو په اشارې کولو سره د شپې مونځ نه بغير فرض مونځ کول او همدارنگې و تر به يې هم کول

وَيُوتِرُ عَلَى رَاحِلَتِهِ. (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) (۱)

نبی کریم صلى الله عليه وسلم په سورلۍ باندې.

توضیح: علی راحلته: یعنی د سورلۍ مخ به چې کوم اړخ ته وو د نبی کریم صلى الله عليه وسلم مخ مبارک به هم هغه اړخ ته وو. امام شافعی رحمه الله فرمایي چې د تکبیر تحریمه په وخت کې د قبلي اړخ ته مخ کول بهر صورت ضروري او واجب دی لکه په راروان حدیث نمبر ۱۳ کې د حضرت انس رضي الله عنه د روایت په ابتداء کې د استقبال قبله بیان راروان دی. خو جمهور ائمه وايي چې په ابتداء کې د قبلي اړخ ته مخ کول او تکبیر تحریمه ویل مستحب دي واجب یا فرض نه دي. ځکه د مونځ حکم یو شان دی. هغه که په ابتداء کې وي او که په انتها کې وي. (المقات ۴۲۹، ۳/۴۳۳).

یومي ايماء: یعنی په سورلۍ باندې په ناسته رکوع او د سجدي د پاره به نبی کریم صلى الله عليه وسلم اشاره فرمایله. مگر د سجدي اشاره به د رکوع د اشاري نه ډیره تېته وه. (المقات ۴۲۹/۳).

في صلوة الليل: دا قيد اتفاقي دی احترازي نه دی. ځکه په سورلی باندې چې څنگه د شپي نفلونه کول ضروري دې د ورځو د نفلونو کول هم دغه حکم دی ځکه په نورو روایاتو کې د عام نوافلو ذکر دی د شپي قيد نشته دی لهذا دا حکم د سنت مؤکده او د دې نه بغير نور سنت او نوافل هم شامل دي اگر که امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ يُوَقُولُ دې چې د سحر د سنتو د پاره که گنجائش وي نو د سورلی نه بغير کول مستحب دی. بلکې په یو روایت کې د واجب قول هم دی. ځکه د سحر په سنتو کې ډیر تاکد او کلک والی دی. (المراقات ۳/۴۲۹).

الا الفرائض: د دې حدیث نه د دود مسئلي مستنبط کېږي. یوه مسئله دا چې د نفلونو او د سنتو د سورلی د پاسه کول جائز دي. او د فرائضو په سورلی باندې کول جائز نه دي. دلته د نفلونو نه د فرائضو استثناء د همدغه مقصد د پاره ده چې فرائض په سورلی باندې بالکل جائز نه دي. (المراقات ۳/۴۲۹).
علماء و ليکلي دي چې د سخت ضرورت او د سختي مجبوري او که لاندې ذکر شوي عذرونه موجود وي نو بیا فرائض هم په سورلی باندې کولی شي. عذرونه دا دي:

- ۱- چې کوم سړی په څنگل کې او په کوزیدلو سره په صحراء کې مونځ کولو کې هر قسمه خطروي یا د نن سبا سورلی ریل گاډی او یا داسي نوري سورلی چې د هغې نه کوزیدل امکان نه لري نو پداسي صورتونو کې په سورلی کې فرائض کول جائز دي.
- ۲- د سورلی نه د کوزیدلو نه وروسته سورلی ته بیرته ختل ناممکن وي.
- ۳- داسې بوه او وي چې نه د سورلی نه کوزیدې شي او نه واپس سورلی ته ختلې شي.
- ۴- په زمکه باندې خټي یا نور څه دومره وي چې هلته مونځ کول ممکن نه وي.
- ۵- یاد واورې او باران عذروي.

بهر حال په دغه صورتونو کې فرض مونځ په سورلی باندې د مجبوري د وجي نه جائز دی او سورلی هم عامه وي. که هغه آس وي، اوبن وي یا ریل گاډی وي یا کشتی وي په ټولو کې مونځ کولی شي. خو په طیاره کې علماء اختلاف دی. ځینې علماء وايي چې جائز نه دی ځکه د سجدي د پاره زمکه په کار ده. او طیاره په هوا کې معلقه ده. نو کول صحیح نه شوه. مگر ځینې علماء وايي چې په طیارو کې د مونځ د پاره خپل ځایونه جوړ کړلی شوي وي او د طیارې د زمکې سره د جذبوني اړیکه او تعلق وي. گویا کې په زمکه باندې ده. د سعودي حکومت په طیارو کې د مونځ د پاره بیل ځایونه جوړ کړي دي او خلک پکې مونځونه کوي. د پي آئی ای طیارې والا په زمکه مونځ نه کوي. نو په فضا کې د دې انتظام ولی وکړي؟ د دې حدیث نه دویمه دا مسئله مستنبط کېږي چې په سورلی باندې مونځ کول د سفر سره مشروط دي. که سړی مسافروي نو په سورلی باندې په تگ تگ کې مونځ کولی شي او که مسافر نه وي نه په سورلی باندې مونځ نه شي کولی. همدغه مسلک د جمهورو فقهاؤ دی. خو امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ

فرمایي چې په سورلي باندي د مونځ کولو د جواز د پاره د ښار نه باهر وتل شرط دی. که سړی مسافر وي یا نه وي. د صاحبینو مسلک هم نزدې نزدې د جمهورو پشان دی چې دا جواز د سفر سره مشروط دی. د ښار سره مشروط نه دی.

ویوتر علی راحلته: په دې حدیث دریمه مسئله د وترو بیان شوي ده چې نبی کریم ﷺ وتر هم په سورلي باندي کړي وو. د جمهور فقهاؤ مسلک هم دغه دی. چې وتر په سورلي باندي کولی شي. (المرقات ۳/۴۲۹).

خو امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ وایي چې لکه څنگه فرائض په غیر د سخت عذر نه، نه کېږي هم دغه شان وتر هم په سورلي باندي کول جائز نه دي.

ايمه ثلاثو د بحث د لاندې حدیث نه استدلال کړی دی. چې په هغې کې وتر په سورلي باندي صراحت سره ذکر دي. امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ د حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د حدیث نه استدلال کړی دی چې هغه امام طحاوی ذکر کړی دی چې د هغې الفاظ دا دي: عن ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ انه كان على راحلته ويوتر على الارض وزعم ان رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كان يفعل ذلك (طحاوي)

همدغه شان امام محمد رَحْمَةُ اللَّهِ په مؤطا محمد کې د صحابو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او تابعينو ډیر آثار را نقل کړيدي. چې د هغې نه ثابتېږي چې هغه حضرات به د وتر د پاره د سورلي نه را کوئيدل. د امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ له اړخ نه د بحث د لاندې حدیث یو جواب دادی چې امکان لري چې دا د هغه زماني خبره وه چې په وتر کې تاكد نه وو راغلی خو کله چې په وتر کې تاكيد راغلو نو بیا د حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خبره راغله چې وتر د پاره به د سورلي نه کوزيدل او کول دي.

دویم جواب: شاه انور شاه کشمیری رَحْمَةُ اللَّهِ کړی دی چې د بحث د لاندې حدیث کې د وترو اطلاق معروف وتر باندي نه دی شوی بلکي دلته د وترو اطلاق د شپي په مونځ باندي شوی دی.

دریم جواب: دادی چې کیدلی شي چې نبی کریم ﷺ د څه عذر په وجه په سورلي باندي مونځ کړی وي. او د عذر له وجي خو فرائض هم په سورلي باندي کېږي.

الفصل الثاني

﴿٩﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَ ذَلِكَ قَدْ فَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وایي چې نبی کریم ﷺ هر څه کړيدي نبی کریم ﷺ (د سفر په حالت کې)

قَصْرَ الصَّلَاةِ وَ أَكْمَرَ . (رَوَاهُ فِي هِرْح السَّنَةِ) . (۱)

کم رکعتونه هم کړې دي او پوره رکعتونه يې هم کړې دي.

توضیح: قصر و اتم: يعنی نبي کریم ﷺ په شرعي سفر کې کله قصر کړې دی کله يې نه دی کړې بلکې اتم يې کړې دی. (المركات ۳/۴۳۰).

دا مطلب دا چې نبي کریم ﷺ په سفر کې قصر کړيد او په حضر کې يې قصر نه دی کړې بلکې اتم يې کړې دی. يا مطلب دا دی چې په ابتداء کې په دواړو امور کې اختيار وؤ و نونبي کریم ﷺ کله قصر وکړو او کله يې اتم وکړو. وروسته به داسي نه وؤ. بلکې په قصر کې متعين شو. په ابتدائی خبرو کې د دې حديث متعلق تفصيل تير شوی دی.

تر څو پورې چې د اقامت نيت نه وي قصر کيږي

﴿ ۱۰ ﴾ وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ: غَزَوْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَشَهِدْتُ مَعَهُ الْفَتْحَ

عمران بن حصين رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې زه دنبي کریم ﷺ سره په غزواتو کې شامل وؤ نوزه ورسره وم

فَأَقَامَ بِبَكَّةَ ثَمَانِي عَشْرَةَ لَيْلَةً

دنبي ﷺ سره دمکې په فتح کې (هم) نونبي ﷺ (په دغه موقع) مقيم وؤ په مکه کې اتلس (۱۸) شپي

لَا يُصَلِّي إِلَّا رَكَعَتَيْنِ يَقُولُ: يَا أَهْلَ الْبَلَدِ صَلُّوا أَرْبَعًا

او (خلورر کعتيز مونځ به يې) دوه رکعته کول او دا به يې فرمايل چې ای د ښار والو! تاسو څلور رکعته

فَاتَانَا سَفَرًا . (۲)

کوی ځکه چې زه مسافر يم.

توضیح: يعنی نبي کریم ﷺ اتلس (۱۸) ورځي تيري کړي مگر د اقامت نيت يې نه کوؤ. بلکې نن سبا نن سبا به يې کولو او ورځي تيري شوي. نو دا اقامت نه دی بلکې د سفر حالت وؤ و لهذا قصر به يې کولو. احناف وايي چې کله يو سړی د ۱۵ ورځو نيت وکړي نو بيا قصر نشته دی او که نيت نه وي نو تريو کال پورې هم مقيم نه شي کيدلی. بلکې مسافر وسي نو قصر به کوي دلته هم نبي کریم ﷺ د مکې د فتحې په موقع باندي هم داسي کړي وؤ. نبي کریم ﷺ نه غوښتل چې د

(۱) أخرجه الدار قطني في السنن ۱۸۹/۲. رقم الحديث ۴۳. باب الفيلة للسانم.

(۲) أخرجه أبو داؤد ۲۳/۲. رقم الحديث ۱۲۲۹. مسند احمد ۴۳۰/۴

کوم بنار نه د الله رضا د پاره يو ځل هجرت وکړو اوس دوباره هملته اقامت اختيار کړي . (المقات (۲/۴۳۱).

سفر: د سافر جمع ده لکه رکب دراکب او صاحب د صاحب جمع ده سافر د مسافر په معنی دی . (المقات (۲/۴۳۱).

قصر فقط په څلور رکعتيز مونځ کې دی

﴿۱۱﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: صَلَّيْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الظُّهْرَ فِي السَّفَرِ رَكْعَتَيْنِ
ابن عمر <small>رضي الله عنهما</small> وايي چې ما د سفر په حالت کې د نبي کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> سره د غرمي دوه رکعتي او دهغي
وَبَعْدَهَا رَكْعَتَيْنِ وَ فِي رِوَايَةٍ قَالَ :
نه وروسته (يعني دست) دوه رکعتي وکړل. او د يوبل روايت دا الفاظ دي چې : ابن عمر <small>رضي الله عنهما</small> وفرمايل
صَلَّيْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْحَضْرِ وَ السَّفَرِ
"چې ما د نبي <small>عليه السلام</small> سره هم په سفر کې مونځ کړی دی او په بنار (يعني حضر) کې هم. نو ما په حضر کې
فَصَلَّيْتُ مَعَهُ فِي الْحَضْرِ الظُّهْرَ أَرْبَعًا وَ بَعْدَهَا رَكْعَتَيْنِ وَ صَلَّيْتُ مَعَهُ
د نبي <small>عليه السلام</small> سره غرمي څلور رکعتي او دهغي نه وروسته (دست) دوه رکعتي کړيدي او ما د نبي <small>عليه السلام</small>
فِي السَّفَرِ الظُّهْرَ رَكْعَتَيْنِ وَ بَعْدَهَا رَكْعَتَيْنِ وَ الْعَصْرَ
سره په سفر کې د غرمي دوه رکعتي مونځ کړی دی او دهغي نه وروسته دست دوه رکعتي مونځ کړی دی
رَكْعَتَيْنِ وَ لَمْ يُصَلِّ بَعْدَهَا شَيْئًا
او د ما زبگري دوه رکعتي مونځ کړی د ما زبگرنه وروسته نبي <small>عليه السلام</small> هيڅ يو مونځ نه دی کړی او ما د
وَ الْمَغْرِبِ فِي الْحَضْرِ وَ السَّفَرِ سَوَاءً ثَلَاثَ رَكَعَاتٍ
نبي <small>عليه السلام</small> سره په حضر او په سفر کې د ما بنام مونځ يو شان درې رکعتي کړی نبي <small>عليه السلام</small> به هغه مونځ
وَلَا يَنْقُصُ فِي حَضْرٍ وَلَا سَفَرٍ وَ هِيَ وَكُزُ النَّهَارِ وَ
کې په سفر او په حضر کې هيڅ (اضافي) مونځ نه دی کړی او د ما بنام مونځ ته دورځي وتر (هم وايي) او د

بَعْدَهَا رَكْعَتَيْنِ . (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ) . (۱)

هغې نه وروسته يې (د سنت) دوره رکعته کړي.

توضیح: د دې حديث د تفصيل نه معلومه شوه چې قصر فقط په څلور رکعتيز مونځونو کې دی چې د غرمې، مازيگر او په ماسخوتن کې دی او په سحر کې قصر نشته دی ځکه يو رکعت مونځ نه وي او نه يو نيم رکعت مونځ وي.

وهي وتر النهار: د ماښام مونځ ته وتر النهار يعنې د ورځي وتر په نوم سره ياد کړلی شوی دی. د دې نه په واضحه توگه ثابته شوه چې وتر د يو سلام سره درې رکعته دي ځکه د ماښام درې رکعته دي او د يو سلام سره دي د وټرو مماثل گڼلی شوي دي.

د جمع بين الصلوتين تفصيل

﴿١٢﴾ وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ : كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ : إِذَا

او معاذ بن جبل رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په غزوه تبوک کې (داسي عمل کولو چې) کله به

زَاغَتِ الشَّمْسُ قَبْلَ أَنْ يَزْتَجِلَ جَمَعَ بَيْنَ الظُّهْرِ وَ العَصْرِ

دروانیدونه مخکې غرمه ختمه شوه نو نبي عَلَيْهِ السَّلَام به د غرمې او د مازيگر مونځ يو ځای کولو او چې کله به

وَ إِنْ اِرْتَحَلَ قَبْلَ أَنْ تَزِيغَ الشَّمْسُ أَخَّرَ الظُّهْرَ حَتَّى يَنْزِلَ لِلْعَصْرِ

يې د غرمې د ختمیدونه مخکې سفر کولو نو د غرمې مونځ کې به يې تاخير کولو او د مازيگر د پاره به کوزیدو

وَ فِي الْمَغْرِبِ مِثْلَ ذَلِكَ

(يعنې د غرمې او د مازيگر مونځونه به يې په يو ځای کول) د ماښام مونځ به هم نبي عَلَيْهِ السَّلَام همدغه شان

إِذَا غَابَتِ الشَّمْسُ قَبْلَ أَنْ يَزْتَجِلَ جَمَعَ بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَ العِشَاءِ

که لمربه دنبي عَلَيْهِ السَّلَام دروانیدونه مخکې پريوتلو نو د ماښام او ماسخوتن مونځونه به يې يو ځل وکړل او

وَ إِنْ اِرْتَحَلَ قَبْلَ أَنْ تَغِيْبَ الشَّمْسُ أَخَّرَ الْمَغْرِبَ حَتَّى يَنْزِلَ لِلْعِشَاءِ ثُمَّ يَجْمَعُ

که دل مرد پريوتونه مخکې به نبي عَلَيْهِ السَّلَام روانیدو په ماښام کې به يې تاخير کولو تر دې چې د ماسخوتن

بَيْنَهُمَا. (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ). (۱)

مونځ د پاره کوز شواو (هغه وخت) به یې دواړه مونځونه په یوځای وکړل.

توضیح: د دې حدیث توضیح او تشریح د دې نه مخکې تیره شوي ده. جمهور فقهاء د دې نه استدلال نه شي کولی د دیر ضعیف کیدو په وجه سره دې حدیث کې دیر احتمالات دي لهذا د احتمالاتو سره استدلال نه صحیح کېږي.

﴿۱۳﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا سَافَرَ

انسان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اوبې چې چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به کله سفر کولو (یعني د ښار نه وتلو که مسافر به و یا به مقيم

وَ أَرَادَ أَنْ يَتَطَوَّعَ اسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ بِنَاقَتِهِ فَكَبَّرَ

واو د نفل مونځ کولو اراده به یې کوله نو دخپلي اوبې مخ به د قبلي اړخ ته کړو او تکبیر تحریمه به یې وويلو

ثُمَّ صَلَّى حَيْثُ وَجَّهَهُ رِكَابُهُ. (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ). (۲)

بیا به چې سورلی کوم اړخ ته مخ کړلو نو بې عَلَيْهِ السَّلَامُ به همغه اړخ ته مونځ کولو.

﴿۱۴﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ : بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَاجَةٍ فَجِئْتُ

او جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اوبې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زه د يو کار د پاره (چرته) وليږلم کله چې بیرته راغلم نو ومي

وَ هُوَ يُصَلِّي عَلَى رَأْسِهِ نَحْوَ الْمَشْرِقِ وَ يَجْعَلُ السُّجُودَ

کتل چې نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ په خپله سورلی باندې د مشرق اړخ ته مخ کړی و او مونځ یې کولو او سجده به یې د

أَخْفَضَ مِنَ الرُّكُوعِ. (۳)

رکوع نه ټیټه کوله".

(۱) أخرجه أبو داود ۱۸/۲ رقم الحديث: ۱۲۲۰، الترمذي ۴۳۸/۲، رقم الحديث: ۵۵۳، الساني ۲۸۴/۱، رقم الحديث: ۵۸۶، مسند أحمد ۲۴۹/۵

(۲) أخرجه أبو داود ۲۱/۲ رقم الحديث: ۱۲۲۴، دار القطن ۳۹۶/۱، رقم الحديث: ۳

(۳) أخرجه أبو داود ۲۲/۲ رقم الحديث: ۱۲۲۸، ترمذي ۱۸۲/۲، رقم الحديث: ۳۵۱، مسند أحمد ۳۳۲/۳

الفصل الثالث

د حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په مني کې د قصر نه کولو وجه

﴿١٥﴾ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ : صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ رُكْعَتَيْنِ

ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ابي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په مني کې (خلور رکعتیز مونځ) دوه رکعتو وکړو دهغې نه

وَ أَبُو بَكْرٍ بَعْدَهُ وَ عُمَرُ بَعْدَ أَبِي بَكْرٍ وَ عُثْمَانُ صَدْرًا مِنْ خِلَافَتِهِ

وروسته حضرت ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم دوه رکعتو مونځ کړي دي او حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم د ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه

ثُمَّ إِنَّ عُثْمَانَ صَلَّى بَعْدَهُ

وروسته دوه رکعتو کړي دي حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم د خلافت په ابتدائي دور کې خودوه رکعتو کړي وو

أَزْبَعًا فَكَانَ ابْنُ عُمَرَ إِذَا صَلَّى مَعَ الْإِمَامِ

خو وروسته به يې خلور رکعتو کول. د حضرت ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ باره کې منقول دي چې هغه به کله د امام سره

صَلَّى أَزْبَعًا وَ إِذَا صَلَّى وَحْدَهُ

(يعني د حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سره) مونځ کول نو خلور رکعتو به يې کول او چې کله به يې ځان له (يعني

صَلَّى رُكْعَتَيْنِ . (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) (١)

په سفر کې) مونځ کولو نو دوه رکعتو به يې کول".

توضیح: د دې حديث تشریح او توضیح او توجيه د دې نه مخکې تيره شوې ده هلته يې وگوري.

قصر رخصت نه دی ، عزيمت دی

﴿١٦﴾ وَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ : فُرِضَتِ الصَّلَاةُ رُكْعَتَيْنِ

دعاشي رَضِيَ اللهُ عَنْهَا باره کې منقول دي چې هغې وويل چې فرض شوې وو مونځ (سفر او حضر کې اول) دوه

ثُمَّ هَاجَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ سَلَّمَ فَقُرِضَتْ أَزْبَعًا

رکعتونه بيا نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هجرت وکړو نو (دمقيم لپاره) خلور رکعتو فرض کړي شو او د سفر په

(١) أخرجه البخاري ٥٦٣/٢، رقم الحديث : ١٠٨٢، مسلم ٤٨٢/١، رقم الحديث : ١٦-١٦٤، لسانى ١٢١/٣، رقم الحديث : ١٤٥١، دارى

٤٢٣/١، رقم الحديث : ١٥٠٦.

و تَرِكْتُ صَلَاةَ عَلَى الْفَرِيضَةِ الْأُولَى . قَالَ الزُّهْرِيُّ : قُلْتُ لِعُرْوَةَ :

حالت کې اولني دوه ركعته فرض پاتې شو. زهري رحمه الله وايي ما عروه ته عرض وكړو چې : په حضرت

مَا بَالُ عَائِشَةَ تَمُّ ؟ قَالَ :

عائشه رضي الله عنها وشول چې هغه په سفر کې پوره (خلور ركعته) مونځ كوي هغه وويل : هغه هم دغه شان

تَأْوَلَتْ كَمَا تَأْوَلُ عُثْمَانُ . (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) . (۱)

تاويل كوي لكه څنگه چې حضرت عثمان رضي الله عنه تاويل كړې دى .

نوټ : د دې حديث تشریح او توضیح او توجيه د دې نه مخکې ذکر شوي ده.

قصر د الله تعالى حکم او عزيمت دى

﴿۱۷﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : فَرَضَ اللَّهُ الصَّلَاةَ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّكُمْ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي

بن عباس رضي الله عنه وايي چې الله تعالى نازل كړي دى ستاسو د نبي كريم صلى الله عليه وسلم په ژبه باندي په

الْحَضَرِ أَرْبَعًا وَ فِي السَّفَرِ رَكْعَتَيْنِ وَ فِي الْخَوْفِ رَكْعَةً . (۲)

حضر کې څلور ركعته او په سفر کې دوه ركعته او د ويرې په حالت کې يو ركعت فرض كړې دى .

توضیح : وفي الخوف ركعة: يعنى د دښمن د ويرې په وخت کې صلوة الخوف کې يو ركعت د امام سره فرض دى. او يو ركعت بيل فرض دى. خو چې سړى په سفر کې وي. په دې حديث کې د صلوة الخوف نقشه حضرت ابن عباس رضي الله عنه بيان كړيده. د دې حديث دا مطلب نه دى چې صلوة الخوف فقط يو ركعت دى. د امت ټول فقهاء د دوه ركعتونو قائل دي د يو ركعت خبره د حسن بصرى رحمه الله نه بغير بل چا نه ده كړي. د صلوة الخوف تفصيل به ان شاء الله وروستور اشي. (المركات ۳/۴۳۶).

قصر د سنت نبوي نه ثابت دى

﴿۱۸﴾ وَعَنْهُ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَا : سَنَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاةَ

ابن عباس رضي الله عنه او ابن عمر رضي الله عنهما راويان دى وايي چې مقرر كړې دي نبي كريم صلى الله عليه وسلم مونځ د

۱. أخرجه البخاري ۱/۶۶۴. ولم اخذت ۳۵۰. مسلم ۱/۴۷۸. ولم الحديث ۱- ۹۸۵. أبو داود ۵/۲. ولم الحديث ۱۱۹۸. دارمي ۱/۴۲۴.

۲. لم الحديث ۱۵۰۹. مؤطا ۱/۱۴۶. لم الحديث ۸. من كتاب قصر الصلاة

۳. أخرجه مسلم ۱/۴۷۹. ولم الحديث ۶- ۹۸۷.

السَّفَرِ رَكَعَتَيْنِ وَهَذَا تَمَامٌ غَيْرُ قَصْرٍ وَالْوُتْرُ فِي السَّفَرِ سُنَّةٌ. (۱)

سفر دپاره دوه ركعتونه او داناقص نه دې پوره دې او په سفر كې وتر سنت دي.

توضیح: تمام غیر قصر: مطلب دادی چې د سفر دپاره دوه ركعته مشروع دي. داسي نه ده چې مخكې څلور ركعته مشروع ؤو او وروسته دوه ركعته مشروع شول. دوه پاتې شول او دوه ساقط شول. داسي نه ده بلكي د سفر دوه ركعته په ابتداء كې پوره او كامل راغلي دي. او وتر په سفر كې سنت دي. دامسئله واضحه شي چې چې سفر نه وي نو وتر واجب دي. (المرقات ۳/۴۳۶).

د قصر د مسافت حد

﴿۱۹﴾ وَ عَنْ مَالِكٍ رَحِمَهُ اللهُ بَلَّغَهُ أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ

او امام مالک رحمه الله راوي دی چې ده ته د ابن عباس رضي الله عنهما كې خبر رارسيدلی دی چې هغه (يعني

كَانَ يَقْصُرُ فِي الصَّلَاةِ فِي مِثْلِ مَا يَكُونُ بَيْنَ مَكَّةَ وَالطَّائِفِ

ابن عباس رضي الله عنه) به د قصر مونځ كولو دهغه مسافت په دوران كې چې دمكي او د طائف په مينځ كې وو

وَ فِي مِثْلِ مَا بَيْنَ مَكَّةَ وَعُسْفَانَ وَ فِي مِثْلِ مَا بَيْنَ

او دهغه مسافت په دوران كې چې دمكي او د عسفان په مينځ كې وو او دهغه مسافت په دوران كې چې

مَكَّةَ وَجُدَّةَ قَالَ مَالِكٌ: وَ ذَلِكَ أَرْبَعَةُ بُرُودٍ. (۲)

دمكي او د جدې په مينځ كې وو امام مالک وايي چې دا مسافت څلور بريده دي.

توضیح: د دې حديث متعلق تشریح او توضیح او تفصیل مخکې په تفصیل سره بيان شوی دی.

په سفر كې د نبي كريم صلى الله عليه وسلم يو معمول

﴿۲۰﴾ وَ عَنْ الْبَرَاءِ قَالَ: صَحِبْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ سَفَرًا

براء رضي الله عنه وايي چې ما ته د نبي كريم صلى الله عليه وسلم سره د ملگرتيا اتلس (۱۸) ځله د سفر شرف حاصل شوی

فَمَا رَأَيْتُهُ تَرَكَ رَكَعَتَيْنِ إِذَا زَاغَتِ الشَّمْسُ

دی ما (په دې دوران كې) كله هم دا نه دي ليدلي چې نبي عليه السلام دي پرېښي وي دوه ركعته د زوال

(۱) أخرجه ابن ماجه ۳۷۷/۱، رقم الحديث: ۱۱۹۴.

(۲) أخرجه مالك في الموطأ ۱/۱۴۸، رقم الحديث: ۱۵، من كتاب قصر الصلاة في السفر.

قَبْلَ الظُّهْرِ . (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ ، وَالتِّرْمِذِيُّ) وَ قَالَ : هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ (۱)

(دلمر نه وروسته) مخکې د غرمې نه ، امام ترمذي وايي دا حديث ضعیف دی .

که فرصت وي نو په سفر کې نفل کولې شي

﴿۲۱﴾ وَعَنْ نَافِعٍ قَالَ : إِنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ كَانَ يَرَى ابْنَهُ عُبَيْدَ اللَّهِ يَتَكَفَّلُ فِي السَّفَرِ

او نافع وايي چې حضرت ابن عمر رضي الله عنه وليدلو خپل خوي حضرت عبید الله چې نفل يې کول د سفر په

فَلَا يُنْكِرُ عَلَيْهِ . (رَوَاهُ مَالِكٌ) . (۲)

حالت کې او نه به يې منع کولو .

توضیح : سوال : د دې نه مخکې په حديث نمبر ۲ کې په واضحه توگه ذکر دی چې حضرت ابن عمر رضي الله عنه

د سفر په حالت کې د خلکو په نفل کولو باندي تعجب کړی ؤ او خپله يې د نه کولو وجه هم بيان کړه . خو

دلته د بحث په لاندې حديث کې ذکر دې چې ابن عمر رضي الله عنه خپل خوي د سفر په حالت کې په نفل کولو

باندي ليدلو او هغه يې منع نکړلو ، د دې څه وجه ده ؟

جواب : د دې جواب دا دی چې کيدلی شي چې د حضرت ابن عمر رضي الله عنه خوي د سنت مؤکده مונخ کولو

نو ځکه يې منع نه کړو .

دويم جواب : دا دی چې امکان لري چې د ابن عمر رضي الله عنه خوي عبید الله رحمه الله په داسي وخت کې مונخ

کولو چې په هغې کې ډير وسعت ؤ . او دغه شان فارغه وخت کې چې کله يو سړی په بل څه کار کې نه

مشغوله وي بلکې په مונخ کولو کې ځان مشغوله کړي نو د هغې منع کولو والا به څوک کيدی شي ؟ يا

به د ابن عمر رضي الله عنه په ذهن کې دا آيت ؤ : ﴿أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَى عَبْدًا إِذَا صَلَّى﴾ (ماعون آيت : ۱۰/۹)

چې په هغې کې مطلق د مונخ منع کولو باندي د سخت وعيد ذکر دی . نو ځکه ابن عمر رضي الله عنه د مונخ

منع کولو جرأت ونه کړلو او عبید الله رحمه الله په نوافلو کې مشغول ؤ .

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۱۹/۲ ، رقم الحديث : ۱۲۲۲ ، سنن الترمذي ۴۳۵/۲ ، رقم الحديث : ۵۵۰ .

(۲) أخرجه مالك في الموطأ ۱/۱۵۰ ، رقم الحديث : ۲۴ ، من كتاب فصر الصلاة .

۲۰ جمادی الاول ۱۴۱۰ هـ

بَابُ الْجُمُعَةِ د جمعې بیان

قال الله تعالى: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لُدِي لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا
الْبَيْعَ﴾ (سورة جمعه آیت: ۹)

وقال الله تعالى: ﴿وَالْيَوْمِ الْمَوْعُودِ، وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ﴾ (سورة بروج آیت: ۳/۲)

په لفظ جمعه کې ډیر لغات دي د ټولو نه فصیح لغت د جیم او میم ضمه "جُمعه" دی. ددې نه وروستصصه په جیم باندي ضمه د میم سکون دی. او بیاد جیم ضمه او د میم فتحه هُزْه په شان دی. د جمعة لفظ کې تاء تانیث د پاره نه ده بلکي د مبالغې د پاره ده. جمعه ددې اسلامي نوم دی په جاهلیت کې ددې پوره نوم "یوم العروبة" ؤ. عربو به د رحمت په معنی کې دی. اوس دا خبره چې جمعه ته د جمعه نوم کیخودلو شه وجه شته او که نه؟ نو علماؤ یو څو وجوهات بیان کړې دي:

۱- دا چې په دې ورځ باندي د خلکو لویه اجتماع وي نو دې ته جمعه ویل شوي ده یعنی یوم الفوج المجموع.

۲- په دې کې د حضرت آدم عَلَيْهِ السَّلَام د جسد مبارک خمیره راجمعه کړی شوي وه.

۳- په دې ورځ باندي حضرت حوا عَلَيْهِ السَّلَام او د حضرت آدم عَلَيْهِ السَّلَام د جنت نه د وتلو نه وروسته اولنی ملاقات او اجتماع شوي وه.

۴- ځینې حضرات وايي چې کعب بن لوثی به په دغه ورځ خلک جمعه کول او وعظ به یې ورته کولو. د دې جمعه کولو په وجه د دې نوم جمعه شو. بهر حال د مسلمانانو د پاره د جمعې ورځ د الله تعالی له اړخه یو لوی نعمت او غټ رحمت دی. یهود او نصاری الله تعالی د دې ورځې نه محروم کړل او مسلمانان یې دې دولت عظیمه باندي دولت مند کړل. چې د هغه د روحاني برکاتو نه بغیر نور بی شمیره فایدي هم دي بغیر د روپو د مصرف نه تقریباً پنځوس کروړه (۵۰۰۰۰۰۰۰) نه ډیر مسلمانان د جمعې په اجتماعاتو کې هر جمعه راجمعه کېږي. د جوماتو اړخ ته مخ کړي او د خطیبانو نه نصیحتونه واورې او د قرآن او حدیث او د دین اسلام سره په تماس کې شي. پنځوس کروړو خلک په هفته کې راغونډول د دنیا کوم یو مذهب کولی شي؟ او که راغونډ یې هم کړي نو په هغې به څومره مصرف راځي؟ واقعي د الله تعالی دین رحمت دی.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

د جمعې د فضیلت نه د یهود او نصاری محرومتیا

﴿۱﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: نَحْنُ الْأَخْرُونَ
ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی وايي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: مونږ (دنیا ته) وروسته راغلي يو
السَّابِقُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَبْدَأُ أَنَّهُمْ أَوْلُوا
او د قیامت په ورځ (شرف او مرتبه کې) به د ټولونو مخکې یو ددې نه بغير اهل کتاب (یهود او نصاری) ته
الْكِتَابِ مِنْ قَبْلِنَا وَ أَوْلِيَانَا مِنْ بَعْدِهِمْ ثُمَّ
(د الله له اړخ نه) زموږ نه مخکې کتاب ورکړی شوی ؤو. او مونږ ته وروسته کتاب راکړی شوی دی. بیا
هَذَا يَوْمُهُمُ الَّذِي فُرِضَ عَلَيْهِمْ يَعْنِي يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَاخْتَلَفُوا فِيهِ
دا د جمعې ورځ په هغو (اهل کتاب) والاؤ باندې فرض کړلې شوه. خو هغوی په دې کې اختلاف وکړونو
فَهَدَانَا اللَّهُ لَهُ
الله تعالی د هغه ورځ (یعنې جمعه) په باره کې مونږ ته حکم وکړو (په دغه وخت کې چې مونږ د خدای د
وَ النَّاسِ
حکم تابعداري وکړه او دا ورځ مو د الله تعالی د عبادت لپاره اختیار کړه) او خلک (یعنې یهود او نصاری
لَنَا فِيهِ تَبِعَ الْيَهُودُ غَدًا
نه فقط د شرف او د فضیلت بلکې دورځي په اعتبار سره هم) مونږ تابع دي یهودو سبا (یعنې د خالي ورځ)
وَ النَّصَارَى بَعْدَ غَدٍ . (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) . (۱)
اختیار کړه او نصاراؤ باندې بل سبا (یعنې دیک شنبې ورځ) اختیار کړه.
وَ فِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ قَالَ : نَحْنُ الْأَخْرُونَ الْأَوْلُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
اوپه روایت د مسلم کې دی چې نبی عَلَيْهِ السَّلَام فرمایلي مونږ (دنیا ته) وروسته راغلي یو او د قیامت په ورځ

(۱) أخرجه البخاري ۳۵۴/۲، رقم الحديث: ۸۷۶، مسلم ۵۸۵/۲، رقم الحديث: ۱۹-۸۵۰، نسائي ۸۵/۳، رقم الحديث: ۱۳۶۷، مستد احمد

وَ نَحْنُ أَوْلُ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ بِيَدِ أَنَّهُمْ وَ ذَكَرَ

(شرف او مرتبه کې) به د ټولو نه مخکې یو او مونږ به اول هر هغه څوک یو چې جنت ته به داخلېږو او ذکر یې

نَحْوَهُ إِلَى آخِرِهِ وَ فِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَ عَنْ حُدَيْفَةَ

کړو حدیث د دې په شان تر تر آخره پورې او په روایت د مسلم کې ابو هریره رضي الله عنه او حذیفه رضي الله عنه داسې

قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي آخِرِ الْحَدِيثِ: نَحْنُ الْآخِرُونَ

منقول دي چې د وارو ویلي دي: نبي کریم صلى الله عليه وسلم د حدیث په آخر کې فرمایلي دي: مونږ به وروسته یو

مِنْ أَهْلِ الدُّنْيَا وَ الْأَوَّلُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الْمَقْضِيُّ لَهُمْ قَبْلَ الْخَلَائِقِ. (۱)

دا اهل دنیانه او مخکې به یو د قیامت په ورځ چې فیصله به وشي زموږ د پاره د ټول مخلوقات نه مخکې.

توضیح: نحن الآخرون: یعنی دنیا ته په ټولو کې آخر راغلو خود شرف او د منزلت او درتبي او د مقام په اعتبار سره به د قیامت په ورځ مونږ د ټولو نه مخکې یو. د ټولو مخلوقاتو نه به مخکې زموږ فیصله کېږي. او مونږ به د ټولو نه اول جنت ته ځو. (المقات ۴۳۹-۴۴۰/۳).

علماء و احادیثو په رڼا کې دا خبره په وضاحت سره لیکلي ده چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم د ظهور او بعثت په اعتبار سره اگر که د ټولو نه وروستی دی خود نبوت او د نبوت د برکاتو د ظهور په اعتبار سره د ټولو نه مخکې وي نو کنت نبیاً و آدم بین الماء والطین د حدیث مطلب همدغه دی. (المقات ۴۴۰/۳)

فرض عليهم: یعنی څنگه چې الله تعالی په مسلمانانو باندې د جمعې د ورځې عبادت کول فرض کړيدي. همدغه شان د دې ورځې عبادت یې په اهل کتابو یهود او نصاری باندې هم فرض کړی و. او هغوی ته حکم کړلی شوی و چې په دې ورځ راجمه کېږي او الله تعالی عبادت کوی. او د دنیا کاورنه پرېږدي خو هغه خلکو د خپل کم عقلی او باغیانه ذهنیت په بنیاد باندې د دې په اعراض وکړو نو الله تعالی دا ورځ مسلمانانو ته ورکړه.

یا د دې جملې مطلب دا دی چې الله تعالی د خپل علم مطابق د جمعې ورځ په یهودو او نصاری باندې د خپل عبادت کولو د پاره ورکړه او حکم یې وکړو چې الله تعالی د خپل عبادت د پاره یوه ورځ ستاسو د پاره انتخاب کړې ده. لهذا تاسو د خپل فکری قوت او د اجتهادي سوچ نه کار واخلي او دهغه ورځ خوښه کړی. په دغه صورت کې په یهود او په نصاری باندې امتحان و چې هغوی د خپل اجتهاد نه

(۱) أخرجه البخاري ۳۵۴/۲، رقم الحديث: ۸۷۶، مسلم ۵۸۵/۲، رقم الحديث: ۱۹-۸۵۵، نسائي ۸۵/۳، رقم الحديث: ۱۳۶۷، مسند أحمد ۳۴۱/۲.

صحيح خبري ته د رسيدلو صلاحيت لري او که نا او په دغه امتحان کې هغوی کامیابېږي او که نه (المركات ۳/۴۴۰).

نو د هغه دواړه فرقو سوچ په غلط اړخ لارو او صحيح شی یې ونه موندلو بلکې په صحيح شي کې یې اختلاف وکړو او ناکامه شول.

فاختلفوا: یعنی اهل کتابو د دې ورځې په انتخابولو کې اختلاف وکړو او د خپل عقل سرکش آسونه یې په غلط اړخ روان کړل نو یهودو د شنبې یعنی خالي ورځ اختیار کړه او دا اجتهاد یې وکړو چې په دې ورځ باندې الله تعالی د کائنات د تخلیق نه فارغه شوی ؤو نو مونږ به هم په دغه ورځ باندې د دنیا د ټولو کارونو نه فارغه شو او ځانونه به د الله تعالی په عبادت کې مشغول کړو. نو یهودو ته د شنبې ورځ ورکړلی شوه او تر نن پورې یوم السبت د مقدسي ورځې په توګه لمانځي. (المركات ۳/۴۴۰).

په اهل کتابو کې دویمې فرقي نصاراؤ دا اجتهاد وکړو چې د یک شنبې ورځ دا الله تعالی پکې د کائنات د تخلیق ابتداء کړي وه او دا چې هم دغه ورځ مبدأ کمالات او د انعامونو ده چې په دې کې الله تعالی په خپل مخلوق باندې د فضل کولو د پاره متوجي کېږي او هغوی له وجود ورکوي. نو لهذا د عبادت د پاره همدغه ورځ د ټولو نه افضله او مهمه ده. نو نصاراؤ د یک شنبې ورځ د مقدسي ورځې په توګه لمانځل پیل کړه او تر نن ورځ پورې یې لمانځي. یهود او نصاری د خپل کم عقلی او متمدو سرکشه عادتونو په وجه د جمعې حقیقت ونه پیژندلو او د دې د دولت نه محرومه شول. نو الله تعالی د جمعې ورځ مسلمانانو ته ورکړه. د مسلمانانو امت هم خیر الامم دی او دا د جمعې ورځ هم سید الايام ده. نو ځکه الله تعالی د نبی کریم ﷺ امت ته دا ورکړه. اوس دا اوشوه چې د جمعې د ورځې نه د ټولي هفتي د ورځو ابتداء کېږي. نو مسلمانانو په اول نمبر جمعې باندې راغلل، په دویم نمبر د خالي په ورځ یهود راغلل او نصاری په دریم نمبر د یک شنبې په ورځ راغلل ﴿وَذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن

يَشَاءُ﴾. (المركات ۴۴۰-۴۴۱/۳)

کسب: یعنی په عباداتو کې خلک زمونږ تابع دي. ځکه د جمعې ورځ مبدأ تخلیق آدم او مبدأ تخلیق انساني ده. د انسان وجود په همدغه ورځ راغلو او د انسان وجود د عبادت د پاره دی. لهذا عبادت کې د جمعې ورځ متبوع او د ټولو نه اوله ورځ ده. او شنبه او یک شنبه د دې تابع دي.

د تبع مطلب همدغه دی او پاس چې کوم لیکلی شوی دی چې جمعه د هفتي په اووه (۷) واړه ورځو کې د ټولو نه اوله ورځ ده. د همدغي نه هفته شروع کېږي. هم هغه مطلب اخستل هم صحيح دی. (المركات ۳/۴۴۲).

پیدا: دا غیر په معنی دی. (المركات ۳/۴۴۳).

د جمعی دورخي فضیلت

﴿۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: خَيْرُ يَوْمٍ

ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل د ټولو نه بهتره ورځ هغه ورځ ده چې

طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فِيهِ خَلِقَ آدَمُ

په هغې کې لمر راخيږي ورځ د جمعی ده په دې ورځ آدم عَلَيْهِ السَّلَام پيدا کړی شوی ؤو (يعني دهغې تخليق پوره

وَ فِيهِ أُدْخِلَ الْجَنَّةَ وَ فِيهِ أُخْرِجَ مِنْهَا

شوی ؤو) په همدغه ورځ هغه جنت ته داخل شوی ؤو او په همدغه ورځ هغه د جنت رايستلی شوی ؤو (او

وَلَا تَقُومُ السَّاعَةُ إِلَّا فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ. (رَوَاهُ مُسْلِمٌ). (۱)

زمکي ته راځکه کړلی شو) او قیامت به هم د جمعی په ورځ قائم کړلی شي.

توضیح: په راتلونکو احادیثو کې همدغه شان ډیر قسمه شيان د جمعی د فضیلت په باره کې ذکر کړی شوي دي چې جمعه ځکه د ټولو ورځو نه افضله ده چې په دې کې لوي لوي واقعات شوي دي. يا به کېږي.

سوال: اوس پوښتنه دا ده چې د حضرت آدم عَلَيْهِ السَّلَام اخراج په ظاهره خو څه د فضیلت خبره نه ده. د دې د جمعی د ورځي د فضیلت سره څه اړیکه ده؟ دغه شان د قیامت د ورځ راتلل د یو آفت او مصیبت دی. د دې د جمعی د ورځي سره څه کار دی؟

جواب: د دې سوال دوه جوابه دي او جواب دا دی چې د حضرت آدم عَلَيْهِ السَّلَام د جنت نه اخراج یوه لويي تدبير پوره کولو د پاره ؤو چې انسان دې دنيا ته راشي او اباد شي. د الله تعالی د کائناتو نه فايده واخلي او په عبادت کولو سره د الله تعالی رضا حاصله کړي او جنت ته داخل شي. همدغه شان د قیامت په قیام سره هم انسان الله تعالی ته ورسېږي او د الله تعالی په رضا او رحمت سره ورته جنت ملاؤ شي. لهذا دا شيان د جمعی د فضیلت ذریعې دي.

د دې پوښتنې واضحه او صحیح جواب دا دی چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د جمعی د ورځي فضیلت په داسې انداز سره بیان کړو چې په جمعه کې لوي لوي واقعات او انقلابونه به ښکاره کېږي. او بیا به هم په دغه عظیمه ورځ کې عظیم واقعات ښکاره کېږي. او په کومه ورځ چې دومره لوي واقعات ښکاره شوي دي هغه به خپله څومره لوي وي.

په دې سلسله کې د حضرت آدم عَلَيْهِ السَّلَام د پیدائش عظیم الشانه واقعه، بیا د جنت نه د اخراج لویه واقعه او بیا په قیامت کې کائنات ذره ذره کیدو په شان لوي واقعات نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د جمعې د ورځې په یو ځای کولو سره د جمعې انقلابي شان بیان کړو. دا ډیر ښه جواب و او په دې ټولو احادیثو کې جاري کیدلی شي. چې په کومو احادیثو کې د دغه شان واقعاتو ذکر راغلی دی. (المراقات ۴۴۴-۴۴۵/۳). اوس په دې کې بحث دی چې د عرفې افضله ده او که د جمعې ورځ افضله ده. علامه طیبی رَحْمَةُ اللهِ فرمایي چې ځینې حضرات وايي چې عرفه افضله ده او ځینې وايي چې جمعه افضله ده. بهر حال په دې کې تطبیق داسې کیدلی شي چې په کال کې د ټولو نه افضله ورځ د عرفې ده او د اونۍ په ورځو کې د ټولو نه افضله ورځ د جمعې ورځ ده. نو څه تضاد نشته دی. (المراقات ۴۴۵/۳).

د جمعې په ورځ کې یو ساعت د قبولیت دی

﴿۳﴾ وَ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِنَّ فِي الْجُمُعَةِ لَسَاعَةً
ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل: د جمعې په ورځ یو داسې ساعت راځي
لَا يُوَافِقُهَا عَبْدٌ مُسْلِمٌ يَسْأَلُ اللَّهَ فِيهَا خَيْرًا إِلَّا أُعْطَاهُ إِتْيَاهُ. (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)
که هغه یو بڼده مؤمن بیا مومي او په هغې کې د الله تعالی نه د ښیگری سوال وکړي نو خدای به هغه ته ښیگره
وَ زَادَ مُسْلِمٌ :
ورکړي (یعنې په دې ساعت کې غوختلی شوي دعاء خامخا قبلېږي) اوزیات کړي مسلم په یو روایت کې
قَالَ وَ هِيَ سَاعَةٌ خَفِيفَةٌ . وَ فِي رِوَايَةٍ لَهَا
چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام فرمایل هغه ساعت ډیر لږ وي. او د بخاری او مسلم په یو روایت کې دا الفاظ نقل شوي
قَالَ : إِنَّ فِي الْجُمُعَةِ لَسَاعَةً لَا يُوَافِقُهَا مُسْلِمٌ قَائِمٌ
چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام فرمایل: بیشکه د جمعې په ورځ یو داسې ساعت راځي که هغه یو بڼده مؤمن موند
يُصَلِّي يَسْأَلُ اللَّهَ خَيْرًا إِلَّا أُعْطَاهُ إِتْيَاهُ. (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ). (۱)
دولاري په حالت کې بیا مومي او د خدای نه د ښیگری دعاء وکړي نو خدای هغه ته ښیگره خامخا ورکوي.

(۱) أخرجه البخاري ۴۱۵/۲، رقم الحديث ۹۳۵، مسلم ۵۸۴/۲، رقم الحديث ۱۵-۸۵۲، سنن ترمذي ۳۶۲/۲، رقم الحديث ۲۹۱، نسائي ۱۱۵/۳، رقم الحديث ۱۴۳۱، ابن ماجه ۳۶۰/۱، رقم الحديث ۱۱۳۷، دارمي ۴۴۳/۱، رقم الحديث ۱۵۶۹، مطا امام مالك ۱۰۸/۱، رقم الحديث ۵، كتاب الجمعة، مسند احمد ۵۱/۵

توضیح: د دې حدیث نه دا خبره معلومیږي چې د جمعې په ورځ یو داسې ساعت دی چې کوم بنده د الله تعالی نه د څه نیگري سوال وکړي نو الله تعالی هغه ته نیگړه خامخا ورکوي. مطلب دا دی چې الله تعالی په خپل حکمت سره دا وخت او ساعت پټ ساتلی دی. د دې د پاره چې هر سړی په دې ټوله، کې په عبادت او دعاگانو کې ښه محنت او مشقت وکړي او د کوم خاص وخت انتظار ونه کړي. (المرقات ۳/۴۴۵).

الاعطاه ایاة: د دعاء د قبولیت خو یو صورت دا وي چې کوم دعاء یې وغوختله الله تعالی په دنیا کې پوره کړه او انسان ته د دې د نتجی علم وشو. دویم صورت دا وي چې په دنیا کې د دې د قبولیت اثر نه ښکاره کیږي. خو د قیامت په ورځ الله تعالی د دې دعاء په بدله کې دغه سړې ته ثواب ورکوي. دا هم د **الاعطاه ایاة** یو صورت دی. کله کله د قبولیت دعا صورت دا هم وي چې دعا غوختونکې سړي باندې یو غیبي مصیبت راځي خو د دعا په برکت سره دغه مصیبت اوږېږي. دا هم د **الاعطاه** صورت دی. بهر حال د دمسلمان دعاء نه ضائع کیږي.

قائم یصلي: د دې جملې مطلب دا دی چې واقعي هغه سړی په مونځ باندې ولاړ وي او سوال کوي دا وخت راوړسیري. د دې دویم مطلب دا دی چې دغه سړی د مونځ په انتظار کې ناست وي او دا خو هم حکماً په مونځ کې شمارېږي. یو مطلب دا دی چې دغه سړی بس فقط مونځ کوي، یعنې د مونځ ډیره پابندي کوي. (المرقات ۳/۴۴۵).

دا مطلب مې ځکه بیان کړو چې د دې په باره کې په ټولو احادیثو کې تطبیق راشي.

جمعې په ورځ د قبولیت وخت کوم یو دی

﴿٤٤﴾ وَ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ ابْنِ أَبِي مُوسَى قَالَ سَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ
اوابی برده ابن ابی موسی راوي دی وایي چې مادخپل پلار (ابوموسی) نه اوریدلي دي چې ویل یې ماد
سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ فِي شَأْنِ سَاعَةِ الْجُمُعَةِ
نبي کریم ﷺ نه اوریدلي چې د جمعې (د ورځې) د ساعت د قبولیت باره کې یې فرمایلي دي
مَنْ مَّا بَيْنَ أَنْ يَجْلِسَ الْإِمَامُ إِلَى أَنْ تَقْضَى الصَّلَاةَ. (رَوَاهُ مُسْلِمٌ). (١)
چې هغه ساعت (د خطبې د پاره) د امام په منبر د ناستې او د تر مونځ کولو پورې مینځنی وخت دی.

توضیح: د جمعې په ورځ د دعاد قبولیت دا ساعت او ده وخت خو یقیني دی. په دې کې د هیچا اختلاف نشته دی او نه په دې کې شک شته دی. خو په دې کې د علماؤ اختلاف دی چې هغه ساعت په کومه موقع باندې راځي. ځېنې علماء وايي چې څنگه الله تعالی اسم اعظم پټ ساتلی دی او شب قدر یې هم پټ ساتلی دی. همدغه شان یې د جمعې ورځ هم پټه ساتلي ده.

ځېنې علماء فرمایي چې هغه ساعت د جمعې په ورځ بدلېږي رابدلېږي. کله د جمعې په سحر کې راشي. کله په غرمي یا د زوال په وخت راځي او کله د جمعې په ورځ د مازیگر نه وروسته راځي.

د اکثر علماء دا رائي ده چې هغه ساعت د جمعې په متعین وخت کې راځي. اوس هغه متعین وخت کوم یو دی. په مظاهر حق کې لیکل شوي دي چې په دې کې ۱۳۵ اقوال دي.

د بحث لاندې حدیث کې ویل شوي دي چې د امام د خطبي نه تر مونځ ختمیدو پوري چې کوم وخت دی، په هغه کې دا ساعت موجود دی. په حدیث نمبر ۵ کې عبدالله بن سلام تصریح کوي چې دا وخت د مازیگر د مونځ نه وروسته وي. په مظاهر حق کې د ۱۳۵ اقوالو په رڼا کې د ټولو وختونو ذکر کړی شوی دی. هلته دې وکتلی شي خو د بحث لاندې حدیث کې چې کله د یو وخت متعلق تصریح راغلي ده بس همدغه بس دی.

الفصل الثاني

د جمعې فضیلت او د ساعت قبولیت

﴿ه﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : خَرَجْتُ إِلَى الطَّوْرِ فَلَقِيْتُ كَعْبَ الْأَخْبَارِ
ابوهریره <small>رضي الله عنه</small> وایي چې (یوه ورځ) زه د کوه طور طرف ته لاړم او هلته مې د کعب اخبار سره ملاقات وشو
فَجَلَسْتُ مَعَهُ فَحَدَّثَنِي عَنِ التَّوْرَةِ وَحَدَّثَنِي عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
زه د هغه سره کینا ستلم هغه ماته د تورات څه خبرې بیان کړلې او ما هغه ته د نبی کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> حدیثونه
فَكَانَ فِيهَا حَدِيثُهُ أَنْ قُلْتُ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :
بیان کړل ما چې هغه ته کوم احادیث بیان کړل په هغې کې یو حدیث دا هم و چې نبی <small>عليه السلام</small> فرمایلي دي چې
" خَيْرُ يَوْمٍ طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ يَوْمُ الْجُمُعَةِ
په هغه ورځو کې چې په هغې کې لمر راڅیږي د ټولو نه بهتره د جمعې ورځ ده د جمعې په ورځ آدم <small>عليه السلام</small>
فِيهِ خُلِقَ آدَمُ
پیدا کړی شوی و په همدغه ورځ هغه د جنت نه (زمکي ته) راڅکته کړلی شوی و، په همدغه ورځ (یعنې

وَ فِيهِ أَهْبَطَ وَ فِيهِ

په کومه جمعه چې د جنت نه راځکته کړې شوی و د هغه جمعه په آخري وخت کې یاد اچې په بلي جمعه په

تَيْبٍ عَلَيْهِ وَ فِيهِ مَاكَ وَ فِيهِ تَقْوَمُ السَّاعَةُ

ورځ) د هغې توبه قبوله شوي وه په همدغه ورځ هغه مړ شوی و او په همدغه ورځ به قیامت وي او دغه شان

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا وَهِيَ مُضْبِحَةٌ يَوْمَ الْجُمُعَةِ مِنْ حِينَ تُصْبِحُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ شَفَقًا مِنَ السَّاعَةِ

هیڅ داسې څاروی نشته چې د جمعه په ورځ د لمر درواختونه د لمر تېرېدو توبه د قیامت د راتللو په انتظار

کې نه وي (یعنې څاروي ته هم دا معلومه ده چې قیامت به د جمعه په ورځ راځي نو ځکه هغه د هري جمعه

إِلَّا الْجِنَّ وَ الْإِنْسَ

په ورځ په دې ویره کې وي چې چرته نن ورځ قیامت رانه شي) په غیر د پیریانو او د انسانانو نه (یعنې پیریان

او انسانان د دې ورځې بې خبره ساتلی شوي دي چې د دې ورځې د هیبت نه د انسان ژوند گډ وډ نه شي)

وَ فِيهِ سَاعَةٌ لَا يُصَادِفُهَا عَبْدٌ مُسْلِمٌ وَ هُوَ يُصَلِّي

او د جمعه په ورځ یو داسې ساعت راځي چې که یو مسلمان بنده چې هغه (حکماً یا حقیقتاً) مونځ کوي

يَسْأَلُ اللَّهَ شَيْئًا

(یعنې د مونځ انتظار کوي او یا دعا غواړي) هغه و مومي او د الله تعالی نه د شي غوښتنه کوي نو هغه

إِلَّا أَعْطَاهُ إِيَّاهَا . قَالَ كَعْبٌ :

ته هغه شی خامخا ورکړی کېږي (یعنې هغه چې هغه وخت کومه دعا غواړي نو قبلېږي به) کله چې کعب

(دا واوریدل نو) وي ویل چې: نا! دا ورځ (کوم ساعت چې قبولیت یې په خپله لمن کې پټ کړی دی) په

ذَلِكَ فِي كُلِّ سَنَةٍ يَوْمٌ . فَقُلْتُ : بَلْ فِي كُلِّ جُمُعَةٍ

کال کې یو ځل راځي ماورته و ویل بلکې د هري جمعه په ورځ یو ځل راځي. کعب (ددې خبرې د تصدیق

فَقَرَأَ كَعْبُ التَّوْرَةَ . فَقَالَ : صَدَقَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ .

دپاره) تورات ولوستلو او (ددې نه وروسته) یې وویل چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ رښتیا فرمایلي دي:

قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ : لَقِيْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ سَلَامٍ

ابوهریره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې (ددې نه وروسته) زه د عبد الله ابن سلام رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سره مخ شوم او هغه ته مي د

فَحَدَّثْتُهُ بِمَجْلِسِي مَعَ كَعْبِ الْأَخْبَارِ وَمَا حَدَّثْتُهُ فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ

کعب سره ملاقات تذکره و کره او د جمعې باره کې چې ما کوم حدیث کعب ته بیان کړی و هغه مې ورته وویل

فَقُلْتُ لَهُ : قَالَ كَعْبٌ : ذَلِكَ كُلُّ سَنَةٍ يَوْمٌ ؟ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ

بیاما عبد الله بن سلام رضی الله عنه ته دا هم وویل چې کعب ویل چې دا ورځ په کال کې یو ځل راځي عبد الله بن

سَلَامٍ : كَذَبَ كَعْبٌ . فَقُلْتُ لَهُ ثُمَّ قَرَأَ كَعْبُ التَّوْرَةَ . فَقَالَ :

سلام وویل چې کعب غلط ویلي دي. بیاما وویل چې کعب خو وروسته بیا تورات ولوستلو او وي ویل

بَلْ هِيَ فِي كُلِّ جُمُعَةٍ . فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ :

چې (د نبي عليه السلام وینا صحیح ده) چې دا ساعت په هره جمعه کې راځي. عبد الله بن سلام وویل چې :

صَدَقَ كَعْبٌ ثُمَّ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ : قَدْ عَلِمْتُ آيَةَ سَاعَةٍ هِيَ قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ

کعب دارینستا ویلي، او بیایې ماته وویل چې زه پوهیږم چې هغه کوم جماعت دی؟ ابو هریره رضی الله عنه وایي

فَقُلْتُ لَهُ : أَخْبَرَنِي بِهَا . وَلَا تَخَنَّ عَلَى . فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ : هِيَ آخِرُ سَاعَةٍ فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ .

چې ما وویل چې بیا ماته ووايه او د بخل نه کار مه اخله عبد الله بن سلام وویل چې هغه د جمعې آخري وخت

قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ : فَقُلْتُ : وَ كَيْفَ تَكُونُ آخِرُ سَاعَةٍ فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ

دی ابو هریره رضی الله عنه وایي چې ما ورته وویل چې هغه ساعت د جمعې دورځي آخري وخت ولی کیدی شي

وَ قَدْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَا يُصَادِفُهَا عَبْدٌ مُسْلِمٌ وَ هُوَ يُصَلِّي

حال دا چې د نبي عليه السلام ارشاد دی چې کوم مؤمن بنده دا ساعت ومومي او هغه په دې کې مونځ کوي

وَ تِلْكَ السَّاعَةُ لَا يُصَلِّي فِيهَا ؟

(اوته وایي چې هغه ساعت د جمعې دورځي آخري وخت دی هغه وخت خود مونځ هم نه کېږي ځکه مکروه

فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ : أَلَمْ يَقُلْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :

دی؟) عبد الله بن سلام وویل (دا خو صحیح ده خو) آیا د رسول الله صلی الله علیه و سلم ارشاد نه دی؟ چې کوم

مَنْ جَلَسَ مَجْلِسًا يَنْتَظِرُ الصَّلَاةَ فَهُوَ فِي صَلَاةٍ حَقٌّ يُصَلِّي ؟

سړی د مونځ په انتظار کې ناست وي نو هغه د مونځ گزار په حکم کې دی تردې چې هغه (حقیقتاً) مونځ وکړي

قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ : فَقُلْتُ : بَلَى . قَالَ : فَهَوَ ذَلِكَ . (وَرَوَى أَحْمَدُ إِلَى قَوْلِهِ : صَدَقَ كَغَيْبٍ) . (۱)

ابو هريره رضي الله عنه وويل: ماورته وويل او اوريدلي مې دى نوده راته وويل چې د مونخ نه مراد د مونخ انتظار دى (دورخي په آخري برخه کې ناسته ممنوع نه ده که هغه وخت کې شوک دعا و غواړي نو هغه به قبليري)

توضیح: مصيخة: اصاخ دباب افعال نه دى. په غور کيدلو سره د چا اواز او بل څه اوريدل او انتظار کولو ته وايي، دلته مصيخة د انتظار کولو په معنى دى. (المركات ۳/۴۴۹).

ولا تضن على: ضن يضمن بخل او کنجوسى. ته وايي لکه ﴿وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِينٍ﴾ (تکویر آیت: ۲۸) يعنى نه ماته بنکاره بنکاره ووايه. او په دې کې د بخل نه کار مه اخله. (المركات ۳/۴۵۱).
په دې حديث کې د عبدالله ابن سلام او د حضرت ابو هريره رضي الله عنه د جمعې د ورځې د فضيلت والا ساعت د وخت د تعين متعلق يوه مکالمه بلکې مناظره ذکر شوي ده. حضرت عبدالله بن سلام رضي الله عنه و فرمايل چې دا ساعت د مازيگر نه وروسته وي. حضرت ابو هريره رضي الله عنه په هغې باندې اشکال وکړو چې د مازيگر نه وروسته خو مونخ کول منع دي. حال دا چې د دغه ساعت د موندلو په سلسله کې نبي کریم صلی الله عليه وسلم و فرمايل چې کوم سړی مونخ کوي نو دعا قبليري. حال دا چې هغه مونخ نه شي کولى. حضرت عبدالله بن سلام رضي الله عنه په جواب کې و فرمايل چې کوم سړی د مونخ په انتظار کې ناست وي، ايا هغه مونخ گزاره نه دى؟ حضرت ابو هريره رضي الله عنه و فرمايل چې آو! مونخ گزاره دى. حضرت عبدالله ابن سلام رضي الله عنه و فرمايل چې د نبي کریم صلی الله عليه وسلم همدغه مقصد دى. چې هغه سړی چې کله د مازيگر د مونخ په انتظار کې وي. نو هغه مونخ گزاره دى.
علماء وليکلي دي چې د عوامو ميلان همدې طرف ته دى چې د قبوليت دا ساعت د مازيگر د مونخ نه وروسته وي. (المركات ۳/۴۵۱).

کعب احبار د اهل کتابو لوي عالم وو. د نبي کریم صلی الله عليه وسلم په زمانه کې يې اسلام قبول نه کړو. وروسته مسلمان شو. لهذا تابعي دى، صحابي نه دى.

د قبوليت ساعت د مازيگر نه وروسته ولتوی

﴿٦٦﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : التَّمِسُوا السَّاعَةَ الَّتِي تُرْمَى

انس رضي الله عنه راوي دى چې نبي کریم صلی الله عليه وسلم و فرمايل ولتوی تاسې هغه ساعت چې اميد د قبلیدو

(۱) أخرجه أبو داود ۱/۶۳۴، رقم الحديث: ۱۰۴۶، ترمذي ۲/۳۶۲، رقم الحديث: ۴۹۱، نسائي ۳/۱۱۲، رقم الحديث: ۱۴۳۰، مطا امام مالك ۱/۱۰۸، رقم الحديث: ۱۶، كتاب الجمعة.

فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ بَعْدَ الْعَصْرِ إِلَى غَيْبُوبَةِ الشَّمْسِ . (۱)

د دعاء وي په ورځ د جمعې پس د مازيگرنه تر لمر پر يو توپورې .

د جمعې فضیلت

﴿۷﴾ وَعَنْ أُوسِ بْنِ أُوسٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِنَّ مِنْ أَفْضَلِ أَيَّامِكُمْ

وس بن اوس رضي الله عنه راوي دی وايي چې نبي کریم صلی الله علیه و سلم فرمایيل : په ورځو کې بهتره ورځ هغه

يَوْمَ الْجُمُعَةِ فِيهِ خُلِقَ آدَمُ وَ فِيهِ قُبِضَ

ورځ د جمعې ده (ځکه) په دې کې حضرت آدم عليه السلام پيدا شوی و په همدغه ورځ يې روح قبض شوی و

وَ فِيهِ النَّفْخَةُ

په همدغه ورځ به (دويمه) شپيلی و هلی کېږي (چې دهغې په اواز سره به مړي په ميدان حشر کې راجمه

وَ فِيهِ الصَّعِقَةُ

شي) په همدغه ورځ به اوله شپيلی پوک و هلی کېږي چې دهغې په اواز سره به قيامت شي او ټول مخلوقات

فَأُكْرِمُوا عَلَيَّ مِنَ الصَّلَاةِ فِيهِ فَإِنَّ صَلَاتَكُمْ مَعْرُوضَةٌ عَلَيَّ

به فنا شي) لهذا په هغه ورځ باندې تاسو په ما باندې ډير درود وايي ځکه ستاسو درود به ماته رارسول کېږي .

فَقَالُوا : يَا رَسُولَ اللَّهِ وَ كَيْفَ تُعْرَضُ صَلَاتُنَا عَلَيْكَ

صحابو وويل چې يا رسول الله! زموږ درود به تاته څنگه درسيږي حال دا چې (زموږ درود د ليرلو په وخت

وَ قَدْ أُرْمَتْ ؟ قَالَ : يَقُولُونَ : بَلِيَّتْ

کې) است هيو کی به وراسته شوي وي؟ راوي وايي چې لفظ ارمته نه د صحابو مراد لفظ بليت و و يعنی

قَالَ : إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ

د نبي عليه الصلاة والسلام جسم مبارک به وروست شوي وي، نبي عليه السلام فرمایيل : الله تعالی حرام کړې دی

عَلَى الْأَرْضِ أَحْسَادًا الْأَنْبِيَاءِ (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ وَالدَّارِمِيُّ وَالبَيْهَقِيُّ فِي الدَّعَوَاتِ الْكُبْرَى) (۱)

په زمکې باندې د انبياء کرامو جسمونه (يعني د انبياءو بدن زمکه نه خرابوي).

توضیح : فاکثروا علی من الصلوة: یعنی د جمعې ورځ د ډیرو فضیلتونو، برکتونو او د لوی لوی انقلابونو ورځ ده په دې کې په ما باندې ډیر ډیر درود رالیزې ځکه ستاسو درود ماته رارسېږي. د جمعې په ورځ په کثرت سره د درود ویلو وجه داده چې درود د ډیر ښه عباداتو نه دی او د جمعې ورځ د نورو ورځو سرداره ده. په دې کې یوه نیکي تر اویاؤ (۷) پورې رسېږي. نو د درود ویلو سره ډیره فایده کېږي. جمعه هم لوی نعمت دی درود هم لوی نعمت دی. د جمعې ورځ د قبرونو د زیارت ورځ ده، نو په ویلو سره به د نبی کریم ﷺ زیارت وشي. په سترگو سره نه سی، په زړه مازغو او نفس او په ژبه سره زیارت وشي. (المراقات ۳/۴۵۲).

وقدارمت: د دې لفظ په اصل ماده کې او بیا په صیغه کې ډیر اختلاف دی. ډیر واضح او صحیح دا دی چې ارمتم د ضرب یضرب نه ورستیدلو ته وايي. لکه من یعی العظام وهي رمیم. شیخ عبدالحق رحمہ اللہ په لمعات کې لیکلي دي چې په ارمتم کې اصل کې ارمتم ؤو. یو میم حذف کرلی شوی دی ارمتم پاتې شو. بهر حال دا ماده چې په کوم باب واخلي د هغې په مفهوم کې ورست کیدل دي. (المراقات ۳/۴۵۳، اشعة اللمعات).

د صحابی د پوښتنې مقصد دا دی چې یا رسول الله! زمونږه درود به تاته څنګه درسیږي. حال دا چې ته به په قبر کې ژوندي نه یې. بلکې ذره ذره شوی به یې. ددې په جواب کې نبی کریم ﷺ وفرمایل چې د انبياءو جسم الله تعالی په زمکه باندې حرام کړیدی چې هغه وخورې. دا جواب د سائل (پوښتنه کونکي) د پوښتنې مطابق دی. سائل وویل چې ته به د مرګ نه وروسته ژوندي نه یې. نبی کریم ﷺ وفرمایل چې انبياء ژوندي وي او زه به هم ژوندي یم. چې د هغې جواب د سائل جواب دی. هغې د مرګ خبره وکړه نو نبی کریم ﷺ د ژوند خبره وکړه. د دې مسئلې تحقیق په باب تشهد کې شوي دي.

يقولون بليت: دا د راوي د اړخ نه د ارمتم تفسیر دي چې د صحابو د ارمتم ویلو نه مراد دا دی چې ته به وروست شوی یې. (المراقات ۳/۴۵۳).

(۱) أخرجه أبو داود ۶۳۵/۱، رقم الحديث: ۱۰۴۷، نسائي ۹۱/۳، رقم الحديث: ۱۳۷۴، ابن ماجه ۹۱/۳، رقم الحديث: ۱۳۷۴، دارمي ۴۴۵/۱، رقم الحديث: ۱۵۷۲، مسند أحمد ۸/۴.

د جمعی پہ مقبول ساعت کی دعاء قبلیری

﴿۸﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْيَوْمُ الْمَوْعُودُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ

ابو ہریرہ رضی اللہ عنہ راوی دی وایی چہ : نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا : یوم موعود د قیامت ورخ دہ او

الْيَوْمُ الْمَشْهُودِ يَوْمَ عَرَفَةَ وَالشَّاهِدُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَمَا طَلَعَتِ الشَّمْسُ وَلَا غَرَبَتْ عَلَى يَوْمٍ

یوم مشہود د عرفی ورخ دہ او شاہد د جمعی ورخ دہ لمر پہ یوہ داسی ورخ کی نہ راخیڑی اونہ پریوخی

أَفْضَلُ مِنْهُ فِيهِ سَاعَةٌ

چہ ہفہ د جمعی دورخی نہ غورہ وی (یعنی د جمعی ورخ دہ تولو نہ غورہ دہ) پہ ہمدی ورخ کی یو ساعت دی

لَا يُوَافِقُهَا عَبْدٌ مُؤْمِنٌ يَدْعُو اللَّهَ بِخَيْرٍ إِلَّا اسْتَجَابَ اللَّهُ لَهُ وَلَا يَسْتَعِينُ مِنْ شَيْءٍ

چہ ہفہ کوم مؤمن بندہ و مومی نواللہ تعالیٰ بہ ہفہ تہ ضرور خیرور کړی یا چہ د کوم شی نہ پناہ و غواری

إِلَّا أَعَادَهُ مِنْهُ. (رواه أحمد والترمذي) وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ لَا يُعْرَفُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ مُوسَى

نواللہ تعالیٰ ضرور د ہفہ نہ پناہ ورکوی. امام ترمذی وایی چہ د احادیث غریب دی حکہ یوسری موسی

بْنِ عَبِيدَةَ وَهُوَ يُضَعَّفُ. (۱)

بن عبید نہ علاوہ بل چانہ ددی نقل کول معلوم نہ دی او موسی د محدثینو پہ نزدضعیف شمارلی کیڑی.

الفصل الثالث

د جمعی فضیلت

﴿۹﴾ عَنْ أَبِي لُبَابَةَ بْنِ عَبْدِ الْمُنْذِرِ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ يَوْمَ الْجُمُعَةِ

ابولبابہ ابن منذر رضی اللہ عنہ راوی دی وایی چہ : نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا : د جمعی ورخ د اللہ تعالیٰ

سَيِّدُ الْأَيَّامِ وَأَعْظَمُهَا عِنْدَ اللَّهِ وَهُوَ أَعْظَمُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ يَوْمِ الْأَضْحَى

پہ نزد دہولو ورخو سردارہ او باعظمتہ دہ او د اللہ تعالیٰ پہ نزد د جمعی دورخ عظمت دیردی د غت اختر

وَ يَوْمِ الْفِطْرِ فِيهِ خَيْرٌ خِلَالِ : خَلَقَ

او وروکی اختر نہ او پہ دی کی پنخہ خبری دی (چہ د ہفہ د عظمت او د فضیلت دلیل دی) ۱: پیدا کړی

اللَّهُ فِيهِ آدَمُ وَ أَهْبَطَ اللَّهُ فِيهِ آدَمُ إِلَى الْأَرْضِ

الله تعالیٰ په دې ورځ آدم عَلَيْهِ السَّلَامُ . ۲: په همدغه ورځ باندې الله تعالیٰ آدم عَلَيْهِ السَّلَامُ زمکي ته را کوز کړو .

وَ فِيهِ تَوَفَّى اللَّهُ آدَمَ وَ فِيهِ سَاعَةٌ لَا يَسْأَلُ

۳: په همدې ورځ آدم عَلَيْهِ السَّلَامُ مړ شو . ۴: په همدې ورځ کې یو ساعت راځي چې په هغې کې سوال وکړي

الْعَبْدُ فِيهَا شَيْئًا إِلَّا أُعْطَاهُ مَا لَمْ يَسْأَلْ حَرَامًا وَ فِيهِ

بنده په غیرد حرام څیز نه نو الله تعالیٰ به یې ضرور ورکوي ترڅو یې چې نه وي غوښتي حرام . ۵: او په دې

تَقُومُ السَّاعَةُ مَا مِنْ مَلَكٍ مُقَرَّبٍ وَلَا سَائٍ وَلَا أَرْضٍ وَلَا رِيَّاحٍ وَلَا جِبَالٍ وَلَا بَحْرٍ إِلَّا هُوَ مُشْفِقٌ

ورځ به قیامت قائم شي ټولي مقربي فرښتي، آسمان، زمکه، هوا، غراو دریا بونه به ټول ویرېږي د ورځې

مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ . (رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ) . (۱)

د جمعې نه (ددې وجي نه چې قیامت به د جمعې په ورځ راځي دامعلومه نه ده چې څه وخت به راځي).

وَ رَوَى أَحْمَدُ عَنْ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ : أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او امام احمد د سعد بن معاذ نه داسې نقل کړی چې یو انصاري د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې حاضر

فَقَالَ : أَخْبَرْنَا عَنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ مَاذَا فِيهِ مِنَ الْخَيْرِ ؟ قَالَ :

شواووي ويل چې : ماته د جمعې په اړه ووايه چې په دې کې څه څه ښه والي دي؟ نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ وفرمايل چې

فِيهِ خَمْسٌ خِلَالٍ وَ سَاقٍ إِلَى آخِرِ الْحَدِيثِ . (۲)

ددې ورځې پنځه خبري دي . نور حديث يې تر آخره پورې هم دغه شان نقل کړو، کوم چې پاس ذکر شو .

جمعې ورځې ته د جمعې ويلو وجه

﴿ ۱۰ ﴾ وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قِيلَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لِأَيِّ هَيْئَةٍ سُبِّحَ

ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی وايي چې د نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ نه پوښتنه وشوه چې د جمعې ورځ نوم په څه وجه

يَوْمَ الْجُمُعَةِ ؟ قَالَ : لِأَنَّ فِيهَا طُبِعَتْ طِبْنَةُ أَبِيكَ آدَمَ

کيخودلی شوی؟ نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ وفرمايل : په دې وجه چې په دې ورځ ستاد پلار آدم عَلَيْهِ السَّلَامُ خاوره را جمع کړی

(۱) أخرجه ابن ماجه ۱/۳۴۴، رقم الحديث ۱۰۸۴، مسند أحمد ۳/۴۳۰

(۲) أخرجه مسند أحمد ۵/۲۸۴

وَ فِيهَا الصَّعَقَةُ

شوي وه او هغه واغگلی شوه په دې ورځ به (اولنی) شپیلی پوک وهلی شوي (چې دهغې په آواز به ټول د

وَ الْبَعْثَةُ

دنيا ولامره شي) او (دويمه) شپیلی به پوک وهلي شي (چې دهغې په آواز سره به ټول مړي به په دويم ځل

وَ فِيهَا الْبَطْشَةُ وَ فِي آخِرِ ثَلَاثِ سَاعَاتِ مِنْهَا

راژوندي شي) او په دغه (قيامت) په ورځ به سخته نیوکه وي او ددغې ورځ په آخري درې ساعتونو کې يو

سَاعَةٌ مِّنْ دَعَا اللّٰهَ فِيهَا

ساعت داسې دی (یعنې د جمعې آخري ساعت) چې په هغه وخت کې چې څوک دالله نه دعا وغواړي، د

اِسْتُجِيبَ لَهُ. (۱)

هغه دعا به قبلېږي.

د جمعې په ورځ په کثرت سره درود ویل په کار دي

﴿۱۱﴾ وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اَكْثِرُوا الصَّلَاةَ عَلَيَّ

ابو درداء رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ راوي دی وايي چې نبي کریم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: په کثرت سره درود راليږئ په ما

يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَإِنَّهُ مَشْهُودٌ تَشْهَدُهُ الْمَلَائِكَةُ

باندي د جمعې په ورځ ځکه د جمعې ورځ مشهود (حاضره کړې شوي) ده په دغه ورځ ملائکي حاضرېږي او

وَ إِنْ أَحَدًا لَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ إِلَّا عَرِضَتْ عَلَيَّ صَلَاتُهُ

چې کوم سړی هم په ما باندي درود راليږي دهغه درود ماته (مکاشفه يا د ملائکو به ذريعه) رارسېږي.

حَقِّي يَفْرُغُ مِنْهَا قَالَ : قُلْتُ : وَ بَعْدَ الْمَوْتِ ؟

تردي چې هغه ددې نه فارغ شي. ابو درداء وايي چې ما (دا واوريدل) نو عرض مې وکړو چې: پس د مرگ

قَالَ : إِنَّ اللّٰهَ حَزَمَ عَلَى الْأَرْضِ

نه به تاسو ته درود څنگه در رسېږي؟ نبي عَلَيْهِ السَّلَام وفرمايل چې الله تعالی حرام کړې دي په زمکه باندي

أَنْ	تَأْكُلَ	أَجْسَادَ	الْأَنْبِيَاءِ	فَنَبِيٍّ	اللَّهِ	عِيٍّ
دانبيياؤ جسم خوړل نو د خداي نبیان (په خپل خپل قبرونو کې بالکل د دنیا په حقيقي ژوند سره) ژوندي دي						
يُزْرَقُ (۱)						
او رزق ورکول کېږي.						

توضیح: مشهور: دا حدیث د حضرت ابن عباس رضي الله عنه د تفسیر تائید کوي. هغه د سورت بروج د آیت ﴿وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ﴾ (بروج آیت: ۳) کې د مشهور نه د جمعې ورځ مراد اخستي ده. خو حضرت علي رضي الله عنه د شاهد د لفظ نه د جمعې ورځ مراد اخستي ده. او همدغه راجح او صحیح دی. دلته هم احتمال دی چې د مشهور نه د جمعې ورځ مراد ده. (المرقات ۳/۴۵۹).

عرضت: یعنی د هرې ورځې درود رالیرلو والادروود په ماباندې پیش کېږي خو د جمعې د ورځې درود په خصوصي توګه باندې په ماباندې پیش کېږي. (المرقات ۳/۴۵۹). صحابي پوښتنه وکړه چې یا رسول الله صلی الله علیه وسلم! د مرګ نه پس به هم درود پیش کېږي. حال دا چې ته به مریې؟ نبي کریم صلی الله علیه وسلم په جواب کې وفرمایيل چې انبياء ژوندي دي ځکه الله تعالی د انبیاءو جسدونه په زمکه باندې حرام کړيدي. د حیات انبياء متعلق ټول بحث په باب التشهد کې شوی دی.

د بحث لاندې حدیث کې حقی یوزق د الفاظو نه په واضحه توګه باندې حیات انبياء ثابتېږي. په دې کې دلیل پیش کولو ته ضرورت نشته دی د امت په حیات انبياء باندې اتفاق دی په دې کې اختلاف کول په کار نه دی. (المرقات ۳/۴۵۹).

د جمعې په ورځ د هر کیدونکي مؤمن د پاره زیږي

﴿۱۲﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا مِنْ مُسْلِمٍ

عبد الله بن عمرو رضي الله عنه راوي دی وايي چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایيل: داسي هيڅ يو مسلمان نشته

يَمُوتُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ أَوْ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ إِلَّا وَقَاهُ اللَّهُ فِتْنَةَ الْقَبْرِ . وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ وَلَيْسَ إِسْنَادُهُ بِمُتَّصِلٍ . (۱)

چې د جمعې په ورځ يا د جمعې په شپه مړ شي مگر بچ به کړي الله تعالی داد قبر د فتنې نه (يعنې د قبر د پوښتنو او د قبر د عذاب).

توضیح: مسلم: د جمعې په ورځ به ډير کافر هم مړه کېږي. مگر د حديث دا بشارت د کافرانو د پاره نه دی بلکې د ازيرې د مسلمانانو سره خاص دی. يعنې چې يو خوش قسمته مسلمان د جمعې په ورځ چې مړ شي نو هغه د جمعې په ورځ د الله تعالی د بې شميره رحمتونو او په نعمتونو کې به ي او د قبر د عذاب نه به محفوظ وي. (المركات ۳/۴۶۱).

په يو بل حديث کې دې چې د جمعې په ورځ مړ کيدونکي مسلمان ته به د قبر د عذاب نه نجات وي او هغه په ميدان حشر کې هم په همدغه حال کې راځي چې په هغې باندې به د شهيدانو مهر وي. (المركات ۳/۴۶۱).

په يو بل روايت کې دې چې د جمعې په ورځ چې کوم کس مړ شي هغه ته به د شهيد اجر او ثواب ليکلې کېږي او د قبر د عذاب نه به بچ کولې شي. (المركات ۳/۴۶۱).

په يو بل روايت کې دې چې د کوم نارينه يا د ښځې مرگ د جمعې په ورځ وشي يا د جمعې په شپه وشي. نو هغه نارينه يا ښځه د قبر د عذاب نه بچ کړی کېږي. او د الله تعالی ملاقات به ورسره په داسي حال کې وي چې د هغې سره به هيڅ حساب نه وي ځکه د هغې سره به گواه وي يا په هغې باندې د شهداؤ مهر لگيدلی وي. د دې حديث د زيرې تعلق د يو مسلمان سره دی چې مسلمان ته جمعې په ورځ د مرگ نه دا فايده حاصلېږي، هيڅ يو کافر يا زنديق او منافق ته د دې نه فايده نشته دی، او د شک د پاره نه دي بلکې د تنويع د پاره دی.

جمعه د مسلمانانو د پاره د اختر ورځ ده

﴿۱۳﴾ وَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ قَرَأَ: ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ﴾ الْآيَةَ

او د ابن عباس رضي الله عنه څخه چې هغه دا آيت تلاوت کړو: نن ورځ ما تاسو لپاره ستاسو دين پوره

وَ عِنْدَهُ يَهُودِيٌّ

کړو د هغه سره (هغه وخت) يو يهودي (ناست) ؤ. هغه (چې د ابن عباس رضي الله عنه دا آيت واوريدلو) نو

فَقَالَ : لَوْ نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ عَلَيْنَا

وي ويل چې که چيرې دا آيت په مونږ نازل شوی وی نو مونږ به دا (يعني دغه ورځ چې په کوم ورځ دا آيت نازل شوې و) د اختر ورځ به مو ټاکلې وي. ابن عباس رضي الله عنه وويل: دا آيت د دوو اخرونو ورځ يعنې (د

فِي يَوْمِ جُمُعَةٍ وَ يَوْمِ عَرَفَةَ. (رواه الترمذي) وَقَالَ هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ .
حجة الوداع په موقع) د جمعې او د عرفي په ورځ نازل شوی امام ترمذي وايي چې دا حديث حسن غريب دی

توضیح: لاتخذناه عيدا: يعنې د ﴿الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ﴾ چې کوم آيت په تاسو نازل شوی دی دا دومره د لوي شان والا آيت دی چې که چيرې په مونږ يهودو باندې نازل شوی وی نو مونږ به دا ورځ د تاريخي ورځ په توگه لمناخلي وی مگر تاسو مسلمانان په کي هيڅ نه کوی .
ابن عباس رضي الله عنه فرمايل چې تاسو يو اختر کوی حال دا چې دا آيت کوم وخت نازل شو نو مونږ مسلمانانو دوه اختره لمانخل. ځکه يوه خود جمعې ورځ وه او د جمعې ورځ د مسلمانانو د پاره د اختر ورځ وي. (المراقات ۳/۴۶۲)

او بل اختر داسي چې هغه وخت د عرفي ورځ وه او عرفه د مسلمانانو د پاره د اختر ورځ وي.
په يو روايت کې دې چې د يو يهودي دا مکالمه د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه سره شوي وه. حضرت عمر رضي الله عنه ورته فرمايلي و و پرېږده مونږ خپل اخرونه خپله پيژنو ستا ضرورت نشته دی . مونږ ته دا هم معلومه ده چې وخت کوم يو و او ورځ کومه يوه وه. ياد وساته د عرفي ورځ وه او د جمعې په ورځ د مازيگر وخت وؤ .

د جمعې شپه روښانه او دهغې ورځ پر قيدونکي ده

﴿١٤﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا دَخَلَ رَجَبٌ قَالَ: اللَّهُمَّ

انس رضي الله عنه وايي چې کله به د رجب مياشت راغله نو نبي کریم صلی الله علیه وسلم به دا دعا کوله چې "ای الله!

بَارِكْ لَنَا فِي رَجَبٍ وَ شَعْبَانَ وَ بَلِّغْنَا رَمَضَانَ

د رجب او د شعبان په مياشت (زمونږ اطاعت او عبادت) کې مونږ ته برکت و اچوي او مونږ پورسوي د رمضان

قَالَ : وَ كَانَ يَقُولُ : لَيْلَةُ الْجُمُعَةِ لَيْلَةٌ أَغْرُ وَ يَوْمُ

پورې انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ داهم وایي چې چې نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ به داهم فرمایيل چې د جمعې شپه روښانه شپه ده او ورځ د

الْجُمُعَةِ يَوْمٌ أَزْهَرُ . (رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي الدَّعَوَاتِ الْكَبِيرِ) (۱)

جمعې پر قیدونکي ورځ ده.

توضیح: اغر: دا د روښانه او پر قیدونکي په معنی ده. غره داد اسپي په تندي باندي سپین داغ ته وایي.

نویا هر روښانه او مبارک مخ ته اغرویل شوی دی.

ازهر: روښانه مخ ته وایي. (المراقات ۳/۴۳۲).

وبلغنا رمضان: دا د امر صیغه ده. چې د دې تقاضا داده چې یو انسان وایي چې ای پروردگار! مونږ له

دا سعادت راکړي چې رمضان ته ورسېږو او په ټول رمضان کې ستا عبادت وکړو، تراویح وکړو،

تلاوت وکړو او اعتکاف ته کینو. (المراقات ۳/۴۳۲).

لیلة اغر: د اغر پر ځای اغراء ویل وؤ مگر اغرد موصوف زمان محذوف دی لیلة موصوف نه دی.

(المراقات ۳/۴۳۲).

باب و جوبها د جمعې د فرضیت بیان

قال الله تعالى: ﴿ إِذَا تُوذِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ﴾ (جمعه آیت: ۹)
د جمعې مونځ په هر عاقل بالغ ازاد او مقیم مسلمان باندې فرض دی

علامه یحییٰ رحمه الله وایي چې د جمعې مونځ محکمه فریضه ده چې د قرآن کریم، احادیث کثیره او د امت د اجماع نه ثابت ده. ﴿ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ﴾ د آیت د جمعې د فرضیت دلیل دی. او احادیث هم راروان دي چې د هغې د جمعې فرضیت په واضحه توگه ثابتیږي. لهدا د جمعې د فرضیت نه انکار کونکي کافر دي او پریخودونکي فاسق دي. چې کومو علماؤ جمعې ته فرض کفایه ویلي دي هغوی لویه غلطي کړې ده جمعه فرض عین ده خو څه خلک ددې نه مستثنی دي.

په مدینه منوره کې د ټولو نه اول د اسعد بن زرارہ رضي الله عنه په کور کې د جمعې مونځ قائم شو. د ځینې روایاتو نه معلومیږي چې هغې د نبی کریم صلى الله عليه وسلم په حکم باندې جمعه قائمه کړي وه مگر تراوسه پورې نبی کریم صلى الله عليه وسلم په مکه کې وو. هجرت یې نه وو کړې خو په ځینې روایاتو کې دي چې اسعد بن زرارہ رضي الله عنه د خپل اجتهاد او د خپل ایماني فراست او په کشف صادق سره جمعه شروع کړي وه.

الفصل الأول

د جمعې مونځ پریخودلو باندې سخت وعید

﴿۱﴾ عَنْ ابْنِ عُمَرَ وَ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّهُمَا قَالَا : سَمِعْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ابن عمر رضي الله عنه او ابو هريره رضي الله عنه دواړه راویان دي وایي چې مونږ اوریدلي دي د نبی عليه السلام نه

يَقُولُ عَلَىٰ أَعْوَادٍ مُنْبَرِهِ : لَيَنْتَهِيَنَّ أَقْوَامٌ عَنْ دُعِهِمُ الْجُمُعَاتِ

چې فرمایلي یې دهغه ممبر په (پورو) باندې چې دلرگو وچې "خلک د جمعې مونځ پریخودلو نه منع شي

أَوْ لَيَخْتَمَنَّ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ ثُمَّ لَيَكُونَنَّ مِنَ الْغَافِلِينَ . (۱)

گیني الله تعالیٰ به د هغوی په زړونو باندې مهر ولگوي او هغه به په غافلانو کې شمیر شي.

(۱) أخرجه مسلم ۵۹۱/۲، رقم الحديث: ۴-۸۶۵، نسائي ۳/۸۸، رقم الحديث: ۱۳۷۰، ابن ماجه ۱/۲۶۰، رقم الحديث: ۷۹۴، دارمي ۱/۴۴۴، رقم

الحديث: ۱۵۷۰، مسند احمد ۲/۸۴.

توضیح: اعداد منبره: اعداد د عود جمع ده لږگي ته وايي. چونکې په ۲هـ کې د نبي کریم ﷺ په اجازت سره حضرت عائشه انصاريه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا په حکم باندې د هغې غلام باقوم رومی چې کوم ممبر تیر کړی ؤو هغه د غابده څنگل د گڼو بوټو د لږگو نه جوړ شوی ؤو نو په دغه وجه باندې صحابی د لږگي ذکر کړې دی او دې طرف ته یې اشاره کړې ده چې زه دا حدیث په ښه پوهي سره او په هوش او حواس سره بیانوم چې هغه ممبر د لږگي ؤ. څه د وسپني یاد کاني نه ؤ.

ودعهم: فتح یفتح نه ودع د پریخودلو یا د منع کیدلو په معنی دی. یعنې خلک دې د جمعې مونځ د پریخودلو نه خامخا منع شي. گڼي د هغوی په زړونو باندې به الله تعالی د جباریت مهر ولگوي. بیا به دا خلک په غفلت کې پراته وي او بیا په عذاب کې اخته شي. د جمعې د فرضیت که څوک انکار وکړي نو هغه کافر دی او که د سستی په وجه یې پرېږدي نو هغه فاسق دی. لاندي د دېنه هم ډیر سخت وعیدات راتلونکي دي.

الْفَصْلُ الثَّانِي

د درې جمعې پریخودلو سره په زړه مهر ولگي

﴿٢﴾ عَنْ أَبِي الْجَعْدِ الضَّمِيرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ تَرَكَ ثَلَاثَ جُمُعٍ

أَبِي الْجَعْدِ الضَّمِيرِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَوْ يَدِي چې نبي کریم ﷺ و فرمايل: څوک چې پرېږدي درې جمعې

تَهَاوَنًا بِهَا طَبَعَ اللَّهُ عَلَى قَلْبِهِ (وَرَوَاهُ مَالِكٌ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ سَلِيمٍ وَرَوَاهُ أَحْمَدُ، عَنْ أَبِي قَتَادَةَ) (١)

فقط د نارستۍ په وجه جمعې پرېږدي. الله تعالی به د هغې په زړه باندې مهر ولگوي.

توضیح: تهاونًا: یعنې د ناراستۍ په وجه یې درې جمعې پریخودلي نو د هغه سړي په زړه باندې به د نفاق مهر ولگولی شي او که د انکار په صورت کې یې پریخودو نو په دې به هغه سړی کافر شي (المراقات ۳/۴۶۶)

په غیر د عذر نه د جمعې مونځ پریخودلو په وجه صدقه کول په کار دي

﴿٣﴾ وَعَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ تَرَكَ الْجُمُعَةَ

سمره ابن جندب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَوْ يَدِي چې نبي کریم ﷺ و فرمايل: کوم سړی چې پرېږدي جمعه

(١) أخرجه أبو داؤد ٦٣٨/١، رقم الحديث: ١٠٥٢، سنن الترمذي ٣٧٣/٢، رقم الحديث: ١٥٠٠، نسائي ٨٨/٣، رقم الحديث: ١٣٦٩، ابن ماجه

٤٢٤/١، رقم الحديث: ١١٢٥، دارمی ٤٤٤/١، رقم الحديث: ١٥٧١، مسند أحمد ٤٢٤/٣

مِنْ غَيْرِ عَذْرٍ فَلْيَتَصَدَّقْ بِدِينَارٍ فَإِنْ لَمْ يَجِدْ فَيَنْصِفِ دِينَارًا . (رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَهَ) .

په غیرد عذر نه نو په کار ده چې یو دینار صدقه ورکړي او که یو دینار نه وي نو نیم دینار صدقه دې ورکړي. **توضیح:** یعنې که چا د ناراستۍ په وجه د جمعې مونځ پریخودو نو د کفارې په توگه هغه ته یو دینار صدقه کول په کار دې خو که چرې سړي غریب وي نو نیم دینار دې صدقه کړي. نن سبا یو دینار د ۱۹۰ پاکستانۍ روپو ته نژدې دی. په دې صدقې سره خود جمعې د پریخودو گناه نه ختمیږي خو تخفیف به په کې راشي او د جمعې پریخودونکي دې ښه تنبیه کړل شي چې هغه د گناه ارتکاب کړېدی اوس یې جرمانه ورکوي. (المراقات ۳/۴۶۷).

د جمعې اذان اوریدونکو باندې د جمعې مونځ کې شرکت کول واجب دي

﴿٤٤﴾ وَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : قَالَ

عبد الله ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه روایت کړې دی چې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ وفرمایيل: کوم سړی

الْجُمُعَةَ عَلَى مَنْ سَمِعَ النِّدَاءَ . (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ) . (۲)

چې (د جمعې) اذان واوري نو په هغې باندې د جمعې مونځ کول واجب شي.

توضیح: من سمع النداء: د ندا نه مراد دلته اذان دی. مطلب دا چې کوم خلک د جمعې په ورځ د مؤذن د اذان او ازواوري نو په هغه باندې په جمعه کې شرکت واجب شي اوس هغه د جمعې نه بهر نه شي کیدی (المراقات ۳/۴۶۷).

شیخ عبد الحق رَحِمَهُ اللَّهُ وايي چې ددې حدیث مطلب دا دی چې کوم خلک د جمعې اذان واوري نو په هغوی باندې د جمعې تیاری او جمعه کې حاضرې لازم ده. (اشعة اللمعات ۱/۶۱۸).

ملا علی قاري رَحِمَهُ اللَّهُ وايي چې دا حدیث په ظاهري معنی باندې حمل کولو سره ډیر اشکالات پیدا کېږي. ځکه ددې به د دا مطلب واخستلی شي چې جمعه په هغه سړي باندې واجب ده چې هغه په یو داسې مقام کې وي چرته چې د هغې او د ښار په مینځ کې دومره مسافت وي چې په ښار کې یو سړی په زور سره او ازو کړي نو تر هغه ځای پورې او ازورسیږي. (المراقات ۳/۴۶۷).

د منیه المصلی په شرح کې لیکلي دي چې جمعه په هغه سړي لازم ده چې د ښار په چاپیریال کې په یو داسې ځای کې مقيم وي چې د ښار او د هغې په مینځ کې ابادي متصل وي او د کورونو تسلسل وي،

(۱) أخرجه أبو داود ۶۳۸/۱، رقم الحديث: ۱۰۵۳، سنن السانی ۸۹/۳، رقم الحديث ۱۳۷۲، ابن ماجه ۳۵۸/۱، رقم الحديث ۱۱۲۸، مسند أحمد ۸/۵

(۲) أخرجه أبو داود ۶۴۰/۱، رقم الحديث: ۱۰۵۶، دار الفطنی ۶/۲، رقم الحديث: ۲، باب الجمعة علی من سمع النداء.

هغه که اذان واورې او که نه. او که د هغې د بناړ په مینځ کې پټې څرخایونه او یا داسې نور څه حائل وي نو په هغې باندې د جمعې مونځ واجب نه دی اگر که هغه اذان واورې. (المرقات ۳/۴۶۷).

دا توجیه او تعبیر ډیر ښه دی خو د دې آخري جمله چې اذان واورې او که نه. نو دا د حدیث سره بالکل معارض ده چې د قبلولو وړ نه ده خو که چیرې داسې حائل وي چې په هغې تیریدل مشکل وي مثلاً لوي نهر یا دریا یا بیل څه وي.

بهر حال کوم سړی چې اذان واورې نو په هغې باندې د جمعې حاضرې لازم ده. ځکه امام محمد رَحْمَةُ اللَّهِ وایي چې کوم سړی اذان واورې نو په هغې باندې واجب ده چې په جمعه کې شرکت وکړي او فتوی د همدغه امام محمد رَحْمَةُ اللَّهِ په قول باندې ده. په راتلونکو حدیثونو کې هم دغه مسئله را روانه ده. (المرقات ۳/۴۶۷).

په کومو خلکو باندې د جمعې په مونځ کې شرکت کول واجب دی؟

﴿۵۵﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: الْجُمُعَةُ عَلَى مَنْ آوَاهُ

ابو هريره رَوَاهُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفَرَمَا يَل: د جمعې مونځ په هغه چا فرض دی چې تیره کړي

اللَّيْلُ إِلَى أَهْلِهِ. (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ) وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ إِسْنَادُهُ ضَعِيفٌ. (۱)

شپه په خپل کور. امام ترمذي دا روایت نقل کړی او ویلي یې دي چې د دې حدیث اسناد ضعیف دی.

توضیح: آواه: یعنی یو سړی چې کله په بناړ کې جمعه ادا کړی او کور ته روان شي او د شپې خپل کور ته ورسېږي نو په داسې ځایونو کې وسیدونکي مسلمان باندې په جمعه کې شرکت کول واجب دی د هغه مونځ په خپل مقام کې د جمعې نه بغیر د غرمې په وخت کې جائز نه دی. (المرقات ۳/۴۶۷-۴۶۸).

دلته دوه جدا جدا مسئلې دي چې په هغې کې د اختلاط نه بچ کیدل ضروري دي. یو مسئله خو دا ده چې هغه کوم ځایونه دي چرته چې جمعه ویل صحیح او د هغې ادا کول جائز دي آیا د جمعې د صحت دپاره د بناړ کیدل شرط دی او که لوي کلي ضروري دي یا باهر به ابادی کې جمعه صحیح ده. که هغه بناړ وي یا لوي کلي وي او که وړوکی کلي وي. دا مسئله صاحب مشکوٰة نه ده چیرلي حال دا چې د دې دپاره په بخاري کې "قرية جوائی" موجود دی چې د هغې نه بحث راوځي مگر تعجب دی چې صاحب مشکوٰة دې طرف ته توجه نه ده ورکړې. زه به دا مسئله په مختصره توګه ذکر کړم چې لوستونکي ته څه فايده وشي. دلته دویمه مسئله دا ده چې په کومو ځایونو کې جمعه کېږي مثلاً بناړ دی یا لوي ټي کلي دی نو د هغې

د آبادۍ دننه وسیدونکو خلکو باندې خو شرکت واجب دی. په دې کې اختلاف نشته دی خو چې کوم خلک نزدې نزدې و سیرې یا لوی کلي ته نزدې و سیرې. هغوی په څومره مسافت کې د جمعې د پاره حاضرې ضروري او واجب ده. په دې کې د فقهاؤ اختلاف دی.

د فقهاؤ اختلاف: امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ او په یو قول کې امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ وايي چې کوم سړی د جمعې اذان واورې نو په هغې باندې د جمعې حاضرې واجب ده. گیني نه ده. مگر د اذان د پاره شرط دا دی چې هغه په اوچت ځای باندې وي او خلکو ته په رسیدلو کې څه مانع نه وي مثلاً د هوا تیزوالی بل طرف ته نه وي چې خلکو ته او از نه رسیږي. (المراقات ۳/۴۶۷).

امام ابو یوسف رَحْمَةُ اللَّهِ وايي چې یو سړی د جمعې مونځ کولو نه وروسته تر شپي خپل کور ته رارسیدلی شي نو په هغې باندې په جمعه کې شرکت کول فرض دی. (المراقات ۳/۴۶۷).

امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ وايي چې کوم سړی د ښار په اطرافو او غارو او چاپیریال کې و سیرې نو په هغې باندې جمعه فرض ده. مثلاً په کومو اطرافو کې چې د حکومت د خلکو دفترونه وي، محبس او ولسوالي او حکومتي پوستي وي، نو داسې مقامات د ښار سره نزدې دي. په داسې مقاماتو کې چې کوم خلک و سیرې په هغوی باندې جمعه فرض ده. (المراقات ۳/۴۶۷).

دلایل: امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ او امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ د دې حدیث نه مخکې د حدیث نمبر ۳ نه استدلال کړی دی. چې په هغه باندې په واضحه توگه باندې په اذان اوریدلو سره جمعه کې حاضریدلو د پاره شرط ټاکلی شوی دی. امام ابو یوسف رَحْمَةُ اللَّهِ د بحث د لاندې حدیث نه استدلال کړیدی چې په هغې کې په واضحه توگه باندې تر شپي پورې کور ته د رارسیدلو ذکر دی. امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ وايي چې د دې دواړو حدیثونو نه د ښار اطراف او غارو او عوالی او توابع د ښار مراد دي. چې د مقصد د واضحه کولو د پاره دا حدیث دی. چې څوک اذان واورې او د همدغې مقصد بیانولو د پاره دا تعبیر دی چې د جمعې مونځ کولو نه وروسته کور ته راوړ سیرې. د دې نه مخکې چې د حدیث کومه توضیح شوي ده په هغې کې د امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ مسلک بیان شوی دی. ځکه که د هغه حدیثونو نه عوالی او چاپیریال مراد وانغستلی شي نو ډیر امکان لري چې د بیخي د ښار په مینځ کې یو سړی اذان وانوري نو آیا په هغې باندې به جمعه نه وي؟ تر شپي پورې کور ته د رارسیدلو فاصله هم دومره وي چرته چې د ښار سره پیوسته او چاپیریال واقع وي. معلومه شوه چې په دې دواړو حدیثونو کې چې کوم تحدید او تعین دی دا په حقیقت کې د ښار د چاپیریال او د ملحقات ذکر کولو یو تعبیر دی.

په کلي کې د جمعې حکم: صاحب مشکوٰة اگر که دې مسئلې طرف ته اشاره نه ده کړې خو د ډیرې فائده په غرض یې زه لږ تفصیل لیکم: د ټولو نه اول په دې خبره پوهیدل په کار دي چې د ټولو فقهاؤ او متبعینو په نزد د جمعې د ادا کولو د پاره څه شرائط دي د شرائطو نه بغیر غیر مقلدینو یو هم د جمعې

د فرضیت خبره نه ده کړې. اوس صحت ادا د جمعې د پاره هغه شرطونه څه دي چې په هغې کې د فقهاؤ اختلاف دی.

د فقهاؤ اختلاف: د امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ او د امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد په هر هغه کلي کې جمعۀ جائز ده چرته چې صیفاً و هتاءً څلویښت کورونه اباد وي او څلویښت عاقل بالغه د جمعې په مونځ کې شریک شي. که ۳۹ شریک نو جمعۀ صحیح نه ده، د امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد چې په کوم کلي کې صیفاً و هتاءً ۵۰ کورونه اباد وي نو په هغې کې جمعۀ جائز ده گڼي نه ده او ابادي هم متصل وي. غیر مقلدین وايي چې جمعۀ په هر ځای کې فرض ده. د کوم ښار یا د کلي او یا د نور څه شرط نشته دی. زمونږ بدعتیان هم داسي وايي. امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ وايي چې د جمعې د ادا کولو د پاره د ښار شرط لازم دی. او که ښار نه وي نو کم نه کم د لوي کلي کیدل شرط دی. د دې په غیره وروړ کلي یا باندو کې جمعۀ جائز نه ده، د احنافو د ائمو د ښار په تعریف کې ډیر اقوال دي. او د ښار ټول تعریفات په حقیقت کې رسومات دي. یعنې د پوهې د پاره د عرف عام د لاندې مختلف تعبیرات دي. دغه تعبیرات وگورئ:

۱- د احنافو په نزد د ښار یو تعریف دا دی چې ښار هغه وي چرته چې مفتي وي یا قاضي وي. چې د دین په احکامو او حدودو په تنفیذ باندې قدرت لري. او هلته د دوهمه ابادي وي لکه څومره ابادي چې په منی کې وي. خلاصه الفتاوی کې یې همدغه تعریف ته قابل اعتماد ویلی دی. خود تنفیذ احکام نه مراد دا دی چې په هغې باندې قدرت وي. بالفعل نافذول شرط نه دی.

۲- د ښار دویم د تعریف دا دی چې د ښار اطلاق په غټ ښار باندې کېږي. چرته چې بازار وي او داسي حاکم و سیري چې د مټو په زور د ظالم نه د مظلوم حق اخستلی شي او خلک په خپلو مسائلو کې هغې ته رجوع کوي. صاحب بدائع دا تعریف د ټولو نه ښه او صحیح گڼلی دی.

۳- د ښار دریم تعریف دا دی چې ښار هغه ځای وي چې هلته دومره خلک وي چې کچرې ټول خلک د علاقې ټولو جوماتو نه په یو لوي جومات کې راغونډ شي او په هغه جومات کې راځي نشي. صاحب شرح وقایه دا تعریف راجع گڼلی دی.

۴- څلورم تعریف دا دی چې ښار هغه دی چرته چې بازار او کوڅي وي او دومره ډیره ابادي وي چې هلته د خلکو د ورکیدلو خطر وي او د ضرورت ټول شيان پوره کېږي.

۵- ځینو دا تعریف کړی دی چې ښار هغه دی چې هلته لس زره (۱۰۰۰۰) خلک وي.

۶- ځینو دا تعریف کړی دی چې ښار هغه ځای دی چې چرته هره ورځ یو انسان پیدا کېږي او مړ کېږي.

۷- ځینو دا تعریف کړی دی چې ښار هغه دی چې که چرته یو طاقتور دښمن ناساپه حمله وکړي نو د هغه ښار خلک خپله د هغې دفاع کولی شي.

۸- حکیم الامت حضرت مولانا اشرف علي تھانوي رَحْمَةُ اللَّهِ دَا تَعْرِيف كَرِيدِي چې ښار هغه ځای وي چرته چې سرشمیره د اعتبار نه کم او ډیر درې زره (۳۰۰۰) سړي و سیري. (بهشتی زیور)

۹- مفتی الھند حضرت مولانا مفتی کفایت اللہ صاحب رَحْمَةُ اللَّهِ وَايِي چې د درې زره خلکو په ځای که یونیم زره (۱۵۰۰) خلک هم وي. مگر تلیفون موجود وي. کولال، نجار، لوهار او د هوبی موجود وي نو په داسې ځای کې جمعه صحیح ده.

فقهاؤ لیکلي دي چې د آبادی نه مراد متصله آبادي ده. په مینځ کې نه ریا پټي او نور څه حائل نه وي. **دلائل**: جمهور وائو د قرآن عظیم د دې آیت نه استدلال کړیدی:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ﴾ (جمعه: ۹)

طرز استدلال داسې دی چې فاسعود امر صیغه ده. په دې کې د ښاریاد لوي کلي څه قید نشته دی.

لهذا جمعه د څه شرائطو سره هر ځای کې ضروري ده. نزدې نزدې همدغه شان استدلال غیر مقلدینو هم کړیدی او د صوبه سرحد په کلیوالو کې د جمعه ی ادا کولو والا اهل بدعت هم دغه شان استدلال کوي.

۲- د ائمه ثلاثو دویم دلیل د حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ هغه حدیث دی چې د هغې تخریج امام ابو داؤد رَحْمَةُ اللَّهِ كَرِيدِي. اگر که صاحب مشکوة هغه نه دی ذکر کړی. د هغه حدیث الفاظ دادي: **ان اول جمعة**

جمعت في الإسلام بعد جمعة جمعت في مسجد رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْمَدِينَةِ لجمعة جمعت بجوانث قرية من قرى البحرين. (رواه ابو داؤد: ۲۸۰)

دا حدیث د الفاظو د کمی او ډیروالي سره امام بخاري رَحْمَةُ اللَّهِ هَم په خپل کتاب کې ذکر کړیدی. په دې حدیث کې د "قرية" لفظ راغلی دی. چې د کلي په معنی کیدی. لهذا د ښار ضرورت نشته دی.

۳- د ائمه ثلاثو دریم دلیل د عمر فاروق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ یو فرمان دی چې هغې صحابو ته یې خط ولیکلو الفاظ یې دادي: **عن ابی هريرة رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ انهم كتبوا الى عمر يستلون في الجمعة فكتب عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ**

ان جمعوا حيث ما كنتم. (بيهقي و مصنف ابن ابی شيبه)

۴- د ائمه ثلاثو څلورم دلیل د ابو داؤد شریف دلیل دی چې حضرت اسعد بن زرارہ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نقيع

الخطبات کې جمعه قائمه کړه. "وهي قرية على ميل من المدينة" معلومه شوه چې په قريه او کلي کې جمعه جائزه ده. احنافو په کلي کې د جمعې د نه صحیح کیدلو باندې ډیر دلائل را جمعه کړيدي. د یو څو ذکر به کافي وي.

۵- د احنافو اولني دليل د قرآن آيت دی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ

فَاسْعُوا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ﴾ (جمعه: ۹)

طرز استدلال داسي دی چې په دې آيت کې ډير اشارات دي چې د هغې اشاره ملاويږي چې د صحت جمعې د پاره دا آيت مطلق نه بلکي مقيد دی او ډير قيودات او د شرائطو نه وروسته د جمعې قائمول صحيح کېږي. مثلاً "الذین" کې کم نه کم درې سړي راځي. "اذان لودي" کې يو اذان کونکی داغلو "يوم الجمعة" کې يو معتدبه او د قابل ذکر اجتماع طرف ته اشاره ده "فأسعوا" کې کم نه کم درې سړي راغلل "الی ذکر الله" نه اشاره ملاويږي چې هلته د مخکې نه په جومات کې یو نه یو ذکر کونکی موجود وي.

"وذروا" هم د جمعې صیغه ده. چې د هغې نه کم نه کم درې مراد کیدلی شي "البيع" دا لفظ د هغه بازار طرف ته اشاره کوي چرته چې پرق پروق وي او تاجرانو ته حکم کېږي چې بازار بند کړي. د دومره اشاراتو نه وروسته دا نه شي ویل کیدې چې د جمعې د پاره د څه شرط ضرورت نشته دی. همدغه وجه او همدغه مجبوري ده چې ائمه ثلاثو هم د جمعې د قیام د پاره فقط دشته او څنگل کافي نه دی منلی بلکي همغه هم د څلوېښتو کورونو او د نفرو په جماعت کې شاملیدلو د پاره شرط ټاکي. دلته تعجب فقط په غیر مقلدینو او په اهل بدعتو حضراتو باندې دی چې هغوی ته دومره خدای اشاري نه بنکاري او هغه هم بغیر د څه قید نه په غریا په غونډۍ باندې جمعې لکه د مسلمانانو عظیمه اجتماع او د اسلام شوکت په بې دردی سره ذبح کوي.

۲- د احنافو د ائمو دویم دلیل په بخاری او مسلم کې د حضرت عائشه رضی الله عنها حدیث دی چې د هغې

الفاظ دادي: **كان الناس ينتابون الجمعة من منازلهم والعوالي.** (بخاری باب الجمعة)

دا صریح حدیث دی چې د د بنار او د کلي په خلکو باندې جمعې نشته دی گیني د عوالی مدینه خلک به کله هم نمبر په نمبر نه راتلی بلکي فرض په صورت کې به ټول په یو ځای حاضر شوی وی او نبی کریم صلی الله علیه وسلم پسي به یې د جمعې مونځ کړی وی او بیرته به خپلو باندو ته تللی. او د دې حدیث مطلب دا دی چې د مدیني د اطرافو او باندو نه به خلک نمبر په نمبر راتلل.

۳: **عن ابن عباس رضی الله عنه قال ان اول جمعة جمعت بعد الجمعة في مسجد رسول الله صلی الله علیه وسلم**

في مسجد عبد القيس بجواثي من البحرين. (بخاری ص: ۱۲۲)

دا حدیث په دې خبره باندې واضح دلیل دی چې د مسجد نبوی نه وروسته اوله جمعې د بحرین په جواثی کې قائم شوی وو. کچرې جمعې په بناریا کلي کې کیدلی نو د مدیني او د بنار په مینځ کې په سوونو کلي اباد وو. په هغې کې ولې ونه شول او فقط په بحرین کې هغه وخت جمعې قائمې شوه کله چې

۸هـ کې دا ښار د اسلام د لیرغونو د لاندې راغلو. د سوچ مقام دی په دومره ډیره موده کې د مره ډیرو کلو کې دا فرضیه د صحابو په دور کې بلکې په عهد نبوي کې ولي د نظر لاندې کړلی شوه؟

۴- د ائمه احنافو څلورم دلیل د حذیفه رضي الله عنه حدیث دی چې د هغې الفاظ دا دي: **عن حذيفة قال ليس على اهل القرى جمعة فانما الجمعة على اهل الامصار.** (رواه ابن ابی شبيبة مرسل) دا واضح دلیل دی او د جمهورو په نزددا حدیث مرسل دی.

۵- **عن علي قال لا جمعة ولا تشريق ولا فطر ولا ضحى الا في مصر جامع او مدينة عظيمة.** (رواه عبدالرازق في مصنفه و ابن ابی شبيبة)

دې روایت ته اګر چې امام نووی رحمه الله او داسې نورو ضعیف ویلی دی چې د دې مرفوع طریق نه دې ملاؤ شوي. خو علامه عیني رحمه الله په جواب کې ویلی دې چې په حدیث کې صحیح مرفوع طرق موجود دی او د اثبات رفع په انکار رفع باندې مقدم کېږي. که دا حدیث مرفوع هم وي نو غیر مدرک بالقیاس د حکم متعلق روایت مرفوع د حدیث په حکم کې راضي. لهاد حضرت دا روایت مرفوع د حدیث په حکم کیدی.

۶- د احنافو د ائمو یو مضبوط دلیل دا هم دی چې صحابه کرامو رضي الله عنهم په زرگونو ښارونه فتح کړل خو جمعه یې په ځینې ځایونو کې قائمه کړه. نو شاه ولي الله رحمه الله وايي چې حضرت عمر فاروق رضي الله عنه شپږ ډیرش (۳۶) ښارونه فتح کړل خو جمعه یې فقط نهه سوه (۹۰۰) جامع جوړاتونو کې قائمه کړه. همدغه شان کله چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم د مدینې طرف ته هجرت وکړ نو بین عمرو بن عوف په کلي کې نبي کریم صلى الله عليه وسلم یولس (۱۱) یا ددې نه هم ډیرې ورځې تیرې کړلې او نبي کریم صلى الله عليه وسلم د قریه په وجه هلته په مسجد قباء کې جمعې مونځ ونه کړلو.

همدغه شان د عرفات په میدان کې د جمعې ورځ وه. څلویښت زره (۴۰۰۰۰) نفوس قدسیه یا ددې هم ډیر د نبي کریم صلى الله عليه وسلم سره وو. او نبي کریم صلى الله عليه وسلم هلته د جمعې مونځ ونه کړلو. د هغې وجه فقط همدغه کیدلی شي چې عرفات یوه بانډه ده. مزدلفه کلی دی. منی کلی دي. نن هم هلته د جمعې مونځ نه کېږي.

جواب: د جمهور فقهاؤ د اولني دلیل د قرآني آیت جواب دادی چې دا آیت مطلق نه دی بلکې مشروط دی او مقید دی. د نبي کریم صلى الله عليه وسلم او د صحابو په تعامل سره هغه د ښار یا د لوښي کلي سره مقید کړیدی. هسي هم په دې آیت کې ډیر داسې اشارات موجود دی چې د هغې په موجودګۍ کې دا آیت مطلق نه شي کیدلی. لکه څنګه چې د ائمه احنافو دلیل نمبر ۱ د لاندې تفصیل لیکلی شوی دی.

د جمهورو د دویم دلیل جواب دادی چې په بحرین کې د واقع جواشي هېڅ کلی نه وو. بلکې هغه غټ

بنار ؤو. او هلته د تجارت لویه منډې قائمه وه. هغه ویه بندرگاده وه. کلی چرته ؤ؟ او که دا حضرات دا وویي چې په دې باندې د قریبې اطلاق شوی دی نو اهل لغت قریه د کلي سره خاص نه ده منلي بلکي د قریه اطلاق هم په کلي باندې کېږي. لکه په قرآن کې ﴿عَلَى رَجُلٍ مِّنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ﴾ (زخرف: ۳۱) کې طائف او مکه د قریبې په نوم سره یاد کړلی شوي ده حال دا چې دا غټ بنار دی.

﴿وَأَسْأَلِ الْقَرْيَةَ الَّتِي كُنَّا فِيهَا﴾ (یوسف: ۸۲) کې د قریه اطلاق د مصر په هېواد باندې شوی دی. او مصر قریه نه ده بلکي مصر ؤو. د انصاف تقاضا داده چې د جواشی و الاحدیث د احنافو دلیل خودی ځکه ټولي باندې پریخودل او په جواشی کې جمعه قائمول د دې بنار کیدلو دلیل دی.

د جمهورو د دریم دلیل جواب دادی چې د "حيث ما كنتم" عموم د نورو نصوصو په وجي سره به خاص کول غواړي. مطلب دا چې حضرت عمر فاروق رضي الله عنه وایي چې تاسو چرته په بنار کې یې نو جمعه قائمه کړی.

دویم جواب: دادی چې هغه وخت حضرت ابوهریره رضي الله عنه د هغه مقام والي ؤو. چرته چې حضرت عمر فاروق رضي الله عنه فرمان لیرلی ؤو.

د جمهورو د څلورم دلیل جواب دادی چې حضرت اسعد بن زرارہ رضي الله عنه مدیني په عوالی کې کومه جمعه قائمه کړی وه دا د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په حکم باندې نه وه بلکي تر اوسه پورې جمعه فرض شوي هم نه وه. هغې په خپل اجتهاد سره او صائب رائی او په روحاني انکشاف سره د هغې ادراک کړی ؤو او قائمه یې کړه.

حافظ ابن حجر رحمه الله په فتح الباری کې لیکلي دي: **جمع اهل المدينة قبل ان قدمها رسول الله صلی الله علیه وسلم و قبل ان نزل الجمعة یعنی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم راتگ خولا لري خبره ده چې تر اوسه پورې جمعه هم فرض شوي نه وه. بهر حال په باندو کې جمعه قائمول د جمعې توهین دی. او سلف صالحینو د عملي نموني خلاف ورزي ده.**

خو په کومو علائقو کې چې سرکونه موجود وي، بجلي وي، تلیفون او شخصي مکتبونه او نور ضروریات موجود وي نو هلته د په جمعه کې سختي کول پکار نه ده. د جمعې په اقامت سره امت ته ډیره لویه فایده رسیږي. عوامو ته د حق او از رسیږي او د اسلام د عظمت بیرغ او چټیږي.

هغه خلک چې په هغوی باندې جمعه فرض نه ده

﴿٦٦﴾ وَعَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْجُمُعَةُ حَقٌّ وَاجِبٌ

طارق ابن شهاب راوي دی وایي چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایيل: جمعه حقه ده او جمعه کول واجب ده

عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ فِي جَمَاعَةٍ إِلَّا عَلَى أَرْبَعَةٍ: عَبْدٌ مَمْلُوكٌ أَوْ امْرَأَةٌ أَوْ صَبِيٌّ أَوْ مَرِيضٌ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ)

په هر مسلمان باندې په غیر د خلورو کسانو نه: غلام چې د چا په ملک کې وي، ښځه، ماشوم او مریض

وَفِي شَرْحِ السُّنَّةِ بِالْفِظِ الْمَصَابِيحِ عَنْ رَجُلٍ مِنْ بَنِي وَائِلٍ. (۱)

(چې په دوي باندې جمعې واجب نه ده).

توضیح: حق واجب: د دې دواړو الفاظو نه د فرض اراده کړلې شوي ده. ځکه د جمعې موندنې د کتاب الله او رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د واضحه نصوصو نه فرض ده یعنې د ذکر شوي کسانو نه غیر په ټول انسانانو باندې جمعې فرض ده. (المراقات ۳/۴۶۸).

في جماعة: یعنې په جماعت سره فرض دی ځکه جمعې په انفرادي توګه باندې قائم کیدلې نه شي. (المراقات ۳/۴۶۸).

عبد: دا چې غلام د بل په حق کې وي او د بل په ملکیت او تصرف کې وي نو ځکه په هغې باندې جمعې فرض نه ده. به ازادو خلکو باندې فرض ده. (المراقات ۳/۴۶۸).

امرأة: په ښځه باندې خو جمعې یو په دې وجه نه ده فرض چې هغه د خپل خاوند په خدمت کې وي. کورنۍ نظام د هغې ذمه واري ده. د جمعې په موندنې کې د شرکت په وجه دا حقوق ضایع کېږي. نو ځکه په هغې باندې جمعې فرض نه ده.

د دې نه معلومه شوه چې په ښځو باندې د مړونو خدمت څه د رضا معامله نه ده بلکې په هغوی باندې فرض ده. او د هغوی ذمه واري ده. جمعې له به نه ځي. مګر خدمت به کوي. په ښځه باندې د جمعې شرکت په دې وجه هم فرض نه دی چې د جامع جوړماتو کې او په لارو کې د ښځو د سپرو سره د اختلاط خطر ده. د جمعې په ورځ د سپورس وې. نو ځکه د ښځو شرکت د فتنې او د فساد ذریعه جوړیدلې شي نو ځکه ضروري نه ده. (المراقات ۳/۴۶۸).

صبي: دا چې ماشوم غیر مکلف وي نو ځکه په هغې باندې جمعې فرض نه ده. (المراقات ۳/۴۶۸).

مريض: د مریض نه مراد هغه مریض سړی دی چې هغه په یو داسې مرض کې اخته وي چې د هغې په وجه هغه په جمعې کې شرکت نه شي کولی یا شریک کیدل د هغې د پاره مشکل وي. د ماشوم په حکم کې لیونی او بې عقل سړی هم دی په هغه باندې هم د ماشوم په شان جمعې فرض نه ده همدغه شان په ګوډ

او شل باندي د جمعې مونځ فرض نه دی. (المراقات ۳/۴۶۸).

دغه شان په هغه تیماردار باندي هم د جمعې مونځ فرض نه دی چې هغه د داسې ناروغه خدمت وي که د لار شي نو مریض ته نقصان رسیدلی شي، دغه شان په مسافر باندي هم د جمعې مونځ نشته، هو! که دا خلک جمعې حاضر شو نو جمعه لوستل جائز دي.

الفصل الثالث

د جمعې پریخودونکي ته سخت وعید

﴿۷﴾ عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِقَوْمٍ

ابن مسعود رضي الله عنه راوي دی وایي چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم فرماییل د هغه خلکو په باره کې کوم چې

يَتَخَلَّفُونَ عَنِ الْجُمُعَةِ : لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ أَمُرَّ رَجُلًا يُصَلِّي

د جمعې د مونځ نه پاتې کېږي (یعنې د جمعې مونځ نه کوي) زه سوچ کوم چې زه یو سړي ته ووايم چې مونځ

بِالنَّاسِ ثُمَّ أَحْرَقَ عَلَى رِجَالٍ يَتَخَلَّفُونَ عَنِ الْجُمُعَةِ بِيُوتَهُمْ. (رَوَاهُ مُسْلِمٌ). (۱)

ورکړي خلکو ته او بیا زه (لار شم) د هغه خلکو کورونه او سوزوم چې (بغیر د عذر نه) جمعه پرېږدي.

توضیح: د دې حدیث په شان په باب الجماعة کې حدیثونه تیر شوي، دا حدیث د جمعې د پریخودونکو په باره کې دی. خو د حدیثو شارحین وایي چې دا حکم د جمعې سره خاص نه دی بلکې د دې نه مخکې عمومي حدیثونو کې دا وعید هغه خلکو ته هم اورول شوی دی چې هر یو مونځ وي هغه بغیر د عذر نه پرېږدي. گویا کي څنگه چې دا حکم د جمعې د پریخودونکي د پاره دی.

همدغه شان دا حکم د عام مونځونو پریخودونکو د پاره هم دی. نبی کریم صلى الله عليه وسلم خواش ظاهر کړیدی او په هغې یې عمل ونه کړو. د دې ډیر و جوهات دي.

ما هلته په تفصیل سره په توضیحات کې لیکلي دي په باب الجماعة کې وگورئ. په دې حدیث کې د هغه خلکو د پاره ډیر سخت وعید دی چې کوم د جمعې مونځ په جماعت سره د شرکت کولو نه پاتې کېږي.

بغیر د شرعي عذر نه درې جمعې جماعت پرینخودونکی منافق دی

﴿۸﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : مَنْ تَرَكَ الْجُمُعَةَ

ابن عباس رضي الله عنه راوي دی وایي چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم فرمایيل: څوک چې پرېرېږدي مونځ د جمعې

مِنْ غَيْرِ ضَرُورَةٍ كَتَبَ مُنَافِقًا فِي كِتَابٍ لَا يُنْحَى وَلَا يُبَدَّلُ. وَفِي

بغیر د عذر نه هغه په هغه کتاب کې منافق لیکلی کېږي. چې هغه کله هم نه وړانېږي. او نه بدلېږي. او په

بَعْضِ الرِّوَايَاتِ ثَلَاثًا . (رَوَاهُ الشَّافِعِيُّ) (۱)

ځینو روایاتو کې دا دې چې: کوم سړی درې جمعې پرېرېږدي (دا و عید د هغوی د پاره دی).

توضیح: من غیر ضرورة: یعنی که د شرعي عذر نه په غیر چا مسلسل درې جمعې پرینخودلي نو هغه به داسې رجسټر کې منافق ولیکلی شي چې په هغې کې لیکلې شوي شيان نه وړانېږي دا سړی به عملي منافق شي ځکه اعتقادي منافق به هغه وخت وو کله چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم ژوندی ؤ او وحی نازلیده او نبی کریم صلى الله عليه وسلم د مرگ نه وروسته د دنیا د تللو نه پس هغه عملي منافقان پاتې شول چې د هغې تذکره اکثر په قرآن کې کېږي. (المراقات ۳/۴۷۰).

في کتاب: د دې نه مراد اعمال نامه ده.

ثلاثا: یعنی د بحث د لاندې حدیث کې د یوې جمعې د پرینخودلو ذکر دی خو ځینو نورو روایاتو کې د درې جمعو د پرینخودلو د و عید خبره شوي ده. سوچ کوونکو ته سوچ په کار دی چې څومره سخت و عید دی د جمعې په پرینخودلو باندې او د هغوی د طرف نه په جمعه کې څومره ناراستي ده؟

د تجارت یاد غفلت په وجه د جمعې د پرینخودلو نقصان

﴿۹﴾ وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ

جابر رضي الله عنه راوي دی وایي چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم فرمایيل: څوک چې ایمان او عقیده لري د الله تعالی

وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَعَلَيْهِ الْجُمُعَةُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ إِلَّا مَرِيضًا أَوْ امْرَأَةً أَوْ مُسَافِرًا.

په ذات او صفاتو او په آخرت باندې په هغه باندې د جمعې مونځ کول فرض دی بغیر د مریض، بنځي، مسافر.

أَوْ صَبِيٍّ	أَوْ مَجْنُونٍ	أَوْ مَمْلُوكٍ	فَمَنْ	اسْتَعْفَى
ماشوم اولیونی او غلام نه (چې په هغوی باندې جمعه فرض نه ده) لهذا کوم سړی چې بې پروایي اختیار				
بِلَهُوٍ	أَوْ تِجَارَةٍ	اسْتَعْفَى	اللَّهُ عَنْهُ	وَاللَّهُ
کړي د مونځ د جمعې نه او په لوبو او تجارت کې مشغول شي نو الله تعالی د هغه نه بې پروادی او الله تعالی				
عَفَى حَبِيدٌ. (رَوَاهُ الدَّارِقُطِيُّ). (۱)				
بي پروا تعريف شوی دی.				

توضیح: بلهو: یعنی که یو سړی په لوبو یا تجارت او په نورو کارونو کې د مشغولیت په وجې سره د جمعې په مونځ کې بې پروایي کوي او د جمعې د خریدلو د هغې سره څه احساس نه وي نو دا سړی خپل نقصان کوي. ځکه الله تعالی د هغې نه بې نیازه شي او هغه د خپل رحمت نه وباسي او هغه پرېږدي. (المقات ۳/۴۷۰).

نو د داسې سړي په تباهی او بربادۍ کې څه شک کیدلی شي دده دنیا هم تباه شوه او آخرت یې هم برباد شو. الله تعالی دې مونږ د داسې حالت نه وساتي اللهم آمین

باب التنظیف والتبکیر خان صفا کول او د جمعې د پاره دوختي تلو بیان

تنظیف: د نظافة نه دی پاکي کولو ته وایي ددی نه د جمعې د ورځي غسل کول او د غسل په ذریعې سره بدن صفا کول، مسواک کول، بریت پاکول، نوکان غوڅول، د نامه لاندې ویختان اخوا کول، د ترخ ویختان پاکول او پاکي جامي اغوستل او خوشبو استعمالول مراد دي، چې دا ټول شيان د جمعې سنت اعمال دي. (المرقات ۳/۴۷۱).

التبکیر: دا د بکورة نه دی سحر وختي راوتلو ته وایي دلته مراد د جمعې مونځ د پاره د جومات طرف ته وختي راوتل مراد دی یعنی د جمعې مونځ د پاره د مونځ په اول وخت کې تلل مراد دي. ځېنې خلک په حرمینو شریفینو کې سحر وختي راشي، جانماز خور کړي او بیا باهر لاړ شي او د خطبي په وخت کې راشي. دا طریقه په هیچ یو ځای مناسب نه ده او نه مطلوب شرعي ده بلکې اکثر ددی نه خلکو ته ضرر رسیږي. که د وختي تلو د فضیلت حاصلولو د چا شوق وي نو په جومات کې دې خپله کیني او ذکر او فکر دې وکړي نه دا چې جانماز خور کړي او په خپله بهر گرځي راگرځي. (المرقات ۳/۴۷۱).

الفصل الأول د جمعې د مونځ آداب

﴿۱﴾ عَنْ سَلْمَانَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَغْتَسِلُ رَجُلٌ يَوْمَ الْجُمُعَةِ
سلمان رضی اللہ عنہ او ی دی وایي چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمایيل: څوک چې د جمعې په ورځ ولاسې او
وَ يَتَطَهَّرُ مَا اسْتَطَاعَ مِنْ طَهْرٍ وَ يَدَّهِنُ مِنْ
څومز دې چې وس کېږي پاکي دې حاصله کړي او تیل ولگوي په خپل ځان (یعنې په کور کې چې بې
دُهْنِهِ أَوْ يَمَسُّ مِنْ طِيبٍ بَيْتِهِ ثُمَّ يَخْرُجُ
تکلفه وي) تیل ولگوي او د خپل کور عطر ولگوي او جومات ته روان شي او (جومات ته چې راوړسیږي)
فَلَا يُفَرِّقُ بَيْنَ الثَّيْبَيْنِ ثُمَّ يُصَلِّي مَا كَتَبَ لَهُ
د دوؤ سر په مینځ کې فرق ونه کړي او بیا مونځ وکړي څومره چې دده په تقدیر کې وي (یعنې د جمعې
ثُمَّ يُنْصِتُ إِذَا تَكَلَّمَ الْإِمَامُ إِلَّا غُفْرَ لَهُ مَا بَيْنَهُ
ستو نفلونه یا قضا) او دامام د خطبه لوستلو وخت کې چې کیني نو بخښلې کیږي ده ته گناهونه په مینځ

وَ بَيْنَ الْجُمُعَةِ الْأُخْرَى . (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ ۱)

د دې جمعې او د تیره شوي جمعې په مینځ کې .

توضیح: يتطهر: دا هغه صفائی او پاکوالی دی چې د کوم تفصیل پاس تیر شو . (المراقات ۳/۴۷۲).

دهنه: یعنی کورنۍ تیل استعمال کړی یا داسې تیل او خوشبو وي چې مسلمانانو جوړه کړي وي او په هغې کې د حرام شیانو گډوډ والی نه وي . کیدای شي چې د مسلمان او د مونځ گزار د طرفه د دې تیل د اضافت مقصد همدغه وي نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په زمانه کې د دې د اضافت فايده ډیره معلومه شوي نه وه . نه خون سبا د و مره سخت ضرورت محسوسېږي . ځکه په عطر او کې حرام جزیات شریک کړي کېږي . غیر مسلمه فابریکي د عطر جوړولو کارونه کوي او قصداً مسلمانان د ناپاکه کولو کوشش کوي .

او دا هم امکان لري چې د من دهنه یا من دهن بېته د اضافت قید اتفاقي او قید په واقعي توگه باندې وي چې په هغه زمانه کې تیل او عطر کورني ؤو . والله اعلم (المراقات ۳/۴۷۳).

بین اثنین: د دې جملې مطلب دا دی چې دوه سړي ناست وي او هغه اندیوالان او اهل محبت دې یا پلار او ځوي دی یا دیو بل نه د بیلیلو او د ورکیدلو خطروي او بل دریم سړی راشي او د هغوی په مینځ کې سره د دې نه چې ځای نشته دی دیکا ورکړي او کیني دا جائز نه ده . په حرمینو شریفینو کې په دې حدیث سړی ښه پوهیږي . (المراقات ۳/۴۷۳).

د حدیث دویم مطلب دا دی چې یو سړی ناوخته راشي او د خلکو د پاسه ښیې اړوي او مخکې ځي . هغه په بی پرواهۍ سره د دوه سړو په مینځ کې تفرقه پیدا کړي او خپله لاره جوړه کړي او مخکې ځي او خلکو ته ضرر رسوي . د دې کتنه هم په حرمین شریفینو کې ښه کېږي . خو دا ده که چیرې په مخکې صفونو کې ځای خالي ښکاري نو بیا د هغه سړي مخکې تلل جائز دې ځکه دا قصور د خلکو دی چې کوم شاته ناست دي . او مخکې ځایونه یې تش پریځي دي .

د حدیث شریف دریم مطلب دا کیدلی شي چې د دوه سړو په مینځ کې یې تفرقه او کرکه پیدا کړه .

ثم ینصت: چونکې په جمعه او اخترونو کې رش وي نو هلته چپتیا د ټولو نه مهم شی دی د دې دپاره چې نظم و ضبط وساتل شي . نو ځکه د جمعې د زیاتي ثواب گټلو د حصول دپاره دا بنيادي شرط کیخودلی

شوی دی چې سړی په ژبي سره هم څه و نه وایي بلکې چې و سي تردې چې د نیکی خبره به هم نه کوي مثلاً چاته دا ویل چې چې شه، دا امر بالمعروف دی مگر دا هم جائز نه دی. (المراقات ۳/۴۷۳).

غفرله: یعنی د دې جمعې نه تر بلې جمعې پورې به د هغه سړي گناهونه او بڅښلی شي. د دې نه واپه گناهونه مراد دي. او که رښتني توبه وکړی شي نو غټ گناهونه نه بڅښلي کېږي گیني کمزوري خوبه شي. (المراقات ۳/۴۷۴).

الجمعة الاخرى: شیخ عبدالحق رَحْمَةُ اللَّهِ لِيَكِي چې تر بلې جمعې پورې نه مراد هغه جمعه ده چې د دې نه مخکې تیره شوي ده. گویا کي د آخري مطلب او معنی داده چې یوه بله جمعه. دا ضروري نه ده چې هغه بله جمعه همغه وي چې ورپسې راروانه ده بلکې تیره شوي هم کیدلی شي. دا توجیه شارحین ځکه کوي چې د مخکې راتلونکو حدیثونو پوهه په دې باندې موقوف ده.

ثلاثة أيام: د دې وجه داده چې یوې جمعې نه تر بلې جمعې پورې اووه (۷) ورځي دي او د دې امت یوه نیکی لس (۱۰) چنده ډیرېږي. لهدا د جمعې یوه ورځ د لسو (۱۰) ورځو برابره کیدل په کار دي. نو ځکه په اووه ورځو باندې د درې ورځو ډیره ول ﴿مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا﴾ د دې نه پوره کړی شوي دی. (المراقات ۳/۴۷۵).

﴿۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ اغْتَسَلَ ثَمَّ أَتَى الْجُمُعَةَ

ابوهریره رَوَى عَنْهُ رَاوِي دې چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: چا چې غسل وکړو او بیا جمعې ته راغلو

فَصَلَ مَا قَدِرَ لَهُ ثُمَّ أَنْصَتَ حَتَّى يَفْرُغَ مِنْ خُطْبَتِهِ ثُمَّ يُصَلِّيَ مَعَهُ

او چې خومره دهغه په تقدیر کې و مونځ یې وکړو بیا دامام تر خطبې پورې چې پاتې شو او دهغه سره یې مونځ

عُفِرَ لَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ الْأُخْرَى وَ فَضْلُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ. (رَوَاهُ مُسْلِمٌ). (۱)

و کړو نو د دې جمعې نه تر تیره شوي جمعې پورې بلکې د دې نه درې ورځي ډیر دده گناهونه بڅښل کېږي.

د جمعې په مونځ کې معمولي کار هم ناجائزه دی

﴿۳﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ

ابوهریره رَوَى عَنْهُ رَاوِي دې وایي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: چا چې اودس وکړو او بڼه اودس یې

ثُمَّ أَلَى الْجُمُعَةِ فَاسْتَمَعَ

وکړو (یعنې داو دس د آدابوسره) بیا جمعې ته راغلو او (که نزدې و نو) خطبه یې واوریدله او (که لري و

وَ أَنْصَتَ غُفْرًا لَهُ مَا بَيْنَهُ وَ بَيْنَ

او خطبه یې واوریدلی شوه) چې پاتې شونو بڅښلې کيږي ده ته گناهونه ددې (جمعې) او د تیره شوي

الْجُمُعَةِ وَ زِيَادَةُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ وَ مَنْ مَسَّ الْحَصَى فَقَدْ لَغَا. (رواه مسلم) (۱)

جمعې په مینځ کې بلکې ددې نه هم درې ورځې ډیر او چا چې کاهوله گوتې وروړي نو هغه غلطي وکړه.

توضیح: مس الحصى: کاهوله گوتې وروړل ددې نه مراد دادی چې چا په مونځ کې دا شغل وکړو چې د کاهو سره یې لوبې شروع کړي یعنې د سجدي د ځای نه یې دیو ځل په ځای بیا بیا کاهې لري کول شروع کړل نو هغه فضول کار وکړه او چا چې غلطي وکړه د هغه د جمعې اضافي ثواب ضایع شو.

ددې نه د عربو او د عجمو هغه سلفي وروڼو ته تنبییه کيږي چې په مونځ کې ډیر څه کوي د بل جیبونو نه تشوپیپر او باسي او پوزه پري پاکوي او موبائل هم اوري او د مونځ په دوران کې اخوا دینخوا تلل او کله څوک خپل طرف ته راڅکل دا د هغوی په نزد معمولي خبره ده. (المراقات ۳/۴۷۵).

ځینو شارحینو ددې حدیث دا مطلب اختسلی دی چې د خطبې په دوران کې یو سړی د خطبې د اوریدلو په ځای کاهو سره لوبې کوي دده ثواب ضایع شي، دا مطلب ډیر واضحه دی.

د جمعې په ورځ اول وخت کې دراتلو فضیلت

﴿٤﴾ وَ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا كَانَ يَوْمُ الْجُمُعَةِ

ابوهریره رضي الله عنه راوي دی، وايي چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم وفرمايل: چې کله ورځ د جمعې راشي نو

وَقَلَّتِ الْمَلَائِكَةُ عَلَى بَابِ الْمَسْجِدِ يَكْتُبُونَ الْأَوَّلَ

او درېې فرښتي د جومات په دروازه نو کوم سړي چې جومات ته اول وخت کې راشي نو اول د هغه نوم ليکي

فَالأَوَّلَ وَ مَثَلُ

بيادده نه د وروسته راتلونکو نومونه ليکي او کوم سړی چې جومات ته په اول وخت کې راشي دده مثال

الْمُهَجِّرِ	كَمَثَلِ	الَّذِي	يُهْدِي	بَدَنَهُ	ثُمَّ
داسي دی لکه یوسری مکي ته د قربانی دپاره یواوښ راو لیري (چې د هغه ثواب دیرزیات وي) بیا دده					
		كَالَّذِي	يُهْدِي	بَقَرَةً	
نه وروسته چې کوم سړی راځي د هغه مثال داسي دی لکه یوسری مکي ته د قربانی دپاره یوه غوار او لیري					
		ثُمَّ	كَبَشًا		
بیا دده نه وروسته چې کوم سړی راځي دده مثال داسي دی لکه یوسری چې صدقه کې یوه گډه ورکړي.					
		ثُمَّ	دَجَاجَةً		
بیا دده نه وروسته چې کوم سړی راځي دده مثال داسي دی لکه یوسری چې په صدقه کې چرگه ورکړي.					
		ثُمَّ	بَيْضَةً	فَإِذَا	
بیا دده نه وروسته چې کوم سړی راشي نو دا په صدقه کې دهگي دور کونکي په شان دی او چې کله					
خَرَجَ الْإِمَامُ طَوَّأَ وَصُحْفَهُمْ وَ يَسْتَمِعُونَ الذِّكْرَ. (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ). (۱)					
امام (خطبي دپاره منبر ته) راشي. نو هغه خپلي صحيفي راغونډي کړي او خطبه اوریدل شروع کړي.					

توضیح: اداکان: دا کان تامه دی لهذا د دې دپاره د خبر ضرورت نشته دی.

فالأول: دا منصوب دی چې د "یکتبون" دپاره مفعول دی او "فا" د ترتیب دپاره دی.

المهجر: دا د باب تفعیل نه دی تهجیر د هاجره نه دی. د غرمي په وخت کې لمر د زوال وخت ته هاجره وایي دلته په تادی او جلتی سره په اول وخت کې راتللو ته ویل شوي دي. (المركات ۳/۴۷۶).

د دې حدیث مطلب دا دی چې مثلاً د لمر د راختلو نه وروسته د جمعې وخت شي. اوس د هغه وخت نه تر د امام په ممبر باندې د ناستي پورې چې کوم وخت دی. هغه وخت فرښتو په پنځه وختونو کې تقسیم کړی دی. د همدغه پنځه وختونو بیان په دې حدیث کې شوی دی. یعنی کوم سړی چې د دې وخت په اوله برخه کې راغلو نو گویا چې هغه د بیت الله د قربانی دپاره د هدیه او د صدقي او د خیرات په توگه اوښ راو لیرلو او کوم سړی چې په دویمه برخه کې راغلو گویا چې هغه د بیت الله د قربانی دپاره یوه غوا صدقه کړه او کوم سړی چې په دریمه برخه کې راغلو گویا چې هغه یوه گډه راو لیرله او کوم سړی چې په

(۱) أخرجه البخاري ۴۰۷/۲، رقم الحديث: ۹۲۹، مسلم ۵۸۷/۲، رقم الحديث: ۲۴-۸۵۰، أبو داود ۲۴۹/۱، رقم الحديث: ۳۵۱، ترمذي ۳۷۲/۲

رقم الحديث: ۴۹۹، مؤطا امام مالك ۱۰۱/۱، رقم الحديث: ۱، كتاب الجمعة، مسند أحمد ۲۵۹/۲.

خلورمه برخه کې راغلو گویا کې هغه یوه چرگه صدقه کړه او کوم سړی چې په پنځمه برخه کې راغلو گویا کې هغه هگی صدقه کړه. او د دې نه وروسته د صدقاتو دروازه بنده کړی شي ځکه امام راوځي خطبه شروع شي. اوس د انسانانو په شان فرښتي هم د خطبي د اوریدلو پابند شي. لهندار جستر بند کړلی شي او د خطبي د اوریدلو د پاره کيني. (المرقات ۳/۴۷۶).

د خطبې په دوران کې په نیکو سره امر او نهی د منکر نه هم منع ده

﴿۵﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا قُلْتَ لِصَاحِبِكَ

ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اَوْ يَدِي وَايِي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: چې کله دې وويل خپل خواکې ناست

يَوْمَ الْجُمُعَةِ أَنْصِتْ وَ الْإِمَامُ يَخْطُبُ فَقَدْ لَغَوْتَ. (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) (۱)

سړي ته چې "چپ شه" د جمعې په ورځ چې کله امام خطبه وايي، نو تا خوشې کار وکړو.

توضیح: فقد لغوت: ښکاره خبره ده چې یو سړی بل سړي ته په زور سره وايي چې چپ شه نو هغه خو خپله هم شور وکړو. لهندا دا هم د خوشې خبرې په ډول کې راځي چې په هغې سره د جمعې اضافي ثواب باطل شي. اگرکه د انیک کاردی خو په دغه وخت کې په اشاري سره پوهه کول په کار دي. هېڅ ويل په کار نه دي. د سوچ مقام دی. کوم لوفرمزاجه خلک چې په دې دوران کې شور کوي یا امام او به بل چا اعتراض کوي نو د هغوی به څه حال وي. (المرقات ۳/۴۷۸).

د خطبې په دوران کې د چپ کیدو شرعي حیثیت: کله چې امام خطبه ورکوي نو د اکثر و علماؤ په نزد چپ کیدل واجب دي. د امام ابو حنیفه رَحِمَهُ اللهُ همدغه مسلک دی. هغه فرمایي چې د امام د خطبي په

دوران کې نه مونځ کول جائز دي نه نورې څه خبرې کول جائز دي ځکه "اذا خرج الامام فلا صلاة ولا كلام". امام ابو حنیفه رَحِمَهُ اللهُ وايي چې د ځولي نه په زوره آواز سره په دې دوران کې درود ويل هم ناجائز دي بلکې په زړه کې يې ووايه او کوم خلک چې د خطبي آواز نه اورې بلکې وړاندي ناست دي اولاده سپيکر نشته دی نو هغوی ته هم چپ کیدل په کار دي. د فقهي عبارت "والنأق كالقريب" همدغه مطلب دی. (المرقات ۳/۵۰۵).

علماؤ د خطبې په آدابو کې ليکلي دي چې په هغه وخت کې ليک لوست هم منع دی. بلکې د پرنچې جواب ورکول هم مکروه دی. په درمختار کې دا قاعده ليکلی شوي ده "وكل شيء حرم في الصلوة حرم

(۱) أخرجه البخاري ۴/۱۱۴، رقم الحديث: ۹۳۶، مسلم ۵۸۳/۲، رقم الحديث: ۱۱-۸۵۱، أبو داود ۶۶۵/۱، رقم الحديث: ۱۱۱۲، ترمذي ۳۸۷۲، رقم الحديث: ۵۱۲، نسائي ۱۰۴/۳، رقم الحديث: ۱۴۰۲، مؤطا امام مالك ۱۰۳/۱، رقم الحديث: ۶، كتاب الجمعة، مسند أحمد ۲/۲۷۲.

في الخطبة" بهر حال په دې حديث کې د جمعې د پاره د ادابو خيال ساتلو سره وختي تلل د لوي فضيلت شی دی. مسلمانانو له په دې عمل کول په کار دي. "ومن بطاء به عمله لم يسرع به نسبه" کوم سړی چې د هغه عمل وروسته پاتې کړو نو هغه دده نسب مخکې کولی نه شي.

په جومات کې یو سړی د هغه د خای نه اخوا کول منع دی

﴿٦٦﴾ وَ عَنْ جَابِرٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :

جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی وایي چې نبی عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ وفرمایيل: په تاسو کې یو سړی د جمعې په ورځ (چې

" لَا يُقِيمَنَّ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ ثُمَّ يُخَالِفُ إِلَى مَقْعَدِهِ فَيَقْعُدَ فِيهِ

جامع جومات ته لار شئ) خپل مسلمان وروړد هغه د خای نه مه اخوا کوی او هلته خپله د کیناستلو اراده مه

وَ لَكِنْ يَقُولُ افسَحُوا " (رَوَاهُ مُسْلِمٌ). (۱)

کوی لیکن (خلکو ته) دا وایئ چې (ورونو!) خای پرانیزی.

توضیح: مطلب دادی چې د جمعې په ورځ د ډیر رش په وجه د خای مسئله پیدا شي او خاص کر په حرمینو شریفینو کې دا مسئله ډیر سخت صورت اختیاروي. د حکم د موندنې گزارو د پاره دی. خود دې صورت د جمعې یا په اخترونو کې ډیر زیات رائجی. نو ځکه یې دا په جمعه کې ذکر کړلو. چې یو سړی راشي او د مټو په زور سره د بل سړی د هغه د خای نه اخوا کړی او خپله کیني دا خو خالص حرام دي.

که چېرې هغه سړی په خپله خوښه خای پرېږدي نو د ظاهر او د باطن د دواړو رضا ضروري ده. نه دا چې ویره، حیا یا امید د لالچ په وجه هغه اجازت ورکوي. او که یو سړی بل سړی اول جومات ته راو لیري او هلته د هغه سړي د پاره خای ونیسي او خپله په هغه خای کې کیني بیا چې هغه سړی راشي او په هغه خای کې کیني او خپله دا د خای نیونکي لار شي نو دا صورت په هغه وخت کې جائز دی چې کله راتلونکی سړی عالم، فاضل، مخدوم او بزرگ وي. نو د هغه کمتره خادم د پاره دا قربانی ورکول جائز دي خو که هغه سړی عالم او فاضل نه وي نه په درجه کې د هغه نه لوي دی. نو د هغه کیناستل او بیا بیرته تلل دا مکروه دي. او دا صورت هغه وخت ډیر قبیحه شي چې خای نیونکي ځکه خای نیسي چې هغه به د یته څه روپی وړکوي لکه نن سبا په رمضان کې په حرمینو شریفینو کې د عربو شیوخ د تکرونی غریب د تورو مسلمانانو سره همدغه معامله کوي. او کیدی شي چې پنخوا زمانه کې هم دغه سلسله په بل صورت کې کیدله. نو ځکه نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دې نه منع کړې ده. نن سبا خود صورت حال د ظلم

حد ته رسیدلی دی. ځکه یو ولي الله ویلي دې چې د چا په عبادت کې دا ظلم کېږي د عبادت نه بغير به د هغوی د ظلم او د گناه څه عالم وي؟ (المراقات ۴۸۰-۳/۴۸۱).

د جو ماتونو زمکه وقف ده کوم سړی چې مخکې راغلو د هغه حق دی چې هلته کيني. اوس مسئله د ایشار بالتبرع ده یعنی یو طالب خپل معلم ته په مخکې صف کې ځای ورکړي او خپله قرباني وکړي او ثواب د پاره ځای پرېږدي او وروسته صف ته لاړشي. نو د دې متعلق ځینې علماء فرمایي چې دا جائز ده. ځینې وایي ایشار بالتبرع مکروه ده.

افسحوا: دا حدیث مونږ ته دا تعلیم را کوي چې د یو بل نه د ځای نیولو په ځای بهتره دا ده چې تاسو په خپلو کې د فراختیا او د وسعت پیدا کولو کوشش وکړی، مه څوک د خپل ځای نه تختوی او مه څوک د خپل ځای نه پاڅوی. (المراقات ۳/۴۸۱).

د جمعې په ورځ ښه جامه اغوندي

﴿۷﴾ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ وَ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَا: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ اغْتَسَلَ
أبِي سَعِيدٍ وَأَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَوْ يَانِ دِي وَابِي چې نبي گريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: کوم سړی چې غسل
يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَ لَبَسَ مِنْ أَحْسَنِ ثِيَابِهِ وَ مَسَّ مِنْ طَيِّبٍ إِنْ كَانَ عِنْدَهُ ثُمَّ أَتَى
و کړي د جمعې په ورځ او ښي جامي واغوندي او چې کومه خوشبو ورسره وي هغه ولگوي بيا راشي
الْجُمُعَةَ فَلَمْ يَتَخَطَّ أَغْنَاقَ النَّاسِ ثُمَّ صَلَّى مَا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ
جمعې ته او هلته دخلکو په څټونو توپونه ونه وهي بيا مونځ وکړي چې څومره الله تعالی ده ته ليکلي په
ثُمَّ أَنْصَتَ إِذَا خَرَجَ إِمَامُهُ حَتَّى يَفْرُغَ مِنْ صَلَاتِهِ كَأَنَّهُ
مقدر کې او کله چې امام (خطبی دپاره) لاړشي او هغه چپ شي تردې چې د مونځ نه فارغه شي نو دا دده د
كَفَّارَةً لِمَا بَيْنَهَا وَ بَيْنَ جُمُعَةِ الَّتِي قَبْلَهَا. (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ). (۱)
پاره د گناهونو کفاره کېږي ددې جمعې او ددې نه د مخکې جمعې په مینځ کې.

توضیح: احسن ثياب: ددې نه هغه سپني جامي مراد دې چې هغه پاک صفا وي. (المراقات ۳/۴۸۱).

ان كان عنده: په دې جمله کې چې کومي فايدي او اشاري دې هغه مخکې ليکلي شوي دي. يوه فايده

دا هم ده چې د خپل عطر او خوشبو سره نبي کریم ﷺ اشاره و فرمایله چې خپل نه وي نو د چانه يې مه غواړی. ثواب په همدغه کې دی چې خپل عطریا تیل ولگولی شي او د چانه ونه غوښتلی شي. (المراقات ۳/۴۸۱).

قبلها: د دې حدیث په تصریح کې دې چې تیره شوي جمعه او د هغې په مینځ کې گناهونه معاف کېږي. منځ کې چې کوم لیکلی شوي دې چې د اخري نه مراد راتلونکي جمعه نه ده. هغه د دې حدیث د نظر لاندې لیکلی شوي دی. ځکه دا حدیث وايي چې تیره شوي جمعه او د دې جمعه په مینځ کې گناهونه معاف کېږي. (المراقات ۳/۴۸۱).

الْفَصْلُ الثَّانِي

جامع جومات پورې پیدل تلل افضل دي

﴿٨٨﴾ وَعَنْ أَوْسِ بْنِ أَوْسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ غَسَلَ
اوس بن اوس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی وايي چې نبي کریم ﷺ و فرمایله "کوم سړي چې غسل وکړي د
يَوْمِ الْجُمُعَةِ وَ اغْتَسَلَ وَ بَكَرَ وَ ابْتَكَّرَ وَ مَشَى
جمعه په ورځ او خپله ولا مبي او وختي (جامع جومات ته) لاړ شي چې د شروع نه خطبه واورې او پیدل لاړ
وَ لَمْ يَزُكَبْ وَ دَنَا مِنَ الْإِمَامِ وَ اسْتَمَعَ وَ لَمْ يَلْغُ كَانَ
شي سپور نه وي او امام ته نژدې کيني او خطبه واورې او دا چې چټي خبرې د ځلي نه ونه باسي نو دده د
لَهُ بِكَانٍ خُطْوَةٍ عَمَلُ سَنَةِ أَجْرُ صِيَامِهَا وَ قِيَامِهَا. (١)
هر قدم په بدل کې د يو کال د روژو او د شپي د عبادت کول ثواب لیکلی کېږي.

توضیح: غسل: د باب تفعیل نه د لامبلو په معنی دی. د دې مطلب دا دی چې خپله هم ولا مبي او خپله ښځه هم ولا مبي. د ښځي لمبول دا چې جماع وکړي چې هغه هم د جنابت د وجي نه غسل وکړي نو گویا کې هغه خپله ښځه ولا مبوله. په دې کې دې خبرې طرف ته لاړښودنه ده چې د جمعه په شپه کې یاد ورځي کوروالی کول مستحب دي. د دې د پاره د شیطان و سوسي او د زنا خطر نه نارینه او زانانه دواړه محفوظ شي. ځکه د جمعه په رش کې اختلاط خطر دیر وي. (المراقات ۴۸۲-۴۸۳/۳).

(۱) أخرجه أبو داود ۲۴۶/۱، رقم الحديث: ۳۴۵، سنن الترمذي ۳۶۷/۲، رقم الحديث: ۴۹۹، نسائي ۹۷/۳، رقم الحديث: ۱۳۸۴، ابن ماجه ۳۴۶/۱، رقم الحديث: ۱۰۸۷، مسند أحمد ۱۰۴/۴.

بکر وابتکر: د دواړه لفظونه د یو بل د پاره تاکید دی. چې هغه سرې وختي وختي جومات ته لاړو یاد "بگر" مطلب دادی چې خپله وختي لاړو "وابتکر" او خطبه یې د اول نه واوریدله. یاد "بگر" مطلب وختي تلل نه دې بلکي صدقه کول دې چې د جمعې صدقه یې وکړه او بیا وختي د خطبي اوریدلو د پاره لاړو او خطبه یې واوریدله. (المراقات ۳/۴۸۳).

مشی ولم یرکب: په دې کې هم دویم لفظ د اولني لفظ مشی د پاره تاکید دی یعنی پیدل تلل او بیخي سپور نه وي. بهر حال که جامع جومات ډیر لري نه وي نو په پیدل تللو کې ثواب ډیر دی. هغه دا چې قدمونه لیکلی کېږي. د گرد لگیدلو ثواب بیل وي او که جومات لري وي نو بیا په سورلی باندې تلل منع نه ده. (المراقات ۳/۴۸۳).

د جمعې او د اخترونو د پاره خاصې جامې ساتل په کار دي

﴿٩٩﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا عَلَى أَحَدِكُمْ أَنْ وَجَدَ

عبد الله بن سلام رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اوي دی چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: چې په تاسو کې د چا د پاره مقرره وي

أَنْ يَتَّخِذَ ثَوْبَيْنِ لِيَوْمِ الْجُمُعَةِ سِوَى ثَوْبِي مَهْنَتِهِ. (وَرَوَاهُ مَالِكٌ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ). (١)

چې هغه د جمعې د مونځ د پاره بغير د کارو بار د جامو نه دوه جامي جوړي کړي نو څه باک نشته دی.

توضیح: سواي ثوبي مهنته: یعنی د عام خدمت او د کارو بار د جامو نه بغير خاص د جمعې او د اخترونو د پاره که یو سرې جامي تياری کیدی نو منع نه ده. بلکي محموده ده. خو په دې شرط چې الله تعالی ورته فراخي ورکړي وي نو دا په اسراف کې داخل نه ده او نه د زهد او د تقوی خلاف ده. په دې کې د اسلام د شعائرو د جمعې او د اخترنو يو اعزاز هم دی او شوکت هم دی. نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د خپل فرمان په ذريعي سره هم او د خپل مبارک فعل په ذريعي سره هم د دې تعليم ورکړی دی نو ځکه نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د جمعې او د اخترونو د پاره خاص لباس او جبه ساتله او بیا به یې استعمالوله.

نن سبا د دنیا والاؤ د یونیفارم رواج دی. د عدالت په کوټه کې انگریز یا انگریز مخي قاضیان کله دننه راځي نو په لازمي توگه هغه جبه او قبه استعمالوي. وکیلان او د سکول او کالج یونیفارم وي. د جمعې او اخترونو د پاره جبه استعمالول او پټکي ترل اسلامي یونیفارم دی. په هر خطیب باندې لازمه ده چې هغه د اسلام دا امتیازي جامي استعمال کړي او شرم محسوس نه کړي. په عوامو کې په دې سره د دین عظمت ډیرېږي. او په وعظ او نصیحت باندې اعتماد ډیرېږي. ډیر د افسوس مقام دی چې د برصغیر

(١) أخرجه أبو داود: ٦٥٠، رقم الحديث: ١٠٧٨، ابن ماجه: ٣٤٨/١، رقم الحديث: ١٠٩٥، موطأ امام مالك: ١١٠/١، رقم الحديث: ١٧، كتاب الجمعة.

عامو خطیبانو دا سنت پریخودلی دی. اگر که په سنن زوائدو کې ولې نه وي. (المرقات ۳/۴۸۵).

د خطبې په دوران کې دامام سره نزدې کینی

﴿۱۰﴾ وَعَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: احْضُرُوا الذِّكْرَ

سمره بن جندب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دي وايي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل د خطبې په وخت کې زر حاضرېږی

وَادْنُوا مِنَ الْإِمَامِ فَإِنَّ الرَّجُلَ لَا يَزَالُ يَتْبَاعِدُ حَتَّى يُؤَخَّرَ فِي الْجَنَّةِ

او دامام سره نزدې کینی. ځکه چې سړی (د خپرونو ځای نه بغیر د عذر نه) چې څومره لري څي نو وروستو

وَ إِنْ دَخَلَهَا . (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ) . (۱)

به پاتې کيږي جنت ته به په داخلیدلو کې.

توضیح: دا حدیث مسلمانانو ته دا تعلیم ورکوي چې هغه همیشه اعلیٰ او اوچتي حوصلي خپلي کړي او په نیکی کې د ځکه کیدلو په ځای اوچت طرف ته لار شي او د خپل عظمتونو پرواز لاندې نه بلکي اوچت بوځي. (المرقات ۳/۴۸۵).

نگاه بلند سخن دلنواز دل پړسوز ❁ یې په رخت سفر میر کارواں کے لئے

هت بلند دار که نزد خدا و خلق ❁ باشد بقدر همت تو اعتبار تو

په څټونو د پاسه د تیریدلو سخت وعید

﴿۱۱﴾ وَعَنْ سَهْلِ بْنِ مُعَاذِ بْنِ أَنَسٍ الْجُهَنِيِّ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ

سهل بن معاذ بن انس جهنی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د خپل پلار نه نقل کوي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل کوم سړی

تَخَطَّى رِقَابَ النَّاسِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ

چې د جمعې په ورځ (جامع جومات کې د ځای حاصلولو د پاره) د خلکو په څټونو باندې اوږي هغه د

اتَّخَذَ جِسْرًا إِلَىٰ جَهَنَّمَ . (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ . وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ) . (۲)

جهنم طرف ته پل جوړوي.

توضیح: شیخ سید رحمه الله وايي چې د دې حدیث سند په سند کې معاذ ابن انس عن ابیه ویل سهو ده.

(۱) أخرجه أبو داود ۶۶۳/۱، رقم الحديث: ۱۱۰۸.

(۲) أخرجه الترمذي ۳۸۸/۲، رقم الحديث: ۵۱۳، مستد أحد ۴۳۷/۳.

ځکه د معاذ پلار انس نه صحابي دی نه هغه د کوم يو حديث راوي دی نو ځکه صحيح سند داسي دی "عن سهل بن معاذ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنْ أَبِيهِ". د حديث الفاظ "اتخذ جسرا" يعنې داسې به د دوزخ د پاسه بل جوړوي. (المركات ۳/۴۸۶).

د دې مطلب دا دی چې څنگه يو سړی مسلمانان تنگوي او د خلکو په خټونو د پاسه اوږي او خلکو ته ضرر رسوي. اوس به د قيامت په ورځ هغه سړی د جهنم د پاسه بل جوړوي او خلکو ته به وويلی شي چې د دې سړي د پاسه تيريزي نو خلک به تيريزي او هغه به د بښو و مگي.

د خطبې په دوران د ناستي يو ممنوع صورت

﴿۱۲﴾ وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الْحُبُوبَةِ يَوْمَ

معاذ ابن انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی وايي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ منع کړې ده د بوخ کیناستلو نه په ورځ د

الْجُنُوعَةِ وَالْإِمَامُ يُخْطَبُ. (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ). (۱)

جمعی په داسې حال کې چې امام خطبه وايي:

توضیح: الحبوقة: دا يو قسمه ناسته ده چې هغې ته پریځه ناسته وايي نو ځکه نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دې نه منع کړې ده. چې د داسې ناستي سره خوب غالبيزي چې په هغې سره اودس ماتيزي يا په يو سړي ناخپه يو طرف باندي را او غورزيزي يا په ناسته ناسته اودس مات شي او هغه ته احساس هم نه کېږي. (المركات ۳/۴۸۶-۴۸۷).

د پرکالي په صورت کې ځای بدلول په کار دي

﴿۱۳﴾ وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا لَعَسَ أَحَدُكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ

ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی وايي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: چې کله پرکالي شروع کړي يو کس

فَلْيَتَحَوَّلْ مِنْ مَجْلِسِهِ ذَلِكَ. (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ). (۲)

په تاسو کې يو سړی د جمعی په ورځ (جومات کې په ناسته باندي) نو هغه ته په کار دي چې خپل ځای بدل کړي (يعنې په کوم ځای کې چې ناست دی دهلته نه دي پاسيزي او بل ځای کې دي کيني نو دغه شان به د خوب غلبه ختمه شي).

(۱) أخرجه أبو داود ۱/۶۶۴، رقم الحديث: ۱۱۱۰، ترمذي ۲/۳۹۰، مسند أحمد ۳/۴۳۹.

(۲) أخرجه أبو داود ۱/۶۶۸، رقم الحديث: ۱۱۱۹، ترمذي ۲/۴۰۴، رقم الحديث: ۵۲۶، مسند أحمد ۲/۳۲.

الفصل الثالث

ڄوڪ دهغه د خپل ڄاي نه مه پاسوي

﴿١٤﴾ عَنْ نَافِعٍ قَالَ : سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ يَقُولُ : نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

نافع رضی اللہ عنہ وایي چي ما دابن عمر رضی اللہ عنہ دا اوریدلي چي نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم د دي خبري نه منع

أَنْ يُقِيمَ الرَّجُلُ الرَّجُلَ مِنْ مَقْعَدِهِ وَ يَجْلِسَ فِيهِ . قِيلَ لِنَافِعٍ :

کري چي يو سري دهغه د ڄاي نه پاڅوي او خپله هلته کيني د نافع نه پوښتنه وشوه چي آيا دامنع فقط د

فِي الْجُمُعَةِ قَالَ : فِي الْجُمُعَةِ وَ غَيْرَهَا . (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) (١)

جمعي د پارهده؟ هغه وويل چي د جمعي د پارهده او د جمعي نه بغير همده.

په جمعه کي حاضریدونگي دري قسمه خلک

﴿١٥﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " يَحْضُرُ الْجُمُعَةَ

عبدالله ابن عمر رضی اللہ عنہ راوي دي وایي چي نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل: راڄي دي مونڱ د جمعي ته

ثَلَاثَةٌ نَفَرٌ : فَرَجُلٌ حَضَرَهَا يَلْفُو

دري قسمه خلک: يو سري هغه چي خوشي خبري کوي او بيکاره کار کوي (يعني هغه د خطبي په وخت

فَذَلِكَ حَقُّهُ مِنْهَا .

کي بيکاره خبري او بيکاره کار کي مشغول وي) نو د جمعي په حاضري دهغه همدغه برخه ده (يعني هغه

وَ رَجُلٌ

د ثواب نه محروم ٿيڙي او خوشي خبرو او کارو نو وبال دهغه په برخه کي راڄي) دويم هغه سري دي چي هغه

حَضَرَهَا بِدُعَاءٍ

د جمعي په ورځ دعاد پاره راڄي (نو د خطبي په وخت کي دعاء کي مشغول وي تردي چي دهغه دعاهغه د

(١) أخرجه البخاري ٩٢/١١، رقم الحديث ٦٢٧٠، مسلم ١٧١٤/٤، رقم الحديث ٢٧، أبو داود ١٦٥٥، رقم الحديث ٤٨٢٨، ترمذي

٨٢٥، رقم الحديث ٢٧٤٩، دارمي ٣٦٥٠٢، رقم الحديث ٢٦٥٣، سنن أحمد ١٧٢

فَهُوَ رَجُلٌ دَعَا اللَّهَ

خطبې د اوریدو یا د خطبې د ثواب نه پاتې شي) نو هغه دعا غواړي که الله تعالی (په خپل فضل او کرم په

إِنْ شَاءَ أُعْطَاهُ وَ إِنْ شَاءَ مَنَعَهُ . وَ رَجُلٌ

صدقه کې) د هغه دعا قبوله کړي او که نه، دریم هغه سړی دی چې (که دامام د خطبې په وخت کې دامام

حَضْرَهُ بِإِنْصَاتٍ وَ سُكُوتٍ

سره نزدې ناستوي نو د خطبې اوریدلو د پاره) چې شي او (که دامام نه لري وي او د خطبې آواز د هغه پورې)

وَ لَمْ يَتَخَطَّ رَقَبَةً مُسْلِمٍ

نه رسیږي نو بیا هم هغه د خطبې په احترام کې سکوت اختیار کړي همدغه شان هغه د خلکو په څټو نونه اوږي

وَ لَمْ يُؤْذِ أَحَدًا فِيهَا كَفَّارَةٌ إِلَى الْجُمُعَةِ الَّتِي

اونه خلکو ته ضرر رسوي لهدا د هغه په حق کې دا جمعه ددې (یعنې اولنې) جمعې نه تر بلې جمعې پورې

تَلِيهَا وَ زِيَادَةَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ وَ ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ يَقُولُ : ﴿

چې د هغه سره مخ شي بلکې نور هم درې ورځونه ډیر وپورې کفار ه شي ځکه الله تعالی فرمائي: کوم سړی

جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا...﴾ (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ) . (۱)

چې یوه نیکې کوي نو هغه ته به د لس چنده نه ډیر ثواب ورکولی کېږي.

توضیح: ثلاثه نفر: یعنی په جمعه کې په حاضریدونکو کې درې قسمه خلک دي یو خو هغه قسمه خلک دي د هغه خلکو همغه خلک دي چې د څه د پاره راغلی دی لکه ثواب او داسې نور څه بلکې د خوشې خبرو د پاره راغلی وي او د همغه یې د ځان سره بیرته ویورل. ځکه د خطبې په مینځ کې خبرې کول منع دي اگر که خبرې ښي وي.

دویم قسمه هغه خلک دي چې د دعا په غرض جمعې کې حاضرېږي او د خطبې په دوران کې په دعا غوښتلو کې مشغول شي. اوس که دا خلک په اوچت او از سره دعا غواړي نو دا یقیناً ناجائزه ده او که په زړه کې په خاموشۍ سره دعا غواړي نو بیا هم دا خلک په خپل کار مشغول او د آدابو د خطبې خلاف ورزی کوي. نو که الله تعالی او غواړي نو خالص په خپل فضل او کرم سره به د هغه دعاء قبوله کړي

گیني د عدل او انصاف او قانون او قاعدي مطابق د بد کار په وجه به دهغه د عار د کپړي. دا خنا فود ائمو په نزد د خطبي په دوران کې دعا غوښتل مکروه دي. او د قریب مطلب دادی چې: نور ائمو په نزد حرام ده. (المراقات ۴۸۸-۴۸۹/۳).

تلیها: تل د نزدې په معنی دی. او نزدې مطلب دادی چې ددې نه مخکې چې کومه نزدې جمعه تیره شوي ده تر هغې پورې د ټولو گناهونو کفار ه ده. په دې توجیه سره به په ټولو احادیثو کې تطبیق راشي ځکه په راتلونکو احادیثو کې راتلونکي جمعه مراد نه ده بلکې تیره شوي جمعه مراد ده. مگر د ظاهري الفاظونه راتلونکي جمعه هم مراد کیدلی شي. نو ځکه چې د نزدې معنی واخستلی شوه نو مخکینی او د راتلونکي دواړو جمعو حدیث به شامل شي. او په ټولو حدیثونو کې به تطبیق راشي. ځکه دا خبره ښکاره ده چې تر راتلونکي جمعې پورې گناه خولا تروسه شوي هم نه ده. ددې د مغفرت مطلب واضحه نه دی. لهذا تیره شوي جمعه مراد ده. (المراقات ۴۸۹/۳).

د خطبې په دوران کې خبرې کونکي د خر په شان دی

﴿١٦﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَنْ
ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی وایي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایيل: کوم سړی چې خبرې اترې کوي
تَكَلَّمَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ فَهُوَ كَمَثَلِ الْحِمَارِ
په ورځ د جمعي باندې په داسې حالت کې چې امام خطبه ورکوي نو دا دهغه خر په شان دی چې په هغه باندې
يَخِيلُ أَسْفَارًا وَالَّذِي يَقُولُ لَهُ أَنْصِتْ
کتابونه ایخودلی شوي وي او کوم سړی چې هغه (خبرو کې مشغولیدونکي ته) دا ووايي چې چپ شه
لَيْسَ لَهُ جُمُعَةٌ. (رَوَاهُ أَحْمَدُ). (١)
نو د هغه د پاره د جمعي ثواب نشته دی.

توضیح: کمثل الحمار: یعنی د خطبې په دوران کې په خبرو اترو کې د مشغوله سړي مثال نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د هغه خر په شان بیان کړې دی چې په هغه باندې کتابونه کیخودلی شوي وي او هغه ته خپله معلوم نه وي چې په ما باندې څه ایخودلی شوي دي د بې علمه عالم هم دغه مثال دی. (المراقات ۴۹۰/۳).

يقول له: یعنی که هغه جت جاهل سړي ته یو سړی د شفقت په خاطر د امر بالمعروف او نهی عن المنکر د لاندې وویي چې چې شه نو د هغه د جمعې شواب هم ضایع شو. ځکه د خطبې په دوران کې هر قسمه خبره کول منع ده. باقي د خطبې په دوران کې که د نبی کریم ﷺ نه څه خبرې ثابت دي نو هغه د نبی کریم ﷺ خصوصیت و. یا نبی کریم ﷺ د خطبې نه مخکې کلام وکړو وروسته یې خطبه شروع کړه یا به د خطبې په اختتام په آخر کې کلام شوی وي. لهدا د خطبې په دوران کې خبرې کول مطلقاً منع ده. (المقات ۳/۴۹۰).

د مسلمانانو د پاره جمعه یو قسمه اختر دی

﴿۱۷﴾ وَعَنْ عُبَيْدِ بْنِ السَّبَّاقِ مُرْسَلًا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي جُمُعَةٍ مِنَ الْجُمُعِ
عبيد بن سباق نه مرسلا روایت دی وایي چې نبی کریم ﷺ د جمعونه په یوه جمعه کې وفرمایيل:
يَا مَعْشَرَ الْمُسْلِمِينَ ! إِنَّ هَذَا يَوْمٌ جَعَلَهُ اللَّهُ عِيدًا
ای د مسلمانانو ډلي! دا (جمعه) هغه ورځ ده چاته چې الله تعالی (د مسلمانانو) عید ټاکلی دی. لهدا
فَاغْتَسِلُوا وَ مَنْ كَانَ عِنْدَهُ طِيبٌ فَلَا يَضُرُّهُ أَنْ يَبَسَّ مِنْهُ وَ
(په دغه ورځ) غسل کوی او که د چاسره خوشبو وي نو استعمال دي کړي نو څه باک نشته دی او تاسو
عَلَيْكُمْ بِالسَّوَاكِ . (رَوَاهُ مَالِكٌ وَرَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ عَنْهُ وَهُوَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ مُتَّصِلًا) .
سواک هم کوی.

توضیح: عید: جمعې ورځې ته په حدیث کې اختر ویل شوي دي. دا د څه اعتبار نه اختر دی؟ د دې باره کې علماء لیکلي دي چې د فقیرانو، مسکینانو، بی وسو، بی وزلو او د اولیاء الله او صالحینو د پاره د خوشحالی او زیب و زینت اختیارولو ورځ ده. د دې ورځ په خوشحالیو کې ډیر غریب سړی هم شرکت کولی شي. او د دې نه خوند اخلي. هغوی په دې ورځ غسل کوي. جامي واغوندي او جامع جومات ته لاړ شي عطر استعمال کړي. لهدا د مسلمانانو لږ مصرف که اختر دی نو هغه جمعه ده. نو ځکه هغه د مسلمانانو د اختر په نوم سره یاد کړلی شوی دي. (المقات ۳/۴۹۱).

فلا یضره ان یمسه: په دې جمله باندې دا سوال پیدا کړې چې د دې قسمه جملو د استعمال هغه موقع وي چرته چې د گناه احتمال وي یا دلته د دغه قسمه جمله ولي استعمال شوي ده؟ چې دهغې مطلب دا

دی چې د جمعې په ورځ که چا د خپل کور عطر استعمال کړل نو په هغې کې هېڅ ګناه نشته دی. د دې جواب دا دی چې د جمعې په ورځ کله د عطر د لګولو حکم وشو نو نارنیو د عطر په استعمالولو باندې څه تنګسیا محسوسه کړه چې عطر استعمالول د بنځو کار دی. د سپوږمۍ په پار د به په دې کې ګناه وه. د دې جواب دا ورکړلی شو چې د عطر په استعمالولو کې څه باک نشته دی. (المراقات ۳/۴۹۱).

په مسلمانانو باندې په هره اونۍ کې غسل کول واجب دی

﴿۱۸﴾ وَعَنِ الْبَرَاءِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: حَقًّا عَلَى الْمُسْلِمِينَ أَنْ

براء رضي الله عنه راوي دی وايي چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم وفرمايل چې واجب دي په مسلمانانو باندې د

يَغْتَسِلُوا يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَ لَيَمَسَنَّ أَحَدُهُمْ مِنْ طَيْبٍ أَهْلِهِ

جمعې دورځي لامبل همدغه شان مسلمانانو ته په کار ده چې په هغې کې هر سړی خپله خوشبو استعمال

فَإِنْ لَمْ يَجِدْ قَالِمَاءَ لَهُ طَيْبٌ. (رَوَاهُ أَحْمَدُ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ) (۱)

کړي او که د چا سره خوشبو نه وي نو د هغې د پاره اوبه خوشبو ده.

توضیح: حقا: دا بنا بر مصدریت منصوب دی اصل عبارت داسي دی "أى حق حقا" يعنې په مسلمانانو باندې حق او واجب دی چې هغوی په هره میاشت کې یو ورځ غسل وکړي او خوشبو استعمال کړي او که کورنۍ خوشبو نه وي نو بیا پاک صفا او خالصې اوبه به د خوشبو په ځای وي چې په هغې سره پاکوالې راځي. (المراقات ۳/۴۹۲).

باب الخطبة و الصلوة

د خطبي او د جمعي د مونځ بيان

په لغوي اعتبار سره خطبه او خطابت مطلق تقرير او خبرو او كلام ته وايي. چې د هغې په ذريعي سره خلک مخاطب کېږي. خو د شرع په اصطلاح کې خطبه د هغه مجموعه نوم دی چې و عطا او نصیحت او د الله ذکر او شهادت د توحید او رسالت باندې مشتمل وي. د جمعي د مونځ لپاره خطبه شرط او فرض دی. بيا په دې کې بحث دی چې د فرض خطبي څه مقدار دی. نو امام ابو حنيفه رَحْمَةُ اللَّهِ وَايِي چې د فرض خطبي مقدار کم نه کم يو ځل سبحان الله يا الحمد لله يا لا اله الا الله ويل کافي دي د دې نه زيات سنت دي. د جمعي لپاره دا شرط نه دی چې د لويې خطبي نه بغير د جمعي مونځ نه صحيح کېږي. خو امام ابو يوسف رَحْمَةُ اللَّهِ او امام محمد رَحْمَةُ اللَّهِ وَايِي چې د فرض خطبي مقدار دوهمره په کار دی چې په هغې کې طويل ذکر وي او په هغې کې نصیحت وي چې هغې ته په عرف عام کې خطبه وايي. فقط سبحان الله خطبه نه ده. د احنافو عمل د صاحبينو په قول باندې عمل دی.

د امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد اوږده خطبه فرض ده. که دوه خطبي و و نشوي نو د جمعي مونځ جائز نه دی. بهر حال داسي معلومېږي چې شريعت دوه خطبي د غرمي د څلور رکعتو د مونځ د دوو رکعتو په بدل کې ايخي دي. نو ځکه ضروري ده. په عربو کې همدغه دوه خطبي د هغوی تقرير دی. خو عجم په عربي نه پوهېږي. نو ځکه اول په عامه ژبه کې تقرير کېږي. او بيا په عربي کې خطبه کېږي. دا ښه طريقه ده. خو په حديث باندې د عمل د عويداران د غير مقلدينو په نزد په اردو کې خطبه کېږي. همغه خطبه ده او همغه تقرير دی. هغوی ودرېږي او په اردو کې تقرير کوي او همغي ته خطبه وايي. دا هم عجيبه ده چې د هغوی په مسير کې بدعت داخل شوي دي. صحابه کرامو دنيا فتح کړه مگر په هيڅ فتح کړی شوي علاقه کې د عربي نه بغير بله خطبه شروع نه کړه.

الفصل الأول

د جمعي د مونځ وخت

﴿۱﴾ عَنْ أَنَسٍ : أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُصَلِّي الْجُمُعَةَ حِينَ

انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی وایي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به د جمعي مونځ په هغه وخت کې کولو کله به

تَمِيلُ الشَّمْسُ. (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ) (۱)

چې لمر پرېوتلو.

توضیح: تمیل الشمس: یعنی عین د زوال په وخت کې به نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خطبه ولوستله او د جمعې مونځ به یې وکړو. نن سبا په سعودي کې هم داسې کېږي. او داسې کول ډیر ښه دي. کاش که زمونږ په عجمو کې هم داسې کیدلی. (المرقات ۳/۴۹۴).

بهر حال عین د زوال په وخت کې چې کوم مونځ کړی شوي دا به په یخني کې کیدلو. کومه چې د یخني نقشه ده. په گرمي کې به نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د یخوالي د وخت انتظار کولو. لکه راروان د حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په حدیث نمبر ۲ کې د دې بیان راغلی دی.

﴿۲﴾ وَ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ : مَا كُنَّا نُقِيلُ وَلَا نَتَّغَدِي

حضرت سهل ابن سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دي وايي چې مونږ به قیلوله کوله او ډوډوي به مو خوړله کله به چې

إِلَّا بَعْدَ الْجُمُعَةِ. (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) (۲)

د جمعې د مونځ فارغ شو.

توضیح: نقیل: دا د قیلوله نه دی او قیلوله د گرمي په وخت کې آرام کولو او تر لږ ساعت پورې اوده کیدلو ته وايي یعنی صحابه کرام رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ به د جمعې په ورځ باندې د جمعې د مونځ نه مخکې قیلوله او خوارو کې نه مشغولیدلو. دا دواړه شيان به د جمعې د مونځ نه وروسته وو. د دې نه هم معلومېږي چې د جمعې مونځ به وختي او زر کیدلو. خو د دې مطلب دا هرگز نه دی چې د وخت د راتلو نه مخکې جمعه جائز ده. د جمعې لپاره ضروري ده چې د هغې وخت راشي او هغه زوال شمس دی لکه مخکې به یې تفصیل راشي. لهدا د جمهورو مسلک دا دی چې د زوال نه مخکې جمعه ناجائزه ده. د امام احمد بن حنبل رَحِمَهُ اللهُ او د اسحاق بن راهويه رَحِمَهُ اللهُ په نزد جمعه د زوال نه مخکې هم جائزه. اگر که معمول به نه ده. (المرقات ۳/۴۹۵).

﴿۳﴾ وَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ : كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا اشْتَدَّ الْبَرْدُ بَكَرَ بِالصَّلَاةِ

انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د سختي یخني په موسم کې به د جمعې مونځ وختي کولو

(۱) أخرجه البخاري ۳۸۹۲. رقم الحديث ۹۰۴. أبو داؤد ۱/۶۵۴. رقم الحديث ۱۰۸۴. مسند أحمد ۳/۱۵۰.

(۲) أخرجه البخاري ۴۲۷۲. رقم الحديث ۹۳۹. مسلم ۵۸۸. رقم الحديث ۳۰-۸۵۹. أبو داؤد ۱/۶۵۴. رقم الحديث ۱۰۸۶. ترمذي

۴۱۳/۲. رقم الحديث ۵۲۵. ابن ماجه ۱/۳۵۰. رقم الحديث ۱۰۹۹. مسند أحمد ۳/۳۳۶.

وَإِذَا اشْتَدَّ الْحَرُّ أَبْرَدَ بِالصَّلَاةِ . يَعْنِي الْجُمُعَةَ . (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ) . (۱)

او چې کله چې به سخته گرمي وه نو ناوخته به يې کولو .

توضیح: بگر: تندي کولو ته بگر تبيکر وايي. د دې حديث نه معلوم شوه چې نبي کریم ﷺ به په سخته گرمي کې د جمعې مونځ هم او په نورو مونځونو کې هم تاخير کولو. نن سبا په سعودي کې په دې باندې عمل نه کېږي. بلکې په هر موسم کې "بگر" باندې عمل کېږي او "ابرد" د نظر نه پناه کړی شوی دی. (المقات ۳/۴۹۵).

د نبي کریم ﷺ په زمانه کې د جمعې يو اذان و

﴿٤٤﴾ وَعَنْ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ: كَانَ النِّدَاءُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ أَوَّلُهُ إِذَا جَلَسَ الْإِمَامُ عَلَى الْمِنْبَرِ عَلَى

سائب ابن يزيد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې و به اول اذان د جمعې په ورځ چې کله به امام په منبر باندې کيناستو په

عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ أَبِي بَكْرٍ وَ عُمَرَ فَلَمَّا

زمانه د نبي کریم ﷺ، ابوبکر صدیق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او د عمر فاروق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ کې مگر کله چې خليفه

كَانَ عُثْمَانُ وَ كَثُرَ النَّاسُ زَادَ النِّدَاءَ الثَّلَاثَ عَلَى الزُّورَاءِ . (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ) . (۲)

شو عثمان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او خلک ډير شول نو دريم اذان هم په کې اضافه شو چې په زورا کې به کيدلو .

توضیح: النداء الثالث: د نبي کریم ﷺ په زمانه کې به د جمعې لپاره يو اذان هغه وخت کيدلو کله به چې نبي کریم ﷺ په ممبر کيناستلو. د حضرت ابوبکر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او د حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په زمانه کې هم دغه طريقه وه. بيا چې کله د حضرت عثمان بن عفان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دور راغلو او خلک ډير شول. مصروفيتونه هم ډير شول او د خلکو کورونه هم د مسجد نبوی نه کافي لري شول. نو د خلکو لپاره د جمعې په مونځ کې شراکت مشکل شو. ځکه په ممبر باندې د ناستي په وخت کې د اذان نه وروسته په دې لږ وخت کې به خلک د خطبي د اوريدلو نه هم محرومه شول او په جمعه کې د شریک کيدلو هم مشکل پيدا کيدلو. نو ځکه حضرت عثمان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د صحابه کرامو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ په مشوره باندې د مدیني نه بهر يو اوچت ځای په مقام زوراء باندې د وخت شروع کيدلو سره د اذان کولو حکم وکړو. او د نبي کریم ﷺ د زماني والا اول اذان يې هم په همدغه وخت کې قائم وساتلو. دې سره خلکو ته دا اساني شوه چې وخت شروع کيدلو

(۱) أخرجه البخاري ۳۸۸/۲ رقم الحديث : ۹۰۶ .

(۲) أخرجه البخاري ۳۹۳/۲ رقم الحديث : ۹۱۲ . أبو داود ۶۵۵/۱ . رقم الحديث : ۱۰۸۷ . ترمذي ۳۹۲/۲ . رقم الحديث : ۵۱۶ . مسند أحمد ۳/۴۵۰ .

سره به جومات ته راغونډ شول او بیا به د خطبي دا آذان په وخت کې په جومات کې حاضر شول او په خطبه او په جمعه کې به شریک و. (المراقات ۴۹۶-۴۹۷/۳).

تر ننه پورې په مسلمانانو کې همدغه طریقه رائج ده. په هغه مبارک دور کې هیچا په حضرت عثمان رضی الله عنه باندې اعتراض ونه کړ لو. صحابو و لیدل، وای وریدل او چپ شول. دغه شان د صحابو اجماع هم وشوه. لهدا دغه آذان ته بدعت نه شي ویل کیدلی.

لکه څنگه چې غیر مقلدین حضرات وایي او په خپلو جوماتونو کې په دې عمل نه کوي. ما خپله د یو غیر مقلد نه اوریدلی چې دا آذان حضرت عثمان رضی الله عنه د خان نه کړی دی. د تعجب خبره ده چې حضرت عثمان رضی الله عنه د خلفاء راشدینو نه دی او هغه خپل یو شرعي حیثیت او واک دی. نبی کریم صلی الله علیه و سلم فرمایلي و: "عليكم بسنتي وسنة الخفاء الراشدين" چې زما سنت و طریقه خپله کړی او د خلفاء راشدینو سنت او طریقه په کلکه خپله کړی.

بیا د صحابو اجماع هم وشوه او ټولو صحابو قبوله هم کړه. په حرمینو شریفینو کې په دې عمل هم کېږي. بیا د یته د خان نه جوړ کړی آذان او په دې عمل نه کول ډیر لویي سپکاوی او بی ادبی ده. مگر حقیقت دا دی چې غیر مقلدینو د هري هغه مسئلې نه انکار کړې دی. کومه چې د صحابو نه ثابت شوي ده یا د خلفاء راشدینو د قول او فعل سره رائج شوي وي. مثلاً شل (۲۰) رکعته تراویح او د طلاق ثلاثو واقع کیدل، د جمعي دریم آذان او داسي د نورو ډیرو مسائلو نه هغوی ځکه انکار کوي چې دا د صحابو په زمانه کې رائج شوي دي.

سوال: دلته په دې حدیث کې آذان د "النداء الثالث" په نوم سره یاد شوی دی. حال دا چې د جمعي په ورځ غرمه کې دوه آذانه کېږي. درېم چرته دی؟

جواب: د دې جواب دا دی چې د ضرورت په بناء کله دا دریم آذان د جمعي په ورځ د غرمي د وخت په راتلو باندې وویلی شو نو دا د ټولو نه اول آذان شو. د دې نه وروسته د منبر مخي ته د خطیب راتللو په وخت د خطبي په وخت کې چې کوم آذان و. هغه د ترتیب په اعتبار سره دویم آذان و او د دې نه وروسته د مونځ لپاره د اقامت دریم آذان شو. ځکه اقامت هم آذان الحاضرین دی. نن سبا خلک همدغه ترتیب باندې پوهیږي او په شمیرلو کې یې هم دغه شان شماری. خود حقیقت په اعتبار سره اول آذان همغه دی کوم چې د نبی کریم صلی الله علیه و سلم مخي ته د خطبي په وخت کې کیدلو. د دې نه وروسته اقامت ته آذان ثاني ویل شوی دي. نو ځکه د بحث لاندې روایت کې یې دې آذان ته ثالث ویلی دی. خلاصه دا چې اقامت ته په آذان ویلو سره د آذانونه درې شول او د اصل ترتیب په اعتبار سره دا زیاتي آذان په دریم نمبر باندې د دریم آذان په نوم یاد کړې شو. نو نن سبا چې کوم آذان ته مونځ اول آذان وایو دا دریم آذان دی او کوم ته چې مونځ دویم آذان وایو دا اولنی آذان دی. (المراقات ۴۹۷/۳).

فلما كان: دا كان تامه دی یا خبر محذوف دی "ای فلما كان عثمان خليفة".

اخستل او خرخول به د کوم اذان نه وروسته بند پیري؟

اوس سوال دادی چې داخستلو او خرخولو ممانعت د کوم اذان سره ترل شوي دي. همدغه شان سعي الی

الجمعة د کوم اذان نه به وروسته جائز وي؟ دا یوه مهمه پوښتنه ده؟

شیخ عبد الحق رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ په لمعات ج ۴ ص ۱۸۴ باندې لیکلي دي چې د ځينو علماؤ په نزد دې ممانعت تعلق د همدغه اذان سره دی چې د خطیب مني ته د خطبي په وخت کې کېږي. خو عام علماء او فقهاء وايي چې صحيح خبره ده دا چې د وجوب سعی او بیع و شراة حرمت د همدغه نوي اذان اعتبار دی کوم چې د حضرت عثمان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په دور کې شروع شوي وو. ځکه اصل بنیاد په دې باندې دی چې خلک په وخت سره اذان واورې نو په هغوی باندې لازمه ده چې سعی شروع کړي او اخستل او خرخول پرېږدي. اعلان د همدغه نوي اذان نه کېږي. او خلک همدغې ته اذان وايي. لهدا د همدغې اعتبار به وي. په هدایه کې هم دغه شان لیکل شوي دي. (المركات ۳/۴۹۸، اشعة اللمعات).

د جمعي په ورځ به نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دوه خطبې ورکولې

﴿٥﴾ وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ: كَانَتْ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خُطْبَتَانِ يَجْلِسُ بَيْنَهُمَا
جابر بن سمرة: اَللَّهُ عَزَّ وَآلَهُ وَآلِهِ وَسَلَّمَ نَبِيٌّ كَرِيمٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِهِ دوه خطبې ورکولې او کیناستو به په مینځ د
يَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَ يُنَازِلُهُ
دواړو خطبو کې او لوستل به نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په دې خطبو کې قرآن کریم، او نصیحت به یې کولو
النَّاسَ فَكَانَتْ صَلَاتُهُ قَصْدًا وَ خُطْبَتُهُ
خلکو ته او د نبي ﷺ موندل به په درمیانه درجه کې و (نه به ډیر اوږد و او نه به بیخي لنډ و) او خطبه
قَصْدًا. (رَوَاهُ مُسْلِمٌ). (۱)
به یې هم په درمیانه درجه کې وه (نه به ډیره اوږده وه او نه به بیخي لنډه وه).

توضیح: یقراء القرآن: منی نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به د جمعي د موندل نه مخکې دوه خطبې لوستلې او

(۱) أخرجه مسلم ۵۸۹/۲، رقم الحديث ۸۹۲-۳، أبو داود ۶۵۷/۱، رقم الحديث ۱۰۹۴، ترمذي ۳۸۱/۲، رقم الحديث ۵۰۷، نسائي ۱۱۰۳، رقم الحديث ۱۴۱۸، ابن ماجه ۵۱/۱، رقم الحديث ۱۱۰۶، دارمي ۴۴۰/۱، رقم الحديث ۱۵۵۷، مسند أحمد ۹۳، ۵

د دواړو خطبو په مینځ کې به لږ ساعت کیناستلو او دواړه خطبي به مختصري وي او د جمعې مونځ به هم مختصر و. (المركات ۳/۴۹۸).

د دې حدیث نه یو څو فایدي او یو څو مسائل ثابتیږي: یوه مسنله دا ثابتېده چې نبی کریم ﷺ به خطبه په عربي کې لوستله. د نبی ﷺ علیه الصلاة والسلام و عظم به دغه خطبه وه. او د نبی ﷺ علیه الصلاة والسلام ژبه عربي وه. د نبی ﷺ علیه الصلاة والسلام نه وروسته صحابه کرامو رضی الله عنہم په مشرق او مغرب کې مختلف هیوادونه فتح کړل او هلته یې جمعې قائمي کړلي. حضرت عمر فاروق رضی الله عنہ شپږ ډیرش زره (۳۶۰۰۰) ښارونه فتح کړل. څلور زره (۴۰۰۰) جوماتونه یې جوړ کړل او نهه سوه (۹۰۰) جامع جوماتونه یې جوړ کړل او په هغې کې یې د جمعې مونځونه شروع کړل. خو په تاریخ کې چرته نه هم ثابت نه دې چې نبی کریم ﷺ یا صحابه کرامو یا تابعینو یا تبع تابعینو په خیر القرون کې چرته د جمعې خطبي د عربي په ځای په عجمي ژبه استعمال کړي وي. په ټولو مقاماتو کې سره د دې نه چې خلک د عربي ژبي سره واقف هم نه وو خو خطبه په عربي کې وه. او دا چې ممبر او محراب د اسلام مرکز دی او د اسلام ژبه عربي ده نو دیره نامناسبه ده چې د اسلام په مرکزونو کې د اسلام د ژبي په ځای بله ژبه استعمال کړلی شي. علماؤ لیکلي دي چې د عربي په ځای په بله ژبه کې خطبه ویل بدعت دی. غیر مقلدینو ته په کار دي چې خپل ځانونه وساتي او په خپلو جوماتونو کې د جمعې په مبارک وخت کې د ممبر او محراب په مینځ کې بدعت ونه کړي. د محققینو علماؤ په نزد د عربي نه بغیر په بله ژبه خطبه ویل مکروه تحریمي ده.

د جمعې د خطبې حیثیت:

د امام شافعی رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ په نزد دوه خطبي فرض دي. او په مینځ کې لږ ساعت لپاره ناسته هم فرض ده. خطبه په ولاړه ویل هم فرض ده او د خطبي دننه لږ ډیر د قرآن تلاوت هم فرض دی. (المركات ۳/۴۹۸). د احنافو په نزد مطلق خطبه د جمعې د صحت لپاره شرط دی. بیا امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ بِالْكَلِّ مختصره خطبه هم جائز مني خو صاحبین وايي چې خطبه دومره اوږده په کار ده چې هغې ته په عرف عام کې خطبه وايي. او چې په هغې کې اوږد ذکر وي او د قرآن آیتونه وي. (المركات ۳/۴۹۸).

آیا د لمر د زوال نه مخکې خطبه او جمعه جائز ده:

دا مسئله د دې باب د اولني حدیث په ضمن کې بیانول په کار و او خو هلته پاتې شوه لهذا دلته بیانېږي چې آیا د لمر د زوال نه مخکې او غرمي د وخت د راتللو نه مخکې د جمعې مونځ او د هغې خطبه جائز ده یا نا. په دې کې د فقهاؤ اختلاف دی.

د فقهاؤ اختلاف: د امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ او د امام اسحاق بن راهويه رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ په نزد د جمعې مونځ دی لمر د زوال نه مخکې جائز دی. د هغوی په نزد د جمعې په ورځ مکروه وخت هم نشته دی. لهذا د وخت نه

منځکې د جمعې مونځ کول جائز دی. د امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ او امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ او د امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ او د جمهورو فقهاؤ په نزد د وخت راتلو نه منځکې د جمعې مونځ نه کېږي او نه جائز دی. (المرقات ۲/۴۹۴).

دلائل: امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ او اسحاق بن راهويه رَحْمَةُ اللَّهِ د دې باب د اول فصل د حديث نمبر ۲ نه استدلال کړې دی. چې په هغې کې حضرت سهل وایي چې مونځ به د غرمې ډوډۍ او قیلوله د جمعې د مونځ نه وروسته کوله. (المرقات ۳/۴۹۵).

جمهورو فقهاؤ د دې نه منځکې د حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د حديث نمبر ۱ نه استدلال کړیدی چې په هغې کې په واضحه الفاظو سره ذکر دی چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به د لمر د زوال نه وروسته د جمعې مونځ کولو. (المرقات ۳/۴۹۴).

جواب: امام احمد رَحْمَةُ اللَّهِ چې د کوم حديث نه استدلال کړې دی هغه استدلال واضحه نه دی. په دې حديث کې دې خبرې طرف ته هم اشاره شوي ده چې د وخت نه منځکې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د جمعې مونځ کړیدی بلکې هلته دا بيان دی چې د جمعې په ورځ به مونځ قیلوله وروسته کوله. او ډوډۍ به وروسته خوړله. نو د دې نه چرته لازمېږي چې د وخت نه منځکې جمعې شوي وه. او الله تعالیٰ خو ټول مونځونه د وختونو سره تړلي دي د هغې نه منځکې وروسته مونځ کول جائز نه دی ﴿إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَّوْقُوتًا﴾ (سورة النساء آیت: ۱۰۳).

د جمعې مونځ اوږد او خطبه لنډه د هوښيار تياښه ده

﴿۶﴾ وَعَنْ عَمَارٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِنَّ طَوْلَ صَلَاةِ الرَّجُلِ وَ

عمار رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې: ما د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اوریدلي دي چې فرمایلي يې: اوږد مونځ کول او

قَصَرَ خُطْبَتِهِ مِثْنَةٌ مِنْ فَقْهِهِ فَأَطِيلُوا الصَّلَاةَ وَأَقْصِرُوا الْخُطْبَةَ وَإِنْ

او مختصره خطبه ويل د خير که سړي علامت دی. لهذا تاسو مونځ اوږد او خطبه مختصره کوی ځکه

مِنَ الْبَيَانِ سِحْرًا. (رَوَاهُ مُسْلِمٌ). (۱)

څېنې بيان د سحر (په شان تاثير) لري.

توضیح: مئنه: په ميم باندې فتحه ده همزه باندې کسره ده لون باندې شددی. (المرقات ۲/۴۹۹).

"مئنة" د علامت او د دليل په معنی دی. یعنی کوم سړي چې لنډه خطبه کوي او مونځ اوږد کوي. داد هغه سړي فقاہت او هوښیاری او د حکمت علامت او دليل دی خو په دې شرط چې د سنتو مطابق وي. نه ډیره اوږده وي او نه ډیره لنډه وي او د همغې مناسب وي. د دې وجه داده چې د جمعې مونځ اصل دی او خطبه د مونځ د پاره فرع ده. او په اصل کې د اهتمام د فرع ډیره په کار دی. هسي هم چې تر کومي پورې خطیب خطبه ورکوي. نو هغه خپله هم د عجب بنکار کیدلی شي او د خلکو توجه هم د خالق په ځای په مخلوق باندې پریوتلی شي. او په مونځ کې هم د عجب نه د عجز طرف ته راځي. او د عوامو توجه هم د مخلوق نه د خالق طرف ته تاؤ شي. نو ځکه په خطبه کې د کم نه کم وخت د ضرورت په درجه کې لگول په کار دي او نور وخت په مونځ کې مصرفول په کار دی. ځنې خطیبان یوه نیم ساعت په تقریر کې تیر کړي او بیاد سورت کوثر او د سورت اخلاص سره د جمعې مونځ په درې دقیقو کې ختم کړي. دا ډیر الم او ناداني ده. (المقات ۳/۴۹۹).

لسحرا: د دې کلام دوه طرفه دي: یو خود مدحي صورت دی، بل په دې کې مذمت دی، که په خطبي سره د خلکو زړونه خپل طرف ته مائل کول مقصود وي نو دا سحر گر او جادو گر خطیب دی. داد مذمت صورت دی. او که د خلکو زړونه د الله تعالی اړه ته مائل کول وي دا خوگ بیان جادو اثر لرونکي بیان دی. داد مدحي صورت دی. بهر حال خطیب کې چې کله اخلاص وي نو د الله تعالی سره به یې ښه ډیر تعلق وي. نو د هغې بیان د عوامو زړونه متاثر کوي. او لفاظی او خوش الحانی وختي تاثیر لري. مگر پاندار نه دی. (المقات ۳/۵۰۰).

د خطبې په دوران کې د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کیفیت

﴿۷﴾ وَ عَنْ جَابِرٍ قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا خَطَبَ اخْمَرَتْ
جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به کله (د جمعې یا بل وخت) کې خطبه ورکوله نو سړي به
عَيْنَاهُ وَ عَلَا صَوْتُهُ وَ اشْتَدَّ غَضَبُهُ حَتَّى
شوي سترگې د نبی عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ او اواز به یې اوچت شو او غصه به یې ډیره شوه تردې چې (داسي به
كَأَنَّهُ مُنْذِرٌ جَيْشٍ يَقُولُ : صَبَّحَكُمْ
محسوسي دله) گویا کي نبی عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ خلک د (د دښمن د لښکر نه) ویروي او فرمایي چې سحر

وَمَسَاكُمُ وَيَقُولُ :

او ماښام په تاسو باندې د دښمن لښکر حمله کونکې دی او نبی ﷺ به په خطبه کې دا فرمایل

بُعِثْتُ أَنَا وَ السَّاعَةُ كَهَاتَيْنِ . وَ يَقْرُنُ

چې زه و قیامت په یو ځای داسې رالیرلی شوی یو، د دې ویلو سره به یو ځای کړي نبی ﷺ

بَيْنَ إِضْبَعَيْهِ السَّبَابَةِ وَ الْوَسْطَى . (رَوَاهُ مُسْلِمٌ) . (۱)

دوه گوتې یعنې د شهادت گوته او د مینځ گوته به یې یو ځای کړلي.

توضیح: احمرت عیناه: یعنې د امت د غم او گناهونو کثرت او د کفر او شرکونو تور تمونو او په دې کې د امت د راگیریدلو کتلو د وجې نه به په خطبه کې د نبی کریم ﷺ سترگې مبارکې سري شوي. همدغه شان به د خپل امت د هدایت په فکر کې او د موجود خلکو غوږونو ته د اواز رسیدلو په خاطر به د نبی کریم ﷺ اواز اوچت شو. گویا کې په اضطراري حالت کې د دښمن د حملې نه قوم یره وي نو د هغې په وجې سره یې اواز اوچت شو. (المراقات ۳/۵۰۰).

يقول: یعنې د هغه لښکر نه به یې خپل قوم یراول گویا کې هغه وایي چې "صبحکم" یعنې په تاسو باندې د سحر په وخت کې حمله کونکې دی.

مساکم: یعنې په تاسو باندې دښمن د ماښام په وخت کې حمله کونکې دی. (المراقات ۳/۵۰۱).

دلته دا احتمال هم دی چې د يقول ضمیر نبی کریم ﷺ ته راجع وي. مطلب دا دی چې نبی کریم

ﷺ خپله اعلان کوي چې "صبحکم" په تاسو باندې د سحر په وخت کې دښمن حمله کونکې دی یاد د ماښام وخت کې حمله کونکې دی. د دې حدیث نه معلومه شوه چې نبی کریم ﷺ به په اوچت اواز سره او ښه په تیز انداز سره خطبه کوله. او دا جائز ده. او ښه په محنت سره به یې اوریدونکي پوهه کول. ځکه بیداره خطیب د قوم د بیدارولو لپاره بیداره خطبه ورکوي. (المراقات ۳/۵۰۱).

ويقرن: یعنې د شهادت او مینځه گوته به یې ملاؤ کړه او اشاره به یې کوله چې زه او قیامت داسې یو شان یو. لکه څنګه چې دا دوه گوتې دي. یعنې څنګه چې دا دوه گوتې د یو بل سره نژدې دي او مینځه گوته لږه مخکې ده. همدغه شان قیامت زما سره نژدې فقط لږ شان مخکې دی. په دې حدیث کې نبی کریم ﷺ د قیامت نژدې والي بیان کړی دی. (المراقات ۳/۵۰۱).

په خطبه کې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ډیر در دناکه آیت تلاوت کړو

﴿۸﴾ وَعَنْ يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ قَالَ : سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ عَلَى الْمِنْبَرِ :

یعلی بن امیه راوي دي وايي چې ما د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه په ممبر باندې دا (آیت) اوریدلی چې :

﴿ وَ نَادُوا يَا مَالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ ﴾ . (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) (۱)

ای سرداره! ته خپل پروردگار ته ووايه چې هغه زموږ کار خلاص کړي.

نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به د جمعې په مونغ کې سورة "ق" لوستلو

﴿۹﴾ وَعَنْ أَمْرِ هِشَامِ بِنْتِ حَارِثَةَ بْنِ التُّعْمَانِ قَالَتْ : مَا أَخَذْتُ ﴿ ق وَ الْقُرْآنِ الْمَجِيدِ ﴾

ام هشام بنت حارثه بن نعمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَ راويه ده وايي چې ما زده کړې دي سورت "ق" و القرآن المجيد" د

إِلَّا عَنْ لِسَانِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د خلي مبارکي نه فقط داسي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به لوستلو هره جمعه په ممبر باندې

نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د خلي مبارکي نه فقط داسي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به لوستلو هره جمعه په ممبر باندې

إِذَا خَطَبَ النَّاسَ . (رَوَاهُ مُسْلِمٌ) (۲)

چې کله به يې خلکو ته خطبه ورکوله (او ما په اوریدو اوریدو زده کړو).

توضیح: دا مطلب نه دی چې همیشه همیشه به نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د جمعې په مونغ کې سورت "ق"

لوستلو. بلکې دا مراد دی چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به په کثرت سره سورت "ق" د جمعې په ورځ
لوستلو.

ددې نه بغير نور سورتونه لوستل هم د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه ثابت دي هيڅ ممانعت نشته دی.
(المرقات ۲/۵۰۲).

نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تور پټکي تړلی وو او د جمعې مونغ يې وکړو

﴿۱۰﴾ وَعَنْ عَمْرِو بْنِ حُرَيْثٍ : أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَطَبَ

عمرو بن حريث رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د جمعې په ورځ په داسي حال کې خطبه فرمه يلي

(۱) أخرجه البخاري ۵۶۸۸. رقم الحديث ۴۸۱۹. سنة ۵۹۱۲. رقم الحديث ۴۰-۸۷۱

(۲) أخرجه مسلم ۵۹۵۲. رقم الحديث ۵۱-۸۷۳. مسأله ۱۳۶۶

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل چې كله په تاسو کې يو سړی د جمعې په ورځ راشي او امام خطبه وايي نو هغه ته په کار ده چې هغه مختصر دوه رکعته مونځ وکړي. (المراقات ۳/۵۰۵).

د دې حديث نه معلومېږي چې د خطبې په دوران کې تحية المسجد دوه رکعته کول په کار دي، په دې کې د فقهاؤ ډير سخت اختلاف دی.

د قهواؤ اختلاف: امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ او امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ وايي چې د خطبې په دوران کې هم دوه رکعته تحية المسجد کول په کار دي او بيا وروسته خطبه اوريدل په کار دي دا مستحب دي. د غير مقلدينو حضراتو په نزد تحية المسجد دوه رکعته عند الخطبه واجب دي.

امام ابو حنيفه رَحْمَةُ اللَّهِ، امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ، امام محمد رَحْمَةُ اللَّهِ، امام ابو يوسف رَحْمَةُ اللَّهِ او اوزاعي شام او سفيان ثوري رَحْمَةُ اللَّهِ ټول وايي چې د خطبې په دوران کې په نورو کارونو مشغوليدل مکروه تحريمي دي اگر که مونځ ولي نه وي لهذا دوه رکعته تحية المسجد هم جائز نه دی. د حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او عثمان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او د حضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په شان اکابرو صحابؤ نه هم دغه شان منقول دي. (معارف السنن) (المراقات ۳/۵۰۵).

دلائل: امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ او امام احمد رَحْمَةُ اللَّهِ د نظر د لاندې حديث نه استدلال کړيدی. چې هغه قولې حديث دی او په هغې کې د قاعدي او د ضابطي په توگه بيان شوي دي چې دوه رکعته مختصر کول په کار دي.

د دې حديث په اکثره طريقو کې د قاعدي او د ضابطي په توگه حکم نشته دی بلکې د يوي جزئي واقعي په توگه بيان شوی دی چې يو سړی راغلو او نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خطبه لوستله او هغه کيناستلو. نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته و فرمايل چې پاسه او په مختصره توگه باندي دوه رکعته تحيه وکړه. اوس دغه يوه واقعه ده نو د شوافعو يو دليل دی او که دوه واقعي وي نو د شوافع او د حنابلو به دوه دليلونه شي. امام نووي رَحْمَةُ اللَّهِ خو دا حديث داسي مضبوط دليل او د قاعده کليه په توگه منلي ده چې خپله فرمايي:

"لا اظن عالماً يبلغه هذا الحديث صحيحاً بهذا اللفظ ثم يخالفه"

گويا کې امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ او امام ابو حنيفه رَحْمَةُ اللَّهِ ته دا حديث نه دی رسيدلی. که رسيدلی وي نو هغوی به کله هم د دې مخالفت نه وی کړی (د احنافو او د ماليکيو د امامانو سره د دې مسئلې په باره کې ډير دلائل دي چې يو څه يې لاندې وگورئ):

۱: د دې حضراتو اولنی دليل د قرآن کریم آيت دی ﴿وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَخ﴾ دا آيت چې څنگه د قرأت خلف الامام باره کې دی. همدغه شان د جمعې د خطبې باره کې هم دی. ځکه په خطبه کې هم د قرآن آيتونه وي. نتيجه دا شوه چې د جمعې خطبه اوريدل قرآن په وجه فرض شوه او تحية المسجد مستحب دی. نو يو مستحب باندي د عمل کولو لپاره فرض پريخودل مناسب نه دي.

۲: د احنافو ام مالیکو دویم دلیل د دې باب هغه ټول حدیثونه دي چې په هغې کې د خطبي په مینځ کې د چې کینا ستلو حکم دی. مثلاً د حضرت ابو هریره رضي الله عنه په حدیث نمبر ۵ (پنځم) کې دي: "اذا قلت لصاحبك يوم الجمعة انصت والامام يخطب فقد لغوت" (بخاري و مسلم) (المرقات ۳/۴۷۸). دلته د چا د چې کولو لپاره چې لفظ نهی عن المنکر دی. چې واجب دی. مگر د خطبي په دوران کې په دې واجب باندې عمل کولو سره ټول ثواب باطلیزي. نو تحية المسجد يو مستحب عمل دی. د دې اجازت د خطبي په دوران کې څنگه کیدی شي؟

۳: د احنافو او د مالکیو دریم دلیل په معجم طبرانی کې حضرت ابن عمر رضي الله عنه دا حدیث دی:

قال سمعت النبي صلى الله عليه وسلم يقول اذا دخل احدكم المسجد والامام على المنبر فلا صلوة ولا كلام حتى يفرغ الامام. (طبراني)

په مؤطا مالک کې امام مالک رحمة الله دا روایت نقل کړې دي: "اذا اخرج الامام فلا صلوة ولا كلام" (مؤطا مالک) (المرقات ۳/۵۰۵).

همدغه شان امام طحاوی په طحاوی کې دا روایت نقل کړې دي: "خروج الامام يمنع الصلوة وكلامه الكلام" (طحاوي)

همدغه شان د جمعې په ورځ د مونځو کونکو درجاتو لیکونکي فرښتي خپلي رجسټري بندي کړي او خطبه اوري کله چې امام د خطبي لپاره وځي. دغه شان د عهد نبوی کې هم ډیر واقعات موجود دي. چې د نبی کریم صلى الله عليه وسلم په دور کې د خطبي په دوران کې خلک راغلل. نبی کریم صلى الله عليه وسلم لیدلي دي او چاته یې هم د نفل کولو یا د تحية المسجد حکم نه دی کړی. خپله د ابن مسعود رضي الله عنه مشهوره واقعه ده چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم عام حکم وکړو چې کینی نو حضرت ابن مسعود رضي الله عنه په دروازه کې کینا ستلو. نبی کریم صلى الله عليه وسلم فرمایل چې زه تاته نه وایم ته مخکې راشه. په دغه موقع باندې ابن مسعود رضي الله عنه ته د تحية المسجد حکم نه ووشوی. همدغه شان د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د خطبي په دوران کې حضرت عثمان رضي الله عنه د غسل نه کولو په وجه ورټلو مگر د دوه رکعتو حکم یې ور نه کړو.

۵: احنافو او مالکیو د مصنف ابن ابی شیبه د روایت نه هم استدلال کړی دی چې د حضرت ابن عباس رضي الله عنه او د حضرت ابن عمر رضي الله عنه د اثر په توګه منقول دی. الفاظ یې دا دي:

انها كانوا يكره ان الصلوة والكلام يوم الجمعة بعد خروج الامام. (ج: ۲: ص: ۱۲۲)

همدغه شان په مصنف ابن ابی شيبه کي د حضرت ثعلبه بن مالک د قرظی روایت موجود دی چې هغوی د حضرت عمر رضی الله عنه او د حضرت عثمان رضی الله عنه عهد مبارک معمول نقل کړې دی فرمایي :
 ادركت عمر و عثمان فكان الامام اذا اخرج يوم الجمعة تركنا الصلوة فاذا تكلم تركنا الكلام.
 (مصنف ابن ابی شيبه حواله بالا)

د دې ټولو روایاتو او د معمولاتو نه واضحه کېږي چې د خطبي په دوران کې کلام او سلام او نفل تحية المسجد جائز نه دي .

جواب: د حضرت سليک غطفانی فعلي روایت او د هغې د فعل نه چې شوافع او حنابلو کوم استدلال کړیدی. د دې جواب دا دی چې امام نسائی په خپل کتاب نسائی کې ذکر کړیدی چې سليک غطفانی یو نوی او غریب او فقیر سړی ؤو. د هغې جامي شلیدلي او زړي بلکي د نش برابرې وي. هغې ته نبی کریم صلی الله علیه و سلم عین د خطبي په دوران کې په عامه غونډه کې د مونځ کولو لپاره او درولو چې خلک دا ویني او د دې سره مرسته وکړي دا د هغې سره مرستي کولو یوه بانه وه تحیه عند الخطبة قاعده او ضابطه نه وه. گویا کې یوه جزئی واقعه وه. چې د یو مقصد لپاره وه. قاعده او ضابطه نه وه. دلته نور هم ډیر احتمالات دي.

یو احتمال دا دی چې خطبه شروع شوي نه وه. دویم احتمال دا دی چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم د خطبي شروع کیدو نه وروسته منع کړی ؤو. دا دارقطنی په واضحه توگه ذکر کړې دي. چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم خطبه منع کړي وه.

دریم احتمال دا دی چې دا د جمعې خطبه نه وه بله کونه یوه خطبه هم کیدلی شي. چې دا پیغمبري خصوصیت دی. که چیرې دا احتمالات شوافع نه مني نو مونږ د هغوی نه پوښتنه کوو چې دلته تحية المسجد چرته شوی دی؟ په حدیث په واضحه توگه ذکر دې سليک غطفانی رضی الله عنه اول جومات ته راغلو او کیناستلو. بیا نبی کریم صلی الله علیه و سلم پاسو. حال دا چې د ناستي نه وروسته ستاسو په نزد تحية المسجد نه کېږي. نو بیا د دینه څنگه استدلال کوي؟ لازماً به منل غواړي چې دا څه بله معامله وه. یوه جزئی واقعه ده. د یو خاص مقصد لپاره ده. دا د ضابطي په توگه نه خپلول کېږي. ځکه په دې سره به نور ډیر احادیث او تعامل د امت سره تعارض راشي. پاتې شوه د سليک غطفانی رضی الله عنه متعلق حدیث نو د هغې جواب دا دی چې دارقطنی د امام بخاري رحمه الله په سل (۱۰۰) روایاتو باندې تنقید کړی دی. په هغې کې همدغه یو ذکر شوی روایت دی چې هغه مسله شریف په کتاب کې ذکر کړی خو دی خو امام بخاري رحمه الله کیدی شي د همدغې وجی نه په ترجمه الباب کې خو نقل کړیدی خو په اصل کتاب کې یې نه دی درج کړی.

خلاصه داده چې د خطبي په دوران کې سلام او کلام منع دی. امر بالمعروف و نهی عن المنکر هم منع دی. ذکر او تلاوت کول هم منع دی. نو تحية المسجد د یو مستحب اجازت څنگه کیدلی شي. او دا چې داد اباحت او د حرمت مسئله هم ده. چې په هغې کې ترجیح حرمت ته ورکول کېږي.

د جمعي یور کعت موندونکي ته جمعه ملاؤ شوه

﴿۱۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أَدْرَكَ رَكْعَةً

حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل : چا چې و موندو یور کعت

مِنَ الصَّلَاةِ مَعَ الْإِمَامِ فَقَدْ أَدْرَكَ الصَّلَاةَ كُلَّهَا. (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) (۱)

مونځ د امام سره نوده و موندلو ته ټول مونځ.

توضیح: من ادرك ركعة: د دې حديث د مضمون و الاحديث په باب ما على المأموم کې تير شوی دی. هلته په دې هم بحث شوي دي. دلته صاحب مشکوٰة دا حديث د جمعي په باب کې درج کړو حال دا چې د دې حديث تعلق مطلق د مونځونو باره کې دی د جمعي سره متعلق نه دی. خودا امام شافعي رَحِمَهُ اللَّهُ د بحث دلاندي د جمعي سره مقيد کړې دی نو ځکه صاحب مشکوٰة دلته درج کړې دی. د حديث مطلب دا دی چې کوم سړي د مونځ یور کعت پوره نه وي نه و مندلو نو هغې پوره مونځ و موندلو. اوس دلته د فقهاؤ په مينځ کې لږ شان اختلاف دی چې مثلاً يو سړي ته د دويم رکعت هيڅ برخه ملاؤ نشوه بلکي په قاعده يا سجده کې شريک شو. نو اوس به هغه د جمعي دوه رکعتونه پوره کړي يا به د غرمي مونځ کوي؟ (المرقات ۳/۵۰۶).

د فقهاؤ اختلاف: د ځينو سلفو مسلک دا دی چې که د يو سړي نه د جمعي خطبه هم فوت شوه نو اوس دې هغه د غرمي مونځ وکړي. جمعه دې نه کوي. مگر جمهور فقهاء داسي نه وايي. بيا د جمهور فقهاؤ په مينځ کې اختلاف دی.

امام مالک رَحِمَهُ اللَّهُ او امام شافعي رَحِمَهُ اللَّهُ او د امام محمد رَحِمَهُ اللَّهُ يعني جمهور فرمايي چې د جمعي په مونځ کې تر څو پورې سړي ته یور کعت موندلی نو هغې ته جمعه نه ملا ويږي يعني که سړي ته آخري رکعت بيخي ملاؤ نه شو بلکي سجده يا قعده کې شريک شو نو دده نه د جمعي مونځ فوت شو. اوس به هغه د غرمي مونځ کوي.

(۱) أخرجه البخاري ۵۷/۲، رقم الحديث : ۵۸۰، مسلم ۴۲۴/۱، رقم الحديث : ۱۶۲-۱۶۷، أبو داود ۶۶۹/۱، رقم الحديث : ۱۱۲۱، سنن الترمذي ۴۰۲/۲، رقم الحديث : ۵۲۴، نسائي ۲۷۴/۱، رقم الحديث : ۵۵۳، سنن ابن ماجه ۳۵۶/۱، رقم الحديث : ۱۱۲۲، دارمي ۳۰۱/۱، رقم الحديث : ۱۲۲۰، مؤظا امام مالک ۱۰۵/۱، رقم الحديث : ۱۱، كتاب الجمعة، مسند أحمد ۲۴۱/۱.

د امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ اُو د امام ابو یوسف رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد که یو سړي ته د جمعې په مونځ کې آخري قعدہ هم ملاؤ شي نو هغه دې د جمعې مونځ وکړي د غرمي دې نه کوي ځکه هغې جمعه و موندله.

دلائل: جمهورو د حضرت ابو هريره د بحث د لاندې حديث نه استدلال کړی خو مفهوم يې د مخالف په توگه کړې دی يعنې چا چې يو رکعت و موندلو نو هغه مونځ و موندلو او چا چې يو رکعت هم ونه موندلو نو هغه بيخي مونځ ونه موندلو. اگر که د بحث لاندې حديث کې د جمعې ذکر نشته دی. مگر په همدغه باب کې په بل د حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په حديث نمبر ۱۹ کې راروان دې په هغې کې جمعې ذکر موجود دی. لهذا د جمهور د مخالف مفهوم په توگه د دې روايت نه استدلال کوي.

امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ اُو قاضي امام ابو یوسف رَحْمَةُ اللَّهِ د دې حديث نه استدلال کوي: **اذا سمعتم الإقامة فامشوا إلى الصلوة و عليكم السكينة و الوقار و لا تسرعوا فما ادرکتهم فصلوا و ما فاتکم فأتبوا.**

(بخاري)

په دې حديث کې "فما ادرکتهم" کې کله "ما" عامه ده چې څومره يې و موندلو که هغه تشهد کې شامل شو نو هغې مونځ و موندلو. دلته اگر که د جمعې ذکر نشته دی. خودا حکم ټول د مونځونو لپاره يې فرمایلی دی. لهذا دا جمعې ته هم شامل دی.

د احنافو دویم دلیل د حضرت عبد الله ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اثر دی چې په مصنف ابن ابی شيبه کې ذکر دی. الفاظ دا دي "من ادرك التشهد فقد ادرك الصلوة".

په همدغه مصنف ابن ابی شيبه کې د حضرت معاذ بن جبل رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دا روايت هم دی چې د هغه اثر دی فرمایي: **اذا دخل في صلوة الجمعة قبل التسليم وهو جالس فقد ادرك الجمعة وعن الضحاك اذا ادرك الناس يوم الجمعة جلوسا صلي ركعتين.**

جواب: جمهورو د بحث د لاندې حديث نه استدلال کړې دی مونځ هم دا منو په دې کې دا ذکر دې چې چا يو رکعت و موندلو نو هغې مونځ و موندلو.

مونځ هم دا وايو چې په دې حديث کې د دې نه زیاتي هيڅ نشته دی. که دا حضرات د مفهوم مخالف نه د استدلال کوشش کوي نو په ادب سره عرض دی چې مونځ د مفهوم مخالف قاعده نه منو. لهذا مفهوم مخالف په مونځ حجت نه دی خاص کر کله چې د منطوق په خلاف هم وي.

الْفَصْلُ الثَّانِي

د نبي کریم ﷺ د خطبې تقرير

﴿۱۳﴾ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ خُطْبَتَيْنِ كَانَ يَجْلِسُ

ابن عمر رضی اللہ عنہ وایي چې نبي کریم ﷺ به دوه خطبې داسي ویلي چې (اول) به کیناستلو کله

إِذَا صَعِدَ الْمِنْبَرَ حَتَّى يَفْرُغَ

به چې ممبر ته ختلو تردې چې فارغ به شو، راوي وایي چې زما گمان دادی چې ابن عمر رضی اللہ عنہ دا ویلي وؤ

أَرَاهُ الْمَوْزِنَ ثُمَّ يَقُومُ فَيَخْطُبُ ثُمَّ

چې تردې چې مؤذن به فارغ شو، بیا به نبي کریم ﷺ ودریدلو او خطبه به یې وفرمایله، بیا به

يَجْلِسُ وَلَا يَتَكَلَّمُ ثُمَّ يَقُومُ فَيَخْطُبُ. (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ). (۱)

کیناستو او خبرې به یې نه کولې بیا به پاڅیدو او بله خطبه به یې ورکړه.

توضیح: وَلَا يَتَكَلَّمُ: یعنی د دوؤ خطبو په مینځ کې به نبي کریم ﷺ خبرې نه کولې. د دواړو خطبو په مینځ کې د ناستي مقدار په متعلق ابن حجر رحمه الله وایي چې د سورت اخلاص د ویلو په مقدار ناسته په کارده. (المراقات ۳/۵۰۶).

په خطبه کې د بادشاه بې ځايه تعريف ناجائز دی: مسئله داده چې په بله خطبه کې به نبي کریم ﷺ د کور او د صحابو او ازواج مطهراتو او د خلفاء راشدینو حمزه او د عباس رضی اللہ عنہ لپاره دعاء کول مستحب دي. گویا کې د شاهي خاندان دی. نور خلک په هغوی باندې نه شی قیاس کیدی. د وخت خلیفه لپاره هم دعا کول جائز دي خو په شرح منیه کې لیکل شوي دي چې د بادشاهانو داسي تعريف کول چې خلاف واقع او غلط وي یا د هغوی داسي اوصاف بیانول چې په هغوی کې نه وي نو دا مکروه تحریمي دي ځکه په عبادتونو کې دروغ وویل شول.

په دې مسئله کې د زمانې په تیریدو سره نور سخت والی راغلو لهذا زموږ ځېنو ائمه حضراتو ویلي دي چې زموږ د زمانې بادشاهانو ته عادل ویل د حدود کفر ته د نزدې کیدلو مترادف دي. (کذا فی مظاهر حق)

د خطبې په دوران کې دې مونځ کوونکي د خطیب طرف ته متوجه شي

﴿١٤﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا اسْتَوَى عَلَى الْمِنْبَرِ

عبد الله ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به کله (د خطبې په وخت کې) تشریف راوړو

اسْتَقْبَلَنَاهُ بِوُجُوهِنَا . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَ قَالَ:

ممبر ته نوموړي به د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طرف ته متوجه شو، امام ترمذي داروايت نقل کړې دی او ويلي

هَذَا حَدِيثٌ لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ مُحَمَّدِ بْنِ الْقَضْلِ وَ هُوَ

يې دې چې دا حديث مونږ صرف د محمد ابن فضل د سند نه غير د بل چا په سند سره نه پيژنو، او هغه

ضَعِيفٌ ذَاهِبُ الْحَدِيثِ . (ترمذي). (١)

ضعيف دی، ده ته حديثونه نه ياد يږي.

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به په ولاړه خطبه لوستله

﴿١٥﴾ عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا اسْتَوَى عَلَى الْمِنْبَرِ

جابر بن سمرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به په ولاړه (اوله) خطبه فرمايله بيا به کيناستلو

ثُمَّ يَقُومُ فَيَخْطُبُ قَائِمًا فَمَنْ نَبَّأَكَ أَنَّهُ

بيا به (دويمې) خطبي ته (هم) پاڅيدلو او خطبه به يې وفرمايله، لهذا که په تاسو کې يو سړي ووايې

كَانَ يَخْطُبُ جَالِسًا فَقَدْ كَذَبَ فَقَدْ وَ اللَّهُ

چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به په ناسته خطبه فرمايله نو بيشکه هغه دروغ ژن دی. په خداي قسم! ما د نبي

صَلَّيْتُ مَعَهُ أَكْثَرَ مِنْ أَلْفِي صَلَاةٍ . (رَوَاهُ مُسْلِمٌ). (٢)

کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره د دوه زرو (٢٠٠٠) نه ډير مونځونه کړي دي.

توضیح: قائماً: په قرآن کریم کې ﴿وَكُرُوكَ قَائِمًا﴾ الفاظونه په يقيني توګه معلوم يږي چې نبي کریم

(١) أخرجه الترمذي ٣٨٣/٢، رله الحديث ٥٠٩

(٢) أخرجه مسلم ٥٨٩٢، رله الحديث ٣٥٠-٨٦٢

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به په ولاړه خطبه فرمایله. اسلام یو ژوندې او تابنده مذهب دی. ځکه د دې د اصولو نه او فروع نه معمولي شان خبره هم ورکه نه ده. دلته وگورئ چې د خطبې په دوران کې د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په ممبر باندې د قیام ذکر هم شته دی.

الف **صلوة**: د دوه زره (۲۰۰۰) مونځونو نه عام مونځونه او جمعې مراد دي. فقط د جمعې مونځونه مراد نه دي. ځکه د جمعې مونځونه په مدينه کې شروع شوي وو. او هلته د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ژوند مبارک موده لس کاله وه. او په لس کالو کې د پنځه سوه (۵۰۰) مونځونو نه ډیر نه شي کیدي. لهذا حضرت جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عام مونځونه مراد اخلي. او په دې کلام سره د هغې مقصد دا دی چې د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره هغه په ډیر زیات رفاقت کې پاتې شوی دی. (المقات ۵۰۸-۵۰۹/۳).

د خطیب لپاره مستحب ده چې د هغې په لاس کې نیزه یا توره وي چې په هغې سره اشاره کېږي چې د دې دین احکامات محفوظ دي ځکه د جهاد عمل جاري دی. چې کوم ښار د توري په زور فتح شوي وي لکه مکه نو هلته دې د جمعې په ورځ خطیب په لاس کې توره واخلي او خطبه دې ولولي. او کوم ښار چې په صلحې سره فتح شوي وي نو هلته دې بغیر د توري نه خطبه ولوستل شي. ینا بیع کې لیکل شوي دي چې دویمه خطبه دې لږ په قلاړه او از سره وویل شي. (المقات ۵۰۸/۳).

په ناسته خطبه جائزه نه ده

﴿١٦﴾ وَ عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ : أَنَّهُ دَخَلَ الْمَسْجِدَ
او د کعب ابن حجره باره کې منقول دی چې هغه (یو ځل د جمعې په ورځ) په جومات کې (هغه وخت) داخل
وَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَمْرِ الْحَكَمِ يَخْطُبُ قَاعِدًا
شو. کله چې عبد الرحمن ابن ام الحکم (چې د بنو امیوه نه و) په ناسته خطبه ولوستله. نو کعب ابن حجره
فَقَالَ : انظروا إلى هذا الخبيث يخطب قاعداً وَ قَدْ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى :
وویل چې (لږ) د دې خبیث طرف ته وگورئ په ناسته خطبه وايي حال دا چې د الله تعالی ارشاد دی: یعنی
﴿وَ إِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انْفَضُّوا إِلَيْهَا وَ تَرَكَوا قَائِمًا﴾. (رواه مسلم). (۱)
کله چې خلک سودگري یا لوبي کوي نو د هغوی طرف ته منډي وهي او تا په ولاړه پرېږدي.

توضیح: و عبد الرحمن: داسې د بنو امیه نه وو. د وخت د حاکم د طرف نه والي وو. ده په ناسته خطبه

ورکوله. چې جلیل القدر صحابي پرې په سختو الفاظو سره تنقید وکړو او منکر باندې رد کول د صحابو یو لوی امتیاز وو. (المراقات ۳/۵۰۹).

تجارة: په مدينه منوره کې ځل ډیره سخته وچ کالی راغله. دهغه وچ کالی په وخت کې د شام نه یو قافلي غله راوړله. د جمعې ورځ وه. چې د جومات خلکو ته پته ولگیدله نو د مجبوری په وجه د قافلي طرف ته په منډو شول. نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په ممبر ولاړ وو. یو څو صحابه هم وو. مگر اکثر باهر لاړل. د همدغه متعلق دا ایت نازل شو. چې په هغې د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په ممبر باندې د ولاړ پاتې کیدلو بیان دی. الحمد لله د دین اسلام یوه یوه شعبه او دهغې ټولې نښانې محفوظې او په امن کیدي. آیا د دینا یو مذهب والاد خپل نبي یا د دیني پیشواد حالاتو دغه شان پوره نقشه خودلی شي؟ نه هرگز نه. دا نعمت فقط د اسلام او د اهل اسلام والاؤ ته حاصل دی. (المراقات ۳/۵۰۹).

د خطبې په دوران کې حرکتونه کول او لاسونه خوځول مناسب نه دي

﴿١٧﴾ وَعَنْ عُمَارَةَ بْنِ رُوَيْبَةَ : أَنَّهُ رَأَى بِشْرَ بْنَ مَرْوَانَ عَلَى الْمِنْبَرِ
او د عماره ابن رويبه باره کې منقول دي چې هغوی (يو ځل) بشر ابن مروان ته په ممبر باندې (د خطبې
رَافِعًا يَدَيْهِ
په وخت کې) خپل لاسونه او چټولو باندې وليدو (لکه نن سبا چې مقررين او واعظين د تقريرونو په دوران
فَقَالَ : قَبَّحَ اللهُ هَاتَيْنِ الْيَدَيْنِ
کې د خطابت په جوش کې خپل لاسونه او چټوي) نو وې ويل چې: الله تعالى دده دواړه لاسونه هلاک کړي
لَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا يَزِيدُ عَلَيَّ أَنْ يَقُولَ بِيَدَيْهِ هَكَذَا
مانبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ليدلی دی چې په خپل لاس سره به يې ډيري اشاري نه کولي، ددې وينا سره هغه
وَأَشَارَ بِأَصْبُعِهِ الْمَسْبُوحَةِ. (رَوَاهُ مُسْلِمٌ). (١)
د خپلې شهادت گوتې سره اشاره وکړه.

توضیح: قبح الله: په دې حديث کې صحابي د وخت د حکمران يو منکر باندې په سختو الفاظو کې تنقید کړیدی. هغه سړي د خطبې په دوران کې د ضرورت نه لاسونه زيات خوځول. (المراقات ۳/۵۱۰).
علماء و ليکلي دي چې د خطبې په دوران کې لاسونه خوځول يا اوچتول دا يوه طبعي او عادي معامله ده.

نبي کریم ﷺ به د خپل عادت مطابق فقط گوتې سره اشاره کوله. لاس به یې ډیر نه خوځولو. د دهغه شان عادتونو د خپلولو څوک په سختۍ سره پاپند کولی نشي. خو صحابه کرام رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ دا چې د نبي کریم ﷺ عاشقان وو. هغوی به د نبي کریم ﷺ په اداگانو کې یو بدلون هم نه شو برداشت کولی. ځکه یې په یو امر عادي کې یې خلاف کولو باندې دا سړي ورتلو ابو سخته جمله یې استعمال کړه. فجزاه الله خيرا. (المرقات ۳/۵۱۰).

د حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د اطاعت مثال

﴿١٨﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: لَبَّأُ اسْتَوَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ عَلَى الْمِنْبَرِ
جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم ﷺ يو ځل د جمعي په ورځ (د جمعي دپاره) په منبر باندې ودریدلو
قَالَ : اجْلِسُوا فَسَمِعَ ذَلِكَ ابْنُ مَسْعُودٍ
او صحابو ته یې وفرمایل چې (د خطبي د اوریدلو لپاره) کښی. چې عبد الله ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ کله دا
فَجَلَسَ عَلَى بَابِ الْمَسْجِدِ فَرَأَاهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
ارشاد واوریدونو هغه د جومات په دروازه کې کیناستل چې نبي کریم ﷺ هغه ولیدلو نو وي
فَقَالَ: تَعَالَ يَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَسْعُودٍ. (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ). (١)
فرمایل چې ای عبد الله ابن مسعوده! ته دلته راشه.

توضیح: باب المسجد: د صحابه کرامو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ اطاعت وگورۍ چې په غوږونو یې د "اجلس" آواز ولگیدو بیا یې دې ته ونه کتل چې چاته وایي یا څای هم د کیناستلو دی یا نه، هېڅ شي ته یې ونه کتل بلکې فقط حکم ته یې وکتل چې د کیناستلو حکم شوی دی اوس کیناستل دي. (المرقات ۳/۵۱۱).
دلته حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ همدغه شان وکړل او په دروازه کې کیناستلو. نو هغه بیا نبي کریم ﷺ په خوگو الفاظ سره راوغوښتلو "تعال يا عبد الله ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ".

علماؤ لیکلی دي چې دا خبرې د خطبي د شروع کیدلو نه مخکې وي ځکه وروسته بیا د خطبي په دوران کې خطیب هم خبره نه شي کولی. د دې حدیث نه دا خبره په واضحه توگه ثابته شوه چې د خطبي په دوران کې تحية المسجد جائز نه دی. گڼي نبي کریم ﷺ به حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته حکم کړی وی چې دوه رکعته مونځ وکړه. (المرقات ۳/۵۱۱).

د جمعې مونځ نه موندلو په صورت کې د غرمې لموځ کول په کار دي

﴿١٩﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أَدْرَكَ				
ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: چاته چې ملاو شي (دامام سره) د				
مِنْ	الْجُمُعَةِ	رَكْعَةً	فَلْيُصَلِّ	إِلَيْهَا
جمعې د ورځې يو رکعت نو د هغه سره دې دويم رکعت هم وکړي (يعني دويم رکعت دې يواځې وکړي				
وَ	مَنْ	فَاتَتْهُ	الرَّكْعَتَانِ	فَلْيُصَلِّ
او مونځ دې پوره کړي) او کوم سړي ته چې دواړه رکعتونه ملاؤ نه شي نو هغه دې څلور رکعتونه وکړي يا				
قَالَ : الظُّهْرِ . (رَوَاهُ الدَّارُ الْقُطَيْبِيُّ) . (١)				
يې وفرمايل چې د غرمې مونځ دې وکړي.				

توضیح: الرکعتان: یعنی که د جمعې په دواړو رکعتونو کې هیڅ یو رکعت ملاؤ نه شو، نه تشهد او نه سجده، نو اوس به هغه سړی د جمعې مونځ په ځای د غرمې څلور رکعتونه وکړي. د دې حدیث د ظاهري الفاظو نه هم جمهورو استدلال کړی دی چې د یو رکعت ملاویدل د جمعې د موندلو لپاره ضروري دی. د دې مسئلې تفصیل مخکې تیر شوی دی. (المراقات ۳/۵۱۲).

۲۳ جمادی الاول ۱۴۱۰ هـ

باب صلوة الخوف

دویری د مونخ بیان

قال الله تعالى: ﴿وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَائِكُمْ وَلْتَأْتِ طَائِفَةٌ أُخْرَى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَذَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً﴾
(سورة نساء آیت: ۱۰۲)

د صلوة خوف مشروعیت کله وشو په دې کې دیر اقوال دي: د ځینې علماؤ قول دی چې د صلوة خوف مشروعیت په څلورمه هجری کې شوی ؤو، ځینو پنځمه هجری، ځینو شپږمه هجری او ځینو اوومه هجری قول کړی دی. مگر جمهور علماء څلورمې هجری ته ترجیح ورکوی. د ټولونه اول دا مونخ د مکې او جدي په مینځ کې په یو مقام کې شوی ؤو چې د هغې نوم عسفان دی. په حدیث کې داسې تصریح ده چې د ضحجان غر او عسفان په مینځ کې اولنی مونخ ویری ادا شوی ؤو. د کفارو د ویری او د دښمن د حملي کیدلو په وخت کې چې مونخ کېږي هغې ته ویری مونخ وایي. د ویری دا مونخ د کتاب الله نه ثابت دې او تر یو حد پورې په کتاب الله کې د دې ادا کولو طریقه هم بیان شوي ده. دا مونخ د سنت رسول الله ﷺ نه هم ثابت دی. البته د حالاتو د مقاماتو د نظر لاندې د دې مختلفې طریقي څرگندي شوي دي. امام ابو داؤد رَحْمَةُ اللهِ پهِ خپل سنن کې د دې مونخ اته (۸) طریقي بیان کړي دي. (المراقات ۳/۵۱۴).

ابن حبان نهه (۹) طریقي ذکر کړي دي. ابن حزم رَحْمَةُ اللهِ د دې متعلق مستقل جز لیکلی دی په هغه کې ده څوارلس (۱۴) طریقي بیان کړي دي او ځینو شپاړس (۱۶) طریقي بیان کړي دي. په دې باندې د امت اتفاق او اجماع ده چې د ویری مونخ یو مشروع او جائز مونخ دی او د نبی کریم ﷺ د مونخ نه بار بار ثابت شوي دي.

د نبی کریم ﷺ نه وروسته خلفاء راشدینو او د صحابو په دور کې د دې مشروعیت پاتې ؤو. په دې باندې هم د جمهورو اتفاق دی. البته د امام ابویوسف رَحْمَةُ اللهِ نه یو روایت دی. هغه فرمایي چې د ویری مونخ د نبی کریم ﷺ سره خاص ؤو. کله چې نبی کریم ﷺ وفات شونو اوس دا مونخ مشروع نه دی. (المراقات ۳/۵۱۴).

د امام ابو یوسف رَحْمَةُ اللَّهِ دَلِيل: امام ابو یوسف رَحْمَةُ اللَّهِ قُرْآن د آیت ﴿وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ﴾ نه استدلال کوي چې په دې کې په خاصه توګه باندې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته خطاب دی. او د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د موجودیت طرف ته واضحه اشاره ده. ګویا د ویري د مونخ لپاره د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ موجودیت قید او شرط دی. نو چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په دنیا کې پاتې نشو نو د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره مخصوص دا مونخ پاتې نشو. دویم دلیل دا چې د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د موجودګۍ کې به خلکو د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه بغیر بل چا پسي مونخ کول نشو برداشت کولی. لهدا د بیل بیل جماعتونو گنجائش نه وو. د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د مرګ نه وروسته دا صورت پاتې نه شو. لهدا د یو جماعت په ځای ډیر ډیر جماعتونه شي نو هیڅ ضرورت نشته دی.

خو په دې مسئله کې چا هم د امام ابو یوسف رَحْمَةُ اللَّهِ سره ملګرتیا نه ده کړې ځکه دا رائي د هغې د تفرداتو او په شواذ کې شمیرل شوي ده. بیا د جمهورو فقهاؤ په نزد د ویري مونخ د کولو په طریقو کې څه اختلاف دی. (المراقات ۳/۵۱۴).

د امام احمد رَحْمَةُ اللَّهِ په د ویري د مونخ طریقه امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ وايي چې په احادیثو کې څومره طریقي څرګنده شوي دې هغه د موقع او مقام او د حالت او د زمان د نظر لاندې ټولي طریقي جائز دي. علماء وايي چې د دوه طریقو نه بغیر د امام احمد رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد ټولي طریقي جائز دي.

د امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ او د امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد ویري د مونخ طریقه

د امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ او د امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد هم د ویري د مونخ ډیري طریقي دي. البته د هغوی په نزد یوه طریقه راجحه او غوره ده. هغه طریقه داسي چې امام به خلک په دوه جماعتونو تقسیم کړي: یوه ډله به د دښمن په مقابله کې ودروي او بلې ډلې سره به یو رکعت وکړي. دا ډله به دویم رکعت وکړي او لا په شي او د پوستې ډله به د مونخ لپاره راو لیږي او امام به د هغوی انتظار کي اوسي. کله چې هغه ډله راشي نو د امام سره به یو رکعت وکړي. اوس امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ وايي چې امام به د قعدې نه وروسته سلام وگرځوي او فارغ به شي. مګر امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ وايي چې سلام دې نه ګرځوي بلکي د مقتدیانو انتظار دې وکړی. کله چې دویمه ډله مونخ پوره کړي نو د امام سره دې سلام وگرځوي او د مونخ نه دې فارغ شي. د امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ او د امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ په مینځ هم دغه لږ شان فرق دی. په دې طریقه کې دا بڼه والې خوشته دی چې په دې مونخ کې د مقتدیانو تګ راتګ خو نشته دی خو په دې کې نقصان دا دی چې د قلب (زړه) موضوع لازم راضي هغه دا چې امام به د مقتدیانو انتظار کوي نو پیش امام به د "شا" امام جوړ شي.

دویم نقصان دا چې د اولنی ډلې مقتدیان به د مونخ نه د امام نه مخکې فارغه شي. دا هم قلبی موضوع ده چې امام لا تر اوسه په مونخ کې دي او مقتدیان فارغه شو او پوستي او سنگر ته ورسیدل.

د احنافو په نزد دویری د مونخ غوره طریقه: د احنافو د ویری د مونخ یوه طریقه په متون کې ذکر ده. او یوه طریقه په شروحاتو کې ذکر ده دواړه طریقی غوره دي. د احنافو په کتابو کې په متون کې چې کومه طریقه ذکر ده هغه داسې ده چې امام به ټول مونخ گزاره په دوه ډلو کې تقسیم کړی. اوله ډله به مونخ ته راشي او بله ډله به د دښمن مخي ته ودریږي. اوله ډله به یو رکعت د امام سره وکړي او د دښمن مقابلي ته به د مونخ په حالت کې به د پوستي طرف ته لاړ شي. د هلته نه به دویمه ډله راشي او د امام سره به یو رکعت وکړي. امام به د سلام نه وروسته فارغ شي. ځکه دا د سفر د حالت مونخ دی چې دوه رکعته دی. بهر حال دا ډله به د مونخ په حالت کې پوستي او سنگر ته لاړ شي او د هلته نه به اوله ډله راشي او دویم رکعت به پوره وکړي او لاړه به شي او هغه دویمه ډله به راشي او مونخ به پوره کړي.

په دې طریقي تگ او راتگ ډیر زیات دی او دا طریقه اقرب الی حکم القرآن ده ځکه د قرآن آیت کې هم ډیر تگ راتگ ذکر دی. احنافو د حضرت ابن عمر رضی الله عنهما د حدیث نه دا طریقه اخستلي ده.

دا چې د مونخ باره کې دا ویل شوي دي چې د کوم ځای نه شروع شي او هملته دې ختم کړی شي. نو ځکه تگ راتگ ډیر شو. مونږ ته دلته دا خیال ساتل په کار دي. چې اوله ډله کله خپل دویم رکعت پوره کړی نو هغه به قرأت نه کوي بلکې چپ به ولاړ وي ځکه هغه وروستي دي او وروستي به په خپل مونخ کې قرأت نه شي کولی.

د احنافو په کتابونو کې چې کومه مختاره طریقه لیکلې شوي ده هغه دا ده چې دویمه ډله چې کله یو رکعت وکړي نو د پوستي طرف ته به بغير د مونخ نه لاړ شي بلکې خپل دویم رکعت به پوره کړي او لاړ دي شي. اوس دواړه طریقه ته د احنافو په نزد ځکه مختار ویل شوي دي چې په اوله طریق کې خوئیدل راخوئیدل او تگ راتگ ډیر دی. او په بله طریقه کې اگر که خوئیدل لږ دي خو په هغې کې نقصان دا دی چې لاحقینو نه مسبقین زر فارغ شو. حال دا چې د اصولو مطابق به وروستي د مخکینو نه اول فارغیږي. غرض دا چې په دواړو طریقو کې څه بڼه والی او څه نقصان شته دی. لهذا دواړه په مختار کیدو کې مساوي دي.

دلایل: مالکیو او شوافعو د دې باب د حدیث نمبر ۲ نه استدلال کړیدی چې د حضرت یزید رومان رضی الله عنه نه روایت دی او بخاری دا د سهل بن ابی حشمه رضی الله عنه نه روایت کړیدی. د احنافو ائمو د باب د اولني حدیث نه استدلال کړیدی چې د حضرت ابن عمر رضی الله عنهما نه منقول دی. د ابن عمر رضی الله عنهما دا روایت د قرآن کریم سیاق او سباق ته ډیر نژدې دی. لهذا د احنافو مختاره طریقه اقرب الی القرآن دی.

جواب: مالکیو او شوافعو خپله مختاره طریقي ته افضله گڼلي ده. ځکه په هغې کې تگ راتگ نشته دی. مونږ د دې جواب ورکوو چې د مونخ دننه خوئیدل راخوئیدل او تگ راتگ د شریعت د قواعدو په رڼا کې د مجبوري په وخت کې صحیح او معهود او معروف دی. لکه دلهم او د مار چپچلو لپاره یاد

بي اودسه د اودس لپاره تګ راتګ ثابت دي. خو شوا فغو او مالکيو چې کومه طريقه خپله کړې ده. هغه خود امامت د اصولو خلاف ده. او په هغې د قلب موضوع ده چې امام تابع شي او مقتدي متبوع شي. لهذا دا طريقه افضله نه ده بلکي کومه طريقه چې مونږه خپله کړې ده هغه افضله ده. بهر حال دا د اولي او غير اولي مسئله ده د جواز او عدم جواز اختلاف نه دی. (المرقات ۳/۵۱۸).

دوه طريقي معمول به نه دي :

خو په دې ټولو طريقو کې دوه طريقي داسي دي چې په هغې باندې عمل امکان نه لري. اوله طريقه داده چې هره طريقه يو يور کعت وکړي او لاړ دې شي. د امام به دوه رکعت وي او د قوم به يو يور کعت وي دا طريقه د جمهور فقهاؤ په نزد جائز نه ده. اگر که امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ دَاهِمُ جَائِزٌ گڼلي په دې طريقه کې مشکل دا دی چې يور کعت مونږ په شريعت کې معهود او معروف نه دی. دويم طريقه معمول به طريقه هغه ده چې هره ډله دوه دوه رکعت وکړي نو د امام به څلور رکعت شي او د مقتديانو به دوه دوه رکعت شي. په دې کې مشکل دا دی چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په دوه رکعتونو باندې سلام گرځولی دی. که چيرې دا مونږ د مسافرؤ نو څلور رکعت ولي شو؟ او که دا مونږ د مقيم وي نو په مينځ کې يې سلام ولي وگرځولو؟ بهر حال په دې کې به دا تاويل کېږي چې دا د هغه وخت خبره ده کله چې فرض مونږ دوه ځله ادا کيدی. دا طريقه صاحب مشکوٰۃ په فصل ثاني کې اولني حديث نمبر ۵ کې د حضرت جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د روايت به جوالي سره ذکر کړی دی. هلته به په دې کې نوره تشریح او توضیح او توجيه ذکر ده. (المرقات ۳/۵۱۸).

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په دور کې دویرې د مونږ يوه طريقه

﴿١﴾	عَنْ	سَالِمِ	بْنِ	عَبْدِ	اللَّهِ	بْنِ	عُمَرَ	عَنْ	أَبِيهِ
سالم ابن عبد الله ابن عمر <small>رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ</small> خپل پلار (حضرت عبد الله ابن عمر <small>رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ</small>) نه روايت کوي چې هغوی									
قَالَ : عَزَّوْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَبْلَ تَجْدِ									
وويل چې مونږ (يو ځل) د نبي کریم <small>صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> سره د نجد طرف ته د جهاد لپاره لاړو (کله چې) مونږ									
فَوَازَيْنَا الْعَدُوَّ فَصَافَفْنَا لَهُمْ فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ									
د بښمانو ته مخامخ شونو مونږ د هغوی (مقابلي) لپاره صفونه جوړ کړل نو او دريدو نبي کریم <small>صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small>									
يُصَلِّي لَنَا فَقَامَتْ طَائِفَةٌ مَعَهُ .									
مونږ د مونږ کولو لپاره نو يو يوي ډلې د نبي کریم <small>صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> سره (د مونږ دپاره) ودریدو او بله ډله د									

وَ أَقْبَلَتْ طَائِفَةٌ عَلَى الْعَدُوِّ وَ رَكَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ بِمَنْ

دښمن په مقابله کې ودریدله نویوه رکوع وکړه نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دهغه خلکو سره چې د نبي عَلَيْهِ السَّلَام

مَعَهُ وَ سَجَدَ سَجْدَتَيْنِ ثُمَّ

سره (د مونځ په ډله کې) شریکه وه او دوه سجدي یې وکړي بیا هغه خلک (چې د نبي عَلَيْهِ السَّلَام سره په

انصَرَفُوا مَكَانَ الطَّائِفَةِ الَّتِي لَمْ تُصَلِّ

مونځ کې وه) دهغه خلکو په ځای لارل چا چې مونځ نه وکړی (او د دښمن په مقابله کې ودریدل) کومو

فَجَاؤا فَرَكَعَ رَسُولُ

خلکو چې مونځ نه وکړی هغه راغلل (او د نبي عَلَيْهِ السَّلَام سره په مونځ کې شریک شو) نور رکوع وکړه رسول

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ بِهِمْ رُكْعَةً وَ سَجَدَ سَجْدَتَيْنِ ثُمَّ سَلَّمَ فَقَامَ

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دهغه خلکو سره او دوه سجدي یې وکړي بیا یې سلام وگرځول او بیا دا خلک ودریدل

كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ فَرَكَعَ لِنَفْسِهِ رُكْعَةً وَ سَجَدَ سَجْدَتَيْنِ . وَ رَوَى نَافِعٌ نَحْوَهُ

او هر یو خپله خپله یوه رکوع او دوه سجدي وکړي نافع هم دغه شان روایت بیان کړی مگر هغه دومره

وَ زَادَ : فَإِنْ كَانَ خَوْفٌ هُوَ أَشَدُّ مِنْ ذَلِكَ

ډیر نه دی بیان کړی چې که (عین د جنگ په حالت کې او) ویره ددی نه هم ډیره وي (چې پاس ذکر شوي

صَلُّوا رِجَالًا قِيَامًا عَلَى أقدامِهِمْ

طریقي سره مونځ کول امکان نه لري) نو مونځ دې وکړي خلک پیاده، یا په ولاړه او یا (که پیاده نه وي)

أَوْ رُكْبَانًا مُسْتَقْبِلِي الْقِبْلَةِ أَوْ غَيْرَ مُسْتَقْبِلِيهَا

نو په سورلی باندې (که امکان لري نو) قبلي طرف ته (او که ممکن نه وي) چې هر طرف ته مخ کړي وي

قَالَ نَافِعٌ لَا أَرَى ابْنَ عُمَرَ ذَكَرَ ذَلِكَ إِلَّا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ) . (۱)

نافع وايي چې زما دا خیال دی چې ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ الفاظ به د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه نقل کړي وي.

توضیح: فوازینا: دا صیغه د موازات نه د متکلم مع الغير صیغه ده د مقابل کیدو په معنی سره

دی. (المركات ۳/۵۱۵).

صافقنا لهم: یعنی د دشمن په مقابل کې د جنگیدو د پاره مونږ هم د هغوي د مقابلې د پاره صفونه جوړ کړل. (المركات ۳/۵۱۵).

قبل نجد: نجد او چتي زمکي ته وايي. د نجد نه مراد دلته نجد حجاز دی نجد يمن نه دی. (المركات ۵۱۴-۳/۵۱۵).

نن سبا په سعودی باندي د نجد د اوسیدونکو حکومت دی، د ص اطراف نجد دی.

فرکع لنفسه: په حدیث کې چې د ویري د مونځ کومه طریقہ د احنافو په نزد مختارده او اقرب الی القرآن ده. په دې حدیث کې اگر که هغه ټوله طریقہ موجوده دېنه ده کومه چې احنافو اخیستي ده خو په حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ باندي موقوف یوه حدیث کې هغه طریقہ په پوره توگه ذکر ده. چې هغه امام محمد رحمۃ اللہ په خپل کتاب الآثار کې ذکر کړي ده. (المركات ۳/۵۱۵).

د احنافو ائمه وايي چې که د مازيگر مونځ وي نو اوله ډله به دوه رکعت وکړي او دویمه ډله به یو رکعت وکړي.

رجالا قیاما علی اقدامهم: یعنی که ویره ویره سخته وي نو بیا پیدل په تلو تلو کې مونځ کېږي. په دې کې به د رکوع او د سجدي لپاره اشاره کېږي. او که په سورلی باندي سپوروي نو په اشاره باندي به فرض مونځ وکړي که د قبلي طرف ته وي او که نه وي. (المركات ۳/۵۱۵).

د احنافو ائمه وايي چې په دغه شان صورت کې هغه سړی مونځ کولی شي چې هغه مطلوب وي یعنی د بنمن هغې پسي وي او د هغې د راگیرولو لپاره هغې پسي منډي وهي. احناف وايي چې د طالب لپاره داسي مونځ کول جائز نه دی. یعنی کوم سړي چې د بنمن پسي وي او د بنمن مخکې تختي. د دې حدیث نه معلومه شوه چې د فرض مونځ څومره مهم شی دی او دا د الله تعالی څومره مهم حکم دی چې په دې حالت کې هم مونځ نه شي پریخودل کیدی. همدغه شان د دې حدیث نه دا هم معلومه شوه چې جهاد څومره مهم حکم دی ځکه د عباداتو ټولي نقشي ماتېږي خو جهاد موقوف یا مؤخر کیدی نه شي. د دې حدیث نه دا هم معلومه شوه چې فرض مونځ په یو مکرر وخت کې نه شي کیدلی گیني امام به بیل بیل دوه ځل کولی. علماء لیکي چې د ویري د مونځ دا صورت په هغه وخت کیدی کله چې دیو امام پسي خلک د مونځ کولو تنگار کوي او بل امام پسي مونځ نه کوي لکه څنگه چې د نبي کریم صلی اللہ علیه وسلم په زمانه کې ؤ. خو که جدا جدا امامانو پسي خلک مونځ کوي نو بیا به د ویري د مونځ د دغه صورت ضرورت نه پېښیږي. بهر حال دا حدیث په جزوي توگه باندي د احنافو دلیل دی.

دویری دمونځ یوه بله طریقه

﴿۲۶﴾ وَ عَنْ يَزِيدَ بْنِ رُوْمَانَ عَنْ صَالِحِ بْنِ خَوَاتٍ عَمَّنْ
یزید بن رومان د صالح ابن خوات نه او داد هغه سړي نه (د دویری دمونځ طریقه) نقل کوي چې دویری
صَلَّى مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ ذَاتِ الرِّقَاعِ صَلَاةَ الْخَوْفِ : أَنَّ طَائِفَةً
مونځ یې کړې ودر رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره د ذات الرقاع په ورځ کې چې (په هغه ورځ) یو جماعت د نبی
صَفَّتْ مَعَهُ وَ طَائِفَةٌ وَجَاءَ الْعَدُوُّ
عَلَيْهِمُ السَّلَامُ سره (د مونځ لپاره) صفونه جوړ کړل او بل جماعت د دښمن مقابلې ته په صف کې ودریدل نونبی
فَصَلَّى بِأَلْقِي مَعَهُ رَكْعَةً ثُمَّ تَبَتَّ قَائِمًا
عَلَيْهِمُ السَّلَامُ د هغه جماعت سره چا چې د هغه سره یو رکعت مونځ کړې و (یو رکعت یې پوره کړو) نو ودریدل او
وَ اتُّوْا لِأَنْفُسِهِمْ ثُمَّ
هغه جماعت خپل مونځ پوره کړو (یعنې دویم رکعت هغوی ځان له وکړو یا د هغې نه وروسته د جماعت (د
انصَرَفُوا فَصَفُّوا وَجَاءَ الْعَدُوُّ
مونځ نه فارغ شو) واپس شواو د دښمن مقابل کې یې صف جوړ کړو او هغه جماعت چې د دښمن مقابل کې
وَ جَاءَتِ الطَّائِفَةُ الْأُخْرَى فَصَلَّى بِهِمُ الرُّكْعَةَ الَّتِي بَقِيَتْ مِنْ صَلَاتِهِ
په صفونو کې ولاړ و (د مونځ لپاره) راغلل نونبی عَلَيْهِمُ السَّلَامُ دویم رکعت چې پاتې و د هغه جماعت سره وکړو
ثُمَّ تَبَتَّ جَالِسًا وَ اتُّوْا لِأَنْفُسِهِمْ
او (التحيات ته) کیناستو او هغه جماعت خپل هغه اولني رکعت چې پاتې و هغې ځان له وکړو او په التحیات
ثُمَّ سَلَّمَ بِهِمْ . (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) (۱)
کې د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره شریک شول. نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د هغوی سره سلام وگرځول.
وَ أَخْرَجَ الْبُخَارِيُّ بِطَرِيقٍ آخَرَ عَنِ الْقَاسِمِ عَنِ صَالِحِ بْنِ خَوَاتٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ أَبِي حَنِيْفَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ .

(۱) أخرجه البخاري ۴۲۱/۷. رقم الحديث ۴۱۲۹. مسلم ۵۷۵۱. رقم الحديث ۳۱۰-۸۴۲. ابوداؤد ۳۰/۲. رقم الحديث ۱۲۳۸. ترمذي

۴۵۵/۲. رقم الحديث ۵۶۵. نسائي ۱۷۱۳. رقم الحديث ۱۵۳۷. دارمي ۴۲۹/۱. رقم الحديث ۱۵۲۲

توضیح: ذات الرقاع: دیوی غزوی نوم دی چې په ۵ھ کې شوی ؤو. (المرقات ۳/۵۱۸).

رقاع: د ټوټې توکړې او چیرې ته وایي. دا چې په دې غزوه کې د صحابه کرام رضی اللہ عنہم سره بوتان ؤو یا نه ؤو یا شلیدلي ؤو او هغوی لوڅي خپي سفر کولو چې د هغې په وجه د هغوی بڼي زخمي شوي او په هغې کې سوري وشو نو بیا هغوی د خپلو بڼو نه د ټوټو چیرې وټرلي نو ځکه د دې غزوي مونځ ذات الرقاع شو. ځینې علماء وایي چې په کومه زمکه مجاهدیو نو سفر کولو نو په هغه کې مختلف رنگ او ټوټي وي نو ځکه هغې غزوي ته ذات الرقاع وویل شو. (المرقات ۳/۵۱۸).

په دې حدیث کې چې د ویري د مونځ کومه طریقه ده دا د امام مالک رحمۃ اللہ او د امام شافعي رحمۃ اللہ د مسلک موافق دی. دا حدیث د هغوی دلیل دی لکه څنگه چې د دې نه مخکې حدیث د احنافو دلیل دی او د حنابلو په نزد ټولي طریقي جائز دي.

لطف — بجن دم بدم قهر بجن گاه گاه * ده بجن بجن واه واه ده بجن بجن واه واه

د ویري د مونځ یو بله طریقه او د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم شجاعت

﴿۳﴾ وَ عَنْ جَابِرٍ قَالَ : أَقْبَلْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى إِذْ كُنَّا

جابر رضی اللہ عنہ وایي چې مونځ د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم سره (د جهاد لپاره) روان شو تر دې چې مونځ ورسیدو

بِذَاتِ الرَّقَاعِ قَالَ : كُنَّا إِذَا أَتَيْنَا عَلَى شَجَرَةٍ قَلِيلَةٍ

ذات الرقاع ته جابر رضی اللہ عنہ وایي چې (زموږه قاعده وه) چې مونځ به کله سیوري کونکي بوتی و موندونو

تَرَكَنَاهَا لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

مونځ به هغه نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته پرېخودو (چې نبی عليه السلام د هغې دلاندې آرام وکړي) نو په ذات الرقاع

قَالَ : فَجَاءَ رَجُلٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَ سَيْفٌ

کې داسي وشو چې نبی عليه الصلاة والسلام دیو سیوري والا ونې لاندې آرام کولو نو یو مشرک راغلو او توره

رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُعَلَّقٌ بِشَجَرَةٍ فَأَخَذَ سَيْفَ نَبِيِّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْرَجَهُ

د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ونې ته زورنده وه نور او ایې خسته توره د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم (اوبی کریم

صلی اللہ علیہ وسلم په هغه باندې خبر نه شو ځکه نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم اوده ؤو او یاد هغې سره مشغول ؤو)

فَقَالَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَتَخَافُنِي ؟ قَالَ : لَا

هغه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ته وویل چې آیاته زمانه ویرېږي؟ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ورته وفرمایل چې نه

(زه ستانه ولي ويريريم ځکه زمانه بغير بل څوک نه ماته گټه رارسولی شي او نه نقصان) نوډې مشرک

قَالَ : فَمَنْ يَمْنَعُكَ مِنِّي ؟ قَالَ : اللَّهُ

ورته وويل چې بيا به تازمانه څوک بچ کړي؟ نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته وفرمايل چې الله تعالى به مې

يَمْنَعُنِي مِنْكَ . قَالَ : فَتَهَدَّدَهُ أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَغَمَدَ السَّيْفَ

ستانه بچ کړي جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې صحابؤ (کله دا وليدونو) دا يې وويرو لو هغه توره په نيام کې کيخوده

وَ عَلَّقَهُ قَالَ : فَتُودِي بِالصَّلَاةِ

او هغه بوتې ته يې رازورنده کړه جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې بيا د (غرمي يادمازيگر) مونځ لپاره اذان (او تکبير)

فَصَلَّى بِطَائِفَةٍ رَكَعَتَيْنِ

وويل شونو نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (اول) د يو جماعت سره دوه رکعتونه وکړل او هغه جماعت (دوه رکعته

ثُمَّ تَأَخَّرُوا وَ صَلَّى بِالطَّائِفَةِ الْأُخْرَى

مونځ وکړو او د بنمن دمقابلې ارادي لپاره) وروسته لاړل. بيا نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دويم جماعت سره

رَكَعَتَيْنِ قَالَ : فَكَانَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرْبَعُ رَكَعَاتٍ

دوه رکعته وکړل. جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې (دغه شان) نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ څلور رکعته پوره کړل او د

وَلِلْقَوْمِ رَكَعَتَانِ (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) (۱)

خلکو دوه دوه رکعته شول.

توضیح: فاخرطه: اختراط د توري د نيام نه راويستلو او تاوولو په معنی کې دی. (المركات ۲/۵۲۰).

قال لا: د دې نه معلومه شوه چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اشجع العرب او د ټولو نه زړه وروؤو. همدغه وجه وه چې د حضرت خالد بن وليد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پشان لوي لوي زړه وروړ په نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باندي ايمان راوړلو او د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تابع شول. کيڼي په انساني طبيعت کې داسي واقع شوي دي چې زړه ورسېرې کله هم د يرندو کې تابعداري نه کوي. (المركات ۳/۵۲۰).

د علامه واقدی وينا ده چې دا مشرک کله عاجز شو نو بيا مسلمان شو او د دې وجی نه ډير خلک

مسلمانان شو خو ابو عوانه او داسي نور محدثين وايي چې دا سپري مسلمان شوي نه و خو هغه دا وعده كړي وه چې بيا به مقابلې نه كوم نو نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه معاف كړو او هيڅ سزايې ورنه كړه.

سوال: شيخ مظهر فرمايي چې د ويري د مونځ دا واقعه هم په ذات الرقاع كې شوي وه چې په كې نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ څلور ركعتو مونځ كړي وو او د دې په مخكې د حديث نمبر ۲ واقعه هم ذات الرقاع ده. حال دا چې هلته دوه ركعتو ويري د مونځ ذكر دى. په دې دواړو رواياتو كې تضاد دى. حال دا چې واقعه يوه ده. (المركات ۳/۵۲۱).

جواب: د دې جواب دا دى چې كيدى شي په غزوه ذات الرقاع كې د ويري د مونځ واقعه دوه ځل راغلي وي. نو سهل بن حشمه چې كومه طريقه بيان كړي ده هغه د سحر په مونځ باندې محمول ده. او دلاندې حديث كې چې حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ كومه طريقه ذكر كړي ده كيدى شي دا د غرمي يا د مازيگر مونځ باندې محمول وي. دويم جواب دا دى چې د دواړو روايتونو تعلق يو ځاى يا د يوې واقعي سره نه دى. بلکي بيل بيل غزواتو باندې محمول دي. (المركات ۳/۵۲۱).

دلته دويم سوال دا دى چې د بحث دلاندې حديث كې نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ څلور ركعتو ولي كړي وو حال دا چې په سفر كې دوه ركعتو د قصر سره كېږي. د دې جواب دا دى چې چرته نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ څلور ركعتو مونځ كړي دي هغه د قصر مقام نه وو. دويم جواب دا دى چې هغه وخت د قصر حكم نه وو نازل شوى.

د ويري د مونځ يوه بله طريقه

﴿٤﴾ وَ عَنْهُ قَالَ : صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاةَ الْخَوْفِ

جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مونځ ته (يو ځل) د ويري مونځ وکړ نو مونځ نبي عَلَيْهِ السَّلَام پسي

فَصَفَفْنَا خَلْفَهُ صَفَيْنِ وَالْعَدُوُّ بَيْنَنَا وَ بَيْنَ الْقِبْلَةِ فَكَبَّرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

دوه صفونه جوړ کړل او دښمن زموږ او د قبلي په مينځ کې وو نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تکبير وويلو مونځ هم

وَ كَبَّرْنَا جَمِيعًا ثُمَّ رَكَعَ وَ رَكَعْنَا جَمِيعًا ثُمَّ

(دواړو صفونو) تکبير وويلو کله چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام (د قرأت نه وروسته) رکوع وکړه نو مونځ هم رکوع وکړه

رَفَعَ رَأْسَهُ مِنْ الرُّكُوعِ وَ رَفَعْنَا جَمِيعًا

بيا نبي عَلَيْهِ السَّلَام د رکوع نه سر راوچت کړ نو مونځ (دواړو صفونو) هم (خپل سر ونه درکوع نه) راوچت کړل

ثُمَّ الْخَدَرَ بِالسُّجُودِ وَ الصَّفِّ الَّذِي يَلِيهِ

بيا نبي عَلَيْهِ السَّلَام د سجدي لپاره دهغه صف سره څکته شو چې کوم د نبي عَلَيْهِ السَّلَام سره نژدې وو (يعني اولنى

وَ قَامَ الصَّفُّ الْمُوَخَّرُ فِي نَحْرِ الْعَدُوِّ فَلَمَّا قَضَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ السُّجُودَ

صف) اودويم صف ددبمن مقابله کي (په قومه کي) ولاړ وؤ بيا چې کله نبي عليه السلام سجدده وکړه اودنبي

وَ قَامَ الصَّفُّ الَّذِي يَلِيهِ انْحَدَارٌ

کريم صلى الله عليه وسلم سره هغه صف اودريدل (کوم چې د نبي عليه السلام سره نزدي و يعنې اولني صف) نود

الصَّفُّ الْمُوَخَّرُ بِالسُّجُودِ ثُمَّ قَامُوا ثُمَّ تَقَدَّمَ الصَّفُّ الْمُوَخَّرُ وَ تَأَخَّرَ الْمُقَدَّمُ

وروستني صف والا سجدې ته لاړو بيا دا اودريدل ددې نه وروسته مخکني صف وروسته راغلي او

ثُمَّ رَكَعَ النَّبِيُّ

(وروستني صف مخکي لاړو بيا نبي کريم صلى الله عليه وسلم په قيام کي قرأت وکړو) بيا رکوع وکړه نبي کريم

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ سَلَّمَ وَ رَكَعْنَا جَمِيعًا ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ

صلى الله عليه وسلم نومونې هم رکوع وکړه بيا نبي کريم صلى الله عليه وسلم رکوع نه سر راوچت کړو نومونې هم د رکوع

وَ رَفَعْنَا جَمِيعًا ثُمَّ انْحَدَرَ بِالسُّجُودِ وَ الصَّفُّ الَّذِي يَلِيهِ

نه سر راوچت کړو بيا نبي کريم صلى الله عليه وسلم سجدې ته لاړو او هغه صف چې نبي عليه السلام ته نزدي و او په

الَّذِي كَانَ مُؤَخَّرًا فِي الرُّكْعَةِ الْأُولَى وَ قَامَ الصَّفُّ الْمُوَخَّرُ

اولني رکعت کي وروسته ولاړ وؤ د نبي عليه السلام سره سجدې ته لاړل او ولاړ وؤ وروستني صف (چې په

فِي نَحْرِ الْعَدُوِّ فَلَمَّا قَضَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ السُّجُودَ وَ الصَّفُّ الَّذِي يَلِيهِ

اول رکعت کي مخکي و) ددبمن په مقابل کي بيا چې کله نبي کريم صلى الله عليه وسلم اودده سره د نزدي صف

انْحَدَرَ الصَّفُّ الْمُوَخَّرُ بِالسُّجُودِ فَسَجَدُوا ثُمَّ سَلَّمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ سَلَّمَ

ټول خلک سجدې نه فارغه شو نو وروستني صف سجدده وکړه بيا دهغې نه وروسته سلام وگرځولو نبي

وَ سَلَّمْنَا جَمِيعًا . (رَوَاهُ مُسْلِمٌ) . (۱)

کريم صلى الله عليه وسلم او بيا دهغه نه وروسته نومونې هم سلام وگرځول (يعنې دواړه صفونو التحيات ولوستله)

توضیح: والصف الذي يليه: د ويرې د مونځ دا يوه بله طريقه ده د هغې صورت دا و چې د بمن د قبلي

مخني ته ؤ اوس د اسلام د لښکر بل کوم طرف ته د متوجه کیدلو ضرورت نه ؤ نو ځکه ټولو صحابو نبي کریم ﷺ پسي د ويري مونځ د قبلي طرف ته وکړو. اسلحه خو وه. د بنمن پوهیدلو چې دا ټول خلک زمونږ مقابلې ته ولاړ دي. تر رکوع پورې ټول صحابه کرام رضي الله عنهم يو شان ولاړ ؤو. خو کله چې نبي کریم ﷺ سجدي ته لاړو نو اوس د صحابو دوه جماعتونه شول. کوم خلک چې د نبي کریم ﷺ د صف والاؤ هغه خود نبي کریم ﷺ سره رکوع ته لاړل. مگر د وروستي صف والاؤ پاتې شو او د بنمن ته يې سترگي خودلي. چې کله يو رکعت پوره شو نو هغه خلک چا چې يو رکعت کړی ؤو هغه وروسته صف ته لاړل او کوم چې وروسته ؤو هغه مخکې راغلل او يو رکعت يې د نبي کریم ﷺ سره وکړو او وروستي صف والاؤ د بنمن په مقابله کې ودریدل. کله چې د نبي کریم ﷺ مونځ پوره شو نو صحابه کرامو رضي الله عنهم خپل پاتې مونځ پوره کړو. (المراقات ۳/۵۲۸).

همدغه شان مونځ نبي کریم ﷺ په عسفان کې هم کړی ؤ.

الفصل الثاني

د ويري د مونځ يوه مخصوصه طريقه

﴿٥٥﴾ عَنْ جَابِرٍ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُصَلِّي بِالنَّاسِ صَلَاةَ الظُّهْرِ فِي الْخَوْفِ بِبَطْنِ

جَابِرٍ رضي الله عنه وَايِي چې نبي کریم ﷺ خلکو ته د ويري مونځ وکړو د غرمې په وخت کې په بطن

نَخْلٍ فَصَلَّى بِطَائِفَةٍ رَكَعَتَيْنِ ثُمَّ

نخل مقام کې نونبي عليه السلام خلکو ته (داسي) مونځ وکړو چې يوه جماعت ته يې دوه رکعت و لوستل او

سَلَّمَ ثُمَّ جَاءَ طَائِفَةٌ أُخْرَى فَصَلَّى بِهِمْ رَكَعَتَيْنِ ثُمَّ سَلَّمَ. (رواه في شرح السنة). (۱)

سلام يې وگرځولو بيا چې کله دويم جماعت راغلو نو هغوی ته يې هم دوه رکعت وکړل او سلام يې وگرځولو.

توضیح: بطن نخل: د مکي او د طائف په مينځ کې د يو ځای نوم بطن نخل دی.

په دې حديث کې چې د ويري د مونځ کومه طريقه ده دا عجيبه سخته طريقه ده. دا حنافو لپاره سخته دا

ده چې په دې کې څلور رکعت د ويري مونځ شوی دی. که چيرې دا د سفر حالت ؤ نو څلور رکعت ولي

وشو او که دا حضر ؤ نو دوه رکعتونو نه وروسته يې سلام ولي وگرځولو؟

د شوافعو حضراتو د پاره خوڅه د تشویش وړ خبره نشته دی ځکه هغوی وايي چې نبی کریم ﷺ دوه رکعت د قصر وکړل د خلکو یوې ډلې د نبی کریم ﷺ اقتدا وکړه او بیا نبی کریم ﷺ دوه رکعت نفل وکړل. یوې ډلې نبی کریم ﷺ پسي دوه رکعت فرض مونځ وکړو او د نفل کونکو نه وروسته د فرض کونکو مونځ صحیح شو لهذا څه د تشویش خبره نه ده. د احنافو ائمه وايي چې دا نه د سفر مونځ وو او نه د فرض کونکي مونځ د نفل کونکي پسي کېږي. بلکي دا د حضر مونځ وو. بیا په دې کې دوه رکعتونو پسي سلام گرځول شوی دی. احناف وايي چې دا د نبی کریم ﷺ خصوصیت وو. د بل چا لپاره جائز نه دی. دویم جواب دا دی چې د ویري د مونځ شپاړس (۱۶) یا څلور شت (۲۴) طریقي دي. چې معمول به نه دي. لکه په ابتداء کې لیکل شوي دي. امام طحاوی رَحْمَةُ اللهِ د دې حدیث ډیره بڼه توجیه کړې ده. هغه وايي چې دا د هغه وخت خبره ده کله چې یو مونځ دوه ځله کیدلی شی. لهذا اوس اشکال پاتې نه شو.

الفصل الثالث

د ویري د مونځ یوه بله طریقه

﴿٦٦﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَزَلَ بَيْنَ ضَجْنَانَ وَعُسْفَانَ
ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې نبی کریم ﷺ (د جهاد لپاره) کوز شو په مینځ د ضجنان او عسفان کې
فَقَالَ الْمَشْرُكُونَ: لِهَؤُلَاءِ صَلَاةٌ هِيَ أَحَبُّ إِلَيْهِمْ مِنْ
نومشرکانو (په خپل مینځ کې) وویل چې د مسلمانانو یو مونځ دی چې هغه دوي ته محبوب دي د دوي د
آبَائِهِمْ وَأَبْنَائِهِمْ وَ هِيَ الْعَصْرُ فَأَجْبَعُوا أَمْرَكُمْ
پلار او د ځامنو نه او هغه د مازيگر مونځ دی نو تا سود خپل مقصد (یعنې د جنگ) د پاره تیار شئ او (کله
فَتَمِيلُوا عَلَيْهِمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً
چې مسلمانان په هغه مونځ کې مشغول شي نو) په هغوی باندې په یو ځای حمله وکړئ کله چې جبرائیل
وَإِنْ جَبْرِيْلُ أَمَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَمَرَهُ أَنْ يَقْسِمَ أَصْحَابَهُ شَطْرَيْنِ
عَلَيْهِمُ السَّلَامَ نبي کریم ﷺ ته راغلو او وي فرمايل چې نبی ﷺ دې خپل صحابه په دوه ډلو تقسیم
فَيَصِلِي بِهِمْ وَ تَقْوَمَ طَائِفَةٌ أُخْرَى وَرَاءَهُمْ
کړي یوه ډله دې مونځ وکړي او بله ډله دې هغوی پسي (د دښمن د خطري ارادو جواب لپاره) ودریږي
(همدغه شان بلي ډلي ته مونځ وکړي نو اوله ډله به د دښمن په مقابل کې ودریږي دغه شان ټول مونځ گزارو

وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَ أَنْسِلِحَتَهُمْ فَتَكُونَ

ته په کارده چې خپل د دفاع سامان یعنی سپر او اسلحه او نور شيان د خان سره کېږدي. دغه شان به د

لَهُمْ رَكْعَةٌ وَلِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَكْعَتَانِ. (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ).

خلکو نو (د امام سره) یو یو رکعت شي او د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به دوه رکعتونه شي.

توضیح: فقال المشركون: په دې حدیث کې د ویري د مونځ ابتدا، او د هغې د مشروعیت او ضرورت طرف ته اشاره کړی شوي ده چې په کومه مجبوري کې چیرته دا مونځ مشروع او بیا شروع شوي وو. (المركات ۳/۵۲۷).

ضجنان: د مکي او د مدیني په مینځ کې د یو غرنوم دی او عسفان د مکي او جده په مینځ کې د یوي علاقي نوم دی په عین باندې ضمه ده سین ساکن دی. (المركات ۳/۵۲۷).

بهر حال د ویري د مونځ د دې ټول منظر نه او ټول بحث نه دا خبره واضحه کېږي چې جهاد د الله تعالی یوه لویه فریضه ده او د دې په قیام سره د نورو فرائضو حفاظت کېږي. لهدا دا په هر حالت کې قائم ساتل په کار دي. اگر که په دې سره د نورو عبادتونو نقشي هم بدلي شي. نو د مونځ د کولو نقشي بدلي شوي. د مونځ د وختونو نقشي بدلي شوي. لکه په خندق کې هواد صوم نقشي بدلي کېي مگر جهاد یې جاري وساتلو. نن مسلمان د هر څه لپاره تیار دی مگر د جهاد لپاره تیار نه دی. او کفار په ټولو عبادتونو کې د مراعاتو او د اجازت لپاره تیار دی بلکي کوشش کونکې دې خود جهاد لپاره قطعاً هیڅ گنجائش او اجازت ورکولو ته تیار نه دی.

بَابُ صَلَاةِ الْعِيدَيْنِ د اختر نو د مونځ بیان

قال الله تعالى: ﴿اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا﴾ (مائدة: ۱۱۴)

وقال الله تعالى: ﴿فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَنْحَرْ﴾ (سورة الكوثر آيت: ۲).

وقال الله تعالى: ﴿وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَذَاكُمْ﴾ (سورة البقرة آيت: ۱۸۵).

نبي كريم صلى الله عليه وسلم چې كله د مكې مكرمې نه مدينې منورې طرف ته هجرت وكړو نو نبي ك سى الله عليه وسلم هلته وكتل چې خلكو يوه ورځ خوشحالي لمانځله. نبي كريم صلى الله عليه وسلم پوښتنه كړه: دا د څه ورځ ده چې تاسو په كې لوبي كوي او خوشحالي په كې لمانځي؟ هغوى په جواب كې وويل چې د اسلام نه مخكې مونږ دواړه يعنې په نيروز او په مهرجان كې د جاهليت په زمانه كې لوبي او خوشحالي لمانځلي. نو په دې باندې نبي كريم صلى الله عليه وسلم وفرمايل چې اوس الله تعالى ستاسو لپاره د دې دواړه په بدل كې تاسو ته بهترينې دوه ورځي دركړلي. په هغې كې يوه د وړو كې اختر ورځ ده او بله د لوي اختر ورځ ده. دا تفصيل د فصل الثاني په اولني حديث نمبر ۱۴ كې موجود دى.

دا چې اسلام يو پوره بلكي اكل مذهب دى نو ځكه په دې كې د خوشحالي او د غم ټول قواعد او احكامات موجود دي. دا چې د دنيا خلك د ديوالي په موقع باندې خوشحالي لمانځي، څوك د كرسمس ورځ، څوك د نورو نومونو باندې په نورو ورځو كې خوشحالو د لمانځلو ترتيب برابروي. په اسلام كې هم الله تعالى مسلمانانو ته په ټول كال كې دوه ورځي خوشحالي وركړي ده.

خو اسلام چې مسلمانانو ته كوم اخرونه وركړي دې هغه د نورو د قومونو په شان اخرونه نه دي. چې په هغې كې د الله تعالى نافرمانې وشي. عياشيانې او بدمعاشيانې په كې وشي. او د غفلت پوره انتظام په كې كېږي. د مسلمانانو د اختر ابتداء د خداى د اطاعت نه كېږي. چې په هغې كې ټول مسلمانانو په يو ځاى كې په يوه ژبه د الله تعالى كورونو جو ماتو اړخ ته متوجي شي او د خپل مذهبي مشرانو نه د خوشحالي د لمانځلو او د خوشحالي د خپلولو د هدايت او د لارښوني خبري اوري. بيا د اختر مونځ كوي. د الله تعالى لويي بيانوي، د الله تعالى شكر وباسي او د يو بل ناروا معاف كړي، د مينې اظهار كوي د غټو احترام كوي په هديرو كې خپلو مړو ته د ثواب رسولو د پاره لار شي او دعاگانې كوي. بيا شرعي حدودو د دننه ټوله ورځ خپله خوشحالي لمانځي. ځكه دا دواړه تاريخي ورځي دي.

د وړو كې اختر په ورځ مسلمانانو ځكه خوشحالي لمانځي چې د دې نه مخكې په ټول رمضان كې مسلمانانو روژي نيولي وي او د الله تعالى د رضا د پاره يې يوه مشكل عبادت پوره كړى وي.

اوس دوي ته د خوشحالی د لمانځلو اجازت ورکړې شوی دی ځکه هغوی د الله تعالی حکم پوره کړو. اوس به په دې باندې د الله تعالی شکر وباسي.

د حضرت ابراهیم علیه السلام د لوي قربانۍ د یادگار په توګه حکم ورکړې شوی دی. د دې د پاره چې مسلمانان د خپلو مذهبي مشرانو سره په اړیکه کې وسي. لکه څنګه چې د هغوی لوي مذهبي مشر په یو لوي امتحان کې کامیاب شو او هغې د الله تعالی شکر وپستلو او د خوشحالی اظهار یې وکړو. همدغه شان د هغوی پیروکار هم د الله تعالی درضا کولو د پاره او د قربانۍ کولو عادت جوړولو د پاره قربانۍ وکړي او په هغې کې د کامیابۍ باندې په هغه ورځ د شرعي حدودو دننه خوشحالی ولمانځي.

خلاصه ده چې د مسلمانانو اخترد شر او فساد او بد اخلاقی نوم نه لکه څنګه چې په نورو قومونو کې کېږي بلکې دا د یو سپڅلي عظمت او عزت او مرستي او خیر نیګیني او اطاعت او خدمت کولو نوم دی. او د خپل اسلام د شعائرو سره د تعلق پوره مظاهره ده، مسلمانان په دغه موقع باندې دا آواز پورته کونې شي:

من معشر سنت لهم آباءهم * ولکل قوم سنة و امامها

مونږ هغه خلک یو چې زموږ بزرگانو زموږ د پاره بڼې طریقي جوړې کړې دي او د هر قوم څه طریقي بڼي او د هغوی بزرگان وي.

العیدین: دا چې په کال کې دوه اخترونه وي نو ځکه د تنیه صغیه استعمال شوي ده. عید (اختر) د عود نه دی. په لغوي توګه باندې عود د بیرته راتلو په معنی ده. اوس عید ته ځکه عید ویل شوی دی چې دا هر کال بیرته راځي. لکه یو شاعر ویلي دي:

عید و عید و عید اجتماعاً * وجه الحبيب و يوم العید و الجمعاً

مګر دا معنی د عید په تخصیص باندې دلالت کوي. ځکه په ټول کال کې خو بیرته راتلونکي خوډیر شيان دي. نو ځکه د عید په مفهوم کې د خوشحالی او د سرور دخول منل شوی دی. یعنې عید د عود نه دی ځکه دا هر کال نوي خوشحالی سره راځي.

عید بأية حال عدت یا عید * بما مضى امر بامر فيک تجدید

یعنې یو نوي خوشحالی سره اختر راروان دی. یا همدغه زارو شيانو سره اختر بیا راروان دی. دا اختر د مونځ شرعي حیثیت: د امام مالک، امام شافعی او د امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد اخترونو مونځ سنت مؤکده دی. د امام احمد رَحْمَةُ اللَّهِ یو قول د فرض کفایه هم دی. صاحبین هم د سنت مؤکده قائل دي. د امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد دا اخترونو مونځ واجب دی.

دلائل: د جمهورو فقهاؤ دلیل د ضمام بن ثعلبه رَحْمَةُ اللَّهِ روایت دی. چې په هغې کې دا الفاظ دي "الا ان تطوع" یعنی د پنځه لمونځونو نه بغير ټول تطوع او سنت دي. د جمهورو فقهاؤ دویم دلیل دا دی چې د اختر مونځ د پاره نه اذان شته او نه اقامت دا د سنت کیدو دلیل دی.

د امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ اولني دلیل ﴿وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَاكُمْ﴾ (سورة البقرة آیت: ۱۸۵) د قرآن آیت دی. د دې آیت مصداق تکیرات د مونځ د اختر دي کله چې تکیرات د امر په صیغې سره واجب شونو په تکیراتو باندې مشتمل د اختر مونځ هم واجب شو. هم دغه شان ﴿فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَنحِرْ﴾ (سورة الکوثر آیت: ۲) کې هم صلوة العید مراد دی او د امر او وجوب د پاره دی. لهدا دا مونځ واجب دی دا د امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ دویم دلیل دی.

د امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ دریم دلیل د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مواظبت دی چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په مدة العمر اخترونو کې مونځ کړی دی. او کله یې نه دې پریځی. په مواظبت من غیر ترک کې هم د وجوب دلیل دی. او دغه شان صحابؤ او دهغې نه وروسته ټول امت دا اخترونو په مونځونو باندې همیشوالی کړی دی. دا د وجوب دلیل دی.

جواب: ائمه ثلاثو چې د کوم حدیث نه استدلال کړی دی دهغې جواب دا دی چې هغه د ابتدائی زماني خبرده. هغه وخت د اختر وجوب نه ؤو شوی. یا دا چې په دې حدیث کې د فرائض قطعيه خبره ده. اخترونو ته مونځ فرض قطعي نه وایو بلکي واجب وایو. باقي اذان د فرض اعتقادي د پاره کبزي. د اخترونو مونځ فرض اعتقادي نه دی بلکي فرض عملي دی یعنې واجب دی.

یا دا جواب دی چې د داعیه د موجودي دلو باوجود هم نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اذان او اقامت نه دی کړی. د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عدم عمل د عدم جواز دلیل دی. د اختر د وجوب سره د اذان هیڅ تعلق نشته دی. نه په کوم حدیث کې د اذان ممانعت شته دی.

الفصل الأول

د اخترونو مونځ دې په عیدگاه کې وي

﴿۱﴾ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْرُجُ يَوْمَ الْفِطْرِ وَ

ابو سعيد خدری رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (کله) تشریف راوړو د وړو کې اختر او د

الْأَضْعَى إِلَى الْمَصَلَّى فَأَوَّلُ هَيْئِهِ يَبْدَأُ بِهِ الصَّلَاةَ ثُمَّ

لوي اختر (د مونځ) لپاره نو (هلته) به یې د ټولو نه اول کار دا کولو چې (د خطبي نه مخکې) به یې مونځ کولو

يُنْصَرِفُ فَيَقُومُ مُقَابِلَ النَّاسِ وَ النَّاسُ جُلُوسٌ عَلَى صُفُوفِهِمْ
بیاد مونځ نه فارغ شو او د خلکو مخي ته به ودریدلو او خلک به خپلو صفونو کې ناست وونو نبي علیه السلام
فَيَعْظُهُمْ وَ يُؤْصِيهِمْ وَ يَأْمُرُهُمْ وَ إِنْ كَانَ يُرِيدُ أَنْ يَقَطَعَ بَعْثًا
به هغوی ته و عطا او نصیحت کولو او احکامات به یې ورته ویل که (د جهاد لپاره) چرته به یې کوم لڅکر لیرې لو
قَطَعَهُ أَوْ يَأْمُرُ بِشَيْءٍ
نود هغوی د تللو حکم به یې وکړو، دغه شان به که د خلکو د معاملاتو د مقدمو باره کې حکم ورکول وونو
أَمْرًا بِهِ ثُمَّ يَنْصَرِفُ. (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ). ^(۱)
حکم به یې وکړو. بیا به یې (کور) ته بیرته تشریف وړلو.

توضیح: الی المصلی: د اختر د مونځ افضلیت په عید گاه کې دی. د مجبوری په وجه جومات کې جائز دی. نن سبا دوه مجبوری دي. یوه خو دا چې خلک د و مره ډیر شوي دي چې د جوماتونو به بغیر د ټولو لپاره ځای کول نه وي او که ځای وي نو هم نن سبا مسلمانان د د و مره فتنو خکار شوي دي چې د هغوی په خپل مینځ کې د یو بل نه وروسته هم پیدا شوي دي او عقائد هم گډه وډ شوي دي. بدعتیان، بریلیان، دیوبندیان او د غیر مقلدینو جلا جلا عقیدي دي. نو ځکه د وروسته والي سره سره بغض هم پیدا شو. اوس مونږ دیوبندیان په یو بریلي امام پسې مونځ نه شو کولی نو هغوی هم مونږ پسې مونځ نه کوي نو د دي وجې نه په خپل خپل مسلک باندې خپلو جوماتونو کې مونځونه کوي.

ثم ینصرف: د جمعې خطبه فرض ده، د اخترونو خطبه سنت ده. دویم فرق ده چې د جمعې خطبه د مونځ نه مخکې ده د اخترونو خطبه وروسته ده. (المراقات ۳/۵۲۹).

بعثاً قطع: لڅکر لیرې لو ته وایي. د جمعې او د اخترونو په مقصدونو کې یو مهم مقصد دا هم دی چې دا چې په مسلمانانو باندې جهاد هر وخت فرض دی او په جمعه او اخترونو کې مختلف خلک را جمعه شي او یوه اجتماع جوړه شي. نونبي کریم صلی الله علیه و سلم به د دغه اجتماع په موقع که چیرې ضرورت به وونو د جهاد لپاره به یې ډله روانه کړه. نن سبا د مسلمانانو د اجتماعاتو نه د درې ورځنۍ او د کال جماعتونه لیرې کېږي. او په دې باندې فخر کوي او د جهاد د نوم نه ویرېږي. دي ته نزدې هم نه ورځي

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۴۴۸/۲ رقم الحديث: ۹۵۶، ومسلم في صحيحه ۶۰۵/۲ رقم الحديث: ۸۸۹/۹، والنسائي في السنن ۱۸۷/۳ رقم

الحديث: ۱۵۷۶. وابن ماجة ۴۰۹/۱ رقم الحديث: ۱۲۸۸، وأحمد في المسند ۳۶/۳.

بلکي انکار ترې نه کوي. فيا سفي على فرطنا في جنب الله. (المقات ۵۲۹-۳/۵۳۰).

داخترونو په مونځ کې اذان نه وي

﴿٢﴾ وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ: صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْعِيدَيْنِ

جابر ابن سمرة رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې ما مونځ کړې دی د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره د وړو کي او لوي اختر

غَيْرَ مَرَّةٍ وَلَا مَرَّتَيْنِ بِغَيْرِ أَذَانٍ وَلَا إِقَامَةٍ. (رَوَاهُ مُسْلِمٌ) ^(۱)

يو ځل دوه نه (بلکي ډير ځله) بغير د اذان او د تکبير نه.

توضیح: دا چې د خلکو د رابللو لپاره رابلونکی موجود وو. او رابلونکي د ضرورت باوجود هم نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پري اذان ونه کړو نو د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا عدم فعل د عدم جواز دليل دی. گيني په کوم قولي حديث کې نشته دی چې اذان منع دی. (المقات ۳/۵۳۱).

همدغه شان په عيدگاه کې سحر وختي د ځانست ياد اشراق مونځ کول هم جائز نه دی. نه د اختر د مونځ نه مخکې جائز دی او نه وروسته جائز دی. خود اختر نه وروسته په کور کې جائز دی.

داخترونو خطبه د اختر د مونځ نه وروسته ده

﴿٣﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ يُصَلُّونَ الْعِيدَيْنِ

ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ او ابو بکر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ به داخترونو مونځونه

قَبْلَ الْخُطْبَةِ. (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) ^(۲)

کول د خطبي لوستلو نه مخکې.

د اسلام په خړوبولو کې د بنځو کالي هم مصرف شوې دي

﴿٤﴾ وَ سُئِلَ ابْنُ عَبَّاسٍ: أَشْهَدَتْ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْعِيدَ؟

(روایت دی چې يو ځل) د ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه پوښتنه وکړې شوه چې آیا ته شريک شوې يې د رسول الله

قَالَ: نَعَمْ خَرَجَ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره په اختر کې؟ هغه ورته وويل چې "آؤ" (بيا يې دا تفصيل بيان کړو چې) کله به راغلو

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۶۰۴/۲ رقم الحديث ۸۸۷/۷. وأبو داؤد في السنن ۶۸۰/۱ رقم الحديث ۱۱۴۸.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۴۵۳/۲ رقم الحديث ۹۲۳. ومسلم في صحيحه ۶۰۴/۲ رقم الحديث ۸۸۸. والنسائي في السنن ۱۸۳/۳ رقم الحديث

۱۵۶۴. وابن ماجه ۴۰۷/۱ رقم الحديث ۱۲۷۶۹. ومالك في الموطأ ۱۸۳/۱ رقم الحديث ۳ من كتاب العیدین

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ سَلَّمَ فَصَلِّ ثُمَّ خُطِبَ
نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (عید گاه) ته نو نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ هلته د اختر مونخ وکړو. بيا يې خطبه ولوستله.
و لَمْ يَذْكُرْ أَذَانًا وَلَا إِقَامَةً
ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ (د نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ د مونخ تفصيل بيانولو په دوران کې) د تکبير او د اذان ذکر ونه کړو.
ثُمَّ أَتَى النِّسَاءَ
(بيا يې وويل چې) نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ د دې نه وروسته د بنخود جماعت طرف ته راغلو بلال رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ هم ورسره و
فَوَعَّظَهُنَّ وَ ذَكَرَهُنَّ
نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ بنخو ته نصيحت وکړو د دين احکامات يې ورته زده کړل د ثواب او عذاب باره کې يې ورته
وَ أَمَرَهُنَّ بِالصَّدَقَةِ
وويل او هغوی ته يې د صدقي (يعنې سرسايه، زکوٰة يا خالي د الله په نوم باندې) د ورکولو حکم وکړو
فَرَأَيْتُهُنَّ يَهُودِيْنَ إِلَىٰ آذَانِهِنَّ وَ حُلُوقِهِنَّ
نو په بنخو کې ما وليدل چې هغوی خپل لاسونه غوږونو او مرو طرف (د زړو د رايستلو لپاره) وپړل او د
يَذْفَعْنَ إِلَىٰ بِلَالٍ
غوږونو او دمرونه يې زر (رايستل) بلال رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته يې ورکول (چې داددوي د طرفه فقيرانو او مسکينانو
ثُمَّ ارْتَفَعَ هُوَ وَ بِلَالٌ إِلَىٰ بَيْتِهِ. (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) ^(۱)
باندې تقسيم کړي) بيا دهغې نه وروسته نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ او بلال رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ کور ته تشریف راوړو.

توضیح: يهودين: دا صيفه د ضرب يضر ب نه د جمعه مؤنث صيفه ده. د تپيدلو او کگيدلو په معنی کيدی. مراد ترينه د غوږونو والو اړخ ته لاس وپړل دي. علامه طيبي رَحِمَهُ اللَّهُ دا صيفه د باب افعال نه د جمعه مؤنث صيفه گڼلي ده. مگر شيخ عبد الحق د وارو بابونو نه گڼلي ده. خود ضرب نه يهودين په ياء باندې به فتحه وي. (اشعة اللمعات).

حلو قهن: د حلق جمعه ده د دپنه مری مراد دي. (المركات ۳/۵۲۳).

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۳۲/۲ رقم الحديث ۹۶۱. ومسلم في صحيحه ۶۰۲/۲ رقم الحديث ۲-۸۸۴. وأبو داود في السنن ۶۷۹/۱ رقم الحديث ۱۱۴۶. وابن ماجه ۴۰۶/۱ رقم الحديث ۱۲۷۳. والدارمي ۴۵۹/۱ رقم الحديث ۱۶۰۳. وأحمد في المسند ۳۹۶/۳.

عساؤ د دې حدیث نه استدلال کړی دی چې د ښځو لپاره غوږونه سوري کول جائز دي. ځکه که غوږونه سوري کول جائز نه و نو صحابیا توپه سوري غوږونو کې زر څنګه استعمال کړل؟ همدغه شان په یو بل روایت کې د غوږونو د سوري کولو ذکر هم شته دی لهذا هغه هم جائز دی. (المقات ۲/۵۳۳).

داختر د مونځ نه مخکې یا وروسته نفل کول منع دي

﴿١٥﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى يَوْمَ الْفِطْرِ رَكَعَتَيْنِ
ابن عباس رضی اللہ عنہ راوي دی وایي چې نبی علیه السلام دوږو کې اختر په ورځ (داختر د مونځ) دوه رکعت وکړل
لَمْ يُصَلِّ قَبْلَهُمَا وَلَا بَعْدَهُمَا. (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ). ^(۱)
نه خو نبی کریم صلی اللہ علیه و سلم د هغې نه مخکې (نفل) مونځ وکړ او نه یې وروسته.

توضیح: قبلهما یعنی عید گاه ته د تللو نه مخکې خو نفل نه په جومات کې جائز دي نه په عید گاه کې جائز دي. او داختر د مونځ نه وروست په عید گاه کې کول مکروه دي مگر کورت ته چې راشي نو کولی شي. دلیل همدغه دی چې نبی کریم صلی اللہ علیه و سلم نه دې کړي. (المقات ۳/۵۳۴).

داختر په مونځ کې د ښځو د شریک کیدو مسئله

﴿٢٦﴾ وَ عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: أَمْرًا أَنْ نُخْرِجَ الْحَيْضَ
عطيه رضي الله عنها وایي چې مونږ ته حکم کړی شوي و چې مونږ یو څو عید گاه ته هغه ښځې چې هغه دور څو
يَوْمَ الْعِيدَيْنِ
واللادي (چې کوم په ورځو کې وي یا دا چې بالغه وي) دوږو کې او د غټ اختر په ورځ او هغه ښځې (هم)
وَ ذَوَاتِ الْخُدُورِ فَيَشْهَدْنَ جَمَاعَةَ الْمُسْلِمِينَ وَ دَعْوَتَهُمْ
چې هغه په پرده کې وي چې دا ټول د مسلمانانو په جماعت او دعا کې شریکې شي. او کومي ښځې
وَ تَعَزَّلُ الْحَيْضُ عَنْ مُصَلَّاهُنَّ قَالَتْ امْرَأَةٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ
ښځې چې په ورځو کې وي او هغه د مونځ د ځای نه جلا شوي. یوي ښځې عرض وکړو چې یا رسول الله!

۱- إخراج البخاري في صحيحه ۴۵۳/۲. رقم الحديث ۹۶۴. ومسلم في صحيحه ۶۰۶۲. رقم الحديث ۱۳-۸۸۴. وروزي في - ۶۸۵۱ رقم الحديث ۱۱۵۹. والترمذي ۴۱۷/۲. رقم الحديث ۵۳۷. والسنن في السنن ۳-۱۹۳. رقم الحديث ۱۵۷۸. وابن ماجه ۱۰۱-۵۱. رقم الحديث ۱۲۹۱. واهمد في المسند ۲۸۰/۱.

إِحْدَانَا كَيْسَ لَهَا جَلْبَابٌ ؟ قَالَ : لِثَلْبِثِهَا صَاحِبَتُهَا

په مونږ کې چې د چا سره څادر نشته (هغه څه وکړي) نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ و فرمايل چې هغه دی د خپلي ملگري

مِنْ جَلْبَابِهَا. (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) ^(۱)

څادر تاؤ کړي.

توضیح: الحيض: حای باندې ضمه ده او یا مشدد باندې فتحه ده دا د حائض جمعہ ده. د میاشتنی بیماری کې اخته شوي ښځې ته وایي په بالغې ښځې باندې هم د دې اطلاق کیدې شي. (المرقات ۵۳۴-۳/۵۳۵).

ذوات الخدود: د کور دننه د پردې والا کوټې ته څدر بکسر الخاء وایي. مراد ترینه د پردې والا ښځې دي. (المرقات ۳/۵۳۵).

ودعوتهم: معلومه شوه چې د مسلمانانو په اجتماع کې عام مسلمانان، نارینو، ښځو او په سرحداتو باندې پراته مجاهدین په دعا کې یادولی کېږي. (المرقات ۳/۵۳۵).

جلباب: دا غټه څادر ته وایي. عزتمنده ښځې دا د ځان نه راچاپیروي. دا د سر نه تر ښپو پورې وي. د درني ټوټې نه جوړیږي. تورنگه ټوټه وي. د دې غاړو ته سره پټی وي. او ښځه په دې کې ټوله پټه وي. (المرقات ۳/۵۳۶).

سوال: د دې حدیث نه په واضحه معلومیږي چې د اسلام ښځې د اخترونو په مونځونو کې عیدگاه ته د مونځ لپاره به تللي. اوس علماء اجازت ولي نه ورکوي؟

جواب: د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په زمانه کې به د اسلام احکامات نازلیدل. د نارینو په شان ښځو ته هم د احکاماتو د خودلو ضرورت وو. د خلکو بیروبار کم وو. د وحی برکتونه عام وو. جبرائیل امین عَلَيْهِ السَّلَام به د مدینې منورې مقدسې زمکې ته تلور اتلو. د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وجود مبارک موجود وو. د صحابه کرامو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ مقدس جماعت موجود وو. او د ټول محتاطه تدباهر و نه وروسته به ښځو ته د عام مونځونو او د اختر د مونځونو کې د شرکت اجازت وو. بیا د صحابو په دور کې په هم دې باندې پانډې ولگیدله. حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د ممانعت حمایت وکړو. نو ځکه علماء و جوماتو او عیدگاهونو ته د ښځو تگ د فساد په وجه غیر مستحب وگڼله. د دې باوجود اوس هم که په کوم مقام

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۴۶۳/۲ رقم الحديث ۹۷۱. ومسلم في صحيحه ۶۰۶/۲ رقم الحديث ۱۲-۸۸۳. وأبو داؤد في السنن ۹۷۵/۱ رقم الحديث ۱۱۳۶. والترمذي ۱۱۹/۲ رقم الحديث ۵۳۹. والنسائي في السنن ۱۸۰/۳ رقم الحديث ۱۵۵۸. والدارمي ۴۸۵/۱. وأحمد في المسند ۸۴/۵.

کې د پردې پوره اهتمام وي نو دې ته بالکل منع نه شي ویل کیدلی. د افغانستان د طالبانو په دور کې په قندهار کې په عیدگاه کې د لکونو انسانانو په اجتماع کې په زرونو ښځې به هم کله په اجتماع کې حاضریدلي. د عیدگاه یوه برخه د مصلى النساء په نوم سره مشهوره وه. د پردې پوره انتظام وو. دا به محسوسیدله هم نه چې ښځې هم شاملیږي. اوس معلومه نه ده چې څه حال دی. ځکه د دنیا کفار رایو ځای شول او هغوی د ځان سره د مسلمانانو منافق حکمرانان شامل کړل او دا مبارک نظام یې ختم کړلو. کوم خلکو چې د طالبانو په راغوزارولو کې کې د کفار سره مرسته کړې ده. الله تعالی دې په هغوی باندې کروړونه لعنتونه راو لیري. او په دنیا او آخرت کې دې ذلیل او خوار کړي.

بهر حال د ښځو جو ماتونو ته د موندنې لپاره تللو یاد نه تلو مسئله دې باب نه مخکې په باب الجماعة کې په تفصیل سره لیکلی شوي ده.

د اخترونو په موقع باندې د نغو او د سرور حکم

﴿۷﴾ وَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ : إِنَّ أَبَا بَكْرٍ دَخَلَ عَلَيْهَا وَ عِنْدَهَا جَارِيَتَانِ
حضرت عائشه <small>رضي الله عنها</small> وايي چې ابوبکر <small>رضي الله عنه</small> زما خوا ته راغلو او زما سره دوه ماشومانې ناستې وې
فِي أَيَّامٍ مِنِّي
(د انصارو د جينکونو نه) د مني په ورځو کې (يعنې په کومو ورځو کې حاجيان مني کې قيام کوي او ايام تشریح چې ورته ويل کېږي په هغې د وړو کي اختر په ورځ يا د هغې نه په وروستۍ ورځو کې) او
تَدْفِقَانِ وَ تَضْرِبَانِ وَ فِي رِوَايَةٍ : تُغْنِيَانِ
چمبه يې وهله په يو بل روايت کې (د دې الفاظو په ځای) دا الفاظ دې چې " ماشومانو (شعرونه) ويل
بِمَا تَقَاوَلَتِ الْأَنْصَارُ يَوْمَ بُعَاثَ وَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مُتَغَشٍّ بِثَوْبِهِ
چې د انصارو د بعث (د جنگ متعلق) ويلي و. اوسني <small>عليه السلام</small> (هغه وخت) په ځله باندې توتې اچولي
فَالْتَهَرَهُمَا أَبُو بَكْرٍ فَكَشَفَ
وه. ابوبکر <small>رضي الله عنه</small> هغه ماشومانې ورتلي (يعنې هغوی يې د شعرونو ويلو نه منع کړي) نو کولاو کړه
النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ عَنْ وَجْهِهِ فَقَالَ : " دَعَهُمَا يَا أَبَا بَكْرٍ فَإِنَّهَا أَيَّامُ عِيدِ
نبي <small>عليه السلام</small> د ځلي نه توتې او وي فرمايل چې " ابوبکر دا پرېږده (څه ورته مه وايه) ځکه دا ورځ د اختر
وَ فِي رِوَايَةٍ : يَا أَبَا بَكْرٍ إِنَّ لِي كُنْ
(يعنې د خوشحالی) ورځ ده. او په يو روايت کې دي چې نبي کریم <small>صلی الله علیه و سلم</small> و فرمايل " ابوبکره! د هر

قَوْمٍ عَيْنًا وَهَذَا عَيْنُنَا" (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) (۱)

يو قوم اختر وي دا زمونږ اختر دی.

توضیح: ایام منی: د ایام تشریق او په منی کې د جمرات د ویشتلو د ورځو ذکر دی چې په هغه ورځو کې دوه ماشومانو چمبه وهله او نبي کریم ﷺ چې نامت وؤ صدیق اکبر ﷺ راغلو او هغوی یې ورتلي نبي کریم ﷺ و فرمایل چې پرېږده دا د اختر دی. (المرقات ۲/۵۳۷). اوس مسئله داسې ده یو فقط د ژبي په اشعار کې هغه داسې معامله ده کچرې اشعار به وي نو ویل یې نه دي. که چیرې اشعار قبیح وي نو ویل یې قبیح دي. گویا کې اشعار د خبرو په شان شی دی "فحسنة حسن وقبيحة قبيح" او بله دا کچرې دا اشعارو باجي او سازونه وي. شپیلی او ستار او رباب وي، هارمونه او سندري وي نو ددې حرمت کې هیڅ شک نشته. د نبي کریم ﷺ ارشاد دی الغناء حرام فی الادیان کلها" یو بل حدیث دی الغناء ینبت النفاق فی القلب کما ینبت الماء البقل. په فتاوی قاضی خان کې لیکل شوي چې: استماع صوت الملامی حرام و معصية لقوله عليه السلام استماع الملامی معصية والجلوس علیها فسق والتلذذ بها من الکفر. (المرقات ۳/۵۳۸).

په دې سلسله کې کتاب کف الرعاع عن محرمات اللہو والسماح لابن حجر الهيتمی ډیر نه کتاب دی. او په لویه کچه باندې د موسیقی سره متعلق احادیث په دې کې جمعه دي. حضرت مولانا مفتي محمد شفیع رَحْمَةُ اللَّهِ هُمْ په احکام القرآن جزء پنجم (۵) کې د سورة لقمان په ابتداء کې په دې مسئله باندې ډیر تفصیل سره کلام کړی دی. ما په توضیحات جلد ثلورم کې کتاب النکاح کې څه لکيلي دي او څه به ان شاء الله په باب الشعر کې لیکل کېږي. په مظاهر حق کې ددې حدیث د لاندې ډیر تفصیل لیکلی شوي دي. زه دلته تفصیل نشم کولی. د پاس ذکر شوی دوه صورتونو نه بغير دلته دریم صورت د هغه چمبه وهلو دی چې د هغې سره اشعار وي. خو په چمبه کې هیڅ کرنگ او د وهلو شی نه وي او نه هغه د چتې او د سندرو غاړو د اسبابو سره وي نو دا چمبه د اخترونو په موقو کې او په ختني او په ودونو او د خوشحالو په ورځو کې جائز دي. اگر که خان ساتل ډیر غوره دي. خو مباح دي. لکه دلته ماشومانو وهلو او صدیق اکبر ﷺ داسې وگڼل چې نبي کریم ﷺ متوجي نه دی نو ځکه یې هغه ورتل نو نبي کریم ﷺ د اختر تذکره وکړه او اجازت یې ورکړه. ځکه هغه ساده

(۱) أخرجه الحرزي في صحيحه ۲/۳۳۵ رقم الحديث ۹۵۲. ورساله في صحيحه ۱/۶۰۷ رقم الحديث ۱۶-۹۳. والسنن في النسب ۳/۱۹۵ رقم

الحديث ۱۵۹۷. وابن ماجه ۱/۶۰۷.

چمبه وه. چې دهغې او از هم چم چم وي. بیا وړي ماشومانې وي او شعرونه هم د جرأت او زړه ورتوب سبق خودنکی وؤ. نو ځکه نبي کریم ﷺ منع کړو. په دې باندې د غټو بنځو گډا او یا باجی وهل قیاس کیدلی نه شي. لکه څنگه چې اهل باطل قیاس کوي او گډا لپاره د جواز پیدا کولو کوشش کوي. باقي د اوریدلو مسئله جدا ده. چې دهغې تفصیل به په باب الشعر کې ان شاء الله راځي.

یوم بعثت: د جاهلیت په جنگونو کې یو جنگ ته اشاره ده. چې د نبي کریم ﷺ د هجرت نه مخکې په مدینه کې د انصارو د دوؤ قبیلو د اوس او د خزرج په مینځ کې په مقام بعثت کې شوي وؤ. چې هغه تریو سلو شل (۱۲۰) کالو پورې روانه وه. چې په هغې ډیر لوي قتلونه شوي وؤ. او کله چې اسلام راغلو نو دهغې رحمت عام شوی او په نبي کریم ﷺ باندې ایمان راوړلو سره په عرب کې د دې اوږد جنگ نه وروسته صلح وشوه. (المقات ۳/۵۳۷).

چې دهغې اړخ ته قرآن اشاره کوي ﴿فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا﴾ د مقام بعثت باره کې شیخ عبدالحق رحمه الله په لمعات کې لیکلي دي چې دا مقام د مدینې منورې نه د دوه ورځو په مسافت کې دی. یا دا چې د قبیلو اوس د یوې قلا نوم دی او یا دا چې د بنو قریظه په علاقو کې د یو ځای نوم دی. (اشعة اللمعات ۱/۶۴۰).

د وړوګي اختر د مونیځ نه مخکې په کهجوري سره روژه ماتې کول په کار دی

﴿۸﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَغْدُو يَوْمَ الْفِطْرِ حَتَّى يَأْكُلَ تَمْرَاتٍ

انس رضي الله عنه وايي چې رسول الله ﷺ به د کهجورو د خوړلو نه عید گاه ته نه تللو او کهجوري به يې

وَيَأْكُلُهُنَّ وَثَرًا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (۱)

طاق خوړلي.

نبي کریم ﷺ به د اختر په ورځ لاره بدلوله

﴿۹﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا كَانَ يَوْمَ عِيدِ خَالَفَ الطَّرِيقَ. (۲)

جابر رضي الله عنه وايي چې کله به د اختر ورځ وه نو نبي کریم ﷺ به په لارو کې فرق کولو.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۴۴۶/۲ رقم الحديث ۹۵۳. والترمذي في السنن ۴۲۷/۲ رقم الحديث ۵۴۳. وأحمد في المسند ۱۲۶/۳.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۴۷۶/۲ رقم الحديث ۹۸۶. والترمذي في السنن ۴۲۴/۲ رقم الحديث ۵۳۱. وابن ماجه ۴۱۲/۱ رقم الحديث ۱۳۰۹.

والدارمي ۳۶۰/۱ رقم الحديث ۱۶۱۳.

توضیح: خالف الطريق: یعنی عید گاه ته د تگ په وخت کې به یوه لاره لارو خو په بله لاره به بیرته راتللو. په دې کې حکمت دا و چې مختلف لارې به په عبادت باندې گواه شي او په هغه لارو کې فریښتي او پیریان او مخي ته راتلونکي انسان گواه شي. ځېنې علماؤ څه نور و جوهات لیکلي دي خو دا د ټول اندازي دی. حقیقت دا دی چې د دې حقیقت بغیر د شارع عَلَيهِ السَّلَام نه بل هیچا سره نشته دی. (المرقات ۳/۵۳۸).

په لوي اختر کې د قرباني وخت

﴿۱۰﴾ وَ عَنِ الْبَرَاءِ قَالَ : خَطَبْنَا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ النَّحْرِ
حضرت براء رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې خطبه را کره مونږ ته نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په یوم النحر کې (یعني د
فَقَالَ : إِنَّ أَوَّلَ مَا تَبَدَّأَ بِهِ فِي يَوْمِنَا هَذَا
لوي اختر په ورځ) او ارشاد یې وفرمایيل چې "په دې ورځ باندې چې مونږ ته د ټولونه اول کوم کار کول په
أَنْ نَصَلِّيَ ثُمَّ نَرْجِعَ فَنَنْحَرَ فَسُنَّ
کار دی هغه دادی چې مونږ (د لوي اختر) مونځ وکړو بیا کور ته راشو او قرباني وکړو لهذا کوم سړي چې
فَعَلَّ ذَلِكَ فَقَدْ أَصَابَ سُنَّتَنَا
دا عمل وکړو (چې د قرباني نه مخکې د مونځ او خطبې نه فراغت حاصل کړي) هغې زموږ سنت اختیار
وَمَنْ ذَبَحَ قَبْلَ أَنْ نَصَلِّيَ فَإِنَّمَا هُوَ شَاءَ لَحْمٍ
کړو او چا چې مونځ نه مخکې قرباني وکړه نو هغه قرباني نه ده بلکې هغه د غوښي والا بیزه چې هغې د
عَجَلَهُ لِأَهْلِهِ لَيْسَ مِنَ النَّسِكِ فِي شَيْءٍ. (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) ^(۱)
خپل کور والو لپاره په تندۍ سره ذبح کړه.

توضیح: فننحر: یعنی مونږ قرباني وکړه "اصاب سنتنا". (المرقات ۳/۵۴۰).

د امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ مَسْلُكُ دَادِي چې په هر استعداد لرونکي باندې قرباني واجب ده. خو امام شافعی رَحْمَةُ اللَّهِ وايي چې قرباني واجب نه ده بلکې سنت دي. د احنافو په نزد معمولي مال لرونکي والا باندې هم قرباني واجب ده. د دې لپاره د ډیر مالونو د فکر کولو ضرورت نشته دی. د لوي اختر

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۷۶/۲ رقم الحديث ۹۶۸. ومسلم في صحيحه ۱۵۵۳/۳ رقم الحديث ۱۹۹۱/۷. وأحمد في المسند ۲۸۲/۸

ترتیب داسی دی چې د قربانی په ورځ اول مونځ وکړی شي، بیا خطبه واوریدلی شي، بیا قربانی وکړی شي. قربانی د مونځ نه وروسته ده. که چا مخکې وکړه نو هغه قربانی نه ده بلکه د خورلو غوښه ده. په بناړ چې په یو ځای مونځ وشي نو د ټولو بناړونو لپاره اوس قربانی کول جائز شوه. کوم خلک چې په کلو کې وسیري او هلته د اختر مونځ نه کېږي نو د هغه خلکو لپاره د سحر د مونځ نه وروسته هم قربانی جائز ده. د احنافو په نزد د قربانی ټولې ورځې لسم ذوالحجه، یولسمه ذوالحجه او دولسمه ذوالحجه درې ورځې دي خو شوافع او غیر مقلدین د لسم نه تر ديارلسم پورې قربانی ته جائز وایي. په آخري ورځ باندې اوبن ذبح کوي او تماشه بنایي. (المراقات ۳/۵۴۱).

د قربانی د واجب کیدلو دلیل

﴿۱۱﴾ وَعَنْ جُنْدُبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْبَجَلِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ
جندب ابن عبد الله بجلی راوي دی چې نبی کریم ﷺ فرمایل: کوم سړی چې (د قربانی څاروی)
ذَبَحَ قَبْلَ الصَّلَاةِ فَلْيَذْبَحْ مَكَانَهَا
اختر د قربانی د مونځ نه مخکې ذبح وکړي نو هغه ته په کار ده چې هغه د دې په بدل کې (د قربانی لپاره)
أُخْرَى وَمَنْ لَمْ يَذْبَحْ حَتَّى صَلَّيْنَا
بل څاروی ذبح کړي او کوم سړی چې تر مونځ کولو پورې ذبح نه کړي نو هغه ته په کار ده چې د مونځ نه
فَلْيَذْبَحْ عَلَى اسْمِ اللَّهِ. (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) ^(۱)
وروسته د الله تعالی په نوم باندې (د قربانی څاروی) ذبح کړي.
﴿۱۲﴾ وَعَنِ الْبَرَاءِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ ذَبَحَ
براء راوي دی چې نبی کریم ﷺ فرمایل "کوم سړی چې ذبح کړو (د قربانی څاروی) د
قَبْلَ الصَّلَاةِ فَإِنَّمَا يَذْبَحُ لِنَفْسِهِ
مونځ نه مخکې نو گویا چې هغه (فقط د خوراک لپاره) د خپل ځان د پاره ذبح کړو (نو ځکه د هغې د
وَمَنْ ذَبَحَ بَعْدَ الصَّلَاةِ فَقَدْ تَمَّ نُسُكُهُ
قربانی ثواب ونه شو) او کوم سړی چې د مونځ نه وروسته ذبح کړو نو بیشکه د هغې قربانی وشوه او

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۶۳۰/۹ رقم الحديث ۵۵۰۰. مسلم في صحيحه ۱۵۵۱/۳ رقم الحديث ۶-۱۹۶۰. والنسائي ۲۱۸/۷ رقم الحديث

۴۳۶۷. وابن ماجه ۱۰۵۳/۲ رقم الحديث ۳۱۵۲

وَ أَصَابَ سُنَّةَ الْمُسْلِمِينَ. (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) (۱)

(دغه شان) هغې د مسلمانانو طریقه خپله کړه.

نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به په عیدگاه کې قرباني کوله

﴿۱۳﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَذْبَحُ وَيَنْحَرُ بِالنَّصْلِ. (۲)

او حضرت ابن عمر رضي الله عنهما راوي دی چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم به په عیدگاه کې ذبح او قرباني کوله.

توضیح: ينحر: د قرباني لپاره په شریعت کې گډ، بیزه، گډه، غوا، مېښه او اوبښ مقرر دي. که هغ نروي یا ماده وي هېڅ فرق نه کوي. د دې څارو نه بغير بل په هېڅ یو څاروي باندې قرباني نه کېږي. (المركات ۳/۵۴۲).

د اوبښ نه بغير نور څاروي هم د ذبح لپاره مقرر دي چې راڅملولی شي او په مری ورله چاره راڅکلی شي. البته د اوبښ لپاره نحر دی او د نحر طریقه داده چې د اوبښ منځینۍ بڼو کې به یوه گکه کړلی شي او د زنگون سره وتړلی شي. اوس اوبښ منډه نشي وهلی. ولاړ به وی. نو هله به سړی نیزه با برچه یاد توري څو که د اوبښ په حلقوم باندې تیره کړي. او د هغې د مری نه به وینه را تویږي. د ډیري ویني توپیدلو سره اوبښ خپله راوغورځېږي او مړ به شي. دا طریقه د نحر ده. (المركات ۳/۵۴۲).

الْفَصْلُ الثَّانِي

د مسلمانانو د پاره په کال کې دوه اخترونه دي

﴿۱۴﴾ عَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَدِمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ وَ لَهُمْ يَوْمَانِ

انسان رضي الله عنه وایي چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم کله مدینې ته راغلو نو د مدینې خلکو دوه ورځې مقررې

يَلْعَبُونَ فِيهَا فَقَالَ:

کړې وي چې په هغې به هغوی لوبې توتي (خوشحالی لمانځلي) کولې. نبی کریم صلى الله عليه وسلم (چې

مَا هَذَانِ الْيَوْمَانِ ؟ قَالُوا : كُنَّا نَلْعَبُ فِيهَا

وکتل) پوښتنه یې وکړه چې دا دوه ورځې ده څه دي؟ صحابو عرض وکړو چې "مونږ به لوبې کولې په

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳/۱۰ رقم الحديث ۵۵۱۶، ومسلم في صحيحه ۳/۵۵۲ رقم الحديث ۴-۱۹۶۱.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۷۱/۲ رقم الحديث ۹۸۲.

فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " قَدْ أَبْدَلَكُمْ اللَّهُ

دې دوه ورځو کې په جاهليت کې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې: په بدل کې درکړې الله تعالی تاسو

بِهِنَّ خَيْرًا مِنْهُمَا: يَوْمَ الْأَضْحَى وَ يَوْمَ الْفِطْرِ " . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ (۱)

ته ددې دوه ورځو په بدل کې د دېنه غوره ورځې. او هغه د وړو کې اختر ورځ او د لوي اختر ورځ ده.

توضیح: في الجاهلية: د اسلام نه مخکې به په مدينه کې د خوشحالی دوه ورځې لمانځل کيدلي. د يوې ورځ نوروز وؤ او د بلې نوم مهرجان وؤ. د فارس و الاؤ د اختر او د خوشحالی لمانځلو ورځې وي. چې په هغې که هوا به برابره او موسم به بنایسته وؤ. د فارس والو دا ورځې په عربو کې هم رغلې وي. او هغوی هم د اختر په توگه ددې لمانځل شروع کړل. لکه نن سبا چې په ايران، عراق، شام او داسې نورو ملکونو کې لمانځل کېږي. نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د مدينې والو نه ددې حقيقت پوښتنه کول و غوښتل نو هغوی ورته ښکاره وويله. نو نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته په جواب کې وفرمايل چې اوس الله تعالی تاسو ته ددې په بدل کې د خوشحالی لمانځلو لپاره دوه ورځې درکړي دي. يوه د کوچنې اختر ورځ ده او بله د لوي اختر ورځ ده. (المرقات ۳/۵۴۳).

اوس هيڅ يو مسلمان لره جائز نه ده چې د هغه د غير مسلمو په شرکت وکړي يا هغوی ته تحفې والی کړي او يا هغوی له مبارکۍ ورکړي. ځکه په دې سره د غير مسلمو د مېلو تعظيم کېږي چې کول يې حرام دي. بلکې د کفر خطر ده. ځکه کچرې مسلمان د تعظيم په توگه د کفارو په مېلو کې شريک شي نو هغه کافر کېږي. او که فقط د لوبو ټوکو لپاره شريک شي نو بيا هم هغه مکروه تحریمې دی. ځکه په دې د کافرانو سره مشابهت کېږي. (المرقات ۵۴۳-۳/۵۴۴).

په فتاوی ذخيره کې ليکل شوي دي چې کوم خلک د هولي او ديوالي لپاره په خاص توگه ځي نو هغه حدود کفر ته نژدې کېږي. په نوارد الفتاوی کې ليکل شوي چې کوم سړی د غير مسلمو رسومات ښه گڼلي نو هغه کافر شي. بهر حال په مسلمانانو باندې لازمه ده چې هغه د غير مسلمو په محبت کې د هغوی په رسوماتو کې شرکت ونه کړي. دا ډير خطرناکه دي او نه د هغوی مېلو ته څه اهميت ورکړي. دا دېنه هم ډير خطرناکه دي. درواضو او بدعتيان او اهل باطلو په محفلونو او مجلسونو او جلوسونو کې شرکت کول هم منع دي. څوک چې نه منع کېږي. نه دې منع کېږي تاوان به يې خپل وي. د هدايت دروازي خلاصې دي که څوک راځي او که نه راځي.

(۱) أخرجه ابوداؤد في السنن ۶۷۵/۱. رقم الحديث ۱۱۳۴. ر الساني ۱۷۹/۳. رقم الحديث ۱۵۵۶. واحد في المسند ۱۰۳/۳.

در نیف محمد و آئے جس کاٹی چاہے ❀ نہ آئے آتش دوزخ میں جائے جس کاٹی چاہے
 سرینان گناہ کو در خبر نیف محمد کی ❀ بلا قیت دوامتی ہے جس کاٹی چاہے
وہو کی اختر کی خوراک د مونخ نہ مخکی او پہ لوی اختر کی وروستہ خورل پہ کار دی

﴿۱۵﴾ وَعَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَخْرُجُ يَوْمَ الْفِطْرِ حَتَّى يَطْعَمَ

بریدہ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایسی چہ نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ بہ د خوراک خبناک کولو نہ بغیر عید گاہ تہ نہ تلو او نہ بہ یہی

وَلَا يَطْعَمُ يَوْمَ الْأَضْحَى حَتَّى يُصَلِّيَ. (۱)

کولو خوراک او خبناک پہ لوی اختر کی پہ غیر د مونخ کولو نہ .

توضیح: د تول رمضان د روژو نیولو نہ وروستہ سہری د کوچنی اختر پہ ورخ خوراک تہ ڈیر پہ شوق سرہ
 گوری. حکمہ شریعت اجازت کری دی چہ دا سہری خوراک خورلی شی. دا چہ د اختر د مونخ نہ وروستہ
 نو مصروفیتونہ نہ وی لہذا سہری د اختر د مونخ نہ مخکی خوراک کولی شی او د روژہ ماتہی خوندونہ
 واخلی او مونخ تہ لار شی. خود لوی اختر د مونخ نہ وروستہ د قربانی یو لوی کار دی. لہذا غورہ ہم دا
 دہ چہ مونخ زرہم وی او د ہغی نہ مخکی خوراک ہم ونہ کری شی. وروستہ بیا د قربانی د غوبہی نہ خہ
 برخہ پنخہ کرلی شی او خپلہ یہی و خورہی او پہ میلمنویہی و خورہی.

پہ اخترونو کی د تکبیر اتو تعداد

﴿۱۶﴾ وَعَنْ كَثِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ

او کثیر ابن عبد اللہ د خپل پلار نہ او ہغہ کثیر د خپل نیکہ نہ (یعنی د خپل پلار مکرم نہ) نقل کوی چہ

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَبَّرَ فِي الْعِيدَيْنِ فِي الْأُولَى سَبْعًا قَبْلَ الْقِرَاءَةِ وَفِي الْآخِرَةِ

نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ د اخترونو مونخ کی پہ اولنی رکعت کی د قرأت نہ مخکی اوہ تکبیرونہ او پہ دویم رکعت

خَمْسًا قَبْلَ الْقِرَاءَةِ. (۲)

کی د قرأت نہ مخکی پنخہ تکبیرونہ وویل.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴۲۶/۲ رقم الحديث ۵۴۲. وابن ماجه ۵۵۸/۱ رقم الحديث ۱۷۵۶. والدارمي ۴۵۵/۱ رقم الحديث ۱۶۰۰. وأحمد في

المسند ۳۵۲/۵.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۶۸۱/۱ رقم الحديث ۱۱۵۱. والترمذي ۴۱۶/۲ رقم الحديث ۵۳۶. وابن ماجه ۴۰۷/۱ رقم الحديث ۱۲۷۷. والدارمي

۲۲۰/۱ رقم الحديث ۱۶۰۶. ومالك في الموطأ ۱۸۰/۱ رقم الحديث ۹ من كتاب العیدین، وأحمد في المسند ۳۵۷/۲.

توضیح: په دې باندې د ټول اتفاق دی چې د اخترونو مونځ کې څه تکبیرونه زیات دي خو په دې کې اختلاف شوی دی. چې په هر رکعت کې د تکبیرونو تعداد څومره دی. (المراقات ۳/۵۴۵).

د فقهو اختلاف: د امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ، امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ او د امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد د اخترونو مونځ په اولني رکعت کې د سورت فاتحي د قرأت نه مخکې د تکبیرات تحریمه سره اوه (۷) تکبیرات دي او په دویم رکعت کې پنځه تکبیرات دي. د جمهور په خپل مینځ کې فقط دوهمه فرق دی چې د امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ او امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد اوه او پنځه تکبیراتو سره اصل تکبیر هم شامل دی. یعنی تکبیر تحریمه او د رکوع تکبیر. خو د امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد اوه او پنځه تکبیرونه زیاتې دي. تکبیر تحریمه او د رکوع تکبیر په دې کې نشته دی.

د امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد په اولني رکعت کې قرأت فاتحي نه مخکې درې تکبیرات دي او درې واړه زیاتې دي. او د دویم رکعت د فراغت نه وروسته رکوع ته د تللو نه مخکې په ولاړه ولاړه زیاتې درې تکبیرونه دي یعنې ټول شپږ تکبیرونه زیاتې دي. (المراقات ۳/۵۴۵).

دلائل: جمهورو د بحث د لاندې د کثیر بن عبد الله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د روایت نه استدلال کړی دی. چې په خپلې مدعا باندې واضح دلیل دی. د احنافو ائمو په همدغه مقام باندې د یو حدیث نه وروسته حدیث نمبر ۱۸ نه استدلال کړی دی. چې د حضرت سعید بن العاص رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روایت دی. او په هغې کې پوښتنه او جواب او د ټول بحث او تحقیق نه وروسته د شان و الاصحابې په ډیر وضاحت سره ویلي دي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به د جنازې د مونځ په شان د اخترونو کې څلور تکبیرونه ویل یعنې یو به اصل تکبیر او درې به زیاتې تکبیرونه وو. حضرت حذیفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وفرمایيل چې "صدق" یعنی ابوموسی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ریښتا وویل او همدغه شان معامله وه. (المراقات ۵۴۶-۳/۵۴۷).

احنافو د حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د یو روایت نه هم استدلال کړی دی او د دغه شان د مغیره بن شعبه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د روایت نه یې هم استدلال کړی دی. چې په هغې کې د درې زیاتې تکبیرونو ذکر دی. په نصب الرایه کې دا روایات بیان کړي شوي دي.

همدغه شان امام طحاوی رَحْمَةُ اللَّهِ د قاسم بن عبد الرحمن حدیث نقل کړی دی چې په هغې کې هغوی د په گوتو باندې وشمیرل او وي ویل چې په اخترونو کې څلور څلور تکبیرونه دي. یو اصل او درې زیاتې دي.

همدغه شان امام طحاوی رَحْمَةُ اللَّهِ یوه واقعه نقل کړې ده چې حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ صحابه کرام رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ راڅمعه کړل او د اخترونو په تکبیرونو باندې خبرې وشوي. اتفاق په څلور ورکعتو باندې وش. گویا کې په څلور رکعتو باندې اجماع شوي ده. احنافو یو عقلي دلیل هم پیش کړی دی چې زیاتې

تکبیرونه د مونځ برعکس دې او کوم شی چې د عام معمول برعکس وي په هغې کې په کمو باندې اکتفا کول ډیر غوره دی. لهذا د اوؤ (۷) په ځای په څلور تکبیرونو باندې اکتفا کول ډیر بهتر دي. یو تکبیر اصل او درې زیاتې دي.

جواب: د کثیر بن عبد الله په روایت کې زیاتې تکبیرونه کیدلی شي چې د جواز لپاره وي یا به د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ابتدائي معمول وؤ. هسي دا عجیبه ده چې کثیر بن عبد الله شوافع خپله ضعیف گڼې. ځینو په هغې باندې د کذاب تور لگولی دی. او بیا هم د هغوی د روایت نه استدلال کوي. دا امر هم د تعجب نه خالي نه دی چې د دې متفق علیه ضعیف روایت ته امام ترمذی رَحِمَهُ اللهُ حسن ویلی دي چې د ترمذی لپاره د تعجب سبب دی. (المرقات ۵۴۶-۳/۵۴۷).

اخترولو په مونځو کې جهري قرأت دی

﴿ ۱۷ ﴾ وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ مُرْسَلًا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ أَبَا بَكْرٍ وَ عُمَرَ
جعفر ابن محمد مرسلأ روایت کوي چې نبی کریم <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> ، حضرت ابوبکر او حضرت عمر <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا</small>
كَبَرُوا فِي الْعِيدَيْنِ وَ الْإِسْتِسْقَاءِ سَبْعًا وَ خَمْسًا وَ صَلَّوْا
به د اخترونو او د استسقاء په مونځ کې او په اوښتو تکبیرونه ویل او مونځ به یې کولو د (اخترولو او د
قَبْلَ الْخُطْبَةِ وَ جَهْرًا بِالْقِرَاءَةِ . رَوَاهُ الشَّافِعِيُّ . (۱)
استسقاء) مخکې د خطبې نه او دغه شان قرأت به یې هم په اوچت او از سره لوستلو.

اخترولو په مونځ کې زیاتې تکبیرونه درې درې دي

﴿ ۱۸ ﴾ وَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْعَاصِ قَالَ : سَأَلْتُ أَبَا مُوسَى وَ حُذَيْفَةَ :
سعید ابن عاص <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> وایي چې ما د ابو موسی او د حضرت حذیفه <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا</small> نه پوښتنه وکړه چې نبی
كَيْفَ كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُكَبِّرُ فِي الْأَضْحَى وَالْفِطْرِ ؟ فَقَالَ أَبُو مُوسَى :
کریم <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> به دوړو کې اولوي اختر په مونځ کې څو تکبیرونه ویل؟ نو موسی <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> جواب را کړو
كَانَ يُكَبِّرُ أَرْبَعًا كَثِيرَةً عَلَى الْجَنَائِزِ
چې څنگه به نبی <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> د جنازې په مونځ کې څلور تکبیرونه ویل نو همدغه شان به یې د اخترونو په

فَقَالَ حُذَيْفَةَ : صَدَقَ . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ (۱)

مونځ کې هم ویل " حذیفه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ (ددې په اوریدو سره) وویل چې (ابو موسی) رینستیا وویل.

توضیح: د اصل تکبیرونو په ځای د احنافو په نزد د اخترونو مجموعي زیاتې تکبیرونه شپږ دي. د امام مالک رَحِمَهُ اللهُ او امام احمد رَحِمَهُ اللهُ په نزد د زیاتې تکبیرونه ټول لس دي. د امام شافعی رَحِمَهُ اللهُ په نزد زیاتې تکبیرونه د ولس دي.

د خطبې په دوران کې خطیب لره د نيزي، ليندي يا توري نه مرسته اخستل په کار دي

﴿١٩﴾ وَعَنِ الْبَرَاءِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نُوِلَ يَوْمَ الْعِيدِ قَوْسًا

براء رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی چې د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې د اختر په ورځ یونیزه وړاندې کړې شوه

فَخَطَبَ عَلَيْهِ . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ (۲)

نو نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به د هغې په مرستې سره خطبه ورکوله.

توضیح: قوسا: نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لينده يا نيزه په لاس کې فقط د دې لپاره نه وه اخستلې چې هغه د خطبي لپاره د هغې نه بغير نشو ودریدلو بلکې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په دې شيانو سره اشاره و فرمايل چې د اسلامي احکاماتو د حفاظت لپاره جهاد ضروري دی. او د جهاد لپاره د توري، نيزي او د ليندي ضرورت دی. همدغه وجه ده چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسلحه او آلې استعمال کړي دې گيڼي د مرسته اخستلو لپاره خو همسا وي. چې د هغې ملاويدل هيڅ مشکل نه دي. علماؤ ليکلي دي چې مسلمانو کومې علاقې د جهاد په ذريعې سره فتح کړي دې نو هلته نيزه او لينده په لاس کې ساتل په کار دي او په نورو علاقو کې دې د همسا نه کار و اخستلی شي. بهر حال نن سبا د حرمين شريف امامان په لاس کې همسا نيسي دا د مرسته اخستلو لپاره نه وي بلکې فقط د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سنت پوره کولو لپاره دي.

علامه اقبال همدغه پرمختگ او زوال اړخ ته اشاره کړې ده:

الفاظ ومعانی میں تفسیر نہیں لیکن ﴿﴾ ملاکی اذان اور ہے مجاہد کی اذان اور

علامه آلوسی رَحِمَهُ اللهُ د قرآن کریم یو حرف ته چې کله زائد و وایي نو د ادب په توگه د هغې تشبیه د خطیب د توري سره ورکوي چې هذا الحرف سيف خطیب یعنی صرف د خودلو توره ده د کار نه ده. په

(۱) أخرجه أبو داؤد في السنن ۶۷۲/۱ رقم الحديث ۱۱۵۳. واحد في المسند ۱۱۶/۴

(۲) أخرجه أبو داؤد في السنن ۶۷۹/۱ رقم الحديث ۱۱۴۵

راتلونکي روایت کې عنزه نوم راغلی دی یعنی نیزه، دا نیزه هم تاریخي نیزه وه. چې د حضرت زبیر رضی اللہ عنہ وه. په بدر کې هغې د یو مشهور کافر په سترګه کې وهلي وه دا په هغې ونختله. په رایستلو کې زور راغلو او کړه شوه. نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم به ستر او د نور شیانو لپاره ډیره استعمالوله. بیا خلفا، راشدینو استعمال کړه.

﴿۲۰﴾ وَعَنْ عَطَاءٍ مُّزَسَّلًا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا خَطَبَ يَعْتَبِدُ عَلَى عِزَّتِهِ

عطاء بطریق ارشاد روایت کوي چې نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم به کله خطبه ورکوله نو تکیه به یې وکړه په

اعْتِمَادًا. رَوَاهُ الشَّافِعِيُّ ^(۱)

نیزه باندي او اودریدلو به.

﴿۲۱﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ : شَهِدْتُ الصَّلَاةَ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي يَوْمِ عِيدِ

جابر رضی اللہ عنہ راوي دی چې زه د نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم سره د اختر په ورځ مونغ کې شریک شوم. نبي

فَبَدَأَ بِالصَّلَاةِ قَبْلَ الْخُطْبَةِ بِغَيْرِ أَذَانٍ وَلَا إِقَامَةٍ فَلَمَّا قَضَى الصَّلَاةَ

کریم صلی اللہ علیہ وسلم د اذان او تکبیر نه بغیر د خطبې نه مخکې مونغ شروع کړو کله چې د مونغ نه فارغ شو

قَامَ مَتَكِنًا عَلَى بِلَالٍ فَحَمَدَ اللَّهَ وَ أَتَى عَلَيْهِ

نو (د خطبې لپاره) د بلال رضی اللہ عنہ په مرسته اودریدلو. نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم د الله تعالی حمد او تعريف

وَ وَعَظَ النَّاسَ وَ ذَكَرَهُمْ وَ

یې بیان کړو. خلکو ته یې نصیحت وکړو او هغوی ته یې د عذاب او ثواب (احکامات) رایاد کړل او د

حَتَّمَهُمْ عَلَى طَاعَتِهِ ثُمَّ قَالَ : وَ مَضَى إِلَى النِّسَاءِ

الله تعالی د بندګۍ اړخ ته دعوت ورکړی ؤو. بیا نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم د بنحو دلې اړخ ته متوجې شو.

وَ مَعَهُ بِلَالٌ فَأَمَرَهُنَّ

بلال رضی اللہ عنہ هم د نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم سره ؤ (هله هم) نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم بنحو ته یې حکم وکړو د

بِتَقْوَى اللَّهِ وَ وَعَظْمَهُنَّ وَ ذَكَرَهُنَّ . رَوَاهُ النَّسَائِيُّ (۱)

الله تعالی نه د ویریدو او هغوی ته یې نصیحت وکړو او د عذاب او د ثواب (احکامات) یې ورته یاد کړل.

عیدگاه ته د تللو طریقه

﴿۲۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا خَرَجَ يَوْمَ الْعِيدِ فِي طَرِيقِ

ابو هریره رضي الله عنه وایي چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم به کله د اختر په ورځ (عیدگاه) ته په یوه لاره لاړو او

رَجَعَ فِي غَيْرِهِ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالدَّارِمِيُّ (۲)

بیرته به په بله لاره راتللو.

توضیح: عیدگاه ته تللو لپاره یوه لاره او بیرته د راتللو لپاره بله لاره اختیارول په کار ده. او وجه مخکې په حدیث نمبر ۹ کې بیان شوي ده. (المراقات ۳/۵۳۸).

فقهاؤ لیکلی دي چې عیدگاه ته پیدل تلل مستحب دي. بغير د ضرورت نه سپوریدل غیر اولی دي. د اختر مونغ په تللو تللو کې په اوچت او از سره تکبیرات تشریق ویل غوره دي. په لوي اختر کې خود ټولو اتفاق دی البته په وړو کې اختر کې صاحبین د دې قائل دي او امام ابو حنیفه رحمه الله قائل نه دی **صراطی** چې په روړو ویل په کار دي.

عذر او د مجبوری په وجه د اختر مونغ په جومات کې هم کېږي

﴿۲۳﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّهُ أَصَابَهُمْ مَطَرٌ فِي يَوْمِ عِيدِ فَصَلَّى بِهِمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ابو هریره رضي الله عنه او ی دی چې (یوخل) د اختر په ورځ باران وشو نو مونغ وکړو صحابو ته نبی عليه الصلاة والسلام

صَلَاةَ الْعِيدِ فِي الْمَسْجِدِ . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ (۳)

د اختر په جومات کې.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه لم يصححه ۵۲۳/۲ رقم الحديث ۹۶۱. ومسلم في صحيحه ۶۰۳/۲ رقم الحديث ۸۸۵-۴. والنسائي ۱۸۶/۳ رقم الحديث ۱۵۷۵. وأحمد في المسند ۳۱۸/۳

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۴۲۴/۲ رقم الحديث ۵۴۱. وابن ماجه ۴۱۲/۱ رقم الحديث ۱۳۰۱. والدارمي ۴۶۰/۱ رقم الحديث ۱۶۱۳. وأحمد في المسند ۳۳۸/۲

(۳) أخرجه أبو داود في السنن ۶۸۶/۱ رقم الحديث ۱۱۶۰. وابن ماجه ۴۱۶/۱ رقم الحديث ۱۳۱۳.

وروي اختر کي مونخ ناوخته او لوي اختر کي وختي کول په کار دي

﴿٢٤﴾ وَعَنْ أَبِي الْحُوَيْرِثِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَتَبَ إِلَى عَمْرِو بْنِ حَزْمٍ وَهُوَ بِنَجْرَانَ

ابى الحويرث رضی اللہ عنہ راوي دی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وليکلو عمرو ابن حزم ته چې په نجران کې ؤ

عَجَلِ الْأَضْحَىٰ وَ آخِرِ الْفِطْرِ وَ ذَكْرِ النَّاسِ . رَوَاهُ الشَّافِعِيُّ .^(١)

دا (حکم) چې دلوي اختر مونخ زراود وړوي اختر مونخ ناوخته وکړه او خطبه کې خلکو ته پندا ونصیحت کوه.

توضیح: نجران د یو ښار نوم دی. په اوس وخت کې د سعودی عرب په حکومت کې دی. نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم حضرت عمرو بن حزم رضی اللہ عنہ د هغه ځای والي مقرر کړی ؤ. د هغې عمر په هغه وخت کې اوولس (۱۷) کاله ؤ. نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم هغې ته حکم وکړو چې د وړوي اختر مونخ ناوخته کوه. مقصد دا ؤ چې خلک د وړوي اختر صدقه د مونخ نه مخکې ورکړي. روژه ماتی هم وکړي. او په لوي اختر کې مونخ زرو کړي مقصد دا ؤ چې خلک وروسته د قربانی لپاره فارغ شي. (المراقات ۳/۵۵۲).

که د زوال نه وروسته گواهي وشي نو دا اختر مونخ به په دابله ورځ کېږي

﴿٢٥﴾ وَعَنْ أَبِي عُمَيْرٍ بْنِ أُنَيْسٍ عَنْ عُمُومَةَ لَه مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنَّ رَكْبًا

عمير ابن انس د خپلو ترونو نه چې د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په صحابو کې ؤ و نقل کوي چې يوه قافله د

جَاءُوا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَشْهَدُونَ أَنَّهُمْ رَأَوْا الْهَيْلَالَ بِالْأَمْسِ

نبی صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کې حاضر شوه او دا گواهي يې ورکړه چې دوي پرون دا اختر سپوگمی وليدله.

فَأَمَرَهُمْ أَنْ يُفْطِرُوا وَإِذَا أَصْبَحُوا أَنْ يَغْدُوا إِلَىٰ مُصَلَّاهُمْ . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَ النَّسَائِيُّ .^(٢)

نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم صحابو ته د روژه ماتي حکم وکړو او وي فرمايل چې سبا عيد گاه ته لاړ شي.

توضیح: د رمضان د دير شتم تاريخ په شپه کې مدينه منوره کې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته سپوگمی ښکاره نه شوه. نو ځکه د مديني والو په دير شتم د رمضان باندې روژه ونيوله. په همدغه ورځ د باهر نه يوه قافله راغله او هغوی د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په مخکې کې گواهي ورکړه چې مونږ پرون سپوگمی ليدلي ده. نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د هغه قافلې گواهي قبوله کړه او صحابو ته يې حکم وکړو چې زوژه ماته کړي ځکه چې دا خبر د زوال نه وروسته شوی ؤ نو ځکه نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم دا اختر د مونخ باره

(١) أخرجه الشافعي في مسنده ص ٧٤

(٢) أخرجه أبو داود ٦٨٤/١ رقم الحديث ١١٥٧. والنسائي ١٨٠/٣ رقم الحديث ١٥٥٧. وابن ماجه ٥٢٩/١ رقم الحديث ١٦٥٣. واحمد في المسند ٥٧/٥٧

کې وفرماییل چې مونځ به سبا ادا کېږي ځکه د اختر د مونځ د کولو وخت نه و. نو ځکه نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په هغه ورځ باندې د اختر مونځ ونه کړو. په همدغه باندې د امام صاحب رَحْمَةُ اللهِ مسلک قائم دی چې د لمر د زوال نه وروسته که په تیره شي شپه د سپوږمۍ د لیدلو خبر راغلو نو د اختر مونځ به په بله ورځ ادا کېږي. ځکه د اختر وخت د لمر د زوال نه تر وروستي زوال پورې دی. همدغه شان که عذر پېښ شو نو د اختر مونځ په دویمه ورځ هم کیدلی شي. په دریمه ورځ جائز نه دی. خود لوي اختر مونځ تر دویمې، دریمې ورځې پورې هم دا کیدی شي اگر که کراهت دی مگر جائز دی. (المراقات ۳/۵۵۳).

الفصل الثالث

د اخرونو په مونځونو کې اذان او اقامت نشته دی

﴿۲۶﴾ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ وَ جَابِرِ ابْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ :

ابن جریج رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي چې عطاء د ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه نقل کړی دي چې هغه وویل چې

لَمْ يَكُنْ يُؤَذَّنُ يَوْمَ الْفِطْرِ وَلَا يَوْمَ الْأَضْحَى

نه خود وړوکی اختر په ورځ (د مونځ لپاره) اذان کیدلو او نه د لوي اختر په ورځ. ابن جریج وایي چې

ثُمَّ سَأَلْتُهُ يَعْنِي عَطَاءً بَعْدَ حِينَ عَنِ ذَلِكَ فَأَخْبَرَنِي قَالَ :

"څه ورځي وروسته ما بیا د عطاء نه د همدغې مسئله باره کې پوښتنه وکړه نو هغه وفرماییل چې ماته

أَخْبَرَنِي جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللهِ أَنْ لَا أَذَانَ لِلصَّلَاةِ يَوْمَ الْفِطْرِ حِينَ يَخْرُجُ الْإِمَامُ

جابر ابن عبد الله ویلي چې د وړوکی اختر په ورځ د اختر مونځ لپاره اذان نشته دی. نه خود امام د باهر

وَلَا بَعْدَ مَا يَخْرُجُ وَلَا إِقَامَةً وَلَا نِدَاءً وَلَا هَيْئَةً

راتللو وخت کې او نه د امام باهر ته د راتللو باندې او نه تکبیر شته دی او نه آواز شته دی او څه بل شی

لَا نِدَاءَ يَوْمَئِذٍ وَلَا إِقَامَةً . رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(۱)

شته دی. په دې ورځ نه آواز شته دی او نه تکبیر.

توضیح: یعنی عطاء: د دې جملي مطلب د ادی چې ابن جریج رَحْمَةُ اللهِ د خپل استاذ شیخ عطاء نه همدغه

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۵۱/۲ رقم الحديث ۹۶۰، ومسلم في صحيحه ۶۰۴/۲ رقم الحديث ۸۸۶/۵.

مسئله مخکې پوښتلي وه او عطاء، جواب ورکړی ؤو حضرت ابن عباس رضي الله عنه او حضرت جابر رضي الله عنه دواړو فرمایلي دي اذان نه خو به نه په کوچنې اختر کې کيدلو او به لوي اختر کې کيدلو. کيدلی شي چې ابن جريج رحمه الله د ډير تفصيل معلومولو په غرض په دويم ځل همدغه مسئله بيا د عطاء نه وپوښتله. اوس شيخ عطاء فقط د جابر بن عبدالله رضي الله عنه په حوالې سره حديث بيان کړلو او د ابن عباس رضي الله عنه نوم يې وانخستلو. همدغه شان جابر بن عبدالله فقط د کوچنې اختر ذکر وکړو او لوي اختر ذکر ونکړو ځکه د دواړو د مسئلو او حکم يو شان ؤو. (المرقات ۳/۵۵۴).

خو دلته په حديث کې بيا بيا تاکيد راغلی دی د دې څه وجه ده؟ نو يو تاکيد خو ولا نداء ولا هيء کې دی. چې د "ان لا اذان ولا اقامة" تاکيد دی او خپل لاشيئ هم د نداء تاکيد کوي. د دې په وروسته يو بل تاکيد دی. چې په "لانداء يومئذ ولا اقامة" کې دی. دا جمله لانداء ولا هيء کې تاکيد راغلی دی. اوس پوښتنه داده چې د دې تاکيد اتو څه وجه ده. آخر د دې تاکيد اتو څه مقصد دی؟ (المرقات ۳/۵۵۴).

د دې پوښتني د پوهيدل لپاره بلکي د دې حديث د پوهيدلو لپاره د شيخ عبدالحق محدث دهلوی رحمه الله او د ملا علی قاري رحمه الله تحقيق اړخ ته رجوع کول ضروري دی. د دواړو بيل بيل تحقيق دی. نو شيخ عبدالحق فرمایي چې په دې حديث کې د "نداء" نه "الصلوة" يا دغه نور الفاظ مراد دي. چې د مونځ د اطلاع ورکولو لپاره ويل کېږي. د دې په وروسته لفظ لاشيئ لانداء د تاکيد لپاره راوړلی شوی دی. بيا د هغه حديث د تاکيد لپاره د حديث آخري الفاظ لانداء يومئذ ولا اقامة راوړلی شوی دی. د حديث مطلب دا دی چې د اخترونو مونځ لپاره نه اذان شته دی او نه اقامت شته دی او د دې په بغير الصلوة او د نور څه اعلانات شته دي. دا ټول ناجائز دي. د شيخ عبدالحق مقصد دا دی چې په خلکو کې چې کوم رواج دی چې اذان خو نه کوي خود اختر د مونځ لپاره نور اعلانونه کوي. په دې حديث کې ټول ممنوع گڼلی شوي دي. د شيخ عبدالحق دا تحقيق ډير ښه دی او د حديث د پوهيدلو لپاره بالکل بې تشويشه کلام دی. (المرقات اشعة اللمعات ۱/۹۴۶).

د دې نه بغير د ملا علی قاري رحمه الله تحقيق د چې د دې برعکس دی هغه وايي چې "ولانداء" نه آخر تر جملي پورې د مخکې کلام لپاره تاکيد دی او دا به ډير مناسب وي چې د "نداء" نه اذان مراد واخستلی شي او د اذان نفي د بيا بيا تاکيد مقصود وي ځکه د اذان نه بغير الصلوة جامعة او داسي نور الفاظو

سره خلک د اختر مونځ لپاره رابلل مستحب دی. لهدا د دې نفي په کار نه ده. نو د نداء نه اذان مراد اخستل ډیر بهتره دي. (التهی کلامه)

د ملا علی قاري رَحْمَةُ اللَّهِ د تشریح مطلب دا دی چې بار بار چې دا نفي شوي ده دا فقط د اذان او د اقامت نفي ده د دې نه بغير د اعلاناتو نفي نه ده. اوس دا دواړه قولونه په خپل مینځ کې متضاد دي. د دې د تطبیق لپاره دا ویل کیدلی شي چې شیخ عبدالحق رَحْمَةُ اللَّهِ چې د کومې نفي حکم کړی دی هغه د نداء نفي ده. چې هغه التزام سره د عید گاه دننه وي. ظاهره ده چې د عید گاه دننه مسلسل دغه شان چغې وهل جائز نه دي. او دا ملا علی قاري رَحْمَةُ اللَّهِ مطلب به دا وی چې د عید گاه نه باهر کله کله دغه شان د الصلوة جامعه په اواز کولو سره خلک رابلل شي نو ډیر څه باک په کې نشته دی. (المركات ۳/۵۵۴).

بهر حال د ملا علی قاري رَحْمَةُ اللَّهِ تحقیق د حدیث د ظاهر سره موافق نه دی. د شیخ عبدالحق رَحْمَةُ اللَّهِ تحقیق واضح او بهرته دی. نن سبا دا بدعت په پاکستان کې نشته کیدلی شي چې په نورو هیوادونو کې وي.

په اخترونو کې خطبه د مونځ نه وروسته وي

﴿ ۲۷ ﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَخْرُجُ يَوْمَ الْأَضْحَى
ابو سعید خدری رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ به کله وپوکي اخترا لوي اختر ته (عید گاه) ته تللو
وَ يَوْمَ الْفِطْرِ فَيَبْدَأُ بِالصَّلَاةِ فَإِذَا صَلَّى صَلَاتَهُ قَامَ
نو (اول) به يې مونځ شروع کړو چې کله به د مونځ نه فارغه شونو (د خطبې لپاره) و به ادریدلو او خلکو
فَأَقْبَلَ عَلَى النَّاسِ وَ هُمْ جُلُوسٌ فِي مُصَلَّاهُمْ فَإِنْ كَانَتْ لَهُ حَاجَةٌ يَبْعَثُ
ته به متوجې شو خلک به خپل مونځونو ځای باندې ناست و ونو که نبي عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ به چرته لښکر لیر لونو
ذِكْرَهُ لِلنَّاسِ أَوْ كَانَتْ لَهُ حَاجَةٌ
(هغه وخت) خلکو ته به يې د هغې ذکر وکړو (اول لښکر به يې وليږلو) يا به د خلکو څه حاجت و (يعني د
بِغَيْرِ ذَلِكَ أَمْرَهُمْ بِهَا وَ كَانَ
مسلمانانو د فايدې څه خبره به وه) نو د هغې باره کې به يې خبره وکړه او نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به (د
يَقُولُ : تَصَدَّقُوا تَصَدَّقُوا . وَ كَانَ أَكْثَرَ مَنْ يَتَصَدَّقُ النِّسَاءُ
خپلې خطبې دوران کې) دا فرمايل چې صدقه ورکړی، صدقه ورکړی، نو ښځو به ډیره صدقه ورکوله

ثُمَّ يُنْصَرَفُ

د هغه نه وروسته به نبي کریم ﷺ کور ته راغلو (د نبي کریم ﷺ په مبارکه زمانه کې

فَلَمْ يَزَلْ كَذَلِكَ

او د څلورو خلفاء راشدینو په دور خلافت کې بلکې د هغه وروسته پورې هم) دغه معمول جاري ؤو

(خطبه به د مونځ نه وروسته وه او خطبه په ممبر باندې نه وه بلکې په زمکه باندې به ولاړ ؤو او لوستل

حَتَّىٰ كَانَ مَرْوَانَ ابْنَ الْحَكَمِ

کیدله) تردې چې (امیر معاویه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ له طرفه د مدینې حاکم) مروان ابن حکم مقرر شو (یو ځل د اختر

فَخَرَجْتُ مُخَاصِرًا مَرْوَانَ حَتَّىٰ أَتَيْنَا الْمُصَلَّىٰ

په ورځ) ما د مروان ابن حکم لاس په خپل لاس کې نیولی ؤو او عیدگاه ته راغلو (چې مونږ عیدگاه ته

فَإِذَا كَثِيرُ بَنِ الصَّلْتِ قَدْ بَنَىٰ مِنْبَرًا مِنْ طِينٍ وَ لَبِنٍ فَإِذَا

راوسیدلو نو څه وینو چې) هلته کثیر ابن صلت د خاور او د کچه خختو نه ممبر جوړ کړی ؤو. نو ناڅاپه

مَرْوَانَ يُنَازِعُنِي يَدَهُ كَأَنَّهُ يَجُرُّنِي نَحْوَ الْمِنْبَرِ

مروان زه د خپل لاس سره راکش کړم گویا چې هغه زه د ممبر اړخ ته راکش کولم (چې د مونځ نه مخکې

وَ أَنَا أَجْرُهُ نَحْوَ الصَّلَاةِ فَلَمَّا

خطبه ووايي) او ما هغه د مونځ طرف ته راکش کولو (چې هغه اول مونځ او بیا خطبه ووايي) کله چې ما

رَأَيْتَ ذَلِكَ مِنْهُ قُلْتُ : أَيْنَ

ولیدل (چې هغه اول په خطبه لوستلو باندې اصرار کوي) نو ما ورته وویل چې چیرته دی هغه فعل چې

الْإِبْتِدَاءُ بِالصَّلَاةِ ؟

شروع به یې کولو د اختر د مونځ کولو؟ (چې په هغه باندې د نبي کریم ﷺ او د خلفاء راشدینو

فَقَالَ : لَا يَا أَبَا سَعِيدٍ قَدْ تُرِكَ

د زمانې نه عمل راروان دی) مروان وویل چې: ای ابو سعید! جنگ مه کوه. اوس هغه پریخودلې شي په

مَا تَعَلَّمُ

کومه خبره چې ته خبر یې (یعنی ما د مصلحت د وجي نه اول مونځ کول پریخودلی دی او مصلحت دا

قُلْتُ : كَلَّا

چې كه خطبه د مونځ نه مخکې ولوستل شي نو خلك به پاسيزي اوروان به شي (ماورته وويل چې هيڅ

وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ

كله هم نه قسم په هغه ذات د چاپه قبضه كې زما ژوند دی كوم شي باندې چې زه خبريم ته د هغې نه بهتره

لَا تَأْتُونَ بِخَيْرٍ مِنَّا أَعْلَمُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ

شي نه شي راوړي ما دا خبره درې ځل دغه شان وكړه. بيا (مروان د دې فعل په وجه) ابو سعيد (عيدگاه

ثُمَّ انْصَرَفَ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(۱)

(ته) لاړلو (او په جماعت كې شريك نه شو).

توضیح: تصدقوا: تکرار د تاکید لپاره دی یا مختلف احوالو اړخ ته اشاره ده. ۱: یعنی صدقه ورکړی د خپل ژوند لپاره ۲: صدقه ورکړی د مرگ لپاره ۳: صدقه ورکړی د آخرت لپاره. (المراقات ۳/۵۵۵).

مخاصراً: اوږه په اوږه ورکول او لاس په لاس کې نیولو سره د دوه سړو منزل ته مخاصره وایي. چې د خپتي سره نژدې وي. (المراقات ۳/۵۵۶).

مروان ابن الحكم: دا سړی د مدینې منورې والي ؤو. د حضرت معاویه رضي الله عنه د خلافت زمانه وه. مروان د حضرت عثمان رضي الله عنه په زمانه کې ډیر نقصانونه کړي ؤو. په جنگ جمل کې یې ډیر نقصان کړی ؤو. دا ډیر هوښیار سړی نه ؤو. اول والي ږییا بادشاه شو. حضرت ابو سعید خدری رضي الله عنه یو زړه وړ حق ویونکی انسان ؤو. او د صحابې همدغه شان وي.

د مروان خطبه به د یو څو شکایتونو د غیبتونو مجموعه وه. الا ماشاء الله که څه لږ خلک به د مونځ نه وروسته د هغې اوریدلو ته کیناستل. اوس خطبه او تقریر په جبرې توگه د اورولو لپاره مروان دا کوشش وکړو چې خطبه د اختر د مونځ نه مخکې وشي. نو صحابې یې د ممبر اړخ ته راکش کولو چې اول خطبه وکړي بیا مونځ وکړي. حضرت ابو سعید خدری رضي الله عنه هغې ته وویل چې د هغه مونځ اولیت څه شو؟ هغې وویل چې مخکې به داسې ؤو چې مونځ به اول او خطبه به وروسته وه. خو اوس هغه طریقه پریځودلی شوي ده. په دې خبره حضرت ابو سعید خدری رضي الله عنه هغې ته وویل چې په خدای قسم ته د سنت په مقابل کې کله هم خیر او نیکی نه شي کولي. د دې صحابې جرأت او حق گوئی ته بیا هم سلام

کول په کار دی دا همغه خلک ؤو چې د دوي باره کې د الله تعالی ارشاد دی ﴿وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ﴾ مروان په دویمه هجری کې پیدا شوی ؤو. دا صحابې نه ؤو. (المقات ۳/۵۵۷).

د اختر د مونځ پوره طریقه: اختر د مونځ دوه رکعته دي او د دې د لوستلو طریقه ده چې د ټولو نه اول مونځ کونکی د دوه رکعتو واجب کولو نیت وکړي چې د اختر د دوؤ (۲) رکعتو د واجب مونځ نیت کوم. د زیاتې تکبیرونو سره امام پسي وروسته الله اکبر ویلو سره به لاسونه وتړي. بیا به ثنا ووايي او قرأت شروع کولو نه مخکې به درې زیاتې تکبیرونه داسي ووايي چې په هر تکبیر کې به لاس تر غوږونو پورې اوچت کړي او الله اکبر به ووايي او لاس زورپند ونیسي. د دریم تکبیر نه وروسته لاس زورپند مه نیسي. بلکي وي تړی او خاموشه ودریږي او د امام قرأت واورى. امام به د رکعت وکړي او د دویم رکعت لپاره به ودریږي او قرأت نه فارغ شي او رکوع ته د تللو نه مخکې به د قیام په حالت کې بیا زیاتې درې (۳) تکبیرونه ووايي خو په دې زیاتې تکبیرونو کې د ذې دا خیال وی چې د دریم تکبیر نه وروسته د څلورم تکبیر سره امام او مقتدي په نوم باندې د لاس تړلو نه بغير رکوع ته لاړ شي او د دویم رکعت پوره کولو نه وروسته چې د قعدي نه فارغ شي نو سلام به وگرځوي.

د دې نه وروسته امام ته په کار دې چې دواړه خطبي په ممبر باندې په ولاړه ولاړه ووايي. د وړو کې اختر په موقع باندې خلکو ته صدقه فطر مسائل بیان کړي او د لوي اختر په موقع باندې د قربانی مسائل بیان کړي او تکبیرات تشریح بیان کړي. تکبیرات تشریح په لوي اختر کې وي او دا واجب دي. د دې طریقه داده چې د هر فرض مونځ نه وروسته یوه ځل په اوچت او از سره "الله اکبر الله اکبر لا اله الا الله والله اکبر الله اکبر والله الحمد" ووايي. دا تکبیرات تشریح دي.

تکبیرات تشریح د عرفي په ورځ په ۹ د ذی الحجه د سحر د مونځ نه وروسته تر دیالسم (۱۳) تاریخ نه تر دمازیگر مونځ پورې دي. دا تکبیرات به بنځي نه ووايي. همدغه شان په مسافر باندې هم واجب نه دي. اهل حق علماء دیوبند لپاره په کار دی چې دا تکبیرات دې لږ په اوچت او از سره ووايي د اهل حقو په جوماتونو کې د دې ډیر کمې محسوسیږي. په بنځو باندې اگر که تکبیرات واجب نه دي. بیا هم د ثواب دپاره دوي ته لوستل په کار دي ثواب خو ورته ملاویږي او یواځې مونځ کونکي ته یې لوستل هم په کار دي.

باب فی الاضحیة د قربانی بیان

قال الله تعالى: ﴿قُلْ إِنْ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، لَا شَرِيكَ لَهُ﴾ (۱)
وقال الله تعالى: ﴿إِذْ قَرَّبْنَا قُورْبَانًا فَتُقْبَلُ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَلْ مِنَ الْآخَرِ﴾ (۲)
وقال الله تعالى: ﴿فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ﴾ (۳)

شيخ اصمعي رَحْمَةُ اللَّهِ وَايِي چې په لفظ اضحية کې ډير لغات دي: ۱: اضحية دهمزي د ضمي سره
۲: اضحية د كسري سره. د دې دواړو لغتونو جمعه اضاحي راځي. ۳: ضحية بضم الضاد دې جمعه
ضاحيا راځي. ۴: اضحاة بفتح الهزة. (المركات ۳/۵۵۸).

صاحب مشکوة چې كله د اخترونو په باب کې د دې اعمالو او د افعال تذكرة پوره كړه او دا چې د لوي
اختريه اعمالو کې د ټولو نه مهم عمل قرباني عمل ؤو. نو ځكه يې دا باب شروع كړلو.
د قرباني شرعي حيثيت: په دې خبره د ټول اتفاق او اجماع ده چې د الله تعالى په نزد د لوي اختريه
ورځ کې قرباني ډير محبوب او مقبول عمل دی. مگر د فقهاؤ په دې کې اختلاف دی چې آیا قرباني كول
واجب ده او كه سنت ده.

د فقهاؤ اختلاف: د علامه ابن رشد رَحْمَةُ اللَّهِ د تصريح مطابق ائمه ثلاثو په نزد د قرباني عمل سنت مؤكده
دی. د احنافو په نزد په مالداره او مقيم باندې قرباني واجب ده. البته امام طحاوي رَحْمَةُ اللَّهِ فرمايي چې
قرباني د امام ابو حنيفه رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد واجب ده او د صاحبينو په نزد سنت مؤكده ده.

دلائل: جمهورو فقهاؤ د دې باب په فصل اول کې د حضرت ام سلمه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا حديث نمبر ۷ نه استدلال
كړی دی. چې په هغې کې دا الفاظ راغلي دي: "اذا دخل العشر واراد بعضكم ان يضحي الخ" په دې
حديث کې د اراد لفظ نه معلومېږي چې كه څوك د قرباني اراده نه لري نو ضروري نه ده دا د سنت كيدو
دليل دی.

جمهور فقهاؤ دويم دليل د دې باب هغه حديثونه دي چې په هغې کې د قرباني باندې د سنت د لفظ

(۱) سورة الأنعام آيت : ۱۶۲-۱۶۳.

(۲) سورة المائدة آيت : ۲۷.

(۳) سورة الكوثر آيت : ۲.

اطلاق شوی دی. مثلاً په حدیث نمبر ۲۳ کې "سنة ابيكم ابراهيم" کې سنت اطلاق شوی دی. او د حضرت براء بن عازب رضي الله عنه په روایت نمبر ۱۲ کې د "اصاب سنة المسلمين" الفاظ راغلي دي. دا ټول د قرباني د سنت کيدلو دليل دی.

احنافو د ائمو اولنی دليل د قرآن کریم آیت دی "فصل لربك وانحر" دلته صیغه د امر ده او د قرباني حکم دی او امر د وجوب لپاره راخی. لهذا قرباني واجب ده. د احنافو دویم دليل د دې باب په فصل ثالث کې حدیث نمبر ۲۰ دی چې په هغې کې دا الفاظ راغلي دي "من كان ذبح قبل ان نصل فليذبح مكانها اخرى" دلته هم امر دی چې د وجوب دليل دی. همدغه شان د يوې قرباني په خريدلو باندې نبي کریم صلى الله عليه وسلم د دویمې قرباني کولو امر کړی دی. دا قضا راگرځول هم د وجوب دليل دی. د احنافو دریم دليل د حضرت ابو هريره رضي الله عنه حدیث دی. چې د هغې الفاظ دا دي: **من كان له سعه ولم يضح فلا يقربن مصلانا.** (ابن ماجه)

قرباني نه کولو باندې د دومره سخت وعيد نه اندازه کېږي چې قرباني کول واجب ده سنت نه ده. د احنافو څلورم دليل په بخاری کې د حضرت انس رضي الله عنه مرفوع حدیث دی. الفاظ دا دي "من ذبح قبل الصلوة فليعد". (بخاري كتاب العيدين ص ۱۸۹)

د قرباني د اعادي دا حکم د قرباني د وجوب دليل دی.

د مشکوة فصل ثالث حدیث نمبر ۲۳ هم د احنافو دليل دی چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم په مدینه منوره کې تر لس کالو پورې مسلسل قرباني کړې ده او دا يې کله هم نه ده پريخودلي. دا هم د وجوب دليل دی.

جواب: جمهورو چې دام سلمه رضي الله عنه د روایت نه کوم استدلال کړی دی. د دې جواب دا دی چې د "اراد" د لفظ نه د وجوب نفي مراد اخستل مناسب نه دي.

په يو حدیث کې دی چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم فرمايل: "من اراد الحج فليعجل" دلته د ارادي نه نفي وجوب څنگه اخستل کيدلی شی. په يو حدیث کې راغلي دي چې "ومن اراد الجمعة فليغتسل" دلته د جمعې باره د اراد لفظ راغلی دی نو آیا جمعه فرض نه ده. او چې په کوم کوم حدیث کې د سنت د لفظ اطلاق شوی دی نو د هغې جواب دا دی چې د سنت نه اصطلاحی مراد نه دی بلکي سنت د طريقي په معني اخستل شوی دی. دا د وجوب منافي نه ده.

الْفَضْلُ الْأَوَّلُ

د قربانی بخاروی په خپل لاس سره ذبح کول په کار دي

﴿۱﴾ عَنْ أَنَسٍ قَالَ : صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِكَبْشَيْنِ أَمْلَحَيْنِ أَقْرَنَيْنِ

انس رضي الله عنه راوي دی وايي چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم قرباني وکړه په دوه گاوو چې دښکروالا (يعني چې

ذَبَحَهُمَا

ښکران يې اوږده ويا دا چې ښکريې مات نه وي) او املح (يعني د تور او سپين) وي ذبح يې کړل دواړه

بِيَدِهِ وَ سَقَى وَ كَبَّرَ قَالَ :

په خپل نبي لاس باندې او بسم الله او الله اکبر يې وويل. انس رضي الله عنه وايي چې د نبي کریم صلی الله علیه وسلم

رَأَيْتَهُ وَاضِعًا قَدَمَهُ عَلَى صِفَاحِهَا وَيَقُولُ : بِسْمِ اللَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ . (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) ^(۱)

د هغې هر طرف (يا په مری) باندې خپې کينخودلي او ويل به يې بسم الله والله اکبر.

توضیح: املحين: د تور رنگه او سپن رنگه گاو ته وايي. يعنې دوه ښکروور گاو. (المركات ۳/۵۵۸).

اقرنين: چې د هغې غټ غټ ښکران وي. (المركات ۳/۵۵۹).

وسى وکبر: قرباني کونکي لپاره مستحب دي چې که هغه د قرباني کولو آدابو باندې پوهيږي نو هغه دې په خپل لاس باندې ذبح کړي. گيني په نورو صورتونو کې دې بل چا باندې ذبح کړي او خپله هلته موجود وي يا د هغه د طرف نه اجازت وي. (المركات ۳/۵۵۹).

د ذبح کولو په وخت کې بسم الله ويل د احنافو په نزد شرط دی او الله اکبر الله اکبر ويل د ټولو علماؤ په نزد مستحب امر دی. "بسم الله والله اکبر" د واؤ سره ادا کول ډير بهتره دي. د ذبح کولو په وخت کې درود لوستل ويل د جمهورو فقهاؤ په نزد مکوره دي. (المركات ۳/۵۵۹).

على صفاحها: صفاح اړخ ته هم وايي او دغه شان صفاح مخ ته وايي. (المركات ۳/۵۶۰).

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۲۱۰ رقم الحديث ۵۵۶۸. ومسلم في صحيحه ۱۵۵۶/۳ رقم الحديث ۱۷-۱۹۶۶. و أبو داود في السنن ۲۳۰۳. و الترمذي في السنن ۱۴۹۴/۴. والساني ۲۱۹۷ رقم الحديث ۴۳۸۷. وابن ماجه ۱۰۴۲ رقم الحديث ۳۱۲۰. و الداريمى ۱۰۳۲ رقم الحديث ۱۹۴۵. و أحمد في المسند ۹۹۳.

د قربانی څاروی دې څنگه وي؟

﴿۲﴾ وَ عَنْ عَائِشَةَ : أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ بِكَبْشٍ أَقْرَنَ

عائشه رضی اللہ عنہا او په دې چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم (د قربانی د پاره) یو داسې بنګرور گډ راوړلو حکم

يَطَأُ فِي سَوَادٍ وَ يَبْرُكُ فِي سَوَادٍ

و کې و چې په توروالي کې ګرځي (یعنې د هغه بڼې توري وي) او په توروالي کې کښي (یعنې د هغې

وَ يَنْظُرُ فِي سَوَادٍ

څپته او سینه توره وي) او په توروالي باندې ګوري (یعنې د هغې سترګې گیر چاپیره توري وي) نو (کله

فَأَيُّ بِهِ لِيُضْعِيَ بِهِ قَالَ : يَا عَائِشَةُ هَلْتِي الْمُدْيَةَ

چې د) نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم لپاره داسې گډ راوستلی شو (نو) وي فرمایل چې یا عائشې! چاره راوړه

ثُمَّ قَالَ : اشْحَذِيهَا بِحَجَرٍ فَفَعَلْتَ ثُمَّ أَخَذَهَا وَ أَخَذَ الْكَبْشَ فَأَضْجَعَهُ

(چې چاره راوړلی شوه نو) وي فرمایل چې داپه کانه باندې (ومړه چې) تیره شي. نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم

ثُمَّ ذَبَحَهُ ثُمَّ قَالَ : بِسْمِ

چاره راواخستله او گډ یې سرچپه څملولو بیا یې د هغې د ذبح کولو اراده وکړه نو دایې و فرمایل: په نوم

اللَّهُ اللَّهُمَّ تَقَبَّلْ مِنْ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ مِنْ أُمَّةٍ مُحَمَّدٍ

د الله سره. ای الله! دا قبول کړي د محمد صلی اللہ علیہ وسلم، او د آل محمد نه او د محمد صلی اللہ علیہ وسلم د امت د

ثُمَّ ضَعَيْتُ بِهِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(۱)

طرف نه او بیا یې هغه ذبح کړلو.

توضیح: يطأ: د بڼپو لاندې کولو په معنی کې دی مراد ترې نه ګرځیدل دي. (المراقات ۳/۵۶۰).

يَبْرُكُ: د کیناستلو په معنی کې دی. (المراقات ۳/۵۶۰).

في سواد: یعنې هغه گډ چې د بڼپو غاړې یې توري وي نور سپین و. ځله او د سترگو کړی یې توري وي او نور سپین و او سینه او نور داسې لاندنی برخه یې توره وه نور سپین و د دې رنگ څاروی د ټولو نه بیاسته وي. (المراقات ۳/۵۶۰).

المدیة: چاره ته وایی. (المركات ۳/۵۶۰).

اشحد بها: چاره تیره کولو ته تشحید وایی. (المركات ۳/۵۶۰).

فقهاؤ لیکلي دي: چې یو څاروی بلکل د بل څاروی مخي ته ذبح کول مکروه دی، او چاره تیره کول مستحب دي.

امة محمد: امت ته یې په ثواب کې شریک کیدو دعا کړي ده گیني په یو گله کې ټول امت څنگه شریک کیدی شي. (المركات ۳/۵۶۰).

د کوم عمر په څاروي باندې قرباني کول په کار ده؟

﴿۳﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تَذَبَحُوا إِلَّا مُسِنَّةً

جابر رضي الله عنه راوي دی وایی چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم فرمایيل چې: تا سومه ذبح کوی (په قرباني کې)

إِلَّا أَنْ يَغُسَّرَ عَلَيْكُمْ فَتَذَبَحُوا جَذَعَةً مِنَ الضَّأْنِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.^(۱)

مگر مسنه څناور ذبح کړئ، خو! که مسنه بیانہ مومئ نو بیا گله یا گله یې بچی ذبح کړی.

توضیح: مُسِنَّة: جذعة او مسنة د کوم خاص څاروي نوم نه دی بلکي اصطلاحي الفاظ دي چې د قرباني د څاروي د نوم لپاره استعمالیږي. دا حنفي مسلک مطابق د دې الفاظو تشریح داسي ده چې په اوښانو کې مسنة هغه اوښ وي چې د هغې پنځه کاله پورا شوي وي او په شپږم کال کې داخل شوی وي. غوا، غویا او مینځه کې مسنة هغه وي چې دوه کاله یې پوره شوي وي او په دریم کال کې داخل شوي وي. بیزه، گله او گله کې مسنة هغه وي چې د هغې یو کال پوره شوی وي او په دویم کال کې داخل شوی وي. خو که گله او گله اگر جذعه هم وي نو قرباني پرې هم جائز ده. جذعه گله او گله هغه وي چې د هغې عم د یو کال نه کم وي خو شپږ میاشتي یا د هغې نه ډیر وي.

دا تفصیل د احنافو د مسلک مطابق دی. ځینې علماء وایی چې جذعه یعنی گله د شپږو میاشتو کوم بچی وي د هغې قرباني په هغه صورت کې جائز ده چې هغه دومره څربه وي چې د یو کلن بچی سره یې ودروي نو بالکل د هغې برابر وي. (المركات ۳/۵۶۱).

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۱۵۵۵/۳ رقم الحديث ۱۳-۱۹۶۳، وأبو داود في السنن ۲۳۲/۳، والنسائي ۲۱۸/۷ رقم الحديث ۴۳۷۸، وابن ماجه ۱۰۴۹/۲ رقم الحديث: ۳۱۴۱، وأحمد في المسند ۳۱۲/۳.

د بیزی (چیلی) په بچی باندې قربانی

﴿۴۴﴾ وَ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْطَاهُ غَنَمًا

د عقبه ابن عامر رضی اللہ عنہ نه روایت دی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم هغه ته د بیزو یوه رومه ورکړه دې دپاره

يَقْسِمُهَا عَلَى صَحَابَتِهِ صَحَابِيًا فَبَقِيَ عَتُودٌ

چې هغه په صحابو کې تقسیم کړي نو (دارمه یې تقسیم کړه) د تقسیم نه وروسته د بیزی یو بچی پاتې شو

فَذَكَرَهُ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ : ضَخَّ بِهِ أَنْتَ

هغه نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته د دې ذکر وکړو نو نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل چې: په دې قربانې وکړه.

وَ فِي رِوَايَةٍ قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَصَابَنِي جَذَعٌ

دیو بل روایت الفاظ دي چې: ماعرض وکړو یارسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ما ته د بیزی یو بچی ملا شوی دی

قَالَ : ضَخَّ بِهِ . (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)^(۱)

نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل چې په هغه قربانې وکړه.

توضیح: عتود: د بیزی هغه بچی ته عتود وایي چې خربه وي او دیو کال وي. د دې حدیث نه معلومه شوه چې د بیزی په یو کلن بچی باندې قربانی جائز ده. او همدغه مسلک د امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ دى. خو امام شافعی رَحْمَةُ اللَّهِ د دوه کلن بچی قربانی وایي. ځینې علماء وایي چې عتود د بیزی هغه بچی ته وایي چې د شپږو میاشتو نه ډیر وي او د کال نه کم وي. په دغه صورت کې عتود د قربانی لپاره قبلول د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم خصوصیت هم ؤو او د هغه کس خصوصیت هم ؤو. د عامو مسلمانانو لپاره د بیزی په دغه شان بچی باندې قربانی جائز نه ده لکه څنگه چې د نورو روایاتو نه په واضحه توگه معلومېږي چې دا د هغه کس لپاره خصوصي حکم ؤو. (المراقات ۲/۵۶۲).

عیدگاه کې قربانی افضله ده

﴿۴۵﴾ وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَذْبَحُ وَيُنْحَرُ بِالْبُصَلِّ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(۲)

او ابن عمر رضی اللہ عنہ وایي چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم به په عیدگاه کې د قربانی څاروي ذبح او نحر کولو.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۴/۱، رقم الحديث ۵۵۴۷. ومسلم في صحيحه ۱۵۵۶/۳ رقم الحديث ۱۶-۱۹۶۵. والترمذي في السنن ۷۴/۴. والاساني ۲۱۸/۷ رقم الحديث ۴۳۷۹. وابن ماجه ۱۰۴۸/۲ رقم الحديث ۳۱۳۸. والدارمي في السنن ۱۰۶/۲ رقم الحديث ۱۹۵۳. وأحمد في المسند ۱۴۹/۴.
(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۴۶/۲ رقم الحديث ۹۸۲

توضیح: د دې حدیث تفصیل مخکې تیر شوی دی.

په یو اوبن کې اوه کسان قرباني کولې شي

﴿٦﴾ وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: الْبَقْرَةُ عَنْ سَبْعَةٍ

جابر رضي الله عنه راوي دی چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم وفرماییل (د قرباني دپاره) یوه غوا د اوو کسانو د

وَالْجَزُورُ عَنْ سَبْعَةٍ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَاللَّفْظُ لَهُ. ^(۱)

طرف نه کافي ده او یو اوبن هم د اوو سپرو د طرف نه کافي دي.

توضیح: گډه او بیزه کې فقط یو سپری قرباني کولی شي. غوا، غویا او میخه کې اوه کسان د قرباني لپاره شریک کیدې شي. اوس مسئله د اوبن پاتې شوه په دې کې د فقهاؤ اختلاف دی. (المرقات ۳/۵۶۳).

د فقهاؤ اختلاف: د امام مالک رحمه الله او د غیر مقلدینو په نزد یو اوبن کې د کورلس (۱۰) کسان په شریکه قرباني کولی شي. د جمهور فقهاؤ په نزد دا صحیح نه ده. بلکې په اوبن، غوا، غویا او میخه کې فقط اوه کسان قرباني کولی شي. (المرقات ۳/۵۶۳).

دلائل: امام مالک رحمه الله د حضرت ابن عباس رضي الله عنه د روایت نه استدلال کړی دی چې د مشکوة په ص ۱۲۸ باندې حدیث نمبر ۱۷ باندې دی. په هغې کې د لس کسانو د اوبن په قرباني کې د شرکت او قرباني ثبوت موجود دی. (المرقات ۵۶۳-۳/۵۶۴).

د جمهورو دلیل د بحث د لاندې حدیث نمبر ۶ دی چې په خپل مطلب باندې واضح دی.

جواب: جمهور فقهاؤ چې د حضرت ابن عباس رضي الله عنه د روایت نه کوم استدلال کړی دی دا د ثواب والا قرباني ده. واجبه قرباني نه ده. مثلاً د ثواب گټلو لپاره څه خلک راجمعه شي. دغه شان قرباني کې د لس (۱۲) کسان هم شریک کیدلی شي.

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه د روایت دویم جواب دا دی چې د اوبن د قرباني باره کې مختلف متعارض روایات دي. ځینو کې د اوه کسانو ذکر دی. ځینو کې د لس کسانو ذکر دی. نو احتیاط په دې خبره کې دی چې اوه واخستلی شي او د لس کسانو صورت اختلافي دی هغه واخستلی شي. دغه شان د حضرت ابن عباس رضي الله عنه روایت د بحث د لاندې حدیث مقابله نشي کولی بلکې په دې سره هغه منسوخ شو. لهذا هغه دې پرېخودلی شي او د بحث د لاندې حدیث دې قبول کړلی شي. بهر حال د لس کسانو شرکت په هغه قرباني کې جائز دی چې هغه قرباني د ثواب په توګه وي د و جوب په توګه نه وي.

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۲/۹۵۵، رقم الحديث: ۳۵۲-۱۳۱۸، و أبو داود في السنن ۳/۲۳۹، والنسائي ۷/۲۲۲، رقم الحديث: ۴۳۹۳.

که د ثواب په توګه په یو اوبن کې لس کسان شرکت وکړي. نو صحیح خوده خو مقصود به فقط ثواب وي. قرباني واجب نه ده.

د قربانی کوونکي د پاره هدايات

﴿۷﴾ وَعَنْ أَمْرِ سَلَمَةَ قَالَتْ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِذَا دَخَلَ الْعَصْرُ
ام سلمه رضی اللہ عنہا راویه ده چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرماییل کله چې داخله شي د ذی الحجه اولنی عشره
وَ أَرَادَ بَعْضُكُمْ أَنْ يُضْعِيَ فَلَا يَمَسُّ مِنْ شَعْرِهِ وَ بَشْرِهِ شَيْئًا وَ فِي رِوَايَةٍ
نوپه تاسو کې چې کوم کس د قربانی اراده وکړي نو هغه خپل ويختان او نوکان مه غوڅوي. په یو روایت
فَلَا يَأْخُذَنَّ شَعْرًا وَلَا يَقْلِبَنَّ ظَفْرًا وَ فِي رِوَايَةٍ مَنْ رَأَى هِلَالَ ذِي الْحِجَّةِ
کې دي مه ويختان غوڅوي او مه نوکان غوڅوي یو بل روایت کې دي چې کوم سړی وويني میاشت د ذی
وَ أَرَادَ أَنْ يُضْعِيَ فَلَا يَأْخُذُ مِنْ شَعْرِهِ وَلَا مِنْ أَظْفَارِهِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ ^(۱)
الحجې او هغه د قربانی اراده لري نو هغه دې (د قربانی کولو پورې) خپل ويختان او نوکان نه غوڅوي.

د ذی الحجې د لسو ورځو د اعمالو فضیلت

﴿۸﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَا مِنْ أَيَّامٍ
ابن عباس رضی اللہ عنہما راوی دی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرماییل: داسې هیڅ ورځ نشته چې په هغې نیک
الْعَمَلُ الصَّالِحُ فِيهِنَّ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنْ هَذِهِ الْأَيَّامِ الْعَشْرَةِ قَالُوا :
عمل کول د خدای په نزد د دې لس ورځو نه (د ذی الحجه اولنی عشری نه) ډیره محبوبه ده صحابو عرض
يَا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ؟
و کړو چې یا رسول الله! آیا (د دې ورځو نه بغیر په نورو ورځو کې) د خدای په لاره کې جهاد کول هم (د دې
قَالَ : وَلَا الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ
ورځو نیک اعمالو برابر) نه دي نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرماییل چې جهاد فی سبیل الله هم نه. خود هغه

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۱۵۶۵/۳ رقم الحديث ۱۹۷۷-۳۹، و أبو داود في السنن ۲۲۸/۳ رقم الحديث: ۲۷۹۱، وأخرجه الترمذي في السنن ۸۶/۴ رقم الحديث: ۱۵۲۳، والنسائي ۲۱۱/۷ رقم الحديث: ۴۳۶۴، وابن ماجه ۱۰۵۲/۲ رقم الحديث: ۳۱۴۹.

إِلَّا رَجُلٌ خَرَجَ بِنَفْسِهِ وَ مَالِهِ فَلَمْ يَزِجْ مِنْ ذَلِكَ بِشَيْءٍ . رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (۱)

سړی جهاد چې د خپل نفس او مال سره (د خدای په لاره کې جنگیدلو) لپاره وځي او بیا بیرته رانه شي (هغه د دې ورځو د اعمالو نه ډیر افضل دی).

توضیح: ولا الجهاد: د صحابه کرام رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ په زړونو او مازغو کې د جهاد نقشه ډیره او چته وه ځکه د هغې فضائل ډیر او چت دي. نو ځکه شک وکړی شو چې آیا د جهاد نه هم د دې عسري عملونه او چت دي؟ نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل چې آؤ د جهاد نه هم افضل دي. اِلا دا چې مجاهد جهاد ته لار شي او خپله شهید شي، آس یې هم مړ شي او ټوله سرمایه قرباني کړي چې د هغې باره کې دا وویل شي.

جو پاس تهاوه سب ہی لو تادیا حق توبه ہے کہ حق ادا ہی کیا

کله کله الله تعالیٰ په لږ عمل باندې ډیر ثواب ورکوي دا جزئی فضیلت دی د جهاد فضیلت کلی او عمومی دی. (المراقات ۳/۵۶۶).

آیا عشره ذوالحجه بهتره ده یا آخري عشره درمضان؟

اوس دننه دا بحث دی چې د رمضان آخري عشره ډیر فضیلت والاده یا که د ذوالحجه اوله عشره ډیر فضیلت والاده. د بحث لاندې حدیث نه خو معلومیږي چې د ذوالحجه عشره د رمضان د عشرې نه افضله ده. مگر علماؤ د تطبیق په توګه لیکلي دي چې امکان لري چې د ذوالحجه د عشرې دا فضیلت د رمضان د عشرې نه بغیر په نورو ورځو باندې وي. د عشره رمضان سره یې مقابله نه وي. دویمه توجیه داده چې دواړو عشرو ته په جلا جلا حیثیت سره فوقیت حاصل دی مثلاً عشره ذوالحجه په دې اعتبار سره افضله ده چې په دې ورځې باندې عرفه ده او د رمضان آخري عشره په دې اعتبار سره افضله ده چې په دې کې شب قدر دی. که د عشره ذوالحجه نه د عرفې ورځ اخوا کړی شي نو د عشره رمضان افضله ده او که د عشره رمضان نه شب قدر اخوا کړی شي نو عشره ذوالحجه غوره ده. (المراقات ۳/۵۶۶).

الفصل الثاني

د قربانی په وخت کې دعاء

﴿۹﴾ عَنْ جَابِرٍ قَالَ : ذَبَحَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ الذَّبْحِ كَبْشَيْنِ

جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ذبحي په ورځ (یعنې د لوي اختر په ورځ) دوه ګدان

۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲/۴۵۷ رقم الحديث ۹۶۹. وأخرجه ابوداؤد ۲/۸۱۵ رقم الحديث ۲۴۳۸. والترمذي ۳/۱۳۰ رقم الحديث ۷۵۷. و

ابن ماجه ۱/۵۵۰ رقم الحديث ۱۷۲۷.

أَقْرَبَيْنِ أَمْلَحَيْنِ مَوْجُوثَيْنِ فَلَمَّا وَجَّهَهُمَا قَالَ :
چې ښکرو، برگ او خصي و و ذبح کول یې وغوښتل. نو هغه یې د قبلي اړخ ته کړل او دایې وویل یعنې
إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِي لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ عَلَى مِلَّةِ إِبْرَاهِيمَ
زه دهغه ذات اړخ ته متوجه کیرم چا چې آسمانونه او زمکي پیدا کړي دی په داسې حال کې په دین ابراهیمی
حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ إِنَّ صَلَاتِي وَ نُسُكِي
باندې یم چې د توحید منونکی یم او زه د مشرکانو نه، نه یم. بیشکه زما مونځ، زما ټول عبادتونه، زما
وَ مَحْيَايَ وَ مَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا شَرِيكَ لَهُ وَ
ژوند او مرگ (ټول) د الله لپاره دي چې د ټولو جهانو پروردگار دی چې بل څوک شریک ورسره نشته او
بِذَلِكَ أَمَرْتُ وَ أَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ اللَّهُمَّ مِنْكَ
ماته د دې حکم راکړی شوی دی او زه د مسلمانانو نه یم. ای الله! دا قرباني ستاد طرفه راکړی شوي ده.
وَ لَكَ عَنْ مُحَمَّدٍ وَ أُمَّتِهِ بِسْمِ اللَّهِ
او خالص ستاد رضا لپاره ده. ته دادمحمد ﷺ او دهغه د امت د طرفه قبوله کړي سره دنوم دالله نه
وَ اللَّهُ أَكْبَرُ ثُمَّ ذَبَحَ . وَ فِي رِوَايَةٍ لِأَحْمَدَ وَ أَبِي دَاوُدَ وَ التِّرْمِذِي : (۱)
او الله ډیر لوی دی دهغې نه وروسته یې هغه ذبح کړ. او په یو روایت د احمد، ابوداؤد او ترمذی کې دي
ذَبَحَ بِيَدِهِ وَ قَالَ : بِسْمِ اللَّهِ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُمَّ هَذَا
چې په خپل لاس سره یې ذبح وکړه او وې فرمایل: د الله په نوم سره او الله ډیر لوی دی. ای الله! دا زما د
عَنِّي وَ عَمَّنْ لَمْ يُضَحَّ مِنْ أُمَّتِي
طرف نه او دهغه چا د طرف نه چې هغه زما د امت نه د قرباني طاقت نه لري.

توضیح: املحین: مخکې لیکل شوي دي چې املح برگ گډه ته وایي چې هغه سپین او تور رنگه وي چې ابلق هم ورته وایي. موجوثنین و جاً یو جاً و جاً فهو موجود: ټکولو او میده کولو په معنی کې دی.

(۱) أخرجه ابوداؤد في السنن ۲۳۰/۳ رقم الحديث ۲۷۹۵، والترمذي ۷۵/۴ رقم الحديث ۱۵۲۱، وابن ماجه ۱۰۴۳/۲ رقم الحديث ۳۱۲۱، والدارمي ۱۵۳/۲ رقم الحديث ۱۹۴۶، واحمد في المسند ۳۷۵/۳.

خصیتین چې کله د دوه کاهو په میخ بڼه وټکولی شي هغې ته وځای وایي. دلته همدغه مراد دی. موجود اسم مفعول صیغه ده او موجودین د دې تشبیه ده. مطلب دادی چې هغه دواړه گډان خصی ؤو چې د څاروي دواړه هغکی کله رايستلی شي هغې ته عربي کې خصی وایي. مگر خصیتین چې کله د کاهو مینځ کې وټکولی شي نو هغې ته وځای وایي. بهر حال په عمل سره د قربانی په څاروي کې غوښه نه کمیږي بلکې نوره هم خوځه شي نو ځکه دا جائز بلکې احسن ده.

لم یضح من امتی: د دې مطلب دادی چې زما په امت کې چې کوم خلک غریبانان او بي وسه دي او د قربانی کولو قدرت نه لري. د هغې له اړخه دا قربانی ده چې زما سره هغوی ته هم ثواب ورکړي. د دې جملې مطلب دا نه دی چې د قربانی د هغوی له اړخه نه هم ده. ځکه ټول امت په دې کې نه شي شریک کیدی. البته په ثواب کې شریک کیدی شي. او که ټول فقیران او د غریبانانو له طرفه نه حقیقي قربانی مراد واخستلی شي او دا هم د نبی کریم ﷺ د خصوصیاتو نه شمیر کېږي. د نورو لپاره دا قاعده نه جوړېږي. (المقات ۳/۵۵۸).

د مرحومینو لپاره قربانی جائز ده

﴿۱۰﴾ وَ عَنْ حَنْشٍ قَالَ : رَأَيْتُ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يُضْعِي بِكَبْشَيْنِ
حشر ﷺ وایي چې ما ولیدو حضرت علي رضی الله عنه چې په دوه گډو باندې یې قربانی وکړه نو ما ترې
فَقُلْتُ لَهُ : مَا هَذَا ؟ فَقَالَ :
پوښتنه وکړه چې دا څه دي؟ (یعنې چې دیوې گډې قربانی کافي ده نو دوه گډان ولې قربانی کوي؟)
إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْصَانِي أَنْ
هغه وویل چې ماته نبی کریم ﷺ دا وصیت کړی ؤ چې (د هغې د مرگ نه وروسته) د هغه د پاره
أُضْعِي عَنْهُ فَأَنَا أُضْعِي عَنْهُ. وَرَوَى التِّرْمِذِيُّ نَحْوَهُ ^(۱)
قربانی وکړم له دواړو نه د هغه د پاره قربانی کوم.

عیب دار څاروي باندې قربانی نه کېږي

﴿۱۱﴾ وَ عَنْ عَلِيٍّ قَالَ : أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ
حضرت علي رضی الله عنه وایي چې نبی کریم ﷺ مونږ ته حکم وکړو چې مونږ (د قربانی د څاروی)

نَسْتَشْرِفُ الْعَيْنَ وَ الْأُذُنَ

سترگي او غوږونه بڼه وگورو (چې څه داسي عيب په کي نه وي چې د هغې په وجه قرباني نه صحيح کېږي

وَ أَنْ لَا نُضَعِيَ بِمُقَابَلَةٍ وَلَا

او دا حکم يې هم کړی دی چې) د هغه څاروي قرباني ونه کړو چې غوڅ شوي وي د هغې مخکني اړخ يا

مُدَابِرَةٌ وَلَا شَرْقَاءَ وَلَا خَرْقَاءَ . (۱) و انتهت روايته إلى قوله : وَالْأُذُنَ .

وروستنی اړخ او نه د هغه څاروي چې د غوږ او ږدوالي کې تيره والی او په پلن والي کې شلیدلي وي.

توضیح: ان نستشرف: په توجو سره کتنې او د معلومولو په معنی دی. یعنی د څارو سترگو او غوږونو ته په غور سره وگوري چې په هغې کې څه نقص او عيب نه وي. (المركات ۳/۵۷۰).

مقابلة: هي التي قطع من قبل اذنها هي ثم يترك معلقاً (طبيي) (الكاشف ۳/۲۶۲).

یعني مقابله هغه څاروی دی چې د هغې د غوږ نه مخکني برخه غوڅه شوي وي او بیا زورنده پریخودلی شوي وي.

ولا مدابرة: مدابرة هغه څاروی دی چې د هغې د غوږ وروستنی برخي سره همدغه شان معامله شوي وي یعنی د وروستي اړخ نه غوږ غوڅ شوی وي. (المركات ۳/۵۷۰).

ولا شرقاء: أي المشقوقة الإذن بأثنين. (طبيي) (الكاشف ۳/۲۶۲).

یعني د څاروي غوږونه په اوږد والي کې تيره وي.

ولا خرقاء: المشقوبة الاذن ثقباً مستديراً (طبيي) (الكاشف ۳/۲۶۲).

یعني د غوږونو گردوالي شلیدلي وي او په هغې کې گرد سوري کړلی شوی وي.

د شوافعو حضرات فرمایي چې د کوم څاروي غوږ لږ شان هم غوڅ شوی وي په هغې باندې قرباني جائز نه ده. خو احناف وایي چې که نیم او یا د نیم نه ډیر غوږ غوڅ شوی وي نو قرباني جائز نه ده او که د دینه کم وي نو قرباني پرې جائز ده البته که ښکریې مات وي نو د ټولو په نزد قرباني جائز ده. (المركات ۳/۵۷۰).

د قرباني د څاروي يو څو عیبونه: د احنافو چې کوم مسلک دی په هغې کې دا دی چې په داسي قرباني

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۷۳/۴ رقم الحديث ۱۴۹۸، والسنن ۲۱۶/۷ رقم الحديث ۴۳۷۲، وابن ماجه ۱۰۵۰/۲ رقم الحديث ۳۱۴۲، والدارمي

۱۰۶/۲ رقم الحديث ۱۹۵۲، واحمد في المسند ۱۰۸/۱.

جائز نه ده چې د هغې د غوړ دریمه برخه یا د دېنه ډیره غوڅه شوي وي او د هغې غوړونه پیداشي نه وي په هغې هم جائز نه ده. دغه شان لکی یا پوزه که دریمی یا د دېنه ډیره غوڅه شوي وي په هغې هم جائز نه ده. د روند سترگي څاروي قرباني هم صحیح نه ده. دغه شان د دریمی برخي یا د دې نه ډیره بینانی (نظر) تلی وي په هغې هم جائز نه ده. د کومو څارو سینې چې وچې شوې وي د هغې قرباني هم جائز نه ده. په هغه څاروي هم جائز نه ده چې د هغې په هډوکو کې رس او مازغه نه وي په داسي گوډ څاروي باندې هم قرباني جائز نه ده کوم څاروي چې د قرباني ځای پورې نه شي تللی. او نه په داسي مریض څاروي جائز ده چې وابنه نه شي خوړلی. مردار خور څاروي باندې هم قرباني جائز نه ده. که چیرې غوړ غوڅ شوی وي خو زورند وي د هغې قرباني جائز ده. د احنافو په کتابونو کې داسي لیکل شوي دي خو د بحث لاندې حدیث کې د دې ممانعت شوی دی. احناف وایي چې په داسي صورت کې د دې حدیث ممانعت په کراهت تنزیهی باندې محمول دی. (المراقات ۳/۵۷۲).

مات بنکر والا څاروي باندې قرباني

﴿۱۲﴾ وَ عَنْ عَلِيٍّ قَالَ : نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نُضَخِيَ

حضرت علي رضي الله عنه راوي دی چې نبي کریم صلی الله علیه و سلم منع کړي ده چې مونږ قرباني وکړو په داسي

بِأَعْضِبِ الْقَرْنِ وَالْأُذُنِ . رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهٗ .^(۱)

څاروي باندې چې د هغې بنکر مات شوې وي او غوړونه یې غوڅ شوي وي.

توضیح: اعضب: ضرب یضرب نه اعضب هغه څاروي ته وایي چې د هغې بنکر مات شوی وي یا یې غوړونه غوڅ شوي وي. د احنافو د مسلک مطابق په هغه څاروي قرباني جائز ده چې د هغه بنکر پیداشي توگه باندې مات وي یا یې د بنکر څرمن د پاس نه اوړیدلي وي خو که بنکر د بیخ نه وتلی وي چې د څاروي غوښه پرې متاثره شوي وي نو په هغه څاروي باندې قرباني جائز نه ده. د ذکر شوي حدیث د ممانعت نه کیدلی شي چې داسي څاروي مراد وي چې د هغې بنکر د بیخ نه مات شوي وي نو د احنافو د مسلک موافق به شي یا دا چې ممانعت تنزیهی یعنی خلاف اولی باندې محمول دی. (المراقات ۳/۵۷۱).

(۱) أخرجه أبو داؤد في السنن ۳ ۲۳۸ رقمه الحديث ۲۸۰۵. البرمدي ۲۶۶ رقمه. حارون ۱۵۰۴ رقمه. البيهقي ۲۱۷۷ رقمه. أحمد ۴۳۷۷. وابن ماجه

۱۰۵۱۲ رقمه الحديث ۳۱۴۵. وأحمد في المسند ۸۳

ڄلور قسمه ڄارو باندي قرباني صحيح نه ده

﴿۱۳﴾ وَعَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُئِلَ : مَاذَا
براء بن عازب رضی اللہ عنہ راوي دی وایي چې د نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه پوښتنه وشوه چې د کوه څاروي د
يُتَّقَى مِنَ الضَّحَايَا ؟ فَأَشَارَ بِيَدِهِ فَقَالَ : أَرْبَعًا
قرباني نه ځان وساتلي شي؟ نو نبي عليه السلام د لاس په گوټوسره اشاره وکړه چې په څلور قسمه څارو قرباني
الْعُرْجَاءُ الْبَيْتُ ظَلْعُهَا
صحيح نه ده ۱: گود چې د گودوالي په وجه هغه نه شي تللی ۲: پوند: چې دهغه پوند والی ښکاره وي په
وَ الْعَوْرَاءُ الْبَيْتُ عَوْرَتُهَا وَ الْمَرِيضَةُ الْبَيْتُ
يوه سترگه بالکل ليدل نه شي کولی يا دريمي نه ډيره برخه بينانتي تلي وي ۳: ناروغه: چې ښکاره وي
مَرَضُهَا وَ الْعَجْفَاءُ الْبَيْتُ لَا تَنْقَى ^(۱)
ناروغتيايي چې دهغې په وجه هغه وابنه نه شي خوړی ۴: داسي وچ چې دهغې په هډوکو کې رس نه وي.

توضیح: العرجاء: گود څاروي ته وایي. (المقرات ۳/۵۷۹).

ظلعها: د گود څاروي گودوالي ته ظلع وایي. فصحاء د عربو ته وایي "وان لم يدرك الظالع شأ والضليع". (المقرات ۳/۵۷۹).

العوراء: د د اعور نه دی. هغه څاروي ته ویل شوی دی چې په یو سترگه پوند وي. (المقرات ۳/۵۷۹).
العجفاء: د مریضتیا په وجه چې کله څاروي وچ کلک او نری شي هغې ته "عجفاء" وایي. (المقرات ۳/۵۷۹).

لا تنقى: دا د باب افعال نه تاباندي ضمه ده او نون ساکن دی. (المقرات ۳/۵۷۹).

نقى: د هډوکي دننه رس او مازغو ته وایي. د لا تنقی معنی دا شوه چې د کوم په هډوکو کې رس او مازغه ختم شوی وي. دغه شان په کمزوری او نری څاروي باندي قرباني هم جائز نه ده. (المقرات ۳/۵۷۹).

(۱) أخرجه ابوداؤد ۳، ۲۳۵ رقم الحديث ۲۸۰۶، والترمذي ۲، ۷۲۴ رقم الحديث ۱۴۹۷، والسناني ۲، ۱۵۷ رقم الحديث ۱۳۷۰، ابن ماجه ۲، ۱۰۵۰ رقم الحديث ۳۱۵۵، والدارمي ۱، ۱۰۵۲ رقم الحديث ۱۹۴۹، وملك في النوط ۱، ۱۸۲ رقم الحديث ۱ من كتاب الصحاح والحدائق لسان العرب ۲، ۲۸۹

خوږب څاروي باندې قرباني بهتره ده

﴿١٤﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُضْعِي بِكَبْشٍ أَقْرَنَ فَحِيلٍ

ابو سعید رضی اللہ عنہ وایي چې نبی کریم صلی اللہ علیه و سلم په داسي ښکروراو خوږب گډ باندې قرباني کوله چې هغه

يَنْظُرُ فِي سَوَادٍ وَ يَأْكُلُ فِي سَوَادٍ

به تور رنگه ښکاریدو یعنی دهغه سترگي گردې توري وي په توروالي کې به يې خوراک کولو یعنی دهغه

وَ يَمْشِي فِي سَوَادٍ .^(١)

ځله هم توره وه او په توروالي باندې به گرځیدلو یعنی ښپې يې هم توري وي.

توضیح: فحیل: ککریم وزنا و معنا هو القوی خلقه و الكثير لحمًا. یعنی په چاغ، غوښین، ښایسته او قوي گډ باندې به نبی کریم صلی اللہ علیه و سلم قرباني کوله. (المراقات ۳/۵۷۳).

فقهاؤ لیکلي دي چې په چاغ، تازه او ښایسته څاروي باندې قرباني کول مستحب ده. نو که چاغه او تازه بیزه وي او نری او وچي دوه بیزي وي نو د یوې قرباني دهغه دوو وڅو نه افضله ده خو که د غلامانو د ازادۍ خبره وي نو هلته د دوه کمزورو غلامانو ازادول د یو چاغ غلام د ازادول نه بهتر دی. (المراقات ۳/۵۷۳).

د دې وجه داده چې د څاروي قرباني په حقیقت کې د حضرت اسماعیل علیه السلام د نفس قرباني په بدل کې د الله تعالی په انسانانو باندې مهرباني قبوله کړې ده. لهدا د څاروي په بدن او په ښایسته کې د هغې د صفاتو خیال ساتل ضروري دي چې په وجود او په ښایسته سره کوم صفات د حضرت اسماعیل علیه السلام کې د قرباني په وخت کې وو.

په شپږ میاشتني گډ باندې قرباني جائز ده

﴿١٥﴾ وَعَنْ مُجَاشِعٍ مِنْ بَنِي سُلَيْمٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ: إِنَّ الْجَذَعَ

د قبيله بنی سلیم (یو کس) حضرت مجاشع راوي دی چې نبی کریم صلی اللہ علیه و سلم به فرمایيل چې جذعه

(١) أخرجه أبو داود في السنن ٣ / ٢٣١ رقم الحديث: ٢٧٩٦، والترمذي ٧٢ / ٤ رقم الحديث: ١٤٩٦، والنسائي ٧ / ٢٢٥ رقم الحديث: ٤٣٩٠، وابن ماجه

١٠٤٦ / ٢ رقم الحديث: ٣١٢٨.

يُوفِي مِمَّا يُوفِي مِنْهُ الثَّنْيُ. (۱)

(هغه گډياگله چې عمر يې د شپږ مياشتو نه ډير وي) کافي دی دهغه شي نه چې کفايت کوی چې هغه ثنی دي

توضیح: الجذع: شپږ مياشتنی گله ي ته جذعه وايي. د دغه عمر گله ي قرباني جائز ده د بيزي جائز نه ده خو که بيزه د يو کال وي نو د هغې قرباني جائز ده خلاصه دا چې څنگه قرباني د کال په بيزي باندې جائزه ده هم دغه شان د شپږ مياشتنی گله ي باندې جائز ده. په دې حديث کې هم دغه مسئله بيان شوي ده. او د يوفي ترجمه هم دغه ده چې شپږ مياشتنی گله د کال د بيزي په شان کافي ده. (المرقات ۳/۵۷۳).

الثني: دا هم يو اصطلاحي لفظ دی. په بيزو کې هغې ثنی وايي. چا چې يو کال پوره کړلو او په دويم کال کې داخل شو. غوا او په غويا کې ثنی هغه وي چې د هغې دوه کاله پوره شوي وي او په دريم کال کې يې قدم يخی وي او په اوښ کې ثنی هغه وي چې هغه د پنځه کاله پوره کولو نه وروسته سپږم کال کې داخل شوی وي. (المرقات ۳/۵۷۳).

﴿١٦﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: نِعْمَتِ الْأُضْحِيَّةُ

ابو هريره رضي الله عنه راوي دي وايي چې ما د نبي کریم صلى الله عليه وسلم نه اوریدلي دي چې بهتره ده قرباني د

الْجَذَعُ مِنَ الضَّأْنِ. (۲)

گله جذعه (يعني شپږ مياشتني بچي) باندې.

په اوښ کې د لسو کسانو د شرکت مسئله

﴿١٧﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ فَحَضَرَ الْأَضْحَى

ابن عباس رضي الله عنه وايي چې مونږ په يو سفر کې د نبي کریم صلى الله عليه وسلم سره وو چې د قرباني اختراغلو

فَأَشْرَكْنَا فِي الْبَقْرَةِ سَبْعَةَ وَفِي الْبَعِيرِ عَشْرَةَ. وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ (۳)

نو د غوا په قرباني کې مونږ او د کسان او د اوښ په (قرباني) کې لس کسان شريک شو.

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۲۳۳/۳ رقم الحديث: ۲۷۹۹، والنسائي ۲۱۹/۷ رقم الحديث: ۴۳۸۴، وابن ماجه ۱۰۴۹/۲ رقم الحديث: ۳۱۶۰، وأحمد في المسند ۳۹۸/۵.

(۲) أخرجه الترمذي ۷۴۰/۴ رقم الحديث: ۱۴۹۹، وأحمد في المسند ۴۴۵/۶.

(۳) أخرجه الترمذي في السنن ۷۵/۴ رقم الحديث: ۱۵۰۱، والنسائي ۲۲۲/۷ رقم الحديث: ۴۳۹۳، وابن ماجه ۱۰۴۷/۲ رقم الحديث: ۳۱۳۱، وأحمد في المسند

توضیح: عشره: گډه یا بیزه باندې یو سپړی قرباني کولی شي. غوا او غویا کې او ه کسان شریک کیدلی شي. اوس د اوبن مسئله څنگه ده. نو په دې کې د فقهاؤ اختلاف دی.

د فقهاؤ اختلاف: اسحاق بن راهویه، اهل ظواهر او امام مالک رَحِمَهُ اللهُ فرمایي چې د یو اوبن په قرباني کې د یو کور لس کسان شرکت کولی شي او د لس کسانو له طرفه د یو اوبن قرباني جائز ده. د ائمه ثلاثو او د جمهورو فقهاؤ په نزد غوا او غویا پشان په اوبن کې هم او ه کسانو نه د ډیرو شرکت جائز نه دی. (المراقات ۳/۵۷۳).

دلائل: امام مالک رَحِمَهُ اللهُ او اهل حدیثو د بحث دلاندې د حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د حدیث نه استدلال کړی دی. د امام مالک رَحِمَهُ اللهُ یو عقلي دلیل هم دی. هغه دا چې هغه په قرباني سره تقرب الیه حاصلول غواړي او تقرب یو غیر مستقیم شی دی. په هغې کې به د افرادو په وحدت باندې اعتبار کول غواړي. نو د یو کور کسان خو شرکت کولی شي. د جلا جلا کورونو کسان شرکت نه شي کولی د دې لپاره چې په تقرب کې تقسیم رانه شي. جمهور فقهاؤ د فصل اول د حدیث نمبر ۶ نه استدلال کړی دی. هلته په یو اوبن کې او ه کسانو د شرکت حکم دی. (المراقات ۳/۵۷۳).

جواب: د حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د حدیث مطلب د ثواب و الاقرباني ده. واجبه قرباني مراد نه ده او د ثواب لپاره که څوک اوبن ذبح کول غواړي نو په هغې کې پنځلس کسان هم شرکت کولی شي یا دا روایت موقوف او منوخ دی. یا دا د صحیح روایت په مقابل کې متروک دی. باقي د امام مالک رَحِمَهُ اللهُ د عقلي دلیل جواب دا دی چې د صریح نص په مقابل کې قیاس لره اعتبار نشته دی. دا مسئله مخکې په ص ۹۱۸ کې لیکل شوی ده.

د قرباني کولو لوي فضليت

﴿١٨﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا عَمِلَ ابْنُ آدَمَ مِنْ

عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راويه دی وایي چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایي: دیو انسان هیڅ یو داسې عمل نشته

عَمِلَ يَوْمَ النَّحْرِ أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ مِنْ إِهْرَاقِ الدَّمِ وَ إِنَّهُ

د قرباني په ورځ چې د خدای په نزد دویني توپولو (قرباني کولو) نه ډیر محبوب وي او (د قرباني) هغه

لِيَأْتِيَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِقُرُونِهَا وَ أَشْعَارِهَا وَ أَظْلَافِهَا وَ إِنَّ الدَّمَ

ذبح کړی شوی څاروی به د قیامت په ورځ د خپلو بنکرونو، ویختانو او نوکانو سره راشي او د قرباني وینه

لَيَقَعُ مِنَ اللَّهِ بِمَكَانٍ قَبْلَ أَنْ يَقَعَ بِالْأَرْضِ

دهغې په زمکې باندې د لیدلو (یعنې د ذبح کولو ارادې په وخت کې) د خدای په بارگاه کې قبوله شي.

فَطَيِّبُوا بِهَا نَفْسًا. (۱)

لهذا تاسو به ددي په وجه (يعني په قرباني کولو سره) خپل نفسونه خوشحاله کړي.

د ذوالحجې په عشره کې د عبادت لوي فضيلت

﴿١٩﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا مِنْ أَيَّامٍ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ

ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: نشته هيڅ داسې ورځ خوښه الله

أَنْ يُتَعَبَّدَ لَهُ فِيهَا مِنْ عَشْرِ ذِي الْحِجَّةِ يَعْدِلُ

تعالی ته چې په هغې کې عبادت کول د عشره ذی الحجه نه ډیره افضله وي په دې کې برابر گڼل کېږي

صِيَامُ كُلِّ يَوْمٍ مِنْهَا بِصِيَامِ سَنَةٍ وَقِيَامُ كُلِّ لَيْلَةٍ مِنْهَا بِقِيَامِ لَيْلَةِ الْقَدْرِ. وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ إِسْنَادُهُ ضَعِيفٌ (۲)

هره ورځ د روژې د يو کال د روژو برابر او په دې کې هره يوه شپه د شب قدر د عبادت برابره گڼلی کېږي.

الفصل الثالث

د لوي اختر په ورځ د مونځ کولو نه مخکې قرباني کول صحيح نه ده

﴿٢٠﴾ عَنْ جُنْدُبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: شَهِدْتُ الْأَضْحَى يَوْمَ النَّحْرِ مَعَ رَسُولِ

جندب ابن عبد الله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ايي چې زه (يو ځل) حاضر شوم عيد گاه کې د قرباني په اختر کې د رسول

اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمْ يَعُدْ أَنْ صَلَّى وَفَرَّغَ مِنْ صَلَاتِهِ وَسَلَّمَ

الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره او لا نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د مونځ او خطبې نه پوره فارغه شوی هم نه وو (يعني

فَإِذَا هُوَ يَرَى لَحْمَ أَضَاحِيٍّ قَدْ ذُبِحَتْ

قرباني يې شروع کړي نه وه) چې څه وينې چې د قرباني غوښه ايځودلی شوي ده چې قرباني شوې وه

قَبْلَ أَنْ يَفْرَغَ مِنْ صَلَاتِهِ فَقَالَ: مَنْ كَانَ ذَبَحَ قَبْلَ أَنْ يُصَلِّيَ

مخکې د مونځ کولو نه. نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ وفرمايل چا چې مخکې د دې نه چې مونځ وکړي يا يې دا وفرمايل

(۱) أخرجه الترمذي في النس ۷۰۲ رقم الحديث ۱۴۹۳ وابن ماجه ۱۰۵۲ رقم الحديث ۳۱۲۶

(۲) أخرجه الترمذي في النس ۱۳۱۳ رقم الحديث ۷۵۸ وابن ماجه ۵۵۱ رقم الحديث ۱۷۲۸

أَوْ نُصَلِّيَ فَلْيَذْبَحْ مَكَانَهَا

چې مخکې ددې نه چې مونږ مونځ وکړو (د قرباني څاروی) ذبح کړی وي نو هغه ته په کار ده چې په بدل

أُخْرَى. وَ فِي رِوَايَةٍ : قَالَ صَلَّى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

کې بل څاروی ذبح کړي. په یو راویت کې دي چې جناب ﷺ وویل: نبي کریم ﷺ . . .

يَوْمَ النَّحْرِ ثُمَّ خَطَبَ ثُمَّ ذَبَحَ وَقَالَ مَنْ كَانَ

دلوي اختر په ورځ او خطبه یې ولوستله. بیا یې (د قرباني څاروی) ذبح کړو او ویي د ما بل جی کوم سړی .

ذَبَحَ قَبْلَ أَنْ يُصَلِّيَ

مخکې ددې نه چې هغه مونځ وکړي، یا یې وفرمایيل چې مونږ مونځ وکړو، ذبح وکړي نو هغه ته په کار ده

فَلْيَذْبَحْ أُخْرَى مَكَانَهَا وَمَنْ لَمْ يَذْبَحْ

چې دهغه په بدل کې بل څاروی ذبح کړي او کوم سړي چې (د مونځ نه مخکې) ذبح ونه کړه نو هغه ته په کار

فَلْيَذْبَحْ بِاسْمِ اللَّهِ. (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)^(۱)

دی چې (د مونځ نه وروسته د قرباني څاروی) د الله تعالی په نوم سره ذبح کړي.

توضیح: قبل ان یصلی: یعنی ترڅو پورې چې دلوي اختر مونځ نه وي شوی نو د هغې نه مخکې قرباني

جائز نه ده او که چا قرباني وکړه نو هغه قرباني نه بلکي د غوښي لپاره به د څاروي ذبح شمیرل کېږي.

علماء و ليکلي دي چې په ټول ښار کې د صحيح وخت مطابق په يو ځای هم د اختر مونځ وکړی شي نو د

ښار په هر ځای کې د قرباني اجازت کېږي. او چې په کومو علاقه کې د اختر مونځ نه کېږي نو هلته د

سحر د مونځ نه وروسته قرباني جائز کېږي. (المراقات ۳/۵۷۶).

دلوي اختر نه وروسته فقط دوو ورځو پورې قرباني جائز ده

﴿٢١﴾ وَعَنْ نَافِعٍ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ قَالَ: الْأَضْحَى يَوْمَانِ بَعْدَ يَوْمِ الْأَضْحَى. رَوَاهُ مَالِكٌ^(۲)

وَقَالَ: وَبَلَّغَنِي عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ مِثْلَهُ

نافع ﷺ راوي دی چې ابن عمر ﷺ وفرمایيل: دلوي اختر نه وروسته د قرباني دوه ورځي دي.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲ رقم الحديث: ۹۸۵، ومسلم ۱۵۵۱/۳ رقم الحديث: ۱-۱۹۶۰، والترمذي في السنن ۷۸/۱ رقم الحديث: ۱۵۰۸، والسنن

۲۱۲/۷، وابن ماجه ۱۰۵۳/۲ رقم الحديث: ۳۱۵۲، واحمد في المسند ۱۱۳/۳

(۲) أخرجه المالك في الموطأ ۲۸۷/۲ رقم الحديث: ۱۲ من كتاب الصحاح.

توضیح: یومان: د لوی اختر نه وروسته قربانی تر دوو ورځو پورې جائزده یا تر درې ورځو پورې جائزده. په دې کې د فقهاؤ اختلاف دی.

د فقهاؤ اختلاف: د علامه ابن سیرین رَحْمَةُ اللَّهِ او د شه نورو علماؤ په نزد د لوی اختر ورځ فقط یوه ورځ ده او هغه د اختر ورځ ده. د دې حضراتو سره څه صریح دلیل نشته دی. فقط راتی او اجتهاد دی. له همداد دوی قول د التفات قابل نه دی، نه د جواب قابل دی. د امام شافعی رَحْمَةُ اللَّهِ، حسن بصری رَحْمَةُ اللَّهِ او اهل ظواهر په نزد د لوی اختر نه وروسته تر درې ورځو پورې قربانی جائزده یعنی تر یولسم، دولسم او دیارلسم د ذوالحجه پورې قربانی جائزده. د جمهورو فقهاؤ په نزد اختر د ورځې نه وروسته فقط دوه ورځې په یولسم او په دلسمې ورځې پورې قربانی جائزده.

دلایل: د امام شافعی رَحْمَةُ اللَّهِ، حسن بصری رَحْمَةُ اللَّهِ او د غیر مقلدینو دلیل د حضرت جبر بن مطعم رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روایت دی چې ابن حبان په خپل صحیح کې نقل کړی دي، چې الفاظ یې دا دي: "قال النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي كُلِّ أَيَّامِ التَّشْرِيقِ ذَبْحٌ" (رواه ابن حبان) (المراقات ۳/۵۷۷). د ایام تشریق نه وروسته یولسمه، دولسمه او دیارلسمه درې ورځې دي. ټولې څلور ورځې دي. د شوافعو دویم دلیل د حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روایت دی "قال الاضحى ثلاثة أيام بعد أيام النحر" (رواه بیهقی)

د دې حضراتو دریم دلیل دا روایت دی "عن ابی سعید الخدری انه علیه الصلوة والسلام قال ایام التشریق كلها ذبح". (رواه ابن عدی فی الكامل) د ائمه ثلاثو اولنی دلیل د بحث لاندې د حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دلیل دی. چې په خپل مطلب باندې ډیر واضحه دی. د جمهورو دویم دلیل د حضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روایت دی "قال ایام النحر ثلاثة اولهن افضلهن". (مختصر کرخی) (المراقات ۳/۵۷۷).

د جمهورو فقهاؤ دریم دلیل د حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روایت دی. الفاظ دا دي:

"وعن ابن عباس قال الاضحى ثلاثة أيام يومان بعد يوم النحر". (رواه بیهقی)

د جمهور فقهاؤ څلورم دلیل حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روایت دی: وعن انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قال الذبح بعد يوم النحر يومان.

فقهاؤ پنځم دلیل د حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او د حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مشترکه دلیل دی.

"قال النحر ثلاثة ايام اولها افضلها".

جواب: د شوافعو د اولني دليل جواب دا دی چې جبیر بن مطعم روایت منقطع دی. (کیا قال البزار) باقی د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ د روایت پہ مقابل کې خپل د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ نه امام ضحوی رحمۃ اللہ په سند جید سره داروایت نقل کړی دی. چې الفاظ یې پاس ذکر شوي دي. ځکه شوافع د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ د روایت نه استدلال نشي کولی. د شوافعو دریم دلیل د کامل بن عدی روایت دی هغه یحی بن معین، نسائی او علی بن مدینی ضعیف گر خولی دی. بلکې ابن ابن حاتم د خپل پلاز په حوالی سره ویلي دي چې د حدیث په دې سره سند موضوع دی. بهر حال د بحث لاندې حدیث چې د مرفوع په حکم کې دی دا په شوافعو باندې حجت دی.

نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم به همیشه قرباني کوله

﴿۲۲﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: أَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْمَدِينَةِ عَشْرَ سِنِينَ يُضْحِي.^(۱)

ابن عمر رضی اللہ عنہ وایي چې نبی صلی اللہ علیہ وسلم په مدینه کې لس کاله قیام وکړ او (هر کال به یې قرباني) کوله.

توضیح: یضحي: د دې حدیث نه په واضحه توګه دا خبره ثابتېږي چې قرباني واجب ده سنت نه ده ځکه په څنګه اهتمام. استمرار او دوام سره نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په مدینه منوره کې لس کاله په دې عمل کړی دي. دا د وجوب دلیل دی. د دې حدیث نه دویمه دا خبره ثابته شوله چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په مدینه کې په دوام داری سره قرباني کړي ده. په دې سره په دې خلکو باندې رد کېږي د چا چې خیالات فاسد دي چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په مدینه دور کې د قربانی عمل پرېځودلی ؤ. (المراقات ۳/۵۷۷).

په دې حدیث سره په هغه روشن خیاله، د نوم مسلمان ملحدینو باندې هم رد کېږي چې وایي چې د مسلمانانو په یوه ورځ باندې دومره څاروي ذبح کول بي فایده او ظلم دي. د دېنه بهتره دا ده چې د دې نرخ د حکومت په خزانه کې جمعه کړي.

مونږ هغوی له دا جواب ورکړو چې مونږ اول یو شریعت تسلیم کړی دی. تر څو پورې چې هغه شریعت وي مونږ به د هغې مطابق عمل کوو. تا خو په خپله نوی شریعت جوړ کړی دی مونږ د هغې لپاره وزګار نه یو. باقی د حکومت د خزانو د کولو لپاره د سنیما خانو، شراب خانو او جوار ګری ټیکسونه کافي دي. د الله تعالی حکم، د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم سنت او جد انبیاء حضرت ابراهیم علیه السلام یادګار او د مسلمانانو اسلامي شعار قربانی ته د حکومت د خزانو د کولو شپیلې مه غږوه.

قربانی د ابراهیم علیه السلام سنت دی

﴿۲۳﴾ وَعَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ قَالَ: قَالَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ

زيد بن ارقم رضی اللہ عنہ راوي دی وایي چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم صحابو وپوښتل چې "یا رسول الله! دا

مَا هَذِهِ الْأَضَاحِيُّ؟ قَالَ: سُنَّةُ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ

قربانی څه شی دی؟ نبی علیه السلام و فرماییل چې قربانی ستاسو د پلار ابراهیم علیه السلام طریقہ او سنت دی.

قَالُوا: فَمَا لَنَا فِيهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ:

صحابو عرض وکړو یا رسول الله! په دې کې زموږ د پاره څه ثواب دی؟ "نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم و فرماییل

بِكُلِّ شَعْرَةٍ حَسَنَةٌ.

(دغو او بیزي په قربانی کولو کې چې په هغې کې خومره ويختان وي) د هر ويخته په بدل کې نیکی ده.

قَالُوا: فَالصُّوفُ

هغوی عرض وکړو چې صوف (ورئ) (یعنې د گډو، گډې او داوښ په خرمن او د هغې په بدل کې څه

يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: بِكُلِّ شَعْرَةٍ مِنَ الصُّوفِ حَسَنَةٌ. (۱)

ثواب شته او که نه) یا رسول الله؟ نبی علیه السلام و فرماییل "داوښ د هر ويخته په بدل کې هم یوه نیکی ده.

توضیح: قربانی یو لوی یادگار دی چې د حضرت ابراهیم علیه السلام د لوی امتحان په لویه کامیابی په یاد کې مسلمانان د عبادت په توگه لمانځي. اصل بنیاد د قربانی همدغه دی او د همدغې اړخ ته په حدیث کې اشاره هم شوي ده. خو مسلمانان چې د لوی اختر په دغه ورځ باندې عمل کوي. هغه د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د سنت او د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د اطاعت او د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د حکم په نتیجه کې کوي چې په حقیقت کې د شریعت محمدی یوه برخه ده. (المراقات ۵۷۷-۵۷۸/۳).

باب العتيرة

د عتيرې بيان

قال الله تعالى: ﴿فَذَرَهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ﴾ . (سورة العام آيت: ۱۳۷).

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

د فرع او د عتيره ممانعت

﴿۱﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : لَا فِرْعَ وَلَا عَتِيرَةَ .
ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل نشته هيخ حقيقت د فرع او د عتيرې (په)
قَالَ : وَ الْفِرْعَ : أَوَّلُ نِتَاجِ كَانِ يُنْتَجُ لَهُمْ
اسلام کې ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې "فرع د خاروي هغه اولني بچي دی چې د کافرانو سره پيدا کېږي.
كَانُوا يَذْبَحُونَهُ لِطَوَاغِيَّتِهِمْ وَالْعَتِيرَةَ : فِي رَجَبٍ . (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) . ^(۱)
نو هغوی دا د خپلو بتانو په نوم ذبح کوي او عتيره په رجب کې کېږي.

توضیح: لا فرع: د جاهليت په زمانه کې دا طريقه رائج وه چې د چاکره به د خاروي اولنی بچی پيدا شو نو هغه به يې د بتانو په نوم ذبح کولو. د اسلام په ابتداء کې د فرع رواج جاري وؤ و مگر دا فرع به مسلمانانو د الله تعالی په نوم ذبح کوله خو دا چې په دې عمل کې د جاهليت او د اهل جاهليت سره مشابهت وؤ. نو ځکه اسلام د فرع رواج ختم کړو. گویا کې د دې حکم منسوخ شو. (المراقات ۳/۵۷۹).

طواغيت د طاغوت جمعده مراد تری نه بت دی.

عتيره څه ته وايي؟ د جاهليت په ورځو کې دايو رسم وؤ چې عامو خلکو به د رجب په اولنی عشره کې د خپلو معبودان باطلو د خوشحالی لپاره يو بيزه ذبح کوله. همغې ته به يې د "عتيره" نوم اخستلو. هغه خلکو به د هغه بتانو تقرب حاصلولو. د اسلام په ابتداء کې هم مسلمانانو به عتيره د رجب په مياشت کې په اولنی عشره کې ذبح کوله خو کافرانو به دا د خپلو بتانو په نوم باندي ذبح کولو. خو مسلمانانو

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۹۶/۹ رقم الحديث ۵۴۷۴، ومسلم ۱۵۶۴/۳ رقم الحديث: ۳۸-۱۹۷۶، وأبو داؤد في السنن ۲۵۶/۳ رقم الحديث:

۲۸۳۱، و الترمذي ۸۱/۴، رقم الحديث: ۱۵۱۲، والنسائي ۱۶۷/۷ رقم الحديث: ۴۲۲۲، وابن ماجه ۱۰۵۸/۲ رقم الحديث: ۳۱۶۸، والدارمي

۱۱۰/۳ رقم الحديث: ۱۹۶۴، وأحمد في المسند ۲۳۹/۲

به د تقرب الى الله ذريعه گڼله او خاص د الله تعالى په نوم به يې ذبح کولو. خه لږه موده دا سلسله روانه وه خو بيا عتيره هم د فرع پشان منسوخ شوه. (المرقات ۳/۵۷۹).

الفصل الثاني

﴿ ۲۶ ﴾ عَنْ مِخْنَفِ بْنِ سُلَيْمٍ قَالَ : كُنَّا وَكُوفًا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِعَرَفَةَ

مخنف ابن سليم وايي چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم مونږ سره (د یوحج په موقعه کې) په عرفات کې ولاړ و

فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ : يَا أَيُّهَا النَّاسُ ! إِنَّ عَلَى كُلِّ أَهْلِ بَيْتٍ فِي كُلِّ عَامٍ أَضْحِيَّةً وَحَتِيرَةً

چې ما واوریدل چې نبي صلی الله علیه وسلم فرمایي: خلکو! په کور و لاباندې هر کال قرباني کول او عتيره کول واجب

هَلْ تَدْرُونَ مَا الْعَتِيرَةُ ؟ هِيَ الَّتِي تُسْتَوْنَهَا الرَّجِيَّةُ. ^(۱)

ده او تاسو پوهیږئ عتيره څه شی دی؟ عتيره هغه ده چې هغې ته تاسو رجيبه وايي.

وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ : هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ ضَعِيفُ الْإِسْنَادِ وَقَالَ أَبُو دَاوُدَ : وَالْعَتِيرَةُ مَنْسُوخَةٌ

امام ترمذي وايي چې دا حديث غريب او ضعيف الاسناد دی. او ابو داؤد وايي چې عتيره منسوخه کړې

شوي ده، دا اوس جائزه نه ده.

الفصل الثالث

په غريب باندي قرباني واجب نه ده

﴿ ۳ ﴾ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَمْرٌ بِبَيْتِ الْأَضْحَى

عبد الله ابن عمر رضی الله عنه وايي چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایيل چې ماته حکم شوی چې زه د لوي اختر

عِيدًا جَعَلَهُ اللَّهُ لِهَذِهِ الْأُمَّةِ . قَالَ لَهُ رَجُلٌ : يَا رَسُولَ اللَّهِ

ورځ داختر و ټاکم او دا ورځ الله د دې امت د پاره اختر مقرر کړې ده یوسړي عرض وکړو چې یا رسول الله!

أَرَأَيْتَ إِنْ لَمْ أَجِدْ إِلَّا مَنِيحَةً أَتَى أَفْضَلِي بِهَا ؟

ماته دا ووايه که چيرې ماسره د منيحه نه بغير بل (خاروی) نه وي نو آيا زه په همدې باندي قرباني وکړم؟ نبي

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۲/۲۶۶، رقم الحديث: ۲۷۸۸، والترمذي ۹۹/۴، رقم الحديث: ۱۰۱۸، والنسائي ۱۶۷/۷، رقم الحديث: ۴۲۲۴، وابن

ماجه ۱۰۴۵/۲، رقم الحديث: ۲۱۲۵، وأحمد في المسند ۲/۲۱۵.

قَالَ : لَا وَلَكِنْ خُذْ مِنْ شَعْرِكَ وَ أَظْفَارِكَ وَ تَقْصُ مِنْ شَارِبِكَ وَ تَخْلِقُ

عَلَيْكَ السَّلَامُ وَ فرمايل: نه خوته خپل ويختان جوړ كړه نو كان واپه كړه د شونډه وويختان واپه كړه او پاك كړه د نامه

عَائِتِكَ فَذَلِكَ تَمَامُ أَصْحَابَتِكَ عِنْدَ اللَّهِ .^(۱)

لاندي ويختان. د الله په نژدېه ستاهم دغه قرباني وشي يعنې تاته به د قرباني په شان ثواب ملاؤ شي.

توضیح: منيحه: دالفظ د منح نه مشتق دی. چې معنی يې عطيه او بخښل دي. د عربو دا عادت ؤو چې هغوی به د زړه خوگۍ په توگه د خپل شوه ورکونکي بيزي يا اوبسان او يا نور څاروي محتاجه يا غريبانو ته ورکول. هغه سړي به د هغې شوه ځکل او د هغې د څرمن نه به يې استفاده کوله. د هغې نه به يې بچي ساتل او فايده به يې ترې نه اخستله او بيا به يې هغې ته بيرته ورکوله. دا چې د منيحه لفظ مؤنث او د مذکر دواړو لپاره استعمالیږي نو ځکه دغه سړي دا مقيد کړو او پوښتنه يې وکړه چې زما سره يوه بنځينه منيحه ده آيا په هغې قرباني کولې شم؟.

نبي کریم ﷺ هغه سړی منع کړلو ځکه منيحه د قاعدې مطابق د هغه سړي مال نه ؤو ځکه دا بل سړي مال وي بلکي د څه مودې وروسته د فايدي اخستلو نه پس يې بيرته ورکوي. ځکه د دې د قرباني اجازت ورنه کړی شو ځکه دا د بل چا مال وي. دويمه وجه داده چې کوم سړی خپله د منيحه اخستلو محتاج وي هغه قرباني څنگه او ولي وکړي؟ معلومه شوه چې په غريب سړي باندې قرباني نشته دی. بهر حال د جمهورو علماؤ مسلک دا دی چې که په غريب او تنگدسته سړي باندې قرباني واجب نه ده. البته د احنافو په نزد د قرباني لپاره د دومره ډير مال ضرورت نشته دی. معمولي شان مالداره کيدل هم کافي دي مگر فقير چې نه وی. (المراقات ۳/۵۸۲).

(۱) أخرجه أبو داؤد في السنن ۲/۲۲۷، رقم الحديث: ۲۷۸۹. والسنن ۷/۲۱۲، رقم الحديث: ۴۳۶۵. وأحمد في المسند ۲/۱۶۹.

باب صلاة الخسوف د خسوف د هونځ بیان

قال الله تعالى: ﴿ وَمَا نَزَّلُ بِالآيَاتِ إِلَّا تَخْوِيفًا ﴾ . (سورة بني اسرائيل آيت : ۵۹).

خسوف او کسوف دوه لفظونه دي. دلغت انمو په دې دواړه لفظونو کې فرق بیان کړې دی: امام لغت شيخ ثعلب رَحْمَةُ اللَّهِ وایي چې د کسوف (دلمر نیول کېدل یا تتوالی) اطلاق زیاتره د لمر نیول کېدو ته وایي او د خسوف (د سپوگمې نیول کېدل یا تتوالی) اطلاق زیاتره د سپوگمې په نیول کېدو باندې کېږي. امام جوهری رَحْمَةُ اللَّهِ دا فصیحه گڼلی دی. (المركات ۳/۵۸۲).

فقهاء کرامو د فقهي په کتابونو کې همدغه طریقه اختیار کړې ده. چې د لمر نیول کېدو یا تتوالي لپاره کسوف او سپوگمې نیول کېدو یا تتوالي لپاره د خسوف الفاظ استعمالیږي.

همدارنگې خسف هم د زمکي منډل کیدلو ته وایي. د دې د سپوگمې سره څه نه څه تعلق شته دی. ځکه فلسفیان وایي چې کله زمکه د سپوږمې او لمر مینځ کې راشي نو د سپوگمې رڼا ختمه شی. په قرآن

کریم کې آیت دی: ﴿ فَإِذَا بَرِقَ الْبَصْرُ ۗ وَخَسَفَ الْقَمَرُ ۗ ﴾ (سورة قیامة آیت: ۷-۸)

ځپنو اهل لغت والو په دې دواړه الفاظو کې ترادف قول کړی دی ځکه دا په یو بل باندې اطلاق کېږي. دلته بحث لاندې ځپنو احادیثو کې د خسوف لفظ استعمال شوی دی په ځپنو کې د کسوف لفظ استعمال شوی دی. (المركات ۳/۵۸۲).

حال دا چې په ټولو حدیثونو کې د لمر د تتوالي واقعیه بیان شوي ده. د سپوگمې د تتوالي ذکر په صراحت سره هیڅ یو حدیث کې نشته دی. خو په حدیث نمبر ۲ کې احتمال دی. لهذا صاحب مشکوٰة له

په کار ده چې هغې د صَلَوَاتِ الْخُسُوفِ په ځای د صَلَوَاتِ الْكُسُوفِ عنوان ایځی وي. خو کیدی شي چې د

هغه په ذهن کې د ترادف تصور وو او دا اشاره کول یې غوښتل چې په حدیثو کې د خسوف لفظ په حقیقت کې د کسوف په معنی راغلی دی. لهذا په عنوان کې هم د خسوف لفظ د کسوف په معنی دی.

محدثین په عامه توگه په دې دوه لفظونو کې فرق نه کوي. (المركات ۳/۵۸۲).

مشهور ماهر فلکیات علامه محمود پاشا مصري رَحْمَةُ اللَّهِ په خپل کتاب: "نتائج الافهام في تقويم

العرب قبل الاسلام" کې تصریح کړې ده چې د قواعد ریاضیه په رڼا کې د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په

دور مبارک کې د کسوف شمر فقط یو ځل شوی دی. د دېنه ډیر امکان نه دی. د اکثر و علمانو هم دغه

قول دی البته د سپوگمې د خسوف واقعیه د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په زمانه کې ډیر ځل شوي ده.

د کسوف الشمس په موقع کې په نبي کریم ﷺ باندې د ویري حالت ؤو د دې څه وجه وه؟ ییاد لمر خسوف او د سپوږمۍ کسوف په موقع کې نبي کریم ﷺ څنگه مونځ کړی ؤ؟ جاهلیت په زمانه کې به عربو څه تصور کولو؟ دا ټول بحثونه د راروان حدیثونو په ضمن کې راتلونکي دي لږ انتظار وکړی.

الفصل الأول

د لمر په خسوف کې د مونځ طريقه

﴿١﴾ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: إِنَّ الشَّمْسَ خَسَفَتْ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
عائشه رضی اللہ عنہا وايي چې لمر تندرونيو لود نبي کریم ﷺ په زمانه کې (د هجرت نه وروسته يو ځل)
فَبَعَثَ مُنَادِيًا : الصَّلَاةُ جَامِعَةٌ
نوبي کریم ﷺ يو آواز کونکي ته (چې د خلکو په مينځ کې) اواز وکړي چې مونځ کيدونکي
فَتَقَدَّمَ فَصَلَّى أَرْبَعَ رُكُوعَاتٍ
دی نو (کله به چې ټول خلک راجمع شونو) نبي کریم ﷺ به مخکې شواو دوه رکعته مونځ به يې
فِي رُكْعَتَيْنِ وَ أَرْبَعَ سَجَدَاتٍ . قَالَتْ عَائِشَةُ :
وکړو چې په هغې کې به څلور رکوع او څلور سجدي کولي. عائشه رضی اللہ عنہا وايي چې (څومره اوږده رکوع
مَا رُكِعْتُ رُكُوعًا قَطُّ وَلَا سَجَدْتُ سُجُودًا قَطُّ كَانَ أَطْوَلَ مِنْهُ. (١)
او سجده ماد خسوف په مونځ کې کړي) د دې نه ډیر اوږده رکوع او سجده ما کله نه ده کړې.

توضیح: فبعث مناديا: د صلوٰة کسوف د پاره اذان او اقامت نشته دی خود خلکو راجمع کولو لپاره په اوچت ځای باندې او دریدل او داسي رابلل په کار دي الصلوٰة جامعة. خونن سبا په حرمین شریفین کې دغه قسمه رابلل په لاؤد سپیکر باندې کېږي. حدیث کې هم دغې طرف ته اشاره ده. (المراقات ۳/۵۸۳)

على عهد رسول الله: د نبي کریم ﷺ په عهد مبارک کې يو ځل د لمر خسوف شوی ؤو او

(١) أخرجه البخاري ٥٢٨/٢ رقم الحديث ١٠٥١، ومسلم ٦٢٧/٢ رقم الحديث ٩١٠، وأبو داود في السنن ٧٠٣/١ رقم الحديث ١١٩٠.

تصادفي (اتفاقی) په نغه ورځ باندې د نبی کریم ﷺ څوې مړ شوی ؤو. دا ۱۰هـ موقع وه. د عرب د جاهلیت خلکو دا عقیده وه چې د سپوگمې او لمر کسوف او خسوف د یو معتبر سړي د مرگ په وجه راځي. د ابراهیم علیه السلام په وفات سره دا غلطه عقیده نوره هم پخیدلې شوه. نو ځینو نوي مسلمانانو یا د کمزوري عقیدي والاملمانانو هم دا ویل شروع کړل. نو په دې باندې نبی کریم ﷺ دوه رکعتونه وروسته یوه اوږده خطبه ورکړه او د جاهلیت په دې عقیده باندې یې سخت رد وکړو. (المراقات ۳/۵۸۶).

فصل اربع رکعات: د صلوة کسوف په مشروعیت او په جواز کې د چا اختلاف نشته دی. ځکه د صحیح حدیثونو نه او د امت د اجماع نه دا ثابتېده بلکې ځینې فقهاء د دې د وجوب هم قائل دي. (المراقات ۳/۵۸۴).

خو جمهور فقهاء وايي چې صلوة کسوف سنت دی. البته د جمهورو په خپل مینځ کې د دې د لوستلو په ډېرې توګه ډېرې توګه توکي دي او د اختلاف وجه داده چې په مختلف حدیثونو کې د مختلفو طریقو ذکر دی. د یو نه تر پینځو پورې رکوع گانو پورې ثبوت شته دی.

د فقهاء اختلاف: امام احمد بن حنبل رحمه الله فرمائي چې په حدیثونو کې چې د څومره طریقو ذکر دی ټولې جائز دي. د موقع او محل په مناسبت سره چې کومه طریقه اسانه وي هغه دې وکړې شي. چې تر څو پورې د لمر خسوف نه وي شوی. دا طریقي استعمالول جائز دي او رکوع گاني کول په کار دي. د امام مالک رحمه الله او د امام شافعي رحمه الله په نزد په یو رکعت کې فقط دوه رکوع گاني دي د دې نه ډیرې رکوع گاني جائز نه دي. (المراقات ۳/۵۸۴).

د احنافو ائمه وايي چې د صلوة کسوف طریقه د عام مونځونو په شان ده. په یو رکعت کې یوه رکوع ده. (المراقات ۳/۵۸۴).

دلائل: امام احمد بن حنبل رحمه الله فرمائي چې په کومو حدیثونو کې چې د څومره رکوع گانو ذکر راغلی دی ټولې طریقي جائز دي چې تر څو پورې د لمر خسوف نه وي شوي تر هغه وخت پورې رکوع گاني کول په کار دي. امام مالک رحمه الله او امام شافعي رحمه الله د دې باب د اولني حدیث نه استدلال کړی دی چې په خپله مدعاء باندې واضحه دی. د احنافو ائمه حضرت قبيصه هلالی د روایت نه استدلال کړی دی چې امام ابو داؤد او امام نسائي رحمه الله په خپل خپل کتاب کې ذکر کړی دی الفاظ دادي: **اذا رأيتموها فصلوا كما حدث صلوة صلتموها من المكتوبة.** (ابو داؤد)

د احنافو دویم دلیل د حضرت نعمان بن بشير رضي الله عنه روایت دی وايي: **ان النبي صلى الله عليه وسلم كان يصلي في كسوف الشمس كما تصلون ركعة وسجدتين.** (ابو داؤد نسائي و طحاوي)

ډیر زیات روایات دې چې په هغې کې دیورکوع ذکر دی. امام طحاوی رَحْمَةُ اللَّهِ هَمَّ اسْتِدْلَالُ كَرِي دى او په زجاجة المصايح کې د د لسو (۱۰) نه ډیر روایات ذکر شوي دي. په ټول کې نزدې نزدې دا الفاظ دې "فصلی کما تصلون یا مثل صلوتک یا نحو من صلوتکم".

حضرت نعمان بن بشیر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي: ان رسول الله صلى الله عليه وسلم صلى في كسوف الشمس نحواً من صلوتکم يركع ويسجد رواه احمد و نسائي. (از جاجة المصايح ج ۱ ص ۲۱۵)

جواب: د احنافو ائمه وايي د صلوٰة كسوف واقع د نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په زمانه کې يو ځل راغلي ده. او په دې کې فعلي حديثونو په خپلو کې متعارض دي. اوس دا خواه کن نه لري چې دا متعارض فعلي روایات په يوه واقع باندې منطبق شي. لهذا ممکن حل فقط دا دی چې دا فعلي روایاتونه د تعارض په وجه پریخودلی شي او د نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په قولي روایتونو باندې عمل وشي. او په قولي روایت کې تصریح ده چې اوس اوس تا کوم مونځ وکړو هغمدغه شان د کسوف مونځ وکړه او هغه د سحر مونځ دی.

احناف فرمائي چې مونږ په واضحه الفاظ کې ويل غواړو چې په صلوٰة كسوف کې د یو نه زیاتې ركوع گاني شوي. د یو نه تر دوه. درې، څلور تر پنځو پورې ذکر دي. چې نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ داسي عمل کړی دی. مونږ د دېنه قطعاً انکار نشته دی او نه پکې زموږ څه تردد شته دی خو نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چې مونږ ته کوم حکم کړی دی مونږ به په همغې باندې عمل کوؤ. او کوم عمل چې نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خپله کړی دی هغه په نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باندې پریږدی.

دویم جواب: دا دی چې د کسوف مونځ په مقام کې نه بلکې په ډیرو مقاماتو کې د داسي افعالو ظهور شوی دی. مونږ د پيغمبري خصوصیت نه بغير بل هيڅ نه وايو. مونږ پوښتنه کوؤ. په دې مونځ کې نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مخکې تلی دی وروسته تلی دی. په دواړه لاسونو سره يې د یو شي د نیولو کوشش کړی دی. دا افعال که د بل چانه ظاهر شي نو نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په حکم سره به هغې مونځ فاسد شي. معلومه شوه چې دا معامله بپيغمبري وه. نو کثرت رکوعاتو ته په دغه تناظر سره کتل په کار دي. چې په صلوٰة كسوف کې چې نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ څه عمل کړی دی هغه بيشکه او بي تردد دې خو مونږ ته چې کوم حکم کړی شوی دی مونږ په هغې باندې د عمل کولو پابند يو. قول او په فعل کې د تضاد په وخت کې ترجیح قول ته ورکول کېږي. دغه شان دلته دا هم ويل کيدلی شي چې نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خصوصي توگه باندې چې په کثرت سره کومي ركوع گاني کړي دې دا د مونځ ركوع گاني نه وي بلکې د آيت ركوع گاني وي چې د الله تعالی عظيم آيتونه په صلوٰة كسوف کې په ليدلو باندې بيا بيا ركوع کوله. چې خالص يو منصوبیت وو.

حلاصه دا چې رکوع صلوة نبي کریم صلی الله علیه و سلم فقط یوه کړي ده. ددې نه زیاتې چې خومه زیاتې کړې کني وي نو هغه رکوع صلوات نه وي بلکې رکوع آیت وي. والله اعلم

د کسوف د مونځ حکم

﴿۲﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: جَهَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي صَلَاةِ الْخُسُوفِ

عائشه صديقه رضي الله عنها وايي چې جهر کړې وو نبي کریم صلی الله علیه و سلم د سپوگمې د تندر نیولو مونځ کې

بِقِرَاعَتِهِ. (۱)

په قرأت سره.

توضیح: جهر النبي: د کسوف په مونځ کې یوه مسئله دا هم ده چې آیا په دې کې په اوچت او از سره قرأت کول په کې دي او که رو او از سره کول په کار دي. په ځینو روایاتو کې د څه اختلاف په وجه د فقهاؤ په منځ کې لېشان اختلاف راغلی دی. (المراقات ۳/۵۸۵).

د فقهاؤ اختلاف: د امام احمد بن حنبل رحمه الله او د اسحاق بن راهويه او د صاحبینو په نزد په صلوة کسوف کې جهري قرأت سره مونځ کول په کار دي. جمهور فقهاء فرمایي چې د کسوف په مونځ کې په رو قرأت کول په کار دي.

دلایل: امام احمد رحمه الله او صاحبین او داسي نور فقهاء دلیل د بحث دلاندي د بخاري او د مسلم حديث نسر ۲ دی چې په خپلي مدعا باندې ډیر واضح دلیل دی. د جمهور فقهاؤ دلیل په فصل ثانی کې د حضرت سمره رضي الله عنها حديث نمبر ۱۰ دی. چې په هغې دا الفاظ دي: **صلى بنا رسول الله صلى الله عليه وسلم في كسوف لا نسمع له صوتاً.** (ترمذي ابو داؤد)

د احنافو فقهاؤ په کتابونو کې ليکل شوي دي چې په دواړه طريقو باندې عمل جائز دی. خود امام احمد رحمه الله او د صاحبینو دلیل د بخاري او مسلم حديث دی چې په خپله مدعا باندې ډیر واضح دی او په روایاتو کې ډیر قوي دی. د جمهورو سره مضبوط دلیل نشته دی. ځکه د لا نسمع له صوتانه خود ثابتېږي چې مونځ به نه اوریدلو. خونو اوریدلو د جهرنه کولو قطعی دلیل خونو نه دی. ډیر امکان لري چې قرأت جاري وو او دلېرې والي په وجه سره نه اوریدلو. بهر حال د کسوف مونځ د جمعې مونځ کونکو خطیبانو ذمه واري ده. د امام ذمه واري نه ده. کومو خطیبانو ته چې لوي لوي سورتونه نه یاد وي هغه

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۱۹۲ رقم الحديث ۱۱۰۵۲، وأبو داؤد في السنن ۷۰۲۱ رقم الحديث ۱۱۸۸، والترمذي ۵۲۶ رقم الحديث

۵۶۳ والنسائي ۱۴۸۳ رقم الحديث ۱۴۹۴

جهر و کړی او چاته چې اوږده سورتونه یاد نه وي هغه به سړی مونځونه کوي. دا چې دواړه طریقي جائز دي لهذا د جواب ورکولو ضرورت نشته دی.

دلمر د کسوف حقيقي سبب

﴿۳﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: انْخَسَفَتِ الشَّمْسُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او عبد الله ابن عباس <small>رضي الله عنه</small> وایي چې نبي کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> په زمانه کې دلمر کسوف وشو. نو داسې
فَصَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالنَّاسُ مَعَهُ قِيَامًا طَوِيلًا نَحْوًا مِنْ قِرَاءَةِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ
مونځ وکړو نبي کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> دخلکو سره چې د سورت بقره قرأت یې د اوږد قیام په اندازه وکړو
ثُمَّ
(یعنې په قیام کې به دومره ولاړ وو چې په څومره وخت کې به سورت بقره لوستل کیدلې شوي) بیا نبي
رَكَعَ رُكُوعًا طَوِيلًا ثُمَّ رَفَعَ فَقَامَ قِيَامًا طَوِيلًا
کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> رکوع وکړه، رکوع هم اوږده وه د رکوع نه یې سر اوچت کړو او ډیر ساعت پورې ولاړ وو
وَ هُوَ دُونَ الْقِيَامِ الْأَوَّلِ ثُمَّ رَكَعَ رُكُوعًا طَوِيلًا وَ هُوَ دُونَ الزُّكُوعِ الْأَوَّلِ
خود ا قیام دمخکې قیام نه کم وویایې (دوباره) رکوع وکړه د رکوع هم اوږده وه مگر د اولنۍ رکوع نه کمه
ثُمَّ رَفَعَ ثُمَّ سَجَدَ ثُمَّ قَامَ قِيَامًا طَوِيلًا وَ هُوَ
وه بیا او دریدو او سجده یې وکړه بیا د (دویم رکعت لپاره) او دریدو او ډیر اوږد قیام یې وکړو مگر د قیام د
دُونَ الْقِيَامِ الْأَوَّلِ ثُمَّ رَكَعَ رُكُوعًا طَوِيلًا وَ هُوَ دُونَ الزُّكُوعِ الْأَوَّلِ ثُمَّ
اولنۍ رکعت د قیام نه کم وو. بیا رکوع ته لاړو د رکوع هم اوږده وه مگر د اولنۍ رکوع نه کمه وه بیا
رَفَعَ فَقَامَ قِيَامًا طَوِيلًا وَ هُوَ دُونَ الْقِيَامِ الْأَوَّلِ ثُمَّ رَكَعَ رُكُوعًا طَوِيلًا وَ هُوَ
او دریدو او ډیر اوږد قیام یې وکړو مگر د قیام د اولنۍ رکعت د قیام نه کم وویایې رکوع رکوع وکړه دا
دُونَ الزُّكُوعِ الْأَوَّلِ ثُمَّ رَفَعَ ثُمَّ سَجَدَ ثُمَّ رَفَعَ فَقَامَ قِيَامًا طَوِيلًا
رکوع هم اوږده وه مگر د اولنۍ رکوع نه کمه وه بیا او دریدو او سجده یې وکړه بیا او دریدو او ډیر اوږد قیام
وَ هُوَ دُونَ الْقِيَامِ الْأَوَّلِ ثُمَّ رَكَعَ رُكُوعًا طَوِيلًا وَ هُوَ دُونَ الزُّكُوعِ الْأَوَّلِ
یې وکړو مگر د قیام د اولنۍ رکعت د قیام نه کم وویایې رکوع وکړه د رکوع هم اوږده وه مگر د اولنۍ رکوع

ثُمَّ رَفَعَ ثُمَّ سَجَدَ ثُمَّ

نه کمه و ه بيا او دريد و او سجده يې و کړه. د دې نه وروسته (يعنې د التحيات او د سلام نه وروسته د)

انصرفت و قد تجلت الشمس فقال : ان الشمس والقمر

مونځ نه فارغ شو نو لمر و نېلانه شوی ؤو. نبي کریم ﷺ و فرمايل، لمر او سپوگمى داد الله

ايتان من آيات الله لا يخسفان لموت احد ولا لحياته

تعالی په (قدرت کې) د نښانو نه دوه نښانې دي! دا نه د چا مرگ په وجه خسوف کېږي او نه د چا په پيدا

فاذا رأيتم ذلك فاذكروا الله

کيد و باندې کله چې تاسو ووينی چې (دا خسوف شوي دي) نو د خداى په يادونه کې مشغول شى صحابه

قالوا : يا رسول الله رأيتك

کرامو ﷺ عرض و کړو چې يا رسول الله (د مونځ په دوران کې) مونږ وليدل چې تا ﷺ دخپل

تناولت شيئاً في مقامك ثم رأيتك تكلمت ؟ فقال :

ځاې نه ديوشي درايستلو اراده و کړه بيا مونږ تاسو په شاته ليدو باندې وليدلى؟ نبي ﷺ و فرمايل

إني رأيت الجنة

(چې کله تاسو زه ديوشي د نيولو د پاره مخکې تللو باندې وليدم نو هغه وخت) ماجنت وليدو او دهغه نه

فتناولت منها عنقوداً و لو أخذته لأكلتم منه ما بقيت

مې دانگور و غونچه راشکولو اراده کړي وه که ما دانگور و غونچه راشکولى وى نو بيشکه چې ترڅو پورې

الدنيا و رأيت النار فلم أر كاليوم

دنيا وى تاسو به هغه خوړلى او کله چې تاسو زه په شاته تللو باندې وليدم (نو هغه وخت) ما دوزخ ليدلى ؤ

منظراً قط أقطع

(دهغې د گرمۍ درار سيدلو د ويرې نه شاته لار مه) نو نن ورځ ما په هيڅ ورځ کې داسې هېستناکه ځاې

و رأيت أكثر أهلها النساء . فقالوا :

کله نه ؤ ليدلى او په دوزخ کې مې زياتره ښځې وليدې. صحابه کرامو عرض و کړو چې : يا رسول الله!

يَا رَسُولَ اللَّهِ ؟ قَالَ : بِكُفْرِهِنَّ . قِيلَ : يَكْفُرْنَ بِاللهِ؟

د څه و چې نه؟ نبي ﷺ و فرمايل دهغوی د کفر د و چې نه. صحابو عرض و کړو چې آیا بنخې د الله تعالی

قَالَ : " يَكْفُرْنَ الْعَشِيرَ وَ يَكْفُرْنَ الْإِحْسَانَ

په کفر کې اخته دي؟ نبي ﷺ و فرمايل نه بلکې هغه د خاوندانو د نعمتونو او د احساناتو کفران کوي

لَوْ أَحْسَنْتَ إِلَىٰ أَخْدَاهُنَّ الدَّهْرَ

(د خاوندانو نا شکري او نافرمانی کوي او د چا احسان نه مني) نو که په داسو کې د دوي سره د تاسو تر مودو

ثُمَّ رَأَتْ مِنْكَ شَيْئًا قَالَتْ : مَا رَأَيْتُ مِنْكَ

احسان و کړی مگر بیا چې هغوی یوشی دخپلي مرضی خلاف و مومي نو همدغه به وایي چې ما کله هم ستانه

خَيْرًا قَطُّ " (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) ^(۱)

دلته خیر نه دی لیدلی.

توضیح: لموت احد: لکه څنگه چې مخکې لیکل شوي دي چې د جاهلیت په زمانه کې د عربو دا غلطه عقیده وه چې د لمر کسوف ځکه کېږي چې یو معتبر سړی مړ شي. نو تصادفي په دغه ورځ حضرت ابراهیم رضی الله عنه مړ شوی وو چې ماریه قبطیه نه پیدا شوی وو. چې د نبي کریم صلی الله علیه وسلم وینزده وه. په دې واقعي سره د جاهلیت عقیده نوره هم مضبوطه دلی شوه چې واقعي د یو معتبر سړي په مرگ باندې د لمر کسوف شوی دی. نو ځکه نبي کریم صلی الله علیه وسلم دهغې د تردید لپاره خطبه ورکړه او اعلان یې وکړو چې په سپوگمۍ او لمر کې بدلون راوستل د الله تعالی کار دی. د الله تعالی وحدانیت او د قدرت کامله نښانې ده. دا بدلون د یو معتبر سړي د مړ کیدلو په وجه نه دی. بس په تاسو لازمه ده چې کله په سپوگمۍ او لمر کې داسې بدلو و وینی. نو مونږخو نه کوی او د الله تعالی ذکر کوی او الله تعالی ته ژړا او فریاد کوی. (المراقات ۳/۵۸۶).

تککعت: شاته د تللو په معنی کې دی دا چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم په لسانخه کې سخکې وروسته تللی وو. لهذا همدغه پوښتنه کړي ده. بهر حال د لمر د کسوف سبب دا نه دی چې د چا د مرگ اثر دی. بیا مونږ په دوام کې دی خو د سپوگمۍ معاسله د شپې سره ده نو ځکه په دې مونږ د جماعت سره نه

(۱) أخرجه البخاري ۵۱۰۲ رقم الحديث ۱۰۵۲، ومسلم ۲۶۲ رقم الحديث ۹۰۷، ابن ماجه ۱۰۲ رقم الحديث ۱۰۸۹، السنن ۱۳۷۳

رقم الحديث ۱۱۸۲، ابن ماجه ۱۰۲ رقم الحديث ۱۲۶۵، ومالك في الموطأ ۱۸۷ رقم الحديث ۲، سنن الترمذي ۲۹۸

بلکې په کور کې په انفرادي توګه لوستلی کېږي. لهدا د دې مسائل جدا او کم دې او د لمر د خسوف دا چې د ورځي وي نو ځکه په دې کې جماعت وي. لهدا د دې مسائل ډیر دي. باقي د امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ بِهِ نزد په صلوة کسوف کې خطبه نشته دی. چرته چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خطبه کړي ده نو هغه خود جاهلیت د خلکو د رسوماتو او د لمر د کسوف باره کې د عربو عقیده باطله رد کول مقصود و. د شوافعو حضراتو پدې نزد د کسوف خطبه شته دی خو په ظاهر د حدیث کې د خطبي ذکر شته دی. (المقات ۳/۵۸۷).

﴿٤﴾ وَ عَنْ عَائِشَةَ نَحْوُ حَدِيثِ ابْنِ عَبَّاسٍ

د عائشې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا نه (هم) د ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ پاس ذکر شوی روایت په شان روایت منقول دی دې (هم)

وَ قَالَتْ : ثُمَّ سَجَدَ فَأَطَالَ السُّجُودَ ثُمَّ انْصَرَفَ

دا ویلي چې بیا نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سجدي ته لاړو نو اوږده سجده یې وکړه بیا د مونځ نه فارغ شو نو

وَ قَدْ انْجَلَّتِ الشَّمْسُ فَخَطَبَ النَّاسَ

(لمر) روښانه شوی و د دې نه پس نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (خلکو ته) خطبه و فرمایله. نو (اول) نبی کریم

فَحَمِدَ اللَّهَ وَ أَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ : إِنَّ الشَّمْسَ وَ الْقَمَرَ آيَاتَانِ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د الله تعالی حمد او ثناء بیان کړه او بیا یې و فرمایل چې: لمر او سپوږمکی دا دواړه نښانې دي

مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَا يَخْسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ فَإِذَا

د الله تعالی د نښانو نه، خو نه د چا په مرګ باندې د دې کسوف کېږي او نه د چا په پیدائش. کله چې تاسو

رَأَيْتُمْ ذَلِكَ فَادْعُوا اللَّهَ وَ كَبِّرُوا وَ صَلُّوا وَ تَصَدَّقُوا ثُمَّ

کسوف و وینی. نو د الله نه دعا غواړی. تکبیرونه وایی او مونځ کوی او د الله په لاره کې صدقه کوی. بیا

قَالَ : يَا أُمَّةَ مُحَمَّدٍ وَ اللَّهُ مَا مِنْ أَحَدٍ أُغْيِرُ مِنَ اللَّهِ

یې و فرمایل چې: ای امت محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ! قسم په الله! د الله نه بل هېڅ څوک ډیر غیرتې نشته دا چې

أَنْ يَزِيَنِي عَبْدُهُ أَوْ تَزِيَنِي أُمَّتُهُ يَا أُمَّةَ مُحَمَّدٍ

کله د الله یو بنده (نارینه) زنا کوي یا کوم بنده (زنانه) په زنا کې اخته شي او ای امت محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ! زه

وَاللَّهُ لَوْ تَعْلَمُونَ مَا أُعْلِمَ لَفَضِحَكُمْ قَلِيلًا وَ لَبَكَيْتُمْ كَثِيرًا . (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) ^(۱)

چې په څه باندې خبریم په الله قسم که تاسو په هغې خبر شي نو ستاسې خنده به لږه او ژړا به موږ دیره شي.

دلمر د کسوف په وخت کې د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ویره ولې وه؟

﴿٥٥﴾ وَعَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ: خَسَفَتِ الشَّمْسُ فَقَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرِعَا

ابو موسی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې (کله) لمر کسوف شو نو نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به د ويرې نډه او دریدلو او

يَخْشَى أَنْ تَكُونَ السَّاعَةُ فَأَتَى الْمَسْجِدَ

په نبي عَلَيْهِ السَّلَام به داسې ویره راغله لکه قیامت شوی چې وي. نو نبي عَلَيْهِ السَّلَام جومات ته تشریف راوړو

فَصَلَّى بِأَطْوَلِ قِيَامٍ وَ رُكُوعٍ وَ سُجُودٍ

او اوږد قیام، رکوع او سجدي سره مونځ یې وکړو ما دغه شان کله هم نبي عَلَيْهِ السَّلَام (په دوهمه اوږد قیام، رکوع

مَا رَأَيْتُهُ قَطُّ يَفْعَلُهُ وَ قَالَ : هَذِهِ الْآيَاتُ الَّتِي يُرْسِلُ اللهُ

او سجدي کولو) باندې نه ولیدلی بیانې عَلَيْهِ السَّلَام وفرمایل: دا هغه نښانې دي چې الله تعالی یې را لیرې

لَا تَكُونُ لِمَوْتٍ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ وَلَكِنْ يُخَوِّفُ اللهُ بِهَا عِبَادَهُ

نود چا د مرگ په سبب سره نه (ښکاره) کېږي او نه د چا د پیدائش په سبب ښکاره کېږي خو الله تعالی د دې

فَإِذَا رَأَيْتُمْ شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ

په ذریعې سره خپل بنده گان وپروي لهذا تاسو چې کله په دې نښانو کې یو د نښانه ووينی نو د خدای په

فَافْرَعُوا إِلَى ذِكْرِهِ وَ دُعَائِهِ وَ اسْتِغْفَارِهِ . (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) ^(۱)

ویریدلو سره د هغې ذکر کوی، د الله نه دعا و غواړی او په استغفار کې مشغول شی.

توضیح: فزعاً: یعنی کله چې دلمر کسوف شروع شو نو نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په ويرې سره ودریدلو او داسې ویره پرې راغله گویا کې قیامت شو. (المرقات ۳/۵۹۰).

(۱) أخرجه البخاري ۵۲۹/۲ رقم الحديث: ۱۰۴۴، مسلم ۶۱۸/۲ رقم الحديث: ۹۱۰۱، نسائي ۱۳۲/۳ رقم الحديث: ۱۱۷۴، ومالك في الموطأ ۸۲/۱ رقم الحديث: ۱، وأحمد في المسند ۳۷۱/۳.

(۱) أخرجه البخاري ۵۴۵/۲ رقم الحديث: ۱۰۵۹، مسلم ۶۲۸/۲ رقم الحديث: ۲۴، أبو داود ۶۹۵/۱ رقم الحديث: ۱۱۷۷، نسائي ۱۳۵/۳ رقم الحديث: ۱۵۰۳، وابن ماجه ۴۰۱/۱ رقم الحديث: ۱۲۶۳.

پوښتنه: دلته دا پوښتنه ده چې دلمر کسوف یو امر عادي دی چې "حیاولة الارض بین الشمس والقمر" کېږي. په دې کې ویري څه شی و او د تشویش څه ضرورت و.

جواب: دلمر کسوف د قیامت په نښانو کې یو د نښانه ده. چې په هغې کې دا اشاره ده چې د لوی لوی غرونه او د لوی لوی دریا بونه او دا نظام علوی او سفلی او دا نظام سماوی به په ناڅاپا ذره ذره شي. دا ستورې، سپوگمې او د المر او د دې داسې بی ذره کیدل د قیامت د علاماتو یو د نښانه ده او د قیامت د ویرې یو عکس دی. نو ځکه نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ویریدلو او جومات ته راغلر او امت ته یې حکم وکړو چې تاسو هم په ویره کې جومات ته ځئ او مونځ کوی، ذکر کوی داسې نه چې د همدلته نه قیامت شروع نه شي.

د کسوف په مونځ کې در کوع او د سجدو شمار

﴿٦﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: انْكَسَفَتِ الشَّمْسُ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ مَاتَ
جابر <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> وايي چې دلمر کسوف وشو په زمانه د رسول الله <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> کې به کومه ورځ چې وفات
إِبْرَاهِيمَ ابْنُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَصَلَّى بِالنَّاسِ رَكْعَةً
شوي و ابراهيم د نبی کریم <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> ځوي، نو نبی کریم <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> مونځ وکړو خلکو ته - شپږ
رَكَعَاتٍ بِأَرْبَعِ سَجَدَاتٍ ^(۲)
رکوع گانو او په څلور سجدو سره.

توضیح: ابراهيم: دا د ماريه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا نه پيدا شوی و. د اتلس (۱۸) مياشتو په عمر کې وفات شوی و. په ۸هـ کې پيدا شوی و او په ۱۰هـ کې د پښو څکلو په عمر کې مړ شو. په دې روايت کې يو رکعت کې درې رکوع گاني بيان شوي دي. (المرقات ۵۸۶-۵۹۰/۳).

﴿٧﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ كَسَفَتِ الشَّمْسُ ثَبَانَ رَكَعَاتٍ
ابن عباس <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> وايي چې نبی کریم <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> دلمر د کسوف په وخت کې دوو رکعتو مونځ داته رکوع
فِي أَرْبَعِ سَجَدَاتٍ
گانو او څلور سجدو سره (داسې) رکړو (چې په هر رکعت کې يې څلور رکوع گانې او دوه سجدې وکړې) او

وَ عَنْ عَلِيٍّ مِثْلُ ذَلِكَ. ^(۱)

دغه شان د حضرت علي رضي الله عنه نه هم منقول دي.

د يو صحابي د كسوف مونځ د پاره منډه وهل

﴿٨٨﴾ وَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ: كُنْتُ أُرْتَبِي بِأَسْهُمِي بِالْمَدِينَةِ فِي حَيَاةِ

او عبد الرحمن ابن سمره رضي الله عنه وايي چې ما به تير اندازي كوله په مدينه منوره كې په زمانه حيات د

رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ كَسَفَتِ الشَّمْسُ

رسول الله صلى الله عليه وسلم كې (نويوه ورځ زه په تير اندازي كې مشغول وم) چې لمر كسوف شو ما غشي

فَنَبَذْتُهَا. فَقُلْتُ: وَاللَّهِ لَا أَنْظُرَنَّ إِلَى مَا حَدَّثَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي كُسُوفِ الشَّمْسِ.

وويشتل او په (زړه كې مې) وويل چې په خدای قسم زه به دا خامخا وينم چې څه حالت به وي در رسول الله

صلى الله عليه وسلم د لمر په كسوف سره (يعنې دا به گورم چې په داسې وخت كې نبي عليه الصلاة والسلام څه كوي)

قَالَ : فَأَتَيْتُهُ

عبد الرحمن رضي الله عنه وايي چې (په دې سوچ كې) زه د نبي كريم صلى الله عليه وسلم په خدمت كې حاضر شوم

وَ هُوَ قَائِمٌ فِي الصَّلَاةِ رَافِعٌ يَدَيْهِ

(نوومې ليدل چې) نبي كريم صلى الله عليه وسلم دواړه لاسونه اوچت كړي او په مونځ ولاړ ووييا (ما واوريدل

فَجَعَلَ يُسَبِّحُ وَ يُهَلِّلُ وَ يُكَبِّرُ وَ يَحْمَدُ وَ يَدْعُو

چې) نبي كريم صلى الله عليه وسلم سبحان الله ولااله الا الله الله اكبر او الحمد لله لوستل او دعاء يې غوښتله

حَتَّى حَسَرَ عَنْهَا فَلَمَّا حَسَرَ عَنْهَا قَرَأَ سُورَتَيْنِ

تردې چې د لمر كسوف ختم شو چې كله د لمر نه تور والې لري شو نو نبي كريم صلى الله عليه وسلم دوه سورتونه

وَ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ. ^(۲)

ولوستل او دوه ركعتونه مونځ يې وكړو (يعنې نبي كريم صلى الله عليه وسلم دوه ركعتونه مونځ وكړو چې په هغې

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۲/ ۲۱۷

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۲/ ۲۱۹ رقم الحديث ۲۶ ۹۱۳

رَوَاهُ مُسْلِمٌ فِي صَحِيحِهِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَمُرَةَ

کې یې د دود سورتونو قرات وکړو) دا حدیث مسلم په خپل صحیح مسلم کې د عبد الرحمن ابن سمره نه

وَكَذَا فِي شَرْحِ الشَّنَّةِ عَنْهُ وَ فِي نَسْخِ الْمَصَابِيحِ عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ .

نقل کړی دی. دغه شان په شرح السنة کې هم (داروایت) دغه شان (د عبد الرحمن ابن سمره نه) منقول دی

او د مصابیح په نسخو کې داروایت د جابر ابن سمره نه نقل شوی دی.

دلهر په کسوف کې غلام آزادول په کار دي

﴿٩﴾ وَعَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَتْ: لَقَدْ أَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او د ابوبکر صدیق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لور اسماء رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وایي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حکم کړې دی د غلام په

بِالْعَتَاقَةِ فِي كُسُوفِ الشَّمْسِ. ^(۱)

آزادولو دلهر په کسوف کې.

الْفَصْلُ الثَّانِي

د کسوف په مونځ کې قرات به په قلاړه او که په اوچت اواز سره کولې شي

﴿١٠﴾ عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ قَالَ: صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي كُسُوفِ

سمره ابن جندب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مونږ ته دلهر کسوف په وخت کې (داسي) مونځ

لَا نَسْمَعُ لَهُ صَوْتًا. ^(۲)

و کړو (چې) مونږ د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اواز نه اوریدلو.

کتله: د دې حدیث متعلق ټول بحث تیر شوي حدیث نمبر ۱ کې شوی دی.

د یو مشکل وخت کې سجده کول

﴿١١﴾ وَعَنْ عِكْرِمَةَ قَالَ: قِيلَ لِابْنِ عَبَّاسٍ:

عکرمه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې (کنه) ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته دا وویل شو چې د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په ازواج

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۱۳۲ رقم الحديث ۱۰۵۱، وأحمد في المسند ۶۱۵

۲. أخرجه أبو داود في السنن ۷۰۱۱ رقم الحديث ۱۱۸۲، والترمذي في السنن ۵۱۱۲ رقم الحديث ۵۶۲، والنسائي في السنن ۱۴۱۳ رقم

الحديث ۱۴۸۱، وابن ماجه ۱۰۲ رقم الحديث ۲۶۱، وأحمد في المسند ۱۶

مَاتَتْ فَلَانَةٌ بَعْضُ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

مطهراتو کي فلانی زوجه مطهره (یعنی حضرت صفیه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا) مړه شوه نو هغه (ددغه لوي پيښې خبر

فَخَرَّ سَاجِدًا فَقِيلَ لَهُ تَسْجُدُ فِي هَذِهِ السَّاعَةِ ؟

اوریدوسره) په سجده شو (یادا چې هغه مونځ وکړو) هغه ته عرض وشو چې ته دغه وخت کې سجده ولې

فَقَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِذَا رَأَيْتُمْ آيَةً

کوي؟ نو هغه وویل چې دا رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ارشاد مبارک دی چې کله تاسو وويني يوه نشانه

فَاسْجُدُوا وَ أَيْ آيَةٍ أَعْظَمُ مِنْ ذَهَابِ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ؟ (۱)

نو سجده کوی او د نبي عَلَيْهِ السَّلَام د ازواج مطهراتو دائمي جدائی د ټولونو لويه نښانې نه بل څه کيدی شي؟

توضیح: ماتت فلانة: د دېنه ام المؤمنین حضرت صفیه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا مراد ده. کله چې هغه مړه شوله نو چا حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته خبر ورکړو نو هغې سجده وکړه. نو هغه سړي ترینه وپوښتل چې دا کوم وخت دی او څه وجه ده چې تاسو سجده وکړه؟ حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته ورته وفرمایيل چې د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ارشاد مبارک دی چې کله تاسو يوه نښانه وويني نو زر سجده کوی او د زوجه رسول د مرگ نه بله کومه لويه نښانه کيدل شي. (المرقات ۳/۵۹۷).

علامه طيبي رَحِمَهُ اللهُ لیکي چې په حديث کې د "آية" لفظ مطلق مذکور دی اوس که چيرې دا د سپوگمې او د لمر په کسوف باندې حمل کړي نو د سجدي نه به مراد مونځ وي او که د آيت نه دوه نښانې مثلاً طوفان، هوا او زلزله مراد واخستلی شي نو بيا به سجده مراد اخستلی کېږي مونځ نه شي مراد کيدی. (المرقات ۳/۵۹۷).

الْفَصْلُ الثَّالِثُ د کسوف د مونځ رکوع

﴿١٢﴾ عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ قَالَ: انْكَسَفَتِ الشَّمْسُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ابي ابن کعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په زمانه کې لمر کسوف شو نو نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۷۰۶۱ رقم الحديث ۱۱۹۷، والترمذي ۶۶۵/۵ رقم الحديث ۳۸۹۱.

فَصَلِّ بِهِمْ فَقَرَأْ بِسُورَةِ مِنَ الطُّوْلِ وَ رَكْعَ خَمْسَ رَكَعَاتٍ

صحابو ته مونځ وکړو چې په اولني رکعت کې په اوږدو سورتونو کې د يو سورت قرأت او پنځه رکوع

وَ سَجَدَ سَجْدَتَيْنِ ثُمَّ قَامَ الثَّانِيَةَ فَقَرَأْ بِسُورَةٍ مِنَ الطُّوْلِ

ګاني او دوه سجدي وکړي. بيا دويم رکعت د پاره ودریدونو په دې کې هم قرأت وکړو په اوږدو سورتونو

ثُمَّ رَكْعَ خَمْسَ رَكَعَاتٍ وَ سَجَدَ سَجْدَتَيْنِ ثُمَّ جَلَسَ كَمَا هُوَ مُسْتَقْبِلُ الْقِبْلَةِ

کې يو سورت او پنځه رکوع ګاني او دوه سجدي يې وکړي. بيا د مونځ په شان د قبلي طرف ته کيښتو

يَدْعُو حَتَّى الْجَلَى كُسُوفَهَا. (۱)

او دعاء يې غوښتله تر دې چې لمر روښانه شو.

د کسوف مونځ د عامو مونځونو په شان دی

﴿۱۳﴾ وَعَنِ النَّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ قَالَ: كَسَفَتِ الشَّمْسُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او نعمان بن بشير رضي الله عنه وايي چې د نبی کریم صلی الله علیه و سلم په زمانه کې لمر کسوف شونو نبی کریم

فَجَعَلَ يُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ رَكَعَتَيْنِ

صلى الله عليه وسلم دوه رکعتونه مونځ شروع کړو (يعني دوه رکعتونه به يې وکړل او به يې کتل چې کسوف نه

دی ختم شوی نو بيا به يې دوه رکعتونه وکړل او تر کسوف پورې به يې مونځ کولو) او د (الله تعالی نه يې

وَ يَسْأَلُ عَنْهَا

دادعاء) وغوښتله (چې آيا لمر روښانه شوی دی يا دا چې دهر رکعت نه وروسته د کسوف باره کې پوښتنه

وکره چې کسوف ختم شوی دی او که نه؟ که خلکو به هم وويل چې اوس هم کسوف باقي دی نو بيا به په

حَتَّى الْجَلَّتِ الشَّمْسُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ (۱)

مونځ کې مشغول شو) تر دې چې لمر به روښانه شو.

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۱/۶۹۹ رقم الحديث ۱۱۸۲، وابن ماجه ۲/۱۰۱ رقم الحديث ۱۲۶۲، وأحمد في المسند ۵/۱۳۴.

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۱/۷۰۴ رقم الحديث ۱۱۹۳، والنسائي ۳/۱۴۵ رقم الحديث ۱۴۸۷.

فِي رِوَايَةِ النَّسَائِيِّ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى حِينَ انْكَسَفَتِ الشَّمْسُ مِثْلَ صَلَاتِنَا

دنسائی روایت دی چې کله لمر کسوف شو نو نبی ﷺ مونږ ته زموږ د مونځونو په شان مونځ وکړه

يَزَكُّعُ وَ يَسْجُدُ وَ لَهُ فِي أُخْرَى:

چې په هغې کې به موږ کوع او سجده کوله. دنسائی د یو بل روایت الفاظ دادې چې: یوه ورځ چې کله

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ يَوْمًا مُسْتَعْجِلًا إِلَى الْمَسْجِدِ وَقَدْ انْكَسَفَتِ الشَّمْسُ فَصَلَّى حَتَّى

لمر کسوف شو نو نبی کریم ﷺ په توندۍ سره جومات ته راغلو او مونځ یې وکړو. تردی چې

انْجَلَتْ ثُمَّ قَالَ: " إِنَّ أَهْلَ الْجَاهِلِيَّةِ كَانُوا يَقُولُونَ: إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ

سروښانه شو بیانې ﷺ وفرمایل چې: د جاهلیت په زمانه کې به خلکو ویل چې دلر او سپوگمی

لَا يَنْخَسِفَانِ إِلَّا لِمَوْتِ عَظِيمٍ مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ وَ إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ

نه کسوف کېږي په مرگ دیو معتبر سړي په مرگ باندې حال دا چې (حقیقت دادی) لمر او سپوگمی خو

لَا يَنْخَسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ وَ لَكِنَّهُمَا

نه د چا د مرگ په وجه کسوف کېږي او نه د چا د پیدائش په وجه کسوف کېږي. دا دواړه فقط د الله تعالی په

خَلِيقَتَانِ مِنْ خَلْقِهِ يُحَدِّثُ اللَّهُ فِي خَلْقِهِ مَا شَاءَ

مخلوق کې دوه مخلوقه دي. خدای چې څه غواړي په خپل مخلوق کې بدلو (مثلاً کسوف، زلزلې او تورتې)

فَأَيُّهُمَا انْخَسَفَ فَصَلُّوا حَتَّى يَنْجَلِيَ

پیدا کوي لهدا چې په دې کې په کوم یو کې کسوف شي نو تا سو مونځ شروع کړی تردې هغه روښانه شي

أَوْ يُحَدِّثُ اللَّهُ أَمْرًا.

یاد الله تعالی څه حکم بنکاره شي (یعنې عذاب راشي یا قیامت شروع شي).

توضیح: مثل صلواتنا: دا حدیث په واضحې طریقې سره د احنافو د مسلک تائید کوي چې وایي چې د کسوف مونځ د عامو مونځونو په شان یو مونځ دی. د دې هیڅ بله جدا طریقه نشته دی. مونږ ته قولې حدیث ته کتل په کار دي او عامه قاعد د داده چې د مونځ یو رکعت کې یوه رکوع وي. (المرقات

(۲/۵۹۹)

باب في سجود الشكر د سجده شكر بيان

په مونځ کې دننه سجدونو بغير د مونځ نه باهر ډير قسمه سجدي دي چې تفصيل يې په لاندې ډول دی:

۱: يوه سجده سهو ده دا اصطلاح د صلوة لپاره وي چې د صلوة په حکم دي په دي کې هيڅ اختلاف نشته دی.

۲: دويمه سجده تلاوت دی چې د مونځ نه باهر دي. دا کثر علماؤ د ظاهري اقوالو نه معلومېږي چې دا مکروه دي. عوام الناس دا د مونځ نه وروسته کوي. ځينې خلک دواړه لاسونه په زمکه سرچپه کيږي او د دعا شکل جوړ کړي. دا مکروه دي.

۴: څلورمه سجده شکر ده چې د حصول نعمت يا د زوال مصيبت په وخت کې کېږي. په دي کې د علماؤ اختلاف دی.

د علماؤ اختلاف: امام شافعي رَحْمَةُ اللهِ اُو امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللهِ اُو په احنافو کې امام محمد رَحْمَةُ اللهِ وايي چې کله يو خاص سړی ته د خوشحالی موقع راشي نو سجده شکر کول سنت دي. (المرقات ۳/۶۰۱).

د امام مالک رَحْمَةُ اللهِ اُو د امام ابو حنيفه رَحْمَةُ اللهِ د بعضو اقوالو نه معلومېږي چې سجده شکر مکروه ده. (المرقات ۳/۶۰۱).

دلائل: د امام شافعي رَحْمَةُ اللهِ، امام احمد رَحْمَةُ اللهِ اُو د امام محمد رَحْمَةُ اللهِ دليل د دي باب په ذکر شوي درې حديثونه دي. چې په هغې کې د سجده شکر واضح ثبوت موجود دی. دي حضراتو د جنگ بدرد هغه واقعي نه هم استدلال کړی دی چې کله د ابو جهل سر نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته راوړلی شو نو نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سجده شکر وکړه او بيا يې وفرمايل چې د دي امت فرعون ووژل شو. د "فخر ساجدا" الفاظ راغلي دي. همدغه شان چې کله صديق اکبر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته کله د مسليمه کذاب د قتل خبر وشو نو ابو بکر صديق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سجده شکر ادا کړه. دغه شان په ډيرو موقعو باندې حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د شکر سجدي کړي دي کله چې ورته د مسلمانانو د فتح خبر را ورسيدو. (المرقات ۳/۶۰۲).

دغه شان چې کله د خوارجو يو لويي سرنوش مړ شو نو حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د شکر سجده ادا کړه. دا ټول د سجده شکر د مسنون کيدلو دلائل دي. امام ابو حنيفه رَحْمَةُ اللهِ اُو امام مالک رَحْمَةُ اللهِ وايي چې د الله تعالی نعمتونه بي شميره دي او هر وخت د هغې ظهور کېږي. که چيرې په يو نعمت باندې مسلمانان په

سجده شکر باندې مکلف کړی شي نو دا تکلیف ما لایطاق دی.

ابو محمد رَحْمَةُ اللَّهِ د امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ متعلق دې سلسله باره کې یو د جمله نقل کړي ده "انه كان لا يبرها شيئاً" (كذا في الذخيرة) یعنی امام صاحب د سجده شکر باره کې په هیڅ نه پوهیږي. د ما ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ دې کلام څه مطلب دی. په دې کې د علماؤ مختلفي رائي دي. ځینې وايي چې ددې په د سنت کیدلو نفي ده ځینو ویلي دي چې هغه د سجده شکر د وجوب نه نفي کوي. ځینو ویلي دي چې دغه د سجده شکر د جواز نه نفي کول غواړي. ځینو ویلي دي چې هغه د شکر تام نه نفي کول غواړي چې فقط سجده شکر کول شکر نه دی بلکې کمال شکر ده دی چې دوه رکعتد شکر موندل او کړی شي. دا په احوال به خپل خپل خود اجنافو فتوی په دې باندې ده چې سجده شکر واجب ده ځکه په پیرو حسرت کې د دې شکر موجود دی. او امت دا قبوله کړه او په هر نعمت باندې اگر که سجده کول تکلیف لایطاق یې خورا لوی نعمتونو باندې کله کله سجده شکر ادا کول مشکل نه ده.

الفصل الثاني

عجیبه خبره ده چې په دې کې فصل اول هم نشته دی او فصل ثالث هم نشته دی فقط فصل ثانی دی. چې په هغې کې فقط درې حدیثونه دي. چې ستاسو په خدمت کې دی.

د خوشحالی په وخت کې د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سجده شکر

عَنْ أَبِي بَكْرَةَ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا جَاءَهُ أَمْرٌ سُرُورًا أَوْ

أُبُورًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَيُّ چې کله به نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته د خوشحالی امر و شویار او یې لفظ سرور په ځای

يُسْرًا بِهِ خَرَّ سَاجِدًا شَاكِرًا

دیسر به ویل چې په هغې سره به نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خوشحاله شونو په سجده به پریوتو او شکر به

لِلَّهِ تَعَالَى. وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ^(۱)

یې اداء کړود الله تعالی.

توضیح: خر ساجدا: کوم حضرات چې سجده شکر سنت گڼي نو هغه د دې حدیث نه استدلال کوي. حضرت

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۱/۱۶۳ رقم الحديث: ۲۷۷۱، والترمذي في السنن ۴/۱۲۰ رقم الحديث: ۱۵۷۸.

امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ خِر ساجدا د نه دوه رکعتہ مونخ مراد اخلي. او د حدیث په الفاظو کې پوره پوره وسعت شته خو احنافو له خواه فتوی په دې باندې ده چې خان له د شکر سجده ادا کول مستحب دي. (المراقات ۳/۶۰۲).

سُرُورًا: د اللفظ منصوب دی. د دې فعل یُوَجِبُ محذوف دی. یا حال دی یعنی سارًا. (المراقات ۳/۶۰۲).

چې په مصیبت کې څوک راگیر شوی وویښې نو سجده د شکر کوی

﴿۲﴾ وَعَنْ أَبِي جَعْفَرٍ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى رَجُلًا مِنَ النَّعَاشِيِّينَ فَخَرَّ سَاجِدًا. (۱)

او حضرت جعفر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وليدلو نو د شکر سجده یې وکړه.

رَوَاهُ الدَّارُ الْقُطْنِيُّ مُزْسَلًا وَ فِي شَرْحِ السَّنَةِ لَفْظُ الْمَصَابِيحِ.

دارقطني دا روایت نقل کړی دی او شرح السنه کې د مصابيح په الفاظ کې نقل دی.

توضیح: النعاشيين: په یو روایت کې لغاشيين هم دي او النعاشي هم دی. په دې صیغه کې نون باندې ضمه ده او عین باندې تشدید دی بلکې تخفیف دی.

النعاش: هغه سړي ته وايي چې د چاقد د حد نه ډیر کم وي او هغه ناقص الخلقه او ضعیف الحركه وي. دغه قسمه سړی چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وليدلو نو الله تعالی ته د شکر کولو لپاره سجده وکړه. ظاهره ده چې په اعتدال سره کله د لور قد والاسړی په لاره ځي نو څومره بښایسته او پرق والابنکاري گویاکې د سروکا بوټی یا د صنوبر لور بښانونه په زمکه باندې مخکې راروان وي. په دې د الله تعالی شکر کول خو ډیر بښه ده. (المراقات ۳/۶۰۳).

خو علماؤ لیکلي دي چې د داسي سړي مخي ته سجده شکر کول په کار نه ده. ځکه چې هغې ته ضرر ونه رسي. ځکه د سجده شکر مطلب دانه دی چې په نورو باندې افتخار وکړي. بلکې د دې مقصد دادی چې خپله د الله تعالی شکر ادا کړي او د الله تعالی د عظمتو نو اعتراف وکړی شي. علماؤ دا هم لیکلي دي چې د هغه فاسق او فاجر مخي ته سجده کول په کار ده چې الله تعالی زه د دې فسق نه ساتلی يم. خو داده چې د فاسق مخي ته سجده کول ډیره بهتره ده. داد دې لپاره چې هغې ته تنبیه وشي. د شیخ شبلي رَحْمَةُ اللَّهِ بَارَهُ کې مشهوره ده چې کله هغې یو فاسق فاجر په مزو کې وليدلو نو د هغې مخکې یې وفرمایل "الحمد لله الذي عافاني مما ابتلاك به" یعنی په فسق او فجور الله تعالی ته اخته کړی یې او زه یې ترې نه محفوظ ساتلی يم. په دې باندې د الله تعالی ډیر ډیر شکر دی. (المراقات ۳/۶۰۳).

(۱) أخرجه الدار قطني ۱۱۰/۱ رقم الحديث : ۱ من باب السنة في سجود الشکر.

د امت په حق کې د نبی کریم صلی الله علیه و سلم دعاء

﴿ ۳ ﴾ وَعَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَاصٍ قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ مَكَّةَ نُرِيدُ

او سعد ابن ابی وقاص رضی الله عنه وایي چې مونږ روان شو د نبی کریم صلی الله علیه و سلم سره د مکې نه چې اراده

الْمَدِينَةَ فَلَمَّا كُنَّا قَرِيبًا مِنْ عَزْوَزَاءَ

مووه مدینې ته کله چې مونږ عزوزاء ته نزدې (چې د مکې او مدینې په منیخ کې یو ځای دی) ورسیدلو

نَزَلَ ثُمَّ رَفَعَ يَدَيْهِ فَدَعَا اللَّهَ سَاعَةً

نو نبی کریم صلی الله علیه و سلم (اوبسې نه) کوز شو او دواړه لاسونه یې د لږ ساعت لپاره اوچت کړل (دعایې

ثُمَّ خَرَّ سَاجِدًا فَمَكَتَ طَوِيلًا ثُمَّ قَامَ فَرَفَعَ يَدَيْهِ

غوښتله) بیا سجدې ته لاړ او تر لږ ساعت پورې یې سجده وکړه، بیا ودریدلو او اوچت یې کړل لاسونه لږ

سَاعَةً ثُمَّ خَرَّ سَاجِدًا فَمَكَتَ طَوِيلًا ثُمَّ قَامَ فَرَفَعَ

ساعت (دعایې غوښتله) بیا سجدې ته لاړ او تر لږ ساعت پورې یې سجده وکړه، بیا ودریدلو او اوچت

يَدَيْهِ سَاعَةً ثُمَّ خَرَّ سَاجِدًا قَالَ : إِنِّي سَأَلْتُ

یې کړل لاسونه لږ بیا بیا سجدې ته لاړو بیا ددې نه پس نبی کریم صلی الله علیه و سلم وفرمایل: مادعا و غوښته

رَبِّي وَ شَفَعْتُ لِأُمَّتِي

د خپل پروردگار نه او شفاعت مې وکړو د خپل امت (د گناهونو بڅښلو، په عیبونو پرده او اوچت درجاتو)

فَأَعْطَانِي ثَلَاثًا ثُمَّ خَرَّ سَاجِدًا لِرَبِّي شُكْرًا

دپاره نومزما د امت دریمې برخې امت ته (مغفرت) وشو. ما د خپل رب د شکر ادا کولو لپاره سجده وکړه.

ثُمَّ رَفَعْتُ رَأْسِي فَسَأَلْتُ رَبِّي لِأُمَّتِي

بیا ما سر راوچت کړو او د خپل رب نه مې د امت لپاره (د الله درضا او د مغفرت) خواست وکړو نو الله

فَأَعْطَانِي ثَلَاثًا ثُمَّ خَرَّ سَاجِدًا لِرَبِّي شُكْرًا ثُمَّ

تعالی زما او دریمې برخې امت (مغفرت) وکړو. نو ما د خپل رب شکر ادا کولو لپاره سجده وکړه. بیا

رَفَعْتُ رَأْسِي فَسَأَلْتُ رَبِّي لِأُمَّتِي فَأَعْطَانِي الثَّلَاثَ الْآخِرَ

ما سر راوچت کړو او د خپل امت دپاره مې دعا وکړه نو الله زما د امت د باقی دریمې برخې امت (هم مغفرت)

فَخَرَزْتُ سَاجِدًا لِرَبِّي شُكْرًا. (۱)

و کړو. نوزه بیا د الله تعالی د شکر ادا کولو لپاره په سجده کې پر یو تلم.

توضیح: عزوزا: د مکي او مدیني په مینځ کې د یو ځای نوم عزوزا ده چې حجه ته نژدې دی. په عین باندې فتحه ده او په زا باندې سکون دی او آخر کې ممد و د زادی. (المراقات ۳/۶۰۳).

رفع یدیه: د دعا په دغه موقع باندې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بار بار لاسونه اوچت کړي دي. چې ترې نه معلومېږي چې د دعا په وخت کې لاسونه اوچتول د دعا د آدابو نه دي لکه څنگه چې فقهاؤ لیکلي دي. په دې سره د عربو مسلمانانو لره په هوش کې راتلل په کار دي چې هغه لاسونه اوچتول گویا کې گناه گڼي او د سلفیت په فتنه کې د دعا د خوند نه محروم شوي دي. (المراقات ۳/۶۰۳).

الثالث الآخر: یعنی درې ځله یې د الله تعالی نه دعا وغوښتله هر ځل الله تعالی ماته زما د امت دریمه برخه را کړه چې دا خلک به د عذاب نه محفوظ وي. چې درې برخي پوره شوي نو ما د شکر ادا کولو په توگه د شکر سجده ادا کړه. د الله تعالی د اعلی درجې والا خلک د اولنی دعا په موقع باندې معاف کړل او د متوسط درجې خلک یې په دویمه دعا کې معاف کړل او د ادنی درجې خلک یې په دریمې دعا کې معاف کړل. (المراقات ۳/۶۰۴).

پوښتنه: د قرآن او حدیث نه معلومېږي چې د قیامت په ورځ به گناه گار مسلمانان دوزخ ته ځي او د خپلو کړو سزا به ورکړی کیږي. خو د دې حدیث نه معلومېږي چې ټول امت بخښل شوی دی.

جواب: د دې پوښتنې په جواب کې علماؤ یو جواب دا کړی دی چې د شفاعت او د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دعا تعلق د دنیا د سزاگانو او عذابونو سره دی یعنی په دې امت باندې په زمکه کې د منډلو عذاب دی یا د شکلونو د مسخ کیدلو عذاب دی یا داسي نور عذابونه دي. د دې په مجموعه توگه باندې دا امت محفوظ وي او څنگه چې مخکني امتونه دغه قسمه عذابونو ورک کړي. په دې امت باندې به خسف او قذف او مسخ او غرق به اجتماعي عذاب نه راځي. د دې شفاعت او دعا مطلب دا نه دی چې د قیامت په ورځ به د دې امت گناه گاران دوزخ ته نه ځي. (المراقات ۳/۶۰۵).

د دې پوښتنې دویم جواب دا دی چې د دې شفاعت او دعا تعلق بیشکه د آخرت د عذاب سره دی خو د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د شفاعت او دعا دا ذمه واري ملاؤ شوله چې کوم مسلمان چې دوزخ ته داخل شو نو د همیشه لپاره به په دوزخ کې نه وي بلکې الله تعالی وعده کړې ده چې د سزا خوړلو نه وروسته به هغه د دوزخ نه رایستلی کېږي.

باب صلوة الإستسقاء د استسقاء دمونځ بیان

قال الله تعالى: ﴿فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا، يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا﴾ (نوح آیت: ۱۰-۱۱)
استسقاء د باب استفعال مصدر دی. مجرد کې د دې مصدر "السقي" چې د خړوبولو په معنی کې دی.
استسقاء کې سین او تاء د طلب لپاره دی. مطلب دا شو چې "طلب السقي" یعنی سیرابی او بارن
غوښتل. (المقات ۳/۶۰۶).

په شرعي اصطلاح کې د استسقاء تعریف داسې دی: طلب السقي بوجه مخصوص بانزال المطر و دفع
الجذب والقحط. په پښتو کې د دې تعریف داسې دی: په وچ کالی د باران د طلب لپاره د خودلی شوي
طریقو مطابق مونځ کول او دعاء غوښتل.

الفصل الأول

د نبي کریم صلی الله علیه و سلم د استسقاء د مونځ طریقہ

﴿۱﴾ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ قَالَ: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالنَّاسِ إِلَى الْمِصَلِّ يَسْتَسْقِي
عبد الله ابن زيد رضي الله عنه و ابي نبي کریم صلی الله علیه و سلم د خلکو سره د باران د طلب دپاره عیدگاه ته لاړونو
فَصَلَّى بِهِمْ رَكْعَتَيْنِ جَهَرَ فِيهِمَا بِالْقِرَاءَةِ وَ اسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ
نبي علیه السلام هلته دوه رکعتہ و کرل چې په هغې کې یې په اوچت او از سره قرأت و کړو او قبلي ته یې مخ کړو او
يَدْعُو وَ رَفَعَ يَدَيْهِ وَ حَوَّلَ رِدَاعَهُ
دعای یې و غوښتله. دغه شان نبي علیه السلام د (دعا دپاره) خپل دواړه لاسونه اوچت کړي و او قبلي طرف ته
حِينَ اسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ. (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) ^(۱)
مخ کولو په وخت کې یې خپل څادر و غوړو.

توضیح: الی المصلی: د قرآن او سنت نه د استسقاء درې صورتونه معلوم یږي: ۱: د مونځ کولو نه بغير

(۱) أخرجه البخاري ۵۱۴/۲، رقم الحديث ۱۱۰۲۴، ومسلم ۶۱۱/۲ رقم الحديث ۱۸۹۱، وأبو داود ۶۸۹/۱، رقم الحديث: ۱۱۶۶، والترمذي في السنن ۴۴۲/۲ رقم الحديث: ۵۵۶.

استغفار ویل او دعا غو بنتل. ۲: د جمعی د خطبی په دوران کې او د فرض مونخونو نه وروسته د باران لپاره دعا کول. ۳: د باران لپاره په خصوصي توگه د استسقاء مونخ کول او د هغې نه وروسته دعا کول. په استسقاء کې اعلیٰ صورت همدغه دی چې ټول خلک پراخه میدان ته راوځي. د کافر او ذمی نه بغير ټول مسلمانان په میدان کې ډیر په نرمۍ او عاجزی سره په عیدگاه کې مونخ وکړي او بڼه ډیره توبه او استغفار وکړي او بیا د باران لپاره دعا وغواړي او صدقه او خیرات وکړي. (المراقات ۳/۶۰۷).

د استسقاء پاس درې صورتونه د ټولو په نزد ثابت هم دي او جائز هم دي. اختلاف په دې کې د اعلیٰ درجه کومه یوه ده. او آیا د استسقاء سنت فقط د مونخ سره مخصوص دی یا نا. په دې کې د فقهاؤ اختلاف دی.

د فقهاؤ اختلاف: د جمهورو فقهاؤ او د صاحبینو په نزد د استسقاء د سنت پوره کیدل په مونخ باندي بنا دی. که مونخ ونشو نو د استسقاء سنت پاتې شو او د مونخ طریقه داده چې اول امام دوه رکعته مونخ وکړي او په بڼه ژړا او فریاد سره دعا وغواړي او څادر وغوروي.

امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ وایی چې استسقاء فقط په مونخ باندي بنا نه ده. (المراقات ۳/۶۰۷).

یعنې د استسقاء سنت په مونخ بنا نه دی بلکې دا سنت په دعا سره هم پوره کېږي. او د پاس ذکر درې طریقه نه هم د استسقاء عمل پوره کېږي. امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ د استسقاء قطعاً انکار نه کوي بلکې هغه په مونخ کې د استسقاء بنا او بند کولو قائل نه دی. د دې باوجود هم د احنافو فتوی د صاحبینو په مسلک ده. د امام صاحب په قول نه ده. ځکه په استسقاء کې د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه مونخ ثابت دی.

دلائل: جمهور فقهاء د هغه ټولو حدیثونو نه استدلال کوي. چې په هغې کې مونخ ذکر دی. لکه څنگه چې د بحث د لاندې حدیث دی. په دې کې د مونخ ذکر موجود دی. دغه شان د فصل ثالث په حدیث نمبر ۱۲ فصلی رکعتین کې هم د مونخ ذکر شوی دی. د دې نه بغير یو څو حدیثونه داسي هم دي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د استسقاء لپاره عیدگاه ته تشریف یووړ. د مونخ کولو اگر که ذکر نشته دی خو عیدگاه ته د تللو نه همدغه معلومېږي چې مونخ مقصود وو. (المراقات ۳/۶۰۷).

د امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ دلیل د قرآن کریم دا آیت دی: ﴿فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا، يُرْسِلِ

السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا﴾.

په دې آیت کې د باران د طلب لپاره فقط د استغفار ذکر شوی دی. او باران یې فقط د استغفار سره معلق

کړی. همدارنگې سعید بن منصور رَحْمَةُ اللَّهِ نقل کوي چې: اخرج عمر يستسقى فلم يزد على الاستغفار

فقالوا ما رأيناك استسقيت فقال لقد طلبت الله الغيث بهجاء الساء الذي يتنزل به المطر ثم

قرأ ﴿استغفروا ربكم الخ﴾

د دې روایت نه هم معلومه شوه چې حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د استسقاء لپاره فقط استغفار کافي گڼلو. مونځ به يې لازم نه گڼلو. دا عمل د ټولو صحابو مخي ته وو. په دې باندې د ټولو صحابو اجماع وه. دغه شان د بخاری حدیث خو مشهور دی چې هغې په وچکالی کې شکایت وکړو نو نبی کریم صلی الله علیه و سلم لاس اوچت کړل او د خطبي په دوران کې يې دعا وکړه. په دې کې هم د مونځ ذکر نشته دی. (المرقات ۲/۶۰۸).

په دې باب کې هم صاحب مشکوٰة اکثر حدیثونه داسي نقل کړي دي چې په هغې کې فقط د دعا ذکر دی. او مونځ هیڅ تذکره نشته دی. معلومه شوه چې د استسقاء لپاره مونځ متعین نه دی بلکې د دې نه بغير هم داسي طریقي شته دی چې په هغې سره د استسقاء عمل پوره کېږي.

په مصنف ابن ابی شیبه کې یو روایت داسي دی: **و عن عطاء بن ابن مروان الاسلمی عن ابیه قال خرجنا مع عمر بن الخطاب سیتسقی فما زاد علی الاستغفار (ابن ابی شیبه زجاجة المصابیح ج ۱ ص ۳۲۲)** بهر حال د استسقاء درې طریقي دي. د موقع او ځای په اعتبار سره چې کومه یوه اسانه وي هغه کول جائزه. البته بهترینه طریقه همغه ده چې په هغې کې د مونځ په ضمن کې استسقاء وي او په همدغې باندې د احنافو فتوی ده.

جهر فیها بالقراءة: معلومه شوه چې د استسقاء په مونځ کې قرأت په اوچت او از سره دی. (المرقات ۲/۶۰۸).

ورفعه یدیه: دلته نبی کریم صلی الله علیه و سلم د حد نه ډیر لاس اوچت کړي دي او دعا يې غوښتلي ده. معلومه شوه چې لاس اوچتول د دعا د آدابو نه دي. د غیر مقلدیت جنون په وجه په جزیره عرب کې په دعا کې لاس اوچتول ختم شوي دي. نو ځکه د هغوی د زړونو نه د ایمان رڼا ختم شوی دی. ځکه سلفیت هغه خراب کړي دي. د استسقاء په مونځ کې افضله داده چې په اول رکعت کې سورت ق یا سورت اعلی یو سورت ولوستل شي او په بل رکعت کې سورت غاشیه ولوستل شي.

وحول ردائه: څادر غوړول د استسقاء څه لازمي برخه نه ده. د احنافو په نزد څادر غوړول د مونځ توگه نه بلکې د تڼول او د حالات بدلولو اړخ ته اشاره ده. د څادر غوړولو طریقه معروفه ده مگر لږه شان گرانه ده.

د استسقاء په دعاء کې لاس اوچتول

﴿ ۲ ﴾ **وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَزْفَعُ يَدَيْهِ فِي شَيْءٍ مِنْ دُعَائِهِ**

انس رضي الله عنه وایي چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم د استسقاء نه بغير په بله کومه موقع کې به د دعا لپاره لاس نه

إِلَّا فِي الْإِسْتِسْقَاءِ فَإِنَّهُ يَزْفَعُ

اوچتول نو (داستسقاء، لپاره د دعا په وخت کې) نبی کریم ﷺ خپل دواړه لاسونه دومره ډیر اوچتول

حَقُّ يُرَى بَيَاضَ إِبْطِيهِ. (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) ^(۱)

چې د نبی کریم ﷺ د تخرگونو سپین والی به ښکاره کیدو.

توضیح: لایر فعیدیه: پوښتنه داده چې نبی کریم ﷺ د استسقاء نه بغير په ډیرو ځایونو کې لاس اوچت کړي دي. دلته د نفي مطلب څه دی؟

ددې جواب علماؤ دا ورکړی دی چې دلته په حدیث کې د مطلق د لاس اوچتولو نفي مراد نه ده بلکې په استسقاء کې به یې چې څومره لاس اوچتول دغه شان یې په نورو ځایونو کې نه اوچتول. همدغه وجه ده

چې په دې روایت کې د بیاض ابطیه ذکر راغلی دی. راوي دا بیانول غواړي چې نبی کریم ﷺ د استسقاء په موندل کې لاس دومره اوچت کړل چې د نبی کریم ﷺ د ترخونو سپین والی ښکاره شو د ډیر ښایست د وجي یو پرقؤ. حال دا چې د خلکو د ترخونه سپین نه وي ددې نه د نبی کریم ﷺ ډیر ښایست ثابتول هم مقصود دی او د استسقاء په دعا کې د غیر معمولي لاس بیان هم مقصود دی. (المقات ۳/۶۰۹).

د دعاء په وخت کې د لاسونو کیفیت

﴿۳﴾ وَعَنْ أَنَسٍ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْتَسْقَى فَأَشَارَ

حضرت انس رضی الله عنه وايي چې نبی کریم ﷺ د باران لپاره دعاء وکړه نو اشاره یې وکړه د دواړو

بِظَهْرِ كَفْيِهِ إِلَى السَّمَاءِ. ^(۲)

لاسونو شایې آسمان ته کړل.

توضیح: بظهر کفیه: په استسقاء کې د لاسونو لاندنی طرف د آسمان طرف ته کول هم یو تفاول دی. چې دې طرف ته اشاره ده چې څنگه لاس څرچپه شول او د لاس تلي د زمکې طرف ته راغلي دي دغه د ورځو حالت هم بدل کړي او باران وکړي. (المقات ۳/۶۰۹).

(۱) أخرجه البخاري ۵۱۷۰۲، رقم الحديث ۱۱۰۳۱، ومسلم في صحيحه ۶۱۲۲ رقم الحديث ۸۹۵۷، وأبو داود في السنن ۶۹۶۰۱، رقم الحديث ۱۱۷۰.

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۶۱۲۲ رقم الحديث ۸۹۶۰۶.

د باران په وخت کې د نبی کریم صلی الله علیه و سلم یوه دعاء

﴿٤٤﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ : إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا رَأَى الْمَطَرَ قَالَ :

حضرت عائشه رضی اللہ عنہا وایي چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم به چې کله باران ولیدونو دادعاء به یې غوښتله

اللَّهُمَّ صَيِّبًا نَافِعًا. (١)

ای الله! نفع رسوونکي ووروی.

د باران په وخت کې د نبی کریم صلی الله علیه و سلم عمل

﴿٤٥﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ : أَصَابَنَا وَنَحْنُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَطْرٌ

حضرت انس رضی اللہ عنہ وایي چې یو ځل مونږ د نبی کریم صلی الله علیه و سلم سره وو چې باران شروع شو انس رضی اللہ عنہ

قَالَ : فَحَسَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَوْبَهُ حَتَّى أَصَابَهُ مِنَ الْمَطْرِ

وايي چې: رسول الله صلی الله علیه و سلم د (خپل سر نه یاد ملانه) څادر کوز کړو تر دې چې باران ووریدو د نبی

فَقُلْنَا : يَا رَسُولَ اللَّهِ

عَلَيْهِ السَّلَامُ (سر مبارک یا ملا) باندې باران مونږ (چې دا ولیدو) نو عرض موو کړو چې: یا رسول الله!

لِمَ صَنَعْتَ هَذَا ؟ قَالَ : لِأَنَّهُ حَدِيثُ عَهْدٍ بِرَبِّهِ. (٢)

تا داسي ولي وکړل؟ نبی علیه السلام وفرمايل: ځکه چې دا اوبه اوس اوس د الله تعالی د طرف نه راغلي دي.

توضیح: حدیث عهد: د باران لاندې نبی کریم صلی الله علیه و سلم ودریدلو او زیاتې څادر یې اخوا کړلو مثلاً د سره نه یې خلی اخوا کړه، د مټو نه یې ټوټه اخوا کړه او باران د نبی کریم صلی الله علیه و سلم په بدن مبارک باندې مستقیماً راوړیدلو. صحابو د دې عمل وجه معلومول و غوښتل نو نبی کریم صلی الله علیه و سلم وفرمایل چې دا اوبه اوس وس د پاس نه د الله تعالی د اړخ نه راغلي دي. د دې اوبه مبارکې دي. په دې وجه نبی کریم صلی الله علیه و سلم په خپل بدن باندې وموښلي. د دې اوبه لا تروسه د کوم گناهگار لاس نه دی لگیدلی. په یو حدیث کې دې چې د جهاد په میدان کې د جنگ په دوران کې یاد باران لاندې دعاء قبلېزي. (المرقات ۳/۶۱۰).

(١) أخرجه البخاري في صحيحه ٥١٨/٢، رقم الحديث: ١٠٣٢، وأحمد في المسند ٤١/٦.

(٢) أخرجه مسلم في صحيحه ٦١٥/٢ رقم الحديث: ١٣-١٨٩٨، وأبو داود في السنن ٣٣٠/٥، رقم الحديث: ٥١٠٠.

الفصل الثاني د خادر د غورولو کیفیت

﴿٦٦﴾ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ قَالَ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْمُصَلَّى فَاسْتَسْقَى

عبدالله ابن زيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عید گاه ته لاړو او هلته یې د باران دعا وکړه نو

وَ حَوْلَ رِدَاءَةٍ حِينَ اسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ فَجَعَلَ عِطَافَهُ الْأَيْمَنَ عَلَى عَاتِقِهِ الْأَيْسَرِ وَ

نبي عَلَيْهِ السَّلَام قبلي ته مخ کړو او دخپل خادر نبي څنډه یې تاوه کړه او خپلې کسې اوږې ته یې راوستلو او د

جَعَلَ عِطَافَهُ الْأَيْسَرَ عَلَى عَاتِقِهِ الْأَيْمَنِ ثُمَّ دَعَا اللَّهَ. (١)

خادر گسه غاړه یې تاوه کړه او خپل نبي اوږې ته یې راوستو یایې د الله تعالی نه (د باران لپاره) دعا وغوښته

توضیح: خبیصه: د یمن بنایسته نقش کړی شوي خادر ته خبیصه وايي. په مقامات حریری کې خبیصه ذکر راغلی دی: (المركات ۳/۶۱۲).

لبست الخبيصة و ابغى الخبيصة ❁ وانسبت شعبي في كل شبيصة

په شعر کې د خبیصه نه خادر مراد دی چې د یمن بنایسته خادرې به وې.

فلما ثقلت: دا چې د خادر د اړولو عمل مشکل شو نو نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د خادر په وږو باندې په اسانه طریقه واچولو او معامله ختمه شوه.

فلما ثقلت: دا جمله په راتلونکي حديث نمبر ۷ کې ده. (المركات ۳/۶۱۲).

﴿٦٧﴾ وَ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ : اسْتَسْقَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

عبدالله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې (يوخل) نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د باران د طلب (لپاره دعا) وکړه نو هغه وخت د

وَ عَلَيْهِ خَبِيصَةٌ لَهُ سَوْدَاءٌ فَأَرَادَ أَنْ يَأْخُذَ أَسْفَلَهَا فَيَجْعَلُهُ أَعْلَاهَا

نبي عَلَيْهِ السَّلَام په بدن مبارک باندې تور رنگی خادر وني عَلَيْهِ السَّلَام د اراده وکړه چې د خادر لاندنۍ څنډه د پاس

فَلَمَّا ثَقُلَتْ

اړخ ته راوړي (لکه څنگه چې د خادر د تاو و هلو طریقه ده) مگر هغه وخت نبي عَلَيْهِ السَّلَام ته مشکل

قَلْبَهَا عَلَى عَاتِقَيْهِ. رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ^(۱)

شو. نو نبي عَلَيْهِ السَّلَام په خپل څټ باندي څاډر راتاؤ كړو.

كله نا كله به نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په دعاء كې لاس لږ او چتولو

﴿۸﴾ وَعَنْ عُمَيْرِ مَوْلَى أَبِي اللَّحْمِ أَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

عُمَيْرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ چې د آبي اللحم ازاد كړي شوى غلام وروايت دى چې نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يې وليدو ته

يَسْتَسْقِي عِنْدَ أَحْجَارِ الزَّيْتِ قَرِيبًا مِّنَ الزُّورَاءِ قَائِمًا يَدْعُو

احجار الزيت سره چې د زوراء سره نژدې ده په باران غوښتلو. نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ او دريدو او دعاء

يَسْتَسْقِي رَافِعًا يَدَيْهِ قَبْلَ وَجْهِهِ لَا يُجَاوِزُ بِهِمَا رَأْسَهُ. وروى الترمذي والنسائي نحوه^(۲)

يې غوښته د باران د پاره او خپل دواړه لاسونه يې خپل مخ ته او چت كړي و و چې د سر نه او چت نه و.

توضیح: لا ويجاوز بهما راسه: يعنې دواړه لاسونه يې دومره نه و او او چت كړي چې د سر نه او چت و و. (المركات ۳/۶۱۲).

سوال: په حديث نمبر ۲ كې د حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د روايت نه معلوم يږي چې نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په استسقاء كې لاسونه ډير او چت كړي و او او دلته په روايت كې دې چې لاسونه يې دومره نه و او او چت كړي بلكي د سر نه لاندې لاندې و و. په دې دواړه روايتونو كې تضاد او تعارض دى. بله په دې روايت كې دا دي چې د نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لاس مبارك د مخ طرف ته و و. خود حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په حديث نمبر ۳ كې دې چې د نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لاس مبارك د زمكي طرف ته او لاندنې طرف يې د اسمان طرف ته و و.

جواب: په استسقاء كې چې كومې طريقې نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اختيار كړي دې ټولې جائز دي كله نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يوه طريقه اختيار كړي ده او كله يې بله طريقه اختيار كړي ده. په دې كې تضاد نشته دى بلكي د وسعت او درحمت خبره ده. (المركات ۳/۶۱۳).

(۱) أخرجه أبوداود في السنن ۱، ۱۸۸، رقم الحديث: ۱۱۶۴.

(۲) أخرجه أبوداود في السنن ۱، ۶۹۰، رقم الحديث: ۱۱۶۸، والترمذي في السنن ۲، ۴۱۳، رقم الحديث: ۵۵۷، والنسائي ۳، ۱۵۸، رقم الحديث: ۱۵۱۴.

د استسقاء په وخت کې د نبی کریم ﷺ د دعاء

﴿۹﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَغْنِي فِي الْإِسْتِسْقَاءِ
حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبی کریم ﷺ د استسقاء د پاره بهروؤ تو او په هغه وخت کې يې
مُتَبَدِّلًا مُتَوَاضِعًا
کیفیت داؤ چې ساده او عاجزی حالت کې و (په باطن کې) عاجزی او بی وسي او په ظاهره (د الله په ذکر
مُتَخَشِعًا مُتَضَرِّعًا. ^(۱)
کې د ژبي په مشغولیت سره) عاجزی اختیار کړي وه.

توضیح: متبذلا: یعنی زړې جامې يې اغوستي وي. د بنایست جامه نه وه بلکې د خواری دوران کې چې کومه جامه وي هغه يې اغوستي وي. (المراقات ۳/۶۱۳).

متواضعاً: په ظاهري اندامونو سره عاجزی کولو ته تواضع وايي. متخشعاً: یعنی په باطنی اندامونو سره هم پوره عاجزی کې و. یعنی د باران د دعا لپاره به چې کله نبی کریم ﷺ وتلو نو د نبی کریم ﷺ ظاهر او باطن، ژبه او زړه گویا کې د عاجزی یوه نمونه به وه د دې لپاره چې الله تعالی د عاقبوله کړي. (المراقات ۳/۶۱۳).

نبی کریم ﷺ به چې چرته د په ظاهري توگه باندي زيب او زینت ترک کړو او سر نه تر نښو پورې به د عاجزی یوه نمونه وه نو په باطني توگه باندي هم د نبی کریم ﷺ زړه مبارک د الله تعالی د ویري نه ریدلو او په ژبه مبارکه به يې تضرع او عاجزی او زاري کې مشغول وه.

د باران دعاء

﴿۱۰﴾ وَ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ
حضرت عمرو ابن شعيب د خپل پلار نه او هغه د خپل نیکه (د حضرت عبد الله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ صحابي نه) روایت
قَالَ : كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا اسْتَسْقَى قَالَ : اللَّهُمَّ
کوي وايي چې: نبی کریم ﷺ به چې کله د باران لپاره دعا کوله نو دا دعا به يې لوستله: ای الله!

(۱) أخرجه أبو داود ۱/۶۸۸، رقم الحديث: ۱۱۶۵، ترمذي ۲/۱۱۵، رقم الحديث: ۵۵۸، نسائي ۳/۱۵۶، رقم الحديث: ۱۵۰۸، ابن ماجه ۱/۴۰۳، رقم الحديث: ۱۲۶۶، مسند أحمد ۱/۳۵۵.

اسْقِ عِبَادَكَ وَ بَهيمَتَكَ وَ اَنْشُرْ رَحْمَتَكَ وَ اُنْجِي بَلَدَكَ الْمَيْتَ. (۱)

خپل بندگان او څاروي په اوبو ماره کړي او خپل رحمت خور کړي او ژوندی (زرغون) کړي مړي ځمکې.

د باران يوه بله عجيبه دعاء

﴿۱۱﴾ وَ عَنْ جَابِرٍ قَالَ : رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُوَافِي

حضرت جابر رضي الله عنه وايي چې ما وليدل چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم (داستسقاء لپاره) لاس اوچت کړي وو

فَقَالَ : اللَّهُمَّ اسْقِنَا غَيْثًا مُغِيثًا

او دادعا يې غوښته: ای الله! ته مونږ په باران ماره کړي چې هغه فریاد وړ باندې پوره شي چې د کوم انجام بهتر

مَرِيئًا مُرِيئًا نَافِعًا غَيْرَ ضَارٍّ عَاجِلًا غَيْرَ آجِلٍ.

وي او چې ارزاني کونکي او فايده رسونکي او زر راتلونکي او ناوخته راتلونکي نه وي، جابر رضي الله عنه

قَالَ : فَأُطْبِقَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ. (۲)

وايي چې (د دې دعاء نه وروسته) آسمان باندې وریځ راغله.

توضیح: یوا کئی: واکاویو کئی مواکاة د باب مفاعله نه دی. د دعا لپاره دواړه لاسونه داسې اوچتول گویا کي په هغې باندې تکی وهل کېږي. (المركات ۳/۶۱۴).

غیثاً مغیثاً: ای مطر امشبعاً منقذاً من الشدة یعنی داسې گڼ باران وي چې د وچ کالی ټول مزیبتونه لري کړي. غیث هغه باران ته وايي چې د سخته گرمۍ او د وچ کالی نه وروسته په ډیرو فریادونو او د دعاگانو په نتیجه کې وشي. اصل فریاد او ریدونکی الله تعالی دی. غیث ته مجازاً مغیث ویل شوی دی.

مريئاً: من مرأء الطعام وامرأء اذا احدر من امعدة سريعاً ولم يثقل یعنی مطر امحبود العاقبه غير ضار. چې داسې باران وي چې انجام يې ښه وي. (المركات ۳/۶۱۴).

(۱) أخرجه أبوداود في السنن ۱/۶۹۵، رقم الحديث: ۱۱۷۶.

(۲) أخرجه أبوداود في السنن ۱/۶۹۱، رقم الحديث: ۱۱۶۹.

مريعا: عرب وایي امرعت الارض یعنی زمکه ښه اوبه او شنه شوه او هغې ښه شینکې وکړو یا د مریعا مطلب داسي هم دی "ای آتیا بالریع والخصب" داسی باران چې ارزاني او ښه ډیر شینکې کونکی وي. (المرقات ۳/۶۱۴).

فأطبقت: یعنی په اسمان باندې وریخي رایوخی شوي گویاکې د اسمان څلور واړه طرفونه په وریخو کې بند شو مراد ترې نه د گڼو وریخو راتلل او باران کیدل دي. (المرقات ۳/۶۱۴).

الفصل الثالث

د استسقاء دعاء تفصیل

﴿۱۲﴾ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: شَكَى النَّاسُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُحُوظَ الْمَطَرِ
حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وایي چې خلکو نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته د باران د نه کیدلو شکایت وکړو. نو
فَأَمَرَ بَيْنَبْرٍ فَوَضَعَ لَهُ فِي الْمُصَلَّى
نبی عَلَيْهِ السَّلَام حکم وکړو چې عیدگاه کې ممبر کېږدی. نومبر په عیدگاه کې کیخودلی شو نو نبی عَلَيْهِ السَّلَام
وَوَعَدَ النَّاسَ يَوْمًا يَخْرُجُونَ فِيهِ . قَالَتْ عَائِشَةُ :
یوه ورځ وټاکله چې په هغه ورځ ټول خلک عیدگاه ته ځي. حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وایي چې (په ټاکلی
فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ بَدَأَ حَاجِبُ الشَّمْسِ فَقَعَدَ عَلَى الْمِنْبَرِ
شوي ورځ) نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د لمر د غاړې په ښکاره کیدو سره (عیدگاه ته) لاړو او په ممبر کیناستلو
فَكَبَّرَ وَحَمِدَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ ثُمَّ قَالَ : إِنَّكُمْ شَكَوْتُمْ
او تکبیرې وویل او د الله تعالی حمد او ثناء یې بیان کړه بیا یې وفرمایل چې تاسو شکایت کړې وو
جَدَبَ دِيَارِكُمْ وَاسْتِيخَارَ الْمَطَرِ عَنْ إِبَانِ زَمَانِهِ عَنْكُمْ
(الله تعالی او د هغې د رسول نه) د خپل ښارد وچکالی او باران په خپل وخت نه وریدلو په باره کې اوس
وَقَدْ أَمَرَكُمْ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ تَدْعُوهُ وَوَعَدَكُمْ
الله تعالی تاسو ته دا حکم کوي چې تاسو د هغې نه (د باران لپاره دعا) وغواړئ او هغه وعده کړې ده
أَنْ يَسْتَجِيبَ لَكُمْ . ثُمَّ قَالَ : الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
چې ستاسو دعا به قبلېږي. بیا نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: "ټول تعریفونه الله دپاره دي چې د ټولو

الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مَا لِكِ يَوْمَ الدِّينِ لَا إِلَهَ

جهانونو پروردگار دی رحم کونکی او بخشنونکی دی او د جزاء د ورخی مالک دی. نشته د الله تعالی نه

إِلَّا اللَّهُ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ

بغیر بل څوک معبود هغه چې څه غواړي هغه کوي ای الله! ته معبود یې ستانه بغیر بل څوک معبود نشته

الْغَنِيِّ وَ نَحْنُ الْفُقَرَاءُ . أَنْزِلْ عَلَيْنَا

ته غني (بي پرواه) یې او مونږ فقیر او محتاجه یو په مونږ باران وکړي او کوم شی چې ته یې راناازل کړي

الْغَيْثَ وَ اجْعَلْ مَا أَنْزَلْتَ لَنَا قُوَّةً وَ بَلَاغًا إِلَى حِينِ

باران چې تره یري مودې پورې زمونږ لپاره قوت او (ددې په ذریعه خپل مقصد ونو) ته در سولو سبب جوړ

ثُمَّ رَفَعَ يَدَيْهِ فَلَمْ يَثْرِكِ الرَّفْعِ حَقِي

کړي. ددې نه وروسته نبي کریم صلی الله علیه و سلم خپل دواړه لاسونه اوچت کړل او دومره یې اوچت کړل چې د

بَدَا بَيَاضٌ إِبْطِيهِ ثُمَّ حَوَّلَ إِلَى النَّاسِ ظَهْرَهُ

نبي کریم صلی الله علیه و سلم د ترخونو سپین والی ښکاریدلو. بیا د خپل شا طرف خلکو ته یې مخ وگرځولو او

وَ قَلْبَ أَوْ حَوَّلَ رِدَاءَهُ وَ هُوَ رَافِعُ يَدَيْهِ ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَى النَّاسِ

څادر یې سرچپه یا دا چې تاو یې کړو او خپل لاس یې داسي اوچت کړل. بیا خلکو ته مخ کړلو (او د ممبر

وَ نَزَلَ فَصَلَ رَكَعَتَيْنِ فَأَنْشَأَ اللَّهُ سَحَابَةً فَرَعَدَتْ

نه) لاندې را کوز شو او دوه رکعته مونځ یې وکړو چې الله تعالی ورځي رابښکاره کړي چې وغرمبیدلو او

وَ بَرَقَتْ ثُمَّ أَمْطَرَتْ بِإِذْنِ اللَّهِ فَلَمَّ يَأْتِ مَسْجِدَهُ

و پرقیدلو. نو د الله په حکم سره باران شو تردې چې نبي کریم صلی الله علیه و سلم تر خپل جومات پورې رانغلو

حَقِي سَأَلَتِ السُّيُوفُ فَلَمَّا رَأَى سُرْعَتَهُمْ إِلَى الْكِنِ

تردې چې لختي هم و بهیدل. کله چې خلکو نبي کریم صلی الله علیه و سلم ته د باران نه د بیچ کیدو دپاره محفوظ

صَحِكَ حَقِي

ځای ته په لټولو کې تندي کولو باندې ولیدل نو نبي کریم صلی الله علیه و سلم په خنده شو تردې چې د نبي کریم

بَدَتْ نَوَاجِذَهُ فَقَالَ : أَشْهَدُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَى بِنِكَارِهِ شَوِي. بِيَايِي وَفَرْمَايِل "زَهْ گَوَاهِي وَرَكُومَ چِي اللّٰهُ تَعَالَى پَه هَر خَه بَانْدِي قَادِر

وَ أَنِّي عَبْدُ اللَّهِ وَ رَسُولُهُ. (۱)

دی او دا چي زه د الله تعالی بنده او د هغې رسول یم.

توضیح: استیخار المطری: ای تأخیر المطر تأخیر بعیداً: یعنی د ډیر وخت راهی باران نه دی شوی

"عن ابان" همزه باندې زیر دی او "با" باندې شد دی. نون د اصلي کلمي برخه ده. په قاموس کې ليکل

شوي "ابان الشئ حينه" یعنی ابان د حين او د وخت په ومعنی کې دی. د ابان اضافت زمانې طرف ته اضافت خاص الی العام دی یعنی ډیري مودې راهی په خپل وخت باندې دنه راوړیدلو تا سو شکایت

وکړو. په یو بل حدیث کې د "ابان" لفظ د وخت لپاره داسي استعمال شوی دی "هذا ابان نجومه ای

وخت ظهوره" یعنی دا وخت د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ظهور او د بعثت وخت دی. (المراقات ۲/۶۱۶).

الکن: کاف باندې زیر دی او نون باندې شد دی. د دې جمعه اکتان دی. په قرآن کریم کې د اکتان لفظ

راغلی دی. په غرونو کې چې کوم قدرتي غار جوړ شوی وی. اصل کې د کن اطلاق په همدغي باندې

کېږي. بیا دا د هر هغه شي لپاره ویل کېږي چې د هغې په وجه انسان خپل ځان د گرمی او د یخنی او

واوري او د باران نه ساتي اگر که هغه قدرتي پناگاه وي یا د انسانانو تعمیر شوي مقامونه او کورونه

وي. (المراقات ۳/۶۱۸).

مقامات حریری د یخنی موسم راتللو باندې د یو څو ضروریاتو ذکر په اشعارو کې کړی دی. چې په

هغې کې د کن لفظ استعمال شوی دی.

جاء الشتاء و عندي من حوائجه ❁ سبع اذا القطر عن حاجتنا حبسا

کن و کالون و کیس و کاس طلا ❁ بعد الکباب و کس ناعم و کساء

حضرت امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ، امام شافعی رَحْمَةُ اللَّهِ او امام احمد رَحْمَةُ اللَّهِ یو روایت فرمایي چې د استسقاء

د مونځ نه وروسته دوه خطبي لوستل سنت دي. البته د استسقاء د خطبو په ابتداء کې استغفار ویل په

کپار دي. لکه څنگه چې د اخترونو په خطبو کې په اول کې د اختر تکبیرونه ویل مناسب دي یعنی د

خطبي په ابتداء کې همدغه مناسب شيان کول کپار دي. (المراقات ۲/۶۱۶).

ضحك: نبي كريم صلى الله عليه وسلم خكه و خندل چې انسان خومره كمزورى دى چې اوس خويې فرياد كولو چې باران نشته دى او چې اوس باران شونو كوم شى چې يې په ډيرو سفارشونو غوښتلو نو اوس دهغې نه مندي وهي. (المرقات ۳/۶۱۸).

په يو بل روايت كې دې چې كله باران شونو نبي كريم صلى الله عليه وسلم وفرمايل چې كچرې ابو طالب ژوندى وي نو د باران په دې نظاره ليدلو سره به خوشحاله شوى وي. وجه داده چې ابو طالب د نبي كريم صلى الله عليه وسلم په شان كې يوه ډيره ښه قصيده ويلى وه چې دهغې يو شعر دادى.

وابيض يُستقى الغمام بوجهه ❁ ثمال اليتامى عصبة للارامل

ترجمه: هغه داسې بنايسته دى چې د دې د مبارک مخ د برکته د وريخي نه اوبه غواړي هغه د يتيمانانو غمخوار او كوندو محافظ دى.

د احنافو په نزد په استسقاء كې خطبه نشته دى. فقط دعا او استغفار باندې اكتفاء كول په كار دي.

په وسيلې سره د باران د پاره دعاء

﴿۱۳﴾ وَ عَنْ أَنَسِ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ

حضرت انس رضي الله عنه راوي دى چې (د باران نه كيدو په وجه) وچكالي شوه نو عمر ابن الخطاب رضي الله عنه

كَانَ إِذْ قُحِطُوا اسْتَسْقَى بِالْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَقَالَ : اللَّهُمَّ إِنَّا

د حضرت عباس ابن عبد المطلب په وسيلې سره د باران لپاره دعا غوښتله. نو هغه فرمايي اى الله! مونږ

كُنَّا نَتَوَسَّلُ بِكَ بِنَبِيِّنَا فَتَسْقِينَا وَ إِنَّا نَتَوَسَّلُ

ستانه د نبي كريم صلى الله عليه وسلم په وسيلې سره ستانه دعا غوښتله چې مونږ خړوب كړي. او مونږ وسيله

إِلَيْكَ بِعَمِّ لَيْبِنَا فَاسْقِنَا . قَالَ : فَيُسْقَوْنَ . (۱)

كوو تاته د نبي عليه السلام تره نوته مونږ خړوب كړي. انس رضي الله عنه وايي چې (په دې دعا سره) به باران كيدو

توضیح: نتوسل: نيك عملونو په وسيله كولو كې د چا اختلاف نشته دى او د حديث الغار واقع په دې باندې واضح دليل دى. درې كسانو د خپل نيك اعمالو په وسيلې سره د الله تعالى نه دعا و غوښتله چې دا مصيبت لري شي نو هغه مصيبت لري شو. نو د نيك اعمالو په وسيله كولو كې د چا اختلاف نشته

ی. خو په ذوات فاضله و سیله کول څنگه دي. په دې کې اختلاف دی مگر زه خپله په دې مسئله باندې
حضرت مولانا محمد یوسف لدھیانوی شهید رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ په اختلاف امت او صراط مستقیم کې دا مسئله
پر په پاک انداز سره وړاندې کړې ده. ما د خپل استاذ محقق زمان حضرت مولانا فضل محمد صاحب
بِحَمْدِ اللهِ نه د مشکوٰۃ درس په دوران کې دومره واوریدله او ولیکله چې دا اشارو ژبه وه چې مالیکلي ده.
غه د همغې په الفاظو کې نقل کوم. هغې به فرمایل. وسیله مظهر رحمت الهی په گڼلو سره منل صحیح
نډې رالیرې نو که ناوهد او یو مظهر و منل شي نو جلا معنی لري (یعنې دا څه باک نه کوي) او که ناوهد
باران لپاره علت و منل شي نو دا جلا معنی لري (یعنې نا جائز، گناه او شرک دی. همدغه شان ذوات
ضله که یو سړی مستقل بالذات تصور کوي او هغه په کار کې مؤثر بالذات گڼي نو دا د شرک صورت
ی. منقول دي چې صحابه کرامو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ او حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې کله د حضرت عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په
سیلي سره د الله تعالی نه د باران دعا غوښتله نو حضرت عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ به داسي ویل. ای زما
وردگار! ستا د پیغمبر امت زه و سیله کړی يم. مولای کریم! ته زما دا بوډه والی رسوا مه کړي او ما د
ې خلکو په مخ کې د شرمیدلو نه وساتي. بس دا الفاظ به یو اړخ ته د حضرت عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د ژبې نه
تل او بل اړخ ته به باران شروع شو. (لمعات)

د استسقاء په سلسله کې د یونبي او د میري واقع

۱۴ ﴿ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: خَرَجَ نَبِيٌّ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ
ضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې ما د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اوریدلي دي چې ووتلو یونبي د انبياو
بِالنَّاسِ يَسْتَسْقِي فَإِذَا هُوَ بِنَبْلَةٍ رَافِعَةٍ
د خپلو خلکو سره د استسقاد پاره نو هغه نبي ناڅاپه یو میري ولید و چې اوچتې کړې یې وي هغه خپلي خپې
مِنْ قَوَائِمِهَا إِلَى السَّمَاءِ فَقَالَ: اَرْجِعُوا فَقَدْ اسْتَجِيبَ لَكُمْ مِنْ أَجْلِ هَذِهِ النَّبْلَةِ. (۱)
سمان ته (دایې چې ولیدل) نو هغه نبي و فرمایل چې بیرته لاړشی د دې میري په وجي ستاسو دعا قبوله شوه.

ضح: نبي من الانبياء: ویل کېږي چې د نبي حضرت سليمان عَلَيْهِ السَّلَامُ ؑ وو.

ددې واقعي نه يوه دا خبره ثابته شوه چې د الله تعالى شان ډير لوي دی او دهغې رحمت په ټول کائنات باندې خور دی. هغه که انسان وي يا حشرات الارض وي يا که يو ميږي وي. ددې حديث نه دويمه دا خبره معلومه شوه چې د کائناتو يوه يوه ذره د الله تعالى په علم کي ده او د کائنات په ټولو موجوداتو د احوالو او کوائفو باندې محيط دی. (المرقات ۳/۶۲۰).

ددې حديث نه دريمه دا خبره معلومه شوه چې مسبب الاسباب او قاضي الحاجات فقط د يو الله تعالى ذات دی. ددې واقعي په ضمن کې دا هم منقول دی چې ددې ميږي د دعاء الفاظ دا وؤ:

اللهم انا خلق من خلقك لا غنى بنا عن رزقك فلا تهلكنا بذنوب بن آدم. (المرقات ۳/۶۲۰).

ای پروردگار! ستا په مخلوقاتو کې مونږ هم يو مخلوق يو ستا د رزق نه مونږ مستغني او بی نيازه نه يو. لهذا د آدم عَلَيْهِ السَّلَام د اولاد د گناهونو په سبب مونږ تباه مه کړي.

باب في الرياح د بادونو بيان

قال الله تعالى: ﴿وَأَرْسَلْنَا الرِّيَّاحَ لَوَاقِحَ﴾ (سورة الحجر آيت: ۲۲).
وقال الله تعالى: ﴿أَنْ يُزِيلَ الرِّيَّاحَ مُبَشِّرَاتٍ﴾ (سورة الروم آيت: ۴۶).
وقال الله تعالى: ﴿إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَةَ﴾ (سورة الذاريات آيت: ۴۱).

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

هوار حمت هم دی او عذاب هم دی

﴿۱﴾ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: نُصِرْتُ بِالضَّبَّاءِ وَ

حضرت ابن عباس رضي الله عنه راوي دي وايي چې نبي كريم صلى الله عليه وسلم فرمايل په باد صبا سره زما مدد

أَهْلِكْتَ أَهْلِكَتَ عَادُ بِالذَّبُّورِ (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) ۱۱

و شو او قوم عاد د باد دبور (د مغرب د طرف نه باد) په ذريعي سره هلاک شو.

توضیح: د مشکوة شريف په اکثر نسخو کې دلته صرف لفظ "بأب" په تنوين سره ليکل شوی دی. د صاحب مشکوة عادت دی چې کله کله هغه لفظ باب کيږي او عنوان قائم کړي. دا په حقيقت کې ما سبق باب د مَتَمَّات او مکملاتو نه دی څه مستقل باب نه دی دلته هم ممکن ده چې معامله هم دغه شان وي ليکن د مشکوة په يوه نسخه کې باب في الرياح عنوان موجود دی او شارحينو تقريباً ټولو د باب سره د رِيَّاح عنوان لگولی دی. لهذا په دې باب کې په مستقلة توگه باندې د هواگانو بيان وي. بهر حال هواد الله تعالی يو تابعدار مخلوق دی. د الله تعالی د حکم مطابق چليږي او د هغې په حکم سره او دريږي د هغې په حکم سره چاته راحت رسوي او چاته سخت عذاب ورکوي. د غزوه خندق په موقع کې کفارو يولي لښکر راوستلو او تراته ويشت (۲۸) ورځو پورې يې مډپنه کلابند کړي وه. نو په دغه موقع باندې الله تعالی د مسلمانانو مدد وکړو او د باد صبا په ذريعي سره يې کفار ذليل او خوار کړل. هغه هوادومره په توندي سره چليدله چې تر اوويشت (۲۷) ورځو پورې بې نوا او بې مقصده د

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۲۰/۲، رقم الحديث ۱۱۰۳۵، ومسلم في صحيحه ۶۱۷۲ رقم الحديث ۱۷-۹۰۰، وأحمد في المسند

ستړي ستومانه کافرانو سردار ابو سفیان او دهغه د لښکر په تابو تونو کې یې آخري مېخ تېک وهلې شو او هغه ټول وختیدل. نبي کریم ﷺ په ټول ژوند کې د دې انعام شکر ویستلو او په اکثره ځایونو کې به یې په خاصه توګه باندې د دې ذکر کولو. دغه قوم عاده تیر شوؤ قومونو کې یو سرکشه او مضبوط قوم تیر شوی دی. دهغه خلکو دولس دولس (۱۲) گزه اوږده قدونه وو. کله چې هغه قوم د الله تعالی نافرمانی او کره او سرکشي یې شروع کړه او د الله عذاب ته یې بلنه ورکړه نو الله تعالی په هغوی باندې د باد دبور مسلطه کړه چې هغه هوا د هغوی قدونه په هوا کې د کڼکو پشان والو څول او په زمکه یې راویشتل. چې خپتی یې وچاودلي او سرونه یې چت شول. (المرقات ۳/۶۲۱).

قبول: باد صبا او ډکې هوا ته وايي.

دبور: ته شاه اړخیز باد ته وايي. د دې هوا د تعیین باره کې شیخ عبدالحق رَحْمَةُ اللهِ لَمَعَاتُ كَيْ لِيكِي چې نبي کریم ﷺ مخ په قبله ودریدلو نو کومه هوا چې د نبي ﷺ شا طرف نه راتله هغه الصبا ده او کومه هوا چې د نبي کریم ﷺ مخې طرف ته راتله هغه الدبور ده. (المرقات ۳/۶۲۱).

دوریځو او هواګانو په وخت کې به نبي کریم ﷺ په تشویش کې شو

﴿۲۶﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ : مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ضَاجِحًا
عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي چې کله هم ما نبي کریم ﷺ داسې په خنده باندې نه دی لیدلی چې ماته یې
حَقُّ أَرَى مِنْهُ لَهَوَاتِهِ إِنَّمَا كَانَ يَنْتَسِمُ فَكَانَ إِذَا رَأَى غَيْمًا أَوْ
د ژامې غابونه ښکاره شوي وي نبي کریم ﷺ به فقط مسکی کیدو او کله به یې چې وریځ یا
رِيحًا عُرِفَ فِي وَجْهِهِ . (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) ^(۱)
هوا ولیده نو د نبي کریم ﷺ د مخ مبارک رنگ به بدل (پاک) به پیژندل کیدلو.

توضیح: عرف في وجهه: د هواګانو او د وریځو وخت کې به نبي کریم ﷺ ځکه تشویش کولو چې په همدغه وریځو او هواګانو باندې منځني امتونو باندې قسما قسم عذابونه نازل شوي وو. نو ځکه د عام انسانو د کفر او د گناهونو په وجه به نبي کریم ﷺ عذاب د نازلیدلو د ویري نه په تشویش کې شو کله به چې باران شو نو د نبي کریم ﷺ په طبیعت کې به راحت راغلو لکه څنګه

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۷۸/۸، رقم الحديث: ۴۸۲۸، ومسلم في صحيحه ۶۱۶/۲ رقم الحديث: ۱۴-۸۹۹، ابوداؤد ۳۲۹/۵ رقم الحديث: ۵۰۹۸، مند أحمد ۶/۶.

چې په لاندې حدیث کې بیان شوی دی. (المراقات ۶۲۲/۳).

د تیزی هوا په وخت کې د نبی کریم صلی الله علیه و سلم دعاء

﴿۳﴾ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا عَصَفَتِ الرِّيحُ قَالَ: اللَّهُمَّ			
حضرت عائشه رضی الله عنها و ایې چې کله به سخته هوا اچلیدله نو نبی کریم صلی الله علیه و سلم به دا دعاء کوله. ای الله!			
إِنِّي	أَسْأَلُكَ	خَيْرَهَا	وَ خَيْرَ مَا فِيهَا
زه غواړم ستانه خیر چې ددې (هوا) په ذات کې دې او خیر غواړم د هغه شي نه چې په دې کې دې (یعنې د			
وَ خَيْرَ	مَا	أُرْسِلَتْ	بِهِ وَ أَعُوذُ
منافعو نه) او خیر د هغه شي چې د کوم لپاره دا هواریزلی شوی ده (یعنې ددې په مدد سره) او پناه غواړم			
بِكَ	مِنْ	شَرِّهَا	وَ شَرِّ مَا فِيهَا وَ
ستا په ذریعې سره ددې د بدونه او د هغه شي د بدونه چې په دې کې دې (یعنې ددې د نقصان نه) او د هغه			
شَرِّ	مَا	أُرْسِلَتْ	بِهِ وَ إِذَا
شي د نقصان نه چې د کوم لپاره دا هواریزلی شوی ده (یعنې چې دا د عذاب سبب نه شي) او کله به چې په			
تَخَيَّلْتِ	السَّمَاءُ	تَغَيَّرَ	لَوْنُهُ
اسمان کې وریخ شوه نو د نبی کریم صلی الله علیه و سلم (د مخ مبارک) رنگ به بدل شو نو (د ویري او د تشویش			
وَ خَرَجَ	وَ دَخَلَ	وَ أَقْبَلَ	
په وجه په یوځای نه کیناستو بلکې) کله به د کور نه وتلو او کله به د بهرنه دننه راتلو، دغه شان به بیا راغلو			
وَ أَذْبَرَ	فَإِذَا	مَطَرَتْ	سُرِّي عَنْهُ
او بیا به تللو چې کله باران به شو نو د نبی کریم صلی الله علیه و سلم ویره او تشویش به ختم شو (یوځل) چې کله به			
فَعَرَفَتْ	ذَلِكَ	عَائِشَةُ	فَسَأَلَتْهُ
عائشه رضی الله عنها (د بدلون او اضطراب) محسوس کړو نو د نبی علیه السلام نه یې ددې سبب پوښتنه وکړه نبي			
فَقَالَ:	"	لَعَلَّهُ	يَا عَائِشَةُ ا كَمَا قَالَ
عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ فرمایل چې: عائشه رضی الله عنها! څه معلومه ده چې دا وریخ همدغه شان وي چې لکه څنګه ویلي وو			

قَوْمٌ عَادٍ : (فَلَمَّا رَأَوْهُ عَارِضًا
قوم عاد چې: داوړیخ ده چې په مونږبه وریږي. نو په دې آیت کې د قوم عاد حال بیان شوی دی چې هر کله
مُسْتَقْبِلِ أَوْدِيَّتِهِمْ قَالُوا : هَذَا عَارِضٌ مُنْظَرُنَا)
هغوی وریخ په لختو او غونډو باندې په راتللو ولیدي نو وي ویل چې داوړیخې دې چې په مونږبه وریږي
وَ فِي رِوَايَةٍ : وَ يَقُولُ إِذَا
په یو روایت کې (د فاذا امطرت سری عنه په خای) دا الفاظ دې چې "نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به کله
رَأَى الْبَطَرَ رَحْمَةً. (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) (۱)
باران ولیدو نو دا به یې ویل چې: دا باران درحمت سبب وي.

توضیح: عصف الریح: عصف یعصف عصفقا و عصفقا فهي عاصفة، په توندی سره هوا چلیدلو ته وایي.

تخیلت السماء: خیلت و تخیلت د باران لپاره تیاریدلو ته وایي چې په هغې سره د خلکو خیال شي چې اوس باران کیدلو والادی. (المركات ۳/۶۲۳).

هذا عارض مطرنا: حضرت هود عَلَيْهِ السَّلَام چې د کوم قوم لپاره نبي رالیږلی شوی ؤو. د هغې قوم نوم "عاد" ؤو. د هغه قوم د سرکشی په وجه الله تعالی په هغوی باندې د اسمان نه باران بند کړلو او دا قوم په وچکالی کې اخته شولو. حضرت هود عَلَيْهِ السَّلَام هغوی د عذاب د رانا زلیدلو نه هم ویرولو خو هغوی د حضرت هود عَلَيْهِ السَّلَام په خبره باندې خه غوږونه گرو. یو ځل د دې قوم معزز نماینده گان مکي مکرمي ته په دې غرض سره راغلل چې هلته د الله تعالی نه په بیت الله کې د باران دعا او کړي. کله چې دا نماینده گان مکي ته راوړسیدل نو د هغه خای ځینو عقل مندو او عرفاء هغوی ته وویل چې تاسو بیرته لار شی او په خپل نبي باندې د باران دعا او کړی. هغې خلکو ورته وویل چې هغې سره زمونږ د بنمنی ده. مونږ هغه نه منو نو په هغې دعا څنگه او غواړو. د هغې نه وروسته په اسمان باندې درې قسمه وریخې رابښکاره شوي یعنی سپینه، توره او سره او بیا هغوی ته وویل شو چې په دې یو قسمه وریخ خوښه کړی هغه خلکو سوچ وکړو چې په تورو ورځو کې اوبه کمي وي او سرو کې عموماً عذاب وي. لهذا د سپینو وریخو انتخاب یې وکړو مخکې مخکې دا خلک روان ؤو او شاته شاته پسي وریخي راروانی وي. دې

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۰۰/۶، رقم الحديث: ۳۲۰۵، ومسلم في صحيحه ۶۱۶/۲ رقم الحديث: ۸۹۹-۱۵.

خلکو نور هم د پيغمبر توهين او سپکاوی شروع کړو چې وگوره چې دهغې نه بغير څنگه مونږ پسې وريځي رارواني دي. کله چې خپلو بناړونو ته ورسيدل نو د همغه وريځو نه عذاب راناازل شو او ټول يې هلاک او تباه کړل همدغې واقعي طرف ته په قرآن کې بار بار اشاره شوي چې کومه نبي کریم ﷺ هم واوروله ﴿هَذَا عَارِضٌ مُّنْظَرٌ لِّأَبْلِ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُمْ بِهِ رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ يُدْمِرُ كُلَّ شَيْءٍ بِأَمْرِ رَبِّهَا﴾ خلاصه دا چې مونږ ته په کار ده چې د الله تعالی نه بي ويري او بي غوره نه شو.

د غیبو پنځه خزاني

﴿٤﴾ وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "مَفَاتِيحُ الْغَيْبِ خَمْسٌ ثُمَّ

حضرت ابن عمر رضي الله عنه وايي چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم فرمايل: د غیب پنځه خزاني دي بيا نبي کریم

قَرَأَ: ﴿إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنزِلُ الْغَيْثَ﴾. الآية. (۱)

صلى الله عليه وسلم دا آيت ولوستلو (ترجمه) الله تعالی ته د قيامت علم دی او دغه الله باران راوړوي.

اصل وچکالي څه ده

﴿٥﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَيْسَتْ السَّنَةُ بِأَنْ

حضرت ابو هريره رضي الله عنه وايي چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم فرمايل: سخته وچکالي دهغې نوم نه دی چې

لَا تُنظَرُوا وَ لَكِنِ السَّنَةُ أَنْ تُنظَرُوا وَ تُنظَرُوا وَلَا تُنْبِتُ الْأَرْضُ شَيْئًا. (۲)

په تاسو باران ونشي بلکي سخته وچکالي هغه ده چې په تاسو باران د پاسه باران وي خو فصل نه کېږي.

الفصل الثاني

هواگانو ته کنخل مه کوی

﴿٦﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: الزَّيْحُ مِنْ رُوحِ اللَّهِ

ابو هريره رضي الله عنه وايي چې ما نبي کریم صلى الله عليه وسلم نه اوريدلي دي چې: هوا د خدای رحمت دی او هغه

تَأْتِي بِالرَّحْمَةِ وَ بِالْعَذَابِ فَلَا تُسَبُّوْهَا وَ سَلُّوا اللَّهَ مِنْ خَيْرِهَا وَ

رحمت هم راوړي او عذاب هم راوړي. تاسو هوا ته بد مه وايي او تاسو د خدای نه دهغې خير غواړی او

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۹۱/۸، رقم الحديث: ۱۶۲۷، وأحمد في المسند ۲/۲۱۲.

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۲۲۲۸/۴ رقم الحديث: ۴۱-۲۹۰۱، وأحمد في المسند ۲/۲۴۲.

عُوذُوا بِهِ مِنْ شَرِّهَا. (۱)

د الله تعالى نه د هواد نقصان نه پناه غواړئ.

﴿۷۷﴾ وَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَجُلًا لَعَنَ الرِّيحَ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ و ابي جي (يوئل) دنبي کريم صلی اللہ علیہ وسلم په وړاندې یو، چې په هو ا باندې لعنت

فَقَالَ : لَا تَلْعَنُوا الرِّيحَ فَإِنَّهَا

وويلو نونبي عليه السلام و فرمايل : په هو ا باندې لعنت مه و ايه حكه هغه خو (در حمت يا عذاب دپاره) دخداى د

مَأْمُورَةٌ وَ أَنَّهُ مَنْ لَعَنَ شَيْئًا لَيْسَ لَهُ بِأَهْلٍ رَجَعَتْ

طرف نه مقررده او کوم سړى چې په داسې شيز باندې لعنت و ابي چې د لعنت حقدار نه وي نور اگرځي

اللَّعْنَةُ عَلَيْهِ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ : هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ (۲)

دغه لعنت په لعنت کونکي باندې .

﴿۸﴾ وَ عَنِ أَبِي بِنِ كَعْبٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " لَا تَسُبُّوا الرِّيحَ فَإِذَا

حضرت ابي بن كعب رضي الله عنه و ابي چې نبي کريم صلی اللہ علیہ وسلم و فرمايل : هو ا ته بد مه و ابي ، خو چې کله

رَأَيْتُمْ مَا تَكْرَهُونَ

تاسودا و ويني (ددي سوزونکي هو ا يا د هغې ديخي چيو په وجه) په تاسو هغه بد لگي (يا د هواد توند

فَقُولُوا : اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ هَذِهِ الرِّيحِ

والی په وجه تاسو ته تکليف يا نقصان کېږي) نو دا دعاء کوي چې : اى الله ! مونږ ستانه د دې هواد خیر

وَ خَيْرِ مَا فِيهَا وَ خَيْرِ مَا أَمْرَتْ بِهِ وَ نَعُوذُ

او خه چې د دې دننه دې دهغې دخیر او په خه لپاره دار الیرلی شوي ده دهغې خیر غواړو او مونږ پناه غواړو په

بِكَ مِنْ شَرِّ هَذِهِ الرِّيحِ وَ شَرِّ مَا فِيهَا وَ شَرِّ مَا

تاسره د شر د دې هو ا نه او د شر د هغه خه نه چې په دې کې دی او د شر د هغه خه نه چې د کوم شي دپاره

(۱) أخرجه أبوداود في السنن ۳۲۸/۵ رقم الحديث ۱۰۰۹۷ . وأحمد في المسند ۲۵۰/۲ .

(۲) أخرجه أبوداود في السنن ۲۱۲/۵ رقم الحديث ۱۹۰۸ . والترمذي في السنن ۳۰۹۰۴ رقم الحديث ۱۹۷۸ .

أَمْرٌ بِهِ ^(۱)

چې دا هوار ليرلی شوي ده.

د تيزې هوا په وخت کې مسنون دعاء

﴿ ۹ ﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: مَا هَبَّتْ رِيحٌ قَطُّ إِلَّا جَاءَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى رُكْبَتَيْهِ

ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې کله به هم تيزه هوا ليرېدله نو نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به کيښاستو په دواړو گونډو

وَقَالَ: اللَّهُمَّ اجْعَلْهَا رَحْمَةً وَلَا تَجْعَلْهَا عَذَابًا اللَّهُمَّ اجْعَلْهَا رِيحًا

باندي او دادعا به يې کوله: ای الله! دا هوادرحمت کړي، عذاب يې نه کړي. ای الله! دا هوادگرځي درحمت

وَلَا تَجْعَلْهَا رِيحًا. قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿ إِنَّا أَرْسَلْنَا

او مه يې گرځوي د عذاب ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې د قرآن کریم دا آيت کریمه دی (ترجمه) وموليرله

عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرُورًا. ﴾ وَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَةَ ﴿

په هغوی باندي تيز باد " او وليرلو مونږ په هغوی باندي شنډ باد (يعني داسي باد چې هغه به بوتې نه

﴿ وَأَرْسَلْنَا الرِّيحَ لَوَاقِحَ ﴾ وَ ﴿ أَنْ يُرْسِلَ الرِّيحَ

ميوه دار کول) او وليرله مونږ په هغوی باندي ميوه راوړونکي بادونه او دا چې ليرې الله تعالی دا هوا (د

مُبَشِّرَاتٍ ﴿ . رَوَاهُ الشَّافِعِيُّ وَالتَّبَهِيُّ فِي الدَّعَوَاتِ الْكَبِيرِ ^(۱)

باران) زيرې راوړونکي.

توضیح: ریحاً: ریح هواته وايي د دې جمعه ریح ده چې د ډيرو هواگانو د مجموعي لپاره استعمال يږي.

اوس دلته دا بحث او تحقيق دی چې د ریح او ریح د مواقع په استعمال کې فرق شته يا هيڅ فرق نشته

دی؟ زير بحث حديث کې حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ تحقيق دا دی چې په دې دواړو الفاظو کې دا فرق

دی چې چرته په قرآن کریم کې د ریح لفظ د جمعې په صيغې سره راغلی دی هغه درحمت او د بشارت

لپاره استعمال شوی دی او چيرته چې د ریح لفظ مفرد راغلی دی هغه د عذاب لپاره استعمال شوی

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۵۲۱/۴ رقم الحديث ۲۲۵۲، وأحمد في المسند ۱۲۳/۵

(۱) أخرجه الشافعي في مسنده ص ۱۸۱.

دی. نو حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ زیر بحث روایت کی د استشهاد پہ تو گہ د قرآن کریم آیتونہ وړاندې کړي دې او په دې خبره یې استدلال کړی دی چې ریح د عذاب لپاره او ریح د رحمت او د بشارت لپاره استعمالیږي. امام طحاوی رحمۃ اللہ د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ د دی استدلال سره اختلاف کړی دی او دا اشکال یې وړاندې کړی دی چې په قرآن کریم کې "ریح" د مفرد صیغې سره د رحمت او بشارت لپاره استعمال شوی دی لکه ﴿وَجَزَيْنَ بِهِمْ بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ﴾.

همدارنگې په ځینو حدیثونو کې د الريح من روح الله الفاظ راغلی دي. چې ترې نه معلومیږي چې د ریح لفظ د رحمت او د خیر لپاره استعمالیږي. د دې اختلاف په تطبیق کې علامه خطابی رحمۃ اللہ وایي چې زیر بحث حدیث کې دا تاویل ممکن دی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د کوم ریح نفی او د ریح دعا کړي ده. د هغې مطلب دا چې یو ریح کې کم خیر راځي او ریح چې جمعه ده نو په دغه مجموعه کې ډیر خیرونه راځي. نو ځکه نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د ریح نفی کړي ده. دا جواب د سینه کشی نه ډیر حیثیت نه لري او په دې کې ډیر لري تاویل شوی دی. لهدا دا تطبیق مفید نه دی. علامه طیبی رحمۃ اللہ د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ رائي ته ترجیح ورکړي ده او د امام طحاوی رحمۃ اللہ د اشکال یې دا جواب ورکړی دی چې د قرآن عظیم عمومي اصطلاح په خپل ځای باندې صحیح ده او حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ د قرآن کریم اصطلاح واضحه کړي ده. او د قرآن عظیم اصطلاح داده چې کله لفظ "ریح" مطلق ذکر شي او د هغې سره څه قید نه وي نو دا د عذاب لپاره استعمالیږي او "ریح" په عامه توگه باندې د رحمت او خیر او د بشارت لپاره استعمالیږي. (المراقات ۳/۶۲۷).

بریح طيبة: کې ریح مطلق ذکر نه دی بلکې طيبه سره مقید دی او په حدیثونو کې هم مطلق ریح د رحمت لپاره نه دی استعمال شوی بلکې "الريح من روح الله" مقید جمله ده یا دا وویل شي چې حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ د قرآن په اصطلاح کې بیان کړي دی د حدیث یې نه دی کړی. بهر حال د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ رائي بهتره ده. والله اعلم. (المراقات ۳/۶۲۸).

دور یخې په وخت کې دعاء

﴿۱۰﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَبْصَرَ نَاشِئًا مِنَ السَّمَاءِ

حضرت عائشه رضی اللہ عنہا وایي چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم به کله په اسمان کې گڼه ور یخ ولیدله نو (مباح)

تَعْنِي السَّحَابَ تَرَكَ عَمَلَهُ وَاسْتَقْبَلَهُ وَقَالَ : اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا

کارونه به یې پریخودل او متوجې به شو او دادعاء به یې کوله: ای الله! زه په تا سره پناه غواړم د هغه بدي

فِيهِ فَإِنْ كَشَفَهُ حَمِدَ اللَّهَ

نه چې په دې کې دې که الله تعالی به بغیر د باران نه اسمان پاک کړونو د الله حمد او ثناء به نبی ﷺ بیان

وَإِنْ مَطَرَتْ قَالَ : اللَّهُمَّ سَقِيْنَا نَافِعًا . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَهَ وَالشَّافِعِيُّ وَاللَّفْظُ لَهُ^(۱)

کړه او که باران به شروع شو نو دادعاء به یې کوله " ای الله! نفع ورکونکی باران را اوروی.

نوټ: په دې حدیث کې د ناشئ لفظ راغلی دی داد نشاء ینشاء نه د پیدا کیدلو په معنی دی. کتابازد

دې په لیکلو کې اکثر غلط شوې دی اصل کې ابصر جدا صیغه ده او ناشئ جدا صیغه د اسم فاعل ده

چې ددې تفسیر حضرت عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا په السحاب سره کړی دی. (المركات ۳/۶۳۸).

د غرهاري (گرزاري) په وخت کې دعاء

﴿۱۱﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : كَانَ إِذَا سَمِعَ صَوْتَ الرَّعْدِ

حضرت ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به کله د غرهاري او ازواوریدلو یا به نبی کریم

وَ الصَّوَاعِقِ قَالَ : اللَّهُمَّ لَا تَقْتُلْنَا بِغَضَبِكَ

صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته د برق دراپریو تو معلومات و شونو دادعاء به یې کوله: ای الله! مونږمه وژنه په خپل غضب

وَلَا تُهْلِكْنَا بِعَذَابِكَ وَ عَافِنَا قَبْلَ ذَلِكَ . رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ : هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ^(۲)

باندې او په خپل عذاب مو مه تباہ کوه او مونږ په عافیت کې وساته (یعنې مونږ ته د عافیت مرگ را کړي

منځ کې ددې نه چې ستا عذاب رانا زل شي).

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۳۳۰/۵، رقم الحديث : ۵۰۹۹، وأحمد في المسند ۱۹۰/۶.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۵۰۳/۵، رقم الحديث : ۳۴۵۰، وأحمد في المسند ۱۰۰/۲.

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

د غرهاري (رعد) فرښتي دعاء

﴿۱۲﴾ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ أَنَّهُ كَانَ إِذَا سَمِعَ الرَّعْدَ تَرَكَ

د عبد الله ابن زبير رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ باره کې منقولا دې چې هغه به کله د غرهاري آواز او وريدونو پرې به يې ښودې

الْحَدِيثَ وَ قَالَ : سُبْحَانَ الَّذِي يُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ وَ الْمَلَائِكَةُ

خبري اتري او وبه يې ويل: پاک دی هغه ذات چې رعد يې تسبیح بیانوي دده په ثناء سره، او فرښتي د

مِنْ خَيْفَتِهِ. (۱)

الله ثناء بیانوي د الله تعالی د ویرې نه.

توضیح: الرعد: د قرآن کریم په تفسیر کې د مفسرینو دوه ډلې دي. یوه ډله اولی اتری ده یعنې کوم چې د حدیث او د اثر نه د قرآن تفسیر کوي. او هغوی خالص د نقل تابع روان وي. لکه ابن جریر، ابن کثیر او قرطبی او داسې نور مفسرین. دویمه ډله فلسفي ده دا هغه مفسرین دي چې د نقل سره فلسفیانه عقل هم داخلوي لکه فخرالدین رازی رَحِمَهُ اللَّهُ، قاضی بیضاوی رَحِمَهُ اللَّهُ او داسې نور دي.

اوس په قرآن کې د ﴿وَيَسْبِحُ الرَّعْدُ﴾ لفظ راغلی دی. د دې باره کې اکثر مفسرین وايي چې څنگه په حدیثونو او اثارو کې راغلي دي چې دا د یوې فرښتي نوم دی چې د ورځو په چلولو باندې مقرر ده. د دې په لاس کې یو د پرځ و الادره ده او د هغې په خوزولو سره په ورځو کې پرځ او برق پیدا کوي او خپله دا فرښته د الله تعالی تسبیح بیانوي چې په هغې سره د غرهاري آواز پیدا کېږي. د بحث لاندې حدیث د همدغه مفسرینو دلیل او تائید دی.

فلسفي مفسرین فرمایي چې د ورځو په خپل مینځ کې یو کیفیت دی. کله چې د گرم او نرم مزاج و الاورځي خپل مینځ کې ټکراو کېږي. نو په هغې سره د برق د کرنټ په پرځ پیدا شي او د همغې دا سخت آواز راوړي.

بهر حال په صحابو کې د حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ یو روایت منقول دی چې د سفر په حالت کې مونږ یو ځل غرهاري، پرځ او یخنی راگیر کړو. نو حضرت کعب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ و فرمایل چې کوم سړی د غرهاري آواز اوریدلو سره درې ځل دا دا ووايي نو هغه د آفتونو او خطرونه محفوظ او په امن کې وي. نو مونږ هغه

(۱) أخرجه مالك في الموطأ ۱/۹۹۲/۲، رقم الحديث: ۲۶، كتاب الكلام.

دعا لوستل شروع کړه نو ویره لاره هغه کلمات دا دي: سبحان الذي من يسبح الرعد بحمده
والملائكة من خيفته. (موطأ مالك)

د دینه معلومه شوه چې رعد د فرښتي نوم او غرهار د هغې اواز دی. د دې حدیث نه دا هم معلومه شوه
چې د وریځو پرق او غرهار او برق کړک او ترپ او د د اضطراب چپه د چاپه زړه کې پیدا کېږي نو په دغه
مبارک کلماتو او په دې بابرکت معمولاتو سره ډیره فایده به کېږي.

حرف آخر: محترم قارئین! د کتاب الصلوة تکمیل د فرښتو تسیحاتو باندې مشتمل په دغه مبارک
روایت باندې کېږي.

زه د خپل پروردگار لاکه لاکه شکر ادا کوم چې هغې خاص په خپل فضل او کرم او په خپل خاص نصرت
او مدد سره کتاب الصلوة او د دې متعلقه بابونو باندې مشتمل د توضیحاتو د دغه برخې تکمیل بنده
عاجز ته ورکړو.

اللهم لك الحمد كما ينبغي لجلال وجهك وعظيم سلطانك

اللهم صل على حبيبك ونبيك محمد صلى الله عليه وسلم وعلى آله وأصحابه أجمعين

آمین یا رب العالمین

شوال المکرم ۱۴۲۳ هـ

کتاب الجنائز د جنازې بیان

قال الله تعالى: ﴿كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ النَّرَاقِي ، وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ ، وَظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ ، وَالتَّفَتُّ السَّاقُ بِالسَّاقِ ، إِلَى رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ ﴾ . (سورة القيامة آيت : ۲۶-۳۰).

قال الله تعالى: ﴿وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ﴾ . (سورة توبه : ۸۴)

نوټ: دا برخه تر کتاب الزکوة پورې د پنجشنبې په ورځ ۴ د رمضان په ۱۴۲۴ هـ کې په حرمین شریفین کې ولیکل شو الحمد لله.

جنازې د جنازة جمعې ده او جنازه کې جیم باندې کسره هم ده او فتحه هم ده. مگر کسري سره لوستل فصیح لغت دی دواړه جائز دي. ځينو اهل لغتو ليکلي دي چې جيم د فتحې سره د مړي د کت لپاره ويل کېږي او د جيم کسري سره د مړي جسد لپاره ويل کېږي. دا خبره دې ياده وي چې د جنازې په جمعې لفظ کې جيم باندې فقط فتحه جائز ده کسره نشته دی. (المراقات ۴/۵).

جنازه واجب علی الکفایه ده البته کله چې حاضره شي نو بيا په حاضرینو باندې فرض عين شي.

بَابُ عِيَادَةِ الْمَرِيضِ وَتَوَابِ الْمَرَضِ مريض د عيادت بیان

قال الله تعالى: ﴿الم تر الى الذين خرجوا من ديارهم وهم الالف حذر الموت﴾ (بقره: ۲۴۳).

وقال الله تعالى: ﴿قل لن ينفعكم الفرار ان فررتم من الموت او القتل﴾ (الاحزاب: ۱۶).

دا باب د احاديثو په اعتبار سره ډير اوږد دی. په ۷۲ حديثونو باندې مشتمل په دې باب کې د عيادت فضيلت او د مرضونو او آلامونو فضيلت بيان شوی دی.

الفصل الأول

﴿۱﴾ عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَطْعِمُوا الْجَائِعَ

حضرت ابو موسى رضي الله عنه وايي چې نبي کریم صلی الله علیه و سلم وفرمايل: خوراک و خورئ په وږي (يعني

وَ عُوْدُوا الْمَرِيضَ وَ فَكُّوا الْعَانِي. ^(۱)

مضطر او مسکين او فقير) باندي، د مريض بيمار پرسی وکړی او بندي د (د بنمن د قيد نه) ازاد کړي.

توضیح: الجائع: په دې حديث کې د درې پریشان حاله خلکو مدد کول په مسلمانانو باندي لازم کولی کېږي. په دې کې اول سړی فقير او مجبور مسلمان دی. هغې ته خوراک ورکول په ټولو مسلمانانو باندي د فرض کفايه په درجه کې ده. خو په دې شرط چې هغه سړی د په اضطراري او مخصصه حالت کې وي. گیني سنت دې او که په گاؤنډ کې یو سړی مالداره وي او نور مفلسان وي او وږی سړی داسي مجبور وي چې د هغې د مرگ خطر وي نو هغه مالداره باندي هغوی ته خوراک ورکول فرض عين دی. دا د هغه ځایونو خبره ده چې هلته د هوټل انتظام نه وي، که هوټل وي هم خود هغه وږي سره روپی نشته دی. (المراقات ۴/۵).

عودا: دا د بيمار پرسی نه دی د مريض بيمار پرسی کول سنت او د ثواب کار دی. خودا په هغه صورت کې دی چې کله د مريض څوک پيواخې موجود نه وي او د خدمت لپاره څوک موجود نه وي او مريضتيا سخته وي په هغه وخت کې په عامه مسلمانانو باندي بيمار پرسی کول واجب علی الكفايه ده. (المراقات ۴/۵).

وفکوا العانی: فک يفاک نصر نه د امر صيغه ده بندي د راخلاصولو په معنی کې دی. عانی د معانات نه دی. دا هغه بندي ته وايي چې د بندي توب په وجه ذليل او خوار وي. (المراقات ۴/۵).

ابن ملک وايي چې د دې نه مراد د کفارو په زندان کې گير شوی مسلمان دی. په دې حديث کې چې کوم او امر دې دا د لازم علی الكفايه په درجه کې دي. مطلب دا که ځينو مسلمانانو دا کار وکړو نو د نورو مسلمانانو ذمه واري به ساقط شي گیني ټول به گناه گاران وي. (کذا في تعليق الصبيح)

په يو حديث کې دې چې نبي کریم ﷺ وفرمايل چا چې کوم بندي د کفارو د لاس نه ازاد کړلو نوزه خپله هغه قيدي يمه يعنې هغې ډير لوي ثواب وگټلو گویا کې زه يې د بندي خانې نه راخلاص کړم.

د يو مسلمان بل مسلمان باندي حقوق

﴿۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "حَقُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ

ابو هيرده رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی وايي چې نبي کریم ﷺ وفرمايل: د يو مسلمان په بل مسلمان باندي

خُسُ: رَدُّ السَّلَامِ وَ عِيَادَةُ الْمَرِيضِ وَ اتِّبَاعُ الْجَنَائِزِ وَ إِجَابَةُ الدَّعْوَةِ

پنځه حقوق دي: ۱: د سلام جواب ورکول، ۲: بیمار پرسي کول، ۳: جنازې سره تلل، ۴: دعوت قبولول.

وَ تَشْمِيْتُ الْعَاطِسِ (۱)

۵: پرېنچې کونکي ته جواب ورکول.

توضیح: حق المسلم: اسلام د محبت او د آشتي مذهب دی. په دې کې اتحاد او اتفاق او محبت او د تړون ټول اصول متعین دي. دا فقط یوه ذمه واري نه ده بلکې په دې باندې ډیر ثواب هم ملاؤیږي. د دغه شان کارونو د مسلمانانو په مینځ کې دعوت د دې خبرې دلیل دی چې اسلام یو کامل او پوره بلکې اکمل مذهب دی. چې په هغې کې د انسانانو د ټولو طبقو د ټولو احوالو او د حقوقو حل موجود دی. (المراقات ۴/۶).

دلته په دې حدیث کې د پنځه حقوقو ذکر شوی دی. چې په مسلمانانو باندې په خپل مینځ کې لازم کړی شوي دي. په راتلونکو حدیثونو کې د نورو حقوق ذکر هم شوی دی. د یو مسلمان بل مسلمان ته سلام کول سنت او د ثواب کار دی. خو په اسلام کې د دې جواب ورکول واجب دی. په اروان باب السلام کې انشاء الله تفصیل راتلونکي دی. دلته په د جنازي د حقوقو په ضمن کې بالتبع ذکر دی.

سلام کولو کې دا خیال کول په کار دی چې مخي ته فاسق، مجاهر نه وي، رافضي او بدعتي نه وي. که داسي وي نو بیا په سلام کولو کې اولیت کول په کار نه دی. دغه شان په هغه حالاتو کې هم سلام کول په کار نمدی چې په هغې کې جواب ورکول مشکل وي. (المراقات ۴/۶).

عیادة المريض: د دې نه هم داسي مریض مراد دی کوم چې مسلمان وي رافضي آغاخاني یا بدعتي و قادیاني وغیره نه وي ورنه د داسي خلکو جنازه او عیادت لازم نه دی. (المراقات ۴/۶).

اجابة الدعوة: د خوراک دعوت قبولول په کار واجب دې خو شرط دادی چې دعوت په اختیاري توگه باندې وي او په دعوت کې غیر شرعي کارونه نه وي او چاته چې دعوت ورکول کېږي هغه خپله په شرعي توگه باندې معذور او مجبوره نه وي. اصل وجه داده چې د اشیان قائم ساتلو سره په مسلمانانو کې محبت ډیرېږي. او د دې شیانو پرېځودلو سره نفرت پیدا کېږي. نو ځکه اسلام لارښودنه کړې ده او بیمار پرسي، سلام کول او د دعوت قبولولو ترغیب یې ورکړی دی. (المراقات ۴/۵).

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱۲/۳ رقم الحديث ۱۱۲۱، ومسلم في صحيحه ۱۷۰۱/۱ رقم الحديث ۵۰۳۰، وابن ماجه ۱/۱ ۴۶۱ رقم

الحديث ۱۱۳۵.

وتشمیت: عاطس، پرنجی کونکې ته وایي او په دې باندې یرحمک الله سره جواب ورکولو ته تشمیت وایي. دا جواب ورکول هم واجب دی خو شرط دادی چې پرنجی کونکی په پرنجی باندې الحمد لله ووايي گیني هیڅ لازمه نه ده. دا خبره هم یاده وساتې چې د پرنجی جواب ورکول یو محل واجب دی. دوه یادری حله لازم نه دی. (المراقات ۴/۶).

د مسلمان په مسلمان شپږ حقوق

﴿ ۳ ﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: حَقُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ سِتُّ
ابو هریره رضی الله عنه وایي چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایيل: د یو مسلمان په بل مسلمان باندې شپږ حقوق
قِيلَ : مَا هُنَّ يَا رَسُولَ اللَّهِ ؟ قَالَ : إِذَا لَقِيْتَهُ
دي: عرض وکړی شو چې یا رسول الله! هغه څه دي؟ چې کله تاسو د یو مسلمان سره ملاقات کوي نو هغه
فَسَلِّمْ عَلَيْهِ وَ إِذَا دَعَاكَ فَأَجِبْهُ وَ إِذَا
ته سلام کوی، ۲: تاسو چې څوک (مرستی یا ضیافت ته) دعوت کړي نو هغه قبول کړی، ۳: چې په تاسو
اسْتَنْصَحَكَ فَانصَحْ لَهُ وَ إِذَا عَطَسَ فَحَمِدَ اللَّهَ
کې څوک بښگره غواړي نو د هغه په حق کې بښگره کوی، ۴: څوک چې پرنجی وکړي او الحمد لله ووايي
فَشَمِّتْهُ وَ إِذَا مَرِضَ فَعُدَّهُ
نو (په یرحمک الله سره) هغه ته جواب ورکړی، ۵: څوک چې مریض شي نو د هغې بیمار پرسی کوی،
وَ إِذَا مَاتَ فَاتَّبِعْهُ (۱)
۶: څوک چې مړ شي نو (د هغه د جنازي مونځ او خښولو لپاره) د هغه سره ځی.

توضیح: واذا استضحك: استنصاح د باب استفعال نه د نصیحت طلب کولو په معنی کې دی. امام راغب رحمه الله وایي چې "نصح" د قول او فعل نه د څه نیکی او د خیر کولو نوم دی. په دې لفظ کې ټول بڼې مشورې او د ټولو نیکیو لارښوونه شامل ده. (المراقات ۴/۶).

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۱۷۰۵/۱ رقم الحديث ۲۱۶۲-۵، والنسائي ۵۲/۱ رقم الحديث ۱۹۳۸، وابن ماجه ۱/۱ ۴۶۱ رقم الحديث

سوال: زیر بحث حدیث کې د شپږو حقوقو ذکر دی خو ددې نه مخکې حدیث کې د پنځو حقوقو ذکر و داتعارض دی ددې څه جواب دی؟

جواب: داتعارض نه دی ځکه یو عدد د بل عدد منافی نه وي.

دویم جواب: دادی چې په دې حدیثونو کې حصر بیانول مقصود نه دی بلک په مختلفو موقعو کې د مختلفو نیکیو او د حقوق ذکر دی.

دریم جواب: دادی چې نبی کریم ﷺ ته څنگه د وحی په ذریعې سره حقوق وویل شول. نبی کریم ﷺ امت ته ويلي دي. نو اول د الله تعالی په نزد د حقوق تعداد کم ویل شوی وروسته ډیر شول. (المرقات ۴/۷).

د اوه شیانو حکم کول او د اوه شیانو نه منع کول

﴿٤﴾ وَعَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ: أَمَرَنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَبْعٍ وَنَهَانَا عَنْ سَبْعٍ

برابن عازب رضی اللہ عنہو ایی چې نبی کریم ﷺ مونږ ته د اوه شیانو حکم کړی او د اوه شیانو نه یې منع

أَمَرَنَا : بِعِيَادَةِ الْمَرِيضِ وَ اتِّبَاعِ الْجَنَائِزِ وَ تَفْسِيَتِ الْعَاطِسِ

کړی یو: مونږ ته یې امر کړی ۱: بیمار پرسي کول ۲: د جنازي سره تلل ۳: پر نچې کونکي ته جواب ورکول

وَ رَدِّ السَّلَامِ وَ إِجَابَةِ الدَّاعِي وَ إِبْرَارِ الْمُقْسِمِ وَ نَصْرِ الْمَظْلُومِ

۴: د سلام جواب ورکول ۵: درابلونکي دعوت قبولول ۶: د قسم خوړونکي قسم پوره کول ۷: او د مظلوم مدد

وَ نَهَانَا عَنْ خَاتِمِ الذَّهَبِ وَ عَنِ الْحَوِيرِ

کول. او منع کړی یې یو: ۱: د سرو زرو گوتمه په لاس کولو نه. ۲: د رېښم جامې اغوستلو نه. ۳: د غټو

وَ الْإِسْتَبْرَقِ وَ الدِّيبَاجِ وَ الْمِثْرَةِ الْحَمْرَاءِ

رېښم د جامو استعمالولو نه. ۴: نري رېښم د جامې اغوستلو نه. ۵: سور زین پوښ د استعمالولو نه.

وَ الْقَتَنِ وَ آيَةَ الْفِضَّةِ وَ فِي رِوَايَةٍ

۶: د کتان جامې اغوستلو نه ۷: د سپینو زرو لو خود استعمالولو نه. په یو روایت کې دا الفظ هم دی چې

وَ عَنِ الشَّرْبِ فِي الْفِضَّةِ فَإِنَّهُ مَنْ شَرِبَ فِيهَا فِي الدُّنْيَا

په سپینو زرو لو خو کې د اوبو څکلو نه (هه منع کړي ده) ځکه کوم سړي چې په دنیا کې د سپینو زرو لوخي

لَمْ يَشْرَبْ فِيهَا فِي الْأَخْرَةِ. (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) (۱)

کې اوبه وڅکي نو په آخرت کې به ورته د سپینو زرو لوخي کې د اوبو څکول نه نصیب کېږي.

توضیح: وابرار المقسم: په دې حدیث کې د ابرار المقسم اضافه ده. یعنی قسم کونکي ته قسم پوره کول او ریښتیا کول مثلاً یو سړي بل سړي ته وویل چې تر څو پورې ته زما خبره ونه مني نو په خدای قسم زه خوراک نه کوم. اوس هغه سړي له خبره منل په کار ده د دې لپاره چې د هغې قسم پوره شي او هغه حانت نه وي. په دې کې شرط داده چې هغه کار د دې سړي په اوس کې وي. او هغه په دې قادر نه وي نو مجبوره کولی نه شي. (المراقات ۴/۷).

ځینو علماؤ د دې دا مطلب هم بیان کړی دی چې یو سړی په بل سړي باندې قسم وخورې چې نن شپه زمونږ سره تیره کړه. زه تاته قسم درکوم چې زمونږ سره خواړه وخوره نو د هغه سړي لپاره مستحب دي چې ایسار شي او خوره وخورې. د حدیث د الفاظونه دا دواړه مطلبونه اختل کیدلی شي.

ونصر المظلوم: د مظلوم نه مراد مسلمان او غیر مسلم ذمي دواړه کیدلی شي او دا مرسته د استعداد مطابق واجبه ده. بیا دا مدد هم عام دی چې د قول سره وي یا د فعل سره وي یا په بل صورت کې وي "الا تفعلوه تکن فتنه فی الارض وفساد عریض" (المراقات ۴/۸). یعنی که تاسو د مظلوم مرسته اونکره نو په زمکه باندې فتنې خورې شي او اوږد فساد به خور شي.

خاتم الذهب: د سرو زرو گوتمه په گوتو کول د بنځو لپاره جائز دي مگر د سرو لپاره حرام دي. د سرو لپاره د وسپنو گوتمه په لاس کول هم ناجائزه ده. شوافع یې جائز گڼي. علامه خطیبی رَحِمَهُ اللهُ وایي چې د دې شیانو د حرمت او د حلت درجات مختلف دي. نو د سرو لپاره د سپینو زرو گوتمه په لاس کول جائز ده او د سرو او د سپینو زرو لوخي د سرو او د بنځو دواړو لپاره حرام دي. (المراقات ۴/۹).

والاستبرق: اعلى رینمو ته استبرق وایي. د هغې نه په دویم نمبر باندې دیباچ دی او په دریمه درجه کې القسی ده. دا ټول د حریر قسمونه دي. چې د بنځو لپاره جائز او د سرو لپاره حرام دي. (المراقات ۴/۸).

البيطرة الحمراء: میشره د هغه زین پوښ نوم چې هغه د مالو چو نه ډک شوی وي او وړوکی شان وي. چې هغه اسپي یا د نورو څارو په زین باندې اچولی کېږي. او په هغې باندې کیني. هغې ته نمده هم وایي.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰۲۲ رقم الحديث ۱۲۴۹. ومسلم في صحيحه ۱۲۳۰ رقم الحديث ۳۰۶۶. والترمذي في سنن

۱۵۸/۵ رقم الحديث ۲۸۰۹. والسنائي ۵۴۱ رقم الحديث ۱۹۳۹

د دنیا دارو خلکو عادت دی چې د تکبر او د فخر او د مباحاتو له وجې نه مبشره باندې کیني. اوس مسئله داده چې که دا زین پوش د رینمو وی د دې استعمال حرام دی. اگر که سر رنگي وي یا سپین رنگي وي یا تور وي. خو که رینم نه وي نو بیا په سر رنگ استعمالول کې ممانعت راغلی دی. ځکه سر رنگ باندې ناسته مکروه دې حرام نه دي. او د ارجوان قید ځکه دی چې په هغې کې رینم نه وي.

قاضی عیاض رَحْمَةُ اللَّهِ وایي چې په حدیث د ارجوان لفظ د غالب استعمالول په توګه راغلی دی. ځکه عجمو به سر استعمالولو چې د رینمو وو. (المراقات ۴/۸).

القسی: رینم او کتان سره په ګډون یوه ټوټه به جوړیدله. دا د قس اړخ ته منسوب ده. چې د مصدر سمندر په غاړه د یو ځای نوم دی. په رینمو ټوټو کې به دا بیکاره ټوټه وه. لم یشر ب فی الآخرة.

سوال: په دې حدیث کې د ظاهري الفاظو نه معلومیږي چې هغه سړی به جنت ته نه ځي ځکه دا نعمتونه د جنت دې د کوم نه چې دا سړی محرومه شو حال دا چې لوي ګناهونو ارتکاب کونکی سړی کافر نه وي؟
جواب: علامه مظهری رَحْمَةُ اللَّهِ وایي چې کوم سړی د استعمالول حلال وګڼل نو هغه کافر دی او که چا حلال ونه ګڼل نو بیا دا حدیث په زجر او توبیخ او په تشدید او تغلیظ باندې محمول دی.

ځینې علماء دا هم لیکي چې دا سړی جنت ته داخل شي نو د دې نعمت نه به محرومه وي او دغه شان د دې سړي د زړه او د مازغو نه به دا تصور وځي، نه به خواش وي نه به خه شی ورته ملا ویري. دریم احتمال دا دی چې جنت ته د داخلیدلو نه وروسته به خه لږه موده پورې دا سړی د دې نعمتونو نه محرومه وي. د همیش لپاره به نه وي. (المراقات ۴/۹).

د بیمار پرسی فضیلت

﴿٥٥﴾ وَعَنْ ثَوْبَانَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِنَّ الْمُسْلِمَ إِذَا عَادَ أَخَاهُ

ثَوْبَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَيْبِي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: یو مسلمان چې بیمار پرسی وکړي د یو ورور

الْمُسْلِمَ لَمْ يَزَلْ فِي خُرْفَةِ الْجَنَّةِ حَتَّى

مسلمان نو (ګویا کې) هغه په جنت کې د میوؤ په خوراک کې (مشغول) دی تردې چې هغه (د بیمار

يَزُجِعُ (۱).

پرسی) نه بیرته راشي.

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۱/ ۱۹۸۹، رقم الحديث ۴۱-۲۵۶۸، والترمذي في السنن ۳ ۲۹۹۳ رقم الحديث ۹۶۷، وابن ماجه ۱/ ۴۶۳ رقم الحديث ۱۴۴۲، وأحمد في المسند ۵/ ۲۷۹.

توضیح: خرفة الجنة: خرفه "خ" باندې ضمه ده او راباندې سکون ده. اصل کې د باغ په دیوال باندې کیناستل او د میوؤ شکولو او چاڼ کولو په معنی کې راځی. دلته د باغ معنی اخستل ډیره واضحه ده. یعنی د یو مسلمان بیمار پرسی لپاره تلل او هلته کیناستل داسې دې چې گویا کې داسې د جنت په باغ کې ناست دی او میوي راشکوي او هغه خوري. (المراقات ۴/۹).

د بیمار پرسی لوی اهمیت

﴿٦﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنْ اللَّهُ تَعَالَى يَقُولُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَبِي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: الله تعالی به د قیامت په ورځ (بنده ته) وفرمایي
يَا ابْنَ آدَمَ مَرِضْتُ فَلَمْ تَعُدْنِي قَالَ : يَا رَبِّ
ای ابن آدم! زه مریض شوی ؤم نو تا زما بیمار پرسی نه وه کړي؟ بنده به عرض وکړي چې: ای زما ربه!
كَيْفَ أَحْوَدُكَ وَ أَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ ؟
ما به ستا بیمار پرسی څنگه کړې وی ته خود دواړو جهانو پروردگاریې (او د بیماری نه پاک یې) الله تعالی
قَالَ : أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ عَبْدِي فَلَانًا مَرِضَ فَلَمْ تَعُدَّهُ ؟ أَمَا عَلِمْتَ
به ورته وفرمایي آیاته خبر نه وې چې زما فلانی بنده مریض ؤ؟ او تا دهغه بیمار پرسی نه وه کړي آیاته خبر نه
أَنَّكَ لَوْ عُدْتَهُ لَوَجَدْتَنِي عِنْدَهُ ؟
وی چې که تا دهغه مریض بنده بیمار پرسی کړی وی نوزما (یعنی زما رضا) به دې موندلی وی (بیا به الله
يَا ابْنَ آدَمَ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَطْعَمْتَنِي قَالَ :
و فرمایي: ای ابن آدم! ما ستانه خوراک غوښتی ؤو او تا ماته خوراک نه ؤوراکړی؟ بنده به عرض وکړي
يَا رَبِّ كَيْفَ أَطْعَمْتُكَ وَ أَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ ؟
چې ای الله! ما تاته څنگه خوراک درکړی وی ته خود دواړو جهانو پروردگاریې (او د هیڅ شي محتاج نه یې)
قَالَ : أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ اسْتَطَعْتُكَ عَبْدِي فَلَانٌ فَلَمْ تَطْعَمْنِي ؟
الله به ورته وفرمایي: آیاته یاد نه دې چې زما فلانی بنده تانه خوراک غوښتی ؤو تا هغه ته نه ؤورکړی
أَمَا عَلِمْتَ أَنَّكَ لَوْ أَطْعَمْتَهُ لَوَجَدْتَهُ ذَلِكَ عِنْدِي ؟
آیاته خبر نه وې چې تا هغه ته خوراک ورکړی وی نو هغه به دې (یعنی دهغه ثواب) به دې ماسره موندلی

يَا ابْنَ آدَمَ اسْتَسْقَيْتَكَ فَلَمْ تَسْقِنِي
وي ييا به الله تعالى وفرمايي: اي ابن آدم! ما ستانه اوبه غوښتي وي او تاما باندي اوبه ونه څکولي؟ بنده
قَالَ : يَا رَبِّ كَيْفَ أُسْقِيكَ وَ أَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ ؟
به ووايي: چې اي زما پروردگار! ما به په تاباندي اوبه څنگه څکولي وي؟ ته خودد واره جه نونو پروردگار
قَالَ :
يې (يعني ستانه اوبو ته ضرورت شته او نه دي بل څه شي ته ضرورت شته) الله تعالى به وفرمايي: زما
اسْتَسْقَاكَ عَبْدِي فَلَانَ فَلَمْ تَسْقِهِ أَمَا عَلِمْتَ إِنَّكَ لَوْ سَقَيْتَهُ
فلاني بنده تانه اوبه غوښتي وي او تانه وي ورکړې آيات ه خبر نه وي چې که تاپه هغه باندي اوبه څکولي
وَجَدْتَ ذَلِكَ عِنْدِي. ^(۱)
وي نو هغه (يعني دهغې ثواب) به دي ما سره موندلې وي.

توضیح: لوجدتني عنده: يعني که د هغه مجبوره بيمار پرسی دي کړی وی نو د هغې غمجن او مات شوی

زړه به دي ما سره موندلی وی. يو حديث کې دی "انا عند المنكسرة قلوبهم لاجلي".

په دي حديث کې د درې خبرو بيان دی: ۱: مريض بيمار پرسی ۲: وړي باندي خوراک کول ۳ ک او تېري باندي اوبه څکول خود ثواب په بيانولو کې فرق دی ځکه اوبه او خوراک ورکونکي ته وويل شو چې:

"لوجدت ذلك عندي" يعني د دي ثواب به تاته زما سره ملاؤ شوی وی. خو بيمار پرسی کونکي ته وويل شو چې تابه هلته زه موندلی وی. بهر حال په دي حديث کې په ډيرو ځايونو کې داسي الفاظ

راغلي دي چې د الله تعالى د صفاتو سره منافي دي. نو د هغې جواب دادی چې دا ټول به د ما يليق

بشانه دلاندي وي. يعني څنگه چې د الله تعالى د شان سره مناسب دي همغه مراد دي. (المراقات ۴/۱۰).

د الله تعالى درحمت نه ناامیده کيدل په کار نه دي

﴿۷﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ : أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُعْرَابِيٍّ يَعُودُهُ

ابن عباس رضی اللہ عنہ راوي دی چې نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم یو ځل دیو باندې چې خواته د بيمار پرسی د پاره لاړو

وَ كَانَ إِذَا دَخَلَ عَلَى مَرِيضٍ يَعُوذُهُ

دنبی کریم ﷺ (طریقہ بہ داوہ) چې کله به نبی ﷺ د یو مریض پوښتني ته تللو نو هغه ته

قَالَ : لَا بَأْسَ ظَهْرُ

به یې فرمایل چې: هیڅ ویره نشته (یعنی دیته غم مه کوه ځکه) دا مریضتیا (د گناهونه) پاک کونکی ده

إِنْ شَاءَ اللَّهُ فَقَالَ لَهُ :

که الله تعالی و غواړي نو نبی کریم ﷺ (هغه وخت کې) هغه باندې چې ته هم دغه شان و فرمایل

لَا بَأْسَ ظَهْرُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ. قَالَ:

چې هیڅ ویره نشته دی دا مریضتیا (د گناهونه) پاک کونکی ده که الله تعالی و غواړي". اعرابی وویل

كَلَّا بَلْ حَقِّي تَفُورٌ عَلَى شَيْخٍ كَبِيرٍ تُزِيرُهُ الْقُبُورُ .

چې هیڅکله نه! بلکې دا تبه ده چې لویو بوډاگانو باندې راغلي ده او په هغوی به د قبر زیارت کوي (یعنی

فَقَالَ : فَتَنَّمُ إِذَا . (۱)

مړه به یې کړي) نبی ﷺ چې واوریدو نو وې فرمایل چې بنا که ته دا گنې نو همدغه شان صحیح ده.

توضیح: اعراب: د باندې چې په معنی کې دی. د دې نه امت ته دا تعلیم ورکړی شو چې اعلیٰ او معزز انسان ته په کار دې چې کله کله د ادنیٰ او کمزوري او فقیر سړي بیمار پرسی کوي لکه څنگه چې نبی کریم ﷺ د نا اشنا باندې چې بیمار پرسی وکړه. (المراقات ۴/۱۱).

لا بأس ظهرو ان شاء الله: یعنی هیڅ پرواه مه کوه ان شاء الله صحیح سلامت یې. د دې تې په وجه به ستا گناهونه پاک شي پس صبر وکړه د دې تې فایده به در ورسېږي. (المراقات ۴/۱۱).

قال کلا: دا جت دهقان (زمیندار) ؤو چې د بیمار پرسی او د ټولني د آدابو نه سره ډیر واقف نه ؤو. هغې دنبی کریم ﷺ نصیحت قبول نکړو بلکې بي صبري یې وکړه او د گاهانو په شان مسجع کلام یې استعمال کړو او دا نعمت یې رد کړو کوم چې ورته نبی کریم ﷺ ورکړو چې صحیح یم او گناه به و مینخل شي بلکې داسي نه ده بلکې لوي بوډه گان په جوش کې دې اوس به قبرونه د هغوی زیارت وکړي یعنی نژدې ده چې هغوی به د قبرونو زیارت وکړي یعنی مړه به شي. (المراقات ۴/۱۱).

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۳۱۰۱۰ رقم الحديث ۱۰۵۶۶۲، أحمد في المسند ۲۵۰۲

فنعم اذا: دلته ددی سړي د جواب ټول مضمون مقدر دی یعنی ما تاته د صبر کولو وویل او تبه مې درته د اجر او ثواب ذریعه وویله خو تارد کړه نو صحیح ده. تبه به ستا د گناهونو کفاره نه شي او تبه به مړ شي. هغه دهقان نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته غصه وروستله نو نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته دا خبره وکړه. (المراقات ۴/۱۲).

فنعم اذا: دې ترجمه داده "یعنی بنده چې ته دا گنهي نو همدغه صحیح ده" ادا په یوه نسخه کې "اذن" د نون سره دی.

د مریض د دمو لو د شفاء نبوي دعاء

﴿۸﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا اشْتَكَى مِنْتَ إِنْسَانٍ
حضرت عائشه <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهَا</small> وايي چې د نبي کریم <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> (طریقه دا وه) چې کله به په مونږ کې څوک مریض
مَسَحَهُ بِبَيْبِنِهِ ثُمَّ قَالَ: أَذْهِبِ الْبَأْسَ رَبَّ النَّاسِ
ؤ نونبي <small>عَلَيْهِ السَّلَام</small> به خپل نبي لاس پرې تیر کړ او دادعا به یې فرمایله: ای د خلکو پروردگار! مریضتیا لري
وَإِشْفِ أَنْتَ الشَّافِي لَا شِفَاءَ إِلَّا شِفَاؤُكَ شِفَاءً لَا يُغَادِرُ سَقَمًا. (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) ^(۱)
کړی او شفاء ورکړي هم ته شفاء ورکونکی یې ستانه بغیر د بل چا شفاء داسې نه ده چې هغه ناروغي لري کړي.

په دم سره د دانو اوز خمونو علاج

﴿۹﴾ وَعَنْهَا قَالَتْ: كَانَ إِذَا اشْتَكَى الْإِنْسَانُ الشَّيْءَ مِنْهُ
حضرت عائشه <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهَا</small> وايي چې کله به يو کس د بدن د يوې برخې (د درد) شکایت وکړو يا به (د هغه د
أَوْ كَانَتْ بِهِ قَرْحَةٌ أَوْ جُرْحٌ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِأَصْبِعِهِ:
بدن په يو اندام باندې) دانه يا زخم ؤو نونبي کریم <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> به په خپلي گوتي سره اشاره وکړه او دادعا
بِسْمِ اللَّهِ تَرْبَةُ أَرْضِنَا بِرِيقَةٍ بَعْضِنَا
به يې کوله: د خدای په نوم برکت حاصلوم دا خاوره زموږ د ځينو سړو لارو سره ککړه (د اموږ څکه وایو چې

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۳۱/۱۰، رقم الحديث ۵۶۷۵، ومسلم في صحيحه ۱۲۷۱/۴ رقم الحديث ۴۶-۲۱۹۱، وابوداؤد في السنن ۲۱۷/۴ رقم الحديث ۳۸۹۰، والترمذي ۳۰۳/۳ رقم الحديث ۹۷۴، وابن ماجه ۵۱۷/۱ رقم الحديث ۱۶۱۹، وأحمد في المسند ۷۶/۱.

لِيُشْفَى سَقِيمُنَا بِأَدْنِ رَبِّنَا. (۱)

(د) پروردگار په حکم سره زمونږه مریضتیا ښه شي.

توضیح: بأصبعة: یعنی په گوټې سره به یې اشاره وکړه او د تبرک په توګه به یې بسم الله ولوستله. (المراقات ۴/۱۳).

تربة ارضنا: امکان لري چې ددې نه خاص د مدینې زمکه مراد وي او کیدلی شي چې عامه زمکه ترینه مراد وي. (المراقات ۴/۱۳).

بريقة بعضنا: ای میزوجه بریقه بعضنا: رریق لاري ته وايي. یعنی د دم کولو وخت کې به نبی کریم ﷺ په مریض باندې لاري توکلي او د لاري څاڅکي به یې ورته کول. (المراقات ۴/۱۳).
 علامه قرطبي رحمه الله وايي چې ددې حدیث نه ثابت شو چې د هر قسمه درد لپاره دم کول او لاري ټکل او پوکې وهل جائز دي او دا د صحابو په نزد عامه وه او ټولو ته ددې علم وو. (المراقات ۴/۱۳).

علامه اشرف علی تهانوي رحمه الله وايي چې ددې حدیث لاري ټکل ثابتېږي. خو په دې شرط چې په هغې کې جادو یا نور کلمات نه وي. علماؤ لېکلي دي چې د کومو کلماتو معنی واضحه نه وي یا پکې شرک وي نو په داسې کلماتو باندې هم دم کول جائز نه دي. خو چې نبی کریم ﷺ د کوم دم کولو اجازت ورکړی دی او په هغې کې د شرک کلمه هم نه وي مګر معنی واضحه نه وي لکه نبی

کریم ﷺ د لړم د منتر اجازت کړی دی لکه "شجة قرلية ملحة بحر". د نبی کریم ﷺ د دم کولو طریقه به داسې وه چې نبی کریم ﷺ به اول په ګوته باندې د خولي لاري لگولي بیا به یې هغه په خاوره باندې کیخوده. کله به چې هغه د خاوري سره کلک شو نو هغه به یې د مریض د درد په ځای باندې کیخودو او په حدیث کې به یې ذکر شوي دعا لوستله. بهر حال پاس ذکر شوی عمل یقین سره کول په کار دې فایده به یې ضرور وي. لطیفه کې مې د خپل مشراستا نه اوریدلي چې یو ځل یو ولي الله پنخوا زمانه کې مریضان د مول یو مشهور فلسفي ورته راغلو او ناڅاپه یې داستهزا په توګه وویل

اذا ترفض فتلاهي یعنی ته داپوکې کوي داپوکې خو هواده چې د ځلي نه ووځي او ختم شي، ددې به څه اثر وي. هغه ولي الله دې فلسفي ته دیرې غلطي کنځلي وکړي نو هغه دیر غصه شو او مخ یې سور شو او د څتر ګونه یې وپرسیدل دې ولي الله ورته وویل چې په تاڅه وشول ولي دومره غصه شوي؟ هغه فلسفي

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۰۶/۱۰، رقم الحديث ۵۷۴۵، ومسلم في صحيحه ۱۱۶۳/۴ رقم الحديث ۵۱-۲۱۹۴، وابوداؤد في السنن ۲۱۹/۴ رقم الحديث ۳۸۹۵، وابن ماجه ۱۱۶۳/۲ رقم الحديث ۳۵۲۱، وأحمد في المسند ۹۳/۶.

وویل چې اوس لا تپوس هم کوي تا څومره غلطي کنځلي وکړلي. الله والا ورته وویل چې "اذا ترفض فتلاشي" یعنی دا کنځلي خو هم هواده چې دخلي نه ووځي نو ختمې شي. نو هغه فلسفي ورته وویل چې نا! زما په بدن یې خو ډیر اثر وکړو. نو هله ورته هغه د الله والا وویل چې زما د خبرو په تادومره اثر و شو نو د الله تعالی په کلام کې به څومره اثر وي؟

د قرآن کریم په آیتونو سره دم کول جائز دي

﴿۱۰﴾ وَعَنْهَا قَالَتْ : كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا اشْتَكَى نَفَثَ عَلَى نَفْسِهِ بِالْمُعَوِّذَاتِ
عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وايي چې کله به نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مريض شونو په معوذاتو باندې به يې ځان دمولو
وَ مَسَحَ عَنْهُ بِيَدِهِ
او خپل نبي لاس به يې په بدن باندې (چې تر کوم ځاي پورې به رسيدو) را بنکلو به يې نو نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ
فَلَمَّا اشْتَكَى وَجَعَهُ الَّذِي تُوْفِيَ فِيهِ كُنْتُ أَنْفَثُ عَلَيْهِ بِالْمُعَوِّذَاتِ
په هغه مرض کې اخته شو چې په کوم کې هغه مړ شونو ما به معوذات لوستل او په نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
الَّتِي كَانَ يَنْفِثُ
باندې به مې دمول لکه څنگه چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خپله په ځان باندې معوذات دمول. همدغه
وَ أَمَسَحَ بِإِدِّ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
شان مابه د نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ په لاس دمول او د نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ لاس به مې دنبي عَلَيْهِ السَّلَامُ په بدن راځکل همدغه
شان به ما معوذات لوستل او د نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ په لاس به مې دمول او بيا به نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ دواړه لاسونه په
وَ فِي رِوَايَةٍ لِسُلَيْمٍ قَالَتْ : كَانَ إِذَا
خپل بدن باندې راځکل د مسلم په يوروايت کې د عائشې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا نه دا منقول دي چې: کله به څوک
مَرِيضٌ أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ نَفَثَ عَلَيْهِ بِالْمُعَوِّذَاتِ (۱)
مريض شو په کور کې نو نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به معوذات ولوستل او په هغې به يې دم کړو.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۰۶/۱۰، رقم الحديث ۵۷/۴۵، ومسلم في صحيحه ۱۷۲۴/۴، رقم الحديث ۵۴ - ۲۱۹۴، وابوداؤد في السنن ۲۱۹/۴، رقم الحديث ۳۸۹۵، وابن ماجه ۱۱۶۳/۲، رقم الحديث ۳۵۲۱، وأحمد في المسند ۶/۹۳.

توضیح: انعموٰات: ددی نه سورة فلق او سورة الناس مرادی. دا دواپه سورتونه دي. په حدیث کې دا دواپه د جمعه صیفي - دید کړی شوي دي. دا د هغه سورتونو د آیتونو په وجه دي چې یولس (۱۱) دي. ځینو په مغوٰاتو کې قل هو الله احد هم شامل کړی دی. لهذا د جمعه صیغه صحیح ده. ځینو سورة کافرون هم شامل کړی دی. (المرقات ۴/۱۵).

نفث: دم سره لارې شریکول او د لارو شاخکي کولو ته نفث وایي. (المرقات ۴/۱۵).

بید النبي: دا د کمال ادب او د کمال برکت اړخ ته اشاره ده چې حضرت عائشې رضی الله عنها به خپله لوستل خو کوم برکت چې د نبی کریم صلی الله علیه و سلم په لاسونو کې وو هغه بل څای کې نه وو. لهذا د هم د نبی کریم صلی الله علیه و سلم په لاس به یې دم کولو او د نبی کریم صلی الله علیه و سلم لاس به یې د نبی کریم صلی الله علیه و سلم په بدن مبارک باندې مگلو. د دې حدیث نه دم کول ثابتیږي انکار کونکي به کاره خلک دي. (المرقات ۴/۱۵).

هر قسمه درد ختمولو لپاره نبوي دعاء

﴿۱۱﴾ وَعَنْ عُثْمَانَ بْنِ أَبِي الْعَاصِ أَنَّهُ شَكَاَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَجَعًا
د عثمان ابن ابی العاص <small>رضی الله عنه</small> څخه منقول دي چې يو ځل یې نبی کریم <small>صلی الله علیه و سلم</small> ته درد شکات
يَجِدُهُ فِي جَسَدِهِ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :
وکړو چې هغې د خپل بدن (په يوه برخه) کې محسوس و. نو نبی کریم <small>صلی الله علیه و سلم</small> ده ته وويل چې
" شَغَّ يَدَاكَ عَلَى الَّذِي يَأْلَمُ مِنْ جَسَدِكَ وَ قُلْ : بِسْمِ اللَّهِ تَلَامًا وَ
کېږده لاس په هغه ځای باندې چې ستا په بدن کې درد دی او (اول) درې ځله بسم الله ووايه او بيا
قُلْ سَبْعَ مَرَّاتٍ : اَعُوذُ بِعِزَّةِ اللَّهِ وَ قُدْرَتِهِ
اوه ځله دا ووايه: زه د الله نه د هغه د عزت او د هغه د قدرت په ذريعه د هغه بدی (يعني درد) نه پناه غواړم
مِنْ شَرِّ مَا أَجْدُ وَ أَحَادِرُ "
چې زه یې (په دغه وخت) کې په خپل بدن کې محسوسومه او (بيا لپاره د دې د ډيروالي نه) ويره کوم.
قَالَ : فَفَعَلْتُ
حضرت عثمان <small>رضی الله عنه</small> وایي چې (د نبی کریم <small>صلی الله علیه و سلم</small> د ارشاد مطابق) ما همدغه شان وکړل نو الله

فَأَذْهَبَ اللَّهُ مَا كَانَ بِي. (۱)

تعالی زما تکلیف لرې کړو.

د حضرت جبرائیل علیه السلام دعا

﴿۱۲﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ جِبْرِيْلَ أَمَى النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ابو سعید خدری رضی اللہ عنہ وایي چې یو ځل جبرائیل علیه السلام نبی کریم صلی اللہ علیه و سلم ته راغلو او (د مزاج

فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ أَشْتَكَيْتَ؟ فَقَالَ: لَعَمْرُكَ. قَالَ:

پرسی په توگه یې) وویل چې: ای محمد صلی اللہ علیه و سلم! آیاته ناروغه یې؟ نبی علیه السلام ورته وفرمایل چې آؤ

بِسْمِ اللَّهِ أَرْقِيكَ

جبرائیل علیه السلام ورته وویل چې د خدای په نوم تا باندې دم (علاج) کوم چې تا ته تکلیف درکوي. اود

مِنْ كُلِّ شَيْءٍ يُؤْذِيكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ نَفْسٍ أَوْ عَيْنٍ حَاسِدٍ اللَّهُ يَشْفِيكَ بِسْمِ اللَّهِ

هر هغه سړي د بدو نه یا د هرې کینه گري سترگي نه دې الله تاته شفاء درکړي. د خدای په نوم تا باندې

أَرْقِيكَ. (۲)

دم (علاج) کوم.

توضیح: پاس حدیث کې د نبی کریم صلی اللہ علیه و سلم عجیبه دعا ذکر ده چې د هر قسمه دردونو لپاره اکسیر (فایده ورکونکې) ده. د بحث لاندې حدیث کې د حضرت جبرائیل علیه السلام هغه دعا ذکر ده چې هغې د نبی کریم صلی اللہ علیه و سلم د علالت په دوران کې په نبی کریم صلی اللہ علیه و سلم باندې د علاج په توگه دم کړي وه. دا هم ژوند ته فائده ورکونکې ده. خود دې دعاگانو لپاره یو پوره یقین په کار دی. ځکه د تردد او شک په وخت کې هیڅ دعا اثر نه کوي. دویمه خبره داده چې سړی دا دعاگانې دوام داره ووايي. دا نه چې یو ځل دوه یې ووايي او بیا د اثر په انتظار کې وي. ځکه په دنیوي دواگانو کې دا تجربه ده چې هغه دوام داره استعمالول غواړي. نو د روحاني دعاگانو لپاره هم ضروري ده چې کم از کم سړی تر اووه

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۱۷۲۸/۴ رقم الحديث ۶۷-۲۲۰۲، وأبو داود في السنن ۲۱۷/۴ رقم الحديث ۳۸۹۱، والترمذي ۳۵۵/۴ رقم الحديث ۲۰۸۰، وابن ماجه ۱۱۶۳/۲ رقم الحديث ۳۵۲۲ وأحمد في المسند ۳۹۰/۶.

(۲) أخرجه مسلم ۷۸۱۸/۴ رقم الحديث ۱۰-۲۱۸۶، وابن ماجه في السنن ۱۱۶۵/۲ رقم الحديث ۳۵۲۷، وأحمد في المسند ۱۶۰/۶.

ورځو پورې یا ددې نه ډیر تر څلویښتو (۴۰) ورځو پورې دا ووايي. او بیا د اثر انتظار کوي. نو دا دعاګانې کله هم اثر نه کوي.

مفسرینو لیکلي دي چې د حضرت موسیٰ عَلَيْهِ السَّلَام دعا الله قبوله کره مګر د هغې اثر د څلویښت (۴۰) ورځو نه وروسته ظاهر شو.

ارقمک: دا د رقیه نه دی د دم کولو په معنی دی. (المراقات ۴/۱۶).

من شر کل نفس او عین: دا جمله د مخکینې جملې نه بدل واقع ده. ددې نه نفس خبیث مراد دی. په دې جمله کې دا احتمال شته دی چې د "أَوْ" حرف د شک لپاره وي چې راوي ته په نقل کولو کې شک شو چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کوم لفظ فرمایلی وو.

مګر په تعلیق الصبیح کې لیکل شوي دي چې ظاهره داده چې د "أَوْ" حرف د تنويع لپاره دی. دلته د نفس نه د انسان نفس هم مراد اخستل کیدلی شي. او دا هم امکان لري چې د نفس نه مراد سترګه وي ځکه د سترګې په نفس باندې اطلاق کېږي.

رجل منفوس: یعنی د چا بد نظر ولګیدلو. په دې صورت کې به "او عین" د تاکید لپاره وي. (المراقات ۴/۱۶).

بسم الله: دا جمله د مبالغې په توګه مکرر تکرار شوی دی.

د بد نظری نه د بچ کیدو د پاره مجربه دعاء

﴿۱۳﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعَوِّذُ الْحَسَنَ وَالْحُسَيْنَ :
ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به حضرت حسن او حسين رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته به يې پناه ورکوله
أَعِيذُكُمْ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّةِ مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ وَهَامَّةٍ
چې زه (د خدای په) پناه سره تاسو ته پناه درکوم د کلمات الله په ذریعه چې کامل دي د هر شیطان د بدې نه
وَ مِنْ كُلِّ عَيْنٍ لَامِئَةٍ وَ يَقُولُ :
او د هر هلاک کونکي، زهرجن او د هر نظر لګیدلو سترګي نه او نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به دا (هم) فرمایلي
إِنَّ أَبَانَا كَانَ يُعَوِّذُ بِهَا إِسْمَاعِيلَ
چې ستاسو پلار (حضرت ابراهیم عَلَيْهِ السَّلَام) ددې کلماتو په ذریعه سره د خدای په پناه کې ورکول اسماعیل

وَ إِسْحَاقَ . (۱) وَ فِي أَكْثَرِ نُسُخِ الْمَصَابِيحِ : بِهَا عَلَى لَفْظِ التَّشْبِيهِ

عَلَيْهِ السَّلَامُ أَوْ إِسْحَاقَ عَلَيْهِ السَّلَامُ . أَوْ مَصَابِيحٍ بِهٖ أَكْثَرُ وَ نَسَخُو كَيْ د بَهَا په خای بهما تشبیهی ضمیر سره دی .

توضیح: يعوذ الحسن: نبي کریم صلی الله علیه و سلم د تعوذ او د پناه په توگه دا دعا گاني ولوستلي او په حضرت حسن رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او په حضرت حسين رَضِيَ اللهُ عَنْهُ باندې يې دم کړي دي. مخکې يوروايت راروان دی چې حضرت عبد الله ابن عمرو رَضِيَ اللهُ عَنْهُ به د دې تعویذ جوړ کړلو او د ماشومانو په غاړه کې به يې اچولو. د دې نه د تعویذونو د ثبوت ملا ویري.

بکلمات الله: د کلمات الله نه دلته مراد د الله تعالی اسماء الحسنی دي. هسي خو کلمات الله د دلائل توحيد او د الله تعالی د خصوصي صفاتو لپاره ويل کېږي. او د الله د معلوماتو لپاره هم ويل کېږي. (المراقات ۴/۱۷).

التامة: د الله تعالی کلماتو ته "تامة" ځکه ويل شوي دي چې د انسانانو په کلماتو کې يونه يو طرف کې عيب کېدی شي او د الله تعالی کلمات د هر عيب نه پاک دي ځکه کامل او پوره دي. (المراقات ۴/۱۷).

شیطان: د دې نه مراد انساني او جني دواړه قسمه شیطانان مراد دي. (المراقات ۴/۱۷).

وهامة: ميم باندې شد دی. دا هر هغه خاروي ته ويی چې په هغې کې شر او بدترینه زهروي. د دې جمعه هوام ده. (المراقات ۴/۱۷).

د زمکي په حشراتو کې په کوم شي کې زهر قاتل وي هغې ته هامة وايي. کله مطلق د حشرات الارض لپاره د هوام اطلاق کېږي.

وهامة: مطلب دا دی چې "ای من شرهما" یعنی د شیطانانو او د انسانانو د شر نه پناه غواړم. دلته د یو بزرگ یوه جمله ډیره فایده منده او د کار ده. وايي چې کله چرته څې نو دا دعا وایه "ای الله! زه ستاد ټولو مخلوقاتو د هر مکروه نه ستا پناه غواړم.

لامه: "ای جامعه للشر علی المعیون"

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰۸۰۷، رقم الحديث ۲۳۷۱، والترمذي ۲۱۶۱، رقم الحديث ۲۰۶۰، وابن ماجه ۱۱۶۱/۲، رقم الحديث

لَمْ وَالْمَ: ميم باندې شد سره د جمع کولو په معنی کې راځي. لامله اصل کې د با افعال نه مله اسم فاعل ؤو خو په هامله کې مناسبت او د سجع په وجي لامله وويل شو. (المركات ۴/۱۷).

نسخ المصاييح: په دې کلام سره دې خبري ته اشاره ده چې د مصاييح په اکثر نسخو کې "بها" د مفرد ضمير په ځاي بها تشبيه ده. علامه طيبي رَحْمَةُ اللَّهِ وایي چې د تشبيه ضمير بي ځايه تکلف دی. د کوم کاتب نه سهو شوي ده. دلته "بها" د مفر ضمير دی چې په دعا کې د کلماتو طرف ته راگرځي. (المركات ۴/۱۷).

په مصیبت کې راگیر شوی سړی الله تعالی ته محبوب وي

﴿۱۴﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَنْ يُرِدِ اللَّهُ

حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی وایي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: چاته چې الله تعالی اراده د

بِهِ خَيْرًا يُصِيبُ مِنْهُ (۱).

خير رسولو کوي نو ده ته (د خير رسولو لپاره) دا په مصیبت کې اخته کړي.

توضیح: يصب منه: دا صيغه د باب افعال نه ده په مصیبت کې دا اخته کولو په معنی کې دی. علامه طيبي رَحْمَةُ اللَّهِ وایي چې په صااد باندې فتحه ډيره بهتره ده: په دې صورت کې دا د مجهول صيغه ده. علامه ميرک رَحْمَةُ اللَّهِ وایي چې دا صيغه مجزوم ده د شرط په جواب کې ده. (المركات ۴/۱۷).

قاضی عياض رَحْمَةُ اللَّهِ وایي چې د حديث مطلب دا دی الله چې کله يو بنده ته خير اراده وکړي نو هغه په مصیبت کې اخته کړي چې د هغې گناهونه وينخل شي او درجات يې اوچت شي. (المركات ۴/۱۷).

بهر حال مصیبت عام دی که هغه د مريضتيا په صورت کې وي يا د څه ټکر په صورت کې وي يا کوم غم وي او دا ټول صورتونه انسان ته فقط په دې وجه نه راځي چې دا د الله تعالی له اړخه د عذاب يو شکل دی. بلکي اکثر الله تعالی د هغه بنده د درجو او چتولو لپاره په هغې باندې مصیبتونه راولي. چې هغه صبر وکړي او درجي ومومي. کوم سړی چې په مصیبت باندې صبر کوي او د الله نه گيلي نه کوي نو دا د دې خبري دليل دی چې دا مصیبت د هغې لپاره د رحمت سبب دی او که هغه گيلي کوي چېغې وهي. ژړا فریاد کوي، نو دا د دې خبري علامت دی چې دا مصیبت رحمت نه بلکي د دې لپاره زحمت او عذاب دی. بهر حال نه هر مصیبت وهلی محبوب وي او نه هر مصیبت وهلی معتوب وي.

مؤمن باندې راتلونکي هر مصیبت سبب د اجر او ثواب دی

﴿۱۵﴾ وَ عَنْهُ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : مَا يُصِيبُ

أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَأَبُو سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا وَأَبُو بَكْرٍ صَدِيقِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفَرَمَائِلَ كُلِّهِمْ وَرَسِيْرِي

الْمُسْلِمِ مِنْ نَصَبٍ وَلَا وَصَبٍ وَلَا هَمٍّ وَلَا حُزْنٍ وَلَا أَدَى وَلَا غَمٍّ حَتَّى الشَّوْكَةُ يُشَاكُهَا

مسلمانانو ته درد، تکلیف، فکر، غم او مصیبت، آن تردې پورې که چیرې یوه غمه په کې لاره شي هم نو

إِلَّا كَفَّرَ اللَّهُ بِهَا مِنْ خَطَايَاهُ. (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) ^(۱)

الله تعالی ددې په ذریعې سره دده گناهونه معاف کوي.

توضیح: نصب: علامه مظهر رَحْمَةُ اللَّهِ وایي چې نصب د هغه تکلیف نوم دی چې د انسانانو په اندامونو باندې راځي. لکه زخم او داسې نور څه وي. او وصب او برد او مزمن مریضتیا ته وایي. (المراقات ۴/۱۸، الکاشف ۳/۳۰۸).

او غم هغه تکلیف ته وایي چې د انسان په زړه باندې راځي مثلاً د مال او د اولاد په ضایع کیدو سره چې کوم غم راځي هغې ته غم وایي گویاکې چې غم سړي "مغص علیه" یعنی بی هوشه کوي. (الکاشف ۳/۳۰۸).

هم: دا هغه غم ته وایي چې سړی ویلي کوي. (المراقات ۴/۱۹، الکاشف ۳/۳۰۸).

حزن: دا د زړه د تشویش نوم دی چې د "هم" نه لږ سپک دی. د دې الفاظو په مینځ کې د لږ شان معمولي فرق دی چې په تعلیق الصبیح کې بیان شوی دی. (المراقات ۴/۱۹، الکاشف ۳/۳۰۸).
ځینې علماء وایي چې غم هغه وي چې د هغې سبب معلوم وي او هم هغه وي چې د هغې سبب نه وي معلوم. فقط تشویش وي. یا مفسرین لیکي چې په خوف او حزن کې دا فرق دی چې حزن په مافات باندې کېږي او خوف په مایاتي باندې کېږي. یعنی مثلاً ورور مریض دی. د هغې د مرگ چې کوم فکر دی دا خوف دی او چې کله مړ شي او وروسته کومه صدمه وي دا حزن دی. (المراقات ۴/۱۹، الکاشف ۳/۳۰۸).

حق الشوكة: شوكة ازغي ته وايي. داللفظ مرفوع هم كيدلى شي. نو هغه وخت به مبتدا وي او مجرور هم كيدلى شي. نو د حتى كلمه به د "الى ان" په معنى شي. (المرقات ۴/۱۹، الكاشف ۳/۳۰۸).
يشا كها: داد ضمير مفعول ثانى دى او مفعول اول مضمردى چې د فاعل په خاي د. عبارت داسي دا "حق الشوكة يشاك المسلم تلك الشوكة" يعنى ديو مسلمان په يو اندام كې غنه پته شي نو د هغې ورته هم ثواب ملاويږي". (المرقات ۴/۱۹، الكاشف ۳/۳۰۸).

د نبي كريم صلى الله عليه وسلم ته به دوه چنده كيدله

﴿١٦﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
حضرت عبد الله ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې يو ځل زه د نبي كريم صلى الله عليه وسلم په خدمت كې حاضر شوم
وَهُوَ يُوعَكُ فَمَسِسْتُهُ بِيَدِي فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّكَ لَتُوعَكُ وَعَكًا شَدِيدًا.
هغه وخت د نبي عليه السلام ته وه ما پرې لاس راخلكو او عرض مې وكړو چې يا رسول الله! په تاديره سخته ته
فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَجَلٌ إِنِّي أُوَعَكُ كَمَا يُوعَكُ رَجُلَانِ مِنْكُمْ. قَالَ:
راحي؟ نبي عليه السلام وفرمايل چې "آؤ" زما د دوه كسانو برابر ته وي. عبد الله ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي
فَقُلْتُ: ذَلِكَ لِأَنَّ لَكَ أَجْرَيْنِ؟ فَقَالَ:
چې ما عرض وكړو دا د دې وجي نه وي چې ستا صلى الله عليه وسلم دوه چنده ثواب وشي؟ نبي عليه السلام وفرمايل
أَجَلٌ. ثُمَّ قَالَ: مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُصِيبُهُ أَدَى مِنْ مَرَضٍ فَمَا سِوَاهُ
چې "آؤ"، او ييا يې وفرمايل چې كوم مسلمان ته د مريضتيا په وجه په بل څه وجه تكليف ورسې، نو
إِلَّا حَظَّ اللَّهُ تَعَالَى بِهِ سَيِّئَاتِهِ كَمَا تَحُطُّ الشَّجَرَةُ وَرَقَهَا. (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) (١)
الله تعالى د هغه په سبب دده گناهونه (داسي) لري كړي لكه څنگه چې د بوټي نه پانې رجيږي.

(١) أخرجه البخاري في صحيحه ١٠ / ١١٠ رقم الحديث ٥٦١٨، ومسلم في صحيحه ٤ / ١٩٩٢ رقم الحديث ٤٥ - ٢٥٧١، والدارمي في السنن ٢ / ٤٠٨ رقم الحديث ٢٧٧١، وأحمد في المسند ١ / ٢٨١.

د مرگ سختی د درجو د اوجت والي ذریعه ده

﴿۱۷﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: مَا رَأَيْتُ أَحَدًا الْوَجَعُ عَلَيْهِ أَهْدَىٰ

حضرت عائشه رضي الله عنها وايي چې ماداسي يو سړي نه دی ليدلی چې دهغه ناروغي سخته او شديده وي

مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. (۱)

د نبي کریم صلی الله علیه و سلم د ناروغي نه.

﴿۱۸﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: مَاتَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ حَاقِنَتِي وَذَاقِنَتِي

او حضرت عائشه رضي الله عنها وايي چې نبي کریم صلی الله علیه و سلم زما د سيني او د غاړې په مينځ کې وفات شو

فَلَا أَكْرَهُ هِدَاةَ الْمَوْتِ لِأَحَدٍ أَبَدًا بَعْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. (۲)

زه د نبي کریم صلی الله علیه و سلم نه وروسته د هيڅ يو سړي د مرگ سخته هيڅ کله بده نه گڼم.

توضیح: حاقنتي و ذاقنتي: د حضرت عائشې رضي الله عنها مقصد دا بيانول دي چې د نبي کریم صلی الله علیه و سلم مرگ زما په غيږه کې وشو او هغه داسي چې نبي کریم صلی الله علیه و سلم حضرت عائشه رضي الله عنها باندې تکیه کړي ده او د حضرت عائشه رضي الله عنها د خټ او د سيني په مينځ کې نبي کریم صلی الله علیه و سلم سر مبارک یخی ؤو. لکه څنگه چې عام عادت وي چې مریض په بستري باندې پروت وي او بیمار پرسی او خدمت والا دهغې سر په خپله غيږه کې کېږدي. د انسان زنه چې د سيني کومې برخې پورې رسيږي هغه برخې ته "ذاقنه" وايي. چې د خټ او مری برخه ده. (المراقات ۴/۲۱، الکاشف ۳/۳۰۹).

او د ذاقنه نه لاندې چې کومه برخه ده هغه حاقنه ده. (المراقات ۴/۲۱، الکاشف ۳/۳۰۹).

حضرت عائشه رضي الله عنها دا بيانول غواړي چې د مرگ په وخت کې په نبي کریم صلی الله علیه و سلم باندې د نزع د حالت ماته پورا اندازه ده چې په نبي کریم صلی الله علیه و سلم باندې څومره تکلیف ؤو.

فلا اکره: د دې ځای نه حضرت عائشه رضي الله عنها دا ويل غواړي چې ما به د دې نه مخکې دا گڼل چې د مرگ آساني د گناهونو د نه کولو نښانه ده او د مرگ سختی د گناهونو نښانه ده خو نبي کریم

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰ / ۱۱۰ رقم الحديث ۵۶۱۶، ومسلم في صحيحه ۱ / ۱۹۹۰ رقم الحديث ۴۴ - ۲۵۷۰، وابن ماجه في السنن ۱ / ۴۱۸ رقم الحديث ۱۶۲۲، وأحمد في المسند ۶ / ۱۷۳

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۱ / ۱۰۳ رقم الحديث ۵۶۱۳، ومسلم في صحيحه ۱ / ۲۱۶۳ رقم الحديث ۵۹ - ۲۸۱۰، والدارمي في السنن ۳ / ۴۰۰۲ رقم الحديث ۲۷۴۹، وأحمد في المسند ۳ / ۴۵۴.

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چې معصوم ؤ د هغه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د نزع د حالت تکلیف چې کله ما ولیدو نوماته اندازه وشوه چې د نزع تکلیف د درجاتو او چتوالي سبب هم دی. گیني نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باندي کله هم تکلیف نه وي. ددې نه مخکې په حدیث ۱۶ او حدیث ۱۷ کې همدغه بیان شوي دي چې د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د مریضیا شان هم جلا ؤ و چې تبه به دوه چنده وه. دا د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د اوچت شان علامت ؤ و او درجاتو د اوچتوالي ذریعه وه. (المراقات ۲۱/۴).

یو شاعر ویلي دي :

إذا دام هفا بقراط عنها ❀ فلم يعرف لصاحبها ضريب

یعني د کومې مریضیا د علاج او پیژندنې نه حکیم بقراط عاجزه شي نو دا ددې دلیل دی چې خپله مریضیا بي مثله او بي نظیره ده.

دا چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په کامل، پوره، قوت او د صحت په حالت کې د دنیا نه لارو. اگر که د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عمر ۶۳ کاله ؤ و. خو نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باکل د خوانی په حالت کې ؤ و. ځکه د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ریره او د سرویختانو کې نورلس (۱۹) یاد شلو (۲۰) نه ډیر سپین ویختان نه ؤ و. چې د خوانی یو علامت دی او ښکاره خبره ده چې د خوان د قوي بدن نه چې کله روح وځي نو د هغې شدت او سختي خو یو عادي او طبعي معامله ده.

د دنیوي مصیبتونو په اعتبار سره د مؤمن او د منافق مثال

﴿۱۹﴾ وَعَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَثَلُ الْمُؤْمِنِ

حضرت کعب ابن مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی وایي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایيل "د مؤمن مثال د

كَمَثَلِ الْخَامَةِ مِنَ الزَّرْعِ تُفَيْئُهَا الرِّيحُ تَصْرَعُهَا مَرَّةً وَتَعْدِلُهَا أُخْرَى حَتَّى

پټي د تروتازه او نرمې خانگې په شان دی چې هوايې کبه کړي کله هغه راوغورځوي او کله يې نیغه کړي

يَأْتِيهِ أَجَلُهُ وَ مَثَلُ الْمُنَافِقِ كَمَثَلِ الْأُرْزَةِ الْمُجْدِيَةِ

تردې چې د هغه وخت پوره شي او د منافق مثال د هغه صنوبر د بوټي په شان دی چې کلک ولاړوي. هغه

الَّتِي لَا يُصِيبُهَا شَيْءٌ حَتَّى يَكُونَ

هېڅ جټک خورې (یعني نه خو هغه د هوا په زوره رالیږي او نه جټکا خورې) تردې چې هغه ناڅاپه په

الْجَعْفَاءُ مَرَّةً وَاحِدَةً. (۱)

زمکه باندې راوغورځيږي.

توضیح: الخامة: د یو بوتې لمده څانګه او نرم وانبو او ګلدستي ته خامه وايي. دلته شین او تازه پټې مراد دی. (المراقات ۴/۲۲، الکاشف ۳/۳۱۰).

تفہیم: د باب تفعیل او تفعل نه ښي او چپ اړخ ته اړولو او راروړو او جټکا ورکولو په معنی کې دی. کله چې هواد جنوب اړخ نه راځي نو بوتې د شمال اړخ ته کاږه کړي او کله چې د شمال اړخ نه راځي نو بوتې د جنوب اړخ ته کاږه کړي. (المراقات ۴/۲۲، الکاشف ۳/۳۱۰).

تصرعها: دا جمله د ما قبل جملي اثر او کیفیت بیانوي. صرع او تصریح د لوشلو په معنی کې دی. ښي او چپ اړخ ته د راکږول او راڅکته کول مراد دي. (المراقات ۴/۲۲).

تعديلها: دا صیغه د باب افعال هم ویل کیدلی شي او د باب تفعیل نه هم ویل کیدلی شي. د نیغ او برابرولو په معنی کې دی. (المراقات ۴/۲۲، الکاشف ۳/۳۱۰).

الارزة: همزه مفتوحه دی "را" باندې سکون دی. ددې نه ورسته "زا" ده. د ځنګل یو مضبوط بوتې ته وايي. چې په خپل مضبوط والي کې د غوز (چارمغز) او جاخو د بوتې په شان کلک وي. عامه مشهور دادې چې ددی نوم "صنوبر" دی خو دا د صنوبر مشابه دی صنوبر نه دی. (المراقات ۴/۲۳، الکاشف ۳/۳۱۰).

المجنذية: دا د الارزة صفت دی جدا د یجنونه دی. په کلکه زمکه د استقامت سره قائم داسې بوتې ته وايي چې په زمکه باندې کلکه ولاړ وي. (الکاشف ۳/۳۱۰).

الجعافها: د انقطاع او د انقلاع او ودریدلو په معنی کې دی. (الکاشف ۳/۳۱۰).

د حدیث مطلب دادی چې د مؤمن مسلمان د ژوند مثال داسې دی چې کله خوشحاله وي او کله په مصیبتونو او دردونو کې راگیر شوی وي لکه څنګه چې د هواګانو په چپو کې تازه څانګه کله رالیږي کله او چټيږي.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰۳/۱، رقم الحديث: ۵۶۱۹، ومسلم في صحيحه ۲۱۶۳/۴ رقم الحديث: ۵۹-۲۸۱۰، وأحمد في

خود منافق په ژوند کې په هغه باندې په ظاهري توګه څه مصیبتونه او آلام نه راځي. هغه هر وخت خوشحاله وي او مضبوط او صحت مند وي. هېڅ یو مصیبت هغه نه شي خوزولی لکه د صنوبر، د چارمغز بوتې او د جاخو بوتې هواګانې نه شي خوزولی. ګویا کې د قربانۍ دا میخه چې خوربه ستالی شوي وي خو چې کله په هغه مرګ راشي نو ښه صحیح سالم یې بیخ نه راوباسي او ګوزاریې کړي او خپل ټول ګناهونه د ځان سره ویسي. خو مسلمان د مصیبتونو او مرضونو په وجه د ګناهونو نه پاک شي او منافق د ګناهونو سره لاړ شي. لهذا اکثر مصیبتونه د الله ناراضګۍ علامت نه وي او نه همیشه روغ جوړ و سیدل د مقبولیت نښانه ده. (المرقات ۴/۲۳، الکاشف ۳/۳۱۱).

یو صحابیې ښځې د خپل خاوند نه د طلاق مطالبه وکړه خو ناڅاپه یې په میره باندې څه مصیبت راغلو نو ښځې یې خپله مطالبه پریخودله او وي ویل چې کله ما ولیدل چې په تا باندې هېڅ مرض نه راځي نو زما شک شو چې چرته ته منافق خونه یې خو اوس معلومه شوه چې ته مؤمن یې. ځکه دا مصیبت د ایمان نښانه ده د لاندې حدیث هم دغه مطلب دی. (المرقات ۴/۲۳، الکاشف ۳/۳۱۱).

﴿۲۰﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَثَلُ الْمُؤْمِنِ

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل "د مؤمن مثال د هغه

كَمَثَلِ الزَّرْعِ لَا تَزَالُ الرِّيحُ تَبِيلُهُ وَلَا يَزَالُ الْمُؤْمِنُ يُصِيبُهُ الْبَلَاءُ

فصل په شان دی چې هواګانې یې همیشه تپت ساتي (دغه شان) مؤمن همیشه مصیبتونو راګیر کړي وي

وَمَثَلُ الْمُنَافِقِ كَمَثَلِ شَجَرَةِ الْأَرْزِ لَا تَهْتَرُ حَتَّى تَسْتَحْصِدَ. (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) ^(۱)

او د منافق مثال د صنوبر د بوتې په شان دی چې په هواګانو باندې نه خوزیږي خو (په آخر کې دیښخ نه) راوځي

بیماری ته ګنځل مه کوی

﴿۲۱﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى أَمْرِ السَّائِبِ

جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې (یو ځل) نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دام سائب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته لاړو (چې گرمی او

فَقَالَ: مَا لَكَ تُرْفِزِينَ؟ قَالَتْ:

لرزي کې اخته وه) او (چې هغه یې ولیده نو) وي فرمايل چې: دا په تاڅه شوي دي چې لرزيږي؟ هغه وويل

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰۳/۱۰، رقم الحديث: ۵۶۴۴، ومسلم في صحيحه ۱۱۶۳/۱، رقم الحديث: ۵۸-۲۸۰۹.

الْحَقُّ لَا بَارَكَ اللَّهُ فِيهَا فَقَالَ : لَا تَسْتَبِي الْحَقَّ فَإِنَّهَا

چې: تبه ده الله دې په کې برکت وانچوي نبي کریم ﷺ و فرمايل چې "تبی ته بد مه وایه ځکه تبه

تُذْهِبُ خَطَايَا بَنِي آدَمَ كَمَا يُذْهِبُ الْكَبِيرُ خَبَثَ الْحَدِيدِ.^(۱)

د بني آدم د گناهونو داسي لري کوي لکه بتي چې د وسپني نه زنگ لري کوي.

توضیح: تزفزين: د باب فعلله د حرج په شان د واحد مؤنث صيغه ده. دلرزيدلو او د رپړي په معنی دی. (المرقات ۴/۲۳).

الکبير: د هوا وړ کونکي مشکيزي ته "کبر" وايي. دا يوه آله ده چې دوه مشکيزي يوځای کړي او د کوټله ډهيري اړخ ته يې کړي او په هغې سره هوا وړ کوي چې کوټله گرمه شي او ددې نه ډير کالي او اوزار جوړ شي. په دې عمل سره د وسپني گند مند و سوزي او وسپنه پاکه شي. (الکاشف ۳/۳۱۱).

بهر حال د حديث مطلب دا دی چې هيڅ يو مرض ته کنخل مه کوی بلکي صبر کوي دا د انسان د گناهونو کفاره جوړه شي.

د مخکنې عمل ثواب مريض ته ملاويږي

﴿۲۲﴾ وَ عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِذَا مَرِضَ الْعَبْدُ

حضرت ابو موسی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی وايي چې نبي کریم ﷺ و فرمايل: چې کله يو بڼده بيمار شي

أَوْ سَافَرَ

يا په سفر ځي (او د هغه مريضتيا يا د سفر په وجه دده نه اوزاد او نوافل پاتي شي) نودده په اعمال نامه

كُتِبَ لَهُ بِمِثْلِ مَا كَانَ يَعْمَلُ مُقِيمًا صَحِيحًا.^(۲)

کې دومره اعمال وليکل شي چې کوم په حالت قيام او دروغتيا په حالت کې کولو.

توضیح: کتب له: د حديث مطلب دا دی چې مثلاً يو سړی د صحت مندی په وخت کې د فرائضو نه بغير سنت او نفلونه او عبادتونه او په وظائفو او تهجد کې ښه محنت کولو خو چې کله مريض شي يا د سفر په حالت کې نودده معمولات متاثر کېږي او خپل معمولات نه شي پوره کولی. نو په دې حديث کې دا ويل شوي دي چې هغه سړي ته په مرض او سفر کې د هغه اعمالو پوره بدله ملاويږي چې هغه به کوم په

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۱۹۹۳/۱ رقم الحديث: ۵۳-۱۵۷۵

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۳۶/۶ رقم الحديث: ۲۹۹۶

صحت مندی کې کول. د معمولاتو پاتې کیدلو په وجه ثواب نه منقطع کېږي بلکې روان وي.

د طاعون مرض کې مړ کیدونکي فضیلت

﴿۲۳﴾ وَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : الطَّاعُونَ

او حضرت انس رضي الله عنه راوي دی وايي چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم وفرمايل په طاعون کې (مړ کيدل) د

شَهَادَةٌ كُلِّ مُسْلِمٍ. ^(۱)

هر مسلمان لپاره شهادت دی.

توضیح: الطاعون: طاعون د یو وبائی مرض نوم دی. دا وبائی مرض چې په کومو علائقو کې خورېږي نو هلته ټول شيان متاثره کېږي. د انسان د بدن نه بغير اوبه او هوا هم خرابوي. غرض دا چې په هر شي کې د دې جراثیم داخل شي. د طاعون علامت ځينو شارچينو د الیکلی دی چې د دې بیماری په وجه د بدن د نرم اندامونه مثلاً ترخ، ورون، او خيټه او داسي نور اندامونه زخمي شي او د هغه زخمونو گير چاپیره توريا سره او شني کړی جوړي شي. (المراقات ۴/۲۵).

طاعون سره مړ کیدونکي ته شهادت درجه ځکه ملاوېږي چې دا واقعي شهید دی. ځکه په حقیقت کې د څه پیریا نو یا د شیطانانو د نیزو ویشتلو په وجه دا زخمونه کېږي. نو ظاهره خبره ده لهذا شهید دی. تفصیل منځکې را روان دی. (المراقات ۴/۲۵).

د حقيقي او حکمي شهيدانو بيان

﴿۲۴﴾ وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : الشُّهَدَاءُ خَمْسَةٌ

او حضرت ابو هريره رضي الله عنه راوي دی وايي چې: نبي کریم صلى الله عليه وسلم وفرمايل: شهيدان پنځه دي

الْمَطْعُونُ وَ الْمَبْطُونُ وَ الْغَرِيقُ

۱: طاعون وهلي ۲: د خيټې مرض (يعني دست او استسقاء) کې مړ کيدونکی ۳: په اوبو کې بی اختياره غرق

وَ صَاحِبُ الْهَدْمِ وَ الشَّهِيدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ. (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) ^(۱)

کيدونکی ۴: دیوال یاد جهت دراليدلو په وجه مړ کيدونکی ۵: د خدای په لاره کې شهيد کيدونکی.

توضیح: الشهداء خمسة: یو حقيقي دی او یو شهید حکمي دی. حقيقي شهید همغه دی چې د کفارو

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۸۰/۱۰، رقم الحديث: ۵۷۳۲، ومسلم في صحيحه ۱۵۲۲/۳ رقم الحديث: ۱۶۶-۱۹۹.

(۲) أخرجه البخاري ۱۲/۶، رقم الحديث: ۲۸۲۹، ومسلم في صحيحه ۱۵۲۱/۳ رقم الحديث: ۱۲۴-۱۹۹، وأحمد في المسند ۱۸۹/۳.

سره جهاد کوي او ووژل شي يا ظلمًا د يو ظالم د لاس نه په تيره شي ووژل شي او د دنيوي فايدي اخستلو نه بغير د دنيا نه لار شي. حقيقي شهيد بغير د غسل او بغير د کفن نه هغه په خپلو اغوستلو جامو کې ښخول کېږي.

حکمي شهيد هغه وي چې بغير د يو څو مخصوصو احوالو او د افعالو په وجه مړ شي. په دې حديث کې د څلور قسمه حکمي شهيدانو ذکر شوی دی خو په نورو حديثونو کې د دې نه بغير د ډيرو خلکو حکمي شهادت ټاکل شوی دی. (المراقات ۴/۲۶).

مثلاً ذات الجنب نمونيه: کې مړ کېدونکي په او اور کې وسوزي، د ولادت او د ماشوم د پيدائښت په حالت کې مړه کېدونکي ښځه، په سفر کې مړ کېدونکي، جهاد کې په طبعي مرگ باندې مړ کېدونکي. د شهادت رښتونې ارمان کونکي، مورتي د تبي د وجي نه مړ کېدونکي، د ځنگلي څاروي د خوړولو په وجه مړ کېدونکي او د يو ظالم د تشدد په نتیجه کې د زخمونو په وجه مړ کېدونکي، او د ظالم په جيل کې بې گناه مړ کېدونکي او په علمي مشغله کې مړ کېدونکي. (المراقات ۴/۲۶).

او په حديثونو کې ذکر شوي يو شپږو بنو عملونو کولو نه وروسته مړ کېدونکي دا ټول خلک حکمي شهيدان دي.

د دې حکم دا دی چې دا به د آخرت شهيدان شميرل کېږي. او د دنيا شهيدان نه دي. لهدا د دوي به جنازه کېږي، غسل به ورکړي کېږي، کفن او خښول کېږي به. گویا کې د حقيقي شهيدانو په شان يوه درجه ثواب به دوي ته ورکول کېږي. د حديث مطلب دا نه دی چې دا ټول حقيقي شهيدان دي دې خلکو ته ځکه د شهيدانو ثواب ورکړی شوی چې شهيد ډيري سختي تيري کړي او مړ شي د دغه خلکو مرگ هم دا چې په سخت شدت او سخت مصيبت سره راځي لهدا د هم د شهيدانو سره پيوست شوي دي. د مطعون تفصيل تير شوی دی "مبطون" د خيټي د مرض نه مړ کېدونکي ته وايي لکه هيضه او داسي نور وبانې مرضونه وي.

الغريق: درياب، نيريا په سمندر کې مړ کېدونکي ته وايي. (المراقات ۴/۲۶).

صاحب الهدم: د دې نه مراد هغه سړی دی چې د غرنه راوغوزېږي يا د چت نه راپريوزي يا چت او ديوال په هغې باندې راپريوزي او دا پکې لاندې شي او مړ شي. (المراقات ۴/۲۶).

مېر کونکي مسلمان لپاره طاعون رحمت دی

﴿ ۲۵ ﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الطَّاعُونِ

حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وايي چې ما د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه د طاعون د حقيقت باره کې پوښتنه وکړه

فَأَخْبَرَنِي : أَنَّهُ عَذَابٌ يُبْعَثُهُ اللَّهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ

نوني کریم صلی اللہ علیہ وسلم ماته وویل چې (هسې خو) دا عذاب دی چې الله یې چا باندې وغواړي راو لیري خو

وَ أَنَّ اللَّهَ جَعَلَهُ رَحْمَةً لِلْمُؤْمِنِينَ

الله تعالی داد (هغه) مؤمنانو دپاره (سبب) درحمت گرځولی چې په دې کې اخته وي (اوددې داخه

لَيْسَ مِنْ أَحَدٍ يَفْعُ الطَّاعُونَ

کیدوپه وخت کې صبر) کوي او په کوم ښاریا په کوم ځای طاعون وي او یو مؤمن په خپل ښار کې پاتې شي

فَيَمُوتُ فِي بَلَدِهِ صَابِرًا مُحْتَسِبًا

او صبر کونکی او خدای نه د ثواب طالب وي (یعنې په هغه طاعون زده علاقه کې شه د بل غرض او

يَعْلَمُ أَنَّهُ لَا يُصِيبُهُ

مصلحت سره نه بلکې خاص د ثواب لپاره ایسارشي) اوداپوهیري چې ده ته هیڅ شی ضرر نه شي رسولې

إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ إِلَّا كَانَ لَهُ مِثْلُ أُجْرِ شَهِيدٍ (۱)

مگر هغه چې الله تعالی (دده په مقدر کې) لیکلي وي نو دې مؤمن ته به د شهید په اندازه ثواب ملاویري.

په طاعون اخته شوي علاقه ته مه ځي او مه دهلته نه تختي

﴿ ۲۶ ﴾ وَعَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الطَّاعُونَ رِجْزُ أُرْسِلَ عَلَى

حضرت اسامه بن زيد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمايل: طاعون عذاب دی چې را لیرل

كَائِفَةٍ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَوْ عَلَى مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ

شوي و د بنی اسرائیلو په جماعت باندې یا یې وفرمايل چې هغوی چې له تاسو نه مخکې تیر شوي و و

(یعنې راوي په شک کې دی چې نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم اولنی جمله ویلي وه یا دویمه) لهذا تاسو چې

فَإِذَا سَمِعْتُمْ بِهِ بِأَرْضٍ فَلَا تَقْدِمُوا عَلَيْهِ وَ إِذَا وَقَعَ

کله دیوي علاقه باره کې واورئ چې هلته طاعون خور شوی دی نو هلته مه ځي او په کوم طاعون زده

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۹۲۱۰، رقم الحديث: ۵۷۳۴.

بَارِضٍ وَ أَلْتُمْ بِهَا فَلَا تَخْرُجُوا فِرَازًا مِنْهُ. (۱)

علاقه کې تاسو (د مخکې نه) موجود وي نو د هلته نه مه تختی.

توضیح: رجزا: یعنی طاعون یو اسماني عذاب دی الله تعالی په بنی اسرائیلو باندې دا مرض هغه وخت مسلط کړی ؤو چې هغوی نافرمانی وکړه او د بیت المقدس د جهاد نه یې انکار وکړو. (المراقات ۴/۲۷).

قرآن کې دا آیت د هغوی باره کې دی ﴿فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ﴾ (سورة الاعراف: ۱۶۲) یعنی په هغوی یې طاعون راو لیرلو. په دې حدیث کې امت ته دوه حکمونه شوي دي یو حکم دا دی چې د طاعون زده علاقه د تختیدلو کوشش مه کوی. مرگ په مقرر شوي وخت باندې د تقدیر مطابق راضي نو کوم سړی چې د طاعون د مرض نه تختی نو گویا کې هغه د تقدیر باره کې تذبذب بنکار شوی دی او د تقدیر د فیصلي نه تختی. دویم حکم په دې حدیث کې دا بیان شوی دی چې چرته طاعون یا بل کوم وبائی مرض خور شوی وي نو هلته خامخا د تللو کوشش مه کوی. دا د خپل ځان د هلاکت ځای ته غورزولو مترادف دي. چې منع ده. همدغه شان د هغې د عقیدې د خرابیدلو خطر هم ده. خلک به دا وایی چې کچرې هلته نه وی تلی نو نه به وی مړ شوی. دا خبره ذهن کې وساتی چې د وبائی مرضونو نه بغیر نورو خطري ځایونو نه تختیدل جائز دي. مثلاً په یو ځای کې اور لگیدلی دی یا سیلاب راروان دی یا زلزله ده، دیوال یا چت نه راپریوزي نو د هغه ځایونو نه تختیدل منع نه دی. (المراقات ۴/۲۸).

د صبر کوونکي روند فضیلت

﴿۲۷﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " قَالَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى: "

حضرت انس رضي الله عنه وایی چې ما د نبی کریم صلى الله عليه وسلم نه د اوریدلي دي چې الله سبحانه و تعالی فرمایی

إِذَا ابْتَلَيْتُ عَبْدِي بِحَبِيبَتَيْهِ ثُمَّ صَبَرَ عَوَّضْتُهُ مِنْهُمَا

چې کله زه خپل یو بنده په دوه گرانو شيانو کې اخته کړم او دې په هغې صبر کوي نوزه د هغه دواړو په بدل کې

الجنة " يُرِيدُ عَيْنِيهِ . رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (۲)

هغه ته جنت ورکوم (راوي وایی چې د دوه گرانو شيانو نه) د نبی عليه السلام مراد دواړه سترگي دي.

(۱) أخرجه البخاري ۳۴۵/۱۲، رقم الحديث ۶۹۷۱، ومسلم في صحيحه ۱۷۳۶/۱، رقم الحديث ۹۲-۲۲۱۸، وأحمد في المسند ۱/۱۸۲.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱۶/۱۰، رقم الحديث ۵۶۵۳، وأحمد في المسند ۳/۱۴۴.

توضیح: حبیبیتیه: ددې نه مراد دواړه سترگي دي. داد "کریمتیه" په نوم هم یادول کېږي. د حدیث مطلب دا دی چې کله الله تعالی د خپل یو بنده نه سترگې واخلي نو هغه پوند کې او هغه په هغې باندې صبر کوي، نه د الله تعالی شکایت کوي، نه څوک ملامتہ کوي بلکې دا خیال کوي چې دا مصیبت الله تعالی زما د گناهونو د بڅښلو لپاره او د درجاتو د اوچتولو لپاره په ماراوستی دی. دغه شان سړي ته به الله تعالی په بدل کې جنت ورکړي. (المراقات ۲۸/۴، الکاشف: ۳/۳۱۴).

الفصل الثاني

بیمار پرسی باندې اویازره فربتي درحمت دعا کوي

﴿۲۸﴾ عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَا مِنْ مُسْلِمٍ
حضرت علی کرم الله وجهه وایي چې ما د نبی کریم صلی الله علیه و سلم نه اوریدلی دی چې "کوم مسلمان (د
يَعُودُ مُسْلِمًا غُدْوَةً إِلَّا صَلَّى عَلَيْهِ
بل مریض) مسلمان د ورځي په اولنۍ برخه کې یعنې د غرمي نه مخکې بیمار پرسی کوي نو دعاء د
سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ حَقَّ يُبْسَوُ وَ إِنْ
رحمت او مغفرت کوي دده د پاره اویازره (۷۰۰۰۰) فربتي تر ماښامه پورې او کوم مسلمان چې د
عَادَةً عَشِيَّةً إِلَّا صَلَّى عَلَيْهِ سَبْعُونَ أَلْفَ
ورځي په آخري برخه یعنې د زوال نه وروسته بیمار پرسی کوي نو دعاء درحمت او مغفرت کوي اویازره
مَلَكٍ حَقَّ يُضْبَحُ وَ كَانَ لَهُ خَرِيفٌ فِي الْجَنَّةِ. (۱)
فربتي دده د پاره تر سحره پورې او په جنت کې دده د پاره یو باغ مقرر کړی شي.
﴿۲۹﴾ وَ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمٍ قَالَ: عَادَنِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
حضرت زید بن ارقم رضی الله عنه وایي چې "نبی کریم صلی الله علیه و سلم زما بیمار پرسی ته راغلو په داسې وخت
مِنْ وَجَعٍ كَانَ بَعِيْنِي. (۲)
کې زما په سترگو درد و.

(۱) أخرجه أبوداود في السنن ۱۷۵/۳، رقم الحديث ۳۰۹۸، والترمذي في السنن ۳۰۰۳ رقم الحديث ۹۶۹.

(۲) أخرجه أبوداود في السنن ۱۷۷/۳، رقم الحديث ۳۱۰۲، وأحمد في المسند ۳۷۵/۱.

توضیح: د دې حدیث نه معلومه شوه چې نبی کریم ﷺ د زید بن ارقم بیمار پرسي په یوه معمولي مریضتیا کې هم کړي وه. یعنې کله چې دهغې سترگي خوږیدلي نو هغه وخت نبی کریم ﷺ دهغې بیمار پرسي وکړه. د دې نه امت ته تعلیم ملاؤ شو چې بیماری که وږه هم وي خو بیمار پرسي سنت ده، ثواب پرې ملا ویري.

سوال: په جامع صغیر کې یو روایت راغلی دی چې په هغې د درې مریضتیاگانو د بیمار پرسي د نه کولو ویل شوي دي یعنې کله چې په سترگه کې درد وي، یا په جامبه کې درد وي یا کومه دانه وغیره وي. حال دا چې دلته نبی کریم ﷺ د سترگي د خوکیدلو هم بیمار پرسي کړي ده.

جواب: د دې درې مریضتیاگانو د بیمار پرسي ممانعت چې په کوم روایت کې راغلی دی هغه عام نه دی بلکې خاص دهغه خلکو د بیمار پرسي کولو نه منع کړی شوي ده چې په هغې سره مریض نور هم د مرض د ډیریدو خطروي مثلاً یو داسي بزرگ د بیمار پرسي لپاره لارشي چې دهغې لپاره مریض د سترگو کولاؤ باندي مجبور شي یا په خبرو کولو باندي مجبور شي او ناستي ته مجبور شي. په دې درې صورتونو کې د مریض سترگو، غابونو و د زخمونو تکلیف ډیري دلی شي. نو ځکه منع کړی شوي ده. لهذا د دواړو حدیثونو محمل جلا جلا دی نو تعارض نشته دی. (المراقات: ۴/۳۰).

په اودس کې د بیمار پرسي فضیلت

﴿۳۰﴾ وَ عَنْ أَنَسٍ : قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَنْ تَوَضَّأَ
حضرت انس رضی الله عنه راوي دی وایي چې نبی کریم ﷺ وفرمایيل "کوم سړي چې اودس وکړو او
فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ وَ عَادَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ مُحْتَسِبًا
ښه (یعنې پوره) اودس یې وکړو او بیا یې (د حصول) ثواب په اراده دخپل مسلمان ورور بیمار پرسي وکړه
بُوْعِدَ مِنْ جَهَنَّمَ مَسِيرَةَ سِتِّينَ خَرِيفًا. ۱۱
نو هغه د دوزخ نه د شپیتو (۶۰) کالو (د مسافي) په اندازه لري ساتلی کېږي.

توضیح: اودس ښه شی دی. هر مسلمان له په هر ممکن وخت کې په اودس کې گرځیدل په کار دي. دغه شان د بیمار پرسي لپاره تلل وي نو اودس کول مستحب دي ځکه هلته د دعا ضرورت پېښي دلی شي چې دهغې لپاره اودس ډیر ښه دی. همدغه شان د مونغ صورت کیدلی شي. نو ښه تیار تلل په کار دي. **خریف:** د خزان موسم ته وایي او دا په کال کې یو ځل راځي. لهذا یو خریف د کال برابر وي نو شپيته

(۶۰) کاله شو. خرفته باغ ته هم وايي. ددې په مخکې حديث کې ذکر شوی دی. دلته کال مراد دی. (المرقات ۳۱/۴، الکاشف: ۳/۴۱۶).

د عیادت په وخت کې د مریض د پاره دعاء

﴿۳۱﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " مَا مِنْ مُسْلِمٍ

او حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل "کله چې يو مسلمان د مریض

يَعُودُ مُسْلِمًا فَيَقُولُ سَبْعَ مَرَّاتٍ : أَسْأَلُ اللَّهَ الْعَظِيمَ رَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ

مسلمان بيمار پرسي کوي او اوه (۷) ځل دا ووايي چې : زه د الله تعالی چې د عرش مالک دی دعاء کوم

أَنْ يَشْفِيكَ إِلَّا شَفِي إِلَّا أَنْ يَكُونَ قَدْ حَضَرَ أَجَلُهُ " (۱)

چې تاته شفاء درکړي، نو الله تعالی هغه ته شفا ورکوي خو په دې شرط چې د هغې وخت نه وي راغلی

(يعني هغه مرض لا علاج نه وي).

د تې او دردونو د پاره يو عجيبه دم

﴿۳۲﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : كَانَ يُعَلِّمُهُمُ

ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صحابو ته بنود نه کوله چې هغوی (يعني

مِنَ الْحُتَّىٰ وَمِنَ الْأَوْجَاعِ كُلِّهَا أَنْ يَقُولُوا : بِسْمِ اللَّهِ الْكَبِيرِ

مريضان خلک) تبه بلکې د هر درد (نه د شفاء) لپاره داسې دعاء وکړه: زه برکت غواړم د الله تعالی په نوم سره

أَعُوذُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ مِنْ شَرِّ كُلِّ نَعَارٍ وَمِنْ شَرِّ حَرِّ النَّارِ

او پناه غواړم د الله تعالی، د هر رگ جوش و هونکي د بدې نه (يعني د تکليف) نه او د اور د بدې نه.

رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ لَا يُعْرَفُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ

امام ترمذي دا حديث نقل کړی او وايي چې دا حديث غريب دی ځکه چې مونږ دا نه پيژنو په غير د حديث

إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْمَاعِيلَ وَهُوَ يَضَعُ فِي الْحَدِيثِ (۲)

د ابراهيم بن اسماعيل نه او هغه يعنې ابراهيم روايت د حديث په باره کې ضعيف شمارلی کيږي.

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۱۷۹/۳، رقم الحديث: ۳۱۰۶، والترمذي في السنن ۱۱۰۴ رقم الحديث: ۲۰۸۰.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۳۰۲/۱ رقم الحديث: ۲۰۷۵.

توضیح: عرق رگ ته وايي او "لعار" د ويني سره جوش و هلو په معنی کې دی. عرب وايي "نعر العرق" يعنې په رگ کې ويني جوش و هلو يا په تبه کې هم داسي کېږي. چې په رگونو کې د ويني زور ډير شي چې خطرناک وي. همدغه شان "جرح لعار" د زخم نه چې کله ويني فواره راوځي او او از وکړي نو هغې ته نعار وايي. (المقات ۴/۳۲).

دگر دې کانړي دپاره مجرب دم

﴿۳۳﴾ وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : " مَنْ
حضرت ابودرداء رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې ما د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه دا اوریدلي دي چې : څوک چې په
اشْتَكَى مِنْكُمْ شَيْئًا أَوْ اشْتَكَاهُ أَحْ لَه فَلَيقُلْ : رَبَّنَا
تاسو کې کله بيمار شي يا دهغه کوم وروړو بيمار شي نو هغه ته په کارده چې دا دعا ووايي : زموږ پيرور دگار
اللَّهُ الَّذِي فِي السَّمَاءِ تَقَدَّسَ اسْمُكَ أَمْرُكَ فِي السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ كَمَا
الله دی چې په آسمان کې دې (د ټولو نقصانونو نه) ستانوم پاک دی، ستا حکومت، آسمان او زمکه (دواړه)
رَحْمَتِكَ فِي السَّمَاءِ فَاجْعَلْ رَحْمَتَكَ فِي الْأَرْضِ
کې دې لکه څنگه چې ستا رحمت په آسمان کې دی همدغه شان ته خپل رحمت په زمکه راو ليږي. ته زموږ:
اغْفِرْ لَنَا حُوبَنَا وَ خَطَايَانَا أَنْتَ رَبُّ الطَّيِّبِينَ
واړه او غټ گناهونه معاف کړې ته د پاکو خلکو پيرور دگاريې (يعنې ددوي محب او کارسازيې) او ته دخپل
أَنْزِلْ رَحْمَةً مِنْ رَحْمَتِكَ وَ شِفَاءً مِنْ شِفَائِكَ عَلَى هَذَا الْوَجْعِ فَيَبْرَأُ " (۱)
رحمت نه (چې په شي باندې خور دی) رحمت (عظيم) نازل کړي او د دې مريضيانه راته شفاء، را کړي.

توضیح: حوب: لوبې کنا ده وايي. خطايا نور وړو گناهونو ته وايي يعنې زموږ واړه او غټ ټول گناهونه معاف کړي که هغه قصد اوي او که خطاً وي.

د جهاد د پاره د تندرستی دعا

﴿۳۴﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِذَا جَاءَ
حضرت عبد الله ابن عمر <small>رضي الله عنه</small> راوي دی وايي چې نبي کریم <small>صلی الله علیه وسلم</small> وفرمايل "کله چې راشي يو
الرَّجُلُ يَعُوذُ مَرِيضًا فَلْيَقُلْ اللَّهُمَّ اشْفِ
سړی د مریض د بیمار پرسی. د پاره نو هغه ته دا دعائیه الفاظ لوستل په کار دي يعنې ای الله! شفاء ورکړي
عَبْدَكَ يَنْكَأ لَكَ عَدُوًّا
خپل بنده ته چې هغه ستا د بنمنا نو ته عبرتناکه سزا ورکړي (يعنې د دين د بنمنا نو سره جهاد وکړي او هغوي
أَوْ يَمْشِي لَكَ إِلَى جَنَازَةٍ. ^(۱)
زخمي او مړه کړي) یا الله! ستا خوشالی او ستا د رضا په خاطر د جنازي مونځ د پاره راوړيو.

توضیح: اشف: شفاء د امر صیغه ده "عبدک" د دې نه مریض او مریض بنده مراد دی.

ينکا: دا صیغه د همزه سره هم ده او بغير د همزه نه هم رائي د همزه سره د باب فتح يفتح د د بنمن د وولو او د عبرتناکې سزه ورکولو په معنی کې دی. دلته دا صیغه د مجزوم جزم سره هم ده. ځکه د امر په جواب کې ده او مرفوع هم ده "ای فانه ينکا" دا د زخمي کولو او د عبرتناکې سزا ورکولو په معنی کې دی. (المرقات ۴/۳۴، الکاشف: ۳/۳۱۸).

مطلب دا چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم د هغه مریض د شفاء لپاره د جهاد وسیله او ذریعه جوړه وکړه. چې ای الله! دې بنده ته شفاء ورکړي. ستا په لاره کې به جهاد کوي. د جهاد په برکت سره ده ته شفاء ورکړي. دا سړی به ستا د بنمنا نو ته سزه ورکووي هغه به زخمي کړي او د هغوی سره به جهاد کوي او که د دې وخت نه و نو کم نه کم د يو مسلمان په جنازه کې به لار شي یا به د شهید جنازه وکړي. د دې حدیث نه د جهاد د عظمت اندازه کېږي چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم هغه وسیله او ذریعه کړه او د الله تعالی نه یې د دعا د قبولیت خواست وکړو چې که بنده روغ شي نو به دا جهاد په شان لوي عمل کوي او د الله تعالی د بنمنا نو ته به شکست ورکوي.

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۴/۴۸۰، رقم الحديث: ۳۱۰۷، وأحمد في المسند ۲/۱۷۲.

د مریض تکلیف د گناهونو کفار ه ده

﴿۳۵﴾ وَ عَنْ عَلِيٍّ بْنِ زَيْدٍ عَنْ أُمِّيَّةَ أَنَّهَا سَأَلَتْ عَائِشَةَ

حضرت علي بن زید (بصري تابعي) دامیه نه روایت کوي چې هغه تپوس وکړو د حضرت عائشې

عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى : ﴿ إِنْ تُبْدُوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ

وَأَنْفُسِكُمْ نَهَى اللَّهُ تَعَالَى ددې ارشاد د معنی په باره کې چې تاسو هغه شی چې ستاسو په زړونو کې دې ظاهره

أَوْ تُخْفَوُهَا يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللَّهُ ﴾ وَ عَنْ قَوْلِهِ : ﴿ مَنْ

کړي یا پټ کړي الله تعالی به تاسو نه د هغې حساب اخلي ، او ددې قول په باره کې چې : کوم سړی چې

يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ ﴾

بد عمل کوي (یعنی هغه که وره گناه وي او که لویه گناه) نو د هغې جزاء در کول کېږي (یعنی د هغه سزا

فَقَالَتْ : مَا سَأَلَنِي عَنْهَا أَحَدٌ مُنْذُ

په دنیا کې یا په آخرت کې) عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وویل چې "څنگه ما ددې باره کې د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه

سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَقَالَ :

پوښتنه کړي وه هغه شان چا زما نه ددې باره پوښتنه نه ده کړې نو هغه (زما په پوښتنه باندې) و فرمایل چې

هَذِهِ مُعَابَةٌ لِلَّهِ الْعَبْدَ

"دا (یعنی محاسبه او سزا چې دواړه په آیتونو کې ذکر دي) د الله تعالی عذاب دی چې په هغې کې بنده

فِيهَا يُصِيبُهُ مِنَ الْحَقِّ وَ النَّكْبَةِ حَقٌّ الْبِضَاعَةِ يَضَعُهَا فِي يَدِ قَبِيصِهِ

د تېبې او د تکلیف په صورت کې اخته شي تردې چې یو بنده کېږي خپل څه مال، د قميص لستونې (یا جیب)

فَيَفْقِدُهَا فَيَفْزَعُ لَهَا

کې او (بیا هغه مال ورک شي) او ونه موندلی شي نو هغه ددې په نه موندلو باندې خفه شي (نو د هغې په وجه

حَقٌّ إِنَّ الْعَبْدَ لَيَخْرُجُ مِنْ ذُنُوبِهِ

د هغه گناهونه معاف کېږي او همیشه دغه سلسله روانه وي چې بنده په یو تکلیف او غم کې اخته وسي)

کَمَا يَخْرُجُ التَّبْرُ الْأَخْضَرُ مِنَ الْكَبْرِ^(۱)

تردې چې هغه بنده د خپل گناهونو نه داسې پاک شي لکه سره زر چې د اور د بهتې نه راوځي.

توضیح: دې صحابي د حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا نه د دغه دوه آيتونو باره کې ځکه پوښتنه وکړه چې د دې آيتونو په مطلب کې هغه په يوه پريشانۍ کې اخته وه نو هغه صحابي دا گڼل چې په اول آيت کې دې چې د زړه د پټو خبرو به حساب کېږي دا خو ډير مشکل ده ځکه د زړه د خيالاتو او د وسوسو نه بچ کيدل ممکن نه دي.

د دويم آيت مطلب دا چې سړی کوم يو عمل کوي د هغې بدله به ورکړی کېږي. نو سړی به د وړو گناهونو په وجه عذاب کې اخته شي حال دا چې د وړو گناهونو نه بچ کيدل ډير گران کار دی. د دې په جواب کې حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا و فرمايل چې د کله نه ما د دې آيتونو باره کې د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه پوښتنه کړي وه. نو د هغې نه وروسته د دې متعلق چاهم د دې باره کې پوښتنه نه ده کړې. فقط تا وپوښتل. نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ماته په جواب کې و فرمايل چې "هذه" يعنې دا محاسبه اوسزه چې په دواړو آيتونو کې ذکر دي. د دې نه د الله تعالی سزا اړخ ته اشاره ده چې سړي ته د تبي په صورت کې وشي يا د يو بل مصيبت په صورت کې وشي تردې چې د قميص په لستونې کې چې څه شی يخی وي او هغه ورک شي او د هغې په وجه سړی په تشويش کې شي. دا ټول شيان د هغه قلبی خيالونو او د هغه اعمالو بدله ده. تردې چې د دغه وړو سزه گانو سره سړی د گناهونو نه داسې پاک شي لکه څنگه چې د بهتې نه سره زر پاک صفا راوځي. (المراقات ۴/۳۵).

معابته: د دوو انډيوالو په مينځ کې د محبت باوجود غم او سزا ته عتاب وايي. (المراقات ۴/۳۵).

لکبة: د تکليف او مصيبت او حوادثو په معنی کې دی.

بضاعة: معمولي سامان ته وايي. (المراقات ۴/۳۶).

يد قميصه: د قميص د لاس نه مراد لستونې دی. پنخوا زمانه کې به لستونې کې د سامان اړخودلو لپاره به جيب وو. په هغې کې به سامان کيخودلی کيدلو. بيا جيب منځکې سيني باندې جوړيدل شروع شو. بيا اړخونو (ترخونو) باندې جوړ شول او اوس په پرتوگ کې هم جوړيږي. (المراقات ۴/۳۶).

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۲۲۱/۵ رقم الحديث ۲۹۹۱، وأحمد في المسند ۶/۲۱۸.

د تکلیفونو کفارو د گناهونو کفارو گرځي

﴿۳۶﴾ وَعَنْ أَبِي مُوسَى أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " لَا يُصِيبُ عَبْدًا نَكْبَةٌ
حضرت ابو موسی <small>رضي الله عنه</small> راوي دی وايي چې: نبي کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> فرمايل: کوم څه چې رسيږي
فَمَا فَوْقَهَا أَوْ دُونَهَا إِلَّا بِذَنْبٍ وَمَا
بنده ته دمعمولي ضرر او يا تکليف نه هغه که لږ وي او که ډير وي دا د هغه د گناهونو ثمره وي او هغه گناه چې
يَعْفُو اللَّهُ عَنْهُ أَكْثَرَ
هغه الله تعالی (بغير د سزا ورکولو نه) په دنيا او آخرت کې بخښي دهغه گناهونو نه ډير وي چې هغه باندې
وَ قَرَأَ: ﴿ وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ
هغه سزا ورکوي او نبي <small>عليه الصلاة والسلام</small> دا آيت ولوستو (ترجمه): او هر قسمه مصيبت چې تاته رسيږي هغه
فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَ يَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ ﴿ (۱)
ستاسو د لاس نه پيدا کېږي او الله تعالی ډير زيات (گناهونه يا گناه کاران) معاف کوي.

توضیح: يعنې څه تکليف چې تاسو ته رسيږي هغه ستاسو د بد عملونو وجه ده او الله تعالی ډير زيات گناهونه معاف کوي. لهذا که مو ارام او راحت په کار وي نو د گناهونو نه منع شی. د دې نه معلومه شوه چې امتحان او حوادث د گناهونو په وجه راځي. خو کوم خلک چې په ظاهري توگه د غټو گناهونو مرتکب نه وي او په هغوی باندې کوم مصيبت راشي نو هغه د هغوی لپاره د امتحان او د درجود او چټولو لپاره سبب جوړېږي. علماؤ ليکلي دي چې ځينې اسماني مصيبتونه او حوادث داسي وي چې د هغې هيڅ سبب معلوم نه وي نو دا د الله تعالی د طرفه د څه حکمت د لاندې وي. او ځينې مصيبتونه داسي وي چې د هغوی لپاره څه ظاهري سبب وي دا انسان د خپل طرفه د گناهونو نتیجه وي. (المقات ۴/۳۷).

په بيماري کې د تندرستی عملونه جاري وي

﴿۳۷﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِنَّ الْعَبْدَ
حضرت عبد الله ابن عمر <small>رضي الله عنه</small> راوي دی وايي چې نبي کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> فرمايل: چې کله بنده د

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۳۷۷/۵ رقم الحديث: ۳۲۵۲، وأحمد في المسند ۱۶۷/۶.

إِذَا كَانَ عَلَى طَرِيقَةِ حَسَنَةٍ مِنَ الْعِبَادَةِ ثُمَّ مَرِضَ قِيلَ

عبادت په نیکه لاره راوځي او مریض شي (اوپه هغه عبادت کولو باندې قادر نه شي) نو ورته وویل شي

لِلْمَلِكِ الْمُوَكَّلِ بِهِ :

هغه فرښتې ته چې په دې بنده باندې (ددې په نیک عملونو لیکلو باندې) مقرره وي (یعنې الله تعالی

اَكْتُبَ لَهُ مِثْلَ عَمَلِهِ إِذَا كَانَ طَلِيقًا

وايي) چې ددې بنده د پاره (ددې په اعمال نامه کې، ددې دهغه عمل مثل و لیکه چې کوم به یې د تندرستی

حَتَّى أُطْلَقَهُ أَوْ أَكْفَتْهُ إِلَى " .

په حالت کې کول) تردې چې هغه تندرست کړم یا هغه ځان ته راوبلم.

توضیح: دغه قسمه حدیث مخکې په ۲۲ نمبر کې تیر شوی د او ددې توضیح هم شوي ده. مطلب دا دی

چې په مریضتیا کې الله تعالی د عمل لیکونکي فرښتې ته حکم وکړي چې دې به د مریضتیا په حالت کې کوم عبادت کولو هغه ورله اوس هم لیکه اگر که هغه عمل نه کوي داد الله تعالی ډیر لوی احسان دی.

اکفته: دا د ضرب یضرب نه د واحد متکلم صیغه ده. د یو شي راغونډه ولو ته وایي مراد ترې نه مرگ دی.

طليقا: یعنی هغه وخت چې دا سړی مریض نه و و طليق او مطلق د ازادولو په معنی کې دی.

اطلقه: یعنی ددې مریضتیا نه یې خلاص کړم د باب افعال نه د واحد متکلم صیغه ده.

اکفته: همزه مفتوح دی کفت د ضرب یضرب نه د راغونډولو په معنی کې دی. مراد ترې نه مرگ دی. (المرقات ۴/۳۸).

﴿ ۲۷ ﴾ وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " إِذَا ابْتُلِيَ الْمُسْلِمُ بِبَلَاءٍ فِي

حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی وایي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: کله چې یو مسلمان اخته شي په

جَسَدِهِ قِيلَ لِلْمَلِكِ :

جسماني توگه مریضتیا کې نو الله تعالی (دهغه بنده د نیکی لیکونکي) فرښتې ته وایي چې ددې په

اَكْتُبُ لَهُ صَالِحَ عَمَلِهِ الَّذِي كَانَ يَعْمَلُ فَإِنْ

اعمال نامه کې ته همغه نیکی لیکه چې دې (ددې مریضتیا نه مخکې) کولې نو که الله تعالی دې مسلمان

شَفَاءً غَسَّلَهُ وَ طَهَّرَهُ وَ إِنْ قَبَضَهُ غَفَرَ لَهُ وَ

ته شفا ورکړه نو هغه دده گناهونه وینځي او پاک یې کړي او که هغه واخلي نو معاف یې کړي او پدده

رَحِمَهُ". رَوَاهُ فِي شرح السنة^(۱)

باندې رحم وکړي".

د شهیدانو اقسام

﴿۳۹﴾ وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَتِيكٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " الشَّهَادَةُ سَبْعٌ

جابر ابن عتيك رضی اللہ عنہم راوي دی وايي چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمایيل: شهادت په اووه قسمه دی په

سِوَى الْقَتْلِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ : الْمَطْعُونُ شَهِيدٌ

غیر د هغه شهادت نه چې د الله تعالی په لاره کې دی : ۱: څوک چې په طاعون کې مړ شي دا شهید دی ،

وَ الْغَرِيْقُ شَهِيدٌ وَ صَاحِبُ ذَاتِ الْجَنْبِ

۲: چې په اوبو کې ډوب شي شهید دی ۳: څوک چې په ذات الجنب (يو قسم زخم دی چې د انسان په اړخ

شَهِيدٌ وَ الْمَبْطُونُ

کې د غوښې لاندې پیدا کېږي) کې مړ شي شهید دی ۴: څوک چې د خيټې د ناروغۍ نه (يعني د دست

شَهِيدٌ وَ صَاحِبُ الْحَرِيْقِ شَهِيدٌ وَ الَّذِي

او استسقاء) نه مړ شي شهید دی ۵: کوم سړي چې په سوځيدلو سره مړ شي شهید دی ۶: کوم سړي چې

يَمُوتُ تَحْتَ الْهَذْمِ شَهِيدٌ وَ الْمَرَاةُ تَمُوتُ بِجَمْعٍ شَهِيدٌ".^(۲)

د ديوال وغیره لاندې شي او مړ شي شهید دی ۷: او هغه بنځه چې د حمل په وخت کې مړه شي شهید ده.

توضیح: مطلب دا چې حقيقي شهید هغه ده چې د کفارو په مقابل کې شهید شي خو د دينه بغير د ټولو حکمي شهیدانو شميره اووه ده. (المراقات ۴/۳۹).

(۱) أخرجه أحمد في المسند ۱۴۸/۳.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۴۸۲/۳، رقم الحديث: ۳۱۱۱.

ذات الجنب: د نمونیه مریضتیا ده. په دې سره په ترخ، سینه او په زړه کې داني راوخیږي. چې د هغې په وجه مریض ټوخیږي او ساه یې بندیږي. (المراقات ۴/۳۹).

بجمعه: دا لفظ د مجموع اړخ ته اشاره ده. مراد ترینه هغه ښځه ده چې د خیتې بچې سره مړه شي. ددې نه ماشوم د پیدائښت ټول احوال مراد دي. که د ولادت حمل نه مخکې په حمل کې مړه شي یا د ماشوم په درد کې مړه شي یا د ولادت نه وروسته په څلویښتو (۴۰) ورځو کې دننه مړه شي. دا ټول صورتونه د شهادت حکمي دي. (المراقات ۴/۳۹).

لوي درجو و الا باندي لوي مصيبتونه راخي

﴿٤٠﴾ وَعَنْ سَعْدِ قَالَ : سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَيُّ النَّاسِ
حضرت سعد <small>رضي الله عنه</small> ابي چې د نبي کریم <small>صلی الله علیه و سلم</small> نه پوښتنه وشوه چې په خلکو کې کوم یوکس (په
أَشَدُّ بَلَاءً ؟ قَالَ : الْأَنْبِيَاءُ ثُمَّ
محنت او مصیبت کې) دیرزیات اخته کېږي؟ نبي کریم <small>صلی الله علیه و سلم</small> وفرمایل چې: انبیاء او بیا هغه خلک
الْأُمَّلُ قَالَ أُمَّلُ يُبْتَلَى الرَّجُلُ عَلَى حَسَبِ دِينِهِ
چې د انبیاؤ سره ډیر مشابه وي، بیا هغه خلک چې ددوي سره ډیر مشابه وي (بیا نبي کریم <small>صلی الله علیه و سلم</small>
فَإِنْ كَانَ فِي دِينِهِ صُلْبًا
و فرمایل چې) انسان د خپل دین مطابق (په مصیبت کې) اخته کېږي نو کوم سړی چې په خپل دین کې ډیر
اشْتَدَّ بَلَاؤُهُ وَإِنْ كَانَ فِي دِينِهِ رِقَّةٌ هُوَ عَلَى
محنت کوي نو د هغه مصیبت هم سخت وي او که هغه په خپل دین کې نرم وي نو د هغه مصیبت هم سپک وي
فَمَا زَالَ كَذَلِكَ حَقٌّ
لهذا په خپل دین سخت سړی، دغه شان (په مصیبتو او مشکلاتو کې راگیروي) چې د هغې په وجه د هغه
يَنْشَى عَلَى الْأَرْضِ مَا لَهُ ذَنْبٌ . وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ : هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ . (١)
مغفرت وشي تردې چې هغه په زمکه په داسې حال کې گرځي چې د هغې په اعمال نامه کې هیڅ گناه نه وي.

(١) أخرجه الترمذي في السنن ٦٠١/٣ رقم الحديث: ٢٣٩٨، وأحمد في المسند ١٧٢١

توضیح: د دې حدیث مطلب دا دی چې په انبیاؤ باندې د ټولو نه ډیر مصیبتونه راځي. په هغوی کې چې کوم یو په ډیر اوچت مقام باندې وي په هغې ډیر تکلیفونه راځي.

نو ځکه په نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باندې د ټولو نه ډیر تکلیفونه راغلي دي ځکه د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مقام ډیر اوچت ؤو. نو برخه د بدن په اندازه باندې ده. او د اوچتو درجاتو په وجه مصیبتونه راځي. لکه د دوره حدیث محصلین د دې معیار مطابق وي او د درجه اولی محصلین د امتحان په معیار باندې وي. همدغه شان د انبیاؤ نه وروسته د انبیاؤ په وارثینو د علماؤ، اولیاؤ او صالحینو معامله ده.

يَبْتَلِي الرَّجُلَ: د دې نه د سابقه جملې تشریح او توضیح او تفسیر مقصود دی.

صَلْبًا: تصلب د سختی او د مضبوط والي په معنی دی چې په دین کې مضبوط دی. (المراقات ۴/۴۰).

رَقَّة: یعنی دین نرم دی، ایمان کمزوری دی، معیار کم دی. (المراقات ۴/۴۰).

هون: د نرمی کولو او د سهولت ورکول په معنی کې دی. (المراقات ۴/۴۰).

الله تعالی د خپل رحمت او ډیر لوی حکمت د لاندې داسي اساني کړي ده گیني که دا امتحان د ټولو یو شان وی نو ډیر کمزور و ایمانونو والاؤ به ایمان سره مخه خا کړی وی.

د مرگ سختی خراب څیز نه دی

﴿٤١﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ : مَا أُغْبِطُ أَحَدًا بِهَوْنِ مَوْتِ بَعْدَ الَّذِي

حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي: چې زه فخر نه کوم د چا د مرگ په آسانی باندې د هغه وخت نه پس چې ما

رَأَيْتُ مِنْ شِدَّةِ مَوْتِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. ^(۲)

لیدلي دي د مرگ سختي د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

توضیح: د حضرت عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د کلام مطلب دا دی چې ما به مخکې د مرگ سختی او د نزع د حالت تکلیف د مسلمان لپاره بده گڼله خو کله مې چې د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د نزع د حالت سختي ولیدله نو اوس زه د چا د مرگ په آسانی باندې فخر نه کوم ځکه دا د درجو د اوچتولو ذریعه ده.

اغبط: د فخر کولو په معنی کې دی. هون: دا د نرمی او د سهولت په معنی کې دی. (المراقات ۴/۴۰).

دسکرات الموت په وخت کې د نبی کریم ﷺ عمل

﴿٤٢﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ بِالْمَوْتِ

حضرت عائشه رضی اللہ عنہا وایي چې ما ولید و نبی کریم ﷺ چې دسکرات الموت په حالت کې و. د

وَ عِنْدَهُ قَدَحٌ فِيهِ مَاءٌ وَ هُوَ يُدْخِلُ يَدَهُ فِي الْقَدَحِ ثُمَّ

نبی کریم ﷺ خوا کې یوه پیاله وه نه پیاله کې لاس خکته کړو او بیا

يَمْسَحُ وَجْهَهُ ثُمَّ يَقُولُ: اللَّهُمَّ اغْنِنِي عَلَى مُنْكَرَاتِ

به یې خپل لاس مبارک په مخ باندې راخکلو او دا به یې فرمایل ای الله! زما مدد وکړي په لرې کولو د

الْمَوْتِ أَوْ سَكْرَاتِ الْمَوْتِ (١).

سختی د مرگ سره یاد "مرگ د سختی" په ځای "د مرگ شدت" و فرمایلو.

توضیح: سکره: د سکره جمع ده د دې نه مراد د مرگ شدت دی. (المراقات ۴/۴۰).

نبی کریم ﷺ په پیاله کې لاس و هلو او په خپل مخ به یې راخکلو چې د ساه و تلو په وجه چې بدن کې کوم گرمائش پیدا کېږي هغه لږ سپک شي. په نبی کریم ﷺ باندې دا د نزع تکلیف ځکه راغلو چې په دې سره امت ته سبق ورکړی شي چې د نزع حالت یو طبعي شی دی. که په چا راغله نو د نبی کریم ﷺ حالت دې رایاد کړي او اطمینان دې حاصل کړي. او نه دې نا امیده کېږي.

د دنیا سزا د آخرت د سزا نه بهتره ده

﴿٤٣﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا أَرَادَ اللَّهُ تَعَالَى

حضرت انس رضی اللہ عنہ راوي دی وایي چې نبی کریم ﷺ و فرمایل: کله چې الله تعالی اراده وکړي

بِعَبْدِهِ الْخَيْرَ عَجَّلَ لَهُ الْعُقُوبَةَ فِي الدُّنْيَا وَ إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِعَبْدِهِ الشَّرَّ

یو بنده ته د خیر نو هغه ته د گناهونو سزا زړه په دنیا کې ورکړي او کله چې د بنده نه د بدو اراده کوي نو د

أَمْسَكَ عَنْهُ بِذَلْبِهِ حَتَّى يُؤَافِيَهُ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. (٢)

هغې سزا گاني بندي کړي تر دې چې د قیامت به ورځ هغې ته د گناهونو پوره پوره سزا ورکړي.

(١) أخرجه الترمذي في السنن ٣٠٨٣ رقم الحديث: ٩٧٨.

(٢) أخرجه الترمذي في السنن ٦٠١٤ رقم الحديث: ٢٣٩٦، وأحمد في المسند ٨٧/٤.

د الله تعالى په رضایي کیدل په کار دي

﴿۴۴﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ عَظَمَ الْجَزَاءِ مَعَ عَظَمِ الْبَلَاءِ

حضرت انس رضي الله عنه راوي دي وايي چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم فرمايل: چې لوي اجر دی دلوي مصایبو

وَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ إِذَا أَحَبَّ قَوْمًا ابْتَلَاهُمْ فَمَنْ

په بدل کې او کله چې الله تعالى یو قوم خوبوي نو هغه (په مصایبو کې) اخته کړي نو څوک چې په (مصایبو

رَضِيَ فَلَهُ الرِّضَا وَ مَنْ سَخَطَ

کې) راضي شو نو د هغه د پاره (د الله تعالى) رضاه او کوم سړی چې (په مصایبو کې) ناراضه و نو د

فَلَهُ السَّخَطُ. (۱)

هغه د پاره د الله ناراضگی ده.

توضیح: په دې حدیث کې د مصیبت په وخت کې د انسان د ژوند دوه اړخونه ذکر شوي دي چې کله الله تعالی د یو انسان نه خوشحاله شي نو هغه هم په مصیبت کې اخته کړي او چې د چا نه ناراضه شي نو هغه هم په مصیبت کې اخته کړي. په دې حدیث کې فقط د اول طرف ذکر شوی خو دویم طرف هم د کلام د سیاق نه معلومېږي. د حدیث حاصل او مطلب دا دی چې کچرې د مصیبت په وخت کې بنده د الله تعالی په رضا باندې رضا وي نو دا دې خبرې علامت دی چې الله تعالی د دې بنده نه خوشحاله او رضایي او که د مصیبت په وخت کې بنده د الله تعالی په رضا باندې رضانه وي بلکې گلي کوي او د مصیبت په وخت کې د ناراضگی او ناخوشالی اظهار کوي نو دا د دې خبرې دلیل دی چې الله تعالی د دې بنده نه خوشحاله نه دی. خلاصه دا ده چې د الله تعالی محبوب بنده په مصیبتونو کې راگیروي او هغه په هغه مصیبتونو باندې صبر کوي او اجر ومومي. (المرقات ۴/۴۲).

د نیوي مصیبت سره گناهونه وینخل کېږي

﴿۴۵﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَزَالُ الْبَلَاءُ

حضرت ابو هریره رضي الله عنه راوي دي وايي چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم فرمايل: رسيږي هميشه مصیبتونه

بِالْمُؤْمِنِ أَوْ الْمُؤْمِنَةِ فِي نَفْسِهِ وَ مَالِهِ وَ وَلَدِهِ حَتَّى

مؤمن سړي او مؤمنې ښځې ته د دوي په خان، مال او اولاد کې تردې چې (کله) دوي (د مرگ نه وروسته)

يَلْقَى اللَّهَ تَعَالَى وَمَا عَلَيْهِ

د الله تعالى سره ملاقات وکړي نو په دوي باندې (يعنې ددوي په نامه اعمال کې) هيڅ يوه گناه نه وي

مِنْ خَطِيئَةٍ . وَرَوَى مَالِكٌ نَحْوَهُ وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ : هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ ^(۱)

(ځکه د مصيبتونو) په وجه د هغې ټول گناهونه بخښل شوي وي.

بيماري به د قيامت په ورځ د نیک عملونو کار کوي

﴿٤٦﴾ وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدِ السَّلَمِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ

حضرت محمد بن خالد سلمی د خپل پلار نه او هغه د خپل نیکه نه (يعنې خپل پلار) نه نقل کوي چې

قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا سَبَقَتْ لَهُ مِنَ اللَّهِ مَنزِلَةٌ

نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل د بنده د پاره د الله تعالى د طرف نه (په جنت کې) چې کومه عظيمه درجه مقرر

لَمْ يَبْلُغَهَا بِعَمَلِهِ ابْتِلَاءُ اللَّهِ فِي جَسَدِهِ أَوْ فِي مَالِهِ أَوْ فِي وَلَدِهِ

کړې شي او هغه يې د خپل نیک عملونو په وجه حاصل نه کړي نو الله تعالى د هغه په بدن يا مال يا اولاد

ثُمَّ صَبْرَهُ عَلَى ذَلِكَ يُبْلِغُهُ الْمَنزِلَةَ الَّتِي

(په مصيبت کې) اخته کړي او بيا هغه ته د صبر کولو توفيق ورکړي تر دې چې هغه تر هغې درجې پورې

سَبَقَتْ لَهُ مِنَ اللَّهِ. ^(۲)

ورسوي کومه چې د الله تعالى د طرف نه مقررې وي.

توضیح: د حديث مطلب دا دی چې يو سړی د يوې اندازې مطابق نيکی کوي خود الله په نزد د هغه درجه په جنت کې دومره لويه ده چې هغه په خپلو نیک اعمالو باندې هغه نه شي موندلی نو الله تعالى هغه په مريضتيا گانو کې اخته کړي. د دې لپاره چې هغه په جنت کې هغه لوي مقام ته ورسېږي چې کوم د دې نه مخکې الله تعالى د هغه د پاره مقرر کړی دی.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ٦٠٢/٤ رقم الحديث: ٢٣٩٩، وأحمد في المسند ٢/٢٨٧.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ١٧٠٣ رقم الحديث: ٣٠٩٠، وأحمد في المسند ٥/٢٧٢.

د بودوالي نه بچ کيدل ممکن نه دي

﴿٤٧﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَخِيرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مُثَلُّ ابْنِ آدَمَ

او حضرت عبد الله بن شخير رضي الله عنه راوي دي، وايي چې: رسول الله صلى الله عليه وسلم و فرمايل: ابن آدم

وَ إِلَى جَنْبِهِ تِسْعٌ وَ تِسْعُونَ مَنِيَّةً

(انسان په داسي حال کې پيدا شوې چې د هغه طرفونو کې (يعنې هغه ته نژدې) ۹۹ هلاکونکې مصايب

إِنْ أَخْطَأَتْهُ الْمَنَائِيَا وَقَعَ فِي الْهَرَمِ حَتَّى يَمُوتَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ^(۱)

دي که دغه مصيبتونه ده ته راونه رسېږي نو په بودا والي کې اخته شي تر دې چې هغه مړ شي.

توضیح: مطلب دا دی چې الله تعالی انسان په داسي حال کې پيدا کړی دی چې د هغې نه گير چاپيره نهه نوي (۹۹) مهلك بلاگاني گرځي راگرځي. که بالفرض هغه دې ټولو بلاگانو نه بچ شو. نو بودا والی داسي مصيبت دی چې ددې نه بچ کيدل ممکن نه دي. بودا والی به پرې راشي او مړ به شي.

دنيا کې صحت مند خلک به د قيامت کې د ناروغی ارمان کوي

﴿٤٨﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَوَدُّ أَهْلُ الْعَافِيَةِ

حضرت جابر رضي الله عنه راوي دي وايي چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم و فرمايل: آرزو او اميد به کوي اهل عافيت

(يعنې هغه خلک چې په دنيا کې دمصيبتونو نه محفوظ ؤ او ژوندي يې ډير په راحت او مزو کې تير شوی ؤ)

يَوْمَ الْقِيَامَةِ حِينَ يُعْطَى أَهْلُ الْبَلَاءِ الثَّوَابَ لَوْ

د قيامت په ورځ چې کله ورکړل شي په مصيبتونو کې اخته شوو خلکو ته ثواب او اجر، چې کاش! ددوي

أَنَّ جُلُودَهُمْ كَأَنَّ قُرْصَتَ فِي الدُّنْيَا بِالْمَقَارِيضِ.^(۲)

څرمني په قينچې باندې غوڅې شوې وي په دنيا کې (لکه څنگه چې نن په دې مصيبت کې اخته شوي

خلکو ته ډير اجر او ثواب ورکول کېږي ماته به هم دغه شان ډير ثواب را کړلی شوی وي).

توضیح: قرصت: داد مجهول صيغه ده قرص د غوڅولو په معنی کې دی. (المراقات ۴/۴۵).

بالمقاريض: داد مقراض جمع ده چې د قينچې په معنی کې دی. لکه ويل کېږي چې: القرص مقراض

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۱/۱۰۵ رقم الحديث ۲۱۵.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۱/۶۰۱ رقم الحديث ۲۱۰۶.

المحبة". (المرقات ۴/۴۵).

مطلب دادی چې کله د قیامت په ورځ مریضانو ته د مریضتیا په وجه ثوابونه ورکول شروع شي نو هغه خلک چې په دنیا کې ورته کله هم تکلیف او مریضتیا نه وه رسیدلي هغوی به ارمان کوي چې کاش په دنیا کې د مریضتیا په وجه زمونږه څرمني د بیټیگانو باندې غوڅي شوی وی چې مونږ ته دا اجر ملاؤ شوی وي خو اوس دا ارمان کول به فایده وي.

الآن قد لدمت و لم ينفع الندم
اب کیا پچھتائے ہوت جب پڑیاں چک گئیں کیت

(پښتو متل دی): اوس اوبه د ورځه تېري دي.

عقلمند سپری د ناروغی نه عبرت اخلي

﴿٤٩﴾ وَعَنْ عَامِرِ الرَّامِرِيِّ قَالَ : ذَكَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْأَسْقَامَ

حضرت عامر رام رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (يوخل) د بيماريو ذکر وکړو کړو نونبي عَلَيْهِ السَّلَام

فَقَالَ : إِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا أَصَابَهُ السَّقَمُ ثُمَّ عَافَاهُ اللَّهُ مِنْهُ

و فرمايل چې: مؤمن کله په بيماري کې اخته شي او بيا ورته الله تعالی دهغه نه خلاصی ورکړي نو دغه

كَانَ كَفَّارَةً لَنَا مَضَى مِنْ ذُنُوبِهِ وَ مَوْعِظَةً لَهُ فِيمَا يَسْتَقْبِلُ .

بیماري (فقط دانه چې) هغه دوروستنيو گناهونو کفارې شي بلکې دراتلونکي زماني دپاره د نصیحت سبب

وَ إِنَّ الْمُنَافِقَ إِذَا مَرِضَ ثُمَّ أُعْفِيَ

هم شي (يعني بيماري د اهو بيمار کړي نو بيا د پاره گناه نه کوي) او کله چې منافق مریض شي او بيا هغه بڼه شي

كَانَ كَالْبَعِيرِ إِذَا عَقَلَهُ أَهْلُهُ ثُمَّ أُرْسِلَهُ فَلَمْ يَدْرِ لِمَ عَقَلُوهُ وَلَمْ يَدْرِ

نودده مثال داوښ په شان وي لکه اوښ چې خپل مالک و ترو او بيا يې پريځود او اوښ په دې نه پوهيږي

لِمَ أُرْسِلُوهُ . فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)

چې دده مالک دا ولي ترلی و او ولي يې پريځودو؟ (د دې په اوریدو سره) یوسړی وویل چې: یا رسول الله

وَمَا الْأَسْقَامُ ؟ وَ اللَّهُ مَا مَرِضْتُ قَطُّ فَقَالَ :

بیماري څه شی ده؟ قسم په خدای که زه کله هم مریض شوی نه يم؟ نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته و فرمايل

فَمَنْ عَنَّا فَلَسْتَ مِنَّا. ^(۱)

زمونږ د خوانه پاسه ته زمونږ نه، نه یې.

توضیح: د دې حدیث مطلب واضح ده. د نبی کریم ﷺ د ارشاد خلاصه داده چې یو ورځ نبی کریم ﷺ د مریضتیا گانو تذکره وکړه او مؤمن او د منافق او مریض کیدلو او بیا درغیدلو تذکره یې وکړه چې د مؤمن مریضتیا د هغې د گناهونو کفارو یې او بیا لپاره ورته عبرت او نصیحت وي او توبه او استغفار کوي. خو منافق چې کله مریض شي او بیا تندرسته شي نو د هغې مریضتیا نه هیڅ عبرت او نصیحت اخلي بلکې د یو څارري لکه د اوبښ په شان وي چې هغه مالک ولي وتړلو او بیا یې ولي پرانیزلو؟ منافق نه توبه کوي، نه عبرت اخلي او نه استغفار وایي. د نبی کریم ﷺ په مجلس کې یو سړي پوښتنه وکړه چې دا مرض څه شی دی؟ زه خو کله نه یم مریض شوی. نبی کریم ﷺ ورته وفرمایل زمونږ د خوانه لار شه ځکه ته د مصیبتونو په لحاظ سره زمونږ نه نه یې. اگر که په اسلام قائم یې، کافر نه یې خو په دې خاصه شعبه کې د اسلام په طریقه نه یې. ځکه مسلمان په مصیبتونو او مشکلاتو کې اخته کېږي. (المرقات ۴/۴۶، الکاشف: ۳/۳۲۶).

د بیمار پرسی په وخت کې بیمار ته اطمینان ورکوی

﴿۵۱﴾ وَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِذَا دَخَلْتُمْ عَلَى

حضرت ابو سعید رضی الله عنه راوي دی وایي چې نبی کریم ﷺ وفرمایل: کله چې تاسو لار شئ

الْمَرِيضِ فَتَنَفْسُوا لَهُ فِي أَجَلِهِ

مریض (د هغه د حال پوښتنې) ته نو د هغې د ژوند باره کې د هغه غم لرې کړی (یعنې اطمینان ورکوی)

فَإِنَّ ذَلِكَ لَا يَزُدُّ شَيْئًا وَ يَطِّبُ

ځکه دا (تسلي اگرېکه) هیڅ یو شی (یعنې د مقدر لیکنه) نه شي منع کولی (مگر) دې سره خوشحالېږي

بِنَفْسِهِ. وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ ^(۲)

(ضرور) زړه د مریض.

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۱/۳۶۸ رقم الحديث: ۳۰۸۹.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۱/۱۱۲ رقم الحديث: ۳۰۸۷.

توضیح: فنفسواله: تنفیس دلته د غم لري کولو او د اطمینان ورکول په معنی کې دی. مطلب دا دی چې کله تاسو مریض د بیمار پرسی لپاره ورشی نو بیمار پرسی په هغه دوران کې هغې له د هغې د ژوند باره کې اطمینان ورکوی چې ته بالکل ښه یې. هیڅ د فکر خبره نه ده الله تعالیٰ زر صحت درکړي. په دې مشوري سره تقدیر خو نه بدلیږي خو مریض خوشحاله شي او د اطمینان ورکونکي هیڅ روپی پرې نه مصرفیږي. (المقات ۴/۴۷).

د انسان طبیعت عجیبه دی چې څه واورې نو څه ناڅه اثر پرې کوي او "من یسمع یخل" یو متل دی چې سړی کله څه واورې نو څه ناڅه سوچ کوي. همدغه وجه ده چې ډاکټر او هوبنیار طبیب مریض په اضطراري حالت کې نه خبروي. د حضرت اشرف علي تهانوي رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ متعلق یوه قیصه مشهوره ده چې ستا خادم ستا د طبیعت حالت یو طبیب ته بیان کړو. طبیب ورته وویل چې د دغه شان کیفیت والا سړی تر څه پورې څنگه ژوندی دی؟ دا خو ډیر تشویشناک حال دی. خادم راغلو او اشرف علي تهانوي رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ ته همغه الفاظ تکرار کړل. حضرت تهانوي رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ ډیر پریشان شو او وي فرمایل چې دا طبیب بي عقله دی. د مریض باره کې داسې ویل نه دې پکار. اوس ته لار شه او لږ لري لار شه او بیرته راشه او ماته ووايه چې طبیب وویله چې ستا حالت به ښه شي. هیڅ د پریشانی خبره نه ده. کله چې خادم د اشرف علي تهانوي رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ مخکې دا جمله وویله نو ډیر خوشحاله شو. د بحث لاندې حدیث کې هم دغه حکمت بیان شوی دی.

د خیتي په مرض د مر کیدونکي فضیلت

﴿۵۱﴾ وَعَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ صُرَدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ قَعَلَهُ

حضرت سلیمان ابن صرد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی وایي چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل: کوم سړی چې مر

بَطْنُهُ لَمْ يُعَذَّبْ فِي قَبْرِهِ. وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ^(۱)

شود خیتي د مریضتیا (مثلاً دست او استسقاء) نه نو هغه به د قبر په عذاب نه اخته کېږي.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۳/۳۷۷ رقم الحديث: ۱۹۶۴، وأحمد في المسند ۴/۲۶۲.

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

د غیر مسلمو د بیمار پرسی د یو خو فایدو ذکر

﴿٥٢﴾ عَنْ أَنَسٍ قَالَ : كَانَ غُلَامٌ يَهُودِيٌّ يَخْدُمُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې يو يهودي هلک ؤ چې دنبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خدمت به يې کولو کله چې
فَعَرِضَ فَأَنَاءَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعُودُهُ فَقَعَدَ عِنْدَ رَأْسِهِ
مريض شو نو نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دهغه بیمار پرسي وکړه او دهغه سر سره نزدې کيناستلو او ورته يې
فَقَالَ لَهُ : أَسْلِمَ . فَنظَرَ إِلَى أَبِيهِ وَهُوَ عِنْدَهُ
وويل چې: ته مسلمان شه هلک دخپل پلار طرف ته وکتل چې دهغه خواکې نزدې ناست ؤ دهغه پلار ورته
فَقَالَ : أَطِغَ أَبَا الْقَاسِمِ . فَأَسْلَمَ .
وويل چې د ابو القاسم (يعني نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حکم ومنه نو هغه هلک اسلام قبول کړو. نبي کریم
فَخَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَقُولُ : الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په دې وېنا سره بهر راووتلو چې: حمد او ثناء دهغه خدای دپاره ده چا چې دا هلک (د
أَنْقَذَهُ مِنَ النَّارِ. ^(١)
اسلام په ذريعي سره) د اور نه خلاص کړو.

توضیح: فنظر الی ابيه: دي خوان د خپل پلار اړخ ته د اجازت خستلو په غرض وکتل. پلار يې اگر چې يهودي ؤ و مگر د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حقانيت يې پيژندلو او د نزع په حالت کې د خوي لپاره دهغه زړه نرم شوی ؤ و. ځکه هغه د مسلمان کيدلو اجازت خوي ته ورکړو. (المرقات ۴/۴۸).

فايدي: د دې حديث نه يو خو فايدي معلوم يږي.

اوله فايده: داده چې د ذمي يهودي بیمار پرسي جائز ده. بلکې د عام يهودو د بیمار پرسي کې هم څه باک نشته دی. په کتاب خزانه کې هم دغه شان ليکل شوي دي. البته د مجوسيانو په بیمار پرسي کې د علماؤ اختلاف دی. ځينې ورته جائز او ځينې ورته ناجائز وايي. راجحه ده چې د فاسق د بیمار پرسي لپاره په تللو کې هم څه باک نشته دی.

(١) أخرجه البخاري ٢/٢١٩، رقم الحديث: ١٣٥٦، وأبو داود في السنن ١٧٤٣، رقم الحديث: ٣٠٩٥، وأحمد في المسند ٣/٢٢٧.

دویمه فایده: داده چې د خدمت لپاره یهودي ساتل جائز دې خو په دې شرط چې خارجي مانع نه وي.
دریمه فایده: داده چې بیمار پرسي کونکي ته په کار ده چې د مریض سر ته کیني لکه څنگه چې نبي کریم ﷺ کیناستلو. (المراقات ۴/۴۸).

څلورمه فایده: داده چې حتی الوسع د انسان سره خیر خپلگنه کول په کار دي. د ژوند په آخري وخت کې هدایت نصیب کیدلی شي.

پنځمه فایده: داده چې ماشومانو له په کار ده چې د غټو په هره فیصله کې د اجازت اخستلو کوشش وکړي.

شپږمه فایده: داده چې مشرانو له په خپل کشرانو باندې ظلم کول په کار نه دي.

اوومه فایده: داده چې د یو کافر په مسلمان کیدلو باندې د الله تعالی شکر ویستل په کار دي.

اتمه فایده: داده چې د نابالغه هلک اسلام قبولو معتبر دې لکه څنگه چې د امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللهِ مَسْلُک دى. دهغه خوش قسمته نوم عبد القدوس و. (المراقات ۴/۴۸).

بیمار پرسي کونکي ته فرښتې دعاء کوي

﴿٥٣﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ عَادَ مَرِيضًا
ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی وايي چې نبي کریم ﷺ فرمايل: کله چې څوک د مریض بیمار پرسي
تَادَى مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ : طِبْتَ
کوي نو آواز کونکی (يعني فرښته) د آسمان نه په آواز کولو سره وايي چې خوشحالي دې وي تالره په دنيا او
وَ كَابَ مَمْشَاكَ وَ تَبَوَّأَتْ مِنْ الْجَنَّةِ مَنزِلًا. (١)
آخرت کې، بنه دي وي گرځيدل ستا (په دنيا يا آخرت کې) او در دې کړی شي تاته په جنت کې يوه لويه درجه.

د مریض په باره کې خلکو ته د حوصلې خبره کول په کار دي

﴿٥٤﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: إِنَّ عَلِيًّا خَرَجَ مِنْ عِنْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي
حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې کله حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د نبي کریم ﷺ د خوا نه راغلو په
وَجَعَهُ الَّذِي تُوْفِّي فِيهِ فَقَالَ النَّاسُ:
هغه وخت کې چې کله نبي کریم ﷺ په مرض الموت کې اخته شوی و نو خلکو ترې نه وپوښتل

(١) أخرجه الترمذي في السنن ٣٦٠/٤ رقم الحديث: ٢٠٠٨، وابن ماجه ١٦٤/١ رقم الحديث: ١٤٤٣.

يَا أَبَا الْحَسَنِ ! كَيْفَ أَصْبَحَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ؟ قَالَ :

يا ابو الحسن (داد حضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ کښت و) د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طبيعت څنگه و؟ هغه وويل چې

أَصْبَحَ بِحَمْدِ اللَّهِ بَارِتًا. ^(۱)

د خداي شکر دی چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د مريضتيا نه دښه کيدونکي په شان سحر تير کړو (يعنې شکر

دی چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ښه دی).

توضیح: بارتا: يعنې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نن ښه دی. صحت مند دی. د مريضتيا حالت يې ښه دی. دا خبره نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه وخت وکړه چې کله نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د خلکو نه د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د مرض باره کې معلومول وغوښتل. حضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خلکو ته حوصله ورکوله چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ښه دی. دا جمله به حضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په خپل اندز سره کړي وي او ياد مایوسۍ باوجود د نیک فالۍ په توگه حضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ داسي ويلي وي حال دا چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په همغه ورځ وفات شو. (المراقات ۴/۴۹).

په بيماري باندې صبر کول د جوړيدو نه بهتر دي

﴿٥٥﴾ وَعَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ قَالَ : قَالَ لِي ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : أَلَا أُرِيكَ

حضرت عطاء بن ابي رباح وايي چې يوه ورځ حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايل چې آيا زه ونه ښايم تاسو

امْرَأَةً مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ ؟ فَقُلْتُ : بَلَى . قَالَ : هَذِهِ الْمَرْأَةُ السُّودَاءُ

ته يوه جنتۍ ښځه؟ ما عرض وکړو چې او (خامخايې راته وښايه) هغه وويل چې دا "توره ښځه (بيايي

أَنْتِ النَّبِيَّةُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . فَقَالَتْ :

و فرمايل چې يو ځل) دا ښځه د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې حاضره شوه او وي ويل چې: يا رسول

لِي أَصْرُ وَإِنِّي أَتُكَشَّفُ

الله! زه د مرگي په مرض اخته يم (چې مرگي پاسي) نوزه ويريږم چرته په بينخودۍ کې زما ستر کولاؤ نه شي.

فَادْعُ اللَّهَ تَعَالَى لِي . قَالَ :

لهذا ته (نبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) زما د پاره د الله نه دعا وغواړه (چې زما بيماري لري شي) نبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل:

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۷/۱۱، رقم الحديث: ۱۲۶۶، وأحمد في المسند ۳۲۵۱

إِنْ شِئْتَ صَبْرًا وَ لَكَ الْجَنَّةُ وَإِنْ شِئْتَ دَعَوْتَ اللَّهَ تَعَالَى أَنْ يُعَافِيكَ

که غواړي نو صبر وکړه تاته به جنت ملاؤشي او که غواړي زه به درته دعاء وکړم چې الله تاته شفاء درکړي

فَقَالَتْ . أَصْبِرُ فَقَالَتْ : إِنْ أَنْكَشَفُ

بنځي وويل چې زه صبر کوم او بيا يې وويل چې : زه دستر بنکاره کيدونه ويريريم نو د الله تعالی نه دا دعاء

فَادْعُ اللَّهَ أَنْ لَا أَنْكَشَفَ

وغواړه چې (د مرض د شدت او په بيخودۍ کې) زما دستر بنکاره نه شي نونبي عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ د هغې د پاره

فَدَعَا لَهَا. ۱۱

دعاء وغوښتله.

توضیح : امرأة: د هغه مبارکې بنځې نوم سعيره يا سقيره يا سکيره وه. دې به د حضرت خديجه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا سرگو منځولو.

دې بنځې ته نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د صبر کولو وويله او صبر کولو باندې يې د جنت بشارت ورکړو. (المراقات ۴/۵۰).

د علماؤ او صوفياؤ يوه طبقه دغه اړخ ته تلي ده چې ترک علاج افضل دی. علاج کول په کار نه دی. خو د امت عام فقهاء دې اړخ ته تلي دي چې علاج کول سنت او جائز دي. خو واجب او لازم نه دي. اصل خبره داده چې د خلکو طبيعتونه او مشغولات مختلف دي. د ځينو طبيعتو لپاره علاج بهتره دی او د ځينو لپاره نه کول بهتر دي. خو ځينې خلک د نورو لپاره فائده مند وي. مثلاً علماء دې نود داسي خلکو لپاره د مريضتيا په ځاي صحت مند و سیدل ډير بهتره دي. دا د دې لپاره چې د خدای مخلوق ته فايده ورسوي. د دې حديث نه دا هم معلومه شوه چې علاج کول جائز او مسنون دي. (المراقات ۴/۵۰).

دې بنځې ته د صبر کولو او په مرض کې پاتې کيدلو ترجيح ورکړی شوي ده چې جنت ورته ملاؤ شي خو يو عرض وکړو چې د مرگي د دوري په وخت کې خپلي جامې شلوم چې ستر مې بنکاري نونبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د الله تعالی نه دعا وغوښتله او هغه بنځه مريضه پاتې شوه خو جامې يې نه شلولي. (المراقات ۴/۵۰).

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱۱۱/۱۰، رقم الحديث: ۵۶۵۲، ومسلم في صحيحه ۱۹۹۸/۱، رقم الحديث: ۲۵۷۶-۵۸، وأحمد في

﴿۵۶﴾ وَعَنْ يَحْيَىٰ بْنِ سَعِيدٍ قَالَ: إِنَّ رَجُلًا جَاءَهُ الْمَوْتُ فِي زَمَنِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

یحیی ابن سعید رضی اللہ عنہ وایي چې د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم زمانه کې په یو سړي (ناخاپا) مرگ راغلی

فَقَالَ رَجُلٌ: هَنِيئًا لَهُ مَاكَ وَ لَمْ يُبْتَلْ بِمَرَضٍ

یو سړي وویل چې دا مرگ دې مبارک وي داسي مر شو چې په هیڅ مرض اخته نه و ددې په اوریدو سره

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَيْحَكَ وَمَا يُدْرِيكَ

نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرماییل افسوس دی په تاباندې څه شوي دي؟ (بغیر د مرض نه ناخاپا مرگ ښه مه

لَوْ أَنَّ اللَّهَ ابْتَلَاهُ بِمَرَضٍ فَكَفَّرَ عَنْهُ مِنْ سَيِّئَاتِهِ. ^(۱)

گڼه) که الله ده ته د مرض سره مرگ ورکړی وی نو (د مرض په بدل کې) به دده خطاگانې بخښلی شوی وی

د صبر کوونکي مريض فضیلت

﴿۵۷﴾ وَعَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ وَ الصُّنَابِيِّ أَنَّهُمَا دَخَلَا عَلَى رَجُلٍ مَرِيضٍ يَعُودَانِهِ

د شداد ابن اوس رضی اللہ عنہ او د صنابحي رضی اللہ عنہ باره کې روایت دی چې دواړه یو مریض سړي له لارل اود

فَقَالَ لَهُ: كَيْفَ أَصْبَحْتَ قَالَ

هغه بیمار پرسي یې وکړه نو دواړو د مریض نه وپوښتل چې ستا سحر څنگه تیر شو؟ مریض وویل چې ما

أَصْبَحْتُ بِنِعْمَةٍ

(رضاء او تسلیم او شکر) نعمت سره سحر کړو (یعنې د مرض او تکلیف په وجي زه خواه بدی شوی نه یم

بلکي رضا بتقدیر او د صبر لمن مې نیولي ده چې دهغې په وجه زما زړه په خوشالی او اطمینان کې دی)

قَالَ لَهُ شَدَّادٌ: أَبَشْرَ بِكَفَّارَاتِ السَّيِّئَاتِ وَ حَظِّ الْخَطَايَا

شداد رضی اللہ عنہ غورتو ته وویل چې دگناهونو دڅنډو او دخطاگانو دلري کیدو د بشارت سره خوشحاله اوسي

فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ إِذَا أَنَا ابْتَلَيْتُ عَبْدًا

ځکه ما د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه اوریدلي دي چې الله تعالی وایي زه چې کله اخته کړم خپل مؤمن بنده

مِنْ عِبَادِي مُؤْمِنًا فَحَدِّثِي

په (مريضتيا يا مصيبت کې) او هغه بنده په هغه امتحان باندې (خفه نه شي بلکې) زما تعريف کوي نو

عَلَى مَا ابْتَلَيْتُهُ فَإِنَّهُ يَقُومُ مِنْ مَضْجَعِهِ ذَلِكَ كَيَوْمِ

هغه دخپلې د علالت بستري نه داسې (د گناهونو نه پاک) راپاسي دهغه ورځې په شان په کومه ورځ

وَلَدَتْهُ أُمُّهُ مِنَ الْخَطَايَا. وَ يَقُولُ الرَّبُّ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى : أَنَا قَيَّدْتُ عَبْدِي

چې دمورنه پاک پيدا شوې وي او دغه شان الله تعالی (فرنستو ته) وايي چې ما خپل بنده په قيد کې اچولي

وَ ابْتَلَيْتُهُ فَأَجْرُوا لَهُ

دی او هغه مې په امتحان کې اچولی دی. لهذاته (دهغې په اعمال نامه کې) هغه نیک اعمال جاري لیکه

مَا كُنْتُمْ تُجْرُونَ لَهُ وَ هُوَ صَاحِبٌ (۱)

چې تابه د تندرستی په زمانه کې لیکلو.

مصیبتونه گناهونه ختموي

﴿٥٨﴾ وَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِذَا كَثُرَتْ ذُنُوبُ الْعَبْدِ

حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: کله چې ديو بنده گناهونه ډير شي او د

وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ مَا يُكَفِّرُهَا مِنْ الْعَمَلِ ابْتَلَاهُ اللَّهُ

هغه په نیک اعمالو کې هيڅ نیک عمل پاتې نه شي چې دهغې گناهونه لري کړي نو الله تعالی هغه اخته

بِالْحَزَنِ لِيُكَفِّرَهَا عَنْهُ. (۲)

کړي په غم او مشکل کې کړي ددې دپاره چې دهغه بنده گناهونه لري کړي.

د بيمار پرسې لوي فضيلت

﴿٥٩﴾ وَ عَنْ جَابِرٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَنْ عَادَ مَرِيضًا

حضرت جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وايي چې کله يو سړي يو بيمار ته ورشي (د بيمار

(۱) أخرجه أحمد في المسند ۱/۱۲۳.

(۲) أخرجه أحمد في المسند ۶.

لَمْ يَزَلْ يَخُوضُ الرَّحْمَةَ حَتَّى يَجْلِسَ فَإِذَا جَلَسَ

پرسی دپاره) نو ترڅو چې هغه کیناستلی نه وي نو درحمت په دریاب کې وي او کله چې دمریض سره کیني

إِغْتَمَسَ فِيهَا. (۱)

نو درحمت په دریاب کې ډوب شي.

د اوبو په ذریعې سره د تېبې علاج

﴿٦٠﴾ وَعَنْ ثَوْبَانَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " إِذَا أَصَابَ أَحَدَكُمْ الْحُمَّى

حضرت ثوبان رضی اللہ عنہ وايي چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل " چې کله په تاسو کې د يو کس تبه شي

فَإِنَّ الْحُمَّى قِطْعَةٌ مِنَ النَّارِ

او هغه تبه (دا چې) د اوريوه توکره ده نو ځکه هغه مړ کول غواړي لهذا هغه سړی (چې تبه يې وي) ورته

فَلْيُظْفِرْهَا عَنْهُ بِالْمَاءِ فَلْيَسْتَنْقِ فِي نَهْرٍ جَارٍ وَلْيَسْتَقْبِلْ جُرَيْتَهُ فَيَقُولُ: بِسْمِ اللَّهِ

په کار ده چې په روان نهر کې کوزشي او د اوبو د بهيدلو مخي ته ودریږي. او ودي وايي: په نوم د الله

اللَّهُمَّ اشْفِ عَبْدَكَ وَصَدِيقَ رَسُولِكَ

سره يا الله شفاء ورکړي خپل بنده ته او خپل رسول ته (يعني دهغه خبره رښتيا کړي چې ماته شفا عرا کړي)

بَعْدَ صَلَاةِ الصُّبْحِ وَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ

او دا عمل د سحر د موندنې نه وروسته د لمر دراختلونې مخکې وکړي او غوږ په دې ووهي په اوبو کې درې غوږي

وَلْيُنْفِيسَ فِيهِ ثَلَاثَ غَمَسَاتٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فَإِنْ لَمْ يَبْرَأْ فِي ثَلَاثٍ فَخَمْسٍ فَإِنْ لَمْ يَبْرَأْ

درې ورځې که په درې ورځو کې ښه نه شونو بيا دې (دا عمل) تر پنځه ورځو پورې وکړي او که ښه نه شو

فِي خَمْسٍ فَسَبْعٍ فَإِنْ لَمْ يَبْرَأْ فِي سَبْعٍ

په پنځه ورځو کې هم نو بيا دې تراوه (۷) ورځو پورې دا (عمل) وکړي او که په اووه ورځو کې هم ښه نه شو

فَتَسْعُ فَإِنَّهَا لَا تَكَادُ تُجَاوِزُ تِسْعًا بِإِذْنِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ". رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا أَحَدِيثٌ غَرِيبٌ^(۱)

نویادی ترننه (۹) ورځو پورې دا عمل وکړي د الله تعالی په حکم سره تبه به دنهه ورځونه ډیر دوام ونه لري (یعنې دهغې نه وروسته به تبه ختمه شي).

توضیح: فليطفئها بالماء: یعنی تبه د اوریوه ټوټه ده. ددې نه مراد په بدن د حد نه ډیر گرمائش (حرارت) مراد دی. چې دبله وجې د مازغو د رگونو د چادولو خطروي. نو ځکه دا گرمائش د اوبو په ذریعې سره مړ کړی. (المراقات ۴/۵۳).

اوس ددې طریقه نبی کریم ﷺ بیان کړي ده چې فليستنقع استنقاء په اوبو کې کوزیدلو ته وایي یعنی په روانو اوبو کې کوز شي.

وليستقبل: یعنی د اوبو د بهاؤ اړخ ته دې سپري ودریږي او پاس ذکر شوي دعا دې ولولي. دا عمل د سحر د موندنه وروسته تر د لمر راختلو نه مخکې وکړي. (المراقات ۴/۵۳).

ولینغمس: انغماس غوپه وهلو په معنی کې دی.

ثلاثة ایام: ددې جملي مطلب دا دی چې ددرې ورځو هره ورځ درې درې غوپي ووهي او دا احتمال هم دی چې تر درې ورځو پورې هره ورځ یوه غوپه ووهي. که په دې کې صحیح نه شو نو دا عمل دې تر پنځو ورځو وکړي. که صحیح نه شو نو تر اووه ورځو پورې دې دا عمل وکړي. که صحیح نه شو نو تر ننه ورځو پورې دې دا عمل وکړي او دنهه ورځونه به ان شاء الله بخار نه ډیريږي. (المراقات: ۴/۵۴).

دا خبر دیاولو وړ ده چې دتبي ډیر قسمونه وي. دهرې تبي لپاره دا علاج نه دی. په ځینې تبه کې په غسل کولو سره مرض نور هم ډیر شي. دا دیو مخصوص تبي متعلق علاج بیان شوی دی. کوم چې په حجاز کې ؤو. چې هغې ته صفراوی بخار وایي. نو ځکه اوبه د غسل لپاره ډیر فایده مندي دي. مایو ځل دتبي په حالت کې غسل وکړو. لا د غسل نه فارغ شوی نه ؤم چې تبه مې ختمه شوه.

بهر حال په دغه نوی زمانه کې هم په اوبه سره تبه کمول کېږي. او ماهرین ډاکتران مریض ته وایي چې د دوائی په ځای اوبه او واورې سره ځان یخ کړي. دست پاک لوند کړي او تندي او بدن نه یې راتاؤ کړي. او ډیره فایده ورسره کېږي. بهر حال ذکر شوي علاج نه مخکې ډاکتر نه معلومول په کار دې چې کوم قسمه تبه ده. که صفراوی خجازی تبه وي نو بیا همدغه علاج دی چې ډیر مجرب دی. او بله کومه تبه ده او په غسل کولو سره ډیريږي نو بیا حدیث مه ملامتوی بلکي خپله ناپوهي او بي تدییري ملامته کړی.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۳۵۷/۱ رقم الحديث: ۲۰۸۱، وأحمد في المسند ۲۸۱/۵.

تبی ته کنخل مه کوی

﴿۶۱﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: ذُكِرَتِ الْحَقَىٰ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې: (يوخل) د نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مخي ته د تبي ذکر وشو، نو

فَسَبَّهَا رَجُلٌ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تَسْبَهَا فَإِنَّهَا تَنْفِي الذُّنُوبَ

يوسري ورته بدويل شروع کړل (ددې په اوریدو سره) نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې: تبي ته بد مه

كَمَا تَنْفِي النَّارُ خَبَثَ الْحَدِيدِ. (۱)

وايه بلکي تبه گناهونه داسي لري کوي لکه څنگه چې اورد و سپني نه گند لري کوي.

په مؤمن باندې تبه ولې راځي؟

﴿۶۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَادَ مَرِيضًا

حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د يو مريض بيمار پرسي وکړه (چې تبه يې وه)

فَقَالَ: "أَبْشُرْ فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ: هِيَ نَارِي أَسْلَطَهَا

او هغه تبه يې وفرمايل چې خوشخبري ده تالره ځکه الله تعالی فرمايي چې تبه زما اوردی چې زه يې مسلط

عَلَىٰ عَبْدِي الْمُؤْمِنِ فِي الدُّنْيَا لِيَكُونَ حَظَّهُ مِنَ النَّارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ " (۲)

کوم په خپل مؤمن بنده باندې د اددې دپاره چې د تبه دده په حق کې د قيامت په ورځ د دوزخ دا ورېدل شي

غريبي، ولږه او مريضتيا د گناهونو د بځښلو سبب دی

﴿۶۳﴾ وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِنَّ الرَّبَّ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى يَقُولُ:

او حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دي وايي چې: نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: الله تعالی فرمايي چې

وَ عِزِّي وَ جَلَالِي لَا أُخْرِجُ أَحَدًا مِنَ الدُّنْيَا أُرِيدُ أُغْفِرَ لَهُ

قسم دی زما په خپل عزت او جلال باندې چې زه کوم بنده بځښم نوزه هغه د دنيا نه تر هغه وخت پورې نه بوزم

(۱) أخرجه ابن ماجه في السنن ۱۱۴۹/۲ رقم الحديث: ۳۴۶۹.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۳۵۹/۱ رقم الحديث: ۲۰۸۸.

حَتَّىٰ أَسْتَوِيَّ كُلَّ خَطِيئَةٍ فِي عُنُقِهِ بِسَقَمٍ فِي بَدَنِهِ وَ إِقْتَارٍ فِي رِزْقِهِ " . رَوَاهُ رَزِين

ترخو چې هغه بنده په مرض کې اخته نه کړم او د هغه رزق تنگ کړم او د هرې گناه بدله چې د هغه په ذمه وي ورنه کړم

توضیح: اقتار قنور: تنگدستی او فقر و فاقی ته وایي یعنې په بدنې مریضونو او فقر و فاقی باندې به د هغې گناهونه معاف کړم.

د حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يَوْمَ عَجِيبِهِ وَاقِعَهُ

﴿٦٤﴾ وَ عَنْ شَقِيقٍ قَالَ : مَرِضَ عَبْدُ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ فَعَدَنَاهُ

شقيق رَحِمَهُ اللهُ وَايي چې (کله) حضرت عبد الله ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مریض شونو مونږ دده بیمار پرسی ته لاړو

فَجَعَلَ يَبْكِي

هغه زموږ مخامخ په ژړا شو خلکو (دا گمان کولو چې هغه دخپلي مریضتیا د تکلیف او دخپل ژوند سره میني

فَعَوَّبَ فَقَالَ : إِنِّي لَا أَبْكِي لِأَجْلِ الْمَرَضِ

دو جی نه ژاړي) باندې د ناخوابی اظهار وکړو ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وویل زه د مریضتیا دو جی نه ژاړم

لِأَنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : الْمَرَضُ كَفَّارَةٌ

ځکه ما خپله د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اوریدلي دي چې مریضتیا د گناهونو د لېرې کولو سبب دی. زه

وَ إِنَّمَا أَبْكِي أَنَّهُ أَصَابَنِي عَلَىٰ حَالِ فَتْرَةٍ وَ لَمْ يُصِِبْنِي فِي حَالِ اجْتِهَادٍ

خو ځکه ژاړم چې زه بوډه او الوی په حالت کې مریض شوم، د قوت او محنت په وخت کې ولی مریض نشوم؟

لِأَنَّهُ يُكْتَبُ لِلْعَبْدِ مِنَ الْأَجْرِ إِذَا مَرِضَ مَا كَانَ يُكْتَبُ لَهُ

ځکه کله چې بنده مریض شي نو (د هغې د مریضتیا په ورځو کې) همغه اعمال لیکل کېږي کوم به چې

قَبْلَ أَنْ يَمْرُضَ فَمَنْعَهُ مِنْهُ الْمَرَضُ . رَوَاهُ رَزِينُ

د مریضتیا نه مخکې لیکل کیدل او اوس مریضتیا هغه دې عمل نه لري ساتلی دی.

توضیح: حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د مریضتیا په حالت کې ژړل. چا ملامت نه کړو چې ته دومره معتبر

سړی یې اړه مریضتیا له وجی ژاړي. حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وفرمایل چې د مریضتیا له وجی نه

ژاړم بلکې په دې وجه ژاړم چې د دې مریضتیا نه مخکې زه کمزوری او بوډاؤم نو عمل به مې کم کولو.

کاش که زه ځوان وی او په عبادت کې مې ښه خواري کولی او بیا مریض شوی وی نو د بیماری په حالت

کې به مې ډیر ثواب گتلی وی. اوس خو به ماته ثواب کم ملاویږي. ځکه د بوډه او الوی په وجه د صحت په

حالت کې ما ډیره خواري اونکړی شوه. ځکه د نبي کریم ﷺ د ارشاد مطابق مریض ته د مرض د حالت همغه ثواب ملاویږي کوم یې په روغ حالت کې کولو. (المرقات ۴/۵۷).

د یو موضوعي حدیث مطلب

﴿٦٥﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ : كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَعُودُ مَرِيضًا إِلَّا بَعْدَ ثَلَاثٍ (١).

حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې: نبي کریم ﷺ په ددرې ورځونه وروسته د مریض بيمار پرسي کوله.

توضیح: الا بعد ثلاث: ددې حدیث ظاهري حکم همدغه دې چې نبي کریم ﷺ به د مریض بيمار پرسي ددرې ورځونه وروسته کوله. ددې نه مخکې به تللو. تر کومه چې ددی مسئلي تعلق دی نو د بيمار پرسي حکم د کوم وخت سره مقید نه دی. هر وخت کې سرې د مریض بيمار پرسي له تللی شي. تر کومې چې د حدیث تعلق دی نو علماء وايي چې دا ضعیف غیر معمول به دی. (المرقات ۴/۵۷) بلکې ځينې علماء وايي چې دا حدیث موضوعي دی يعنې د ځان نه جوړ کړی شوی دی او په مشکوٰة کې هم دغه یو حدیث موضوعي دی. "الکل جواد کبوة و لکل سيف نبوة" يعنې هر بڼه اس کله ټکر خورې او په هره بڼه توره کې کله کنډ و پيدا کېږي.

د مریض دعاء فرښتو د دعا په شان ده

﴿٦٦﴾ وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِذَا دَخَلْتَ عَلَى مَرِيضٍ

حضرت عمر بن خطاب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم ﷺ وفرمايل: کله چې تاسو مریض ته لاړ شی

فَمُرَّةٌ يَدْعُو لَكَ فَإِنَّ دُعَاءَهُ كَدُعَائِ الْمَلَائِكَةِ (٢).

نو هغه ته ووايې چې ستاسو لپاره دعاء وکړي ځکه د هغه دعاء د فرښتو د دعا په شان وي.

توضیح: مریض له پکا ده چې هر وخت د ځان لپاره، د خپلوانو لپاره او د ټولو مسلمانانو لپاره دعا وکړي او بيمار پرسي کونکو له هم په کار ده چې په هغې باندې ځان لپاره دعا وغواړي ځکه هغه د خپل مخصوص احوال په ذريعي سره د فرښتو ته هم نژدې شوي دی او د هغوی سره مشابه شوی هم دی ځکه د هغې دعاء د فرښتو د دعا په شان دی.

(١) أخرجه ابن ماجه في السنن ٤٦٢/١ رقم الحديث ١٤٣٧، والبيهقي في شعب الإيمان ٥٤٢٠٦ رقم الحديث ٩٢١٦.

(٢) أخرجه ابن ماجه ٤٦٣/١ رقم الحديث ١٤٤١.

د مریض په خوا کې شور کول په کار نه دي

﴿٦٧﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: مِنَ السُّنَّةِ تَخْفِيفُ الْجُلُوسِ وَقِلَّةُ الصَّخَبِ فِي الْعِيَادَةِ عِنْدَ الْمَرِيضِ

حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې د بيمار پر سي په وخت کې د بيمار سره کمه ناسته او شور نه کول سنت

قَالَ: وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا كَثُرَ لَعْنُهُمْ

دي " او ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه وخت کله چې په صحابو کې د شور

وَ اِخْتِلَافُهُمْ : قَوْمُوا عَنِّي . رَوَاهُ رَزِين

او غوغا او اختلاف ډیر شو نو نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې زما له خوا نه پاسیږی .

توضیح : حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې په بيمار پر سي کې د سنت طريق داده چې د مریض سره کم کینی . دا په هغه وخت کې دی چې کله مریض باندي د بيمارۍ پوښتنه کونکي بوج شي او کور والوته زحمت شي خو که د بيمار پر سي والاداسي سړی وی چې په هغې سره مریض ته سکون او راحت وي نو بيا ډیر ساعت پورې ناسته په کار ده .

الصخب: شور او غوغا ته صخب وايي دا خو په هر حالت کې ناجائز ده . حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په خپله دعوی باندي د حديث قرطاس نه استدلال کړی دی چې هغه وخت کله شور شو نو نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې زما له خوا نه لار شي . د حديث قرطاس واقع د مشکوة جلد ثاني په آخري بابونو کې "باب وفات النبي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ" د لاندې راروانه ده انتظار وکړی . (المراقات ۴/۵۹).

د بيمار پر سي مسنونه طريقه هغه ده چې مختصره وي

﴿٦٨﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَلْعِيَادَةُ

او حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل : "د بيمار پر سي افضله طريقه د

فَوَاقٍ نَاقَةٍ . وَ فِي رِوَايَةٍ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ مُرْسَلًا :

اوبسي دوه ځله لشلو د مينځنی و قفي هومره دی او سعيد ابن مسيب دروايت مطابق چې دارسال په طريقه

أَفْضَلُ الْعِيَادَةِ سُرْعَةُ الْقِيَامِ .^(۱)

منقول دی د الفاظ دي چې: بهترينه بيمار پر سي همغه ده چې په هغې کې بيمار پر سي کونکي زر لار شي .

(۱) رواه البيهقي في شعب الایمان ۵۱۳۶ رقم الحديث ۹۲۲۲

توضیح: فواق ناکه: د دې جملي تشریح به ان شاء الله په کتاب الجهاد کې راشي. دلته دا وگڼي چې د اوبني نه د شورو رايستلو لپاره چې کله سړی ځي او اوبنه د هغې د تئینو لپاره پرېږدي. نو اوبنه د خپل بچي لپاره شوه پرېږدي. خودا چې انسان هونپار دی نو هغه لار شي او هغه د اوبني بچي ترینه جلا کړي او شوه ولوشي.

مريض چې څه شی و غواړي هغه پرې و خوری

﴿٦٩﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ : أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَادَ رَجُلًا فَقَالَ لَهُ:
حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ چې چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د یو کس بیمار پرسي و کړه بیا یې د هغه نه تپوس
مَا تَشْتَهِي؟ قَالَ: أَشْتَهِي خُبْزَ بُرٍّ. قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
وکړو چې څه شی ته دې زړه کېږي؟ هغه ورته وویل چې: د وربشو د ودی ته، نبی عَلَيْهِ السَّلَام و فرمایل چې
مَنْ كَانَ عِنْدَهُ خُبْزُ بُرٍّ فَلْيَبْعْهُ إِلَى أَخِيهِ.
چا سره چې د وربشو د ودی وي نو هغه ته په کار ده چې هغه خپل ورور (یعنې دې مریض) ته راو لېږي.
ثُمَّ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا اشْتَهَى مَرِيضٌ أَحَدِكُمْ شَيْئًا
بیا نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمایل چې "کله په تاسو کې څوک مریض وي او د یو شي غوښتنه وکړي نو
فَلْيُطْعِمَهُ. (١)
هغه شی پرې خوری.

توضیح: یعنی یو سړی ډیر مریض دی او د ډیر وخت نه پر هیزانه ژوند تیروي او دده یو څیز ته ډیره اشتها و شوه او په پوره اشتها سره د دې څیز مطابحه کوي. نو په دې حدیث کې دا ویل کېږي چې هغه شی پرې و خوری او د هغې د پر هیز پرواه مه کوی. (المراقات ۴/۶۱).

سوال: دلته دا سوال پیدا کېږي چې د طب اصول او قاعده خودا ده چې د مریض لپاره پر هیز ډیر ضروري دی او ځینې وخت د مریض د خواش مطابق هغې ته نقصان هم ورکوي. حال دا چې د حدیث نه اجازت ثابتېږي؟

جواب: علماؤ د دې دا جواب ورکړی دی. چې د مریض طلب صادق وي او د خواش مطابق پرې شی هم و خورلی شي نو عموماً هغه د مریض لپاره نقصان ورکونکی نه وي بلکې فایده مند ثابتېږي. حدیث

کومه عامه ضابطه نه وایي او نه کلي حکم کوي بلکي دا حکم جزوي او انفرادي دی. لهدا د مریض سره د بد پرهیزی معامله کول په کار نه ده. اگر که ځهنې وخت په بد بریږي سره د مریض مریضتیا ختمه شي. ما خپله یو ځل د دې تجربه کړي ده او هغه داسي چې زمونږ یو خپلوان مریض شوی ؤو. زه چې کله د هغې بیمار پرسی. له لارم نو هغه بالکل د ژوند په آخري مرحلو کې ؤو. او فریاد به یې کولو او څکلو لپاره به یې شوملي غوختلي. نو ما کور والو ته وویل چې داسې خو هسي هم مري. نو دا ارمان ورله پوره کړی. نو کور والو پرې شوملي (لسي) وڅکولي. نو څنگه چې هغه شوملي وڅکلي نو هغه مریض تندرسته شو. او څو کلونه ژوندی ؤو. آخر کې بیا مرگ حاضر شو او اوچت یې کړو. معلومه شوه چې د زیر بحث حدیث د ځهنو جزوي حالاتو متعلق دی.

دویم جواب: علامه طیبی رَحْمَةُ اللَّهِ وَايِي چې دا حدیث د هغه سړي متعلق دی چې د هغې د ژوند نه ټول خلک ناامیده شوي وي او خپله هم ناامیده شوی وي. نو د دغه شان سړي د پرهیز کولو هیڅ ضرورت نشته دی. د هغې د ارمان والا شی په هغې و خوری چې هغه د خپل ژوند ارمان پوره کړي. یی اللہ مالک دی. (الکاشف: ۳/۳۳۵).

په حالت د سفر کې د وفات کیدو فضیلت

﴿۷۰﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ : تُوْفِّي رَجُلًا بِالْمَدِينَةِ مِمَّنْ وُلِدَ بِهَا
حضرت عبد الله ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَايِي چې یو سړی په مدينه کې مړ شو چې په مدينه کې پیدا شوی ؤو. نو
فَصَلِّ عَلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ : يَا لَيْتَهُ
نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د هغه د جنازي مونځ وکړو او بیا یې وفرمایل چې: کاش! داسې د خپل پیدا کیدلو
مَا تَ بَغِيرِ مَوْلِدِهِ . قَالُوا وَ لِمَ ذَاكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ؟
څای نه بغیر په بل ځای کې مړ شوی وی؟ صحابو عرض وکړو چې: یا رسول الله! دا ولي؟ نبي عَلَيْهِ السَّلَام
قَالَ : إِنَّ الرَّجُلَ إِذَا مَاتَ بَغِيرِ مَوْلِدِهِ قَبِسَ لَهُ مِنْ مَوْلِدِهِ
و فرمایل: کوم سړی چې د خپل ځای نه بغیر په بل ځای کې مړ شي نو ناپ کيږي دده د پاره دده د وطن نه
إِلَى مُنْقَطِعِ أَثَرِهِ فِي الْجَنَّةِ. ^(۱)
تر د مرگ ځای پورې په جنت کې.

(۱) أخرجه النسائي في السنن ۷/۴ رقم الحديث : ۱۸۲۲ ، وابن ماجه ۵۱۵/۱ رقم الحديث : ۱۶۱۴ .

توضیح: یالیته: یعنی ای کاش چې داسې د خپل پیدا شوي ځای نه بغیر د یو سفر په ځای کې مړ شوی وی. صحابو پوښتنه وکړه چې یارسول الله ﷺ په دې کې څه فایده او حکم دی؟ نبی کریم ﷺ وفرمایل چې کوم سړی د خپل وطن نه په سفر کې مړ شي نو د هغې د وطن او د کور نه تر هغې د مرگ ځای پورې د هغې ځای پیمائش (ناپ) کېږي او په جنت کې هغومره ځای هغه مسافرت ته ورکول کېږي.

علماء و لیکلي دي چې د دې سفر نه د جهاد سفر مراد دی. یا دغه بل یو دیني سفر وي نو هغه مراد دی. د معصیت او د نافرمانۍ سفر مراد نه دی. د سفر په حالت کې د مرگ غم ډیر سخت وي. دا ورته دا اجر ورکړی کېږي. چا ویلي دي. (المراقات ۴/۶۱).

مسافر مه وژني خاونده ❀ په زنګدن کې د وطن ارمان کوینه

په مسافرو مې زړه نه سو ❀ اوس مې پرې سوزي چې په ځان مسافر شومه

راتلونکي حدیث مفهوم او مضمون هم دغه شان دی. په هغې کې دا دې چې دغه شان مسافرت ته د شهادت ثواب ملاوېږي.

﴿۷۱﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَوْتُ غُرْبَةٍ شَهَادَةٌ. ^(۱)

حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبی کریم ﷺ وفرمایل "د مسافری مرگ د شهادت دی.

﴿۷۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ مَاتَ مَرِيضًا

حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبی کریم ﷺ وفرمایل: کوم سړی چې مړ شي د مرض په حالت

مَاتَ شَهِيدًا أَوْ وَقِيَ فِتْنَةً الْقَبْرِ وَ غُدِي وَ رِيحٌ عَلَيْهِ بِرِزْقِهِ مِنَ الْجَنَّةِ. ^(۲)

کې نو شهید دي او د قبر د فتنو نه بچ کولی کېږي او (هر) سحر او ماښام هغه ته د جنت نه رزق ورکول کېږي

توضیح: من مات مريضاً: د مشکوٰة په ټولو نسخو کې د مريض لفظ ليکل شوی دی. په ځينو نسخو کې

د غريب لفظ ليکل شوی دی. خو د صحيح نسخي مطابق لفظ "مرابطاً" دی. (المراقات ۴/۶۲). چې د

رباط نه دی. د يو اسلامي وطن په سرحداتو باندې پيراداري کولو نوم رباط دی. علامه ميرک رَحِمَهُ اللَّهُ د

مشکوٰة شريف د خپلې نسخې په حاشيه باندې ليکلي دي چې "صوابه مرابطاً" يعني صحيح لفظ

(۱) أخرجه ابن ماجه ۵۱۵/۱ رقم الحديث: ۱۶۱۳.

(۲) أخرجه ابن ماجه ۵۱۵/۱ رقم الحديث: ۱۶۱۵.

مرابطادی مریضاً نه دی. (المراقات ۴/۶۲).

ملا علی قاری رَحْمَةُ اللَّهِ وایي چې دلته راوي په غلطی سره د مرابطا په حای مریضاً لیکلی دی. او بیایي د ابن ماجه حواله ورکړي ده. چې هغې د حدیث تخریج کړی دی. په ډیرو حدیثونو کې راغلي دي چې مرابط ته د شهادت ثواب ورکول کېږي. اگر که هغه په خپله بستره مړ شي. (المراقات ۴/۶۲).

ووقی فتنه القبر: یعنی هغه د قبر د عذاب نه محفوظ وي. (المراقات ۴/۶۴).

وغدی: د غدا نه دی د سحر خوراک ته وایي.

وریح: د ماښام خوراک ته وایي. (المراقات ۴/۶۳).

یعني د شهادت نه وروسته چې کله شهیدانو ته بیا برزخي ژوند ورکول کېږي. نو هغې ته مرابط هم ملا وېږي. او ورسره ورسره هغوی ته رزق هم ورکول کېږي. یاد وساتئ چې د شهیدانو درجه د دوي نه اوچته وي او د انبیاء مقام د ټولو نه اوچت دی. لهدا د هغوی ژوند او رزق د ټولو نه اعلی دی.

د طاعون مرگ د شهادت مرگ دی

﴿۷۳﴾ عَنِ الْعُرْبَاضِ بْنِ سَارِيَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: يُخْتَصِمُ الشَّهْدَاءُ
او حضرت عرباض ابن ساریه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل: جنګ به کوي شهیدان
وَالْمُتَوَفَّوْنَ عَلَى فُرُشِهِمْ
او هغه خلک چې په خپلو بسترو باندې (یعني په کورونو کې) مړه شوي دي (او حقیقي شهیدان نه دي)
إِلَى رَبَّنَا فِي الَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنَ الطَّاعُونَ فَيَقُولُ الشَّهْدَاءُ:
دخپل پروردگار منځي ته دهغه خلکو باره کې چې په طاعون مرض مړه شوي دي، نو شهیدان خوبه دا وایي
إِخْوَانَنَا
چې دا خلک (چې په طاعون مرض مړه شوي دي) زمونږ وروڼه دي (یعني زمونږ سره مشابه دي لهدا دوی
قَتَلُوا كَمَا قَتَلْنَا
ته هم زمونږ هو مړه مرتبه ورکول په کار دي) ځکه څنگه چې مونږ مړه کړې شوي یو همدغه شان دوي هم مړه
وَ يَقُولُ الْمَتَوَفَّوْنَ إِخْوَانَنَا
کړي شوي دي، او کوم خلک چې خپلو بسترو باندې مړه شوي دي هغه به وایي چې: زمونږ وروڼه دي

مَاتُوا عَلَىٰ فُرُشِهِمْ كَمَا مِتْنَا

(یعنی زموږ په شان دي) ځکه دا خلک هغه شان په بستر و باندې مړه شوي دي لکه څنگه چې موږ مړه شوي

فَيَقُولُ رَبَّنَا : انظُرُوا إِلَىٰ جِرَاحَتِهِمْ فَإِنْ أُشْبِهَتْ جِرَاحُهُمْ جِرَاحَ الْمُقْتُولِينَ

یونوز موږ پروردگار به و فرمایي چې د دوي زخمونو ته وگوري که د دوي زخمونه د شهیدانو په شان وي

فَإِنَّهُمْ مِنْهُمْ وَ مَعَهُمْ فَإِذَا

نوداد شهیدانو نه دي (یعنی د ثواب اعتبار سره د شهیدانو په شان دي او په حشر او مرتبه کې) د هغوی

جِرَاحُهُمْ قَدْ أُشْبِهَتْ جِرَاحَهُمْ^(۱)

سره دي. نو کله چې وکتلی شي نو د هغوی زخمونه به د شهیدانو په شان وي.

توضیح: د دې حدیث خلاصه دا ده چې د قیامت په ورځ به الله تعالی د طاعون په مرض باندې مړه شوي خلکو باره کې د شهیدانو او د هغه خلکو چې په خپلو بسترو باندې په طبعي مرگ مړه شوي دي جنګ به کوي. شهیدان به وایي چې دا زموږ ملګري او زموږ وروڼه دي. زموږ سره به وي. ځکه زموږ په شان دوي هم مړه کړي شوي دي. د طبعي مرگ والا به وایي چې دا زموږ ملګري او وروڼه دي. دا زموږ سره کیدل په کار دي. ځکه زموږ په شان د یو مرض نه دوي هم په طبعي مرگ باندې مړه شوي دي. الله تعالی به و فرمایي چې د دوي زخمونه وگوري چې د چا سره مشابه دي. چې کله وکتل شو نو د هغوی زخمونه د شهیدانو د زخمونو په شان وو. لهذا د هغوی سره شول. (المرقات ۴/۶۴).

طاعون: د طعن نه دی او طعن نیزه وهلو ته وایي. دا چې دا مرض د شیطان د نیزي وهلو سره پیدا کېږي. نو ځکه د هغې په ماده کې د طعن لفظ پروت دی. بهر حال کوم سړی چې په دنیا کې د طاعون د مرض نه مر شي نو هغه به د قیامت په ورځ د شهیدانو سره وي.

د طاعون نه د تختیدو مذمت

﴿۷۴﴾ وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : الْفَأَزُ مِنَ الطَّاعُونِ

حضرت جابر رضي الله عنه وایي چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایل: تختیدونکي د طاعون د مرض نه (یعنی

كَالْفَأَزِ مِنَ الرَّحْفِ وَالصَّابِرِ

چرته چې دا و باء خوره شوي وي) په جهاد کې د کفارو په مقابله کې د تختیدونکي په شان دی او صبر کوونکي

(۱) أخرجه النسائي في السنن ۲۷/۶ رقم الحديث : ۳۱۶۱ ، وأحمد في المسند ۱۲۸/۴ .

فِيهِ لَهُ أَجْرٌ شَهِيدٍ^(۱)

د طاعون ته به د شهيدانو ثواب ملاويږي.

توضیح: علامه طیبی رَحْمَةُ اللَّهِ وایې چې په میدان جهاد کې تختد ونکی او د طاعون نه تختد یونکی مشابهت د گناه کبیره به اعتبار دی. یعنې څنگه چې د میدان جهاد نه تختیدل گناه کبیره ده همدغه شان د طاعون نه تختیدل هم گناه کبیره ده او په طاعون باندې صبر کونکي ته گویا کې د شهادت درجه ورکول کېږي. او که د طاعون نه تختیدونکی دا عقیده لري چې که طاعون وهلی شوي علاقې ته لارلو، نو مری به شم او که لا نرم نو بچ به شم نو دا عقیده ډیر خطرناکه ده بلکې کفر ته نزدې ده. (المرقات ۴/۶۴، الکاشف: ۳۳۶).

"مسجد الحرام ۹ رمضان ۱۳۲۳ هـ مكة المكرمة

(پاؤ کم دوه بجې د شپې)

الحمد لله حمدا كثيرا".

باب تمنی الموت و ذکره

د مرگ خواست او ارمان کول او د مرگ یادول

قال الله تعالى: ﴿إِنْ زَعَمْتُمْ أَنْكُمْ أَوْلِيَاءُ لِلَّهِ مِنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوْا الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ (سورة الجمعة آیت: ۶).

د بدنې تکلیفونو، غریبې، ولزې او د مصیبتونو په وجې د مرگ ارمان کول مکروه دي. ځکه دا په غیر شعورې طریقې سره په الهی تقدیر باندې د ناخوانسې علامه ده. او په آخرت کې د دیدار الهی لذت، د جنت نعمت او د محبوبینو د ملاقات په وجه د مرگ ارمان کول د ایمان د کمال نښانه ده چې جائز ده. (الکاشف ۳۲۸-۳۳۷/۳).

همدغه شان د دیني ضرر او آزمائش او د نقصان په وجه هم د مرگ ارمان کول ناجائز دی. د امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ بَارَهُ کې منقول دي چې هغې به په ابتداء کې مرگ نه خوښولو. خو چې کله دا تصور پیدا شو چې د انبیاء کرام عَلَيْهِ السَّلَامُ او د صحابه کرام رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ او د اولیاء الله کرامو رَحْمَةُ اللَّهِ بَارَهُ ملاقات کېږي نو بیا یې د مرگ ارمان کولو.

د دې باب په حدیثونو کې یوه ضابطه هم بیان شوي ده هغه دا چې د مرگ معامله الله تعالی ته پریځودلی شي او وویل شي چې یا الله چې که ستا په علم کې زما مرگ فایده مند وي نو مرگ را کړي او چې ترڅو پورې ستا په نزد ژوند کې زما فایده وي نو ژوندی مې وساتي. په دې باب کې دویم عنوان "تذکره الموت" دی.

د مرگ د یادولو مطلب دا دی چې سزې هر وخت تیار وي او مرگ په وجه چې د مرگ نه وروسته کوم حالات رتلونکي دي نو هغه ټول د نظر لاندې ونیسي او دنیاوي ژوند داسې تیر کړي چې کله هم مرگ غږ شي نو دا سړی بس د مرگ لپاره تیار وي.

د یو مسلمان د یوه ادنی درجه عالم کیدلو لپاره دا ضروري ده چې هغه په هره شعبه کې هر وخت د آخرت په دنیا باندې مخکې وساتي.

علامه شامي رَحْمَةُ اللَّهِ بَارَهُ د مرگ د ارمان متعلق داسې ظابطه لیکلي ده:

"قال في رد المختار قال في النهرو يكره تمنى الموت بضرر نزله به للنهي عن ذلك فان كان لا بد فليقل اللهم احيني ما كانت الحياة خيرا لي وتوفني ما كانت الوفاة خيرا لي".

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

د مرگ ارمان مه کوی

﴿١﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَتَمَنَّى أَحَدُكُمْ الْمَوْتَ

ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی وايي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: د مرگ ارمان دې نه کوي هيڅ يو کس

إِمَّا مُحْسِنًا فَلَعَلَّهُ أَنْ يَزْدَادَ خَيْرًا

په تاسو کې ځکه که دانیک وي نو کيدې شي چې (دده ژوند د پيريدو په وجه) د هغه نیک اعمال پير شي

وَ إِمَّا مُسِيئًا فَلَعَلَّهُ أَنْ يَسْتَعْتِبَ. (١)

او که بد کاره وي نو شايد چې توبه وکړي او د خلکو حقوق ادا کړي او د الله تعالی رضا او خوشالي حاصله کړي.

توضیح: لا يتمنى الموت: دا د نفي په صورت کې نهی ده د مبالغې په توگه ويل شوي ده قاضی عیاض رَضِيَ اللَّهُ وايي چې دا نهی مطلق نه ده بلکې مقيد ده ځکه په څه صورتونو کې د مرگ ارمان کول ناجائز دی. او په څه کې مکروه دی. علماء ليکلي دي چې د مرگ ارمان کولو وجه داده چې ژوند يو نعمت دی چې الله تعالی دې سړي ته ورکړی دی. د دې ژوند په وجه دا سړی پير نیک عملونه کولی شي. نو د الله تعالی د دغه نعمت ناشکري کول پکار نه ده. لهذا د مرگ ارمان کول مکروه دی. په ژوند کې د انسان منع کيدلو او د صحيح کيدلو امکان دی. که انسان نیک دی نو په نيکیو کې به پير والی راضي. او که بد وي نو دا امکان لري چې يو وخت به ورته د توبي توفیق ورکړی شي او په پوره هدايت به شي. په مرگ دا موقع د لاس نه لارې شي او هر قسمه اعمال ثابت شي.

يستعتب: د باب استفعال نه د عتاب په معنی کې دی. سين او تاد سلب مأخذ لپاره دی يعنی سلب العتبى د خفگان لري کول او د خوشالي حاصلول دي. دا هغه وخت کيدلی شي کله چې الله تعالی هغه سړي ته د توبي توفیق ورکړي او په ژوند کې کيدی شي د مرگ نه ورسته نه شي کيدی. لهذا د مرگ ارمان کول مکروه دی. (المقات ۶۶/۴). د عتاب متعلق شاعر ساحر وايي:

لنا عند هذا الدهر حق يلطه ❁ وقد قل اعتاب و طال عتاب

يعنی په زمانه باندي زمونږ يو حق دی چې دهغې نه هغه انکار کوي او دهغې زمونږ راضي کول کم دي او ناراضه کول اوږد دی.

(١) أخرجه البخاري في صحيحه ١٠١٢٧/١٠، لم الحديث: ٥٦٧٣، وأحمد في المسند ٢/٢٦٣.

د مؤمن ژوند خیر د پاسه خیر دی

﴿۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَتَمَنَّي أَحَدُكُمْ
ابو هريره رضي الله عنه راوي دي وايي چې نبي كريم صلى الله عليه وسلم فرمايل: ارمان دي نه کوي يو کس په تاسو کې
الْمَوْتَ وَلَا يَدْعُ بِهِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَهُ إِنَّهُ
د مرگ (نه په زړه سره) اونه دي (په ژبې سره) دي د مرگ دعاء کوي مخکې ددي نه چې مرگ راشي حکه
إِذَا مَا كَانَتْ أُمَّلُهُ وَ إِنَّهُ لَا يَزِيدُ الْمُؤْمِنَ عُمْرَهُ
کله چې انسان مړ شي نو (دنيکيو د ډيروالي لپاره) دهغه اميدونه ختم شي او مؤمن د عمر ډيروالي دهغه
إِلَّا خَيْرًا. (۱)
په خیر کې ډيروالی کوي.

د دنيوي مصيبتونو په وجه د مرگ ارمان مه کوی

﴿۳﴾ وَعَنْ أَنَسِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " لَا يَتَمَنَّيَنَّ أَحَدُكُمْ الْمَوْتَ مِنْ ضُرِّ
انس رضي الله عنه راوي دي وايي چې نبي كريم صلى الله عليه وسلم فرمايل: ارمان دي نه يو کس په تاسو کې د مرگ
أَصَابَهُ فَإِنْ كَانَ لَا بُدَّ فَأَعْلًا فَلْيَقُلْ :
د (بدني او مالي) تکليف او ضرر په وجه چې هغه ته ورسېږي او که هم دغه قسمه ارمان وي نو بيا دي دا ووايي
اللَّهُمَّ أَحْيِي مَا كَانَتْ الْحَيَاةُ خَيْرًا لِي وَ تَوَفِّي مَا
ای الله! ما تر هغه وخت پورې ژوندې وساتي چې تر خوز ماد پاره ژوند (د مرگ) نه بهتروي او وفات کړي ما
إِذَا كَانَتْ الْوَفَاةُ خَيْرًا لِي. (۲)
چې کله مرگ زما د پاره (د ژوند نه) بهتروي.

توضیح: لا يتمنين: د دي حديث نه خو دا خبره معلومه شوه چې د مرگ ارمان مطلق نه دی بلکي مقيد دی. دلته "من ضرا اصابه" نه دي اړخ ته اشاره شوي ده. دويمه خبره د دي حديث نه دا معلومه شه چې

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۱/۲۰۶۵ رقم الحديث ۱۳-۲۶۸۲

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰/۱۲۷، رقم الحديث ۵۶۷۱، ومسلم في صحيحه ۱/۲۰۶۴ رقم الحديث ۱۰-۲۶۸۰، وأبو داود في

السنن ۳/۴۸۰، رقم الحديث ۳۱۰۸، والترمذي في السنن ۳/۳۰۲ رقم الحديث ۹۷۱.

که شوک د مرگ ارمان و کړي نو بیا د هغې صحیح طریقہ داده چې په دې حدیث کې بیان شوي ده.
(المرقات ۴/۶۶. الکاشف: ۳/۳۳۸).

مرگ د الله تعالی د دیدار ذریعه ده

﴿٤٤﴾ وَعَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَنْ أَحَبَّ
عباده ابن صامت رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی وایي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرماییل "کوم سړی چې خوبنوي د
لِقَاءَ اللَّهِ أَحَبَّ اللَّهُ لِقَاءَهُ وَ مَنْ كَرِهَ لِقَاءَ اللَّهِ
الله تعالی سره ملاقات نوالله تعالی هم دده ملاقات خوبنوي او کوم سړی چې دالله تعالی ملاقات نه خوبنوي
كَرِهَ اللَّهُ لِقَاءَهُ فَقَالَتْ عَائِشَةُ أَوْ
نوالله تعالی هم دده ملاقات نه خوبنوي (ددې په اوریدوسره) عائشې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا یادنبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
بَعْضُ أَزْوَاجِهِ : إِنَّا لَنُكْرَهُ الْمَوْتَ قَالَ :
په ازواج مطهراتو کې یوې بی بی وویل: چې مونږ مرگ نه خوبنوؤ؟ نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرماییل دا
لَيْسَ ذَلِكَ وَ لَكِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا حَضَرَهُ الْمَوْتُ بُشِّرَ بِرِضْوَانِ اللَّهِ
مراد نه دی بلکې (دا مراد دی چې) کله مؤمن ته مرگ راشي نو ده ته زيرې ورکول کيږي دالله په راضي کيدو
وَ كَرَامَتِهِ فَلَيْسَ شَيْءٌ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنَّا أَمَامَهُ
او الله تعالی به دا غزتمند ساتي نو نه دی یو څیز چې خوبنوي ده ته دهغه څه نه چې دې پسې راتلونکی دی
فَأَحَبَّ لِقَاءَ اللَّهِ
(یعنی دالله تعالی په نزد خپل فضیلت او مرتبې نه) نو ځکه یو مؤمن دالله تعالی سره ملاقات خوبنوي
وَ أَحَبَّ اللَّهُ لِقَاءَهُ وَ إِنَّ الْكَافِرَ إِذَا حُضِرَ بِشِرِّ بَعْدَابِ اللَّهِ وَ عِقُوبَتِهِ
او الله تعالی دهغه ملاقات خوبنوي او چې کله کافر ته مرگ راشي نو هغه ته خبر ورکړي په (قبر کې) د
فَلَيْسَ شَيْءٌ أَكْرَهُ إِلَيْهِ مِنَّا أَمَامَهُ
خدای عذاب او (په دوزخ کې د سختې) سزا نو نه دی یو څیز چې دې یې نه خوبني دهغه څیز نه چې ده

فَكِرَةَ لِقَاءِ اللَّهِ وَ كَرِهَةَ اللَّهِ . لِقَاءَهُ . (وَفِي رِوَايَةٍ عَائِشَةَ : وَالْمَوْتُ قَبْلَ لِقَاءِ اللَّهِ) (۱)

پسې راتلونکی دی (یعنې عذاب او سزا) نو ځکه دادالله ملاقات نه خوښوي او الله دده ملاقات نه خوښوي (یعنې د خپل نورو نعمتونو نه یې لري ساتي).

توضیح: فقالت عائشه: نبي کریم ﷺ چې کله دا بیان کړل چې کوم سړی د الله تعالی ملاقات خوښوي نو الله تعالی هم د هغې ملاقات خوښوي. او کوم سړی چې د الله تعالی ملاقات نه خوښوي نو الله تعالی د هغې ملاقات نه خوښوي. (المراقات ۴/۶۸).

د دې کلام په ضمن کې د مرگ تصور خپله په تصور کې راضي ځکه د الله تعالی ملاقات د مرگ نه منځې ممکن نه دی کله چې د لقاء الهی په ضمن کې د مرگ تصور لازم شو نو اوس د هر سړي په زړه کې یو اعتراض پیدا کېږي چې مرگ په طبعي توګه نه خوښوي او چا چې مرگ ناخوښ کړو گویا کې هغې د الله تعالی ملاقات ناخوښ کړو چې یو خطري تصور دی. د حضرت عائشه رضی الله عنها هم دغه اشکال و چې مونږ خو په طبعي توګه مرگ نه خوښو. نو گویا کې مونږ د الله تعالی ملاقات نه خوښو نبي کریم ﷺ د دې جواب داسې ورکړو چې مؤمن کله مرگ ته نژدې شي او خپله د آخرت کامیابي وويني. د جنت نعمتونه وويني نو د هغې شوق پیدا شي چې زر مړ شي چې دغه نعمتونو ته ورسيږي او د خپل خالق دیدار وکړي. (المراقات ۴/۶۸).

په دغه وجه ویل شوي دي "الموت تحفة المؤمن یوصل الحبيب الى الحبيب".

مګر د مؤمن برعکس چې کله فاجر او کافر د مرگ په وخت کې د عالم آخرت مصیبتونه وګوري. دوزخ او د هغه عذاب وويني نو ویريږي او په زړه کې مرگ بد وګڼي ځکه د هغه لپاره همدغه مرگ ټولو سزا ګانو ته در رسولو یو پل دی. نو ځکه هغه سړی د الله تعالی طرف ته او د الله تعالی سره مخامخ کیدل نه خوښوي نو الله تعالی هم دده ملاقات نه خوښوي. (المراقات ۴/۶۸).

د نبي کریم ﷺ د جواب خلاصه دا شوه چې مرگ په طبعي توګه خلک نه خوښوي خو کله چې د مرگ راتللو په وجه د عالم آخرت نه حجابونه لري کړی شي نو بیا مؤمن بنده مرگ خوښوي.

د حضرت عائشه رضی الله عنها په روایت کې د دې جواب خلاصه په لنډو الفاظو کې داسې بیان شوي ده چې "الموت قبل لقاء الله" یعنې د مرگ ناخوښي د مرگ نه منځې وي. کله چې د مرگ حالت شروع شي نو د الله تعالی نعمتونه ښکاره شي نو بیا د مرگ نه ناخوښي نه کوي. البته د کافر معامله برعکس ده.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۵۷/۱۱، رقم الحديث: ۱۵۰۷، ومسلم في صحيحه ۲۰۶۵/۸ رقم الحديث: ۲۶۸۱، وأحمد في

لیس ذلك: ای لیس الأمر کله: دا د نبي کریم ﷺ جواب دی چې په هغې سره نبي کریم ﷺ د حضرت عائشه رضی الله عنها د پوښتني د جواب وضاحت بیان کړو. (المقات ۴/۶۹).

د مؤمن او فاجر د مرگ په خلکو باندې اثر

﴿۵﴾ وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ أَنَّهُ كَانَ يُحَدِّثُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ عَلَيْهِ بِجَنَازَةٍ

أَبُو قَتَادَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حَدِيثُ بَيَانُوِي چې يو ځل د نبي کریم ﷺ مخې ته يوه جنازه راوړی شوه نو نبي

فَقَالَ : مُسْتَرِيحٌ أَوْ مُسْتَرَاخٌ مِنْهُ

کریم ﷺ وفرمايل چې: دا راحت مندونکی دی یا دا چې ده نه نورو ته راحت نصیب شوی دی.

فَقَالُوا : يَا رَسُولَ اللَّهِ ! مَا الْمُسْتَرِيحُ وَالْمُسْتَرَاخُ

صحابه کرام وویل: چې یا رسول الله! څوک راحت مندونکی دی او هغه څوک دی چې دده نه نورو ته راحت

مِنْهُ ؟ فَقَالَ : الْعَبْدُ الْمُؤْمِنُ يَسْتَرِيحُ مِنْ نَصَبِ الدُّنْيَا وَ أَذَاهَا

نصیب کېږي؟ نبي ﷺ وفرمايل: مؤمن بنده دخپل مرگ په ذریعه د دنیا د غم او تکلیف نه راحت ومومي

إِلَى رَحْمَةِ اللَّهِ وَالْعَبْدُ الْفَاجِرُ يَسْتَرِيحُ مِنْهُ الْعِبَادُ وَالْإِبِلَادُ

او د خداي رحمت طرف ته ځي او د فاجر بنده د مرگ په وجه په راحت کې شي دده د شرفساد نه بنده، نار،

وَالشَّجَرُ وَالذَّوَابُ. (۱)

بوټی، او څاروی (ټول).

توضیح: مستريح: راحت موندونکی يعنې کله چې مؤمن مړ شي نو هغه د دنیا د مصیبتونو او د خلکو د ضرر رسيدلو او احکام تکلیفیه د ذمه واری نه راحت ومومي. او د آخرت توخه او د سفر مصرف ورسره موجود وي او د دنیا د مصیبتونو نه خلاص شي. نو ځکه مؤمن بنده د مرگ نه ورسته آرام موندونکی دی. (المقات ۴/۶۹).

مستراح: د اسم مفعول صیغه ده يعنې دده په مرگ باندې نورو ته راحت ملاؤ شي. هغه داسي چې کله دې فاسق فاجر خلک تنگون د دې په قول او فعل سره د خدای مخلوق هم پريشانه وؤ چاته يې کنځل کول، څوک يې وهل، دچا مال غلا غصب کول یا يې ترې نه پټولو یا فحاشي او بي حیايي يې خورول.

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۲۰۶۶/۱ رقم الحديث: ۱۶-۲۶۸۲.

چې کله مړ شو نو ټولو خلکو ته د دې بدو اعمالو نه راحت ملاؤ شو. بلکې بوټو او څارو او مرغانو ته هم راحت ملاؤ شو. نو ځکه دده مرگ دراحت سبب دی. (المراقات ۴/۶۹).

د بد عمله خلکو د گناهونو اثر په باران باندې کېږي: وچکالي راځي، په زمکه باندې زلزلې او طوفانونه راځي، په واقعاتو سره ټول څاروي او بوټي او خپله زمکه هم متاثره کېږي.

په دنیا کې مسافر بلکې دروان مسافر په شان اوسېږه

﴿۶﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: أَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَنْكِبِي

عبد الله ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (اول خو) زما اوږه ونيوله (چې زه متوجه شم) بیا

فَقَالَ: كُنْ فِي الدُّنْيَا كَأَنَّكَ غَرِيبٌ أَوْ عَابِرُ سَبِيلٍ. وَ كَانَ ابْنُ عُمَرَ

یې وفرمایل: ته په دنیا کې داسې وسه گویا چې ته مسافری او یا یو لاروی یې او ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ (د دې نه

يَقُولُ: إِذَا أُمْسَيْتَ فَلَا تَنْتَظِرِ الصَّبَاحَ وَ إِذَا أَصْبَحْتَ

وروسته خلکو ته) ویل چې کله ما بنام شي نو د سحر انتظار مه کوی او چې کله سحر شي نو د ما بنام انتظار مه

فَلَا تَنْتَظِرِ الْمَسَاءَ وَ خُذْ مِنْ صِحَّتِكَ لِمَرْضِكَ وَ مِنْ حَيَاتِكَ لِمَوْتِكَ. (۱)

کوی، دغه شان خپل صحت د مریضتیا نه غنیمت وگڼی او خپل ژوند د مرگ نه غنیمت وگڼی.

توضیح: بمنکبي: دا لفظ مفرد هم دی او په ځېنو نسخو کې مشد تشبیه ده. (المراقات ۴/۷۰).

غریب: مسافر او نا آشنا سړي ته غریب وایي. چې د هغې نه کور وي، نه یې شه ځای وي او نه یې څه خپلوان او پیژندگلو وي.

بل عابر سبیل: راجح او بهتره داده چې دا بل د ترقی او د اضراب لپاره وي. مطلب دا دی چې مسافر بیا هم د یو څو روځو لپاره په یو ځای کې ایساریږي ته داسې شه لکه څنگه چې روان مسافر وي چې اودریدو نوم نه اخلي هغه د دنیا نعمتونو طرف ته التفات نه کوي او ضروري کارونه راغونډ کړي او وځي. (المراقات ۴/۷۰).

د همدغه مضمون او مفهوم مطابق حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وفرمایل چې د دنیا ژوند یو اضطراب، اجباری غیر اختیاري ژوند دی. لهدا تر سحر پورې د پاتې کیدو هیڅ ضمانت نشته دی او د صحتا

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱، ۲۲۹، رقم الحديث: ۱۶۴۱۴، وأحمد في المسند ۲/۲۴.

مریضیا هیخ اعتبار نشته دی. لهدا څه چې په لاس راځي هغه غنیمت وگڼه او فایده ترینه اخستل پکار ده. د هیخ یو شي ذمه واري نشته دی. چا په پښتو کې داسي ویلي دي:

آخر دې تگ د بل وطن دی * دلته کې څله جوړوي دنگ محلونه
 په دنیا مه نازیگه خلقه * د شاه جهان بادشاه نه پاتې شو تختونه
 د دنیا گئی فاني بازاره * ماد سودا تکل کوؤ مافر شومه
 د دنیا درې ورځې ژوندون دی * پرون پیدا شوم نن دلې صبا به زمه

د الله تعالی د ذات نه درحمت امید ساتی

﴿۷﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَبْلَ مَوْتِهِ بِثَلَاثَةِ أَيَّامٍ يَقُولُ:

جابر رضی الله عنه وایي چې مادنبی کریم صلی الله علیه و سلم د مرگ نه درې ورځې مخکې دا اوریدلي چې فرمایل

لَا يَمُوتَنَّ أَحَدُكُمْ إِلَّا وَهُوَ يُحْسِنُ الظَّنَّ بِاللَّهِ. (۱)

یې: تاسو کې دي هیخ څوک مړ نشي مگر په داسې حال کې دې مړ چې هغه په الله باندې ښه گمان ساتي.

توضیح: علامه طیبی رحمه الله وایي چې د "يحسن الظن" مطلب دا دی چې اوس په خپل ژوند کې اعمال ښه کوه چې د مرگ په وخت کې ستا په الله تعالی باندې ښه گمان وي. ځکه کوم سړی چې بد عملونه کوي نو د مرگ په وخت کې په الله تعالی باندې بد گمان ساتي. علماؤ لیکلي دي چې خوف او رجاء انسان د پرواز لپاره دوه وزري دي) چې د آخرت په سفر کې په کارېږي. خو کله چې سړی ځوان او صحت مند وي نو هغه ته په کار ده چې په ځان باندې د خدای ویره غالبه کړي چې په عبادت کې ښه ډیر محنت وکړي. او کله چې د مرگ وخت نژدې نژدې راځي نو بوډا والي هم نژدې شي او بیا امید او امید غالب شي. ځکه د یو سخي او فیاض بادشاه طرف ته تگ دی نو ښه امید ساتل په کار دی.

الفصل الثاني

د قیامت په ورځ د انسان نه د الله تعالی اوله پوښتنه

﴿۸﴾ عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

معاذ ابن جبل رضی الله عنه راوي دی چې (یو ورځ) نبی کریم صلی الله علیه و سلم (مورته مخاطب شو) او وي فرمایل

(۱) أخرجه مسلم ۲۲۰۵/۱ رقم الحديث: ۸۱-۲۸۷۷، وأبو داود في السنن ۴۸۱/۳، رقم الحديث: ۳۱۱۳، وأحمد في المسند ۲۹۳/۳.

إِنْ شِئْتُمْ أَتَيْنَاكُمْ مَا أَوَّلُ مَا يَقُولُ اللَّهُ لِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ؟

که تاسو غواړی چې زه تاسو ته هغه خبره وکړم چې الله تعالی به یې د قیامت په ورځ د ټولو نه اول مؤمنانو

وَمَا أَوَّلُ مَا يَقُولُونَ لَهُ ؟ قُلْنَا : نَعَمْ يَا

ته وایې او هغه خبره درته وکړم چې د ټولو نه اول به یې مؤمنان عرض کوي؟ مونږ عرض وکړو چې: آو یا

رَسُولَ اللَّهِ قَالَ : " إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ

رسول الله (مونږ ته یې ضرور ووايه) نبي کریم صلی الله علیه و آله و سلم فرمایل " الله تعالی به مؤمنانو ته ووايي

هَلْ أَحْبَبْتُمْ لِقَائِي ؟ فَيَقُولُونَ نَعَمْ يَا رَبَّنَا فَيَقُولُ :

چې آیا تاسو زما ملاقات خوښو لولو مؤمنان به عرض وکړی چې آو، ای زموږ زړه به مونږ ستا ملاقات خوښولو

لِمَ ؟ فَيَقُولُونَ : رَجَوْنَا

بیا به الله تعالی و فرمایې چې تاسو زما ملاقات ولي خوښولو؟ مؤمنان به وویل: ځکه چې مونږ امید لرو

عَفْوِكَ وَمَغْفِرَتِكَ فَيَقُولُ : قَدْ وَجَبَتْ لَكُمْ مَغْفِرَتِي . رَوَاهُ فِي شَرْحِ السُّنَنِ وَأَبُو نُعَيْمٍ فِي الْحِلْيَةِ (۱)

ستانه د عفوې او مغفرت نو الله تعالی به و فرمایې ستاسو لپاره اوس زما بخشش واجب شو.

مرگ ډیر ډیر یادوی

(۹) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : اُكْتُرُوا ذِكْرَ هَازِمٍ

او ابو هريره رضي الله عنه راوي دی وایې چې نبي کریم صلی الله علیه و آله و سلم فرمایل: د د ډیر یادوی ختمونکې د

اللِّذَاتِ السُّوْتِ (۲)

لذتونو د دنیا چې هغه مرگ دی.

توضیح: هازم: دا صیغه د هزم ضرب یضرب نه د قطع کولو او د غوڅولو په معنی کې دی. څښو

تاریخینو دا لفظ "هازم" دال سره نقل کړی دی. چې د راغوڅولو او خرابولو په معنی کې دی. مگر

څښې شارحین لیکي چې هازم د معنی په اعتبار اگرچه صحیح دی خو د نقل په اعتبار دال صحیح نه

دی. بلکې ذال دی. د حدیث مطلب دا دی چې مرگ ډیر ډیر یادول پکار دی. کله چې د مرگ تصور د

(۱) أخرجه أحمد في المسند ۵/۲۲۸.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۵۰ رقم الحديث: ۲۶۵۷، وأحمد في المسند ۱/۳۸۷.

انسان په زړه او مازغو باندې غالب وي نو د انسان د نیوي ژوند د آخرت ژوند په تیاری کې نیریري. او انسان هر وخت د نیک اعمالو کولو او د بد اسمانو نه ځان ساتلو لپاره په کوشش وي. (المقرات ۴/۷۳).

په نسائي کې د دې حدیث سره دا الفاظ هم نقل کړي شوي دي: **قَالَتْ لَا يُذْكَرُنِي كَثِيرًا إِلَّا قَلَّةٌ وَلَا فِي قَلِيلٍ إِلَّا كَثْرَةٌ**. یعنې د مال د ډیروالي په وخت کې د مرگ یادولو سره مرگ دغه مال کموي یعنې د دې دنیا نه یې بی پرواه او تقوه داره جوړ کړي او که مال کم وي سړی فقیر وي نو په مرگ یادولو سره مرگ دغه مال ډیروي خکه سړی سوچ کوي چې مرگ په سر ولاړ دی. دا زما د ژوند آخري سلگۍ ده. چې څه مال دی دا هم دلته وخت لپاره دی. دغه شان سړی قانع شي. د مرگ یادولو یوه فایده دا هم ده چې سړی د دنیا ټول لذتونه او خواهشات ختمیدونکي گڼي. لهذا د هغې د زړه نه د مال محبت وځي او د مال محبت د هري بدې جرړه ده. چې د بدې جرړه غوڅه شي نو بیا نیکيانه ډیري کیږي.

د الله نه د حیا کولو حق

﴿۱۰﴾ وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ ذَاتَ يَوْمٍ لِأَصْحَابِهِ :

حضرت ابن مسعود رضي الله عنه راوي دی وايي چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم ورغ خپلو صحابو ته وفرمايل

اسْتَحْيُوا مِنِ اللَّهِ حَقَّ الْحَيَاءِ

د الله تعالی نه حیا کوی (یعنې څنگه چې د الله تعالی نه حیا کول واجب دي) چې د کومې حیا هغه لائقه دی

د هغه حیا حق ادا کړی (مطلب دا دی چې د الله تعالی نه د ویریدلو کوم حق دی هغه حق ادا کړی)

قَالَ : إِنَّا نَسْتَحْيِي مِنَ اللَّهِ يَا نَبِيَّ اللَّهِ

صحابو ږړیل چې یا نبي الله! بيشکه مونږ حیا کوو (خواوس محال د دې جملې په اوامرو او نواهي باندې

وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ

د الله کولو) او تعريف د الله تعالی لپاره دی (یعنې د خدای نه چې هغه مونږ ته دا توفیق را کړی دی).

قَالَ : لَيْسَ ذَلِكَ وَ لَكِنَّ

نبي کریم صلى الله عليه وسلم فرمايل: د حیا حق د الله دی لکه څنگه چې تاسو وايي چې مونږ د خدای نه حیا کوو

مَنْ اسْتَحْيَى مِنَ اللَّهِ حَقَّ الْحَيَاءِ

بڼکې کوم سړی چې د الله تعالی نه په حیا کولو کې د الله تعالی حق ادا کړي نو هغه ته په کار ده چې هغه

فَلْيَحْفَظِ	الرَّأْسَ	وَمَا	وَعَى	وَ لِيَحْفَظِ	الْبَطْنَ	وَمَا	حَوَى
دسراو هغه څه چې د سردې دهغه حفاظت وکړي، د خيټې او څه چې د خيټې سره دې دهغه حفاظت وکړي							
وَ لِيَذْكَرَ	الْمَوْتَ	وَ	الْبَلَى	وَ	مَنْ	أَرَادَ	الْآخِرَةَ
او هغه ته په کارده چې مرگ او د هډوکي ورستيدل ياد کړي او کوم سړي چې د آخرت لپاره د خيرا راده کوي							
تَرَكَ زِينَةَ الدُّنْيَا فَمَنْ فَعَلَ ذَلِكَ							
نو هغه د دنيا بڼکلا او آرائش (آرام) پرېږدي لهذا چا چې په دې ذکر شوي هداياتو باندې عمل وکړو							
فَقَدْ اسْتَحْيَى مِنْ اللَّهِ حَقَّ الْحَيَاءِ . رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ ^(۱)							
نوده د الله تعالی نه د حياء کولو حق اداء کړو .							

توضیح: الحياء: د توضیحات په جلد اول کې په ابتدائی صفحاتو کې د حیا متعلق په تفصیل سره کلام تیر شوی دی. دلته د اعادي ضرورت نشته دی. ځکه چې کله صحابو په جواب کې وفرمایيل چې الحمد لله مونږ حیا کوو. نو نبي کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایيل چې "ليس ذلك" یعنی تاسو د حیا مطلق مفهوم اخلی هغه اگر چې حیا ده خو اصل او حق حیا نه ده. اصل حیا داده چې: ۱: سراو د سردننه شيانو حفاظت دې وکړی شي. د سر حفاظت دادی چې د الله تعالی نه بغیر بل چاته تپت نه شي او نه پرې غیر الله ته سجده وکړی شي او نه دریاکاری په توگه د الله تعالی مخي ته سجده وکړی شي او نه په غرور او تکبر سره سراوچت کړی شي. (المراقات ۴/۷۴).

وماوعی: وعی یعني د یادولو او راغونډهولو په معنی کې دی. مراد دادی چې په سر کې څومره اعضاء راجمعه شوي دې دهغې هم حفاظت وکړی شي مثلاً د مازغو سوچ خالص د الله تعالی درضا لپاره وي، سترگه، پوزه، ژبه او غوږونه د هر قسمه گناهونو به وساتلی شي. نه غلط نظروي او نه د غلط فرمائشونو اوریدل وي. (المراقات ۴/۷۴).

۲: والبطن: د خيټې حفاظت دادی چې هغه د حرامو نه وساتلی شي ځکه د مرگ نه وروسته اول د انسان په بدن کې حرام را جمع شي او وچوي. لهذا په دې حلال مال پکار دی. نه دا چې د حرامو مرکزوي.

۳: وماحوی: حوی یحو د جمعه کولو او د راغونډولو په معنی کې دی. په خيټه کې چې کوم اعضاء دې نو هغه اعضاء مراد دي. مثلاً لاس، بڼی، زړه او نور اندامونه نو د هغه اندامونو حفاظت کول او د

گناهونو نه لري ساتل د حيا حقيقت دی. لهدا د ښپو په ذريعی سره د گناه اړخ ته مه ځی. په لاس سره گناه مه کوی، د زړه گنده خیالات او بدې عقیدې لري کړی. د حيا حقيقي برخه دا هم ده چې مرگ هر وخت یاد کړی شي او د مرگ نه ورسته د ورستیدل هم په نظر کې ونیول شي. (المراقات ۴/۷۴، الکاشف: ۳/۳۴۹).

ومن اراد الآخرة: د مخکني بيان خلاصه بيانېږي چې د آخرت غوښتونکي د دنیا په فاني زنگونو کې وخت نشي خرابولی. (المراقات ۴/۷۴).

فعل ذلك: يعي مخکې چې د کومو شيانو او خصلتونو ذکر وشو نو چا چې په هغې عمل وکړو نو دا اصل او حقيقي حيا ده.

د دې حديث نه معلومه شوه چې د انسان د خپل ساخت په اعتبار سره او د خپل بدن په اعتبار سره د عیبونو او نقصانونو یوه مجموعه ده. او الله تعالی ته معلومه ده چې انسان په کوم یو اندام کې کوم یو عیب پروت دی چې انسان کله د دې اندامونو حفاظت وکړي نو گویا کې هغه په پوره توگه د الله تعالی نه حياء کوي. امام نوی رَحْمَةُ اللَّهِ لیکلي دي چې علماؤ ته په کار ده چې دا حديث ډیر ډیر عوامو ته بیان کړي. (المراقات ۴/۷۴).

مرگ د مؤمن تحفه ده

﴿۱۱﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: تُحْفَةُ الْمُؤْمِنِ الْمَوْتُ. ^(۱)

عبدالله ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايي: "د مؤمن تحفه مرگ دی".

توضیح: تحفه: انسان د خپل نیک اعمالو میوه په آخرت کې مومي. او آخرت ته د رسیدو لپاره ضروري ده چې سړی مرگ وويني نو چې تر څو پورې مرگ نه وي راغلی نو سړي جنت ته نه شي رسیدلی. لهدا د نعمتونو د حصول ذریعه او وسیله مرگ دی.

نو د مؤمن لپاره دده د مرگ د نتایجو په اعتبار سره تحفه ده او د همدغي ذکر په حدیث شریف کې موجود دی. (المراقات ۴/۷۵).

(۱) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۱۷۱: ۷ رقم الحديث: ۹۸۸۱

مؤمن د تندي د خولې سره هر کپړي

﴿۱۲﴾ وَعَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْمُؤْمِنُ يَمُوتُ بِعَرَقِ الْجَبِينِ. ^(۱)

بریده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی وایي چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرماییل "مؤمن د تندي د خولې سره هر کپړي.

توضیح: بعرق الجبین: یعنی د تندي د خولې سره مؤمن هر کپړي. د دې کلام ډیر مفهومونه دي: اول دا چې د مؤمن ژوند د مشقت و الا دی یعنی مؤمن محنت کونکی وي. د معاش په کسب کې هم او په عبادتو کې هم.

دویم مفهوم یې دا دی چې کله د مؤمن مرگ واقع شي نو په تندي باندې یې معمولي شان خوله راشي. دا د خوش بختی او د سعادت او د سلامت ایمان علامت دی. په عوامو کې همدغه مشهوره ده. دریم مفهوم یې دا دی چې مؤمن ته د مرگ په وجه ډیر تکلیف او مشقت نه وررسيږي. خود ساه ويستلو دومره تکلیف وي چې په هغې سره په تندي باندې خوله راځي. (المراقات ۴/۷۶).

ناخاپي مرگ

﴿۱۳﴾ وَعَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ خَالِدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَوْتُ الْفُجَاءَةِ أَخْذَةُ الْأَسْفِ

عبید الله ابن خالد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرماییل: ناخاپه مرگ د الله تعالی غضب

وَ زَادَ الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعْبِ الْإِيمَانِ وَ رَزِينٌ فِي كِتَابِهِ : أَخْذَةُ الْأَسْفِ

دی. بیهقي په شعب الایمان کې او رزین په خپل کتاب کې دا الفاظ نقل کړي دي چې: د غضب نیول

لِلْكَافِرِ وَ رَحْمَةً لِلْمُؤْمِنِ. (۲)

د کافر لپاره دې خود مؤمن لپاره رحمت دی.

توضیح: الأسف: د غضب او غصې لپاره دا لفظ استعمالیږي. لکه په قرآن کریم کې ذکر دي: ﴿عَضْبَانَ

أَسْفًا﴾ دلته په حدیث کې دا لفظ د غضب د نیولو په معنی کې استعمال شوی دی.

مطلب چې ناخاپي مرگ د الله تعالی د غضب په نښانو کې یوه نښانه ده. ځکه په ناخاپي مرگ نه د کلمه شهادت لوستلو موقع وي نه د وصیت کولو او د ضروري کلام موقع ملاویږي.

علماء و لیکنې دي چې غضب نیونکي مرگ د کفارو لپاره دی د مسلمانانو لپاره نه دی. خلاصه داده چې

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴۸۱/۳ رقم الحديث: ۳۱۱۰.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۴۸۱/۳، رقم الحديث: ۳۱۱۰، وأحمد في المسند ۴/۲۲۱.

ناخپه مرگ د بنو خلکو لپاره بنه شی دی او د بدو خلکو لپاره بد شی دی. (المراقات ۴/۷۶).

د مرگ په وخت کې د الله درحمت امید کول په کار دی

﴿١٤﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ : دَخَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى هَاتِي وَ هُوَ فِي التَّوْتِ

حضرت انس رضي الله عنه وايي چې يو ورځ نبي کریم صلى الله عليه وسلم د يو ځوان خواته لاړو چې د سكرات الموت

فَقَالَ : كَيْفَ تَجِدُكَ ؟ قَالَ : أَرْجُو اللَّهَ

په حالت کې و نبي کریم صلى الله عليه وسلم هغه ته وويل چې: ته په څه حال کې يې؟ هغه وويل د الله نه امید لرم

يَا رَسُولَ اللَّهِ وَ إِنِّي أَخَافُ ذُنُوبِي

يا رسول الله! (يعني د الله تعالى درحمت امید و اريم) خود دې باوجود د گناهونو نه په ويره (هم يم).

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَا يَجْتَمِعَانِ فِي قَلْبِ عَبْدٍ فِي مِثْلِ هَذَا الْوَطْنِ

نبي کریم صلى الله عليه وسلم فرمايل چې په داسې وخت کې چې د بنده په زړه کې ويره او امید (دواړه) راجمع

إِلَّا أَعْطَاهُ اللَّهُ مَا يَرْجُو وَ

شي نو څه تعالى هغې ته هغه شی ورکوي چې د کوم هغه امید ساتي (يعني خپل رحمت) او داد هغه شي

أَمَّنْهُ مِمَّا يَخَافُ . وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ^(۱)

نه ساتي چې د کوم نه هغه ويريږي.

توضیح: كيف تجدك: يعني ځان څنگه مومي؟ (المراقات: ۴/۷۷).

قال: مطلب دا دی چې هغه ځوان د نبي کریم صلى الله عليه وسلم په پوښتنه کې دا جواب ورکړو چې د الله

تعالی درحمت امید ساتم خود خپلو گناهونو په تائبو باندې ويريږم. نبي کریم صلى الله عليه وسلم فرمايل

چې د سكرات الموت په وخت کې ويره او رجاء په انسان باندې رايو ځاي شي نو دا د دې خبري ضمانت

دی چې د کوم شي نه هغه ويريږي الله تعالى به يې د هغې نه بچ کړي او چې د کوم شي امید لري هغه به

ورته الله تعالى ورکړي. (المراقات ۴/۷۷).

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

د نیک عمل د پاره ډیر عمر سعادت دی

﴿۱۵﴾ عَنْ جَابِرٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَا تَمْنُوا الْمَوْتَ فَإِنَّ

او حضرت جابر رضي الله عنه راوي دی چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم و فرماییل "د مرگ ارمان مه کوی، ځکه د

هول المطلاع شديد و إن من السعادة أن يطول عمر العبد و يزرقه الله عز و جل الإجابة. (۱)

ساده و بستلو و یره سخته ده بيشکه د نیک بختي ده چې بنده عمر ډیر وي او الله هغه اطاعتونو ته واړوي.

توضیح: هول: د مرگ شدت او سختیو ته هول و ویل شو. (المراقات ۴/۷۸).

المطلع: مطلع هغه اوچت ځای ته وایي چې ورته وختل شي نو اخوا دینخوا سپری کتلی شي. د المطلاع به مراد سکرات او شدتونه مراد دي. مطلب دا چې د مرگ ارمان مه کوی، ځکه د مرگ سختی او ساد ویتل ډیر زیات تکلیف ورکوي. انسان د عبادت لپاره پیدا دی او د هغې ټوله سرمایه د الله تعالی د رضا حصول دی. او دا دولت په عمر او ژوند باندې حاصلیږي. نو کوم سړي چې د مرگ ارمان وکړو نو هغې د سرمایه کاری اصل میدان ختم کړو. چایو داسي تاجر لیدلی چې هغه د خپل مال د ضایع کولو کوشش کړی وي.

د مرگ د ارمان کولو د ممانعت دویمه وجه داده چې د مرگ سختیاني ډیري دي. چې د مرگ د مخکې سختیو نه ویريږي او ارمان یې کوي نو هغه اصل سختی به څنگه برداشت کړي. (المراقات ۴/۷۸).
علامه میرک فرمایي چې په دې حدیث کې د مطلع نه ملک الموت یا د منکر نکیر اطلاع مراد ده. چې هغه دا یو انسان ته هغې د مرگ د راتلو په وخت کې وایي. (المراقات ۴/۷۹).

الانابة: انابت د رجوع په معنی دی. د دې مفهوم یې داسې بیان کړی دی: الانابة الرجوع من الكل الى من له الكل. یعنی ټول د نیوي مشغولتیا او انسانانو لره پریږدي او هغه رب لره متوجي کیدل چې هغه سره هر څه دې په نور الفاظو کې دا وویل شي: بابا! ټولو سره تعلق ختم کړه او د رب سره یې پیدا کړه. (المراقات ۴/۷۸).

نیک عمل او ډیر عمر دا لوی سعادت دی

﴿۱۶﴾ وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ قَالَ : جَلَسْنَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرْنَا

ابو امامه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي یو ورځ مونږ زېږونه نرم کړل. نو سعد بن ابن وقاص رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په ژړا شو او ډیر یې وژړل او

وَرَفَقْنَا فَبَكَى سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَاصٍ فَأَثَرَتِ الْبُكَاءُ

او (د آخرت په ویرې یې) زموږ زېږونه نرم کړل. نو سعد بن ابن وقاص رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په ژړا شو او ډیر یې وژړل او

فَقَالَ : يَا لَيْتَنِي مِتُّ .

بیا یې وویل چې: کاش! زه په ماشومتوب کې مړ شوې وې (نو گناهگار به نه وی او د آخرت د عذاب نه به

فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : يَا سَعْدُ أَعْنِدِي

خلاص شوی وی) نبي عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ (ددې په اوریدو سره) و فرماییل چې: یا سعده! آیات هه زما په مخکې د

تَمَتَّنِي الْمَوْتُ ؟ فَرَدَّدَ ذَلِكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ قَالَ : يَا سَعْدُ

مرگ ارمان کوي. نو نبي عَلَيْهِ الصَّلَامُ دا الفاظ درې ځله و فرماییل او بیا یې ارشاد و فرماییل چې "ای سعد!

إِنْ كُنْتَ خُلِقْتَ لِلْجَنَّةِ فَمَا كَانَ عُمْرُكَ وَحَسَنَ مِنْ عَمَلِكَ

که ته د جنت لپاره پیدا کړی شوی یې نو ستا عمر چې څومره اوږد وي نو هغومره به ته نیک اعمال کوي

فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ. (۱)

نو هغومره به ستا لپاره بهتروي.

د حضرت خباب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ واقعه

﴿۱۷﴾ وَعَنْ حَارِثَةَ بْنِ مُضَرَّبٍ قَالَ : دَخَلْتُ عَلَى خَبَابِ

حارث ابن مضراب (تابعی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) وایي چې زه د حضرت خباب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په خدمت کې حاضر شوم خو دا

وَ قَدْ اِكْتَوَى سَبْعًا : فَقَالَ :

چې (هغه مریض ؤ) او دهغه په بدن باندې او هڅایه دا غونه ؤ نو هغه ماته وویل چې: که مانه وې او ریدلي د

لَوْلَا أَنِّي سِيفْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : لَا يَتَمَنَّيَنَّ أَحَدُكُمْ الْمَوْتَ

نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه دا ارشاد چې نبي عليہ السلام فرمايلي ؤو : ارمان دې نه کوي يو کس په تاسو کې د مرگ

لَتَمَنِّيْتُهُ . وَلَقَدْ رَأَيْتَنِي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا أَمْلِكُ دِرْهَمًا

نوما به د مرگ، ارمان کړې وي اگر که د نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم په وخت کې زه د يو درهم مالک هم نه ؤم او اوس

وَإِنِّي جَانِبُ بَيْتِي الْآنَ لِأَرْبَعِينَ أَلْفَ دِرْهَمٍ قَالَ

دا حال دی چې زما د کور په گوټ کې څلويښت زره (۴۰۰۰۰) درهم پراته دي. حارثه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې

ثُمَّ أَنِّي بِكَفْنِهِ فَلَمَّا رَأَاهُ بَغَى وَ قَالَ

بيا خباب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته د هغه کفن راوړی شو هغه يې چې وليدو نو په ژړا شو او وي ويل (اگر چې دا کفن

لَكِنَّ حَمْرَةَ لَمْ يُوَجَدْ لَهُ كَفْنٌ إِلَّا بُرْدَةً مَلْحَاءُ

جائز دی خو) امير حمزه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته (پوره) نه ؤو ملا ؤ شوی. فقط يو تور او سپين ټاکو والا څادر ؤو. او

إِذَا جُعِلَتْ عَلَى رَأْسِهِ قَلَصَتْ عَنْ قَدَمَيْهِ وَإِذَا جُعِلَتْ عَلَى قَدَمَيْهِ

(هغه هم دومره وړوکی ؤ) چې سربه يې ورته پټ کړو نو خپې به يې ښکاره شوي او چې په خپو به يې ورته

قَلَصَتْ عَنْ رَأْسِهِ حَتَّى مُدَّتْ عَلَى رَأْسِهِ وَ جُعِلَ عَلَى قَدَمَيْهِ

واچولو نو سربه يې ښکاره شو. نو آخر کې يې ورله په هغه څادر باندې سر پټ کړلو او خپې يې ورته په

الْإِذْخِرُ. إِلَّا أَنَّهُ لَمْ يَذْكَرْ: ثُمَّ أَنِّي بِكَفْنِهِ إِلَى آخِرِهِ^(۱)

اذخر (سرگري) باندې پټي کړي.

توضیح: وقد اکتوی: اور باندې داغ ورکولو ته اکتوی او کوی وايي، په اور باندې داغ ورکولو نه په حدیثونو کې منع راغلي ده، خو هغه نهې ارشادي ده یعنې د ضرورت په وخت کې ممانعت نشته دی. (المقات ۲/۸۲).

بردۃ: څادر ته وايي. (المقات ۴/۸۲).

ملحاء: چې په هغې سپیني او تورې کرخي او ټاکي وي. (المقات ۴/۸۲).

قلصت: زیځلو او کولو په معنی کې دی. مراد دادی چې دغه وړوکی څادر به یې په سر و اچولو نو بڼې به یې ښکاره شوي او که په بڼو باندې به یې و اچولو نو سره به یې ښکاره شو. نو نبی کریم صلى الله عليه وسلم د سرد پټولو حکم وکړو او په بڼو باندې یې د (اذخر) سرگړي اچولو حکم وکړو. (المقات ۴/۸۲).

الاذخر: دا یو قسمه واښه دې چې په جوماتو کې یې د فرش په توګه اچول کیدل. او دغه شان د لوارانو په بټو کې د اور لگولو لپاره هم استعمالیدل. ځکه هغه اور زراخلي. لهدا په دې سره به کوټلو ته اور ز لگیدو. دغه که د قبر فرش به لون شو نو په هغې باندې به یې خورولو. اوس دا واښه په کلو کې په جوماتو کې اچولی کېږي او خلک پرې کیني. په دې واښو کې یو قسم له خوشبو هم وي. (المقات ۴/۸۲).

حضرت خباب رضي الله عنه امت ته تعلیم ورکړو چې د مالداره شکر کونکې نه فقیر صبر کونکې بهتره او افضل دی. صحابه کرامو رضي الله عنهم ته د جهاد په وجه الله تعالی ډیره زیاته دنیا ورکړه او آخرت یې هم ورکړو. حضرت حمزه رضي الله عنه د نبی کریم صلى الله عليه وسلم رضاعي ورور او محبوب تره وو. د احد په میدان کې د وحشي بن حرب په لاس شهید شو: بدن یې ورته مثله کړو او د کفن لپاره یې هیڅ ټوټه نه وه. شهید ته د جدا کفن اغوستلو ضرورت نشته دی. بلکې هغه دې په خپلو جامو کې خښ کړی شي. خودلته معامله داسې ده چې د حضرت حمزه رضي الله عنه په بدن باندې د هغه وړوکی څادر نه بغير بل هیڅ څه نه وو. نو ځکه په وښو د بدن پټول ضرورت شو. (المقات ۴/۸۲).

همدغه ظاهري امر غوره کړئ، ځکه چې په دې سره د باطني امر دپاره آساني پيدا کيدی شي او دغه امر په باطني امر باندې د دليل او قرينې په طور وړاندې کيدلی شي.

د بد کاری مراتب

(۸) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ عَلَى ابْنِ آدَمَ
د ابو هريره <small>رضي الله عنه</small> نه روايت دی چې نبي <small>عليه السلام</small> وفرمايل: خداى تعالى چې د انسان په تقدير کې څومره
حَقَّهُ مِنَ الزِّنَا أَذْرَكَ ذَلِكَ لَا مَحَالَةَ فَرِنَا الْعَيْنِ النَّظْرُ وَ زِنَا
برخه زنا ليکلې ده هغه به خامخا دهغه په عمل کې راځي، دسترگوزنا (دنا محرمو طرف ته) کتل دي او زنا
اللِّسَانِ الْمُنْطِقُ وَ النَّفْسُ تَمَنَّى وَ تَشْتَهِي وَ الْفَرْجُ يُصَدِّقُ ذَلِكَ
د ژبې (دنا محرمو بنځوسره شهوت) خبرې دي او نفس آرزو او خواهش کوي او شرمگاه د دې آرزو تصديق
وَيُكَذِّبُهُ (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) وَ فِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ قَالَ كُتِبَ عَلَى ابْنِ آدَمَ نَصِيبُهُ مِنَ الزِّنَا
کوي يا تکذيب، او د مسلم يو روايت دی چې د انسان په تقدير کې چې د زنا څومره حصه ليکل شوې ده
مُدْرِكٌ ذَلِكَ لَا مَحَالَةَ الْعَيْنَانِ زِنَاهُمَا النَّظْرُ وَ الْأُذُنَانِ
هغه به خامخا په عمل کې راځي دسترگوزنا (دنا محرمو طرف ته) کتل دي د غوږونو زنا (دنا محرمې بنځې)
زِنَاهُمَا الْإِسْتِمَاعُ وَ اللِّسَانُ زِنَاهُ الْكَلَامُ وَ الْيَدُ
نند شهوت اچوونکو خبرو او ريډل دي د ژبې زنا (دنا محرمې بنځې سره شهوت) خبرې کول دي او د لاسونو
زِنَاهَا الْبَطْشُ وَ الرَّجْلُ زِنَاهَا الْخَطَا وَ الْقَلْبُ
زنا (دنا محرمې بنځې په بدې ارادې سره) لمس کول دي او د پښو زنا (د بد کاری طرف ته) تلل دي او زړه
يَهْوَى وَ يَتَمَنَّى وَ يُصَدِّقُ ذَلِكَ الْفَرْجُ وَيُكَذِّبُهُ. (بخاري، مسلم) ^(۱)
خواهش او آرزو کوي او شرمگاه د هغه تصديق يا تکذيب کوي.

توضیح: ان الله كتب الخ: حافظ تورپشتي رحمه الله ويلى دي چې کتب د ثبت په معنى دی د فرض او واجب په معنى نه دی، مراد دا دی چې الله تعالى په ابن آدم کې داسې حواس پيدا کړي دي د کومو په ذريعه چې هغه د زنا لذت (خوند) محسوسوي او د هغه نه وروسته د فرج په ذريعه د هغه تکميل کوي،

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۶/۱۱، رقم الحديث: ۶۳۴۳، ومسلم في صحيحه ۲۰۴۶/۴، رقم الحديث: ۲۰، وأخرجه ابو داود في سننه ۶۱۱/۲، رقم الحديث ۲۱۵۲، واحد في سننه ۲۷۶/۲.

باب ما يقال عند من حضره الموت

مرگ ته نزدې سړي مخي ته څه وويل شي؟

قال الله تعالى: ﴿وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ ذَلِكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ كَحِيدٌ﴾ (سورة ق: آيت: ۱۹)

په دې باب کې د مرگ نه مخکې او د مرگ نه وروسته د لوستلو دعاگانو ذکر دی. همدغه شان د روح او چټولو او د عالم برزخ بيان هم په دې تر کافي حد پورې راغلی دی. د قریب المرگ نه مراد هغه سړی دی چې په هغې باندې د مرگ آثار ښکاره شوي وي. د مرگ په نښانو کې خپې سستیږي، په هغه وخت کې د پوزي هلوکي کور شي او رگونډيې کيښي. د قریب المرگ مخي ته لوستونکی شی د توحید او شهادت کلمه ده او سورة ياسين او داسې نور سورتونه دي.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

قریب المرگ ته د اطمینان ور کولو حکم

﴿۱﴾ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ وَ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَا : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَقِّنُوا

ابو سعيد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ و ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ و ابي چې چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل تلقين کوي (وايي) خپلو

مَوْتَاكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ ۱

مړو ته کله چې قریب الموت وي (کلمه) لا اله الا الله.

توضیح: مواتکم: قریب المرگ باندې باعتبار مایوئل الیه د مړي اطلاق شوی دی. مطلب دا چې د نزع په حالت کې د قریب الموت سړي مخي ته کلمه او نور سورتونه وایي چې هغه یې واورې او لوستل یې شروع کړي. دلته د تلقین نه همدغه مراد دی. علماؤ لیکلي دي چې مریض ته یې واوروی خودا حکم ورته مه کوی چې ته یې هم ووايه. داسي نه چې هغه پریشان شي او انکار ونه کړي. د مرگ نه وروسته په قبر باندې د تلقین مسئله راروانه ده. دلته خود قریب الموت سړي بیان دی. دا تلقین مستحب دی. د احنافو په نزد تلقین القبور د راجح قول مطابق نه دی. په ظاهر الروایه کې همدغه دې چې تلقین قبور دې ونه کړی شی.

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۶۳۲/۲ رقم الحديث ۶-۹۱۹، وأبو داود في السنن ۴۸۶/۳، رقم الحديث: ۴۱۱۵، والترمذي في السنن ۳۰۷/۳ رقم الحديث: ۹۷۷.

د قریب المرگ مخې ته د خیر کلمات لوستل په کار دي

﴿۲﴾ وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا حَضَرَكَ الْمَرِيضَ

اوام سلمه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وَايِي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل "کله چې تاسو لارشي د يو مريض خواته

أَوْ الْمَيِّتِ فَقُولُوا خَيْرًا فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ يُؤْمِنُونَ

يا د قریب المرگ خواته نو د خولې نه د خیر کلمات وباسی. ځکه ستاسو د ژبې نه چې څه وځې (هغه که د

عَلَى مَا تَقُولُونَ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(۱)

خیر دعا وي او يا د شر دعا وي) نو فرښتي پرې آمین وايي.

توضیح: اوالمیت: د مريض نه وروسته د مړي ذکر شوی دی. د دېنه به حقيقي مرگ مراد اخستل بهتر وي يعنې که په تاسو کې يو سړی مريض يا د مړي خوا کې حاضر شي نو. (المراقات ۴/۸۴).

فقولوا: يعنې ښه کلمات وايي چې ستاسو او ستاسو د مريض او دغه شان د مړي لپاره يو شان فايده ورکونکي وي. او هغه داسي چې د ځان لپاره د خیر او مريض لپاره د شفاء او د مړي لپاره د مغفرت دعا غوښتل په کار ده. دا د درې واړو لپاره د خیر دعاء ده. او څنگه چې د دې حديث تعليم دی چې فرښتي په هغه ښو کلماتو او دعا باندي آمین وايي او د فرښتو آمین والادعا قبلېږي او همدغه لوي نعمت او دولت دی. (المراقات ۴/۸۴).

په مصیبت باندي د "إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ" د ویلو لوي اثر

﴿۳﴾ وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَا مِنْ مُسْلِمٍ تُصِيبُهُ مُصِيبَةٌ

ام سلمه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وَايِي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: کله چې هم يو مسلمان راگير شي په يو (وړوکی

فَيَقُولُ مَا أَمَرَهُ اللَّهُ بِهِ : (إِنَّا لِلَّهِ وَ إِنَّا إِلَيْهِ

يا لوي) مصیبت کې او د الله تعالی د حکم مطابق دا الفاظ ووايي (ترجمه) مونږ د خدای يو او د هغه طرف

رَاجِعُونَ) اللَّهُمَّ أَجْزِي فِي مُصِيبَتِي

ته بد بیره خو. ای الله! زما په مصیبت باندي ماله ثواب راگړي او (په دې مصیبت کې) کوم شی زما د

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۶۳۳/۲ رقم الحديث: ۶-۹۱۹، وأبو داود في السنن ۴۸۶/۳، رقم الحديث: ۴۱۱۵، والترمذي في السنن ۳۰۷/۳ رقم الحديث: ۹۷۷.

وَأَخْلَفَ لِي خَيْرًا مِنْهَا إِلَّا أَخْلَفَ اللَّهُ لَهُ خَيْرًا مِنْهَا."

لاس نه تلی دی دهغې نعم البدل را کړي نو الله تعالی دهغه شي نه بهترینه بدله ورکوي. ام سلمه رضی اللہ عنہا

فَلَمَّا مَاتَ أَبُو سَلَمَةَ

وايي چې کله ابو سلمه رضی اللہ عنہ (يعني زما اولنی میره) مرشونوما وویل چې "د ابو سلمه رضی اللہ عنہ نه به

قُلْتُ: أَيُّ الْمُسْلِمِينَ خَيْرٌ مِنْ أَبِي سَلَمَةَ؟

بهتر کوم مسلمان وي هغه ابو سلمه رضی اللہ عنہ چا چې د ټولو نه اول د خپلي بنځې او بچو سره د نبی کریم

أَوَّلُ بَيْتٍ هَاجَرَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ إِنِّي قُلْتُهَا

صلى الله عليه وسلم طرف ته هجرت وکړو او بیا ما دا پاس ذکر شوي کلمات ولوستل. نو الله تعالی د ابو سلمه

فَأَخْلَفَ اللَّهُ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.^(۱)

رضی اللہ عنہ په بدل کې نبی کریم صلى الله عليه وسلم را کړو (يعني زه د نبی کریم صلى الله عليه وسلم په نکاح کې شوم).

توضیح: ام سلمه: حضرت ام سلمه رضی اللہ عنہا د امهات المؤمنینو نه وه. د حدیثونو په بیانولو کې د دې مقام د حضرت عائشه رضی اللہ عنہا ته نزدې نزدې دی. هغې د نبی کریم صلى الله عليه وسلم نه دا حدیث مخکې اوریدلی ؤو چې د مصیبت په وخت کې مسلمان ته "ان الله وانا اليه راجعون" ویل په کار دي. او ورسره ور سره دا کلمات هم لوستل په کار دي چې د ورک شوی شي په بدل دي الله تعالی ښه بدله را کړي. د حضرت ام سلمه رضی اللہ عنہا میره دا چې د شان والاصحابي ؤو. په اخلاص سره یې هجرت کړی ؤو او بیا مر شو. د حضرت ام سلمه رضی اللہ عنہا په خیال کې هغه د ډیر لوي خویانو والا ؤو. نو ځکه هغه په تشوېش کې شوه چې د دې نه څوک بهتر کیدلی شي خو دا چې د شریعت حکم ؤو. نو ځکه ام سلمه رضی اللہ عنہا د ابو سلمه رضی اللہ عنہ په مرگ باندې دا کلمات ادا کړل چې دهغې اثر دا وشو چې د الله تعالی د طرف نه حضرت ام سلمه رضی اللہ عنہا ته په کروړونو درجي بهتر خاوند سید الالین والآخرین (نبی کریم صلى الله عليه وسلم) نصیب شو. (المقات ۸۵-۸۶/۴).

وأخلف: دا دباب افعال نه دی او دا باب په هغه امورو کې مستعملېږي چې د حاصلولو توقع یې وي

لکه: مال، اولاد، بنځه وغیره او د کومو شیانو حاصلول چې ممکن نه وي په هغې کې خلف د باب

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۶۳۱/۲ رقم الحديث: ۳-۹۱۸، وأبو داود في السنن ۱۸۸۸/۳، رقم الحديث: ۳۱۱۹.

تفعیل نه استعمالیږي. (المراقات ۴/۸۶).

ای المسلمین: دا استفهام د استبعاد د پاره دی، ام سلمه رضی الله عنها تعجب وکړو چې چې د ابو سلمه نه بهتر به څوک کیدی شي. (المراقات ۴/۸۶).

اللله: ددې مقصد دادی چې د مصیبت په وخت کې مصیبت زده انسان ووايي چې دا مصیبت خو راغی خو مونږ او زمونږ اولاد او زمونږ نفسونه او مال ټول د الله تعالی لپاره دي. او آخر کې د هغې طرف ته تلل دي. دا دعاء د مسلمانانو لپاره یو لوی نعمت او راحت دی. چې د لوی مصیبت غم زغمل هم اسانه شي او د کومو خلکو سره چې دا مرهم او اطمینان او دوا نشته دی د هغوی نه پوښتنه وکړي چې په هغوی باندې د غم څه اثر وي. نو هغه به درته ووايي چې د ناامیدی او بي حوصلي او ددر او غم نه بغیر بل هیڅ نه ملا ویري. علماؤ لیکلي دي چې کله هم یو سړي ته تیر شوی مصیبت رایاد شي نو هغې له په کار ده چې دا کلمات ووايي الله تعالی به نور ثواب ورکړي. (المراقات ۴/۸۴، الکاشف ۳/۳۵۳).

آجرتي: دا کله "أجرتي" هم منقول ده یعنی د همزه د جزم سره او د جیم پیش سره او د همزه مد او د جیم زیر سره هم منقول دی. همدغه مشهور دی. (المراقات ۴/۸۴).

دهري د پاره د نبي کریم صلی الله علیه و سلمه دعاء

﴿٤٤﴾ وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ: دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى أَبِي سَلَمَةَ قَدْ شَقَّ

ام سلمه رضی الله عنها وایي چې نبي کریم صلی الله علیه و سلمه رضی الله عنه خواته هغه وخت راغلو چې تیغې

بَصْرَهُ فَأَغْمَضَهُ ثُمَّ قَالَ: إِنَّ الرُّوحَ إِذَا قُبِضَ

شوی وي سترگې دده نونبي کریم صلی الله علیه و سلمه دده سترگې بندې کړي او وي فرمايل چې کله روح قبض

كِبَعَهُ البَصْرُ فَضَجَّ نَاسٌ مِنْ أَهْلِهِ

کېږي نو دې سره دانسان نظر هم ځي د ابو سلمه اهل بیت (چې دا واوریدل نو پوهه شو چې ابو سلمه رضی الله عنه

فَقَالَ: لَا تَدْعُوا عَلَى الْفُسَيْكُمُ إِلَّا بِخَيْرٍ

مرشوی دی نو هغوی) ټول په ژړا شول. نبي کریم صلی الله علیه و سلمه ورته و فرمايل: بچې دخپل نفسو نوباره کې

فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ يُؤْمِنُونَ عَلَى مَا تَقُولُونَ

دخیر دعا کوی (یعني وایلا او بد دعا مه کوی) ځکه تاسو (بڼه یابد) چې دکومي دعا الفاظ راوباسی نو

ثُمَّ قَالَ : اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِأَبِي سَلَمَةَ وَارْفَعْ دَرَجَتَهُ فِي التَّهْدِيَيْنِ

فرښتي په هغې آمین وایي. بیا نبي کریم ﷺ دا دعا وکړه ای الله! اوسلمه وبخښي او دده مرتبه

وَاخْلُفْهُ فِي عَقِبِهِ فِي الْغَايِرِينَ

او چته کړي په هغه خلکو کې هغوی ته نیغه لارښودلی شوي ده او دده پسماندگان چې هغه په خلکو کې

وَ اغْفِرْ لَنَا وَ لَهٗ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ وَ اُفْسِحْ لَهُ فِي قَبْرِهِ

پاتې دي، ته یې کارساز جوړشه او ای د دواړه جهانو پروردگاره! مونږ او دا وبخښي او دده قبر پراخه

وَ نَوِّرْ لَهُ فِيهِ .^(۱)

کړي او دده قبر رڼا کړي آمین.

توضیح: شق بصر: چې کله سترگې تیغې پاتې شي نو دې ته شق بصر وایي، یعنی سترگې یې کولای پاتې شوي. (المراقات ۴/۸۶).

اغضیه: یعنی نبي کریم ﷺ د ابو سلمه رضی الله عنه سترگې بندي کړلي او د سترگو د کولو پاتې کیدلو وجه یې بیان کړه. چې کله روح وځي نو نظر هغې پسې وروسته لار شي. گویا کې سترگې گوري چې روح څنگه وځي. کله چې روح وځي نو نظر هم لار شي او د سترگو حرکت هم ختم شي او سترگې همدغه شان کولای پاتې شي. ځکه نبي کریم ﷺ امت ته تعلیم ورکړو چې د مړي سترگې بندوي ځکه په کولو پریخوستلو کې اوس د کتلو فایده نشته دی. او د مړي شکل ښه نخکاري. دا د اسلام خویانو کې ده چې د انسان د بنایست خیال د مرگ نه وروسته هم کوي. (المراقات ۴/۸۶).

فضج ناس: ضجیح یضجح د ضرب یضرب نه د زریدلو او د چغو وهلو په معنی کې دی (المراقات ۴/۸۷). نبي کریم ﷺ چې دا وفرمایل چې روح کله وځي نو سترگې کولای پاتې کېږي. په دې سره کور و الاؤ ته اندازه بلکي یقین وشو چې ابو سلمه رضی الله عنه مړ شوی دی. نو ځکه یې په چغو ژړل شروع کړل. نو ځکه نبي کریم ﷺ هغوی ته لارښودنه وکړه چې ژاړې مه او د ژبي نه بدې کلمي ویستل په کار نه دي. ځکه فرښتي آمین وایي. بیا نبي کریم ﷺ د ابو سلمه رضی الله عنه او د هغې د پسماندگانو لپاره یوه جامع دعا وکړه چې فقط د ابو سلمه رضی الله عنه سره خاص نه وه بلکي د امت د ټولو نفرو لپاره عامه ده. (المراقات ۴/۸۷).

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۶۳۱/۲ رقم الحديث ۷-۹۲۰، وأبو داود في السنن ۴/۸۷، رقم الحديث: ۳۱۱۸.

د مرگ نه وروسته په نبي کریم صلی الله علیه و سلم باندي خور شوي خادر

﴿٥٥﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جِئَ تُوْفِي سُبْحِي

عائشه رضی اللہ عنہا وايي چې کله نبي کریم صلی الله علیه و سلم مړ شونو خور کړې شو د نبي کریم صلی الله علیه و سلم (په

بُزْدِ حَبْرَةَ. (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) ^(١)

جسد اطهر) باندي د يمن واله خادر.

توضیح: سبْحِي: تسجیه نه د مجهول صیغه مراد ده د خورولو په معنی کې دی. (المراقات ۴/۸۷).

بردة: وړو کي خادر ته وايي. (المراقات ۸۷-۸۸/۴).

حبرة: چې په کوم خادر کې بنايسته کړخي وي هغې ته "حبرة" ته وايي. دا د يمن جوړ شوي خادر ته ويل شوي دي. مطلب دا چې د نبي کریم صلی الله علیه و سلم د مرگ نه وروسته په نبي کریم صلی الله علیه و سلم باندي نقش کړې شوي د يمن جوړ شوي خادر اچولي شوي وو. د دنيا ټول مذهبونو والوله په کار دي چې اسلام خومره ژوندي او تابنده مذهب دی او د دې خدو خال خومره محفوظ دي. اسلام دا ضمانت هم ورکوي چې د مسلمانانو پیغمبر د وفات نه وروسته په کوم حال کې وو. یو یو حالت داسي وو او یوه یوه لمحہ څنگه تیره شوه او څنگه محفوظه ده. (المراقات ۸۷-۸۸/۴).

الْفَصْلُ الثَّانِي

په کلمه طيبه سره مړ کيدونکی انسان جنتي دی

﴿٦٦﴾ عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ كَانَ آخِرُ كَلَامِهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

معاذ ابن جبل رضی اللہ عنہ وايي چې نبي کریم صلی الله علیه و سلم وفرمايل: د کوم سړي آخري کلام چې لا اله الا الله

دَخَلَ الْجَنَّةَ. ^(٢)

وي نو هغه به جنت ته داخلېږي.

(١) أخرجه البخاري في صحيحه ١١٢/٣، رقم الحديث: ١٢٤١، ومسلم في صحيحه ٦٥١/٢ رقم الحديث: ٤٨-٤٩٢، وأبو داود في السنن ٤٨٩/٣، رقم الحديث: ٣١٢٠.

(٢) أخرجه أبو داود في السنن ٤٨٦/٣، رقم الحديث: ٣١١٦.

قريب الموت ته دسورة يس ويلو حکم

﴿٤﴾ وَعَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اقْرؤُوا سُورَةَ (يُس)

حضرت معقل بن یسار رضی اللہ عنہ راوی دی وایی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمایل: ووايي سورة ياسين

عَلَى مَوْتِكُمْ (۱)

خپلو مړو ته.

توضیح: موتا کم: مخکې ویل شوي دې چې د موتی نه مراد قریب المرگ خلک دي. د سورة یسین خوبی داده چې په هغې سره د نفس تکلیف اللہ تعالی آسانه وي. حکم د قرآن کریم په ټولو سورتونو کې دا سورة داسي دی چې اللہ تعالی په عجیبه انداز کې قیامت ثابت کړی دی مثلاً د اللہ تعالی د ذکر پوره نقشه ده. د دفن شوي سړي د احوالو ذکر دی. د قیامت د احوالو ذکر دی. د جهنم د پاسه د تیریدو او د نورو واقعاتو ذکر دی. او په عجیبه دلائلو سره د حشر او نشر لښتات دی. دا چې سورت یاسین د امهات په اصولو باندې مشتمل دی بالخصوص د حشر نشر واقعات په دې کې ډیر په تفصیل سره بیان شوی دی. دا ساه وتلو په وخت کې هم مفید دی. د مړي خوا کې لوستل هم د مړي لپاره فایده مند دی او په کور کې د دې لوستل هم فایده مند دي. خلک د دغه حدیث په وجه د مړو لپاره سورة یاسین خاص کړی دی. ځینې و همي خلک د سورة یاسین د لوستلو نه د تختیدلو نه کوشش کوي. (المرقات ۴/۸۹).

لطیفه: حضرت تهانوي رحمه الله په خپل ملفوظاتو کې لیکلي دي چې په هندوستان کې یو سړی ؤو. هغه به د سورة یاسین د نوم نه ویریدلو او خلکو ته به یې ویل چې په کومه ورځ حافظ سورت یاسین وایی ددې نه مخکې ماته ووايي چې زه په هغه ورځ په تراویح کې شرکت نه کوم ځکه دا د مړو سورت دی چې څوک یې اورې نو هغه به مړ کېږي. نو هغه به انتظار کولو خو چا هغه ته ونه ویل او سورت یاسین ولوستل شو څه ورځي وروسته هغه پوښتنه وکړه چې اوس سورت یاسین رانغلو. نو چا ورته وویل چې هغه خوتیر شوی دی هغه وویل چې آیا زه په هغه شپه ؤم او ما واوریدلو. جواب ورکونکي وویل چې او ته حاضر وي او تا واوریدلو ددې په اوریدو سره هغه سړی وویریدو او په رپیدو رپیدو مړ شو.

د مسلمان مړی بنګولول جائز دی

﴿٨﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَبَّلَ عُثْمَانَ بْنَ مَظْعُونٍ وَهُوَ مَيِّتٌ

عائشه رضی اللہ عنہا وایی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم عثمان ابن مظعون رضی اللہ عنہ وفات نه وروسته هغه بنګل

وَ هُوَ يَبْكِي حَقًّا سَأَلَ دُمُوعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى

(مچي) کړو او په مري يې وژړل تردې چې وبهيدې (راتوي شوي) او ښکې د نبي کریم ﷺ په

وَجْهِ عُثْمَانَ. (۱)

مخ د حضرت عثمان رضي الله عنه باندې.

توضیح: عثمان بن مظعون: دې صحابي سره د نبي کریم ﷺ ډیره مينه وه نبي کریم ﷺ هغه او ويلي و په مهاجرينو کې دا اول انسان و چې په مدینه منوره کې مړ شو. او دا هغه اولنی انسان دی چې دده په وجه د جنت البقيع بنياد کيځودلی شو. د ټولو نه اول په بقیع کې هغه خښ کړی شو او نبي کریم ﷺ يو غټ کاني د هغې په قبر باندې خښ کړو او وي فرمايل چې په دې سره به زما د ورور قبر معلومېږي او زما ښځه او بچې به دې سره نژدې خښ شي.

نن صباد هغه د قبر پته نه لگي بلکې د ټولو اکابرو حتی چې د حضرت عائشه رضي الله عنها او د حضرت عباس رضي الله عنه د قبر هم صحيح اندازه نه نشته دی. پرون په ۱۲ د رمضان ۱۴۲۴ هـ کې بنده عاجز د مازيگر نه وروسته جنت البقيع ته تلې و د هېڅ يو قبر پته نه لگیده پوليس والو خلک هم او دريدو ته نه پريځودل د هغوی خيال دی چې ټول مشرکان دي. (المركات ۴/۹۰).

بهر حال زه په دغه وخت کې د بحث لاندې حديث د تشریح او توضیح په مسجد نبوی کې ناست يم او ليکم. مخي ته گنبد خضراء ښکاري "والحمد لله حمدا کثيرا کثيرا" د بحث لاندې کې يوه دا خبره ثابته شوه چې مسلمان مړی ښکولول جائز دي په عامه توگه نه دی ښکل کېږي. د دې حديث نه دويمه دا خبره ثابته شوه چې په يو مړي باندې ژړل او اوښکي تويول جائز دي چيغې سوري وهل، ژړا فرياد کول جائز نه دي. د دې حديث نه دا خبره هم معلومه شوه چې د قبر معلومو لپاره يوه نښه ايځودل جائز دي. د دې حديث نه دا خبره هم معلومه شوه چې د خپل خاندان نژدې نژدې په يوه خطه کې خښول جائز دي.

﴿۹﴾ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ : إِنَّ أَبَا بَكْرٍ قَبَّلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

عائشه رضي الله عنها وايي چې ابوبکر صدیق رضي الله عنه ښکل کړو د نبي کریم ﷺ جسد اطهر مبارک د

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۵۱۳/۳، رقم الحديث: ۳۱۶۳، والترمذي في السنن ۳۱۴/۳ رقم الحديث: ۹۸۹، وابن ماجه ۴۶۸/۱ رقم الحديث: ۱۴۵۶، وأحمد في المسند ۴۲/۶.

وَ هُوَ مَيِّتٌ .^(۱)

مرگ نه وروسته.

په کفن دفن کې جلتی گول په کار ده

﴿۱۰﴾ وَ عَنْ حُصَيْنِ بْنِ وَحَّاحٍ أَنَّ طَلْحَةَ بْنَ الْبَرَاءِ مَرِضٌ فَأَتَاهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

حسین رضی اللہ عنہ ابن وحوح وایی چې طلحه رضی اللہ عنہ ابن براء مریض شو نو راغلو نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم دده

يَعُودُهُ فَقَالَ : إِنِّي لَا أَرَى طَلْحَةَ إِلَّا قَدْ حَدَّثَ بِهِ الْمَوْتَ

بیمار پرسی دپاره او (دده اهل بیت ته) یې وفرماییل چې زما خیال دی چې طلحه رضی اللہ عنہ ته مرگ راغلو

فَأَذِنُونِي بِهِ

یعنی په طلحه رضی اللہ عنہ باندې دمرگ علامات ظاهر شو لهدا کله چې هغه مړ شي نو ما په جلتی سره خبر کړی.

وَ عَجَلُوا فَإِنَّهُ لَا يَنْبَغِي لِجِيفَةِ مُسْلِمٍ

چې دده دمونځ کولو دپاره راشم او تا سو په کفن دفن کې جلتی وکړی ځکه دمسلمان مړي دپاره مناسب نه

أَنْ تُحْبَسَ بَيْنَ ظَهْرَانِي أَهْلِهِ .^(۲)

ده چې هغه د خلکو په مینځ کې پروت وي.

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

﴿۱۱﴾ وَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَقِّنُوا

عبدالله ابن جعفر رضی اللہ عنہ راوي دی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرماییل: تا سو تلقین کوی قریب المرگ ته

مَوْتَكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ سُبْحَانَ اللَّهِ

ددې کلمې تلقین (ترجمه) دالله نه بغیر بل څوک معبود نشته دی چې بردبار و بزرگ دی. پاک دی الله

رَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

چې دعرش عظیم مالک دی. ټول تعریفونه دالله لپاره دي چې ددواړه جهانونو پروردگار دی. صحابو

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۶/۳ رقم الحديث : ۱۲۴۲، والترمذي ۳/۳۱۵ رقم الحديث : ۹۸۹.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۳ : ۵۱۰، رقم الحديث : ۳۱۵۹.

قَالُوا : يَا رَسُولَ اللَّهِ ! كَيْفَ لِلْأَحْيَاءِ ؟ قَالَ : أَجْوَدُ وَ أَجْوَدُ . (۱)

عرض وکړو چې یار رسول الله! د ژوند و لپاره دا کلمه څنګه ده؟ نبی ﷺ و فرمایل: ډیره بهتره ده.

﴿۱۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : الْمَيِّتُ

أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَأَى دِي وَابِي چې نبی کریم ﷺ و فرمایل " چې کوم قریب المرگ وي نو ده ته

تَخَضَّرَةُ الْمَلَائِكَةُ فَإِذَا كَانَ الرَّجُلُ صَالِحًا قَالُوا : أَخْرَجِي أَيْتَهَا النَّفْسُ الطَّيِّبَةُ

فرېښتې راځي او که هغه نیک او صالح وي نو (د هغه روح ته درحمت) فرېښتې وايي چې: ای پاکه روحه

كَانَتْ فِي الْجَسَدِ الطَّيِّبِ أَخْرَجِي حَبِيدَةً .

چې په پاک بدن کې وي په داسې حال کې (د بدن نه) وځه چې دخدای او دمخلوق په نزد ستا تعریف شوی

وَ أَبْشِرِي بِرُوحٍ وَ رِيحَانٍ وَ رَبِّ

دی او تالره دې زیری وي (دائمي) راحت او سکون وي، د جنت د پاک رزق او دخدای دملاقات چې (په تا

غَيْرِ عَضْبَانَ فَلَا تَزَالُ يُقَالُ لَهَا ذَلِكَ حَتَّى تَخْرُجَ

باندې) غضب ناک نه دی. د قریب المرگ مخي ته فرېښتې همدغه وایي تردې چې روح (په خوشالی) وځي

ثُمَّ يُعْرَجُ بِهَا إِلَى السَّمَاءِ فَيُفْتَحُ لَهَا فَيَقَالُ :

اویا فرېښتې هغه د آسمان طرف ته ویسي د آسمان دروازه ځکه کولاؤ کړی شي د آسمان څوکیدار پوښتنه

مَنْ هَذَا ؟ فَيَقُولُونَ : فُلَانٌ

کوي چې دا څوک دی؟ هغه بوتلونکي فرېښتې (د هغه نوم او نسب) ورته ووايي چې دا د فلانی سړی (روح)

فَيَقَالُ : مَرْحَبًا بِالنَّفْسِ الطَّيِّبَةِ كَانَتْ فِي الْجَسَدِ الطَّيِّبِ

دی پس و به ویل شي چې آفرین دي وي دې پاک روح له چې په پاک بدن کې و او (ای پاکه روحه په آسمان

ادْخُلِي حَبِيدَةً وَ أَبْشِرِي بِرُوحٍ وَ رِيحَانٍ

کې) داخل شه په داسې حال کې چې ستا تعریف شوی دی او خوشخبري دي وي تالره دراحت، د پاک رزق

وَ رَبِّ غَيْرِ غَضَبَانَ فَلَا تَزَالُ لَهَا ذَلِكَ حَتَّىٰ

اود پروردگار د ملاقات چې غضبناکه نه دی. دې روح ته به همدغه ضحیره ویل کېږي تردې چې هغه روح

تُنْتَهَىٰ إِلَى السَّمَاءِ الَّتِي فِيهَا اللَّهُ فَإِذَا كَانَ الرَّجُلُ الشُّؤْمَ

هغه آسمان (یعنې عرش) ته ورسېږي چرته چې دالله رب العزت رحمت خاص نظاره ده او که هغه بد (یعنې

قَالَ: أَخْرَجِي أَيْتَهُمُ النَّفْسُ الْخَبِيثَةُ كَانَتْ فِي الْجَسَدِ الْخَبِيثِ أَخْرَجِي

کافر) وي نو ملک الموت وايي چې: ای خبیث روحه په خبیث بدن کې وي په داسې حال کې د بدن نه وځه

ذَمِيمَةً وَ أَبْشِرِي بِحَبِيبٍ وَ عَشَاقٍ وَ آخَرَ مِنْ شَكْلِهِ أَزْوَاجٌ

چې ستا بديان شوی دی او دا خبره واوره چې گرمې اوبه، پېپ او ددې نه بغير نور غذا بونه ستا په انتظار دي

فَمَا تَزَالُ لَهَا ذَلِكَ حَتَّى تَخْرُجَ

دې بد بخته قریب المرگ ته بیا بیا همدغه ویل کېږي تردې چې دهغه روح (خدای نخواستې) باهر وځي.

ثُمَّ يُعْرَجُ إِلَى السَّمَاءِ

بیا هغه د آسمان طرف ته بوتللی شي (د دې لپاره چې په هغې باندې ذلت او خواري ظاهره کړی شي)

فَيُفْتَحُ لَهَا فَيَقَالُ: مَنْ هَذَا؟

کله چې د آسمان دروازي کولاو کړی شي. نو د څو کیدارانو له طرف پوښتنه وکړل شي چې دا څوک دی؟

فَيَقَالُ: فَلَانٌ فَيَقَالُ: لَا مَرْحَبًا بِالنَّفْسِ الْخَبِيثَةِ

جواب به ورکړی شي چې فلانی سړی پس وبه ویل شي چې: په خیر راغلي دي نه وي دې خبیث روح ته

كَانَتْ فِي الْجَسَدِ الْخَبِيثِ اِزْجِي ذَمِيمَةً

چې په خبیث بدن کې و او (ای خبیث روحه) بیرته لار شه په داسې حال کې چې ستا بدي بیان شوي ده او

فَإِنَّهَا لَا تُفْتَحُ لِكَ أَبْوَابِ السَّمَاءِ فَيُزَلُّ مِنَ السَّمَاءِ ثُمَّ تَصِيرُ إِلَى الْقَبْرِ. (۱)

ستا لپاره به د آسمان دروازي کولاو نه کړی شي نو دا د آسمان نه راگوزار کړی شي او د قبر طرف ته راشي.

(۱) أخرجه ابن ماجه في السنن ۱۴۲۳/۲ رقم الحديث: ۴۲۶۲، وأحمد في المسند ۱/۲: ۱۶۱.

توضیح: حمیدة: یعنی د الله تعالی او دخدای د مخلوق په نزد ته محمود او تعریف کړې شوي یې.
(المراقات ۴/۹۴).

روح: دائمې راحت او سکون ته وايي.

وریحان: دلته د دې لفظ نه د جنت پاک خوراک مراد دی. (المراقات ۴/۹۴).

الی السماء: معلومه شوه چې د جنت ټول انتظام په آسمانونو کې دی او هملته علیین دی چې په هغې کې د مؤمنانو روحونه را جمعه کېږي.

غیر غضبان: یعنی د داسې رب ملاقات دې تالره بشارت وي چې په دده باندې به کله هم غضبناک نه وي. (المراقات ۴/۹۵).

فیها الله: یعنی چې په کوم اسمان کې الله تعالی دی. دا کلمه د متشابهاتو نه ده. په دې زمونږ ایمان دی. په تفصیل کې تلل منع دي "ای مایلیق بشانه". (المراقات ۴/۹۵).

حمیم: خوټکیدلي اوبه مراد دي. (المراقات ۴/۹۶). وغساق: پیپ او د بدن نونو ته وايي.

من شکله ازواج: یعنی د دې په شان نور مختلف قسمه غذاونو خوشخبري هم واوره.

فترسل من السماء: د علیین په مقابله کې سچین دی چې په اسفل سافلین کې دی. داسې معلومېږي چې د دوزخ ټول نظام د زمکې د لاندې دی. ځینو روایاتو کې تر عرش پورې د روحونو وړلو ذکر راغلی دی. ځینو کې تر قبرونو پورې د روحونو د پاتې کیدلو ذکر دی. نو تطبیق دا دی چې ځینې روحونه تر عرش پورې ځي. ځینې د قبرونو سره وي او عام په علیین کې وي. (المراقات ۴/۹۶).

دمؤمن او کافر دروح قبض کولو بیان

﴿۱۳﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : إِذَا خَرَجَتْ رُوحُ الْمُؤْمِنِ

ابو هريره رضي الله عنه راوي دی چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایيل: کله چې د مؤمن روح (دده د بدن نه) وځي نو

تَلْقَاهَا مَلَكًا يُصْعِدُهَا . قَالَ حَمَادٌ :

هغه دوه فرښتي آسمان ته ویسي حماد (چې دا حدیث د ابو هريره رضي الله عنه نه روایت کوي وايي) چې دهغې

فَذَكَرَ مِنْ طِيبٍ رِيحَهَا وَ ذَكَرَ الْمِسْكَ

نه وروسته نبي کریم صلی الله علیه وسلم را ابو هريره رضي الله عنه دهغه روح د خوشبو او د مشک ذکر وکړو یعنی دهغه

دروح نه د مشک خوشبوي راځي (دا الفاظ حماد رحمة الله ځکه وويل چې هغه ته دا الفاظ بعينه ياد نه وؤ

قَالَ :

کوم چې ده اوریدلي ؤ) بیانبي کریم ﷺ و فرمایل (کله چې فرښتي دمو من روح آسمان ته ورسوي)

" وَ يَقُولُ أَهْلُ السَّمَاءِ : رُوحٌ طَيِّبَةٌ جَاءَتْ مِنْ قِبَلِ الْأَرْضِ

نود آسمان والاويي چې پاک روح د زمکي نه راغلی دی. بیا هغه روح مخاطب کړي او داسي ورته وايي

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْكَ وَ عَلَى جَسَدٍ كُنْتَ تُعْبِرِيْنَهُ فَيُنْطَلِقُ بِهِ إِلَى رَبِّهِ

الله تعالی رحمت و کړو په تا او ستا په بدن باندې چې تا به آباد ساتلو بیا فرښتي داويسي پروردگار ته

ثُمَّ يَقُولُ : انْطَلِقُوا بِهِ إِلَى آخِرِ الْأَجَلِ "

(یعنی عرش) ته او پروردگار د احکم و کړي چې: داويسی او تر قیامت پورې ده ته مهلت ورکړي، ابوهریره

قَالَ: وَ إِنَّ الْكَافِرَ إِذَا خَرَجَتْ رُوحُهُ

رَحْمَةُ اللَّهِ وَ اِيَّيْهِ چې ددې نه وروسته نبی کریم ﷺ و فرمایل چې کله د کافر روح د بدن نه بهر راځي.

قَالَ حَمَادٌ : وَ ذَكَرَ مِنْ تَنْهَاهَا

حماد رحمه الله و ابي چې ددې نه وروسته ذکر و کړو نبی کریم ﷺ يا ابوهریره رحمه الله دهغه بدبوي

وَ ذَكَرَ لَعْنًا.

او د لعنت ذکر يې و کړو. بیا نبی کریم ﷺ و فرمایل چې کله د کافر روح آسمان ته ورسېږي. نو د

" وَ يَقُولُ أَهْلُ السَّمَاءِ : رُوحٌ خَبِيثَةٌ جَاءَتْ مِنْ قِبَلِ الْأَرْضِ

اسمان والاويي چې یونا پاکه روح د زمکي نه راغلی دی بیا (دهغه ناپاکه روح باره کې) دا فیصله واورولی

فَيُقَالُ : انْطَلِقُوا بِهِ إِلَى آخِرِ الْأَجَلِ " قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ : فَرَدَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

شي چې داويسی او تر قیامت پورې مهلت ورکړي. ابوهریره رحمه الله و ابي دهغه نه وروسته نبی ﷺ

رَبَّنَا كَأَنَّكَ كَانَتْ عَلَيْهِ عَلَى أَلْفِهِ هَكَذَا. (۱)

د خپل څادر لمن (چې د نبی کریم ﷺ په بدن مبارک باندې ؤ) په خپله پوزه يې داسي کيخوده.

توضیح: تعمیرینه: د اسمان د فرښتو له طرفه د مؤمن هغه روح او د بدن لپاره د نیکه دعا ده. تعمیرینه مطلب همدغه دی چې الله تعالی په تا باندې او ستا په بدن باندې رحمت نازل کړي چې کوم بدن ته اباد ساتلو تعمیر د عمارت او عمر نه دی د آباد ساتلو په معنی دی. (المراقات ۴/۹۸، الکاشف ۳/۳۵۹).

نقن: بدبو ته وایي ځکه کله کله په دنیا کې د تدفین نه مخکې د مؤمن او د منافق او د کافر په بدنونو کې دا منظرونه ښکاره شي. د کافر روح دومره شدید بوبو وي چې په هغې سره د هغې پوره بدن هم بدبو داره شي. (المراقات ۴/۹۸).

ریطه: په فتحې د راسره څادر ته وایي. مطلب دا چې نبی کریم ﷺ د کشف او د معجزې په توګه واقعي د کافر د روح بدبو یې محسوسه کړه چې د کوم نبی کریم ﷺ بیان کولو. او دا هم امکان لري چې دا فقط یو تمثیل او تشبیه وه چې هغه بدبو یې څوک محسوسه کړي نو د څادر لمن پ پوزه باندې کیخودلو نه بغیر کار نه کېږي. گویا کې نبی کریم ﷺ فقط د هغه وخت کیفیت طرف ته اشاره وکړه. دواړه مفهومه کیدی شي. (المراقات ۴/۹۹).

عالم برزخ کې خلک دنوي ورتلونکې روح نه د دنیا حالات پوښتي

﴿١٤﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِذَا حُضِرَ الْمُؤْمِنُ

ابو هريره رضي الله عنه راوي دي وايي چې نبی کریم ﷺ وفرمايل چې کله د مؤمن د مرګ وخت راشي نو د

أَنْتَ مَلَائِكَةُ الرَّحْمَةِ بِحُرَيْرَةٍ بَيْضَاءَ فَيَقُولُونَ : أَخْرَجِي

رحمت فرښتي درېښمويوه سپينه توتې راوړي او روح ته وایي چې ته (د جسد نه) راوزه په داسې حال کې چې

رَاضِيَةً مَرْضِيًّا عَنْكَ إِلَى رَوْحِ اللَّهِ وَرِيحَانٍ وَرَبِّ

ته د الله نه راضي يې او الله سنانه خوشحاله وي او د الله تعالی د رحمت او د مهرباني بهترين رزق او د پروردگار

غَيْرِ غَضَبَانَ فَتَخْرُجُ كَأَطْيَبِ رِيحِ الْمِسْكِ

د طرفه چې په تا باندې غضبناکه نه دی و څه نور روح د مشک د بهترين خوشبو يې په شان (د بدن) نه وځي او

حَتَّى إِنَّهُ لَيَتَنَاوَلُهُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا حَتَّى يَأْكُوا بِهِ أَبْوَابَ السَّمَاءِ

فرښتي هغه ته (د تعظيم په توګه) لاس په لاس بوځي تردي چې هغه د اسمانو نو د دروازو پورې ورسې.

فَيَقُولُونَ : مَا أَطْيَبَ هَدِيهِ الرِّيحِ الَّتِي جَاءَتْكُمْ مِنَ الْأَرْضِ

ملته فرښتي په خپل مينځ کې وایي چې: څومره ښه ده دا خوشبو چې تاته د زمکې نه را روانه ده. بيا هغه د

فَيَأْتُونَ بِهِ أَرْوَاحَ الْمُؤْمِنِينَ

مؤمنانور و حونور اولي (په عليس، با په جنت کې ياد جنت په دروازو ياد عرش دلاندې چرته چې د مؤمنانو

فَلَهُمْ أَشَدُّ فَرَحًا بِهِ

روحونه په مرتبو او درجاتو کې اوسېږي) نو هغه روحونه ددې روح په راتللو باندې داسې خوشحاله شي

مِنْ أَحَدِكُمْ بِغَائِبِهِ يَقْدُمُ عَلَيْهِ

لکه څنگه چې په تاسو کې يو کس هغه وخت خوشحاله شي لکه چې د هغه ورک شوی شي راشي. بيا ټول

فَيَسْأَلُونَهُ : مَاذَا فَعَلَ فَلَانٌ مَاذَا فَعَلَ فَلَانٌ ؟

روحونه دده نه پوښتنه کوي چې "فلانی څه کوي او فلانی څه کوي؟ مگر بيا روحونه (خپله) په خپلو کې

فَيَقُولُونَ : دَعْوُهُ فَإِنَّهُ كَانَ فِي غَمِّ الدُّنْيَا .

وايي چې: داروچ پرېږدي (اوس ترې نه پوښتني مه کوي ځکه) داددنيا په غم او مصيبتونو کې و (کله چې

فَيَقُولُ :

ده ته لېراحت ملاوشي نو پوښتني وکړي) نو هغه روح (چې کله په آرام شي نو خپله وايي) چې فلانی سړی

قَدْ مَاتَ أَمَا أَتَاكُمْ ؟

(چې بدکاره و او چې دکوم باره کې تاسو پوښتنه کوله) مر شو. آيا هغه ستاسو خوا ته نه دی راغلی؟ نو

فَيَقُولُونَ : قَدْ ذُهِبَ بِهِ إِلَى أُمِّهِ الْهَآوِيَةِ . وَ إِنَّ الْكَافِرَ

هغه روحونه به ده ته ووايي چې هغه خو هغه طرف ته چې د دوزخ اوردی ويوړلی شو او کله چې د کافر د

إِذَا احْتَضَرَ أَنَّهُ مَلَائِكَةُ الْعَذَابِ يَسْجَحُ فَيَقُولُونَ :

روح وخت راشي نو د عذاب فرښتي هغه ته د تات فرش راوړي او د هغه روح ته ووايي چې ای کافر ه روح!

أَخْرَجِي سَآخِطَةً مَسْخُوكَا عَلَيْكَ إِلَى عَذَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ .

د الله تعالی طرف ته وځه په داسې حال کې چې الله تعالی تانه ناراضه دی او په تاباندې ناراضگی ده.

فَتَخْرُجُ كَالرِّيحِ حَافِيَةً يَأْتُونَ بِهِ إِلَى بَابِ الْأَرْضِ

نو هغه روح (د کافر بدن نه) د مردارې د بد بويي په شان وځي بيا فرښتي هغه د آسمانو د دروازو طرف ته

فَيَقُولُونَ : مَا أَكْتَنَ هَذِهِ الرِّيحَ حَتَّى يَأْكُونَ بِهِ أَرْوَاحَ الْكُفَّارِ " (۱).

بوځې. هلته فرښتي وايي چې: څومره بده ده دابدبويې بيا وروسته هغه د کافرانو روحونو ته بوتللی شي.

توضیح: بعضهم بعضاً: دا د هغه مؤمن د روح اعزاز دی چې فرښتي د هغې او چتول او وړل پيټي نه محسوسوي بلکې د اعزاز په توګه یو بل نه اخلي او روکوي. جنازي له اوږه ورکولو او په بدلولو کې هم د هغه راز پټ دی. (المقات ۴/۹۹).

ماذا فعل فلان: يعنې په عالم برزخ کې د مؤمنينو روحونه د دې نوي روح نه دخپل پيژنگلو خلکو باره کې پوښتنه کوي چې فلانې څه وکړل او فلانې څنګه وو. يعنې که هغه نیک وي نو مونږ به خوشحاله شو او که بد وي نو خفه به شي. (المقات ۴/۱۰۰، الکاشف ۳/۳۶۰).

دعوة: يعنې ځنې خلک وايي چې د دې نوي روح نه دومره زر پوښتني مه کوی ځکه دالاتر اوسه پورې سترې دی د دنيا مصيبتونو او دنزع حالت او داسي نورې پریشاني يې تيري کړي دي. دلې آرام کولو نه وروسته ترې نه پوښتنه وکړی. د دې حديث نه معلومېږي چې عالم برزخ يو مستقل ژوند دی او هلته روحونو ته يو قسم بدن ورکول کېږي او هغوی ژوند تيروي. باب عذاب القبر د توضیحات په اول جلد کې په دې مسئله او په سماع موتی باندې پوره کلام شوی دی. (المقات ۴/۱۰۰).

ذهب به: يعنې دا نوی روح د يو چا باره کې دا وايي چې هغه خوزمانه مخکې د دنيا نه راغلی دی. آيا هغه نه دی رارسیدلی. په دې باندې پوښتنه کونکي وايي چې هائی افسوس هغه دوزخ طرف ته بوتلی شوی دی.

بمسح: د دې نه ټاټ مراد دی. د مؤمن روح د اعزاز په توګه د رښمو په سپينه ټوټه کې کيخودلی کېږي. مګر د کافر روح د ټاټ په شان يوه ګنده ټوټه کې راتاؤ کړی شي او بوتللی شي. (المقات ۱۰۰-۴/۱۰۱).

الى باب الارض: "ای الی باب سماء الارض" يعنې د زمکې دروازه مراد نه ده بلکې د زمکې والاد اسمان دروازه مراد ده. لکه څنګه چې په مخکني حديث کې ذکر دې چې د اسمان د دروازو نه د کافرانو روحونه د سجين طرف ته ورګوزار کړی شي. (المقات ۴/۱۰۱، الکاشف ۳/۳۶۱).

دهؤمن روح په آسانی سره وځي

﴿۱۵﴾ وَعَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي جَنَازَةِ رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ

براهن عازب رضی اللہ عنہ وایي چې (یو ځل مونږ) دنبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم سره دیو انصاري جنازې ته لاړو مونږ

فَانْتَهَيْنَا إِلَى الْقَبْرِ وَ لَمَّا يُلْحَدُ فَجَلَسَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ سَلَّمَ

قبر ته ورسیدو (د قبر نه تیارید وپه وجه) لا جنازه خاورو ته نه ده سپارل شوي نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم په یو ځای

وَ جَلَسْنَا حَوْلَهُ كَأَنَّ عَلَی رُؤُسِنَا الطَّيْرَ

کې کیناستو مونږ ترې نه گیر چاپیره (داسې) کیناستو گویا کې زموږ په سرو باندې مرغان دي (یعنې مونږ

وَ فِي يَدِهِ عِودٌ

بالکل خاموشه سر تپتی کیناستو) دنبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم په لاس کې یوه لخته وه چې په هغې باندې یې

يُنْكُتُ بِهِ فِي الْأَرْضِ فَرَفَعَ رَأْسَهُ

زمکه کنستله (لکه یو سړی چې ډیر په فکر او د استغراق په حالت کې وي) بیا نبي صلی اللہ علیہ وسلم سر راوچت

فَقَالَ: اسْتَعِيدُوا بِاللَّهِ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا

کړو او (مونږ ته مخاطب شو) وي فرمایل چې: د عذاب قبر نه د الله پناه غواړی نبي صلی اللہ علیہ وسلم دادوه یادې ځل

ثُمَّ قَالَ: إِنَّ الْعَبْدَ الْمُؤْمِنَ إِذَا كَانَ فِي انْقِطَاعِ مِنَ الدُّنْيَا وَ إِقْبَالِ مِنَ الْآخِرَةِ

و فرمایل او بیا یې و فرمایل کله چې مؤمن بنده د دې دنیانه تعلق ختمونکی وي او آخرت ته متوجه شي

كَزَلِّ إِلَيْهِ مِنَ السَّمَاءِ مَلَائِكَةٌ بِيضُ الْوُجُوهِ

(یعنې مرگ ته نزدې شي) نو دده خوا ته د آسمان نه ډیري د پرق و هونکي مخ و الافرنبي راشي (چې د

كَانَ وَجُوهُهُمُ الشَّمْسُ مَعَهُمْ كَفَنٌ مِنْ أَلْفَانِ الْجَنَّةِ وَ حَنُوطٌ مِنْ حَنُوطِ الْجَنَّةِ

هغوی د مخ پرق داسې وي) گویا کې د هغوی مخونه لمر دي. هغوی سره د جنت کفن او خوشبوې وي

حَتَّى يَجْلِسُوا مِنْهُ مَدَّ الْبَصْرِ ثُمَّ يَجِيءُ مَلِكُ الْمَوْتِ

او هغوی د دې مخي ته دو مره دلرې نه چې تر کوم ځای پورې نظر رسیږي، کيني. بیا ملک الموت راشي

حَتَّى يَجْلِسَ عِنْدَ رَأْسِهِ فَيَقُولُ: أَيَّتْهَا النَّفْسُ الطَّيِّبَةُ اخْرُجِي إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنَ اللَّهِ وَ رِضْوَانِ

اوده ته نزدې کيني او وایي چې ای پاکه روحه! راوځه د الله مغفرت او بخشش اوده درضا طرف ته درسیدو

قَالَ : فَتَخْرُجُ تَسِيلُ

دپاره نبي کریم ﷺ فرمایي چې (دا اورې) ددې مؤمن بنده روح راوځي (دده د بدن نه) داسي

كَمَا تَسِيلُ الْقَطْرَةُ مِنَ السَّقَامِ فَيَأْخُذُهَا

(په آسانی او سهولت سره) سره لکه د مشک نه چې داو بو شاڅکې بهیري نو ملک الموت هغه واخلي.

فَإِذَا أَخَذَهَا لَمْ يَدْعُوهَا فِي يَدِهِ طَرْفَةً عَيْنٍ

کله چې ملک الموت هغه واخلي نو نورې فرښتې دا روح د ملک الموت په لاس کې دسترگودرپ قدرې هم نه

حَتَّى يَأْخُذُوهَا

پرېږدي يعنې د ډير شوق په بنا باندې زر هغه روح د ملک الموت د لاسونو نه (په خپل لاس کې) واخلي

فَيَجْعَلُوهَا فِي ذَلِكَ الْكَفْرِ وَ فِي ذَلِكَ الْحَنُوطِ وَ يَخْرُجُ مِنْهَا

او داپه هغه کفن او هغه خوشبو کې (چې د ځان سره یې راوړي وي) کېږدي او دده دروح نه هغه بهترینه

كَاطْيَبٍ لَفْحَةٍ مِنْكِ وَجَدْتَ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ قَالَ :

خوشبو ځې چې په مخ د زمکه د مشک د بهترين خوشبو په شان وي". نبي کریم ﷺ فرمایي چې

فَيَضَعُونَ بِهَا فَلَا يَمْرُونَ يَعْنِي بِهَا

بيا فرښتې هغه روح د آسمان طرف ته يوسي نو کله چې هغه فرښتې (هغه روح د زمکې او د آسمان په مينځ کې

عَلَى مَلَأَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ إِلَّا قَالُوا : مَا هَذِهِ الرُّوحُ الطَّيِّبُ

موجود وي) د فرښتو د هر جماعت په خواتير يې نو هغه جماعت ترې پوښتنه کوي چې دا پاک روح د چا دی؟

فَيَقُولُونَ : فَلَانُ ابْنُ فَلَانٍ

هغه فرښتې چې دا روح يې روان کړی وي وايي چې دا فلانی سړی د فلانی ځوي (يعنې د هغه روح) دی او

بِأَحْسَنِ أَسْمَائِهِ الَّتِي كَالُوا يُسَمُّوهُ بِهَا فِي الدُّنْيَا

هغه فرښتې دده بهترين نوم او لقب (او بڼه او صاف) بيانوي چې د هغې په ذريعه د دنيا خلک ذکر کوي

حَتَّى يَنْتَهَوْا بِهَا إِلَى سَمَاءِ الدُّنْيَا

(همدغه شان پوښتنه او جواب کېږي) تردې چې هغه فرښتې هغه د دنيا آسمان (يعنې اولنی آسمان) پورې

فَيَسْتَفْتِحُونَ لَهُ فَيُفْتَحُ لَهُ

ورسوي اود آسمان دروازه کولاوکړي چې دهغوی دپاره کولاوشي (یعنې دغه شان دهر آسمان دروازه د

فَيُشْتَبِعُهُ مِنْ كُلِّ سَمَاءٍ مُّقْرَبُوهَا إِلَى السَّمَاءِ الَّتِي تَلِيهَا حَتَّى يُنْتَهَى بِهِ إِلَى السَّمَاءِ السَّابِعَةِ

هغوی لپاره کولاویرې) اود هر آسمان مقرب فرښتي تر بل آسمان پورې ورسره ځي تردې چې هغه تراووه

فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ :

واړه اسمانونو پورې (همدغه اعزاز سره) ورسول شي پس الله تعالی (فرښتوته) فرمایي چې ددې بنده

اَكْتُبُوا كِتَابَ عَبْدِي فِي عِلْمَيْنِ وَ أَعِيدُوهُ إِلَى الْأَرْضِ

اعمال نامه په علیم کې کیردې اود ارواح د زمکې طرف ته (یعنې دهغه په بدن چې په زمکه کې خښ دی)

فَإِنِّي مِنْهَا خَلَقْتُهُمْ

بیرته ویسی (چې دا قبر ته ورسیرې اود قبر د پوښتنو او جواب دپاره تیاروي) ځکه ماد زمکې نه بدنونه پیدا

وَ فِيهَا أَعِيدُهُمْ وَ مِنْهَا أَخْرَجْتَهُمْ تَارَةً أُخْرَى

کړي اوزمکې ته ددوی (بدنونه اوروح) بیرته لیرم. اوبیا دهمدې زمکې نه هغوی بیرته راوباسم. نبی کریم

قَالَ : " فَتَعَادُ رُوحَهُ فِي جَسَدِهِ فَيَأْتِيهِ مَلَكَانِ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ فرمایي: دهغې نه وروسته هغه روح بیرته بدن ته ورسولی شي. بیادې روح ته دوه فرښتي

فَيُجَلِّسَانِهِ فَيَقُولُونَ لَهُ : مَنْ رَبُّكَ ؟

(منکر نکیر) راشي چې هغوی دا کینوي اوبیا پوښتي ترې کوي چې ستار ب څوک دی؟ مؤمن بنده ورته

فَيَقُولُ : رَبِّيَ اللَّهُ فَيَقُولَانِ لَهُ : مَا دِينُكَ ؟ فَيَقُولُ : دِينِي

وايي زما رب الله تعالی دی بیا ترې پوښتنه کوي چې ستا دین کوم یو دی؟ بنده ورته وایي چې زما دین

الْإِسْلَامُ فَيَقُولَانِ لَهُ : مَا هَذَا الرَّجُلُ الَّذِي بُعِثَ فِيكُمْ ؟

اسلام دی بیا ترې پوښتنه کوي دا (یعنې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) څوک دی؟ چې تاسو ته در لیرل شوی و؟

فَيَقُولُ : هُوَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيَقُولَانِ لَهُ : وَمَا عَلَيْكَ ؟

هغه جواب ورکوي چې دا الله رسول دی. بیا پوښتنه کوي چې تا څنگه وپېژندلو چې دا د الله رسول دی؟

فَيَقُولُ : قَرَأْتُ كِتَابَ اللَّهِ فَأَمَنْتُ بِهِ وَ صَدَّقْتُ

هغه په جواب کې وايي چې: ما د خدای کتاب ويلي، په هغه کې ایمان راوړو، او د زېږه نه مې دا رښتني

فَيُنَادِي مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ

و منلو (چې دده په وجه ماته هغه د نبي کریم ﷺ معلوم شو) بيا يواواز کونکي د اسمان نه او ازو کړي

أَنْ صَدَقَ عَبْدِي فَأَفْرِشُوهُ مِنَ الْجَنَّةِ

(يعني د خدای د طرفه اعلان وشي) چې زما بنده رښتني دی. نو د جنت بستره ورته خوره کړي، د جنت

وَ الْبِسُوهُ مِنَ الْجَنَّةِ وَ افْتَحُوا لَهُ بَابًا إِلَى الْجَنَّةِ قَالَ :

جامه ورته واغوندي او هغه ته د جنت دروازه پرانيزی. نبي کریم ﷺ وفرمايل: نوده ته د جنت

فَيَأْتِيهِ مِنْ رُوحِهَا وَ طَيْبِهَا فَيُفْسَخُ لَهُ فِي قَبْرِهٖ مَدَّةً بَصْرِهِ

دروازه کولاؤ کړی شي چې د هغه نه د جنت هوا او خوشبو ځي راځي. بيا د هغه قبر د نظر لگيدلو پورې

قَالَ : " وَ يَأْتِيهِ رَجُلٌ أَحْسَنُ الْوَجْهِ حَسَنُ الثِّيَابِ طَيِّبُ الرِّيحِ

فراخه شي. نبي کریم ﷺ وفرمايل د هغه نه ورسته يو نياسته سړی چې نبي جامې او خوشبو

فَيَقُولُ : أَبِئْسَ بِالَّذِي يَسْرُكَ هَذَا

يې لگولي وي او هغه ته وايي چې "زيری دې وي تالره د هغه شي چې تالره خوشالونکی دی (يعني

ستا لپاره هغه نعمتونه تيار دی چې نه کومو سترگو ليدلي دي او نه کوم غوږونو اوريدلي دي) نن هغه

يَوْمَكَ الَّذِي كُنْتَ تُوعَدُ فَيَقُولُ لَهُ : مَنْ أَنْتَ ؟

ورځ ده چې د هغه (په دنيا کې) ستاسره وعده شوي وه مؤمن بنده د هغه نه پوښتنه کوي چې ته څوک يې؟

فَوَجَّهَكَ الْوَجْهَ يَجِيءُ بِالْخَيْرِ فَيَقُولُ :

ستامخ په حسن او جمال کې کامل دی او تاخير راوړی دی او د هغه خوشخبري او روي هغه کس ورته جواب

أَنَا عَمَلُكَ الصَّالِحِ فَيَقُولُ :

ورکوي چې "زه ستا نیک عمل یم (چې په دغه شکل و صورت کې راغلی یم) مؤمن بنده (چې دا واورې

رَبِّ أَقِمِ السَّاعَةَ رَبِّ أَقِمِ السَّاعَةَ حَقِّي

(نو) وايي ای زما پروردگاره! قیامت قائم کړي او ای زما پروردگاره قیامت قائم کړي چې زه خپل اهل و

أَرْجِعْ إِلَى أَهْلِي وَمَالِي قَالَ : وَإِنَّ الْعَبْدَ الْكَافِرَ إِذَا كَانَ فِي انْقِطَاعٍ مِنَ الدُّنْيَا وَ

عیال ته لار شم. نبی کریم صلی الله علیه و سلم فرمایل: او کله چې کافر بنده خپل تعلق د دنیا سره ختم کړي او د

إِقْبَالٍ مِنَ الْآخِرَةِ نَزَلَ إِلَيْهِ مِنَ السَّمَاءِ

آخرت طرف ته تلونکی وي (یعنی دده د مرگ وخت رانزدې شي) نودده خواته د آسمان نه (د عذاب) تور مخ

مَلَائِكَةٌ سَوْدُ الْوُجُوهِ مَعَهُمُ الْمُسُوحُ فَيَجْلِسُونَ مِنْهُ مَدَّ الْبَصَرِ

والا فرښتي راشي د هغوی سره تپات وي او دومره لرې ترې کيښي کوم خای پورې چې د سترگو نظر رسي.

ثُمَّ يَبِيءُ مَلِكُ الْمَوْتِ حَتَّى يَجْلِسَ عِنْدَ رَأْسِهِ فَيَقُولُ : أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْخَبِيثَةُ اخْرُجِي

بیا ملک الموت راشي او د هغه سره نزدې کيښي او ورته وایي چې "ای خبیثه روحه! راوځه د خدای د طرفه

إِلَى سَخَطٍ مِنَ اللَّهِ " قَالَ :

په عذاب کې اخته کیدلو د پاره نبی کریم صلی الله علیه و سلم فرمایل (چې د کافر روح دا واورې) نو د هغه په

" فَتُفَرَّقُ فِي جَسَدِهِ فَيَنْتَزِعُهَا كَمَا

بدن کې خپور شي. نو ملک الموت هغه روح ډیر په سختی او زور سره راوباسي. لکه څنگه چې د وړی

يُنْتَعُ الشَّفُؤُودُ مِنَ الصُّوفِ الْمَبْلُؤِ فَيَأْخُذُهَا

نه غني ډیر په گرانه سره راښکلی کېږي (یعنی څنگه چې د لمدې وړی نه غني ډیر په سختی او مشکل باندې

راښکل کېږي او په سختی سره در اښکلو په وجه د وړی څه اجزاء چې د دې غني سره نختي وي بهر راوځي)

دغه شان چې کله د کافر روح په سختی او قوت سره راښکل کېږي نو حال دا وي لکه څنگه چې د روح درگونو

فَإِذَا أَخَذَهَا لَمْ يَدْعُوهَا فِي

سره لگیدلي اجزاء بهر راوتلي وي) چې ملک الموت هغه روح ونیسي نو نورې فرښتي نه پرېږدي دا روح

يَدِهِ طَرْفَةً عَيْنٍ حَتَّى يَجْعَلُوهَا فِي تِلْكَ الْمُسُوحِ

د ملک الموت په لاس کې د سترگو درپ په اندازه. بلکې هغه واخلي او په تپات کې یې راتاؤ کړي. د هغه

وَتَخْرُجُ مِنْهَا كَالْتِنِ رِيحٍ جِيْفَةٍ وَجَدَتْ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ

روح نه داسې (دخوسا) مرداري بدبویي راوځي چې په مخ د زمکه د شته بدبویانو نه هغه ډیره بدبویه وي

فَيُضْعَدُونَ بِهَا فَلَا يَمُوتُونَ بِهَا عَلَى مَلَأٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ إِلَّا قَالُوا :

هغه فرښتي هغه آسمان ته ويسي نو دا چې د فرښتو په يو جماعت باندې تېرېږي نو هغه جماعت پوښتنه کوي

مَا هَذَا الرِّيحُ الْخَبِيثُ ؟ فَيَقُولُونَ : فَلَانُ بَنُ فَلَانٍ

چې دا ناپاکه روح د چا دی؟ هغه فرښتي چې دا یې روان کړی وي جواب ورکړي چې دا د فلانې سرې ځوي دی

يَأْتِبِحِ أَسْمَاءَهُ الَّتِي كَانَتْ يُسَمِّي بِهَا فِي الدُّنْيَا

(یعنې د فلانې سرې روح دی) او په بدو نومونو او اوصافو سره د هغې ذکر کوي. چې په کومو نومونو او

حَقِّ يَنْتَهِي بِهَا إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا فَيُسْتَفْتَحُ

اوصافو سره هغه رابلل کیدو تر دې چې هغه د دنیا آسمان ته ورسوي او ده د پاره د آسمان دروازه خلاصولو

لَهُ فَلَا يُفْتَحُ لَهُ " ثُمَّ قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د پاره وویل شي نو ده د پاره دروازه نه پرانیستلی کېږي بیانې کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (دا استدلال په توګه) دا

﴿ لَا تَفْتَحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى

آیت ولوستلو: دې (کافرانو) د پاره به د جنت دروازي نه پرانیستلی کېږي او نه به جنت ته داخلېږي تر دې

يَلْبَسَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَابِ ﴾ فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ :

چې اوبن د ستنې په سپوري کې داخل شي. نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل بيا الله تعالى فرمايي: د دې

اَكْتُبُوا كِتَابَهُ فِي سَجِينٍ فِي الْأَرْضِ السُّفْلَى فَتَطْرَحُ رُوحَهُ طَرْحًا ثُمَّ

اعمال نامه په سجين کې وليکي چې د ټولو نه لاندې ده نو د کافر روح لاندې راګوزار کړی شي بیانې کریم

قَرَأَ : ﴿ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (دا استدلال په توګه) دا آیت ولوستلو چا چې دا الله سره شرک وکړ نو هغه داسې دی لکه

خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخَطَفَهُ الظُّيُورُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيحٍ ﴿

د آسمان نه چې راوغورځيدو نو مارغان هغه اوچت کړي (هلاک شي) يا هوا هغه والو ځوي اولرې يې ګوزار

فَتُعَادُ رُوحَهُ فِي جَسَدِهِ وَ يَأْتِيهِ مَلَكَانِ فَيُجْلِسَانِهِ

کړي بيانې کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل د هغه روح بدن ته راشي او هغه ته دوه فرښتي راشي او هغه کينوي

فَيَقُولَانِ لَهُ : مَنْ رَبُّكَ : فَيَقُولُ : هَاهُ هَاهُ لَا أَدْرِي فَيَقُولَانِ لَهُ :

او پوښتني ترې نه کوي چې ستار ب څوک دی؟ هغه وايي چې هاه هاه زه خويي نه پيژنم بيا فرښتي دده

مَا دِينُكَ ؟ فَيَقُولُ : هَاهُ هَاهُ لَا أَدْرِي فَيَقُولَانِ لَهُ :

نه پوښتنه کوي چې ستادین څه دی؟ هغه وايي چې هاه هاه زه يې نه پيژنم. بيا فرښتي دده نه پوښتنه کوي

مَا هَذَا الرَّجُلُ الَّذِي بُعِثَ فِيكُمْ ؟ فَيَقُولُ : هَاهُ هَاهُ

چې داسې (يعني نبي کریم صلی الله علیه و سلم) چې تاسو ته در ليرلی شوی و څوک دی؟ هغه وايي هاه هاه زه

لَا أَدْرِي فَيُنَادِي مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ أَنْ كَذَبَ عَبْدِي

يې نه پيژنم (ددې پوښتنو او جوابونو نه وروسته) او از کونکی د آسمان نه او از و کړي چې دا دروغ جن دی.

فَأَقْرَسُوهُ مِنَ النَّارِ وَ افْتَحُوا لَهُ بَابًا إِلَى النَّارِ

لهذا دا اور بستره ورته خوره کړی او ده ته د دوزخ دروازه پرانيزی نو (دده دپاره د دوزخ دروازه خلاص شي)

فِيَأْتِيهِ حَرُّهَا وَ سَوْمُهَا وَ يُضَيِّقُ عَلَيْهِ قَبْرُهُ

چې دهغې نه هغې ته د دوزخ گرمي او دهغې گرمه هوا چې راځي او ده دپاره قبر دومره تنگ شي (چې

حَتَّى تَخْتَلِفَ فِيهِ أَضْلَاعُهُ وَ يَأْتِيهِ رَجُلٌ قَبِيحُ الْوَجْهِ

د دواړو څنډو په يوځای کيدو سره) دده پوښتی يوه په بل کې ننوځي بيا هغه ته يو بد شکله راشي چې بدې

قَبِيحُ الْغِيَابِ مُنْتِنٌ الرِّيحِ فَيَقُولُ أَبِشْرُ بِالَّذِي يَسْؤُوكَ

جامې يې اغوستلي وي او دهغه نه بد بوې چې راځي او هغه ورته وايي چې ته بد خبر واوره چې تابه په غم

هَذَا يَوْمُكَ الَّذِي كُنْتَ تُوعَدُ فَيَقُولُ : مَنْ أَنْتَ ؟

اخته کړي نن هغه ورځ ده چې دهغې تاسره دنيا کې وعده شوي وه هغه ترې نه پوښتنه کوي چې ته څوک يې؟

فَوَجْهَكَ الْوَجْهُ يَجِيءُ بِالشَّرِّ فَيَقُولُ : أَنَا عَمَلُكَ الْخَبِيثُ

ستا مخ خود يربدرنگ دی چې بدې دې راوړي: دهغه کس ورته وايي چې زه ستا بد عمل يم (چې دا واورې)

فَيَقُولُ : رَبِّ لَا تُقِمِ السَّاعَةَ وَ فِي رِوَايَةٍ نَحْوُهُ وَ زَادَ فِيهِ :

هغه مړی وايي چې ای زما ربه! ته قیامت نه کړي په يور وایت کې داسې منقول دي خوپه هغې کې دا الفاظ

إِذَا خَرَجَ رُوحُهُ صَلَّى عَلَيْهِ كُلُّ مَلَكٍ بَيْنَ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ
هم دې چې کله د مؤمن بنده روح (دده د بدن نه وځي نو هر هغه فرېسته چې د زمکې او د آسمان په مینځ کې
وَ كُلُّ مَلَكٍ فِي السَّمَاءِ وَ فَتَحَتْ لَهُ أَبْوَابَ السَّمَاءِ لَيْسَ مِنْ أَهْلِ بَابٍ إِلَّا وَ هُمْ
ده په دې باندې رحمت رالېږي نو ځکه د آسمان دروازي پرېستل کېږي او د هر آسمان د هري دروازي والا
يَدْعُونَ اللَّهَ أَنْ يُعْرَجَ بِرُوحِهِ مِنْ قَبْلِهِمْ .
والا فرېسته الله تعالی ته دا خواست کوي چې د دې مؤمن روح سره دوي آسمان ته لاړ شي (چې د هغه مؤمن
وَ تُنْعَمُ نَفْسُهُ يَعْنِي الْكَافِرَ مَعَ الْعُرُوقِ
د روح سره د تللو شرف حاصل کړي) او د کافر روح درگونو سره ويستلی کېږي نو د آسمان ټولې فرېستي او هغه
فَيَلْعَنُهُ كُلُّ مَلَكٍ بَيْنَ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ وَ كُلُّ مَلَكٍ فِي السَّمَاءِ وَ تُغْلَقُ أَبْوَابُ السَّمَاءِ
فرېستي چې (په اولني آسمان کې) دې په ده باندې لعنت رالېږي نو ځکه دده لپاره د آسمان دروازي بندې
لَيْسَ مِنْ أَهْلِ بَابٍ إِلَّا وَ هُمْ يَدْعُونَ اللَّهَ أَنْ لَا يُعْرَجَ رُوحُهُ مِنْ قَبْلِهِمْ " (۱)
کړي شي او د اولني آسمان ټولو دروازو والا الله تعالی ته خواست کوي چې د دې کافر روح پاس لاړنه شي

توضیح: عود: لختي او امساء ته عود ويل شوي دي. (المركات ۴/۱۰۲).

ينکت: لختي باندې زمکه کنلو ته وايي. (المركات ۴/۱۰۲).

حنوط: د مخلوط مشک او عنبرو خوشبو ته حنوط وايي. (المركات ۴/۱۰۴).

تسيل: يعنې د مؤمن روح دومره په اسانۍ سره د بدن وځي لکه د اوبو د مشکيزي نه چې اوبه په اسانۍ سره غورځېږي. (المركات ۴/۱۰۳).

سوال: په نورو روايتونو کې راغلي دي چې د مؤمن روح هم د ويستلو په وخت کې کرب او مصيبت برداشت کوي. دلته دا ويل کېږي چې هيڅ تکليف نه وي دا تعارض دی. (المركات ۴/۱۰۳).

جواب: په دواړه رواياتو کې دا تطبيق دی چې د مؤمن د روح مرحله کله شروع کېږي هغه وخت هغه د جنت نعمتونه وويني نو ډير په اسانۍ سره يې روح وځي خو مشاهده د آخرت نه مخکې او عمل د خروج د شروع کيدلو نه مخکې او تکليف وي. نو د تکليف او راحت وختونه مختلف وي لهذا تعارض نشته.

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۱۱۴/۵، رقم الحديث: ۴۷۵۳، وأحمد في المسند ۲۸۷/۴.

وما علمك: یعنی تاته څنگه معلومه شوه چې الله ستا رب دی او محمد ﷺ د الله رسول دی. هغه جواب ورکوي چې دا ټول د قرآن نه معلوم شوي دي. د دې حدیث نه معلومه شوه چې په قبر کې فقط درې پوښتني نه دي بلکې نورې هم پوښتني کیدلی شي. لکه څنگه چې دلته پوښتنه شوي ده. (المراقات ۴/۱۰۶).

مناد: یعنی د الله تعالی د طرف نه مقرر شوي فرېسته او از کوي او د خوشحالی اعلان کوي.

الی اهل و مالي: د دې نه مراد یا خود جنت اهل و عیال دي چې په هغې به حور او غلمان وي. دا خواهل هم دی او مال هم دی. دویم مطلب دا هم کیدی شي چې اهلی نه مراد د خپل کور و اولادي. او د مالي نه مراد حور او غلمان دی. په اول صورت کې که ما موصله واخستلی شي نو معنی به دا وي چې څه زما لپاره مقرر شوي نو مال مراد نه دی.

افترق في جسده: یعنی د ویرې په وجه به د کافر روح په بدن کې د پټیدلو لپاره په بدنې رڼو کې خور شي او دننه به شي. اوس چې څنگه خور شوی او پټ شوی دی همدغه شان به رايستلی کېږي. نو سخت تکلیف به ورته وي. او بدن غوښه به ذره ذره شي. دغه شان که د انسان روح د دنیا په کومه دهنډه کې راگیر شوی دی نو د هلته به هم رايستل شي نو دوه چنده تکلیف به وي، د جائداده به راوځي. د دکانونو، کورونو، بنځو، بچو، کارخانو او تجارت ځایونو او منصبونه نه راوځي نو تکلیف به وي. (المراقات ۴/۱۰۸، الکاشف ۳۶۳-۳۶۴/۳).

هاه هاه لا ادری: دا جمله کافر وایي یعنی هائی افسوس چې زه یې نه پیژنم. ماته هیڅ پته نشته. چې خپل خالق او مالک یې په دنیا کې نه پیژندلو نو په قبر کې به یې څه وپیژنم. (المراقات ۴/۱۱۰).

تختلف اضلاعه: یعنی قبر چې کله کافر له زور ورکړي نو د هغې پوښتني به په یو بل کې ننوځي او بدن به یې میده کړی شي. (المراقات ۴/۱۱۱).

سومها: د دوزخ گرمي هواته سموم ویل شوي دي او حر مطلق گرمي ته وایي. (المراقات ۴/۱۱۱).

ام بشر رَضِيَ اللهُ عَنْهَا بِه بَرَزَخِ كَيْ خِيَلُو خِيَلَانُو تَه سَلَام لِيْرِي

﴿١٦﴾ وَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ كَعْبٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ : لَنَا حَضْرَتُ

عبد الرحمن ابن كعب د خپل پلار (حضرت كعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) په باره کې روايت كوي چې كله رانزدې شو

كَعْبًا الْوَفَاءُ أَتَتْهُ أُمُّ بَشْرٍ بِنْتُ الْبَرَاءِ بْنِ مَعْرُورٍ فَقَالَتْ :

كعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته د مرگ وخت نو د برآ، ابن معرور رَضِيَ اللهُ عَنْهُ لورام بشر رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ده ته راغله او وي ويل چې

يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ إِنَّ لَقِيَتْ فَلَانًا فَاقْرَأْ عَلَيْهِ مِنِّي السَّلَامَ . فَقَالَ :

ای ابو عبد الرحمن! که د فلانی کس سره ملاؤ شوي نوزما سلام ورته وایه. کعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ جواب ورکړو

عَفَرَ اللَّهُ لِكَ يَا أُمَّ بَشِيرٍ لَحْنٌ أَشْغَلُ مِنْ ذَلِكَ فَقَالَتْ :

ام بشر رَضِيَ اللهُ عَنْهَا! الله دې تا وبخښي هلته به زمور مشغوليت د دې نه ډيرو وي. ام بشر رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وويل چې

يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَمَا سَمِعْتَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ : قَالَ :

ای ابو عبد الرحمن! آياتا د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه دانه دې اوریدلي چې فرمایلي يې (په عالم برزخ کې) به

إِنَّ أَرْوَاحَ الْمُؤْمِنِينَ فِي طَيْرٍ خَضِرٍ تَعْلُقُ بِشَجَرِ الْجَنَّةِ ؟ قَالَ :

دمؤمنانوروحونه دشنه مرغانو په قالبونو کې وي او د جنت د میوؤ نه خوراک کوي کعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل

بَلَى . قَالَتْ : فَهُوَ ذَاكَ . رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ وَالْبَيْهَقِيُّ فِي كِتَابِ الْبَغْتِ وَالنَّشُورِ (۱)

چې آؤ ما دا اوریدلی ام بشر رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ورته وويل دا (هغه کرامت) دی (چې په دې کې ستا دستایلو امیددی)

توضیح: حضرت عبد الرحمن بن کعب ډیر جلیل القدر تابعی دی دده د پلار نوم حضرت کعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ

دی چې د لوي شان و الاصحابی دی. ام بشر رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د لوي شان و الاصحابیه ده. چې د براء بن

معمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د يو جلیل القدر صحابی لور ده. ام بشر رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د حضرت کعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د مرگ په وخت

کې د خپل پلار د براء بن معمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته یا خپل ځوي بشر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته سلام وایه چې هغه مړه شوي وو.

د ام بشر رَضِيَ اللهُ عَنْهَا خیال وو چې کعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بس اوس وس د نیا نه سفر کونکی دی او صحابی دی.

نجات يې يقينې دی. لهذا د هغې په لاس د خپل خپلوانو په نوم سلام لیرلو. ام بشر رَضِيَ اللهُ عَنْهَا به نوم

اخستی وي خور اوي د نوم په ځای د فلانی لفظ استعمال کړی دی. (المراقات ۴/۱۱۳).

لحن اشغل: حضرت کعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ جواب ورکړو چې الله تعالی دې تا وبخښي مونږ سره به د سلام وخت

چرته وي، سفر ډیر لوي دی. حساب کتاب دی. مونږ به په خپل مشغولو کې راگیريو. خپل فکر به کوو.

څوک به د چا پوښتنه کوي. ام بشر رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د مؤمن شان او په جنت کې د هغوی د روحونو د آرام او د

کامیابی ذکر وکړو او اشاره يې وکړه چې تاته به هیڅ پریشاني نه وي. ستا شان ډیر لوي دی چې ته به هم

پریشانه يې. د دې حدیث نه هم معلوم یږي چې د عالم برزخ ژوند يو حقیقت دی. دا فقط د خوب ژوند نه

دی. گویا کې روح ته يو قسم جسم ورکول کېږي. چې پرې هغه ژوند تېروي او دا هم امکان لري چې روح

(۱) أخرجه ابن ماجه ۱/۱۶۶ رقم الحديث : ۱۱۱۹.

ته جسم ورکولو نه بغیر په هغې کې داسې حیثیت پیدا کېږي چې د هغې په ذریعې سره هغه د اقوالو او د افعالو قابل شي. (المرقات ۴/۱۱۳).

د تناسخ عقیده باطله ده

﴿۱۷﴾ وَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ كَعْبٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ :
عبد الرحمن بن کعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خپل پلار نه نقل کوي چې هغه (يعني د عبد الرحمن پلار کعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) د
أَنَّهُ كَانَ يُحَدِّثُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : إِنَّا نَسَمَةُ الْمُؤْمِنِ طَيْرٌ
نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه د اَرشاد نقل کوي چې (په عالم برزخ کې) د مؤمن روح د مارغه په قالب کې د
تَعَلَّقُ فِي شَجَرِ الْجَنَّةِ حَتَّى يُرْجَعَهُ اللَّهُ
جنت د بوټو نه مېوي خوري تردې هغه الله تعالی په هغه ورغ چې هغه راوچتوي (د قیامت په ورغ) هغه د
فِي جَسَدِهِ يَوْمَ يَبْعَثُهُ. ^(۱)
هغې بدن ته بیرته ولېږي.

توضیح: انما نسمة المؤمن طير: علامه نووي رَحِمَهُ اللهُ لیکلي دی چې نسمة د انسان بدن ته هم وايي او نسمة روح ته هم وايي. دلته روح مراد دی چې د جسد خاکې نه دا روح وځي او طير خضر یعنی په شين مارغه کې ننوځي. گویا کې مرغان د دې روحونو لپاره تیار کالي دي. (المرقات ۴/۱۱۴).

سوال: که څوک دا اشکال وکړي چې انسان او بیا د مؤمن روح په یو څاروي کې لاړ شي آیا دا د هغې تذليل او تحقیر نه دی؟

جواب: د دې سوال جواب دا دی چې دا تعلق داسې نه دی چې روح په څاروي کې ننوځي او څاروي په دې باندې تصرف شروع کړي. بلکې دا تعلق د ظرف او مظروف په شان دی. د روح لپاره طير خضر بمنزله ظرف دی لکه د جواهر تو لپاره اعلى صندوقچه ظروف وي. دا نه چې صندوقچه په هغې باندې تصرف کوي یا لکه د جهاز مخي ته د شيشي په محل کې دوه درې کسان په خوند سره الوځوي. دا جهاز د انسان د تعظیم او د تکریم لپاره ده دا نه چې انسان په جهاز کې حلول وکړو. نو دلته په حديث کې چې د کومې مرغی ذکر دی امکان لري چې د دې نه يو قسمه سورلی مراد ده لکه جهاز، دا دویم جواب دی.

دویم جواب: دا دی چې قاضي عياض رَحِمَهُ اللهُ او علامه قرطبي رَحِمَهُ اللهُ وايي چې دا روحونه خپله متشکل شي او مارغان جوړ شي. ځان له يو مارغه هم نه وي. د دې حضراتو په دې قول باندې د بحث لاندې

(۱) أخرجه النسائي في السنن ۱۰۸/۱ رقم الحديث : ۲۰۷۳، وابن ماجه ۱۴۲۸/۲ رقم الحديث : ۴۲۷۱.

حدیث په واضحه توگه دلالت کوي انما نسمة المؤمن طیرا داروایت نسائی او موطا مالک هم نقل کړی دی. دا حضراتو دې روایت ته ترجیح ورکوي. او په نورو روایاتو کې تاویل کوي. دهغې نه انکار کوي. مگر ملا علی قاري رَحْمَةُ اللَّهِ په دواړو روایاتو کې داسي تطبیق کړی دی چې د مؤمنانو روحونه به خپله په جنت کې مارغان شي او د شهیدانو روحونه به په طیر خضر کې داخل شي او په انهار جنت او باغونو کې د سورلی په ذریعه گرځي راگرځي. (المراقات ۴/۱۱۵).

سوال: یوه گمراه فرقه د تناسخ قائل شوه او هغې د دې قسمه حدیثونو نه په تناسخ باندې استدلال کړی دی. مثلاً په دنیا کې یې روح عمل خراب کړو نو هغې ته به خراب بدن ورکړی کېږي. مثلاً د سپي یا پشو او د خر په بدن کې به حلول کوي خلک به هغه څاروي وهي. همدغه د هغوی لپاره سزه ده او که روح ښه وي هغه ښه کار کړی وي نو دا روح به د ښه بادشاه په بدن کې داخل شي او هلته به د عیش او آرام ژوند تېروي. همدغه د هغوی لپاره جنت دی. آیا د دې خلکو دا عقیده صحیح ده؟

جواب: د تناسخ عقیده باطله ده ځکه د دنیا خبري کوي چې دلته تناسخ کېږي. دهغه خلک بیخي د حشر قائل نه دي او دلته په حدیث کې د آخرت بیان دی چې د دنیا د تناسخ سره یې واسطه نشته. نو بیا د دې حدیث نه د تناسخ والاڅنگه استدلال کوي؟ او اهل تناسخ والا دین اسلام نه مني. بیا د حدیث نه خپل باطله عقیده باندې استدلال ولي کوي؟ او دغه شان په تناسخ کې خور روح یو نوي ځان له بدن کې ننوځي. لکه څنگه چې د اهل تناسخ والو عقیده ده او په حشر کې روحونه په خپل زور بدن کې داخلېږي. نو د هغوی استدلال د حدیث نه صحیح نه دی. دا مسئله اول په باب عذاب قبر کې په تفصیل سره لیکل شوي ده. دلته مې بیا ولیکله. (المراقات ۴/۱۱۶-۱۱۵).

نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته زما سلام وایه

﴿١٨﴾ وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ قَالَ : دَخَلْتُ عَلَى جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ وَهُوَ يَبُوءُ

محمد ابن منکدر رَحْمَةُ اللَّهِ وایي چې زه د جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په خدمت کې هغه وخت حاضر شوم چې ده ته مرگ نژدې

فَقُلْتُ : اقْرَأْ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ السَّلَامَ .^(١)

و نو ماده ته عرض وکړو چې ته (عالم برزخ ته) ورسیدی نو نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته زما سلام ووايه.

توضیح: اقراء: د دې حدیث نه هم په واضحه توگه معلومېږي چې مسلمانانو ته د برزخ ژوند ورکولی کېږي هغه یو حقیقت دی هلته ملاقاتونه کېږي. (المراقات ۴/۱۱۶).

د روح حقیقت: روحونو ته د یو خاص کیفیت سره ژوند ورکول کېږي. چې په هغې هغوی کلام کوي. دا څه لري خبره نه ده چې هغوی د یو خاص روح سره مجسم شي او ژوند ورکړي شي. په دې خبره هم پوهه شی. چې د روح په حقیقت کې ځنې گمراه فلسفیان وایي چې د دې څه حقیقت نشته دی. هغه خلک کله هم ساه ته روح وایي. کله ویني ته روح وایي. خو اهل اسلام په انساني بدن کې روح په جدا حقیقت سره مني. او د دې مثال داسې دی لکه یوه کارخانه کې چې ټوله مشینري لگیدلې ده خو په هغې کې حرکت نشته دی چې په هغې کې بجلي پریخودلی شي نو ټوله کارخانه په حرکت کې شي. روح هم په حقیقت کې د انساني بدن د کارخانې دپاره د بجلي په شان دی چې انساني بدن بالکل د یو تیاري مشینري په شان دی مگر بې حسه او بې حرکت دی نو کله چې په کې روح راشي نو دا ټوله مشینري په حرکت کې راشي همدغه یو آسان تعبیر دی چې مونږ ترې نه د روحونو حقیقت پیژندلی شو. ورنه د قرآن کریم اعلان دی: ﴿ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا ﴾ (سورة بني اسرائيل آیت: ۸۵).

دا خبره هم د زده کولو قابل ده چې روح د آسمان نه راغلی دی او د بدن تعلق د زمکې سره دی. چې کله روح جوړ شي نو دا روح د بدن پاس آسمانونو ته رسوي. خو که روح خراب وي نو دا انساني بدن په زمکه کې دننه خنډ کېږي او هغه قعر مذلت د لاندې تحت الثرى پورې راگوزار کېږي. دلته دا هم پیژندل ضروري دي چې روح کله دننه خراب شي نو هغه دننه هم د بدن بهرني حصه هم متاثره کوي او ظاهري بدن مسخ کېږي. مثال یې داسې دی لکه د هگۍ زیر او سپین که دننه صحیح وي نو د هگۍ باهر والا برخه صفا وي خو کله چې هگۍ دننه خرابه شي نو د هغې د وجې هگۍ باهر والا برخه زیږه شي. خلکو ته هونیا ریدل په کار دي چې خرابي دننه پیدا کېږي روح برابرولو کوشش کول په کار دی. د روح باره کې انتهائي علمي او حکیمي انداز کې حضرت شیخ الاسلام حضرت مولانا شبیر احمد عثمانی رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ په سورة بني اسرائيل کې ښه ډیرې خبرې کړې دي، هلته یې وگوري.

باب غسل الميت و تکفینه

د مړي د لمبولو او د کفن بیان

قال الله تعالى: ﴿وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ ذَلِكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ تَحِيدُ﴾ (سورت ق آیت: ۱۹)

په دې باب کې به هغه حدیثونه بیانېږي چې د مړي لمبول، خښول او دهغې د آدابو علم ترې نه حاصلېږي. د ټولو علماؤ په نزد مړي ته غسل ورکول فرض کفایه دی او دا د مړي حق دی. که څه خلکو دا حق ادا کړو نو د نورو خلکو ذمه واري به ساقط شي. خو که ټولو پریځودله نو ټول به گناه کار وي. مړي ته د غسل ورکول څه سبب دی؟ په دې کې دوه احوال دي. اول دا چې د غسل ورکولو سبب دا دی چې د مرگ په وجه د مړي په ټول بدن کې نجاست خور شي. ځکه غسل ورکول ضروري دې چې ټول بدن پاک شي. دویم قول دا دی چې مرگ سره استرخاء مفاصل راځي. او په استرخاء سره اودس ماتېږي. لهذا اودس کول ضروري دي. مگر په ژوند کې د تنگسپا په وجه د څلور اندامونو وینځل کافي گڼل شوي دي او د مرگ نه وروسته دا چې حرج نشته دی او په اصل باندې عمل وکړی شو او اصل دا دی چې د ټول بدن اودس وکړی شي او هغه به په غسل سره کېږي. د دې قول مطابق مړي ته غسل ورکول د نجاست په وجه نه دی. د اول قول مطابق غسل ورکول د نجاست په وجه دی.

حضرت زینب رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ته د غسل ورکولو واقعه

﴿۱﴾ عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ قَالَتْ : دَخَلَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
ام عطيه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زموږ خوا ته راغلو او مونږ غسل ورکولو د نبي کریم
وَ لَحْنٌ نُغَسِّلُ ابْنَتَهُ فَقَالَ : اغْسِلْنَهَا ثَلَاثًا أَوْ خَمْسًا أَوْ
صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لور (حضرت زینب رَضِيَ اللهُ عَنْهَا) ته نبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل تاسو درې ځله يا پنځه ځله او يا که
أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ إِنْ رَأَيْتُنَّ ذَلِكَ بِمَاءٍ وَ سِدْرٍ
مناسبه وي نو د دې نه هم په ډيرو او بواو د بيري پانو (د بيري پانو کې اوبه و خوت کوی په هغه اوبو سره)
وَ اجْعَلْنَ فِي الْأَخِرَةِ
يې ولمبوی (ځکه د بيري په پانو کې خوت کيدلو اوبو سره ډير زيات پاکوالی راځي) او په آخري ځل يې
كَافُورًا أَوْ شَيْئًا مِنْ كَافُورٍ فَإِذَا فَرَغْتَنَّ
په کافور باندې يايې و فرمايل چې څه برخه په کې کافور واچوی او کله چې تاسو (د غسل نه) فارغ شئ

فَأَدْنِي	فَلَنَا	فَرَعْنَا	آذَنَاهُ	فَأَلْقَى	إِلَيْنَا	حَقْوَهُ
ما خبر کړی ، نو مونږ چې کله فارغ شو نو نبي ﷺ مو خبر کړو. نبي ﷺ خپل تهنند مونږ ته را کړو						
فَقَالَ : أَشْعِرْنَهَا						
او وي فرمايل چې دا تهنند د دې د بدن سره ولگوي (يعني دا تهنند د دې د کفن لاندې کېږدي چې د زینب						
وَ فِي رِوَايَةٍ :						
رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا د بدن سره لگيدلی وي) او په يوبل روايت کې دا الفاظ دې (چې نبي کریم ﷺ ﷺ و فرمايل)						
اغْسِلْنَهَا وِثْرًا : ثَلَاثًا أَوْ خَمْسًا أَوْ سَبْعًا وَ اِبْدَانًا بِمِيَامِنِهَا وَ مَوَاضِعِ الوُضُوءِ مِنْهَا .						
دا طاق يعنې درې ځله يا پنځه ځله يا اووه ځله و لمبوي او غسل د دې د بڼې اړخ نه او د دې د اندامونو نه او دس						
وَ قَالَتْ فَضَفَّرْنَا شَعْرَهَا ثَلَاثَةً قُرُونٍ فَأَلْقَيْنَاهَا خَلْفَهَا. (۱)						
شروع کړی . ام عطيه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وايي چې : مونږ د هغې ويختان چوتبي کړل او شاته مو ورته واړول.						

توضیح: ابنته: واضحه او راجح قول دادی چې د نبي کریم ﷺ ﷺ د لور حضرت زینب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وه چې د حضرت ابو العاص رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نکاح کې وه د نبي کریم ﷺ ﷺ د دويمې لور نوم حضرت رقيه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا د دريمې نوم ام کلثوم رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا د دواړه پرلپسي د حضرت عثمان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نکاح کې راغلي وي. او د څلورمې لور نوم حضرت فاطمه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا چې د حضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نکاح کې وه. شيعه شيعه او رافضه مرفوضه د نبي کریم ﷺ ﷺ د يوي لور نه ډير انکار کوي (المراقات ۴/۱۱۷)

اغسلنها ثلاثاً او خمساً: لفظ او فقط د ترتيب لپاره دی. د تخيير لپاره نه دی. دلته اصل مدار په پاکيدلو باندې دی. علماء و ليکلي دي چې که که پاکوالي په يو يا دوه ځل د او بو په لمبولو باندې وشو نو بيا درې ځل او به اچول مستحب دي. ډيري ځله مکروه دي. او که په درې ځله او به سره پاکوالي وشو نو بيا پنځه ځل پورې او به اچول او غسل ور کول مستحب دي. د دې نه زياتي مکروه دي. او که په پنځه ځل وينځلو سره پاکوالي وشو نو په اوم (۷) ځل او به استعمالول مستحب دي. زياتي مکروه دي. د اووه ځلو نه ډيري منقول نه دي. (المراقات ۴/۱۱۷).

(۱) أخرجه البخاري في الصحيح ۱۳۰/۳، رقم الحديث ۱۲۵۱، ومسلم في الصحيح ۶۱۶۲ رقم الحديث ۳۶-۹۲۹، وأبو داود ۵۰۳۳ رقم الحديث ۳۶۱۲، والنسائي ۲۸۰۴، رقم الحديث ۱۸۸۱، والترمذي ۳۱۵۳ رقم الحديث ۹۹۰، وابن ماجه ۴۶۸/۱، رقم الحديث ۱۴۵۸. أخرجه أحمد في المسند ۸۴۰۵.

بماء وسدر: د بيري پانو ته سدر ويل شوي دي. په دې کې ترتيب دا دی چې په پاكو اوبه کې د بيري پاني و اچولی شي او و خوت کولی شي او بيا په مناسب تودو اوبو سره مري ته غسل ورکړی شي. بيا په دريم ځل باندې په کې کافور و اچولی شي او غسل ورکول په کار دی.

د بيري د پانو يوه فايده دا ده چې په دې باندې ښه پاکوالی کېږي. دويمه فايده دا ده چې د دې په استعمال سره حشرات الارض د مري خوا ته نژدې نه راځي. دريمه فايده دا ده چې د دې په استعمال سره مري زرنه خرابيږي. (المقات ۴/۱۱۷).

د کافور ملاولو مطلب دا دی چې په اوبو کې ملاو کړی شي يا د مري په بدن باندې وشيندل شي.

حقوة: ازار بند ته حقه ويل شوي دي. په ملا باندې هم د حقوة اطلاق کېږي. په تهبند هم ملا تړل کېږي. اشعرنها: يعنې تهبند د کفن د نورو ټوټو نه لاندې د هغې د بدن سره ولگوی او ورواغوندي چې برکت راشي. (المقات ۴/۱۱۸).

د دينه د برکت ثبوت ملاؤ شو چې د بزرگانو په مستعمل شي برکت وي. خو برکت ورکونکی د الله تعالی ذات دی. امام بخاري رَحْمَةُ اللهِ د برکاتو او تبرکاتو لپاره په بخاری شريف کې مستقل بابونه ايخي دي مثلاً باب بركة النخلة. البته د بزرگانو جامې يا د تبرکات په کفن کې شامل کړی شي او واغوستلی شي. د کفن نه زياتې ټوټه يا بل شی د بدن سره ايخودل جائز نه دي. (المقات ۴/۱۱۸).

وابدء بميامنها: يعنې د مري لمبا د هغې د ښې ښڼو او د ښې اړخ نه شروع کړی. علماؤ د غسل ترتيب داسي ليکلی دی چې سپری اول د خپلو لاسونو ته د ټوټې دستاني واغوندي. او په تيارو اوبو سره د مري د اودس اندامونه وينځل شي. د مري د ستر په ځای باندې ټوټه و اچولی شي او ټول اودس ورله وکړی شي. د اندامونو نه مراد هغه اندامونه دي چې د هغې وينځل فرض دي. لهذا په خله او پوزه کې اوبه اچول په کار نه دي. البته په سر باندې مسح کول په کار ده. (المقات ۴/۱۱۸).

فضرنا شعرها: يعنې مونږ د هغې د سرو ويختان په درې منډيو کې تقسيم کړو. مطلب دا چې درې چوټي موورته وکړي او د ملا شاته موورته واړولي. (المقات ۴/۱۱۸).

د شوافعو مسلک همدغه دی. خو امام ابو حنيفه رَحْمَةُ اللهِ وايي چې دارزنت دنيا ده چې د هغې تعلق د ژوند سره دی او د مرگ نه وروسته "دارالبلى" دی. هلته زينت نه ورستيدل دي. لهذا ترک زينت اولی دی. د بحث لاندې کې چې ويختانو سره کومه معامله شوي ده دا د صحابياتو اجتهادي عمل ؤ.

لهذا ويختان په دوه برخو کې تقسيمول او په سينه باندې اچول په کار دي. د فقهاؤ دا فيصله د دواړو اړخ نه په اجتهاد باندې منحصر ده. دا د عدم جواز مسئله نه ده بلکې د اولی او غير اولی مسئله ده. (المقات ۱۱۹-۴/۱۱۸).

د نبي كريم صلى الله عليه وسلم كفن

﴿٢﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُفِّنَ فِي ثَلَاثَةِ أَثْوَابٍ يَمَانِيَّةٍ بِيضٍ

عائشه رضي الله عنها وايي چې نبي كريم صلى الله عليه وسلم ته په درې ټوټو کې کفن ورکړی شو. چې سپينه يمانی

سَحُولِيَّةٍ مِنْ كُرْسُفٍ لَيْسَ فِيهَا قَبِيصٌ وَلَا عِمَامَةٌ. (١)

او د سحول نه د جوړ شوي مالوچو وه چې نه په هغې کې (گندلی شوي) قميص وو او نه پټکی ؤ.

توضیح: سحولیة: په دې کلمه کې په سین باندې فتحه هم ویل شوي ده او ضمه پرې هم ویل شوي ده ابن همام رحمه الله او امام نووي رحمه الله وايي چې فتحه ډیره مشهوره ده (الکاشف ۳/۳۶۸، المرقات ۴/۱۱۹) د لغت په کتاب فائق کې لیکلی شوي دي چې که په سین باندې فتحه وویل شي نو دا سحول طرف ته منسوب کېږي چې یو دوبي ؤ. او دغه شان جامې به یې وینځلي. همدغه شان دا یو کلي طرف ته هم منسوب کیدی شي. سحول د یمن د یو کلي نوم دی دا ټوټې به هلته جوړې دي.

او که لفظ سحول باندې ضمه وویل شي نو دا به د سحول جمع وي چې خالص سپیني ټوټې ته وايي.

بهر حال ډیره ظاهره ده چې سحول یا سحولی په یمن کې د یو ځای نوم دی او هغه ځای ته دا ټوټه منسوب ده. (المرقات: ۴/۱۱۹)

من کرسف: سپین مالوچ ته کرسف وايي، مطلب دا دی چې دا سپينه ټوټه خالص د سپين کاتن وه. (المرقات ۴/۱۱۹).

لیس فیها قمیص: د دې جملې دوه مفهومه اخستل کیدلی شي. او دا چې د نبي كريم صلى الله عليه وسلم د کفن درې ټوټې وي په هغې کې عمامه او قميص نه ؤو بلکې فقط درې ټوټې وي. ځنودا مفهوم اخستی دی چې د نبي كريم صلى الله عليه وسلم د کفن په دې درې ټوټو کې عمامه او قميص نه ؤو. بلکې هغه د دریو ټوټو نه بغیر ؤ. لهذا د مړي په کفن پنځه ټوټې په کار دي. د مفهوم په دې اختلاف کې د فقهاؤ هم لږ شان اختلاف راغلی دی. (المرقات: ۴/۱۱۹).

امام مالک رحمه الله او امام شافعی رحمه الله او امام احمد بن حنبل رحمه الله وايي چې په کفن کې درې لفافي وي يعنې درې څادره وي چې په هغې کې مړی راتا وول کېږي په دې کې د قميص او د عمامې گنجائش

(۱) أخرجه البخاري ۱۳۵/۳، رقم الحديث: ۱۲۶۴، ومسلم ۶۱۹/۲، رقم الحديث: ۱۵۰-۹۴۱، وأبو داود ۵۰۶/۳، رقم الحديث: ۳۱۵۱، والنسائي ۳۵/۴، رقم الحديث: ۱۸۹۸، والترمذي ۳۲۱/۳، رقم الحديث: ۹۹۶، وابن ماجه ۱، رقم الحديث: ۱۱۶۹، أخرجه مستد أحمد ۹۳/۶.

نشته دی. د احنافو ائمه وایي چې په کفن کې درې ټوټې په کار دي ۱: ارازي یعنی لنگی. ۲: قمیص یعنی کفني ۳: لفافه یعنی خادر. دا اختلاف فقط په تعبیر کې دی گیني په خادرونو کې هېڅ فرق نه وي. فقط د قمیص یو شکل شاته وي. کولاؤ خادر نه وي. په حدیث کې چې د قمیص کومه نفي شوي ده هغه د گندول شوي خادر نفي ده. د احنافو په نزد چې کوم قمیص دی هغه کفني دی. هغه عمومي قمیص نه دی. البته د قمیص په شکل کې وي. (المراقات ۴/۱۱۹).

مړي ته ښه کفن ورکول په کار دی

﴿۳﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِذَا كَفَّنَ أَحَدَكُمْ أَخَاهُ

جابر رضي الله عنه راوي دی چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم فرمایل: په تاسو کې څوک خپل یو ورور ته کفن ورکوي

فَلْيُحْسِنْ كَفَنَهُ .^(۱)

نو هغه ته په کار ده چې ښه کفن ورکړي.

توضیح: فليحسن کفنه: د ښه کفن نه مراد دا دی چې د کفن ټوټه پوره وي کفن سپین وي د هغې نه بغير ورسره نوره ټوټه وي که هغه نوي وي يا وينخل شوي وي. علامه تورپشتي رحمه الله وایي چې په اسراف کونکو کې چې کومه طريقه رائج ده هغه دا ده چې ډير قيمتي کفن استعمالوي. چې په شرعي اعتبار سره منع دی ځکه په هغې سره مال ضایع کېږي. بهر حال د ښه کفن نه مراد اعلى او قيمتي ټوټه نه ده چې د دنيا دارو په نزد د تکبر او ریاکاری او شهرت په توگه رائج دی. (المراقات: ۴/۱۲۰)

د محرم د کفن مسئله

﴿۴﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : إِنْ رَجُلًا كَانَ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَوَقَصَتْهُ

عبد الله ابن عمر رضي الله عنه وایي چې یو کس (د سفر په دوران کې) د نبي کریم صلى الله عليه وسلم سره و، نو دا گوزار

نَاقَتْهُ وَ هُوَ مُحْرِمٌ

کړو خپلې اوښي او خټې يې مات شو او دا سړي محرم (یعنې د حج په نیت يې احرام ترلی و) و په هماغه

فَمَا تَفَقَّاتَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : اغْسِلُوهُ بِمَاءٍ وَ سِدْرٍ

ځای کې دا کس مړ شو. نبي کریم صلى الله عليه وسلم فرمایل چې "دا په اوبو او ډیري په پانوسره ولمبوی

(۱) أخرجه مسلم في الصحيح ۶۵۱/۲ رقم الحديث: ۲۹-۲۹۴۳، وأبو داود ۵۰۵/۳ رقم الحديث: ۳۱۴۸، والنسائي ۳۳/۴، رقم الحديث: ۱۸۹۵، والترمذي ۳۲۰/۳ رقم الحديث: ۹۹۵، وابن ماجه ۱/۱۷۳، رقم الحديث: ۱۴۷۴. أخرجه أحمد في المسند ۲۹۵/۳.

وَ كَفَّنُوهُ فِي ثَوْبَيْهِ وَلَا تَكْسُوهُ بِطَيِّبٍ وَلَا تُخَيِّرُوا رَأْسَهُ فَإِنَّهُ

دغه د همدغي په دواړو توتو کې کفن کړی او خوشبوي ورته مه لگوي او مه ورله سرپټوي ځکه دا به

يُبْعَثُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُلْتَبًا^(۱) وَ سَنَدُ كُرْحَيْدِ بْنِ خَبَّابٍ: قَتَلَ مُضْعَبُ بْنُ عُثَيْرٍ فِي بَابِ جَامِعِ الْمَنَاقِبِ إِنَّ هَاءَ اللَّهِ

د قیامت په ورځ په لیبک ویلو سره راپاخولی کېږي.

توضیح: و قصته: و قص خټ ماتیدلو ته وایي. مطلب دا چې د احرام په حالت د حج د سفر په دوران کې دا سړی خپلي او نبي راگوزار کړو نو د هغې خټ مات شو. (المرقات ۴/۱۲۱، الکاشف ۴/۳۶۹).

کفنوه في ثوبيه: د هغه سړي د مرگ نه وروسته هم دغه شان معامله وشوه چې د يو محرم سره په ژوند کې کېږي چې خوشبوي ورته مه لگوي، مه ورله سرپټوي، بلکې د احرام په توتو کې يې خښ کړي. د دې حديث په ظاهري نظر باندې د علماؤ په مينځ کې اختلاف پيدا شوی دی. (المرقات ۴/۱۲۱).

د قهاؤ اختلاف: امام شافعي رَحِمَهُ اللهُ او امام احمد بن حنبل رَحِمَهُ اللهُ وایي چې د دې حديث د ظاهري الفاظو مطابق د هغه سړي سره همغه شان معامله کېږي. نه به ورته خوشبوي لگولې کېږي او نه به ورته سرپټوي. د امام ابو حنيفه رَحِمَهُ اللهُ او دار الهجرة د امام مالک رَحِمَهُ اللهُ په نزد په کفن او خښولو کې محرم او غير محرم مساوي دي هيڅ فرق په کې نشته دی.

جواب: احناف او مالکيه د بحث د لاندې حديث دا جواب ورکوي چې هغه سړي سره چې کومه معامله شوي ده دا د هغې خصوصیت دی. لهذا نور مړي دې په دې باندې قیاس نه کړی شي. او دا هم امکان لري چې د کفن کولو لپاره جلا توتو نه وه نو همدغه شاته يې په احرام کې خښ کړو. بهر حال د خصوصیت دا خبره ډیره ارجحه ده ځکه د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په عهد کې د هغه سړي نه بغير د بل چا سره داسي معامله نه وه شوي او نه وروسته صحابه کرامو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ د اضابطه جوړه کړي وه او نه يې پرې عمل کولو. (المرقات ۴/۱۲۱).

الْفَصْلُ الثَّانِي

د کفن د پاره سپينه ټوټه بهتره ده

﴿ه﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْبَسُوا مِنْ ثِيَابِكُمُ الْبَيَاضَ

ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی وایي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: تاسو سپيني جامې اغوندي

(۱) أخرجه البخاري في الصحيح ۱۳۷/۳، رقم الحديث ۱۱۲۶۷، ومسلم في الصحيح ۸۶۵/۲، رقم الحديث ۱۲۰۶-۹۳.

فَإِنَّهَا مِنْ خَيْرِ بَيَابِكُمْ وَ كَفِنُوا فِيهَا مَوْتَاكُمْ وَ مِنْ خَيْرِ أَمْحَالِكُمْ الْإِثِدُ

هغه ستاسو د پاره بهترينې جامې دې او خپل مړي په سپينه ټوټه کې خښوی. ستاسو د پاره بهترين رانجه

فَإِنَّهُ يُنْبِتُ الشَّعْرَ وَ يَجْلُوا الْبَصَرَ (۱)

اښدې ځکه هغه ستاسو د سترگو بانه غټوي او د سترگو نظر ډيروې.

توضیح: د مړو لپاره سپين کفن د استحباب په توگه دی. د ښځو لپاره هم مستحب دی او په دې حديث کې د کفن په معامله کې نارينه او زنانو يو شان گڼلی شوي دي. البته که د سپين کفن په ځای سپر و ته رنگا رنگ ټوټې نه کفن جوړ کړی شي يا بله کومه رنگينه ټوټه وي چې هغې به په ژوند کې استعمالوله نو هغه هم جائز ده او د ښځو لپاره د هغوی د رنگ مطابق ټوټه استعمالول جائز ده. (المراقات ۴/۱۲۳).

اښد: دا يو کانی دی چې مېده کړی شي او رانجه ترې نه جوړېږي او بيا استعمالېږي. د نظر لپاره ډير فايده مند دی. د شپې وخت کې رانجه مطلقاً د نظر لپاره گټور دي. (المراقات ۴/۱۲۳).

د کفن د پاره د قيمتي کپړې ممانعت

﴿٦٦﴾ وَ عَنْ عَلِيٍّ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَا تَغَالُوا فِي الْكَفْنِ

حضرت علي رضي الله عنه راوي دی چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایيل کفن کې ډيره ارزښناکه ټوټه مه لگوی

فَإِنَّهُ يُسَلِّبُ سَلْبًا سَرِيعًا (۲)

ځکه چې هغه زراخيستلی کېږي.

په قیامت کې به مړی په کوم حال پاسېږي؟

﴿٧٧﴾ وَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّهُ لَمَّا حَضَرَهُ الْمَوْتُ دَعَا

د ابو سعيد خدری رضي الله عنه په باره کې منقول دي چې کله د هغوي د مرگ وخت رانزدې شونوده راوغوښتي

بِيَّتَابٍ جُدِدٍ فَلَيْسَهَا ثُمَّ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

نوي جامې او هغه يې واغوستلي بيا يې وويل چې ما د نبی کریم صلی الله علیه وسلم نه دا اوریدلي دي چې

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۳۲۲/۴ رقم الحديث : ۱۰۶۱ ، وأخرجه الترمذي في السنن ۳۱۹/۳ ، رقم الحديث : ۱۹۹۴ ، وأخرجه ابن

ماجه في سننه ۱۷۳/۱ رقم الحديث : ۱۱۷۲ .

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۵۰۸/۳ رقم الحديث : ۳۱۵۴ .

يَقُولُ : الْمَيِّتُ يُبَعَثُ فِي ثِيَابِهِ الَّتِي يَمُوتُ فِيهَا. (۱)

فرمايل يې : مړی په هماغه جامه کې راپاخول کېږي چې په کوم کې دا مړ کېږي.

توضیح : جدد: یعنی بالکل نوي جامې يې واغوستلي. (المراقات ۴/۱۲۴، الکاشف ۳/۳۷۱).

فانه يبعث: د دې بعثت او راپاسولو نه مراد د قبورونو راپاسول دې ځکه په ميدان حشر کې خوبه په بدن باندې جامه نه وي بلکې بربنډ به وي. له‌ذا د دې حديث به د نورو حديثونو سره تعارض نه وي.

دويمه توجیه داده چې د حضرت ابو سعيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په کلام کې چې کوم د ثياب لفظ راغلی دی د هغې نه مراد اعمال اخستل کيدلی شي. ذکر خويې د ثواب وکړو مگر مراد ترې نه نيک اعمال دي او په عربي کې نيک اعمالو ته ثواب هم وايي لکه ويل شوي دي چې: (المراقات ۴/۱۲۴).

و اني بحمدا لله لا ثوب فاجر ❁ لبست ولا عن عذرا تقنع

همدغه شان په ﴿وَيُثَابِكُمْ فَطَهَّرْ﴾ کې ځينو مفسرينو اعمال مراد اخستي دي.

بهر حال کله چې حضرت ابو سعيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د دنيا نه رخصتيدو نو حضرت ابو سعيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فقط د پاکۍ لپاره نوي جامې راوغوښتلي او بيا د هغې په ذهن کې دا حديث راغلو نو د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حديث يې بيان کړو. د دې مطلب دا نه دی چې حضرت ابو سعيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د دليل په توگه دا حديث په خپلي دعوی باندې وړاندي کولو چې سړی به په قيامت کې او حشر و نشر کې د همدغه جامو سره راپاخېږي په کوم چې هغه مړ شوي وي. (المراقات ۴/۱۲۶).

بهترین کفن او بهترينه قرباني گومه يوه ده

﴿٨٥﴾ وَعَنْ عِبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ عَنِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ :

حضرت عبادة ابن صامت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه نقل کوي چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل

خَيْرُ الْكَفَنِ الْحُلَّةُ وَخَيْرُ الْأَضْحِيَةِ الْكَبْشُ الْأَقْرَنُ. (۲)

بهترین کفن حله دی او بهترينه قرباني د بنکروړ گله ده.

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۱۸۵/۳ رقم الحديث : ۳۱۱۱.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۵۰۹/۳ رقم الحديث : ۳۱۵۶، وأخرجه الترمذي في السنن ۸۳/۱، رقم الحديث ۱۵۱۷، وأخرجه ابن

ماجه في سننه ۱۷۳/۱ رقم الحديث: ۱۱۷۳.

توضیح: حله: د یو رنگ دوه ټوټو ته حله او سوټ وایي. بنکاره خبره ده چې بهتره کفن هغه وي چې په یو رنگ کې وي. لفافه هم سپینه وي، قمیص او پرتوگ هم سپین وي. په دې حدیث کې دې خبرې طرف ته هم اشاره شوي ده چې بهتره کفن هغه دی چې په هغې کې دوه ټوټې استعمال شي چې د کفن ادنی درجه د سنت دی. ددې نه ټوټه کمه نه وي یعنې یوه ټوټه نه وي نو دا اعلی درجه درې ټوټې سنت دي. ادنی درجه کمال دوه ټوټې دي ددې نه کم نه دي بلکې هغه کفن ضرورت دی. د مړي د پاره د کفن ضرورت یوه ټوټه ده د بنځې د پاره د کفن ضرورت دوه ټوټې دي. (المراقات ۴/۱۲۶).

شهیدان په خپلو جامو کې ښخ کړی

﴿٩٩﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِقَتْلِ أَحَدٍ
ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې د جنگ احد د شهیدانو باره کې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حکم وکړ چې ددوي
أَنْ يُنَزَّعَ عَنْهُمْ الْحَدِيدُ وَالْجُلُودُ
د بدن نه اوباسی اوسپني (اسلحه، زغري) او خرمنو (سامان یعنې پوستین او هغه شيان په وینو کې ککړ
وَأَنْ يُدْفَنُوا بِدِمَائِهِمْ وَثِيَابِهِمْ. (١)
نه وي) بیا دوي په همدغه (وینه کې ککړو) جامو او د ویني سره ښخ کړی.

توضیح: الحديد: د وسپني نه مراد اسلحه ده چې د شهید د بدن نه اسلحه را کوزه کړي او د ویني سره یې ښخ کړی. (المراقات ۴/۱۲۷).

والجلود: ددې نه مراد په بدن باندې اضافي ټوټه ده مثلاً قورتي، واسکت یا پوستین چې خرمن په کې استعماله شوي وي. (المراقات ۴/۱۲۷).

بدمائهم: یعنې د غسل ورکول نه بغیر په وینه کې ککړ ښخ کړی چې د الله تعالی خواته په همدغه حالت کې راشي. (المراقات ۴/۱۲۷).

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

د صحابہ کرام و رضی اللہ عنہم شان

﴿۱۰﴾ عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ عَوْفٍ
سعد ابن ابراهیم رضی اللہ عنہ دخپل پلار (حضرت ابراهیم) نه نقل کوي چې عبد الرحمن بن عوف رضی اللہ عنہ ته
أَنِّي بِطَعَامٍ وَ كَانَ صَائِمًا فَقَالَ : قَتَلَ مُضْعَبُ
چې دده روژه وه (دروژه ماتې لپاره) يې ورته خوراک راوړو نو ده وفرمايل چې: شهيد کړې شو مصعب
بْنُ عَمِيرٍ وَ هُوَ خَيْرٌ مِنِّي كَفَنَ فِي بُرْدَةٍ
بن عمير رضی اللہ عنہ زمانه غوره دی مگر هغه فقط په يو کفن کې خنښ کړی شوی ؤ (چې هغه دومره وړوکی ؤ)
إِنْ عَطِيَ رَأْسُهُ بَدَتْ رِجْلَاهُ وَ إِنْ عَطِيَ رِجْلَاهُ
که دده سر به يې پټ کړو نو خپي به يې ښکاره شوي او که خپي به يې ورته پټي کړي نو سر به يې ښکاره شو
بَدَا رَأْسُهُ
(آخر سر يې په هغه څادر باندې پټ کړی شو او په خپو يې ورله د اذخرواښه و اچول لکه په باب جامع
وَ أَرَاهُ قَالَ :
المناقب کې په حديث کې تفصيل سره دي) ابراهیم د حديث (راوي) وايي چې زما گمان دی چې عبد الرحمن
وَ قَتَلَ حَمْرَةَ وَ هُوَ خَيْرٌ مِنِّي
بن عوف دا هم وويل چې حضرت حمزه رضی اللہ عنہ چې شهيد کړی شوی ؤ و زمانه بهتر دی (او دهغه هم دغه
شان کفن نصيب شوی ؤ لکه څنگه چې د مصعب بن عمير رضی اللہ عنہ ؤ او کله چې د مسلمانانو د تنگدستی
ثُمَّ بَسِطَ لَنَا مِنَ الدُّنْيَا مَا بَسِطَ
او پریشانی دادورد الله تعالی په فضل او کرم سره ختم شونو) بيا مونږ ته دنيا د و مره پراخه شوه چې څه ظاهر
أَوْ قَالَ : أُعْطِينَا مِنَ الدُّنْيَا مَا أُعْطِينَا
دي يايې وويل چې په دنيا کې مونږ ته د و مره را کړی شوه لکه څومره چې را کړی شوی ده مونږ په دې خبره

وَ لَقَدْ خَشِينَا أَنْ تَكُونَ حَسَنَاتِنَا عُجِّلَتْ لَنَا

ویرېږو چې داسې نه چې زموږ د نیکو بدله مونږ ته زر (یعنې په دنیا کې) نه وي را کړې شوي بیا عبد الرحمن

ثُمَّ جَعَلَنَّا يَنْبِيَّكَ حَتَّى تَرَكَ الطَّعَامَ .^(۱)

رَضِيَ اللهُ عَنْهُ (د دغه ویري نه) په ژړا شو تر دې چې هغه خواړه یې پرېخودل.

توضیح: حضرت عبد الرحمن رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د شان و الاصحابي دی. د عشره مبشره نه دی. ټوله ورځ یې روژه نیولې وه او چې د روژه ماتې په وخت کې ورله خواړه راوړلې شو نو چې هغه خواړه ولیدل او د دنیا فراختیا نه یې زړه ډک شو او د خپلو تیر شوي فقیران ملگري ورته رایا د شول نو په ژړا شو او د ډیر احتیاج باوجود یې هم هغه خواړه پرېخودل چې داسې نه چې د دنیا دا ښه معیاري خواړه او خوندونه زموږ د آخرت درجاتو ته نقصان ونه رسوي. هغې د حضرت حمزه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د شهادت او هغې ته د کفن د نه ملاویدلو ذکر وکړو او د حضرت مصعب بن عمیر د تیر شوي د ناز او تنعم ژوند ذکر یې هم وکړو او بیا یې دې نه وروسته د فقراو فاقی نقشه بیان کړه او بیا یې خواړه پرېخودل. دا د صحابو عظیم شان ؤو. (المرقات ۴/۱۲۸).

د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ښه سلوک درئیس المناقین سره

﴿۱۱﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: أُنِّي رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَبْدَ اللَّهِ بْنِ أَبِي بَعْدَمَا أُدْخِلَ حُفْرَتَهُ

جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د عبد الله بن ابی خواته لاړ او هغه خپل قبر ته کوز کړی شوی

فَأَمَرَ بِهِ بِه فَأَخْرَجَ فَوَضَعَهُ عَلَى رُكْبَتَيْهِ

و نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د هغه (د قبر نه د رایستلو) حکم وکړو چې هغه راویستلی شو نو په خپلو گونډه و یې

فَنَفَثَ فِيهِ مِنْ رِيْقِهِ وَ الْبَسَهُ قَبِيصَهُ

کینخود او د خپلي خولي مبارکي لارې یې د هغې په خله کې واچولی او خپله قورتی یې ورته واغوسته

قَالَ : وَ كَانَ كَسَا عَبَّاسًا قَبِيصًا .^(۲)

حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې : عبد الله بن ابی حضرت عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته خپله قورتی اغوستي وه.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۵۳/۷ رقم الحديث: ۱۰۴۵.

(۲) أخرجه البخاري في الصحيح ۲۶۶/۱۰، رقم الحديث: ۵۷۹۵، ومسلم في الصحيح ۲۱۴۵/۱ رقم الحديث: ۲۷۷۳، والنسائي

رقم الحديث: ۳۷/۴، أخرجه أحمد في المسند ۳/۳۸۱.

توضیح: عبداللہ بن ابی ابن سلول رئیس المنافقین ؤو . نبی کریم ﷺ د هغی د مزگ نه وروسته هغی سره عجیبه حسن سلوک وکړو . هغه یې د قبر نه رایستلو او په خپلو گوندو یې واچولو او د خپلی خولي لاري د هغی په خله یا سترگو کې واچولي او خپله قورتی ورته واغوستله او د هغی د جنازي مونځ یې وکړو او د هغه د پاره یې ښه ډیر استغفار وکړو .

ددې وجه دا وه چې کله په بدر کې حضرت عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ جنگي بندي شو نو د هغی په بدن باندې قرتی نه وه . د هغی قد ډیر لوړ ؤ . فقط د عبداللہ بن ابی قورتی پري برابره شوه نو حضرت عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته یې واغوستله . نبی کریم ﷺ غوښتل چې عبداللہ بن ابی ته د هغی د احسان بدله ورکړي . دویمه وجه دا وه چې د عبداللہ بن ابی یو ځوي ؤو . د هغی نوم هم عبد الله ؤو هغه ډیر نیک او مخلص صحابي ؤ .

نبی کریم ﷺ غوښتل چې د هغه زړه ساتنه وکړي . نو دغه د زړه پراخوالی او بڅښنه چې کله خلکو ولیدله نو منقول دې چې په دغه ورځ ډیرو منافقینو اسلام قبول کړو . (المراقات ۱۲۹-۱۳۰/۴) .

نفسی القداء لمن اخلاقه شهدت ❁ بانه خیر مولود من البشر

باب المشي بالجنزة د جنازي دور لوييان

قال الله تعالى: ﴿فَأَمَّا تَهُ فَأَقْبِرُهَا﴾ (سورت عبس آيت: ۲۱)

په دې باب کې ټول ۱۴۵ حديثونه ذکر دي، په دې حديثونو کې دا ذکر دې چې جنازه په آرام سره وړي، په دیکو دیکو چې نه وي، مړی زر خښ کړي، کور کې یې ډیر مه حیصاروی، جنازې سره تر قبرستان پورې لار شی، حادثه گڼلو سره او درېږي او که نه، د جنازي د مونځ طریقه څه ده، جنازه په جنازه گاه کې غوره ده او که په جومات کې، امام د جنازي کوم اړخ ته ودرېږي، په جنازه کې خلکو شریک کیدل او د مړي تعرف څنگه دی، د کوم عمر ماشوم جنازه کېږي، د جنازي د دعا طریقه څه ده او دغه شان نور مسائل او فضائل به راځي.

په دې باب کې دا بیان هم دی چې د جنازي سره پیدل افضل دي خو په سورلی باندې تگ جائز دی. دغه شان د جنازي نه مخې وروسته تلل جائز دي مگر غوره داده چې شاته پسي روان اوسی. د جنازي مونځ فرض کفایه دي. چې ځپنو وکړو نو د نورو ذمه واري به ختمه شي.

د جنازي په مونځ کې یو څو شرائط دي: ۱- د مړي مسلمان کیدل شرط دي، ۲- پاکوالي شرط دی، ۳- جنازه مخی ته ایخودل شرط دی. لهدا د غائب جنازه صحیح نه ده په دې کې اختلاف را روان دی.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

جنازه زروړل په کار دي

﴿۱﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَسْرِعُوا بِالْجَنَازَةِ فَإِنْ تَلَّكَ
ابوهريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل "جنازه زروړی ځکه که چیرته دا جنازه د
صَالِحَةً فَخَيْرٌ تَقْدِمُونَهَا إِلَيْهِ وَإِنْ تَلَّكَ
دنيک سړي وي نو (دهغه دپاره) خیر دی لهداهغه دنيکی او د خیر طرف ته (زر) ورسوی او که چیرته هغه
سَوَى ذَلِكَ فَشَرٌّ تَضَعُونَهُ عَنْ رِقَابِكُمْ. (۱)
داسې نه وي دا نو بد دی (زر تر زره یې) د خپلو څټونو نه کوز کړی.

(۱) أخرجه البخاري في الصحيح ۱۸۲/۳، رقم الحديث: ۱۳۱۵، ومسلم في الصحيح ۶۵۱/۲ رقم الحديث: ۵۰۰-۹۸۴، والترمذي ۳۳۵/۳ رقم الحديث: ۱۰۱۵، وابن ماجه ۱/۱، رقم الحديث: ۱۴۷۷. أخرجه أحمد في المسند ۲/۲۴۰.

توضیح: جنازي د زروړلو مطلب دادی چې کله د کفن او د خښولو کار پوره شي نو بیا مری په کور کې مه هيساروی بلکي زریې قبرستان ته وړی چې زر خښ کړی شي ځکه هغه سړی نیک عمله دی نو هغه ولي د جنت د نعمتونو نه محروم ساتی او که هغه سړی بد عمله دی نو د هغې بوجه ولي په خپلو اوږو باندې گرځوی، خپله هم نیک مؤمن سړی مطالبه کوي چې مازرویسې خو مونږیې نه شو اوریدلی او بد عمله سړی هم شور کوي چې ما چرته وړی لکه په منځ کې حدیث به راشي، اوس یو څو میاشتي منځ کې په کراچی کې یو مولا مړ شوی ؤو، د هغې وارثانو د جنازي نه وروسته د هغې په خخولو کې د یو خپلوان په وجه پنځه ساعته ناوخته کړو، هغه مولا یو عالم دین په خوب کې راغلو او وي فرمایل چې تاسو پنځه ساعته زما خوب او ارام خراب کړو. (المراقات ۴/۱۳۲).

د نیک عمله او د بد عمله جنازه

﴿۲﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا وُضِعَتِ الْجَنَازَةُ

ابو سعید رضی الله عنه راوي دی چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایل کله چې جنازه تیاره شي او خلک هغه په خپلو

فَاحْتَمَلَهَا الرِّجَالُ عَلَى أَعْنَاقِهِمْ فَإِنْ كَانَتْ صَالِحَةً قَالَتْ:

څټو نو باندې او چتوي نو که دا جنازه د نیک بخته (سړي) وي نو هغه خپلو خلکو ته وايي چې (مازما د منزل

قَدِمُونِي وَإِنْ كَانَتْ غَيْرَ صَالِحَةٍ قَالَتْ لِأَهْلِهَا: يَا وَيْلَهَا أَيْنَ

طرف ته زر) ویسی او که دا بد بخته سړي جنازه وي نو هغه خپلو خلکو ته وايي چې هائی افسوس! ما چرته

تَدَهَبُونَ بِهَا؟ يَسْمَعُ صَوْتَهَا كُلُّ شَيْءٍ إِلَّا الْإِنْسَانَ وَبَوَّ سَمِعَ الْإِنْسَانُ

وړی؟ دده دا آواز د انسان نه بغیر بل هر شی اوریدی شي که انسان د هغه سړي آواز واورې نو بې هوشه

لَصِقَتْ " (۱).

به راوغورځېږي یا به مړ شي.

د جنازي لیدو سره د اوږدو حکم

﴿۳﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا رَأَيْتُمُ الْجَنَازَةَ فَتَقْوَمُوا

ابو سعید رضی الله عنه راوي دی چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایل: تاسو چې جنازه ووينی نو اوږدېږی او

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۸۱/۳ رقم الحديث: ۱۳۱۴، والنسائي في السنن ۱/۴ رقم الحديث: ۱۹۰۹، وأحمد في المسند

فَمَنْ تَبِعَهَا فَلَا يَقْعُدُ حَتَّىٰ

کوم سړی چې د جنازي سره دی هغه دې تر هغه وخت پورې نه کښي ترڅو پورې چې جنازه (د خلکو د اوبزو

تَوَضَّعَ^(۱).

نه زمکي يا قبر باندې) کښخودلی شي.

توضیح: فقوموا: د مړي جنازي لپاره او دریدل په ابتداء د اسلام کې ویا منسوخ شول مخکې د حضرت علي رضي الله عنه روایت نمبر ۳۵ راروان دی. د جمهور علماء په نزد هغه د دې حدیث لپاره ناسخ دی. (المراقات ۴/۱۳۲).

ځېنې علماء احناف وایي چې که سړی د جنازي سره تلل غواړي یا اوږه ورکوي نو هغه دې ودرېږي گڼي نه دې ودرېږي. او که دا مقصد یې نه وي نو ودریدل مکروه دي. ځېنې علماء وایي چې سړي د قیام او عدم قیام د دواړو اختیار دی. بهر حال د دې باره کې مختلف روایات وارد دي. په ځېنو کې د او دریدلو ذکر دی او په ځېنو کې نشته دی. په ځېنو کې د او دریدلو یوه وجه بیان شوي ده او په ځېنو کې بله وجه بیان شوي ده.

اوس خلاصه دا شوه چې که یو سړی د مرگ د حادثي د ویري او د سختي ډیري په وجه ودرېږي یا د فرښتو د احترام په وجه ودرېږي یا د اوږي ورکول په غرض ودرېږي نو څه باک نه کوي. بغير مقصده په ودریدل کې هیڅ فایده نشته دی.

په زیر بحث حدیث کې ادب هم بیان شوی دی چې که څوک د جنازي سره تلل غواړي نو چې ترڅو پورې هغه جنازه په زمکه نه وي کښخودل شوي نو دا سړي مخکې نه شي کښاستلی امکان لري چې د جنازي په ښکته کولو یا کښخودلو کې د مرستي ضرورت شي. (المراقات ۴/۱۳۳).

﴿٤٤﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ : مَرَّتْ جَنَازَةٌ فَقَامَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

جابر رضي الله عنه راوي دی چې یو ځل جنازه تېره شوه نونبي کریم صلى الله عليه وسلم چې ولیده نو او دریدو مونږ هم

وَقُنْنَا مَعَهُ فَقُلْنَا : يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهَا يَهُودِيَّةٌ

دنبی عليه السلام سره او دریدو بیا مو عرض وکړو چې یا رسول الله! دا خودیو یهودي جنازه وه (د کوم مسلمان

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۷۸/۳ رقم الحديث ۱۳۱۰، ومسلم في صحيحه ۶۶۰/۲ رقم الحديث ۹۶۹/۷۷، وأبو داود في السنن ۵۱۸/۳ رقم الحديث ۳۱۷۳، والترمذي ۳۶۰/۲ رقم الحديث ۱۰۴۳، وابن ماجه ۱۹۲/۱ رقم الحديث ۱۵۷۲.

فَقَالَ : إِنَّ الْمَوْتَ فَرَعٌ

جنزه خو نه وه چې دهغې د تعظیم دپاره اودریدې (نبي عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ و فرمايل: مرگ د ويری شی دی

فَإِذَا رَأَيْتُمُ الْجِنَازَةَ فَقُومُوا. (۱)

کله چې تاسو جنزه ووينی. (گویا که هغه د کافر جنزه ولي نه وی نو) اودرېږی.

﴿۵﴾ وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : رَأَيْتَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ

حضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې مونږ نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وليدو جنزي ته په اودریدو باندې نومونږ هم

فَقُمْنَا وَقَعَدْنَا فَقَعَدْنَا يَعْنِي فِي الْجِنَازَةِ. وَفِي رِوَايَةِ مَالِكٍ وَأَبِي دَاوُدَ: قَامَ فِي الْجِنَازَةِ ثُمَّ قَعَدَ بَعْدَ.

اودریدو کله چې نبي کریم رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ کیناستلو نو مونږ هم کیناستلو.

توضیح: قام فقمنّا: ددې جملې دوه معنی دي: ۱- اولنی معنی دا چې د جنزي راتللو سره نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اودریدو نو مونږ هم اودریدو او کله چې جنزه لاره غائبه شوه نو نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کیناستو نو مونږ هم کیناستو. ۲- دویمه معنی دا چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لږ ساعت د جنزي دوجي اودریدو نو مونږ هم اودریدو. بیا نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اوریدل پریخودل. نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به د جنزي لپاره نه اودریدلو بلکې ناست به و نو مونږ به هم ناست و. دا دویمه معنی ډیره واضحه ده او په دې کې د جنزي لپاره د اودریدو د حکم د منسوخ کیدو طرف ته اشاره ده. (المرقات ۴/۱۳۵).

د جنزي سره قبرستان ته د تللو دو چنده ثواب

﴿۶﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَنْ اتَّبَعَ جِنَازَةَ مُسْلِمٍ

ابوهریره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل کوم کس چې لارشي جنزي د مسلمان پسې

إِيمَانًا وَ إِحْسَابًا وَ كَانَ مَعَهُ

ایمانا (یعنی د شریعت په حکم باندې د عمل کولو په غرض سره) او د ثواب د گټلو په خاطر او د جنزي سره وي

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۷۹۳/۳ رقم الحديث ۱۳۱۱، ومسلم في صحيحه ۶۶۰/۲ رقم الحديث ۴۹۲/۷۸، وأبو داود في السنن

۵۱۹/۳ رقم الحديث ۳۱۷۴، وابن ماجه ۴۹۲/۱ رقم الحديث ۱۵۴۳، وأحمد في المسند ۳۱۹/۳.

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۶۶۲/۲ رقم الحديث ۹۶۲/۸۴، وأبو داود في السنن ۵۲۰/۳ رقم الحديث ۳۱۷۵، والترمذي ۳۶۱/۳ رقم

الحديث ۱۰۴۴، وابن ماجه ۴۹۲/۱ رقم الحديث ۱۰۴۴، ومالك في الموطأ ۲۳۲/۱، كتاب الجنائز.

حَتَّىٰ يُصَلِّيَ عَلَيْهَا وَ يُفْرَغَ مِنْ دَفْنِهَا فَإِنَّهُ يَزْجَعُ مِنَ الْأَجْرِ بِقِيَرَاتَيْنِ

تردې چې د جنازي مونځ يې وکړو او دهغه د خښولو نه فارغ شونو هغه کس دوه قيراطه ثواب ځان سره راوړي

كُلُّ قِيْرَاطٍ مِثْلُ أَحَدٍ وَ مَنْ صَلَّى عَلَيْهَا ثُمَّ رَجَعَ

چې په هغې کې هر قيراط دا حد د غره موره دی او کوم سړی چې فقط جنازه وکړي او راشي او شريک نه شي

قَبْلَ أَنْ تُدْفَنَ فَإِنَّهُ يَزْجَعُ بِقِيْرَاطٍ.^(۱)

په خښولو کې يې نو هغه د يو قيراط ثواب وگټي او بيرته راشي.

توضیح: قيراط: د يو معمولي مقدار سکي نوم دی چې د پنځو د جوارو د دانې برابر وي. د قيراط ذکر کله د تحقير او تقليل لپاره کېږي. او کله د تکثير لپاره کېږي. کله چې د تکثير لپاره کېږي نو يو قيراط د احد د غره برابر وي لکه دلته چې دی او کله چې د قليل لپاره وي نو د څلور انيزيا اتانيز په معنی کې وي لکه نبي کریم ﷺ د قریشو د بيزو څرولو باندې د لږې معاوضې اړخ ته اشاره داسې کړې ده کنت اری غنماً لقریش علی قراریط، ما به د قریشو بيزي په څلور انيزيا اتانيز باندې څرولي. (المقات ۴/۱۳۷).

د غائبانه جنازې حکم

﴿۷﴾ وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ : أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَعَى لِلنَّاسِ النَّجَاشِيَّ

ابو هريره رضی اللہ عنہ وايي چې نبي کریم ﷺ د نجاشي د مرگ خبر خلكو ته په هغه ورځ ورسولو چې په

الْيَوْمَ الَّذِي مَاتَ فِيهِ وَ خَرَجَ بِهِمْ إِلَى الْمُصَلَّى

کومه ورځ هغه مړ شوی و بيا د صحابه کرامو رضی اللہ عنہم سره عيد گاه ته لاړو هلته يې د ټولو سره (د جنازې د

فَصَفَّ بِهِمْ وَ كَبَّرَ أَرْبَعَ تَكْبِيرَاتٍ.^(۲)

مونځ لپاره صفونه) جوړ کړل او څلور تکبيرونه يې وويل.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۹۶/۳ رقم الحديث ۱۱۳۲۵، ومسلم في صحيحه ۶۵۲/۲ رقم الحديث ۹۴۵/۵۲، وأبو داود في السنن ۵۱۵/۳ رقم الحديث ۳۱۶۸، وأحمد في المسند ۲/۲.

(۲) أخرجه البخاري ۲۹۷/۶ رقم الحديث ۳۲۰۴، ومسلم في صحيحه ۶۵۶/۲ رقم الحديث ۹۵۱/۶۲، وأبو داود في السنن ۵۴۱/۳ رقم الحديث ۳۲۰۱، والترمذي ۳۴۲/۳ رقم الحديث ۱۰۲۲، وابن ماجه ۱۶۰/۱ رقم الحديث ۱۵۳۴، وأحمد في المسند ۲۸۱/۲.

توضیح: نجاشی د حبشې د بادشاه لقب ؤو. لکه قیصر د روم د بادشاه او د کسری د فارس د بادشاه او فرعون د مصر د بادشاه او تبع د یمن د بادشاه او خاقان د ترکانو بادشاه او راجه د هندوستان د بادشاه لقب ؤو د نجاشی نوم "اصحبه" ؤو او دا مسلمان شوی ؤو. د هغې په مرگ باندې نبی کریم ﷺ د مدینې منورې په عیدگاه کې غائبانه جنازه وکړه. اوس غائبانه جنازې په جواز او عدم جواز کې د فقهاؤ اختلاف پیدا شوی دی.

د فقهاؤ اختلاف: د شوافعو او د غیر مقلدینو حضراتو په نز غائبانه جنازه کول جائز دي. جمهور علماء وایي چې غائبانه جنازه جائز نه ده.

دلایل: د شوافعو د بحث د لاندې حدیث نه استدلال کړی دی: جمهور علماء د تعامل صحابه او تعامل امت نه استدلال کوي چې خلفائی راشدینو کله هم غائبانه جنازه نه ده کړې.

جمهور علماء ددې نه هم استدلال کوي چې نبی کریم ﷺ په ټول ژوند کې د نجاشی او معاویه مزنی نه بغیر بل د هیڅ یو صحابي باندې غائبانه جنازه نه ده کړې. معلومه شوه چې جائز نه ده نو بیا د نجاشی او مزنی جنازه یې چې کړې ده د هغې څه جواب دی.

جواب: جمهور علماء وایي چې نجاشی جنازې لپاره په حبشه کې څوک موجود نه ؤو او په معاویه مزنی باندې د جنازې مونځ کول د نبی کریم ﷺ خصوصیت ؤو. د عام امت لپاره جائز نه ده. دغه شان د نجاشی او د مزنی دواړو جنازې د نبی کریم ﷺ مخي ته رارولې شوي وي نو د نبی کریم ﷺ دا جنازې غائبانه نه وي کومې یې چې وکړې نو هغه د حاضر و جنازې وي گویا کې نبی کریم ﷺ غائبانه جنازه کړې نه ده. کومه یې چې کړې ده هغه غائبانه نه وه بلکې حاضرانه وه. په دې باندې د دلیل کتنه هم وکړی. (المرقات ۴/۱۳۹).

ابن عبدالبر د عمران حصین نه یو روایت نقل کړی دی چې د هغې الفاظ دا دي: "عن عمران حصین ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال ان اباكم النجاشي قدمات فصلوا عليه فقام فصفنا خلفه فكبروا اربعا وما لحسب الجنابة الا بين يديه". (التعليق الصبيح)

ځينو علماء و ليكلي دي چې د الله تعالی د نبی کریم ﷺ مخي نه ټول حجابات لري کړل نو نبی کریم ﷺ د نجاشی جنازه لیدله او لوستله یې. لکه بیت المقدس د نبی کریم ﷺ مخي ته منقش شو او نبی کریم ﷺ د کفارو د پوښتنو جوابونو ورکړو. بهر حال د نجاشی جنازې ته غائبانه جنازه ویل صحیح نه دي. او چې دا خصوصیت پیغمبري ؤو نو دا په بل چا باندې قیاس کول هم جائز نه دي. لهذا غائبانه جنازه جائز نه ده خو څوک چې د سیاسي مقاصدو لپاره غائبانه جنازه کوي هغه خو سیاست دی شریعت نه دی. همدغه شان د احنافو په نزد متعده جنازې کول هم جائز نه دي.

فقهاؤ لیکلي دي چې که د ولي د اجازت نه بغير د جنازي مونځ وکړي شو او هغه جنازه به بېرته گرځولی شي. د دې مطلب د ادې چې اوله جنازه صحيح نه وه. لهذا دويمه يا دريمه جنازه به ادا کېږي. دهغې مطلب به دا وي چې اوله جنازه صحيح نه وه نو ځکه د جنازي اعاده وشوه. خو که د حضرت حمزه رضي الله عنه جنازه بار بار شوي ده نو هغه پيغمبري خصوصيت وو. (المرقات ۴/۱۳۹).

زیر بحث حدیث نه دا خبره هم ثابتې شوه چې جنازه د جومات په ځای عیدگاه کې کول په کار ده. د دې نه مخکې راروان دي. د دې حدیث نه دا خبره هم ثابتې شوه چې د جنازي تکبیرونه څلور دي. (المرقات ۴/۱۳۹).

نعى النجاشي: د چا د مرگ خبر ته نعی وايي. نبي کریم رضي الله عنه د نجاشي د مرگ خبر خلكو ته ورکړی وو. (المرقات ۴/۱۳۸).

د جنازي د مونځ تکبيرات

﴿٨﴾ وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى قَالَ: كَانَ زَيْدُ بْنُ أَرْقَمَ يُكَبِّرُ عَلَى جَنَائِزِنَا

عبد الرحمن ابن ابی لیلی وایي چې حضرت زید بن ارقم رضي الله عنه (صحابي) زمونږ په جنازو (مونځونو

أَرْبَعًا وَ أَنَّهُ كَبَّرَ عَلَى جَنَازَةٍ حَمْسًا فَسَأَلْنَا

کې) څلور تکبیرونه کول په یو جنازه کې هغه پنځه تکبیرونه وویل نو مونږ د هغه نه پوښتنه وکړه چې تاخو

فَقَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

به همیشه څلور تکبیرونه کول. نن دې پنځه تکبیرونه وویل؟ هغه وویل چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم به پنځه

يُكَبِّرُهَا. ^(١)

تکبیرونه کول.

توضیح: اربعا: اتمه اربعه په څلورو تکبیرونو باندې متفق دي. د څلورو نه ډیر تکبیرونه متروک دي. ځکه د نبي کریم صلى الله عليه وسلم آخري عمل په څلورو تکبیرونو باندې دی. او ټول روایتونه هم په دې باندې دي. البته په ځینو روایتونو کې پنځه یا د ډیرو ذکر راغلی دی خو معمول به څلور تکبیرات دي. او د دې نه چې ډیر چا وویل نو د کیدلی شي چې د شهیدانو د تکريم لپاره داسي وي. د حضرت زید بن

(١) أخرجه مسلم في صحيحه ٦٥٩/٢ رقم الحديث: ٩٥٧/٧٢، وأبو داود في السنن ٥٢٧/٣ رقم الحديث ٣١٩٧ والترمذي ٣٤٢/٣ رقم

الحديث ١٠٢٣، وابن ماجه ٤٨٢/١ رقم الحديث: ١٥٠٥، وأحمد في المسند ١٦٧/١.

ارقم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بحث د لاندې حديث هم دغه دی چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کله کله پنځه تکبیرونه کړي دي. یا یې دا مطلب چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به مخکې پنځه تکبیرونه کول. وروسته یې پریځودل. د صحابه کرامو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ یا د عوامو د حضرت زید بن ارقم په دې زیاتي تکبیرونو باندې پوښته کول خپله د دې خبرې دلیل دی چې د څلور تکبیرونه معمول به امر نه وو. حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په څلورو رکعتو باندې امت را جمعه کړی وو. په تعلق الصبیح کې تفصیل موجود دی. (المراقات ۴/۱۴۰).

د جنازې په مونځ کې د سورة فاتحې لوستلو مسئله

﴿٩﴾ وَعَنْ طَلْحَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَوْفٍ قَالَ : صَلَّيْتُ خَلْفَ ابْنِ عَبَّاسٍ عَلَى جَنَازَةٍ
او طلحه بن عبد الله بن عوف <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> (تابعی) وایي چې ما ابن عباس <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> پسې د جنازې مونځ وکړو
فَقَرَأَ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ فَقَالَ :
نوهغوي (د تکبیر اولی نه وروسته) سورة فاتحه ولوستله او وي فرمایل چې: ماسورة فاتحه څکه ولوستله
لَتَعْلَمُوا أَنَّهَا سُنَّةٌ . ^(۱)
چې په دې پوهه شی چې دا سنت دي.

توضیح: فقراً فاتحه الكتاب: د جنازې په مونځ کې فاتحه ویل شته دی او که نه؟ په دې کې د علماو اختلاف دی.

د قهواؤ اختلاف: د امام شافعی رَحِمَهُ اللهُ او د امام احمد بن حنبل رَحِمَهُ اللهُ په نزد د اول تکبیر نه وروسته فاتحه لوستل واجب دي. او په ورور ویل غوره دي. نن سباد حرمین شریفینو ائمه کله فاتحه وایي مگر د یررش په وخت کې نه وایي. (المراقات ۴/۱۴۱).

د امام مالک رَحِمَهُ اللهُ او د امام ابو حنیفه رَحِمَهُ اللهُ په نزد په جنازه کې فاتحه د قرأت قرآن په حیثیت لوستل جائز نه دي خو که د حمد او د ثناء په توګه یې څوک ویل غواړي هغه جدا خبره ده. (المراقات ۴/۱۴۱).

دلائل: شوافعو او حنابله د فاتحه لوستلو لپاره زیر بحث حدیث د حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د روایت نه استدلال کوي او د سنت الفاظ په واجب باندې حمل کوي. مطلب دا چې فاتحه لوستل واجب ده. مگر طریقه مسنون ثابت ده. شوافع حضرات د دې نه هم استدلال کوي چې جنازې ته صلوٰة وایي او کوم شی چې صلوٰة وي دهغې لپاره د "لا صلوٰة الا بفاتحة الكتاب" حکم دی. (المراقات ۴/۱۴۱).

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۰۳/۳ رقم الحديث ۱۲۳۵، وأبو داود في السنن رقم الحديث ۳۱۹۸، والترمذي ۳۴۵/۳ رقم الحديث

۱۰۲۶، وابن ماجه ۴۷۹/۱ رقم الحديث: ۱۴۹۵.

احناف او مالکيه وايي چې د نبي کریم ﷺ نه خپله د جنازي په مونځ کې فاتحه لوستل ثابت نه دي. د حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په دې روايت کې هغې فاتحې ته سنت وييلي دي. خو علماؤ ليکلي دي چې حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په عامه توگه په اجتهادي فعل او قول باندې د سنت اطلاق کوي. دلته هم هغې خپل اجتهاد ته سنت وييلي دي. همدغه وجه ده چې حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فاتحه في صلوة الجنّازة په معامله کې منفرد دی څوک هم وروسته ملگری شوی نه دی بلکې د پاسه پرې ډيرې پوښتي شوي دي. په موطا امام مالک کې يو روايت دی چې حضرت ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د جنازي په مونځ کې سورة فاتحه نه ده لوستلي. (المركات ۴/۱۴۱).

علماء احناف او مالکيه وايي چې جنازه خودعا ده او د دعا په ادابو کې دا دې چې اول د الله تعالی حمد وي بيا په نبي کریم ﷺ باندې درود وي او بيا د مري او داسي نور مقصدونو لپاره دعا وکړي شي. په دې دعا کې د فاتحې څه مطلب؟ خو که د حمد او ثناء په توگه څوک فاتحه ووايي نو هغه جدا خبره ده. (کذا قال ابن همام)

احناف شوا فغو ته د دې روايت نه دا جواب هم ورکوي چې د دې روايت نه د فاتحې وجوب ثابت نه دی حال دا چې هغه د وجوب قائل دی. نو د دې نه استدلال څنگه؟

د مري د پاره د جنازي په مونځ کې د نبي کریم ﷺ دعا

﴿۱۰﴾ وَعَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى جَنَازَةٍ فَحَفِظْتُ

عوف بن مالک رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې يو ځل نبي کریم ﷺ يوه جنازه وکړه ما ياده کړه د نبي عَلَيْهِ السَّلَام

مِنْ دُعَائِهِ وَهُوَ يَقُولُ: اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لَهُ

دادعاء چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام (د درې تکبيرونو نه وروسته) فرمايله (او هغه داده) اى الله! دده گناه وبخښه

وَ اَرْحَمُهُ وَ عَافِهِ وَ اعْفُ عَنْهُ وَ اَكْرِمْ لُزْمَهُ

په ده رحم وکړه، داپه عافيت کې وساته، دده (لغزشونه) معاف کړه (په جنت کې) دده ښه ميلستيا وکړه

وَ وَسَّغْ مُدْخَلَهُ وَ اغْسِلُهُ بِالنَّاءِ وَ الثَّلْجِ وَ الْبَرْدِ وَ نَقِّهِ مِنَ الْخَطَايَا كَمَا نَقَّيْتَ الثَّوْبَ الْاَبْيَضَ

قبرورته پراخه کړي، داپه اوبوسره، په واورې سره او په گلۍ سره پاک کړي لکه څنگه چې سپينه ټوټه د خيري

مِنَ الدَّائِسِ وَ اَبْدِلُهُ دَارًا خَيْرًا مِنْ دَارِهِ وَ اَهْلًا خَيْرًا مِنْ اَهْلِهِ

نه پاکېږي. ده ته د دې دکورنه (دا آخرت) بهتره کورور کړي، د دې د خادمانو نه ښه خادمان ورکړي، د دې

وَ زَوْجًا خَيْرًا مِنْ زَوْجِهِ وَ أَدْخَلَهُ الْجَنَّةَ وَ أَجِدُهُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ
دښځې نه ښه ښځه ورکړي (بغيرد عذاب نه په ابتداء کې) جنت ته داخل کړي او دا د قبر د عذاب نه يا يې
وَ مِنْ عَذَابِ النَّارِ . وَ فِي رِوَايَةٍ : وَ قِهِ فِتْنَةَ الْقَبْرِ وَ عَذَابِ
و فرمايل چې د دوزخ د عذاب نه پناه ورکړي او په يو بل روايت کې دا الفاظ دي دا د قبر د فتنې نه او د عذاب
النَّارِ قَالَ
داورنه وساتې. عوف <small>رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ</small> وايي چې کله ما د نبي کریم <small>صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> د خلي مبارکي نه دمېرې لپاره دا دعاء
حَقِّي كَمَنْتُ أَنْ أَكُونَ أَنَا ذَلِكَ الْمَيِّتَ. ^(۱)
واوريدله نوزه ډير خوشحاله شوم او بي اختياره مې په زړه کې دا ارمان پيدا شو چې کاش دا زما مېرې وي
چې زما لپاره نبي کریم <small>صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> دا دعاء کړی وي.

توضیح: زوځا خيرا: يعنې په جنت کې د يته ددې نه ښه ښځه ورکړي. ددې نه مراد د جنت حوري دي. علماء ليکي چې نیک عمله او مؤمنه ښځه به په جنت کې داسي حوره جوړه شي چې د جنت د حورو نه به غوره وي. (المرقات ۴/۱۴۳).

د چا د پاکوالي لپاره چې کومې اوبه استعمالېږي هغه د اوږې وي يا د گلو وي يا د چينو عامې اوبه وي. په دې حديث کې د ټول هغه قسمه ذکر وشو.

دا يوه عجيبه دعاء ده د احنافو علماؤ ته په کار دې چې دا دعاء په جنازو کې عام کړي يا د جنازې خپله جامع او مانع دعاء هم وايي مگر چې دا دعاء هم ورسره وي. د عربو علماء دا وايي. زمونږ د جنازي دعا ډيره مختصره ده. اوس اوس په مسجد نبوی کې د غرمي د مونځ نه وروسته د جنازي مونځ وشو. په اعلان کې وويل شو چې د ډيرو مرو جنازه ده. کله اعلان کېږي چې ښځه ده کله د ماشوم اعلان کېږي. د دې تصريح او تعيين ضرورت ځکه پېښېږي چې دا خلک مري ته په دعاء کې ضمير راجع کوي. که چيرته يو وي نو مفرد ضمير دی او که ښځه وي نو مؤنث ضمير ورته استعمالوي. عوف بن مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې کله دا عجيبه دعاء ما د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د خلي نه واوريدله نو ما وويل چې کاش! دا مري زه وي نو دعاء به ماته حاصله شوی وی يا د ساتي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کله د تعليم په توگه په اوچت او از سره او کله په ورور جنازه لوستلي ده. امام بخاري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې د جنازي چې څومره دعاگانې دی په هغې کې دا ذکر شوي دعا د ټولو نه صحيح او مستنده ده. (المرقات ۴/۱۴۳).

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۶۶۲/۲ رقم الحديث: ۹۶۳/۱۵، وابن ماجه ۱۸۱/۱ رقم الحديث: ۱۱۵۰۰.

په جومات کې دننه د جنازي د مونځ کولو حکم

﴿۱۱﴾ وَعَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ عَائِشَةَ لَمَّا تُوِّفِيَ سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ

او ابی سلمه بن عبد الرحمن رضی اللہ عنہ وایي چې کله سعد بن ابی وقاص رضی اللہ عنہ وفات شو (اود هغه جنازه

قَالَتْ : أَدْخَلُوا بِهِ الْمَسْجِدَ حَتَّى أَصَلِّيَ عَلَيْهِ

د هغه د کورنډ په بقیع کې دخښلولو لپاره راوړی شوه) نو عائشه رضی اللہ عنہا وفرمایيل چې د دې جنازه جومات

فَأَنْكِرَ ذَلِكَ عَلَيْهَا

ته راوړی چې زه یې هم جنازه وکړم خلکو انکار وکړو (چې په جومات کې جنازه څنگه کیدې شي) عائشې

فَقَالَتْ : وَاللَّهِ لَقَدْ صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى ابْنِي بَيْضَاءَ

رضی اللہ عنہما وویل چې په خدای قسم! نبی کریم صلی اللہ علیه وسلم د بیضاء دواړه ماشومان سهیل او د هغه دورور

فِي الْمَسْجِدِ : سَهِيلٌ وَأَخِيهِ. (۱)

جنازي مونځ په جومات کې کړي دی.

توضیح: ادخلو به المسجد: حضرت سعد بن ابی وقاص رضی اللہ عنہ فاتح عراق د نبی کریم صلی اللہ علیه وسلم ماما ؤو. حضرت عائشه رضی اللہ عنہا د هغې د جنازي په مونځ کې د شریکیدلو لپاره جنازه جومات ته د راوړلو لپاره وویله چې خپله هم په جنازه کې شریکه شي. صحابوؤ دا خبره خوښه نه شوه. نو هغې د دلیل په توگه د بیضاء د دواړه ځامنو جنازي پیش کړي چې د دواړو جنازه نبی کریم صلی اللہ علیه وسلم په مسجد نبوی کې کړي وي. بیضاء د هغه دواړه وروڼو د مور نوم دی. دیو وروڼو نوم سهیل رضی اللہ عنہ دی او د دبل نوم دلته ذکر نه دی خود هغې نوم سهیل رضی اللہ عنہ دی. (المراقات: ۴/۱۴۴).

حضرت سعد بن ابن وقاص رضی اللہ عنہ په وادی عقیق کې په خپل کور کې مړ شوی ؤو. هلته نه یې جنت البقیع ته راوړو او خځ کړی شو. په مدینه باندې د مروان حکومت ؤو او عام خلافت د معاویه رضی اللہ عنہ ؤو. اوس په دې کې د فقهاؤ اختلاف دی چې د جنازي مونځ په جومات کې جائز دی او که نه؟ (المراقات: ۱۳۸/۴).

د فقهاؤ اختلاف: د امام شافعی په نزد په جومات جنازه کول جائز دي. د احنافو په نزد کول مکروه دي. بیا د احنافو په یو قول د مکروه تحریمی دی خود ابن همام رحمۃ اللہ کراحت ننزیه یې دا ترجیح ورکړي ده.

دلائل: امام شافعي رَحِمَهُ اللهُ زير بحث حديث نه استدلال كړی دی چې حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي "ادخلوه" چې د دې جنازه دننه راوړی چې زه هم په جنازه کې شريكه شم. دغه شان د بيضاء د دوؤ ځامنو جنازي په جومات کې شوي دي. د دې نه هم شوافع استدلال كوي.

د احنافو دليل په ابو داؤد کې د حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ حديث دی، الفاظ يې دا دي: عن ابي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ صَلَّى عَلَيَّ فِي الْجَنَازَةِ فَلا هَيْءَ لَهْ اَوْ فَلَاحِرَ لَه. (ج ۲ ص ۹۸)

احناف دا هم وايي چې جوماتونه د جنازو لپاره نه دي جوړ شوي. د نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په دور مبارک کې جلايو جومات جوړ شوي وو چې هلته به جنازي كيدي. او دغه شان د صحابؤ تعامل هم په دې خبره باندي دلالت كوي چې د جنازو مونځونه به جوماتونه باهر وو. لهذا د سخت عذر نه بغير د جومات دننه جنازه كول مكروه ده. (المركات ۴/۱۴۴).

جواب: د شوافعو د بحث دلاندي د دليل جواب دا دی چې د حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا دغه حکم عامو صحابؤ خوبن نه كړو بلكي د هغې نه يې انكار وكړو نو هله حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قسم وكړو او د دليل په توگه يې د حضرت سهيل رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او د حضرت سهل رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د جنازي حواله وركړه. د حضرت سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د جنازي نه صحابؤ انكار د دې حديث نه د جواب وركولو لپاره كافي دی. باقي به نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د بيضاء د زامنو جنازه د څه مجبوري په وجه كړي وه؟ نو علماء ليكي چې نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يا خو په اعتكاف کې وو يا د سخت باران په وجه داسي شوي وو. دا خود عذر صورت وو. او د عذر به صورت کې د عامه احوالو قياس صحيح نه دي. په يوروايت کې تصريح موجود ده چې نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په اعتكاف کې و ځكه يې جنازه دننه وركړه". (المركات ۴/۱۴۴).

په جوماتونو کې د جنازي د مونځ نه كولو وجه: بيا د احنافو په نزد په جومات کې جنازي د مونځ نه كولو دوه علتونه دي د هريو جدا جدا اثر دي.

يو علت دا دی د جوماتونو وضع او د هغې د تعمير مقصد جنازه نه بلكي نور عباداتونو دي. د دې علت د نظر لاندي مطلقا په جومات کې جنازه صحيح نه ده هغه كه د جومات دننه وي يا بهر.

دويم علت د جومات تلويث دی يعنې دا خطر دی چې جومات ته په دننه راوړلو سره په جومات کې د مري د جسد نه وينه و غورزېږي چې په هغې سره به جومات گنده شي. د دې علت د نظر لاندي كه مري د جومات نه باهر كيخودلی شوی وي او مونځ گزار دننه وي نو جنازه جائز ده. (المركات ۴/۱۴۴).

د جنازي په مونځ کې به امام چرته او درېږي

﴿۱۲﴾ وَعَنْ سُرَّةَ بْنِ جُنْدُبٍ قَالَ: صَلَّيْتُ وَرَاءَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى امْرَأَةٍ

سمره بن جندب رضي الله عنه وايي چې نبي کریم صلی الله علیه و سلم پسي د یوې د بنځې د جنازي مونځ وکړو چې د

مَاتَتْ فِي نَفْسِهَا فَقَامَ وَسَطَهَا. ^(۱)

نفاس په حالت کې مړه شوي وه نونبي کریم صلی الله علیه و سلم د مونځ لپاره د جنازي په مینځ کې او دریدلی و.

توضیح: وسطها: که په دې لفظ باندې سین باندې فتحه وویل شي نو د دواړو اړخونه بالکل د مینځ

نقطه مراد اخستل کېږي. او که سین ساکن وویل شي نو د دواړو اړخونو د مینځ که هره یوه برخه وي مراد اخستل کیدلی شي. اوس اختلاف په دې کې دی چې د امام د جنازي په اړخونو کې کوم طرف ته او درېږي. نو شوافع حضرات وايي چې که مړی نارینه وي نو د هغه سر طرف ته به او درېږي او که بنځه وي نو شاتې برخه یعنی د کوناتو او د ورنونو خوا سره دې او درېږي. (المراقات ۴/۱۴۵).
د احنافو په نزد په نارینه او زنانه کې هېڅ فرق نشته دی. امام ته په کار ده چې هغه د مړي د سيني برابر او درېږي.

د حدیث ذکر شوی ظاهري الفاظ خود احنافو په حق کې دي. ځکه سینه به مینځ (وسط) کې ده او پاس سر دوه لاسونه او اوږي دې او لاندې دوه بڼې او کوناتي او وزون دی. دانیم نیم دې چې په مینځ کې دي. شوافعو دا لفظ په عجیب باندې حمل کړی دی یعنی د مقام مائل بجانب اسفل دی. بهر حال داد اولی او د غیر اولی مسئله ده هېڅ جهگړه نشته دی. (المراقات ۴/۱۴۵).

د مړي د دفن کولو نه پس په قبر باندې جنازه کول څنگه دي؟

﴿۱۳﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ بِقَبْرِ

د ابن عباس رضي الله عنه روايت دی چې (يوځل) رسول الله صلی الله علیه و سلم په داسې قبر باندې تېر شو چې په هغه

دُفِنَ لَيْلًا فَقَالَ: مَتَى دُفِنَ هَذَا؟

کې د شپې په وخت کې مړی خځ کړی شوی و نبي کریم صلی الله علیه و سلم پوښتنه وکړه چې د امرې کله خځې شوی

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۰۱/۳ رقم الحديث ۱۲۳۱، ومسلم في صحيحه ۶۶۱/۲ رقم الحديث ۹۶۴/۸۷، وأبو داود في السنن ۵۳۶/۳ رقم الحديث ۳۱۹۵، والترمذي ۳۵۲/۳ رقم الحديث ۱۱۰۳۵، وابن ماجه ۱۷۹/۱ رقم الحديث ۱۱۸۳، وأحمد في المسند

قَالُوا: الْبَارِحَةَ . قَالَ : أَفَلَا آدَلْتُمُونِي ؟ قَالُوا :

دی؟ صحابه کرامو جواب ورکړو چې نن شپه نبي کریم ﷺ فرمايل چې تاسو ماته خبرولي نه کوو؟

دَفَنَاهُ فِي ظُلْمَةِ اللَّيْلِ فَكَرِهْنَا أَنْ نُوقِظَكَ

صحابو عرض وکړو چې مونږ په توره شپه کې خښ کړی و ستا ﷺ راپاڅول مونږ ته ښه معلوم نه

فَقَامَ فَصَفَّفْنَا خَلْفَهُ فَصَلَّ عَلَيْهِ . (۱)

شويانبي کریم ﷺ اودریدو مونږ صفو نه برابر کړل او نبي کریم ﷺ بیا د جنازې مونځ وکړو

توضیح: فکرهنا ان لوقظک: د دې حدیث نه دا یوه خبره ثابته شوه چې نبي کریم ﷺ عالم الغیب نه وو گیني د پوښتني ضرورت به نه وو. او نه به د قبر د معلومول ضرورت وو. دویمه خبره د دې حدیث نه دا معلومه شوه چې د صحابو رضي الله عنهم ټولنه دومره بي تکلفه وه چې کفن دفن لپاره دا دومره اوږدې قيصي او اعلانونه نه وو. دریمه خبره دا معلومه شوه چې لويي او معتبر خلک په تکلف کې بي ځايه اچول په کار نه دي. د دې حدیث نه آخري خبره دا معلومه شوه چې د خښولو نه وروسته په قبر باندې جنازه کول جائز دي. نو په دې کې تفصیل دا دی چې که د مړي د جنازې نوبت رانغلو او هغه بغير د جنازې نه خښ کړی شو تو په درې ورځو دننه دننه د هغې په قبر باندې جنازه کول په کار دي. د درې ورځو نه وروسته جائز نه ده او که جنازه مخکې شوي وي نو بیا په هيڅ صورت کې په قبر باندې جنازه کول جائز نه ده. دا د احنافو او د ماليکيو مسلک دی. (المرقات ۴/۱۴۶).

شوافع او حنابله وايي چې که جنازه شوي وي او که نه وي شوي په هر صورت کې په قبر باندې جنازه کول صحيح دي. هغوی د بحث د لاندې حدیث نه استدلال کوي.

احناف او مالکيه جواب ورکوي چې دا د نبي کریم ﷺ خصوصيت وو. د نبي کریم ﷺ د دعا او د استغفار شان جدا وو. د نورو خلکو معامله داسي نه ده. بلکي ځينې علماء ليکي چې د نبي کریم ﷺ په دور مبارک کې د نبي کریم ﷺ په موجودوالي کې د نبي کریم ﷺ نه بغير د جنازې مونځ جائز نه وو. لهذا د نبي کریم ﷺ نه بغير چې کومه جنازه شوي وه گویا کې هغه جنازه نه وه او په دې د ټولو اتفاق دی چې جنازه ونه شي نو د هغه مړي په قبر باندې د ورستیدلو نه مخکې مخکې جنازه کول ضروري ده. اوس دا تعین چې مړي تر څومره ورځو پورې محفوظ پاتې کیدی شي. د دې فیصله به د علاقې د موسمیاتو او د حالاتو ماهرين کوي چې په دې علاقه کې او په

(۱) أخرجه البخاري ۱۱۷۱/۳ رقم الحديث ۱۲۴۷، مسلم ۶۵۸/۲ رقم الحديث ۹۵۱/۶۹، ابن ماجه ۱۹۰/۱ رقم الحديث ۱۵۳۰.

دې موسم کې به مړې ترڅومره ورځو پورې محفوظ پاتې کیدلی شي. احنافو د دريو ورځو قول په عامه توگه بيان کړی دی. (المرقات ۴/۱۳۶).

﴿١٤﴾ وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ امْرَأَةً سَوْدَاءَ كَانَتْ تَقُمُّ الْمَسْجِدَ

ابو هريره رضي الله عنه وايي چې يوه توره ښځه وه چې مسجد نبوي به يې جارو کولو ياراوي وايي چې يوځوان

أَوْ شَابٌ فَقَقَدَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلَ عَنْهَا أَوْ عَنْهُ

ژ چې جارو به يې وهله نبي کریم صلی الله علیه و سلم (يوه ورځ) هغه ونه لیده نو دهغه ښځې يادسړي باره کې يې

فَقَالُوا : مَاكَ . قَالَ :

و پوښتل چې هغه چرته ده؟ نو هغوی ورته وويل چې مړ شوی يا مړه شوي ده نبي کریم صلی الله علیه و سلم و فرمايل

أَفَلَا كُنْتُمْ آذَنْتُونِي ؟ قَالَ :

چې ماته موولې نه ويل؟ (چې ما هم دهغه د جنازې مونځ کړې وي) ابو هريره رضي الله عنه وايي چې هغه خلکو

فَكَانَتْهُمْ صَغَرُوا أَمْرَهَا أَوْ أَمْرَهُ . فَقَالَ : دَلُونِي عَلَى قَبْرِهِ

هغه ښځې يا سړي ته هيڅ اهميت ورنه کړو نبي صلی الله علیه و سلم و فرمايل: ښا ماته دهغې قبر وښايی چېرته دی؟

فَدَلَّوْهُ فَصَلَّى عَلَيْهَا.

نبي صلی الله علیه و سلم ته يې دهغې قبر و خودلی شونو (نبي صلی الله علیه و سلم هلته لاړ او) دهغې په قبر يې جنازه وکړه او بيا

قَالَ : إِنَّ هَذِهِ الْقُبُورَ مَمْلُوءَةٌ ظِلْمَةً عَلَى أَهْلِهَا وَ إِنَّ اللَّهَ يُنَوِّرُهَا لَهُمْ بِصَلَاتِي

يې و فرمايل چې دا قبر د خپلو مړو لپاره د تور تمونو نه ډک وي په دې قبرونو باندې زما د مونځ د وجي الله

عَلَيْهِمْ . (١)

تعالی دارو ښانه کړي.

توضیح: د دې حديث مضمون او د دې نه د منځکې حديث مضمون يو شان دی. البته دانه شي ويل کیدی چې د دې دواړو حديث مصداق يو سړی ؤ. ځکه د اولني حديث د ضماثرو نه پته لگي چې څوک سړی ؤ او په دويم حديث کې په واضحه توگه د ښځې او د سړي ذکر دی. بهر حال دا احتمال موجود دی چې داد

(١) أخرجه البخاري في صحيحه ٢٠٤٢ رقم الحديث ١٣٣٧، ومسلم في صحيحه ٦٥٩/٢ رقم الحديث ٩٥٦/٧١، وابن ماجه ١٩٠/١

رقم الحديث : ١٥٣٣، وأحمد في السند ٢٨٨/٢

یوی خادم قصه وي. راوي ته بیانولو کي شک پیدا شوی چې دا یوه ښځه وه چې مسجد نبوي صلى الله عليه وسلم به یې جارو کولو. د دې خوش قسمته ښځې قصه د بحث د لاندې حدیث کې ده.

تقم: د قم یقم نصرینصر نه دی. د ازالة القیامة په معنی کې دی. یعنی په جارو باندې به یې د مسجد نبوي صلى الله عليه وسلم نه گند او خپری پاکولو.

بصلاقی علیهم: یعنی زما په دعاء او د جنازې په مونځ باندې قبر روښانه کېږي. د دې نه معلومه شوه چې په قبر کې د خښولو نه وروسته په قبر باندې جنازه کول د نبی کریم صلى الله عليه وسلم خصوصیت ؤو. اگر که جنازه مخکې شوي وي او که نه. (المرقات ۴/۱۴۷).

په جنازه کې د څلوېښتو کسانو د شریکیدو فضیلت

﴿۱۵﴾ وَ عَنْ كُرَيْبِ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ
د عبد الله ابن عباس <small>رضي الله عنه</small> آزاد شوی غلام کرب <small>رضي الله عنه</small> د عباس <small>رضي الله عنه</small> ثنباره کې نقل کوي چې کله په مقام
مَاتَ لَهُ ابْنُ بَقْدِيدٍ أَوْ بَغْسَفَانَ
قدیدیا په مقام غسغان کې (چې مکي سره نزدې ځایونه دي) دهغه څوې مړه شو (او جنازه تیاره شوه) نو هغه
فَقَالَ : يَا كُرَيْبُ انظُرْ مَا اجْتَمَعَ لَهُ مِنَ النَّاسِ . قَالَ : فَخَرَجْتُ
وویل چې: کرب لاړ شه چې د جنازې لپاره څومره کسان را جمعه شوي دي؟ کرب <small>رضي الله عنه</small> وایي چې ووتلم
فَإِذَا نَاسٌ قَدِ اجْتَمَعُوا لَهُ فَأَخْبَرْتُهُ فَقَالَ :
نوما و لیدل چې ډیر زیات خلک جمعه شوي دي. زه بیرته راغلم او عباس <small>رضي الله عنه</small> ته مې وویل (چې ډیر
تَقُولُ : هُمْ أَرْبَعُونَ ؟
زیات خلک را جمعه شوي دي) عباس <small>رضي الله عنه</small> فرمایل چې ستا په خیال د دې خلکو شمیره به څلوېښت وي؟
قَالَ : لَعَمْ . قَالَ : أَخْرِجُوهُ فَإِنِّي سَمِعْتُ
ما وویل چې آؤ عباس <small>رضي الله عنه</small> و فرمایل چې نویا جنازه (د مونځ لپاره) بهر راو باسی ځکه ما اوریدلي دي
رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : مَا مِنْ رَجُلٍ مُسْلِمٍ يَمُوتُ فَيَقُومُ عَلَى جَنَازَتِهِ
د نبی کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> نه چې فرمایل یې: کله یو مسلمان مړ شي او دده په جنازه باندې او درېږي داسې

أَرْبَعُونَ رَجُلًا لَا يُشْرِكُونَ بِاللَّهِ شَيْئًا إِلَّا شَفَعَهُمُ اللَّهُ فِيهِ. (۱)

څلويښت کسان چې د خداي سره څوک نه شريکوي نو الله تعالی به د مري په حق کې دخلکو شفاعت قبلوي.

په جنازه کې د سلو (۱۰۰) کسانو د شريکيدو فضيلت

﴿۱۶﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " مَا مِنْ مَيِّتٍ تُصَلِّيَ عَلَيْهِ أُمَّةٌ

عائشه رضي الله عنها وايي چې نبي صلى الله عليه وسلم فرمايل چې د کوم مري جنازه د مسلمانانو يو داسې جماعت

مِنَ الْمُسْلِمِينَ يَبْلُغُونَ مِائَةً كَلَّمَهُمْ

وکړي چې شمير يې سلو (۱۰۰) ته رسېږي او د جماعت د مري لپاره شفاعت وکړي (يعنې د مغفرت دعا

يُشْفَعُونَ لَهُ: إِلَّا شَفَعُوا فِيهِ. (۲)

وکړي) نو د دوي شفاعت قبلېږي (يعنې د مري مغفرت وشي).

توضیح: د دې نه مخکې په حديث کې د څلويښتو کسانو د شرکت د فضيلت ذکر راغلی دی. او زير بحث حديث کې د سلو کسانو په شرکت کولو باندې د دې فضيلت د حاصليدو ذکر شوی دي.

علماء وايي چې امکان لري چې اول الله تعالی د سلو کسانو په شرکت باندې د دې د ثواب وعده کړي وه او بيا د الله تعالی کرم نور هم ډير شو او د سلو په ځای کې د څلويښتو (۴۰) کسانو په شرکت باندې د دې د ثواب د ورکولو وعده کړي وي. يا دا عددونه او د دې ذکر د تعين او تحديد لپاره نه دی بلکې د تکثير په توگه دی. نو نه سل مراد دې اونه څلويښت مراد دې بلکې د ډيرو خلکو جماعت مراد دی. (المرقات ۴/۱۴۸).

د مخلوق ژبه د الله تعالی نغاره ده

﴿۱۷﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: مَرُّوا بِجَنَازَةٍ فَأَتَوْا عَلَيْهَا خَيْرًا.

انس رضي الله عنه وايي چې صحابه کرام رضي الله عنهم په يوه جناز باندې تېریدل نو د هغې تعريفونه يې شروع کړل

فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَجَبَتْ

نبي کریم صلى الله عليه وسلم (چې د صحابو د څلو نه د دې مري تعريف واوریدونو) وی فرمايل چې واجب شو

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۶۵۵/۲ رقم الحديث: ۹۱۸/۵۹، وابن ماجه ۱۷۷/۱ رقم الحديث: ۱۴۸۹، وأحمد في المسند ۲۷۷/۱.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۲۸/۳ رقم الحديث: ۱۳۶۷، ومسلم في صحيحه ۶۵۵/۲ رقم الحديث: ۹۱۹/۶۰، والترمذي ۳۷۳/۳

رقم الحديث: ۱۰۵۹، وأحمد في المسند ۲۸۱/۳.

ثُمَّ مَرُّوا بِأُخْرَى فَأَتَتْهَا عَلَيْهَا هَرًّا .

دغه شان صحابه په يوې بلې جنازه باندې تير شونو د هغې بدې بيانول شروع كړل. نبي كريم صلى الله عليه وسلم

فَقَالَ : وَجِبَتْ فَقَالَ عُمَرُ :

(چې د صحابو د خلي نه د دې مړې باره كې بدې واورېده نو) وي فرمايل چې واجب نو وويل عمر رضي الله عنه

مَا وَجِبَتْ ؟ فَقَالَ : هَذَا أَتَيْنْتُمْ عَلَيْهِ خَيْرًا . فَوَجِبَتْ أَيْ الْجَنَّةُ

چې څه واجب شو؟ نبي عليه السلام و فرمايل د كوم سړي چې تاسو تعريف بيان كړو د هغه د پاره جنت واجب شو

وَ هَذَا أَتَيْنْتُمْ عَلَيْهِ هَرًّا فَوَجِبَتْ لَهُ النَّارُ أَتَمُّ

او د كوم سړي چې تاسو بدې بيان كړه نو د هغه د پاره دوزخ واجب شو او (بيا يې و فرمايل چې) تاسو په

شُهَدَاءُ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ . وَ فِي رِوَايَةٍ : الْمُؤْمِنُونَ

زمكه باندې د الله تعالى گواهان وي . يو بل روايت كې دي چې نبي كريم صلى الله عليه وسلم وايي : مؤمنان په

شُهَدَاءُ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ . (۱)

زمكه باندې د الله تعالى گواهان دي .

توضیح : وجبت: يعنې د هغه سړي لپاره جنت واجب شو. مطلب دا دی چې د كوم سړي تاسو تعريف بيانولو. كچرې ستاسو بيان صحيح دی او هغه سړي مرگ په هغه نيكي كې راغلی چې كوم تاسو بيانولو نو د هغې لپاره د جنت سعادت ثابت شو او چې د كوم سړي تاسو بدې بيانوله كچرې دا بيان صحيح وي او د هغه سړي مرگ په هغه بدې كې راغلی نو د هغې لپاره د دوزخ سزا ثابته شوه. (المرقات ۴/۱۴۹).

شيخ مظهر رحمه الله وايي چې د جنت او دوزخ دا حكم داسي نه دی چې د خلكو په بنو او بدو ويلو سره به په يقيني توگه هغه جنتي يا دوزخي وي. بلکي مطلب دا دی چې په خلكو كې د چا باره كې عام خيال او عام تاثير نه نيک وي او خلك هغه بنكاره كوي هم نو د هغه سړي لپاره د جنت اميد كيدلی شي. همدغه شان كه د عامو خلكو تاثير د هغه سړي باره كې بد وي نو خطر شته چې هغه دوزخ ته لار شي. (المرقات ۴/۱۵۰).

زين العرب وايي چې د يو سړي باره كې د خلكو د شر او د بدې سره ذكر كول يا په خير او په نيكي سره

ذکر کول هغه سړی جنت یا دوزخ ته نه وړي. بلکې دمخلوق ژبه د خدای نغاره ده. چې د هغه سړي د ښه او د بد علامت دی او ښانه ده. (المقات ۴/۱۵۰).

دې اړخ ته په دې حدیث کې نبی کریم ﷺ یوه اشاره کړې ده چې "التم شهداء الله في الارض" تاسو د الله له اړخ نه په دې زمکه د خلکو لپاره گواهان وی. بیا دلته په دې هم پوهیدل په کار دي چې که یو دنیا داره او فاسق او فاجر سړی څه د دنیوي غرضونو لپاره د یو بد او بد کرداره سړي تعریف او توصیف وکړي او د هغې باره کې لنډي او اوږدې قصیدې د ښه تاثراتو جوړې کړي یا دیونیک او متقي سړي باره کې بد بیان کړي نو د دې ښه والي او د بد والي هیڅ اعتبار نشته دی او نه دا سړی د دې کار لپاره معیار دی. خلاصه دا چې گواهي ورکول د یو معتدل او خدا ترس، انصاف پسند، متقي او د پرهیزگاره سړي کار دی. (المقات ۴/۱۵۱).

﴿ ۱۸ ﴾ وَعَنْ عُمَرَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَيُّمَا مُسْلِمٍ شَهِدَ لَهُ

عمر رضي الله عنه نه روایت دی چې نبی کریم ﷺ وفرمایيل هر یو مسلمان چې گواهي ورکړي دده دپاره

أَرْبَعَةٌ بِخَيْرٍ أَدْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ قُلْنَا : وَ ثَلَاثَةٌ ؟

څلور کسان په خیر باندې داخل به کړي الله تعالی د اجنت ته مونږ وویل او که درې کسان وي نبی عليه السلام

قَالَ : وَ ثَلَاثَةٌ . قُلْنَا وَ اِثْنَانِ ؟ قَالَ : وَ

وفرمایيل او که درې کسان هم گواهي ورکړي مونږ وویل او که دوه کسان وي نبی عليه السلام وفرمایيل او که

اِثْنَانِ ثُمَّ لَمْ نَسْأَلُهُ عَنِ الْوَاحِدِ . (۱)

دوه کسان هم وي بیا د دې نه وروسته مونږ د یو کس د حال پوښتنه نه ده کړې.

څوک چې هر شي د هغه بدي مه بیانوی

﴿ ۱۹ ﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَا تَسُبُّوا الْأَمْوَآتَ فَإِنَّهُمْ

عائشې رضي الله عنها نه روایت دی چې نبی کریم ﷺ وفرمایيل تاسو کنځلي مه کوی مروت ته ځکه دوي

قَدْ أَفْضَوْا إِلَى مَا قَدَّمُوا. (۲)

رسیدلي هغه څه ته چې دوي مخکې لیزلي دي.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۲۹/۳ رقم الحديث ۱۱۳۶۸، وأحمد في المسند ۲۲/۱.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۵۸/۳ رقم الحديث ۱۱۳۹۳، وأحمد في المسند ۱۸۰/۶.

۳ جہادی الثانی ۱۴۱۰ھ

د شهید د جنازې مونځ به کیږي او که نه؟

﴿۲۰﴾ وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَجْمَعُ بَيْنَ الرَّجُلَيْنِ فِي قَتْلِ أَحَدٍ
د جابر رضی اللہ عنہ نه روایت دی وایی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم به دوه کسان رانغښتل دا حدیث په شهیدانو کې
فِي تَوْبٍ وَاحِدٍ ثُمَّ يَقُولُ : أَيُّهُمْ أَكْثَرُ أَخْذًا لِلْقُرْآنِ ؟ فَإِذَا أُشِيرَ لَهُ إِلَى أَحَدِهِمَا
په یوه جامه کې بیا به یې وویل کوم یو ته په دوی کې ډیر قرآن زده دی نو کله چې به یو ته اشاره وشوه یو ددې
قَدَّمَهُ فِي اللَّحْدِ وَ قَالَ :
دواړو ته نو نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم به هغه په لحد کې مخکې کیخودو او نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل
أَنَا شَهِيدٌ عَلَى هَؤُلَاءِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ . وَ أَمَرَ بِدَفْنِهِمْ بِدِمَائِهِمْ
زه گواهیم په دوی باندې په ورځ د قیامت او حکم یې وکړو په خنولو د دوی باندې سره د وینو د دوی نه
وَ لَمْ يُصَلِّ عَلَيْهِمْ وَ لَمْ يُغَسَّلُوا . (۱)
او د جنازې مونځ یې ونه کړو په دوی باندې او نه دوی ته غسل ورکړی شو.

توضیح: ولم یصل علیهم: په دې حدیث کې یوه دا خبره ویل شوي ده چې دا حدیث شهیدانو لپاره اجتماعي قبرونه کنستل شوي وو. ځکه د اویاؤ (۷۰) شهیدانو لپاره جلا جلا قبرونو گران کار وو. ځکه کوم صحابه چې ژوندي ؤ هغه زخمي زخمي ؤ. نو ځکه به چې یو قبر وکنستل شونو بیا به په مخ د قبلي یو اوږد لحد جوړ کړی شو چې په هغې کې به دوه دوه یا درې درې یا څلور څلور کسان شاته ایخودل کیدل. په دې کې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم دا حکم وکړو چې چاته قرآن ډیر یاد وي یا د قرآن ډیر قاري وي نو هغه د مخي اړخ ته کیدی. دا حکم نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د قرآن کریم د تعظیم او د هغې د اعزاز خودلو لپاره ویل غوښتل. چې قرآن په د معاشري په هره شعبه کې د رواج او د دود (دستور) په توگه داخل شي. دلته یې په قبر کې د جامو نه بغیر دوه دوه رایو ځای نه کړل بلکې د جامو سره یې خن کړلو. اوس په دې اتفاق دی چې گوم سړی د الله تعالی په لاره کې شهید شي د هغې جامې د هغې د بدن نه ویستلی کېږي بلکې په هغه جامو کې یې خښوي. په دې هم اتفاق دی چې شهید ته غسل نه ورکول کېږي. اوس په دې کې اختلاف دی چې د شهید جنازه به کېږي او که نه؟ (المقات ۴/۱۵۳).

(۱) أخرجه البخاري ۲۱۲/۳ رقم الحديث ۱۳۱۷، والترمذي ۳۵۴۳ رقم الحديث ۱۰۳۶، وابن ماجه ۱۸۵/۱ رقم الحديث ۱۰۳۶.

د فقهاؤ اختلاف: د امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ، امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ او د امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد څنگه چې شهیدانو ته غسل نه ورکول کېږي دغه شان د شهید د جنازي مونځ به هم نه کېږي. امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ وايي چې د شهید لپاره غسل فرض خو نه دی خو د حدیثونو په وجه به د شهید د جنازي مونځ کېږي.

دلائل: جمهور فقهاؤ د بحث د لاندې حدیث نه استدلال کړی دی چې په هغې کې د "لم یصل علیهم" الفاظ راغلي دي. امام بخاري رَحْمَةُ اللَّهِ، امام ابو داؤد رَحْمَةُ اللَّهِ او امام ترمذي رَحْمَةُ اللَّهِ ټولو په دغه الفاظو سره په خپلو کتابونو کې رانقل کړي دي.

د جمهورو سره یو عقلي دلیل هم دی هغه دا چې د جنازي مونځ د مغفرت او شفاعت لپاره کېږي او شهید د مخکې بڅښلی بڅښلی دی. نو د هغې لپاره د صلوٰة جنازه ضرورت نشته دی او دغه شان الله تعالی شهیدانو ته د مړه ویلو نه هم منع کړي ده او د جنازي په مونځ کې هغې ته مړ ویل کېږي. لهذا د جنازي مونځ کول په کار نه دی.

د احنافو د ائمو اولني دلیل د حضرت عقبه بن عامر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دی چې هغه امام بخاري رَحْمَةُ اللَّهِ هم نقل کړی دی چې الفاظ يې دا دي: "ان النبي صلى الله عليه وسلم خرج يوما فصلى على اهل احد صلوة على الميت". (بخاري ج ۲ ص ۵۸۵)

د دې حدیث نه په واضحه توگه ثابتېږي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د مړگ نه مخکې د احد په اولنو شهیدانو باندې څو کاله وروسته د جنازي مونځ د هغوی په قبر باندې په قبرستان کې کړی دی. چې دا ثابت دی نو دا څنگه ویل کیدلی شي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به د دغه شهیدانو جنازه ترک کړي وي. د احنافو دویم دلیل د سنن ابن ماجه روايت دی چې د احد شهیدان به د لسو لسو په شمیر کې راوړل کیدل. او نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به د هغوی جنازه کوله. حضرت حمزه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ به يې هر ځل شریک کولو. د حدیث الفاظ داسي دي "اتي بهم رسول الله صلى الله عليه وسلم فجعل يصلي على عشرة عشرة و حمزة هو كما هو يرفعون وهو كما هو موضوع". (ابن ماجه ص ۱۰۹)

د احد شهیدان به نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته راوړل کیدل. نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به د لسو لسو (۱۰) جنازه کوله او حضرت حمزه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ به د هر لسو کسانو سره وو. د احنافو دریم دلیل په مراسیل کې د ابو داؤد یو روايت دی چې په هغې د احد د شهیدانو د جنازي د مونځ تفصیل موجود دی.

جواب: جمهور فقهاء کرام چې د حضرت جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د روايت کوم استدلال کړی دی او چې په کوم کې

دی لم یصل علیهم الفاظ راغلي دي. د هغې یو جواب دادی چې حضرت جابر رضی الله عنه د احد د شهیدانو بالکلیه نفي نه ده کړي بلکي د یو خاص صورت نفي یې کړي ده هغه دا چې څنگه په حضرت حمزه رضی الله عنه باندې بار بار د جنازي مونخ شوی دی هغه د نورو شهیدانو نه دی لوستلی شوی.

دویم جواب: دادی چې په اکثر روایتونو کې د جنازي د مونخ اثبات شته دی. او د حضرت جابر رضی الله عنه په روایت کې نفي ده. او قاعده داده چې کله په نفي او اثبات کې تعارض راشي نو ترجیح اثبات ته ورکول کېږي.

دریم جواب: دادی چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم خپله نه دی کړی. ځکه نبي کریم صلی الله علیه وسلم زخمي وو. صحابو رضی الله عنهم کړي دی.

څلورم جواب: دادی چې د نفي او د اثبات وختونه مختلف دي. په ابتداء کې نبي کریم صلی الله علیه وسلم جنازه نه ده کړي او خلکو خپل شهیدان کورونو ته وړل شروع کړل نو نبي کریم صلی الله علیه وسلم د وړلو نه منع کړل او بیرته یې راوغوښتل او د جنازي مونخ یې وکړو.

او د جمهورو د عقلي دلیل جواب دادی چې بیشکه "السيف محاء للذنوب" دی. گناهونه په پوره توګه د تورې سره وینځل شو خو د جنازي مونخ خو د درجاتو د اوچتولو لپاره هم کېږي. لکه د انبياء عليهم السلام د جنازي مونخ کړی شوی دی او د ماشوم جنازه کېږي. دا ټول د درجاتو د اوچتولو لپاره دي گڼي د گناه خو بیخي تصور نشته دی. باقي د جنازي په مونخ کې د مړي لفظ مه اختیاروی. د جنازي نوري دعاګاني هم ډيري دي.

بهر حال دا مسئله په سرحدونو کې مشغول مجاهدینو ته بڼه معلومه ده. دا د هغوی د میدان مسئله ده. په ځینې ماحول کې د جنازي د مونخ کولو امکان وي خو په ځینو وختونو کې بالکل امکان نه لري. د دښمن د طرف نه ډزي او بمباري شروع وي نو په کولاؤ میدان کې د جنازي مونخ امکان نه لري.

د قبرستان نه واپس راتلل په سورلی باندې جائز دي

﴿٢١﴾ وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ : أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِفَرَسٍ مَعْرُورٍ

جابر ابن سمره رضی الله عنه نه روایت دی چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم ته بغیر د زین نه اس راوستلی شونو په دې

فَرَكِبَهُ حِينَ انْصَرَفَ مِنْ جَنَازَةِ ابْنِ الدَّحْدَاحِ وَ نَحْنُ نَسِيئُ حَوْلَهُ. ^(١)

آس هغه وخت سپور شو چې د ابن دحداح د جنازي نه را واپس شو او مونږ د نبي عليه السلام نه گیر چاپیره روان وو

(١) أخرجه مسلم ٢٦١٢ رقم الحديث ٩٩٠٩٦٥. أبو داود ٥٢١٣ رقم الحديث ٣١٧٨ والترمذي ٣٣٤١٣ رقم الحديث ١٠١٣

توضیح: فرس معرور: معرور د عری نه دی. د زین نه بغیر خالی شاه اسپي ته ویل شوي دي. (المقات ٤/١٥٤).

فرکبه: ددې نه دا خبره ثابته شوه چې د جنازي نه بیرته راتلونکي ته اختیار دی چې که هغه پیدل راځي او که سورلی باندې سپور راځي. البته د جنازي سره په تلو وخت کې سپوریدل څنگه دي. نو په راروان حدیث نمبر ٢٢ کې ددې تفصیل راتلونکي دی چې سپور سړي ته په کار دې چې هغه جنازي پسي وروسته وروسته ځي، مخکې دې ترې نه، نه ځي او پیدل تلونکي ته اختیار دی که مخکې ترې نه ځي او که ورپسې وروسته ځي. په حدیث نمبر ٢٦ کې به یې تفصیل راشي ان شاء الله. (المقات ٤/١٥٤).

الْفَصْلُ الثَّانِي

د ناتممه ماشوم جنازه به کېږي او که نه؟

﴿٢٢﴾ وَعَنِ الْمُغِيرَةَ بْنِ شُعْبَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : الزَّكَايَةُ

دمغیره بن شعبه رضي الله عنه نه روایت دی وایي چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم فرمایيل چې سپور سړی دې د

يَسِيرُ خَلْفَ الْجَنَازَةِ وَالْمَاهِي يَنْشِي خَلْفَهَا وَأَمَامَهَا وَعَنْ يَمِينِهَا وَعَنْ يَسَارِهَا

جنازي نه وروسته ځي او پیاده سړی دې د جنازي نه وروسته، مخکې، ددې نښې او چپ طرف او ددې سره

قَرِيبًا مِنْهَا وَ السَّقَطُ يُصَلَّى عَلَيْهِ وَ يُدْعَى لِوَالِدَيْهِ بِالْمَغْفِرَةِ

تزدې نزدې ځي او په ناقص ماشوم دې مونځ وکړي شي او دعادي وغوښتلی شي دده دمور او پلار لپاره د

وَالرَّحْمَةِ . (١) وَ فِي رِوَايَةِ أَحْمَدَ وَ التِّرْمِذِي وَ النَّسَائِي وَ ابْنِ مَاجَةَ قَالَ : الزَّكَايَةُ

بخشش او درحمت، او په روایت دا احمد، ترمذي، نسائي او ابن ماجه کې داسې دې چې وي فرمایيل سپور

خَلْفَ الْجَنَازَةِ وَ الْمَاهِي حَيْثُ شَاءَ مِنْهَا وَ الطِّفْلُ

سړی دې جنازه پسي شاته لار شي او پیاده سړی چې د جنازي کوم اړخ ته وغواړي تللی شي. او که هلک

يُصَلَّى عَلَيْهِ وَ فِي الْمَصَابِيحِ عَنِ الْمُغِيرَةَ بْنِ زِيَادٍ .

مړ شي په هغه باندې دې د جنازي مونځ وکړي شي او په مصابيح کې داروایت دمغیره بن زياد نه نقل دی

(١) أخرجه أبو داود في السنن ٥٢٢٣، رقم الحديث: ٣١٨٠، والترمذي في السنن ٣٤٩٣، رقم الحديث: ١٠٣١، والنسائي ٥٥٤، رقم

الحديث: ١٩٤٣، وابن ماجه ١٧٥١، رقم الحديث: ١٤٨١، وأحمد في المسند ٢٤٧٤

توضیح: د دې حدیث خلاصه داده چې که څوک په سورلی باندې د جنازي سره روان وي نو هغې له په کار ده چې جنازي پسي شاته شاته لار شي او کوم سړی چې پیدل روان وي نو هغې ته اختیار دی چې که د جنازي نه مخکې ځي یا ورپسي شاته ځي او که نسی او چپ اړخ ته. په حدیث ۲۳ کې دا مسئله راروانه ده چې آیا د جنازي ته مخکې تلل بهتره دې او که شاته تلل بهتره دي.

والسقط یصلی علیه: سقط ناتمامه ماشوم ته وایي. او دې ته کچه بچی هم وایي. که د څلور میاشتو نه مخکې ماشوم ساقط شو نو بالاتفاق په هغې باندې د جنازي مونځ نشته دی. خو د دې مودې نه وروسته که ماشوم ساقط شو نو آیا په ده باندې به جنازه کېږي او که نه. په دې کې د فقهاؤ اختلاف دی. (المرقات ۴/۱۵۵).

د فقهاؤ اختلاف: امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ، اسحاق بن راهويه رَحْمَةُ اللَّهِ او ابن سيرين رَحْمَةُ اللَّهِ وایي چې په کچه بچی باندې به د جنازي مونځ کېږي اگر که هغه مړ شوی پیدا شوي وي. امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ، امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ او امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ یعنی جمهور فقهاء وایي چې تر څو پورې په ماشوم کې د ژوند آثار نه وي نو په هغې باندې د جنازي مونځ نه کېږي او که د ژوند معمولي آثار پیدا شي نو جنازه به یې کېږي. (المرقات ۴/۱۵۵).

دلایل: امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ، اسحاق بن راهويه رَحْمَةُ اللَّهِ او نور فقهاء د ذکر شوي روایت نه استدلال کوي چې ظاهري الفاظ یې دادي چې د ساقط شوي ماشوم به جنازه کېږي. (المرقات ۴/۱۵۵). جمهور فقهاؤ د دې باب د آخري حدیث ۴۴ نه استدلال کړی دی چې په هغې بنکاره الفاظ راغلي دي چې "الطفل لا یصلی علیه ولا یرث ولا یورث حتی یستهل" (المرقات ۴/۱۷۲).

د دې حضراتو دلیل د مستدرک حاکم یو روایت هم دی. الفاظ یې دادي "ان علیه السلام قال اذا استهل الصبی صلی علیه وورث رواه حاکم وقال اسناده صحیح".

جواب: د زیر بحث حدیث جواب دادي چې د دې ساقط شوي ماشوم نه مراد هغه ماشوم دی چې په هغې کې د پیدائش په وخت کې د ژوند موجود وي. دا مطلق به د نورو حدیثونو په وجه مقید بحیاة کول کېږي. ځکه کله چې په مقید او مطلق کې تعارض راشي نو مقید ته ترجیح ورکول کېږي. مطلب به دا وي "ای والسقط الذي فيه آثار الحياة صلی علیه".

د جنازي نه د مخکې تلو مسئله

﴿۲۳﴾ وَعَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

زهري روایت کړی د سالم نه او سالم دخپل پلار عبداللہ نه هغه وایي چې ما ولیدو رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

وَ أَبَا بَكْرٍ وَ عُمَرَ يَنْشُونَ أَمَامَ الْجَنَازَةِ . (۱)

او ابوبکر رضی اللہ عنہ او عمر رضی اللہ عنہ چې د جنازې نه مخکې به تلل .

وَ قَالَ التِّرْمِذِيُّ وَ أَهْلُ الْحَدِيثِ كَانَهُمْ يَرَوْنَهُ مُرْسَلًا .

او امام ترمذي او محدثينو ويلي دي چې گویا کي دې حديث لره مرسل پيژني .

توضیح: يمشون امام الجنابة: يعني حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ او حضرت عمر رضی اللہ عنہ به د جنازي نه مخکې مخکې تلل. که ضرورت وي نو د جنازي نه مخکې تلل هم جائز دي او شاته تلل هم جائز دي. د مخکې تلو علت دا دی چې کوم خلک د جنازي سره وي داد الله تعالی مخي ته شفعاء او سفارشيان دي او سفارشي مخکې مخکې ځي. او دغه شان د جنازي سره مرسته هم کولی شي. د شاته تلو علت دا دی چې هغه خلک به خپلي مخي ته جنازه ويني نو د هغې نه به عبرت اخلي. حکم: (المراقات ۴/۱۵۷).

و اذا حملت الى القبور جنازة * فاعلم بانك بعدها محمول

خو چې کوم طرف ته ضرورت نه وي نو بيا افضل څه دي آيا مخکې تلل افضل دي او که شاته تلل افضل دي؟ په دې کې د فقهاؤ اختلاف دی.

د فقهاؤ اختلاف: د امام شافعي رحمته الله او د امام احمد بن حنبل رحمته الله په نزد مخکې تلل افضل دي. د احنافو په نزد شاته تلل افضل او بهتر دي.

دلائل: شوافعو او حنابلو د بحث د لاندې حديث نه کړی دی چې حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ او حضرت عمر رضی اللہ عنہ به د جنازي نه مخکې مخکې تلل.

د احنافو ائمو د حضرت عبدالله ابن مسعود رضی اللہ عنہ د راتلونکي روايت ۲۴ نه استدلال کړی دی چې په هغې کې د الجنابة متبوعه الفاظ دي. يعني جنازي نه شاته تلل په کار دي. جنازه به ستا تابع نه وي چې ته به د هغې نه مخکې وي او هغه شاته وي او کوم سړی چې د جنازي نه مخکې لاړ نو هغې د ملگرتيا نه کولو ثواب ونه موندلو.

احناف د مصنف عبدالرزاق د روايت نه هم استدلال کړی دی چې د هغې الفاظ دا دي: "عن معمر عن ابن طاؤس عن ابيه قال ما مشى رسول الله صلى الله عليه وسلم الا خلف الجنابة". (التعليق الصريح)

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۵۲۲/۳، رقم الحديث ۳۱۷۹، والترمذي في السنن ۳۱۹۳ رقم الحديث ۱۰۰۷، والنسائي ۵۶۱ رقم الحديث ۱۹۱۱، وابن ماجه ۱۷۵/۱ رقم الحديث ۱۴۸۲.

جواب: د بحث د لاندې حدیث فعلی دی او د حضرت عبد الله ابن مسعود رضی الله عنه حدیث قولی دی او په حدیث قولی او فعلی کې چې کله تعارض راشي نو ترجیح حدیث قولی ته ورکول کېږي. او د جنازي ته د مخکې مخکې تللو روایاتر نه د بیان جواز لپاره دي. او بهتره هم دغه ده چې د جنازي نه شاته تلل وشي. بهر حال داد اولی او غیر اولی مسئله ده. دومره غټ اختلاف نه دی.

د جنازي پسې وروسته تلل افضل دي

﴿ ۲۴ ﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْجَنَائِزَةُ مَتْبُوعَةٌ

عبد الله بن مسعود رضی الله عنه نه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمایلي دي چې جنازه متبوع وي هغه

وَلَا تَتَّبِعُ لَيْسَ مَعَهَا مِنْ تَقَدَّمَهَا. ^(۱) وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو مَاجِدٍ الرَّاوي رَجُلٌ مَجْهُولٌ.

خوک ددې سره نه دی چې هغه ترینه مخکې لاړ شي امام ترمذي ويلي چې ابو ماجد راوي مجهول دی.

جنازي ته اوږه ورکول دمري حق دی

﴿ ۲۵ ﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ تَبِعَ جَنَائِزَةً

د ابو هريره رضی الله عنه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمایلي دي: کوم سړی چې د جنازي سره وي

وَحَلَّهَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ : فَقَدْ قَضَى مَا عَلَيْهِ مِنْ حَقِّهَا " . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ : هَذَا

او هغه اوچته کړي نو په تحقیق سره دهغه حق یې ادا کړو کوم چې په ده باندې و. امام ترمذي ويلي چې دا

حَدِيثٌ غَرِيبٌ. ^(۲) وَقَدْ رَوَى فِي شَرْحِ السُّنَّةِ : أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَلَّ جَنَائِزَةً

حدیث غریب دی. د روایت تحقیق په شرح السنه کې شو چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم اوچته کړه جنازه د

سَعْدِ ابْنِ مُعَاذٍ بَيْنَ الْعُمُودَيْنِ .

سعد بن معاذ رضی الله عنه د دوه لږگو په مینځ کې.

سپړلی باندې جنازي سره تلونکي ته د نبی کریم صلی الله علیه و سلم تنبیه

﴿ ۲۶ ﴾ وَعَنْ ثَوْبَانَ قَالَ : خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي جَنَائِزَةٍ فَرَأَى نَاسًا

د ثوبان رضی الله عنه روایت دی چې د نبی کریم صلی الله علیه و سلم سره یوې جنازي لپاره وو تلونووي لیدل څه خلک

(۱) أخرجه أبو داود ۵۲۵۳، رقم الحديث ۳۱۸۱. والترمذي في السنن ۳۲۲۳ رقم الحديث ۱۱۱۱. وأحمد في المسند ۱۱۵/۱

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۳۵۹۳ رقم الحديث ۱۰۸۱

رُكْبَانًا فَقَالَ: أَلَا تَسْتَحْيُونَ؟ إِنَّ مَلَائِكَةَ اللَّهِ عَلَى أَقْدَامِهِمْ وَأَنْتُمْ عَلَى ظُهُورِ

سپاره نووې فرمايل آياتاسو د فرښتونو نه حياءنه كوي چې هغوي په خپلو خپورواڼي دي او تاسو په شاهگانو

الدَّوَابِّ. (١) وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: وَقَدَرُوا عَنْ تَوْبَانِ مَوْفُوا

د څاروؤ باندې ياست.

﴿٢٧﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَرَأَ عَلَى الْجَنَازَةِ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ (٢)

حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ نه روایت دی چې نبی کریم صلی اللہ علیه وسلم په جنازه باندې سورة فاتحه ولوستله

﴿٢٨﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا صَلَّيْتُمْ عَلَى

د ابو هريره رضي الله عنه نه روایت دی چې رسول الله صلی اللہ علیه وسلم وفرمايل: کوم وخت چې تاسو مونځ کوي په

الْمَيِّتِ فَأَخْلِصُوا لَهُ الدُّعَاءَ. (٣)

مړې باندې نو خالص کړي د هغه لپاره دعاء.

د جنازې جامع دعاء

﴿٢٩﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا صَلَّى عَلَى الْجَنَازَةِ قَالَ:

د ابو هريره رضي الله عنه روایت دی چې رسول الله صلی اللہ علیه وسلم به چې کله د جنازې مونځ کولو نو فرمايل به يې:

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا وَشَاهِدِنَا وَغَائِبِنَا وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا

ای الله! بخښنه وکړه زموږ ژوندو، زموږ مړو، زموږ حاضر، زموږ غائبو، زموږ وړو، زموږ غټو، زموږ

وَذَكْرِنَا وَأُنثَانَا. اللَّهُمَّ مَنْ أَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَأَحْيِهِ عَلَى الْإِسْلَامِ

سرو او زموږ ښځوته، ای الله! ته چې په مونږ کې څوک ژوندي ساتي نو هغه په اسلام باندې ژوندي وساته

وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَى الْإِيمَانِ. اللَّهُمَّ لَا تَحْرِمْنَا أَجْرَهُ

او زموږ نه چې څوک وژني نو هغه په ايمان باندې ووژه. ای الله! مونږ دده د ثواب نه مه محروم کوه او دده

(١) أخرجه أبو داود في السنن ٥٢١/٣، رقم الحديث: ٣١٧٧، والترمذي في السنن ٣٢٢٣/٣ رقم الحديث: ١٠١٢، وابن ماجه ١٧٥/١ رقم الحديث: ١٤٨٠.

(٢) أخرجه الترمذي في السنن ٣٤٥/٣ رقم الحديث: ١٠٢٦، وابن ماجه ٤٧٩/١ رقم الحديث: ١٤٩٥.

(٣) أخرجه أبو داود في السنن ٥٣٨/٣، رقم الحديث: ٣١٩٩، وابن ماجه ٤٨٠/١ رقم الحديث: ١٤٩٧.

وَلَا تَفْتِنَا بَعْدَهُ . وَ رَوَاهُ النَّسَائِيُّ عَنْ إِبْرَاهِيمَ الْأَشْهَلِيِّ عَنْ أَبِيهِ

نه وروسته مونږ په فتنه کې مه اچوه. او نسائي د ابراهيم اشهلي نه روايت کړی ده دخپل پلار نه نقل کړې

وَأَلْتَهَتْ رِوَايَتُهُ عِنْدَ قَوْلِهِ : وَ الثَّانَا . وَ فِي رِوَايَةِ أَبِي دَاوُدَ : فَأُخِيهِ عَلَى الْإِيمَانِ

دي او دهغه روايت په واثاناباندي پوره شو او دا بود او د در روايت کې دي ژوندي وساته هغه په ايمان باندي

وَ كُوفَهُ عَلَى الْإِسْلَامِ . وَ فِي آخِرِهِ : وَلَا تُضِلَّنَا بَعْدَهُ. (۱)

او وفات کې هغه په اسلام باندي او د دې حديث په آخر کې داسې دي چې مونږ دده نه وروسته مه گمراه کوه.

توضیح: دا د جنازي ډيره بڼه او جامع دعاء ده. په دې ژوندو، مرو، حاضرينو، غائبينو، بنحو، ماشومانو او د غټو ټولو لپاره يو شان دعاء ده. په دې کې دا هم نشته دی چې مخي ته مړی شوک او خو مره دي، سړی دی که بنځه که ماشوم او يا بوډه دی. او په نورو دعاگانو کې ضمائر دي. په هغې کې د مفرد او د جمع ضمائر او مذکر او د مؤنث ضمائر دي فرق کول په کې ضروري وي. همدغه وجه ده چې په حرمينو کې کله د جنازي لپاره اعلان کېږي نو دا هم ورته واضحه کوي چې مړي سړی دی او که بنځه، يو دی که ډير دي. (المركات: ۱۶۱/۴).

د احنافو د عوامو او د خواصو په نزد په ټولو جنازو کې همدغه دعا لوستل کېږي. اگر که آخري دوه جملي چاته يادي نه دي "اللهم لا تحرمنا اجره ولا تفتننا بعده" بهر حال احنافو علماؤ ته په کار دي چې د عربو په شان هغه دعاگانې هم وويي چې په حديثونو کې ذکر دي هغه ډيرې بڼي دعاگانې دي. (المركات ۴/۱۶۲).

د يو مړي د پاره د نبي کریم صلی الله علیه و سلم خاص دعاء

﴿ ۳۰ ﴾ وَعَنْ وَائِلَةَ بِنِ الْأَسْقَعِ قَالَتْ صَلَّى نَبَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى رَجُلٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ

د وائله بن اسقع رضي الله عنه نه روايت دی چې رسول الله صلی الله علیه و سلم مونږ ته مونځ وکړود مسلمانانو په يو

فَسَبَّغَتْهُ يَقُولُ : اللَّهُمَّ إِنَّ فُلَانَ بِن

مړي باندي مادي کریم صلی الله علیه و سلم نه اوريدلي چې فرمايل به يې: ای الله! په تحقيق سره د فلانی خوې

فُلَانٍ فِي دِمَّتِكَ وَ حَبْلِ جِوَارِكَ فَقِهِ مِنْ فِتْنَةِ الْقَبْرِ وَ عَذَابِ النَّارِ وَ أَنتَ أَهْلُ

د فلانی ستا په امان کې دی او ستا په پناه کې دی نو دا د قبر د فتنې نه وساته او دا د عذاب نه او ته خاوند

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۳۴۴/۳ رقم الحديث: ۱۰۲۴، وابن ماجه ۱/۱۸۰ رقم الحديث: ۱۴۹۸، وأحمد في المسند ۲/۳۶۸.

الْوَقَاءِ وَالْحَقِّ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ وَازْحَمِهِ إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَهَ (۱)

دوفاو دحق مالک یې ای الله! ده ته بخښنه وکړه او په دهرجم وکړه په تحقیق سرده ته بخښونکی مهربان یې

توضیح: حبل جوارک: حبل پېري ته وایي او جوار د گاونډي په معنی کې دی. د دې جملي ډیري معنی دي. مگر ملا علی قاري رحمه الله وایي چې د دې جملي د ټولو نه ښه معنی داده چې د حبل نه قرآن کریم مراد واخستلی شي

﴿واعتصموا بحبل الله﴾ کې هم د حبل نه مراد قرآن کریم دی او د جوار نه مراد امان او حفاظت دی او دلته اضافت بیان دی. اصل مقصود جوار دی. حاصل د معنی داسې شو چې داسې قرآن عظیم په کلکوالي سره نیونکی دی هغه چې د امن او د سلامتی سبب او ذریعه ده.

قه: داد امر صیغه ده معنی دا چې هغوی بچ کړه، زه پوهیږم چې د "حبل جوارک" آسان مطلب دادی چې حبل د پېري او د قابو او نیولو په معنی کې دی. او د جوار معنی گاونډي دی. مطلب دا شو چې داسې ستاد گاونډ په کلکه زسی کې راغلی دی نو ځکه مونږ سفارش کوو. (المراقات ۴/۱۶۴).

﴿۳۱﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اذْكُرُوا مَحَاسِنَ مَوْتَاكُمْ

حضرت ابن عمر رضی الله عنهما راوي دی چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرماییل تا سو د خپلو مړو د نیکو ذکر کوی

وَ كُفُّوا عَنْ مُسَاوِيِهِمْ (۲)

او د هغوی د بدو د ذکر کولو نه ځان وساتی.

توضیح: محاسن مواتا کم: یعنی د مړه شوي خلکو نیکي او خیرونه بیانوی. خود هغوی بدی د هغوی د مرگ نه وروسته مه بیانوی. مثلاً یو سړی مړی لمبوي او هغې په مړي کې یو کرامت ولیدلو یا د لمبولو نه بغیر د مړي مخ پرې ووهلو یا یې خوشبو وکړه یا یې د لمبولو نه بغیر بله خوشبویي ولیدله نو هغه عوامو ته بیانول مستحب دي. خو که په دې دوران کې د مړي نه بد بویي راووتله یا یې مخ تور شو او هغې ولیدلو نو هغه عوامو ته ویل حرام دي. علماؤ لیکلي دی چې د مړو غیبت کول د ژوندو د غیبت کولو نه هم ډیر قابل نفرت دی. (المراقات ۴/۱۶۴).

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۵۴۰۳، رقم الحديث ۳۲۰۲، وابن ماجه ۱۸۰۱ رقم الحديث ۱۴۹۹

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۵۳۲۳، رقم الحديث ۳۱۹۴، والترمذي في السنن ۳۵۲۳ رقم الحديث ۱۰۳۴، وابن ماجه ۱۷۹/۱

رقم الحديث ۱۴۹۱.

د جنازي په مونځ کې د امام د اودريدو ځاي

﴿۳۲﴾ وَعَنْ نَافِعِ أَبِي غَالِبٍ قَالَ : صَلَّيْتُ مَعَ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَلَى جَنَازَةِ رَجُلٍ
نافع رحمه الله چې د هغې کښت غالب دی وایي چې ما د انس رضي الله عنه د یوې جنازي مونځ (یعنې د عبدالله
فَقَامَ حِيَالَ رَأْسِهِ ثُمَّ
ابن عمر رضي الله عنه جنازه) وکړه. انس رضي الله عنه (چې امام و) دمړي سر ته اودريدو (او مونځ یې وکړو) بیا
جَاؤُوا بِجَنَازَةِ امْرَأَةٍ مِنْ قُرَيْشٍ فَقَالُوا : يَا أَبَا حَمْزَةَ
خلکو د قریشو د یوې ښځې جنازه راوړله او وی ویل چې ای ابو حمزه رضي الله عنه (دادانس رضي الله عنه کښت دی)
صَلَّ عَلَيْهَا فَقَامَ حِيَالَ وَسَطِ السَّرِيرِ
د دې جنازه وکړه. نو انس رضي الله عنه د تخت (چې جنازه پرې پرته وه) د مینځنۍ برخې مخي ته اودريدو
فَقَالَ لَهُ الْعَلَاءُ بْنُ زِيَادٍ : هَكَذَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
(او مونځ یې وکړو، دا چې ولیدل شو) علاء ابن زیاد وویل چې "آیا تانې کریم صلی الله علیه وسلم (جنازي
قَامَ عَلَى الْجَنَازَةِ مَقَامَكَ مِنْهَا ؟ وَ مِنْ الرَّجُلِ مَقَامَكَ
مونځ کې) داسې اودريدو باندې لیدلی دی لکه څنگه چې ته د دې ښځې د جنازي په مینځ اودسړي د جنازي
مِنْهُ؟ قَالَ : نَعَمْ . وَ فِي رِوَايَةِ أَبِي دَاوُدَ نَحْوُهُ مَعَ زِيَادَةَ وَ فِيهِ : فَقَامَ عِنْدَ عَجِيزَةِ الْمَرْأَةِ ^(۱)
د سر مخي ته اودريدلي وي؟ حضرت انس رضي الله عنه وفرمايل چې "آو".

توضیح: حدیث ۱۲ کې په دې حدیث کې بیان شوي مسټلي توضیح او تشریح شوي ده. دا حدیث د شوافعو دلیل دی.

عجیزه: وروستنی برخی ته عجیزه وایي چې د هغې ترجمه په کوناهو سره کېږي.

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۵۳۳/۳، رقم الحديث: ۳۱۹۱، والترمذي في السنن ۳۵۲۳ رقم الحديث: ۱۰۳۴، وابن ماجه ۱۷۹۱ رقم الحديث: ۱۱۹۱.

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

جنازي ته داودريدو مسئله

﴿۳۳﴾ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى قَالَ: كَانَ سَهْلُ ابْنِ حُنَيْفٍ وَ قَيْسُ ابْنِ سَعْدٍ
عبد الرحمن ابن ابی لیلی رَحْمَةُ اللَّهِ وایي چې یوه ورغ سهل ابن حنف او حضرت قیس ابن سعد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په
قَاعِدَيْنِ بِالْقَادِسِيَّةِ فَمَرَّ عَلَيْهِمَا بِجَنَازَةٍ
قادیسیه کې یو ځای کې ناست ؤ چې دهغوی مخي ته یوه جنازه تیره شوه چې په لیدلو سره یې دا دواړه
فَقَامَا فَقِيلَ لَهُمَا : إِنَّهَا مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ أَيُّ مِنْ أَهْلِ الذِّمَّةِ فَقَالَا :
اودریدل دوي ته وویل شو چې دا جنازه د زمکې والایعني د ذمي ده؟ دواړو وویل چې (دغه شان یوه ورغ)
إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّتْ بِهِ جَنَازَةٌ فَقَامَ فَقِيلَ لَهُ :
د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مخي ته یوه جنازه تیره شوه نبی عَلَيْهِ السَّلَام د جنازي په لیدو سره اودریدو نبی عَلَيْهِ السَّلَام
إِنَّهَا جَنَازَةٌ يَهُودِي . فَقَالَ : أَلَيْسَتْ نَفْسًا ؟ (۱)
ته وویل شو چې دا خودیهودي جنازه ده نبی عَلَيْهِ السَّلَام وفرمایل چې (نو څه وشو) آیا دا زنده سری نه دی؟

توضیح: قادیسیه: د کوفی نه ۱۵ میله وړاندې په عراق کې د یو ځای نوم قادیسیه دی. چرته چې د اسلام په دور کې د مجوسیانو سره صحابه کرامو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ یو تاریخي جنگ کړی ؤ او فتح یې موندلې وه. مشري د حضرت سعد بن ابن وقاص رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په لاس کې وه. (المرقات ۴/۱۶۶).

فقاماً: دا دوره حضرات د جنازي لپاره ځکه اودریدل چې هغوی ته د هغه حکم د موقوف او د منسوخ علم نه ؤ و شوی. د حضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د قول مطابق دا قول منسوخ شوی دی. (المرقات ۴/۱۶۷).

من اهل الارض: زمکي والاذمي خلکو ته وایي ځکه دې خلکو به د مسلمانانو په زمکو کې کارونه کول او هغه به یې سنبالول یا دوي ته اهل الارض ځکه ویل کېږي چې دا خلک ذمیان ؤو. بي اختیاره ؤو گویا کې په ذلت او رسواۍ کې دا خلک مندل شوي ؤو. نو ځکه ورته د زمکي والا وویل شو. جنازي سره د ودریدلو یا نه ودریدلو مسئله مخکې تیره شوي ده. (المرقات ۴/۱۶۶).

د يهوديانو مخالفت په هر شي کې کول په کار دی

﴿۳۴﴾ وَعَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا كَبَعَ جَنَازَةً لَمْ

عباده ابن صامت رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به کله د جنازي سره تلو نو تره هغه وخت به نه

يَقْعُدُ حَتَّى تُوَضَعَ فِي اللَّحْدِ فَعَرَضَ لَهُ حَبْرٌ مِنَ الْيَهُودِ

کیناستو ترڅو چې به مړي به قبر کې نه و کيخودل شوی (یوخل) یو یهودي عالم دنبي عَلَيْهِ السَّلَام مخي ته

فَقَالَ لَهُ: إِنَّا هَكَذَا نَصْنَعُ يَا مُحَمَّدُ

راغلو او عرض یې وکړو چې: ای محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ! مونږ هم داسې کوو (ترڅو چې مړي په قبر کې نه وي

قَالَ: فَجَلَسَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

کيخودل شوی مونږ ولاړیو) عباده رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې (ددې نه وروسته به) ناست ونبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

وَ قَالَ: خَالِفُوهُمْ

(اودمړي ترڅنولو پورې نه اودریدو) اودغه شان نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل چې تاسو مخالفت

وَ قَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ وَ بِشْرُ بْنُ رَافِعٍ الرَّاَوِي لَيْسَ بِالْقَوِي^(۱)

کوي ديهودو. امام ترمذي رَحِمَهُ اللَّهُ وایي چې دا حدیث غریب دی اوبشر ابن رافع راوي قوي نه دی.

توضیح: فجلس: یعنی نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د يهوديانو په مخالفت کې د اودریدو په ځای به بیا

کیناستو گویا کې د جنازي لپاره قیام نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ترک کړو چې یهودي سره په دې عمل کې

مشابعت رانښي بلکي په هر شي کې دهغې سره مخالفت وي. نو نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ امت ته حکم

وکړو "فخالفوهم" یعنی په دې عمل کې ديهودو مخالفت وکړی. (المراقات ۴/۱۶۷).

د جنازي په لیدلو سره مه اودریدو

﴿۳۵﴾ وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَنَا بِالْقِيَامِ فِي الْجَنَازَةِ

حضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مونږ ته حکم کولو د جنازي په لیدو سره د اودریدو

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۵۲۰/۳، رقم الحديث: ۳۱۷۶، والترمذي في السنن ۳۴۰/۳ رقم الحديث: ۱۰۲۰، وابن ماجه ۱/۱۹۳

ثُمَّ جَلَسَ بَعْدَ ذَلِكَ وَ أَمَرْنَا بِالْجُلُوسِ .^(۱)

بيا (وروسته) به نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کيښاستلو او مونږ ته به يې هم د کيښاستو د پاره وويل.

د جنازي د پاره او دريدل منسوخ دي

﴿۳۶﴾ وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ قَالَ : إِنَّ جَنَازَةَ مَرَّتْ بِالْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ وَ ابْنِ عَبَّاسٍ

محمد ابن سيرين رَحِمَهُ اللهُ ايوبي چې يو ځل د حسن ابن علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او د ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مخې ته جنازه تيره

فَقَامَ الْحَسَنُ وَ لَمْ يَقُمْ ابْنُ عَبَّاسٍ

شوه نو حضرت حسن رَضِيَ اللهُ عَنْهُ (چې وليدل نه نو) ودريدلو. مگر حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ونه دريدلو.

فَقَالَ الْحَسَنُ : أَلَيْسَ

حسن رَضِيَ اللهُ عَنْهُ (چې د حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دا عمل وليدل نو) هغې ته يې وفرمايل چې "آيا نه ؤ

قَدْ قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يَهُودِيٌّ ؟ قَالَ : نَعَمْ

او دريدلي نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د يهودي د جنازي په ليدو سره؟ ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ جواب ورکړو چې آؤ

ثُمَّ جَلَسَ .^(۲)

(بيشکه نبي عَلَيْهِ السَّلَام ودريدلی ؤ) مگر وروسته به نبي عَلَيْهِ السَّلَام (د جنازي په ليدو سره) کيښاستلو.

توضیح: حضرت حسن بصري رَحِمَهُ اللهُ په اول فعل باندې عمل کول غوښتل او د دليل په توگه يې همدغه عمل وړاندې کړو. حضرت عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وفرمايل چې بيشکه نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به په ابتداء کې د يهودي او غير يهودي د هري جنازي لپاره ودريدلو. بيا وروسته نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به نه اودريدو. د "ثم جلس" همدغه مطلب دی چې دا عمل بيا متروک شو. (المراقات ۴/۱۶۸).

د يهودي د جنازي د پاره نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ولي او دريدو

﴿۳۷﴾ وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ الْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ

جعفر ابن محمد رَحِمَهُ اللهُ (يعني جعفر صادق رَحِمَهُ اللهُ) د خپل پلار (محمد باقر رَحِمَهُ اللهُ) نه روايت کوي چې

(۱) أخرجه أحمد في المسند ۸۲/۲.

(۲) أخرجه النسائي في السنن ۱۶/۴ رقم الحديث ۱۹۲۴.

كَانَ	جَالِسًا	فَمَرَّ	عَلَيْهِ	بِجَنَابَةٍ
(يوئل) حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ (يو خاي) كې ناست ؤو. چې په مخه يې جنازه وړلې كيدله. هغه (چې				
فَقَامَ	النَّاسُ	حَتَّى		
ددې مسټلي د منسوخي علم ورته نه ؤو نو جنازه ليدوسره) اودريدلي ؤاو تر هغه وخت پورې ولاړ ؤو چې				
جَاوَزَتْ	الْجَنَابَةَ	فَقَالَ	الْحَسَنُ	: إِنَّمَا مَرَّ بِجَنَابَةِ
تر خودا جنازه تيره شوي نه وه حسن رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هغوی ته وويل چې: اصل خبره داده چې كله وړل كيدې جنازه				
يَهُودِيٍّ وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى طَرِيقِهَا جَالِسًا وَكَرِهَ				
ديو يهودي نو هغه وخت نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په لاره كې ناست ؤو نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ داخوښه نه كړه				
أَنْ	تَعْلَمُوا	رَأْسَهُ	جَنَابَةَ	يَهُودِيٍّ فَقَامَ. (۱)
چې د نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د سر مبارك نه پاس وي لهذا نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اودريدو.				

توضیح: فقال الحسن: خلاصه دا چې په مدينه منوره كې يوه جنازه د خلكو په خوا تيريدله. خلك د جنازي لپاره اودريدل. حضرت حسن رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم موجود ؤو خو ونه دريدلو بلکي په خلكو يې اعتراض وکړو چې تاسو ولي اودريدلې. نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خو ځکه ودريدلې ؤو چې نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په لاره كې ناستی ؤو او د يو يهودي جنازه وړلې كيدله نو نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مناسبه ونه گڼله چې د نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د سر مبارك د پاسه د يهودي جنازه تيره شي نو ځکه نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ودريدلو. لهذا تاسو د ودريدلو كوشش مه كوي. (المقات ۴/۱۶۸).

سوال: دلته دا سوال پيدا كېږي چې حضرت حسن رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ددې نه مخکې په حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ باندې اعتراض كړی ؤو چې ته ولي اودريدلې لكه څنگه چې ددې حديث نه مخکې حديث كې واقعې تيره شوه. نو دلته په ودريدلو باندې ولي اعتراض كوي؟

جواب: حضرت حسن رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته چې تر څو پورې ددې حكم د منسوخ كيدلو علم نه ؤو نو په دې باندې به يې عمل كولو خو كله چې ورته علم وشو او ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل نو بيا حضرت حسن رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خپله منع شو. لكه څنگه چې دلته منع شو. دا خبره مخکې ليكلې شوي ده چې د جنازي لپاره د ودريدلو وجوهات مختلف دي. كله د حادثي فاجعي په وجه ودريدل په كار دي، كله د ملائكو د تعظيم او د اكرام

په وجه کېږي او کله د دې علت له وجي شوی دی چې په دې حدیث کې ذکر دی. نو که د خه و جو هاتوله وجي د قیام حکم موقوف شو نو بیا د نورو و جو هاتو په وجه هم باقی کیدلی شي. (المراقات: ۱۶۹/۴).

د فرستو په اکرام کې او درېږی

﴿۳۸﴾ وَعَنْ أَبِي مُوسَى أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : إِذَا مَرَّتْ بِكَ

د ابو موسی رضي الله عنه نه روایت دی چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم فرمایل: کله چې تیرېږي ستاسو مخې ته

جَنَازَةً يَهُودِيٍّ أَوْ نَصْرَانِيٍّ أَوْ مُسْلِمٍ فَقُومُوا لَهَا فَلَسْتُمْ لَهَا

جنازه دیو یهودي او یا نصراني او یا دیو مسلمان نو د دې په لیدلو سره او درېږی او تاسو د جنازي (د

تَقُومُونَ إِنَّمَا تَقُومُونَ لِمَنْ مَعَهَا مِنَ الْمَلَائِكَةِ .^(۱)

ادب او احترام) لپاره نه و درېږی بلکې تاسو د فرستو (د تعظیم) لپاره و درېږی چې د جنازي سره وي.

﴿۳۹﴾ وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ جَنَازَةَ مَرَّتْ بِرَسُولِ اللَّهِ فَقَامَ فَقِيلَ :

انس رضي الله عنه وایي چې یوه جنازه تیره شوه نو نبی کریم صلى الله عليه وسلم (چې ولیده) او دریدو. صحابو وویل

إِنَّهَا جَنَازَةٌ يَهُودِيٍّ

چې یا رسول الله! دا خودیو یهودي جنازه ده (د دې په لیدو سره او دریدلو باندې پوهه نه شو) نبی عليه السلام

فَقَالَ : إِنَّمَا قُتِلَ لِلْمَلَائِكَةِ .^(۲)

و فرمایل چې زه (د جنازي په احترام کې نه وم او دریدلی بلکې زه) او دریدم د هغه ملائکو د تعظیم دپاره

(چې د جنازي سره وي)

جنازه کې کم نه کم درې صفونه جوړول په کار دي

﴿۴۰﴾ وَعَنْ مَالِكِ بْنِ حُبَيْرَةَ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : مَا مِنْ مُسْلِمٍ

مالک ابن هبیره رضي الله عنه راوي دي چې ما د نبی کریم صلى الله عليه وسلم نه اوریدلي دي چې فرمایل یې: کله

يَمُوتُ فَيُصَلِّي عَلَيْهِ ثَلَاثَةَ صُفُوفٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ إِلَّا أَوْجَبَ .

چې یو مسلمان مړ شي او په هغه باندې د مسلمانانو د درې صفونو جنازه وکړي نو الله تعالی دده دپاره

(۱) أخرجه أحمد في المسند ۱/ ۳۹۱.

(۲) أخرجه النسائي ۱/ ۱۱۷، رقم الحديث: ۲۰۵۵.

فَكَانَ مَالِكَ إِذَا اسْتَقَلَّ أَهْلَ الْجَنَائِزِ
جنت او مغفرت واجب کړي. نو ځکه مالک <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> به چې (د جنازي په مونځ کې) لږ کسان (هم) وليدل نو
جَزَاءَهُمْ ثَلَاثَةَ صُفُوفٍ لِهَذَا الْحَدِيثِ. وَفِي رِوَايَةِ التِّرْمِذِيِّ: قَالَ كَانَ مَالِكُ بْنُ هُبَيْرَةَ
د حديث په وجه به يې هغه په درې صفونو کې تقسيم کړل. د ترمذي په روايت کې دې چې مالک ابن هبیره
إِذَا صَلَّى عَلَى الْجَنَائِزِ
<small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> به کله د جنازي مونځ کولو (يعني د جنازي د مونځ کولو اراده به يې کوله) او خلکو شمير به يې
فَتَقَالَ النَّاسُ عَلَيْهَا جَزَاءَهُمْ ثَلَاثَةَ أَجْزَاءٍ ثُمَّ قَالَ:
کم وليدل نو هغوی به يې په درې صفونو کې تقسيم کړل او ويل به يې چې ماښي <small>عَلَيْهَا كِتَابٌ</small> نه اوريدلي دي
قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ صَلَّى عَلَيْهِ ثَلَاثَةَ صُفُوفٍ أُوجِبَ.
چې د کوم سړي د جنازي د مونځ درې صفونه وکړي شي نو الله تعالی د هغې لپاره جنت واجب کړي.
و روى ابن ماجه نحوه (۱)
ابن ماجه هم دا روايت داسي نقل کړی دی.

توضیح: الاوجب: اسلامي عقائدو کې دا خبره ذکرده چې په الله تعالی باندې د چا حکم واجب نه دی، نه الله تعالی چاته جواب ورکولو مسئول دی، نه د څه وجي نه مجبور دی. هغه احکم الحاکمین دی. په هغې باندې د چا حکم واجب نه دی. اری، چې په دې حديث کې د درې صفونو باره کې فضيلت ويل شوی دی چې په الله تعالی باندې د هغه سړي مغفرت واجب شي. د دې مطلب دادی چې دا احسانا او اکراما خپله الله تعالی پخپله ذمه واری کې اخستی دی. خپله يې وعده کړي ده او د وعدي - پوره کولو يې هم وعده کړي ده. لهذا د بل چا د طرفه لازم کړی شوي نه ده باری درحمت او د شفقت په توگه يې خپله په خپل ځان لازم کړي ده. د اوجب او واجب همدغه مطلب دی. (المرقات: ۷۰/۴).

علامه کرمانی رَحِمَهُ اللهُ ليکلي دي چې په جناز کې د ټولو نه افضل هغه صف دی چې د ټولو په آخر کې وي ځکه اسلام په پوره توحيد قائم دی. مسلمان چې نيت و تړي اگر که د مړي لپاره دعا کوي خود مړي جسد مخي ته پروت وي. لهذا د جنازي په ابتدای صفونو کې د دې وجه نقص راغلو. که کوم کافر دا

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۵۱۱/۳، رقم الحديث: ۳۱۶۶، والترمذي في السنن ۲۴۷/۳، رقم الحديث: ۱۰۲۸، وابن ماجه ۱/۷۸، رقم الحديث: ۱۴۹۰.

وويني نو ضرور به دا خيال کوي چې دا خلک د خپلو مرو عبادت کوي. د دې تشبیه په وجه د اول صف درجه کمه شوه. (المرقات ۴/۱۷۰).

﴿٤١﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الصَّلَاةِ عَلَى الْجَنَازَةِ :

ابوهريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه روایت کوي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به د جنازي په مونځ

" اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبُّهَا وَ أَنْتَ خَلَقْتَهَا وَ أَنْتَ هَدَيْتَهَا إِلَى الْإِسْلَامِ

کې دادعاء کوله: ای الله! ته د دې پروردگاريې، تادا پيدا کړې دې او تادي ته د اسلام هدايت کړې دې او

وَ أَنْتَ قَبَضْتَ رُوحَهَا وَ أَنْتَ أَعْلَمُ بِسِرِّهَا

اوس تادده روح قبض کړې دې (ای رب العالمين) نودده په باطن باندې د ټولو نه ډیر پوهیدونکی یې او

وَ عَلَانِيَتِهَا جُنَّا شُفَعَاءَ فَأَغْفِرْ لَهُ. ^(۱)

دده په ظاهر باندې هم (ای الله) مونږ د دې بنده د شفاعت لپاره حاضر شوي یو ته دا وبخښي.

﴿٤٢﴾ وَعَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيْبِ قَالَ: صَلَّيْتُ وَرَاءَ أَبِي هُرَيْرَةَ عَلَى صَبِيٍّ لَمْ يَعْملْ خَطِيئَةً

سعید ابن مسیب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې (یو ځل) ما ابوهريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پسې د یو داسې هلک جنازه وکړه چې

قَطُّ فَسَبَّعْتُهُ يَقُولُ : اللَّهُمَّ

د هغه نه کله هم گناه نه وه شوي. نود ابوهريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه (په مونځ کې) دادعاء واوریدله چې "ای الله!

أَعِذْهُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ. ^(۲)

دې ماشوم ته د قبر د عذاب نه پناه ورکړي.

توضیح: خطیئة قط: بنکاره خبره ده چې د ماشوم گناه نه وي او هغه مرفوع القلم وي. لهذا دا ویل چې هغې کله هم گناه نه وه کړې همدغه مطلب دی چې که هغه گناه هم وکړې نو د هغه گناه معاف ده. (المرقات ۴/۱۷۱).

فسمعته: د تعلیم لپاره حضرت ابوهريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په زوره دعا غوښتلي ده. (المرقات ۴/۱۷۱).

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۵۲۷/۳، رقم الحديث: ۳۲۰۰، وأحمد في المسند ۵۸/۲.

(۲) أخرجه مالك في الموطأ ۱ ۲۲۸ رقم الحديث ۱۸ من كتاب الجنائز.

من عذاب القبر: د دې مطلب دا دی چې په قبر کې چې کوم وحشت ناکه منظر وي، یواځې والې وي، غم او خفگان وي د هغې نه دې ماشوم حفاظت وکړي او د قبر د عذاب دور کولو نه یې وساتي. د ماشوم نه به په قبر کې پوښتني کېږي او که نه؟ نور اچمه همدغه ده چې پوښتني به ترې نه، نه کېږي. ځينې علما، د دې قائل دي چې پوښتني به ترې کېږي. والله اعلم.

د ماشوم د جنازي دعاء

﴿٤٣﴾	وَ عَنِ	الْبُخَارِيِّ	تَعْلِيْقًا
امام بخاري رَحْمَةُ اللَّهِ د تعلق په طريقه (يعني بخاري د ترجمه الباب کې بغير د سند نه دا حديث) نقل کړي			
قَالَ :	يَقْرَأُ	الْحَسَنُ	عَلَى
		الطِّفْلِ	فَاتِحَةَ
		الْكِتَابِ	وَ يَقُولُ :
دی چې "حضرت حسن بصري رَحْمَةُ اللَّهِ د ماشوم په جنازه کې د تکبير اولی نه وروسته د (سبحانک اللهم			
اللَّهُمَّ			
الخ په ځای) سورة فاتحه لوستله. او (د دريم تکبير نه وروسته به یې) دا دعا کوله چې ای الله دا ماشوم			
اجْعَلْهُ لَنَا سَلْفًا وَ فَرَكًا وَ ذُخْرًا وَ أَجْرًا. (١)			
(د قيامت په ورځ) زمونږ پيشوا، خزانه او زمونږ لپاره د ثواب ذخيره کړي.			

توضیح: د ماشوم د جنازي په مونځ کې دعا ويل کېږي "اللهم اجعله لنا فرطاً واجعله لنا اجرا و ذخراً واجعله لنا شافعاً و مشفعاً". زير بحث حديث کې لفظ د سلف راغلی دی او سلف د معنی په اعتبار سره نژدې نژدې دی. سلف هغه مال ته وايي چې د ضرورت په مطابق مخکې منزل ته وليږل شي چې هلته په کار شي او فرط هغه دستې ته وايي چې د فوجي قافلي نه مخکې ليږل کېږي چې هغه لاره هواره کړي. مراد د ماشوم شفاعت دی چې دا زمونږ لپاره شفيع جوړ شي. (المراقات ۴/۱۷۲).

د ناتمامه ماشوم جنازه نشته دی

﴿٤٤﴾	وَ عَنِ	جَابِرٍ	أَنَّ	النَّبِيَّ	صَلَّى	اللَّهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	قَالَ :	الطِّفْلُ	لَا	يُصَلَّى	عَلَيْهِ
جابر رَحْمَةُ اللَّهِ عَنْهُ راوي دی چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل په (ناتمامه) ماشوم خودې نه مونځ وکړی شي													

(١) أخرجه البخاري في صحيحه ٢٠٣/٢ تعليق باب قراءة فاتحة من كتاب الجنائز.

وَلَا يَرِثُ وَلَا يُورَثُ حَقِّي

اونه دي دهغه وارث وټاکل شي اونه دي دده څوک وارث شي په دې شرط چې بهرته دراوتوپه وخت کې

يَسْتَهْلَ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ إِلَّا أَنَّهُ لَمْ يَذْكُرْ : وَلَا يُورَثُ (۱)

ترې آوازونه وځي (يعنې په هغه وخت کې دده دژوند آثارونه موندلی شي چې تفصيل يې تير شوی دی)

د جنازې په مونځ کې به هم امام او مقتدي برابر ولاړوي

﴿۲۵﴾ وَعَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ قَالَ : نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَقُومَ الْإِمَامُ

ابن مسعود انصاري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ددې خبرې نه منع کړې ده چې اودرېري امام

فَوْقَ شَيْءٍ وَ النَّاسُ خَلْفَهُ يَعْنِي أَسْفَلَ مِنْهُ . (۲)

(يو اڅې) د يو څيز د پاسه او مقتدي دهغې شاته (د امام نه لاندې) ولاړوي.

توضیح: فوق شيء: لکه څنگه چې په فرائضو کې ضروري ده چې د امام او د مقتدي د ودریدلو ځای یو شان وي نو همدغه شان د جنازې په مونځ کې هم ضروري دي چې امام د خپلو مقتديانو په ډیر اوچت ځای باندې نه وي او نه ډیر خکته وي. (المرقات ۴/۱۷۳).

خلفه: ددې نه فقط شاته اودریدل مراد نه دي بلکې مطلب دا دی چې قوم د خپل امام نه ډیر لاندې نه وي. دا حکم فقط د جنازې سره خاص نه دی بلکې د اتحاد او مکان دا مسئله د ټولو فرائضو لپاره هم ده چې ددې نه مخکې په تفصیل سره لیکلی شوي ده.

صاحب مشکوة د امام او مقتدي د مساوات في المكان دا مسئله په کتاب الجنائز کې نقل کړې ده. په دې سره هغه دا اشاره کول غواړي چې څنگه چې دا مسئله په کتاب الصلوة کې د مونځونو په باره کې راغلي ده. همدغه شان دا مسئله د جنازو لپاره هم ده د مونځونو سره خاص نه ده. الحمد لله نن د چهارشنبې په ورځ ۱۷ د رمضان ۱۴۲۴ هـ کې دا لیکل په مدینه منوره کې په مسجد نبوي کې پوره شو.

(حضرت مولانا) فضل محمد يوسف زئي نزيل المدينة المنورة.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۳۵۰/۳ رقم الحديث: ۱۰۳۲، وابن ماجه ۱/۸۳ رقم الحديث: ۱۰۳۲.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۳۹۹/۲، رقم الحديث: ۵۹۷.

۴ جمادی الثانی ۱۴۱۰ هـ

باب دفن المیت د تدفین بیان

قال الله تعالى: ﴿ثُمَّ أَمَاتَهُ فَأَقْبَرَهُ، ثُمَّ إِذَا شَاءَ أَنْشَرَهُ﴾ (سورة عبس آیت: ۲۱-۲۲)

اسلام اولاد آدم او انسان ته د عزت مقام ورکوي. کله چې انسان مړ شي او د انسان ویلو مستحق هم نه وي بلکي د مړي په نوم سره د هغې پیژندنه کېږي. اسلام هغه وخت هم دیته د عزت مقام ورکوي. که یو انسان کافر هم وي بیا هم د هغې جسد خاکې د مارغانو د خوړلو او درنده گانو د ماتولو نه بچ کړی او هغه په هغه خاوره کې خنس کړی د کومې خاورې نه چې دده خمبیره جوړه شوي وه او په کوم باندې په ژوند کې دا انسان مغروره کیدو. د دې برعکس هندوانو د غلط سوچ د لاندې انسان اور ته وسپارلو. حال دا چې همدغه انسان به بهاني جوړولي او خپل ځان به د اور او په هغې کې سوځیدلو نه ساتلو. اوس چې هغه داسې بي وسه شو نو ټول نزدې خپلوان راشي او هغه یې په اور کې وسخولو. که هندوان په مسلمانانو دا اعتراض کوي چې تاسو په خپلو لاسونو باندې خپل نزدې خپلوان د زمکې د لاندې خنګ کړو او په هغې غټ غټ کاني کینخو دل نو دا څنگه احترام دی؟

د دې جواب دا دی چې کله انسان خپله ژوندی وي نو د دغه خاورې، لرگي او د کاهو له به یې د خپل وسیدلو لپاره کورونه جوړول او په هغې کې به وسیدلو. قبر هم بالکل د کور په شان دی چې د هغې دننه د پریوتلو گنجائش شته دی. خو اوس مړي ته د تللو راتللو او پاسیدلو او کیناستلو ضرورت نشته او نه د هغې په اوس کې شته دی. لهدا د هغې د ضرورت مطابق دا کور باکل مناسب دی. اگر که نفس یې په کې تنګ دی. خو که د انسان ایمان وي او اعمال یې ښه وي نو همدغه تنګ کور به تا حد نظر د دې لپاره فراخه کړی شی. بهر حال اسلام د رحمت دین دی او د دې ټول احکامات د فطرت مطابق دي.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

لحد جوړول افضل دی

﴿۱﴾ عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ أَنَّ سَعْدَ بْنَ أَبِي وَقَّاصٍ قَالَ فِي مَرَضِهِ الَّذِي

عامر بن سعد بن ابی وقاص رضي الله عنه روایت کوي چې سعد بن ابی وقاص رضي الله عنه په خپل هغه بیماری کې

هَلَكَ فِيهِ: أَلْحِدُوا لِي لَحْدًا وَأَنْصِبُوا عَلَيَّ اللَّيْنِ نَضْبًا

چې په کومه کې د امر شوی وویل چې زما د بنخولو لپاره لحد جوړ کړي او په ما باندې کچه خښتي ودرولی

كَمَا صُنِعَ بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. (۱)

لكه څنگه چې د نبی کریم صلی الله علیه و سلم لپاره شوي و.

توضیح: لحد: قبر د جوړولو دوه طریقې دي یو لحد دی چې د بغلي قبر په نوم مشهور دی او دویم شق او د صندوق قبر په نوم مشهور دی. (المراقات ۴/۱۷۴).

لحد او د بغلي قبر دا طریقه وي چې اول په زمکه کې تریو حده پوري یو کنده ویستلی شي او بیا د قبلي اړخ ته لحد، سوری، غار او طاقچه جوړه کړي. په دې طاقچه کې مړی کیخودل کېږي. او مخي ته پري کاني کیخودل شي او بند کړی شي او بیا چې کومه کنده ویستلی شوي وه چې په خاورو ډکه کړي. د زمکي نه لیشت برابر او چت دا د اهر د کوهان په شان جوړ کړي. د لحد د بره د کاهو سل د کیخودلو ضرورت نشته دی.

او د شق طریقه دا وي چې په زمکه کې تریو حد پوري کنده ویستلی شي. او د هغې دننه په غاړو کې دیوالونه جوړېږي او که ضرورت وي نو په مینځ کې مړی کېږدي او د کاهو غټي غټي تختي ایخودل کېږي. د زمکي نه یې دیو لیشت په برابر او چت کړي او د اوبن د کوف په شان یې جوړ کړي. دا دواړه طریقې په اسلام کې جائز دي. خو که زمکه مضبوطه وي او لحد جوړولو کې تکلیف نه وي نو د شق نه لحد افضل دی. حدیث ۱۹ د دې په فضیلت باندې واضح دلیل دی.

نبی کریم صلی الله علیه و سلم د قبر باره کې د صحابه کرامو رضی الله عنهم په رائی کې اختلاف شوی و. چې لحد جوړ کړی شي یا شق جوړ کړی شي. بیا مشوره په دې باندې وشوه چې که ابو طلحه چې به لحد جوړولو کې ماهر و او اول راغلی نو لحد به جوړېږي او که ابو عبیده بن الجراح رضی الله عنه چې د شق په جوړولو کې ماهر و او راغلی نو شق به جوړېږي. نو ابو طلحه رضی الله عنه اول راغلی او هغې د نبی کریم صلی الله علیه و سلم لپاره لحد تیار کړو او نبی کریم صلی الله علیه و سلم یې په لحد کې خنځ کړو او د لحد خله یې په کچه خختو سره بنده کړه. مخکې په حدیث ۸ کې دا قصه راروانه ده.

حضرت سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه هم دغه وصیت کوي چې زما قبر جوړ کړی او بیا یې په کچه خختو سره بند کړی. (المراقات ۴/۱۷۴).

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۶۶۵۱۲ رقم الحديث: ۹۰-۹۱، والسنن ۸۰۱۴ رقم الحديث: ۲۰۰۷، وابن ماجه ۱۹۶۱ رقم الحديث:

په قبر کې کپړه یا بل څه خورول منع دي

﴿۲﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: جُعِلَ فِي قَبْرِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَطِيفَةٌ حَمْرَاءُ. (۱)

او ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په قبر کې يو سره پير (خادر) اچولی شوی ؤ.

توضیح: قطيفة حمراء: د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يو خادم ؤو چې د هغې نوم شقران ؤو. هغې د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يو خادر په پټه د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په قبر کې ايخودی ؤ چې دا د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خادر دی چې د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه وروسته يې څوک استعمال نه کړي خو حضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ هغه ډير سخت ورتولو چې دا کار دې ولي وکړو. ځينو علماؤ ليکلي دي چې کيدلی شي چې دا د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خصوصيت ؤو خو علامه ابن عبدالبر رَحِمَهُ اللَّهُ په استيعاب کې ليکلي دي چې دغه خادر په قبر باندې د خاوري اچولو نه مخکې مخکې رايستلی شوی ؤو. نو د اصحاب الجرح والتعديل د علماؤ دا شعر دی. (المراقات ۴/۱۷۵).
حافظ عراقي په خپل کتاب الفيه کې ليکي:

و فرشت في قبره قطيفة و قيل اخرجت و هذا اثبت

علماء ليکي چې په قبر کې د مړي دلاندې خادر او بل شی ايخودل يا خورول مکروه تحریمي دي ځکه په هغې کې بي ځايه مال ضايع کېږي.

قبر د اوبن د کوب په شان جوړول افضل دي

﴿۲﴾ وَعَنْ سُفْيَانَ الثَّمَارِ: أَنَّهُ رَأَى قَبْرَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُسْتَمًا. (۲)

د سفيان ثمار رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دی چې ده د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قبر وليدو چې داوبن د کوهان په شان ؤ

توضیح: مستمًا: دا د سنام نه دی د کوف په معنی کې دی يعنې د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قبر مبارک د کوف په شان ؤ. د امام مالک، امام احمد او د امام ابو حنيفه رَحِمَهُ اللَّهُ مسلک همدغه شان دی چې د قبر مستم کيدل يعنې د اوبن د کوف په شان جوړول افضل دي. امام شافعي رَحِمَهُ اللَّهُ وايي چې قبر د سطح افضل دی. جمهور فقهاؤ د بحث دلاندې حديث نه بغير د نورو ډيرو رواياتو نه استدلال کړی دی. (المراقات ۴/۱۷۵).

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۶۶۵/۲ رقم الحديث: ۹۶۷/۹۱، والترمذي ۳۶۵/۳ رقم الحديث ۱۰۴۸، وأحمد في المسند ۳۵۵/۱.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۰۰/۳ رقم الحديث ۱۳۹۰.

قبرونه اوچت جوړول منع دي

﴿۳﴾ وَعَنْ أَبِي الْهَيَّاجِ الْأَسَدِيِّ قَالَ : قَالَ لِي عَلِيُّ : أَلَا أَبْعَثُكَ

ابو الهياج اسدي (تابعی) وايي چې حضرت علي رضي الله عنه ماته وويل چې آيازه تاپه هغه کار مامور نه کړم

عَلَى مَا بَعَثَنِي عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَنْ لَا تَدْعَ تِمْنًا لَا

چې په کوم کار باندې نبي کریم صلى الله عليه وسلم زه مامور کړی ؤم؟ او هغه کار دا چې ته کوم تصویر وويني

إِلَّا كَسَبْتَهُ وَلَا قَبْرًا مُشْرِفًا إِلَّا سَوَيْتَهُ .^(۱)

نو هغه مه پرېزده بلکي هغه وران کړه او چې کوم قبر اوچت وويني نو هغه برابر کړه.

توضیح: تمثال: بت او تصویر ته تمثال وايي د خپل ذی روح شي تصویر ساتل حرام دی او د ذی روح تصویر لرې کول واجب دي. البته که تصویر دومره نری وي چې په زمکه باندې د ولاړ سپرې د اندامونو سره تمیز امکان نه لري نو هغه تصویر د وعید نه مستثنی دی. او که د بند مهمي برخي په تصویر کې شامل نه وي نو هغه تصویر هم د وعید نه خارج دی. د مهمو برخو مطلب دا دی چې د هغې نه بغير انسان ژوندي نه شي پاتې کيدلی. لکه سراود سيني لاندی برخه. (المركات ۴/۱۷۷).

مشرقا: اشرف د اوچتوالي او ورنکاره کيدلو په معنی کې دی. دلته اوچت جوړ شوي قبرونه مراد دي چې هغه دومره راگوزار کړه چې برابر شي. فقط د قبر نښانه پاتې شي چې د یو لیشت برابر وي او هم دومره اوچت والی مسنون دی. (المركات ۴/۱۷۷).

یو کتاب دی چې د هغې نوم "ازهار" دی. د فقهي معتمد کتاب دی. په هغې کې ليکل شوي دي چې ترد یو لیشت په مقدار باندې قبر جوړول مستحب دي. د دینه زیات مکروه دي. هغه اوچته برخه راگوزارول مستحب دي. خود نبي کریم صلى الله عليه وسلم د قبر مبارک گبند د دینه مستثنی دی ځکه هلته کوم تعمیر وروسته نه دی جوړ شوی بلکي د اسلام حکم ؤو چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم چرته مړ شو نو هملته د هغې خخول ضروري دي. د نبي کریم صلى الله عليه وسلم مرگ د حضرت عباشه رضي الله عنه په حجره کې شوی ؤو او هم هلته بنخ کړی شو او د کور دننه دی په هغه باندې خلکو ته قیاس کول جائز نه دي. (المركات ۴/۱۷۷).

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۶۶۶/۲ رقم الحديث: ۹۶۹/۹۳، وأبو داود في السنن ۵۴۸/۳ رقم الحديث: ۳۲۱۸، والترمذي ۳۶۶/۳ رقم الحديث ۱۰۴۹، وأحمد في المسند ۲۹۹/۶.

پاڅه قبرونه جوړول منع دي

﴿۵﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُجَصَّصَ الْقَبْرُ وَأَنْ يُبْنَى عَلَيْهِ

جابر رضی اللہ عنہ وايي چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم منع کړې ده په قبر باندې د گچ لگولو او په قبر د تعمیر جوړولو

وَ أَنْ يُقَعَّدَ عَلَيْهِ. (۱)

او په قبر باندې د کیناستلو نه.

توضیح: فقهاؤ لیکلي دي چې پوخ قبر جوړول، په هغې کې گچ یا سیمنټ استعمالول ناجائز او مکروه تحریمي دي. دغه شان په قبر باندې گنبد او قبې یا نور څه شی ودرول جائز نه دی. بلکې په مسلمانانو پاندې د هغې راگوزارول واجب دي. اگر که قبر د جومات د پاسه ولی نه وي جوړ شوی خو د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم قبر ددې نه مستثنی دی. د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم خصوصیت دی یعنې د خصوصیت وجه داده چې شرعي قاعده ده چې نبی چرته مړ شي نو هم هلته بنخول کېږي. نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د حضرت عائشې رضی اللہ عنہا په حجره کې مړ شوی ؤ. لهذا قبر یې د کور دننه دی. (المرقات ۴/۱۷۷).

علامه تورپشتي رحمه الله وايي چې د قبرونو د پاسه تعمیر د جوړولو څه فايده هم نشته دی. او جاهليت د خلکو سره مشابهت دی چې حرام دی. د جاهليت د دور خلکو به تر لسو (۱۰) ورځو پورې د مړي په قبر باندې سوری کولو. قبرونو باندې د تعمیر په شان خیمه لگول هم ناجائز دي.

دغه شان په قبرونو باندې په ټولو صورتونو کې د کیناستلو ممانعت دی او نه د قبرونو اړخ ته مونځ کول جائز دي. اهل بدعت د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د حکم مخالف دي. (المرقات ۴/۱۷۷).

يو چارښتيا ويلي دي:

زندگی اس کی ہے ملت کے لئے پیغام موت ﴿﴾ کر رہا ہو جو بحبائی کعبہ قبروں کا طواف

په قبرونو مه کينی او نه د قبر مخې ته مونځ کوی یو څو مسائل

﴿۶﴾ وَعَنْ أَبِي مَرْثَدٍ الْغَنَوِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تَجْلِسُوا عَلَى الْقُبُورِ وَلَا

ابو مرثد غنوي رضی اللہ عنہ وايي چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل: په قبرونو باندې مه کينی او مه د

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۶۶۷/۲ رقم الحديث: ۹۷۰/۹۱، والترمذي ۳۶۸/۲ رقم الحديث ۱۱۰۵۲، وابن ماجه ۴۹۸/۱ رقم الحديث:

۱۰۶۲، وأحمد في المسند ۲۹۹/۶.

تُصَلُّوا إِلَيْهَا. (۱)

قبرونو طرف ته مونخ کوی.

توضیح: لاتجلسوا: محقق ابن همام رَحِمَهُ اللهُ وايي چې په قبرونو باندې کيناستل يا هغه وړانول ټول منع دي او مکروه تحريمي دي. د ځينو طريقه داده چې دهغه دخپلو خپلوانو قبرونو ته درسيډلو لپاره بغير د تکلف نه د بڼپو سره وړانوي. دا ډير غلط کار دی. (المرقات ۴/۱۷۸).

البته د ضرورت صورتونه ددې نه مستثنی دي مثلاً د قبر د کنلوي يا دمري د بڼخولو مجبوري وي نو هغه جدا خبره ده. قبر د تکیه په توگه استعمالول هم ناجائز دي. قبرستان کې استنجاء کول منع دي. قبرستان کې په ولاړه دعا غوښتلو طريقه داده. ماثور دا دعا هم ده: "السلام عليكم دار قوم مؤمنين وانا ان شاء الله بكم لاحقون". لاندې ذکر شوي دعا او سلام هم ثابت دي: "السلام عليكم يا اهل القبور يغفر الله لنا ولكم انتم سلفنا ونحن بالاثروانا ان شاء الله بكم لاحقون".

ولاتصلوا اليها: علماؤ ليکلي دي چې که يو سړی د قبر او د صاحب قبر د تعظيم په خاطر د قبر اړخ ته مونخ کوي نو دا صريح کفر دی او که د صاحب قبر يا د قبر عظمت يې منظور نه وي نو بيا د قبرونو اړخ ته مونخ کول مکروه تحريمي دي. دغه شان قبرونه خکولول او دهغې نه گير چاپيره طواف کول منع دي.

زندگی اس کی ہے ملت کے لئے پیغام موت ❁ کر رہا ہو جو بحالی کعبہ قبروں کا طواف

په قبر باندې کيناستونکي دپاره سخت وعيد

﴿١٠٠﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَأَنْ يَجْلِسَ أَحَدُكُمْ عَلَى جَمْرَةٍ

ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل که څوک په تاسو کې انگار باندې کيني

فَتُحْرِقَ نِيَابَهُ فَتَخْلَصَ إِلَى جِلْدِهِ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَجْلِسَ عَلَى قَبْرِ. (۲)

او انگار دده جامې وسوځوي او دهغې بدن ته ورسېږي نو دا ددې نه بهتر دي چې هغه د قبر د پاسه کيني.

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۶۶۸/۲ رقم الحديث: ۹۷۲/۹۷، وأبو داود في السنن ۵۵۱/۳ رقم الحديث ۳۲۲۹، والترمذي ۳۶۷/۳ رقم الحديث: ۱۰۵۰.

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۶۶۷/۲ رقم الحديث: ۹۷۱/۹۶، وأبو داود في السنن ۵۵۲/۳ رقم الحديث: ۳۲۲۸، وابن ماجه ۱۹۹/۱ رقم الحديث: ۱۰۶۶.

الفصل الثاني

د نبي کریم صلی الله علیه و سلم قبر لحدو

﴿۸﴾ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ قَالَ : كَانَ بِالْمَدِينَةِ رَجُلَانِ أَحَدُهُمَا

عروه بن زبیر رضی الله عنه وایي چې په مدینه کې دوه کسان وو (چې قبرونه به یې کنستل) په هغې کې یو کس

يَلْحَدُ وَ الْآخَرُ

(ابو طلحه انصاري رضی الله عنه) چې بغلي قبرونه به یې ویستل او دویم کس (ابو عبیده بن الجراح رضی الله عنه)

لَا يَلْحَدُ .

و) چې بغلي قبرونه به یې نه کنستل (بلکې صندوقي قبر به یې ویستلو) نو کله چې نبي علیه السلام وفات شونو

فَقَالُوا : أَيُّهُمَا جَاءَ أَوْلًا عَمَلَهُ .

صحابه کرامو (په متفقه توګه) دا وویل چې په دې دواړو کې چې کوم اول راغلی نو همغه قبر به کني

(یعني که ابو طلحه رضی الله عنه اول راغی نو بغلي قبر به کني او که ابو عبیده رضی الله عنه اول راغی نو صندوقي قبر

فَجَاءَ الَّذِي يَلْحَدُ فَلَحَدَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . (۱)

به کني) آخر دا چې دبغلي قبرو لاکس اول راغې او د نبي کریم صلی الله علیه و سلم د پاره یې بغلي قبرو کنستلو.

د لحد فضیلت

﴿۹﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : اللَّحْدُ لَنَا

ابن عباس رضی الله عنه راوي دي وایي چې نبي کریم صلی الله علیه و سلم وفرمایل لحد (بغلي قبر) زموږ د پاره دی

وَ الشَّقُّ لِغَيْرِنَا . (۲)

او شق (یعني صندوقي قبر) د نورو د پاره دی.

توضیح: د دې حدیث ډیر مطلبونه دي: اول مطلب دا دی چې لحد د امت محمدی صلی الله علیه و سلم لپاره دی

او شق د مخکنیو امتونو د پاره وو. یعنی د هغوی شق ډیر خوښ و او زموږ لحد ډیر خوښ دی. دویم

(۱) أخرجه البغوي في شرح السنة ۳۸۸/۵ رقم الحديث ۱۵۱۰.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۵۴۴/۳، رقم الحديث ۳۲۰۸، والترمذي في السنن ۳۶۳/۳ رقم الحديث ۱۰۴۵، والنسائي ۸۰/۴ رقم

الحديث ۲۰۰۹، وابن ماجه ۴۹۶/۱ رقم الحديث ۱۵۵۴.

مطلب دادی چې لحد زمونږ لپاره دی یعنې د انبیاء کرامو لپاره لحد دی او شق د غیر انبیاء لپاره دی. دریم مطلب دادی چې لحد زمونږ لپاره دی یعنې د مدینې د خلکو لپاره دی ځکه د هغه ځای زمکه د لحد لپاره مناسبه ده او شق د مدینې نه بهیر د مسلمانانو لپاره دی ځکه د هغه ځای زمکه د لحد لپاره مناسبه نه ده بلکې د شق لپاره مناسبه ده. بهر حال لحد افضل دی چې د هغې نوم بغلي قبر هم دی. د دې په مقابله کې شق دی چې هغې ته صندوق هم وایي. (المرقات ۴/۱۸۱).

د قبر د ژوروالي (ډوبوالي) مقدار به څومره وي

﴿۱۰﴾ وَعَنْ هِشَامِ بْنِ عَامِرٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَوْمَ أُحُدٍ: اخْفَرُوا
هشام ابن عامر <small>رضي الله عنه</small> وایي چې نبی کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> د غزوه احد په ورځ وفرمایيل چې: قبرونه وکنی او
وَ أَوْسِعُوا وَ أَعْمِقُوا وَ أَحْسِنُوا
قبرونه پراخه او ژور وکنی او هغه ښه جوړ کړی (یعنې قبرونه هوار جوړ کړی او د دننه نه نور شیان راپاک
وَ ادْفِنُوا الْإِثْمَيْنِ وَ الثَّلَاثَةَ فِي قَبْرِ وَاحِدٍ وَ قَدِّمُوا
کړی) او په یو قبر کې دوه دوه، درې درې خنګ کړی او په دې کې مخې ته هغه (یعنې د قبلي طرف ته) کېږدی
أَكْثَرَهُمْ قُرْآنًا. وَ رَوَى ابْنُ مَاجَةَ إِلَى قَوْلِهِ وَأَحْسِنُوا ^(۱)
چې هغې ته قرآن ډیر ښه یاد وي.

توضیح: یوم احد: د یوم احد نه مراد جنگ احد دی. په دې غزوه کې ۷۰ صحابه کرام رضي الله عنه شهیدان شوي وو او اکثر صحابه کرام رضي الله عنه زخمي وو. گرمي سخته وه او په سخته زمکه کې قبرونه جوړول وو. نو ځکه د یو لحد په طاقچه کې دوه دوه یا درې درې شهیدان خنګ کړی شول او د اعزاز په توګه نبی کریم صلى الله عليه وسلم د قرآن حافظان او عالمان د نورو نه مخي د قبلي اړخ ته کینخودلو حکم وکړو. په دې باندې د نبی کریم صلى الله عليه وسلم مقصد د قرآن عظیم تعظیم او د هغې اعزاز وو چې خلک ډیر ډیر قرآن یاد کړي. (المرقات ۴/۱۸۱).

واعمقوا: یعنې قبرونه جوړ وکنی. د دینه معلومه شوه چې ډوب او ژور قبر کنستل مسنون دي. په دې سره مړی د درندګانو او نورو افتونو نه محفوظ وي. (المرقات ۴/۱۸۱).

شیخ مظهر ویلي دي چې قبر دومره ژور کنستل په کار دي چې که یو سړي د یته کوز شي او په قبر کې

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۵۲۷/۳، رقم الحديث: ۳۲۱۵، والترمذي في السنن ۱۸۵/۱ رقم الحديث: ۱۷۱۳.

اودرېږي او دواړه لاسونه پاس اوچت کړي نو د هغې د لاس گوټي د قبر غاړو ته را ورسېږي. (المراقات ۴/۱۸۱).

مړی دیو ځای نه بل ځای ته انتقال څنگه دي؟

﴿۱۱﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ : لَمَّا كَانَ يَوْمَ أُحُدٍ جَاءَتْ عَنِّي بَأبي لِعَدْفِنَتِهِ
جابر <small>رضي الله عنه</small> وايي چې کله غزوه احد وشو نو زما ترور زما پلار (د هغې جسد) راوړو چې هغه بنځ کړي
فِي مَقَابِرِنَا فَنَادَى مُنَادِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : رُدُّوا الْقَتْلَى
په هديره کې خود نبي کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> د طرف نه يو او از کونکي او ازو کړو چې شهيدان د دوی د شهادت
إِلَى مَضَاجِعِهِمْ . (۱)
ځايونو ته ورسوی.

توضیح: ردوا القتلى: يعنى نبي کریم صلى الله عليه وسلم حکم وکړو چې شهيدان هلته بيرته راوړی چرته چې هغوی شهيدان شوی وو. په جنگ احد کې ۷۰ صحابه کرام رضي الله عنه شهيدان شوي وو. د نا ارامی حالت وو. اول خود ا مشکله وه چې چا خپل خپلوان نه شو پيژندلی ځکه کفارو د هغوی شکلونه مبارک خراب کړي وو. (المراقات ۴/۱۸۳).

اوس چې چاهم خپل خپلوان وپيژندل نو هغوی زر او چتول او قبرستان ته يې د وړلو کوشش شروع کړو. نو د يو څو شهيدانو جنازي چې کله اوچتي شوي نو نبي کریم صلى الله عليه وسلم خبر شو نو د وړلو نه يې منع کړل او حکم يې وکړو چې وړل شوي شهيدان بيرته راوړی.

اوس دلته دا مسئله پيدا کېږي چې مړي دیو ځای نه بل ځای ته وړل جائز دی يا نا. ځينې علماء وايي چې څنگه چې په دې حديث نبي کریم صلى الله عليه وسلم د مړي دیو ځای نه او دیو ښار نه بل ځای ته د وړلو نه منع کړي ده. نو دې ممانعت د نظره د مړي انتقال منع دي چا لره د مړي انتقال په کار نه دي. د حضرت عائشه رضي الله عنها په حايث نمبر ۲۵ کې هم راغلي دي چې عبد الرحمن بن ابی بکر رضي الله عنه خلکو د مکي د چاپيريال نه مکي ته انتقال کړی وو. نو حضرت عائشه رضي الله عنها وفرمايل چې که زه خپل هلته وی نو ما به انتقالولو ته پريخي نه وو. (المراقات ۴/۱۸۳).

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۵۱۴/۳، رقم الحديث: ۳۱۶۵، والترمذي في السنن ۱۸۷/۱۰، رقم الحديث: ۱۷۱۷، والنسائي ۷۹/۱، رقم الحديث: ۲۰۰۴، وابن ماجه ۴۸۶/۱، رقم الحديث: ۱۵۱۶.

کتاب ازهار چې د کفن دفن او موتی قبور متعلق یو مستند کتاب دی. په هغې کې لیکل شوي دي چې د مړي د یو ځای نه بل ځای ته د نه انتقالول باندې د بحث لاندې حدیث دلیل دی چې نبی کریم ﷺ د انتقالولو نه منع کړي ده. (المراقات ۴/۱۸۳).

علامه یحییٰ رحمه الله وايي چې که د یو واقعي شرعي عذر او که معقوله مجبوري وي نو مړي د یو ځای نه بل ځای ته منتقل کولی شي. د دینه بغير جائز نه دی. (المراقات ۴/۱۸۳).

محقق ابن همام رحمه الله وايي چې که په دوه میله فاصله باندې لري مړی دی نو په دوه مره فاصله کې د مړي انتقالولو جائز دي. معلومه شوه چې په ډیره فاصله کې مړي انتقالول جائز نه دی. په همدغه سلسله کې دا مسئله ده چې مړی د بنخولو نه ورسته رايستل یا قبر کنستل جائز نه دي. مگر که څه شرعي مجبوري وي هغه جدا خبره ده. (المراقات ۴/۱۸۵).

صاحب هدایه د هدایه نه بغير په بل کتاب کې لیکلي دي چې که یو سړی په بناړ کې مړ شي نو هغه د هغه بناړ نه بل بناړ ته انتقالول مکروه دي ځکه دا یو بی فایده محنت او مشقت دی بلکې علماؤ لیکلي دي چې که د غسل او جنازي نه بغير یو مسلمان خځ کړی شوی نو بیا هم هغه ډ قبر نه رايستل جائز نه دي. (المراقات ۴/۱۸۴).

مړی به قبر ته څنگه ور کوزولې شي

﴿۱۲﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : سَلَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ قَبْلِ رَأْسِهِ. (۱)

ابن عباس رضی الله عنہم وايي چې نبی کریم ﷺ (قبر ته د کوزولو وخت کې) د سرد طرف نه کوز کړی شو

توضیح: سل: قبر ته د مړي خټکولو دوه طریقي دي. یوه طریقه داده چې مړی د قبر چپ اړخ کې کینخودلی شي او بیا یې د مړي سردې د قبر سر ته راوستلی شي او بیا په قبر کې کینخودلی شي. دې طریقي ته "سَلَّ" وايي. انسلال د راڅکلو په معنی کې دی. (المراقات ۴/۱۸۵). امرأ القیس وايي:

فان كنت قد ساءتک مني خلیقة ❁ فسل ثیابی من ثیابک تنسلی

قبر ته د کوزولو دویمه طریقه داده چې مړی د قبر هغه غاړې ته کینخودلی شي چې د قبلي اړخ ته وي او بیا د قبلي د اړخ نه هغه قبر ته کوز کړی شي. دواړه طریقي جائز دي. البته په دې کې لږ شان اختلاف دی چې کومه یوه طریقه بهتره ده.

د فتهاؤ اختلاف: شوافعو سل غوره گڼلی دی او احنافو د قبلي د طرف نه مړی قبر ته کوزول غوره گڼلی.

(۱) البيهقي في السنن والشافي في مسنده ص ۳۶۰.

دلایل: شوافعو حضراتو زیر بحث حدیث نه استدلال کړی دی چې نبی کریم ﷺ د سل په ذریعه قبر ته خکته کړی شوی دی.

د احنافو دلیل د حضرت ابن عباس رضی الله عنه لاندنی روایت دی چې په هغې کې په واضحه توگه ذکر دې چې نبی کریم ﷺ یو صحابي د قبلي د طرف نه بنخ کړی و د سل طریقہ یې نه وه کړي. (المرقات ۱۸۵-۴/۱۸۶).

جواب: د شوافعو د دلیل جواب احناف دا ورکوي چې د نبی کریم ﷺ کت د دیوال سره لگیدلی و. کله چې نبی کریم ﷺ مړ شو نو قبر هم هلته وکنستل شو. لهذا د قبلي د طرف نه بنخول ممکن نه و نو هغه د یو عذر او د مجبوری صورت و. او هغه د صحابه کرامو رضی الله عنهم یو عمل دی. او احنافو چې د کوم روایت نه استدلال کړی دی هغه د نبی کریم ﷺ خپل عمل او خپله طریقہ وه. (المرقات ۱۸۵-۴/۱۸۶).

دریمه خبره داده چې د نبی کریم ﷺ د خخولو او په قبر کې کوزولو متعلق حدیثونو کې اضطراب دی. د ابو داؤد په یو روایت کې په واضحه توگه موجود دې چې نبی کریم ﷺ د سل په ذریعه نه بلکې د قبلي د اړخ نه یې قبر ته کوز کړی و. ابن ماجه هم داسي نقل کړي دي. بهر حال که سل وي او د قبلي اړخ نه وي دواړه طریقې جائز دي. اختلاف په اولی او غیر اولی کې دی. په جواز او عدم جواز کې نه دی. په دې باب کې حدیث ۲۶ راروان دی چې د امام شافعي رحمه الله مضبوط دلیل دی چې په هغې کې نبی کریم ﷺ د یو صحابي رضی الله عنه په خخولو کې د سل عمل اختیار کړی و. (المرقات ۱۸۵-۴/۱۸۶).

قبر ته د مړي کوزول د قبلي طرف نه ثابت دي

﴿۱۳﴾ وَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ : أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ قَبْرًا لَيْلًا
ابن عباس <small>رضی الله عنهما</small> یې چې یو ځل په شپه کې نبی کریم ﷺ (د مړي ایخودلو لپاره) قبر ته کوز شو
فَأَسْرَجَ لَهُ بِسِرَاجٍ فَأَخَذَ مِنْ قِبَلِ الْقِبْلَةِ
نبی کریم ﷺ لپاره د یوه بله کړی شوه نو نبی کریم ﷺ د قبلي د طرف نه و نیولو (او هغه
وَ قَالَ : رَحِمَكَ اللَّهُ إِنْ
یې په قبر کې کیخودلو) او دایې وفرمایل چې: الله دې په تا باندې رحم وکړي ته (د خدای په ویره) دیر

كُنْتُ لَأَوَّاهًا تَلَاءً لِلْقُرْآنِ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ فِي شَرْحِ السَّنَةِ : إِسْنَادُهُ ضَعِيفٌ ^(۱)

ژریدونکی وی اود قرآن به دیر لوستونکی وی (اود دې دواړو په وجه ته د مغفرت مستحق یې).

توضیح: اوواها: د خدای نه دیر وریدونکی ته "اواها" وایي (المراقات ۱۸۶-۴/۱۸۷).

او "تلا" تلاوت نه د مبالغی صیغه ده. دیر تلاوت کونکی ته وایي. (المراقات ۱۸۶-۴/۱۸۷).

نبی کریم ﷺ د دې صحابي ﷺ د دوه خویسانو ذکر وکړو. یو دا چې دا سړي د خدای د ویري نه دیر ژریدونکی وو. دویم دا چې دې صحابي ﷺ د قرآن کریم د دیر تلاوت کولو ذکر وکړو.

په دې حدیث کې په واضحه توگه باندي ذکر دي. چې "فاخذ من قبل القبلة" د دې نه د احنافو ائمو مسلک ثابتېږي چې په خخولو کې د سل د عمل په ځای د قبلي داړخ نه بنخول افضل دي. اگر که دواړه طریقي جائز دي. احناف وایي چې چرته د سل د طریقي په حدیثونو کې ذکر دی نو هغه خویا د ځای: تنگی د وجې نه شوی دی لکه خپله د نبی کریم ﷺ په خخولو کې حائل واقع شوی وو، او یاد بیان جواز لپاره شوي ده چې د قبلي طرف ته اگر که غوره ده خو سل هم جائز ده. (المراقات ۴/۱۸۷).

قبر ته د مړي د کوزولو په وخت کې دعاء

﴿١٤﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أُدْخِلَ الْقَبْرَ قَالَ :

ابن عمر ﷺ وایي چې نبی کریم ﷺ به مړي قبر ته کوزولو نو د ابه یې فرمایي (دامری مونږ)

بِسْمِ اللَّهِ وَ بِاللَّهِ وَ عَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ . وَ فِي

د الله په نوم سره د الله د حکم مطابق او د رسول الله ﷺ په شریعت باندي (قبر ته کوزو) او په یو

رِوَايَةٍ : " وَ عَلَى سُنَّةِ

روایت کې دو علی ملة رسول الله په ځای و علی سنة رسول الله دی (یعنی دلته خود رسول الله ﷺ)

رَسُولِ اللَّهِ. ^(۲)

په شریعت باندي منقول دی او په یو بل روایت کې د دې په ځای د رسول الله ﷺ سنت باندي نقل شوی

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۲۷۳/۳ رقم الحديث: ۱۰۵۷، والبخاري في شرح السنن ۳۹۸/۵ رقم الحديث: ۱۵۱۴.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۵۴۶/۳، رقم الحديث: ۳۲۱۳، والترمذي في السنن ۳۶۴/۳ رقم الحديث: ۱۰۴۶، وابن ماجه ۴۹۴/۱ رقم الحديث: ۱۵۵۰، وأحمد في المسند ۲۷/۲.

په قبر باندي خاوره اچول او اوبه شيندل سنت دي

﴿١٥﴾ وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ مُرْسَلًا
امام جعفر بن صادق رَحِمَهُ اللهُ: دخپل پلار (حضرت امام باقر رَحِمَهُ اللهُ) نه دارسال په طريقه باندي نقل کوي چې
أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَفِيَ عَلَى الْمَيِّتِ ثَلَاثَ حَثِيَّاتٍ بِيَدَيْهِ جَمِيعًا
نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خپلو دوو اولادونو باندي درې ډک موتي په مړي باندي واچولي نو دغه شان يې
وَ أَنَّهُ رَشَّ عَلَى قَبْرِ ابْنِهِ إِبْرَاهِيمَ وَ وَضَعَ عَلَيْهِ حَصْبَاءً. (١)
دخپل زوي (ابراهيم رَحِمَهُ اللهُ) قبر د پاسه اوبه وشيندلي او د علامت لپاره يې قبر باندي واړه کاني کيخودل

توضیح: حثیات: د ډک موتي خاوري اچولو لپاره د حثیات لفظ استعمال شوی دی. حثیات د ډکو لپو خاوره اچولو ته وايي. په مسلمانانو باندي لازم دې چې د بنخولو عمل پوره وکړي او د پوره کولو دا برخه ده چې په قبر باندي خاوره واچولی شي. اگر که کارېگر او مزدوران په بیلچو باندي خاوره اچوي. خو په عامو مسلمانانو باندي د مړي د احسان په توگه دا حق دی چې دده په قبر باندي يو موتی خاوره واچوي. د مسند احمد په يو ضعيف روايت کې راغلي دي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په قبر باندي خاوره اچولو وخت کې داسې عمل کولو چې کله به يې اولنی ډک موتی خاوره واچوله نو ﴿مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ﴾ به يې لوستلو او کله به يې دويم ډک موتی د خاوري واچولو نو ﴿وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ﴾ به يې ويل او په دريم ځل ﴿وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَى﴾ به يې فرمايل. چې خاوره به پوره شي او قبر د اوبن د کوهان په شان جوړ شي. نو بيا مسنونه طريقه داده چې په قبر باندي اوبه وشيندل شي چې گرد (دوره) کيني او خاوره کلکه شي. خاوره اچول هم مسنون دي او اوبه شيندل هم مسنون دي.

ابنه ابراهيم: د مصر مقوقس بادشاه چې کله د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خط ولوستلو نو ډير خوشحاله شو او نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته يې يوه مصري اسپه د تحفي په توگه باندي راوليگله. او يوه وينزه يې هم روانه کړه چې د هغې نوم ماريه قبطيه رَحِمَتْهَا اللهُ وه. دا د بريره خو وه. د ماريه قبطيه رَحِمَتْهَا اللهُ نه حضرت ابراهيم رَحِمَهُ اللهُ پيدا شو او تر اولس (۱۷) مياشتو پورې ژوندي ويا وفات شو. نو نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دده په مرگ باندي ډير وژړل. خپله يې هم وژړل او نور يې هم وژړول او د هغه په قبر يې سره کاني کيخودل دا مسنون عمل اوس هم ژوندي دی.

(۱) أخرجه البغوي في شرح السنة ۱/۵ رقم الحديث: ۱۵۱۵.

قبرونه کنستل او لیکل پرې کول منع دي

﴿١٦٦﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُجَصَّصَ الْقُبُورُ وَأَنْ

جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دې خبرې نه منع کړې ده چې په قبرونه گچ کړی شي او په

يُكْتَبَ عَلَيْهَا وَأَنْ تُؤَطَّأَ. (١)

هغې لیکل وکړی شي او وکنستلی شي.

توضیح : وان یجصص: جص د گچ کولو یعنی قبر په سیمت او یا په بل شي باندې د اخیړولو په معنی کې دي. د دې اخیړولو نه د ممانعت وجه داده چې قبرستان دارالبلی او دار عبرت دی. هلته زینت او تکلف د اسراف سره سره بی فائدي هم دی. او اصل خبره داده چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ منع کړې ده. که بله وجه وي او که نه وي، د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ منع کول د ټولو نه غټه وجه ده. ځینې علماء د خټې اخیړولو ته جائز وايي خو علماء ته په کار ده چې د دې اجازت ور نه کړي. گیني عوام به مخکې شي او نور څه عمل په کې شروع کړي. (المرقات ۴/۱۹۰).

وان یکتب: یعنی نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په قبرونو باندې د الله او د رسول صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نومونه او نو کتبي او شعرونه یا بل څه لیکل منع کړي دي. ځکه د الله او د هغې د رسول صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د نومونو د بي احترامۍ خطر دی لکه سپي متیازي کوي. همدغه شان د قرآن آیتونه لیکل هم منع دي. علماء و دا هم مکروه لیکلي دي چې د قبر پاسه کتبه ولگول شي او په هغې د مړي نوم یا نور څه ولیکل شي. (المرقات ۴/۱۹۰).

بعضې علماء وايي چې که قبر نه لگ وړاندې مسافت کې د مړي متعلق په تخته باندې څه ولیکل شي نو دا به جائز وي. بهر حال دا ټولې آنې بهاني دي دي. عوام او خواصو ته په کار دي چې په قبرونو او دې په خوا او شا کې د لیکلو نه منع شي. نن سبا په دې اکتفانه کوي بلکې چیرته چې په قبرونو باندې ته میرونه جوړوي، پکې هم ورسه لگوي او ځینو په قبرونو باندې ائیر کنډیشن هم لگولی دي. "إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ".

حکایت : سعدي بابا رَحِمَهُ اللَّهُ په گلستان کې د یوې غریبې جینې او د یو غریب هلک مناظره نقل کړې ده قصه داسې بیښه شوه چې د غریبې جینې غریب پلار وفات شو او د مالداره هلک مالداره پلار هم مړ شو، غریبې جینې د خپل پلار قبر په ساده خاورې سره جوړ کړو او پرې یې بنودو، لیکن د مالداره سړي

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۳/۳۶۸ رقم الحديث : ۱۰۵۲.

زوي د مال په نشه کې د پلار په قبر باندې ډيره زياته خرچه وکړه او د سنگ مرمر و لگولو سره سره يې په دې باندې کتبي هم ولگولې ، او د قبر په غاړو باندې يې آيات او حديث وليکل او په مزیدارو کانړو سره يې د پلار قبر بنائسته کړو او بيا يې په طور د فخر سره دې غريبې جينې ته وويل چې ستا د پلار په قبر باندې د خاورو د يو څو ډيرو نه په غير نور څه ايني دي زما پلار قبر ته وگوره چې څنگه بنائسته مې جوړ کړې دی ، دې غريبې جينې ورته وويل چې ستا د پلار په قبر باندې قرآني آيتونه ليکل شوي دي ددې بې احترامی او بې عزتی به وي په دې باندې به باران ورپري او په دې باندې به سپي متيازې کوي واسگان برو شاشند .

او چې کله د قيامت په ورځ خلک د قبرونو نه راپورته کيږي نو زما پلار به جنت ته رسيدلې وي او ستا پلار به لا تردې وخته پورې د غټو غټو کانړو لاندې پروت وي .

د مړي د ښخولو په وخت کې په قبر باندې د خاورې د اچولو د پاره اوبه شيندل

﴿١٧﴾ وَ عَنْ جَابِرٍ قَالَ : رُشَّ قَبْرِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ كَانَ الَّذِي

جابر رضي الله عنه راوي دي وايي چې د نبي کریم صلی الله علیه و سلم په قبر باندې اوبه و شيندلی شوي او هغه سړی

رَشَّ الْمَاءَ عَلَى قَبْرِهِ بِلَالُ بْنُ رَبَاحٍ بِقَرْبَةِ بَدَأَ

چې د نبي کریم صلی الله علیه و سلم په قبر يې اوبه شيندلي وي بلال بن رباح رضي الله عنه و ده مشک راوړو او شروع

مِنْ قِبَلِ رَأْسِهِ حَتَّى انْتَهَى إِلَى رِجْلَيْهِ . رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي دَلَائِلِ النُّبُوَّةِ (١)

يې کړل اوبه شيندل د سر د طرف نه په (قبر باندې) تر ښو پورې يې (اوبه شيندلي او) لاړو .

د ښي د پاره په قبر باندې کانړي اښودل جائز دی

﴿١٨﴾ وَعَنْ الْمُطَّلِبِ بْنِ أَبِي وَدَاعَةَ قَالَ : لَمَّا مَاتَ عُثْمَانُ ابْنُ مَطْعُونٍ أُخْرِجَ بِجَنَازَتِهِ فَدُفِنَ

مطلب بن ابی و داعه رضي الله عنه وايي چې کله عثمان ابن مظعون رضي الله عنه مړ شو نو جنازه يې بهر راوړې شوه

أَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ سَلَّمَ رَجُلًا

او ښخ کړی شو (کله چې د ښخولو نه فارغ شونو) نبي کریم صلی الله علیه و سلم يو کس ته حکم وکړو چې (يو غټ)

أَنْ يَأْتِيَهُ بِحَجَرٍ فَلَمْ يَسْتَطِعْ حَمْلَهَا

کانړي راوړه (چې په دې قبر باندې د علامت لپاره کيښودلې شي) هغه سړي هغه کانړي رااوچت نه کړی شو

فَقَامَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَحَسَرَ عَنْ ذِرَاعَيْهِ .

نوبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د او چتو لو لپاره خپله راپاڅیدو او خپل دواړو لاسونو لستونې یې راوغښتل

قَالَ الْمُطَّلِبُ : قَالَ الَّذِي يُخْبِرُنِي عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :

د حدیث راوی حضرت مطلب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې کوم سړي ماته د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا حدیث بیانولو

كَانِي أَنْظُرُ إِلَى بَيَاضِ ذِرَاعِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

هغه ویل چې گویا کې اوس وخت کې هم د نبی عَلَيْهِ السَّلَام د مبارک لاسونو سپینوالي زما په نظر کې گرځي چې

حِينَ حَسَرَ عَنْهُمَا ثُمَّ حَمَلَهَا

کله نبی عَلَيْهِ السَّلَام هغه پرانیستی و بهر حال نبی عَلَيْهِ السَّلَام هغه کانړي رااوچت کړو او هغه یې د عثمان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د

فَوَضَعَهَا عِنْدَ رَأْسِهِ وَقَالَ : أَعْلِمُ بِهَا قَبْرَ أَخِي

قبر سر ته کیخودو او وي فرمایل چې ددې په ذریعې سره مې د خپل ورور قبر معلوم وکړو. اوس چې زما

وَأُذِنُ إِلَيْهِ مِنْ مَنْ مَاتَ مِنْ أَهْلِي. (۱)

په کور والو کې څوک مړ کېږي نو زه به هغه ددې سره ښخوم.

توضیح: یو عثمان بن عفان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دی چې امیر المؤمنین او خلیفه ثالث او د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ څوم و. دویم عثمان بن طلحه حجبی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ؤو چې د صلح حدیبیه په موقعه باندې کافرو او نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته یې د عمره القضاء په موقع باندې د بیت الله د چایانو ورکولو نه انکار کولو او بیاد مکې د فتحې په موقع باندې د هغې نه په زوره چایانې واخستل شوي. او بیا ورته د الله په حکم سره بیرته ورکړل شوي او تر اوسه پورې د هغې د خاندان سره چایانې دي، دا عثمان هم مسلمان شوی ؤ. دریم عثمان بن مظعون دی دا د هجرت نه مخکې د یار لسم (۱۳) انسان دی اسلام یې قبول کړی ؤ. او بیا مدینې منورې ته د هجرت نه پس په مدینه منوره کې مړ شو. دا په مهاجرینو کې اولني صحابي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دی چې په مدینه منوره کې مړ شو. او په جنت البقیع کې د ښخ کړی شو ؤ نه اولني انسان دی. دا د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رضاعي ورور ؤ او د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ور سره د زړه نه مینه وه په بدر کې شریک شوی ؤ.

نبي کریم ﷺ د هغې د مرګه وروسته شکل کړی ؤ او د نبي کریم ﷺ او بنګي د هغې په سر کېدلي وي. د دې خوش قسمتۍ په تير باندې چې کوم ک نړي د نبي د پاره اړخودل شوی ؤ هغه په خپله نبي کریم ﷺ را اوچت کړی ؤ او د اورنې يې ؤ او د نبي کریم ﷺ خوي حضرت ابراهيمه رضى الله عنها د نبي کریم ﷺ د فاميل اولنی ماشومه دی چې د عثمان بن مظعون خوا کې خځ کړی شو. (المرقات ۱۹۱-۱۹۲، ۴).

فلم يستطع: يعنى نبي کریم ﷺ چې د کوم ک نړي د راوړو حکم ورکړې و د هغه صحابي اوچت نه کړې شو نو بيا نبي کریم ﷺ خپل لستونې رابڼه وهل او د ک نړي يې په خپله را اوچت کړو چې د دې نه معلومېږي چې الله تعالی نبي کریم ﷺ ته ډير طاقت ورکړې دی د دې کانړې د ايخودو دو جهې نبي کریم ﷺ بيان کړې دي يوه دا چې د دې کانړي په لگولو سره د دې قبر پيژندگلو باقي پاتې کېږي، د دې نه معلومېږي چې د علامې او نښې په طور باندې کانړي اېښودل مستحب دی د دې د پاره چې د قبر نښه باقي پاتې شي، البته دغه نښې شريکياتو ته رسول جائز نه دی ليکن په طور د علامت او نښې د دې نه انکار کول هم غلط دی، د حرمين شريفين په دواړو هديرو کې نن سبا په حکومتي سطحه باندې د دې خای حکمرانانو د دې علامو د ختمولو پسې دي. د ترکيانو په زمانه کې د کانړو د انشانات يې ختم کړې دي خو د شاهي خاندان د کسانو د قبرونو حفاظت په سرکاري اعزاز سره کوي ليکن د مشرانو صحابه کرامو په جنت البقيع کې د قبرونو هغه حال ته رسولي دي چې هغې ته په کتلو سره ژړا راځي. (المرقات ۱۹۱-۱۹۲، ۴).

د نبي کریم ﷺ ابوبکر صديق رضى الله عنه او د عمر فاروق رضى الله عنه قبرونه

﴿١٩﴾ وَ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ : دَخَلْتُ عَلَى عَائِشَةَ
قاسم بن محمد رضى الله عنه (تابعى) وايي چې زه د ام المؤمنين حضرت عائشه رضى الله عنها په خدمت کې حاضر
فَقُلْتُ : يَا أُمَّهُ الْكُفَيِّ لِي عَنْ قَبْرِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ صَاحِبِيهِ
شوم ماورته وويل چې اى زماموري! ماته د زيارت کولو لپاره د نبي کریم ﷺ او د دده د دواړه ملگرو
فَكَشَفَتْ لِي عَنْ ثَلَاثَةِ قُبُورٍ إِلَّا مُشْرِفَةً وَلَا لَاطِئَةً
قبرونه پرانيذنه هغې درې واړه قبرونه پرانستل نو هغه درې واړه قبرونه نه ډير اوچت راوښه باندې نکل د زمکې
مَبْطُوحَةٍ مَبْطُوحَاءِ
سره لگيدلي ؤ (بلکې د زمکې سره پټه اوچت ؤ) او په دې باندې (د مدينه مطهره نه چې) کير چاپيره کوم

العَرَصَة الحَمْرَاءُ. (۱)

میدان دی ددی میدان سره کانږي خواره شوي ؤ.

توضیح: حضرت قاسم بن محمد بن ابي بکر رَحِمَهُ اللهُ د حضرت عائشه رَحِمَتْهَا اللهُ وراړه دی. د مدیني د فقهاء سبعة نه دی. (المقات ۴/۱۹۳).

لامشرفة: داد اشرف نه دی اوچت ترې نه مراد دی یعنی دا قبرونه اوچت نه ؤو. (المقات ۴/۱۹۳).

لاطئة: زمکي سره د نختي یا د یوشان والي په معنی کې دی. یعنی بیخي د زمکي سره نه ؤو لگیدلي بلکي یو لیش ترینه اوچت ؤو. نن سبا چې کوم خلک قبرونه اوچت جوړوي هغوی ته شرم په کار دی چې د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د قبر متابعت نه کوي. (المقات ۴/۱۹۳).

مبطوحة: د بطح نه دی. بطحاء وړو کانونو ته وایي. العرصة: د څه خاص ځای نوم نه دی بلکي د مدیني کولواؤ میدان ته ویل شوی دی. (المقات ۴/۱۹۳).

الحمراء: داد بطحاء صفت دی یعنی هغه کاني سررنګي ؤو. دا طریقه هم په کلیوالو قبرونو کې کېږي. چې د ولي سره بنایسته رنګ په رنګ واړه کاني راجمع کړي او په نوي قبرونو یې کېږدی. (المقات ۴/۱۹۳-۱۹۴).

د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د قبر سره چې کوم دوه شعرونه لیکل شوي دي هغه دا دي:

يا خير من دفنت بالقاع اعظمه * فطاب من طيبهن القاع و الاكم

ترجمه: ای د ټولو نه بهترین انسان چې جسد مبارک یې په کولواؤ میدان کې خځ شوی دی چې د هغې د خوشبو نه د ټولي غونډۍ او میدان معطر شول.

لغسي الغداء لقبر انت ساكنه * فيه العفاف و فيه الجود و الكرم

په دې قبر قربان شم چې په کوم کې ته ارام کوي. په حقیقت کې په دې قبر کې سخاوت او شرافت او عفت ښخ دی.

افاطم ان جزعت فذاک عذر * و ان لم تجزي ذاک السبيل

ای فاطمې!! که جزع فزع و کړي نو ته معذوره یې او که صبر و کړي نو خوښه لار همدغه ده.

فقبر ابيک سيد کل قبر * و فيه سيد الناس الرسول

ستا د پلار قبر په ټولو قبرونو کې سردار دی او په هغې کې د ټولو رسولانو سردار څخ دی.

د جنازې لیدو سره چپ کیدل په کار دي

﴿۲۰﴾ وَعَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي جَنَازَةِ رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ
براء بن عازب رضی اللہ عنہ وایي چې مونږ د نبی کریم صلی اللہ علیه و سلم سره لاړو د جنازې د یو سړي ته د انصارو نه
فَانْتَهَيْنَا إِلَى الْقَبْرِ وَلَمَّا يُلْحَدُ بَعْدُ فَجَلَسَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ وَ
مونږ چې هدیرې ته ورسیدو نو قبر لا تیار شوی نه و نو نبی کریم صلی اللہ علیه و سلم قبلي طرف ته مخ کړ او مونږ
جَلَسْنَا مَعَهُ . وَ زَادَ
هم د نبی کریم صلی اللہ علیه و سلم سره (یعنې د نبی کریم صلی اللہ علیه و سلم گیر چاپیره) کیناستلو. اوزیات کړې دي
فِي آخِرِهِ : كَانَ عَلَى رُؤْسِنَا الظَّيْرُ (۱)
ابن ماجه د دې روایت په آخر کې دا الفاظ هم چې گویا کې زموږ بیه سرونو باندې مارغان ناست دي یعنې
یعنې ډیر چپ چاپ مو سرونه خکته کړي ناست وو.

و اذا رأيت جنازة محمولة فاعلم بانك هكذا محمول

دمري څپرل منع دي

﴿۲۱﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ : أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : كَسْرُ عَظْمِ الْمَيِّتِ
عائشه رضی اللہ عنہا راویه ده چې نبی کریم صلی اللہ علیه و سلم فرمایيل دمري هډو کي ماتول (د گناه په اعتبار سره)
كَسْرِهِ حَيًّا (۱)
د ژوندي کس د هډو کي د ماتولو په شان دي.

توضیح: کسره حیا: یعنې څنگه چې د ژوندي سړي په څیرلو سره هغې ته تکلیف وي نو دغه شان د مړي په څیرلو سره هم هغې ته تکلیف وي. د ژوندي تحقیر چې څنگه ممنوع دی همدغه شان د مړي هم ممنوع دی. یو ژوندي هډو کې ماتول چې څنگه منع دي همدغه شان د مړي هډو کې ماتول هم منع دي. په حدیث باندې د نن سبا د فرنگیانو په جوړ شوي طبي نظام باندې سخته نفی او تردید کېږي. نن سبا

(۱) أخرجه أبو داود ۵۱۶۳/۳، رقم الحديث: ۳۲۱۲، نسائي ۷۸۸/۴، رقم الحديث: ۲۰۰۱، ابن ماجه ۱۹۱/۱، رقم الحديث: ۱۵۱۹، مسند أحمد ۲۸۷/۱.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۵۱۳/۳، رقم الحديث: ۳۳۰۷، وابن ماجه ۵۱۶/۱، رقم الحديث: ۱۶۱۶، وأحمد في المسند ۱۶۸/۶.

په د غتونو کې حکه متونو د پخواني دور په شان د کفن غلان ساتلي دي. هغه داسي چې کله به په قبرستان کې نوی مړی خځ کړی شو نو د شپي په وخت کې به دا ظالمان تلل او قبرونه به یی راوکنستل او مړي به یی روغتون ته وي وړل او بیا به یی په انساني مړو باندې تجربې کولې او د طبي مهنډه درندگانو به هغه مړي څیرل. او په دې طریقه به د اکثران شول. (المراقات ۴/۱۹۵).

انده تعالی انسانان عزتمند پیدا کړي دي ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ﴾ (سورة اسراء آیت ۷۰) د قرآن حکم دی. حکه د شریعت ضابطه ده چې د هیڅ یو انسان د هغې د مرگ نه وروسته د هغې د جسد بی حرمتي ونه شي. هغه که کافر او که مسلمان. مثله کول یی حرام دي. خو په روغتونونو کې ورسره هغه لوبې کېږي چې د انه پناه. که څوک یی پوهه کوي نو زروایي چې مونږ د انسانانو خدمت کوو او دا ضروري دي. حال دا چې حقیقت دا دی چې دایو تجارت دی او د دنیا د گټلو یوه لویه ذریعه ده. خدمت نوم فقط د خدمت بدنامولو لپاره دی. که په حقیقت نظر و اچولی شي نو څومره چې د اکثران ډیرېږي همغه هومره مریضیاگاني هم ډیرېږي. نو د دغه کسب څه ضرورت دی چې په ابتدار کې یی د شریعت مخالفت کېږي او په انتها کې یی د صحت مخالفت کېږي.

په تائجو باندې خبري کوم د وختي فایده ونه انکار نه کوم. د شریعت او د شرافت قرباني په ورکولو سره په عارضي فایده باندې توپونه وهل د عقل مندو خلکو کار نه دی.

الفصل الثالث

د حضرت ام کلثوم رضی الله عنها د بنخولو واقعہ

﴿۲۲﴾ عَنْ أَنَسٍ قَالَ : شَهِدْنَا بِنْتَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ

انس رضی الله عنه وایي چې زه هغه وخت موجود ؤم کله چې د نبی کریم صلی الله علیه و سلم لور (د عثمان رضی الله عنه بی

تُدْفَنُ وَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَالِسٌ عَلَى الْقَبْرِ

ام کلثوم رضی الله عنها) خاورو ته سپارل کیدله او نبی کریم صلی الله علیه و سلم د قبر سره ناست ؤ. ما ولیدل چې د

فَرَأَيْتُ عَيْنَيْهِ تَدْمَعَانِ فَقَالَ :

نبی علیه السلام سترگو او بنکي تو یولي بهر حال (هغه وخت) نبی علیه السلام (صحابه کرامو) ته وفرمایل چې په

هَلْ فِيكُمْ مَنْ أَحَدٍ لَمْ يُقَارِفِ اللَّيْلَةَ ؟ فَقَالَ أَبُو طَلْحَةَ :

تاسو کې یو داسې سړی شته چې نن شپه یی د خپلې بنځې سره همبستري نه وي کړي؟ ابو طلحه رضی الله عنه وویل

أَنَا . قَالَ : فَأَنْزِلَ فِي قَبْرِهَا

چې زه يم. نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل (مړې په قبر کې د کينخودلو لپاره) هم ته قبر ته کوز شه نو دا

فَنَزَلَ فِي قَبْرِهَا. (۱)

قبر ته کوز شو.

توضیح: بنت رسول الله: د دینه مراد د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لور حضرت ام کلثوم رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ده چې د حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ زوجه محترمه وه او د حضرت رقيه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د مرگ نه وروسته د حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په نکاح کې شوه. (المقات ۴/۱۹۵).

تد معان: یعنی نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د قبر په غاړه ناست ؤو او د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د سترگو نه اوبنکي رواني وي. معلومه شوه چې په اوبنکو سره ژړل منع نه دي بلکي جائز دي. (المقات ۴/۱۹۳).

لم يقارف الليلة: یعنی کوم سړي چې نن شپه د خپلي بڼې سره جماع نه وي کړي هغه مخکې راشي او ام کلثوم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قبر ته کوزه کړي. د مقارفة متعارفه معنی د جماع ده. اگر که د گناه کار لپاره هم دا لفظ استعمالېږي. دلته اکثر علماء تاويلات کوي مگر واضحه معنی جماع ده. (المقات ۴/۱۹۵).

اوس سوال دادی چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا پته شعبة ولي وچيرله، د دینه د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مقصد څه ؤو؟

ددې جواب دادی چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د وحی په ذریعې سره معلومه شوه چې حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نن شپه د خپلي وينزه سره همبستري کړي ده. کيدلی شي چې دا نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته ناخوښه وه چې يو اړخ ته زما لور مړه کيدله او په هغه شپه کې مړه هم شوله او بل اړخ ته په دې ماحول کې عثمان بن عفان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د خدمت په ځای د وينزه سره په هم بستري کې مشغول کيدل نامناسب ؤو. ځکه نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په ډير باریک انداز باندې په حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ باندې طنز وکړو که نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په واضحه ملامت کولی يا يې سزا ورکولی نو کيدلی شي چې هغه د حياءو د وجي نه مړ شوی وی. نو ځکه نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په پټې اشارې سره تنبيه وکړه. دلته علماء حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ معذور گڼي ځکه حضرت ام کلثوم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د ډيري مودې نه په مريضتيا کې اخته وه او په هغه شپه هم په خپل عادت باندې وه، د ډير تکليف څه خبرتيا نه وه. نو ځکه حضرت

عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د خپلي وينزي سره هم بستري وکړه. (المرقات ۴/۱۹۵).

اوس دلته يو بل اعتراض دی چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خپله موجود ؤو نو ابو طلحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې ام کلثوم رَضِيَ اللهُ عَنْهَا لپاره ناشنا ؤو نو هغې ولي ام کلثوم رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قبر ته خکته کړه؟ د دې جواب دا دی چې کله نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغې ته د کوزولو حکم وکړ نو د هغې ته شرعي جواز ورکړی شو او کيدلی شي چې د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ څه عذر ؤو چې ام کلثوم رَضِيَ اللهُ عَنْهَا يې خپله قبر ته کوزه نه کړه. بعضې علماؤ دا جواب ورکړی چې دا عمل د حضرت ابو طلحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د خصوصياتو نه دی بعضې علماء دا جواب ورکوي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د بيان جواز لپاره داسې وکړل. (المرقات ۴/۱۹۵).
بهر حال علماؤ ليکلي دي چې بنځه به قبر ته سپری کوزوي. البته د سپري د محارم نه کيدل ضروري دي گڼي مجبوري ده.

د حضرت عمرو بن العاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وصيت

﴿٢٣﴾ وَ عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ قَالَ لِابْنِهِ وَ هُوَ فِي سِيَاقِ الْمَوْتِ :
د عمرو بن عاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ لپاره کې مروی دی چې ده په حالت د نزع کې خپل زوی (عبدالله) ته دا وصیت وکړو
إِذَا أَنَا مِتُّ فَلَا تَصْحَبْنِي نَائِحَةً وَلَا نَارًا فَإِذَا دَفَنْتُونِي
چې کله زه مړ شم نو زما (جنازي) سره دې هيڅ يو نوحه کونکي نه وي او نه اور وي او کله چې ما بنځوی
فَشَنُّوا عَلَيَّ التُّرَابَ شَنًّا ثُمَّ أَقْبَبُوا حَوْلَ قَبْرِي
نو په ما باندې خاوره په ورو ورو (لږه لږه) واچوی بيا (د بنځولو نه وروسته) او درېږي زما د قبر سره (د
قَدَرَ مَا يُنْحَرُ جَزُورًا وَ
استقامت دعاء او مغفرت او ايصال ثواب لپاره) دومره وخت چې څومره وخت دا وښ په ذبح کيدو او
يُقَسِّمُ لِحَبِّهَا حَتَّى اسْتَأْنَسَ بِكُمْ وَ أَعْلَمَ
او تقسيمولو کې لگېږي تر دې چې زه په تاسو آرام ومومم او (بغير د څه وحشت او د ويرې نه) پوه شم چې
مَاذَا أَرَاغِعُ بِهِ رُسُلَ رَبِّي. ^(۱)
زه د خپل پروردگار فرښتو ته څه جواب ورکوم.

توضیح: نائحة: د جاهليت په زمانه کې به په مړي باندې د ژړيدلو لپاره په کرايه باندې نوحه کونکي (په

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۱۱۲/۱ رقم الحديث: ۱۹۲-۱۲۱.

زوره زوره چيغې او فرياد کونکې) ښخې راوستلی کيدلي. هغې به د مړي سم او کاره تعريفونه کول او خپله به يې هم ژړل او نور به يې هم ژړول. ددې نه اسلام منع کړي ده. (المراقات ۴/۱۹۶).

ولاناړ: د جاهليت په زمانه کې به د فخر او تکبر په توگه او رسم و رواج په توگه به د مړي سره اور وړل کيدلو او په هغې کې به خوشبوې او يا نور څه اچول کيدل او خلکو ته به يې خودل. اسلام دا منع کړل. بلکي اور خوبد تفاعل دی. دا خود خصوصيت اسلام نه منع کړی شوی دی. حضرت عمرو بن العاص رضي الله عنه ددې دوه منکراتو نه د بچ کيدلو په غرض وصيت کولو. (المراقات ۴/۱۹۶).

حول قبوري: يعنې د يو اوبن د ذبح کيدلو او د هغې د تقسيم لود وخت پورې زما د قبر سره ودرېږي او زما لپاره د ايصال ثواب په توگه دعا او تلاوت کوي او استغفار وايي. د دعا - استغفار په برکت سره به زما لپاره په قبر کې د فرښتو د پوښتني او جوابونه اسان شي او زه بغير د څه وحشت او د ويري نه فرښتو ته جواب ورکړم او ماته به اندازه وشي چې زه په کومه طريقه باندې جواب ورکوم. د ابوداؤد په يو حديث کې راغلي دي چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم به کله د يو صحابي رضي الله عنه د خخولو نه فارغه شو نو د هغې قبر سره به او دريدو او صحابو رضي الله عنهم ته به يې وويل چې د خپل ورور لپاره استغفار ووايي او استقامت ورله او غواړي. ځکه دا وخت د دينه په قبر کې پوښتني کېږي. حضرت عمرو بن العاص رضي الله عنه د همدغه حديث مضمون اړه ته اشاره کوي. (المراقات ۱۹۶-۴/۱۹۷).

د سورة بقرې په ابتدائي او آخري رکوع باندې تلقين کول سنت دي

﴿٢٤﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِذَا مَاتَ أَحَدُكُمْ
عبد الله ابن عمر <small>رضي الله عنه</small> وايي چې مادني کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> نه دا اوريدلي چې کله تاسو کې يو کس مړ
فَلَا تَحْبِسُوهُ وَاسْرِعُوا بِهِ إِلَى قَبْرِهِ
شي نو هغه مه بندوی، بلکي د هغې قبر ته هغه زور ورسوی او داهم په کارده چې (په قبر باندې او درېږي)
وَ لِيُقْرَأَ عِنْدَ رَأْسِهِ فَاتِحَةُ الْبَقَرَةِ
د هغې سر ته نزدې د سورة بقره ابتدائي آيتونه (يعنې د شروع نه تر مفلحون پورې) او ښپو ته نزدې د
وَ عِنْدَ رِجْلَيْهِ بِخَاتِمَةِ الْبَقَرَةِ. ^(١) وَقَالَ: وَالصَّحِيحُ أَنَّهُ مَوْقُوفٌ عَلَيْهِ.
سورة بقره آخري آيتونه (يعنې د آمن الرسول نه تر آخري آيتونو پورې) ولولي.

(١) أخرجه البيهقي في شعب الایمان ١١٦/٧، رقم الحديث ٩٢٩٤.

توضیح : فلا تحبسوها: یعنی د ضرورت نه مړی په کورو او یخ ځایونو کې مه ساتی. په تجهیز او تکفین کې تاخیر مه کوی ځکه که مړی نیک وي نو فرښتي انتظار کوي او که بد وي نو د کور نه زر زرد هغې بدې لري کړی. (المراقات ۴/۱۹۷).

واسر عوابه: دا جمله د مخکنی جملي لپاره د تاکید په توگه ده. ځکه د لا تحبسوها مطلب خپله هم دغه شدی چې زریې ویسی. (المراقات ۴/۱۹۷).

ولیعقراء: د دې جملي نه تلقین علی القبور په واضحه توگه معلومېږي. په دې حدیث کې چې د کوم تلقین ذکر دی هغه دا دی چې د مړي د قبر سر ته د سورة بقره ابتدائی رکوع یو سړی په ولاړه باندې په اوچت او از سره ولولي او د ښپو داړخ نه بل سړی د سورة بقره آخري رکوع ولولي. په دې تلقین کې د هیچا اختلاف نشته دی. د دینه بغیر یو بل مروجہ تلقین کېږي. چې د قبر په مینځ باندې گوته کېږدي او د مړي ته څه لارښودنه کېږي چې اوس به فرښتي راځي او هغه به داسي پوښتني کوي او داسي جوابونه ورکوه. که په دې تلقین کې غلطه عقیده شامله شي او بي کاره خبري په کې راشي نو د دې په ناجائزه کیدلو کې هیڅ شک نشته دی. خو که غلطه عقیده نه وي او غلط فرمائشونه په کې نه وي نو د شوافعو په نزد جائز دی. حضرت مولانا رشید احمد گنگوہی رحمۃ اللہ علیہ په فتاوی رشیدیہ کې د دې تلقین باره کې لیکلي دي چې د دې مدارد مړو په اوریدلو یا د نه اوریدلو په مسئله باندې دی. د کومو خلکو چې عقیده ده چې مړي اوري نو هغه د دې تلقین قائل دي او خخولو نه وروسته قبر باندې تلقین کوي. د کومو خلکو چې عقیده ده چې مړي نه اوري. نو هغه د دغه قسمه تلقین نه انکار کوي. بهر حال زیر بحث حدیث کې چې د کوم تلقین ذکر دی د هغې په کولو کې د هیچا اختلاف نشته دی. (المراقات ۴/۱۹۷).

د ایصال ثواب فایده: حضرت امام احمد بن حنبل رحمۃ اللہ علیہ وایي چې کله تاسو قبرستان ته لاړ شی نو هلته سورة فاتحه او معوذتین او سورة اخلاص ووايي او د هغې ثواب د قبرستان والو ته وبخښی. نو هغه ثواب هغه مړو ته رسیږي. (المراقات ۴/۱۹۸).

حضرت علي رضی اللہ عنہ وایي چې کوم سړی قبرستان ته لاړ شي او هغه یولس (۱۱) ځله سورة فاتحه ولولي او د هغې ثواب قبرستان والو ته وبخښي. نو د الله تعالی له اړخ نه هغه سړي ته په قبرستان کې خخ شوؤ مړو د شمیر برابر ثواب ملا وېږي. (المراقات ۴/۱۹۸).

حضرت ابو هریره رضی اللہ عنہ وایي چې د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ارشاد دی چې کوم کس قبرستان ته لاړ شي او سورة فاتحه او قل هو الله احد او سورة کوثر ووايي او الله ته عرض وکړي چې ای الله ما ستا کلام لوستلی دی. ما چې دا وخت څه لوستلي دي د دې ثواب په دې قبرستان کې خخ شوؤ مؤمنانو (سړو) او مؤمناتو (ښځو) ته ورکړي. نو په قبرستان کې چې څومره مړي دي نو هغه د الله تعالی په در کې د هغه

سړي لپاره شفاعت کونکي جوړ شي. (المرقات ۴/۱۹۸).

د حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روايت دی چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې کوه سړی قبرستان ته لاړ شي او (هلته د ایصال ثواب په غرض) سورة ياسين تلاوت کړي نو د قبرستان والو باندې عذاب که شي او هغه سړي ته په هدیره کې د بنخ شو سړو د شمیر په مقدار نیکی ورکړی کېږي. (المرقات ۴/۱۹۸).

بهر حال هدیره د لوبو ټوقو ځای نه دی بلکې د عبرت اخستلو ځای دی. څومره لوي لوي برجونه مرگ راگوزار کړل او په زمکه یې بنخ کړل. او د لوي برجونه د قبر خاوري څنگه و خوړل. هر مسلمان لپاره د دې وخت لپاره تیاری کول په کار دی. چا ویلی دي:

خبرے کن اے فلاں وغینت شمار عمر ❁ زان بیشتر که بانگ براید فلاں نماند

آں پیر لاشه سپردنذر خاک ❁ خاکش چنای بخورد که نام و نشان نماند

ای فلانی سړیه! نیکی کوه او عمر غنیمت وگنهد هغه وخت نه مخکې مخکې چې په لاؤد سپیکر باندې اعلان وشي چې فلانی مړ شو (وخوگوره) د دې بوډه کمزوری جسد چې کله په زمکه کې خنځ شو نو د قبر خاوري هغه داسي و خوړلو چې دهغې نوم او نښان پاتې نشو.

حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د خپل ورور په قبر باندې

﴿٢٥﴾ وَعَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ قَالَ: لَمَّا تُوفِّيَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ بِالْحُبَيْشِيِّ وَهُوَ مَوْضِعُ

ابن ابی ملیکه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي چې کله حضرت عبدالرحمن بن ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په حبشه کې يو مقام دی مړ شو

فَحِيلَ إِلَى مَكَّةَ فَدُفِنَ بِهَا فَلَمَّا قَدِمَتْ عَائِشَةُ

اودده جدمکي ته راوړی شو او دلته خنځ کړی شونو کله چې راغله حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا (د حج لپاره)

أَنَّ قَبْرَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ فَقَالَتْ:

مکي ته نو (د خپل ورور) عبدالرحمن رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قبر ته هم لاړله او هلته یې دا شعر وویل:

وَ كُنَّا كَنَدَمَانِي جَدِيَّةَ حِقْبَةَ
مِنَ الدَّهْرِ حَقٌّ قِيْلَ لَنْ يَتَّصَدَعَا

يعني مونږ دواړه د جزیمه د دوه ملگرو په شان چې
جدابه نه شو
تر یو ډیري مودي پورې تردې چې وویل شو چې
دا دواړه به کله هم جدانه شي

فَلَمَّا تَفَرَّقْنَا كَانِي وَ مَالِكَا
لِطُولِ اجْتِمَاعِ لَمْ نَبِثْ لَيْلَةً مَعَا

خو چې کله مونږ دواړه یعنی زه او مالک دواړه دیو
بل نه جدا شو
نو تر ډیري مودي پورې دیو بل سره د اوسیدو
باوجود هم دیو شپي دپاره هم سره یو ځای نه شو

ثُمَّ قَالَتْ : وَ اللَّهُ لَوْ حَضَرْتُكَ مَا دُفِنْتُ
ددې نه وروسته عائشې <small>رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا</small> وويل په الله قسم كه د مرگ په وخت كې زه موجوده وې نو ته به هلته ښخ كړې
إِلَّا حَيْثُ مِتَّ
شوی وی چیرته چې ته مړ شوی وي (ځكه مړی د هغه ځای نه چیرته چې مړ شوی وي بل ځای ته نه وړل
وَ لَوْ شَهِدْتُكَ
سنت او افضل دي او كه چیرته زه ستا د مرگ په وخت كې ستا په خوا كې موجوده وې نو هغه وخت به زه
مَا زُرْتُكَ. ^(۱)
ستا قبر ته نه راتللې.

توضیح : حُبشی: ځا باندې پدېش دی با ساکن دی او شین باندې کسره ده. ددې نه وروسته یا باندې شد دی. نُعَلِيّ په وزن باندې دی. د مکي مکرمي په ځکتني علاقو کې د نعمان اراک سره د یو غرنوم دی. چې د مکي مکرمي په اطرافو کې یو اړخ ته واقع ده. احابیش قریش همدې طرف ته منسوب دی. ځینې علماء لیکي چې د مکي نه د یو منزل په فاصله باندې دا ځای واقع دی. ځینو د شپږ میله مسافت لیکلي ده. دلته د حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ورور عبدالرحمن ابن ابی بکر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مړ شوی ؤ او د هلته نه خلکو مکي مکرمي ته راوړلو او په جنت المعلاة کې یې ښخ کړو. حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا د ښخیدلو نه وورسته د خپل ورور قبر ته راغله او په عجیبه انداز سره یې د رفاقت او د محبت اظهار وکړو. او بیا یې دوه شعرونه وویل. چې ددې او ددې دورور د حال ډیر مناسب حال ؤ معجم البلدان ج ۲ ص ۲۱۴ باندې تفصیل موجود دی. دا دوه شعرونه په حقیقت کې د یو شاعر ؤو چې د هغې نوم تمیم بن نویره ؤو. د هغې د ورور نوم مالک بن نویره ؤو. چې حضرت خالد بن ولید رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د جنگ یمایمه په دوران کې مړ کړی ؤو. قصه دا وه چې د حضرت ابوبکر صدیق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په زمانه کې د مرتدینو خلاف غټ جنگونه وشول. د بنو تمیم خلاف کاروایي وشوه او بیا په یمامه کې سخت جنگونه وشول.

مالک بن نویره د خپل قوم مشر ؤو. دا سړی د مسلمانانو په قبضه کې شو. حضرت خالد بن ولید رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ورسره خبري وکړي چې د هغې نه ورته اندازه وشوه چې دا واقعي مرتد دی. او اوس هم په ارتداد باندې قائم دی. لهذا هغې حکم وکړو چې دا مړ کړی. نو د هغې په حکم سره دا مړ کړی شو. ځینو لیکلی دي چې دا سړی د کوم مسلمان په لاس گیر شوی ؤو په غلطۍ سره د چا د لاسه مړ شو.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۳۷۱/۲ رقم الحديث : ۱۰۵۵.

بهر حال چې څنگه هم مړ کړی شو مگر د هغې ورور تمیم بن نویره چې ډیر ښه شاعر ؤ. هغې یو طوفان جوړ کړو چې زما ورور مسلمان ؤو. حضرت خالد بن ولید رضی الله عنه هغه قصداً مړ کړو. دا مقدمه د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه په دربار کې راغله. حضرت ابوبکر رضی الله عنه خو حضرت خالد بن ولید رضی الله عنه بری کړو خو د بیت المال نه یې د هغې ورور ته دیت ورکړو. (المراقات ۱۹۹-۲۰۰/۴).

حضرت عائشه رضی الله عنه دغه شعرونه دخپل ورور لپاره وویل او اشاره یې وکړه چې زموږ تعلق او دخپل ورور سره محبت داسې ؤ چې خلکو دا گڼله چې دا دواړه به کله هم جدا نه شي. د دې اوږد رفاقت او محبت نه وروسته چې یې کله ورور مړ شو نو اوس داسې محسوسېږي چې گویا کې مونږ کله هم نه ؤو یو ځای شوي. تمیم بن نویره په دې دوه شعرونو کې ځان او خپل ورور د جذیمه د دوه ملگرو سره مشابه کړو چې د هغوی د اوږد رفاقت او محبت او د اوږد تعلق داسې ؤو چې خلکو دا گڼله چې دا دواړه به کله هم جلا نه شي.

دلته دا خبره ضروري ده چې جذیمه وپیزندل شي او د هغې دوه هم نشین وپیژندلی شي چې په دې دوه شعرونو باندې په ښه توگه پوهه شی. او د دې حدیث ټول منظر مو په ذهن کې راشي.

د جذیمه ابرش دوه ملگري: جذیمه ابرش د عراق او د جزیره عرب په یوه زمانه کې مشهور زمانه کې بادشاه تیر شوی دی. هغه یو یو ښځې "زبا" وژلی ؤو. چې یوه ملکه ښځه وه. قصه داسې پېښه شوي وه چې جذیمه ابرش په خپله زمانه کې په یو بادشاه باندې حمله وکړه او هغه یې مړ کړو. د هغه بادشاه لورد هغې حکومت سنبال کړو. دا ښځه ډیره ښایسته وه. د هغې دومره اوږده ویختان ؤو چې خپل ځان به یې په هغې پټولو. دا بې واده وه. او واده یې نه کولو. د غټو غټو بادشاهانو د نکاح پیغامونه به یې ردول. چې د هغې پلار مړ کړی شو نو جذیمه ابرش هغې ته د نکاح پیغام ورولېږلو. هغې پیغام قبول کړو او په زړه کې یې قسم وخورلو چې دخپل پلار په بدل کې به ابرش مړ کوم.

نود واده وخت وټاکل شو او جذیمه ابرش دخپل لښکر سره د "زبا" اړخ ته واده زلمی جوړیدلو لپاره روان شو. د جذیمه یو وزیر ؤو چې د هغې نوم "قصیر" ؤو. هغه ډیر هوښیار ؤو. هغې ډیر کوشش وکړو چې بادشاه سلامت د هوکه ونه خوري. د مړ شوي د وارثانو د زړه نه کله هم د وژونکي د د انتقام بدل نه ختم کېږي. جذیمه وویل چې خپله د واده اظهار کړی دی ته هڅې شک کوي.

بهر حال کله چې ابرش زبا ته ورسیدلو نو زبا هغه قابو کړلو او ډیر په بې دردی سره یې د چت نه راخوړند کړو او په بدن کې یې ورله نشتر زنی وکړه او مړی یې کړو. او دخپل پلار د قبر سره یې خنګ کړو او دایې پري ولیکل چې ما دخپل پلار په بدل کې بادشاه مړ کړی دی. بیا د جذیمه وزیر قصیر ډیري حیلې وکړې او زبا ته راوړسیدو او ډیر په هوښیار توګه سره یې زیا قابو کړه مگر د مړ کولو نه مخکې هغې زهر وخورل او وي ویل چې زه دخپل لاس نه مړه کېږم. د قصیر د لاس نه مړه کېږم. دا یو جلا اوږد داستان

دی. چې ابن جوزی رحمه الله په لطائف الاذکبیا، کې ذکر کړی دی او په لفظه عسیبه کې دا قصه بیر په خوند وړ انداز سره ذکر ده.

اوس راشی چې جذیمه ابرش دوه هم نشین څوک وو. دا هم یو عجیبه اتفاق دی چې د جذیمه ابرش په دربار کې دوه هم نشین په خپلو کې وروڼه وو. د یو نوم مالک وو او د بل نوم عقیل وو. څلویښت ورځې (۴۰) داد جذیمه ابرش په دربار کې داسې یو ځای وو چې د چا خیال هم نه وو چې دا دوی په کله جلا شي او عربو به د دوی رفاقت د مثال په توګه پیش کولو. خو یو وخت داسې هم راغلو چې هغه دواړه په مرګ داسې جدا شول چې د چا خیال هم نه وو چې دا دواړه کله یو ځای وو. تسیم بن نویره او حضرت عائشه رضی الله عنهما دواړو د خپلو وروڼو رفاقت او بیایلتون به دې پس منظر کې وړاندې کړی دی. ما دا اوږد پس منظر ځکه وړاندې کړو چې په دې سره حدیث په صحیح باندې په صحیح طریقې سره پوهه شی.

ما د فنت: حضرت عائشه رضی الله عنهما د دوه خبرو اظهار وکړو او خپل خواهش او ارمان یې ښکاره کړو. یوه دا چې د خپل ورور د رفاقت په وخت کې زه هلته وی چرته چې یې ورور مړ شوی وو. نو ما به د مکې په قبرستان کې د خخولو لپاره د انتقالولو اجازت نه وی ورکړی ځکه مړي انتقالول خلاف شرع کار دی. او که ما د ورور د مرګ نه وروسته د هغې زیارت کړی وی نوزه به نزد هغې د قبر د زیارت کولو لپاره قبرستان ته نه وی راغلی ځکه د ښځو قبرستان ته تلل صحیح نه دي. (المراقات ۴/۲۰۰).

په ښخولو کې د "سل" طریقې هم ثابتې ده

﴿۲۶﴾ وَ عَنْ أَبِي رَافِعٍ قَالَ: سَلَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَعْدًا

رافع رضی الله عنه وایي چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم د سعد رضی الله عنه په جنازه کې د سرد طرف نه راوايستلو (یعنې

وَرَشَّ عَلَى قَبْرِهِ مَاءً.)^(۱)

هغدیې د سرد طرف نه په قبر کې کوز کړو) او د هغه په قبر باندې یې اوبه وشیندلي.

د سرد طرف نه د خاورې د اچولو شروع کول په کار دي

﴿۲۷﴾ وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى عَلَى جَنَازَةٍ ثُمَّ أَتَى الْقَبْرَ

حضرت ابو هریره رضی الله عنه وایي چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم په جنازه باندې مونځ وکړو بیا دې قبر ته راغلو

فَحَثًّا عَلَيْهِ مِنْ قَبْلِ رَأْسِهِ ثَلَاثًا. (۱)

اودسرد طرفه یی په قبر باندې درې موټې خاوره واچوله.

په قبر باندې کیناستل یا تکیه وهل منع دي

﴿۲۸﴾ وَعَنْ عَمْرِو بْنِ حَزْمٍ قَالَ: رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُتَكِنًا عَلَى قَبْرِ

عمر بن حزم رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَايِي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زه دیو قبر په سهاره (ملاست یا ناسته باندې) ولیدلم

فَقَالَ: لَا تُؤْذِ صَاحِبَ هَذَا الْقَبْرِ أَوْ لَا تُؤْذِهِ. (رَوَاهُ أَحْمَدُ).

وي فرمایل چې "ته دې قبر والا ته تکلیف مه ورکوه یا یې دا و فرمایل چې دیته تکلیف مه ورکوه".

توضیح: د مړي تدفین او قبر ته کوزولو د کیفیت ټول تفصیلات به په دې حدیثونو کې راغلل. مخکې

به په مړي باندې ژړلو او دعای بیان راروان دي.

چې مې د قبر خواته راشی دیدن به ❀ نه وي لاس به پورته کړي مئینه

یعنې کله چې زما د قبر خواته راشي نوزیارت او ملاقات خو به نه کېږي بس د دعاء لپاره لاسونه او چت

کړه.

۵ جمادی الثاني ۱۴۱۰ هـ

باب البكاء على الميت په مړي د ژړا کولو بيان

قال الله تعالى: ﴿وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاغِبُونَ﴾ (سورة البقرة آيت : ۱۵۶).

د خپلوانو او دوستانو په مرگ سره انسان ته د غم او د درد لاحق كيدل يو فطري او طبعي امر دی. د ژړه او د مازغو د دې غم په وجه د سترگو نه او بڼکي توپدل هم يو طبعي او غير اختياري عمل دی. دين اسلام دا چې يو کامل او پوره بلکي اکمل مذهب دی نو ځکه د انسان د ژوند په هېره شعبه کې هغې ته لارښودنه کوي. ځکه د غم او خوشحالی په هره موقع باندې د اسلام قانون او طريقې شته دی.

همدغه سلسله کې د نظر د لاندې باب کې اسلام د چا په مرگ باندې د زړيدلو په سلسله کې د اعتدال لاره خودلي ده. اسلام په طبعي جذباتو باندې پايښې نه ده لگولي. لهنداد اجازت د ژړا اجازت يې ورکړی دی. خود اعتدال نه ډيرو اوړيدلو باندې پايښې ده يعنې جزع فزع او چغې وهل او د ژبي نه نامناسبه کلام باندې پايښې ده. د غم طبعي اثرات ډير تر درې ورځو پورې وي. نو ځکه تر درې ورځو پورې د غم کولو اجازت شته دی.

د غمرازي مطلب دا دی چې زيب او زينت پريخودل او د غم او مصيبت په حالت کې پاتي کيدل. د درې ورځو نه ډير په مړي باندې د غم کولو اجازت نشته دی. خو بنځه خپل ميره باندې تر څلور مياشتي او لس ورځو پورې غمرازي کولی شي. ځکه د هغې غم ډير لويي وي. د هغې ټول کور وران شوی وي. د درې ورځو نه ډير د غم په وجه او بڼکي تويولو اجازت شته دی. کله چې دا غم رايا د شي نو د ژړلو ممانعت نشته دی. په ژړا کې شريعت اعتدال ښودلی دی. چغې وهل حرام دې او مړي باندې بي ځايه قصيدي ويل او د بي ځايه تعريفونو پل ټرل جائز نه دي.

د خپلوانو په مرگ باندې تعزيت کول مسنون دي د تعزيت مطلب دا دی چې په غم کې د مړي پسماندگانو ته صبر و ثبات او سنجيدگی او د وقار تلقين وکړی شي. او د آخرت د اجر او ثواب تذکره ورته وکړی شي. نبي کریم ﷺ د حضرت جعفر او حضرت زید او د عبد الله بن رواحه رضي الله عنهم په شهادت کې په مسجد نبوی کې کيناستو او صحابه کرام رضي الله عنهم راغلل او تعزيت يې کړی وو. لهندا په جومات کې کيناستل ډير بهتر دي. د تعزيت وخت فقط درې ورځي دی. د دينه ډير مکروه دی. خو که غم خپلی فی الحال موجود نه وي نو کله چې ملاقات وشي نو هغه وخت تعزيت وکړی. د مړي د ښخولو نه وروسته تعزيت کول د مړي د ښخولو نه مخکې بهتر دي. د مړي کور والو ته خوراک ليرل هم د تعزيت

برخه ده. د تعزیت په وخت کې دا الفاظ ادا کول په کار دي: "ان الله ما اخذو له ما اعطى وكل شيء عنده باجل مسى" انا لله وانا اليه راجعون".

او دا الفاظ هم ویلي شي: عظم اجرک وغفر مصابک.

الفصل الأول

د زوي په مرگ باندې د نبي کریم صلی الله علیه وسلم غم

﴿١﴾ عَنْ أَنَسٍ قَالَ : دَخَلْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى أَبِي سَيْفِ الْقَيْنِ
انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې (یوه ورځ) مونږ د نبي کریم صلی الله علیه وسلم سره د ابوسیف آهنگر کورته لاړو چې د (نبي
وَ كَانَ ظَنُّرًا لِإِبْرَاهِيمَ فَأَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِبْرَاهِيمَ
عَلَيْهِ السَّلَامُ د زوي) د ابراهیم رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د دایه خاوند و نبي علیه الصلوة والسلام ابراهیم رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په (غیره کې) واخستو
فَقَبَّلَهُ وَ شَتَّهُ
او ښکل یې کړو او بویې کړو (یعنې خپله خوله او پوزه یې په دده داسې کیخوډه لکه شوک چې خوشبو بویوي)
ثُمَّ دَخَلْنَا عَلَيْهِ بَعْدَ ذَلِكَ وَ إِبْرَاهِيمُ يَجُودُ بِنَفْسِهِ
ددې واقعې نه یوڅو ورځې وروسته مونږ بیا د ابوسیف کره لاړو چې ابراهیم رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د نزع په حالت کې و
فَجَعَلَتْ عَيْنَا رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَدْرِقَانِ . فَقَالَ لَهُ
نو (دده په دې حالت لیدوسره) د نبي کریم صلی الله علیه وسلم دسترگونه او ښکې روانی شوي نو ورته یې وویل
عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ : وَ أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ؟ فَقَالَ : يَا ابْنَ عَوْفٍ
عبد الرحمن بن عوف چې یار رسول الله! ته ژاري؟ نبي علیه الصلوة والسلام وفرمایل ای دعوف زویه! (د اوبنکو
إِنَّهَا رَحْمَةٌ ثُمَّ اتَّبَعَهَا بِأُخْرَى فَقَالَ :
تویدل) رحمت دی ددې نه وروسته د نبي علیه الصلوة والسلام سترگو او ښکې تویدل شروع کړي نبي علیه الصلوة والسلام وفرمایل
إِنَّ الْعَيْنَ تَدْمَعُ وَ الْقَلْبَ يَحْزَنُ وَلَا نَقُولُ
سترگې او ښکې تویه وي او زړه غمجن دی. مگر ددې باوجود هم مونږ په ژبه دا الفاظ دی چې په هغې

إِلَّا مَا يُرْضِي رَبَّنَا وَ إِنَّا بِفِرَاقِكَ يَا إِبْرَاهِيمَ لَمَحْزُونُونَ^(۱).

زمونز پروردگار راضي دی: ای ابراهيم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ! بيشکه مونز ستا په بيلتون باندې غمجن يو.

توضیح: ابی سیف: د ابوسیف نوم براء ؤ دده د بنځې نوم خوله رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ؤ چې د حضرت ابراهيم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دايه وه. (المركات ۴/۲۰۲).

القبن: يعنې ابوسيف په ذاتي کسب لوهار ؤ. حضرت ابراهيم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د ماريه نه پيدا شوی ؤ. شپاړس اولس مياشتو په عمر کې مړ شو. (المركات ۴/۲۰۲).

وكان ظمرا: يعنې ابوسيف د ابراهيم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د دايه ميره ؤ. د ميره کيدلو په نسبت سره هغې ته هم ظمرا يعنې دايه وويل شو. (المركات ۴/۲۰۲).

يجود بنفسه: د روح سخاوت يې کولو يعنې د نزع په حالت کې ؤ. دهغه ساه وتله. (المركات ۴/۲۰۲).

وانت يا رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: حضرت عبدالرحمن بن عوف دا خيال ؤو چې مرگ خود تقدير الهی په حکم راضي. عام خلک خو په داسي موقع باندې ژاړي خود نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ژړا د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د شان او د عظمت او د کمال معرفت په وجه حضرت عبدالرحمن بن عوف رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نااشنا او عجيبه يې وگنله چې يا رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته هم ژاړي؟ (المركات ۴/۲۰۳).

نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې ژړا رحمت دی يعنې زما سترگي د بي صبری او د جزع فزع په وجه اوبنکي نه تويوي بلکي د شفقت او د رحمت نتيجه ده. ځکه کوم سړي چې په سينه کې کاڼه نه بلکي زړه لري نو د شفقت او د رحمت په وجه يې د سترگو نه اوبنکي روانېږي. د دې فرمان نه وروسته د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د سترگو نه اوبنکي نورې هم رواني شوي او نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې زړه غم جن دی. په دې کې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اشاره وکړه چې به داسي موقعو کې د سترگو نه اوبنکي نه ځې نو په حقيقت کې يې په زړه کې درځي دونکي زړه نه بلکي د کاڼي يوه ټوټه ده. په داسي احوالو کې غم جن کيدل د اهل کمالو په نزد د کامل کيدلو نښه ده. او چې لخت جگر د سترگو مخامخ ساه ورکوي نو د سړي په مخ باندې تازه والی او خنده وي نو دا کمال نه بلکي د نقص او د زوال علامت دی. (المركات ۴/۲۰۳).

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۷۲/۳ رقم الحديث ۱۱۲۰۳، ومسلم في صحيحه ۱۸۰۷۴ رقم الحديث ۲۳۱۵/۶۲، وأبو داود في

السنن ۲۹۳/۳ رقم الحديث ۳۱۲۶، وابن ماجه ۵۵۶/۱ رقم الحديث ۱۵۸۹، وأحمد في المسند ۱۹۴۳.

د نوسي په مرگ باندې د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ژباړه

﴿٢٦﴾ وَعَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ قَالَ : أُرْسِلَتْ ابْنَةُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَيْهِ :
اسامه بن زيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې پيغام راوليېر لود نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لور (زينب رَضِيَ اللهُ عَنْهَا) نبي عَلَيْهِ السَّلَام ته
إِنَّ ابْنًا لِي قُبِضَ فَأَتَانَا . فَأَرْسَلْنَا
د چاپه واسطه چې زما زوي ساه ورکوي نو ځکه زما ته راشه نبي عَلَيْهِ السَّلَام (دې ته په جواب کې) ورو ليرېل
يُقْرِئُ السَّلَامَ وَ يَقُولُ : إِنَّ لِلَّهِ مَا أَخَذَ وَ لَهُ مَا
د سلام نه وروسته چې کوم شي (اولادو وغيره) خدای واخستل هغه هم دده ؤ و او د الله تعالی دي هغه شيان
أَعْطَى
چې کوم يې ورکړی وي (لهذا دده په مرگ باندې جزع جزع کول په کار نه دي ځکه د هغه امانت ؤ چې بيرته
وَ كُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِأَجَلٍ مُّسَمًّى
يې واخيستو) او د الله تعالی په نزد د هريو شيو يو وخت مقرر دی (ستاد زوي ژوند د همدومره وړ خود پاره
فَلْتَصْبِرْ وَ لْتَحْتَسِبْ .
ليکل شوی ؤ چې خومره ورځي هغه ژوندی ؤ) پس ته صبر وکړه او د خدای نه د صبر طلب گاره شه زينب
فَأَرْسَلَتْ إِلَيْهِ تَقْسِمُ عَلَيْهِ لِيَأْتِيَنَّهَا
رَضِيَ اللهُ عَنْهَا بيا سپري راوليېر لور او دا ځل هغې نبي عَلَيْهِ السَّلَام ته قسم ورکړو چې خامخا راشه نبي عَلَيْهِ السَّلَام
فَقَامَ مَعَهُ سَعْدُ بْنُ عَبَادَةَ وَ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ وَ أَبِي بَنْ كَعْبٍ وَ زَيْدُ ابْنُ ثَابِتٍ وَ رِجَالٌ
پاسيد لوسعد بن عباده، معاذ بن جبل، ابی بن کعب، زيد بن ثابت رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ او څه نور صحابه کرام رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ
فَرَفَعَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الصَّيِّئُ
کله چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خپلې لور ته ورسيد نو ماشوم يې د نبي عَلَيْهِ السَّلَام په غيږه کې کيخود و چې
وَ لَفْسُهُ تَتَّقَعَقُ ففَاضَتْ عَيْنَاهُ . فَقَالَ سَعْدُ :
د ساه و تلو په حالت کې ؤ ددې په ليدو سره د نبي عَلَيْهِ السَّلَام دسترگونه او بڼکي رواني شوي سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل
يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا هَذَا ؟ فَقَالَ : هَذِهِ رَحْمَةٌ جَعَلَهَا اللَّهُ فِي قُلُوبِ عِبَادِهِ .
چې يا رسول الله! دا څه دي؟ نبي عَلَيْهِ السَّلَام وفرمايل دارحمت دی چې الله پيدا کړي د خپلو بڼده گانو په زړونو

فَإِنَّمَا يَرْحَمُ اللَّهُ مِنْ عِبَادِهِ الرَّحِمَا (۱)

کې (ښه یې واوره) الله په خپلو بندگانو کې فقط په هغه چارحم او مهرباني کوي په چاکې چې درحم جذبه وي

توضیح: ابنة النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: حضرت زينب رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ترې نه مراد ده چې د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مشرهوره چې د ابو العاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په نکاح کې وه. د هم هغې د زوي واقعه ده. (المراقات ۴/۲۰۳).

قبض: يعنې دزنکدن په حالت کې دی. اوس اوس مړ کيدونکی دی. گویا کې مړ شوی دی. د اناه یز حکه ضروري دی چې د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د راتگ پورې ماشوم ژوندي ؤر. (المراقات ۴/۲۰۳).

تتققع: دساه وتلو په حالت کې چې کله ساه بی ربطه او خکته بره کېږي او اټکي شروع شي هغه حالت په دې لفظ کې بیان شوی دی. (المراقات ۲۰۳-۴/۲۰۴).

تقسم عليه: يعنې حضرت زينب رَضِيَ اللهُ عَنْهَا نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته قسم ورکوي چې ته ضرور راشه. معلومه شوه چې نورو له قسم ورکول د عربو په معاشره کې ؤو او زموږ په معاشره کې هم شته دی. اگر که دا قسم په بل باندې لازم نه دی.

په مړي باندې ژړا منع نه ده خو چغې وهل منع دي

﴿۳﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: اشْتَكَيْ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ شَكْوَى لَهُ فَأَتَاهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

عبد الله بن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي يو ځل سعد بن عباده بيمار شونو لاړونبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دده بيمار پرسي.

يَعُودُهُ مَعَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ وَ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ وَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ فَلَمَّا

ته لاړواو عبد الرحمن بن عوف، سعد بن ابی وقاص او عبد الله بن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم ورسره ؤو کله چې

دَخَلَ عَلَيْهِ وَجَدَهُ فِي غَاشِيَةٍ فَقَالَ: (قَدْ قُضِيَ؟

نبي عَلَيْهِ السَّلَام ورسيدو نو هغه بي هوشه ؤ نبي عَلَيْهِ السَّلَام پوښتنه وکړه چې آيا د امر شوی دی؟ صحابؤ

قَالُوا: لَا يَا رَسُولَ اللَّهِ فَبَكَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل چې يا رسول الله! نه" نبي عَلَيْهِ السَّلَام (چې د سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دا حالت وليدلو) نو په ژړا شو.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۵۱/۳ رقم الحديث ۱۲۸۴، ومسلم في صحيحه ۶۳۵/۲ رقم الحديث ۹۲۳/۱۱، وأبو داود في السنن

۱۹۲/۳ رقم الحديث ۳۱۲۵، وأحمد في المسند ۲۰۴/۵.

فَلَمَّا رَأَى الْقَوْمُ بُكَاءَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَكَوْا فَقَالَ : أَلَا تَسْمَعُونَ ؟

چې صحابو ښي عليه السلام په ژړا وليدو نو هغوی هم په ژړا شو. بيانبي عليه السلام وفرمايل: ښه يې واوري!

أَنَّ اللَّهَ لَا يُعَذِّبُ بِدَمْعِ الْعَيْنِ وَلَا بِحُزْنِ الْقَلْبِ

الله تعالى دسترگوپه او ښکو تو يو لوباندي او د زړه په غمجن کيدو باندې عذاب نه ورکوي. ښي عليه السلام

وَ لَكِنْ يُعَذِّبُ بِهَذَا وَ أَشَارَ إِلَى لِسَانِهِ أَوْ يَزْحَمُ

ژبي ته په اشارې کولو سره وفرمايل چې البته الله تعالى ددې په وجه عذاب هم ورکوي او رحم هم. او دغه

وَ إِنْ الْمَيِّتُ يُعَذِّبُ بِبُكَاءِ أَهْلِهِ عَلَيْهِ. (۱)

شان مري ته د خپل کور والود ژړا په وجه عذاب ورکوي.

توضیح: حضرت سعد رضي الله عنه د انصارو د يوې قبيلې سردار و او يو ځل بيمار شونو ښي کریم صلى الله عليه وسلم يې بيمار پرسي. ته لاړو. ښي کریم صلى الله عليه وسلم سره دهغه عزتمند ملگري حضرت عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه، عبدالله بن مسعود رضي الله عنه او سعد بن ابی وقاص رضي الله عنه ورسره وو. حضرت سعد رضي الله عنه يو جليل القدر صحابي و. کله چې ښي کریم صلى الله عليه وسلم د هغې کور ته ورسيدو نو حضرت سعد رضي الله عنه د بې هوشۍ په حالت کې و. ښي کریم صلى الله عليه وسلم پوښتنه وکړه چې آيا دا مړ شوی دی. هغوی ورته وويل چې نه. بيا ښي کریم صلى الله عليه وسلم د خپل ملگري په حالت باندې په ژړا شو. د ښي کریم صلى الله عليه وسلم ژړا چې کله هلته شته خلکو وليدو نو ټول په ژړا شول. ښي کریم صلى الله عليه وسلم ورته مسئله په خودله سره وفرمايل چې فقط په غمجن کيدلو او په ژړا باندې الله تعالى سزا نه ورکوي. خو که په چغو، جزع فزع کولو او د جاهليت په نعرو وهلو سره عذاب ورکوي. بيا ښي کریم صلى الله عليه وسلم دا ضابطه بيان کړه چې "وان العبد يعذب ببكاء اهله عليه" يعنې په چغو وهلو او په نوحه کولو باندې مري ته عذاب ورکول کېږي. (المراقات ۲۰۶-۲۰۷/۴).

د ژوند په ژړا باندې مري ته عذاب ولي ورکول کېږي؟ ښي کریم صلى الله عليه وسلم د دې ارشاد د لاندې يوې قاعدې طرف ته اشاره وکړه چې د توضیح او تشریح قابل ده.

سوال: دلته د حديث دا برخه په ظاهر کې د قرآن عظيم د يو آيت سره معارض معلومېږي. آيت دا دی چې
 د الله فرمان دی ﴿وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى﴾ يعنې هر سړی د خپل فعل او عمل ذمه واردی. د خپل فعل

او قول بوجه به خپله او چتوي. هيڅ يو کس د بل کس بوجه نه او چتوي. د آيت مفهوم او مضمون خودا دی چې په مړي باندې کله د هغې اهل و عيال او خپلوان او عزيزان ژاري نو د هغوی د زاړه وبال به په مړي نه وي. بلکي د هغې ذمه واران خپله د ژړا والادي. خود بحث لاندې حديث په واضحه توگه وايي چې د پسماندگانو په ژړا باندې مړي ته عذاب ورکول کېږي دا ښکاره تعارض دی د دې څه جواب دی؟ **جواب:** دا حديث دا چې په ډيرو طريقو سره ثابت دی. او صحيح دی. لهذا علماء کرامو د آيت او د حديث په مينځ کې د تعارض لري کولو دپاره ډير توجهيات کړي دي او حديث يې مؤل گڼلو باندې تاويلونه کړيدي.

۱: ام المؤمنین حضرت عائشه رضي الله عنها دا توجیه کړي ده چې د دې حديث تعلق د يو جزئی واقعی سره ده. هغه دا چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم يو ځل د يهودیې ښځې په قبر باندې تيريدلو. هلته خلکو د هغې په قبر باندې ژړل نو نبي کریم صلى الله عليه وسلم فرمايل چې په قبر کې دې يهودیې ښځې ته عذاب ورکول کېږي او خلک په دې باندې ژاري يعنې خلک په هغه مړه شوي ښځې پسي ژاري. حال دا چې د کفر په وجه ملعونه ده او په سخت عذاب کې اخته ده. په راروان حديث ۲ کې د حضرت عائشه رضي الله عنها کلام موجود دی. (المرقات ۲۰۷-۲۰۸/۴).

د حضرت عائشې رضي الله عنها خيال دا دی چې حديث په خپل ځای باندې صحيح او ثابت دی د هغې نه انکار نه دی. خود د دې حديث چې کوم مفهوم حضرت ابن عمر رضي الله عنهما گڼلی دی هغه صحيح نه دی. ځکه ابن عمر رضي الله عنهما يوه جزئی واقعه د کليه او د ضابطې په توگه وړاندې کړې ده چې پري آيت او حديث کې تعارض پيدا شو. د ابن عمر رضي الله عنهما نه په دې کې خطا شوي ده. هغې د دروغ ويول اراده نه ده کړي فقط په مفهوم کې د هغې نه غلطې شوي ده گویا کې حضرت عائشه رضي الله عنها د "ان الميت يعذب ببكاء اهله عليه" الفاظ د حضرت ابن عمر رضي الله عنهما د طرف نه گڼي. ټول بحث د دې باب په فصل ثانی کې د حديث ۲۱ په متن کې ذکر دی.

د حديثونو شارحين وايي چې دا حديث د ابن عمر رضي الله عنهما نه منقول نه دی بلکي نور ډيرو صحابو رضي الله عنهم نه هم دا الفاظ رانقل کړي دي. مثلاً په دې باب کې راتلونکی حديث ۲۱ کې حضرت عمر رضي الله عنه خپله دا الفاظ نقل کوي "تبكى على و قد قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان الميت ليعذب ببعض بكاء اهله عليه".

دا الفاظ د عامه قاعدې طرف ته اشاره کوي جزئی واقعه نه ده. دغه شان د بحث د لاندې حديث کې هيڅ يو جزئی واقعي طرف ته اشاره نشته دی. لهذا عام صحابو رضي الله عنهم او شارحينو د حضرت عائشه رضي الله عنها دا تاويل نه دی قبول کړی.

بهر حال د حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د توجیه خلاصه ده ده چې د حدیث تعلق د یهودیې ښځې سره دی چې د کفر په وجه ورته په قبر کې عذاب ورکول کېږي. د اهل او عیال د ژړا په وجه نه ورکول کېږي. دغه شان د ﴿ولا تزرو وازرة وازراخری﴾ نه د دې حدیث تعلق پاتې شو او نه تعارض. (المراقات ۴/۲۰۸).

۲: نورو علماؤ او شارحینو د دې حدیث توجیه داسې کړي ده چې مړي ته د هغې د اهل و عیال په ژړا باندې عذاب وي چې مړی په خپل ژوند کې دا وصیت وکړی چې کله زه مړ شم نو په ما باندې ښه وژاړی نو خپله د مړي گناه ده. لکه د جاهلیت په زمانه کې به خلکو وصیت کولو. (المراقات ۴/۲۰۸).

طرفه بن العبد داسې وصیت کوي:

اذا مت فأنعيني بما انا اهله * و شقي على الجيب يا ابنة معبد
یو بل شاعر د ټول کال د ژړا نه وروسته قبر ته مخاطب شو او وایي چې ما په تا باندې د ژړا حق پوره کړو اوس زه معذروه یم.

الى الحول ثم اسم السلام عليكم * و من يبک حولا كاملا فقد اعتذر
۳: ځينو علماؤ دا تاویل کړی دی چې دا عذاب هغه وخت وي چې مړي په خپل ژوند کې ښه معلوم وي چې په کور والو کې د ماتم کولو او د چغو وهلو دود دی او د دې باوجود هم چپ پاتې شو او د نه ژړلو تاکید یې ونه کړو نو دا هم د دې سړي خپل جرم او خپله گناه ده. لهذا د آیت سره هیڅ تعارض نشته دی. (المراقات ۴/۲۰۸).

۴: یوه توجیه دا هم ده چې د دې عذاب نه مراد هغه عذاب دی چې په قبر کې مړي ته هغه وخت کې ورکوي کله چې د مړي وارشان بي ځایه تعریفونه کوي او د مړي نیکی داسې بیانوي. "واجبلاه" نو فرښتي په قبر کې مړی وهي چې وایه ته غروي. لکه په حدیث ۲۴ د دې ذکر موجود دی.

د شیعه گانو په شان سینه وهل او څېړل حرام دي

﴿٤﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَيْسَ مِنَّا مَنْ

عبد الله ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل: نه دې زموږ د جملې نه هغه

ضَرَبَ الْخُدُودَ وَ شَقَّ الْجُيُوبَ وَ دَعَا بِدَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ. (١)

شوکه چې مخونه وهي، گريوان شلوي او جاهلیت د وخت پشان او از اوچت کړي.

توضیح: لیس منّا: بار بار لیکل شوي دي چې لیس منّا زموږ نه ده دی مطلب دا دی چې دا سړی د

(١) أخرجه البخاري في صحيحه ١٦٣/٣ رقم الحديث ١١٢٩٤. وسلم في صحيحه ٩٩/١ رقم الحديث ١٠٣/١٦٥٠.

هغه خاص شعبي او په خاص فعل کې زموږ د مسلمانانو په طريقه نه دی. نور په اسلام باندې قائم دی. خو په دې مسئله کې زموږ نه نه دی. د دې دا مطلب نه دی چې د دې جرم کول باندې دا سپری کافر شو. ځکه د اهل سنتو په نزد د گناه کبیره په ارتکاب سره سپری د اسلام نه نه خارجېږي. خلافاً للخوارج والبعثله. د مخ وهلو، سینه وهلو او ويختانو شکولو هم دا يو حکم دی چې دا حرام دي. او د جاهليت دا نعره ده چې هغه د اسلام خلاف او د اسلام د اصولو خلاف کلام وکړي او چغې وهل شروع کړي، د جاهليت نعرې ولگوي او نوحه وکړي. که دا چانه وی ليدلي نو د شيعه گانو ماتمونه او جلوسونه وگوري چې د ديار لس سوه (۱۳۰۰) زرو شهيدانو باندې بين (په زوره چيغې سوري وهل) کوي او په صحابو باندې تبراندازي کوي. دا حديث په هغه بد بختو باندې ډير سخت رد کوي. (المراقات ۴/۲۰۸).

مړي ته په چغو ژړل او ځان وهل منع دي

﴿٥٥﴾ وَعَنْ أَبِي بُرْدَةَ قَالَ : أُغِيِيَ عَلَى أَنِّي مُوسَى فَأَقْبَلَتْ
ابن برده <small>رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ</small> راوي دی وایي چې يو ځل ابو موسی <small>رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ</small> بي هوشه شو او په چغو چغو ژړا شروع کړه
امْرَأَتُهُ أُمُّ عَبْدِ اللَّهِ تَصِيحُ بِرَنَّةٍ ثُمَّ أَفَاقَ فَقَالَ : أَلَمْ
بنځې دده ام عبد الله <small>رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا</small> . کله چې موسی <small>رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ</small> په هوش کې شو نو ورته یې وویل چې آیاتاته نه ده
تَغْلِيي ؟ وَ كَانَ يُحَدِّثُهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ
معلومه چې چيغې وهل څومره بد دي نور اوي چې) بيا ابو موسی <small>رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ</small> دا حديث بيان کړو چې نبي کریم
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : أَنَا بَرِيءٌ مِمَّنْ حَلَقَ
<small>صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> فرمایلي چې زه دهغه کس نه بيزازه يم چې دمصیبت او حادثی په وخت کې ويختان واړه کړي
وَ صَلَّقَ وَ خَرَقَ . وَلَفْظُهُ لِمُسْلِمٍ . ^(۱)
په چغو چغو ژړای او خپلي جامې وشلوي.

توضیح: حلق: ويختان واړه کولو ته حلق وایي. مراد ترې نه ويختان رابنکل دي يا په يوه علاقه کې د حادثی په وخت کې د ماتم په توگه ويختان واړه کول کېږي نو هغه مراد دی. (المراقات ۴/۲۰۹).

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۶۵/۲ رقم الحديث ۱۲۹۶، ومسلم في صحيحه ۱۰۰/۱ رقم الحديث ۱۰۴/۱۶۷، وابن ماجه ۵۰۵/۱ رقم الحديث ۱۰۹۶.

صلق: مري باندې چغې وهل او بين (نوحه) كولو ته صلق وايي. (المركات ۴/۲۰۹).

خرق: د جامو شكولو او گريوان راخلكو نه كنايه ده چې په عامه توگه يې خلك په غم كې كوي. په حديث كې هم په شيعه شعه باندې زبردست رد كېږي. (المركات ۴/۲۰۹).

دا امت خلوږ بد خصلتونه نه پرېږدي

﴿٦٦﴾ وَعَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْعَرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَزْبِعُ فِي أُمَّتِي
ابو مالک اشعري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اوي دي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل څلور خبرې داسې دي زما په امت
مِنْ أَمْرِ الْجَاهِلِيَّةِ لَا يَتْرُكُونَهُنَّ: الْفَخْرُ فِي الْأَحْسَابِ وَ الطَّعْنُ فِي الْأَنْسَابِ
کې د جاهليت د زمانې چې دا به زما د امت څه خلك پرې نه ږدي ۱: حسب باندې فخر کول ۲: نسب باندې طعن
وَ الْإِسْتِسْقَاءُ بِالنُّجُومِ وَ النِّيَاحَةُ . وَ قَالَ : النَّايِحَةُ
کول ۳: دستور په ذريعه او به غوښتل ۴: نوحه کول او نبي عَلَيْهِ السَّلَام د احم و فرمايل: که نوحه کونکي بنځي
إِذَا لَمْ تَتُبْ قَبْلَ مَوْتِهَا تُقَامُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ عَلَيْهَا سِرْبَالٌ مِنْ قَطْرَانَ
د مرگ نه مخکې توبه ونه کړه نو هغه به قیامت کې په داسې حال کې او درېږي چې دهغې په بدن باندې به د
وَ دِرْعٌ مِنْ جَرَبٍ. (١)
گوگر او د خارښ قرتی وي.

توضیح: الاحساب: حسب بنه صفاتو ته وايي چې په انسان کې موجود وي او دهغې په وجه به هغه خپل ځان د نورو نه افضل او بهتر گڼي. لکه فصاحت او بلاغت او د جرأت او د شجاعت صفات دي. دلته د حسب نه همدغه صفات مراد دي. اگرچه حسب اصل کې د انسان د مور د طرف نه سلسله نسب ته وايي. لکه څنگه چې نسب د پلار د طرف نه سلسله نسب د پاره ويل کېږي. به نسب باندې د طعن کولو مطلب دا دی چې دا سړی د بل سړي په پلار نيکه باندې نیوکه کوي چې دهغوی په فاميل او نسب کې عيب لټونه وکړي، په هغې کې چينجې راوړسي او دهغې د پلار نيکه درجي د بد ويلو په ذريعي سره د کمولو کوشش کوي. اسلام دا دواړه شيان منع کړل چې په دې سره خپل لويوالی او د بل مسلمان تحقير کېږي. خو که د کفر په مقابل کې يو مسلمان خپلې نيکۍ بيانوي نو دا جائز ده. (المركات ۴/۲۱۰).

(١) أخرجه مسلم في صحيحه ٦٤٤/٢ رقم الحديث: ٩٣٤/٢٩، وأحمد في المسند ٣٤٢/٥.

الاستسقاء بالنجوم: د دې مطلب دا دی چې باران الله وروي او يو سړي د يو ستوري طرف ته اشاره کوي مثلاً وايي بچې دا باران د نيچتر ستوري يا د سهيل ستوري وکړو يا د هغې د راتللو په وجه دا باران وشو نو دا د شرک برخه ده ځکه منع ده. (المراقات ۴/۲۱۰).

النياحه: پخوا زمانه کې به د غم په موقع باندې د بازار نه په کرايه باندې د ژړا دپاره بنځې راوستلې کيدلې او هغې به مړي بي ځايه محاسن بيانول. خپله به يې هم ژړل او نور به يې هم ژړول او په مړي باندې ښه نوحه خواني او بين وکړو او روپۍ به يې اخستلې. د دغې ممانعت په دې حديث کې دی. نن سبا هم د نياحه مختلف شکلونه موجود دي. ځينې ځل د تعزيت په جلسو کې نوحه ټول منظر مخي ته راځي. (المراقات ۴/۲۱۰).

قطران: د يو بوتې نوم دی چې نوم يې ابهل دی. د دینه يوه توره ماده راوځي چې ډيره بد بوډاره وي. او په هغې کې د گرمۍ حرارت وي او هغه ډير زراور اخلي. (المراقات ۴/۲۱۱).

دغه ماده د دوا په طور په اوبانو باندې مگل کېږي. چې په هغې سره خارښ سوځي. او ډير تکليف وي. د "تارکول" په شان يوشی دی. د نرم تارکول په شان وي. پښتو کې ورته "رنزړه" وايي. د دې بوتې په کوهستان او د کشمير په لري او چتو ځنگلونو کې دي. د دې لرگي د تيل په شان سوځي.

د حديث مطلب دا شو چې نوحه کونکي ښځه که توبه ونه باسي نو د قيامت په ورځ به هغې ته د قطران جامه اغوستلې کېږي. د دې طريقه به دا وي چې اول به د هغې په بدن سخت خارښ شروع شي بيا به ورته

د دینه جوړ شوی جامه واغوستلې شي. چې بدن به يې پرې وسوځي او اور به ورته ولگي "ولباسهم

من قطران وتغشى وجوههم النار".

د غم په اول باندې صبر کول معتبر دی

﴿۷﴾ وَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ : مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

انسان رضي الله عنه وايي چې يو ځل نبي کریم صلى الله عليه وسلم د يوې ښځې په خواتهريدو چې د يو قبر خوا کې يې په

بِامْرَأَةٍ تَبْكِي عِنْدَ قَبْرِ فَقَالَ : اتَّقِي اللَّهَ

چغو چغو ژړل نبي عليه السلام ورته وفرمايل د خداى د عذاب نه ویر پرېره (يعنې نوحه مه کوه گينۍ په عذاب کې

وَ اصْبِرِي

به اخته شي) او صبر وکړه. هغه ښځې نبي عليه السلام ونه پيژندو (نو د نبي عليه السلام په خبره اوریدو سره يې)

قَالَتْ : إِلَيْكَ عَنِّي فَإِنَّكَ لَمْ تُصَبِّ بِمُصِيبَتِي

وويل چې زمانه لري شه (ته زما په غم څه پوهېږي) ځکه ته زما په مصيبت کې نه يې راگير شوی (کله چې

وَلَمْ تَعْرِفْهُ فَقِيلَ لَهَا : إِنَّهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ .

نبي عَلَيْهِ السَّلَام د هغه ځای نه لارو نو) هغې ته وويل شو چې د انبي عَلَيْهِ السَّلَام ؤ (بيا څه ؤ) چې هغه (په منډه)

قَالَتْ بَابَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمْ تَجِدْ عِنْدَهُ بَوَائِبِنِ

د نبي عَلَيْهِ السَّلَام په دربار کې حاضره شوه هغې ته په دروازه باندې څوک دربان او څو کيدار ملاؤ نه شو (لکه

فَقَالَتْ :

څنگه چې د باد شاهانو او داميرانو په دروازو باندې دربان او څو کيداران وي) بيا يې نبي عَلَيْهِ السَّلَام ته وويل

لَمْ أُعْرِفْكَ . فَقَالَ : إِنَّمَا الصَّبْرُ

چې زما گستاخي معاف کړه) ما ته نه وي پيژندلی نبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل چې صبر خو همدې ته ويل کېږي

عِنْدَ الصَّدْمَةِ الْأُولَى .^(۱)

چې د مصيبت په ابتداء کې وي.

توضیح : عند الصدمة الاولى: دا څوک بڼځه وه. د ډير غم په حالت کې د يو عزيز په قبر باندې يې فریاد کولو او ژړل يې. نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په هغه لار تيريدلو نو هغې ته يې نصیحت وکړو چې د خدای نه ویرېږه او د صبر نه کار واخله. هغې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ونه پيژندلو او وي ويل "الیک عنی" يعنې زمانه لري شه. تاته هغه مصيبت نه دی دررسيدلی کوم چې ماته رارسيدلی دی. دا جمله ډير سخته وه خو هغې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پيژندلی نه ؤو. کله چې ورته معلومه شوه نو په منډه د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کورته د معافی دپاره راغله او شاید چې دا يې هم ورته وويل چې يارسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اوس به زه صبر کوم. نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل چې د صبر اعتبار هغه وخت وي کله چې غم نوی راشي او سړی صبر وکړي. وروسته د صبر کولو څه فايده. هغه صبر خو هر سړی کوي ځکه په ورور ورو چې کله سترې شي نو د صبر نه بغير د هغې سره بل څه وي. د پاس ذکر شوي حديث نه معلومه شوه چې په اسلام کې نوحه حرامه ده. مسلمانانو له او خاص کر بڼځو ته په کار دی چې هغه د

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۴۸/۳ رقم الحديث ۱۱۲۸۳، ومسلم في صحيحه ۶۳۷/۲ رقم الحديث ۹۲۶/۱۵، وأبو داود في السنن ۱۹۱/۳ رقم الحديث ۳۱۲۱، والترمذي ۳۱۳/۳ رقم الحديث ۹۸۷، وابن ماجه ۵۰۹/۱ رقم الحديث ۱۱۵۹۶، وأحمد في المسند ۱۳۰/۳.

شریعت خیال وساتي. د خپلوانو خیال ونه ساتي. (المراقات ۴/۲۱۲).

د یو مسلمان چې درې نابالغه ماشومان مړه شي نو هغه باندې دوزخ حرام دی

﴿۸﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَمُوتُ لِمُسْلِمٍ ثَلَاثَةٌ مِنَ الْوَالِدِ

ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ابي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل دکوم مسلمان چې درې بچي الله تعالی واخلې

فَيَلْجُ النَّارَ إِلَّا تَحِلَّةَ الْقَسَمِ (۱).

هغه به دوزخ ته نه ځي خود قسم پوره کولو دپاره به ځي.

توضیح: الاتحله القسم: یعنی که د یو مسلمان درې هلکان یا جینکی د بلوغت نه مخکې د هغه سړي په ژوند کې مړي شي. نو الله به هغې له جنت ورکوي او په هغې باندې به د دوزخ اور حرام کړي. خود قسم پوره کولو دپاره به دوزخ ته ځي. د دې جملې مطلب دادی چې الله قسم خوړلی دی چې د ټولو انسانانو په دوزخ باندې تیریدل لازم دي. ﴿وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا﴾.

ددې قسم پوره کولو دپاره به دوزخ ته تگ وی د دې مطلب دادی چې په دوزخ باندې به یو پل کینخودلی شي چې د هغې نوم پل صراط دی. په دې باندې مؤمنانو او کافران ټول تیریري. مؤمنان به ترینه تیر شي او کافران به ترینه لاندې توزار شي. نو دغه شان په تیریدلو سره به قسم پوره شي. د "الاتحله القسم" همدغه مطلب دی. (المراقات ۴/۲۱۳).

د دوه بچیانو په مرگ باندې صبر کونکي مور ته جنت ملاویري

﴿۹﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِنِسْوَةٍ مِنَ الْأَنْصَارِ:

ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د انصارو بنخوته وویل چې په تاسو کې دکومې بنخې

" لَا يَمُوتُ لِإِحْدَاكُنَّ ثَلَاثَةٌ مِنَ الْوَالِدِ فَتَحْتَسِبُهُ إِلَّا دَخَلَتْ الْجَنَّةَ.

درې بچي مړه شي او هغه بنخه د ثواب طلبگاره وي نو هغه به جنت ته ځي (ددې په اوږدو سره) په دوي کې

فَخَالَ امْرَأَةٌ مِنْهُنَّ : أَوْ اثْنَانِ يَا رَسُولَ اللَّهِ ؟

یوې بنخې وویل چې که دوه بچي وي (یعنی د ازیري د دوه ماشومانو سره) مه خاص کوه بلکې داهم وفرمایه

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۱۱/۱۱ رقم الحديث: ۶۶۵۶، ومسلم في صحيحه ۲۰۲۸:۴ رقم الحديث: ۱۵۰۰، والترمذي

۳۷۴/۳ رقم الحديث: ۱۰۶۰، وابن ماجه ۵۱۲۰۱ رقم الحديث: ۱۶۰۳، وأحمد في المسند ۲۳۹/۲.

قَالَ : أَوْ اِثْنَانِ ^(۱) .

چې که درې مړه شي يا دوه) نبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل آؤ چې دوه هم مړه شي نو دا زيري دى.

وَ فِي رِوَايَةٍ لَّهُمَا : ثَلَاثَةٌ

او د مسلم په يوبل روايت کې دې چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام د احم و فرمايل چې داسې درې ماشومان مړه شي چې

لَمْ يَبْلُغُوا الْحِنْثَ .

حد بلوغت ته نه وي رسيدلي (دا زيري دى).

توضیح: په دې حديث کې د دخول جنت د پاره د درې بچو په خاې د دوؤ ذکر دى. خو په دې حديث کې دوه شرطونه ايخودل شري دي. يو شرط دا چې هغه مورد ثواب نيت وکړي او صبر وکړي. دويم شرط دا چې دا ماشومان بالغه نه وي بلکې نابالغه وي. د دې وجه دا معلومېږي چې د بنخو او د مور او پلار د وارو د بچو سره ډير محبت وي او د هغوى په مرگ باندې په طبعى توگه بچي باندې رحم راشي. چې مرگ د دې معصوم بچي په بدن کې څنگه پښې خنځى کړي. او دغه معصومه مرغى يې څنگه ازيښخله. دا تصوير شايد چې اضافي غم وي. ځکه د قبل البلوغ قيد لگول شوى دى. والله اعلم.

د عزيز او محبوب په مرگ باندې هم ثواب ملاوېږي

﴿ ۱۰ ﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " يَقُولُ اللَّهُ : مَا لِعَبْدِي الْمُؤْمِنِ

ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دى چې نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل الله تعالى فرمايي چې زه کله ديو بنده عزيز

عِنْدِي جَزَاءٌ إِذَا قَبِضْتُ صَفِيَّتَهُ مِنْ أَهْلِ الدُّنْيَا ثُمَّ اخْتَسَبَهُ

او محبوب چې په دې دنيا کې وي او چت کړ او بنده په هغې باندې د ثواب طلبگار وي (يعنې صبر کوي)

إِلَّا الْجَنَّةَ ^(۲) .

نو زما سره د هغې د پاره د جنت نه بله بهتره جزا نشته دى.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۸۸/۳ رقم الحديث ۱۳۸۱، ومسلم في صحيحه ۲۰۲۸/۱ رقم الحديث ۱۵۱-۲۶۳۲، والترمذي

۳۷۳/۳ رقم الحديث ۱۰۵۹، وابن ماجه ۵۱۲/۱ رقم الحديث ۱۶۰۱، وأحمد في المسند ۵۱۰/۲.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۴۱/۱۱ رقم الحديث ۱۶۲۲، وأحمد في المسند ۱۱۷/۲.

الْفَصْلُ الثَّانِي

چيغې سوري وهل او اوريدل دواړه د لعنت سبب دی

﴿۱۱﴾ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ النَّائِحَةَ

ابو سعيد خدری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لعنت کړې دی په نوحه کونکي بنځه اونوحه

وَ الْمُسْتَبَعَةَ. (۱)

اوريدونکي بنځې دواړو باندې.

توضیح: نوحه او بين کول دا دې چې د مړې مجاسن يو يو يادول کېږي او په چغو چغو ماتم کوي دا خود ژړا والائاحه ده.

والمستبعة: يعنې د زريدونکي نائحه ژړا په غور سره اوريدونکي بنځې باندې هم لعنت کېږي. په غور سره اوريدلو کې دا هم دې چې د هغې په اوزره باندې واه واه آه آه کوي نو دا هم د هغې سره شريکه ده. (المرقات ۴/۲۱۶).

د صابر او شاکر مؤمن هره لمحې قيمتي ده

﴿۱۲﴾ وَعَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "عَجَبٌ لِلْمُؤْمِنِ:

سعد بن ابی وقاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل د مؤمن (کامل) عجب حال دادی چې

إِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ حَمِدَ اللَّهَ وَ شَكَرَ وَ إِنْ أَصَابَتْهُ مُصِيبَةٌ

هغې ته ډير راحت او خيرورسي نو د الله حمد او ثناء اودهغې شکر ادا کوي او که هغې څه مصيبت ورسېږي

حَمِدَ اللَّهَ وَ صَبَرَ فَأَلْمُؤْمِنُ يُوجَرُ فِي كُلِّ أَمْرِهِ

نويياهم هغه د الله حمد کوي اود صبر لاره اختيار کړي. لهذا مؤمن ته د هغې په هر کار کې ثواب ملاوېږي

حَتَّى فِي اللَّقْمَةِ يَرْفَعُهَا إِلَى فِي أَمْرَاتِهِ. (۲)

تردې چې هغه يوه لقمه او چته کړي او د خپلي بنځې خله کې ورکوي (په هغې هم ورته ثواب ملاوېږي).

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۴۹۱/۳، رقم الحديث: ۳۱۲۸، وأحمد في المسند ۱۶۵/۳

(۲) أخرجه أحمد في المسند ۱۸۲/۱ والبيهقي في شعب الإيمان ۱۸۹/۹ رقم الحديث: ۹۹۵۱.

د مؤمن په مرگ باندې زمکه او آسمان ژاړي

﴿۱۳﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَا مِنْ مُؤْمِنٍ إِلَّا وَلَهُ بَابَانِ: بَابُ

انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَاوِي دى چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل د مسلمان د پاره دوه دروازې دي يوه دروازه هغه

يَصْعَدُ مِنْهُ عَمَلُهُ وَبَابٌ يَنْزِلُ مِنْهُ رِزْقُهُ.

ده چې په هغې باندې دهغې نیک اعمال پاس ځي او دويمه دروازه هغه ده چې په هغې باندې دهغې رزق

فَإِذَا مَاتَ بَكِيًا عَلَيْهِ فَذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى:

لاندې راځي نو کله چې مؤمن مړ شي نو دهغه د پاره دواړه دروازې ژاړي په دې خبر باندې دا الله تعالی دارشاد

﴿فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ﴾. (۱)

نه پوهه اخستل کيدى شي چې (ترجمه) يعنې دغه (کافرانو) د پاره نه آسمان وژړل او نه زمکې.

توضیح: مؤمن چې کله د اطاعت ژوند تيروي نو د زمکې نه دهغې نیک اعمال د آسمان په يوه دروازه

پاس لار شي. او په بله دروازه باندې دهغې رزق لاندې راکوڅېږي. کله چې مؤمن مړ شي نو د نیک

اعمالو سلسله بنده شي. نو دا دروازه هم بنده شي. او دغه شان د رزق راتللو سلسله هم بند شي نو هغه

دروازه هم بنده شي. نو ځکه د مؤمن مرگ سره دا دواړه دروازې بندي شي. دلته په زمکه باندې چې دې

مؤمن کوم نیک کارونه کړي دي. مونغ يې کړی دی. تلاوت يې کړی دي. هغه ټول ځايونه د دې په

بيلتون باندې ژاړي. همدغه مطلب دی. د قرآن د آيت چې د فرعون او دهغې د لڅکر په غرق کيدلو

باندې نه آسمان وژړل او نه زمکې وژړل. معلومه شوه چې د مؤمن د پاره هر شی ژاړه کوي.

مړ شوې وړوکی اولاد د آخرت ذخيره ده

﴿۱۴﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ كَانَ لَهُ فَرْطَانِ

ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَاوِي دى چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل زما په امت کې د کوم سړي دوه بچي د بالغ

مِنْ أُمَّتِي أُدْخِلُهُ اللَّهُ بِهِنَّ الْجَنَّةَ.

کيدونه مخکې مړه شي نو الله تعالی به دهغه دوه بچو په وجه هغه جنت ته داخل کړي (ددې په اوریدو سره)

فَقَالَتْ عَائِشَةُ : فَمَنْ كَانَ لَهُ فَرَطٌ مِنْ أُمَّتِكَ ؟ قَالَ :

عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا تپوس وکړو چې او که ستا په امت کې د چایو بچی مړ شوی وي؟ نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ وفرمايل

وَ مَنْ كَانَ لَهُ فَرَطٌ يَا مُوَفَّقَةُ . فَقَالَتْ :

ای موفقه! چې د چایو بچی مړ شوی وي نو دهغې دپاره هم دا بشارت دی. عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا بیا وپوښتل

فَمَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ فَرَطٌ مِنْ أُمَّتِكَ ؟

چې ښه ستا په امت کې د چایو بچی هم نه وي مړ شوی؟ (نودهغه دپاره څه بشارت دی) نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

قَالَ : فَأَنَا فَرَطٌ أُمَّتِي لَنْ يُصَابُوا

وفرمايل "بیا خوزه د خپل امت د منزل مشرزه یم. ځکه زما د (مړگ) مصیبت په شان په بل کوم مصیبت

بِئْسَ بِي . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ : هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ ^(۱)

باندي اخته نه شي.

توضیح: فرطان: فراط هغه سړي ته وايي چې د قافلي نه مخکې خپل منزل ته ورسېږي او د قافلي د خوارو او د ځای تياری او پړاؤ اچولو انتظار کوي. په دې حديث کې د فرط نه مراد هغه نابالغه ماشوم دی چې د بلوغ نه يې مخکې الله واخلي هغې ته فرط ويل شوي دي. ځکه هغه د مور او پلار نه مخکې لار شي او هلته هغوی له په جنت کې ځای جوړوي. او د جنت د نعمتونو په تيارولو کې مشغول شي. ميدان حشر او په عالم برزخ کې هم ممکن او ضروري انتظامات کوي او د مور او پلار شفاعت وکړي او جنت ته يې يوځي لکه په راتلونکې حديث کې راروان دي. (المراقات ۴/۲۱۹).

د ماشوم په جنازه کې هم دا لفظ داسې موجود دی: "اللهم اجعله لنا فرطاً واجعله لنا اجرا و ذخراً واجعله لنا شافعاً و مشفعاً".

پا موفقه: حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وپوښتل چې که د دوو په ځای د چایو بچی مړ شوی وي نو آیا دا فضیلت به هغې ته حاصل وي. نو نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا پوښتنه د فهم او تدبر یو لویې شان والا وگڼلو او حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ته يې یو عظیم لقب ورکړو چې د ټولو کمالاتو او خوبیانو مجموعه ده. او هغه لقب د "یا موفقه" خطاب دی. یعنې ای نیکې چې الله تعالی چاته هر خیر

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۳۷۶/۳ رقم الحديث : ۱۰۶۲ ، وأحمد في المسند ۱/۳۲۴ .

او هر هوښيار توب او هر کسال ورکړی وي او هغې له د داسي شيانو د کولو توفيق ورکړی وي او هغې ته يې لارښودنه کړي وي. گویا کي د هغې هري فيصلې سره د الله تعالی توفيق شامل حال وي. حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا دینه هم مخکې يوه پوښتنه وکړه چې د کومو خلکو يو ماشوم هم نه وي مړ شوی نو د هغوی دپاره خوبه بچی نه وي. دا چې خپله هم د حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا اولاد نه و نو ځکه دا پوښتنه د نورو سره سره د ځان دپاره هم وه. نو ځکه نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته فرمایيل چې د چا کوم بچی نه وي نو د هغوی دپاره زه بچی يم. ځکه زما د مرگ غم د زما د امت دپاره داسي يو غم دی چې د هغې څه مثال نشته دی. (المراقات ۴/۲۱۹).

د وړو کي ماشوم په مرگ باندې جنت کې ماڼۍ ور کول کېږي

﴿١٥﴾ وَعَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا مَاتَ وَلَدُ الْعَبْدِ
ابو موسی اشعري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل کله چې د (مؤمن) بنده يو ماشوم مړ
قَالَ اللَّهُ تَعَالَى لِمَلَائِكَتِهِ : قَبَضْتُمْ وَلَدَ عَبْدِي؟
شي نو الله تعالی خپلو فرښتو ته (يعني ملک الموت او د هغې معاون فرښتو) ته وايي چې تاسو زما د بنده
فَيَقُولُونَ : نَعَمْ . فَيَقُولُ : قَبَضْتُمْ ثَمَرَةَ فُؤَادِهِ ؟
د بچي روح قبض کړی هغوی وايي چې آؤ الله تعالی فرمایي چې تاسو د هغه د زړه ميوه واخيسته هغوی
فَيَقُولُونَ : نَعَمْ . فَيَقُولُ : مَاذَا قَالَ عَبْدِي ؟ فَيَقُولُونَ :
وايي آؤ بيا الله تعالی هغوی ته وايي چې (په دې حادثه باندې) زما بنده څه وويل؟ هغوی عرض کوي
حَدِّثَكَ وَاسْتَرْجَعَ . فَيَقُولُ اللَّهُ :
چې هغې ستا تعريف وکړو او انا لله وانا اليه راجعون وويل. د هغې نه وروسته الله تعالی فرمایي چې
ابْنُوا لِعَبْدِي بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَ سَمَّوْهُ بَيْتَ الْحَمْدِ " (١)
زما د بنده دپاره په جنت کې غټ کور جوړ کړی او د هغه نوم "بيت الحمد" کېږدی.

توضیح: بيت الحمد: يعنی کله چې د چا ماشوم مړ شي نو الله تعالی فرښتو ته د پوښتنو او جوابونو نه وروسته فرمایي چې دې سړي د خپل لخت جگر په مرگ باندې زما تعريف کړی دی او صبر يې کړی دی.

نو ځکه په جنت کې یو محل تیار کړی او د هغې نوم بیت الحمد کېږدی چې د بچي په مرگ دې سړي د الله تعالی کوم تعریف کړی دی د هغه حمد بدله هغه ته دبیت الحمد په صورت کې ملاوه شوه. (المقات ۴/۲۱۹).

مصیبت زده ته د اطمینان وړ کولو ثواب

﴿۱۶﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَنْ عَزَى
عبد الله ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل کوم سړی چې اطمینان ورکوي
مُصَابًا فَلَهُ مِثْلُ أَجْرِهِ. ^(۱)
مصیبت زده سړي ته نو هغه ته هم په مصیبت کې د راگیر شوی سړي هومره ثواب ملاوېږي.
وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ : هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ لَا نَعْرِفُهُ مَرْفُوعًا إِلَّا مِنْ حَدِيثِ عَلِيِّ بْنِ عَاصِمِ الزَّائِي
امام ترمذي رَحِمَهُ اللَّهُ وايي چې دا حدیث غریب دی مونږداروایت د علي بن عاصم نه بغير په بله کومه دویمه
و قَالَ : وَ رَوَاهُ بَعْضُهُمْ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُوْقَةَ
ذریعي سره نه دی موندلی او امام ترمذي رَحِمَهُ اللَّهُ اهم وايي چې ځينو محدثينو داروایت د محمد ابن سوکه
بِهَذَا الْإِسْنَادِ مَوْقُوفًا.
نه په هغه سند سره په ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ (باندې) موقوف نقل کړی دی.

توضیح: عزى: دباب تفعیل د تعزیت، د صبر تلقین او مصیبت زده ته د اطمینان وړ کولو په معنی دی. (المقات ۴/۲۲۱).

مصابًا: یعنی په چا چې حادثه راغلي ده او هغه په مصیبت کې راگیر دی. (المقات ۴/۲۲۱).
د حدیث مطلب دا دی چې که یو کس په مصیبت دزه سړي تعزیت کوي مثلاً یو داسي سړي ته اطمینان ورکوي چې د هغې په خپلوانو کې څوک مړ شوی وي او هغې له اطمینان ورکوي او د هغې حوصله لوړه وي او هغې له د سنجیدگی، د وقار او سکون او د استقامت درس ورکوي او هغه سړی د هغې نصیحت قبول کړي او سکون ومومي. صبر حوصله هغې ته ملاؤ شي او د هغې ډاډه گیرنه وشي. نو هغه تعزیت کونکي ته د مصیبت کې راگیریدونکي هومره ثواب ملاوېږي. ځکه هغې ورته لارښودنه وکړه نو

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۳۸۵ رقم الحديث ۱۰۷۳

"الدال على الخير كفاعله" د ارشاد مطابق هغه تدد مصیبت زده هو مرد ثواب وړ کول کېږي. (المرقات ۴/۲۲۱).

مصیبت زده ښځې ته د اطمینان وړ کولو فضیلت

﴿۱۷﴾ وَعَنْ أَبِي بَرْزَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَنْ عَزَى
ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اوي دي چې نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل كوم سړي چې هغه ښځې ته اطمینان وړ کړي
تَكَلَّى كُسَيًّا بُرْدًا فِي الْجَنَّةِ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ : هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ ^(۱)
چې د هغې بچي مړ شوی وي. نو هغې ته به په جنت کې ډیره ښه جامه اغوستلی کېږي.

توضیح: ټکل: هغه ښځې ته وايي چې د هغې ځوي ورک شوي وي يا مړ شوي وي.

بردا: څادر ته وايي. يعنې په جنت کې به هغه تعزيت کونکي ته ممتاز څادر اغوستلی کېږي. دا څادر په خپل ځای صحيح خو په دې حديث کې دا ډيره لويه خوشخبري ده چې هغه سړي د جنت مستحق شو او په جنت کې به ورته څادر اغوستلی کېږي. (المرقات ۴/۲۲۲).

د مړي کور ته خوراک لېږل مسنون دي

﴿۱۸﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ : لَمَّا جَاءَ نَعْيُ جَعْفَرٍ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :
عبدالله بن جعفر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې کله د جعفر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د مرگ خبر راغلو نو نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (اهل
إِصْنَعُوا لِآلِ جَعْفَرٍ طَعَامًا فَقَدْ أَتَاهُمْ
بيت ته) و فرمايل چې "د جعفر د اهل و عيال والو د پاره خواړه تيار کوي ځکه هغوی ته يوه داسي پښه
مَا يَشْغَلُهُمْ) . (۲)
راغلي ده چې د خواړو پخولو نه هغوی لري ساتي.

توضیح: اصنعوا: يعنې د حضرت جعفر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د کور والو د پاره خواړه تيار کړي او وروي لېږي. ځکه د حضرت جعفر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خبر هغوی ته ور رسيدلی دی. چې هغوی به د خواړه د پخولو نه په بل څه کې مشغول کړي. د دې حديث نه امت ته دا تعليم ورکړی شوی چې کله په يو کور کې مړی وشي نو د چم

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۳۸۸۳ رقم الحديث ۱۰۷۶

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۱۹۷۳ رقم الحديث ۳۱۳۲، والترمذي في السنن ۳۲۳۳ رقم الحديث ۹۹۸

گاوند مسلمانانو دپاره لازم دې چې د هغوی کور خواړه ورو لیرې. ځینې علماء وايي چې کم نه کم دومره خواړه ورو لیرل شي چې د کور والو دپاره ښه کافي وي. ځینې حضرات وايي چې تر درې ورځو پورې دا خواړه ورو لیرل مستحب دې ځکه د تعزیت درې ورځي وي. (المراقات ۴/۲۲۲).

د تعزیت خوراک نور خلک خوړلی شي او که نه؟ د علماء په دې کې کافي اختلاف دی او کافي اقوال په دې کې دي. چې کوم خواړه د محله د عزیز او خپلوانو د طرف نه د مړي کور والو ته راځي نو د هغه کور د نفرو نه بغير نور خلک دا خواړه خوړلی شي یا نه.

ځینې علماء د عدم جواز قائل دي او ځینې وايي چې د تجهيز او تکفين او په نورو کارنو کې مشغول خلک هم دا خوړلی شي. د نوحه کونکو ښځو دپاره د مړي په کور کې خواړه تيارول او بيا هلته خلک

راجمعه کول او طعام خوړل بدعت او مکروه دي. د اهل الله دا جمله ده "طعام الميت يبيت القلب" حضرت جابر رضي الله عنه وايي چې مونږ دا ميلمستيا د نوحه په شان حرام گڼله. (المراقات ۴/۲۲۳-۲۲۲).

ددې نه معلومه چې د صوبه سرحد په ځينو ځايونو کې د مړي سردسره چې کوم ديگونه پنځېږي. او چارچاپيره خلک بغير څه د سختي مجبوري نه راشي او هغه خورې او د هغې نوم "شومه" کېږدي دا حرام دي.

ملا علی قاري رحمه الله وايي چې که د مړي په کور کې يتيم ماشومان وي يا يې يو وارث غائب وي نو په داسي صورت کې خواړه خوړل او خواړه ورکول دواړه حرام دي. "طعام الميت يبيت القلب".

اے طارلا ہوتی رزق سے موت اچھی ❁ جس رزق سے آتی ہو پرواز میں کوتاہی

الفصل الثالث

مړي ته د نوحې (ژړا) په وجه عذاب وي

﴿١٩﴾ عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَنْ نِيحَ عَلَيْهِ

مغیره ابن شعبه رضي الله عنه وايي چې ما د نبي کریم صلی الله علیه وسلم نه اوریدلي چې د کوم مړي دپاره نوحه کېږي

فَأَنَّهُ يُعَذَّبُ بِمَا لِيحَ عَلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. ^(١)

هغې ته به د نوحه کونکو په وجه سره قیامت کې عذاب ورکول کېږي.

(١) أخرجه البخاري في صحيحه ١٦٠٢ رقم الحديث ١٢٩١، ومسلم في صحيحه ٦٤٢٢ رقم الحديث ٢٨٠-٢٨٣، والترمذي ٢٢٤٢

رقم الحديث ١٠٠٠، وأحمد في المسند ٦١٢

د حضرت عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا او د ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اختلاف

﴿٢٠﴾ وَ عَنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّهَا قَالَتْ : سَمِعْتُ عَائِشَةَ
حضرت عمره بنت عبد الرحمن رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي چې هغه وخت حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ته دا وويل شو چې
وَ ذَكَرَ لَهَا أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ يَقُولُ : إِنَّ الْمَيِّتَ لَيُعَذَّبُ بِبُكَاءِ الْحَيِّ عَلَيْهِ تَقُولُ :
عبد الله ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې "مړو ته د هغې د ژوندو په وجه عذاب ورکول کېږي" نو ما د عائشه
يَغْفِرُ اللَّهُ لِأبي عَبْدِ الرَّحْمَنِ
نه دا واوريدل چې "الله دې او بخښي ابو عبد الرحمن رَضِيَ اللهُ عَنْهُ (داد عبد الله ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ کښت دی)!
أَمَا إِنَّهُ لَمْ يَكْذِبْ وَ لَكِنَّهُ نَسِيَ أَوْ أَخْطَأَ إِنَّمَا
پوهه شي چې عبد الله ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ (خدا نخواستې) دروغ نه دې ويلي بلکې هغه نه هير شوي دي حقيقت
مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى يَهُودِيَّةٍ
خودا دی چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يو ځل د يو يهودي په قبر تير شونو (گوري چې) هلته په قبر باندې خلک
يُنْكِى عَلَيْهَا فَقَالَ : إِنَّهُمْ لَيَنْبُكُونَ عَلَيْهَا
ژړاکوي (ددې په ليدوسره) نبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل چې ددې خپل خپلوان په دې ژاړي او هغه (بخه) په قبر
وَ إِنَّهَا لَتُعَذَّبُ فِي قَبْرِهَا. (١)
کې دننه په عذاب کې اخته ده.

توضیح : د دغه قسمه حديثونو توضیح او تشریح ټول تفصیل او ټول اختلافات د دې باب د حديث ۳ د لاندې ليکلی شوي دي. هلته کتل ضروري دي دويم ځل باندې ليکل ډير گران دي. په حرم شريف کې ډير رشوي. د روژه ماتي وخت دی. ماښام دی او زما سخت زکام دی. مخي ته د لمر آخر مراحلو کې روښانه دی او سيور کې بيت الحرام دی نن ۲۳ رمضان دی او هر طرف ته د نعمتونو جام دی.

(١) أخرجه البخاري في صحيحه ١٥٢٣ رقم الحديث ١١٢٨٩، مسلم ٦١٣٢ رقم الحديث ١٧٠٢٧، وأبو داود في السنن ٤٩٤/٣ رقم الحديث ٣١٢٩، والترمذي ٣٢٨٣ رقم الحديث ١١٠٠٦، وابن ماجه ٥٠٨/١ رقم الحديث ١٥٩٥، وأحمد في المسند ٣٨/٢

دامیر المؤمنین حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د شهادت واقعہ

﴿۲۱﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ قَالَ : تُوْفِيَتْ بِنْتُ لِعُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ بِمَكَّةَ

عبداللہ بن ملیکہ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایبی چہی د عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ لور پہ مکہ کہی مریہ شوہ. نو مونہر خلک (هغہی تہ)

فَجِئْنَا لِنَشْهَدَهَا وَ حَضَرَهَا ابْنُ عُمَرَ وَ ابْنُ عَبَّاسٍ

راغلو چہی د جنازی پہ مونخ او خخولو کہی شریک شو. ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ہم هلته راغلل.

فَإِنِّي لَجَالِسٌ بَيْنَهُمَا فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ

زہد هغہی دوارو پہ مینخ کہی کینا ستم. پہ دہی وخت کہی ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عمر بن عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چہی د هغہی

لِعُمْرُو بْنِ عُثْمَانَ وَ هُوَ مُوْاجِهَةٌ : أَلَا تَنْهَى عَنِ الْبُكَاءِ ؟ فَإِنَّ

طرف تہ متوجہی ناست و وویل چہی تہ (تہ د خپل کور والو او از او د نوحہ) ژړلو نه وای نه منع کوی؟ حکم

رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : إِنَّ الْمَيِّتَ لَيُعَذَّبُ بِبُكَاءِ أَهْلِهِ عَلَيْهِ .

نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایلی دی چہی : " مری د خپل کور والو د ژړا پہ وجه پہ عذاب کہی اختہ کپری

فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ : قَدْ كَانَ عُمَرُ يَقُولُ بَعْضُ ذَلِكَ .

عبداللہ ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ (د هغہی پہ جواب کہی) وویل چہی عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بہ پہ دی کہی یرخه وویل (یعنی

د نبی عَلَيْهِ السَّلَام د دی ارشاد مبارک نہ پہ مری باندي پہ عامہ توگہ د ژړا اہمانعت معلومپری خو حضرت عمر

رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دغہ ممانعت فقط د قریب المر سرہ پہ او از او نوحہ کولو سرہ ژړا باندي محمول کولو) نو

ثُمَّ حَدَّثَ فَقَالَ : صَدَرْتُ مَعَ عُمَرَ مِنْ مَكَّةَ حَتَّى إِذَا كُنَّا بِالْبَيْدَاءِ

هغوی دا واقعہ بیان کرہ چہی کلہ زہد عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سرہ دمکي نہ بیرتہ راغلم او مونہر مقام بیداء تہ ورسیدو

فَإِذَا هُوَ بِرُكْبٍ تَحْتَ ظِلِّ سَمْرَةٍ

(چہی دمکي او مدیني پہ مینخ کہی یو موضع دہ) نو ناخاپہ عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د کیکر د بوٹی دلاندی یوہ قافلہ

فَقَالَ : أَذْهَبُ فَأَنْظُرُ مَنْ هُوَ لِأَيِّ الرُّكْبِ ؟ فَانظُرْتُ

ولیدہ هغہی ماتہ و فرمایلی چہی تہ لار شتہ هلته وگورہ چہی پہ قافلہ کہی شوک دی؟ زہ چہی لارم او ومی کتل

فَإِذَا هُوَ صَهِيْبٌ . قَالَ :

نو معلومہ شوہ چہی صہیب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ (او د هغہی سرہ خہ خلک) دی. ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایبی چہی زہ راغلم

فَأَخْبَرْتُهُ فَقَالَ : ادْعُهُ فَرَجَعْتُ إِلَى صُهِيبٍ

او عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته مڀ وويل عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وفرمايل چي هغوي را و غوا ڀه زده بيا صهيب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته ور غله او

فَقُلْتُ : اِرْتَحِلْ فَالْحَقُّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَلَمَّا أَنْ

هغي ته مڀ وويل چي "راخه امير المؤمنين عمر فاروق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سرده ملاؤ شه". دهغي نه وروسته كله چي

أَصِيبَ عُمَرَ دَخَلَ صُهِيبٌ يَبْكِي

(مدينه ڪي) عمر فاروق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ زخمي ڪري شو نو صهيب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ڀه ڙڀاهه دهغي خواته راغلو او دابه

يَقُولُ : وَ أَخَاهُ وَ صَاحِبَاهُ . فَقَالَ عُمَرُ :

يڀ ويل چي اي زما وروره اي زما آقا (داخه وشو؟) عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ڀه همدڀ حالت ڪي صهيب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته وويل

يَا صُهِيبُ أَتَبْكِي عَلَيَّ وَ قَدْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ :

چي صهيب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته زما ڀه خوا ڪي (اواز او د بين سره) ڙاڀي. او د نبي ڪريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ارشاد دي

إِنَّ النَّبِيَّ لَيُعَذِّبُ بِبَعْضِ بُكَاءِ أَهْلِهِ عَلَيْهِ ؟

چي مڀي ته د خپل ڪورو الو د زڙه ڀه وجه عذاب ور ڪول ڪڀڙي (يعني د داسي ڙڙا ڀه وجه چي هغه د آواز

فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ : فَلَمَّا مَاتَ عُمَرُ

او د نوحه سره وي) ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او ابي چي كله حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مڀ شو نو ما دده دا قول

ذَكَرْتُ ذَلِكَ لِعَائِشَةَ فَقَالَتْ :

د عائشي رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ڀه خدمت ڪي پيش ڪرو نو ڀه اوريدو سره دي وويل چي "الله دي ڀه عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ باندي

يَرْحَمُ اللَّهُ عُمَرَ لَا وَ اللَّهُ مَا حَدَّثَكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَنَّ النَّبِيَّ

رحم و ڪڙي، ڀه خداي قسم دا خبره نه ده او نه نبي ڪريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا دا فرمايلي دي چي مڀي ته د خپل

لَيُعَذِّبُ بِبُكَاءِ أَهْلِهِ عَلَيْهِ وَ لَكِنْ : إِنَّ اللَّهَ يَزِيدُ الْكَافِرَ عَذَابًا بِبُكَاءِ أَهْلِهِ عَلَيْهِ .

ڪورو الو د ڙڙا ڀه وجه عذاب ور ڪول ڪڀڙي) خو البته د ڪافر ڀه عذاب ڪي دده د ڪورو الو د ڙڙا ڀه وجه زيات ڀڙي

وَ قَالَتْ عَائِشَةُ :

بيا عائشي رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وفرمايل چي (د دي ڀه ثبوت ڪي) ستاسو دپاره د قرآن فيصله ڪافي ده چي هيخ يو

حَسْبُكُمْ الْقُرْآنُ : ﴿ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى ﴾ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ عِنْدَ ذَلِكَ :

کس دبل په وجه نه او چتوي. ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ و فرمايل چې د دې آيت د مضمون مفهوم هم تقريباً دغه دی

وَاللَّهُ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَى . قَالَ ابْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ :

چې الله خندول کوي او الله ژړول کوي". ابن ابی ملیکه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دا واوريدل نو

فَمَا قَالَ ابْنُ عُمَرَ شَيْئًا. (۱)

حضرت رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ هيڅ و نه ويل.

توضیح: توفیت بنت: يعنی د حضرت عثمان بن عفان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لور په مکه کې مړه شوه. د دې پيښي په موقع باندې يو څو معتبر صحابه کرام رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ را جمعه شول. چې په هغې کې حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ معتبر وو. د حضرت عثمان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ځوي عمرو بن عثمان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ هم په دغه موقع باندې موجود وو. د دې پيښي په وجه کور کې څه خلکو ژړل. نو حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حضرت عثمان بن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته وويل چې دوې د ژړا نه ولي نه منع کوي. حال دا چې د خلکو د ژړا په وجه مړي ته عذاب ورکول کېږي. په دې خبره حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ و فرمايل چې ستا پلار به هم داسي څه خبره کوله. حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د سفر يوه واقعه ورته واوروله چې په هغې (حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) دا ويل غوښتل چې حضرت صهيب رومي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او د حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په خپل مينځ کې ډير جور تعلقات وو. حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ هغه د سفر په دوران کې هغه وراو غوښتلو او به عزت يې ولره وکړو. دا قصه د ختمولو نه وروسته حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د زخمي کيدلو او بيا د شهيد کيدلو ذکر وکړو او د صهيب رومي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د ژړا ذکر يې وکړو. خودا ژړا هغه وخت وه کله چې حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په زخمي حالت کې وو. تر اوسه لا مړ شوی نه وو. حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حضرت صهيب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته وويل چې ته هم ژاړي حال دا چې مړي ته د ځښې ژړا په وجه عذاب ورکول کېږي. خير دا قصه هم ختمه شوه.

حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې ما د حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د مرگ نه وروسته دغه حديث حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ته بيان کړو چې د ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خيال خودا دی چې مړي ته د خلکو د ژړا په وجه عذاب ورکول کېږي. حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا و فرمايل چې په ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ باندې دې الله رحم وکړي. د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا حديث داسي نه دی. بلکې هغه حديث داسي دی چې د مړي په عذاب

کې د خلک په ژړا سره ډيروالی کېږي. بيا حضرت عائشه رضي الله عنها و فرمايل چې ستاسو د پاره قرآن کافي دی چې په هغې کې ﴿ولا تزر وازرة وزر اخرى﴾ موجود دی. چې مطلب يې دا دی چې هر سړی به خپل بوجه او چتوي. د نور بوجه به نه اوجتې. لهندا د نورو په وجه به هيچاته عذاب نه وي. حضرت عائشه رضي الله عنها د دې رائي سره حضرت ابن عباس رضي الله عنه هم موافقت وکړو او بيا يې و فرمايل چې خندونکي او ژړونکي فقط الله دی.

بهر حال د دغه قسمه حديثونو توضیح او تشریح تفصیل سره د دې باب د حديث ۳ د لاندې تيره شوي ده. حضرت عائشه رضي الله عنها د حديث نه انکار نه کوي بلکې د حديث په مفهوم متعین کولو کې د هغې د حضرت ابن عمر رضي الله عنه سره اختلاف دی. د حضرت ابن عمر رضي الله عنه په نزد د حديث مطلب دا دی چې د کور والو په ژړا سره مړي ته عذاب ورکول کېږي. حضرت عائشه رضي الله عنها تعجب کوي چې داسې نه ده بلکې خلک ژاړي او مړي ته په قبر کې ځکه عذاب ورکول کېږي چې هغه کافر دی. د کفر په وجه عذاب دی نه چې د ژړا په وجه. (المقات ۲۲۵-۴/۲۲۸).

حضرت عمر فاروق رضي الله عنه باندې ابو لؤلؤ مجوسي کله حمله کړي وه؟

الولؤلؤ مجوسي د حضرت مغیره بن شعبه رضي الله عنه يو غلام ؤو. حضرت عمر رضي الله عنه عام فرمان جاري کړو چې په مدينه کې هيڅ يو کافر مه پرېږدی. حضرت مغیره رضي الله عنه سفارش وکړو او خپل غلام يې په مدينه کې پرېخودلو. بيا د هغې خپل غلام سره څه لانجه وشوه.

حضرت عمر رضي الله عنه ته چې کله د هغې واقعه وړاندې کړې شوه نو هغې د غلام نه د هغې د هنراو رضاعت باره کې وپوښتل. هغې ورته وويل. نو حضرت عمر رضي الله عنه ورته و فرمايل چې مغیره بن شعبه رضي الله عنه چې کوم محصول په تا باندې ډيروی هغه صحيح دی. ځکه ستا سره خو ډير هنرونه دي او ما اوریدلي دي چې ته ډيري بني ميچني جوړوي. يو ميچن زما د پاره هم جوړ کړه. په دې باندې ابو لؤلؤ غصه شو او وي ويل چې زه به تاله داسي ميچن جوړ کړم دنيا به يې ياد ساتي.

حضرت عمر رضي الله عنه و فرمايل "هددني العبد" دې غلام ماله د مرگ اختار را کړو. بيا د املعون په حضرت عمر رضي الله عنه د گوزار کولو په لټنه کې ؤو چې ۲۶ يا ۲۷ د ذوالحجه ۲۳ هـ د چهار شنبې په ورځ د سحر مونځ په وخت کې په مسجد نبوی کې عين په محراب کې دې په حضرت عمر رضي الله عنه باندې حمله وکړه او شپږ (۶) گوزاره يې ووهلو او يو څو نور صحابه کرام رضي الله عنهم يې هم شهيدان کړل او بيا يې خپله هم خان ووهلو. حضرت عمر فاروق رضي الله عنه يو څو ورځي په زخمي حالت کې ؤو. او اول د محرم الحرام ۲۳ هـ کې مړ شو.

په مړي باندې ژړيدونکي منع کول په کار دي

﴿۲۲﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: لَمَّا جَاءَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَتَلَ ابْنِ حَارِثَةَ وَجَعْفَرَ وَابْنَ

عائشه رضی اللہ عنہا وايي کله چې نبي کریم صلی اللہ علیه وسلم ته راغلو خبرد شهادت د زيد بن حارثه، جعفر او د ابن

رَوَاحَةَ جَلَسَ

رواحه رضی اللہ عنہ (په غزوه تبوک کې) نو نبي کریم صلی اللہ علیه وسلم (په مسجد نبوی کې) کيښاستو د نبي علیه السلام

يُعْرِفُ فِيهِ الْحُزْنَ وَ أَنَا أَنْظُرُ مِنْ صَائِرِ الْبَابِ تَعْنِي شَقَّ الْبَابِ

په مخ مبارک باندې د خفگان او د غم آثار ښکاريدل او ما کتل (د نبي علیه السلام کیفیت ته) په سيوري د دروازي

فَأَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ : إِنَّ نِسَاءَ جَعْفَرٍ

کې چې په دې وخت کې یوسړي د نبي علیه السلام خواته راغې او وي ويل چې د جعفر د کور ښځې داسې کوي

وَ ذَكَرَ بُكَاءَهُنَّ فَأَمَرَهُ أَنْ يَنْهَاهُنَّ

يعني ددوي د ژړا ذکر وکړو نبي کریم صلی اللہ علیه وسلم دې سړي ته حکم وکړو چې لاړ شه او هغوی منع کړه.

فَذَهَبَ ثُمَّ أَتَاهُ الثَّانِيَةَ لَمْ يُطِيعْنَهُ

هغوی چېغې وهلي او (لگ ساعت وروسته) په دويم ځل بيا راغلو او وي ويل چې ښځې نه منع کېږي.

فَقَالَ : انْتَهْنَّ

نبي کریم صلی اللہ علیه وسلم بيا هغې ته وويل چې لاړ شه او هغوی منع کړه (هغه لاړو او منع يې کړل او لږ ساعت

فَأَتَاهُ الثَّالِثَةَ قَالَتْ : وَ اللَّهُ غَلَبْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ

وروسته بيا راغلو) بيا په دريم ځل راغلو او وي ويل چې "يا رسول الله! په خدای قسم هغه ښځې غالبه

فَرَعَمْتُ أَنَّهُ

شوي دي په مونږ باندې (يعني هغه ښځې زمونږ خبره نه مني) د عائشه رضی اللہ عنہا گمان دی چې (کله نبي

قَالَ : فَاحْتُ فِي أَفْوَاهِهِنَّ التُّرَابَ . فَقُلْتُ :

عليه السلام دا خبرې واوريدي نو) وي فرمايل چې ددوي په خولو کې خاورې واچوئ عائشه رضی اللہ عنہا وايي

أَزَعَمَ اللَّهُ أَنفَكَ لَمْ تَفْعَلِ مَا أَمَرَكَ

چې ما (دې سړي ته په خپله توگه) وويل چې: خدای دې پوزه په خاورو ککړه کړه تاته چې کوم حکم کړې

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَمْ تَتْرُكْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الْعَتَاءِ.^(۱)

نبي عليه السلام په هغې عمل نه شي کولی او نبي کریم صلی الله علیه و سلم ته د تکلیف ورکولو نه هم نه منع کېږي (یعنې بیا بیا شکایت راوړي).

توضیح: غزوه موته: کې حضرت زید بن حارث رَضِيَ اللهُ عَنْهُ شهید شو. او د هغې نه وروسته حضرت جعفر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او بیا حضرت عبد الله بن رواحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ شهید شو. نبي کریم صلی الله علیه و سلم د جنگ موته نقشه او میدان د مسجد نبوی نه لیدلو او غم جن کیدلو. بیا نبي کریم صلی الله علیه و سلم د تعزیت دپاره کیناستلو. (المراقات ۴/۲۲۹).

صائر الباب: دروازه کې کله سوری وي او کله درزوي. هغې ته صائر الباب وايي. دلته د دواړو احتمال دی. په حضرت جعفر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ باندې چې کومو بنځو ژړل نو هغوی او ازونه او چتول او د ژړايې د شرعي حد نه ډیریدله. نو ځکه نبي کریم صلی الله علیه و سلم د منع کولو دپاره یو کس ورولیکلو. خو هغه بیا بیا تلو راتلو او هم دا یې ویل چې بنځې نه منع کېږي. چې حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ولیدل چې د دې سړي په وجه نبي کریم صلی الله علیه و سلم ته تکلیف دی نو د ځان سړيې وویل "ارغم الله انفك" یعنې پوزه دې په خاورو ککره شه یا خو بنځې د ژړانه منع کړه او که داسي نشي کولی نو ولي بیا راځي او نبي کریم صلی الله علیه و سلم ته یې وی چې بنځې نه منع کېږي چې نبي کریم صلی الله علیه و سلم پري تکلیف ورکوي. یا یې منع کړه یا شکایت مه کوه. (المراقات ۴/۲۳۰).

په مړي باندې په چغو ژړا سره شیطان خوشحاله کېږي

﴿۲۳﴾ وَ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ : لَمَّا مَاتَ أَبُو سَلَمَةَ قُلْتُ غَرِيبٌ

ام سلمه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي چې کله زما اولني خاوند ابو سلمه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مړ شو نو ما وویل چې ابو سلمه مسافرؤ

وَ فِي أَرْضِ غُرَبَةٍ لِأَبِيكَيْتَهُ بُكَاءٌ يُتَحَدَّثُ عَنْهُ

او د مسافرۍ په حالت کې مړ شو نو داسي به وژارم چې زما ژړا به بیا نولۍ کېږي (یعنې په خلکو کې به

فَكُنْتُ قَدْ تَهَيَّأْتُ لِلْبُكَاءِ عَلَيْهِ

مشهوره وي چې ام سلمه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د مړه وژړل چې دومره چاهم نه دې ژړلي) نوزه د ژړا په تیاری کې مصروفه

إِذْ أَقْبَلْتِ امْرَأَةً تُرِيدُ أَنْ تُسْعِدَنِي

۾ چي ناخا په يوه بنخه راغله چي (په ژړا کي) يي د ماسره د شريک کيدو اراده لرله. نو په دغه وخت کي

فَاسْتَقْبَلَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: أَتُرِيدِينَ أَنْ تُدْخِلِي الشَّيْطَانَ بَيْنَنَا

نبي کریم صلی الله علیه وسلم مخي ته راغلو او وي فرمايل چي ستا اراده داده چي شيطان دي کورته راداخل

أَخْرَجَهُ اللَّهُ مِنْهُ؟ مَرَّتَيْنِ وَ كَفَفْتُ عَنِ الْبُكَاءِ

کړي چي دکوم کورنه الله دوه ځله ويستلي (د نبي علیه السلام د دي خبري اوريدوسره) زما ژړا ودریدله او

فَلَمْ أَبْكِي. (۱)

بيا ما (داسي) نه دي ژړلي (چي دکوم شريعت ممانعت کړي دي).

توضیح: غريب: مسافرت ته وايي. دا چي مهاجرينو حضراتو مکي نه راغلي ؤو نو گويا کي مسافر ؤو. ابو سلمه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په ۴ هـ کي مدينه کي مړ شوی ؤ. (المركات ۴/۲۳۱).

يتحدث عنه: يعني په داسي ژړا به ژاړم چي دنيا به يي ياد ساتي. او د دي تذکري به کوي. دلته نه يوه انصاري بنخه هم زما سره د مرستي دپاره راتله چي نبي کریم صلی الله علیه وسلم وليدل نو وي فرمايل چي دکوم کورنه الله شيطان دوه ځله ويستلي دي ته بيا هغه شيطان کورته راداننه کوي. يعني ځل خو شيطان الله هغه وخت ويستلو چي ابو سلمه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مسلمان شو او بيا يي هغه وخت ويستلو چي کله د ايمان سره کامياب شو او ابو سلمه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دنيا نه لاړو. ابو سلمه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په څلورمه هجري کي په مدينه کي مړ شوی ؤو. (المركات ۴/۲۳۱-۲۳۲).

نوحه کولو او بي خايه تعريف باندې فرستي مړي رتي

﴿٢٤﴾ وَعَنِ النَّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ قَالَ: أُغِيِيَ عَلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَوَاحَةَ

نعمان ابن بشير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چي (يو ځل) عبد الله بن رواحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ (دومره سخت مريض شو چي مرگ ته

فَجَعَلْتُ أُخْتَهُ عَمْرَةَ تَبْكِي: وَاجْبَلَاهُ

نژدې شو او) بيهوشي وړ باندې راغله. نو د هغي خور ژړا او داويل شروع کړل چي اي غره افسوس دي

وَ كَذَا وَ كَذَا تُعَدُّ عَلَيْهِ فَقَالَ حِينَ أَفَاقَ :

او هغسي او داسې يعنې دهغه خوبياڼي يې شميرلي او بيانولي. كله چې عبد الله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په هوش کې شو

مَا قُلْتَ شَيْئًا إِلَّا قِيلَ لِي :

نو (خورت ته يې) وويل چې څه چې تا ويلي دي ماته د تنبيه په توگه ويل شوي دي چې داسې يې (مثلاً چې

أَنْتَ كَذَلِكَ ؟

تا وويل چې اې غره افسوس دی نو ماته وويل شو چې ته ولي غريبي چې خلک ستا پناه غواړي) او په يو

زَادَ فِي رِوَايَةٍ فَلَمَّا مَاتَ

بل روايت کې دا الفاظ هم دي چې "كله عبد الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مړ شو (يعنې په غزوه ماته کې شهيد شو)

لَمْ تَبْكْ عَلَيْهِ. ^(۱)

نود هغې خور په هغې باندي ونژړل.

﴿٢٥﴾ وَعَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ :

ابو موسی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې مادنبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه دا اوریدلي چې (كله یوسړی مړ کېږي او دده په

" مَا مِنْ مَيِّتٍ يَبُوتُ فَيَقُومُ بِأَكْبَهُمْ فَيَقُولُ : وَآ جَبَلَاهُ وَآ سَيِّدَاهُ وَ نَحْوَ ذَلِكَ

خپلوانو کې) یو ژړا و الاداسي و وایي چې اې غره! اې سرداره او داسې نور نور لگی وي نو مقررې کړي

إِلَّا وَكَّلَ اللَّهُ بِهِ مَلَائِكِينَ يَلْهَزَانِهِ وَ يَقُولَانِ :

الله تعالی په دې مړي باندي دوه فرښتې چې ده ته په سینه کې سوکان ورکوي او پوښتنه ترې کوي چې

أَهْكَذَا كُنْتَ؟". رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ حَسَنٌ ^(۲)

آیا ته داسې وي؟.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ٥١٦/٧ رقم الحديث ٤٢٦٧

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ٣٢٦/٣ رقم الحديث : ١٠٠٣

د چينغو وهلو نه په غير ژړل منع نه دي

﴿٢٦٥﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: مَاتَ مَيْتٌ مِنْ آلِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ابو هريره رضي الله عنه وايي چې کله به د نبي کریم صلی الله علیه و سلم په اولاد کې څوک مړ شو (يعني د زینب رضي الله عنها

فَاجْتَمَعَ النِّسَاءُ يَبْكِينَ عَلَيْهِ

په شان چې په مخکني روایت کې پرې تصریح شوي ده) نو بنځې به را جمعې شوي او په هغې به يې ژړل

فَقَامَ عَمْرٌ يَنْهَاهُنَّ وَ

(د دوي په ليدوسره) عمر فاروق رضي الله عنه اودريدواو (خپلوان خو يې د) ژړانه منع کړل او (ناشنا) يې په

يَنْظُرُ دُهُنَّ . فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :

وهلو وهلو په منډو کړل. نبي کریم صلی الله علیه و سلم (چې وکتل نو) وي فرمايل چې عمره! نه (دوي په خپل

دَعُوهُنَّ فَإِنَّ الْعَيْنَ دَامِعَةٌ وَالْقَلْبَ مُصَابٌ وَالْعَهْدَ قَرِيبٌ. ^(١)

حال پرېږده ځکه سترگې ژاړي او زړه په مصيبت کې دی او د مرگ وخت هم نژدې دی.

﴿٢٦٦﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: مَاتَتْ زَيْنَبُ بِنْتُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبَكَتِ النِّسَاءُ

ابن عباس رضي الله عنه وايي چې کله د نبي کریم صلی الله علیه و سلم لور زینب رضي الله عنها مړه شوه نو بنځې به ژړا شوي

فَجَعَلَ عَمْرٌ يَضْرِبُهُنَّ بِسَوْطِهِ

عمر رضي الله عنه (دا خبره کله برداشت کولی شوه هغه) په خپل چابق باندې د هغوی وهل شروع کړل نبي کریم

فَأَخْرَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدِهِ وَقَالَ : مَهْلًا يَا عَمْرُ

صلي الله عليه وسلم عمر رضي الله عنه خپل لاس جدا کړ او وي فرمايل چې عمره! نرمي اختيار کړه بيا يې بنځوته وويل

ثُمَّ قَالَ : إِيَّاكَ وَ نَعِيقَ الشَّيْطَانِ

چې تاسو ځانونه د شيطان د اواز نه لرې وساتئ. (يعني په چغو چغو او په بيان کولو سره هر گزمه ژاړی)

ثُمَّ قَالَ : إِنَّهُ مَهْمَا كَانَ مِنَ الْعَيْنِ وَ مِنَ الْقَلْبِ

بيا يې وفرمايل چې "د کومو سترگو نه (يعني اوبنکي) او د زړه نه (يعني پریشاني او غم) ظاهره شي

(١) أخرجه النسائي في السنن ١٩٤ رقم الحديث : ١٨٥٩ ، وابن ماجه ١٠٥٥ رقم الحديث : ١٥٨٧ ، وأحمد في المسند ٤٤٤/٢ .

فَمِنْ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَ مِنَ الرَّحْمَةِ وَمَا كَانَ مِنَ الْيَدِ

نوداد خدای د طرف نه دې او د رحمت سبب دی (یعنې دا شیان د خدای خوښ شیان دي) او څه چې د ژبي

وَ مِنَ اللِّسَانِ فَمِنْ الشَّيْطَانِ. ^(۱)

او خلي نه ظاهر شي نو هغه د شیطان د طرف نه وي.

په ژړا او غم کولو سره مړي بیرته نه راځي

﴿۲۸﴾ وَ عَنِ الْبُخَارِيِّ تَعْلِيْقًا قَالَ : لَمَّا مَاتَ الْحَسَنُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ

امام بخاري رحمه الله د تعليق په طريقه (یعنې د سند سره) ذکر کوي چې کله مړ شو حسن بن حسن بن علي

ضَرَبَتْ امْرَأَتُهُ الْقُبَّةَ عَلَى قَبْرِهِ سَنَةً

رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نو دده بنځې د هغې په قبر باندې تريو کال پورې خیمه ښخه کړې وه بیا چې کله دا راو ایستله نو

ثُمَّ رَفَعَتْ فَسَمِعَتْ صَائِحًا يَقُولُ : أَلَا هَلْ وَجَدُوا مَا فَقَدُوا ؟

يو غیبې اواز يې واوریدل چې د خیمې په اوږدولو سره دې ورک شوی څیز وموندلو؟ بیا د دې جواب د

فَأَجَابَهُ آخَرُ : بَلْ يَسْأَلُونَ فَأَنْقَلَبُوا. ^(۲)

بل غیبې اواز په اوږدولو سره وشو چې نا امیده شوه او خیمه یې و ایستله.

توضیح: د عربو عام عادت ؤو چې هغوی به د خپل مړي په قبر باندې تريو کال پورې ژړل. د عربو د

قصیدو او د شعرونو نه دا شی بالکل واضح کېږي. نو یو شاعر وايي:

إلى الحول ثم اسم السلام عليكما ❀ و من يبك حولا كاملا فقد اعتذر

یعنې تريو کال پورې ما په تا وژړل او اوس سلام کوم او روان یم. ځکه چې تريو کال پورې چا وژړل هغه

معذروه دی چې بیرته لاړ شي. د حضرت حسن رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې په هغې باندې د هغې بنځې خیمه ښخه کړې

وه. دا د مشهور حضرت حسن بن علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ څوې دی. د هغې بنځې د یو خاص ضرورت د لاندې

داسې وکړل او کله چې کور ته راغلله نو هاتف غیبې اواز ورکړو چې دې بنځې ډیر وخت تیر کړو. اوس

روانه ده نو څه په لاس درغلل او تش لاس روانه یې. د بل هاتف غیبې نه جواب ورکړی شو چې هیڅه

ملاؤ نشو بلکې نا امیده بیرته لاړله. د دینه په واضح توګه معلومه شوه چې په مړي باندې ژړل او فریاد

(۱) أخرجه أحمد في المسند ۱/۲۲۵.

(۲) أخرجه البخاري ۲/۱۸۸، رقم الحديث: ۱۳۲۹.

کولو سرده نه ژوندی کپري او نه بیرته راخي شوک چې لاپرو نوبس لاپرو. (المراقات ۲۳۸/۴).

خادر راتاوول د شرافت نښه ده

﴿۲۹﴾ وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ وَ أَبِي بَرْزَةَ قَالََا : خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

عمران بن حصین او ابی برزه رضی الله عنهما دواړه روایت کوي چې یو ورځ مونږ لاپرو د رسول الله صلی الله علیه و سلم

فِي جَنَازَةٍ فَرَأَى قَوْمًا قَدْ كَرَحُوا أُرْدِيَتَهُمْ

سره یوې جنازې ته نو نبی کریم صلی الله علیه و سلم څه داسې خلک ولیدل چې خپلې خادریې اخوا کپري وي او

يُنْشُونَ فِي قُبُصٍ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :

په قرتی گانو کې روان ؤ. نبی کریم صلی الله علیه و سلم (چې دوي په دې حال ولیدل نو) وي فرمایل چې تاسو د

أَبْفَعِلِ الْجَاهِلِيَّةِ تَأْخُذُونَ ؟ أَوْ بِصَنِيعِ الْجَاهِلِيَّةِ تَشَبَّهُونَ ؟

جاهلیت په فعل باندې عمل کوي یا د جاهلیت په کارونو کې مشابهت اختیاروي بیانې عليه السلام و فرمایل

لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ أَدْعُو عَلَيْكُمْ دَعْوَةً

(تاسو په دې ناخوښه حالت لیدو سره) زما خود اراده وه چې تاسو ته یو داسې ښېره و کړم چې تاسو خپلو

تَرْجِعُونَ فِي غَيْرِ صُورِكُمْ قَالَ :

کورونو ته په نورو شکلونو کې (یعنې د شادو یا د خنزیر په شکل کې) واپس شی. راوي وایي چې (د دې په

فَأَخَذُوا أُرْدِيَتَهُمْ وَ لَمْ يَعُودُوا لِذَلِكَ. ^(۱)

اوریدو سره) هغه خلکو (زرزر خپلې خادریې په ځانور اتاؤ کپري او بیایې دوباره داسې کله هم ونه کړل.

توضیح: د عربو دود ؤ چې د قمیص سره به یې خادر هم اچولو. لکه څنګه چې د صوبه سرحد د خلکو عادت دی چې په سخته گرمۍ کې یې هم په اوږو باندې خادر وي او خادر ساتل د شرافت او عظمت نښانه ګڼي. بیا په یوه جنازه کې څه صحابو د اوږو نه خادریې کوزي کپري وي چې د پریشانی او د بد حالی او غم ښه اظهار وشي. نو په دې باندې نبی کریم صلی الله علیه و سلم د ډیر سخت خفګان اظهار وکړ او خلک یې د دې حرکت نه منع کړل. معلومه شوه چې په هغه وخت کې په عربو کې خادر تاو هل یا ساتل د شرافت علامت ؤ او س عرب دانه پیژني. علامه طیبی رحمه الله وایي چې په دومره معمولي خبره باندې

نبي کریم صلی الله علیه و سلم د د و مره خفگان اظهار کړی و نو د هغه خلکو به څه حال وي چې په غم او ماتم کې د دې نه غټ رسمونه کوي. (المراقات ۲۳۸-۲۳۹/۴).

د جنازې سره دې هېڅ خلاف شرع کار نه وي

﴿۳۰﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ تُتَّبَعَ جَنَازَةٌ مَعَهَا

او ابن عمر رضی الله عنہ وایي چې: نبي کریم صلی الله علیه و سلم د هغه جنازي سره د تللو منع کړي ده چې په هغې

رَأَتْهُ. (۱)

نوحه کونکي وي.

مړ شوی وړوکی ماشوم به د مور او پلار د پاره شفاعت کوي

﴿۳۱﴾ وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلًا قَالَ لَهُ :

د ابو هريره رضي الله عنه باره کې مروی دی چې (یو ورځ) د هغه سره یو سپری مخ شو او وي ویل چې زما (وړوکی)

مَاتَ ابْنٌ لِي فَوَجَدْتُ عَلَيْهِ هَلْ سَمِعْتَ مِنْ خَلِيلِكَ

بچی مړ شوی دی چې د هغه په وجه ډیر غمجن به آیات او ریدلي ده دخپل ملګري یعنی د نبي صلی الله علیه و سلم نه

صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ شَيْئًا يَكْتَبُ بِأَنْفُسِنَا عَنْ مَوْتَانَا ؟

کومه داسې خبره چې زموږ د مړ شوي بچي باره کې زموږ زړونه خوشحاله کړي (یعنې چې د هغې نه دا

معلومه شي چې زموږ واره ماشومان مړه شوي هغه به په آخرت کې زموږ څه په کار شي) ابو هريره رضي الله عنه

قَالَ : نَعَمْ سَمِعْتُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : صِغَارُهُمْ

ورته وویل چې آؤ ما د نبي کریم صلی الله علیه و سلم نه دا اوریدلي چې د مسلمانانو واره ماشومان به په شان د

دَعَامِيصُ الْجَنَّةِ يَلْقَى أَحَدَهُمْ أَبَاهُ فَيَأْخُذُ بِنَاحِيَةِ ثَوْبِهِ

دریاب د څارو وي په جنت کې چې په هغوی کوم دخپل پلار سره ملاو شي نو هغه به دخپل پلار د جامو گوټ

فَلَا يُفَارِقُهُ حَتَّىٰ يَدْخُلَهُ الْجَنَّةَ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَحْمَدُ وَاللَّفْظُ لَهُ. (۲)

ونيسي او تر هغه وخت پورې به یې نه پرېږدي چې تر څو پورې هغه پلار جنت ته داخل نه کړي.

(۱) أخرجه ابن ماجه في السنن ۱/ ۵۰۴ رقم الحديث ۱۵۸۲

(۲) أخرجه مسلم ۲/ ۲۹۴، رقم الحديث ۱۵۴، وأحمد في المسند ۲/ ۴۸۸.

توضیح: دعای مص: داد د عموص جمعہ ده. د عموص د اوبو دننه یو قسم تور چینجی دی هغې ته وایي. دا چینجی کله وچي ته هم راضي. ځنې خلک دا جولا گڼي. (المراقات ۴/۲۴۰).

د عموص: د دې دویم مفهوم دا دی چې هغه کس ته وایي. چې په د امر او سلاطینو په نزد ډیر د خیل وي. او مسلسل د هغوی خواله ځي راضي. بلکي دا سپری د بادشاهانو قوت. د هغوی په فکرونو او د هغوی په زړه مازغو باندې مسلط شي.

اوس دلته دې وروکو مره شوؤ بچو ته د د عموص سره تشبیه ځکه ورکړی شوي ده چې دا ماشومان به هر ځای کې داسي ځي راضي او تفریح به کوي چې چرته به هم د دوي نه پرده او حجاب نه کېږي. لکه څنگه چې د عموص په اوبو کې گرځي راگرځي. یا سلاطینو سره اختلاط ساتونکی سپری هر ځای ته ځي راضي. دا چې دویم مفهوم دی نو د د عموص د مصداق دپاره ډیر ښه مناسب دی. گویا کې دا واره ماشومان مقرب بارگاه الهی شي او بیا د خپل مور او پلار شفاعت کوي. (المراقات ۴/۲۴۰).

اباء: یعنې په میدان حشر او قیامت کې به وروکی بچی خپل پلار و مومې نو د هغې لمن به ونیسي او نیغ به یې جنت ته بوځي. گویا کې هغوی ته د سفارش دا اعزاز حاصل وي. (المراقات ۴/۲۴۰).

دلته د پلار ذکر په خاصه توگه ځکه شوی دی چې کیدلی شي تذکره دلته د پلار روانه وه گڼي دا حکم د مور او د پلار د واره دپاره دی. دغه قسمه نور حدیثونه هم راروان دي.

عهد نبوي د بنحو د مدرسې یوه نمونه

﴿۲۲﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: جَاءَتِ امْرَأَةٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ:
ابو سعید رضی اللہ عنہ وایي چې یوه ورځ یوه ښځه د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کې حاضره شوه او وې ویل
يَا رَسُولَ اللَّهِ ذَهَبَ الرِّجَالُ بِحَدِيثِكَ فَاجْعَلْ لَنَا مِنْ نَفْسِكَ يَوْمًا
چې یا رسول الله! نارینو خوستاد ارشاد اتونه استفاده وکړه اوس یوه ورځ زموږ دپاره هم مقرره کړه چې
نَأْتِيكَ فِيهِ تَعَلَّمْنَا مِنَّا عَلَمَكَ اللَّهُ .
موږ هم ستا په خدمت کې حاضرېږو او موږ ته هغه خبرې وکړي کومې چې تاته خداي کوي؟ نبی کریم
فَقَالَ: اجْتَمِعْنَ فِي يَوْمِ كَذَا وَ كَذَا فِي مَكَانٍ
صلی اللہ علیہ وسلم و فرمایل چې ښه تا سوزنانه را جمع کيږي په فلانی ورځ. فلانې وخت. فلانې کور کې (یعنې
كَذَا وَ كَذَا
په جومات کې یا په بل کوم کور کې) او فلانې ځای (یعنې جومات یا د کور منځنۍ یا وروستۍ برخه

فَاجْتَمَعْنَ فَأَتَاهُنَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
کې (نو) کله چې د نبي عليه السلام (دارشاد مطابق) ښځې راڅمعه شوي نو نبي کریم صلی الله علیه و سلم ورته راغلو
فَعَلَّهِنَّ مِنَّا عَلَّمَهُ اللَّهُ ثُمَّ قَالَ :
او نبي کریم صلی الله علیه و سلم دوي ته هغه خبري و خودلي کومې چې الله تعالی نبي کریم صلی الله علیه و سلم ته ښودلي
مَا مِنْكُنَّ امْرَأَةٌ تَقْدِمُ بَيْنَ يَدَيْهَا مِنْ وَلَدِهَا ثَلَاثَةَ
وي بيانې عليه السلام داهم و فرمايل چې په تاسو کې چا دخپل اولاد نه (درې هلکان يا جينکي) منځې وليزي
إِلَّا كَانَ لَهَا حِجَابًا مِنَ النَّارِ فَقَالَتِ امْرَأَةٌ مِنْهُنَّ :
(يعني دهغې درې بچي مړه شو) نو هغه ماشومان به د دده د پاره د اور نه پرده شي (يعني هغه به د دوزخ تللو ته
يَا رَسُولَ اللَّهِ أَوْ اثْنَيْنِ ؟ فَأَعَادَتْهَا مَرَّتَيْنِ . ثُمَّ قَالَ : وَ اثْنَيْنِ
نه پرېږدي) په دې کې يوې ښځې دا الفاظ دوه ځل وويل نو نبي عليه السلام و فرمايل چې د کومې ښځې دوه بچي
وَ اثْنَيْنِ وَ اثْنَيْنِ. ^(۱)
مړه شوي وي يا دوه يا دوه (يعني د کومې ښځې چې درې بچي مړه شوي وي نو دهغې د پاره هم دا ثواب
دی او د کومې ښځې چې دوه بچي مړه شوي وي نو دهغې د پاره هم دا بشارت دی).

توضیح: فاتاهن: خلاصه دا چې د نبي کریم صلی الله علیه و سلم په دور مبارک کې ښځو نبي کریم صلی الله علیه و سلم ته دا خواست وکړو چې سړي هر وخت د ستا (نبي کریم صلی الله علیه و سلم) په مجلس کې کښي. نو ځکه هغوی د نبي کریم صلی الله علیه و سلم نصیحتونه او د نبي کریم صلی الله علیه و سلم حدیثونه راتپول کړل او مونږ محرومه شو. لهذا زموږ د پاره هم په اونۍ کې یوه ورځ ته صلی الله علیه و سلم مقرره کړه چې مونږ هم د ستا صلی الله علیه و سلم د مجلس نه فایده واخستلی شو. نبي کریم صلی الله علیه و سلم هغوی ته حکم وکړو چې په فلانۍ ورځ په فلانې کور کې راڅمعه شی. نو هغوی بیا راڅمعه شولي. بیا نبي کریم صلی الله علیه و سلم هغوی ته راغلو او نصیحت یې ورته وکړو. (المراقات ۴/۲۴۱).

سوال: ملا علي قاري رحمه الله او نور شارحینو د تېږدو پوښتنه کړي ده او هغه داده چې د علم د حصول

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۹۵۱ رقم الحديث ۱۰۱، ومسلم في صحيحه ۲۰۲۸ رقم الحديث ۱۵۲-۲۶۳۳. وأحمد في

باره کې دا الفاظ مستند دي چې "العلم يُؤْتِي وَلَا يَأْتِي" يعنې ته تگ راتگ کېږي. علم چاله نه ځي. د دې قاعده مسلمه به رو سره دا پوښتنه ده چې نبی کریم ﷺ د علم خزانه وه. هغې دغه ښځو خوا له تشریف ولي وپورې. دا معامله خو سرچپه شوه چې عالم د محاصل خواله ځي.

جواب: د دې جواب علماؤ دا کړي دي چې دلته اصل کې د یوې مدرسې صورت جوړ شوی وو. ځکه د محلت ښځې د چم گاوند نه راغلي او په یو کور کې کیناستلي. نو دا کور د ښځو دپاره مدرسه جوړه شوه او د مدرسې طرف ته د عالمه تلل راتلل معروف او مشهور دي. د دې حدیث نه دا خبره معلومه شوه چې په دور نبوی ﷺ کې په اجمالی توګه د ښځو در سګاه او د هغوی د تعلیم دپاره د یوې مدرسې صورت جوړ شوی وو. اګر که د صحابه کرامو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ په دور کې او په نبوی دور کې د دې تسلسل پاتې نشو. د دې حدیث نه ځینو خلکو د ښځو تبلیغ ته وتلو استدلال کړی دی. حال دا چې دا په مدینه منوره کې په یو محله کې دننه په یو کور کې د راجعه کیدلو ذکر دی. چې یوه وختي خبره وه او کوم اوس هم په عامه توګه د علماؤ او صلاحواؤ د نصیحت او د وعظ اوریدلو دپاره راجعه کېږي. په دې باندې په تبلیغ کې د وتلو او اوږده اوږده سفرونه د امریکه، افریقه، لندن، هالینډ او بنکاک په دورو باندې قیاس کول صحیح نه دي. د سلف صالحینو په زمانه کې د تبلیغ دپاره وتل ثابت نه دي. او کوم کار چې سلفو صالحینو نه وي کړی نو په هغې کې د خیر د غالب کیدلو امکان نشته دی. ځکه ښځو ته تبلیغ د وتلو سره سره ډیر نقصانونه هم کېږي. چې ورو نه خلک یې پټوي. (المراقات ۴/۲۴۲).

ناتمامه بچي به هم مور جنت ته بوځي

﴿۳۳﴾ وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا مِنْ مُسْلِمٍ

معاذ ابن جبل رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی چې نبی کریم ﷺ وفرمايل چې د کوم دوؤ مسلمانانو (موراوپلار)

يَتَوَقَّى لَهْمَا ثَلَاثَةٌ إِلَّا أَدْخَلَهُمَا اللَّهُ الْجَنَّةَ بِفَضْلِ رَحْمَتِهِ إِيَّاهُمَا.

درې ماشومان مړه شي نو الله تعالی به په خپل فضل او کرم سره د هغه دواړو یعنی موراوپلار جنت ته داخل

فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَوْ إِثْنَانٍ؟

کړي. صحابو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ وويل چې یا رسول الله! دا هم ووايه چې ياد چا دوه بچي مړه شوي وي (د هغوی

قَالَ: أَوْ إِثْنَانٍ. قَالُوا:

دپاره هم د ابشارت دی) نبی ﷺ وفرمايل چې آؤد چا چې دوه بچي هم مړه شوي وي صحابو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ بيا

أَوْ وَاحِدٌ؟ قَالَ: أَوْ وَاحِدٌ.

وويل چې یا رسول الله! دا هم ووايه چې يايو وي. نبی ﷺ وفرمايل آؤ! يو بچي (که هم مړ شوی وي

ثُمَّ قَالَ : وَ الَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ

نودده دمور او پلار دپاره هم دازيرې دى (بياني عليه السلام و فرمايل قسم په هغه ذات باندې چې د چا په قبضه

إِنَّ السَّقَطَ لَيَجُزُّ أُمَّهُ

كې زما ژوند دى كه ديوي بنځي كچه حمل هم وغورځېږي نو هغه به خپله مور د ماشوم په ذريعه د جنت طرف

بِسْرَرِهِ إِلَى الْجَنَّةِ إِذَا احْتَسَبْتَهُ . وَ رَوَى ابْنُ مَاجَةَ مِنْ قَوْلِهِ : وَ الَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ .^(۱)

ته راكاري خوپه دې شرط چې دهغې مور صبر وكړي او ددې مرگ (په خپل حق كې) ثواب شمير كړي.

توضیح: السقط: ناتمامه ماشوم چې د وخت نه مخکې د مور د خیتي نه وغورزېږي. هغې ته سقط وايي. (المركات ۴/۲۴۲).

بفضل رحمته: يعنې هغه ماشوم ته اختيار نشته دى چې په خپل حكم سره مور جنت ته بوځي. جنت ته د داخلیدلو دپاره د الله د رحمت اصل او بنياد دى. البته د دې ماشوم په مرگ باندې الله تعالى دا اعزاز وركوي چې هغه خپله مور د خپل ماشوم په ذريعه سره جنت ته بوځي. انونال د نوم سره تاروي چې د زيږېدلو په وخت كې بچه دانى د خرمن نه غوڅ شي او د نوم سره څوړند شي. ډاكټران دا زيږېدلو په وخت كې د پاكوالي په توگه د نوم نه غوڅ كړي. چې وروسته ترينه بيا ماشوم ته ډير تكليف وي. او نوم خراب شي. د دې برعكس په كليوالو علاقه كې دا نظام دى چې دغه تار تريو څو وړڅو پورې څوړند پرېږدي او په تار باندې يې وتري نو دا خپله غوڅ شي چې بيا نوم صحيح سالم وي. (المركات ۴/۲۴۲).

احتسابته: په يو غم باندې صبر كولو او د ثواب اميد ساتلو ته احتساب وايي. (المركات ۴/۲۴۳).

دور و بچو مرگ دمور او پلار دپاره د اور نه محفوظه قلعه ده

﴿۳۴﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " مَنْ قَدَّمَ

عبدالله ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دى چې نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل " كوم سړي مخکې ليرلې وي

ثَلَاثَةَ مِنْ الْوَلَدِ لَمْ يَبْلُغُوا الْجَنَّةَ : كَانُوا لَهُ حِصْنًا حَصِينًا مِنَ النَّارِ "

په خپل اولاد كې درې بچي چې حد بلوغت ته نه وي رسيدلي نو هغه به دده دپاره د اور نه مضبوطه پناه وي.

(۱) أخرجه ابن ماجه ۱/۱۲۷ رقم الحديث : ۱۶۰۵ ، وأحمد في المسند ۵/۲۴۱.

فَقَالَ أَبُو ذَرٍّ قَدَّمْتُ اثْنَيْنِ . قَالَ : وَاثْنَيْنِ .

(چې دايې واوريدل) نو ابو ذر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل چې ما خودوه ليرلي دي؟ نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ وفرمايل او دوده هم.

قَالَ أَنَّى بِنُ كَعْبِ أَبِي الْمُنْذِرِ سَيِّدُ الْقُرَاءِ :

ابي بن كعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې دهغې كنيته ابو المنذر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دى او د قاريانو سردار دى وي وويل چې "ما

قَدَّمْتُ وَاحِدًا . قَالَ : وَوَاحِدًا . وَقَالَ التَّمِيمِيُّ هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ ^(۱)

خو يو ليرلي دي؟ نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل يو هم (اور پناه به وي).

د يو صحابي د خپل بچي سره مينه او د بچي مرگ

﴿۳۵﴾ وَعَنْ قُرَّةِ الْمُرَزِيِّ : أَنَّ رَجُلًا كَانَ يَأْتِي النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَعَهُ ابْنٌ لَهُ .

قره مرزى رَضِيَ اللهُ عَنْهُ تراوي دى چې يوسړي دنبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته به راتللو او ده سره به يې زوي هم ؤ (يو

فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أُنْجِبُهُ ؟

ورخ) نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته وويل چې "آيا داتاته (دير) گران دى (چې هر وخت ستا سره وي)

فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحَبَّكَ اللَّهُ

هغه وويل چې يا رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ! (زه د دې سره د خپل محبت څه ووايم بس) الله تعالى دى تا سره

كَمَا أُحِبُّهُ .

همدغه شان محبت وکړي لکه څنگه چې زه د خپل بچي سره کوم (لږه موده وروسته) نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ هغه ماشوم

فَقَقَدَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ : مَا فَعَلَ ابْنُ فَلَانٍ ؟ قَالُوا :

(د خپل پلار سره) ونه ليدو نو تپوس يې ترې وکړو چې "د فلاني سړي د زوي څه وشو؟ صحابو وويل

يَا رَسُولَ اللَّهِ مَاتَ . فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :

چې يا رسول الله! د دې سړي زوي مړ شو (کله چې داسې حاضر شو نو ده ته) نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ وفرمايل چې :

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۳۷۵/۲ رقم الحديث : ۱۰۶۱ ، وابن ماجه ۱۰۲/۱ رقم الحديث : ۵۱۲/۱ رقم الحديث : ۱۶۰۶ ، مسند

أَمَّا تُحِبُّ أَنْ لَا تَأْتِيَ بَابًا مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ

آيا ستا دا خوښه نه ده چې سبا د قيامت په ورځ ته د جنت په کومه دروازه هم ځي او خپل ماشوم په خپل

إِلَّا وَجَدَتْهُ يَنْتَظِرُكَ ؟

انتظار کې مومي (چې هغه ستا سفارش وکړي او تاد ځان سره جنت ته بوځي) یوسړي وویل چې یا رسول

فَقَالَ رَجُلٌ : يَا رَسُولَ اللَّهِ لَهُ خَاصَّةٌ أَمْ لِكُلِّنَا ؟

الله صلی الله علیه و سلم! دا بشارت په خاصه توګه د دې دپاره دی او که د ټولو دپاره؟ نبي کریم صلی الله علیه و سلم

قَالَ : بَلْ لِكُلِّكُمْ. (۱)

و فرماییل ستاسو ټولو دپاره دی.

توضیح: کما احبه: یعنی څنګه چې زما د خپل ځوي سره دومره ډیر زیات محبت دی یا رسول الله صلی الله علیه و سلم! الله دې تا سره هم داسې محبت وکړي. دا د هغه سړي د خپل بچي سره په انتهائې جذباتي انداز سره د محبت اظهار دی. د قدرت نظام وګوره چې همدغه ماشوم یو څو ورځي پس مړ شو. چې د کوم باره کې نبي کریم صلی الله علیه و سلم وپوښتل او بیا یې د هغې پلار له بشارت ورکړو چې د جنت په کومه دروازه ته ځي نو ستا بچي به ستا انتظار کوي او تا به دننه راوغواړي. بیا دا فضیلت نبي کریم صلی الله علیه و سلم د ټول امت دپاره عام وویله. (المقات ۴/۲۴۴).

ناتمامه بچي به په جنگ باندې مور او پلار جنت ته بوځي

﴿۳۶﴾ وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِنْ السَّقَطُ

حضرت علي رضی الله عنه راوي دی چې نبي کریم صلی الله علیه و سلم فرماییل "کله چې الله سقط (یعني ناتمامه

لَيُرَاغِمُ رَبَّهُ

ماشوم چې دمورد خيټي نه دوخت نه مخکې لويدلې وي) نو دا ماشوم به دخپل پروردگار سره جنگ کوي

إِذَا أُدْخِلَ أَبُوَيْهِ النَّارَ فَيَقَالُ : أَيُّهَا السَّقَطُ

کله چې یې د مور او پلار دوزخ ته داخلولو اراده وکړي نو ده ته به وویل شي چې ای ناتمامه ماشومه! د

المُرَاغِمُ	رَبَّهُ	أَدْخِلْ	أَبْوَيْكَ	الْجَنَّةَ
پروردگار سره جنگ کونکيه! خپل مور او پلار جنت ته بوځه لهدا دا ناتمامه ماشوم به خپل مور او پلار				
فَيَجْزُهُمَا بِسَرِّهِ حَتَّى يُدْخِلَهُمَا الْجَنَّةَ. (۱)				
د خپل ماشوم په ذريعي سره راكارې تردې چې هغوی به جنت ته داخل کړي.				

توضیح: لیرا غمر به: مراغمه په خاورو کې ککر او د غصه او غضبناکه کیدلو په معنی کې دی. دلته مراد دادی چې کله د ناتمامه ماشوم مور او پلار الله هغوی د گناهونو په وجه دوزخ ته داخلولو وغواړي نو دا ناتمامه ماشوم به د الله سره جنگ کوي چې د هغې مور او پلار دوزخ ته مه بوزه. الله تعالی به د دغه ناتمامه ماشوم خبره ومني او هغې ته به وویل شي چې ای جنگ کونکی غضبناکه ماشومه د خپل انونال په ذريعي سره خپل مور او پلار جنت ته بوځه. نو هغه د خپل د نوم تار باندې خپل مور او پلار جنت ته داخل کړي. (المراقات ۴/۲۴۵).

په حادثه فاجعه باندې د صبر کونکي بدله جنت دی

﴿۳۷﴾ وَعَنْ أَبِي أَمَامَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " يَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى:
ابو امامه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه نقل کوي چې الله تعالی (انسان مخاطب کړي) وايي چې ای
يَا ابْنَ آدَمَ إِنْ صَبَرْتَ وَاحْتَسَبْتَ عِنْدَ الصَّدْمَةِ الْأُولَى
ابن آدم! که چیرې ته (د یو مصیبت په وخت کې) صبر وکړي او د غم په اوله برخه کې د ثواب طلبگاري نو
لَمْ أَرْضَ لَكَ ثَوَابًا دُونَ الْجَنَّةِ " (۲)
زه به ستا د پاره د جنت نه کم په هېڅ یو اجراو ثواب باندې نه راضي کېږم (یعنې زه به تاددې په بدل کې جنت ته داخل کړم).

هر ځل استرجاع لوستلو باندې نوي ثواب

﴿۳۸﴾ وَعَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَا مِنْ مُسْلِمٍ وَلَا مُسْلِمَةٍ
حسین بن علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل " چې کوم مسلمان سړي یا ښځې ته

(۱) أخرجه ابن ماجه في السنن ۵۰۹/۱ رقم الحديث: ۱۵۹۷.

(۲) أخرجه ابن ماجه في السنن ۵۱۳/۱ رقم الحديث: ۱۶۰۸.

يُصَابُ بِمُصِيبَةٍ فَيَذْكُرُهَا وَ إِنْ طَالَ عَهْدُهَا فَيُحَدِّثُ لِذَلِكَ اسْتِرْجَاعًا

يو مصيبت ورسپري اودغه مصيبت خومره ديروخت پس وريادشي اوهغه وخت انا لله وانا اليه راجعون

إِلَّا جَدَّدَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَهُ عِنْدَ ذَلِكَ فَأَعْطَاهُ مِثْلَ أَجْرِهَا يَوْمَ

ووايي نوالله تعالى دده دپاره ثواب ثابت كړي نوالله هغه همغه اجر او ثواب وركوي چې كوم يې په هغه

أُصِيبَ بِهَا . رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالبَيْهَقِيُّ فِي شَعْبِ الْإِيمَانِ (۱)

ورخ وركوي و چې كله ورته هغه مصيبت رارسيدلي و (او په هغه يې صبر كړي و).

توضیح: يعنې سړی چې په اول ځل په مصيبت باندي "انا لله وانا اليه راجعون" ووايي. نو هغه ته د استرجاع ثواب ملا وپري خو كه هغه سړي ته وروسته د هغه پيښي احساس وشي او استرجاع وكړي نو الله هر ځل هغه ته نوی نوی ثواب وركوي. او په هغه كې هيڅ كمی نه كېږي. دا ثواب هم هغه هومره وي خومره چې په ابتداء كې و.

په معمولي تكليف باندي هم استرجاع كول په كار دي

﴿ ۳۹ ﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِذَا انْقَطَعَ شَيْءٌ أَحَدِكُمْ

ابوهريره رضى الله عنه ووايي چې نبي كريم صلى الله عليه وسلم وفرمايل چې كله په تاسو كې دچا دبوټ مزی وشلېږي نو

فَلْيَسْتَرْجِعْ فَإِنَّهُ مِنَ الْمَصَائِبِ . (۲)

هغه استرجاع وكړي ځكه دا هم يو مصيبت دی.

په نعمت باندي شكر او مصيبت باندي صبر ددې امت شعار دي

﴿ ۴۰ ﴾ وَعَنْ أَمْرِ الدَّرْدَاءِ قَالَتْ : سَمِعْتُ أَبَا الدَّرْدَاءِ يَقُولُ : سَمِعْتُ

ام درداء رضى الله عنه ووايي چې ما د ابو درداء رضى الله عنه نه دا اوريدلي دي چې ويل يې ما اوريدلي دي د نبي

أَبَا الْقَاسِمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : " إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى قَالَ : يَا عِيسَى ابْنَ

كريم صلى الله عليه وسلم نه چې فرمايل يې الله عيسى عليه السلام ته فرمايلي و و چې ای عيسى عليه السلام! زه به ستانه

(۱) أخرجه أحمد في المسند ۲۰۱/۱

(۲) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۱۹۰۹ رقم الحديث ۹۹۵۳.

بَاعِثْ مِنْ بَعْدِكَ أُمَّةً إِذَا أَصَابَهُمْ مَا يُحِبُّونَ

وروسته یو امت پیدا کړم چې هغوی ته د خوښی شی (یعنې نعمت او راحت) ملاؤ شي نو هغوی به د الله

حَمِدُوا اللَّهَ وَإِنْ أَصَابَهُمْ مَا يَكْرَهُونَ اخْتَسَبُوا وَعَبَّرُوا

شکر ادا کوي او چې کله ورته ناخوښه شي (تکلیف او مصیبت) ورسپړي نو د ثواب امید به کوي او صبر به

وَلَا جِلْمَ وَلَا عَقْلَ . فَقَالَ : يَا رَبِّ كَيْفَ يَكُونُ هَذَا

کوي په داسې حال کې چې نه به عقل وي او نه برداشت عیسی عَلَيْهِ السَّلَامُ وویل چې ای زما ربه داسې به ولې وي

لَهُمْ وَلَا جِلْمَ وَلَا عَقْلَ ؟ قَالَ : أُعْطِيَهُمْ مِنْ جِلِّي وَعَلِي . (۱)

حال دا چې نه به عقل وي او نه برداشت الله تعالی و فرمایل: زه به هغوی ته د خپل صبر او عقل نه ورکړه و کړم

توضیح: ولا حلم ولا عقل: حلم بردباري او وقار او سکون ته وايي. د امت مرحومه امت محمدیه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د خاص کسانو به دا کیفیت وي که د ډیرې سختۍ د وجې نه به عقل او صبر کار نه کوي. بیا هم دا خلک د حلم او د علم او د عقل او دانش د لاسه نه ورکوي او د قضاء قدرت به څپونه خکته ساتي. (المرقات ۴/۲۴۷).

د دغه حیرت ناک صورت په اوریدو سره حضرت عیسی عَلَيْهِ السَّلَامُ پوښتنه وکړه چې ای الله! چې عقل او دانش هم نه وي او علم او حلم هم نه وي نو دا خلک به ښه کار او د الله تعریف څنگه کوي. الله تعالی د حضرت عیسی عَلَيْهِ السَّلَامُ د پوښتنې په جواب کې و فرمایل چې زه به هغوی ته د خپل طرف نه علم او دانش او صبر او سکون ورکوم.

الحمد لله نن تاریخ ۲۵ د رمضان د پنجشنبې (جمعات) ورځ نومبر ۲۰۰۳ د جنازې د تحریرات پاؤ باندې یولس بجې د کعبې مخې ته پوره شو.

"والحمد لله على نعمائه والشكر على آلائه"

۶ جمادی الثاني ۱۴۱۰ هـ

باب زیارة القبور د قبرونو د زیارت کولو بیان

قال الله تعالى: ﴿ثُمَّ أَمَاتَهُ فَأَقْبَرَهُ، ثُمَّ إِذَا شَاءَ أَنْشَرَهُ﴾ (سورة العنكبوت آیت: ۲۱-۲۲).

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

د قبرونو زیارت کول مستحب دی

﴿۱﴾ عَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ
بریده رضی اللہ عنہ راوی دی چې نبی کریم صلی اللہ علیه وسلم و فرماییل (اول خو) ماتا سود قبرونو د زیارت نه منع کړي
فَزُورُوهَا وَ نَهَيْتُكُمْ عَنْ لُحُومِ الْأَضَاجِي فَوْقَ ثَلَاثِ
وی خو (اوس) تاسو د قبرونو زیارت کوي همدغه شان ماد قربانی غوښه ددرې ورځونه ډیر (د ساتلو او)
فَأَمْسِكُوا مَا بَدَأَ لَكُمْ وَ نَهَيْتُكُمْ عَنِ النَّبِيدِ
د خوړلو نه منع کړي وی او اوس چې تاسو ترڅو پورې غواړی نو خوړی همدغه شان مانید بغیر د مشک
إِلَّا فِي سِقَاءٍ فَاشْرَبُوا فِي الْأَسْقِيَةِ كُلِّهَا
نه (په نورولو خو کې د څکولو نه) منع کړي وی اوس تاسو (چې په کوم لوڅي کې و غواړی په) ټولو کې
وَلَا تَشْرَبُوا مُسْكِرًا ^(۱)
څکي خو د نشی هیڅ شی (کله هم مه څکي).

توضیح: نبی کریم صلی اللہ علیه وسلم په ابتداء د زیارت قبور نه مطلقاً منع کړي وه. ځکه زمانه جاهلیت ته نژدې وه. قبرونو ته تللو باندې د شرک کیدلو امکان وو. ځکه شرک د قبرونو د لاري نه راځي. او د بي ځایه محبت د وجي نه راځي. کله چې په مسلمانانو کې د توحید عقیده راسخه شوه او د اسلام طریقہ د جاهلیت نه ممتاز شوه او په شرک کې داخه کیدلو خطر پاتې نشو نو نبی کریم صلی اللہ علیه وسلم د زیارت

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۶۷۲/۲ رقم الحديث: ۱۰۶-۹۷۷، وأبو داود في السنن ۹۸/۸ رقم الحديث: ۳۶۹۸، وأحمد في المسند

قبور اجازت ورکړو، چې زیر بحث حدیث د "فزورها" د الفاظ نه په واضحه توگه معلومېږي. اوس مسئله دا پاتې شوه چې د قبرونو د زیارت د عمومي ممانعت نه وروسته چې کوم اجازت ورکړی شو، هغه په کومه درجه کې دی. آیا د نارینو سره د بنخو لپاره هم دا اجازت عام دی یا دا اجازت فقط تر نارینو پورې محدود دی. په دې کې د علماؤ لېشان اختلاف دی.

د علماؤ د یوې ډلې دا خیال دی چې د زیارتونو د عمومي ممانعت نه وروسته د اجازت دا حکم عام دی. لهذا بنخې هم د قبرونو د زیارت لپاره تللی شي. د حضرت عائشې رضی الله عنها د قبر د زیارت لپاره تگ ثابت دی او هغې د نبی کریم صلی الله علیه و سلم نه دغه شان طریقه هم زده کړې ده. هم دغه شان د مستدرک حاکم په یو روایت کې راغلي دي چې حضرت فاطمه رضی الله عنها هم د خپلې ترور د قبر زیارت لپاره د پنچشنبې په ورځ تلله. د دې علماؤ خیال دی چې د زیارت قبور دا ممانعت وختي وو. چې وروسته بیا منسوخ شو. لهذا د بنخو قبرونو ته تگ جائز دی.

خو د علماؤ یوه لویه ډله هغې اړخ ته تللي ده چې بنخو له د زیارت قبور لپاره تگ اوس هم منع دی. دا حضرات د هغه حدیثونو نه استدلال کوي چې په هغې کې راغلي دي چې "ان رسول الله صلی الله علیه وسلم لعن زوارات القبور". (رواه ترمذی)

دا حدیث صاحب مشکوٰة په فصل ثالث کې رانقل کړی دی چې حدیث ۹ دی. په دې کې د امام ترمذی رایی هم رانقل کړی شوي ده چې ځینې علماء قبرونو ته د بنخو تگ منع کوي او ځینې ورته جائز وايي. (المراقات: ۴/۲۴۸).

محققینو علماؤ دلته یوه بڼه لاره اختیاره کړې ده. هغوی فرمایي چې د ډیر عمر والا بنخې چې د قبرونو د زیارتونو د آدابو نه خبری وي. هغوی د زیارت لپاره تللی شي. لکه د حضرت عائشې رضی الله عنها نه ثابت دي خو کومې بنخې چې پیغلي وي یا بوډی وي خود زیارت قبور د آدابو نه واقف نه دي مثلاً قبر ته لاړي شي او د قبر نه استمداد کوي. جزع فزع کوي. قبرونو نه خاوره راوچته کړي او د تبرک په توگه یې کور ته راوړي. نو د داسې بنخو تگ قطعاً منع دی. واضحه دې وي چې ذکر شوي شرطونه نن سبا ختم دي.

علماؤ په آداب قبور کې دا هم لیکلي دي چې سړی قبر ته ټیټ نه شي، نه دې قبر ته حده کوي، نه د هغې نه خاوره راوچتوي، نه د خپل بدن کومه برخه د قبر سره ومگي، نه دې قبر ټکر کړي، نه دې د قبر طواف کوي، نه دې په قبرونو باندې گلان شیندي او نه دې پری غلافونه خوروي بلکې په ولاړه دې بغیر د لاسونو د اوچتولو نه دعا او غواړی او لاړ دي شي.

د ځینې علماؤ خیال دی چې په دعا کې لاس اوچتولی شي. ځینې وايي چې که لاس اوچتوي نو بیا د قبر په ځای د قبلي اړخ ته مخ کړه. نن سبا زمانه کم. د هر قسه بنخو قبرونو ته تگ د خطرونه خالي نه دی.

احتیاط په همدغي کې دی چې بنځې قبرستان ته لاړې نه شي. شاه محمد اسحاق رَحْمَةُ اللَّهِ وَايِي چې معتمد قول دادی چې د بنځو قبرونو ته تگ مکروه تحریمي دی. خود فقه کتاب مستملی کې لیکل شوي دي چې د قبرونو زیارت د سر و لپاره مستحب دی خود بنځو لپاره مکروه دی. مجالس واعظیه یو کتاب دی. په هغې کې لیکل شوي دي چې د بنځو لپاره حلال نه دي چې هغوی قبرونو ته لاړې شي ځکه د حضرت ابوهریره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حَدِيثُ دې چې "انه عليه السلام لعن زوارات القبور". (المركات: ۴/۲۴۸).

نصاب الاحتساب یو معتمد کتاب دی. په هغې کې لیکل شوي دي چې قاضی ابو زید رَحْمَةُ اللَّهِ نه چا وپوښتل چې د قبرونو ته د بنځو تگ جائز دی یا نا؟ نو هغې جواب ورکړو چې د جواز او د عدم جواز پوښتنه مه کوه بلکې دا پوښتنه وکړه چې قبرستان ته تلونکو بنځو باندې څومره لعنت ورېږي. په یو روایت کې راغلي دي چې کومه بنځه مقبرې ته ځي. داووه (۷) واپروزمکو او داووه واپرو اسمانونو فرښتي په هغې باندې لعنت را لیریدا خبره یاد ساتل ضروري دي چې د بنځو لپاره قبرونو ته د تگ دا مسئله د عام قبرونو باره کې ده او د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قبر او د هغې زیارت د دینه مستثنی دی. نو ځکه هغه خلقا سلفا تا حال جاري دی.

د زیارت قبور قسمونه: ۱: اول فقط د مرگ د یادولو په غرض تلل او د انسان بی وسي د هغې په زړه او مازغو کې د کینولو په غرض سره تلل. که مقصد همدغه وي نو د هیڅ یو مسلمان قبر ته په تللو باندې دا مقصد حاصلیدی شي. ۲: د ایصال ثواب په غرض قبر ته تلل دي. د دې مقصد د حصول لپاره د هر مسلمان قبر ته تلل جائز دي. البته د بنځو مسئله جلا ده. چې کومه د دې نه مخکې لیکل شوي ده.

۳: دریم د حصول برکت او د سعادت لپاره تلل دي. د دې مقصد د حصول لپاره د اولیاء الله او د دین د بزرگانو قبرونو او د قبرونو زیارت کېږي. د دې تللو مطلب دا نه دی چې هلته په تللو سره د اولیاء الله نه مرسته غوښتل شروع کړی او خپل حاجتونه هغوی ته وړاندې کړی. بلکې مقصد دا دی چې د هغوی قبرونه د برکتونو مرکزونه دي. هغې ته په تللو سره برکت حاصلېږي. برکت ورکونکی فقط الله دی. د قبر و الا فقط د دې برکت لپاره مظهر او ذریعه جوړېږي. علماؤ همدغه شان لیکلي دي. زما خپله د دې زیارت ډیره تجربه نشته دی. ۴: څلورم د عزیز او اقارب او د مور پلار او دیار دوست قبرونو باندې د

دعائی مغفرت او یادولو په غرض سره تلل.

۵: پنځم اولیاء قبرونو او مزارونو له تلل او هلته منتونه کول او مرسته غوښتل او د هغوی نه حاجتونه غوښتل. د دې مقصد لپاره نن سبا خلک ځي. دا خالص بدعت او په ځینو صورتونو کې خالص شرک دی. چې د هغې نه احتراز کول د هر مسلمان د ایمان ذمه واري ده.

لحوم الاضاحي: په ابتداء د اسلام کې د تنگ دستی په وجه نبي کریم ﷺ حکم کړې ؤ چې د درې ورځو نه زیات به په کور کې د قربانۍ غوښه نه ساتی. د دې نه د نبي کریم ﷺ مقصد دا ؤ چې خلک د قربانۍ په غریبانانو باندې تقسیم کړي او د هغوی مرسته وکړي او ذخیره یې نه کړي. بیا چې کله په معاشره کې فراخي راغله نو عامو خلکو هم قرباني شروع کړه نو دا حکم موقوف شو. (المرقات: ۴/۲۴۹).

النبيذ: نبيذ د کبجورو او نور میووؤ د خاصی شیري نوم دی. د نبيذ پوره تفصیل په کتاب الطهارت کې شوی دی. د اسلام په ابتداء کې چې کله د شرابو د حرمت حکم وشو نو د نفرت کولو لپاره نبي کریم ﷺ د شراب د لوخو د ماتولو حکم وکړو. وروسته چې کله د شرابو حرمت د مسلمانان په زړو کې راسخ شو. نو بیا د نبيذ ساتلو او د تیارولو عامه پابندې ختمه شوه. اول دا نبيذ فقط په مشکیزه کې ایخودلو اجازت ؤو. بیا په ټولو لوخو کې د ایخودلو اجازت ملاؤ شو. چې د هغې ذکر په دې حدیث کې دی. (المرقات: ۲۵۰-۴/۲۴۹).

د نبي کریم ﷺ د خپلې مور په قبر باندې ژړا

﴿۲۳﴾ وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : زَارَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَبْرَ أُمِّهِ
ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې کله نبي کریم ﷺ د خپلې مور قبر ته لاړو نو نبي کریم ﷺ
فَبَكَى وَأَبْكَى مِّنْ حَوْلَةٍ فَقَالَ :
وژړل او هغه خلک یې هم وژړول چې د نبي کریم ﷺ سره ؤو بیا نبي کریم ﷺ وفرمايل
اسْتَأْذَنْتُ رَبِّي فِي أَنْ أَسْتَغْفِرَ لَهَا
چې ما دخپل پروردگار نه د دې خبرې اجازت غوښتی ؤ چې د خپلې مور لپاره بخښنه وغواړم ماته د دې
فَلَمْ يُؤْذَنْ لِي وَاسْتَأْذَنْتُهُ فِي أَنْ أُزَوِّرَ قَبْرَهَا
اجازت رانه کړی شو. بیا ما دخپل پروردگار نه د دې خبرې اجازت وغوښتو چې د خپلې مور قبر ته حاضر
فَأَذِنَ لِي فَرُزُوا الْقُبُورَ فَإِنَّهَا تُذَكِّرُ الْمَوْت. (۱)
شم نو ماته د دې اجازت راکړی شو. لهذا قبر ته ځئ قبرونو ته تک مرگ یادوي.

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۶۷۱/۲ رقم الحديث: ۱۰۸، ۱۹۷۶، وأبو داود في السنن ۵۵۷ رقم الحديث: ۳۲۳۴، وابن ماجه ۵۰۱

رقم الحديث: ۱۵۷۲، وأحمد في المسند ۱۱۱۲

توضیح: قبر امه: د نبی کریم ﷺ د مور نوم بی بی آمنه وه. او د پلار نوم بی عبداللہ ؓ. آمنه د مکې او مدینې په مینځ کې په یو مقام کې مړه شوه چې د هغه ځای نوم ابواء دی. نبی کریم ﷺ د خپلې مور قبر ته راغلو او تر دیر ساعت پورې ولاړ ؤ. خپله یې هم وژړل او نور یې هم وژړول او بیایې وفرمایل چې کوم په دې حدیث کې دي. اوس بحث دا روان دی چې د نبی کریم ﷺ د مور او پلار باره کې څه موقف اختیار کړی شي. (المقات: ۴/۲۵۰).

د سلفو علماؤ دا خیال دی چې د هغوی مرگ په حالت کفر کې شوی ؤو. د ظاهري حدیث نه هم دا معلومېږي. خو متاخرین علماء وایي چې د یو څو وجو هاتو په بناء د نبی کریم ﷺ د مور او پلار اسلام ثابت دی. (المقات: ۴/۲۵۰).

۱: یا خود نبی کریم ﷺ مور او پلار په ملت ابراهیمي باندې ؤو. ملت شرکيه باندې نه ؤو.
۲: یا دا چې هغوی په زمانه فترت کې مړه شوي او هغوی ته د اسلام هیڅ دعوت نه ؤو رسیدلی. نو په اصل باندې ؤو په کفر باندې نه ؤو.

۳: د ځينو متاخرينو خیال دی چې د معجزې په توگه هغوی ژوندې کړی شوي ؤو او ایمان یې قبول کړو او بیرته مړه کړی شول. په دې سلسله کې متاخرین یو حدیث هم وړاندې کوي. علامه سیوطي رَحْمَةُ اللهِ بِهِ دې باندې یوه رساله هم لیکلي ده چې د هغې نوم غالباً "مسالك حنفاء في اسلام والدي المصطفى" ایڅی دی. (المقات: ۴/۲۵۱).

بهر حال عام علماء وایي چې په حساسه مسئله کې بهتر دا دی چې سپری په دې کې سکوت اختیار کړي.

قبرستان ته د د اخلیدو دعاء:

﴿۳﴾ وَعَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعَلِّمُهُمْ إِذَا خَرَجُوا إِلَى الْمَقَابِرِ:
بریده رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهَا وایي چې نبی کریم ﷺ به مسلمانانو ته بنودل کله چې هغوی قبرستان ته لاړ شي
السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُسْلِمِينَ وَ إِنَّا
اوهلته دا ووايي: ترجمه: سلامتي دې وي په تاسو باندې ای د مؤمنينو او د مسلمينو د کوروالو، يقيناً مونږ:
إِنْ شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لِلْآجِقُونَ نَسْأَلُ اللَّهَ لَنَا وَ لَكُمْ الْعَافِيَةَ. (۱)
هم که الله وغواړي تاسو سره به ضرور ملا وېږو. مونږ د الله نه د ځان لپاره او د ستاسو لپاره عافیت غواړو
(يعني د مکروهاتو نه نجات درته غواړو).

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۶۷۱/۲ رقم الحديث: ۱۰۱۰-۹۵۷، وابن ماجه ۱۹۴/۱ رقم الحديث: ۱۰۴۷، وأحمد في المسند ۵ ۳۵۳.

توضیح: مقبره او قبرستان کې قبرونو ته د سلام نه وروسته څه دعایه کلمې هم په حدیثونو کې ثابت دي. خو په هغې کې تحدید او تعیین نشته دی بلکې په الفاظو کې څه تغایر موجود ده. نو دلته د نظر لاندې دعا موجود ده. او په عامو روایاتو کې هغه دعا ده چې د دې حدیث نه وروسته په ۴ کې راوانه ده. په دې کې چې کوم سړي هم کومه یوه دعا وویل نو د زیارت مسنون طریقې به پوره شي.

الفصل الثاني

﴿٤﴾ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِقُبُورٍ بِالْمَدِينَةِ

ابن عباس رضي الله عنه راوي دی چې (يو ځل) د مدينې په قبرستان باندې تيريدو نو نبي کریم صلى الله عليه وسلم د

فَأَقْبَلَ عَلَيْهِمْ بِوَجْهِهِ فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا أَهْلَ الْقُبُورِ

قبرونو طرف ته وژړل او ورته متوجه شو او وي فرمايل چې اى دقبرو الوستاسو په خدمت کې سلام وړاندې

يَغْفِرُ اللَّهُ لَنَا وَ لَكُمْ أَنْتُمْ سَلَفْنَا

کوو او الله دي ستاسو او زمونږ مغفرت وکړي. تاسو زمونږ نه مخکې رسيدلي يې او مونږ ستاسو نه

وَ نَحْنُ بِالْآخِرِ. (١)

وروسته در روان يو.

توضیح: فاقبل عليهم بوجهه: په دې حدیث کې دا واضح الفاظ دي چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم د قبرونو طرف ته متوجه شو او هغوی ته يې دعا او سلام وکړو. دا مسنون طریقې ده او ټول فقهاؤ او مجتهدین همدغه اخستي ده او د ټولو مسلمانانو په دې باندې عمل دی. یواځې ابن حجر رحمه الله په دې مسئله کې اختلاف کړی دی دا وايي چې د دعا په وخت کې د قبر طرف ته مه مخ کوي بلکې د قبلي طرف ته مخ کول په کار دي. (المقات: ۴/۲۵۳).

شيخ مظهر رحمه الله وايي چې د مروزيارت د ژوندو د زیارت په شان دی. چې د خلي او د مخ د طرف نه کېږي. الغرض په ژوند کې چې د ملاقات څه آداب دي نو په قبر باندې دي هم د هغې خيال وساتل شي. البته قبر طرف ته توجه د دعا غوښتلو په وخت کې لاس او چټول مناسب نه دي. ځکه بيا به عوام همدغه خيال کوي چې سړی يې د همدغه مړي نه غواړي. د دې فتنې د خطر په وجه دا ابن حجر رحمه الله قول باندې به عمل ډير بهتره عمل وي. خو د لاس او چټول نه بغير په دعا او سلام کې قبر اړخ ته متوجي کيدل

(١) أخرجه الترمذي في السنن ١٩٦٩٢، رقم الحديث: ١٠٥٢.

بهر دې چې کوم عام معمول دی. اگر که د هندوستان د علماؤ باره کې مې اوریدلي دي چې هغوی د قبران ته متوجي شی او دعا کوي. (المراقات: ۴/۲۵۳).

الفصل الثالث

د شپې په وخت کې نبي کریم صلی الله علیه و سلم یوه عجیبه دعاء و غوښته

﴿هُوَ﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وَإِذَا كَانَ مِنْ شَيْءٍ دُخِيَ فِيهِ نَبِيُّ كَرِيمٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِهِ د
يَخْرُجُ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ إِلَى الْبَقِيعِ فَيَقُولُ : السَّلَامُ عَلَيْكُمْ
شپې په آخر کې پاڅیدو (د مدینې قبرستان) بقیع ته به لاړو او هلته به یې ویل سلامتې دي وي په تاسو باندې
دَارَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ وَ أَتَاكُمْ مَا تُوعِدُونَ
ای دمؤمنانو قوم! تاسو ته هغه شی راغلی دی چې تاسو سره یې وعده شوې وه (یعنې د ثواب او د عذاب)
غَدَا مُؤَجَّلُونَ وَ إِنَّا إِن
سبابه (یعنې د قیامت په ورځ به) تاسو (تر معلومې مودې پورې) مهلت درکړی شوی دی او مونږ هم که
شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لَاجِحُونَ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِأَهْلِ بَقِيعِ الْغَرْقَدِ. ^(۱)
الله و غښتل نو تاسو سره ملاویدونکي یو. ای الله! د بقیع غرقد وال و بخښي.

توضیح: په مدینه منوره کې یو قبرستان دی چې په هغې کې صحابه او د مدینې خلک ښخ دي. د هغه قبرستان نوم بقیع دی. هغې ته بقیع غرقد هم وايي او نن سبا به ورته عوام الناس جنت البقیع وايي. هغه وخت د مسجد نبوی د الان دې قبرستان ته رسیدلی دی. په هغې کې فقط د حضرت عثمان رضي الله عنه قبر ښکاره او معروف دی. د نورو د قبرونو آثار او نښانې د یوې منصوبي د لاندې وران کړي شوي دي. (المراقات: ۴/۲۵۴).

غدا مؤجلون: کې د غدا نه مراد قیامت ورځ ده او د مؤجل معنی د مؤخر کولو ده. یعنې تاسو ته چې کوم ثواب ملاویدونکی دی هغه به د قیامت په ورځ تاسو ته ملاوېږي. تر هغه وخت پورې مهلت درکړی شوی دی. (المراقات: ۴/۲۵۴).

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۶۶۹۲ رقم الحديث ۱۰۲. ۹۷۱. والسنن في السنن ۹۳۱ رقم الحديث ۲۰۳۹

په قبرستان کې غوښتلې شوې یوه بله دعاء

﴿۶۶﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ : كَيْفَ أَقُولُ يَا رَسُولَ اللَّهِ ؟ تَعْنِي فِي زِيَارَةِ الْقُبُورِ

عائشه رضی اللہ عنہا وايي چې ماعرض وکړو چې یار رسول الله! زه څه ووايم؟ يعنې د زیارت قبور په وخت کې څه

قَالَ : " قُولِي : السَّلَامُ عَلَى أَهْلِ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُسْلِمِينَ

ووايم؟ نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمایل چې دا وايه: سلامتي دې وي د مؤمنانو او د مسلمانانو په کور واولو

وَ يَرْحَمُ اللَّهُ الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنَّا

باندي الله دې په دوي هم رحم وکړي چې کوم زمونږ نه مخکې ؤ او په هغوي باندي دې هم درحمت سيوري

وَ الْمُسْتَأْخِرِينَ وَ إِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لِلْآجِقُونَ" (۱)

وکړي چې کوم زمونږ نه وروسته راتلونکي دي يقيناً مونږ هم که الله و غوښتل تا سوسره ملا وېدونکي يو.

دمور او پلار قبر ته په هره جمعه کې دتللو فضيلت

﴿۷۷﴾ وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ النُّعْمَانِ يُرْفَعُ الْحَدِيثُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ :

محمد بن نعمان صلی اللہ علیہ وسلم دا حدیث تر نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم پورې رسوي چې نبي صلی اللہ علیہ وسلم فرمایل

مَنْ زَارَ قَبْرَ أَبِيهِ أَوْ أَحَدِهِمَا فِي كُلِّ جُمُعَةٍ

کوم سړی چې د هري جمعي په ورځ (يا په اونۍ کې يوه ورځ) دمور او پلار يا په هغوي کې يو قبر ته لاړ شي

غُفِرَ لَهُ

(او هلته د هغوي لپاره د مغفرت دعاء او ايصال ثواب وکړي) نو د هغې مغفرت کېږي. او دا دخپل مور

وَ كُتِبَ بِرًّا. (۲)

او پلار سره نيکۍ کونکي ليکل کېږي.

توضیح: وکتب برّا: د دې مطلب دا دی چې کوم سړی هره جمعه د مور او پلار د قبر زیارت ته ځي او هلته فاتحه ووايي او ثواب يې هغوي ته وبخښي نو د هغې ټول گناهونه او بخښل شي او دا ځوي منونکی وليکل شي. د دې آخري جملي نه دا مفهوم هم اخستل کيدلی شي چې که په مور او پلار کې يو

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۶۶۹/۲ رقم الحديث : ۱۰۳ ، والنسائي في السنن ۹۳/۴ رقم الحديث : ۲۰۳۸ .

(۲) أخرجه البيهقي في شعب الایمان رقم الحديث : ۹۲۹۶ .

یا دواړه د دې ځوي نه ناراضه وي او ځوي عاق وي نو د هغوی د زیارت په برکت سره به منونکی ولیکل شي. د اولاد لپاره دا یو نااشنا نعمت او آسانه غنیمت دی. (المراقات: ۴/۲۵۶).

قبرستان ته تللو سره د ترک دنیا او دیاد عقبی درس ملاو پېري

﴿۸﴾ وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ

ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل ما اول تاسو د قبرونو د تگ نه منع کړي

فَزُورُوهَا فَإِنَّهَا تَزْهَدُ فِي الدُّنْيَا وَ تُذَكِّرُ الْآخِرَةَ. (۱)

وی خواوس تاسو قبرونو ته ځی ځکه قبرونو ته تگ تاسو کې د دنیا بې رغبتی پیدا کوي او آخرت دریا دوي

توضیح: فأنها تزهد: د دنیا پرینبندول او د دنیا د ساز او سامان نه بې رغبتی او صرف نظر کیدو نوم تزهد دی. په دې حدیث کې قبرونو ته د تللو فایده او د نتایجو په سلسله کې دوه فایده ذکر کړي دي: اولنی فایده او اولنی علت دا ویل شوی دی چې قبرونو ته په تگ کولو سره د زړه: و مازغونه د دنیا محبت او د خپل ریاست او د قیادت او سیادت او د سیاست تکبر او غرور لار شي او د انسان په زړه او مازغو کې دا نقشه کینی چې:

جگړی لگانی کی دنیا نہیں ہے ❁ یہ عبرت کی حبابے تاشا نہیں ہے

انسان چې کله وگورې چې سبا دا د تاج والاباد شاه نن په څومره بې وسی او د تنهائی په حالت کې پروت دی. چې د هغې په قبر باندې هواگانی خاوري بادوي او هغه په لویو محلونو کې په صوفو کې او گدو په ځای په تش فرش باندې د بالخت نه بغیر په تنگ او تور تم کور کې پروت دی چې دده بدلول هم په کې مشکل دي. دا منظر په لیدلو سره زیارت کونکي په مازغو باندې دا نقشه راشي:

الا یاساکن القصر المعلى ❁ ستدفن عن قریب فی التراب

له ملک ینادی کل یوم ❁ لدوا للموت وبنوا للخراب

قبرونو ته پللو کې دویمه فایده دا بیان کړی شوي ده چې کله د دنیا کمزورې او لاچاري په مازغو کې کینی نو په دې سره د آخرت بقاء او دوام نقشه په ذهن کې راشي. چې بیا انسان سوچ کول شروع کړي چې کوم ملک هغه په دنیا کې جوړوي خو هغه ختمیدونکی ده. چې لاکهونه نموني یې په قبرستان کې موجودي دي. لهذا اوس د داسي وطن د جوړولو او ترقي سوچ کول په کار دی چې نه ختمیدونکی وي بلکي همیشني ژوند وي او د همغني نوم آخرت دی.

قبرونو ته د بنځو تگ سخت منع دي

﴿۹۱﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَعَنَ زَوَارَاتِ الْقُبُورِ. (۱)

حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قبر ته تلونکو بنځو باندې لعنت ویلي دي.

وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ وَقَالَ: قَدْ رَأَى بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ

او امام ترمذي رَحِمَهُ اللهُ وايي چې دا حدیث حسن دی او دايې هم ویلي دي چې د ځینې علماؤ خیال دای

أَنَّ هَذَا كَانَ قَبْلَ أَنْ يُرَخَّصَ النَّبِيُّ فِي زِيَارَةِ الْقُبُورِ

چې دا (یعني قبر ته تلونکو بنځو باندې د نبي عَلَيْهِ السَّلَام لعنت ویل) هغه وخت وکله چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام قبر ته

فَلَمَّا رَخَّصَ دَخَلَ فِي رُخْصَتِهِ الرِّجَالُ وَ

دتللو اجازت نه وکړی خو کله چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام قبر ته دتللو اجازت وکړو نو په هغه اجازت کې نارینه او

النِّسَاءُ. وَقَالَ بَعْضُهُمْ: إِنَّمَا كَرِهَ زِيَارَةَ الْقُبُورِ لِلنِّسَاءِ لِقِلَّةِ صَبْرِهِنَّ

اوزنانه دواړه شامل شوي دي خلاف دنورو علماؤ تحقیق دای چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام په بنځو کې د صبر او تحمل

وَ كَثْرَةِ جَزَعِهِنَّ.

دماډې کمي او د جزع او فزع (یعني دژړ او ویر) دزیاتې په وجه د هغوی قبرونو ته تگ ناخوښه کړی دی.

تَمَّ كَلَامُهُ.

(لهذا د بنځو لپاره ممانعت اوس هم باقی دی) دترمذی خبره پوره ده.

توضیح: ددې حدیث نه مخکې د زیارت قبور د حدیثو توضیح او تشریح باندې پوره کلام شوی دی. دلته په دې حدیث باندې امام ترمذی رَحِمَهُ اللهُ هم بحث کړی دی چې قبرونو ته تگ فقط د نارینو لپاره اجازت دی یا په دې اجازت کې زنانه هم شاملې دي. بهر حال په ظاهري حدیث کې ډیر سخت و عید دی. لږ د بنځو له پکار ده چې هغه د یو مستحب عمل لپاره په سخت ترین و عید کې د راگیری دلونه ځان وساتي. زیات تر لیدلی شوي دي چې بنځې د تفریحاتو په توګه مزارونو له ځې. او هلته کې بي پردګي کېږي او شرکيه عملونه کېږي.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۳/۲۷۱، رقم الحديث ۱۰۰۶، والنسائي ۹۱/۴، رقم الحديث ۲۰۴۳، وابن ماجه ۵۰۲/۱، رقم الحديث ۱۵۷۵، واحمد في المسند ۱۱۲۲۳

پښتو ته د قبرستان د سرو نه حیا کول په کار دي

﴿۱۰﴾ وَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ : كُنْتُ أَدْخُلُ بَيْتِي الَّذِي فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
عائشه رضی اللہ عنہا وایي چې کله به زه هغه حجرې ته تلم چې په کوم کې دفن شوی و ونبی کریم صلی اللہ علیه و سلم
وَ إِنِّي وَاضِعٌ ثَوْبِي وَ أَقُولُ :
(او حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ) نو ما (د خپل بدن نه) توتپه (خادر) لري کولو او (په زړه کې) به مې ویل چې
إِنَّمَا هُوَ زَوْجِي وَ أَبِي فَلَمَّا
دلته زما میره (نبی کریم صلی اللہ علیه و سلم) او زما پلار (ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ) خڅ دې (او دا دواړه زما د پاره
دُفِنَ عَمْرٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَعَهُمْ
پردي نه دې نو بیا حجاب ولي؟) خو کله چې (په دې حجره کې) د دوي سره عمر فاروق رضی اللہ عنہ ښخ کړي
فَوَاللَّهِ مَا دَخَلْتُهُ إِلَّا وَ أَنَا مَشْدُودَةٌ عَلَيَّ نِيَابِي
شو نو په خدای قسم! دې حجرې ته بله چې زه کله هم دا خلیل لم نو په خپل بدن به مې خادر تاؤ کړی و
حَيَاءٌ مِنْ عَمْرٍ . ^(۱)
دو چې د حياء د حضرت عمر رضی اللہ عنہ نه (چې پردي و).

توضیح: ادخل بیتی: نبی کریم صلی اللہ علیه و سلم د حضرت عائشې رضی اللہ عنہا په حجره کې مړ شوی و. لهذا نبی کریم صلی اللہ علیه و سلم هملته ښخ کړی شو دا: پې داد حضرت عائشه رضی اللہ عنہا کور و نو د حضرت عائشې رضی اللہ عنہا لپاره تک لري نه و. بیا د هغې به وروسته حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ هم دلته ښخ کړی شویا حضرت عمر رضی اللہ عنہ خواست وکړو چې که عائشه رضی اللہ عنہا اجازت وکړي نو ما د نبی کریم صلی اللہ علیه و سلم او د حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ سره خوا کې ښخ کړی. حضرت عائشې رضی اللہ عنہا اجازت ورکړو. حضرت عمر رضی اللہ عنہ هم هلته خڅ کړی شو. په هغه حجره کې اوریدل شوي دې چې یو بل خای پاتې دی چې هلته به حضرت عیسیٰ علیه السلام ښخېږي. حضرت عائشه رضی اللہ عنہا وایي چې حضرت عمر رضی اللہ عنہ نه و ښخ کړی شوی نوزه بې تکلفه د نبی کریم صلی اللہ علیه و سلم او د حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ د قبر زیارت لپاره تللم خو کله چې حضرت عمر رضی اللہ عنہ هلته ښخ کړی شو. نو بیا به بې تکلفه د زیارت لپاره نه تلم بلکې ښه په تکلیف

سره به مې خاډر د ځان نه راتاؤ کړو او د زیارت لپاره به تلم. دا د حضرت عمر رضی الله عنه نه د حیا په وجه و ځکه هغه زما د محارمو نه، نه و. دا حدیث ډیر وضاحت سره تعلیم ورکوي چې د مرگ نه ورسته د هغوی د قبرونو سره همغه معامله کول په کار دي کوم چې په ژوند کې کېږي. یعنی د ادب، حیا او د احترام د ټول شعبو خیال ساتل پکار دي. (المراقات: ۴/۲۵۷).

د حضرت عقبه بن عامر رضی الله عنه دا ارشاد منقول دی چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم و فرمایل چې که زه په اور لار شم یا په تیره توره باندې لار شم چې زما بڼې پري وسو ځوي یا غوڅي شي. دا زما ډیر خوښ دي د دینه چې زه د چا په قبر باندې لار شم. بیا یې و فرمایل چې زما په نزد په قبرونو باندې متیازي کول او په دک بازار کې د خلکو په مخ کې متیازي کول برابر دي. دغه شان (المراقات: ۴/۲۵۷).

د سلیم بن عفیره رضی الله عنه باره کې مشهور دي چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم د یو کس په جواب کې و فرمایل په خدای قسم! زه د مرو نه دغه شان حیا کوم لکه څنگه چې د ژوندو نه حیا کوم. (المراقات ۴/۲۵۷). دلته د دې حدیث د لاندې شیخ عبدالحق محدث دهلوي رحمه الله د مرو نه د مدد غوښتلو خبره کړې ده او

دغه شان د امام غزالي رحمه الله طرف ته دا جمله منسوب ده چې من کانه یستمد فی حیاته یستمد بعد موته د دغه شان بهترینو اقوالو توجیه شاه عبدالعزیز رحمه الله داسې کړې ده چې په مزارونو کې د زړه نرم والی کیفیت غالب کېږي. چې په هغې سره د الله برکتونه رانازلېږي. په حقیقت کې دا مراقبه او مکاشفه د ژوندې سړي خپل محنت دی. مړي هیڅ مرسته نه ده کړې. البته مړي فقط واسطه شوی دی. مطلب دا شو چې په ژوند کې که د یو ژوندې سړي نه استفاده کیدلی شي نو د مرگ نه وروسته هم دغه د الله والا په دې نیکی کې معاون ثابت کیدلی شي. او د تعاون صورت همدغه دی چې هغه په دې کار کې د ذریعه او واسطه جوړه شي. گیني عمل خود مړي نه دی. محنت او مشقت خود خپله د هغه ژوندې سړي دی. او د هغې اعتبار دی. د دې مثال د پرنالی (ناوې) دی چې د هغې په ذریعې سره د چت نه اوبه راغورزېږي که یو سړی پرناله د اوبو لپاره مؤثر بالذات گڼي نو دا غلطه ده خو که پرناله فقط واسطه او ذریعه وي او اوبه مظهر وي نو په دې کې څه باک نشته دی. الحمد لله ۲۸ د رمضان د یک شنبې په ورځ د توضیحات د مسودې تحریر د ابتداء نه د جنائز د اختتام پورې پوره شو. څه نورې صفحې لیکنه هم ده خو وطن ته بیرته لار شم نو د پوره کولو اراده ده. زه د خپل پروردگار ډیر ډیر شکر گزار یمه چې هغه رب ماته توفیق را کړو چې زه د خپل توضیحاتو دریم جلد د دنیا د ټولو نه په مقدسه زمکه د مکې مکرمې بیت الله مخي ته پوره کړو. الله دې شرح ته په خپل قدرت کامله سره قبولیت عامه او خاصه ورکړي.

آمین یا رب العالمین و صلّی الله تعالیٰ علیٰ خیر خلقه محمد و علی آله و صحبه اجمعین

فضل محمد یوسف زئی استاذ جامعه علوم اسلامیة علامه محمد یوسف بنوری ټاؤن کراچی ۵

حال نزیل مکة المکرمة ۲۲ نومبر ۲۰۰۳

کتاب الزکوة د زکوة بیان

قال الله تعالى: ﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ﴾ (سورة بقره آیت: ۱۱۰)

وقال الله تعالى: ﴿وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾ (سورة التوبة آیت: ۳۴).

زکوة د اسلام په بنيادي ارکانو کې دریم رکن دی زکوة په لغوي اعتبار سره د طهارت، برکت او زیاتیدو په معنی دی او د دې اصطلاحي تعریف دا دی: "الزکوة هي تملك المال بغير عوض من فقير مسلم

غير هاشبي ولا مولاة بشرط قطع المنفعة من الملك"

يعني د خپل معين مقدار چې شريعت مقرر کړی دی شوک مستحق د خپل مال مالک کول. زکوة ته صدقه هم وايي. ځکه صدقه د زکوة ورکونکي مسلمان د ايمان په صداقت باندې دلالت کوي. د راجح قول مطابق د مکي نه د مديني طرف ته د هجرت نه دوه کاله وروسته په ۲ هجري کې زکوة فرض شو. په مخکنيو امتونو باندې هم زکوة فرض وو. خود زکوة مقدار او د هغې د ورکولو طريقه مختلفه ده. انبياء کرامو باندې زکوة نه فرض کېږي. قرآن کریم کې الله زکوة د مونځ سره تقريباً په ۳۲ مواقع کې ذکر کړی دی او چې کوم يې انفراداً ذکر کړی دی هغه د دې نه بغير دي.

الله تعالی زکوة ورکونکو سره د جنت وعده کړې ده او نه ورکونکو ته يې سخت وعيد اورولی دی. نو ځکه زکوة د اسلام په بنيادي پنځه ارکانو کې دریم غټ رکن دی. د دې نه انکار کونکی کافر دی او نه ورکونکی سخت گناه گار، فاسق او فاجر دی. د زکوة جدا کولو وخت کې نيت کول کافي نه دی. خودا نيت ضروري دی. زکوة هر عاقل، بالغ او په ازاد مسلمان باندې فرض دی خو په دې شرط چې هغه صاحب نصاب وي او په هغه نصاب باندې يو کال تير شي او دا نصاب د اصلي ضرورت نه فارغ شوی وي او په صاحب نصاب باندې داسې قرض هم نه وي چې د هغې مطالبه د ب نه دی گانو له طرف نه وي او هغه قرض د هغې په مال باندې غالبه وي. د کال په سر کې او په آخر کې د نصاب برقرار کيدل ضروري دي. که د کال په مينځ کې د نصاب وجود نه وي نو هغه د زکوة د فرضيت لپاره ترينه خلاصون نشته دی. د نصاب زکوة چې کوم مال دی په هغې کې د درې صفاتو موجوديدل ضروري دي. ۱: مال

نقد وي ۲: که خاړوی وي نو د هغې سائمه کيدل ضروري دی يعنې د کال په ډيره برخه کې تش په خريدلو گوزاره کوي. ۳: د تجارت مال وي.

نصاب: د مال د هغه مقدار نوم نصاب دی چې په هغې باندې شريعت زکوٰۃ مقرر کړی وي چې بيان يې مخکې راروان دی.

د نصاب دوه قسمه دي: اول نصاب نامی دی. يعنې په کوم مال کې د حقيقي ډيريدلو صلاحيت موجود وي لکه د سائمه مالونو اوبس، غوا، بيزه او د تجارت مالونه سره زر او سپين زر دي. په دې کې ډيريدو صلاحيت موجود دی. اگر که په کور کې ايخودل شوی دی.

دويم نصاب غير نامی دی. يعنې نه ډيريدونکی مال وي لکه کور دی، د کار کسب مشنري ده او د کور اسباب او سامان دي. په دې باندې زکوٰۃ نشته دی. خود دې په گټو باندې زکوٰۃ شته دی.

د ضرورت اصلیه مطلب دادی چې د هغې سره د سرې ځان او مال او عزت او آبرو د حفاظت تعلق وي لکه خوراک څښاک، او د اغوستلو سامان او د سيدلو لپاره کور، د خدمت لپاره سورلی او غلام او د تعاملول لپاره اسلح او داسي نور شيان. د صاحب نصاب مالک باندې فرض دې چې که هغه د خپل نه زکوٰۃ ورکړي او خپله د چا زکوٰۃ وانخلي او نصاب غير نامی والا باندې زکوٰۃ فرض نه دی خود يې لپاره حرام دې چې هغه د چانه زکوٰۃ نه واخلي او وي خوري.

په زکوٰۃ او ټيکس کې فرق: د اسلام معاندین او ملحدین په نظام زکوٰۃ باندې اعتراض کوي او ووايي چې دا ټيکس دی هيڅ عبادت نه دی. د هغوی د دې اعتراض باندې رد کولو لپاره ضروري ده چې زکوٰۃ او ټيکس په مينځ کې فرق واضح کړی شي. يو څو وجوهاتو سره د دغه فرق کتنه وکړی:

- ۱: زکوٰۃ د يو مسلمان لپاره عبادت دی. ټيکس عبادت نه دی.
- ۲: زکوٰۃ د الله له طرف نه په مسلمانانو باندې مقرر دی. ټيکس د انسانانو له طرف نه مقرر دی.
- ۳: زکوٰۃ د مسلمانانو مالدارو نه اخستل کېږي او غريب مسلمانانو ته ورکول کېږي. او ټيکس د غريبانانو نه اخستل کېږي او مالدارانو ته ورکول کېږي.
- ۴: زکوٰۃ مقدار د شريعت د طرف نه متعين کېږي. چې په ټوله دنيا کې يو شان وي خو ټيکس کې هيڅ داسي تعين نشته دی چې د ټولو انسانانو لپاره يو شان وي.
- ۵: زکوٰۃ هله فرض کېږي چې کله سرې صاحب حيثيت او صاحب نصاب وي خو په ټيکس کې د نصاب او د حيثيت هيڅ اعتبار نشته دی.
- ۶: د زکوٰۃ اصول او قواعد په انصاف باندې بناء دي. خود ټيکس قواعد په ظلم بناء دي.
- ۷: د زکوٰۃ په مقدار کې انسان کمی او زياتی نه شي کولی خود ټيکس په مقدار کې انسان کمی او زياتی کوي.
- ۸: د زکوٰۃ فرض کيدو نه وروسته هيڅ يو سرې نه معاف کېږي خو ټيکس معاف کيدلی شي.

۹: د زکوة په نظام سره د ورکونکې او اخیستونکې په مینځ کې مینه پیدا کېږي. او حال دا دی چې د ټیکس په نظام سره نفرت او دښمني پیدا کېږي.

د زکوة په ادا کولو سره په مال کې برکت راځي خو په ټیکس کې داسې نشته دی.

د زکوة فائده: د اسلامي معاشره په تشکیل کې او د دولت په تقسیم کې د زکوة ډیر اهمیت دی. د یو څو فایده و طرف ته اشاره کافي ده.

۱: د زکوة په ورکولو سره د مالداره او د غریب په مینځ کې د نفرت دیوال غورزېږي. او کمیونزم او سوشلزم د انقلاب لارې بندېږي. ځکه غریب پوهېږي چې د مالداره په مال کې زما هم برخه ده. څومره چې د مالداره مال ډیرېږي هغه هومره برخه به ماته ملاوېږي. لهذا غریب خلک د مالدارو دښمن نه بلکې دوستان شي. ۲: د مالدارو په زړه کې د غریبانانو سره خواخوځي او مینه پیدا کېږي. ځکه کوم سړی چې چا باندې مصرف کوي او دهغې د هر خیر لپاره فکر کوي.

۳: زکوة سره د سرمایه دارانه نظام ختم شي او د منصفانه تقسیم بنیاد جوړ شي.

۴: د اسلامي معاشرې لوی اقتصادي مسائل د زکوة په ادا کولو سره حل کېږي. او د ملک خزانه مستحکمه شي. ۵: زکوة په ورکولو سره مال کې برکت راځي. او په آخرت کې د الله رضا حاصلېږي. خو دا خبره د یادولو وړ ده چې زکوة عبادت دی او د عبادت خپل اصول دي. نن سبا چې پاکستان د زکوة د وصولولو کوم اصول جوړ کړي دې هغه اکثر غلط دي چې دهغې په وجه د زکوة فایده نه ترلاسه کېږي.

الفصل الأول

زکوة دې د مالداره نه واخستلې شي او غریب ته دې ورکړې شي

﴿۱﴾ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ
ابن عباس رضی اللہ عنہما یې چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم کله معاذ رضی اللہ عنده یمن امیر (د قاضي په حیث) ولېږل نو
فَقَالَ : إِنَّكَ تَأْتِي قَوْمًا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ .
هغه ته یې وویل چې په اهل کتاب کې د یو قوم (یهود او نصاری) ته روان یې لهذا (اول خوته) هغوی ته د دې
فَادْعُهُمْ إِلَى شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّدًا
خبري گواهي ورکولو دعوت ورکړه چې د الله تعالی نه بغیر څوک معبود نشته او بیسکه محمد صلی اللہ علیہ وسلم
رَسُولُ اللَّهِ . فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لَدَيْكَ . فَأَعْلِنَهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ
د الله رسول دی که هغوی دا خبره قبوله کړي نو (بیا) ته هغوی ته ووايه چې الله فرض کړي دي په دوي باندې

خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي الْيَوْمِ وَاللَّيْلَةِ . فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ فَأَغْنَاهُمْ
پنځه مونځونه په شپه او ورځ کې. که هغوی دا ومني نو بیا (د هغې نه وروسته) هغوی خبر کړه چې الله په
أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً تَتَّخِذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ
دوې باندې زکوٰة فرض کړې دی چې اخیستلې کېږي به د دوی د مالدارانو نه (یعنې دهغه خلکو نه چې صاحب
فَقَرْدٌ فِي فَقْرَائِهِمْ . فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ .
نصاب وي) او هغه به غریبانو ته ورکول کېږي که هغوی دا ومني نو ته (دا خبره یاد وساته چې د هغوی
فَأَيَّامِكَ وَكَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ
نه په زکوٰة کې) د ښه مال اخستلو نه پر هیزو کړه (یعنې په چاڼ ترې نه ښه مال مه اخله بلکې د هغوی مال
په درې برخو کې تقسیم کړه، ښه، بد، میانه. له دې زکوٰة کې میانه مال مه اخله) او ته (په زکوٰة اخیستلو کې
غیر قانوني سختي مه کوه یاد داسې شيانو مطالبه په هغوی باندې واجب نه وي یا هغوی ته په ژبه یا لاس
وَأَتَى دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ فَإِنَّهُ لَيْسَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ اللَّهِ
باندې تکلیف ورکړي) د هغوی خیري مه اخله ځکه د مظلوم دعا او د الله د طرف نه د هغې د قبولیت په مینځ
حِجَابٌ (۱).
کې هیڅ پرده نشته دی.

توضیح: اهل کتاب: د اهل کتاب نه مراد یهود او نصاری دې اگر که په یمن کې نور مشرکان او کفار هم وو. خودا چې یهود او نصاری ډیر وو. نو ځکه د هغوی ذکر کړی شوی دی. (المراقات: ۴/۲۵۸).

فادعهم: ابن ملک رَحْمَةُ اللَّهِ وایي چې کفارو ته د جنگ او د جهاد نه مخکې د اسلام دعوت ورکول هغه وخت واجب دي. چې کله هغوی ته دعوت نه وي رسیدلی. که دعوت ورته رسیدلی وي نو بیا دعوت ورکول مستحب دی. د فقهاء احنافو موقف هم دغه دی. (المراقات ۴/۲۵۹).

فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا: د دې حدیث نه معلوم شوه چې کفار د اسلام د فروعو مخالف نه بلکې اول د توحید

(۱) أخرجه البخاري ۳۵۷/۳، رقم الحديث ۱۱۹۹، ومسلم في صحيحه ۵۰/۱ رقم الحديث ۱۱۹-۲۹، وأبو داود في السنن ۲/۲۴۲، رقم الحديث: ۱۵۸۱، والترمذي في السنن ۲/۳ رقم الحديث: ۱۲۵، وابن ماجه ۱/۵۶۸ رقم الحديث: ۱۷۸۳، وأحمد في المسند ۱/۲۳۲.

او ایمان مخاطب دي. چې ایمان نه وي نو مونځ، روژه او د زکوٰۃ اعتبار نشته د احنافو د ائمؤ هم دغه موقف دی. د شوافعو او د نور حضراتو په نزد کفار مخاطب بالفروعات دي. بیا په هغوی باندې هم یو اعتراض دی چې د اسلام د قبولولو نه مخکې خو مونځ صحیح نه دی او د اسلام د قبولولو نه وروسته مونځ او د نورو شیانو قضاء نشته نو بیا مخاطب بالفروعاتو څه مطلب دی. شوافعو ته جواب ورکول په کار دی.

د زکوٰۃ په مانعینو باندې د عذاب تفصیل

﴿۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَا مِنْ صَاحِبٍ

ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اوي دي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل کوم سړی چې مالک وي (د سرعي: صاب)

ذَهَبٍ وَلَا فِضَّةٍ لَا يُؤَدِّي مِنْهَا حَقَّهَا إِلَّا إِذَا كَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ صُفِّحَتْ لَهُ

د سرو او د سپینو زرو او د هغوی حق (یعنی زکوٰۃ) ورنه کړي نو د قیامت په ورځ به د دوی د پاره جوړې کړې

صَفَائِحُ مِنْ نَارٍ

شي د اور تختي (یعنی تختي به سرو او د سپینو زرو وي خو په اور کې به دومره تودې کړې شي چې گویا کې

فَأُحْيِيَ عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ

هغه د اور تختي دي ځکه نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې) هغه تختي به د دوزخ په اور کې تودې کړې شي

فَيُكْوَى بِهَا جَنْبُهُ وَجَبِينُهُ وَظَهْرُهُ

او په هغه تختو سره به دده ډډې، تندي او شاه به داغ کولی کېږي. بیا به دغه تختي (دده د بدن نه) جدا کړي

كُلَّمَا رُذِّتْ

شي او په اور کې به تودې کړي او بیا به راوړي شي (یعنی دغه تختي به گرمي کړې شي نو هغه به بیا د تودولو

أُعِيدَتْ لَهُ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ

لپاره په اور کې واچولی شي او را ایستلی به شي او دده بدن به پري داغول کېږي) او ددې ورځي مقدار چې

خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ حَتَّى يُقْضَى بَيْنَ الْعِبَادِ

په دې کې په دغه سلسله روانه وي د پنځوس زره (۵۰۰۰۰) کال به وي تردې چې د بنده گانو حساب به ختم شي

فَيُرَى سَبِيلَهُ إِمَّا إِلَى الْجَنَّةِ وَ إِمَّا إِلَى النَّارِ قِيلَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ

او هغه سړی به د جنت یا دوزخ طرف ته لاره و ویني صحابه کرام و وویل یا رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ! (دا

فَالْإِبِلُ ؟

عذاب خوبه دنفدو یعنی دسرواود سپینوزرو باره کې وي) داوښ (د زکوٰۃ په نه ورکولو) باندي څه حشر

قَالَ : وَلَا صَاحِبُ إِبِلٍ لَا يُؤَدِّي مِنْهَا حَقَّهَا

وي؟ نبي کریم صلی الله علیه و سلم و فرمایل کوم سړی چې داوښ مالک وي اودده حق (یعنی زکوٰۃ) ورنه کړي او

وَمِنْ حَقِّهَا حَلْبُهَا يَوْمَ وَرْدِهَا إِلَّا إِذَا كَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

داوښانو یو حق داهم دی چې په کومه ورځ هغه ته اوبه ورکړی شي دده شوه ولشل شي نو د قیامت په ورځ

بُطْحَ لَهَا بِقَاعٍ قَزَقٍ أَوْ فَرَ

به هغه سړی داوښ مخي ته په هوامیدان کې پر مخې به واچولی شي اودده ټول اوبښان په شمیر او خورب

مَا كَانَتْ لَا يَفْقِدُ مِنْهَا فَصِيلًا وَاحِدًا

والي کې پوره وي مالک په هغې کې یو بچی هم ورک و نه مومي (یعنی دهغه سړي به ټول اوبښان هلته موجود

وي تردې ددې اوبښانو ټول بچي به هم دده سره وي ددې دپاره چې خپل مالک دخپلواندي کولو په وخت

تَطَأَهُ بِأَخْفَافِهَا وَ تَعَضُّهُ بِأَفْوَاهِهَا

کې ورته ښه تکلیف ورسوي) نو هغه اوبښ به هغه سړی په خپلو خپو باندي ومړي او په غاښونو باندي به یې

كَلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ أَوْلَاهَا رَدَّ عَلَيْهِ أَخْرَاهَا

وچيچي چې دهغه اربښانو د اډه (دخپلواندي) لاره شي نو بله ډله به راشي (یعنی ددې اوبښانو قطار به د

خپلواندي کولو سره تیر شي نو هغې پسي به بله ډله راشي اودغه شان به داسلسله روانه وي) او چې په کومه

فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ حَقِّي يُقْضَى بَيْنَ الْعِبَادِ

ورځ به دا کېږي دهغه ورځي مقدار به د پنځوس زره کالو وي تردې چې د بنده گانو حساب به ختم شي او

فَيُرَى سَبِيلُهُ إِمَّا إِلَى الْجَنَّةِ وَ إِمَّا إِلَى النَّارِ قِيلَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ

هغه سړی به د جنت یا دوزخ طرف ته خپل لاره وويني. صحابه کرام وويل: يا رسول الله صلی الله علیه و سلم!

قَالَ بَقْرٌ وَ الْغَنَمُ ؟ قَالَ : وَلَا صَاحِبُ بَقْرٍ وَلَا غَنَمٍ

غو اگانو او بيزو مالک به څه حال وي؟ نبي صلی الله علیه و سلم و فرمایل کوم سړی چې دغو اگانو او بيزو مالک وي

لَا يُؤَدِّي مِنْهَا حَقَّهَا إِلَّا إِذَا كَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بَطَّحَ لَهَا بِقَاعِ قَزَقٍ

اوددې حق (یعنې زکوٰة) ادا نه کړي نو د قیامت په ورځ به هغه په هوامیدان کې پر مخي راگوزار کړي شي

لَا يَفْقَدُ مِنْهَا شَيْئًا

اودده غواگاني او بيزي به (هله راوغوښتلی شي چې) په هغې کې به هيڅ څه کم نه وي په هغې کې به نه د

لَيْسَ فِيهَا عَقْصَاءٌ وَلَا جَلْحَاءٌ وَلَا عَضْبَاءٌ

غوا او بيزي څکرتاؤ وي او نه به مات وي او نه به هغه منډي (یعنې بغير د ښکرونه وي) (یعنې دهغې په سرونو

باندي به ښکري وي او ماتې به نه وي بلکې پوره به وي تردې چې په خپلو ښکرونو به يې ووهي نو هغه

تَنْطِحُهُ بِقُرُونِهَا

غواگاني او بيزي به په خپلو ښکرو باندي خپل مالک ووهي او په خپلو ښکرو نو باندي يې چیت کړي او چې دا

وَ تَكَأهُ بِأُظْلَافِهَا كَلْبًا مَرَّ عَلَيْهِ أَوْلَاهَا رُدَّ عَلَيْهِ أُخْرَاهَا

يو قطار دا چیت کړي او (لاري شي نو بل قطار به راشي) (او خپل کار به شروع کړوي او دا سلسله به روانه وي)

فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ حَتَّى يُقْضَى بَيْنَ الْعِبَادِ

او چې په کومه ورځ به دا کار وي نو دهغه ورځ مقدار به پنځوس زره کاله وي تردې چې د بنده گانو حساب

فَيُرَى سَبِيلُهُ إِمَّا إِلَى الْجَنَّةِ وَ إِمَّا إِلَى النَّارِ . قِيلَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ

وشي نو دا به جنت يا دوزخ ته خپله لار وويني. صحابه کرام وويل چې يا رسول الله ﷺ!

فَالْخَيْلُ ؟ قَالَ : " الْخَيْلُ ثَلَاثَةٌ :

اسو نوباره کې څه حکم دی؟ نبي ﷺ و فرمايل دا سپوږمې قسمه دي يو خو هغه اسپي دي چې د سړي

هِيَ لِرَجُلٍ وَرِزٌّ وَ هِيَ لِرَجُلٍ سِتْرٌ وَ هِيَ لِرَجُلٍ

دپاره دگناه سبب وي دويم هغه اسپي دي چې د سړي لپاره پرده وي او دريم هغه اسپي دي چې د سړي لپاره

أَجْرٌ . فَأَمَّا الَّتِي هِيَ لَهُ وَرِزٌّ

دثواب سبب او ذريعو جوړېږي نو هغه اسپه چې دگناه سبب جوړېږي دهغه سړي اسپي دي چې هغه به خپل

فَرَجُلٌ رَبَطَهَا رِيَاءً وَ فَخْرًا وَ لِيَوَاءٍ عَلَى أَهْلِ الْإِسْلَامِ

مالک د فخر او د غرور او د مالدارۍ او دريا لپاره او د مسلمانانو سره د دښمنۍ لپاره تړلي وي نو دغه اسپي

فِي لَهْ وَزُرْ . وَ اَمَّا اَلَّتِي هِيَ لَهْ سِنْرُ فَرَجُلْ

به دمالک لپاره دگناه سبب وي او هغه اسپي چې دمالک لپاره پرده وي هغه اسپي دي چې مالک يې د

رَبَطَهَا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ ثُمَّ لَمْ يَنْسَ حَقَّ اللّٰهِ فِي ظَهْرِهَا وَلَا رِقَابِهَا

خدای په لاره کې (د کار اخستلو لپاره) وتری او ددې شاو د خت باره کې د خدای حق هیر نه کړو نو دغه

فِي لَهْ سِنْرُ . وَ اَمَّا اَلَّتِي هِيَ لَهْ اَجْرُ

اسپي به دمالک لپاره پرده وي او هغه اسپي چې دمالک لپاره دثواب سبب جوړېږي دهغه سړي اسپي دي

فَرَجُلْ رَبَطَهَا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ لِأَهْلِ الْإِسْلَامِ

چې مالک يې داد خدای په لاره کې (د جنگ لپاره) د مسلمانانو لپاره وتری او هغه يې په څارن ځای او

فِي مَرَجٍ أَوْ رَوْضَةٍ فَمَا أَكَلَتْ مِنْ ذَلِكَ الْمَرْجِ أَوْ الرَّوْضَةِ مِنْ شَيْءٍ

په شينکي کې وساتي. نو چې کله هغه اسپي راشي او د څارن ځای او شينکي نه چې څه خوري نو څه چې

إِلَّا كَتَبَ لَهْ عَدَدَ مَا أَكَلَتْ حَسَنَاتٍ

دي وخورل (يعني دواښو ياد نور و شيانو د شمير په قدر به دده دپاره نيکي ليکل کېږي تردي چې د هغه

وَ كَتَبَ لَهْ عَدَدَ أَرْوَائِهَا وَ أَبْوَالِهَا

اسپو خراشنه او د امتياز و په قدر به هم د هغوی لپاره نيکي ليکل کېږي (ځکه ليد او ميتا زي به هم د اسپي

حَسَنَاتُهَا وَلَا تَقْطَعُ طَوْلَهَا فَاسْتَنْتَّ شَرَفًا أَوْ شَرَفَيْنِ

دروېد سبب دي) او کومې اسپي چې پری وشکوي او په ميدان کې يو يادوه ځل منډه ووهي نو الله به ددوی

إِلَّا كَتَبَ اللّٰهُ لَهْ عَدَدَ آثَارِهَا

د قدمونو نښانو او ددې خراشنو (چې اسپي يې د منډې په حالت کې کوي) د شمير په برابر به ددې سړي لپاره

وَ أَرْوَائِهَا حَسَنَاتٍ وَلَا مَرَّ بِهَا صَاحِبُهَا عَلَى نَهْرٍ فَشَرِبَتْ مِنْهُ

نيکي ليکل کېږي او کله چې هغه سړی هغه اسپي نه ترته د اوبو څکلو لپاره بوځي او اسپي د نهرنه اوبه څکي.

وَلَا يُرِيدُ أَنْ يَسْقِيَهَا إِلَّا كَتَبَ اللّٰهُ لَهْ عَدَدَ مَا شَرِبَتْ حَسَنَاتٍ "

اگر که ددې مالک د اوبو د څکولو اراده نه وي نو دده لپاره د اوبو د څکلو برابر نيکي هم ليکي صحابو

قِيلَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ حُمْرٌ ؟ قَالَ :

وويل: يا رسول الله! بنا د خرو باره کې څه حکم دی؟ "نبی عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ و فرمایيل "د خرو باره کې ماته

" مَا أُنزِلَ عَلَيَّ فِي الْحُمْرِ شَيْءٌ إِلَّا هَذِهِ الْآيَةُ الْفَادَةُ الْجَامِعَةُ

هیڅ حکم نه دی نازل شوی خود نیکو او دا عمالو باره کې دا آیت جامع دی

﴿ فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا

(ترجمه) چا چې نیک عمل وکړو په اندازه د یوې ذرې دا به به و ویني او چا چې وکړو بد عمل په اندازه د

يَرَهُ ﴿^(۱)

یوې ذرې دا به و ویني (یعنې مثلاً یعنې که یو سړی بل سړي ته د یو نیک کار ته د تللو لپاره خپله خړه

ورکړي نو هغې ته به ثواب ورکول کېږي او که د بد کار لپاره یې ورکوي نو گناهگار به وي.

توضیح : منها حقها: دلته د مؤنث ضمیر د مالونو په تاویل راوړی شوی دی یاد مؤنث ضمیر "فضة" د

کلمي طرف ته ده او د حق نه مراد زکوٰۃ دی چې فرض دی. (المراقات: ۴/۲۶۱).

صفحت صفائح: دا د صفيحة جمع ده تختي ته وايي. يعنې د سرو او سپينو زرو تختي نه به د اور

تختي جوړې شي او د زکوٰۃ نه ورکونکو ته به پرې داغونه ورکول کېږي. (المراقات: ۴/۲۶۱).

احص: يعنې هغه تختي به بندي تودې (گرمولې کړي شي). (المراقات: ۴/۲۶۲).

جنبه وجبنيه: دلته داغ ورکولو لپاره درې مقامات ذکر کړي شوي دې اول طرف، دويم ت نه دی او

دریم شا. د دې تخصیص وجه دا کیدلی شي چې د زکوٰۃ ورکونکي په تندي باندي د زکوٰۃ د مطالبې په

وخت کې کوت (گونجي) راځي. نو ځکه به ورله ت نه دی داغول کېږي. کله صاحب مال د زکوٰۃ نه

ورکول لپاره په یو طرف او پرې او کله شا او پرې او لا پرې شي. نو ځکه به ورله دا ځایونه داغول کېږي.

(المراقات: ۴/۲۶۲).

کلمات ردت اعیدت: يعنې د سرو او سپينو زرو هغه تختي سړي شي نو دوباره به تودولو لپاره وپورلی

شي او بیا به د داغ ورکول لپاره راوړلی شي. (المراقات: ۴/۲۶۲).

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۴۰۲/۳، رقم الحديث ۱۱۹۶، ومسلم في صحيحه ۶۸۰/۲ رقم الحديث: ۲۴-۹۸۷، وأبو داود في السنن ۳۰۲/۲، رقم الحديث: ۱۶۵۸، وأحمد في المسند ۴۸۹/۲.

مقدارۃ خمسين الف سنة: د قیامت ورځ به د کفارو لپاره د سختو احوالو په وجه د پنځوس زره کالو په مقدار اوږده معلومېږي. د مؤمن لپاره به د دوه رکعتونو یا د څلورو رکعتونو مونځ په مقدار محسوبېږي. او د نورو مسلمانانو لپاره به د هغوی د اعمالو په حساب لنډه یا اوږده وي. لهذا په دې کې څه تعارض نشته دی. (المراقات ۴/۲۶۲).

ومن حقها حلبها يوم وردھا: اوبن د اوبو ورکونکو دا قاعده وي چې هغوی اوبنانو ته په دویمه یا په دریمه ورځ په وقفې سره د اوبو ځای ته بوځي او د اوبو څکولو نه وروسته اوبنان لوشي او بیا یې هلته په راجمه شوي فقیرانو او مسکینانو باندې تقسیم کړي. نبی کریم ﷺ د همدغې حق ذکر کړی دی دا د زکوٰۃ د حق نه جدادی خودا حق فرض او واجب نه دی بلکې مستحب دی. البته د همدردی او د احسان په نظر نبی کریم ﷺ د دې ډیر سخت تاکید کړی دی. (المراقات ۴/۲۶۳).

بطح لها: پر مخي راگوزارلو ته بطح وايي. (المراقات: ۴/۲۶۳).

بقاع: کولاؤ او هوار میدان ته وايي. (المراقات: ۴/۲۶۴).

قرقر: دا د قاع د صفت لپاره مؤکده دی. هوار او کولاؤ میدان ته وايي. اوفر: دا د ابل نه حال واقع دی. مراد دا دی چې لوي او واره اوبنان به موجود وي. هيڅ يو اوبن به غائب نه وي. دویم مطلب دا دی چې دا اوبن په داسې حال کې وي چې ښه چاغ به وي. هيڅ يو به په هغې کې کمزوری نه وي د دې لپاره چې خپل مالک ته دروند عذاب ورکړي. (المراقات: ۴/۲۶۴).

د ټول عبارت ترجمه به داسې وي چې په يو کولاؤ او هوار میدان کې به د چاغو اوبنانو مخي داسې پر مخي راگوزار کړي شي او اوبنان پرې ښه وگرځي.

اخراھا: يعنې د يوې گردې دائرې په شکل کې به دا اوبن د هغه سړي د پاسه گرځي. چې کله د اوبنانو د قطار آخري اوبن د دې سړي د پاسه وگرځي او لاړ شي نو د دغې قطار اولنی اوبن به بیا د گرځيدلو لپاره راوړسېږي. په مسلم شريف کې د دې مطلب مطابق د حديث الفاظ داسې هم دي "کلماً جازت اخراھا

ردت عليه اولها: خودلته چې کوم روايت دی. د هغې مطلب به دا واخستلی شي چې په دې سړي به په مختلفو قطارونو کې اوبن راځي. کله چې يو قطار لاړ شي نو بل قطار به د چټولو لپاره راوړسېږي.

خو علامه طيبي رَحْمَةُ اللَّهِ وَايِي چې د بحث لاندې حديث کې مناسب دي چې په تقديم او تاخير باندې دي

عمل وشي يعنې دا داسې واخستلی شي "کلماً مر عليه اخراھا ردت عليه اولها" نو په دې طريقه به د روايتونو اختلاف ختم شي او مطلب به واضح شي چې په هم يو قطار کې به د دائرې په شکل کې د سړي د ښو لاندې کوي. (المراقات: ۴/۲۶۴ او الکاشف: ۴/۸).

لیس فیها عقصاء: د باب جمع یسمع نه دی. هغه غوا او بیزي ته وایي چې بنکرونه یې تاؤ شوي وي چې په وهلو سره سړي ته لږ تکلیف ور رسېږي. مطلب دا چې ټول به د نیغ او تېرو بنکرو والا څاروي وي. (المراقات: ۴/۲۶۵).

ولا جلقا: هغه غوا او بیزه چې څکریې مات شوی وي. (المراقات: ۴/۲۶۵).

ولا عضباً: هغه غوا او بیزه چې بیخي یې څکر نه وي. مطلب دا دی چې د هغه څارو بنکران به بنه نیغ، اورده او تیزوي چې په څکرو وهلو سره به یې بنه تکلیف محسوسېږي. (المراقات: ۴/۲۶۵).

تنطحه: نطح په بنکرونو باندې وهلو ته وایي. (المراقات: ۴/۲۶۵).

قال الخيل ثلاثة: صحابؤ وپوښتل چې یا رسول الله ﷺ د اسپي څه حکم دی. نبی کریم ﷺ وفرمایيل چې اسپي په درې قسمه دي. (المراقات: ۴/۲۶۵).

سوال: دلته دا سوال دی چې د نبی کریم ﷺ نه صحابؤ د اسپو د زکوة او د حقوق الله باره کې پوښتنه کړي وه. نبی کریم ﷺ د هغې جواب ولي ورنه کړو؟

جواب: شوافع حضرات وایي چې نبی کریم ﷺ د اسلوب حکیم په توگه جواب ورکړی دی. هغه داسې چې د اسپو باره کې پوښتنه مه کوی ځکه په هغې کې زکوة نشته دی بلکې دا پوښتنه کوی چې د اسپو په ساتلو کې څه فايدي او نقصانونه دي. نو واورى، اسپي (اسونه) په درې قسمه دي. احناف وایي چې نبی کریم ﷺ د اسلوب حکیم په توگه دا جواب ورکړی دی چې په اسپو کې فقط د زکوة باره کې پوښتنه مه کوی. هغه خو واجب دی. خود دې سره سره چې د اسپو د مالک لپاره څه فايدي او نقصانونه دي د هغې باره کې هم پوښتنه کوی. نو واورى چې د اسپو درې قسمونه دي. اول هغه قسمه اسپي دي چې د خپل مالک لپاره د گناه او بوجه سبب جوړېږي. هغه داسې چې د هغې هغه اسپي د ځان خودني، د فخر کولو او د مسلمانانو سره د جنگ او د دښمنۍ لپاره ساتلي دي.

"لواء" جنگ او دښمنۍ ته وایي. دویم قسم هغه اسونه دي چې د خپل مالک لپاره پرده وي ددې وضاحت داسې دی چې مالک اسونه د اسلام د دین د خدمت او خپل ضرورت لپاره ساتلي وي کله چې د هغه په نیکو کارونو کې ضرورت پېښېږي نو په هغې کې استعمالوي، یا د یو غریب فقیر مسکین په خدمت کې ورکوي او داپه استعمال کې راولي دغه شان د هریو نیک کار دپاره هغه دغه اسونه تیار ساتلي وي دبل چانه دغو ختلو ضرورت نه پېښېږي. دلته په حدیث کې چې د فی سبیل الله کوم لفظ راغلي دي دې نه مراد جهاد نه دي بلکه مطلق دین مراد دي ځکه چې د جهاد خبره په راتلونکي کلام کې ذکر ده. (المراقات ۲۶۶-۴/۲۶۵).

قوله: ولارقابها: دامام ابو حنیفه رَحِمَهُ اللهُ بِهِ نَزِدُ بِهِ دِي سِرِهِ داسونو دزکوٰۃ ادا کولو طرف ته اشاره ده اختلاف وړاندې راځي. (المركات ۴/۲۶۷).

دریم قسم هغه اسونه دی چې دهغې مالک داجر او ثواب دپاره دالله تعالی په لار کې وقف کړی وی. دلته دسبیل الله نه جهاد مراد دی.

في مرج: دې نه مراد کولاو او فراخ دخرن ځایي ددې. په کوم کې چې جهادی اسونه ساتلې شي. اوس ددغه جهادی اسونه هر څیز او هر نقل او حرکت دهغې دمالک دپاره داجر او ثواب سبب دی. (المركات ۴/۲۶۷).

فاستنتت: توندي مندي ته استنان وايي.

شرفاً: اوچت ځای ته شرف وايي. مراد دادی چې په یو یا دوه اوچتي غونډو باندې یا په اوچتو ځایونو باندې منډه کړي. نو په دغه اختیاري او غیر اختیاري حرکاتو او سکنااتو باندې هم مالک ته ثواب ورکول کېږي. داد جهادي داسپي شان دی نو خپله به د مجاهد څه شان وي. (المركات ۴/۲۶۷).

که مال کې زکوٰۃ ورنه کړی شي گنجنی مار به ترې نه جوړ شي او ټکونه به لگوي

﴿۳﴾ وَ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " مَنْ آتَاهُ اللَّهُ مَالًا
ابوهريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اَوْ ي دى چې نبى كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ فَرَمَا يَل : كَوْم سِرِي تَه چې الله مال اوزرور كړى وي
فَلَمْ يُؤَدِّ زَكَاتَهُ مُغِلًّا لَهُ مَالُهُ شُجَاعًا أَفْرَع
اوده زکوٰۃ ادا نه كړونو دقيامت په ورځ به دده مال دگنجنې مار په شكل بدل كړى شي چې دهغې په سترگو
لَهُ رَبِيبَتَانِ يُطَوَّقُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَمْ يَأْخُذْ بِلَهْزِمَتَيْهِ - يَعْنِي
باندې به دوه تورټاكي وي بيا به هغه مارد دې سړي په غاړه كې داميل په توگه واچولى شي او هغه مارد ده
هِدَقَتَيْهِ يَقُولُ : أَنَا مَالِكٌ أَنَا كَرُّكَ " ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ :
دواړه جامې ونيسي او وايي به چې زه ستا مال يم، زه ستا خزانه يم ددې نه ورسته نبى عَلَيْهِ السَّلَامُ د آيت ولوستو
﴿وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخُلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ﴾ إِلَى آخِرِ الْآيَةِ. (۱)
هغه خلك چې بخل كوي دا گمان مه كوى په هغه مال كې چې الله تعالی ورکړي (تر آخر د آيت پورې).

توضیح : شجاعاً: شجاع شین باندې پیش او کسره په دواړو طریقو باندې ویل کېږي. دا مذکر مارت ته وايي. (المقات: ۴/۲۶۹).

اقرع: دا هغه گنجي مارت ته وايي چې د هغې په سر باندې د ډیر زهر و له وجي یاد ډیر عمر په وجي ويختان نه وي چې د سخت خباثت او شدت نښانه ده.

زبيبتان: هما النکتتان السوداوان فوق عينيه. د مارد سترگو د پاسه دوه تور ټاکې وي هغې ته زبيبتان وايي. په مارانو کې دغه قسم مار خبيث ترين مار وي. (المقات: ۴/۲۶۹).

لهزمته: د زکوٰۃ نه ورکونکي سړي دواړه جامې مراد دي. اى شديقيه. (المقات: ۴/۲۶۹).

﴿٤٤﴾ عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَا مِنْ رَجُلٍ يَكُونُ لَهُ إِيْلٌ
ابو ذر غفاري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه نقل کوي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل کوم سړي سره چې اوښ
أَوْ بَقْرًا أَوْ غَنَمًا لَا يُؤَدِّي حَقَّهَا إِلَّا أَتَى بِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ
ياغوايا بيزه وي او داددې حق (يعني زکوٰۃ) ورنه کړي نو سبابه د قيامت په ورځ هغه خاړوي په داسې حال
أَعْظَمُ مَا تَكُونُ وَ أَسْمَنُهُ تَطَوُّهُ بِأَخْفَافِهَا
کې راوستلی شي چې هغه به ډیر لوي لوي او چاغ وي او بيا به غه سړی د خپلو خپولاندي ومېږي او چیت به يې
وَ تَتَطَّحُهُ بِقُرُونِهَا كَلْبًا جَاوَزَتْ أَخْرَافَهَا رَدَّتْ عَلَيْهِ أَوْلَاهَا
کړي او په خپلو بنکرونو به يې وهي چې هغه (چیت کړي او) آخری ډله لاره شي نو بيا به اولنی ډله راوستلی
شي (يعني دغه شان به ټول خاړوي بياراشي او دابه وهي داسلسله به تر هغه وخت پورې روانه وي چې)
حَتَّى يُتَضَّى بَيْنَ النَّاسِ. ^(۱)
تر څو پورې د خلکو حساب او کتاب وشي او د هغوی فيصله ونه کړی شي.

د زکوٰۃ ثابليڼ خړ شتاله واپس وليږئ

﴿٥٥﴾ وَعَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا
جرير ابن عبد الله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل کله چې (د وخت د امام د طرف نه) د

(۱) أخرجه البخاري ۲۰۳، رقم الحديث ۱۱۶۰، ومسلم في صحيحه ۶۸۶۲ رقم الحديث ۳۰۰، وأحمد في المستدرك ۳۲۱/۳.

أَتَاكُمْ الْبَصِيقُ
زکوة وصولونکی (چې د شریعت په اصطلاح کې ورته ساعی او عامل وایي) راشي نو چې هغه (زکوة
فَلْيَصُدُّرْ عَنْكُمْ وَ هُوَ عَنْكُمْ رَاضٍ. ^(۱)
وصول کړي او) ستاسو د خواند په داسې حال کې لارشي چې ستاسو نه راضي وي.

توضیح: البصیق: زکوة وصولولو لپاره مقرر شوي کارکن ته "مصدق" وایي. او د زکوة ورکونکي مالک ته "متصدق" وایي. (المرقات: ۴/۲۷۰). (کذا فی اشعة اللمعات)

د حدیث مطلب دا دی چې کله د وخت بادشاه یا د اسلامي ادارو له طرف نه زکوة وصولونکی راشي نو د هغوی سره د احترام او د اکرام معامله کول په کار ده. بهترین انداز سره هغوی ته پوره زکوة سپارل په کار دي. او هغه په هر حال کې خوشحاله ساتل په کار دي. د اسلام دا حکیمانه او عادلانه مزاج دی چې هغه سړي ته د هغې د ذمه واری احساس ورکوي. مالک ته د هغې د ذمه واری، دومره احساس ورکوي چې هغه په هر حال کې زکوة وصولونکی خوشحاله وساتي. هغه که هر څومره ظلم وکړي. دلته عامل او د زکوة وصولونکي ته د هغوی د ذمه واری دا احساس ورکوي چې هغوی په هیڅ صورت کې په هغې ظلم ونه کړي. د هغې د مال نه ښه مال وانښلي او نه ترینه درمي بیزه واخلې بلکې په زکوة کې میان مال ترینه واخلې. دا د دې لپاره چې مالک خفه نه شي. دغه شان د اسلام په قواعدو او ضوابطو کې د مالک د اجر او ثواب په ښکاره الفاظو کې بیان شوی دی. چې هغې په زکوة ورکول کې څه بوجه محسوس نه کړي. او دغه شان یې د زکوة وصولونکي اجر او ثواب یې بیان کړو چې هغې ته فقط د وظیفې او د مزدوری احساس نه وي بلکې د عبادت احساس ورته وي.

د زکوة د عامل د پاره د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دعاء

﴿٦٦﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَتَاهُ قَوْمٌ بِصَدَقَتِهِمْ
عبدالله ابن ابی اوفی <small>رضي الله عنه</small> وایي چې کله به یو جماعت نبي کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> ته زکوة راوړو (چې نبي
قَالَ : اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى آلِ فُلَانٍ .
عَلَيْهِمُ السَّلَامُ یې په مستحیقینو تقسیم کړي) نو فرمایل به یې چې ای الله! د فلاني سړي په خاندان رحمت نازل

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۶۸۶/۲ رقم الحديث: ۱۹-۹۸۹. والترمذي في السنن ۳۹/۳ رقم الحديث: ۶۴۷، وابن ماجه ۵۷۶/۱ رقم الحديث: ۱۸۰۲، وأحمد في المسند ۳۶۵/۴.

فَأَتَاهُ أَبِي بِصَدَقَتِهِ فَقَالَ : اللَّهُمَّ صَلِّ

کړي نوز ما پلار نبي ﷺ ته خپل زکوٰۃ را وړونو نبي ﷺ و فرمايل چې ای الله! رحمت نازل کړي د

عَلَى آلِ أَبِي أَوْفَى . وَ فِي رِوَايَةٍ : " إِذَا أَتَى الرَّجُلَ النَّبِيَّ

ابو اوفى رضي الله عنه په خاندان باندې ، او په يو بل روايت کې دا الفاظ دي چې : کله به يو سړی راغلو نبي

بِصَدَقَتِهِ قَالَ : اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيْهِ .^(۱)

ﷺ ته دخپل زکوٰۃ سره نونبي ﷺ به فرمايل چې ای الله! رحمت نازل کړي په دې سړي باندې .

توضیح: اللهم صل: د نبي نه بغير په غير نبي باندې په مستقله توگه درود ويل منع دی. خو بالتبع جائز دی دا حکم د امتي باره کې دی. خپله که نبي کریم صلی الله علیه و سلم د چا لپاره د صلوة لفظ استعمال کړي نو نبي کریم صلی الله علیه و سلم د دې حکم نه مستثنی دی. دا د نبي کریم صلی الله علیه و سلم خصوصیت دی لکه څنگه چې دلته نبي کریم صلی الله علیه و سلم د صلوة لفظ استعمال کړی دی.

بهر حال صدقه اخستونکي ته په کار دي چې صدقه ورکونکي ته نبي دعاگانې وکړي چې د هغې زړه مطمئن او خوشحاله شي. او هغې ته دا احساس نه وي چې زما مال زما په زوره واخستلی شو.

د مال په موجودتيا کې زکوٰۃ نه ورکول کفران نعمت دی

﴿۷﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ . قَالَ : بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عُمَرَ عَلَى الصَّدَقَةِ .

ابو هريره رضي الله عنه ابي چې نبي کریم صلی الله علیه و سلم حضرت عمر رضي الله عنه (زکوٰۃ وصولولو لپاره) مقرر کړو.

فَقِيلَ : مَنْعَ ابْنِ جَمِيلٍ وَ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ وَ الْعَبَّاسُ .

يوسري خبر راوړ چې ابن جميل رضي الله عنه ، خالد ابن وليد رضي الله عنه او حضرت عباس رضي الله عنه زکوٰۃ ور نه کړو

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَا يَنْقُمُ ابْنُ جَمِيلٍ إِلَّا أَنَّهُ كَانَ

(د دې په اوریدو سره) نبي کریم صلی الله علیه و سلم و فرمايل چې ابن جميل خود زکوٰۃ ورکولو نه ځکه انکار وکړو

فَقِيرًا فَأَغْنَاهُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ . وَ أَمَّا خَالِدٌ

چې هغه مخکې مفلس ؤ او اوس الله او د هغه رسول صلی الله علیه و سلم دولت مند کړی دی د خالد ابن وليد رضي الله عنه

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲/۲۶۸۳، رقم الحديث: ۱۱۹۷، ومسلم في صحيحه ۲/۷۵۶، رقم الحديث: ۱۷۶۶-۱۰۷۸، وأبو داود في

السنن ۲/۲۴۶، رقم الحديث: ۱۵۹۰، وأحمد في المسند ۱/۳۵۵.

فَإِنَّكُمْ تَظْلِمُونَ خَالِدًا . قَدِ
خبره داده چې تاسو په هغې ظلم کوی. هغه دا اصل کې په هغې زکوٰۃ واجب نه دی. خو تاسو د هغه نه د
اُخْتَبَسَ اُدْرَاعَهُ
زکوٰۃ وصولولو هڅه کوی. ځکه هغې خو خپلي زغري او سامان جنگ (يعني اسلحه، خاروي او د جنگ
وَ اُعْتَدَهُ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ .
نور سامان) د خدای په لاره کې (يعني د جهاد لپاره) وقف کړی دی (لهذا تاسو د هغې مال او اسباب د
وَ اَمَّا الْعَبَّاسُ فَهِيَ عَلِيٌّ .
تجارت مال گڼی. (دا غلطه ده) او کومه چې د حضرت عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خبره ده نو د هغې زکوٰۃ په ما باندې
وَ مِثْلَهَا مَعَهَا . ثُمَّ قَالَ : يَا عُمَرُ اَمَّا
دی او نه فقط په دې کال کې بلکې د دې په مثل نور (بل کال کې) هم بیا یې وفرمایل چې ای عمره! آيا ته
شَعَرْتَ اَنَّ عَمَّ الرَّجُلِ صِنُوْ اَبِيْهِ ؟ (۱).
پوهېږي چې د یو چا تره د هغه د پلار په شان وي (لهذا ته عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ زما د پلار په شان وگڼله. د هغه
تعظیم او عزت کوه او هغه ته هیڅ پریشاني او تکلیف مه ورکوه).

توضیح : مایقم ابن جمیل: نعم د سخت کراحت او د ناخوښوالي په معنی کې دی چې په حقیقت کې دلته د انکار لپاره استعمال شوی دی. ابن جمیل رَضِيَ اللهُ عَنْهُ یو منافق سړی ؤو. بیا څه لږ ښه شوی ؤو. خو دیر مفلس سړی ؤو. په نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باندې یې د مال او دولت لپاره دعا وکړه. نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دعا وکړه او الله ورله دیر مال ورکړو. خو هغې ناشکري وکړه او زکوٰۃ یې ورنه کړو. نو نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا کلمات وفرمایل چې دې سړي څنگه کفران نعمت وکړو. (المراقات: ۴/۲۷۱)

احتبس ادراعه: ادراع د درع جمع ده. زغري ته وایي. (المراقات: ۴/۲۷۲).

اعتد: د عتاد جمع ده. اسباب او د جنگ سامان مراد دی. یعنی تاسو په خالد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ باندې ظلم کوی. هغه غریب سړی دي، همیشه په جهاد کې وي، خپلي زغري او د جنگ سامان یې ټول د الله په

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۳۱۳، رقم الحديث ۱۱۶۸، ومسلم في صحيحه ۶۷۶/۲ رقم الحديث ۹۸۳-۱۱، وأبو داود في السنن ۲۷۳/۲، رقم الحديث ۱۶۲۳، وأحمد في المسند ۳۲۲۲.

لاره کې په جهاد کې وقف کړی دی. په دې زکوة چرته دی. د نبی کریم ﷺ په دې کلام کې اشاره ده چې حضرت خالد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ به همیشه په جهاد کې وي نو همدغه شان وشه چې حضرت خالد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ همیشه په جهاد کې وو. (السرقات: ۴/۲۷۲).

ومثلها معها: مطلب دادی چې د حضرت عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې کوم زکوة دی هغه به زه ادا کړم بلکې بل کال ته به هم ورکوم ویل کېږي چې نبی کریم ﷺ دوه کالو زکوة د حضرت عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه وصول کړی ویا مطلب دادی چې نبی کریم ﷺ حضرت عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په شکایت باندې خفگان بنکاره کړو او وي فرمایل چې د حضرت عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د طرف نه به زه زکوة ورکړو بلکې ډیر به ادا کړو ځکه کیدی شي چې د هغه څه عذروي نو د هغه شکایت په کار نه دی هغه زما تره دی او تره خود پلار په شان وي دا مطلب ډیر واضح دی او د حدیث آخرنی برخه دې تائید کوی. (المرقات ۴/۲۷۲).

صنوا بیه: دیو بوټي د بیخ نه چې کله دوه بنابني بوټي جوړ شي نو هر یو صنوا بیه. صنوان مشابه ته وایي یعنی تره د پلار په ځای وي. (المرقات ۴/۲۷۲).

۸ جمادی الثاني ۱۴۱۰ هـ

سرکاري سپری د خپل ذات د پاره تحفه نه شي قبولې

﴿ ۸ ﴾ عَنْ أَبِي حُمَيْدٍ السَّاعِدِيِّ : اسْتَعْمَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلًا مِنَ الْأَزْدِ
ابو حمید ساعدی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روایت دی وایي چې مقرر کړو نبی کریم ﷺ د قبيله ازده نه یو کس
يُقَالُ لَهُ ابْنُ التُّبَيْيَةِ عَلَى الصَّدَقَةِ فَلَمَّا قَدِمَ
چې نوم یې ابن تیبیه و د زکوة وصولولو لپاره کله چې دغه سپری (د زکوة وصولولو نه وروسته) مدینې ته
قَالَ : هَذَا لَكُمْ
(بیرته راغلو) نو مسلمانانو ته یې وویل چې دومره مال خو ستاسو دی (یعنی دا مال په زکوة کې وصول
وَ هَذَا أُهْدِي لِي فَخَطَبَ النَّبِيُّ
شوی دی ددې تاسو مستحق وی او دا دومره مال ماته په تحفه کې را کړی شوی نو خطبه وویلله نبی کریم
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَحَيْدَ اللَّهُ وَ أَثْنَى عَلَيْهِ وَ
ﷺ د خلکو منځي ته چې په هغې کې نبی کریم ﷺ اول د خدای حمد او ثناء بیان کړه او

قَالَ : " أَمَّا بَعْدُ ! فَإِنِّي أَسْتَعِينُ رِجَالًا مِنْكُمْ عَلَى أُمُورِ

دهغي نه وروسته يي وفرمايل چې وروسته د دينه! زه په تاسو کې يو څو کسان د دې کار لپاره ماموران

مِنَّا وَوَلَانِي اللَّهُ فَيَأْتِي أَحَدُهُمْ فَيَقُولُ : هَذَا لَكُمْ

کوم چې دهغوی لپاره الله زه حاکم کړی يم نو په تاسو کې يو کس وايي (ماد زکوٰۃ وصولولو لپاره مقرر کړی

وَ هَذَا هَدِيَّةٌ أُهْدِيَتْ لِي

دی خپل کار يې وکړو) اور اغلونو چې داستاسو مال دی اود امال ماته په تحفه کې را کړی شوی دی هغه

فَهَلَّا جَلَسَ فِي بَيْتِ أَبِيهِ أَوْ فِي بَيْتِ أُمِّهِ فَيَنْظُرُ أَيْهَدَى لَهُ

کس دخپل پلار ياد مور په کور کې ولي نه کي ناستونو هلته به يې کتلی وي چې ده ته تحفي را ليرلی کېږي

أَمْ لَا ؟ وَ الَّذِي لَفِي يَدَيْهِ

او که نه؟ په هغه ذات قسم دی چې د چا په لاس کې زما ژوند دی (ياد وساتې) چې په تاسو کې هريوکس

لَا يَأْخُذُ أَحَدٌ مِنْهُ شَيْئًا إِلَّا جَاءَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُحْمِلُهُ عَلَى رَقَبَتِهِ

هيڅ شی اخلي نو هغه به د قيامت په ورځ (د ذلالت په توگه) هغه په خپل څټ باندي او چت کړی وي او وړي

إِنْ كَانَ بَعِيدًا لَهُ رِغَاءٌ أَوْ بَقْرًا

به يې. که هغه اوبن وي (چې هغې هغه بغيرد حق نه اخستی وي) نو د هغې اواز به وي، که هغه غوا يا

لَهُ خَوَازٍ أَوْ شَاةٍ تَبْعَرُ

وي نو د هغې اواز به وي او که هغه بيزه وي او د هغې اواز به وي (يعنې هغه چې په دنيا کې هريوشی بغيرد

ثُمَّ

حق نه اخلي هغه به د قيامت په ورځ دده په څټ باندي سپور وي او خبري به کوي) د دې نه وروسته نبي

رَفَعَ يَدَيْهِ حَقِّي رَأَيْنَا

کريم ﷺ خپل دواړه لاسونه مبارک (دومره اوچت) کړل چې مونږ وليدو د نبي کريم ﷺ

عُفْرَةَ إِبْطِيهِ ثُمَّ قَالَ : اللَّهُمَّ هَلْ بَلَغْتُ

ترخونو سپين والی وليدلو بيا يې وفرمايل "ای پروردگاره! (تا چې څه وي لي و) ما خلکو ته ورسول،

اللَّهُمَّ هَلْ بَلَغْتُ.. (۱)

ای پروردگاره! ما خلکو ته ورسول.

قَالَ الْخَطَّابِيُّ: وَفِي قَوْلِهِ: هَلَّا جَلَسَ فِي بَيْتِ أُمِّهِ أَوْ أَبِيهِ فَيَنْظُرُ أَيُّهُمَا لَيْسَ عَلَيْهِ دَلِيلٌ عَلَى أَنْ كُلُّ أَمْرٍ يُتَدَنَّعُ بِهِ إِلَى مَخْطُورٍ فَهُوَ مَخْطُورٌ وَكُلُّ دَخِيلٍ فِي الْعُقُودِ يَنْظُرُ هَلْ يَكُونُ حُكْمُهُ عِنْدَ الْإِنْفِرَادِ كَحُكْمِهِ عِنْدَ الْإِقْتِرَانِ أَمْ لَا؟ هَكَذَا فِي شَرْحِ السَّنَةِ

توضیح: ابن اللتبية: لار باندې پيش دى فتحه لوستل هم صحيح ده تا ساکنده او په فتحه باندې لوستل يې هم صحيح دي. با باندې کسره ده. ی باندې شد دى: لتبية دهغه سړي د مور نوم دى چې د عرب مشهورې قبيلې لقب ته منسوبه ده. ددې سړي نوم عبد الله و. ده د زکوة مالونه راجمعه کړل او د نبی کریم ﷺ خدمت ته يې وړاندې کړل خو ورسره سره يې دا وويل چې ماته خلکو په ذاتي حيثيت باندې څه مال د تحفي په توگه را کړى دى. لهذا هغه زما ذاتي مال دى. په دې خبره باندې نبی کریم ﷺ ډير سخت ناراضه شو او وي فرمايل. (المقات: ۴/۲۷۳).

فهلا جلس: يعنې دا سړي به د خپل مور يا پلار په کور کې کيनाستوسره انتظار کولو او کتل يې چې په ناسته ناسته دې ته خلک تحفي ورکوي او که نه؟ که نه يې ورکوي نو د صدقو راغونډولو په وخت هغې ته د تحفود اخستلو حق هم نشته دى. (المقات: ۴/۲۷۴).

رعا: د اوبن د بریدلو او از ته وايي خوار: د غواد ر مبارې او از ته وايي. (المقات: ۴/۲۷۴).

تيعر: د بيزي د مې مې او از ته وايي. يعنې ناجائزه اوبان به د هغې په اوبو باندې سپوروي او برېږي به، غوايان به ر مبارې وهي او بيزي به مې مې کوي. (المقات: ۴/۲۷۴).

دوه استنباطي مسئلې:

قال الخطابي: علامه خطابي رَحْمَةُ اللَّهِ د ذکر شوي حديث د مضمون نه دوه اجتهادي مسئلې را ايستلي دي:

۱: کل امر يتدرع: يعنې که هر جائز کار د يو ناجائزه کار لپاره د واحد ذريعه او وسيله جوړېږي نو هغه وسيله هم ناجائز شي. يا که په نورو الفاظ کې وويل چې وسيله هم حرامه ده. د مثلا په توگه چې يو کس بل کس ته روپۍ په قرضو ورکړي دا جائز او د ثواب کار دى. خو په همدغه قرض باندې بل سړى سود

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۲۰/۵، رقم الحديث: ۲۵۹۷، وسلم في صحيحه ۱۶۶۳/۲ رقم الحديث: ۲۶-۱۸۲۲، وأبو داود في

السنن ۳/۳، رقم الحديث: ۲۹۴۶، وأحمد في المسند ۵/۲۳.

اخلي او داد سود و سیله جوړېږي نو دا قرض ورکول هم حرام دی. دغه شان د گرو په معامله کې که د گرو اختونکی د گډ شوي شي نه استفاده کوي. نو اوس جائز گرو هم ناجائز شو. همدغه شان دلته خو ابن تبييه اصل کار خو جائز وو. چې صدقي راغونډول وو خودا کار د حرام ذریعه جوړه شوه. ځکه دا جائز کار د هغې په حق کې حرام شو. خلاصه دا چې وسیله د حلال حلال ده او وسیله د حرام حرام ده. (المرقات ۴/۲۷۵).

وکل دخیل ینظر: یعنی هر شراکت او اجتماعیت او یو عقد د بل عقد سره د شریکولو په وخت کې به کتل کېږي. چې د دې معاملاتو د جدا کیدلو په وخت کې څه حکم دی او د دواړو عقدونو د یو ځای کولو د وخت څه حکم دی. که د جدا کولو د وخت حکم جائز دی نو د یو ځای کولو حکم به هم جائز وي. خو که د انفرادي حکم جدا دی او د اجتماعي حکم جدا دی نو بیا دغه شان یو ځای کول جائز نه دي. مثلاً د بحث لاندې حدیث په مسئله کې ابن التبييه په یو منصب او عهده باندي وو. اوس که ابن تبييه ته د دې عهدي نه بغير خلکو تحفه ورکوله نو دا تحفه هغه وخت هم قبلول جائز وو او که د عهدي او منصب نه بغير ابن التبييه ته سړي تحفه نه ورکوله نو اوس دا تحفه د هغې لپاره جائز نه وه. نبي کریم ﷺ د همدغې طرف ته اشاره کړې ده. چې د دې منصب نه بغير په کور کې کینه او وو دې کتلی شي چې د یته څوک تحفه ورکوي یا نه.

د علامه خطابی رَحْمَةُ اللَّهِ د دې استنباط د لاندې د مدرسو مهتمین حضرات هم راځي او د سرکاري عهدو لوي افسران او حکام او قضاة او جج حضرات هم راځي. او د دیني او د جهادي تنظیمونو د عهدو والا هم راځي. ټولو سوچ کول په کار دي او قومي امانتونه دی د مال غنیمت په نوم نه خوري. د علامه خطابی رَحْمَةُ اللَّهِ دا اجتهادي مسئله امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ او امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ همدغه شان قبوله کړې ده. البته د احنافو او د شوافعو په نزد دې کې څه تامل او څه تفصیل شته دی. (المرقات ۴/۲۷۵).

﴿۹﴾ وَعَنْ عَدِيِّ بْنِ عُمَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ اسْتَعْمَلَنَا مِنْكُمْ

عدي ابن عميره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل چې مونږ مقرر کړو په تاسو کې يو کس

عَلَى عَمَلٍ فَكْتَمْنَا مَخِيطًا فَمَا فَوْقَهُ

د يو کار (د زکوة او دنورو شيانو وصولولو لپاره) او هغه سړی مونږ سره دستني په برابر يا لږ او ډير يوشي پټ

كَانَ غُلُوًّا يَأْتِي بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. (۱)

کړي نو دا به په خیانت کې شمیر کېږي چې هغه به یې د قیامت په ورځ (رسوا کوي او) رابته یې وپري.

الْفَصْلُ الثَّانِي

د زکوٰة ماننیزو ته د قرآن تنبیه

﴿۱۰﴾ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ ﴿وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ﴾

ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا وايي چې کله د آیت کریمه (ترجمه) او کوم خلک چې سره او سپین زر جمع کوي نازل شو

كَبُرَ ذَلِكَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ . فَقَالَ عُمَرُ

نوصحابه کرام رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا پرېه فکر کې شو (ددوی حالت په لیدو سره) حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وویل

أَنَا أَفْرَجُ عَنْكُمْ فَانْطَلَقَ . فَقَالَ :

چې زه ستاسو د فکر (اوس) لرې کوم نو دوی د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې حاضر شواو وي ویل

يَا نَبِيَّ اللَّهِ إِنَّهُ كَبُرَ عَلَى أَصْحَابِكَ هَذِهِ الْآيَةُ . فَقَالَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :

چې ای د الله نبی! د آیت خوستا په صحابو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا باندې لوي بوج شو؟ نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل

إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَفْرُضِ الزَّكَاةَ إِلَّا لِيُطَيَّبَ مَا بَيْنِي مِنْ أَمْوَالِكُمْ وَ إِنَّمَا فَرَضَ الْمَوَارِيثَ

الله زکوٰة ځکه فرض کړې دی چې هغه ستاسو نور مال پاک کړي. او دغه شان الله میراث هم مقرر کړی دی

وَ ذَكَرَ كَلِمَةً لِيَتَكُونَ لِسِنِّ بَعْدَكُمْ

او ددې نه وروسته نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ یو د کلمه ذکر کړه ددې لپاره چې ستاسو نه وروسته پاتې شي او

قَالَ فَكَبَّرَ عُمَرُ . ثُمَّ

هغه دهغوی حق شي حضرت عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ الله اکبر وویل ددې نه وروسته

قَالَ لَهُ : أَلَا أُخْبِرُكَ بِخَيْرٍ مَّا

نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته وفرمايل چې آیا زه تاته داسي بهترين شی ونه وایم چې

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۱۱۶۵/۳ رقم الحديث ۱۱۸۲۲-۳۰، وأبو داود في السنن ۳۵۲۲، رقم الحديث: ۲۹۹۲، وأحمد في

يَكْنُزُ الْمَرْءُ الْمَرْأَةَ الصَّالِحَةَ إِذَا نَكَرَ إِلَيْهَا
انسان يې دخپل ځان سره ذخيره کړي هغه نیک بخته ښځه ده چې کله دې طرف ته خاوند وگوري نوددې
سَرَّتُهُ وَ إِذَا أَمَرَهَا أَطَاعَتْهُ
طبیعت خوشحاله وي هغه چې هغې ته څه حکم وکړي نود هغې اطاعت وکړي او چې هغه په کور کې نه وي
وَ إِذَا غَابَ عَنْهَا حَفِظَتْهُ. (۱)
نود هغې د بچو حفاظت وکړي.

توضیح: لما نزلت: یعنی د زکوة متعلق چې کله په قرآن کریم کې سخت و عید و الا آیت نازل شونو صحابه کرام رضی الله عنہم ډیر پریشانه شول. ځکه په دې آیت کې د مال د جمعه کولو او د ذخيره کولو و عید و اورولی شو. حضرت عمر رضی الله عنہ و فرمایل چې زه یې د نبی کریم صلی الله علیه و سلم نه پوښتنه کوم. نو نبی کریم صلی الله علیه و سلم ته د صحابو د پریشانی ذکر و شو نو نبی کریم صلی الله علیه و سلم په جواب کې و فرمایل چې الله زکوة ځکه فرض کړی دی چې د دې په ذریعې سره د مسلمانانو پاتې مال پاک کړي. لهدا د کوم مال چې زکوة ادا کړی شو نو هغه پاک شو او د دې مال ساتل او جمعه کول منع نه دي. قرآن کریم کې د مال په جمعه کولو باندې کوم و عید و اورول شوی دی. هغه د هغه مال باره کې دی چې د هغې زکوة نه وي ادا کړی شوی. د دې په اوریدو سره حضرت عمر رضی الله عنہ د تکبیر نعره وکړه او د خوشحالی اظهار یې وکړو. (المراقات ۴/۲۷۷).

و ذکر کلمة: یعنی د موارث د ذکر کولو نه وروسته نبی کریم صلی الله علیه و سلم یوه کلمه و فرمایله خو هغه زمانه هیره شوي ده. د حضرت ابن عباس رضی الله عنہ د دې لفظ نه هر سړي ته اندازه کېږي چې صحابه کرام رضی الله عنہم د نبی کریم صلی الله علیه و سلم په حدیث بیانولو کې څومره احتیاط کولو او د لفظ بالمعنی په ځای د اصلي لفظ څومره اهتمام کولو. (المراقات ۴/۲۷۸).

د زکوة عاملین خوشحاله ساتی

﴿۱۱﴾ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: سَيَأْتِيكُمْ رُكَيْبٌ
جابر بن عتيك <small>رضی الله عنہ</small> وايي چې نبی کریم <small>صلی الله علیه و سلم</small> و فرمایل چې تاسو ته به يوه قافله راشي (یعني
په طبعي توگه به خلک د هغې نه متنفر شي ځکه هغه به د هغوی مال اخستلو د پاره راځي) لهدا کله

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۳۰۵/۲، رقم الحديث: ۱۶۶۱.

مُبَغَّضُونَ قَاذًا جَاؤُكُمْ فَرَجَبُوا بِهِمْ
چې تاسو ته هغه قافله راشي نو تاسو هغې ته مرجبا (پخیر راغلي) ووايي او (هغوي ته د زکوة مال ورکوي
وَ خَلُوا بَيْنَهُمْ
گوي) د هغوي او د هغوي د طلب کړي شوي شي يعنې د زکوة په مینځ کې خه شی مانع مه ساتي. لهذا هغوي
وَ بَيْنَ مَا يَبْتَغُونَ فَإِنْ عَدَلُوا فَلِأَنْفُسِهِمْ وَإِنْ ظَلَمُوا فَعَلَيْهِمْ
چې د زکوة باره کې د عدل نه کار اخلي (چې د عدل ثواب ومومي) او که د ظلم معامله کوي نو په هغوي
وَ أَرْضُوهُمْ فَإِنْ تَمَّ زَكَاتُكُمْ
باندي به د هغې گناه وي تاسو د زکوة وصولونکي خوشحاله کړي او (پوهه شی) ستاسو له طرف پوره
رِضَاهُمْ وَلْيَدْعُوا لَكُمْ. (۱)
زکوة ورکول د هغوي رضاه او دغه شان عامل ته په کار ده چې هغه ستاسو د پاره دعاء وکړي.

توضیح: رکيب: دا درکب تصغير دی. زکوة د عاميلنو وړه قافله مراد ده. (المراقات: ۴/۲۷۹).

مبغضون: د اسم مفعول صيغه ده. د مبغوض او ناخوابی په معنی دی. يعنې وصولونکي به تاسو ته راشي او دا چې مال د ورکولو دی نو ځکه به په طبعي توگه ستاسو دا خلک نه خوښو پري خو تاسو د هغوي ته په خوشحالی پخیر راغلي ووايي. (المراقات: ۴/۲۷۹).

وان ظلموا: يعنې هغوي به قطعاً په تاسو باندي ظلم نه کوي. خو فرض کړه که ستاسو خيال وي چې دا خلک هم ظلم کوي نو بيا هم دوي خوشحاله ساتي او هغه مه ناراضه کوي. د دې ترغيب دا مطلب نه دی چې د هغوي ظلم جائز دی بلکي مطلب دا دی چې تاسو هغوي په هر حال کې خوشحاله ساتي. ځکه د اسلام عادلانه نظام په همدغي باندي قائم دی چې د جانبيينو خلک په دې باندي اماده کړي شي چې هغوي يو بل وزغمي. يو طرف ته د زکوة عاميلنو ته اسلام په سختی سره د انصاف کولو تلقين کوي. او بل طرف ته د مالونو مالکان د هر حکم د زغملو ترغيب ورکوي. سبحان الله څه د شان دين دی. (المراقات: ۴/۲۷۹).

(۱) أخرجه أبوداود في السنن ۲/۲۴۵، رقم الحديث ۱۵۸۸.

﴿۱۲﴾ وَعَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: جَاءَ نَاسٌ يَعْني مِنَ الْأَعْرَابِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

جرير بن عبد الله رضي الله عنه وايي چې د باندې څه خلک د نبي کریم صلی الله علیه و سلم په خدمت کې حاضر شول

فَقَالُوا : إِنَّ نَاسًا مِنَ الْمُصَدِّقِينَ يَأْتُونَنَا فَيُظْلِمُونَنَا فَقَالَ :

اووي ويل چې د زکوة وصولونکي څه خلک مونږ ته راځي او مونږ سره ظلمه کوي. نبي عليه السلام وفرمايل

أَرْضُوا مُصَدِّقِيكُمْ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَ إِن ظَلَمُونَا

هغه زکوة وصولونکي راضي کې هغوي وويل چې يا رسول الله! اگر که هغوي په مونږ ظلم ولي ونه کړي

قَالَ أَرْضُوا مُصَدِّقِيكُمْ وَ إِن ظَلَمْتُمْ^(۱)

نبي عليه السلام وفرمايل تاسو د زکوة وصولونکي رضا کړي اگر که تاسو سره د ظلم معامله وکړي.

د زکوة څه بڼه پټل منع دي

﴿۱۳﴾ وَ عَنْ بَشِيرِ بْنِ الْخَصَايِطَةِ قَالَ : قُنْنَا : أَنَّ أَهْلَ الصَّدَقَةِ

بشير بن خصايطه رضي الله عنه وايي چې مونږ نبي کریم صلی الله علیه و سلم ته وويل چې زکوة اخستونکي ظلم کوي

يَنْتَدُونَ عَلَيْنَا أَنْتَكُمُ مِنْ أَمْوَالِنَا

په مونږ باندې (يعني په زکوة کې د واجب مقدار کې ډير مال اخلي) نو مونږ په هغې کې هغه برخه پته کړو

بِقَدْرِ مَا يَنْتَدُونَ ؟ قَالَ : لَا^(۲)

څومره چې هغوي زموږ نه ډير اخلي؟ نبي کریم صلی الله علیه و سلم وفرمايل نه.

توضیح : افنکتکم: يعني فرض کړه چې عامل په زکوة اخستلو کې په مونږ ظلم کوي نو مونږ داسي کولی شو چې د مالونو نه څه برخه پته کړو. نبي کریم صلی الله علیه و سلم منع کړل. په دې حديث باندې د پوهيدلو لپاره په دې خبره باندې هم پوهيدل په کار دي چې د اسلامي خلافت حق دي چې هغه د خلکو د ښکاره مالونو يعني څارو او د عشر او د داسي نورو مالونو زکوة خپله وصول کړي. په دې مالو کې د مال مالک اختيار مند نه دی چې هغه خپله خوښه باندې غريب ته ورکړي. بلکې د هغوي ذمه واري ده

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ٦٨٥٢ رقم الحديث ١٩٨٩ ١٩٨٩، وأبو داود في السنن ١٢٤٦٢، رقم الحديث ١٥٨٩، والنسائي ٢١٧٥ رقم الحديث ٢٤٦٠، وأحمد في المستدرک ٣٦٢١.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ٢٤١٢ رقم الحديث ١٥٨٦.

چې هغوی هغه مال بیت المال کې جمعہ کړي. د همدغې متعلق دا حکم دی چې د هغه مال څه برخه پټول او د هغې صدقه نه ورکول ناجائز دي. خو اموال باطنه یعنی د روپو معامله جدا ده. هغه د مال مالک د خپل استطاعت مطابق فقیرانو ته ورکولی شي. بهر حال د اسلامي حکومت نه د هغوی حق پټول منع دي. (المراقات: ۴/۲۸۱).

زکوٰة اخیستونکو ته اجر

﴿۱۴﴾ وَعَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْعَامِلُ عَلَى الصَّدَقَةِ بِالْحَقِّ

رافع ابن خديج رَوَى عَنْهُ رَاوِي دى چې نبى كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل حق سره زکوٰة وصولونكى عامل،

كَالْغَازِي فِي سَبِيلِ اللَّهِ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَى بَيْتِهِ. ^(۱)

د خدای په لاره کې (د جهاد کونکي) غازي په شان دى ترڅو چې هغه خپل کور ته بیرته راشي.

توضیح: کالغازی: یعنی د زکوٰة وصولونکي د ثواب په اعتبار سره او یو مجاهد او غازي په شان دى ځکه هغه د اسلامي خلافت او د دین اسلام د یو حکم خدمت کوي. اگر که هغه ماش هم اخلي خو یا هم هغې ته لوي ثواب ورکول کېږي. اسلام مسلمانانو ته د نیکیو او عبادتونو او د آخرت طرف ته متوجي کوي. نو ځکه د زکوٰة مامورین فقط د یو مزدور د حد پورې ونه ساتلو بلکي هغوی له یې د اجر او د ثواب او د عبادت تصور هم ورکړی دی. اوس به هغوی په دې کار کې عبادت د نظر لاندې ساتي نو کار به دیانت او امانت سره کوي. د هغوی به شوق او رغبت پیدا شي نو په کار کې به ترقي کېږي. د دې برعکس نن سبا حکمرانانو مسلمانان د دین په باندې د لگولو سره هم بي دینه کړي دي. ځکه هغوی دوي له فقط د وظیفې او د مزدورۍ تصور ورکوي. لکه د پاکستان فوج دی. هغوی له فقط د وظیفې تصور ورکول کېږي. حال دا چې یو فوجی مجاهد وي. او د مجاهد څومره لویه درجه وي. چې د عبادت تصور نه وي نو نه به هغوی کې د امانت او دیانت تصور وي او به یې شوق او میلان وي. فقط مزدوري ده او وظیفه ده. (المراقات ۴/۲۸۱).

د جَلْب او جَنَب مطلب

﴿۱۵﴾ وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

عمرو ابن شعيب رَوَى عَنْهُ د خپل پلار او هغه د خپل نیکه نه او هغه د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه روایت کوي چې

(۲) أخرجه إِبْرَادُودُ فِي السَّنَنِ ۳۱۸.۳، رَقْمُ الْحَدِيثِ: ۲۹۲۶. وَالتِّرْمِذِيُّ فِي السَّنَنِ ۲۷۲ رَقْمُ الْحَدِيثِ: ۶۵۰، وَابْنُ مَاجَهَ ۵۷۸.۱ رَقْمُ الْحَدِيثِ: ۱۸۱۹، وَاحْمَدُ فِي السَّنَنِ ۱۴۳۱.

قَالَ : لَا جَلْبَ وَلَا جَنْبَ

نبي ﷺ وفرمايل: زکوة وصولونکی دې (د زکوة لپاره) څاروي نه په راڅکلو باندې نه راغواړي او نه

وَلَا تُؤْخَذُ صَدَقَاتُهُمْ إِلَّا فِي دُورِهِمْ^(۱).

دې د څارو مالک لري څي او د څارو زکوة د هغې په کور کې واخستلی شي.

توضیح: لا جلب: جلب راڅکلو او په راڅکلو باندې راوړلو په معنی کې دي. د دې لفظ تعلق د زکوة د وصولونکي ساعي سره دی او دا نهی ده. مطلب دا چې ساعي یو لري څای ته لاړ او هلته کیني او خلکو ته حکم وکړي چې دلته ناست یم او تا سود صدقي مال دلته راوړسوی. نبي کریم ﷺ د دې نه منع کړی ده ځکه په دې کې په زکوة ورکونکو باندې بي ځایه مشقت دی. (المراقات ۴/۲۸۲).

ولا جنب: جلب د لري والي او د جدا کیدلو په معنی کې دی. دا هم نهی ده. د دې تعلق د زکوة ورکولو د مالک سره دی. مطلب دا چې د مال مالک د ورانۍ په توګه د ساعي په راتللو سره خپل مال او څاروي د خپل کور نه لري بوتلل او خپله هم لري لاړلو. او ساعي ته یې وویل چې دلته راشه او زکوة واخله. په دې کې په ساعي باندې بي ځایه مشقت دی. ځکه نبي کریم ﷺ منع کړي ده. (المراقات ۴/۲۸۲).

الا في دورهم: دور د دار جمعه ده. کور ته وايي. دا جمله د دې نه د مخکینۍ دواړو جملو لپاره تاکید دی. مطلب دا چې زکوة په کور کې واخستلی شي او ورکړی شي چې هيڅ يو کس ته تکليف نه وي. (المراقات: ۴/۲۸۴).

جلب او جنب: که د دې کلمات د زکوة په بابونو کې راشي نو همدغه مطلبونه به یې وي چې پاس بیان شوي دي. خو که دا کلمات د کتاب الجهاد په داسپو د منډو په او سباق په باب کې راشي نو هلته د دې مطلب بدل شي. هلته د جلب اطلاق په هغه باندې کېږي چې سړی اسپي پسي شي او زوره زوره ورپسي چې وي او هغه په منډه کوي چې هغه د خپلي مقابلې اسپي نه مخکې ورسېږي. او د اسپي په منډه کې مطلب دا دی چې یوه اسپه په منډه وهلو سره سسته شوه او د هغوی خوا کې تشه اسپه ده. او هغه شاه سوار په هغې باندې ورو د انګل او برابره یې کړه او مقابلې یې شروع کړه. داسپو په منډه وهلو کې دا عمل ځکه منع کړی شوی دی چې په جهادي تړینګ کې د هري اسپي د قوت او طاقت او د ترتیب او د مهارت پته ولېږي چې په دې کومه اسپه تربیت شوي ده او کومه یوه نه ده. خو په دې عمل سره دا مقصد فوت کېږي نو ځکه منع کړی شو.

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۲/۲۵۰، رقم الحديث: ۱۰۹۱، وأحمد في المسند ۲/۲۱۵.

جلب: د جلب لفظ په بیوعاتو کې هم استعمالیږي. هلته د دې مطلب دادی چې داد بنار لوي تاجر د بنار ته د راتلونکي قافلي نه ټول مال اخلي او د خپلي په نرخ باندې د بنار په خلکو باندې خرڅوي دا تلقی الجلب دی چې منع دی. (المراقات: ۴/۲۸۲).

د مال مستفاد د زکوٰۃ مسئله

﴿۱۶﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ اسْتَفَادَ مَالًا فَلَا زَكَاةَ فِيهِ
ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمُ اوي دی چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل د چاسره چې مال وي نو زکاة پرې نه دي واجب
حَتَّى يَحُولَ عَلَيْهِ الْحَوْلُ. (۱)
ترڅو چې يو کال پرې نه وي تير شوي.
وَ ذَكَرَ جَمَاعَةٌ أَنَّهُمْ وَقَفُوهُ عَلَى ابْنِ عُمَرَ.
او د يوې ډلې باره کې يې ويلي دي چې هغوی دا حدیث په حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمُ باندې موقوف کړی
دی (يعني د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ارشاد نه دی بلکې خپله د حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قول دی)

توضیح: من استفاد مالا: مال استفاد شوي. وايي چې د اصل مال سره څه نور مال هم حاصل شي. (المراقات ۴/۲۸۳).

د نصاب د پوره کيدلو نه وروسته چې انسان ته د کال په مينځ کې کوم مال حاصل شي نو د هغې درې صورتونه دي. د واتفائي دې او په يو کې اختلاف دی:

۱: اولنی صورت دادی چې د کال په مينځ کې چې کوم مال راغلی دی هغه د اصل نصاب د جنس نه نه دی مثلاً د دوه او بنانو نصاب موجود دی. د کال په مينځ کې بيزي راغلي. په دې کې د ائمو اتفاق دی چې د دې بيزو لپاره جدا د کال تيريدل ضروري دی. داد او بنانو تابع نه دی.

۲: دويم صورت دادی چې نصاب موجود دی مثلاً ۱۳۵ او بنان دې يا دوه سوه (۲۰۰) درهم دي. خود کال په مينځ کې د او بنانو بېچي پيدا شول يا د تجارت په مال کې گټه وشوه. د بېته انتاج او ارباح وايي. د فقهاؤ په دې کې هم اتفاق دی چې حاصل شوی مال د اصل نصاب تابع دی. د بېل کال تيريدلو ضرورت نشته دی.

۳: دريم صورت دادی چې نوی حاصل شوی مال د مستفاد د اصل نصاب نه دی خود هغی په انتاج او

رباح کې نه دی یعنې ددې نه قطعاً نه دی حاصل شوی بلکې په جدا ذریعې سره حاصل شوی دی. مثلاً اول د اوبن نصاب و. بیا یې نور واخستلو یا یې په کوم اوبن کې صدقه ورکړه یا په میراث کې راغلو. په دې کې د فقهاؤ اختلاف دی. (المرقات: ۴/۲۸۳).

د فقهاؤ اختلاف: د امام شافعي رَحْمَةُ اللهِ. امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللهِ او اسحاق ابن راهویه رَحْمَةُ اللهِ په نزد هغه مال مستفاد لپاره حولان حول ضروري دی دا جدا مال دی. د اولني نصاب تابع نه دی. (المرقات ۴/۲۸۳).

د امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللهِ او د امام مالک رَحْمَةُ اللهِ په نزد دا مال د اصل نصاب تابع دی. نو ځکه د کال تیرېدل یا نصاب ته رسیدل شرط نه دی. (المرقات ۴/۲۸۳).

دلایل: د شوافعو او حنابلو دلیل د بحث دلاندي حديث دی چې په دې کې په واضحه توگه باندې ذکر دې چې د مال مستفاد لپاره حولان حول شرط دی. احناف ائمه او مالکيه هم په خپل مدعا باندې د بحث دلاندي حديث نه استدلال کوي. خو هغوی د دې حديث مفهوم هغه نه اخلي کوم چې شوافعو او حنابلو

اخستی دی بلکې هغه وایي چې د من استفاد مالاً د مطلب دادی چې که سړي په اول سر کې په ابتدائی توگه مال حاصل شوی وي نو چې تر څو په هغې باندې کال نه وي تیر شوی نو په هغې کې زکوٰة نشته دی. د احنافو دویم دلیل د حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او د حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هغه آثار دي چې په هغې کې د مال مستفاد لپاره هغه حضرات د کال تیرېدل شرط نه لگوي. دا آثار نصب الرایه را نقل کړي دي. د احنافو او د مالکیو دریم عقلي دلیل دی هغوی وایي چې د کال په اوږدې موده کې نوی مال ځي او راځي کله مال ډیرېږي او کله کمېږي. نو که د هر نوي مال لپاره د حولان حول شرط ولگولی شو نو په دې کې ډیره لویه تنگیا ده. چې د انسان د طاقت نه باهر ده. والخرج مدفوع فی الشرع. (المرقات ۴/۲۸۵).

جواب: دا حديث د مال مستفاد هغه صورتونو باندې محمول دی چې په هغې کې د فقهاؤ اتفاق دی. **دویم جواب:** دادی چې د دې حديث مطلب او مفهوم هغه نه دی چې کوم شوافعو اخستی دی بلکې دا د نوي حاصل شوي مالونو متعلق دی. چې د هغې د حولان حول ټول قائل دي.

د نصاب مالک د کال د پوره کیدو نه منځې زکوٰة ورکولې شي

﴿١٧﴾ وَعَنْ عَلِيٍّ : أَنَّ الْعَبَّاسَ سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي تَعْجِيلِ

حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي چې ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ تپوس وکړو د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه په ورکولو

صَدَقَّتُهُ قَبْلَ أَنْ تَحِلَّ : فَرَخَّصَ لَهُ فِي ذَلِكَ .^(۱)

د زکوٰۃ کې مخکې د پوره کیدو د کال نونې کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته د هغې اجازت ورکړو.

توضیح: فرخص له: یعنی تر اوس پورې لا کال نه و پوره شوی. خو یو سړي د مالونو نه زکوٰۃ ویستل غواړي نو دا د احنافو په نزد سره د اکثر و ائمؤ جائز دي خو د دې لپاره یو شرط دی چې زکوٰۃ ویستونکي د شرعي نصاب مالک وي نه دا چې فقیر وي. (المراقات: ۴/۲۸۵).

د نابالغه ماشوم په مال کې د زکوٰۃ مسئله

﴿۱۸﴾ وَ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ

عمرو بن شعيب د خپل پلار (شعيب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) نه او هغه د خپل نیکه (عبدالله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) نه نقل کوي چې

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَطَبَ النَّاسَ فَقَالَ : أَلَا مَنْ وَلِيَ يَتِيمًا لَهُ

یوه ورغ نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د خلکو مخکې په خطبه کې وفرمایل: خبردار! کوم سړی چې پالونکي د

مَالٍ فَلْيَتَّجِرْ

یو یتیم وي او هغه یتیم (د نصاب په قدر) د مال مالک وي نو دې پالونکي ته په کار دی چې تجارت وکړي

فِيهِ وَلَا يَتْرُكُهُ حَتَّى تَأْكُلَهُ الصَّدَقَةُ .^(۱)

د دې یتیم په مال باندې اونه دې پرېږدي تردې چې زکوٰۃ وخورې (په زکوٰۃ ورکولو سره ټول مال پاک شي)

وَ قَالَ : فِي إِسْنَادِهِ مَقَالٌ :

امام ترمذي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ويلي دي چې د دې روايت په اسنادو کې کلام شوی دی. ځکه د روايت يورايي

لأن المثنى بن الصباح ضعيف.

مثنى بن صباح ضعيف دی.

توضیح: حتی تا کله الصدقة: یعنی د یتیم په مال کې تجارت جاري ساتی چې داسې نه چې په زکوٰۃ ورکولو ورکولو سره د مال ختم شي. د دې جعلي نه معلومه شوه چې د نابالغه ماشوم په مال کې زکوٰۃ

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۲، ۱۷۵، رقم الحديث ۱۶۲۳، الترمذي في السنن ۳، ۶۳، رقم الحديث ۶۷۸، وابن ماجه ۱، ۵۷۲، رقم

الحديث ۱۷۹۵، وأحمد في المسند ۱، ۱۰۱.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۳، ۳۲، رقم الحديث ۶۱۱.

شته دی. په دې کې د فقهاؤ اختلاف دی. (المراقات: ۴/۲۸۶).

د فقهاؤ اختلاف: د جمهورو فقهاؤ په نزد که ماشوم صاحب نصاب شي نو د هغه په مال کې زکوٰۃ فرض دی. د ماشوم مشر یا پالونکي دې د هغې د مال نه زکوٰۃ ورکړي. په صحابؤ کې هم د یوې ډلې همدغه مسلک ؤ. (المراقات: ۴/۲۸۶).

د ائمه احناف، سفیان ثوری رَحِمَهُ اللهُ او د ابراهیم نخعی رَحِمَهُ اللهُ په نزد د ماشوم په مال کې زکوٰۃ نشته دی. په صحابه کرامو کې د حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم دغه مسلک ؤ. (المراقات: ۴/۲۸۶).

دلائل: جمهورو فقهاؤ د زیر بحث حدیث نه استدلال کړی دی.

د احنافو ائمه د هغه ټول نصوصو نه استدلال کوي چې د هغې نه معلومېږي چې ماشوم مکلف نه دی.

رفع القلم عن ثلاثة کې ماشوم مرفوع القلم گڼل شوی دی. (المراقات: ۴/۲۸۶).

کتاب الآثار کې د حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د اثر موجود دی "انه سئل عن مال اليتيم فقال احسن ماله ولا تزكيه". یعني د هغې د مال ساتنه کوي او د هغې نه زکوٰۃ مه ورکوي.

حسن بصري رَحِمَهُ اللهُ وايي: "ليس في مال اليتيم زكوة وقال عليه اجماع الصحابة". (از جاجة المصايب ج ۱ ص ۱۲۹۰)

په یو روایت کې دې: "عن ابن عباس قال ال يجب على مال الصغير زكوة حتى تجب عليه الصلوة". (راواه دار قطنی)

په دې روایت کې هغه قاعدي او ضارطي طرف ته اشاره ده چې ماشوم غیر مکلف دی. چې هغه د مونځ مکلف نه بدي. روزه او حج بلکې د ایمان مگل نه دی نو د زکوٰۃ به څنگه مکلف وي؟ دلته په حقیقت کې دا اختلاف په بل اختلاف باندې متفرع دی. هغه اختلاف دا دی چې آیا زکوٰۃ عبادت محضه دی یا مؤنه مالي دی. نو د احنافو په نزد زکوٰۃ عبادت محضه دی. ماشوم غیر مکلف دی. په دې باندې عبادت نشته دی. لهذا زکوٰۃ پري هم نشته دی.

د جمهور فقهاؤ په نزد زکوٰۃ مؤنه مالي دی. یعني داسې بوج دی چې تعلق یې د مال سره دی. لهذا اگر چې ماشوم غیر مکلف دی. خو مال نه به یې زکوٰۃ ویستلی کېږي.

جواب: جمهور فقهاؤ چې د کوم حدیث نه استدلال کړی دی. د هغې جواب دا دی چې دا حدیث امام ترمذي رَحِمَهُ اللهُ او نورو محدثینو ضعیف گړخولی دی.

دویم جواب: دا دی چې د بحث لاندې حدیث کې د صدقي لفظ راغلی دی. د دې نه مراد زکوٰۃ نه دی بلکې نور مصارف او اخراجات مراد دي. چې خپله د یتیم مصارف دي. د دې د پالونکي مصرف دی. د

ماشوم نورو ضرورتونو مصارف دي. په داسي مصارفو باندې مال ختمېږي. د زکوٰة په ورکولو باندې مال نه ختمېږي. ځکه د نصاب نه چې کم شي نو بيا به په هغې کې زکوٰة نه کېږي. حال دا چې په حديث کې دا دې چې په صدقي سره دا کمېږي. معلومه شوه چې صدقه مراد ده. زکوٰة مراد نه دی. نور ضرورتونه مراد دي او د صدقي الملاق په نورو ضرورتونو باندې اکثر کېږي. (المرقات: ۴/۲۸۶).

الفصل الثالث

حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ د زکوٰة د مانعینو خلاف جنگ وکړو

﴿۱۹﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : رَأَى تُوْفِيَّ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاسْتُخْلِفَ أَبُو بَكْرٍ
ابوهريره رضي الله عنه وايي کله چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم وفات شو او ابوبکر صدیق رضي الله عنه خليفه شو. نو
وَ كَفَرَ مَنْ كَفَرَ مِنَ الْعَرَبِ
د عربو په خلکو کې چې کوم کافر شو (يعني د زکوٰة نه منکر شول نو ابوبکر صدیق رضي الله عنه ددوي خلاف
قَالَ عُمَرُ : يَا أَبَا بَكْرٍ
د جنگ فيصله وکړه) حضرت عمر فاروق رضي الله عنه چې (دا فيصله واوریدله نو) ابوبکر صدیق رضي الله عنه
كَيْفَ تُقَاتِلُ النَّاسَ وَقَدْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :
تَهَيَّ وَوَيْلٌ لَّيْ تَهْدُ خَلْقُكَ سِرَّهُ (يعني د ايمان والوسره) جنگ ولي کوي حال دا چې د نبي عليه الصلاة والسلام
أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا : لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ
دا ارشاد دی چې ماته حکم شوی دی چې زه د خلکو سره ترهغه وخت پورې جنگ وکړم چې هغوی لا اله الا الله
فَمَنْ قَالَ : لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ عَصَمَ
ونه وايي (يعني اسلام قبول کړي) لهذا چا چې لا اله الا الله وويل او اسلام يې قبول کړو نو دوي وساتلو خپل
مِنِّي مَالَهُ وَ نَفْسَهُ إِلَّا بِحَقِّهِ وَ حِسَابُهُ عَلَى اللَّهِ . قَالَ أَبُو بَكْرٍ :
ژوند او مال بغير د اسلام د حق او د دوي د (باطن د حساب الله ذمه وار دی) ابوبکر صدیق رضي الله عنه وويل
وَاللَّهُ لَأُقَاتِلَنَّ مَنْ فَرَّقَ بَيْنَ الصَّلَاةِ وَ الزَّكَاةِ
چې په خدای قسم! زه د به د هغه چا سره ضرور جنگ کوم څوک چې د مونځ او په زکوٰة کې فرق کوي

فَإِنَّ الزَّكَاةَ حَقُّ الْمَالِ وَاللَّهُ لَوَّ

ځکه (څنگه چې د ژوند حق مونځ دی همدغه شان) بیشکه د مال حق زکوٰۃ دی. په الد قسم! که هغوی

مَنْعُونِي عَنَّا كَانُوا يُؤَدُّونَهَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

(چې منکرېږي) ما ته د بيزي بچي هم رانه کړي چې کوم به هغوی نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته ورکولو نو زه

لَقَاتَلْتُهُمْ عَلَى مَنَعِهَا . قَالَ عُمَرُ : فَوَاللَّهِ

ددوی ددي انکار په وجه ددوی سره جنگ کوم عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ (چې دا واوریدل نو) وي ویل په خدای قسم!

مَا هُوَ إِلَّا أَنْ رَأَيْتُ أَنَّ اللَّهَ شَرَحَ صَدْرَ أَبِي بَكْرٍ لِلِقِتَالِ

ددې نه بغیر بله هیڅ خبر نه ده زه پوهه شوم چې الله پرانیزلو زه د ابوبکر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د جنگ لپاره (د الهام په

فَعَرَفْتُ أَنَّهُ الْحَقُّ (۱).

ذریعه) لهذا زما هم یقین شو چې اوس همدغه (یعنی د منکرینو زکوٰۃ سره جنگ حق او صحیح دی).

توضیح: عناقا: د بيزي وړر کي بچي ته عناق وايي. دا يې د مبالغې په توگه وفرمايل. گيني نه د بيزي بچي په زکوٰۃ کې اخستلی کېږي او نه په داسې بچو باندې زکوٰۃ کېږي. په ځينو روايتونو کې د عقال لفظ راغلی دی. چې د پري په معنی کې دی. هغه د مبالغې په توگه دی. (المرقات: ۴/۲۸۹).

ددې حديث پس منظر: کله چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دې دنيا نه لاړ او حضرت ابوبکر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خليفه شو. نو هغه وخت په جزیره عرب کې د ارتداد فتنه جوړه شوه. تقريباً ۷۰ سلیز خلک د ارتداد بنکار شو. خود هغه مرتدینو احوال جدا جدا وو. ځينې هغه خلک وو چې د دروغو د نبوت دعوی يې وکړه او بنه ډير خلک ورسره شول. ځينې هغه خلک وو چې هغوی بيخي اسلام پريخوستلو او د جاهليت اولی طرف ته لاړل. ځينې هغه خلک وو چې هغوی بالکل د زکوٰۃ نه انکار وکړ او ځينې هغه خلک وو هغوی خود زکوٰۃ نه انکار نه وو کړی خو حضرت ابوبکر صدیق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته يې د ورکولو نه انکار کړی وو چې اوس به مونږ زکوٰۃ په بيت المال کې جمعه کوو. حضرت ابوبکر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د دې ټولو خلکو سره د جنگ کولو اراده وکړه څوک چې مرتد شوي وو. نو د ارتداد او د کفر په وجه يې ورسره جهاد وکړ او کوم خلک چې د مونځ او روژو پاپند وو. کلمه بديې لوستله خو حضرت ابوبکر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته يې زکوٰۃ نه ورکولو. نو د هغوی سره حضرت ابوبکر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د اسلام دشعانونو د ساتني او د فتنې د ختمولو په

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۶۱۲، رقم الحديث ۱۰۳۹۹. وأبو داود في السنن ۱۹۸۳، رقم الحديث ۱۵۵۶، وأحمد في المسند ۱۹۱

بنياد جنگ وکړو. حضرت عمر فاروق رضي الله عنه چې کوم شکرې وؤ. هغه د دغه قسمه خلکو باره کې وؤ چې دا خلک خو کلمه وايي. نو ته (حضرت ابوبکر رضي الله عنه) د هغويت خلاف جنگ څنگه کوي. حضرت ابوبکر رضي الله عنه وويل چې کوم خلک په مونځ او زکوة کې فرق کوي هغه مسلمان نه شي پاتې کيدلی. زه به د هغوی سره جنگ ضرور کوم او بيا يې و ف مايل: "تم الدينه وانقطع الوحي اينقص الدين وانأحي" (المركات: ۴/۲۸۹).

بيا يې د حضرت عمر رضي الله عنه باره کې وويل "اجبار في الجاهلية وخوار في الاسلام". د دې مکالمې نه وروسته حضرت عمر فاروق رضي الله عنه و فرمايل چې الله د دې کار لپاره زما سينه فراخه کړه چې د کوم لپاره د حضرت ابوبکر رضي الله عنه فراخ شوي وه. بهر حال د مرتدينو خلاف پوره تريو کال پورې په جزيره عرب کې جهاد وشو او اسلام بيا په هغه ځايونو کې قائم شو چې په کوم باندې نبي کریم صلى الله عليه وسلم پرې خودلی وؤ.

کوم مال کې چې زکوة ور نه کړې شي نو اژدها به ترې جوړه شي او چکونه به لکوي

﴿٢٠﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَكُونُ كَنْزٌ أَحَدِكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شُجَاعًا أَقْرَعَ يَفِرُّ مِنْهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُظْلَبُهُ حَتَّى
ابو هريره <small>رضي الله عنه</small> راوي دی وايي چې نبي کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> و فرمايل ستاسو خزانه به د قيامت په ورځ د
ماریه شکل کې وي. مالک به يې د دې نه تختي او دې پسي به گرځي او بيرته به راشي تر دې چې هغه مار
يُلْقِيَهُ أَصَابِعَهُ. ^(۱)
به مالک ته لار شي او د هغې گوتې به مړی کړي.

توضیح: کنز: د خزاني نه مراد هغه مال دی چې د هغې زکوة نه وي ادا کړې شوی. دغه شان هر هغه مال چې په حرامه طریقي سره جمعه کړی شوی وي هغه هم د دې کنز په حکم کې دی. (المركات: ۴/۲۹۰).

حقی یلقمه: د دې جملې دوه مفهومه دي. اول مفهوم دادی چې گنجی مار به دغه مالک پسي گرځي تر دې چې هغه به گیر کړي او بيا لکه د مړي په شان تیر کړي. دویم مفهوم دادی چې گنجی مار به زکوة نه ورکونکي پسي گرځي او هغه به ترینه تختي خو تختیدلی به ترینه نشي. نو مجبوراً به خپل لاس او

(۱) أخرجه أحمد في المسند ۲: ۳۰۲

ګوتې خپله د هغه مار په خله کې ورکړې. لکه څنګه چې په دنیا کې هم وي چې د مجبوري په صورت سرې خپله د لوي مصیبت په ځای د وړوګي مصیبت تیارولو لپاره تیار شي. (المراقات: ۴۰۲۹۰).

﴿۲۱﴾ وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَا مِنْ رَجُلٍ

ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه نقل کوي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل "کوم سړی

لَا يُؤَدِّي زَكَاةَ مَالِهِ إِلَّا جَعَلَ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي عُنُقِهِ شُجَاعًا

چې د خپل مال نه زکوٰۃ نه ورکوي د قیامت په ورځ به الله د هغې په څټ کې یو مار راخوړند کړي. ییاني

ثُمَّ قَرَأَ عَلَيْنَا مِصْدَاقَهُ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ: ﴿وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخُلُونَ بِمَا آتَاهُمْ

عَلَيْهِمُ الْآيَاتُ وَلَوْ اسْتَلَوْا أَوْ كَمَا نَدَىٰ نَه كوي هغه خلک چې بخل کوي په هغه مال کې چې ورکړې دی

اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ﴾. الآية. (۱)

الله تعالی دوي ته په خپل فضل سره.

د زکوٰۃ په نه ور کولو باندې مال تباه کېږي

﴿۲۲﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَا

عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وايي چې ماد نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اوریدلي دي چې فرمايل يې په کوم مال کې چې

خَالَطَتِ الزَّكَاةَ مَالًا قَطُّ إِلَّا أَهْلَكَتُهُ. رَوَاهُ الشَّافِعِيُّ وَابْنُ خَرِيْبٍ وَالتَّحْمِيْدِيُّ

ګډه وه شي زکوٰۃ نوهغه مال ضایع کوي، حمیدی دا نور نقل کړي (یعنې د حدیث وضاحت یې بیان کړې)

وَزَادَ قَالَ: يَكُونُ قَدْ وَجَبَ عَلَيْكَ صَدَقَةٌ فَلَا تُخْرِجَهَا

چې بخاری رَحِمَهُ اللَّهُ وویل چې کله په تاسو باندې زکوٰۃ واجب شي او تاسو زکوٰۃ نه ورکوي. (نوزکوٰۃ په

فِيهِلِكَ الْحَرَامُ الْحَلَالُ. وَ قَدْ اِحْتَجَّ بِهِ مَنْ يَرَى تَعَلُّقَ

مال کې ګډه وه شي) لهذا حرام مال حلال مال ضایع کوي کوم خلک چې ددې خبرې قائل دي چې متعلق

الزَّكَاةِ بِالْعَيْنِ هَكَذَا فِي الْمُنْتَقَى (۲)

دي زکوٰۃ د عین مال سره نه دا چې په ذمه باندې نوهغه همدغه حدیث د (بخاری د پاس وضاحت سره) خپل

(۱) أخرجه الترمذي ۲۱۶/۵ رقم الحديث: ۳۰۱۲، والنسائي ۱۱/۵ رقم الحديث: ۲۴۱۱، وابن ماجه ۵۶۸/۱ رقم الحديث: ۱۷۸۱.

(۲) أخرجه الشافعي في مسنده ص ۹۹.

وَرَوَى الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعْبِ الْإِيمَانِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ بِإِسْنَادِهِ إِلَى عَائِشَةَ.

دلیل گنلی دی. بیهقی په شعب الایمان کې داروایت د امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللهِ تَرَعَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا

وَقَالَ أَحْمَدُ فِي خَالَطَتْ :

پورې د سلسله سند سره نقل کړی نو امام احمد رَحْمَةُ اللهِ د حدیث د لفظ خالطت (په معنی یاد هغې د تاویل)

تَفْسِيرُهُ أَنَّ الرَّجُلَ يَأْخُذُ الزَّكَاةَ وَهُوَ مُوسِرٌ أَوْ غَنِيٌّ

په سلسله کې دا وضاحت کړی چې (مثلاً) یو سړی مالداره او غني دی خو د هغې باوجود هم زکوٰة اخلي

وَ إِنَّمَا هِيَ لِلْفُقَرَاءِ .

حال دا چې زکوٰة خو فقط د فقیرانو (او د مستحقینو) لپاره جائز دی.

توضیح: ماخالطت الزکوٰة: اختلاط د ملاویدو او گډوډ کیدلو په معنی دی دلته د زکوٰة د گډوډ کیدل

مراد دي. د یو سړي د مال د زکوٰة د گډوډ کیدلو دوه مقصده دي: اول مطلب دا دی چې یو سړی صاحب

نصاب مالداره دی خو هغه د خپل مال نه زکوٰة نه ادا کوي نو زکوٰة د هغې د مال سره گډوډ پاتې شي. نو

که زروي او که په قلاړه وي زکوٰة د هغه سړي مال تباہ کړي. هغه مال بي فايدي او بي برکته پاتې شي.

یا بالکل بیه شي. د حدیث پاسنی مطلب امام بخاری رَحْمَةُ اللهِ بیان کړی دی. او راتلونکی دویم مطلب

امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللهِ بیان کړی دی. (المرقات: ۴/۲۹۱).

د دې جملې دویم مطلب چې امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللهِ بیان کړی دی هغه دا دی چې یو سړی خپله

مالداره دی خو د خلکو نه زکوٰة اخلي او د خپلو مالونو سره گډوډ کړي. نو په دې اختلاط سره هم د هغه

سړی مال تباہ کېږي. د نورو حرامو مالونو حال هم دغه شان دی.

واحتج من یری: یعنی د دې حدیث نه هغه خلکو استدلال کړی دی. چې د هغوی رائي داده چې د زکوٰة

تعلق د مال د عین سره دی، د ذمې سره نه دی.

صاحب مشکوٰة د دې جملې نه د فقهاؤ یو اختلاف طرف ته اشاره کړي ده. هغه اختلاف داسي دی چې

آیا د زکوٰة تعلق د عین مال سره دی یا د دې تعلق د مالداره سړي سره دی. که د زکوٰة تعلق د عین مال سره

وي نو د کوم سره چې د دې تعلق شو نو د هغه مال نه به زکوٰة ورکول کېږي. هیڅ نرخ یا نور څه ادا کول به

جائز نه وي. او که د زکوٰة تعلق د ذمه سره دی نو د هغه مال په بدل کې د نورو مالونو نه د هغې نرخ ادا

کول جائز کېږي. (المرقات: ۴/۲۹۱).

بل اسان تعبیر داسي دی چې آیا په زکوٰة کې دفع القیم جائز دی یا نه؟ په دې کې د فقهاؤ اختلاف دی.

د فقهاؤ اختلاف: امام مالک رَحْمَةُ اللهِ او امام شافعي رَحْمَةُ اللهِ وايي چې دفع القیم جائز دی.

دا حنفو انسه وایي چې په زکوٰۃ کې دفع القیم جائز دی. لکه مثلاً او بن واجب و مالک د هغې نرخ زکړو او او بن یې د خپل ځان په ده ساتلو.

دلایل: امام مالک رحمه الله او امام شافعي رحمه الله د زیر بحث حدیث نه استدلال کړی دی. مخکې معلومه شوي ده چې د دې حدیث دوه مطلبه دي. دې حضراتو د حدیث په اولني مطلب په بنیاد باندې استدلال کړی دی چې د خالطت مطلب دا شو چې زکوٰۃ د عین مال سره مخلوط شو. اوس د دې ورکول ضروري دي بدل نه شي ورکولی ځکه زکوٰۃ د مال سره یو ځای شوی دی.

دا حنفو دلایل ډیر مضبوط دي. امام بخاري رحمه الله هم په بخاری کې ډیر دلایل د احنافه د دلائل وړاندې کړي شوي نظر دلاندې کړی دی چې دفع القیم جائز دی. دلته په مشکوٰۃ کې هم "باب ما يجب

فيه الزکوٰۃ" کې ډیر حدیثونه په دفع القیم کې ذکر دي. د حضرت انس رضي الله عنه په حدیث ۳ کې په واضحه توګه موجود دي چې که په یو سړي باندې بنت لبون واجب وي خو د هغې سره هغه نه وي بلکې بنت مخاض وي نو ساعی به د هغې بنت مخاض واخلي او شل (۲۰) درهم یا دوه بیزي به هم واخلي. دلته چې مالک کوم درهم ورکړي دي. دا هم دغه د زکوٰۃ نرخ دی؟ لهذا په زکوٰۃ کې دفع القیم جائز دی. او نور چې د بحث دلاندې حدیث نه کومو حضراتو استدلال کړی دی. د هغې جواب دادی چې د دې حدیث تشریح په دوه ډوله شوي ده. شوافع د دې نه هله استدلال کولی شي چې د اختلاط اولنی مفهوم او د هغې شرح معلومه وي. حال دا چې داسې نه ده. لهذا استدلال صحیح نه دی. مونږ د دې حدیث دوه شرح اخلو چې کومې امام احمد بن حنبل رحمه الله کړي دي. او دغه شان په دفع القیم کې د فقیرانو لپاره ډیر سهولت دی او دغه شان په دفع القیم اکثر وخت تنګتیا کېږي.

والحرج مدفوع في الشرع: نن سبا په سعودي عرب کې د کوچني اختر په موقع باندې د صدقه فطر د ورکول لپاره په سرکونو باندې په بوجو کې د بندو وریجو ډیري پراته وي. یو دوکاندار مثلاً دوه کلو وریجي په پنځه ریال باندې خرڅوي. خو غریب یا مکین چې کله هغه وریجي همغه دوکاندار ته ورکوي. نو دوکاندار په دوه ریال باندې اخستلو ته هم تیار نه وي. که چیرې د دفع القیم قاعده عملي کړی شوي وی نو په سرکونو باندې به دغه بي خوندي هم نه وی او په نغد ریالو باندې مکینانو ته به فایده هم شوې وي.

باب ما یجب فیہ الزکوٰۃ په کومو شیانو کې چې زکوٰۃ واجبیري دهغې بیان

قال الله تعالى: ﴿وَأَتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ﴾ (سورة العنكبوت آیت: ۱۴۱).

وقال الله تعالى: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ﴾
(سورة البقرة آیت: ۲۶۷).

شریعت اسلام چې په کومو مالونو باندې زکوٰۃ واجب کېږي دی هغه څلور قسمه مالونه دي: ۱: د کال اکثر برخه کې خریدونکي څاروي. ۲: سره زرا او سپین زر. ۳: تجارتي مالونه. ۴: د پټي او د بوتو پیداوار. چې تفصیلات او د فقهاؤ اختلافات یې په خپل خپل ځای کې راروان دي.

الفصل الأول د زکوٰۃ د نصاب تفصیل

﴿١﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَيْسَ
حضرت ابو سعید خدری رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رواي دی وایي چې: نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایيل: نه دی واجب
فِيمَا دُونَ خَمْسَةِ أَوْسُقٍ مِنَ الثَّمَرِ صَدَقَةٌ وَ لَيْسَ فِيمَا دُونَ خُمْسِ أَوْاقٍ مِنَ الْوَرِقِ صَدَقَةٌ
زکوٰۃ د پنځه وسق نه کم کهجورو باندې، اود پنځه اوقيه نه کم سپینو زرو باندې زکوٰۃ واجب نه دی اود
وَلَيْسَ فِيمَا دُونَ خُمْسِ ذَوْدٍ مِنَ الْإِبِلِ صَدَقَةٌ. ^(۱)
پنځه راس نه کم او بنانو باندې زکوٰۃ واجب نه دی.

توضیح: خمسة اوسق: پدې حدیث کې د هر قسمه مال د نصاب ذکر شوی دی. اود نصاب نه کم مال نفي شوي ده. نو په وسق کې د زکوٰۃ د نفي ذکر دی. یو وسق د اته (۸) صاع برابر وي او یو صاع ۲۷۰ تولو برابر وي. (المرقات: ۴/۲۹۲). یو شاعر ویلي دي:

صاع کوفی هست اے مردے سلیند ﴿﴾ دو صدو، هفتاد توله مستقیم

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳، ۴۲۳، رقم الحديث ۱۱۵۹، ومسلم في صحيحه ۲، ۶۷۳، رقم الحديث ۱، ۹۷۹، وأبو داود في السنن ۳، ۲۰۸، رقم الحديث ۱، ۱۵۵۸، والترمذي في السنن ۳، ۲۲، رقم الحديث ۱، ۶۲۶، وابن ماجه ۱، ۵۷۱، رقم الحديث ۱، ۱۷۹۳، وأحمد في المسند ۳، ۶۰/۳.

د مد په اعتبار سره يو صاع د څلور مد برابر وي. او مد د دوه رطل برابر وي. په دې حساب سره يو صاع اته رطل دی. د احنافو د ائمو د رائي مطابق دی.

خمسۍ اواق: دا د اوقيه جمعه ده. يو اوقيه د څلويښتو درهم برابر وي. دغه شان پنځه اوقيه د دوه سوه (۲۰۰) درهمو برابر شول او دوسوه درهم د دوه پنځوس نيم (۵.۵۲) تولو برابر دي او همدغه د سپينو زرو نصاب دی. د دې نه په کم کې زکوة نشته دی. د دوه پنځوس نيم تولو د سپينو زرو د مارکيت نرخ د پاکستاني روپو نه به زکوة ورکول کېږي. په هر څلويښتو روپو کې يوه روپۍ د زکوة ده. د سرو زرو نصاب ۲۰ مثقال دی. چې د اوونيمو (۷.۵) تولو برابر دی. د دې نه په کمو سرو زرو کې زکوة نشته دی. او ووه نيمي تولي د مارکيت نرخ په اعتبار سره د پاکستاني روپو نه به زکوة ادا کېږي. که د يو سړي سره څه سره زردې او څه سپين زردې مثلاً پاؤ باندي شپږويشت تولي سره دې او پاؤ باندي شپږويشت تولي د سپينو زرو د نرخ برابر سره زردې نو دا د دوه پنځوس نيمي تولي د سپينو زرو نصاب دی. په دې کې به زکوة واجب وي. (المركات: ۴/۲۹۳).

ذود: د اللفظ د ذال فتحي سره دی. د خپلي مادي نه د دې مفرد نشته دی. د دوؤ نه تر اوه او بنانو ډلي ته ذود وايي. ځينو وييلي دي چې د درېو نه تر لسو او بنانو پورې د دې اطلاق کېږي. بهر حال د پنځه نه په کمو او بنانو کې زکوة نشته دی. په دې حديث کې د زکوة د درې نصابونو ذکر شوی دی. ۱: کهجوري ۲: سپين زر ۳: اوبس. د آخري دوه ذکر شوي نصابونو تفصيل او تشریح واضح هم ده. او په دې کې د ذکر کولو قابل اختلاف هم نشته دی. البته په اول کې د ذکر شوي نصاب په تشریح او تفصيل کې اختلاف شوی دی چې هغې ته نصاب عشر وايي. (المركات: ۴/۲۹۴).

د عشر نصاب: د زرعي حاصل نه چې کوم عشر وولېږي. آيا د هغې لپاره څه متعين مقدار دی يا ورله څه تعين او حد نشته دی. په دې کې د فقهاؤ اختلاف دی.

د فقهاؤ اختلاف: جمهورو فقهاؤ او د صاحبينو په نزد د عشر نصاب مقرر او متعين دی. پنځه وسق غله کې زکوة دی. د دې نه په کم کې نشته دی. د غلي نه مراد هغه غله ده چې تر کال پورې ايخودلو سره نه خرابېږي. او که خرابېږي نو په هغې کې عشر نشته دی. اگر که هغه د پنځه وسق نه ډيره وي. لکه سبزي جات او داسي نور شيان. د امام ابو حنيفه رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ په نزد د زرعي حاصل لپاره هيڅ نصاب نشته دی. لږ وي او ډير، بڼه وي او که نښه وي، په ټولو کې عشر واجب دي. (المركات: ۴/۲۹۳).

دلائل: جمهور فقهاؤ د بحث د لاندې حديث نه استدلال کړی دی چې په خپل مقصود باندي واضح دليل

دی. او دغه شان جمهور فقهاؤ د حضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د حديث نه هم استدلال کړی دی چې "ان عليه

السلام قال ليس في الخضروات صدقة".

امام ابو حنیفہ رَحِمَهُ اللهُ دَقْدَانِ كَرِيمِ دَايْتِ ﴿وَأَتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ﴾ (سورة انعام آيت: ۱۴۱) نه استدلال كړی دی چې د فصل ریبیلو په ورځ د هغې حق ادا كوي. د حق نه مراد عشر دی. امام صاحب د قرآن كَرِيمِ دَايْتِ ﴿وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ﴾ نه استدلال كړی دی. او ویلي یې دي چې د دې آيت نه زرعي پیداوار مراد دی او همدغه د دې عشر دی. (المركات: ۲۹۴/۴).

د امام صاحب دویم دلیل د مشکوٰۃ ص ۱۵۹ باندې د حضرت ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ حديث ۴ دی چې الفاظ یې داسې دي "عن عبدالله بن عمر عن النبي صلى الله عليه وسلم قال فيما سقت السماء والعيون او كان عثريا العشر وما سقى بالنضح نصف العشر". (بخاری)

په دې حديث كې ماسقت السماء عام دی. چې اوبه هيڅ يوشی خړوب كړي هغه كه لږوي يا ډروي نو په هغې كې عشر دی. په نصب الرايه كې د حضرت عمر بن عبدالعزيز رَحِمَهُ اللهُ دَا فرمان هم ذكر دی. هغوی حكم وكړو:

"ان يأخذوا العشر من كل قليل وكثير فلم يعترض عليه احد".

د امت د فقيران لپاره مصلحت هم په دې كې دي چې په هر لږ او ډير شي كې عشر وي. د دې لپاره چې د مستحقينو زكوة لپاره اساني او فايده وي.

جواب: د بحث د لاندې حديث جواب چې د امام ابو حنیفہ رَحِمَهُ اللهُ له نه دا ور كړي شوی دی. چې د دې حديث تعلق د تجارتي مالونو سره دی. نبي كَرِيمِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دې نصاب اړخ ته اشاره كړي ده. ځكه پنځه وسق غله به هغه وخت د دوه سوه درهمو برابره وه. نو په حديث كې د صدقي نه مراد عشر نه بلکي زكوة دی. (كذافي صاحب الهدايه والعيني)

بهر حال دا خو د لائلو خبر وه خو په دې مسئله كې نن سبا پاکستان كې حكومت د جمهورو فقهاؤ د قول مطبق د عشر حكم جاري كړی دی چې د پنځه وسق په حساب سره به عشر واخستلی شي. په لږو كې دي وانخستلی شي.

د غلام او د آسونو د زكوة مسئله

﴿۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَيْسَ عَلَى الْمُسْلِمِ

ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي كَرِيمِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل (نه دی واجب) په هيڅ يو مسلمان باندې

صَدَقَةٌ فِي عَبْدِهِ وَلَا فِي فَرَسِهِ . وَ فِي رِوَايَةٍ قَالَ : لَيْسَ

زكوة دده په غلام او اسپو كې ديوبل روايت الفاظ دي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ وفرمايل: نه دی (واجب)

فِي عَبْدِهِ صَدَقَةٌ إِلَّا صَدَقَةُ الْفِطْرِ (۱).

په هيڅ مسلمان باندې زکوة دده په غلام کې خود وړو کې اختر صدقه پيري (واجب) ده.

توضیح: في عبده: ددې نه د خدمت غلام مراد دی. ځکه که غلام د تجارت لپاره وي نو په هغې کې زکوة فرض دی. او د خدمت په غلامانو کې د هيچا په نزد زکوة نشته دی. (المرقات: ۴/۲۹۵).

ولا في فرسه: اسپي په درې قسمه دي: اول د سورلي لپاره، دويم د تجارت لپاره، دريم د نسل زياتولو لپاره. په اول قسم کې د هيچا په نزد زکوة نشته دی. په دويم قسم کې د ټولو په نزد زکوة فرض دی. په دريم قسم کې د فقهاؤ اختلاف دی. (المرقات: ۴/۲۹۵).

د فقهاؤ اختلاف: جمهور فقهاء سره د صاحبينو په اسپو کې د زکوة قائل نه دي.

د امام ابو حنيفه رَحِمَهُ اللهُ په نزد که اسپي سائمه فقط ذکر وي نو د اصح قول مطابق په دې کې زکوة نشته دی. او که هغه فقط اناث وي نو د اصح قول مطابق په هغې کې زکوة واجب دی. او که مخلوط وي يعنې اس او اسپي گډ وي او د کال اکثره برخه د ځنگل په وښو باندې گوزاره کوي. نو په هغې کې يقيناً زکوة دي. د دې اقوالو وجه داده چې فقط په ذکورو کې احتمال د نسل نشته دی. نو ذيروالی هم نشته دی، نو زکوة هم نشته دی. او که فقط اناث وي يا مخلوط وي نو احتمال د نسل شته نو ذيروالی يې شته دی، نو زکوة يې شته دی. (المرقات: ۴/۲۹۵).

دلایل: جمهورو فقهاؤ او صاحبينو د بحث دلاندې حديث نه استدلال کړی دی. چې په خپل مقصود باندې واضح تر دليل دی. امام ابو حنيفه رَحِمَهُ اللهُ د حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د يوې فيصلې نه استدلال کړی دی. قصه داسي شوي وه چې د حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په دور کې اسپي هم ډيري شوي او قيمتي هم شوي نو يو کس يوه اسپه د سلو (۱۰۰) اسپو په بدل کې خرڅه کړه او بيا هم خوشحاله نه و. په هغه زمانه کې د شام د علاقې نه خلک راغلل او د اسپو د زکوة باره يې د حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه د مسئلې پوښتنه وکړه. حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د صحابؤ شوري راوغوښتله. په هغې کې ټولو صحابؤ د اسپو د زکوة مشوره ورکړه. حتی دا چې حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم مشوره ورکړه نو هله حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د اسپو د زکوة ورکولو حکم ورکړو. د حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه د اسپو د زکوة د دې روايت تخریج ډيرو محدثينو کړی دی. په مئند احمد طبرانی طحاوی دارقطنی او په مستدرک حاکم کې دا

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۲۷۳، رقم الحديث ۱۱۶۶. ومسلم في صحيحه ۲۷۵۲ رقم الحديث ۸: ۹۸۲، وأبو داود في السنن ۲: ۲۵۱، رقم الحديث ۱۵۹۵، والترمذي في السنن ۳: ۲۳ رقم الحديث ۶۲۸. وابن ماجه ۱: ۵۷۹ رقم الحديث ۱۸۱۲، وأحمد في

اثر د حضرت عمر رضی اللہ عنہ په حوالی سره ذکر دی.

امام ابو حنیفه رحمۃ اللہ د دې اوږد حدیث نه هم استدلال کړی دی چې په هغې کې د "ثم لم ینس حق الله فی ظهورها ولا رقابها" الفاظ راغلي دي. (المقرات: ۴/۲۹۵).

جواب: د زیر بحث حدیث جواب دا دی چې د دې نه د غازي اسپه یاد خدمت اسپه مراد ده. لکه څنگه چې د غلام د خدمت نه غلام مراد دی. بهر حال فتاویٰ قاضی خان او فتاویٰ عالمگیری کې لیکل شوي دي چې په دې مسئله کې فتویٰ د صاحبینو او د جمهورو په قول باندې ده.

د اوسانو د زکوٰۃ تفصیل

﴿۳﴾ وَعَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ: أَنَّ أَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَتَبَ لَهُ هَذَا الْكِتَابَ لِنَا وَجَّهَهُ إِلَى الْبَحْرَيْنِ:
د انس <small>رضی اللہ عنہ</small> نه روایت دی وایي چې ابو بکر صدیق <small>رضی اللہ عنہ</small> وليکلو دا خط چې کله یې دا بحرین ته لیږلو
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ هَذِهِ فَرِيضَةُ الصَّدَقَةِ الَّتِي
د الله د نوم نه شروع چې رحمن او رحیم دی. دا (هدایت نامه) د هغه صدقه فرض (زکوٰۃ) باره کې ده چې
فَرَضَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ وَالَّتِي أَمَرَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِهَا
چې نبي کریم <small>صلی اللہ علیه وسلم</small> د (الله په حکم سره) په مسلمانانو باندې فرض کړه او الله حکم وکړو د دې (د
رَسُولِهِ فَمَنْ سَأَلَهَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ عَلَى وَجْهِهَا
نافذولو) باره کې خپل رسول <small>صلی اللہ علیه وسلم</small> ته لهندا د کوم سړي نه چې د قاعدې مطابق مطالبه وکړي شي
فَلْيُعْطِهَا وَمَنْ سَأَلَ فَوْقَهَا
نو هغه دې ادا کړي او د کوم سړي نه (چې د شرعي مقدار نه) ډیره مطالبه وشي. هغه (زیاتې مطالبه به)
فَلَا يُعْطِ: فِي أَرْبَعٍ وَعِشْرِينَ مِنَ الْإِبِلِ فَمَا دُونَهَا مِنَ الْغَنَمِ
نه ادا کول کېږي (د زکوٰۃ نصاب دا دی چې) څلورويشت (۲۴) یا د دې نه دلږ اوسانو په زکوٰۃ کې بیزي دي
مِنْ كُلِّ خَمْسٍ شَاةٌ.
دغه شان په هر پنځه اوسانو باندې یوه بیزه ده (یعنې د پنځه نه په کم باندې زکوٰۃ نشته دی او د پنځو نه
تر نهو (۹) پورې یوه بیزه. لس نه تر څوارلس پورې دوه بیزي، پنځلس نه تر نورلس پورې درې بزي او
فَإِذَا بَلَغَتْ خَمْسًا وَعِشْرِينَ إِلَى خَمْسٍ وَثَلَاثِينَ.
شلو نه تر څلورويشت پورې څلور بیزي و اجبېږي) کله چې په شمیرد پنځويشو نه تر پنځه دیر شو پورې شر

فَفِيهَا بِنْتُ مَخَاضٍ أُثْنَى فَإِذَا بَلَغَتْ سِتًّا وَ ثَلَاثِينَ إِلَى خَمْسٍ وَ أَرْبَعِينَ فَفِيهَا

نوپه دې کې یوه داسې اوبنه وي چې یو کلنه وي، شپږ دیرشتو نه تر پنځه څلویښت پورې کې یوه داسې

بِنْتُ لُبُونٍ أُثْنَى . فَإِذَا بَلَغَتْ سِتَّةً وَ أَرْبَعِينَ إِلَى سِتِّينَ فَفِيهَا حِقَّةٌ

اوبنه وي چې د دوه کالو وي، د شپږ څلویښتو ته تر شپیتو پورې یوه داسې اوبنه چې د څلورو کالو وي او

كُرُوقَةٌ الْجَمَلِ فَإِذَا بَلَغَتْ وَاحِدَةً وَ سِتِّينَ فَفِيهَا جَذَعَةٌ .

داوښ نه جفتی قابل وي یو شپیتو نه تر پنځه او یا و پورې کې یوه داسې اوبنه چې څلور کاله یې پوره شوي وي

فَإِذَا بَلَغَتْ سِتًّا وَ سَبْعِينَ إِلَى تِسْعِينَ فَفِيهَا بِنْتُا لُبُونٍ .

اوپه پنځم کال کې داخله شوي وي او د ۷۶ نه ۹۰ پورې کې دوه داسې اوبنې چې د درې درې کلونو وي

فَإِذَا بَلَغَتْ إِحْدَى وَ تِسْعِينَ إِلَى عِشْرِينَ وَ مِائَةٍ فَفِيهَا حِقَّتَانِ كُرُوقَتَا الْجَمَلِ .

او داوښ نه د جفتی قابل وي او کله چې شمیر دیو سلو شلو (۱۲۰) نه ډیر وي نو د هغې طریقه به دا وي چې

فَإِذَا زَادَتْ عَلَى عِشْرِينَ وَ مِائَةٍ فِي كُلِّ أَرْبَعِينَ بِنْتُا لُبُونٍ وَ فِي كُلِّ خَمْسِينَ

په هر زیاتې اوبنو کې د ۴۰ په زیاتې باندې د دوه کالو اوبنې او د هر ۵۰ زیاتې باندې پوره د درې کالو

حِقَّةٌ . وَ مَنْ لَمْ يَكُنْ مَعَهُ إِلَّا أَرْبَعٌ مِنَ الْإِبِلِ فَلَيْسَ فِيهَا صَدَقَةٌ

اوبنې باندې واجب کېږي او چا سره چې فقط څلور اوبان وي نو په هغې باندې زکوة واجب نه دی. خو

إِلَّا أَنْ يَشَاءَ رَبُّهَا . فَإِذَا بَلَغَتْ خَمْسًا فَفِيهَا

که دا سړي وغواړي نو د نفل صدقې په توګه دې څه ور کړي. کله چې پنځه اوبان وي نو په دې باندې به

شَاءَ وَ مَنْ بَلَغَتْ عِنْدَهُ مِنَ الْإِبِلِ صَدَقَةَ الْجَذَعَةِ

د زکوة په توګه یوه بیزه واجبېږي او کوم سړي سره چې دومره اوبان وي چې په هغې کې د زکوة په توګه

وَ لَيْسَتْ عِنْدَهُ جَذَعَةٌ وَ عِنْدَهُ حِقَّةٌ

داسې اوبنه واجب شي چې څلور کاله یې پوره کړي وي او په پنځم کال کې لږېدلې وي (یعنې دیو شپیتو

نه تر پنځه او یا و په شمیر کې) او د هغې سره د څلور کالو اوبن نه وي (هغه یې د زکوة په توګه ور کړي)

فَإِنَّهَا تُقْبَلُ مِنْهُ الْحِقَّةُ

بلکې درې کلنه اوبنه موجوده وي. نو د هغې همغه درې کلنه اوبنه په زکوة کې قبلېدلې شي. خو که د

وَ يُعْطَىٰ مَعَهَا عِشْرِينَ دِرْهَمًا أَوْ شَاتَيْنِ.
اوبنه واخستلی شی او هغه زکوٰة ورکونکی دې دهغې سره شل دراهم یا دوه بیزي هم ورکړي. او که دیو
وَ مِنْ بَلَغَتْ صَدَقَتُهُ بَنَتْ مَخَاضٍ
سړي سره په دوامره شمیرکې اوبنان وي چې په هغې یوه کلنه اوبنه واجب کېږي (لکه دشلونه ترپنځویش
وَ لَيْسَتْ عِنْدَهُ وَ عِنْدَهُ بِنْتُ لَبُونٍ فَإِنَّهَا تُقْبَلُ
په شمیرکې) او یوه کلنه اوبنه دهغې سره نه وي بلکې دوه کلنه ورسره وي. نو دهغې نه دې همغه دوه
مِنْهُ وَ يُعْطِيهِ الْبُصْدِيقُ عِشْرِينَ دِرْهَمًا أَوْ شَاتَيْنِ . فَإِنْ
کلنه اوبنه واخستلی شی. خود زکوٰة وصولونکی دې هغې دوه بیزي یا شل دراهم بیرته ورکړي. او که د
لَمْ تَكُنْ عِنْدَهُ بِنْتُ مَخَاضٍ عَلَىٰ وَجْهِهَا وَ عِنْدَهُ ابْنُ لَبُونٍ
چا سره د ورکولو لپاره یوه کلنه اوبنه نه وي (او نه ورسره دوه کلنه اوبنه وي) بلکې دوه کلن اوبن وي نو
فَإِنَّهُ يُقْبَلُ مِنْهُ وَ لَيْسَ مَعَهُ شَيْءٌ
همغه اوبن دې ترینه واخستلی شی. خو په دې صورت کې بل هېڅ یوشی واجب نشته (یعنې نه خوبه
وَ فِي صَدَقَةِ الْغَنَمِ فِي سَائِمَتِهَا
اخستونکی څه بیرته ورکوي او نه به زکوٰة ورکونکی څه ورکوي). او د خریدونکو بیزو نصاب دادی
إِذَا كَانَتْ أَرْبَعِينَ فِيهَا شَاةٌ إِلَىٰ عِشْرِينَ وَ مِائَةٌ شَاةٌ فَإِنْ
چې د بیزو شمیر د څلویښتو (۴۰) نه تر یو سلو شلو (۱۲۰) پورې وي. نو یوه بیزه واجب کېږي. او که د
زَادَتْ عَلَىٰ عِشْرِينَ وَ مِائَةٌ إِلَىٰ مِائَتَيْنِ فِيهَا شَاتَانِ فَإِنْ زَادَتْ عَلَىٰ مِائَتَيْنِ
یو سلو شلو نه ډیري وي نو تر دوه سوه (۲۰۰) شمیر پورې دوه بیزي واجب کېږي. او چې دوه سوه نه
إِلَىٰ ثَلَاثِ مِائَةٍ فِيهَا ثَلَاثُ شِيَاهٍ . فَإِذَا زَادَتْ عَلَىٰ ثَلَاثِ مِائَةٍ
ډیري وي نو تر درې سوه (۳۰۰) پورې کې درې بیزي واجب کېږي او کله چې د درې سوه ډیري شي نو
فِي كُلِّ مِائَةٍ شَاةٌ . فَإِذَا زَادَتْ عَلَىٰ ثَلَاثِ مِائَةٍ فَبِي كُلِّ مِائَةٍ شَاةٌ فَإِذَا كَانَتْ سَائِمَةُ الرَّجُلِ
بیابه دا حساب وي چې په هر سلو (۱۰۰) بیزو کې به یوه بیزه واجب کېږي. کوم سړي سره چې د خریدونکو

نَاقِصَةً مِنْ أَرْبَعِينَ شَاةً وَاحِدَةً فَلَيْسَ فِيهَا صَدَقَةٌ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ رَبُّهَا.
بیزو کې یوه هم کمه وي. نو په هغې به زکوة نه واجب کېږي. خو که د بیزو مالک و غواړي نو نفلي صدقې په توګه څه ورکولی شي. (د دې خبرې دې خیال ساتلی شي چې) په زکوة کې (که اوښ که غواوي او که
وَلَا تُخْرَجَ فِي الصَّدَقَةِ هَرِمَةٌ وَلَا ذَاتَ عَوَارٍ وَلَا تَيْسٌ إِلَّا
بیزه وي) بوډی او عیب داره ورنه کړی شي او نه چیلی ورکړی شي خو که زکوة وصولونکی (دیو مصلحت
مَا شَاءَ الْمُصَدِّقُ . وَلَا يَجْمَعُهُ بَيْنَ مُتَفَرِّقٍ
په خاطر) چیلی اخستل غواړي (نو صحیح ده) اوبیلا لیل څاروي دې یو ځای نه کړی شي او نه دې د زکوة
وَلَا يُفَرِّقُ بَيْنَ مُجْتَمِعٍ خَشِيَةَ الصَّدَقَةِ وَمَا كَانَ مِنْ خَلِيطَيْنِ
د ویري نه څاروي جلا جلا کړی شي. او دغه شان که په کوم نصاب کې دوه سړي شریک وي. نو هغوی
فَإِنَّهُمَا يَتَرَاجَعَانِ بَيْنَهُمَا بِالسَّوِيَّةِ . وَ فِي الزَّكَاةِ رُبْعُ الْعَشْرِ
ته په کارده چې هغه برابر تقسیم کړي او په سپینو زرو کې څلویښتمه (۴۰) برخه د زکوة په توګه ورکول
فَإِنْ لَمْ تَكُنْ إِلَّا تِسْعِينَ وَ مِائَةً
فرض دي. که د چا سره فقط یو سلو نوي (۱۹۰) دراهم وي (یعنې د نصاب شرعي مالک نه وي) نو په ده
فَلَيْسَ فِيهَا شَيْءٌ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ رَبُّهَا. (۱)
باندې هیڅ فرض نشته دی. خو که د صدقه نفل په توګه څه ورکول غواړي نو ورکولی شي.

توضیح: بنت مخاض: د اوبسانو د عمرو نو لپاره یو څو اصطلاحی الفاظو باندې ځان پوهول په کار دي.

بنت مخاض: دا هغه اوبنه ده چې د یو کال وي او دویم کال یې شروع کړی وي. (المراقات: ۴/۲۹۷).

بنت لبون: دا هغه اوبنه ده چې دوه کاله یې پوره شوي وي او په دریم کال یې شروع کړی وي. (المراقات: ۴/۲۹۸).

حِقَّة: دا هغه اوبنه چې درې کاله یې پوره شوي وي او څلورم کال یې شروع کړی وي. دې ته طروقة الجمل هم وایي. یعنې دا اوبنه د اوبن د جفتی کیدلو قابله شوي ده. (المراقات: ۴/۲۹۸).

جذعه: دا هغه اوبنه ده چې څلور كاله يې پوره شوي وي او پنځم كال يې شروع كړی وي. (المركات ۴/۲۹۸).

د اوبانو د زكوة طريقه: د اوبانو د نصاب پنځه عدد دي ددې نه په لږو كې زكوة نشته دی. پنځو نه تر څلورويشتو (۲۴) پورې يو بيزه ده.

د پنځويشتو (۲۵) نه تر پنځه ديرشتو (۳۵) پورې كې يو بنت مخاض دی.

د شپږ ديرشتو (۳۶) نه تر پنځه څلويشتو (۴۰) پورې كې يو بنت لبون دی.

د شپږ څلويشتو (۴۶) نه تر شپيتو (۶۰) پورې كې يوه حقه ده.

د يو شپيتو (۶۱) نه تر پنځه اوياءو (۷۵) پورې كې يوه جذعه ده.

د شپږ اوياءو (۷۶) نه تر نوي (۹۰) پورې كې دوه بنت لبون دي.

د يو نوي (۹۰) نه تر يو سلو شلو (۱۲۰) پورې كې دوه حقي دي.

تر دې ځايه پورې حساب كې د هېچا اختلاف نشته دی. ددې نه وروسته په حساب كې د ائمه اربعو اختلاف دی. (المركات ۴/۲۹۸).

د فقهاء اختلاف: د ائمه ثلاثو په نزد د يو سلو شلو (۱۲۰) نه وروسته به استيناف نه كېږي. بلكي مدار به په اربعيناتو او خمسيناتو باندې كېږي. نو د شوافعو او د حنابلو په نزد يو سلو يوشم (۱۲۱) او د مالكيو په نزد يو سلو يو ديرش (۱۳۱) نه اربعينات او خمسينات سلسله شروع كېږي. چې په هر څلويشتو (۴۰) كې به يو بنت لبون او په هر پنځوسو (۵۰) كې يو حقه ده. مثلاً په يو سلو يو ديرش (۱۳۱) كې درې اربعينات دي. نو درې بنت لبون واجب دي. په يو سلو ديرش كې دوه بنت لبون او يو حقه ده او په ۱۴۰ كې دوه حقي او يو بنت لبون دی.

د ائمه احنافو په نزد د يو سلو شلو نه وروسته استيناف يعنې د سر نه حساب شروع كېږي. چې په هر پنځه اوبانو كې يوه بيزه ده او ۲۵ باندې يو مخاض دی. دا استيناف اول دی. دا استيناف به تر يو سلو پنځوس پورې ځي. كله چې اوبانو يو سلو پنځوس شي نو درې حقي به واجب شي. په هر پنځوسو باندې يوه حقه ده دلته به استيناف اول ختم شي. د پنځوسو نه چې ډير شي نو په هر پنځو باندې به يوه بيزه زياتي شروع شي او ۲۵ باندې به بنت مخاض زياتي شي.

وقس حل هذا: دې ته استيناف ثاني وايي. (المركات ۴/۲۹۵).

دلائل: جمهور فقهاء د زير بحث حديث نه استدلال كړی دی. په دې د اربعينات او خمسينات ذكر موجود دی. د احنافو ائمو د هغه حديث نه استدلال كړی چې ابو داؤد په مراسيلو كې، اسحاق بن راهويه رحمه الله په خپل مسند كې او طحاوی په مشكل الآثار كې نقل كړی دی. چې په هغې كې نبي كريم صلى الله عليه وسلم د عمرو بن حزم رضي الله عنه په صدقو باندې ليكل شوی يو فرمان جاري كړی دی الفاظ

یې دادی: "فاذا كانت اكثر من عشرين ومائة يعاد الى اول فريضة الابل و ماكان اقل من خمس و عشرين ففيه الغنم في كل خمس شاة". (مراسیل ابوداؤد) (ص: ۳۸۵)

د احنافو دویم دلیل په مصنف بن ابی شیبه کې د حضرت علی رضی الله عنه اثر دی. چې د مرفوع حدیث حکم دی. الفاظ دادی: "فاذا ازادت الابل على عشرين ومائة يستقبل بها الفريضة".

جواب: احناف وایي چې د بحث دلاندې د کوم حدیث نه چې جمهور فقهاؤ استدلال کړی دی. په دې باندې هم زموږ عمل دی. خود عمرو بن حزم رضی الله عنه په روایت کې چې کومه اضافه ده مونږ هغه هم منو. کله چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم د اضافي صدقي حکم ورکړی دی نو د دې حدیث سره په دې حدیث باندې هم عمل کوی په کار دي. مونږ چې څنگه په دواړو حدیثونو باندې عمل کوو. جمهور فقهاؤ له هم داسي کول په کار دي او په دې کې د فقیرانو هم فایده ده. باقی د دې حدیث ډیر مقامات داسي دي چې په هغې کې د څارو په ځای د نرخ ورکولو ذکر دی. دا هم د ائمه احنافو لپاره د دفع القیم باندې مضبوط دلیل دی. چې د کوم اختلاف تیر شوی دی.

د خلطة الشیوع او د خلطة الجوار مسئله

"ولا يجمعه بين متفرق ولا يفرق بين مجتمع خشية الصدقة"

په دې جملو د پوهیدو لپاره په خلطه باندې پوهیدل ضروري دي خلطه د اختلاط نه دی د اشتراک په معنی کې دی. د دې دوه قسمه دي: او قسم خلطه الشیوع دی. دویم قسم خلطه الجوار دی.

د خلط الشیوع مطلب دادی چې د دوه کسانو مال د ملکیت په اعتبار سره شریک وي. ټول مال په دواړو کې مشاع وي. د خلط الجوار مطلب دادی چې د دوه سړو مال د ملکیت په اعتبار سره جلا جلا وي. فقط یې د انتظامي سهولت د نظر په خاطر اشتراک کړی وي. اوس خلطه الجوار یا خلطه الشیوع په زکوة کې مؤثر دی یا نه. نو په دې کې د فقهاؤ اختلاف دی.

د فقهاؤ اختلاف: د احنافو په نزد د زکوة په ادا کولو کې فقط د مالک د ملکیت اعتبار دی. د هیڅ قسمه خلطه اعتبار نشته دی. د جمهور فقهاؤ په نزد د زکوة په ادا کولو کې د دواړه قسمه خلطو اعتبار دی. خود هغوی په نزد د خلطه جوار د اشتراک لپاره یو څو شرائط دي. چې لاندې ذکر دي.

- ۱: دواړه کسانو له په څارن ځای باندې اتحاد ضروري دی. ۲: په مېت کې اتحاد وي. ۳: په فحل کې اتحاد وي ۴: په شپونکي باندې اتحاد وي ۵: په مشرب کې اتحاد وي ۶: په محلب کې اتحاد وي ۷: په حالب کې اتحاد وي ۸: په کلب الحراسه کې اتحاد وي ۹: د تلور اتلو په طریقو کې اتحاد وي.

د جمهور فقهاؤ په نزد چې کله په دې اختلاط باندې کال تیر شي نو دې دواړو ته خلیطین وایي. او د واپرو مال یو شي. د بحث خلاصه دا چې د جمهورو په نزد د زکوة مدارد بیزو په رمي او اشتراک او اتحاد باندې دی. او د احنافو په نزد د زکوة مدارد مال په ملکیت باندې دی.

دلائل: د بحث دلاندې په دوه شیانو کې نهې وارد ده. یو د **جمعه بين المتفرق نه او بله د تفریق بین المجتمع نه نهې** وارد ده. د احنافو په نزد په دواړو شیانو کې نهې مالک لپاره هم ده. او ساعی هم ده. دوه صورتونه د **جمعه کولو دي**. او دوه د **متفرق کولو دي**. ټول څلور صورتونه دي. د احنافو د تشریح مطابق په څلورو واپرو صورتونو کې مثالونه خدمت ته وړاندې کوو. په دې کې په معمولي تأمل سره د جمهورو په تشریح باندې هم پوهه راتللی شي. او د **ولا یجمعه بین متفرق د تشریح د مثالونو نه پوهه شی**. (المقات: ۴/۳۰۳).

مثال ۱: فرض که د دوه کسانو په شراکت باندې اتیا (۸۰) بیزی دي. د هر څلویښت څلویښت دي. چې په هغې کې په هر یو باندې یوه یوه واجب کېږي. اوس دواړه مالکانو دا تدبیر وکړو چې دا دواړه برخي یو ځای کړي او یو نصاب یې جوړ کړو چې په هغې کې یوه بیزه واجب ده. نو په حدیث کې د داسې کولو ممانعت راغلو "لا یجمعه بین متفرق خشية زیادة الصدقة" په دې جملې کې خطاب مالک ته دی. مثال ۲: فرض کړه د دوه کسانو په ملکیت کې څلویښت بیزی دي. شل دیو او شل دبل. دا بیزی په جلا جلا وطن کې دي. په دې کې د نصاب نه کیدلو په وجه په مالک هم زکوة نشته دی. خو ساعی دا تدبیر وکړو چې جلا جلا ملکیت راغونډه کړی شي او یو کړلی شي. او د هغې نه یې د زکوة په توګه یوه بیزه وصول کړه. دا **جمعه بین المتفرق ده**. چې په دې کې ممانعت دی. چې "ولا یجمعه الساعی بین متفرق خشية فوت الصدقة". په دې جمله کې خطاب ساعی ته دی.

وس د جملې "ولا یفرق بین مجتمع" مثالونه د پوهیدلو لپاره فرض کړی.

مثال ۳: دیو سړي په ملکیت کې څلویښت بیزی دي. د اصولو مطابق یوه بیزه واجب ده. خو هغې دا تدبیر وکړو چې دا بیزی یې شل شل کړي او بیلې یې کړي او ساعی ته یې وویل چې دا دوه سړو مال دی. لهذا په دې کې زکوة نشته دی. دا "تفریق بین المجتمع" دی چې د دینه ممانعت شوی دی. "ای لا یفرق المالك بین مجتمع خشية وجوب الصدقة" په دې جمله کې هم خطاب مالک ته دی.

مثال ۴: فرض کړه دیو سړي په ملکیت کې اتیا (۸۰) بیزی وي. د اصولو مطابق په هغې کې فقط یوه بیزه واجب وه. خو ساعی هغه تنګ کړو چې وي ویل چې دا دوه سړو مال دی. نو دوه بیزی په کې

واجب دي. دلته ساعي تفريق بين المجتمع وکړو. د دینه منع کړی شوي ده. "ای ولا یفرق الساعي بين مجتمع خشبة قلة الصدقة". په دې جمله کې هم خطاب ساعي ته دی.

خشبة الصدقة: د حدیث دا جمله مفعول واقع ده. د دې تعلق د پاس څلورو صورتونو سره دی. لکه څنگه چې په مثالونو کې واضح کړی شوی دی. (المقات: ۴/۳۰۳).

"وماکان من خلیطین فإتھما یتراجعان بالسویة" یعنې که دوه کسانو په مال کې اختلاط او شرکت کړی وي او ساعي راغلو او د دغه مخلوط مال نه یې زکوة وصول کړو. نو د هر شریک به د بل شریک نه دخپل ملکیت د تناسب په مطابق په نرخ کې رجوع کوي. خلطه د بحث او شرائطو بیان تیر شوی دی.

دلته د جمهورو په نزد دوه قسمه خلطه مراد دي خو د احنافو د ائمه په نزد دلته فقط خلطة الشیوع مراد دی. (المقات: ۴/۳۰۳).

بالسویة: په دې تراجع بالسویة باندي د احنافو د ذوق مطابق داسي پوهیدل په کار دي چې مثلاً د دوه

سرو په مینځ کې د خلطة الشیوع په توگه یو سلوشل (۱۲۰) بیزي مشترک وي. په دې توگه باندي د یو شریک اتیا (۸۰) بیزي وي. او د بل څلویښت وي. په بیزو کې د جلا ملکیت هیڅ نښاني نه وه. ساعي راغلو او دوه بیزي یې په زکوة کې ویولې. اوس دا کتل دي چې د اتیا (۸۰) بیزو مالک باندي به د زکوة څومره برخه راځي. او د څلویښتو بیزو په مالک باندي به څومره برخه زکوة راځي. نو ښکاره خبره ده چې د دې بیزو مالک د دوه ثلثه مال والا باندي به د دوه ثلثو په اعتبار سره زکوة راځي. د دوه ثلثو د مال مالک دی، او د څلویښتو بیزو مالک د یو ثلث مال مالک دی. اوس د دواړو بیزو قیمت کولو باندي به د یو ثلث مال په حساب سره د ثلث مالک نه به زکوة اخستلی کېږي. او زکوة به راځي. او په دې کې چې څه کمی پاتي شو چې د یو ثلث مال والا نه به زکوة کې ډیره برخه لاره نوهغه به په دې کې د دوه ثلثو والا ته رجوع کوي، چې زما برخه پورا کړه نوهغه به ښه برابر پورا د ده برخه ورکوي. داد یتراجعان بالسویة مطلب دی شارحینو دلته ډیره څه لیکلي دي خو دا اسان صورت دی په دې باندي قناعت په کار دی. (المقات: ۴/۳۰۳).

۱۱ جمادی الثاني ۱۴۱۰ هـ

په مکيل او موزون کې د عشر تفصيل

﴿٤٩﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: فِيمَا سَقَتِ السَّمَاءُ وَالْغُيُوثُ

عبد الله ابن عمر رضی اللہ عنہما او ي دي چې نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمایيل کوم شی چې آسمان یا چینی خروب

أَوْ كَانَ عَثْرِيًّا الْعُشْرُ . وَمَا

کړی یا خپله زمکه شنه وي نو په هغې کې لسمه برخه واجبېږي او کومه زمکه چې دغوايانو یاد او بنانو په

سُقِي بِالنَّضْحِ نِصْفُ الْعُشْرِ. (۱)

ذریعي سره د کوهي نه خړوب کړی شوي وي د هغې (په پیداوار) کې شلمه برخه واجب ده.

توضیح: اوکان عثریاً: عثری او عاثر شنه او تازه زمکي ته وايي. مطلب دادی چې کومه زمکه په باران یا په چينو او لختو په او بو باندې خړوب شوي وي یا خپله شنه او تازه وي. نو په هغې کې مالک باندې بوج لږ وي. نو ځکه لسمه برخه د زکوة ده. او کومه زمکه چې رهت یا په او بن یاد نورو شيانو په ذریعي باندې خړوبول کېږي یا تيوب ويل لگیدلی وي. نو په هغې کې په مالک باندې بوج ډیر راځي. لهذا شریعت د هغې په زکوة کې تخفیف کوي او په هغې باندې شلمه برخه فرض کړي ده. اوس لږ په دې تفصیل باندې پوه شئ چې "ماخرج من الارض" یا به د مکیلات قسم وي. د مکیلاتو د عشر لپاره د جمهور فقهاؤ په نزد پنځه وسق کیدل شرط دي چې تفصیل یې تیر شوی دی. او په موزوناتو کې اختلاف دی. (المرقات ۴/۳۰۶).

امام ابو یوسف رحمه الله وایي چې موزون اکثر کال پاتي وي. او د ادنی مکیل د پنځه وسق نرخ ته رسیدلی وي نو بیا هم په دې موزون کې عشر دی. گیني نشته دی. مثلاً ادنی مکیل شعیر دی. يعی جوار دي. د دې د پنځه وسق نرخ پورې زعفران یا چائی که رسیدلی وي نو هغې کې عشر دی گیني نشته دی. امام محمد رحمه الله وایي چې کله موزون د خپلي آلي د پنځو امثالو ته ورسیدلو نو په دې کې عشر دی گیني نشته دی. مثلاً زعفران موزوني دی. د دې آلي وزن یو پونډ دی. کله چې پنځه پونډه ته ورسېږي نو زکوة به واجب شي گیني نشته دی. دغه شان د چائی یوه پیټی آلہ موزون ده. کله چې پنځه پیټو ته ورسېږي نو عشر به پري وي گیني نه به وي. دغه شان د مالوچو بندل د هغې آلہ وزن ده. کله چې پنځه بندله شي نو عشر شته گیني نه به پري وي.

امام شافعی رحمه الله او امام مالک رحمه الله د ماخرج من الارض لپاره دوه شرطونه لگولي دي. اول دا چې د مکیلاتو نه وي او دویم دا چې که په دې کې ذخیره کول کیدی شي نو که ماخرج من الارض کې ذخیره او اقیات نه وي یا د مکیلاتو نه وي یا د پنځه وسق نه کمه وي نو په دې کې عشر نشته دی. امام احمد رحمه الله فقط د پنځه وسق شرط لگوي. مکیل او موزون کیدلو ته نه گوري.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳/۳۴۷، رقم الحديث ۱۱۸۳، وأبو داود في السنن ۳/۲۵۲، رقم الحديث: ۱۵۹۶، والترمذي في السنن ۳/۳۱۱، رقم الحديث: ۶۳۹، وابن ماجه ۱/۵۸۰، رقم الحديث: ۱۸۱۶.

امام ابو حنیفه رَحِمَهُ اللهُ وایې چې ما خرج من الارض کې عشر دی. قلیلاً کان او کثیراً مکيلاً او کان موزوناً یبقی اکثر السنة امر لا.

په دې مسئله کې دلائل او جوابونو تفصیل د دې باب حدیث نمبر: ۱ کې تیر شوې دی.

د موټر او څاروي د نقصان مسئله

﴿ه﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْعَجْمَاءُ جُرْحُهَا جُبَارٌ
ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: كه څاروي څوك زخمي كړو نو معاف دي
وَ الْبُئْرُ . جُبَارٌ وَ الْبَعْدِنُ جُبَارٌ
كه د كوهي په كنستلو كې څوك مړ شي نو معاف دي. كه معدن كنستلو كې څوك مړ شي نو معاف دي.
وَ فِي الرِّكَازِ الْخُمْسُ . ^(۱)
او په كاريز كې پنځمه برخه واجب ده.

توضیح: العجماء جر حها جبار: العجماء: د عجم تانیث دی. د عجم لغوي معنی د گونگي ده. دلته ترې مراد ځناور دی. ځکه هغه په خبرو قادر نه دی گویا گونگي دی. د عربو خلک عجمو ته هم د دې وجې نه عجم وایې چې د هغوی په نزد دا گونگیان دي.

جرح: زخم (ټپ) ته وایې.

جبار ای هدر: یعنی د ځناور نقصان کول، چالره چقول، یا فصل خرابول توت (بی ځایه) دي. په مالک باندې هیڅ تاوان او ضمان نشته دی. خودا حکم هغه وخت دی چې د څاروي سره نه راکب (سپور) وي او نه ورسره سائق (شرونکي) وي، نه قائد وي. که په دوې کې یو کس هم د دې سره وي، او ځناور د هغه د غفلت د وجې نه نقصان وکړو نو ضمان او تاوان به یې وي. اوس د ځناور دا نقصان که د ورځي وي او که د شپي وي نو آیا د دې اثر به په ضمان او په تاوان باندې راځي؟ (المراقات: ۴/۳۰۷).

په دې کې د احنافو د ائمو په نزد هیڅ فرق نشته دی. اصل مدار د مالک په وجود او عدم باندې دی. ورځ او شپه پري هیڅ فرق نه پري باسي. د جمهور فقهاؤ په نزد که څاروي د ورځي نقصان کړی وي نو په مالک باندې تاوان نشته دی. ځکه د ورځي په وخت کې د هغې ساتنه د مالک خپله ذمه واري ده. د

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳/۳۶۱، رقم الحديث ۱۱۹۹، ومسلم في صحيحه ۳/۱۳۳۱ رقم الحديث: ۱۵-۱۷۱۰، وأبو داود في السنن ۴/۷۱۵، رقم الحديث: ۴۵۹۲، والترمذي في السنن ۳/۳۱ رقم الحديث: ۱۱۶۸.

څاروي په مالک باندې نشته دی. او که نقصان یې د شپي کړی وي نو د څاروي په مالک به تاوان راځي. ځکه د شپي په وخت کې څاروي حفاظت د هغې د مالک ذمه واري ده. هغې غفلت کړی دی. (المقات: ۴/۳۰۷).

دلایل: د بحث د لاندې حدیث نه احنافو استدلال کړی دی چې د ځناور نقصان بي ځایه ده. جمهورو د ابوداؤد شریف د یو کمزوري روایت نه استدلال کړی دی. چې په هغې کې د ورځي او د شپي فرق کړی شوی دی. بهر حال ځينو علماؤ دا اختلاف د عرف اختلاف گڼلی دی. ځکه په ځينو ځایو کې د شپي او ورځي د نقصان فرق کېږي او په ځينو ځایونو کې د نه کېږي. د ځناورو د تاوان د راتلو او د نه راتلو د قاعدي نه د نن سبا موجوده دور د ترافیکو و قانون لپاره او د موټر د ټکر او بیا تاوان لپاره یو جامع ضابطه ملا وېږي. (المقات: ۴/۳۰۷).

والبئر جبار: یعنی د خپل ملکیت زمکه یا په غیر آبادي زمکه کې یو سړي کوهي وکنستلو. په هغې کې یو کس وغورځیدو. نو په دې کې به د کوهي په مالک باندې تاوان نه وي خو په دې شرط چې د تیرېدلو په عامه لاره کې کوهي نه وي. دغه شان که یو سړي د کوهي کنستلو لپاره یو مزدور مقرر کړی وي. د کوهي کنستلو وخت کې د هغه لاندې خخ شو. نو په مالک باندې به تاوان نه وي دا دویم مفهوم حدیث ته ډیر نژدې دی. (المقات: ۴/۳۰۷).

والمعدن جبار: معدن د معدنیاتو کان ته وایي یعنی که یو سړی د خپل ملکیت په غیر اباده زمکه کې معدن کنستلی وي او کنده یې کنستلي وي. په هغې کې یو کس راوغورځیدلو او مړ شو. نو مالک باندې به په دې کې هېڅ ناوان نه راځي. دویم مفهوم دا دی چې د کان کستلو په وخت کې مزدور د ملبې لاندې شو او مړ شو. نو د هغې خون بي ځایه ده. په مالک باندې تاوان نشته دی. دا دویم مفهوم حدیث ته ډیر نژدې دی. دا شیان که چا په طریق المسلمین باندې وکنستل یا یې د بل په زمکه باندې وکنستل او بیا په هغې کې څوک مړ شو نو تاوان به په مالک باندې راځي. د هغې له اړخ نه به دیت عاقله ادا کېږي. (المقات: ۴/۳۰۷).

درکاز حکم: وني ارکاز الخمس: که یو گس ته د رکاز مال په لاس ورغلی نو په هغې کې پنځمه برخه د بیت المال ده. او څلور برخي د موندونکي دي.

د رکاز د لفظ تفسیر او تعیین د مخکې د تمهید په توگه په دې پوهیدل په کار دي چې دلته درې یو شان الفاظ دي. یعنی کوم مال چې راویستلی شي هغه په درې قسمه دی: ۱: کنز: ۲: معدن: ۳: رکاز، کنز هغه مال او خزانه ده چې انسان خپله په زمکه کې خخه کړي وي. معدن هغه مال د چې الله زمکي د پیدا کولو په وخت پیدا کړي وي چې هغې ته قدرتي معدن هم وایي. یعنی اول د فینه مخلوق دی او دویم

دښینه خالق دی. درکاز د لفظ تفسیر او تشریح او ددې په تعیین کې د فقهاء کرامو اختلاف دی: **د فقهاء اختلاف**: د شوافع حضراتو په نزد د کاریز (رکاز) مصداق کنز دی. کنز او رکاز دواړه مترادف دي. په دې کې خمس د او په معدنیاتو کې خمس نشته دی.

د امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد د رکاز لفظ د مگلو او د ثابتولو په معنی کې دی. دا لفظ په کنز او معدن دواړو کې شامل دی. کنز د مخلوق دښینه ده او معدن د خالق دښینه ده. لهذا د کنز پشان معدن کې هم خمس واجب دی. اصل اختلاف په معدنیاتو کې دی. د احنافو په نزد په دې کې خمس دی او شوافع په نزد نشته دی. خو که په معدنو کې سره یا سپین زر و موندلی شول نو د شوافعو په نزد په هغې کې زکوة واجب دی. یو قول کې حولان حول شرط دی. (المراقات: ۴/۳۰۷).

دلایل: د شوافع حضراتو دلیل د بحث لاندې حدیث د. ځکه دلته د رکاز په معدن باندې عطف شوی دی. چې تغایر غواړي. لهذا معدن جلا شوی د او رکاز جلا شوی دی.

د احنافو دلایل په دې مسئله کې ډیر دي. امام محمد رَحْمَةُ اللَّهِ په مؤطا محمد کې یو حدیث نقل کړی دی:

۱: قال محمد الحديث المعروف ان النبي صلى الله عليه وسلم قال وفي الركاز الخمس قيل يا رسول الله! وما الركاز؟ قال المال الذي خلقه الله في الارض يوم خلق السموات والارض في هذه المعادن ففیهما الخمس" (موطا محمد)

۲: امام بهیقی رَحْمَةُ اللَّهِ په خپل کتاب المعرفة کې د حضرت ابوهریره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ یو مرفوع حدیث نقل کړی دی. یو خو الفاظ دا دي. "الركاز الذي ينبت في الارض". (بهیقی)

۳: جوهر النقی کې لیکل شوي دي چې حضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ به فرمايل "الركاز هو المعدن".

۴: امام ابویوسف رَحْمَةُ اللَّهِ په خپل کتاب الخراج کې یو حدیث نقل کړی دی چې د هغې الفاظ دا دي "وفي الركاز الخمس فقیل ما الركاز يا رسول الله ا فقال الذهب والفضة الذي خلقه الله تعالى في الارض يوم خلقت". (کتاب الخراج).

۵: د لغت په کتاب المغرب کې لیکل شوي دي: "الركاز هو المعدن والكنز لان كلا منهما مركوز في الارض وان اختلف الراكز".

ددې ټولو حوالو او د استدلاتو نه ثابته شوه چې رکاز په معدن کې هم شامل دي. لهذا په معدن کې هم خمس دي. بیا معدن په درې قسمه دي:

۱: هغه معدنیات چې ورسره ویلي کېږي. لکه سره زر، سپین زر، چونه، گچ.

۲: هغه معدنیات چې په غرونو کې یا قوت او زمره او عقیق او داسې نور قسمه کانې دي.

۳: هغه معدنیات چې مائع وي لکه تیل پتروول او داسې نور.

اوس د امام احمد رَحْمَةُ اللَّهِ بِهِ نَزْدُ په نزد په دې درې واړو کې خمس واجب دی. د امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ بِهِ د امام شافعی رَحْمَةُ اللَّهِ بِهِ نَزْدُ فقط د سرو زرو او د سپینو زرو په کان کې خمس دی. نورو کې نشته دی. د احنافو په نزد فقط په اول قسم کې خمس دی. نورو دوو کې نشته دی. (المقرات: ۴/۳۰۸).

جواب: د دې حدیث مصداق چې شوافعو بیان کړی دی د دې نه هغه مصداق ډیر واضح دی چې احنافو بیان کړی دی. لهدا دا حدیث د احنافو دلیل دی. نو د جواب ضرورت نشته دی. دغه شان د احنافو سره یو مرفوع حدیث هم دی. چې د هغې په مقابل کې د شوافعو استدلال صحیح نه دی. او دغه شان په حدیث کې د درې قسمه شیانو ذکر دی. چې په هغې کې تاوان، ضمان او معاف دی. لهدا د معدن نه مراد تشه کنده اخستل ډیر مناسب دی. چې تشه کنده مراد وي نو د **وَفِي الرِّكَازِ عَطْفٌ** هم صحیح شو. په دواړو کې مغایرت راغلو. گویا کې په یوه جمله کې د ظرف د حکم ذکر وشو چې د معدن په نوم سره یاد کړی شوي ده چې په هغې کې هیڅ نشته دی او آخري جمله کې **وَفِي الرِّكَازِ** د مظلوف د حکم ذکر وشو چې د **مَا خَرَجَ مِنَ الْمَعْدِنِ خَزَانَهُ**. چې په دې کې خمس دی. دا بیان ډیر مناسب او ضروري دی. ځکه د عطف سره راوړی شوی دی.

۱۲ جمادی الثاني ۱۴۱۰ هـ

الْفَصْلُ الثَّانِي

د سر زرو او سپینو زرو نصاب

﴿٦٦﴾ عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قَدْ عَفَوْتُ عَنِ الْخَيْلِ
حضرت علی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایيل "ما معاف کړې دی زکوة په اسپو او
وَ الرِّقِيقِ
غلامانو کې (یعنی که غلام د تجارت لپاره نه وي نو په هغې کې نشته دی او د اسپو د زکوة باره کې چې د
فَهَأُولَاءُ صَدَقَةٌ الرِّقَّةُ : مِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ دِرْهَمًا
ائمؤ کوم اختلاف دی هغه بیان کړی شوی دی) تاسو ورکړې د سپینو زرو زکوة په هر څلویښت درهمو
دِرْهَمٌ وَ لَيْسَ فِي تِسْعِينَ وَ مِائَةٍ شَيْءٌ
کې یو درهم (د اسپین زرد نصاب په قدر یعنی دوه سوه درهم وي ځکه) نه دي واجب زکوة په ۱۹۰ درهمو

فَإِذَا بَلَغَتْ مِائَتَيْنِ فِيهَا خَمْسَةُ دَرَاهِمَ .

(یعنی دوه سوه درهمونه کم) کې کله چې دوه سوه درهم وي نو په هغې کې پنځه درهم زکوٰۃ واجب دي

وَ فِي رِوَايَةٍ لِأَبِي دَاوُدَ عَنِ الْحَارِثِ الْأَعْوَرِ عَنْ عَلِيٍّ قَالَ زُهَيْرٌ

أَبُو دَاوُدَ د حَارِثِ الْأَعْوَرِ نَدِ حَضْرَتِ عَلِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دَارَوَايْتِ نَقْلَ كِرِي چې زهير رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ (چې د حارث رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه

أَحْسَبُهُ عَنِ النَّبِيِّ

روایت نقل کوي) وايي چې زما گمان دی چې حارث رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دا وويل چې حضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د نبي کریم

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: " هَاتُوا رُبْعَ الْعُشْرِ مِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ دِرْهَمًا دِرْهَمٌ

کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا ارشاد نقل کړی دی چې: تاسو (هر کال) په څلويښتو درهمو کې يو درهم ادا کړي

وَ لَيْسَ عَلَيْكُمْ شَيْءٌ حَتَّى تَتَمَّ مِائَتَيْنِ دِرْهَمٍ .

او په تاسو باندې تر هغه وخت پورې واجب نه دی چې تر څو پورې تاسو سره دوه سوه دراهم پوره نه وي

فَإِذَا كَانَتْ مِائَتَيْنِ دِرْهَمٍ فِيهَا خَمْسَةُ دَرَاهِمَ . فَمَا

وي چې دوه سوه دراهم پوره وي نو په دې کې (د زکوٰۃ) پنځه دراهم واجب وي. او کله چې دوه سوه

زَادَ فَعَلَى حِسَابِ ذَلِكَ . وَ فِي الْغَنَمِ فِي كُلِّ

دراهم نه زیات وي نو په هغې کې به په هماغه حساب سره واجب کېږي. او د یزو نصاب دا دی چې په هر

أَرْبَعِينَ شَاةً شَاةً إِلَى عِشْرِينَ وَ مِائَةٍ

څلويښتو یزو کې یوه بیزه واجبېږي (او دا یوه بیزه) تر یوسلو سلو (۱۲۰) پورې (د شمیر لپاره) ده. او

فَإِنْ زَادَتْ وَاحِدَةً فَشَاتَانِ إِلَى مِائَتَيْنِ .

کله چې د دې شمیر نه یوه بیزه هم زیاته شي نو تر دوه سوه بیزو کې دوه بیزي به واجب وي او چې دوه

فَإِنْ زَادَتْ فَثَلَاثٌ شَيْءٌ إِلَى ثَلَاثِيَّةٍ فَإِذَا

سوه بیزو نه یوه هم زیاته شي نو تر درې سوه بیزو پورې کې به درې بیزي واجب وي. او کله چې درې

زَادَتْ عَلَى ثَلَاثِ مِائَةٍ فِي كُلِّ مِائَةٍ شَاةً فَإِنْ

سوه نه زیاتي شي (یعنی څلور سوه شي) نو په هر سلو کې به یوه بیزه واجب شي او که تاسو سره د نصاب

لَمْ تَكُنْ إِلَّا تِسْعٌ وَ ثَلَاثُونَ فَلَيْسَ عَلَيْكَ فِيهَا شَيْءٌ وَ
په قدر بيزي نه وي (يعني) نهه ډيرش (۳۹) بيزي وي. نو بيا به په تاسو باندي هيڅ واجب نه وي او د
فِي الْبَقَرِ : فِي كُلِّ ثَلَاثِينَ تَبِيعٌ وَ فِي الْأَرْبَعِينَ مُسِنَّةٌ
غواؤ نصاب دادي چې په هر ډيرشو کې د يوه کال خوشکي او په څلويښتو کې به د دوه کالو يوه غوا
وَ لَيْسَ عَلَى الْعَوَامِلِ شَيْءٌ ^(۱) .
واجب ده. او دغه شان د کار کسب په ځناورو کې هم هيڅ واجب نشته دی.

توضیح: صدقة الرقة: سپينو زرو تهرقه وايي. (المركات: ۴/۳۰۸).

فعلی حساب ذلك: سرو او د سپينو زرو نصاب بغير د څه اختلاف نه متعين دی چې د سپينو زرو نصاب دوه سوه دراهم چې په هغې کې پنځه دراهم زکوة دی. په هر څلويښتو کې يو درهم واجب دی او د سرو زرو نصاب کې شل مثقال دي. چې په هغې کې نيم مثقال زکوة واجب دی. د ټولو په حساب سره دوه پنځوس نيمې ټولې سپين زر نصاب دی او اووه نيمې ټولې د سرو زر نصاب دی. اوس که سرو او سپينو زرو نصاب د مقدار څه زيات شي نو د هغې څه حکم دی. په دې کې د فقهاؤ اختلاف دی. (المركات ۴/۳۰۸).

د فقهاؤ اختلاف: جمهور فقهاء سره د صاحبين وايي چې که د نصاب يو درهم هم زيات شو نو د هغې به حساب کېږي او د هغې به څلويښتمه برخه به زکوة کې ادا کېږي. امام ابو حنيفه رَحِمَهُ اللهُ، سفيان ثوري رَحِمَهُ اللهُ او امام شافعي رَحِمَهُ اللهُ وايي چې په دې زياتي برخه باندي حساب نشته دی. خو که زياتې برخه د څلويښتو درهمو پورې ورسېږي نو بيا به زکوة واجب وي. هغې کې به يو درهم ورکول کېږي. همدغه شان د شلو مثقال نه د زياتي برخي حکم دی. (المركات: ۴/۳۰۹).

دلایل: د جمهور فقهاؤ دليل د بحث دلاندي حديث دی. چې په هغې کې د "فما زاد فعلی حساباً" واضح الفاظ موجود دي. د امام ابو حنيفه رَحِمَهُ اللهُ، سفيان ثوري رَحِمَهُ اللهُ او امام شافعي رَحِمَهُ اللهُ د بيهقي او د دارمي هغه روايت دی چې په هغې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د عمرو بن حزم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په نوم خط ليکلی ؤ. الفاظ يې دا دي "ان في كل خمس اواق من الورق خمسة دراهم فما زاد ففي كل اربعين درهما درهم"

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۲/۲۳۲، رقم الحديث: ۱۵۷۴، والترمذي في السنن ۳/۱۶ رقم الحديث: ۶۲۰، وابن ماجه ۱/۵۷۰ رقم الحديث: ۱۷۹۰.

(کذا في زجاجة المصابيح ج ۱ ص ۵۱۰)

همدغه شان نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د گسور نه د زکوة اخستلو نه منع کړي وه. او د کسور د زکوة په حساب لوي حرج دی. والخرج مدفوع في الشرع.

جواب: فبازاد في حسابيه نه چې جمهور فقهاؤ کوم استدلال کړی دی. احناف د دې دا جواب ورکوي چې په دې کې د زيات نه مراد تر څلويښتو پورې زيات د مراد دی. چې کله څلويښتو پورې زيات شي نو بيا زکوة دی. دا مطلب ترينه مراد اخستل ضروري نه دی چې په نورو حديثنو کې د څلويښتو عددو تصريح موجود ده. دې سره به ټولو حديثنو کې تطبيق هم راشي. (المركات: ۴/۳۰۹).

د غوا او غوايان صاب

﴿٧٧﴾ وَعَنْ مُعَاذٍ : أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا وَجَّهَهُ إِلَى الْيَمَنِ
د معاذ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ باره کې منقول دي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کله دا (د عامل په حيثيت) يمن ته وليږلو نو
أَمْرُهُ أَنْ يَأْخُذَ مِنَ الْبَقَرَةِ : مِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ تَبِيْعًا أَوْ تَبِيْعَةً
هغې ته يې دا حکم وکړو چې د زکوة په توگه په دیرشو غواگانو کې يو کلن غوا يا يو کلنه غوا واخله
وَمِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةً . ^(۱)
او په هر څلويښتو غواگانو کې دوه کلنه غوا (يا دوه کلن غوايا) وصول کړه.

توضیح: تبیع او تبیعة: غوا او د غوايا د زکوة باره کې دې باندې اتفاق دی چې د دې نصاب دیرشو دی دیرشو نه کم کې نشته. دیرشو باندې يو تبیع يا يوه تبیعه واجب ده. تبیع هغه خوسکي دی چې د يو کال يې شوي وي او دويم کال يې شروع شوی وي. (المركات: ۴/۳۱۱).

کله چې غواگانې څلويښت شي نو په هغې کې يوه مسنه ده. مسنه هغه خوسکي يا خوسکي ده چې دوه کاله يې پوره کړي وي او دريم کال کې يې قدم ايخی وي. د دې نه وروسته به ترتيب هم دغه شان روان وي چې په هر دیرشو کې به يوه تبیعه او په هر څلويښتو کې به يوه مسنه وي. دې باندې د ټولو فقهاؤ اتفاق دی. البته اختلاف په دې کې دی چې دیرشو او په دیرشو کې چې کوم زياتوالی دی په هغې څه واجب دی او يا نه؟ د صاحبينو په نزد دې کې هيڅ واجب نشته دی. او د امام ابو حنيفه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه په دې

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۲۲۶/۲، رقم الحديث ۱۵۷۸، والترمذي في السنن ۲۰/۳ رقم الحديث ۶۲۳، والنسائي ۲۶/۵ رقم الحديث

۴۵۰، وابن ماجه ۵۷۶/۱ رقم الحديث ۱۸۰۳.

کې مختلف روایتونه ذکر دي. مشهوره همدغه ده چې د هغې د شمیر په حساب سره زکوة ادا کول په کار دي. مثلاً په څلویښتو کې یوه غوا ده. که زیات دي نو یوه مسنه او دویمې مسنه به څلویښتمه برخه ادا کوي.

﴿۸﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : الْمُعْتَدِي فِي الصَّدَقَةِ

او حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل زياتي کوونکي د زکوة په

کَمَا نَعِيهَا . (۱)

اخستلو کې (د واجب مقدار نه) زکوة نه ورکونکي په شان دي (يعني څنگه چې زکوة نه ورکول گناه ده.

همدغه شان په زکوة کې د واجب مقدار نه زيات اخستل هم گناه ده).

﴿۹﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : لَيْسَ فِي حَبِّ وَلَا تَمْرٍ

ابو سعيد خدري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل : نه دي واجب زکوة په غله او کهجورو

صَدَقَةٌ حَتَّى يَبْلُغَ خُمْسَةَ أَوْسُقٍ . (۲)

کې تر څو پورې چې د هغې مقدار پنځه وسق نه وي.

﴿۱۰﴾ وَعَنْ مُوسَى بْنِ طَلْحَةَ قَالَ : عِنْدَنَا كِتَابُ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ عَنِ النَّبِيِّ

موسی ابن طلحه رَحِمَهُ اللَّهُ (تابعی) وايي چې مونږ سره د معاذ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ هغه مکتوب شته دی کوم چې نبي

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ : إِنَّمَا أَمْرُهُ

کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته لېږلی و، معاذ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بيان کړو چې: نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ماته دا حکم کړی دی

أَنْ يَأْخُذَ الصَّدَقَةَ مِنَ الْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَالزَّرْبِيبِ وَالتَّمْرِ . (۳)

چې واخله زکوة په غنمو، وربشو، انگورو او کهجورو کې.

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۲/۲۴۳، رقم الحديث: ۱۵۸۵، والترمذي في السنن ۳/۳۸، رقم الحديث: ۶۴۶، وابن ماجه ۱/۵۷۸، رقم الحديث: ۱۸۰۸.

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۲/۶۷۴، رقم الحديث: ۹۷۹/۵، والنسائي في السنن ۴/۱۰، رقم الحديث: ۲۱۸۵، وأحمد في المسند ۳/۵۰۲.

(۳) أخرجه شرح السنة ۱/۱۰، باب زكاة التمر وخرصها.

توضیح: الحنطة: په دې حدیث کې د څلور شیانو کې د صدقه اختلو چې حکم ورکړی شوی دی. داد هغه علاقې د نظر په حساب سره وو. هلته همدغه څلور قسمه غله وه. بله هیڅ یوه غله نه وه. د دې مطلب دانه دی چې د دې څلور شیانو نه بغير به په نورو غلو کې زکوة نشته دی. دلته د امر واقعي بیان دی. د نورو شیانو د نفي بیان نه دی. (المراقات: ۴/۳۱۵).

په بوټو کې دانگورو او کهنجورو په اندازه کولو باندې د زکوة وړ کولو حکم

﴿۱۱﴾ وَعَنْ عَتَابِ بْنِ أُسَيْدٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فِي زَكَاةِ الْكُرُومِ:
عتاب ابن اسيد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د انگورو د زکوة باره کې وفرمايل چې دانگورو
إِنَّهَا تُخْرَصُ كَمَا تُخْرَصُ النَّخْلُ ثُمَّ تُؤَدَّى زَكَاةُ
دی همدغه شان اندازه وکړی شي لکه څنگه چې د کهنجورو اندازه کېږي بيادې ورکړل شي زکوة په هغه
زَبِيْبًا كَمَا تُؤَدَّى زَكَاةُ النَّخْلِ تَمْرًا. ^(۱)
وخت کې کله چې وچ شي لکه څنگه چې د کهنجورو د وچيدو نه وروسته د دې زکوة ادا کېږي.

توضیح: الکرورم: داد کرم جمعه ده. مراد ترې نه انگور دي.

تخرص: داد خرص نه دی د اندازه کولو او د حساب لگولو په معنی کې دی. هغه وخت د اخرص ضرورت ځکه راغلو چې د خيبر د يهودو نه کله د هغوی زمکې د مسلمانانو لاس ته راغلي نو يهودو په مزارعت باندې هغه زمکې په ابادولو شروع کړي. نيمه غله د هغوی او نيمه غله د مسلمانانو مقرر کړی شوه. خود هغوی په زړونو کې دا خبره وه چې په حقيقت کې دازمکه زمونږ ده. مسلمانانو په فتح کړه او زمونږ نه يې قبضه کړه. نو ځکه به هغوی په میوو کې خيانت جائز گڼله او د میوو د پخيدو نه مخکې د هغې د ضايع کيدو ويره پيدا شوه نو ځکه نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د خرص نظام قائم کړو نو ځکه به هر هنر مند سپری باغ ته تللو او په بوټو کې به يې د کهنجورو اندازه لگوله. او بيا به يې حکم ورکولو چې دا دومره من کهنجورې دي. وچيدلو نه وروسته به په دې کې دومره زکوة دی. نوره ذمه واري د مضارع ده چې هغه د دې حفاظت کوی او که يې نه کوي. نو بيا به غله محفوظه شه. اوس مسئله داده چې آیا د اندازه کولو او د خرص عمل په شرعي توگه حجت ملزمه دی يا نه دی؟ (المراقات: ۴/۳۱۶).

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۲: ۲۰۷، والترمذي في السنن ۳۶۳ رقم الحديث ۶۶۴، والنسائي ۱۰۹۵ رقم الحديث ۲۶۱۸، وابن ماجه

۵۸۲ رقم الحديث ۱۸۱۹

دا حذو ائمه د خرص د عمل به جائز کیدلو باندې قائل دي. خو دا حجت ملزمه نه مني چې په نورو باندې حساب قطعي حجت شي. خو د نور فقهاؤ په نزد د خرص دا عمل حجت ملزمه دی. راتلونکو دوه حدیثو کې هم د دې توضیح په رڼ کې پوهیدل په کار دي. بهر حال د شوافعو او صاحبینو په نزد اندازه شوي غله تر پنځه و سق پوري رسیدل په کار په کار ده. که د دینه که وي نو عشر په کې نشته دی. د امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ په نزد که نږوی او که د یروني خو عشر په کې شته دی.

په زکوة کې د مالک د سهولت خیال ساتل په کار دي

﴿١٢﴾ وَعَنْ سَهْلِ بْنِ أَبِي حَشْمَةَ حَدَّثَنَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ
سهل بن ابن حشمه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه دا حدیث بیانوي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ وفرمایيل: کله
إِذَا خَرَصْتُمْ فَخُذُوا وَادْعُوا الثَّلَثَ
چې تا سودانگورو او که جوړو اندازه وکړی نو په هغې کې (دوه درسي) واخلي او دريمه برخه پرېږدی.
فَإِنْ لَمْ تَدْعُوا الثَّلَثَ فَادْعُوا الرَّبْعَ. (١)
که دريمه برخه نه شی پرېخودلی نو څلورمه برخه خو پرېږدی.

توضیح: اذا خرصتم: دې حدیث کې اندازه کونکو له د مالکانو سره د نرمی کولو هدایت ورکړی شوی دی. د دې حدیث په مفهوم باندې د پوهیدو دپاره د مخکنی حدیث توضیح لوستل ضروري ده چې د حدیث ټول پس منظر اندازه درته وشي. (المرقات: ۴/۳۱۷).

فدعوا الثلث: د دې حدیث نه معلومېږي چې ساعي او خرص او اندازه کونکی د اندازه کولو په دوران کې په زکوة او عشر کې څه تخفیف معاف کولی شي. امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ د دې ظاهري حدیث په وجه د تخفیف قائل دی. خو ائمه ثلاثه وايي چې خاخص او ساعي لره دا حق نشته دی چې هغوی د زکوة څه برخه معاف کړي. ځکه عشر او زکوة د حقوق الله او د اسلام د فرائضو نه دي چې کسی یا زیاتې په کې جائز نه دی. لهذا جمهور د دې حدیث مفهوم داسي بیانوي چې دلته د زکوة د معاف کولو حکم نه دی بلکې د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د فرمان مطلب دا دی چې زکوة څه برخه دې د مالک سره پرېخودلی شي چې هغه یې په خپلو خپلوانو باندې تقسیم کړي. نو دا به د ثلث یا ربع د مال مالک په خپل اختیار باندې تقسیم کړي. دا توجیه امام شافعی رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ کړي ده. امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ او امام مالک رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ

(١) أخرجه ترمذی في السنن ٢٠٨٢، رقم الحديث ١١٠٥، والترمذی في السنن ٣٥٣، رقم الحديث ٦١٣، والنسائي ١٢٠ رقم الحديث ٢٤٩١، وأحمد في المسند ٤١١٣

وايي چې ساعي او اندازه کونکي ته په کار ده چې د حساب کولو په وخت کې د میوو باندې د راتلونکي پيښي هم خیال وساتي چې میوه غله کیدلی هم شي، ضایع کیدلی هم شي. خو غوښتونکي هم راتلی شي. نو ځکه اندازه کونکي دی یو ثلث یا یو اربع د میوو په اصل میوه کې نه شمیري د دې لپاره چې مالک یې د ضرورت په وخت کې مصرف کړي. (المرقات: ۴/۳۱۷).

﴿۱۳﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَبْعَثُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ رَوَاحَةَ إِلَى يَهُودِ			
او عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عبد الله بن رواحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د (خير) يهودو ته لېږلو.			
فَيَخْرُصُ	النَّخْلَ	حِينَ	تَطْيِبُ
هغه به هلته لار او د کنجور و د مقدار اندازه به يې هغه وخت کوله چې په هغې کې به خوگوالي پيدا شوی و			
قَبْلَ أَنْ يُؤْكَلَ مِنْهُ. (۱)			
خود خوړلو قابل به نه وي.			

په شهادو کې د عشر مسئله

﴿۱۴﴾ وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْعَسَلِ: فِي كُلِّ عَشْرَةٍ أَرْقُ			
ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د شاتو د زکوة باره کې وفرمايل چې "هر لسو مشکو			
زِقُّ. (۲) وَقَالَ: فِي إِسْنَادِهِ مَقَالٌ			
کې يو مشک (د زکوة) واجب دی او امام ترمذي رَحِمَهُ اللهُ وايي چې د دې حديث په اسنادو کې کلام شوی			
وَلَا يَصِحُّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي هَذَا الْبَابِ كَثِيرٌ شَيْءٌ.			
دی. او د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اکثر حديثونه (چې را نقل کېږي هغه) صحيح نه دي.			

توضیح: في العسل: که عشري زمکه کې شهاد وشي نو آیا په هغې کې عشر شته دی او که نه؟ په دې کې د فتناء اختلاف دی. (المرقات: ۴/۳۱۸).

د فتناء اختلاف: د امام شافعي رَحِمَهُ اللهُ او د امام مالک رَحِمَهُ اللهُ په نزد په شاتو کې عشر نشته دی. د امام ابو حنيفه رَحِمَهُ اللهُ او د امام احمد بن حنبل رَحِمَهُ اللهُ په نزد شاتو کې عشر شته دی البته د احنافو په دې کې اختلاف دی. د امام ابو حنيفه رَحِمَهُ اللهُ په نزد دې کې هيڅ نصاب نشته دی. لېروي او که ډيرو وي عشر په

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۲۶۰۰. رقم الحديث ۱۶۰۶. وابن ماجه ۵۸۲۱. رقم الحديث ۱۸۲۰. وأحمد في المسند ۲۱۲

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۲۱۳. رقم الحديث ۶۲۹

کې شته دی. د امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ بِهِ نَزْدَ چې لس مشکیزو ته ورسېږي نو عشر په کې شته دی. لږو کې شته دی. (المركات: ۴/۳۱۸).

دلائل: د امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ بِهِ او امام شافعی رَحْمَةُ اللَّهِ بِهِ سره څه مرفوع حدیث نشته دی. فقط د حضرت معاذ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د یو قول نه استدلال کوي. هغه قول داسي دی "إِنَّهُ سئِلَ عَنِ الْعَسَلِ فِي الْيَمَنِ فَقَالَ لَمْ أَوْمَرُ فِيهِ بِشَيْءٍ". د احنافو او د حنابلو سره ډیر روایتونه دي. یو خود بحث د لاندې حدیث دی چې په هغې کې په واضحه توګه د زکوة ذکر دی چې په هر لسو مشکیزو کې یوه مشکیزه ادا کړې شي. دا حدیث اگر که ضعیف دی خود ملک د تائید لپاره کافي دی.

"وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ أَخَذَ مِنَ الْعَسَلِ الْعَشْرَ". (رواه ابن ماجه و ابوداؤد)

ابو داؤد دا حدیث را نقل کړی دی او سکوت یې پرې اختیار کړی دی چې کم نه کم د حسن په حکم کې راغلو. امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ بِهِ د ماسقت السماء الخ او ما اخرجت الارض ففيه العشر نه هم استدلال کړی دی.

جواب: د امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ بِهِ او امام شافعی رَحْمَةُ اللَّهِ بِهِ سره څه مرفوع حدیث نشته دی. فقط د قیاس نه استدلال کوي. چې د مرفوع حدیث په مقابل هیڅ شی نه دی. باقی د حضرت معاذ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د فرمایل چې مونږ ته حکم نه و وراکړی شوی. نو د عدم حکم نه عدم وجوب نه ثابتېږي. د بحث د لاندې روایت کې د ډیرو حدیثونو نفي ده. چې ترینه معلومه شوه چې د لږو حدیثونو وجود دی چې د لږو لپاره کافي دی.

د بنحو په زیوراتو کې د زکوة حکم

﴿١٥﴾ وَعَنْ زَيْنَبِ امْرَأَةِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَتْ : خَطَبَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ :
د عبد الله ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بي زینب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وايي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مونږ ته خطبه کې وفرمایل
يَا مَعْشَرَ النِّسَاءِ ! تَصَدَّقْنَ وَ لَوْ مِنْ حُلِيِّكُنَّ فَإِنَّكُنَّ
چې: ای د بنحو جماعته! تاسو د خپل مال نه زکوة ادا کوی اگر که دا زیورولې نه وي، ځکه چې تاسو
أَكْثَرُ أَهْلِ جَهَنَّمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. (١)
اکثر په دوزخ کې وي د قیامت په ورځ.

(١) أخرجه البخاري في صحيحه ٣٢٨٢، رقم الحديث ١١٦٦، والترمذي في السنن ٢٨٣ رقم الحديث ٦٣٥، وأحمد في المسند ٥٠٢٣.

توضیح: ولو من حلیکن: دښخو زیورات چې د هغوی په استعمال کې وي په هغې کې زکوة شته یا نا؟ د دې باره کې د فقهاؤ اختلاف دی.

د فقهاؤ اختلاف: څه لږ د معمولي اختلاف سره د ائمه ثلاثو په نزد د ښخو د استعمال په زیور کې زکوة نشته. د امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد مطلقاً په زیوراتو کې زکوة واجب دی هغه که د استعمال وي او که نه. (المرقات: ۴/۳۱۹).

دلائل: جمهور فقهاؤ سره څه قوي مستند دلیل نشته دی. فقط د احنافو د دلائلو د ضعیف کولو لپاره خپل دلیل جوړوي. د هغوی سره یو روایت دی چې په مصنف عبدالرازق کې د دې الفاظ سره منقول دی "ليس في الجلي زكوة".

احنافو سره څو مرفوع روایتونه دي، د بحث لاندې حدیث نمبر ۱۵ هم دی. دویم حدیث نمبر ۱۶ دی او دریم د ام سلمه رضی الله عنها حدیث نمبر ۱۷ دی. دا ټول حدیثونه خپله د عوی باندې ښکاره دلائل دي.

جواب: ولا یصح فی هذا الباب امام ترمذی رَحْمَةُ اللَّهِ د دې روایتونو د ضعیف کولو کوشش کړی دی. په

دې باندې علامه منذری رَحْمَةُ اللَّهِ وايي "لا یصح فی هذا الباب مؤل والا فخطأ" یعنې یا به د امام ترمذی رَحْمَةُ اللَّهِ په قول کې تاویل کېږي گیني هغه به خطا گڼل کېږي. ځکه په دې باب کې ډیر زیات روایتونه ثابت دي. محدیثینو د امام ترمذی رَحْمَةُ اللَّهِ په دې قول باندې تعجب ښکاره کړی دی. ځکه په دې کې د ځینو حدیثونو توثیق شوی دی. جمهور فقهاؤ چې د دغې زکوة باندې چې د ځینو کوم روایتونو نه استدلال کړی دی نو هلته خود زیوراتو نفي مقصود ده. سرو او په سپینو زرو کې د زکوة صریح حکم موجود دی. د حدیث نمبر ۱۶ او حدیث نمبر ۱۷ کتنه وکړی.

﴿۱۶﴾ وَ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ : أَنَّ امْرَأَتَيْنِ اتَّكَا
عمر و بن شعيب رَحْمَةُ اللَّهِ دخپل پلار نه او هغه دخپل نيکه نه نقل کوي چې (يو ځل) دوه ښځې حاضرې شوې
رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ فِي أَيْدِيهِمَا سِوَارَانِ مِنْ ذَهَبٍ
د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې هغې دواړو په خپلو لاسونو کې د سرو زرو کړي اچولي وي. نبي
فَقَالَ لَهُمَا : تَوَدَّيَانِ زَكَاةُ ؟ قَالَتَا : لَا .
کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (د دې په لیدو سره) وفرمايل آيا تاسو د دې زکوة ادا کوئ؟ هغو دواړو وويل چې نه.
فَقَالَ لَهُمَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَتُحِبَّانِ أَنْ يُسَوَّرَكُمَا اللَّهُ بِسِوَارَيْنِ مِنْ نَارٍ ؟
نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې آيا تاسو دا خبره خوښوئ چې (د قيامت په ورځ) دا ورکړي واچوي

قَالَتْ : لَا . قَالَ : فَأَدِيَا زَكَاتَهُ

تاسو ته الله تعالیٰ؟ هغوی وویل چې نه. نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ و فرمایل نو بیا د دې (سرو زرو) زکوة ادا کوی.

رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَ قَالَ : هَذَا حَدِيثٌ قَدْ رَوَاهُ الْمُثَنَّى بْنُ الصَّبَّاحِ عَنْ عَمْرِو بْنِ

ترمذی رَحِمَهُ اللهُ د ا روایت نقل کړی او ویلي یې دې چې دا حدیث همدغه شان مثنی بن صباح د عمرو ابن

شُعَيْبٍ نَحْوُ هَذَا وَ الْمُثَنَّى بْنُ الصَّبَّاحِ وَ ابْنُ لَهِيْعَةَ

شعیب نه نقل کړی او مثنی بن صباح او دغه شان ابن لهیعه (چې د دې حدیث یو بل راوی دی) د واپړه (د

يُضَعَّفَانِ فِي الْحَدِيثِ وَلَا يَصِحُّ فِي هَذَا الْبَابِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَيْءٌ^(۱)

حدیث روایت باره کې) ضعیف شمیرلی او د د باره کې د نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ نه هیڅ یو صحیح حدیث منقول نه دی.

﴿۱۷﴾ وَ عَنْ أَمْرِ سَلْمَةَ قَالَتْ : كُنْتُ أَلْبَسُ أَوْضَاحًا مِنْ ذَهَبٍ فَقُلْتُ :

ام سلمه رَحِمَهُ اللهُ عَنْهَا وایې چې ما به د سرو زرو وضع (چې دیو زرو نوم دی) اچولو. (یوه ورځ) ما وویل چې

يَا رَسُولَ اللَّهِ أَكْثَرُ هُوَ ؟ فَقَالَ :

یا رسول الله! آیا د دې شمیر په جمع کولو کې دی؟ نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمایل چې کوم شی په دومره

مَا بَلَغَ أَنْ تُؤَدِيَ زَكَاتَهُ

مقدار کې وي چې دهغې زکوة ادا کړی شي (یعنې حد نصاب ته رسیدلی وي) نو د زکوة ادا کولو نه

فَرِيٌّ فَلَيْسَ بِكَثْرٍ^(۲)

وروسته د دې شمار په جسه کولو کې نه وي.

﴿۱۸﴾ وَعَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ : أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَأْمُرُنَا

سمرة ابن جندب رَحِمَهُ اللهُ عَنْهُ وایې چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به مونږ ته حکم کولو چې مونږ ورکړو زکوة د هغه

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۲۱۲۲، رقم الحديث ۱۵۶۳، والترمذي في السنن ۲۹۳ رقم الحديث ۶۳۷، والنسائي ۳۸۵ رقم

الحديث ۲۴۷۹، وأحمد في المسند ۱۷۸۲

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۲۱۲۲، رقم الحديث ۱۵۶۳

أَنْ نُخْرِجَ الصَّدَقَةَ مِنَ الَّذِي نُعَدُّ لِلْبَيْعِ. ^(۱)

مال نه کوم چې مونږ تیار کړو د تجارت د پاره.

په کانونو کې د زکوة حکم

﴿۱۹﴾ وَعَنْ رَبِيعَةَ بْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ غَيْرِ وَاحِدٍ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ربيعه ابن ابو عبد الرحمن (تابعی) وايي د ډيرو صحابو نه نقل کوي چې نبی کریم ﷺ

أَقْطَعَ لِبَلَالِ بْنِ الْحَارِثِ الْمُرَزِيِّ مَعَادِنَ الْقَبْلِيَّةِ وَهِيَ مِنْ نَاحِيَةِ الْفُرْعِ فَتِلْكَ الْمَعَادِنُ

بلال ابن حارث مرزني رضي الله عنه په نواح فرج کې د قبل کانونه. جا کير په توگه ورکړي وو. نو په هغه کانونو

لَا تُؤْخَذُ مِنْهَا إِلَّا الزَّكَاةُ إِلَى الْيَوْمِ. ^(۲)

کې تر اوسه پورې زکوة اخستلی کېږي.

توضیح: اقطع: د جدا کولو په معنی کې دی. (المرقات: ۴/۳۲۲).

القبلة: قبله د قبل طرف ته منسوب ده. چې د فرج په اطرافو کې د یو ځای نوم دی. مدیني او د مکي

په مینځ کې یو معروف ځای دی. چې نوم یې فرج دی. معادن جمعه د معدن ده. معدن همغه خزانه ده

چې تفصیل یې مخکې تیر شوی دی. (المرقات: ۴/۳۲۲).

دلته یوه سوال دي چې د معدن دغه شان اقطاع جائز نه ده بیا نبی کریم ﷺ بلال ابن حارث

رضي الله عنه څنگه جدا کړو.

نو دې جواب دادی چې نبی کریم ﷺ حضرت بلال رضي الله عنه ته تشه زمکه ورکړي وه. خزانه

وروسته را بنکاره شوه.

دویم جواب دادی چې دا معادن د عام مسلمانانو په کارنه راتلو. نو ځکه یې هغې له ورکړو.

ددې نه بغیر یو جواب دا هم دی چې هغه د خپل اختیار مطابق یو چاله په معادن کې څه ورکړی.

اوس پاتې ده مسئله چې په معادن کې زکوة واجب دی او که خمس واجب دی. نو شوافعو او مالیکيو په

نزد زکوة واجب دی. خمس نه دی. دا حنافتو په نزد معدن کې خمس واجب دی. تفصیل تیر شوی دی.

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۲: ۲۱۱، سنن حاکم ۱: ۱۵۶۲

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۳: ۱۵۳، سنن حاکم ۱: ۲۰۶۱

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

په تر کاریانو. تحنو او کنجرو کی زکوٰۃ نشته

﴿۲۰﴾ عَنْ عَلِيٍّ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : لَيْسَ فِي الْخَضِرَاوَاتِ صَدَقَةٌ
حضرت علي رضی اللہ عنہ روای دی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا نہ دی واجب زکوٰۃ په تر کاریانو کې
وَلَا فِي الْعَرَايَا صَدَقَةٌ وَلَا فِي أَقْلٍ مِنْ خَسَّةٍ أَوْسُقٍ صَدَقَةٌ وَلَا فِي الْعَوَامِلِ صَدَقَةٌ
او نه د تحفو بوټو کې زکوٰۃ. او نه په کم د پنځه وسق کې زکوٰۃ. او نه د کار کسب په خناورو کې زکوٰۃ او
وَلَا فِي الْجَبْهَةِ صَدَقَةٌ . قَالَ الصَّقْرُ : الْجَبْهَةُ الْخَيْلُ وَالْبِغَالُ وَالْعَبِيدُ. (۱)
نه په جبهه کې زکوٰۃ واجب دی صقر رحمه الله وایي چې د جبهه نه اسپه، خچر او غلام مراد دی.

توضیح: عرایا: د عریه جسه ده. عریه د عطیې ته وایي. د دې تفصیل به انشاء الله په کتاب البیوع کې راځي.

الخضروات: سبز یانو او تر کاریانو ته وایي. د دې متعلق بحث تیر شوی دی چې د جمهورو په نزد دې کې عشر نشته دی. د امام ابو حنیفه رحمه الله په نزد دې کې عشر واجب دی. (المراقات: ۴/۳۲۳).

عوامل: د عاملة جسه ده هغه خاروي ترې مراد دې چې د کار کسب لپاره ساتلی شوي وي. (المراقات: ۴/۳۲۳).

الجبهة: اصل کې جبهه محاذ جنگ ته وایي. خو دلته چې راوي د کوم صقر نوم اخستی دی جبهه نه خچر، اسپه او غلام مراد اخستی دی. ځکه هغه په محاذ باندې جنگېري. (المراقات: ۴/۳۲۴).

په وقص خارو کې د زکوٰۃ حکم

﴿۲۱﴾ وَ عَنْ طَاوُسٍ أَنَّ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ أْتَى بِوَقْصِ الْبَقْرِ
طاووس رحمه الله (تابعی) وایي چې حضرت معاذ بن جبل رضی اللہ عنہ ته د وقص غواګاني راوستلی شوي (چې
فَقَالَ : لَمْ يَأْمُرْنِي فِيهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
دا ترې نه زکوٰۃ وصول کړي) خو هغوی و فرمایا چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ماته حکم نه دی کړې په دې

(۱) أخرجه الدار قطني في السنن ۱، ۲، ۳، رقم الحديث ۱. من باب ليس في الخضروات صدقة.

بشيء

کې د څه اخیستلو (یعنې نبي کریم صلی الله علیه و سلم د دینه د زکوٰۃ په توګه د هیش نه دې واجب کېږي). او

وَقَالَ : الْوَقْصُ مَا

امام شافعي رَحْمَةُ اللهِ وَايِي چې و قص هغه څارو ته وایي چې (په ابتدائي توګه یا د اول یا دویم نصاب نه

لَمْ يَبْلُغِ الْفَرِيضَةَ.^(۱)

(وروسته) حد نصاب ته ونه رسېږي.

توضیح: بوقص: د وقص جمع او قاص ده. د نصاب نه کم شمیر مثلاً څلور او بنان یا دغه په دوو باندې هم د او بنانو اطلاق کېږي. او د فريضة په مينځ په اعدادو باندې هم د وقص اطلاق کېږي. دلته د دواړو نصاب په مينځ کې مثلاً د پنځو نه تر لسو په مينځ او د دیر شونډ د څلویښتو غواګانو په مينځني اعداد باندې د وقص اطلاق کېږي. په دې عدد کې د صاحبینو په نزد هیش زکوٰۃ تشه دی. البته د امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللهِ په نزد د حساب سره زکوٰۃ تشه دی. چې تفصیل یې مخکې تیر شوې دی. (المراقات: ۴/۳۲۴).

(۱) أخرجه الدار قطني في السنن ۹۹۲ رقم الحديث ۲۱

باب صدقة الفطر د صدقه فطر بیان

د صدقة الفطر دویم نوم صدقة الصوم دی. دریم نوم یې زکوة الصوم دی. ثلورم نوم یې زکوة رمضان دی. پنځم نوم یې صدقة الرؤس دی. په دې کې اضافت الی السبب دی. وکیع بن جراح رَحِمَهُ اللهُ وایي چې صدقة الفطر مونغ کې د سجده سهو په شان ده. لهذا د روژو د نقصانانو د پوره کولو لپاره صدقه فطر ده.

اوله مسئله: صدقة فطر فرض ده او که واجب؟

الفصل الأول

﴿١﴾ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: فَرَضَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَكَاةَ الْفِطْرِ صَاعًا مِنْ

ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی چې فرض کړي دي نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زکوة فطر (صدقه فطر) یو صاع د

تَمْرٍ أَوْ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ عَلَى الْعَبْدِ وَالْحُرِّ وَالذَّكَرِ وَالْأُنْثَى وَالصَّغِيرِ وَالْكَبِيرِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ

کهجورو یا یو صاع د وربشو په غلام، آزاد نارینه، زنانه او وړوکی او غټ باندي په مسلمانانو کې او

وَ أَمَرَ بِهَا أَنْ تُؤَدَّى قَبْلَ

نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د صدقه فطر باره کې دا حکم هم کړې دی چې صدقه فطر دې ورکړې شي مخکې د

خُرُوجِ النَّاسِ إِلَى الصَّلَاةِ. (١)

وتلود خلکو نه مونغ د وړوکی اختر ته.

توضیح: فرض: صدقة الفطر فرض ده که واجب ده یا سنت ده. په دې کې د فقهاؤ اختلاف دی.

دفتناؤ اختلاف: د امام شافعي رَحِمَهُ اللهُ او د امام احمد رَحِمَهُ اللهُ په نزد صدقة الفطر واجب فرض ده. د امام مالک رَحِمَهُ اللهُ په نزد سنت ده. د ائمه احنافو په نزد صدقة الفطر واجب ده. (المرقات: ٤/٥٠٠).

دلایل: شوافعو او حنابلو د بحث دلاندي حديث د لفظ "فرض" نه استدلال کړی دی.

(١) أخرجه البخاري ٣٦٧٠٣، رقم الحديث ١٥٠٣، ومسلم في صحيحه ٦٧٧٠٢ رقم الحديث ٩٨١٠١٢، وأبو داود في السنن ٢٦٢٢، رقم الحديث: ١٦١٢، والترمذي في السنن ٦١٣ رقم الحديث ٦٧٦، وابن ماجه ١٠٨١ رقم الحديث ١٨٢٦، وأحمد في المسند ١٠٢٢.

د احنافو انسؤ د حضرت عمرو بن شعیب رَحْمَةُ اللَّهِ د حدیث ۵ نه استدلال کری دی. چې په هغې کې د الا ان صدقة الفطر واجبة و اضح الفاظ موجود دي. او د احنافو ائمه فرمایي چې د فرض لپاره د قطعى الثبوت او د قنعى الدلالة نص ضرورت دی.

دلته نهی نشته دی لهذا صدقه فرض نه ده بلکه واجب ده. چې عملاً د فرض په حکم کې ده. امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ خپله هم فرض د قَدَّرَ په معنی کې اختی دی. خو هغوی قدر په سنت باندې حمل کې دی. (المرقات: ۴/۳۲۵).

جواب: شوافعو او حنابلو چې د لفظ فرض نه استدلال کری دی نو جواب یې دا دی چې دا خبر واحد دی. دې نه فرض نه شي ثابتیدى لهذا فرض به د قدر په معنی مقرر غواړي بیا شریعت دا تقدیر و واجب طرف ته منتقل کړو لکه په حدیثونو کې چې دي لهذا سنت پاتې نه شو نو مالیکیه استدلال نه شي کولى.

په صدقه فطر کې ټولې څلوري مسئلي دي: ۱: ماذا الحكم ۲: عل من تجب؟ ۳: ممن يجب؟ ۴: کم تجب. اوله مسئله ماذا الحكم پوره شوه. اوس دلته دویمه مسئله بیانېږي.

دویمه مسئله: صدقه فطر په چا واجب ده: یعنې صدقه فطر په چا باندې واجب کېږي. نو د امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد فقط د نصاب په مالک باندې واجب کېږي. یعنې صاحب یسار باندې واجب ده. په غریب باندې نه ده. غریب خو اختونکی دی. دا صدقه د غربت ختمولو لپاره ده. د غریب ختمولو لپاره نه ده. د شوافعو په نزد صدقه فطر په هر هغه سړي باندې فرض ده چې د هغې سره د یوې ورځې نه زیات مصرف موجود وي. (المرقات: ۴/۳۲۶).

احنافو د "لا صدقة الا عن ظهر غنى" نه استدلال کری دی. او شوافعو د عبد الله بن ثعلبه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د حدیث نمبر ۵ نه استدلال کری دی. په هغې کې لفظ دا دی "اما فقيركم فيرد الله عليه اكثر مما اعطاه". (المرقات: ۴/۳۲۶).

دریسه مسئله: صدقه فطر د چا د طرفه ادا کېږي؟ یعنې صدقه فطر به د چا له اړخ نه ادا کېږي. په دې کې د فقهاؤ اختلاف دی. او د اختلاف بنیاد په حدیث کې د من المسلمین د لفظ دی. چې دا د چا متعلق دی.

د فقهاؤ اختلاف: د ائمه ثلاثو په نزد فقط د مسلمان مملوک له اړخ نه په مولی باندې صدقه واجب ده. د کافر طرف نه. نده. د احنافو په نزد د هر قسه غلام د طرف نه په مولی باندې صدقه ورکول واجب ده. (المرقات: ۴/۳۲۷).

دلایل: جمهور فقهاؤ د بحث د لاندې حدیث نه استدلال کړی دی. هغوی وایي چې دلته د من المسلمین جمله د علی الحر والعبد لپاره حال ده. چې د دې لپاره قید ده. لهندا د حر هم مسلمان کیدل شرط دي. او د عبد هم مسلمان کیدل شرط دي.

د امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ د لیل د مصنف عبد الرزاق او دار قطنی کې د حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حدیث دی چې الفاظ یې دا دي "يُخْرَجُ زَكَاةُ الْفِطْرِ عَنْ كُلِّ مَمْلُوكٍ وَأَنْ كَانَ يَهُودِيًّا أَوْ نَصْرَانِيًّا" دغه شان دا الفاظ هم منقول دي "ادوا عن كل حر وعبد يهودي او نصراني او مجوسي".

جواب: من المسلمین: د دې کلماتو تعلق د ائمه احنافو په نزد د حر او د عبد سره نه دی بلکې د صدقې د ادا کونکي سره دی چې صدقه ادا کونکی مسلمان وي او س یې چې مسلمان د چا د طرف نه هم ادا کوي جائزه هغه که مجوسي غلام وي یا هندو غلام وي یا که عیسائي وي. دلته غلام مطلق ذکر دی هغه که مسلمان وي او یا کافرو وي دا مقید کول مناسب نه دي. او په نورو حدیثونو کې د دې تائید دی ځکه هلته د حال ذوالحال سره قید نه ازاد شوی او په حدیثونو کې د مطلق غلام ذکر راغلی دی. (المرقات ۴/۳۲۷).

څلورمه مسئله: د صدقه فطر اندازه

﴿٢﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: كُنَّا نُخْرِجُ زَكَاةَ الْفِطْرِ صَاعًا مِنْ طَعَامٍ أَوْ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ
ابو سعید خدری رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې مونږ به ویستلو صدقه فطریو صاع د خوراک نه او یا یو صاع د وربشو
أَوْ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ أَوْ صَاعًا مِنْ أَقِطٍ أَوْ صَاعًا مِنْ زَبِيبٍ. ^(۱)
او یا یو صاع د کهنجور او یا یو صاع د پنیرو او یا یو صاع د وچو انگورو (وڅکو).

توضیح: اوصاع من طعام: صدقه فطر کې چې د څومره غلو ذکر شوی دی. په هغې کې د چا اختلاف نشته دی. په ټولو شيانو کې یو صاع صدقه فطر دی. فقط په غنمو کې اختلاف دی. چې آیا په دې نیم صاع دی او که یو صاع دی. (المرقات: ۴/۳۲۸).

د فقهاؤ اختلاف: د ائمه ثلاثو په نزد چې څنگه په نورو شيانو کې یو صاع صدقه فطر دی همدغه شان په غنمو کې هم یو صاع واجب دی. د ائمه ثلاثو په نزد په غنمو کې نیم صاع صدقه فطر دی.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۷۱۳، رقم الحديث ۱۱۰۶، ومسلم في صحيحه ۶۷۸۲ رقم الحديث: ۱۷-۹۸۵، وأبو داود في السنن ۲۶۶۶/۲، رقم الحديث ۱۱۶۱، والترمذي في السنن ۵۹۳ رقم الحديث ۶۷۳، وابن ماجه ۵۸۵۰۱ رقم الحديث: ۱۸۲۹.

دلایل: جمهور فقهاؤ د بحث د لاندې د حضرت ابو سعید خدری رضی اللہ عنہ د روایت نه استدلال کړی دی. چې په هغې کې د "صاعاً من طعام" الفاظ راغلي دي. او د طعام نه مراد غنم دي. ځکه د نورو شيانو ذکر د غنمو نه وروسته دی. چې په دې باندې عطف دي. لهذا تغاير ضروري دی.

ائمہ احنافو د ډيرو حديثونو نه استدلال کړی دی. مثلاً په فصل ثانی کې حديث ۳ کې د "او نقص صاع من قمح" د الفاظو تصريح موجود ده. ځکه د قمح لفظ د غنمو لپاره خاص دی. همدغه شان په فصل ثانی کې د عبد الله بن عمرو رضی اللہ عنہ حديث ۵ کې د "مدان من قمح" الفاظ راغلي دي. چې په صراحت سره په غنمو باندې او بيا په نیم صاع باندې دلالت کوي. بيا يې د عطف په ذريعي سره طعام جلا کړی دی. همدغه شان په فصل ثانی کې د عبد الله بن ثعلبه رضی اللہ عنہ حديث ۶ کې د "صاع من بر" صريح الفاظ راغلي دي د حديثونو په نورو کتابونو کې هم په کثرت سره نیم صاع د غنمو ذکر موجود دی. (المقرات: ۴/۳۲۹).

اولني جواب: جمهور فقهاؤ چې د بحث د لاندې د ابو سعید خدری رضی اللہ عنہ د حديث نه کوم استدلال کړی دی دا محتمل دی. ځکه د طعام لفظ د غنمو سره خاص نه دی بلکې په نورو غلو باندې د دې اطلاق کېږي. او خاص کر جوړ مراد اخستل کېږي. د دې حديث نه وروسته چې کوم عطف شوی دی. دا عطف د خاص علی العام د قبيل نه دی. بهر حال په لفظ طعام کې احتمالات دي. او لفظ "قمح" يا لفظ "بر" د غنمو سره خاص دی. لهذا د محتمل په ځای د متعین نه استدلال کول په کار دي. جوهری ليکلي دي چې د طعام اطلاق په هر ما کول باندې کېږي. د غنمو سره خاص نه دی. هسي هم عرب د غنمو سره نااشنا ؤو. د هغوی په نزد د طعام اطلاق به په نورو غلو باندې ؤو.

دويم جواب: دادی چې زده د څه وخت لپاره يې منو چې د طعام نه مراد غنم دي. او دلته همدايو صاع غنم ورکړی شوي دي. خو مونږ وايو چې نیم صاع په صدقه فطر کې ورکړی شو او نیم صاع د تطوع او د تبرع په توگه ؤو. نو دا اوس هم جائز ده چې سرې ډيره صدقه او کړي. خپله د حضرت ابو سعید خدری رضی اللہ عنہ د الفاظو "کنا لخرج" نه معلومېږي چې دا د نبی کریم صلی اللہ علیه وسلم حکم نه ؤو. بلکې هغوی به خپله داسي کول.

اقت: دې ته قرط هم وايي پښير ته وايي. د دې د جوړولو طريقه داسي ده چې تازه شوملي و خوت کولی شي. د هغې نه اوبه جدا شي او اقط (پښير) شي. بيا هغه په توتو کې وزينخل شي چې وچ شي. په مظاهر حق جديد کې يې دا غلط ليکلی دی. (المقرات: ۴/۳۲۹).

التَّصْلُ الثَّانِي

صدقه فطر کې نیم صاع غنم مقرر دي

﴿٢٤﴾ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : فِي آخِرِ رَمَضَانَ أَخْرِجُوا صَدَقَةَ صَوْمِكُمْ.
ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د رمضان په آخري ورځو کې (خلکو ته) وويل چې : تاسو د خپلو روژو زکوٰۃ و باسي.
فَرَضَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَذِهِ الصَّدَقَةَ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ أَوْ شَعِيرٍ
يعني صدقه فطر ادا کړې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرض کړې دی دا صدقه یو صاع د کنجورو او یا د وربشو
أَوْ نِصْفَ صَاعٍ مِنْ قَمْحٍ عَلَى كُلِّ حَزٍّ أَوْ مَنَلُوكِ ذَكَرٍ أَوْ أَتْنَى صَغِيرٍ أَوْ كَبِيرٍ. (١)
او یا نیم صاع د غنمو په هر (مسلمان) ازاد، غلام، وینځه، نارینه، زنانه او وړوکی او غټ باندي.

د صدقه فطر د وجوب وجه :

﴿٢٣﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : فَرَضَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَكَاةَ الْفِطْرِ طَهْرَ الصِّيَامِ
ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صدقه د فطر پاکول د روژې دي د بي ځايه خبرو
مِنَ اللَّعْوِ وَ الرَّفَثِ وَ طَعْمَةً لِلْمَسَاكِينِ . (٢)
او د فضول خبرو نه او همدارنگې مسکینانو باندي د خوراک کولو د پاره.

توضیح: طعمه للمساكين: اسلام د عدل او برابری یو لوی مذهب دی د وړوکی اختر په ورځ به مالداره خوشحالی کوي او فقیران به ورته په کتلو کتلو سوځي او ورته به کپړي. نو اسلام په مالدارانو باندي واجب کړه چې تاسو د کوچني اختر په ورځ صدقه کوی چې غریبانان خلک هم ستاسو سره په خوشحالی کې شریک شي. همدغه وجه ده چې صدقه فطر د اختر د مونځ نه مخکې مخکې ادا کول په کار دي. او همدغه وجه ده چې صدقه فطر د و مره عامه شوي ده چې په معمولي مالداره باندي هم واجب ده. او وړوکی، غټ، نارینه او زنانه، غلام او آزاد ټولو باندي واجب شوه. تردې د وړوکی اختر شپه د صبح صادق نه مخکې چې کوم بچی پیدا شي نو د هغه د طرف نه هم واجب ده. زیر بحث حدیث همدغه حکمت طرف ته پاس ذکر شوي الفاظ سره اشاره شوي ده. دویبه حکمت دا چې په روژو کې چې کومې کمزور یا نني شوي دي نو د هغه ټول غلطو لپاره صدقه فطر مقرر شوي ده. دا اختر د مونځ نه مخکې او

١١. أخرجه أبو داود في السنن ٢٧٢٢، رقم الحديث ١٦٢٢.

١٢. أخرجه أبو داود في السنن ٢٦٦٢، رقم الحديث ١٦٠٩. وابن ماجه ١٨٥١، رقم الحديث ١٨٢٧.

وروسته دواړو وختونو کې صدقه فطر ادا کول کېږي البته مخکې ادا کول ډیر بهتر دي. د شیخ وکیع رَحْمَةُ اللَّهِ قَوْلُ دِي چې څنگه چې د مونځ د کمزوري لپاره سجده مقرر ده. دغه شان د روژو د نقصان لپاره صدقه فطر مقرر ده. (المراقات: ۴/۳۳۳).

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

صدقه صرف نیم صاع شم دي :

﴿٤﴾ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ مُنَادِيًا فِي فَجَاجِ
عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ رَحْمَةُ اللَّهِ د خپل پلار او د نیکه نه نقل کوي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آواز خور کړه په کوڅو د
مکه : أَلَا إِنَّ صَدَقَةَ الْفِطْرِ وَاجِبَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى حُرٍّ أَوْ عَبْدٍ
مکي کې چې واورې! صدقه په هر مسلمان باندې واجب ده هغه که نارینه وي یا زنانه، ازاد وي که غلام.
صَغِيرٍ أَوْ كَبِيرٍ مُدَّانٍ مِنْ قَنْحٍ أَوْ سِوَاهُ أَوْ صَاعٍ مِنْ طَعَامٍ. (١)
وړوکی وي یا غټ (او د دې مقدار) دوه مده د غنمو او (د وړشو نه بغير په نورو) کې یو صاع د غلي دي.
﴿٥﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ ثَعْلَبَةَ أَوْ ثَعْلَبَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي صَعِيرٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ
عبدالله ابن ثعلبه یا ثعلبه ابن عبدالله ابن ابی صعیر د خپل پلار نه نقل کوي وایي چې و فرمایله رسول الله
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : صَاعٌ مِنْ بُرٍّ أَوْ قَنْحٍ عَنْ كُلِّ اثْنَيْنِ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (صدقه فطر واجب ده) وړشو کې یو صاع او یا د غنمو دوه سړو د طرف نه (د هر سړي
صَغِيرٍ أَوْ كَبِيرٍ حُرٍّ أَوْ عَبْدٍ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى . أَمَا غَنِيَّتُكُمْ
د طرفه نیم صاع) که وړوکی وي یا غټ، ازاد وي که غلام، نارینه وي او که زنانه وي. د مالداره خبر داده
فَيَزِيهِ اللَّهُ . وَ أَمَا فَقِيرُكُمْ فَيَرُدُّ عَلَيْهِ أَكْثَرَ
چې د اپاک کړي الله (صدقه فطر د وړو کولو په وجه) او د فقيرانو معامله داده چې الله دوي ته د دې نه ډیره
مَا أَعْطَاهُ. (٢)
وړ کوي څومره چې دوي (د صدقه فطر په طور) وړ کړي.

(١) أخرجه الترمذي في السنن ٦٠٣ رقم الحديث ٦٧٤، والدارقطني في السنن ١١١٢ رقم الحديث ١٤ من باب زكاة الفطر.

(٢) أخرجه أبو داود في السنن ٢٧٠٢ رقم الحديث ١٦١٩

باب من لا تحل له الصدقة

کومو خلکو لپاره چې صدقات حلال نه دي

- ۱: د تمهيد په توگه په دې پوهيدل په کار دې چې په دې باب کې هغه حديثونه نقل کې شوي دي چې د هغې نه به معلوم شي چې کومو خلکو لپاره زکوٰة اخستل جائز دي او کومو خلکو لپاره نا جائز دي. مالداره خلکو لپاره صدقه اخستل جائز نه دي. مالدار په درې قسمه دي.
- ۱: مالداره هغه دي چې ده سره د مالي نامي نه نصاب موجود وي. په هغې باندې زکوٰة، صدقه فطر او قرباني کول واجب دي. او ده ته هر قسمه صدقه ورکول جائز نه ده.
- ۲: دويم مالدار هغه دي چې هغه سره د ضرورت اصلیه نه زيات مال موجود وي. خو هغه مال نامي نه وي. او په هغې کې د تجارت نيت هم نه وي. داسي سړي باندې زکوٰة ورکول واجب خو نه دې خو قرباني او صدقه فطر پرې واجب ده. او د هغې لپاره هر قسمه زکوٰة او صدقي اخستل حرام دي.
- ۳: دريم هغه کس دی چې هغې سره د حاجت اصلیه نه زياتي مال نه وي. نه غير نامي وي. يعنې د نصاب مالک نه وي خود هغې ضرورت پوره کېږي. هيڅ يو ضرورت د هغې نيمگړی نه پاتې کېږي. په دې نه زکوٰة فرض دی، نه صدقه فطر، نه قرباني واجب ده. خود هغې لپاره سوال کول جائز نه دي. خو که چا زکوٰة ورکړو نو هغه قبلولی شي.
- ۱: بهر حال کوم سړی چې صاحب نصاب وي، هغه خپل زکوٰة خپل فروع او اصولو کې نه شي ورکولی. د امام صاحب په نزد خاوند خپلي بنځې ته يا بنځه خپل خاوند ته زکوٰة نه شي ورکولی. خو صاحبين وايي چې بنځه يې خپل خاوند ته ورکولی شي.
- ۲: د زکوٰة مال خپل غلام، وينځي او داسي نورو ته نه شي ورکول کيدلی.
- ۳: په سخرگنۍ رشته کې زکوٰة ورکول صحيح دي چې اخيستونکی يې مستحق وي.
- ۴: د زکوٰة مال مالداره ته ورکول جائز نه دي. مالداره ترې نه مستثنی دي. تفصيل راروان دی.
- ۵: هاشمي ته زکوٰة ورکول جائز نه دی. سيد ته هاشمي وايي.
- ۶: کافر ته زکوٰة ورکول جائز نه دی.
- ۷: جومات ياد مدرسي د جوړولو يا مرمت کولو ياد مړي د کفن دفن لپاره زکوٰة ورکول صحيح نه دی.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

﴿١﴾ عَنْ أَنَسٍ قَالَ : مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِتَمْرَةٍ فِي التَّرِيقِ

انس رضی اللہ عنہ وايي چې (يوه ورځ) رسول الله صلى الله عليه وسلم د کنجور په خواتير شو چې په لاره کې پرته وي

فَقَالَ : لَوْلَا أَنِّي أَخَافُ أَنْ تَكُونَ مِنَ الصَّدَقَةِ

نبی ﷺ (چې ولیدلي نو) وي فرمايل چې که ماته ویره نه وی چې دا کهجوري د زکوٰۃ دې نومابه

لَاكَلْتُهَا . (۱)

(د الله د نعمت د تعظیم په نظر) دا اوچتي کړی وی او خوړلی به مې وی.

په مور او پلار باندې د بچو تربیت لازم دی

﴿۲﴾ وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : أَخَذَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ تَمْرَةً مِنْ تَمْرِ الصَّدَقَةِ

ابوهریره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی چې (یوخل) راواخیسته حسن بن علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ یوه کهجوره د زکوٰۃ د کهجورو

فَجَعَلَهَا فِي فِيهِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : كَيْفَ كَيْفَ

نه او په خله کې یې و اچوله (د دې په لیدو سره) نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل چې راوباسه، راوباسه (او

لِيُطْرَحَهَا ثُمَّ قَالَ :

داسي یې و فرمایيل چې) هغه دا (د خلي نه راوباسي او) گوزاره یې کړي. بیا نبی ﷺ ده ته و فرمایيل

أَمَا شَعَرْتُ أَنَا لَا نَأْكُلُ الصَّدَقَةَ. (۲)

چې آیا ته نه پوهېږي چې مونږ (بنی هاشم د) صدقي مال نه شو خوړی.

توضیح : کخ کخ: کاف باندې فتحه ده او کسره پري هم جائز ده او خا باندې سکون دی. دیو بد او نامناسب کار نه د منع کولو لپاره دا لفظ استعمالېږي د امام بخاري رَحِمَهُ اللهُ د ترجمه الباب نه معلومېږي چې دا لفظ د فارسي دی. عربي کې استعمالېږي. د دې حدیث او د مخکني حدیث نه یو شو فایده تر لاسه کېږي. (المرقات: ۴/۳۳۴).

۱: نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لپاره د زکوٰۃ مال خوړل حرام ؤ.

۲: بنو هاشم لپاره صدقه اخستل حرام دې خو صدقه نافله خوړل جائز دي.

۳: لاره کې پروت شی او چتولی او خوړلې شي خو چې په لږ مقدار کې وي.

۴: کوم شي کې چې لږ شک هم وي نو د مؤمن لپاره هغې ته نژدې ورتلل مناسب نه دي.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۹۳۴، رقم الحديث: ۲۰۵۵، ومسلم في صحيحه ۷۵۲/۲ رقم الحديث: ۱۶۶۱، وأبو داود في

السنن ۳۰۰/۲، رقم الحديث: ۱۱۶۵۲، وأحمد في المسند ۲۰۰۱

(۲) أخرجه البخاري ۳۵۱/۳، رقم الحديث: ۱۱۴۹۱، ومسلم في صحيحه ۷۵۱/۲ رقم الحديث: ۱۶۶۱، وأحمد في المسند ۲۰۰۱.

۵: مور او پلار باندې فرض دې چې د خپل اولاد صحیح تربیت او کړي او د منکراتو نه اولاد وساتي. او په هیڅ منکر کې د هغوی مرسته او نکړي لکه ماشومانو ته د رینمو جامې اغوستل یا د سرو او سپینو زرو زیورات وړو هلکانو ته اغوستل ټول ناجائز دي.

د بنو هاشم د پاره د زکوٰۃ خوړل حرام دی

﴿۳﴾ وَعَنْ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ بْنِ رَبِيعَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنْ هَذِهِ الصَّدَقَاتِ

عبد المطلب بن ربیعہ رَوَى عَنْهُ رَاوِي دِي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل دا صدقات يعنى زکوٰۃ خود

إِنَّمَا هِيَ أَوْسَاحُ النَّاسِ وَ إِنَّمَا لَا تَجِلُّ لِ مُحَمَّدٍ وَلَا لِ آلِ مُحَمَّدٍ. (۱)

انسانانو گند دی صدقه نه خود نبي عَلَيْهِ السَّلَام لپاره حلاله ده او نه آل محد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (بنو هاشم) لپاره.

توضیح: اوساخ: داد و سخ جمعه ده د گند په معنی ده.

انها لا تحل لمحمد ولا لآل محمد: هاشمي يعنى سادات او آل رسول ته صدقي وركول هم جائز نه دي او دوي ته اختل هم جائز نه دي. زير بحث حديث کې په واضحتو گه دلالت كوي. دغه شان د سادات د غلامانو او وينځو لپاره هم صدقه اختل جائز نه دي. ځكه زکوٰۃ د خلكو د مالونو گند دی او د بنو هاشم بنياد پاك دی. داسي نه چرته هغوی پري گنده شي. نو ځكه به نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صدقي نه قبلولي. او تحفي به يې قبلولي. ځكه په تحفه کې اکرام او اعزاز مقصود وي. صدقه کې د صدقه اختونکي اکرام او اعزاز غرض نه وي. (المرقات: ۴/۳۳۴).

بهر حال د حديث همدغه فيصله ده. خو ځينې فقهاؤ په دې زمانه کې د سيد د پاره د صدقي د اختل د جواز خبره کړې ده. ځکه مخکې زمانه کې به د دې حضراتو لپاره د بيت المال نه خمس الخمس مقرر وو. اوس هغه نظام ختم شوی دی. نو آیا په سادات باندې زکوٰۃ هم بند او د مرگ سامان ورته اماده کړی شي؟ خو بيا هم په دې باندې د جواز فتوی نه شي وركول كيدی. فتوی خود ممانعت ده خو مسلمانانو ته په کار دي او د وخت په حکومت باندې لازم دي چې هغه يوه داسې اداره قائمه کړي چې د سيدانو خبر اخلي.

بنو هاشم کوم خلك دي: د پنځه بزرگانو اولاد ته بنو هاشم وايي: ۱- د حضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اولاد هغه که د فاطمې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا نه وي او که د بلي بنځې نه وي. ۲: د حضرت عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اولاد ۳: د حضرت عقیل رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اولاد ۴: د حضرت جعفر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اولاد ۵: د حارث بن عبد المطلب اولاد.

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۷۵۲/۲ رقم الحديث: ۱۶۷، ۱۱۰۷۲، وأحمد في المسند ۱/۱۶۶

بَلَىٰ وَ لَكِنَّ ذٰلِكَ لَحُمٌ

پخیده نوماته ولي رانه کړی شوه) نوورته وویل شو چې ولې نه (دیک کې غوښه پخیده) خو هغه غوښه

تُصَدِّقَ بِهِ عَلٰی بَرِيْرَةَ وَ اَنْتَ لَا تَأْكُلُ الصَّدَقَةَ قَالَ : هُوَ

بریرې ته د صدقې په توگه ورکړی شوي وه او تاسو خو صدقه نه خوري. نبي عليه السلام وفرمايل: هغه

عَلَيْهَا صَدَقَةٌ وَ لَنَا هَدِيَّةٌ (۱)

غوښه د بریرې د پاره صدقه ده او زموږ د پاره هدیه ده.

توضیح: ثلاث سنن: یعنی د بریره په وجه د اسلام درې مسئلې واضحه شوي: اول: خیار عتق. دویم

الولاء لمن اعتق یعنی میراث به ازادونکي ته ورکول کېږي، دریم: د لاس بدلولو سره ملکیت کې بدلون راځي چې دیو لپاره یو شی زکوٰة دی خو هغې چې بل ته ورکړو نو د هغې لپاره صدقه شوه.

د فقهاؤ په اصطلاح کې دې ته تملیک وایي چې جائز ده. خو په دې شرط چې نا جائزه حیلې نه وي. (المراقات: ۴/۳۳۷).

﴿٦﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُقْبَلُ الْهَدِيَّةَ وَيُثِيبُ عَلَيْهَا. (۲)

حضرت عائشه رضي الله عنها فرمايي چې نبي کریم صلي الله عليه وسلم به تحفه قبلوله او د هغې بدله به يې ورکوله.

﴿٧﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَوْ دُعِيتُ إِلَى كُرَاعٍ

ابو هريره رضي الله عنه راوي دی چې نبي کریم صلي الله عليه وسلم وفرمايل چې که زما کراخ هم دعوت وکړی شي نو

لَأَجْبِتُ وَ لَوْ أَهْدِي إِلَيَّ ذِرَاعٌ لَقَبِلْتُ. (۳)

زه به يې قبول کړم او ماته د تحفي په توگه يو لاس هم راو لېږلی شي نو زه به يې قبول کړم.

اصل مسکين څوک دی؟

﴿٨﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَيْسَ الْمِسْكِينُ الَّذِي

ابو هريره رضي الله عنه راوي دی چې نبي کریم صلي الله عليه وسلم وفرمايل مسکين هغه سړی نه دی چې د خلکو نه

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۴۰۱/۹، رقم الحديث ۵۲۷۹، ومسلم في صحيحه ۱۱۴۴/۲، رقم الحديث ۱۵۰۴-۱۵۰۵.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۵، رقم الحديث ۲۵۸۵.

(۳) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۹۹۵، رقم الحديث ۲۵۶۷، وأحمد في المسند ۲/۲۲۱.

يَطُوفُ عَلَى النَّاسِ تَرْدُهُ اللَّقْمَةُ وَاللُّقْمَتَانِ وَالثَّمَرَةُ وَالثَّمَرَتَانِ وَلَكِنَّ الْمِسْكِينَ

یې غواړي او خلک هغه ته یوه مړۍ یا دوه مړۍ او کهجوره یا دوه کهجورې ورکوي بلکې مسکین هغه

الَّذِي لَا يَجِدُ غِنَى يُغْنِيهِ

سړی دی چې هغه دومره هم نه لري چې د هغې په وجه مالداره شي او (د هغې د ظاهري حالاتو په وجه)

وَلَا يُفْطِنُ بِهِ فَيُتَّصَدَّقَ عَلَيْهِ وَلَا يَقُومُ

خلک په دې هم نه خبرېږي چې هغه محتاج او ضرورت مند دی هغه ته صدقه ورکړي. او لري نه وځي د

فَيَسْأَلُ النَّاسَ (۱)

کورنه خلکو ته د لاس نیولو لپاره.

الفصل الثاني

﴿٩﴾ عَنْ أَبِي رَافِعٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ رَجُلًا مِنْ بَنِي مَخْرُومٍ عَلَى الصَّدَقَةِ

ابو رافع رضی اللہ عنہ راوي دی چې نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم د بنی مخزوم یو کس د زکوٰة اخستلو لپاره ولېږلو.

فَقَالَ لِأَبِي رَافِعٍ : اضْحَبْنِي كَيْ مَا تُصِيبُ مِنْهَا .

هغه ابو رافع رضی اللہ عنہ ته وویل چې ته هم ما سره لاړه چې تاته هم په هغې کې څه برخه ملاؤ شي ابو رافع

فَقَالَ : لَا حَتَّى أَتَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاسْأَلَهُ .

رضی اللہ عنہ ورته وویل چې زه اوس تاسره نه ځم. اول د نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه پوښتنه کوم (چې زه د دې

فَانْطَلَقَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

سړي سره د زکوٰة اخستلو لپاره لاړ شم یا نه؟) نو هغه د نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کې حاضر شو او

فَسَأَلَهُ فَقَالَ : إِنَّ الصَّدَقَةَ

نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه یې د تگ باره کې تپوس وکړو نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایيل چې صدقه زمونږ

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۴۱۱/۳، رقم الحديث ۱۱۷۹، ومسلم في صحيحه ۷۱۹/۲ رقم الحديث ۱۰۱-۱۰۳۹، وأبو داود في

السنن ۲۸۲/۲، رقم الحديث ۱۱۳۱، وأحمد في المسند ۳۸۱

لَا تَحِلُّ لَنَا وَ إِنِّ مَوَالِي الْقَوْمِ مِنْ أَنْفُسِهِمْ (۱).

(بنی هاشم) لپاره حلال نه ده او مولی (د ازاد شوي غلام په معامله کې) دهغه ازاد قوم په حکم کې دی.

د مالداره د پاره صدقه اخیستل جائز نه ده

﴿۱۰﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تَحِلُّ الصَّدَقَةُ لِغَنِيِّ

عبد الله ابن عمر رضي الله عنه راوي دی چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم و فرمایل نه دي جائز زکوة اخیستل د مالدار

وَلَا لِذِي مِرَّةٍ سَوِيًّا (۲).

لپاره او نه تندرست لپاره (چې د محنت او مزدوری کولو قابل وي).

﴿۱۱﴾ وَعَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ بْنِ الْخِيَارِ قَالَ أَخْبَرَنِي رَجُلَانِ أَنَّهُمَا أَتَيَا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

عبيد الله بن عدی بن خیار وایي چې ماته دوه کسانو وویل چې هغه دواړه راغلل نبی کریم صلی الله علیه و سلم

وَ هُوَ فِي حَجَّةٍ الْوَدَاعِ وَ هُوَ يُقَسِّمُ الصَّدَقَةَ

ته کله چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم د حجة الوداع په موقعه کې خلکو ته د زکوة مال تقسیمولو هغه دواړو هم

فَسَأَلَاهُ مِنْهَا

نبی کریم صلی الله علیه و سلم نه په هغه مال کې د څه برخې اخیستلو اظهار وکړو هغه دواړه وایي چې نبی صلی الله علیه و سلم

فَرَفَعَ فِينَا النَّظَرَ وَ خَفَضَهُ فَرَأْنَا جِلْدَيْنِ

(زموږ په طلب کولو سره) مونږ باندې د سر نه تر نیو پورې نظرو اچولو مونږ یې چې تندرسته و موندلو نو

فَقَالَ: إِنَّ شَيْئًا أُعْطِيَتْكُمْ وَلَا حَظَّ

وي فرمایل چې "که تاسو یې غواړی نوزه به یې در کړم (خو یاد وساتئ) چې نشته څه برخه او حصه د

فِيهَا لِغَنِيِّ وَلَا لِذِي مِرَّةٍ مَكْتَسِبٍ (۳).

صدقي او د زکوة په مال کې د مالداره د پاره او دهغه چا د پاره چې تندرست وي او د پیسو په گټلو قادر وي.

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۲/۲۹۸، رقم الحديث ۶۱۵۰، والترمذي في السنن ۱/۱۶۳، رقم الحديث ۶۵۷، والنسائي ۱۰۷/۵، رقم الحديث ۲۶۱۲، وأحمد في المسند ۱۰۶.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۲/۲۸۵، رقم الحديث ۱۶۳۱، والترمذي في السنن ۱/۱۲۳، رقم الحديث ۶۵۲، وأحمد في المسند ۲/۳۸۹.

(۳) أخرجه أبو داود في السنن ۲/۲۸۵، رقم الحديث ۱۶۳۳، والنسائي ۹۹/۵، رقم الحديث ۲۵۹۸.

په بعضې صورتونو کې مالداره هم زکوة اخيستلای شي

﴿۱۲﴾ وَعَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ مُرْسَلًا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تَحِلُّ الصَّدَقَةُ
د عطاء ابن یسار نه په طریقې د ارسال روایت دي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: نه دي حلال زکوة
لِغَنِيِّ إِلَّا لِخَمْسَةٍ: لِغَازٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ
د مالدار لپاره خو پنځه صورتونو کې (د مالداره لپاره هم د زکوة مال حلال وي) ۱: خدای په لاره کې جهاد
أَوْ لِعَامِلٍ عَلَيْهَا أَوْ لِغَارِمٍ
کونکي مالدار لپاره (چې دهغې سره د جهاد سامان نه وي) ۲: زکوة وصولونکي مالداره لپاره ۳: تاوان
أَوْ لِرَجُلٍ اشْتَرَاهَا
ورکونکي مالداره لپاره ۴: د زکوة مال د خپل مال په بدل کې اخستونکي مالداره لپاره (یعنې یو کس یو
مفلس ته د زکوة څه مال ورکړو بیا مالداره دده مفلس نه زکوة مال واخلي او ددې په بدل کې څه ورکړي نو
بِإِلَيْهِ أَوْ لِرَجُلٍ كَانَ لَهُ جَاوِ مِسْكِينٍ
په دې صورت کې هغه مال د مالداره لپاره جائز وي ۵: دهغه مالداره لپاره چې په گاونډه کې یې یو مفلس
فَتَصَدَّقَ عَلَى الْمِسْكِينِ فَأَخَذَ الْمِسْكِينُ لِلْغَنِيِّ. وَفِي رِوَايَةٍ لِأَبِي دَاوُدَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ: أَوْ ابْنِ السَّبِيلِ ^(۱)
اوسپړي او چاورته د زکوة مال ورکړو او دې مفلس خپل مالداره گاونډی ته په دې کې څه برخه د تحفي په
توگه ورو لېږي (نو هغه به د مالداره لپاره جائز وي).

توضیح: لخمسة: یعنی پنځه مالداره داسي دي چې هغه زکوة اخيستلی شي: ۱: اول غازي او مجاهد دی چې دهغې لپاره زکوة اخستل حلال دی. د دې تفصیل به ان شاء الله په کتاب الجهاد کې راشي. ۲: دویم عامل یعنی د زکوة وصولونکی مامور د خپلي تنخواه او سفر د مصرف لپاره د زکوة د مالونو نه اخستلی شي.

۳: دریم غارم یعنی تاوان ورکونکی اگر که مالداره دی خو په تاوان کې راگير دی هغه زکوة اخستلی شي. د تاوان دوه صورتونه دي. اوله دا چې هغه مالداره سړي دا چا لپاره د ديت ضمانت کړی وي. د دې تاوان پوره کولو لپاره هغه زکوة اخستلی شي. د تاوان دویم صورت دا دی چې د دوو (۲) فریقینو مینځ

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۲۸۶۲، رقم الحديث ۱۶۳۵، وابن ماجه ۵۹۰۱، رقم الحديث ۱۸۴۱، وأحمد في المسند ۵۶۳.

کې یې صلح کړې ده. هغې کې یې خپل ذاتي مال مصرف کړو. اوس دغه قرض د زکوٰة د مال نه پوره کولی شي. غاړم عام قرضداري ته هم وايي. هغه هم فقر او فاقې په وجه د زکوٰة مستحق دی.

۴: څلورم د مشتري لپاره د زکوٰة مال د چانه اخستل جائز دي. يعنې چا يو غريب ته په زکوٰة کې څه شي ورکړی دی. هغه غريب د زکوٰة دغه مال په مالداره باندې خرڅ کړو. مالدار لپاره دغه شي اخستل جائز دی. ځکه چې د ملکیت بدلون راغلو.

۵: مسکین له چا زکوٰة ورکړو. اوس هغه يو مالداره له ورکوي. نو د مالداره لپاره جائز دی. په دې پنځه صورتونو باندې اتفاق دی. البته په غازي کې اختلاف دی چې احناف غازي ته زکوٰة ورکولو ته افضل وايي. د شوافعو په نزد جائز دی. (المركات: ۴/۳۴۳).

﴿۱۳﴾ وَعَنْ زِيَادِ بْنِ الْحَارِثِ الصُّدَائِيِّ قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبَايَعْتُهُ

زياد ابن حارث رضي الله عنه صدائي وايي چې زه د نبي كريم صلى الله عليه وسلم په خدمت کې حاضر شوم او بيعت مې

فَذَكَرَ حَدِيثًا طَوِيلًا

و کړو د نبي كريم صلى الله عليه وسلم په لاس. د دې نه وروسته زياد رضي الله عنه يو اوږد حديث بيان کړو او وي ويل چې

فَاتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ: أَعْطِنِي مِنَ الصَّدَقَةِ. فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

يو کس نبي عليه السلام ته راغلو او وي ويل چې ماته د زکوٰة مال را کړه. نبي كريم صلى الله عليه وسلم و فرمايل

إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَرْضَ بِحُكْمِ نَبِيِّ وَلَا غَيْرِهِ فِي الصَّدَقَاتِ

چې الله تعالی نه راضي شوي د زکوٰة (تقسيم کولو) باره کې په حکم د هېڅ يو نبي او د نبي نه بغير د بل چا

حَتَّى حَكَمَ فِيهَا

(يعنې علماء او مجتهدين) بلکې د هغې حق الله خپله فرمايلي دی (يعنې الله مستحقينو ته د زکوٰة د

هُوَ فَجَزَّأَهَا

تعين ذمه واري نبي يا علماء مجتهدينو ته نه دی ورکړی بلکې د تعين يې خپله کړی دی) نو الله د زکوٰة

ثَمَانِيَةَ أَجْزَاءٍ فَإِنْ كُنْتَ مِنْ تِلْكَ الْأَجْزَاءِ أُعْطِيَتْكَ (۱).

اته (۸) مستحقيين ذکر کړي دي. که په هغه اتو (۸) کې يې نوزه به تاته د زکوٰة مال درکړم.

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۲/۲۸۱، رقم الحديث ۱۱۶۳۰، والدارقطني ۲/۱۲۷، رقم الحديث ۹: من باب الحث عن اخراج الصدقة.

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

د حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ احتياط

﴿١٤﴾ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ قَالَ : شَرِبَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لَبَنًا

زيد بن اسلم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې (يوه ورځ) امير المؤمنين حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ شوده وڅکل نو په

فَأَعْجَبَهُ فَسَأَلَ الَّذِي سَقَاهُ : مِنْ أَيْنَ هَذَا اللَّبَنُ ؟

هغې ډير بڼه ولگيدل. چا چې پرې شوده څکلي و د هغې نه يې وپوښتل چې دا شوده د کوم ځاي دي؟

فَأَخْبَرَهُ أَنَّهُ وَرَدَ عَلَى مَاءٍ قَدْ سَتَاهُ

هغه ورته وويل چې اوبو لپاره (يعنې د يو ځاي نوم يې واخستلو چې فلانې ځاي ته تلي وم) هلته تلي

فَإِذَا نَعْمٌ مِنْ نَعْمِ الصَّدَقَةِ وَ هُمْ يَسْقُونَ فَحَلَبُوا مِنْ أَلْبَانِهَا

وم څه وينم چې د زکوٰۃ ډير اربنان موجود دي او هغوی ته اوبه ورکول کېږي بيا دا اوبانودا وېر نه لېشان

فَجَعَلَتْهُ فِي سِقَائِي فَهُوَ هَذَا :

شوده راولو شل د هغې نه لېشان شوده ما (هم) په خپله مشکيزه کې واچول دا همغه شوده دې (ددې په

فَأَدْخَلَ عُمَرُ يَدَهُ فَاِسْتَقَاءَ. ^(١)

اوريدو سره) حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خپل لاس په خله کې ورکړ او قی يې وکړي.

(١) أخرجه مالك في الموطأ ٢٦٩/١ رقم الحديث ٣١ من كتاب الزكاة، والبيهقي في شعب الایمان ٦٠١٥ رقم الحديث: ٥٧٧١.

باب من لا تحل له المسألة و من تحل له د کومو خلکو ته سوال کول جائز او کوم خلکو ته ناجائز دي

اوس په دې باب کې د سوال کولو او د خلکو نه د غوښتلو متعلق ډیر حدیثونه ذکر شوي دي. ځکه علماء لیکي چې د کوم سړي د یوې ورځې لپاره خواړه نه وي او نه ورسره د سترپتولو لپاره جامه وي او نه د گټلو اوس لري. نو د داسې سړي لپاره د حاجت په قدر سوال کول جائز دي. او چې کوم کس د یوې ورځې د خواړو مالک وي او د گټلو توان هم لري نو د هغې لپاره زکوٰة اخستل جائز خودی خو سوال کول او خیر غوښتل جائز نه دي. بحر الرائق کې لیکل شوي دي چې د کوم کس سره د یوې ورځې یاد د شپې د ضرورت مطابق مال وي نو د هغې لپاره سوال کول جائز نه دی. د شوافعو د ځینو کتابونو نه معلومېږي چې د کوم سړي سره پنځوس درهم وي نو د هغې لپاره سوال کول حرام دی. ځینو څلویښت ذکر کړي دي. په حدیثونو کې هم د دې ذکر دی.

امام غزالي رَحِمَهُ اللهُ وایي چې کوم سړی اهل و عیال نه لري نو د هغې لپاره د یوې ورځې خواړه نصاب دی. او که د اهل و عیال والاوي نو بیا پنځوس درهم دي. د دې باب په ذکر شوي حدیثونو کې په ځینو کې دا حکم دی چې کله د قبیلې درې کسان گواهي ورکړي چې فلانی فقیر او مسکین دی. نو هله سوال کول جائز دی گڼي په ځینو روایتونو کې داسې ذکر دې چې که د سحر او د ماښام خواړه وي نو سوال کول جائز نه دی. ځینو کې دې چې که غوښتل دې نو د وخت د بادشاه نه او غواړه. ځینو کې دې گه غواړي نو د یو نیک سړي نه یې و غواړه. د دې ټولو روایتونو د تطبیق لپاره امام طحاوی رَحِمَهُ اللهُ فرمایي چې د خلکو مختلف صورتونه او مختلف حالات وي. د چا د حال مطابق به پنځوس درهم وي. د چا به د دینه ډیر و ته ضرورت وي، چاته به د دینه لږ و ته ضرورت وي. د هر سړي د معروضي حالت د لاندې به د دې د سوال د جواز او د عدم جواز فیصله به کېږي.

د کومو خلکو د پاره سوال کول جائز دی

عَنْ قَبِيصَةَ بْنِ مُخَارِقٍ قَالَ : تَحْتَلُّكَ حَمَالَةٌ
قبیصه رَحِمَهُ اللهُ ابن مخارق وایي چې ما دیو داسې قرض ضمانت وکړو چې د دیت په وجه و نوزه راغلم د
فَأَكَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَسْأَلُهُ فِيهَا .
رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته او د نبی کریم عَلَيْهِ السَّلَام نه مې د قرض دادا کولو لپاره (څه رقم یا مال) و غوښتلو
فَقَالَ : أَقِمُّ حَقِّي تَأْتِينَا الصَّدَقَةَ
نبی عَلَيْهِ السَّلَام و فرمایل چې (څه ورځي) حصار شه کله چې مونږ ته د زکوٰة مال راشي نو په هغې کې به یې

فَنَامَرَ لَكَ بِهَا. قَالَ ثُمَّ قَالَ: يَا قَبِيصَةَ إِنَّ الْمَسْأَلَةَ لَا تَحِلُّ إِلَّا لِأَحَدٍ ثَلَاثَةً

تاته ددر کولو لپاره ووايو بيانې عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل چې قبيصه ددرې قسمه خلکو لپاره سوال کول جائز دی

رَجُلٍ تَحَلَّلَ حَمَالَةً فَحَلَّتْ لَهُ الْمَسْأَلَةُ

فقط يو خود هغه سړي لپاره چې د قرض ضامن شوی وي (خو په دې شرط چې په غوښتلو کې مبالغه نه کوي

حَتَّى يُصِيبَهَا ثُمَّ يُنْسِكُ

بلکې د همدغه اندازه مال يا درقم سوال وکړي) چې په هغې سره قرض ادا کړی شي او ددې نه وروسته منع

وَ رَجُلٍ أَصَابَتْهُ جَائِحَةٌ

شي دويم د هغه سړي لپاره چې په يو مصيبت او مشکل (مثلاً وچکالي او سيلاب وغيره) کې راگير شي.

اجْتَاَحَتْ مَالَهُ فَحَلَّتْ لَهُ الْمَسْأَلَةُ حَتَّى

اودده ټول مال ضايع شوی وي نو ددې کس لپاره فقط دومره جائز دي چې په دې سره يې ضرورت پوره شي.

يُصِيبُ قَوْمًا مِنْ عَيْشٍ أَوْ قَالَ سِدَادًا مِنْ عَيْشٍ

(د خوارو او د جامو) يا يې و فرمايل چې (دومره و غواړي چې) دده احتياج ختم شي او دده د ژوند لپاره کافي

وَ رَجُلٍ أَصَابَتْهُ فَاقَةٌ

شي دريم د هغه سړي لپاره چې (مالدار وي خو) دده يو داسې سخت حاجت شو چې کلي والاهم پرې خبروي

(مثلاً د کور سامان او اسباب غلا شوی يا په بل يو مصيبت او پيښه کې راگير شوی او د هغې په وجه سخت

حَتَّى يَقُومَ ثَلَاثَةً مِنْ ذَوِي الْحِجْبِ مِنْ قَوْمِهِ .

ضرورت مند شو) او د قوم (محلله او کلي) درې د عقل او د فراست و الاخلک ددې خبري گواهي ورکړي

لَقَدْ أَصَابَتْ فُلَانًا فَاقَةٌ فَحَلَّتْ لَهُ الْمَسْأَلَةُ حَتَّى

چې رښتيا هم ډير سخت حاجت ورته پيښ شوی دی. نو د هغې لپاره دومره غوښتل په کار دي چې په

يُصِيبُ قَوْمًا مِنْ عَيْشٍ أَوْ قَالَ سِدَادًا مِنْ عَيْشٍ

دې دده ضرورت پوره شي وي فرمايل چې په هغې د هغې محتاجي لري شي او د هغې د ژوند لپاره کافي

فَمَا سِوَاهُنَّ مِنَ الْمَسْأَلَةِ يَا قَبِيصَةَ سَخَتْ يَأْكُلُهَا صَاحِبُهَا

شي ای قبيصه ددرېو نه بغير د بل چا لپاره سوال کول حرام دی (که ددرې مجبور يونه بغير سوال کولو باندې

سُحْتًا (۱)

خه واخلې او وي خوري نو هغه حرام خوري.

توضیح: حماله: بوج او چتولو ته وايي. د دې جملي نه هغه سړي مراد دی چې د چا دیت په خپله ذمه واری اخستی دی او قرضداري شو او دیوالیه شو. نو تر ضرورت د حدی پورې سوال کولی شي. (المقات: ۴/۳۴۶).

جائحه: اسماني آفت او مصیبت ته جائحه وايي.

اجتاحت: د تباہ او برباد کیدلو په معنی کې دی. (المقات: ۴/۳۴۷).

ذوی الحبی: یعنې د قبیلې درې عقل مند او د حیثیت والا کسان گواهي ورکړي چې فلانی کس فقیر او دیوالیه شوی دی. (المقات: ۴/۳۴۷).

د مال ډیرو لو ډپاره سوال کول حرام دی

﴿۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ سَأَلَ النَّاسَ

ابو هريره رضي الله عنه راوي دی چې نبي کریم صلی الله علیه و سلم فرمایل کوم سړي چې سوال کوي دخلکونه ددوي

أَمْوَالَهُمْ تَكْتُمُوا فَإِنَّمَا يَسْأَلُ جَنْرًا . فَلْيَسْتَقِلَّ أَوْ لِيَسْتَكْتُمُوا. (۲)

مالونه د مال ډیرو لو په خاطر نو گویا کې هغه د اور سگرو ته غواړي اوس هغه که ډیره غواړي او که لږه.

د قیامت په ورځ د سوال کوونکي حشر

﴿۳﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَسْأَلُ

عبد الله ابن عمر رضي الله عنه راوي دی وايي چې نبي کریم صلی الله علیه و سلم فرمایل کوم سړي چې لاس غوروي

النَّاسَ حَتَّى يَأْتِيَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَيْسَ فِي وَجْهِهِ مِرْعَةٌ لَحْمٍ. (۳)

خلکو ته نو هغه به د قیامت په ورځ په داسي حال کې وي چې د هغې په مخ به غوښي پوتی نه وي.

(۱) أخرجه مسلم ۷۲۲/۲ رقم الحديث: ۱۰۹۹-۱۰۹۸، وأبو داود في السنن ۲۹۰/۲، رقم الحديث: ۱۶۴۰، وأحمد في المسند ۴/۱۷۷.

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۷۲۰/۲ رقم الحديث: ۱۰۵-۱۰۴، وابن ماجه ۵۸۹/۱ رقم الحديث: ۱۸۳۸.

(۳) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۳۸/۳، رقم الحديث: ۱۱۷۱، ومسلم في صحيحه ۷۲۰/۲ رقم الحديث: ۱۰۴-۱۰۳، وأحمد في المسند ۲/۱۵.

توضیح: مزغۀ لحم: مزغۀ پوتې ته وايي. لحم غوښې ته وايي. يعنې په دنيا کې ناجائزه سوال کونکې سرې به د قيامت په ورځ داسې ذليل او خوار وي چې د هغې په مخ به غوښه پاتې نشي. گویا کې دايو تعبیر او کنایه ده د هغې سرې د ذلت او رسوائی نه. خو ځينو شارحینو دا په حقیقت باندې حمل کړی چې د قيامت په ورځ به د سوال کونکو په مخ باندې غوښه نه وي. چې د هغې په وجه به د هغه خلکو مخونه د هډوکو د هانچې وي او د میدان حشر والو لپاره به د عبرت نمونه وي. (المرقات ۴/۳۴۹).
الکاشف ۶۸/۴).

په چاپورې اینختلو سره سوال کول جائز نه دي

﴿٤﴾ وَعَنْ مُعَاوِيَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تُلْجِفُوا فِي الْمَسْأَلَةِ فَوَاللَّهِ

معاويه رښتانه راوي دی چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایيل په غوښتلو کې مبالغه مه کوی په الله قسم!

لَا يَسْأَلُنِي أَحَدٌ مِنْكُمْ شَيْئًا فَتُخْرِجَ لَهُ مَسْأَلَتَهُ مِنِّي شَيْئًا

تاسو کې چې زمانه کوم یوکس (د مبالغې سره) څه وغواړي نوزه هغه ته په داسې حال کې څه ورکړم چې

وَ أَنَا لَهُ كَارِهٌ

زه یې هغه ته ورکول بد گڼم او ظاهره ده چې په داسې صورت کې دا څنگه امکان لري چې کوم شی ما هغه

فَيُبَارِكُ لَهُ فِيهَا أُعْطِيَتْهُ. ^(۱)

ته ورکړی وي په هغې کې به برکت وي.

محنت مزدوري کول خلکو ته د لاس وړاندې کولو نه بهتر دي

﴿٥﴾ وَعَنِ الزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَأَنْ يَأْخُذَ أَحَدُكُمْ حَبْلَهُ

زبیر بن عوام رښتانه راوي دی چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایيل په تاسو کې چې یوکس یورسی واخلې

فَيَأْتِي بِحُزْمَةٍ حَظَبٍ عَلَى ظَهْرِهِ فَيَبِيعُهَا فَيَكْفَى اللَّهُ بِهَا وَجْهَهُ

اودلر گویو گیدی (وترې) او په ملامې راوړي او خرڅ: پ کړې او الله دده په وجه دده عزت او آبرو وساتي

خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَسْأَلَ النَّاسَ

(کوم چې په غوښتلو سره تلو) نودادده لپاره ددې نه بهتر دي چې خلکو ته لاس وغوړوي او خلک یې

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۷۱۸/۲ رقم الحديث ۹۹، ۱۰۳۸، واحمد في المسند ۹۸۱

أَعْطَاهُ أَوْ مَنَعُوهُ. (۱)

ده ته ورکړي يا يې ورنه کړي.

توضیح: حزمة حطب: د لرگي گيډي ته وايي مطلب دا چې په اوږه باندي د لرگو گيډي خرشول به تردي ددي نه چې د خلکو نه يې غواړي او د هريو کس مخي ته لاس غوړوي څوک يې ورکړي او څوک يې ورنه کړي. اسلام يو مسلمان ته د عزت نفس او د محنت مزدوري درس ورکوي. دا د همدغي برخه ده. (المرقات: ۴/۳۵۰).

ورکوونکي لاس داخيستونکي لاس نه بهتر دی

﴿٦٦﴾ وَعَنْ حَكِيمِ بْنِ حِزَامٍ قَالَ : سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

حکیم ابن حزام رضی اللہ عنہ وایي چې ما (یو ځل) د نبی کریم صلی اللہ علیه وسلم نه (څه) وغوښتل. نو نبی صلی اللہ علیه وسلم

فَأَعْطَانِي ثُمَّ سَأَلْتُهُ فَأَعْطَانِي ثُمَّ قَالَ لِي : يَا حَكِيمُ ا

راکړل مایا (په دویم ځل) وغوښتل نو نبی صلی اللہ علیه وسلم هغه وخت هم راکړل او بیا یې ماته وفرمایل چې حکیم!

إِنَّ هَذَا الْمَالَ خَصْرٌ خُلُوٌّ فَمَنْ

دامال شین او خوږدی (یعني په نظر کې خوشحاله کونکی اوزړه ته لذت ورکونکی دی) لهذا کوم سړی

أَخَذَهُ بِسَخَاوَةٍ نَفْسٍ بُورِكَ

چې مال یې پرواهی سره (یعني د لاس د غوړولو نه او بغير د طمع او حرص نه) حاصلوي نو برکت اچولې کېږي

لَهُ فِيهِ وَ مَنْ أَخَذَهُ بِإِشْرَافٍ نَفْسٍ لَمْ يُبَارَكْ لَهُ فِيهِ.

ورته په دې مال کې او کوم سړی چې د نفس د طمع او د حرص سره حاصلوي نو په هغې کې برکت نه وي.

وَ كَانَ كَالَّذِي يَأْكُلُ وَلَا يَشْبَعُ وَ الْيَدُ الْعُلْيَا

اوددې حالت دهغه سړي په شان وي چې خواړه خوري خو خپته یې نه ډکېږي او (یاد وساته چې) بره لاس

خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلَى . قَالَ حَكِيمٌ :

(یعني بل ته ورکونکی لاس) دلاندې لاس نه (د نور و نه غوښتونکي والا) بهتر دی حکیم رضی اللہ عنہ وایي

فَقُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ وَ الَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ

چې (دې اوریدوسره) ما وویل چې یا رسول الله! قسم په هغه ذات چې ته یې د حق سره راډولې یې اوس به

لَا أَرْزَأُ أَحَدًا بَعْدَكَ هَيْئًا

زه تاددې نه وروسته نه پریشانم کوم (یعنې د نن غوښتنې نه وروسته به بیا کله هم د چانه څه نه غواړم)

حَقِّ أَفَارِقَ الدُّنْيَا .^(۱)

تر دې چې د دې دنیا نه جدا شم (یعنې مړ شم).

توضیح : سخاوة نفس : دا د بې نیازی نه کنایه ده چې په زړه کې څه غرض نه لري. (المراقات : ۴/۳۵۰).

اهراف نفس : دا د حرص نه کنایه ده چې د سيني دننه گویا کې دا د زړه په کتلو کتلو سره حرص او لالچ لري. (المراقات : ۴/۳۵۱).

لا ارزء : رزء ږزء فتح د یفتح نه دی . چاته تکلیف ورکول یا پریشانه کول او په سوال کولو باندې مال اخستل. (المراقات : ۴/۳۵۱).

﴿۷﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ وَهُوَ يَذْكُرُ

عبدالله ابن عمر رضی الله عنهما راوي دی چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم په هغه موقع چې په ممبر ناست و او بیان

الصَّدَقَةَ وَ التَّعَفُّفَ عَنِ الْمَسْأَلَةِ : الْيَدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ

یې کولو صدقې او د سوال نه بچ کیدلو په باره کې نو دا ارشاد یې وفرمایل چې "پاسنی لاس بهتر دي د

الْيَدِ السُّفْلَى وَ الْيَدِ الْعُلْيَا هِيَ الْمُنْفِقَةُ وَ الْيَدِ السُّفْلَى

لاندنی لاس نه پاسنی لاس مصرف کونکی (او خلکو له ورکونکی) اولاندنی لاس غوښتونکی (یعنې

هِيَ السَّائِلَةُ .^(۲)

د سوالگر) لاس دی.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳/۳۳۵، رقم الحديث ۱۱۴۷۲، ومسلم في صحيحه ۲/۷۱۷، رقم الحديث ۵۶-۱۰۳۵، والترمذي في السنن

۴/۵۵۳، رقم الحديث ۲۱۶۳، وأحمد في المسند ۳/۱۲۴.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۳/۲۹۱، رقم الحديث ۱۱۴۲۹، ومسلم في صحيحه ۲/۷۱۷، رقم الحديث ۹۱-۱۰۳۲، وأبو داود في السنن

۲/۲۹۷، رقم الحديث ۱۱۶۱۸، وأحمد في المسند ۲/۶۷.

د سوال د نه کولو فضیلت

﴿۸۸﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: إِنَّ أَنَسًا مِنَ الْأَنْصَارِ سَأَلُوا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ابو سعید خدری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې يوه ورځ دانصارو يو څو کسانو د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه څه وغښتل

فَأَعْطَاهُمْ ثُمَّ سَأَلُوهُ فَأَعْطَاهُمْ حَتَّى

نبی عَلَيْهِ السَّلَام هغوی ته ورکړل. هغوی بیا وغښتل نو نبی عَلَيْهِ السَّلَام بیا هم ورکړل تر دې چې د نبی عَلَيْهِ السَّلَام

تَفِدَّ مَا عِنْدَهُ . فَقَالَ : مَا يَكُونُ عِنْدِي مِنْ خَيْرٍ

سره څه وو ټول ختم شول. د هغې نه وروسته نبی عَلَيْهِ السَّلَام وفرمايل ما سره چې څه مال هم وي زه به هغه

فَلَنْ أَدْخِرَهُ عَنْكُمْ وَ مَنْ يَسْتَعِثَّ يُعِثَّهُ اللَّهُ وَ مَنْ يَسْتَعِثَّ يُغْنِهِ اللَّهُ

ستاسو نه ساتم او نه ذخيره كوم (اويادوساتي) چې که سړي د سوال کولو نه ځان ساتي الله هغه بچ ساتي

وَ مَنْ يَتَصَبَّرْ

او کوم سړي چې بي پرواهي کوي نو الله هغې نه بي پرواه شي او کوم سړي چې د صبر طلب کونکي وي

يُصَبِّرْهُ اللَّهُ

نو الله هغې ته صبر ورکوي (يعنې کوم سړي چې د الله نه صبر غواړي نو الله هغې لپاره صبر کول آسان

وَمَا أُعْطِيَ أَحَدٌ عَطَاءً هُوَ خَيْرٌ وَ أَوْسَعُ مِنَ الصَّبْرِ. ^(۱)

کړي اويادوساتي چې) د صبر نه ډير بهتر او پراخه بل هيڅ شی نه دی ورکړی شوی (يعنې د الله په ټولو

ورکړو او بخشش کې صبر د ټولو نه بهتره ورکړه ده).

﴿۸۹﴾ وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعْطِينِي الْعَطَاءَ

عمر بن خطاب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې (کله) نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ماته (د زکوٰۃ د وصولو لوجرت) را کولو نو

فَأَقُولُ : أَعْطُوهُ أَفْقَرُ إِلَيْهِ مِنِّي . فَقَالَ :

ما به ويل چې دا هغه سړي ته ورکړه چې زمانه ډير محتاج دی نبی عَلَيْهِ السَّلَام (به د دې په جواب کې) وويل

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳/۳۳۵، رقم الحديث ۱۱۶۶۹، ومسلم في صحيحه ۲/۷۲۹، رقم الحديث ۱۲۱۰-۱۰۵۳، وأبو داود في السنن

۲/۲۹۰، رقم الحديث ۱۲۱۰، والترمذي في السنن ۱/۳۲۸، رقم الحديث ۲۰۲۱، وأحمد في المسند ۳/۱۲.

حُذِّهِ فَتَمَوَّلْهُ
چې (که ستا ضرورت او حاجت وي نو) دا په خپل مال کې شامل کړه او (که د حاجت او ضرورت نه ډیر وي
وَ تَصَدَّقْ بِهِ فَمَا جَاءَكَ مِنْ هَذَا الْمَالِ وَ أَنْتَ غَيْرُ مُشْرِفٍ
نو خپله یې د) خدای په لار کې خیرات کړه (او د ایې هم وویل چې) کوم شی تاته حاصلېږي بغیر د طمع
وَلَا سَائِلٍ فَخُذْهُ . وَ مَا لَا
اولیچ او بغیر د غوښتلو نه حاصلېږي نو هغه قبلوه او کوم شي چې (بغیر د طمع او لالیچ او د سوال نه)
فَلَا تُتْبِعْهُ نَفْسَكَ . ^(۱)
په لاس نه راځي نو هغې پسي مه کړه.

الْفَصْلُ الثَّانِي

که خامخا سوال کوي نو د حاکم نه یې وکړه

﴿۱۰﴾ عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْمَسَائِلُ كُدُوحٌ
سمره ابن جندب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل سوال کول یوزخم دی چې دهغې په
يَكْدَحُ بِهَا الرَّجُلُ وَجْهَهُ
وجه انسان خپله خله زخمي کوي (یعنې چاته لاس غوړول خپل عزت او آبرو د خاورو سره خاوري کوي.
فَمَنْ شَاءَ أَبْقَى عَلَى وَجْهِهِ
لکه دخپلي خلي زخمي کولو مترادف دی) او کوم کس چې (خپله آبرو) بېخي ساتل نه غواړي نو هغه (خپل
وَ مَنْ شَاءَ تَرَكَهُ
لاس خلکو ته ونيسي او خپل عزت د خاورو سره خاوري کړي یعنې هغه) ونه ساتي (دا گویا کې د سوال
إِلَّا أَنْ
کونکي لپاره تهدید او تنبیه ده چې د چانه سوال کول په کار نه دی) خو (که خامخا سوال کوي نو ییاد)

(۱) أخرجه البخاري ۳، ۲۳۷، رقم الحديث ۱۴۷۳، ومسلم في صحيحه ۲، ۷۲۳، رقم الحديث ۱۱۰، ۱۱۰۱۵، وأحمد في المسند ۱، ۱۷۰.

يَسْأَلُ الرَّجُلُ ذَا سُلْطَانٍ أَوْ فِي أَمْرٍ لَا يَجِدُ مِنْهُ بُدًّا. (۱)

حاکم ند سوال وکړه د پناه داسې صورت کې سوال وکړه چې دهغې لپاره واقعي څه ضرورت او مجبورې وي.

توضیح: کدوڅ: د کدڅ یکدڅ فتح یفتوح نه د مخ خارښ ته وایي. د خپل لاس په نوکانو باندې خپل مخ گرو لو سره مخ زخمي کولو مراد دی. (المراقات: ۴/۳۵۵).

ذاسلطان: د دې نه د ملک لوي حاکم هم مراد کیدی شي او د لوي حاکم واره حکمرانان مثلاً گورنریا وزیر یا قاضي هم مراد کیدی شي. د حدیث مطلب دادی چې که ته خامخا سوال کوي نو بیا کم نه کم د داسې سړي نه یې وکړه چې په هغې ستا حق هم وي او هغه حاکم یا دهغې نائب وي. چې په واک کې یې بیت المال وي او په بیت المال کې د هر مسلمان حق دی که چیرې هغه تا مستحق وگڼي نو در به یې کړي حکمرانانو نه تحفو اخیستلو باره کې د دوه خبرو خیال وساتې: اوله خبره دا چې که چیرې په بیت المال کې حرام وي نو دهغې نه غوښتل یا دهغې تحفه قبول حرام دي او که حلال په کې ډیر وي نو بیا قبول جائز دي. دویمه خبره داده چې په تحفې سره د سړي مذهبي ازادې او د حق آوازه او چتو لوباندې اغیز مند نه وي.

لا یجد منه بدا: یعنی سخت حالت کې سوال کول جائز دي خو حاجت په اندازه. (المراقات: ۴/۳۵۵)..

د مالداره سوال کوونکي د پاره سخت وعید

﴿۱۱﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ سَأَلَ النَّاسَ

عبد الله ابن مسعود راجعاً إلى الله عنده راوي دي چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل کوم سړی چې سوال وکړي د

وَلَهُ مَا يُغْنِيهِ جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

خلکونه د داسې شي په شتون کې چې هغه مالداره کونکی وي نو د قیامت په ورځ به داسې حال کې پېش شي

وَسَأَلَتْهُ فِي وَجْهِهِ خُمُوشٌ أَوْ خُدُوشٌ أَوْ كُدُوحٌ. قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا

چې دهغې په خله به د سوال د زخمي یا گریډلی یاد کدوڅ صورت وي وویل شو چې یا رسول الله! مالداره

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۲۸۹۲، رقم الحديث ۱۱۳۹، والترمذي في السنن ۶۵۴، رقم الحديث ۲۸۱، والنسائي ۱۰۰/۵، رقم

الحديث ۲۵۹۹، وأحمد في المسند ۲۲۵

يُغْنِيهِ ؟ قَالَ : خَسُونِ دِزْهَمًا أَوْ قِيمَتَهَا مِنَ الذَّهَبِ . (۱)

کونکی څه شی دی؟ نبی کریم ﷺ فرمایل چې پنځوس درهم د هغې د نرخ سره زر.

توضیح: خسوش: بضم "خ" د خمش جمعہ ده او خدوش بضم خ خدش جمعہ دد او کدوح بضم الکاف د کدح جمعہ ده. ملا علی قاري رَحْمَةُ اللَّهِ لِيَكِي چې دا ټول الفاظ قریب المعنی مترادف الفاظ دي. د ټولو معنی زخم ده نو امکان لري چې درايي شک شوی وي چې نبی کریم ﷺ په دې درې الفاظو کې یو لفظ ویلی ؤو. خو ځينو علماؤ په دې الفاظو کې داسي فرق بیان کړی دی چې د خسوش معنی د لرګي نه پوستکی ويستل دی. او د خدوش معنی د نوکانو په ذریعې پوستکی ويستل دی او د کدح معنی په غاښونو باندې پوستکی ويستل دي. نو د قیامت په ورځ د سوال گرو احوال د تفاوت په وجه د هغوی دا مختلف احوال وي.

مایغنیه: یعنی کوم مال چې د دې لپاره کافي وي او سوال کول حرام ؤو د دې مقدار څومره دی. نو نبی کریم ﷺ د دې په تفسیر کې پنځوس درهمه فرمایل. د دې تفصیل د باب په ابتدا کې تیر شوی دی.

﴿۱۳﴾ وَعَنْ سَهْلِ بْنِ الْحَنْظَلِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ سَأَلَ وَعِنْدَهُ

سهل ابن حنظليه رَحْمَةُ اللَّهِ عَنْهُ ابي چې نبی کریم ﷺ فرمایل کوم سړي سوال کوي او دده سره دومره

مَا يُغْنِيهِ فَإِنَّمَا يَسْتَكْرِ مِنَ النَّارِ.

مال وي چې د مالداره کړي خوددې باوجود هم سوال کوي نو گویا چې دا اور غواړي (کوم سړي چې بغیرد

ضرورت او حاجت نه په غوښتلو سره مال غواړي او جمعہ کوي یې نو گویا چې هغه دوزخ اور جمعہ کوي)

قَالَ النَّفِيلِيُّ . وَ هُوَ أَحَدُ رَوَاتِهِ فِي مَوْضِعٍ آخَرَ:

نفیلي رَحْمَةُ اللَّهِ چې د دې حدیث په راویانو کې یو دی یو بل ځای کې (یعنی یو بل روایت کې) نقل کوي چې

وَمَا الْغَنَى الَّذِي

د نبی کریم ﷺ نه پوښتنه وکړی شوه چې د مالداره کیدو حد څه دی؟ چې د هغې په شتون کې د

(۱) أخرجه ابوداود في السنن ۲۷۷۰، رقم الحديث ۱۶۲۶، والترمذي في السنن ۳/۴۰ رقم الحديث ۱۶۵۰، والبيهقي ۵/۹۷، رقم الحديث ۱۸۱۰.

الحديث ۲۵۹۲، وابن ماجه ۱/۵۸۶ رقم الحديث ۱۸۱۰.

لَا يَنْبَغِي مَعَهُ الْمَسْأَلَةُ ؟ قَالَ : قَدَرُ مَا يُغَدِّيهِ وَ يُعْشِيهِ . وَ قَالَ

خلکو نه غوښتل ممنوع دي. نبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل: د سحر او ماښام په قدر. نقل کړې دي نفيلي رَحْمَةُ اللَّهِ

فِي مَوْضِعٍ آخَرَ : أَنْ يَكُونَ لَهُ شِبَعٌ يَوْمٍ أَوْ لَيْلَةٍ وَ يَوْمٍ (۱).

په يو بل ځای کې (يعنې د نبي عَلَيْهِ السَّلَام جواب داسې) چې دده سره خواږه وي د يو شپي او يو ورځي

(راوي ته شک دی چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يوه ورځ فرمايلي ده او که يوه شپه يې فرمايلي ده).

توضیح: ما يغديه ويعشيه: يعنې د سحر او د ماښام په قدر مال موجود وي نو سوال کول حرام دی لکه څنگه چې مخکې تير شوي دي چې د خلکو احوال مختلف کيدلو په وجه په حديثونو کې د مالداره او د فقير په بيان کې فرق راغلی دی. دا څه حقيقي تضاد يا تعارض نه دی. د حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په روايت کې د مالداره کيدلو لپاره د پنځوس دراهمو ذکر دی. (المراقات: ۴/۳۵۷).

امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ، عبد الله ابن مبارک رَحْمَةُ اللَّهِ او اسحاق بن راهوي رَحْمَةُ اللَّهِ په همدې روايت باندې عمل کړی دی. او همدغه يې خپل مسلک دی. اما ابو حنيفه رَحْمَةُ اللَّهِ د بحث د لاندې د سهل بن حنظليه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په روايت باندې خپل مسلک قائم کړی دی. ځينو علماؤ د عطاء بن يسار روايت معمول به جوړ کړی دی. چې په هغې کې څلويښت درهمه دي.

﴿۱۳﴾ وَعَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ رَجُلٍ مِنْ بَنِي أَسَدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

عطاء بن يسار قبيله بن اسد د يو کس نه نقل کوي چې هغه وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل تاسو

مَنْ سَأَلَ مِنْكُمْ وَ لَهُ أَوْقِيَةٌ

کې چې يو کس د يو اوقيه (يعنې څلويښت درهمه) ياد دې نرخ (په حساب سره زراو ديانورڅه) مالک وي

أَوْ عَدْلُهَا فَقَدْ سَأَلَ الْحَاقًا (۱).

او د هغې باوجود يې د خلکو نه غواړي نو هغې گویا کې بطريق الحال سوال وکړو.

په اضطراري حالت کې سوال کول جائز دی

﴿۱۴﴾ وَعَنْ حُبَيْشِ بْنِ جُنَادَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ الْمَسْأَلَةَ لَا تَحِلُّ

حُبْشِي بن جناده رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل سوال کول جائز نه دي د مالداره

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۲/۲۸۱، رقم الحديث: ۱۶۲۹، وأحمد في المسند ۴/۱۸۰.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۲/۲۷۸، رقم الحديث: ۱۶۲۷، والنسائي ۵/۹۸، رقم الحديث: ۲۵۹۶، وأحمد في المسند ۵/۱۳۰.

لِغْنِيٍّ وَلَا لِذِي مِرَّةٍ سَوِيٍّ إِلَّا لِذِي فَقْرٍ
دپاره اونه دتندرسته اودصحيح الاعضاء لپاره خود فقير لپاره سوال کول حلال دی لکه (غربت او ولگي
مُدْقِعٍ أَوْ غُرْمٍ مُفْطَعٍ
په) زمکه راغورخولی دی، دغه شان دقرضداري لپاره هم سوال کول حلال دی چې دروند قرض پرې وي
وَمَنْ سَأَلَ النَّاسَ لِيُثْرِيَ بِهِ مَالَهُ : كَانَ
(یاد وساتې) کوم سړی چې فقط ددې لپاره دخلکو نه سوال کوي چې مال او زریې ډیر شي نو وي به
خُبُوشًا فِي وَجْهِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ رَضْفًا يَأْكُلُهُ مِنْ جَهَنَّمَ
دا سوال په شان دزخم دده په مخ دقیامت په ورځ اودغه شان په دوزخ کې به گرم کانړي دده خواره جوړ شي
فَمَنْ شَاءَ فَلْيَقُلْ وَ مَنْ شَاءَ فَلْيَكْثُرْ ^(۱)
اوس که څوک لږ سوال کوي او که څوک ډیر سوال کوي.

توضیح: مِرَّة: قوت او طاقت ته وايي. مراد دادی چې د بيماری نه خالي وي. (المراقات: ۴/۳۵۸).

سوی: يعنې په اندامونو روغ وي. (المراقات: ۴/۳۵۸).

مدقع: د باب افعال نه دی دقعاء خاوري ته وايي يعنې دو مره ډیر فقير وي چې غربت هغه په زمکه راغورخولی وي. (المراقات: ۴/۳۵۸).

غرم: يعنې قرضداري وي. (المراقات: ۴/۳۵۸).

مفطع: تباه کونکی قرض. (المراقات: ۴/۳۵۸).

یثري: ای لیکثر ماله يعنې د ذخيره کولو او د مال د ډیرولو لپاره سوال کوي. (المراقات: ۴/۳۵۸).

رضفاً: را باندي فتحه ده ض ساکن دی. هغه کانړي چې ښه ډیر گرم کړی شوی وي يعنې گرم کانړي به خوري. (المراقات: ۴/۳۵۸).

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۱۳/۳ رقم الحديث: ۶۵۳.

په خپل لاس گټونکي مال کې برکت دی

﴿۱۵﴾ وَ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

انس رضي الله عنه وايي چې (يوه ورځ) د انصارو نه يو کس د نبی کریم صلی الله علیه و سلم په خدمت کې حاضر شو او د

يَسْأَلُهُ فَقَالَ : أَمَا فِي بَيْتِكَ شَيْءٌ ؟ قَالَ

يو شي سوال يې وکړو نبی کریم صلی الله علیه و سلم ورته وويل چې آیا ستا په کور کې هېڅ نشته؟ ده وويل چې

بَلَى جِلْسٌ نَلْبَسُ بَعْضُهُ وَ نَبْطُ بَعْضُهُ وَ قَعْبٌ

صرف يوه ډبله کمبله ده چې څه برخه يې په ځان خوروم او څه د ځان نه لاندې خوروم ددې نه بغير يوه پيال

نَشْرَبُ فِيهِ مِنَ الْمَاءِ . قَالَ : أَتَيْتَنِي بِهِمَا قَالَ فَأَتَاهُ بِهِمَا

همه ده چې هغې کې او به څوک نبی صلی الله علیه و سلم ورته وفرمايل هغه دواړه راوړه. دواړه شيان يې راوړل نبی

فَأَخَذَهُمَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدَيْهِ وَقَالَ : مَنْ يَشْتَرِي هَذَيْنِ ؟

عليه السلام ته نبی صلی الله علیه و سلم دواړه شيان لاس کې واخستل او وي فرمايل چې داشيان به څوک واخلي؟

قَالَ رَجُلٌ أَنَا آخِذُهُمَا بِدَرَاهِمٍ قَالَ :

يو کس وويل چې "زه دا دواړه شيان په يو درهم باندې اخستلو ته تيار يم. نبی صلی الله علیه و سلم وفرمايل داشيان

مَنْ يَزِيدُ عَلَي دَرَاهِمٍ ؟ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا قَالَ رَجُلٌ أَنَا آخِذُهُمَا

به د يو درهم په ډيرو باندې اخستونکی څوک دی؟ دا يې دوه درې ځل وويل يو کس وويل چې زه دا دواړه

بِدَرَاهِمَيْنِ فَأَعْطَاهُمَا إِيَّاهُ وَ أَخَذَ الدِّرَاهِمَيْنِ فَأَعْطَاهُمَا الْأَنْصَارِيَّ

شيان په دوه درهمو اخلم نبی صلی الله علیه و سلم دا دواړه شيان، دې کس ته ورکړل او ورپې کړل دوه درهمه هغه انصاري

وَ قَالَ : اشْتَرِ بِأَحَدِهِمَا طَعَامًا فَأَتَيْتُهُ إِلَى أَهْلِكَ

ته او ورته وي وويل چې دې کې (يو درهم باندې د) خوراک (سامان) واخله او کور وولاته يې ورکړه او

وَ اشْتَرِ بِالْآخَرِ قَدُومًا فَأَتَيْتَنِي بِهِ

بل درهم باندې تېرگي واخله او ماته يې راوړه هغه کس ته يې واخيستو او نبی صلی الله علیه و سلم ته يې راوړو. نبی

فَأَتَاهُ بِهِ فَشَدَّ فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عُوْدًا بِيَدَيْهِ ثُمَّ قَالَ لَهُ

عليه السلام په هغې باندې په خپل لاس مبارک سره مضبوط لرگي ولگولو او بيا يې ورته وويل چې (دا

أَذْهَبَ فَاحْتَطَبَ وَ بَيْعَ وَلَا أُرَيْتَكَ خَمْسَةَ عَشَرَ يَوْمًا
واخله او) لار شه لرگي (مات كره او) جمع يي كره او خرش يي كره او زه دي ونه گورم دلته دپنخلس ورخو
فَذَهَبَ الرَّجُلُ
پوري (يعني اوس دلته مه ايسار بېره خپل كار كې خان مشغول كړه او خواري كوه) نو هغه كس لار او
يَحْتَطَبُ وَ يَبِيعُ فَجَاءَهُ
لرگي به يي جمع كول او خرخول به يي (خه ورخي وروسته) كله چې هغه د نبي عليه السلام خواته راغلو نو د
وَ قَدْ أَصَابَ عَشْرَةَ دَرَاهِمَ فَاشْتَرَى بِبَعْضِهَا تَوْبًا وَ بِبَعْضِهَا طَعَامًا
لس درهمو مالک و نو هغه درهمو كې يي په خه باندي توبه واخستله او خه باندي يي غله واخستله. نبي
فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : هَذَا خَيْرٌ لَكَ مِنْ
عَلَيْهِ السَّلَامُ (دده حالت بدليدو باندي) وفرمايل چې دا صورت حال ستا لپاره بهتر دي په نسبت د هغه شي
أَنْ تَبِيءَ الْمَسْأَلَةَ نَكْتَةً فِي وَجْهِكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
چې (سبا) د قيامت په ورځ ته په داسي حال كې راشي چې سوال ستا په مخ باندي بدي نبناني (يعني
إِنَّ الْمَسْأَلَةَ لَا تَصْلُحُ إِلَّا لِثَلَاثَةٍ
زخم د) په صورت كې وي. او (دا خبره ياد وساته چې) فقط د درې قسمه خلكو سوال كول مناسب دي:
لِذِي فَقْرٍ مُدْقِعٍ أَوْ لِذِي غُزْمٍ
يود هغه محتاج لپاره چې مفلسي هغه په زمكه راغورخولي وي دويم دهغه قرضداري لپاره چې دروند او
مُفْطَعٍ أَوْ لِذِي دَمٍ مُوجِعٍ . وَرَوَى ابْنُ مَاجَهَ إِلَى قَوْلِهِ : يَوْمَ الْقِيَامَةِ . ^(۱)
ذليلونكي قرض لاندي كړي وي او دريم د وينې خاوند ته چې كوم درد رسيدلي دي.

توضیح: جلس: تپت ته وايي دلته ډبل شادر ته ويل شوی دی حاباندي كسره ده. (المركات: ۴/۳۵۹).

قعب: پيالي ته وايي قاف باندي فتحه ده.

من يشترى هذين: بيع بالمزايده لپاره يعني د نيلام او بولي لپاره دا حديث اصل دی. (المركات

(۴/۳۵۹)

قدوما: قاف باندې فتحه ده تبرکي او تيشي ته وايي. (المراقات: ۴/۳۵۹).

نکته: ای علمه قبيحة بدبنکاريدونکی اورسوا کونکی داغ به وي. (المراقات: ۴/۳۶۰).

لذی غرم: قرض ته هم وايي او د څه مشکل په وجه تاوان برداشت کولو ته هم وايي (المراقات ۴/۳۶۰)
مفطع: ای ثقیل قبیح یعنی تباه کونکی قرض.

دمر مومع: یعنی چا مری کړی وي. دهغې دیت یې په خپله غاړه اخستی وي او هغه نشي پوره کولی.
چې دې په وجه تکلیف کې وي نو هغه سوال کولی شي چې د دیت روپی خلاصی کړي. مومع د مومع
نه د درد په معنی کې دی.

﴿۱۶﴾ وَ عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَنْ أَصَابَتْهُ			
ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې : نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل : کوم کس چې راگيروي په ولگي			
فَاقَةٌ	فَأَنْزَلَهَا	بِالنَّاسِ	
(یعنی سخت حاجت) کې او دخلکو مخکې (د شکایت په توگه یې) بیان کړي او دخپل حاجت دپوره کولو			
لَمْ تُسَدِّ	فَاقَتُهُ.	وَمَنْ	أَنْزَلَهَا بِاللهِ
خواهش وکړي نو دهغې حاجت به نه پوره کولی کېږي او کوم کس چې الله ته خپل حاجت بیان کړو نو الله به			
أَوْشَكَ	اللهُ	لَهُ	بِالْغِنَى
ورته زرفایده او اطمینان ورکړي په داسې صورت کې چې یا به ورته مرگ ورکړي (چې د دنیا د مشقتونو			
أَوْ	غِنَى	أَجَلٍ.	(۱)
او تکلیفونو نه خلاص شي او د خدای رحمت و مومي) یا به یې د څه ورځو لپاره مالداره کړي (چې خپل			
حاجت پوره کړي او اطمینان حاصل کړي).			

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۲/۲۹۶، رقم الحديث : ۱۶۱۵، والترمذي في السنن ۱/۱۸۷، رقم الحديث : ۲۳۲۶، وأحمد في المسند

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

د مجبوری په وخت کې د صالحینو نه سوال کول

﴿۱۷﴾ عَنِ ابْنِ الْفِرَاسِيِّ أَنَّ الْفِرَاسِيَّ قَالَ : قُلْتُ لِرَسُولِ اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ابن فراسی رحمه الله وایي چې (زما پلار مکرم) فراس رضي الله عنه نبي کریم صلی الله علیه و سلم ته عرض وکړو چې :

أَسْأَلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ ؟ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَا

يارسول الله! آيازه دخلکونه سوال کولې شم؟ نبي کریم صلی الله علیه و سلم وفرمايل چې نه (بلکي هر حاجت کې

وَ إِنْ كُنْتَ لَا بُدَّ فَسَلِ الصَّالِحِينَ .^(۱)

په خداي يقين ساته) خو که (د ډير سخت حاجت په وجه يې) وغواړي نو بيا يې د نیک بختو نه وغواړه.

توضیح : الصالحين: د دې نه نیک صالح او خیرخواه خلک مراد دي. چې که څوک مجبوره شوی وي نو د مجبوری په وجه د نیکانو خلکو نه او غواړه. دې کې فايده داده چې نیک سړي به دا سائل رسوانه کړي او په حلال عايد به د دې سره مرسته وکړي. دويمه فايده داده چې هغه به مسلسل د دې مجبوری د وسعت لپاره دعا کوي. ملا علی قاری رحمه الله ليکلي دي چې د بغداد ټولو فقيرانو به د امام احمد بن حنبل رحمه الله نه سوال کولو. د امام احمد بن حنبل رحمه الله دا حالت ؤو چې د محتاجه خلکو لپاره به د هغوی د سهولت لپاره د هغوی د کورونو دروازو مخي ته اوډه کيدلو. (المرقات: ۴/۳۶۲).

په نیکی کولو باندې اجرت اخستل جائز دی

﴿۱۸﴾ وَعَنِ ابْنِ السَّاعِدِيِّ أَنَّهُ قَالَ : اسْتَعْمَلَنِي عُمَرُ عَلَى الصَّدَقَةِ

ابن ساعدی وایي چې حضرت عمر فاروق رضي الله عنه زه د زکوٰۃ وصولولو لپاره مقرر کړم. نو کله چې زه فارغ

فَلَمَّا فَرَعْتُ مِنْهَا وَ أَذَيْتُهَا إِلَيْهِ أَمَرَ لِي

شوم د زکوٰۃ وصولولو نه او د زکوٰۃ مال مې عمر فاروق رضي الله عنه ته راوړسولو. نو هه حکم وکړو ماته د زکوٰۃ

بِعَمَالَةٍ فَقُلْتُ إِنَّمَا عَمِلْتُ لِلَّهِ

د وصولولو د اجرت، ماورته وويل چې مادا کار فقط د الله (درضا او د خوشحالی) لپاره کړی دي لهذا زما

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۳۰۰/۲، رقم الحديث: ۱۶۶۶، والنسائي ۹۵/۵، رقم الحديث: ۲۵۸۷، وأحمد في المسند ۳۳۴/۱.

وَأَجْرِي عَلَى اللَّهِ قَالَ خُذْ مَا أُعْطِيتَ

لپاره ددې ثواب د الله په ذمه دی حضرت عمر رضي الله عنه و فرمايل چې قبلوه هغه شي کوم چې تاته درکول

فَإِنِّي قَدْ عَمِلْتُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

کېرې ځکه د نبي کریم صلی الله علیه وسلم په زمانه کې ما د زکوة د وصولولو کار وکړو او نبي عليه السلام ماته د

فَعَمَلِي مِثْلَ قَوْلِكَ فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِذَا أُعْطِيتَ

هغې اجرت را کولو نو ما هم دغه عرض کړی و کوم اوس چې ته کوی نو نبي عليه السلام و فرمايل چې درکول

شَيْئًا مِنْ غَيْرِ أَنْ تَسْأَلَهُ فَكُنْ

شي يوشي تاته بغير د طلب کولو (او بغير د طمع) نه نو هغه واخله او وخوره او (کوم شي چې ستا د حاجت او

وَ تَصَدَّقْ. ^(۱)

ضرورت نه زيات وي نو) هغه د خداي لاره کې خيرات کړه.

په مقدسو ځايونو کې سوال کول منع دی

﴿١٩﴾ وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ يَوْمَ عَرَفَةَ رَجُلًا يَسْأَلُ النَّاسَ

د حضرت علي رضي الله عنه باره کې منقول دې چې ده د عرفې په ورځ يو کس د خلکو نه په سوال کولو باندې وليدو

فَقَالَ : أَيْ هَذَا الْيَوْمِ : وَ فِي هَذَا الْمَكَانِ تَسْأَلُ مِنْ غَيْرِ اللَّهِ ؟

نو هغه ته يې وويل چې (بد نصيبه) نن ورځ او په دې ځاي کې ته د خداي نه بغير د نورو خلکو نه سوال کوي

فَخَفَقَهُ بِالذَّرَّةِ. ^(۲)

بيا يې هغه کس په کورپه باندې ووهلو.

توضیح: فخرقه بالذرة: خفق و هلو ته وايي. دره کې دال باندې شد او کسره ده را باندې هم شد دی.

کورپي ته وايي. حضرت علي رضي الله عنه هغه کس ځکه په کورپه باندې ووهلو چې هغه بي همته په ميدان عرفات کې د الله پر ځاي د خلکو نه غوښتل شروع کړل.

ددې نه معلومه شوه چې حرمين شريفين او جوماتونو او مقدس ځايو کې فقط د الله نه سوال کول په کار

(۱) أخرجه أبوداود في السنن ۲/۲۹۶، رقم الحديث: ۱۶۱۷

(۲) رواه رزين.

دی. ددعا، د قلیدو په وخت کې د غیر الله غوښتل څومره بده خبره ده. (المراقات: ۴/۳۶۴).
 ملا علی قاری رحمه الله وایي چې شیخ بهاؤ الدین نقشبندی رحمه الله حج ته لاړو. چا ترې نه پوښتنه وکړه
 چې د حج په سفر کې دې کومه عجیبه خبره ولیده؟ ورته یې وویل چې ما په منی کې یو ځوان ولیدو چې
 اخیستل او خرڅول یې کول خو مسلسل د الله په یاد او ذکر کې مشغول و یوه لحظه د الله نه غافل و. بیا
 ما بیت الله کې د ملتزم سره پیوسته یو لوی عالم فاضل ولیدو چې هلته یې د دنیا سوال کولو. (المراقات
 ۴/۳۶۴).

بنده یو قاری صاحب ولیدو چې هر کال حج او عمري ته ځي. نوی مسلمان سړی دی هغه وایي چې ما یو
 ځل ملتزم د پاسه لاس کینخودو او د مجبوری په وجه مې د الله نه نسوار و غوښتل. نو ما ولیده چې دوه
 پونۍ زما په دواړه لاسونو کې راویدلي ما هغه استعمال کړي او څه مې بزرگانو ته ورکړي.

﴿۲۰﴾ وَ عَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : تَعَلَّمَنَّ أَيُّهَا النَّاسُ!
د عمر فاروق رضي الله عنه باريه کې منقول دې چې (خلک یې مخاطب کړل او) وي ويل چې ای خلکو! پوهه شی.
أَنَّ الطَّمَعَ فَقْرٌ وَ أَنَّ الْإِيَّاسَ غِنًى وَ أَنَّ الْمَرْءَ إِذَا يَتَسَّ عَنْ شَيْءٍ اسْتَعْفَى
طمع محتاجي ده او د سړو ناامیدي بي پرواهي ده انسان چې کله د یو شي نه ناامیده شي نوبې پروا شي
عَنْهُ . رواه رزين
ددې شي نه.

سوال نه کوونکو ته زیږي

﴿۲۱﴾ وَ عَنْ ثَوْبَانَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَنْ يَكْفُلُ لِي
ثوبان رضي الله عنه راوي دی چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایيل کوم سړی چې ماسره په دې خبره وعده وکړي
أَنْ لَا يَسْأَلَ النَّاسَ شَيْئًا فَاتَّكَفَلُ لَهُ بِالْجَنَّةِ ؟ فَقَالَ ثَوْبَانُ :
چې خلکو ته به لاس نه غوروي نو د قیامت په ورځ به د هغې د جنت ذمه واریم (ثوبان رضي الله عنه وایي چې)
أَنَا فَكَانَ لَا يَسْأَلُ أَحَدًا شَيْئًا. (۱)
ما وعده وکړه چې زه به (کله هم) چاته لاس نه غورم نو ثوبان رضي الله عنه به چاته لاس نه غورولو (اگر که څومره به هم په تنگدستی کې راگیر شوم).

(۱) أخرجه أبوداود في السنن ۲/۲۹۵، رقم الحديث: ۱۶۱۳، وأحمد في المسند ۵/۲۷۵.

﴿۲۲﴾ وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: دَعَانِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَشْتَرِطُ عَلَيَّ:

ابو ذر رضی اللہ عنہ وایي چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم زه واغونبتم او دې خبره باندې راباندې اقرار وکړو چې

أَنْ لَا تَسْأَلَ النَّاسَ شَيْئًا قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ:

(کله به هم) د چانه خه شی نه غواړم. نو ما د دې خبرې اقرار وکړو. بیا نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل

وَلَا سَوْطَكَ إِنْ سَقَطَ مِنْكَ

چې کچرې ستا کوره ولو پږی نو د چانه یې مه غواړه (یعنې چاته یې در او چتولو لپاره مه وایه) بلکې په

حَقِّي تَنْزِلَ إِلَيْهِ فَتَأْخُذَهُ. (۱)

خپله د سورلی نه کوز شه او هغه را اوچت کړه.

توضیح: وهو يشترط علي: حالت اضطراري کې ژوند بچ کولو لپاره سوال کول او ژوند بچ کول ضروري

دی. پاس دواړه حدیثونو کې چې د سوال نه کولو کومه خبره شوي ده دا د حال اضطراري نه بغير صورت

دی. حالت اضطراري کې خو "الضرورات تبيح المحظورات" باندې به عمل کېږي. او د ژوند بچ کولو

حد پورې به غونبته کېږي. د ذخيره کولو لپاره به نه وي. (المراقات: ۴/۳۶۵).

باب الانفاق و کراهية الامساك

د مصرف کولو او د بخل نه کولو بيان

قال الله تعالى: ﴿وَأَنْفِقُوا مِنْ مَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَّ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَا أَخَّرْتَنِي إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقَ وَأَكُن مِنَ الصَّالِحِينَ﴾ (سورة المنافقون آيت: ۱۰).

اسلام انسان ته اعلى اخلاق بنائى. او هر مسلمان د اعلى معيار انسان جوړول غواړي. د همغه بنو اخلاقو نه دا دې چې يو باسوده انسان د بل غم زده انسان همدردي او مرسته وکړي او د وسعت او راحت په وخت کې خپل مصيبت زده ورور هير نه کړي. د اسراف نه ځان وساتي او د حق په لاره کې د انصاف لمن د لاسه ورنه کړي. نه داسي بخیل شي چې مخلوق ترې نه کرکه وکړي او نه دومره اسراف کونکى شي چې خالق ترې نه ناراضه شي.

دلته په خبره ښه ځان پوه کړى چې نبي کریم ﷺ د انفاق فی سبيل الله او خپل ځان باندې د مصرف کولو باره کې يو معيار د خپل ځان او د خپل اهل بيت لپاره جوړ کړى ؤ. او يو معيار يې د امت د عامو خلکو لپاره وضع کړى دى. هر مسلمان ته په کار ده چې هغه په دې کې فرق وکړي. کوم معيار چې نبي کریم ﷺ د خپل ځان لپاره مقرر کړى دى په هغې کې د تللو کوشش ونه کړي بلکې د خپل معيار پابندي وکړي. تفصيل راروان دى.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

﴿۱﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَوْ كَانَ لِي مِثْلُ أُحُدٍ ذَهَبًا

ابو هريره رضى الله عنه راوي دى چې نبي کریم ﷺ وفرمايل: که ماسره دا حد په اندازه سره زره هم وى نو

لَسَرَنِي أَنْ لَا يَمُرَّ عَلَيَّ ثَلَاثُ لَيَالٍ وَ عِنْدِي مِنْهُ شَيْءٌ إِلَّا شَيْءٌ

مابه دانه وى خوښه کړى چې درې شپې تيرې شي او هغه ټول سره زراو ياد هغې څه برخه بغير د قرض د ادا

أَرْصَدُهُ لِدَيْنٍ. ^(۱)

کولو لپاره زما سره موجود وي.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۰۵، رقم الحديث ۲۳۸۹، ومسلم في صحيحه ۱۸۷۲، رقم الحديث ۳۱، ۹۹۱، وابن ماجه ۱۳۸۲، ۲

رقم الحديث: ۴۱۳۲، وأحمد في المسند ۲۵۶۲

دسخي دپاره د فرښتو دعاء او دبخیل دپاره د فرښتو بد دعاء

﴿۲۶﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَا مِنْ يَوْمٍ يُضْبِحُ الْعِبَادُ فِيهِ
ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: هره ورځ د سهر په وخت کې دوه
إِلَّا مَلَكَانِ يَنْزِلَانِ فَيَقُولُ أَحَدُهُمَا: اللَّهُمَّ أَعْطِ
فرښتي را کوزېږي هغې کې يوه فرښته نو (دسخي لپاره) دادعا کوي چې الله دې مصرف کونکو ته بدله
ورکړي (يعني کوم کس چې خپل مال مصرفوي هغې له دې ډيره بدله ورکړي چې په دنيا کې ورته د
مُنْفِقًا خَلْفًا وَ يَقُولُ الْآخَرُ:
مصرف کولونه ډير مال ورکړي يا په آخرت کې ورله بدله ورکړي) او دويمه فرښته (دبخیل لپاره) دا خيره
اللَّهُمَّ أَعْطِ مُنْسِكًا تَلْفًا. ^(۱)
کوي چې ای الله! بخیل ته تلف (نقصان) ورکړي (يعني کوم کس چې مال او دولت جمع کوي او جائز
خاې کې يې نه مصرفوي بلکې بي خايه کې مصرفوي نو دهغې مال ضايع کړي).

توضیح: منفقاً: "ای من محله في محله" یعنی په صحیح طریقه یې وگټلو او صحیح خاې کې یې مصرف کړو.

خلفاً: "ای عوضاً في الديناً وبدلاً في العقبى" یعنی په دنيا کې، ورله بدله ورکړي او په آخرت کې دهغې ثواب ورکړي. (المراقات: ۴/۳۶۶).

منسکا: ای من خيرة لغيره. یعنی په ظاهر توگه دهغه مال برباد کړي يا په معنوي باطني سره هلاک کړي. چې په دې کې، شيخ برکت پاتې نه شي. داد فرښتو دعاء او ښيږي دي، نو هر انسان ته سوچ کول په کار دي، ښه په ژور فکر سره دې سوچ وکړي چې هغه د کومې دعا مستحق جوړېږي. په دې حديث کې د قرآن کریم دې آيت ته اشاره ده: (وَمَا أَلْفَقْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ) (سورة سبأ: ۳۹).

تَلْفًا: ای هلاک المال حساً او معنی.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۰۴۳، رقم الحديث ۱۱۱۲، ومسلم في صحيحه ۷۰۰۲ رقم الحديث ۵۷، ۱۰۱۰، وأحمد في المسند

د سخاوت فائده

﴿۳﴾ وَ عَنْ أَسْمَاءَ قَالَتْ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَلْفِيقِي وَلَا تُخْصِي
اسماء رضی اللہ عنہا و ایی چې نبی کریم صلی اللہ علیه و سلم ورته و ویل چې خپل مال مصرفوه او دامه شمیره چې خومه
فِيْخْصِيَّ اللَّهُ عَلَيْكَ
مصرف کړم او څه مصرف کړم گیني الله به ستا باره کې شمیر و کړي او کوم مال چې ستا د ضرورت نه دی و یو
وَلَا تُؤْعِي فَيُؤْعِي اللَّهُ عَلَيْكَ
هغه د حاجت مندو نه مه حصاروه که نه وي الله به خپله ورکړه ستا نه حصاره کړي. او چې خومه دې په
أَرْضَيْني مَا اسْتَطَعْتِ. (۱)
وس کې وي د الله په لاره کې مصرف کوه.

توضیح: ولا تخصی: یعنی د الله په رضایې مصرف کړه او ځان سره یې د شمیرولو لپاره مه پرېږده. ځکه الله به هم د شمیر معامله در سره شروع کړي. د دې لفظ دویم مطلب دا دی چې د مصرف کولو په وخت کې شمیر مه کوی چې ما دومره مصرف کړل. ته به دا خیال کوي چې ما ډیر مصرف وکړو خو بیا به د مصرف کولو نه منع شي. نو الله به هم خپله ورکړه په تا باندې بنده کړي. دا معنی د حدیث د دواړو جملو لپاره ډیره مناسب ده. (المراقات: ۴/۳۶۶).

ولا تؤعی: دا د باب افعال نه دی. ایعاً د محفوظ کولو په معنی کې دی. چې هر یو شي په لخوا کې کيږدې شي چې محفوظ وي. یو حدیث کې د "یوکی" الفاظ راغلي دي. یعنی یوه بوجی کې یې کېږدي او پرې پسي و تړي گیني الله به هم داسې در سره وکړي. مطلب دا چې د وسعت په مطابق مال د فقیر نه مه منع کوی گیني الله به د نورې ورکړې دروازه در باندې بنده کړي. (المراقات: ۴/۳۶۶).

ارضی: رضخ وړې تحفی ته وایي یعنی خومه چې دې په اوس کې وي نو مصرف کوه اگر که معمولی شی ولي نه وي.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۱۷۰، رقم الحديث ۲۵۹۱، ومسلم في صحيحه ۷۱۳/۲ رقم الحديث ۸۸-۱۰۲۹، وأحمد في المسند

﴿٤٤﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: أَنْفِقْ يَا ابْنَ

ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت کوي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل چې الله وایي: ای د آم خويه ته مصرف

آدَمَ أَنْفِقْ عَلَيْكَ ^(١).

کوه زه به په تا باندې مصرف کوم.

﴿٤٥﴾ وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا ابْنَ آدَمَ

ابو امامه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی وایي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: ای د آدَم او لاده! چې کوم مال ستاد

إِنْ تَبَدَّلِ الْفَضْلَ خَيْرٌ لَكَ

ضرورت نه زیات وي هغه (د خدای درضا لپاره) مصرف کړه. ستا لپاره (به دنیا او آخرت کې) بهترو وي.

وَ إِنْ تَنْسِكُهُ شَرٌّ لَكَ وَلَا

اودا منع کول (یعني نه مصرفول) د الله په نزد هم او د بنده گانو (په نزد هم) ستا لپاره بده ده او نشته هیڅ

تَلَامٌ عَلَى كَفَافٍ

ملا میتا د کفایت په اندازه مال باندې او (کوم مال چې ستاد حاجت نه ډیروي د هغې د مصرفولو په

وَأَبْدًا بِمَنْ تَعُولُ ^(١).

سلسله کې د) خپل اهل و عیال نه شروع کوه.

توضیح: وَلَا تَلَامٌ عَلَى كَفَافٍ: یعنی ژوند د بقاء لپاره د حاجت په قدر مال جمع کولو باندې هیڅ

ملا متیا نشته دی. مطلب دا دی چې د ژوند د بقاء څه جمع کول منع نه دی. دې کې کتل دا دی چې د هر

سړي حالت جلا وي نو ټول کسان به د خپل خپل احوالو مطابق د ژوند د بقاء لپاره مال ساتلو کې څه باک

نشته دی. (المراقات: ۴/۳۶۸).

وَأَبْدًا بِمَنْ تَعُولُ: یعنی مصرف کولو کې هغه خلک مخکې کول په کار دي چې د چا په کفالت کې وي

لکه ښځه او ماشومان. دا ښه خبره نه ده چې خپل اهل و عیال محتاجه او فقیران وي او دا سړی یې په

(١) أخرجه البخاري في صحيحه ٤٩٧/٩، رقم الحديث: ٥٢٥٢، ومسلم في صحيحه ٦٩٠/٢ رقم الحديث: ٣٦٠٣٦. وأحمد في المسند

٢٤٢/٢.

(١) أخرجه مسلم في صحيحه ٧١٨/٢ رقم الحديث ١٠٣٦٩٧.

نورو باندي مصرفوي. (المركات: ۴/۳۶۸).

د کنجوس او دسخي مثال

﴿٦٦﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَثَلُ الْبَخِيلِ وَالْمُتَّصِدِقِ
ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرماییل: بخیل او د صدقه کونکي مثال دداسي
كَمَثَلِ رَجُلَيْنِ عَلَيْهِمَا جُنَّتَانِ مِنْ حَدِيدٍ
دوه کسانو په شان دی چې د هغوی په بدن باندي د اوسپني زغري وي او (د هغه زغرونه د تنگیدلو په
قَدِ اضْطَرَّتْ أَيْدِيهِمَا إِلَى تَدْيِيهِمَا وَ تَرَأَيْتَهُمَا فَجَعَلَ الْمُتَّصِدِقُ
وجه) ددو اړولاسونه دسیني او خټه داړخ سره پیوسته وي نو صدقه کونکی چې د صدقي کولو اراده کوي
كُلَّمَا تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ انْبَسَطَتْ عَنْهُ وَ جَعَلَ الْبَخِيلُ كُلَّمَا هَمَّ بِصَدَقَةٍ قَلَصَتْ
نود هغه زغره پرانیستلی شي او کله چې بخیل د صدقي کولو اراده کوي نو د هغه د زغري کرې نوري هم تنگي
وَ أَخَذَتْ كُلُّ حَلَقَةٍ بِمَكَانِهَا. (١)
شي. او خپل خاي باندي د یو بل سره ملاؤ شي.

توضیح: مثل البخيل والمتصدق: د دې حديث مطلب دادی چې کله سخی سړی د الله د رضا لپاره د مال مصرفونو اراده وکړي نو د الله توفیق او مرسته هغې سره شامله شي. نو د هغې سینه د صدقي لپاره فراخه شي. نو ښه ډیره صدقه ورکړي. گویا کې هغه د کنجوس د زغري کرې پرانیستلي او ازاد شو او صدقه یې وکړه. د دې برعکس چې کله یو کنجوس سړی د صدقي کولو اراده وکړي. نو دا چې د هغې په زړه کې جذبه رښتني نه وي نو د صدقي اراده کولو سره د هغې سینه نوره هم تنگه شي. او د صدقه کولو نه یې لاس او درېږي. نو ځکه هغه صدقه ور نه کړي. گویا کې د کنجوسی د زغري کرې دا کس ماتي نه کړی شوي. بلکې هغه کړي د هغې په بدن کې نور ورخني شوي. او داس سړی د صدقي د خیر نه محرومه شو.

جنتان: دا تشبیه ده د دې مفرد جنة دی زغري ته وایي په جیم باندي ضمه ده. (المركات: ۴/۳۶۸).

(١) أخرجه البخاري في صحيحه ٣٠٥٣، رقم الحديث ١١٤٤٣، ومسلم في صحيحه ٧٠٨٢ رقم الحديث ٧٥٠٢١، وأحمد في المسند

الله تعالی ظالم او کنجوس قومونه تباہ کړي دي

﴿۷۷﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "اتَّقُوا الظُّلْمَ فَإِنَّ الظُّلْمَ ظُلُمَاتٌ

جابر رضی اللہ عنہ راوي دی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرماییل "ظلم نه خان و ساتی خکه ظلم د اسبب د تیارو

يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ اتَّقُوا الشُّحَّ فَإِنَّ الشُّحَّ أَهْلَكَ

دی د قیامت په ورځ (چې ظالم به په کې سرگردانه گرځي) او د بخل نه خان و ساتی خکه بخل هغه خلک هلاک

مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ : حَبَلَهُمْ عَلَى أَنْ سَفَكُوا دِمَاءَهُمْ وَاسْتَحَلُّوا مَحَارِمَهُمْ".^(۱)

کړي دي چې ستاسو نه مخکې تیر شوي دي. د بخل په وجه یې مرګونه و کړل او حرام یې حلال کړل.

﴿۷۸﴾ وَعَنْ حَارِثَةَ بْنِ وَهْبٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : تَصَدَّقُوا

حارث ابن وهب رضی اللہ عنہ راوي دی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرماییل د خدای درضا لپاره خپل مال مصرف

فَإِنَّهُ يَأْتِي عَلَيْكُمْ زَمَانٌ يَمْسِي الرَّجُلُ بِصِدْقَتِهِ

کړی خکه په ژوند کې به یوه داسې زمانه هم راشي چې یو سړي د صدقي مال باهر راوباسي خوداسې کس

فَلَا يَجِدُ مَنْ يَقْبَلُهَا يَقُولُ الرَّجُلُ : لَوْ جِئْتُ بِهَا بِالْأَمْسِ

به ونه مومي چې دهغه صدقه قبوله کړي بلکې هر سړي به دا وایي چې که د صدقي د مال دې پروږ راوړی

لَقَبِلْتُهَا فَأَمَّا الْيَوْمَ فَلَا حَاجَةَ لِي بِهَا".^(۲)

وي نو ما به اخستی وي. نن خو زما د پته حاجت او ضرورت نشته دی.

توضیح: تصدقوا: یعنی د خدای شکر ادا کړي چې اوس صدقه اخستونکي شته دی. بهترین مصارفین موجود دي. په دې کې تاسو د الله رضا په خوشحالی سره تر لاسه کولی شئ. هغه وخت به څه کوی چې تاسو به د صدقي ورکولو کوشش کوی خو موقع او محل به نوي. خلکو کې به یو کس هم صدقه نه قبلوي. د دې وجه به دا وي چې یا به ټول خلک مالداره شي یا به د زړه نه داسي مالداره شي چې د مال میلان به یې په زړونو کې نه وي. علماو لیکلي دي چې د دې نه د حضرت مهدي رحمه الله د ظهور طرف ته اشاره ده. (المرقات: ۴/۳۷۰).

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۱۹۹۶۱ رقم الحديث ۵۶ ۲۵۶۸. وأحمد في المسند ۳ ۲۲۳

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۸۱۳ رقم الحديث ۱۱۱۱. ومسلم في صحيحه ۷۰۰۲ رقم الحديث ۵۸ ۱۰۱۱. وأحمد في المسند

د مرگ نه مخکې د صدقې ډیر لوي اجر دی

﴿۹﴾ وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَجُلٌ : يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ الصَّدَقَةِ أَكْبَرُ أَجْرًا ؟
ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې يو کس وويل چې يا رسول الله! د ثواب په اعتبار کومه يوه لويه صدقه ده؟
قَالَ : " أَنْ تَصَدَّقَ
نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته وفرمايل (افضله صدقه هغه ده چې) ته د خداي په لاره کې هغه مال مصرف کړي
وَ أَنْتَ صَحِيحٌ شَحِيحٌ تَخْشَى الْفَقْرَ وَ تَأْمَلُ الْغِنَى
چې ته تندرسته يې او د مال د جمعه کولو حرص لري فقر او ولگي نه وي پرې او د دولت د حصول اميد وار
وَلَا تُنْهَلُ حَتَّى إِذَا بَلَغَتِ الْخُلُقُومَ قُلْتَ :
يې (يادساته د خيرات په معامله کې) تاخير مه کوه تردې چې مرگ ستا تالوته راوړسېږي او ته دا وينا شروع
لِفُلَانٍ كَذَا وَ لِفُلَانٍ كَذَا وَ قَدْ كَانَ لِفُلَانٍ (۱)
کړي چې دومره د فلاني لپاره دی او دومره مال د فلاني لپاره دی حال دا چې دا مال د فلاني دی.

توضیح: وانت صحیح شحیح: یعنی د ټولو غوره صدقه هغه ده چې هغه ته په داسې حال کې صدقه کړي چې کله ته تندرسته يې او ښه بخیل يې. مطلب دا دی چې د صحت مند سړي د لويې عمر اميد وي او د لوي او اوږد عمر په اميد کې د مال جمعه کولو باندې ښه حرص شي. داسې حالت کې مصرف کول د ډیر اجر سبب دی.

وتخشى الفقر: یعنی شیطان د هر وخت فقر، ولگي او مجتاجی نه وي ویرول کوي او نفس هم وسوسه اچوي نو داسې حالت کې هم مصرف کول د لوي ثواب سبب دی. دا جمله "خبر بعد خبر" هم کیدی شي او دا حال هم کیدی شي. (المراقات: ۴/۳۷۰).

وتأمل الغنى: مېدم مضموم دی. ای تطمع و ترجو یعنی د زړه نه د مالداره کیدو او مالداره پاتې کیدل غواړي داسې حالت کې مصرف کول هم د لوي اجر سبب دی. (المراقات: ۴/۳۷۱).

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۸۱۳، رقم الحديث ۱۱۱۹، ومسنه في صحيحه ۷۱۶۲ رقم الحديث ۹۲، ۱۰۳۲، وأحمد في المسند

ولا تمهل: داپه ماقبل باندي عطف دی او مستقل کلام دی چې صدقه داسې مؤخر کوی چې مرگ رانزدې شي نو هلته بیا هوش کې راشي چې د مرگ په وخت کې وصیتونه شروع کړي. اوس خو ستاد وارشانو حق ستاد مال سره وتړل شو. اوس دا ویل چې دا مال د فلاني او د فلاني دی. حال دا چې هغه خو اوس د فلاني دی نو. (المقات: ۴/۳۷۱).

د الله تعالی په لاره کې ډیر مصرف کوونکي کامیاب دي

﴿۱۰﴾ وَ عَنْ أَبِي دَرٍّ قَالَ : انْتَهَيْتُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
ابو ذر رضی الله عنه وایي چې (یوخل) زه د نبی کریم صلی الله علیه و سلم په خدمت کې هغه وخت حاضر شوم کله چې نبی
وَهُوَ جَالِسٌ فِي ظِلِّ الْكَعْبَةِ فَلَمَّا رَأَى قَالَ :
کریم صلی الله علیه و سلم د کعبې د سیوري د لاندې ناست وکله چې د نبی علیه السلام نظریه ما ولگید و نو وی فرمایل
هُمْ الْأَخْسَرُونَ وَ رَبِّ الْكَعْبَةِ فَقُلْتُ : فِدَاكَ أَبِي وَ أُمِّي
د کعبې په رب مې دې قسم وي چې هغه خلک ډیر تاوانیان دي ما ورته وویل چې زما مور پلار په تا قریبان شه
مَنْ هُمْ ؟ قَالَ : " هُمُ الْأَكْثَرُونَ أَمْوَالًا إِلَّا مَنْ قَالَ :
خوک دې هغه خلک؟ نبی علیه السلام فرمایل هغه خلک چې مال جمع کوي خو (هغه خلک مستثنی دي) چې
هَكَذَا وَ هَكَذَا مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَ مِنْ خَلْفِهِ وَ عَنْ يَمِينِهِ وَ عَنْ شِمَالِهِ
خپل مال مصرفوي دخپل اخوا دیخوا او مخي ته. خپل بڼی او چپ اړخ ته (غرض دا چې په هر قسمه او
وَ قَلِيلٌ مَّا هُمْ" (۱).
هر څای کې د خدای درضا په خاطر) خوداسي خلک ډیر کم دي.

توضیح: الامن قال: حدیثونو کې او دغه شان محاوره عرب کې "قال" د اشارې لپاره ویل کېږي. یعنی چا سره مال ډیر وي او لوي سرمایه دار وي. او په نقصان او خساره کې دی. خو کوم سرمایه داران چې هري خوا یعنی بڼی، چپ او مخکې وروسته مصرف کوي نو هغه د هغې نه مستثنی دی. د "قال" لفظ د اشاره په معنی کې استعمالېږي. (المقات: ۴/۳۷۲).

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۲۴۱۱، رقم الحديث ۱۶۳۸، ومسلم في صحيحه ۶۸۶۲ رقم الحديث ۳۰، ۹۹۰، والترمذي في السنن ۱۲۳ رقم الحديث ۶۱۷، وأحمد في المسند ۱۵۲

الفصل الثاني

په عابد بخيل باندي د جاهل سخي فضيلت

﴿۱۱﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : السَّخِيُّ قَرِيبٌ مِنَ اللَّهِ
ابو هريره رضي الله عنه راوي دی وايي چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایيل "سخي د الله رحمت ته نژدی دی.
قَرِيبٌ مِنَ الْجَنَّةِ قَرِيبٌ مِنَ النَّاسِ بَعِيدٌ مِنَ النَّارِ . وَ الْبَخِيلُ
جنت ته نژدی دی خلکو ته نژدی دی (يعني ټولو ته گران وي) او د اور نه لېري دی خو بخيل (چې خپل
بَعِيدٌ مِنَ اللَّهِ بَعِيدٌ مِنَ الْجَنَّةِ بَعِيدٌ مِنَ النَّاسِ قَرِيبٌ مِنَ النَّارِ .
واجب حقوق هم نه ادا کوي) الله د رحمت نه لري دی جنت نه لري دی خلکو نه لري دی او اور ته نژدی دی.
وَ لَجَاهِلٌ سَخِيٌّ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنْ عَابِدٍ بَخِيلٍ. ^(۱)
بيشکه د الله په نزد د عابد بخيل نه جاهل سخي ډير گران دی.

توضیح: السخي: ددې نه مراد هغه سړی دی چې د الله درضا لپاره خپل مال مصرفوي. بد کارونو کې سخاوت مقصود نه دی. (المركات: ۴/۳۷۲).

قريب من الله: يعنى د الله رحمت ته نژدې وي.

قريب من الناس: دا چې هغه په فقيرانو او محتاجه خلکو باندې مصرف کوي نو د خلکو خوښ وي. يا هسي سخي سړی خلکو ته گران او محبوب وي. که په هغوی مصرف کړی هم نه وي. (المركات ۴/۳۷۳).

والبخيل: ددې بخيل نه هغه سړی مراد دی چې حق هم نه ادا کوي او نه زکوة ادا کوي. (المركات ۴/۳۷۳).

ولجاهل سخي: دلته جاهل د عالم په مقابل کې نه دی بلکې د جاهل سخي نه مراد هغه سړی دی چې فرائض خو ادا کوي خو ډير نوافل نه کوي. دغه شان د بخيل عابد نه مراد هغه سړی دی چې د فرائضو نه بغير ډير نفلونه هم کوي خو کنجوس وي. نو د دغه کثير النوافل کنجوس عابد نه هغه تارک النوافل سخي افضل او بهتر دی. چې مسلسل سخاوت کوي. (المركات: ۴/۳۷۳).

د تندرستی په وخت کې او د مرګ په وخت کې د صدقې تفاوت

﴿۱۲﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَأَنْ يَتَصَدَّقَ الْمَرْءُ

ابو سعید خدری رضي الله عنه راوي دی چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم و فرمایل مصرف کول د یو کس په خپل ژوند

فِي حَيَاتِهِ بِدِرْهِمٍ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَتَصَدَّقَ بِبِئْتَةٍ عِنْدَ مَوْتِهِ. (۱)

کې یو درهم د الله په لاره کې د ابهتر دی د ۱۰۰ درهمو مصرف کولو نه د خپل مرګ په وخت کې.

﴿۱۳﴾ وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَثَلُ الَّذِي يَتَصَدَّقُ

ابو درداء رضي الله عنه راوي دی چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم و فرمایل مثال دهغه سړي چې صدقه کوي په وخت

عِنْدَ مَوْتِهِ أَوْ يُعْتِقُ كَالَّذِي يُهْدِي

د مرګ کې یا غلام ازاد کړي دهغه سړي په شان دی چې یو کس ته داسې وخت کې تحفه (خواره) ولېږي

إِذَا شَبِعَ. (۲)

چې دهغې خیته ډکه شوي وي.

مؤمن بد اخلاقه او بخیل نه شي کیدي

﴿۱۴﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: حَضَلْتَانِ لَا تَجْتَمِعَانِ فِي مُؤْمِنٍ

ابو سعید رضي الله عنه راوي دی چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم و فرمایل "مؤمن کې دوه خصلته نه جمعې کېږي

الْبُخْلُ وَسُوءُ الْخُلُقِ. (۳)

یو بخل بل بد اخلاقي.

توضیح: لا يجتمعان: یعنی بد اخلاقي او کنجوسي دا دواړه بد خصلتونه یو مؤمن کې نه شي جمعه کیدلی.

سوال: دلته سوال دا دی چې په ډیرو مسلمانانو کې دوه خصلتونه یا په دې کې یو خصلت دی. آیا هغه مؤمن پاتې نه شو؟ (المراقات: ۴/۳۷۲).

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۲۸۸۳، رقم الحديث ۲۸۶۶.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۲۷۶۴، رقم الحديث ۳۹۶۸، والترمذي في السنن ۳۷۸۱، رقم الحديث ۲۱۲۳، والنسائي ۲۳۸۶، رقم الحديث ۳۶۱۱، وأحمد في المسند ۱۹۷.

(۳) أخرجه الترمذي في السنن ۳۰۲۱، رقم الحديث ۱۹۶۲.

جواب: د دې سوال جواب دا دی چې د مؤمن نه مراد کامل مؤمن دی. د دې خصلتونو والا کامل مؤمن نشي کیدلی. دویم جواب دا دی چې د دې دواړه خصلتونو مراد دا دی چې دا دواړه خصلتونه د مؤمن طبیعت ثانیه شوي دي. که د بشریت په تقاضا سره دا دواړه خصلتونه په یو مؤمن کې راشي او بیا ترې نه وځي او هغه پښیمانه شي نو دا کمال د ایمان منافي نه ده. د خلق حسن نه مراد هغه امور دي چې د کومو شریعت تعلیم ورکړی دی.

او د "بد خلقی" نه مراد دا دی چې د هغه کارونو خلاف ورزي وکړی شي چې د کومو اسلام تعلیم ورکړی دی. بهر حال په باب النفاق کې دا ویل شوي دي چې نفاق والا اخلاق یو مؤمن کې موندل کیدل هغه وخت دا منافق جوړوي، چې دا اخلاق هغې کې د طبیعت په توګه موجود وي. فقط شتون یې کافي نه دي. دا داسې دی چې د باب فتح لپاره د حرف حلقي کیدل ضروري دی. خو که حرف حلقي په یو باب کې موندلی شي نو د دې مطلب دا نه دی چې هغه باب فتح جوړه شوه. (المراقات: ۴/۳۷۴).

د بخیل د پاره سخت وعید

﴿۱۵﴾ وَعَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ خَبٌّ وَلَا

ابو بکر صدیق رضي الله عنه راوي دی چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم فرمایل: جنت ته به نه مکار دا خلبېري. او نه

بَخِيلٌ وَلَا مَنَّانٌ. ^(۱)

بخیل، نه د خدای په لاره کې مال ورکونکی او بیا د هغې نیکی زباتونکي.

توضیح: لا یدخل الجنة: د دخول نه مراد دخول اولی دی. چې بغیر د سزه نه به جنت ته نه دا خلبېري.

خب: بفتح الخاء وتشديد الباء سخت دوکه باز، مکار، عیار او شطارت ته ویل کېږي. د بخیل نه مراد هغه دی واجب حق ادا کولو کې بخل کوي.

مَنَّان: احسان زباتونکي ته وايي. دویمه معنی دا چې صله رحمي ماتونکي ته وايي دلته هم جنت ته د

نه دا خلیلو نه دخول اولي مراد دی. (المراقات: ۴/۳۷۵).

﴿۱۶﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: شَرُّ مَا فِي الرَّجُلِ

ابو هريره رضي الله عنه راوي دی چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم فرمایل: په انسان کې دوه خصلتونه بدتر دي: یو

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۳۰۳۴ رقم الحديث ۱۹۶۱ وأحمد في المستدرک

شُخَّ هَالِغٌ وَجُنُبٌ خَالِغٌ. وَسَنَدُ كُرْحَدِيكْ أَبِي هُرَيْرَةَ: لَا يَجْتَمِعُ الشُّخُّ وَالْإِيمَانُ فِي كِتَابِ الْجِهَادِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى^(۱)
د لوي درجي والا بخيل او بل لوي درجي والا نامردي.

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

﴿۱۷﴾ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ بَعْضَ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُلْنَ لِلنَّبِيِّ

عائشه رضي الله عنها وايي چې دنبي کریم صلی الله علیه وسلم په بي بيانو مطهراتو کې بعضو بي بيانو وويل نبي

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيْنَا أَسْرَعُ بِكَ لِحُوقًا ؟

کریم صلی الله علیه وسلم ته چې مونږ کې ته کومه یوه بي بي ستا سره زر ملاقات کوي؟ (یعني ستا سود و وفات نه

قَالَ : أَطْوَلُ لَكِنَّ يَدًا

وروسته به کومه یوه بي بي اول مړه کېږي؟) نبي کریم صلی الله علیه وسلم وفرمايل چې دچا لاسونه او پرده وي.

فَأَخَذُوا

(عائشه رضي الله عنها وايي چې دنبي عليه السلام ددې ارشاد اوریدو سره) دنبي عليه السلام بي بيانو راواخيستي

قَصَبَةً يَذْرَعُونَهَا فَكَانَتْ سَوْدَةً

دبانس ياد دورمې يوه ټوټه او لاسونه ناپ کول يې شروع کړل (دې ټولو کې) د سودې رضي الله عنها لاس

أَطْوَلَهُنَّ يَدًا فَعَلِمْنَا بَعْدُ

(چې دنبي کریم صلی الله علیه وسلم یوه بي بي وه) د ټولو نه اوږد لاس و خو وروسته مونږ ته معلومه شوه چې د

إِنَّا كَانَتْ طُولُ يَدِهَا الصَّدَقَةَ وَكَانَتْ أَسْرَعَنَا لِحُوقًا بِهِ

لاس داوږدوالي نه مراد صدقه وه او مونږ کې چې د ټولو نه اول چا دنبي کریم صلی الله علیه وسلم سره ملاقات وکړو

زَيْنَبُ

(یعني دنبي کریم صلی الله علیه وسلم د مرگ نه وروسته چې اول څوک مړه شوه) هغه زينب رضي الله عنها وه او هغې

وَ كَانَتْ تُحِبُّ الصَّدَقَةَ . وَ فِي رِوَايَةٍ مُسْلِمٍ قَالَتْ .
به صدقي او خير اتونه کول ډير خوبول. او په مسلم کې دعائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا باره کې منقول دې چې نبی
قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَسْرَعُكُمْ لِحُوقِ
عَلَيْهِمُ السَّلَامِ (د ازواج مطهرات د پوښتني په جواب کې) وفرمايل چې تاسو کې ماسره زر ملاقات کونکي به
بَيْنَ أَطْوَلِكُنَّ يَدًا . قَالَتْ : وَ كَانَتْ
هغه وي چې د چالاس او برده وي. عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي چې (ددې په اوریدو سره) د نبی عَلَيهِمُ السَّلَامِ ازواج
يَتَطَاوَلْنَ أَيُّهُنَّ أَطْوَلُ يَدًا قَالَتْ كَانَتْ
مطهراتو خپل لاسونه ناپ کول شروع کړل. چې څوک به هغوی کې اوږدو لاسونو والا وي. نو د ټولو نه
أَطْوَلَنَا يَدًا زَيْنَبُ ؟ لِأَنَّهَا كَانَتْ تَعْمَلُ بِيَدِهَا وَ تَتَصَدَّقُ . (۱)
اوږده لاسونه د زينب رَضِيَ اللهُ عَنْهَا و ځکه هغې به ټول کارونه په خپل لاس کول او صدقي او خير اتونه به يې کول
توضیح: ددې نه معلومه شوه چې اهل لسان والا هم قرآن او حديث کې څېنې ځل د کلام اصلي حقيقت نه
شي موندلی. ځکه ضروري ده چې شرعي اصطلاحات او د هغې اطلاقات د يو ماهر استاذ نه زده کړی
شي. فقط په د لغتو په پوهه باندې اعتماد ونه کړی شي.
دلته طول يد امهات المؤمنین په ظاهري معنی باندې حمل کړو او خپل اندام يې ناپ کول شروع کړو.
حال دا چې شارع ددې نه د سخاوت اراده کړي وه. حضرت زينب رَضِيَ اللهُ عَنْهَا به د ام المساکين په لقب
ياديدله ځکه ډير سخاوت په کې ؤ په خپلو لاسونو به يې د څرمنې کار کولو. او بيا به يې هغه څرمني
خرخولي. او د هغې رقم به يې د الله په لاره کې خيرات کولو.
فاخذوا قصبه: يعنی ازواج مطهراتو بانس راواخستلو او په هغې يې خپل لاسونه ناپ کول شروع کړل.
دلته د اخذن صيفه په کار وه ځکه د مؤنث صيفه ده. خود تعظيم او د اکرام په توگه د مذكر صيفه
راوړی شوې ده. او داسې کېږي لکه زملوني کې ده.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۸۵۰۳، رقم الحديث ۱۱۲۰، ومسلم في صحيحه ۱۹۰۷، رقم الحديث ۱۰۱-۲۴۵۲.

دزکوة په ادا کولو کې د بنی اسرائیلو د یوسړي قصه

﴿۱۸﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ :

ابو هريره رضي الله عنه راوي دی چې نبي کریم صلی الله علیه و سلم و فرمایل (یو خل بنی اسرائیلو کې) یو کس (خپل زړه

قَالَ رَجُلٌ : لَأَتَصَدَّقَنَّ بِصَدَقَةٍ

یا خپل یو ملگري ته) وویل چې زه به (نن شپه د) خدای په لاره کې څه مال مصرفوم نو هغه (د خپل قصد او

فَخَرَجَ بِصَدَقَتِهِ فَوَضَعَهَا فِي يَدِ سَارِقٍ

ارادې مطابق) خیرات لپاره څه مال رایستلو (چې هغه مستحق ته ورکړي) او هغه دغه مال یو غل ته ورکړو

فَأَصْبَحُوا

(هغې ته معلومه نه وه چې دا غل دی چې دهغې په وجه د خیرات مستحق نه دی) کله چې سحرشو (او خلک

يَتَحَدَّثُونَ تُصَدِّقُ

خدای د الهام په وجه خپله دهغه غل نه خبر شول نو د تعجب په وجه یې) پیغورونه شروع کړل چې صدقه

اللَّيْلَةَ عَلَى سَارِقٍ فَقَالَ اللَّهُمَّ

ورکړې شوې ده نن شپه یو غل ته (کله چې صدقه کونکي ته هم حال معلوم شو نو) هغه وویل چې ای الله

لَكَ الْحَمْدُ عَلَى سَارِقٍ

همه تالره تعریف دی (سره ددې نه چې) د صدقې مال د یو غل په لاس ورغلی دی او بیایې وویل چې (نن

لَأَتَصَدَّقَنَّ بِصَدَقَةٍ فَخَرَجَ بِصَدَقَتِهِ

شپه به) بیا صدقه کوم (چې هغه مستحق ته ملاو شي) نو د صدقې په نیت یې بیا مال رایستلو او (دا ځل هم

فَوَضَعَهَا فِي يَدِ زَانِيَةٍ فَأَصْبَحُوا يَتَحَدَّثُونَ

د غلط فهمۍ په وجه) هغې یوې زناکارې ته په لاس ورکړو چې سحرشو نو خلکو بیا پیغورونه شروع کړل

تُصَدِّقُ اللَّيْلَةَ عَلَى زَانِيَةٍ فَقَالَ اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ

چې نن شپه خو یو زناکارې د صدقې مال ویوړو هغه سړي وویل چې ای الله! هم تالره تعریف دی (اگر که دا

عَلَى زَانِيَةٍ لَأَتَصَدَّقَنَّ بِصَدَقَةٍ

ځل) د صدقې مال یو زناکارې ته په لاس ورغلو او بیایې وویل چې (نن شپه به) بیا صدقه ورکوم نو ده بیا

فَخَرَجَ	بِصَدَقَتِهِ	فَوَضَعَهَا	فِي	يَدِي	غَنِي
د صدقې په نیت مال راوویستلو او (دا خل یې بیا په غلط فهمی کې) هغه د یو مالداره په لاس ورکړو.					
فَأَصْبَحُوا	يَتَحَدَّثُونَ	تُصَدِّقُ	اللَّيْلَةَ	عَلَى	غَنِي
چې سحر شونو خلکو بیا پیغورونه شروع کړل چې نن شپه یې یو مالداره ته د صدقې مال ورکړی شو. هغه					
فَقَالَ	اللَّهُمَّ	لَكَ	الْحَمْدُ	عَلَى	سَارِقٍ
سړي وویل ای الله! هم تالره تعریف دی (اگر که) غل، زناکاری او مالداره ته ملاؤ شو (کله چې هغه سړی					
فَأَيُّ	فَقِيلَ	لَهُ	أَمَّا		
اوده شونو) خوب کې ده ته وویل شو (چې تا خومره صدقې ورکړي دي ټولې قبولي شوي دي) ځکه د					
صَدَقَتُكَ	عَلَى	سَارِقٍ	فَلَعَلَّهُ	أَنْ	
صدقې مال چې کوم تا غل ته ورکړی دی (هغه بي فايدي او د ثواب نه خالي نه دی) امکان لري چې هغه					
يَسْتَعِفُّ	عَنْ	سَرِقَتِهِ	وَ	أَمَّا	الزَّانِيَةُ
په دې وخت کې دغلانه منع شوی وي او د صدقې مال چې تا زناکاری ته ورکړی دی امکان لري چې ددې					
تَسْتَعِفُّ	عَنْ	زِنَاهَا	وَ	أَمَّا	الغَنِيُّ
په وجه د زنا نه منع شوي وي او د صدقې مال چې کوم مالداره ته ورکړی دی امکان لري چې هغه ددې په					
يَعْتَبِرُ	فَيُنْفِقُ	مِمَّا	أَعْطَاهُ	اللَّهُ	وَأَلْفَظُهُ لِلْبُخَارِيِّ (۱)
وجه عبرت واخلې او الله چې هغې ته څه ورکړي دي هغه مصرف کړي. الفاظ د بخاری دي.					

توضیح: اللهم لك الحمد على السارق: د دې سړي باره کې خلکو تبصرې شروع کړي او وي ويل چې وروره يو صدقه کونکي څه بڼه صدقه کړي ده. غل ته يې ورکړي ده. هغه سړي خپله هم په دې باندې تعجب وکړو. خو الله تعریف يې مخکې وکړو چې د الله شکر هم ادا شي او بيا يې وفرمايل چې بسا د غل لاس ته صدقه ورغله؟ زه بيا به يې ورکړم داسې به يې هر ځل ويله.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۱۰۳، رقم الحديث ۱۱۲۱، وملم في صحيحه ۷۰۹۲ رقم الحديث ۷۸-۱۱۲۲، وأحمد في المسند

فاتی: خوب کھی هغی ته یوی فریستی او په نور څه طریقې سره ورته وویل شول چې تا کومې صدقې کړې دې هغه بیکاره نه تلي. اګر که زکوٰۃ ادا نه شو. هغه به بیا ادا کوي. خو کومو خلکو ته چې دې ورکړې دې دهغې به څه نا څه بڼه فايده وي. (المرقات: ۴/۳۷۸).

په زکوٰۃ ور کولو سره په مال کې برکت راځي

﴿۱۹﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: بَيْنَا رَجُلٌ بِفَلَاحٍ مِنَ الْأَرْضِ
ابو هريره رضي الله عنه د نبي كريم صلى الله عليه وسلم نه روايت کوي چې نبي عليه السلام وفرمايل يو کس د زمکې د ځنگل
فَسَمِعَ صَوْتًا فِي سَحَابَةٍ اسْتَقَى حَدِيقَةً فَلَانٍ
په يوه برخه کې ولاړ وو چې ده په وريخ کې او ازواوريدو چې ويونکي وايي چې د فلاني کس باغ خړوب کړه
فَتَنَعَّى ذَلِكَ السَّحَابُ فَأَفْرَغَ مَاءَهُ فِي حَرَّةٍ
بيا هغه وريخ يو طرف ته لاړ او (يو بل ځای کې) کارجنه زمکه باندې يې اوبه وړولي او هغه ټولي اوبه دهغه
فَإِذَا شَرْجَةٌ مِنْ تِلْكَ الشَّرَاحِ
لختونه (چې په دې زمکه کې وي) يولختي کې را جمع شوي بيا (هغه اوبه ديولختي په ذريعه يو طرف ته
قَدْ اسْتَوْعَبَتْ ذَلِكَ الْمَاءَ كُلَّهُ فَتَتَبَعَ الْمَاءَ
توبدلې) هغه کس هم دې اوبو پسې شاته شاته روان شو (چې وگوري چې دکوم سړي باغ نه دا اوبه رواني
فَإِذَا رَجُلٌ قَائِمٌ فِي حَدِيقَتِهِ يُحَوِّلُ الْمَاءَ
دې هغه څوک دی؟) ناڅاپه دغه کس يو سړي وليدو چې خپل پټي کې ولاړ دی او دييلچې په ذريعه دغه اوبه
يَسْحَاتِهِ فَقَالَ لَهُ يَا عَبْدَ اللَّهِ مَا أَسْبَكَ
(د باغ په بوتو کې) خوروي. هغه کس د باغ والانه وپوښتل چې ای د خدای بنده! ستا څه نوم دی؟ هغې
قَالَ فَلَانٌ الْأِسْمُ الَّذِي سَمِعَ فِي السَّحَابَةِ
ورته وويل چې زما فلانی نوم دی. او هغې ورته همغه نوم وويل چې کوم هغې په وريخو کې اوریدلی ؤ
فَقَالَ لَهُ يَا عَبْدَ اللَّهِ لِمَ تَسْأَلُنِي عَنِ اسْمِي فَقَالَ
بيا يې د باغ والانه پوښتنه وکړه چې خدای بنده! ته زما نوم پوښتنه ولي کوي؟ هغه کس ورته وويل چې

إِنِّي سَمِعْتُ صَوْتًا فِي السَّحَابِ الَّذِي هَذَا مَأْوَاهُ
زه يې ځکه پوښتنه کوم چې د دې وريځو دا اوبه دي. دې وريځو کې ما يو اواز واوريدل چې د يوونکي
يَقُولُ اسْتِ حَدِيقَةً فَلَانَ لِاسِيكَ
(دې وريځ ته) ويل چې د فلاني باغ خړوب کړه هغه هم ستانوم ؤ او (اوس ماته دا ووايه چې) ته په دې باغ
فَمَا تَصْنَعُ فِيهَا قَالَ
کې څه (خيرات) کوي (چې د هغې په وجه تاته دا فضيلت او بزرگي درکړې شوي ده) باغ والا ورته وويل
أَمَا إِذْ قُلْتَ هَذَا فَإِنِّي أَنْظُرُ إِلَى مَا يَخْرُجُ مِنْهَا
چې ته يې اوس پوښتنه کوي نو ځکه تاته يې وايم دې باغ کې چې څه پيداوار کيږي (اول) زه هغه گورم.
فَأَتَصَدَّقُ بِثُلُثِهِ وَ أَكُلُ أَنَا وَ عِيَالِي ثُلُثًا
بيا په هغې کې دريمه برخه د خداي په لاره کې مصرف کړم. يوه دريمه برخه زه او زما اهل و عيال خوري
وَ أُرِثُ فِيهَا ثُلُثَهُ. (۱)
او يوه دريمه برخه په دې باغ کې مصرف کړم.

توضیح: فلاة: صحرا او دشتي ته وايي.

فلان: وريځو نه د هغه سړي نوم واخستلی شو. خو نبي کریم ﷺ نوم وانخستلو. او د فلاني لفظ سره کنايه وفرمايل چې دغه شان د وريځو نه هغه اوريدونکي هم د هغه سړي نوم اوريدلی ؤو. خو د هغه باغ والا نه يې د هغې بيا وپوښتلو چې يقين او اطمينان يې شي. (المراقات: ۴/۳۸۰).

لاسيك: يعنې وريځ کې ستانوم اوريدلی ؤو. د دينه معلومه شوه چې هغې خپل نوم هغه پوښتنه کونکي ته وويل. (المراقات: ۴/۳۸۰).

اذا قلت هذا: يعنې دا د راز خبره ده خو ته په دې راز باندي خبر شوي نو اوس درته حقيقت وايم. (المراقات ۴/۳۸۰).

خلاصه دا چې هاتف غيبي د باغ والا نوم په صراحت سره اخستی دی. اوريدونکي اوريدلی دی. خود باغ والا مخي ته يې پتې کړې ؤې چې يقين يې وشي. بيا نبي کریم ﷺ په همدغه طريقه باندي

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۲۲۸۸:۴ رقم الحديث ۱۵ ۱۹۸۱. واحمد في المسند ۲۹۶۲

لفظ فلا سره د هغه کس تذکره و کړه.

د دوه ناشکرو او د یو شکر گزار قصه

﴿۲۰﴾ وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : إِنَّ ثَلَاثَةَ

د ابو هريره رضي الله عنه باره کې روايت دی چې ده د نبي کریم صلی الله علیه و سلم نه اوریدلي دي چې دري کسان وو

فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ أَبْرَصٌ وَأَقْرَعٌ وَأُعْتِيَ فَأَرَادَ اللَّهُ أَنْ يَنْتَلِيَهُمْ

په بنی اسرائیلو کې دوي کې یو خو برگی و دویم گنجی و او دریم رووند و الله په دوی امتحان کول و غوښتل

فَبَعَثَ إِلَيْهِمْ مَلَكًا

(چې د الله د نعمت شکر ادا کوي او که نه) نو دوی ته فرېسته (د فقیر په صورت کې) راو لېږله د افرېسته (اول)

فَأَتَى الْأَبْرَصَ فَقَالَ أَيُّ شَيْءٍ أَحَبُّ إِلَيْكَ قَالَ لَوْ نَحَسَنُ

برگی ته ورغلو او دده نه یې وپوښتل چې ستا کوم شی د ټولو نه ډیر خوښ دی؟ برگی وویل چې ښه رنگ

وَ جِلْدٌ حَسَنٌ وَ يَذْهَبُ عَنِّي الَّذِي قَدْ قَدِرَنِي

او د بدن بهترین خرمن او دغه شان د دې شي (یعنې برگوالی) نه خلاص شم ځکه د دې په وجه کرکه کوي

النَّاسُ قَالَ : فَسَحَّهُ

خلک د ما نه نبي علیه السلام فرمایيل چې (د دې په اوریدو سره) فرېستې د برگی په بدن باندې لاس راڅکلو

فَذَهَبَ عَنْهُ قَدْرُهُ وَ أُعْطِيَ لَوْنًا حَسَنًا وَ جِلْدًا حَسَنًا قَالَ

نودده برگوالی لار و هغې ته یې بهترین رنگ روغن او خرمن ورکړلی شوه. بیا فرېستې تپوس وکړو چې

فَأَيُّ الْمَالِ أَحَبُّ إِلَيْكَ قَالَ الْإِبِلُ أَوْ قَالَ الْبَقَرُ

(یو) اوس ستا کوم مال د ټولو نه ډیر خوښ دی؟ هغه کس ورته وویل چې اوبن یا غوا (د حدیث یو راوي

شك إسحق إلا أن الأقرع

ته) شک دی چې (د غوا لپاره) برگی وویلي و او یا گنجی ویلي و (بهر حال دا خو معلومه ده چې په

قَالَ أَحَدُهُمَا الْإِبِلُ وَ قَالَ الْآخَرُ الْبَقَرُ قَالَ فَأَعْطِيَ نَاقَةَ عَشْرَاءَ

دې کې یو: اوبن او بل د غوا لپاره ویلي و نبي علیه السلام و فرمایيل چې هغه سړي ته حامله اوښي ورکړی شوي

فَقَالَ بَارَكَ اللهُ لَكَ فِيهَا قَالَ :
بیا فریستی دادعا و کره الله دې ستا په دې مال کې برکت و اچوي. نبي کریم صلی الله علیه و سلم و فرمایل چې بیا
فَاتَى الْأَقْرَعَ فَقَالَ أَيُّ شَيْءٍ أَحَبُّ إِلَيْكَ قَالَ
فریسته گنجی له راغله او د هغې نه یې وپوښتل چې ستا کوم شی د ټولو نه ډیر خوښ دی؟ گنجی وویل
شَعْرٌ حَسَنٌ وَ يَذْهَبُ عَنِّي هَذَا الَّذِي قَدْ قَدَّرَنِي النَّاسُ .
چې ښه خائسته و یختان او دا چې د گنجی توب نه خلاص شم. خلک د دې په وجه زمانه کرکه کوي. نبي
قَالَ : فَمَسَحَهُ فَذَهَبَ عَنْهُ وَ أُعْطِيَ
کریم صلی الله علیه و سلم و فرمایل چې فریستی دده په سر لاس راخکلو او دده گنجی توب ختم شو او ورکړي شو
شَعْرًا حَسَنًا قَالَ فَأَيُّ الْمَالِ أَحَبُّ إِلَيْكَ
ورته بهترین و یختان. بیا فریستی د هغې نه وپوښتل چې (اوس) ستا کوم مال د ټولو نه خوښ دی؟ دې
قَالَ الْبَقْرُ فَأُعْطِيَ بَقْرَةً حَامِلًا قَالَ :
کس ورته وویل چې غواگانې. هغې ته بلاربي غواگانې ورکړې شوي. او فریستی ورته دعا هم وکره چې
بَارَكَ اللهُ لَكَ فِيهَا قَالَ : فَأَتَى الْأَعْمَى فَقَالَ أَيُّ شَيْءٍ
چې الله دې ستا په مال کې برکت و اچوي. بیا فریسته وړوند ته ورغله او د هغې نه یې وپوښتل چې ستا کوم
أَحَبُّ إِلَيْكَ قَالَ أَنْ يَرُدَّ اللهُ إِلَيَّ بَصْرِي فَأَبْصَرَ بِهِ النَّاسُ . قَالَ :
شی د ټولو نه خوښ دی؟ وړوند وویل چې ماته بینائی راکړه چې خلک پرې وینم. نبي صلی الله علیه و سلم و فرمایل
فَمَسَحَهُ فَرَدَّ اللهُ إِلَيْهِ بَصْرَهُ قَالَ فَأَيُّ
فریستی په هغې لاس تیرکړ او الله ورله بینائی ورکړه او بیا فریستی د هغې نه وپوښتل چې (اوس) ستا کوم
الْمَالِ أَحَبُّ إِلَيْكَ قَالَ الْغَنَمُ فَأُعْطِيَ شَاةً وَالِدًا
مال د ټولو نه خوښ دی؟ هغه وویل چې بیزی نود شود ووالی بیزی ورته ورکړی شوی (د هغې نه څه مودوه
فَأَنْتَجَ هَذَانِ وَ وَكَلَّ هَذَا قَالَ فَكَانَ لِهَذَا
وروسته) برگی او گنجی د اوبسانو او د غواگانو په ذریعې او وړوند د بیزو په ذریعې بچي ترلاسه کړل

وَإِذِ	مِنِ	الْإِبِلِ
(گویا که خدای دتولو په مال که برکت اچولی و) تردی چې د برگی د اوبانو نه یو ځنگل ډک شو.		
وَ لِهَذَا	وَإِذِ	مِنَ الْبَقَرِ وَ لِهَذَا
ځنګی دغواگانو نه یو ځنگل ډک شو او د پروند د بیزونو نه یو ځنگل ډک شو. بیا نبی علیه الصلاة والسلام و فرمایل		
ثُمَّ إِنَّهُ	أَنَّ	الْأَبْرَصَ فِي
(دهغې نه ورسته) فرېسته بیا برگی له په خپل (اولني) شکل او صورت کې راغله او هغې ته یې وویل		
رَجُلٌ	مُسْكِينٌ	قَدْ انْقَطَعَتْ
چې زه یو مسکین یم زما ټول سامان د سفر دوران کې ختمېږي ځکه (منزل مقصود ته) زما رسیدل امکان نه		
إِلَّا	بِاللَّهِ	ثُمَّ بِكَ
لري خو که د الله وړ کره او مهرباني شي اید هغې نه وروسته ته ذریعه شي (نوماد مشکل به اسان شي).		
أَسْأَلُكَ	بِالَّذِي	أَعْطَاكَ
لهذازه تاته هغه ذات وسیله کوم چې هغه تاته بڼه رنگ، بهترین خرمن، او مال ورکړی دی یو اوبن غواړم		
أَتَبْلُغُ	بِهِ	فِي
سَفَرِي فَقَالَ الْحَقُّوقُ كَثِيرَةٌ		
چې زما د سفر ذریعه پوره شي او زه خپل منزل ته صود ته ورسېږم. دې برگی وویل چې په ماحق ډیر زیات		
دی (یعنې فرېستی نه یې ځان خلاصون لپاره دروغ وویل چې زما دې مال ډیر حقداران دي. ځکه تاته		
فَقَالَ	لَهُ	كَأَنِّي
أَعْرِفُكَ أَلَمْ تَكُنْ		
أَبْرَصَ يُقَدِّرُكَ النَّاسُ		
هیڅ یو اوبن نه شم درکولی (فرېستی ورته وویل گویا زه تا پېژنم آیاته هغه برگی نه یې چې خلکو به درنه کرکه		
فَقِيرًا	فَأَعْطَاكَ	اللَّهُ
مَالًا فَقَالَ		
کوله او ته محتاجه او مجبوروي خو الله تاته (بهترین رنگ او شکل سره) صحت او مال درکړو برگی وویل		
إِنَّمَا	وَرِثْتُ	هَذَا
الْمَالَ كَابِرًا عَنْ كَابِرٍ فَقَالَ		
چې دا خبره نه ده بلکې دا مال خوماته دخپل پلار نیکه د طرف نه میراث کې ملاؤ شوی دی فرېستی ورته وویل		
أَنَا	سُئْتُ	هَدِينًا
فَصَيَّرَكَ اللَّهُ إِلَى مَا كُنْتَ .		
نه درو شون یې الله دې بیرته په هغه حالت کره په کوم کې چې منځې اخته وي (بیا برگی او مفلس شي)		

قَالَ : وَ أَنَّى الْأَقْرَعُ فِي صُورَتِهِ فَقَالَ لَهُ
نبي ځانته کلام فرمايل چې بيا فرېسته گنجي ته په هغه شکل او صورت کې راغله او هغې ته يې هم وويل چې
مِثْلَ مَا قَالَ لِهَذَا وَ رَدَّ عَلَيْهِ مِثْلَ مَا رَدَّ عَلَى هَذَا
څه هغه برکي ته ويلي ؤ نو گنجي همغه جواب ورکړو کوم جواب چې برکي ورکړی ؤ فرېستي گنجي ته هم
فَقَالَ إِنَّ كُنْتُ كَادِبًا فَصَيَّرَكَ اللَّهُ إِلَى مَا كُنْتُ .
وويل چې که ته دروغ ژنيې نو خداى دې تا همغه شان کړي لکه څنگه چې ته مخکې (گنجي او محتاج) وي
قَالَ : وَ أَنَّى الْأَعْمَى فِي صُورَتِهِ وَ هَيْئَتِهِ
نبي کریم صلی الله علیه و سلم فرمايل چې ددې نه وروسته فرېسته په هغه خپل اولني شکل او صورت کې راغله او
فَقَالَ رَجُلٌ مَسْكِينٌ وَ ابْنُ سَبِيلٍ انْقَطَعَتْ فِي الْجِبَالِ فِي سَفَرِي
هغه ته يې هم دغه وويل چې زه يومسکين انسان او مافريم زما د سفر سامان په سفر کې ختميدونکى دى
فَلَا بَلَاغَ لِي الْيَوْمَ إِلَّا بِاللَّهِ
نو ځکه نن (منزل مقصود ته) رسيدل په دې شکل کې امکان نه لري که د الله مهرباني راباندې ونه شي او د
ثُمَّ بِكَ أَسْأَلُكَ بِالَّذِي رَدَّ عَلَيْكَ بَصْرَكَ
هغې نه وروسته ته د هغې ذريعه شي. لهذا د هغه ذات واسطه درکوم چې بينائى تاته بيرته درکړي ده
شَاءَ أَنْبَلُغُ بِهَا فِي سَفَرِي فَقَالَ قَدْ
ستانه يوه بيزه غواړم چې دهغې په ذريعه خپل سفر پوره کړم وروند په (خنده تندي سره) وويل چې ييشکه
كُنْتُ أَعْمَى فَرَدَّ اللَّهُ إِلَيَّ بَصْرِي فَخُذْ مَا
زه يوړوند ؤم الله ماته زما بينائى بيرته را کړه لهذا (زما ټولې بيزې حاضري دي) دې نو واخله کومه چې
شِئْتَ وَ دَعْ مَا شِئْتَ فَوَ اللَّهُ
دې خوښه وي او کومه چې دې نه وي خوښه هغه پرېږده. ته چې څه هم غواړي په الله قسم! تانه به بيرته
لَا أَجْهَدُكَ الْيَوْمَ شَيْئًا أَخَذَتْهُ يَدُ اللَّهِ فَقَالَ
بيرته د ورکولو تکليف نه درکوم. (دې اوريدو سره) فرېستي وويل چې (تاته دې ستا مال مبارک وي) ته

أَمْسِكْ	مَالَكَ	فَأَنبَأْنَا	ابْتُلِيْتُمْ
خپل مال خپل ځان سره وساته. (زما ستا مال ته قطعاً ضرورت نشته دی) دا وخت خوتا سو فقط په امتحان کې مبتلا کړی شوی وي (یعنې الله ستا امتحان اخستی دی چې آیا هغه زور حال دې هم یاد یا نا؟ نو په			
فَقَدْ	رَضِيَ	عَنْكَ	وَ
امتحان کې کامیاب شوي) نو الله ستا نه راضي شو او ستا هغه (بدبخته) ملگري (یعنې برکي او گنجی			
سَخِطَ	عَلَى	صَاحِبَيْكَ	(۱).
ناشکره ثابت شول، ځکه هغوی) د الله په نزد مبعوض شول.			

توضیح: بني اسرائيل: معلومه شوه چې قصه په پخواني امتونو کې د درې کسانو وه. اقرع: د دې ترجمه اردو کې د گنجي په معنی کې کېږي. خود دې حقیقت ښاري خلک نه پېژني. په باندو کې به مخکې دا مرض وو چې د هلکانو په سر کې به مخکې داسي دانو او ننکو ناروغي وه. چې د سروینختان به او تل او خرمن به یې هم او تله او زخم به پاتې شو چې بدبوئی به ترې نه تلله. او کله به تر بلوغت پورې دا مریضتیا وه او خلک به ترې نه وړاندې تختیدل او د هغې نه به یې نفرت کولو او د گنجي نوم به یې ورته اخستلو. نن سبا د انگریزیت دور دی. کوم خلک چې سر گنجی کړي نو هغې پسي ټوقي کوي او گنجی (کتاسری) ورته وایي. دا گنجی بل دی او هغه گنجی بل دی. (المراقات: ۴/۳۸۱).

ملکاً: یعنې په انساني شکل کې هغوی له یوه فرښته راغله. یعنې مخکنو امتونو کې به داسي کیدل او عام به وو دې امت کې دا سلسله نشته دی. (المراقات ۴/۳۸۱).

الحيال: یعنې د سفر ټول اسباب او ذرائع کټ شوي. جبل پري ته وایي. (المراقات: ۴/۳۸۱).

ثم بك: یا بیا د سبب په توګه ستا د مرستي په ذریعه. دلته ثم راوړلو سره د اداب ښه خیال ساتلی شوی دی ځکه ثم د تراخي لپاره دی چې کلام پري جدا شو. که "وبك" وی نو په دې کې به د اشتراک فعل شک راتلی شو. چې د سوء ادب خطر و. (المراقات: ۴/۳۸۲).

نآفة عشرًا: عشرًا بضم العين دلسو میاشتو بلارې او ښې ته وایي. (المراقات ۴/۳۸۳).

هأاة والدا: یعنې بلاربه بیزه. (المراقات: ۴/۳۸۱).

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۰۰/۶، رقم الحديث ۳۱۶۶، ومسلم في صحيحه ۲۲۷۵، رقم الحديث ۱۰۰، ۲۹۶۲.

﴿۲۱﴾ وَعَنْ أُمِّ بُجَيْدٍ قَالَتْ : قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ الْمِسْكِينَ لَيَقِفُ عَلَيَّ بَابِي

ام بحید رضی اللہ عنہا وایی چی ماعرض وکرو یا رسول الله! کله چی یو سوال گرزما په دروازه ودرپری (او ما

حَتَّى اسْتَحْيَيْ فَلَا أُجِدُّ فِي بَيْتِي مَا أُدْفَعُ فِي يَدِهِ

نه څه وغواړي) نوزه ډیره شرمېږم ځکه زما په کور کې داسې شی نه وي چې هغې ته یې په لاس ورکړم.

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : اذْفَعِي فِي يَدِهِ وَ لَوْ ظَلَمًا مُحَرَقًا. (۱)

نبي کریم صلی الله علیه و سلم فرمایل چې هغې ته لاس کې خامخاڅه ورکوه اگرکه سوخیدلي ډوډی ولې نه وي

د درس ورکونکي يوه قصه

﴿۲۲﴾ وَ عَنْ مَوْلَى عُثْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : أَهْدَيْتِي لِأُمِّ سَلَمَةَ

د حضرت عثمان رضی اللہ عنہ آزاد کړی شوی غلام وایی (یو ځل) پیش کړې شوه ام سلمه رضی اللہ عنہا ته (د پخه شوي)

بُضْعَةً مِنْ لَحْمٍ وَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعْجِبُهُ اللَّحْمُ فَقَالَتْ لِلْخَادِمِ :

غونبي پوتې د تحفه په توگه نبي علیه السلام ډیر خوښ و نو ځکه سلمه رضی اللہ عنہا خپلي وينځي ته وويل

صَبِيهِ فِي الْبَيْتِ لَعَلَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْكُلُهُ

چې دا د غونبي پوتې په کې (حفاظت سره) کېږده. کیدی شي چې نبي علیه السلام هم دغه هومره وخورې.

فَوَضَعَتْهُ فِي كَوَّةِ الْبَيْتِ . وَ جَاءَ سَائِلٌ فَقَامَ عَلَى الْبَابِ

نوهغه وينځي هغه پوتې په یو طاق کې کیخودو (اتفاقا چې همدغه وخت) یو سوال گرزما په دروازه او درېدو

فَقَالَ : تَصَدَّقُوا بِبَارِكِ اللَّهِ فِيكُمْ .

او او ازیې وکړو چې ای کور والو! د خدای په نوم څه را کړی. الله دې تاسو ته برکت درکړي. کور والو

فَقَالُوا : بَارِكِ اللَّهُ فِيكَ . فَذَهَبَ السَّائِلُ

ورته وويل چې: الله دې تاته برکت درکړي (یعنې سوال گرتېنې جواب ورکړو) سوال گریرته لاړو.

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۳۰۷۲. رقم الحديث ۱۶۶۷، والترمذي في السنن ۵۲۰۳. رقم الحديث ۶۶۵، والنسائي ۸۶۵ رقم

الحديث ۲۵۷۴، وأحمد في المسند ۲۱۷/۴

فَدَخَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا أُمَّرَ سَلِمَةَ هَلْ عِنْدَكُمْ شَيْءٌ أَطْعَمُهُ؟

کله چې نبي ﷺ (کورته) راغلو نو وي و فرمايل چې ام سلمه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ستاسره د خوراک څه شی شته؟

فَقَالَتْ: نَعَمْ. قَالَتْ لِلْخَادِمِ: اذْهَبِي فَأْتِي رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِذَلِكَ اللَّحْمِ.

ام سلمه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وويل چې آؤ بيا دي وينځي ته وويل چې لاره شه او نبي ﷺ ته هغه غوښه راوړه

فَذَهَبَتْ فَلَمْ تَجِدْ فِي الْكُوَّةِ

وينځه (غوښي راوړولپاره) لاره خو هغه چې طاق ته ورغله نو ديره حيرانه شوه چې وي ليدل هلته خو يښي

إِلَّا قِطْعَةً مَرْوَةً

دغوښي نوم نشته بلکې (دغوښي په ځاي) سپين کاني ايڅودلی شوی دی نبي ﷺ (چې وليدونو)

فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَإِنْ ذَلِكَ اللَّحْمَ عَادَ مَرْوَةً

وي فرمايل چې ته سوال گرته څه نه وو ورکړي (او هغه دي تش لاس لېرلي و) نو ځکه دا غوښه وگرځيده

لَنَا لَمْ نُعْطُوهُ السَّائِلَ^(۱).

دسپين کاني په شکل. بيهقي دا روايت په دلائل النبوة کې را نقل کړی دی.

توضیح: بَارَكَ اللَّهُ: دا اصل کې د سوال گرت سوال جواب دی چې الله دي درته برکت درکړي د ورکړي لپاره څه نشته دی.

الكوّة: طاق يا طاقچي ته وايي.

رخام: د مرمّر سپين کاني ته وايي. (المراقات: ۴/۳۸۶).

﴿۲۳﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَتْ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِلَّا أُخْبِرُكُمْ

ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَ راوي دی چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل آيازه تاسو ته خبر درنه کړم چې د مرتبي په

بَشَرِ النَّاسِ مَنْزِلًا؟ قِيلَ: نَعَمْ

اعتبار سره د خدای په نزد بدترین کس څوک دی؟ صحابو وويل چې آؤ يا رسول الله! (ضروري ووايه) نبي

(۱) أخرجه البيهقي في دلائل النبوة ۶/۳۰۰، باب ما جاء في اللحم الذي صار حجرا وإخبار النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عن سبه فكان كما قال.

قَالَ : الَّذِي يُسْأَلُ بِاللَّهِ وَلَا يُعْطِي بِهِ (۱).

عَلَيْهِ السَّلَامُ وَفَرَمَا يَل هغه کس چې دده نه د خدای په نوم سوال وکړی شي او هغه د هغې سوال پوره نه کړي.

توضیح: یسئل الله: د دې جملې مفهوم دادی چې د کوم کس نه د الله په نوم سوال وکړی شي او دا یې د پوره کولو توان لري او پوره یې نه کړي نو دا بدترین سړی دی. نو يعطی د معروف صیغه ده او یُسئل د مجهول صیغه ده. (المرقات: ۴/۳۸۶).

د مال راغونډولو کې د حضرت ابوذر غفاري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ منفرد مسلک

﴿۲۴﴾ وَ عَنْ أَبِي ذَرٍّ أَلَّهُ اسْتَأْذَنَ عَلَى عُثْمَانَ

دا ابوذر غفاري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ باره کې روایت شوی چې یو ځل دده د عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د حاضریدو اجازت وغوښتو

فَأَذِنَ لَهُ وَ بِيَدِهِ عَصَاهُ

نو عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اجازت ورکړو (کله چې حاضر شونو) دده لاس کې امساء وه (همدغه موقع باندې)

فَقَالَ عُثْمَانُ : يَا كَعْبُ اِنْ عَبْدَ الرَّحْمَنِ تَوَفَّى

عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ (کعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې دغه وخت موجود ؤ) وویل چې ای کعبه! عبد الرحمن بن عوف مړ شو

وَ تَرَكَ مَالًا فَمَا تَرَى فِيهِ ؟

او هغې (خان پسي) ډیر مال پریځی دی. ته دې باره کې څه وی؟ (آیا د هغې د مال پینځې ډیر زیاتوالي

فَقَالَ : اِنْ كَانَ يَصِلُ فِيهِ

د هغه د ایمان کمال لپاره مضر ویا نه؟) کعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وویل که عبد الرحمن رَضِيَ اللهُ عَنْهُ به ادا کولو دخپا

حَقَّ اللهُ فَلَا بَأْسَ عَلَيْهِ .

مال نه د الله حق (زکوٰۃ، صدقه وغیره) نو د هغه باره کې د هیڅ ویرې گنجائش نشته دی (دې اوریدو سره)

فَرَفَعَ أَبُو ذَرٍّ عَصَاهُ فَضْرَبَ كَعْبًا وَ قَالَ : سَيَعُثُ

ابوذر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خپله امساء راوچته کړه او کعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ یې پرې ووهلو او ورته وویل چې ما اوریدلې دي

(۱) أخرجه النسائي في السنن ۸۳/۵ رقم الحديث: ۲۵۶۹، والدارمي ۲۶۵/۲ رقم الحديث: ۲۳۹۵.

رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : مَا أَحِبُّ لَوْ أَنَّ لِي هَذَا الْجَبَلَ ذَهَبًا أَلْفِقُهُ

دنبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه چې که زما د سرو زرو داغر (احد) وي او زه داد (خدای په لاره) کې مصرف کړم

وَيُتَقَبَّلُ مِنِّي أَذْرُ خَلْفِي مِنْهُ سِتًّا

نوسره ددې نه هغه قبول هم شي خو بيا يې هم زه نه خوښوم چې (د ځان نه وروسته) پرېږدم په دې کې شپږ

أَوَاقٍ .

اوقیه (يعني دوه سوه دراهم). بيا ابوذر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حضرت عثمان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مخاطب کړو او ورته وي ويل چې

أَنْشُدَكَ يَا اللَّهُ يَا عُمَانَ أَسْبَعْتَهُ ؟ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ .

په خدای قسم در کوم او پوښتنه در نه کوم چې آیات دا ارشاد نه دی او ریدلی؟ ابوذر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ادرې ځل وویل

قَالَ : نَعَمْ .^(۱)

حضرت عثمان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ورته وفرمايل چې آؤ (ما هم دا ارشاد او ریدلی دی).

توضیح: فضر ب کعباً: دلته د کعب نه مراد کعب احبار دی چې صحابي نه و بلکي تابعي و عبد الرحمان بن عوف رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د شان والا صحابي دی چې په عشره مبشره کې دی. وروسته ډیر مالداره شو. حضرت ابوذر غفاري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د دې امت يو مثالي زاهد دی. که دا وویل شي نوبې ځايه به نه وي چې ده به په زهد کې د حضرت عيسى عَلَيْهِ السَّلَام سره يو قسم ته مشابهت لرلو. دده مسلک و چې کوم کس سحر خوراک وکړي او د ماښام لپاره يې ذخيره کړي نو هغه د گناه ارتکاب وکړو. صحابو دور کې به خلکو دده ډیر قدر کولو او هره خبره به يې ورله منله. خو چې تابعين پيدا شول نو خلکو به د هغې خبره ډیره نه زغمله. هره ورځ به يو نه يو جنگ و. حضرت عثمان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په دې وجه د مدینې نه جلا وطن کړو او مدینې سره نزدې يې "ربذه" په ځای کې ایسار کړو او هلته بيا وسيدلو او د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د پيشنگوئی مطابق هلته مړ او هملته خخ هم کړی شو.

اذر: داد حسب مفعول دی او ددې نه مخکې د "ان" حرف محذوف دی. آی بِأَنْ أَذَرَ. (المقات (۴/۳۸۷).

انشدك: د قسم وړ کولو په معنی کې دی. یعنی په خدای قسم در کوم او پوښتنه در نه کوم چې نبی کریم

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ داسي فرمايلي ۽ او ڪه نه. (المرقات: ٤/٣٨٧).

﴿٢٥﴾ وَ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ الْحَارِثِ قَالَ : صَلَّى وَرَاءَ النَّبِيِّ
عقبه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ابن حارث بيان ڪوي ڇڻي (ديوي ورڃي واقعه ده ڇڻي) مامونخ وڪرو وروسته د نبي ڪريم
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ بِالْمَدِينَةِ الْعَصْرَ فَسَلَّمَ ثُمَّ قَامَ مُسْرِعًا
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مدينه ڪي دمازيگر ڪله ڇڻي نبي عَلَيْهِ السَّلَام سلام وگرڻو لوندو ڏير به ٿندي سره اودريدو اود
فَتَخَطَّى رِقَابَ النَّاسِ إِلَى بَعْضِ حُجَرِ نِسَائِهِ فَفَزِعَ النَّاسُ مِنْ سُرْعَتِهِ
خلڪو په ڇٽو نوي ڇپي وارولي اود ڇٽو ازواج مطهراتو حجرو طرف ته لاڀو. صحابه ڪرام وپريدل
فَخَرَجَ عَلَيْهِمْ فَرَأَى أَنَّهُمْ قَدْ
نبي ڪريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د تيز مزل ڪولو نه بيا نبي عَلَيْهِ السَّلَام د حجري نه بهر راغلو او صحابه يي وليدل په
عَجِبُوا مِنْ سُرْعَتِهِ قَالَ : ذَكَرْتُ شَيْئًا مِنْ تِبْرِ عِنْدَنَا
تعجب سره په خپل تيز مزل ڪولو باندې نوي فرمايل (ناخپه) ماته رايا د شو ڇڻي مون سره يو د سرو زرو
فَكَرِهْتُ أَنْ يَحْسِبَنِي
شي پروت دي نو ما بد وڪنل ڇڻي هغه ما (د مقام قرب نه) منع ڪري. لهذا (زر لارم او اهل بيتو ته) مي
فَأَمَرْتُ بِقِسْمَتِهِ . رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (١) وَ فِي رِوَايَةٍ لَهُ
حڪم وڪرو ڇڻي هغه سره رز تقسيم ڪري. اود بخاري په يو بل روايت ڪي دي ڇڻي نبي ڪريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
قَالَ : كُنْتُ خَلَفْتُ فِي الْبَيْتِ تِبْرًا مِنْ الصَّدَاقَةِ
و فرمايل ما په زڪوة دراوڙي شوي سرو زرو يو ڏيري ڪور ڪي پري خودي ۽ (ڇڻي د تقسيم نه وروسته پاتي
فَكَرِهْتُ أَنْ أُبَيْعَهُ .
شوي ۽) لهذا زما خوبن نه ڪرو ڇڻي يو شپه يي هم زه د خان سره ڪيردم.

توضیح: تير: د سرو زرو ٽڪرو ته وايي. يحسبني: د دي مطلب دادی ڇڻي دا سره زر چرته ماد مقام قرب نه منع نه ڪري. داد اهل الله خاص شان دي. (المرقات ٤/٣٨٨).

(١) أخرجه البخاري في صحيحه ٢٩٩/٣ رقم الحديث : ١١٢٠ ، والنسائي في السنن ٨١/٣ رقم الحديث : ١٣٦٥ ، وأحمد في المسند ٧/١ .

ابيته: یعنی هغه سره زر زما کور کې شپه تیره کړې او زه هغه خپل کور کې د شپې تیرولو لپاره کېږدم.

﴿۲۶﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدِي فِي مَرَضِهِ سِتَّةٌ دَنَانِيرٌ أَوْ سَبْعَةٌ

عائشه رضی اللہ عنہا وایي چې د نبی کریم صلی اللہ علیه وسلم د ناروغۍ په دوران کې ماسره شپږ یا اووه اشرفی ووي

فَأَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ أَفْرِقَهَا

لهذا نبی کریم صلی اللہ علیه وسلم ماته حکم وکړو چې دا تقسیم کړه خود نبی علیه السلام ناروغي دا (د تقسیم کولو

فَشَغَلَنِي وَجَعُ نَبِيِّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

نه) پاتې کړي (یعنې د نبی علیه السلام د بیماری په وجه ماته د هغې په وجه د تقسیمولو مهلت ملاؤ نه شو)

ثُمَّ سَأَلَنِي عَنْهَا : مَا فَعَلْتَ السِّتَّةَ أَوْ السَّبْعَةَ ؟ قُلْتُ :

نو نبی کریم صلی اللہ علیه وسلم زمانه وپوښتل چې د هغه اشرفیو څه وشول؟ عائشه رضی اللہ عنہا (وایي چې ما)

لَا وَاللَّهِ لَقَدْ كَانَ شَغَلَنِي وَجَعُكَ

عرض وکړو چې لاتروسه مې هغه نه دې تقسیم کړي په الله قسم د نبی علیه السلام بیماری هغه تقسیمولو

فَدَعَا بِهَا ثُمَّ وَضَعَهَا فِي كَفِّهِ

نه) مانه پاتې کړي (دې اوریدو سره) نبی علیه السلام دغه اشرفی راوغوښتي او هغه یې په خپلو لاسو کې خودي

فَقَالَ : مَا ظَنُّ نَبِيِّ اللَّهِ لَوْ لَقِيَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ

او وي فرمایل چې آیا دا گمان (کیدې شي) چې د خداي نبی د الله سره په داسې حال کې ملاقات وکړي چې

وَ هَذِهِ عِنْدَهُ ؟ (۱)

دا اشرفی د هغې سره وي.

﴿۲۷﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى بِلَالٍ

ابو هريره رضی اللہ عنہ وایي چې (یوه ورځ) نبی کریم صلی اللہ علیه وسلم د بلال رضی اللہ عنہ خواته راغلونو (وي لیدل چې)

وَ عِنْدَهُ صُبْرَةٌ مِنْ كَثْرٍ فَقَالَ : مَا هَذَا يَا بِلَالُ ؟

دده خوا کې کهورو انبار پروت دی. نبی کریم صلی اللہ علیه وسلم ترې نه وپوښتل چې بلاله! دا څه دي؟ بلال

قَالَ : شَيْءٌ اَذْخَرْتُهُ لِيَعْدِي .
رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل چې دا هغه شی دی چې ماد سبا (یعنی داننده پښیدونکي ضرورت لپاره) جمع درې د .
فَقَالَ : اَمَّا تَخَشَى اَنْ تَرَى لَهُ عَدَا بُخَارًا فِي نَارِ جَهَنَّمَ يَوْمَ الْقِيَامِ .
نبي عَلَيْهِ السَّلَام ورته وفرمايل چې آيا ته ددې نه، نه ويرېږي چې سبا د قيامت په ورځ د اور بخار وويني (بيا
اَنْفِقْ بِلَالًا وَلَا تَخَشَ مِنْ ذِي الْعَرْشِ اِقْلَالًا ^(۱) .
يې وفرمايل) بلال! دا ذخيره د (الله په لار کې) مصرف کړه او د صاحب عرش نه فقراو دولکي ويره مه کوه.
﴿۲۸﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : السَّخَاءُ شَجَرَةٌ فِي الْجَنَّةِ
ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل "سخاوت" جنت کې يو بوټی دی. لهذا
فَمَنْ كَانَ سَخِيًّا اخَذَ بِغُضُنٍ مِنْهَا فَلَمْ يَثْرُكُهُ الْغُضُنُ حَتَّى يُدْخِلَهُ
کوم کس چې سخي وي نو هغه به دهغې خانگي نيسي. نو هغه خانگي به دا نه پرېږدي تردې چې داخل
الْجَنَّةِ . وَ الشَّخُّ شَجَرَةٌ فِي النَّارِ فَمَنْ كَانَ سَخِيحًا
يې کړي جنت ته (اگرکه هغه آخر الامروي) دغه شان بخل دوزخ کې يو بوټی دی لهذا څوک چې بخیل وي
اَخَذَ بِغُضُنٍ مِنْهَا فَلَمْ يَثْرُكُهُ الْغُضُنُ حَتَّى يُدْخِلَهُ النَّارَ ^(۲) .
نو هغه به ددې خانگي نيسي نو هغه خانگي به دا نه پرېږدي تردې چې داخل يې کړي دوزخ ته.
﴿۲۹﴾ وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : بَادِرُوا بِالصَّدَقَةِ
حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل د خدای په لار کې مصرف کولو تندي
فَإِنَّ الْبَلَاءَ لَا يَتَخَطَّاهَا ^(۳) .
کوی (یعنی مرگ یا د مریضتیا نه مخکې صدقه ورکړی) ځکه په صدقې ورکولو سره مصیبت نه ډیرېږي
(یعنی د خدای لاره کې مصرف کولو سره مصیبتونه ختمېږي).

(۱) أخرجه البيهقي في شعب الایمان ۱۱۸/۲ رقم الحديث: ۱۲۴۶.

(۲) أخرجه البيهقي في شعب الایمان ۱۳۵/۷ رقم الحديث: ۱۰۸۷۶.

(۳) أخرجه البيهقي في شعب الایمان بلفظ باکروا رقم الحديث: ۲۳۵۴.

باب فضل الصدقة

د صدقې فضیلت

ملا علی قاري رَحْمَةُ اللَّهِ په مرقات کې لیکلي دي چې هر هغه شي ته صدقه وايي چې کوم انسان د خپل مال نه د قرب الهي د حصول لپاره اوباسي. هغه صدقه که فرض وي يا واجب وي يا نفل وي. ديتته صدقه ځکه ويل شوي ده چې صدقه ورکونکي په خپل صدق ايمان باندي دلالت کوي يا د جنت د نعمتونو په رښتني ميلان باندي دلالت کوي. (المرقات ۴/۳۹۰).

الْفَضْلُ الْأَوَّلُ

الله تعالی د مصدق صدقه ډیروي

﴿١﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ تَصَدَّقَ بِعَدْلِ تَمْرَةٍ
ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دى چې نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل کوم کس چې مصرف کړي کهجوري برابر(که
مِنْ كَسْبٍ طَيِّبٍ وَلَا يَقْبَلُ اللَّهُ إِلَّا الطَّيِّبَ
په صورت کې وي او که په قيمت کې وي) د حلال عايد نه (اوپه دې پوهه شى) چې الله فقط حلال مال قبلوي
فَإِنَّ اللَّهَ يَتَقَبَّلُهَا بَيْنَ يَدَيْهِ ثُمَّ يُرْتَبِهَا لِصَاحِبِهَا كَمَا
نوالله دا په خپل بنى لاس باندي قبلوي اوبيا دا (صدقه) د صدقه کونکي لپاره داسې وروزي لکه تاسو کې
يُرْتَبِي أَحَدَكُمْ فَلَوْهُ حَتَّى تَكُونَ مِثْلَ الْجَبَلِ. (١)
چې څوک خپل د اسپي روزي تردي چې هغه (صدقه يا د هغې ثواب) د غر په شان شي.

توضیح: الا الطيب: يعنى الله د حلالو نه بغير د حرام مال صدقه نه قبلوي. شاعر وايي:

مَا يَقْبَلُ اللَّهُ إِلَّا كُلَّ طَيِّبَةٍ ❀ مَا كُلُّ مِنْ حَجِّ بَيْتِ اللَّهِ مَبْرُورٍ

و قيل يحجون بالمال الذي يجمعونه ❀ حراماً الى البيت العتيق المحرم

فقهاؤ لیکلي دي کوم کس چې د حرام مال صدقه د ثواب د حصول په نيت کوي نو د هغې د کافر کيدلو خطر شته دى. فقهاء ليکي چې حرام مال د چا سره وي او هغه يې فقير يا غريب ته ورکول غواړي نو د

(١) أخرجه البخاري في صحيحه ٣٧٨/٣، رقم الحديث ١١١٠، ومسلم في صحيحه ٧٠٦/٢ رقم الحديث ٦٣-١٠١٤، والترمذي في

السنن ٤٩/٣ رقم الحديث ٦٦١، وأحمد في المسند ٣٣١/٢.

ثواب په نیت دې نه ورکوي بلکې د ذمې د فرغیدو په نیت دې ورکوي.
 پېښنه: د نسی لاس ذکر اعزاز او اکرام اړخ ته اشاره ده ځکه د احترام قابل شی په نسی لاس سره او
 اختل او ورکول کېږي. یږي: تربیته نه دی. د ډیرو لو په معنی کې دی. (المراقات: ۴/۳۹۱).
 فلوه: د اسپې بچي ته فلوه وایي. لکه څنگه چې د شوق او اهتمام به وجه یو کس د خپلي اسپې بچي
 روزي. همدغه شان الله د هغه کس صدقه هم ډیروي. یږي او ﴿وَيُزِي الصَّدَقَاتِ﴾ آیت ته اشاره ده. ملا
 علی قاري رَحْمَةُ اللهِ مَرَقَاتِ کې د شیخ علي متقي رَحْمَةُ اللهِ د حلال مال د صدقه کولو متعلق یوه عجیبه قصه
 لیکلي ده. هلته دې وکتلی شي.

په صدقه کولو باندې مال نه کمېږي

﴿۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا نَقَصَتْ صَدَقَةٌ مِنْ مَالٍ شَيْئًا
ابوهریره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل "صدقه ورکول مال کې کمی نه کوي، او
وَمَا زَادَ اللَّهُ عَبْدًا بِعَفْوٍ إِلَّا عِزًّا وَمَا تَوَاضَعُ أَحَدٌ لِلَّهِ
کوم کس چې د چا خطا معاف کړي نو الله د هغې عزت ډیر کړي او څوک خاص د الله درضا لپاره تواضع او
إِلَّا رَفَعَهُ اللَّهُ. (۱)
عاجزي اختیاري نو د الله د هغې مرتبي او چتوي.

توضیح: ما نقصت: دې حدیث کې د درې شیانو ذکر دی او نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ضمانت په توګه دا
 ارشاد فرمایلي دي. اول دا چې صدقه کولو باندې مال نه کمېږي. حال دا چې عامه توګه باندې خلک دا
 گڼي چې مال کمېږي. دویم چې د یو مجرم په معاف کولو سره د معاف کونکي عزت ډیرېږي. حال دا چې
 خلک گڼي چې عزت یې کم شو. دریم دا چې په تواضع کولو سره الله د متواضع ته او چتوالی نصیب
 کوي. حال دا چې په ظاهره خو هغې خپله درجه لاندې راګوزاره کړي ده... (المراقات: ۴/۳۹۱).

جنت یو دی او دروازي یې اته دي

﴿۳﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أَلْفَقَ زَوْجَيْنِ مِنْ شَيْءٍ
ابوهریره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل کوم کس چې مصرف کړي دوه چنده شي

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۲/۱، رقم الحديث ۶۹، ۱۲۵۸۸، والترمذي في السنن ۳۳۰/۱، رقم الحديث ۲۰۲۹، وأحمد في المسند

مِنَ الْأَشْيَاءِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ دُعِيَ مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ

په خپلو شيانو کې د الله په لاره کې (يعنې د الله درضا او د خوشحالی په خاطر) نو دابه راوغوښتلي شي د

وَلِلْجَنَّةِ أَبْوَابٌ فَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الصَّلَاةِ

جنت په دروازو او د جنت ډيري (يعنې اته) دروازي دي. نو کوم کس چې (ډير) مونځ کونکی وي دابه د

دُعِيَ مِنْ بَابِ الصَّلَاةِ

جنت باب الصلاة (دمونځ دروازه) باندې راوغوښتلی شي (چې د مونځ گوزارو لپاره به خاص کړی شوي وي

وَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الْجِهَادِ

اوده ته به وويل شي چې ای بنده! په دې دروازه جنت ته داخل شه او کوم کس چې (ډير) جهاد کونکی وي

دُعِيَ مِنْ بَابِ الْجِهَادِ وَمَنْ كَانَ

(د الله په لاره کې) دابه "باب الجهاد" (د جهاد په دروازه) به راوغوښتلی شي. کوم کس چې (ډيره)

مِنَ أَهْلِ الصَّدَقَةِ دُعِيَ مِنْ بَابِ الصَّدَقَةِ

صدقه ورکونکی (د الله په لاره کې خپل مال ډير مصرف کونکی) وي دابه راوغوښتلي شي په باب الصدقه

وَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الصِّيَامِ دُعِيَ مِنْ بَابِ

(يعنې د صدقي په دروازه) او کوم کس چې (ډير روژي) نيونکی وي هغه به راوغوښتلي شي په باب

الرِّيَّانِ

الريان (يعنې د باب الصيام نه چې جنت کې د روژو د دروازي همدغه نوم دی) باندې (دي اوریدو سره)

فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ : مَا عَلَى مَنْ دُعِيَ مِنْ تِلْكَ الْأَبْوَابِ

ابو بکر صدیق رضی الله عنه عرض وکړو " (اگر که) کوم کس د دې دروازو نه په يوه دروازه هم راوغوښتلی شو

مِنْ ضَرُورَةٍ

دهغې ټولو دروازو باندې دراغوښتلو ضرورت نشته دی (ځکه په يوه دروازه باندې راغوښتل به هم کافي

وي دي وخت کې مقصد خوبه جنت ته داخلیدل وي او دابه په يوه دروازه باندې هم داخل شي بيازه فقط

فَهَلْ يُدْعَى أَحَدٌ مِنْ تِلْكَ الْأَبْوَابِ كُلِّهَا؟

د علم په خاطر پوښل غواړم چې آیا داسې څوک به (خوش نصیب) کس هم وي چې په دې ټولو دروازو

قَالَ : نَعَمْ وَ أَرْجُو أَنْ تَكُونَ مِنْهُمْ. ^(۱)

باندې به راوغوښتلی شي؟ نبي کریم ﷺ و فرمایل آؤ. اوزما امید دی چې ته د هغه خلکو نه یې
(کوم به چې په ټولو دروازو راوغوښتلی کېږي).

توضیح: من انفق زوجین: زوجین جوړې ته وایي. ددې نه مراد دا دی چې د یو جنس نه یې دوه شیان ورکړل مثلاً دوه درهم یې ورکړل، دوه سیره غنم یې ورکړل، دوه غلامان یا دوه جامې یې ورکړې یا یې دوه اوبښان ورکړل. جدا جدا قسمونه مراد نه دي. ملا علی قاري رَحْمَةُ اللَّهِ لیکي چې زوجین د مسلسل صدقه کولو نه تعبیر دی چې یو ځل یې صدقه ورکړه او بیا یې ورکړه.

ابواب: یعنی د جنت اته دروازي دې لکه څنگه چې د صریح حدیث نه ثابت دي. (المقات ۴/۳۹۲).

باب الریان: اگر که په روژو سره انسان تېری کېږي او د اوبه څکله ډیر په شوق سره غواړي نو څکه د داخلیدلو دروازي نوم ریان ایخودلی شوی دی چې د خړوبولو په معنی دی. (المقات: ۴/۳۹۲).

من ضرورة: د حضرت ابوبکر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دا پوښتنه وه چې جنت ته داخلیدل مقصود دی هغه که په یوه دروازه وشي او که په ټولو دروازو باندې راوغوښتلی شي او داخلیدل څه ضروري نه دې خویا رسول الله ﷺ! آیا داسې کیدی شي چې کوم یو کس په ټولو دروازو راوغوښتلی شي؟ نبي کریم ﷺ و فرمایل چې داسې کیدی شي اوزما امید دی چې ته به د هغه خلکو نه یې. (المقات ۴/۳۹۴).

فهل يدعى: لپاره ما عل من دعى الخ کلام د تمهید په توګه دی. (المقات: ۴/۳۹۴).

یوه ورځ څلور کاره وکړه او جنت وکته

﴿٤٥﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :

ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې (یوه ورځ صحابه کرام په مخاطب کولو سره) نبي کریم ﷺ و فرمایل

مَنْ أَصْبَحَ مِنْكُمْ الْيَوْمَ صَائِتًا ؟ قَالَ أَبُو بَكْرٍ : أَنَا قَالَ :

چې تاسو کې د کوم یو کس روژه ده؟ ابوبکر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وویل چې زما روژه ده نبي کریم ﷺ و فرمایل

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ٤، رقم الحديث ١٨٩٧، ومسلم في صحيحه ٧١١٠٢ رقم الحديث ١٠٢٧٠٨٥، واحمد في

فَمَنْ تَبِعَ مِنْكُمْ الْيَوْمَ جِنَازَةً ؟ قَالَ أَبُو بَكْرٍ : أَنَا .

نن تاسو کې کوم یو کس د حنازي سره (مونځ لپاره یا قبرستان) ته تللی وي؟ ابو بکر رضي الله عنه وويل: زه

قَالَ : فَمَنْ أَطْعَمَ مِنْكُمْ الْيَوْمَ مَسْكِينًا ؟ قَالَ أَبُو بَكْرٍ : أَنَا .

نبي عليه السلام و فرمايل نن تاسو کې کوم کس په مسکين خواړه خوړلي دي؟ ابو بکر رضي الله عنه وويل "ما".

قَالَ : فَمَنْ عَادَ مِنْكُمْ الْيَوْمَ مَرِيضًا ؟ قَالَ أَبُو بَكْرٍ : أَنَا .

نبي کریم صلی الله علیه وسلم و فرمايل نن تاسو کې چا د مریض بیمار پرسي کړي ده؟ ابو بکر رضي الله عنه وويل "ما".

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَا اجْتَمَعْنَ فِي أَمْرِي إِلَّا دَخَلَ الْجَنَّةَ . (۱)

بيا نبي عليه السلام و فرمايل چې (واوره) کوم کس کې چې دا خبرې جمع شي هغه به جنت ته داخلېږي.

توضیح: انا: یعنی ما همدغه شان کړي دي. د چا په پوښتنه کولو باندې خپل پټ اعمال ښکاره کول جائز دي خو بقدر د پوښتنه او د هغې جواب. داسي نه چې په ممبر کيني او د ټول کلي نیک کارونه شمیرل شروع کړي. دی سره به ټول اعمال ضایع شي. دلته صدیق اکبر رضي الله عنه څلور خبرې کړي دي خو خبره د نبي کریم صلی الله علیه وسلم له اړخ نه د پوښتنې لپاره شوي ده. خپله به یې وی. دا عجیبه نسخه ده. که نن هم یو کس ته د دې توفیق وشي نو نن هم د جنت وعده ده. د دې پلټنه څه مشکل کار نه دی. حرمین شریفین کې رمضان کې خامخا روژه وي. جنازه خامخا راځي. ملگرو کې مسکینان وي او د مریضانو هم کم نشته دی. عجیبه دولت دی چې د کم خرچ بالا نشین انداز سره یو ځای شي. (المراقات ۴/۳۹۴).

د کم تر شي تحفه هم سپکه مه گڼی.

﴿٥﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا نِسَاءَ الْمُسْلِمَاتِ لَا تَحْقِرَنَّ

ابو هريره رضي الله عنه راوي دی چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم و فرمايل "ای د مسلمانانو ښځو! سپک مه گڼي

جَارَةً لِحَارَتِهَا وَ لَوْ فُرْسِينَ شَاةً . (۲)

تحفه د یوه گاوندې خپل گاوندې ته (تحفه لېږل یا صدقه کول) اگر که هغه د بيزي نوک ولې نه وي.

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۷۱۳/۲ رقم الحديث: ۱۰۲۸-۸۷.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۴۴۵/۱۰، رقم الحديث ۶۰۱۷، ومسلم في صحيحه ۷۱۴/۲ رقم الحديث: ۹۰-۱۰۳۰. أحمد في

توضیح: یا نساء المسلمات: د دې کلام دوه مفهومه دي: اول دا چې یوې گاونډۍ سره چې څه هم وي هغه که د کمزوري نه کمزوری ولي نه وي هغه ضرور خپلي گاونډۍ ته د تحفي په توگه ورولېږي. همدغه شان په کلام کې تحفه کونکو بنځو ته خطاب دی.

دویم مفهوم دا دی چې یوه گاونډۍ بلي گاونډۍ ته یوه کمزوری شی ورولېږي نو په سپک گڼلو سره د هغې د قبلولو نه انکار مه کوی بلکې د کمزوري نه کمزوری شی هم قبلوی. دغه شان په کلام کې هغه بنځو ته خطاب دی چې هغوی ته تحفه ورلېږلي شوي وي او د بنځو په مزاج کې دا چې د کمزوري شي د قبلول جرأت او برداشت کم وي نو ځکه هغوی ته خطاب شوی دی.

فرسن: دیزي د خپو د نوکانو په مینځ کې یوه بیکاره د خرمني په شان غوښه وي. (المراقات ۴/۳۹۵).

﴿٦٦﴾ وَعَنْ جَابِرٍ وَحَدِيثَهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كُلُّ مَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ. ^(۱)

جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د حدیفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه نقل کوي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل: "هره نیکی صدقه ده".

﴿٦٧﴾ وَعَنْ أَبِي دَرٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تَحْقِرَنَّ مِنَ الْمَعْرُوفِ شَيْئًا

ابوذر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل "تاسو هیڅ یو نیک کار کمزوری مه گڼی

وَلَوْ أَنْ تَلَقَى أَخَاكَ بِوَجْهِ طَلِيقٍ. ^(۲)

اگر که ته ملاؤ شي د خپل ورور سره په خلاص تندي سره.

د نیکی د حاصلولو مختلفې مرتبې

﴿٦٨﴾ وَعَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

ابو موسی اشعری رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل (دالله شکر په خاطر) هر مسلمان

عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ صَدَقَةٌ. قَالُوا: فَإِنْ لَمْ يَجِدْ؟

باندې صدقه لازم ده. صحابو (دي اوریدو سره) وویل چې که د چا سره د صدقې لپاره څه نه وي؟ (نو هغه

قَالَ: فليعمل بيديه

څه وکړي) نبي عَلَيْهِ السَّلَام فرمایل داسې کس ته په کار دی چې هغه په خپل دواړو لاسونو باندې رزق وگټي

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۴۴۷/۱۰، رقم الحديث: ۶۰۲۱، ومسلم في صحيحه ۲۹۷/۲ رقم الحديث: ۵۲-۱۰۰۵، وأبو داود في

السنن ۲۳۵/۵، رقم الحديث: ۱۹۴۷، والترمذي في السنن ۳۰۶/۱ رقم الحديث: ۱۹۷۰، وأحمد في المسند ۳۴۴/۳.

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۲۶/۲ رقم الحديث: ۱۴۴، وأحمد في المسند ۲۷۲/۵.

فَيَنْفَعُ نَفْسَهُ وَ يَتَصَدَّقَ . قَالُوا :

او (دنه اشن) خپل ځان ته (فايده) ورسوي. او صدقه او خيرات هم وکړي. صحابو عرض وکړو چې که

فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ ؟ أَوْ لَمْ يَفْعَلْ ؟

هغه دې طاقت هم نه لري (محنت مزدوري وکړي او عايد تر لاسه کړي) يا يې وويل چې هغه دا هم ونه کړي

قَالَ : فَيُعِينُ ذَا الْحَاجَةِ الْمَلْهُوفَ .

شي يې **عَلَيْهِ السَّلَام** و فرمايل هغه ته په کار دی چې (خه رنگ هم وي) د غمژن او د حاجت مندو سره مرسته

قَالُوا : فَإِنْ لَمْ يَفْعَلْ ؟ قَالَ :

کړي. صحابه کرام وويل چې که چېرې دا هم ونه کړي شي؟ نبي کریم **صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ** و فرمايل چې هغه ته

فَيَأْمُرُ بِالْخَيْرِ . قَالُوا : فَإِنْ لَمْ يَفْعَلْ ؟

په کار ده چې (نور و ته) د نيکۍ او خير هدايت وکړي صحابه کرام وويل چې که چېرې هغه دا ونه کړي شي

قَالَ : فَيُنْسِكُ عَنِ الشَّرِّ

نبي **عَلَيْهِ السَّلَام** و فرمايل چې هغه ته په کار ده چې (خپل ځان يا نور د) بدۍ (تکليف) رسولونه منع کړي

فَإِنَّهُ لَهُ صَدَقَةٌ .^(۱)

د هغه لپاره همدغه صدقه ده (يعني هغه ته به د صدقي ثواب ملاؤ شي).

صدقه هره ورځ د بدن په هر بند باندې واجب ده

﴿۹﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : "كُلُّ سُلَامَى مِنَ النَّاسِ عَلَيْهِ

ابو هريره **رَضِيَ اللهُ عَنْهُ** راوي دی چې نبي کریم **صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ** و فرمايل د انسان بدن کې بندونه دي په هغه باندې

صَدَقَةٌ : كُلُّ يَوْمٍ تَطْلُعُ فِيهِ الشَّمْسُ يَعْدِلُ بَيْنَ الْاِثْنَيْنِ صَدَقَةٌ

(يعني د هغه لپاره) هره ورځ صدقه ورکول لازم دي او د دوه کسانو مينځ کې عدل کول هم صدقه ده ديو انسان

وَ يُعِينُ الرَّجُلَ عَلَى دَابَّتِهِ فَيُحِيلُ عَلَيْهَا أَوْ يَرْفَعُ عَلَيْهَا مَتَاعَهُ صَدَقَةٌ

په هغه وخت کې مرسته کور چې دهغې په سپرلی باندې سپرول او دهغې اسباب ايخودل هم صدقه ده بڼه

وَ الْكَلْبَةُ الطَّيْبَةُ صَدَقَةٌ وَ كُلُّ خَطْوَةٍ يَخْطُوهَا إِلَى الصَّلَاةِ صَدَقَةٌ وَ يُبَيِّطُ الْأَدَى عَنِ الطَّرِيقِ
 خبر هه صدقه ده هر هغه قدم چې دمونځ لپاره ایخودل کېږي هغه هه صدقه ده او دلارې نه تکلیف ورکونکي
صَدَقَةٌ (۱)
 شی لري کول هه صدقه ده.

توضیح: سلامی: سین باندي ضمه ده او میم باندي فتحه ده. چې دهغې نه وروسته الف مقصوره دی. علامه طیبی رَحْمَةُ اللَّهِ وایي چې سلامي جمعه ده. د دې مفرد سلامیه دی. چې د گوتو بندونو لپاره ویل کېږي. خو ځینې علماء وایي چې د دې مفرد او جمعه یو شان ده. یعنی سلامی مفرد هم ده او جمعه هم ده او سلامیات هم جمعه راځي. ملا علی قاری رَحْمَةُ اللَّهِ وایي چې "وهو اعظم الاصبغ" یعنی د گوتې بند او هډوکي ته سلامی وایي. خودلته د انسان د بدن ټول بندونه مراد دي. او دا چې د بدن ټول بندونه حرکت کوي نو ځکه بندونو باندي د صدقه کولو ذکر شوی دی. اصل کې انسان باندي د شکر په توگه صدقه کول واجب کړی شوي ده چې صدقه فقط د دې نوم نه دی چې د خدای په لاره کې څوک مال مصرف کړي بلکي د دوه کسانو مینځ کې عدل او انصاف سره فیصله کول هم صدقه ده. (المراقات ۴/۳۹۷ والکاشف: ۱۱۸/۲).

وکل خطوة: قدم او چتول نه مراد فقط هغه قدمونه نه دي چې دمونځ کولو لپاره اختلی کېږي. بلکي د هر نیک کار لپاره اختونکي قدم هم په دې کې شامل دی. مثلاً د طواف لپاره یا د مریض د بیمار پرسی لپاره یا جنازه کې د شرکت لپاره کوم قدمونه اختلی کېږي هغه صدقه ده. چې بندونو باندي د واجب صدقي حق ادا کېږي. (المراقات: ۴/۳۹۸).

د انسان په بدن کې درې سوه شپيته بندونه دي

﴿۱۰﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: خَلَقَ كُلَّ إِنْسَانٍ مِنْ نَبِيٍّ أَدَمَ
 حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا راویده ده چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرماییل: پیدا کړې شوي دي هر انسان د
 عَلِّ سِتِّينَ وَ ثَلَاثِيَاةٍ مَفْصِلٍ فَمَنْ كَبَّرَ اللَّهَ وَ حَمِدَ اللَّهَ وَ هَلَّلَ اللَّهَ وَ سَبَّحَ اللَّهَ
 (۳۶۰) بندونو سره لهذا څوک چې الله اکبر الحمد لله لا اله الا الله او سبحان الله ووايي او د خدای

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۴۲۶، رقم الحديث ۲۹۸۹، ومسلم في صحيحه ۶۹۹۲، رقم الحديث ۵۶-۱۰۰۹، وأحمد في المستدرك ۳۲۹۲

وَ اسْتَغْفَرَ اللّٰهَ رَ عَزَلَ حَجْرًا عَنِ طَرِيقِ النَّاسِ اَوْ شَوْكَةً اَوْ عَظْمًا

نه استغفار و غواړي او دغه شان د لارې نه کاڼي ازغی او هډوکي (یعني هر تکلیف وړ کونکی شی) لري

اَوْ اَمْرًا بِمَعْرُوفٍ اَوْ نَهْيًا عَنِ مُنْكَرٍ

کړي يا د نیک کار کولو حکم و کړي يا د بدو کارونو او خبرو نه منع شي او دا (ټول يا ځينې خبري او کارونه) د

عَدَدَ تِلْكَ السَّعْيِ وَالْثَلَاثِيَاةِ فَانَّهُ يَنْشِي يَوْمِيذٍ وَقَدْ زَحَرَ

بند و نو د درې سوه شپيته شمير مطابق و کړي نو هغه په هغه ورځ داسې حالت کې گرځي گویا چې هغه خپل

نَفْسَهُ عَنِ النَّارِ^(۱)

ځان د اور نه ساتلی دی.

د صدقې مفهوم عام دی

﴿۱۱﴾ وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : اِنَّ بِكُلِّ تَسْبِيحَةٍ صَدَقَةٌ

ابو ذر رضي الله عنه راوي دی چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم فرمایيل هر ه تسبیح یعنی سبحان الله و یل صدقه ده.

وَ كُلُّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةٌ وَ كُلُّ تَحْمِيدَةٍ صَدَقَةٌ وَ كُلُّ تَهْلِيلَةٍ صَدَقَةٌ

هر تکبیر یعنی الله اکبر و یل صدقه ده هر تحمید یعنی الحمد لله و یل صدقه ده هر تهلیل یعنی لا اله الا الله و یل

وَ اَمْرًا بِالمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ وَ نَهْيًا عَنِ المُنْكَرِ صَدَقَةٌ وَ فِي بَضْعِ اَحَدِكُمْ صَدَقَةٌ

صدقه ده د نیکي حکم کول صدقه ده هر بدی نه منع کیدل هم صدقه ده او خپلي بنځې يا وينزې سره جماع

قَالُوا : يَا رَسُولَ اللّٰهِ اَيُّنَا اَحَدُنَا شَهْوَتُهُ

کول هم صدقه ده. صحابه کرامو عرض و کړو يا رسول الله! مونږ کې چې څوک شهوت پوره کړي نو هغه ته

وَ يَكُونُ لَهُ فِيهَا اَجْرٌ ؟ قَالَ : اَرَأَيْتُمْ لَوْ وَضَعَهَا فِي حَرَامٍ

دی باندې ثواب ملاؤ پېږي؟ نبی عليه السلام و فرمایيل ماته و وایي چې که یو کس په حرامه ذریعه (یعني زنا)

اَ كَانَ عَلَيْهِ فِيهِ وِزْرٌ ؟ فَكَذَلِكَ

باندې شهوت پوره کړي دهغه به گناه کېږي يا نه؟ (ظاهره خبره ده یقیناً به دهغې گناه کېږي) لهذا دغه شان

إِذَا وَضَعَهَا فِي الْحَلَالِ كَانَ لَهُ أَجْرٌ (۱)

چې هغه په حلاله ذریعه (خپلي بڼخې یا وینځي) نه شهوت پوره کړي نو هغه ته به ثواب ملا وپېري.

بهترینه صدقه

﴿۱۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: نِعْمَ الصَّدَقَةُ

ابو هريره رضي الله عنه وايي چې نبي کریم صلی الله علیه و سلم فرمایيل ډيرو شوده وړ کونکي اوښه يو کس ته د شوده

الْبَلِّغَةُ الصَّيْفِيُّ مَنَحَةٌ وَالشَّاةُ الصَّيْفِيُّ مَنَحَةٌ

څکلولپاره عاریه وړ کول بهتره صدقه ده ډير شوده وړ کونکي بيزه وړ کونکي چاله د شوده څکلولپاره عاریه

تَغْدُو بِأَنَاءٍ وَ تَرُوْحُ بِأَخْرٍ (۲)

وړ کول بهترینه صدقه ده. هغه سحر دک لوڅی پي وړ کوي او ماښام دک لوڅی پي وړ کوي.

توضیح: اللقحة: هغه اوښي ته لقحة وايي چې شوده په کې ډيرو وي او څه لږه موده مخکې يې بچی پيدا شوی وي. (المقات ۴/۴۰۰).

الصفي: دا د لقحة صفت دی. دینه مراد ډير شوده وړ کونکي اوښه ده. (المقات ۴/۴۰۰).

منحة: ميم باندي کسره ده. د والي کولو په معنی دی. د منحة لفظ ډير مشهور او معروف ؤو ځکه د عربو معاشره کې دې باندي په عامه توگه عمل کيدلو. طريقه به دا وه چې د يو سړي سره د شودو والا اوښ يا بيزه وه نو هغې به د عاریه په توگه خپل فاميل (خاندان) کې يا بل کوم داسي سړي ته وړ کولو چې د هغې سره به د شودو انتظام نه وو چې هغه دې شوده نه استفاده وکړي او بيا يې بيرته وړ کړي. (المقات ۴/۴۰۰).

تغذو بأناء: دا جمله د منحة لپاره صفت دی مادحه او د صفت کاشفه ده يعنې د هغه کس د دې کار نبي کریم صلی الله علیه و سلم تعريف او ښوالی بيان کړو چې داسي منحه ده چې د هغې نه سحر او ماښام لوڅي د شودو نه دک دک حاصل پري. (المقات ۴/۴۰۰).

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۶۹۷/۲ رقم الحديث: ۱۰۰۶-۵۳، وأحمد في المسند ۱۶۷/۵.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۷۰/۱۰، رقم الحديث: ۵۶۰۸، ومسلم في صحيحه ۷۰۷/۲ رقم الحديث: ۱۰۲۰-۷۴.

په پټي کې د فصل کرلو ثواب

﴿۱۳﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَغْرِسُ غَرْسًا أَوْ يَزْرَعُ زَرْعًا

انسر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرماییل کوم مسلمان چې بوتې وکړي یا پټي وکړي

فَيَأْكُلُ مِنْهُ إِنْسَانٌ أَوْ طَيْرٌ أَوْ بَهِيمَةٌ إِلَّا كَأَنَّ

اویا انسان یا مارغه یا خریدونکی (د مالک دخوښي نه بغیر) دهغې نه څه خوري نو (دانقصان) د مالک

لَهُ صَدَقَةٌ. ^(۱) وَ فِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ عَنْ جَابِرٍ :

لپاره صدقه ده. او د مسلم په یو بل روایت کې چې د جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه منقول دی دا الفاظ هم دي چې او د

وَمَا سُْرِقَ مِنْهُ لَهُ صَدَقَةٌ.

هغې نه څه غلا کېږي نو هغه هم د مالک لپاره صدقه ده.

توضیح: اوبهیمه: یعنې پټي والاچې کله فصل وکرلو او ددې فصل نه کوم ځناور یا مارغه یا خریدونکې څاروي څه وخورل او یا کوم انسان ترې نه غلا وکړه نو دا ټول زمیندار او د پټي والا په حق کې صدقه ده. په دې سره د کرونده کولو د عام فضیلت ښه اندازه وشوه. د فصل عمومي فایده دا هم ده چې یو اړخ ته غله ده چې انسان ترینه فایده اخلي نو بل اړخ وښه دي چې څاروي ترې نه فایده اخلي او دارنگه د فصل پاتې شیانو نه د لږو کار هم کېږي. بهر حال د فصل او زراعت ډیري فایدي دي.

اویزرع: کې او د تنويع لپاره دی. (المراقات: ۴/۴۰۱).

سوال: دلته اعتراض دی چې مارغانو، چرند او د غل په غلا به مالک ته څنگه ثواب ورکول کېږي حال دا چې په زمکه کې یې د کرلو وخت کې دانیت نه وو کړی. بغیر د نیت نه به ثواب څنگه ملا وېږي؟

جواب: حضرت شاه عبدالعزیز رَحِمَهُ اللَّهُ وایي چې د پټي اصل مقصود مطلقاً د نوع انساني او حیواني بقاء ده. دا اجمالي نیت دی چې د دهقان په زړه او مازغو کې وي. اوس که یو څاروي هغه وخورل یا یو انسان وخورول که په جائزه طریقه وي او که په ناجائزه طریقه وي نو دې اجمالي نیت د دې سره تعلق وشي. ځکه ثواب حاصل شي. د امام بخاري رَحِمَهُ اللَّهُ او د ځینو نورو علماؤ د آرائی ده چې دلته بغیر د نیت نه ثواب حاصلېږي. د آرائی ډیره واضحه ده.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۴۳۶۰۰، رقم الحديث ۲۰۰۸، ومسلم في صحيحه ۱۱۸۹۲ رقم الحديث ۱۲، ۱۵۵۳، والترمذي في

السنن ۶۶۶۳ رقم الحديث ۱۳۸۲.

خارو سره حسن سلوک د ثواب سبب دی

﴿۱۴﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : غُفِرَ لِامْرَأَةٍ مُوسِمَةٍ
ابوهریره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرماییل : چې بخشش و شودیوي بدکاری بنځي
مَرَّتْ بِكَلْبٍ عَلَى رَأْسِ رَكْبٍ يَلْهَثُ كَادَ
خُكَّهُ يُوْحَلُّ دَادِيوَسِيي په خواتیر بدل له چې هغه د تندي د لاسه د کوهي په غاړه ولاړو او ژبه يې را ایستله
يَقْتُلُهُ الْعَطَشُ فَزَعَتْ حُفَهَا فَأَوْثَقَتْهُ بِخِمَارِهَا
نزدې وه چې سخته تنده دامر کړی نو دې بنځي خپله د خرمني موزه وویستله او خپل خړو کي سره وتړله او
فَزَعَتْ لَهُ مِنَ الْمَاءِ
(ددې په ذریعه) يې د سپي لپاره اوبه راوویستلي (اوپه سپي يې وڅکولي) نو ددې بنځي ددې کار په وجه
فَغْفِرَ لَهَا بِذَلِكَ . قِيلَ : إِنَّ لَنَا فِي الْبَهَائِمِ
بخشش وکړی شو صحابو (دي اوریدو سره) وویل چې آیا خناور سره په حسن سلوک باندې زموږ لپاره
أَجْرًا ؟ قَالَ : فِي كُلِّ ذَاتِ كَبِدٍ رَطْبَةٌ
ثواب شته دی؟ نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرماییل آؤ. د هر څيگر لرونکي (يعني زنده سر) سره حسن سلوک
أَجْرٌ . (۱)
کولو باندې ثواب دی (هغه که انسان وي او که خناوری وي).

توضیح: موسمة: میم اول مضموم دی او میم ثانی باندې فتحه ده او کسره د دواړه جائز ده. فاسقه فاجره بنځي ته وايي. علامه طیبی رَحِمَهُ اللهُ لیکلي دې چې کیدلی شي د دې لفظ ماده و مس وي چې د خاربن په معنی کې دی. (المراقات: ۴/۴۰۱).

الركية: دا هغه کويي ته وايي چې د هغې غاړې نه وي جوړې کړې شوي. د دې جمعه "رکایا" راځي. (المراقات: ۴/۴۰۱).

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۵۹/۶، رقم الحديث ۳۲۲۱، ومسلم في صحيحه ۱۷۶۰/۴، رقم الحديث ۱۲، ۱۵۵۳، والترمذي في السنن ۱۱۶/۳، رقم الحديث: ۱۲۸۲.

يلهث: د تندي او ستړيا په وجه د سپي ژبه را وځي نو هغه حالت ته "لهث" وايي. (المركات: ۴/۴۰۱).
خمارها: زور کي ته خمار وايي. دا چې پري يا بل څه نه و نو زور کي باندې يې وتړلو. (المركات: ۴/۴۰۱).

کبد: جگر ته وايي. رطبة: د تر او تازه په معنی کې دی. ځکه کوم شي کې چې ځيگروي نو هغه ځناور وي او تر څو چې ځيگر تازه وي نو هغه ژوندي وي گيني مر کېږي. (المركات: ۴/۴۰۲).

په څارو باندې بې رحمي کول گناه ده

﴿١٥﴾ وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ وَآبِي هُرَيْرَةَ قَالَا: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: عَذِبتِ امْرَأَةٌ

ابن عمر رضي الله عنه و ابو هريره رضي الله عنه راويان دي چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم فرمايل عذاب ورکړې شويوي

فِي هِرَّةٍ اُمْسَكْتَهَا حَتَّى مَاتَتْ مِنَ الْجُوعِ فَلَمْ تَكُنْ تَطْعُمُهَا

بنځې ته صرف ددې په وجه چې دې يوه پيشو ترلې وه تردې چې دامره شوه دولرې نه چې نه به يې خوراک

وَلَا تُزِيلُهَا فَتَأْكُلُ مِنْ خَشَاشِ الْأَرْضِ. (١)

ورکولو او نه به يې څه څښاک ورکول او نه يې پريخوده چې خوړلې يې وي حشرات د زمکې (مږه وغيره)

توضیح: في هرة: دلته في کلمه د تعليل او علت بيانولو لپاره دی. يعنې د پيشو په وجه يوه بنځه دوزخ ته لاړه. (المركات: ۴/۴۰۲).

خشاش: بضم الخاء و کسرها: حشرات الارض ته وايي يعنې هغه پيشو دي بنځې نه پريخودله چې د زمکې چينجي يې خوړلې وي. ددې حديث نه معلومه شوه چې په صغيره باندې هم مؤاخذه کيدلې شي. ځکه د دغه بنځې دا فعل په ظاهره وره گناه وه. خو ځينې علماء ليکي چې دې گناه باندې ضد کولو سره اکبيره (لويه) گناه جوړېږي. (المركات: ۴/۴۰۲).

بهر حال ددې حديث چې کوم پس منظر معلومېږي هغه يقيناً کبيره گناه ته اشاره کوي ځکه پشو اگر چې مضره ده. يا اوس محال هغې څه نقصان رسولی وي نو قتل موذي جائز دی خو يوه بې گناه پشو وژل او وژل هم په داسې انداز چې په تصور کولو سره غوني رازېږ شي. دې ته صغيره گناه تعجب دی. لهذا د بحث دلاندې کې ددې بنځې فعل د کبيره گناه و. ځکه دوزخ ته لاړه.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۵۶/۶، رقم الحديث: ۳۳۱۸، ومسلم في صحيحه ۱۷۶۰/۱ رقم الحديث: ۱۵۱-۱۲۲۲، وابن ماجه ۱۴۲۱/۲ رقم الحديث: ۴۲۵۶، وأحمد في المسند ۵۰۷/۲

دلاري نه د تکليف کوونکي شي دلري کولو ثواب

﴿۱۶﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَرَّرَ جُلٌّ بِغُصْنِ شَجَرَةٍ

ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرماییل یوکس د بوټي یوې څانگې په خوا تیریدو

عَلَى ظَهْرِ طَرِيقٍ فَقَالَ : لِأَتْحِينَ هَذَا

چې په لاره کې پرته وه (چې په لاره تلونکو ته به ترینه تکلیف و) هغه کس خپل زړه کې وویل چې دابه

عَنْ طَرِيقِ الْمُسْلِمِينَ لَا يُؤْذِيهِمْ فَأَدْخَلَ الْجَنَّةَ .^(۱)

د مسلمانانو دلاري نه اخوا کرم چې هغوی ته تکلیف ورنه کړي نو په دې وجه هغه کس جنت ته داخل شو.

﴿۱۷﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَقَدْ رَأَيْتُ رَجُلًا يَتَقَلَّبُ فِي الْجَنَّةِ

ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرماییل مایو کس ولیدو چې جنت کې گرځیدو او

فِي شَجَرَةٍ قَطَعَهَا مِنْ ظَهْرِ الطَّرِيقِ كَأَنَّهُ تُوذِي النَّاسَ .^(۲)

چکړې وهلو ځکه هغې یو داسې بوټي مات کړې و چې په لاره کې و او خلکو ته ترې نه تکلیف رسیدو.

﴿۱۸﴾ وَعَنْ أَبِي بَرْزَةَ قَالَ : يَا نَبِيَّ اللَّهِ اَعْلَمْنِي شَيْئًا

ابرهزه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې یو ورځ ماښي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته وویل چې ای د الله نبي! ما ته یوه داسې خبره وکړه

الَّتَفْعُ بِهِ قَالَ : اعْزِلِ الْأَدَى

وکړه چې دهغې په وجه زه (آخرت کې فایده) حاصله کړم نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرماییل ته لري کوه تکلیف

عَنْ طَرِيقِ الْمُسْلِمِينَ .^(۳)

رسوونکي شيان د مسلمانانو دلاري نه.

وَسَنَدُ كُرْحَيْدِ عَدِيِّ ابْنِ حَاتِمٍ : اتَّقُوا النَّارَ فِي بَابِ عِلْمَاتِ النَّبِيِّ إِنَّ هَامَ اللَّهُ .

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۳۹/۲، رقم الحديث ۶۵۲، ومسلم في صحيحه ۲۰۲۱/۴، رقم الحديث ۱۲۷-۱۹۱۴، وابن ماجه

۱۳۱۴/۲، رقم الحديث ۳۶۸۲، وأحمد في المسند ۳۰۴/۲.

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۲۰۲۱/۴، رقم الحديث ۱۲۹-۱۹۱۴، وأحمد في المسند ۴۲۲/۴.

(۳) أخرجه مسلم في صحيحه ۲۰۲۱/۴، رقم الحديث ۱۳۱-۲۶۱۸، وابن ماجه ۱۳۱۴/۲، رقم الحديث ۳۶۸۱، وأحمد في المسند

۴۲۲/۴.

الْفَصْلُ الثَّانِي

﴿١٩﴾ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ قَالَ : لَمَّا قَدِمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ جِئْتُ

عبد الله بن سلام رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ابي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کله مدينې ته راغلو نوزه يې خدمت کې حاضر شوم

فَلَمَّا تَبَيَّنْتُ وَجْهَهُ عَرَفْتُ أَنَّ وَجْهَهُ لَيْسَ بِوَجْهِ كَذَّابٍ .

کله چې ما د نبي عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ روښانه مخ وليدو ما وپيژنده چې دامخ مبارک د يو دروغ ژمن مخ نه شي کيدې

فَكَانَ أَوَّلُ مَا قَالَ : أَيُّهَا النَّاسُ !

بياد نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ارشاد چې د ټولو نه اول نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي ؤ، دا ؤ چې اى خلکو!

أَفْشُوا السَّلَامَ

سلام ښکاره کړئ (يعني السلام عليكم) په اوچت او از سره وايي د دې لپاره چې چاته سلام کېږي هغه

وَ أَطْعِمُوا الطَّعَامَ

يې واورئ. او دا چې هر يو ته سلام کوي هغه که اشنا وي او که نا اشنا وي (او وېرته) خواړه ورکړئ

وَ صَلُّوا الْأَرْحَامَ وَ صَلُّوا بِاللَّيْلِ وَ النَّاسُ نِيَامٌ

خپلوانو سره حسن سلوک کوي دغه شان شپه کې هغه وخت (د تهجد) مونځ کوي چې کله خلک اوده وي

تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ بِسَلَامٍ .^(١)

(که چېرې دا وکړئ) نو جنت ته به د سلامتۍ سره (بغير د عذاب نه) داخل شئ.

﴿٢٠﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : اعْبُدُوا الرَّحْمَنَ

عبد الله بن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل "د الله رب العزت بندگي وکړئ

وَ أَطْعِمُوا الطَّعَامَ وَ أَفْشُوا السَّلَامَ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ بِسَلَامٍ .^(٢)

(غريبانانو ته) خواړه ورکوي او سلام عام کړئ نو جنت ته به په سلامتۍ سره داخل شئ.

(١) أخرجه الترمذي في السنن ٥٦٢/٤ رقم الحديث ٢٤٨٥، وابن ماجه ٤٢٢/١ رقم الحديث ١٣٣٤، وأحمد في المسند ٤٥١/٥.

(٢) أخرجه الترمذي في السنن ٢٥٣/٤ رقم الحديث ١٨٥٥، وابن ماجه ١٢١٨/٢ رقم الحديث ٣٦٩٤.

په صدقي کولو سره خاتمه بالخیر کیري

﴿۲۱﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ الصَّدَقَةَ لَتُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِّ وَ

حضرت انس رضی اللہ عنہ راوي دی وایي چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرماییل "صدقه د الله غضب يخوي او

تَذْفَعُ مِيتَةً الشُّؤْمِ. (۱)

حفاظت او ساتنه کوي د بد مرگ نه.

﴿۲۲﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُلُّ مَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ وَإِنَّ مِنَ الْمَعْرُوفِ

جابر رضی اللہ عنہ راوي دی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرماییل هره نيکي صدقه ده او نيکيو کې يوه نيکي دا

أَنْ تَلْقَى أَخَاكَ بِوَجْهِ طَلِقٍ وَ أَنْ تُفْرِغَ مِنْ دَلْوِكَ

هم ده چې خپل د مسلمان ورور سره په خنده تندي ملاقات وکړي او بل دا چې واچوي او به د خپلې بوقې

فِي إِتَاءِ أَخِيكَ. (۲)

نه دخپل ورور په لوخي کې.

﴿۲۳﴾ وَعَنْ أَبِي دَرٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: تَبَسُّمُكَ فِي وَجْهِ أَخِيكَ

ابو ذر رضی اللہ عنہ راوي دي چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرماییل دخپل (مسلمان) ورور مخي ته خندل (يعني

صَدَقَةٌ وَ أَمْرُكَ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ ، وَ نَهْيُكَ عَنِ الْمُنْكَرِ صَدَقَةٌ

په خنده تندي سره ملاويدل) صدقه ده نيک کار لپاره حکم کول صدقه ده بدې خبرې نه منع کول صدقه ده

وَ إِزْهَادُكَ الرَّجُلَ فِي أَرْضِ الضَّلَالِ لَكَ صَدَقَةٌ

بي نېسانې لاره کې چاته لاره ښودل صدقه ده (يعني کوم ځای کې چې لاري نېسانه او علامت نه وي چې

هغې په وجه يې خلکو نه لاره هيره شوي وی هلته يو ورک شوي مسافر ته لاره ښودلو باندې د صدقي په

وَ نَصْرُكَ الرَّجُلَ الرَّدِيءَ الْبَصِيرَ لَكَ

شان ثواب ملاوېږي) د يو پوند يا کمزوري نظر والا سړي سره مرسته کول (په هغه وخت سره هغه د لاس

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۵۲/۳ رقم الحديث ۶۶۱.

(۲) أخرجه مسند أحمد ۶۳/۵، رقم الحديث ۲۰۶۵۱.

صَدَقَةٌ وَإِمَاطَتُكَ الْحَجَرَ وَالشُّوكَ وَالْعِظْمَ عَنِ الطَّرِيقِ لَكَ صَدَقَةٌ وَإِفْرَاغُكَ مِنْ دَلْوِكَ

نه نیول او بوتل (صدقه ده، لاري نه کاني، ازغی او هډوکی لري کول صدقه ده او اوبه اچول د خپلې بوقی نه

فِي دَلْوِ أَخِيكَ لَكَ صَدَقَةٌ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ : هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ .^(۱)

د خپل ورور په بوقه کې صدقه ده. امام ترمذي داروايت نقل کړې او وييلې يې دې چې دا حديث غريب دی.

کوهي کنستل او صدقه کول بهترينه صدقه ده

﴿٢٤﴾ وَعَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ قَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ! إِنْ أَمَرَ سَعِدٌ

سعد بن عباده رضي الله عنه راوي دی وايي چې (ما) نبي کریم صلى الله عليه وسلم ته وويل چې يا رسول الله! ام سعد

مَأْتَتْ فَأَتَى الصَّدَقَةَ أَفْضَلُ ؟

رضي الله عنها (يعني زما مور) مړه شوي ده (دهغې دايصال ثواب لپاره) کومه صدقه بهتره ده؟ نبي صلى الله عليه وسلم

قَالَ : النَّاءُ . فَحَفَرَ بِنْرًا

و فرمايل اوبه. نو سعد رضي الله عنه (د نبي کریم صلى الله عليه وسلم په دې ارشاد اوریدو سره) کوهي وکنستلو او

و قَالَ : هَذِهِ لِأَمْرِ سَعِدٍ .^(۲)

وي ويل چې دا د ام سعد رضي الله عنها (يعني زما مور) لپاره صدقه ده.

توضیح: هذله لام سعد: د اوبو فايده عامه وي ځکه دې ته غوره صدقه ويل شوي ده. اهل بدعت ددې

نه څلويښتي او داسې نور څه ثابتوي. حال دا چې دلته د عامې صدقي ذکر دی. ددې د څلويښتي سره

څه تعلق دی. نبي کریم صلى الله عليه وسلم حضرت سعد رضي الله عنه يوه صدقه جاريه وبنودله چې کوهي اوباسه

او وقف يې کړه او ثواب يې خپلي مور ته وبخښه دا به صدقه جاريه شي. (المراقات ۴/۴۰۷).

پته نشته دی چې دا بريليان حضرات ددې نه څلويښتي څنگه معلوموي؟ کيدی شي چې هغوی سره دا

دليل وي:

يا الله ميري پيري ميں زور رہنے دے ❁ چشم عالم کو کور رہنے دے

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۳۰۶/۸ رقم الحديث: ۱۹۷۰، وأحمد في المسند ۳/۳۴۴.

(۲) أخرجه أبوداود في السنن ۳/۲، رقم الحديث: ۱۶۷۹، والنسائي ۶/۲۵۴، رقم الحديث: ۳۶۶۴، وابن ماجه ۲/۱۲۱۴، رقم الحديث: ۳۶۸۴.

﴿۲۵﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيُّمَا مُسْلِمٍ كَسَا مُسْلِمًا ثَوْبًا عَلَّ

ابو سعید رضی اللہ عنہ راوي دی وایي چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرماییل کوم مسلمان چې واغوندي جامي

عُزِّي كَسَاهُ اللَّهُ مِنْ خُضْرِ الْجَنَّةِ وَ أَيُّمَا مُسْلِمٍ أَطْعَمَ مُسْلِمًا عَلَى جُوعٍ أَطْعَمَهُ اللَّهُ

یو بر بند ته نوالله به ده ته د جنت دشو جامونه یو جامه واغوندي کوم مسلمان چې یو وړي باندې خواړه

مِنْ ثَمَارِ الْجَنَّةِ . وَ أَيُّمَا مُسْلِمٍ سَقَى مُسْلِمًا عَلَى ظَمًا

وخوري نوالله به پرې د جنت میوي وخوري او کوم مسلمان چې دیو تگي مسلمان تنده ماته کړي نوالله

سَقَاهُ اللَّهُ مِنَ الرَّحِيقِ الْمَخْتُومِ. ^(۱)

تعالی به هغه مهربند شرابو باندې مور کړي.

د زکوٰۃ نه بغیر هم په مال کې حقوق دي

﴿۲۶﴾ وَعَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ قَيْسٍ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ فِي الْمَالِ لِحَقًّا

فاطمه بنت قیس رضی اللہ عنہا وایي چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرماییل په مال اوزر کې یو بل حق هم شته د

سِوَى الزَّكَاةِ ثُمَّ تَلَا: ﴿لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُولُوا وَجُوهَكُمْ

زکوٰۃ نه بغیر بیا نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم دا آیت کریمه پوره تلاوت کړو نیکی همدغه نه ده چې خپل مخونه

قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ﴾ الْآيَةَ. ^(۱)

مشرق او مغرب طرف ته متوجه کړی الخ.

د اوبو او مالګې وړ کولو نه انکار مه کوی

﴿۲۷﴾ وَ عَنْ بُهَيْسَةَ عَنْ أَبِيهَا قَالَتْ: قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ

بهبه رضی اللہ عنہا دخپل پلار مکر نه نقل کوي: وایي چې هغوی (یعنې دهغې پلار) وویل چې یا رسول الله

مَا الشَّيْءَ الَّذِي لَا يَجِلُّ مَنَعُهُ؟ قَالَ:

هغه کوم شی دی چې دهغې نه منع کول او دهغې دور کولو نه انکار کول حلال نه دي؟ نبی صلی اللہ علیہ وسلم وفرماییل

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۲۳۱/۲، رقم الحديث: ۱۶۸۲، والترمذي في السنن ۵۴۶/۴ رقم الحديث: ۲۱۴۹، وأحمد في المسند ۱۳/۳.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۱۸/۳ رقم الحديث: ۲۵۹، وابن ماجه ۵۷۰/۱ رقم الحديث: ۱۷۸۹.

الْمَاءُ . قَالَ : يَا نَبِيَّ اللَّهُ مَا الشَّيْءُ الَّذِي لَا يَحِلُّ مَنَعُهُ ؟

"اوبه" دې وويل چې "يارسول الله! او کوم شی دی چې دهغې دور کولو نه انکار کول حلال نه دی؟ نبي

قَالَ : الْبَلْحُ . قَالَ : يَا نَبِيَّ اللَّهُ مَا الشَّيْءُ

عَلَيْهِ السَّلَامُ وَفَرَمَائِلَ "مالگه" دې وويل چې يارسول الله! هغه کوم شی دی چې دهغې نه منع کول حلال نه دی؟

الَّذِي لَا يَحِلُّ مَنَعُهُ ؟ قَالَ : أَنْ تَفْعَلَ الْخَيْرَ خَيْرٌ لَكَ .^(۱)

نبي کریم صلی الله علیه و سلم و فرمایل "د خیر کار کول چې ستا لپاره بهتر دی.

کار جنه زمکه د کرنې جوگه کول د ثواب سبب دی

﴿۲۸﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أَحْبَبَ أَرْضًا مَيْتَةً

جابر رضی الله عنه راوي دی چې نبي کریم صلی الله علیه و سلم و فرمایل کوم کس چې وچه زمکه آباده کړي (یعنې للمه او

فَلَهُ فِيهَا أَجْرٌ وَمَا أَكَلَتِ الْعَافِيَةُ مِنْهُ

شگنه زمکه د کرلو جوگه کړي) نودده لپاره په دې ثواب دی او که دهغه فصل نه خاړوي یا سپري شه و خوري

فَهُوَ لَهُ صَدَقَةٌ .^(۲)

نودده دپاره دا صدقه ده (خو په دې شرط چې دې باندې صبر کونکی او شکر و یستونکی وي).

توضیح: احیاً ارضاً میتة: میتة وچي زمکي ته وایي چې شگنه زمکه هم ورته وایي دیو کس خپله زمکه غیر آباده ده یا د بل چا زمکه غیر آباده ده او یو کس هغه وکرله او آباده یې کړه نو هغې ته به ثواب ملا وپړي چې د الله زمکه یې د بیکاره کیدو نه وساتله. (المرقات: ۴/۴۰۸).

عافیة: یو رزق لټونکی حیوان ته عافیة وایي که هغه انسان وي که مرغی وي یا خریدونکي حیوان او درنده وي. (المرقات: ۴/۴۰۹).

صدقة: په دې شرط چې د زمکې مالک په دې سره راضي او خوشحاله وي او شکر ادا کوي. (المرقات: ۴/۴۰۹).

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۷۵۰/۳، رقم الحديث: ۳۴۷۲، وأحمد في المسند ۴/۱۸۰.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۴۵۴/۳، رقم الحديث: ۳۰۷۴، والترمذي في السنن ۶۶۳/۳ رقم الحديث: ۱۳۷۹.

په قرض ورکولو کې ثواب

﴿۲۹﴾ وَعَنِ الْبَرَاءِ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَنْ مَنَحَ مِنْحَةً لِبَنٍ

براء رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل کوم کس چې عاریه ورکړي د شودو و الاخاروی

أَوْ وَرَقًا أَوْ هَدَى زُقَاقًا

یا سپین زر (یعنی روپی و غیره) قرض ورکړي یا لاره هیرونکي ته ورنده کوڅه اولاره کې لاره وښایي نو

كَانَ لَهُ مِثْلُ عِتْقِ رَقَبَةٍ. (۱)

نوده به دیو غلام د آزادولو په شان ثواب وي.

توضیح: او ورق: یعنی یو چاته سپین زر او یا یې روپی و ورکړي چې هغه مجبوره خپل کار جوړ کړي.

او هدی: یعنی یو وړند ته یې لار وښودله یا یې ورته کوڅه سیده کړه. زقاق کوڅي ته وایي.

﴿۳۰﴾ وَعَنْ أَبِي جُرَيْجٍ جَابِرِ بْنِ سَلِيمٍ قَالَ : أَكَيْتُ الْمَدِينَةَ فَرَأَيْتُ رَجُلًا

ابی جری رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ چې نوم یې جابر بن سلیم دی وایي چې کله زه مدیني ته راغلم نو ما یو کس ولیدو چې

يَصُدُّ النَّاسَ عَنِ رَأْيِهِ

خلک دده په عقل باندي اعتبار کوي (یعنی په وینایې خلک عمل کوي چې دهغه خودداري دهغه وضاحت

لَا يَقُولُ شَيْئًا إِلَّا صَدَرُوا عَنْهُ قُلْتُ مَنْ هَذَا قَالُوا : هَذَا

کوي) چې هغه څه هم وایي خلک پري عمل کوي نو ماتپوس وکړو چې دا څوک دی؟ خلکو وویل چې داد

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ قُلْتُ : عَلَيْكَ السَّلَامُ

الله رسول دی. راوي وایي چې زه (د نبی عَلَيْهِ السَّلَام په خدمت کې حاضر شوم) نو وي ویل په تادي سلام وي

يَا رَسُولَ اللَّهِ مَرَّتَيْنِ قَالَ : لَا تَقُلْ عَلَيْكَ السَّلَامُ

ای د الله رسوله دوه ځلې، نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (دي اوریدو سره) و فرمایل چې مه وایه علیک السلام

فَإِنْ عَلَيْكَ السَّلَامُ كَحَيْثُ الْمَيِّتِ قُلِ السَّلَامُ عَلَيْكَ

څکه علیک السلام دمري لپاره دی البته السلام علیک وایه (څکه داسې غوره دي) ددې نه وروسته

قُلْتُ : أَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ ؟ فَقَالَ : أَنَا رَسُولُ اللَّهِ

ما وويل چي ته (نبي عَلَيْهِ السَّلَام) د الله رسول يي؟ نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چي آؤزه د الله رسول يم

الَّذِي إِذَا أَصَابَكَ ضُرٌّ فَدَعَوْتَهُ كَشَفَهُ عَنْكَ

هغه الله كه تاته شه تكليف او مصيبت درورسي نو ته هغه راوبله نو ستا تكليف او مصيبت به لرې كړي

وَ إِنْ أَصَابَكَ عَامُ سَنَةٍ فَدَعَوْتَهُ أَنْبَتَهَا لَكَ

كه وچكالي تاسو راگير كړي او تاسو هغه راوبلي نوزمكه كې به تاسو ته شينكي رازغون كړي او كه تاسو

وَ إِذَا كُنْتَ بِأَرْضٍ قَفِرٍ

زمكي په يوه داسي برخه كې خپله سورلي وركه كړي چي هتله نه د اوبو نوم او نښان وي، نه د بوټي يايو

أَوْ فَلَاحٍ فَضَلَّتْ رَأْسُكَ فَدَعَوْتَهُ رَدَّهَا عَلَيْكَ .

داسي څنگل وي چي د آبادي نه ډير لرې وي تاسو هغه راوبلي نو ستا سپرلي به بيرته تاسو راولي جابر

قُلْتُ : اِعْهَدْ إِلَيَّ . قَالَ : لَا تَسْبَنَنَّ أَحَدًا

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ و ابي چي ما وويل ماته نصيحت وكړه. نبي عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام وفرمايل چاته بدمه و ايه جابر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

قَالَ فَمَا سَبَبْتُ بَعْدَهُ حُرًّا وَلَا عَبْدًا وَلَا بَعِيرًا وَلَا شَاةً .

وايي چي ددې نه وروسته ما چاته بد نه دې ويلي، نه ازاد ته، نه غلام ته، نه اوبن ته او نه بيزي ته (يعني

انسان خولاخه كوي چي څارو ته مې هم بد نه دې ويلي لكه څنگه چي دعا مو خلكو عادت وي) نبي عَلَيْهِ السَّلَام

قَالَ : وَلَا تَحْقِرَنَّ شَيْئًا مِنْ الْمَعْرُوفِ

وفرمايل هيڅ يوه نيكې وړه مه گڼه (يعني كه ته چاسره نيكې وكړي او يايي درسره بل وكړي نو هغه ډيره گڼه

او دهغې شكر به ادا كوه او خپله چي ستانه كومه يوه نيكې هم كيدې شي نو دهغې كول غنيمت وگڼه) او كله

وَ أَنْ تُكَلِّمَ أَخَاكَ وَ أَنْتَ مُنْبَسِطٌ إِلَيْهِ وَجْهَكَ

چي دخپل ورورسره ملاقات كوي نو د خنده و الا تندي اختيار كړه (يعني كله چي ته د چاسره ملاوشي نو هغه

سره بڼه په تواضع او خوش كلامي سره ملا وشه ددې لپاره چي ستا په خوش اخلاقي سره دهغه زړه خوش حاله

إِنَّ ذَلِكَ مِنَ الْمَعْرُوفِ وَ اِرْفَعْ إِزَارَكَ إِلَى نِصْفِ السَّاقِ فَإِنَّ

وي) څكه دا هم يوه نيكې ده او خپل پا جامه (اولنگ) تر نيمي پندې پوري او چته ساته كه دو مره او چتول ته

أَبَيْتَ قَالِ الْكُفْبَيْنِ وَ إِيَّاكَ وَ إِسْبَالَ الْإِزَارِ فَإِنَّهَا
نه خوبسوي نو تر بننگرو پورې يې ساته خو (د بننگرو نه لاندې) د زورندو لونه بچ وسه ځکه چې (د بننگرو
مِنَ الْمَخِيلَةِ وَ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمَخِيلَةَ وَ إِنْ أَمْرُؤُ هَتَمَكَ
نه لاندې) ازار زورندول د تکبر (علامت) دی او الله تکبر نه خوبسوي. دغه شان که څوک تاته کنخل وکړي
وَ عَيْتِكَ بِمَا يَعْلَمُ فِيكَ فَلَا تُعْزِرُهُ
او ستا په يو داسې عيب باندې چې تاته شرم درکړي چې هغه پرې خبر دی نو ته (انتقاماً) هغه مه شرموه
بِمَا تَعْلَمُ فِيهِ فَإِنَّمَا وَبَالَ ذَلِكَ عَلَيْهِ . (۱)
په هغه عيب باندې چې ته پرې خبرې ځکه دهغې گناه به هغه ته ملا وپېږي.
وَ رَوَى التِّرْمِذِيُّ مِنْهُ حَدِيثٌ السَّلَامِ .
ترمذی د دې روایت فقط ابتدائی برخه نقل کړې ده چې په هغې کې د "سلام" ذکر دی (نور روایت یې نه
وَ فِي رِوَايَةٍ :
دی نقل کړی) او د (ترمذی په) بل روایت کې دهغې گناه به هغه ته ملا وپېږي "په ځای دا الفاظ دي چې
فَيَكُونُ لَكَ أَجْرُ ذَلِكَ وَ وَبَالُهُ عَلَيْهِ .
ستا لپاره به د دې ثواب وي او دهغې لپاره دهغې گناه.

توضیح: يصدر الناس: یعنی خلک به دهغې په رائي باندې مطمئن شول او بیرته به لارل. (المقات
۴/۴۱۰).

مرتين: یعنی نبي کریم ﷺ په اول ځل سلام و انوریدلو نو ځکه حضرت جابر رضي الله عنه دوه ځل
سلام وکړو.

تحية البيت: یعنی د عليك السلام الفاظو سره سلام مه کوي ځکه د جاهليت په طريقو کې به د مرو
لپاره دا سلام کيدو لکه څنگه چې د حماسه په باب المرثی کې يو شاعر د خپل مړي لپاره داسې دعاء
کوي:

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۳/۴۱۱، رقم الحديث ۱۰۸۱، والترمذي في السنن ۵/۵۰۲، رقم الحديث ۲۷۲۲، وأحمد في المسند

عليك سلام الله قيس بن عاصم ◉ و رحمة ما شاء ان يترحمها
لهذا اوس سلام كول مكروه تنزيهي دي. (المركات: ۴/۴۱۱).

سوال: دلته دا سوال پيدا كېږي چې د دې حديث نه معلومېږي چې قبرستان كې مرو ته "عليك السلام" ويل د سنت طريقه ده حال دا چې د امت په دې عمل نشته دي بلكې څنگه چې په نورو حديثونو كې راغلي دي همغه الفاظ ويل كېږي. لكه السلام عليكم يا اهل القبور الخ؟

جواب: د نبي كريم ﷺ مراد دا نه ؤ چې عليك السلام د مرو لپاره استعمالوي. بلكې نبي كريم ﷺ د جاهليت د خلكو د يو عادت تذكره و كړه چې هغوی به د مرو لپاره داسې الفاظ استعمالول د سلام اصل طريقه السلام عليكم ده. دا رائج كړی. (المركات: ۴/۴۴۱).

انا رسول الله: يعنى زه د الله رسول يم. هغه الله الخ.

سوال: دلته دا سوال دی چې جابر بن سليم رضي الله عنه پوښتنه و كړه. دلته نبي كريم ﷺ به ده لره جواب ور كولو نو دلته خو په سوال او جواب كې يو شان والی دی؟

جواب: علامه طيبي رحمه الله د دې جواب كړی دی چې نبي كريم ﷺ د اسلوب حكيم په طرز جواب وركړی يعنى دا پوښتنه مه كوی چې زه د الله رسول يم. هغه خو ثابته او ښكاره شوي معامله ده.

بلكي دا پوښتنه كوی چې پروردگار د كوم مقصد لپاره رالېږلی يې. نو هغه زما "رحمة للعالمين" كيدل دي چې زه د الله يو داسې رحمت يم چې زما په وسيله كه څوك د الله نه سوال كوي يا زه خپله د الله نه سوال كوم نو د مشكل نه مشكل كار كې الله هغه سوال قبلوي او هغه مشكل حل كړي. (الكاشف ۴/۱۳۳).

الذي: دا لفظ صفت واقع دی. د دې موصوف لفظ الله دی چې انا رسول الله كې د مضاف اليه په توگه ذكر دی. او آئنده دعوته كې چې كوم ضمير راگرځي هغه لفظ الله ته راگرځي او مطلب دا دی چې زه د الله رسول يم چې كله تاسو ته يو مصيبت در ورسېږي او تاسو هغه زما په وسيله راوبلی يا زه هغه راوبلم نو هغه مصيبت ستاسو نه لري كړي. ياده دې وي چې دا آخري كلام داسي دی. خو بدعتيانو خلك "الذي" د رسول صفت جوړ كړی دی. هغوی د منځكې كلام په مطلب كې ډير سخته غلطي كوي او د الله صفتونه په نبي كريم ﷺ باندې ورتپي. داسي پكار نه ده.

عام سنة: سنة د وچكالی كال مراد دی. گویا كې خپله هغه كال د قحط دی. نو ځكه د هغې طرف ته د لفظ عام اضافت صحيح شو. دا اضافت الشيء الى نفسه نه دی. (المركات: ۴/۴۱۱).

المخيلة. دا د خيلا نه دی د تكبر په معنی كې دی. (المركات: ۴/۴۱۳).

څه چې د خدای په نوم ورکړی شي هغه باقي وي

﴿۳۱﴾ وَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّهُمْ ذَبَحُوا شَاةً
عائشه رضی الله عنها راویه ده چې (یو صحابو یا اهل بیت والو) یوه بیزه ذبح کړه (کله چې دهغې غوښه تقسیم
فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَا بَقِيَ مِنْهَا ؟ قَالَتْ :
شود نو) نبي کریم صلی الله علیه و سلم و فرمایل چې "دې کې څه پاتې شوي دي؟ عائشه رضی الله عنها و ویس چې :
مَا بَقِيَ مِنْهَا إِلَّا كَتِفُهَا
او پرې نه بغير بل هيڅ نه نه دې پاتې شوي (يعني د دې ټوله غوښه تقسيم کړی شوي ده فقط و پرې پاتې
قَالَ : بَقِيَ كُلُّهَا غَيْرُ كَتِفِهَا. (۱)
شوي ده) نبي کریم صلی الله علیه و سلم و فرمایل "او پرې نه بغير نور هر څه پاتې دي".

توضیح: غیر کتفها: مطلب دا دی چې کوم د خدای په نوم ورکړی شوه همغه غوښه د الله په نزد پاتې ده. چې د ثواب لپاره جمع شوه او کوم ته چې ته پاتې وي چې د الله په نوم نه ده ورکړی شوي نو حقیقت کې همدغه پاتې نه ده بلکې ضایع شوه ځکه تا چې و خو پرله نو د ثواب لپاره هيڅ پاتې نه شوه. دې کې د قرآن آیت ﴿مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ﴾ (نحل الاية: ۹۴) طرف ته اشاره ده.

چاته د جامې اغوستلو فضیلت

﴿۳۳﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَا مِنْ مُسْلِمٍ كَسَا
ابن عباس رضی الله عنه و ابی چې ماد نبي کریم صلی الله علیه و سلم نه اوریدلي دي چې کوم مسلمان و اغوندي بل
مُسْلِمًا ثَوْبًا إِلَّا كَانَ فِي حِفْظٍ مِنَ اللَّهِ
مسلمان ته جامه (پا جامه، قرطی، خادرو غیره) نو هغه د الله د طرف نه په حفاظت کې وي. ترڅو پورې چې
مَا دَامَ عَلَيْهِ مِنْهُ خِرْقَةٌ. (۲)
ددې مسلمان په بدن باندې ددی جامي یوه تکره موجود وي.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۲: ۵۵۵ رقم الحديث ۲۴۷۰، وأحمد في المسند ۶: ۵۰

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۲: ۵۶۲ رقم الحديث ۲۵۶۲

درې قسمه خلک الله تعالى نه محبوب دي

﴿۳۳﴾ وَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَرْفَعُهُ

عبدالله ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دمر فوع په نريق (يعني دنبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نه نقل كوي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام

قَالَ : " ثَلَاثَةٌ يُحِبُّهُمُ اللَّهُ : رَجُلٌ قَامَ مِنَ اللَّيْلِ

و فرمايل درې كسان داسې دي چې دوي سره الله محبت كوي يو خو هغه كس چې دشپي مونځ ته ودرېږي

يَتْلُوا كِتَابَ اللَّهِ وَ رَجُلٌ يَتَصَدَّقُ بِبِدَاةٍ بَيْنِيهِ يُخْفِيهَا

اود الله كتاب لولي. اودويم هغه سړی چې (نفل) صدقه په خپل نبي لاس وركړي او هغه پټه كړي. راوي

أَرَاهُ قَالَ : مِنْ شِبَالِهِ وَ رَجُلٌ

وايي چې زما گمان دی نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل (او هغه) نبي لاس باندې (پټه كړي) اودريم هغه

كَانَ فِي سَرِيَّةٍ فَأَنْهَزَمَ أَصْحَابُهُ فَاسْتَقْبَلَ الْعَدُوَّ " (۱)

سړی چې هغه وخت کې د دښمن مخي ته کلک شو چې دهغې ملگرو شکست خوړلی وي.

وَ قَالَ : هَذَا حَدِيثٌ غَيْرٌ مَحْفُوظٌ أَحَدُ رِوَايَةِ أَبِي بَكْرٍ بِنِ عِيَّاشٍ

امام ترمذی وايي چې دا روايت غير محفوظ (ضعيف) دی. د دې يو راوي ابو بكر ابن عياش دی چې

كَثِيرُ الْغَلَطِ.

ډيري زياتې غلطۍ كوي.

﴿۳۴﴾ وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : ثَلَاثَةٌ يُحِبُّهُمُ اللَّهُ

ابو ذر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل درې داسې كسان دي د الله دوي دوستان ساتي

وَ ثَلَاثَةٌ يُبْغِضُهُمُ اللَّهُ فَأَمَّا الَّذِينَ يُحِبُّهُمُ اللَّهُ

او درې داسې كسان دي چې هغه الله دښمنان ساتي. نو هغه كسان چې الله يې دوستان ساتي. هغوی كې

فَرَجُلٌ أَتَى تَوْمًا فَسَأَلَهُمُ بِاللَّهِ

يو هغه سړی دی چې يو داسې كس ته صدقه وركړه چې يوې ډلې ته راغلو او د خدای په واسطه يې ترې

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۶۰۱/۴ رقم الحديث: ۲۵۶۷، والنسائي ۸۱/۵ رقم الحديث: ۲۵۷۰.

وَلَمْ يَسْأَلْهُمْ بِقَرَابَةٍ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُمْ فَمَنْعَهُمْ
خه و غو بنتل هغه د جماعت والونه د حق قرابت په وجه سوال ونه كړو. خود د لې خلكو هغه ته هيڅ ور نه
فَتَخَلَّفَ رَجُلٌ بِأَعْيَانِهِمْ فَأَعْطَاهُ سِرًّا
كړل. نو يو سړى د (يعنې صدقه وركونكې) د جماعت والاشاته وغورځول او مخكې شو هغه سوال كړ
لَا يَعْلَمُ بِعَطِيَّتِهِ إِلَّا اللَّهُ
ته يې په پته توگه وركړه بغير د الله نه او دهغه چانه چا چې هغه ته وركړه بل څوك به هغه وركړه باندې خبر نه
وَ الَّذِي أُعْطَاهُ وَ قَوْمٌ سَارُوا لَيْلَتَهُمْ حَتَّى إِذَا كَانَ النَّوْمُ أَحَبَّ
شو او دويم هغه كس دى چې د جماعت سره ټوله شپه وگرځيد و تردې چې دهغوى لپاره خوب د هغه شيانو
إِلَيْهِمْ مِمَّا يُعَدُّ بِهِ فَوَضَعُوا رُءُوسَهُمْ فَقَامَ
نه چې د خوب برابر دې خوښ شو نو د لې ټول خلك او ده شول. خو هغه كس ودریدلو (الله وايي) او ما
يَتَمَلَّقُنِي وَ يَتَلَوُّ آيَاتِي
ته په ژړا او فریادونو شو او زما آیتونه (قرآن کریم) يې لوستل شروع كړو (يعنې په عبادت او فریاد كې
وَ رَجُلٌ كَانَ فِي سَرِيَّةٍ فَلَقِيَ الْعَدُوَّ فَهَزَمُوا
مشغول شو) او دريم هغه كس دى چې لځكر كې و كله چې د دښمن سره مقابله شوه نو د هغې لښكر ماتې
وَ أَقْبَلَ بِصَدْرِهِ حَتَّى يُقْتَلَ أَوْ يُفْتَحَ لَهُ وَ الثَّلَاثَةُ الَّذِينَ
ماتې و خورله خو هغه د هغې د دښمن مخې ته سينه كلکه كړه تردې چې شهيد شو يا بريالى او هغه درې
يُبْغِضُهُمُ اللَّهُ الشَّيْخُ الرَّانِي
كسان چې د الله په نزد مبغوض دي دوي كې خويو هغه كس دى چې د بډو او الوي باوجود هم زنا وكړي. دويم
وَ الْفَقِيرُ الْمُخْتَالُ وَ الْغَنِيُّ الظَّالِمُ. (۱)
تكبر كونكى فقير دى او دريم دولت مند ظلم كونكى (يعنې هغه كس د دولت سره هم د قرضداري قرض نه ادا كوي او نورو سره بل څه د ظلم معامله كوي).

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۶۰۱/۱ رقم الحديث: ۲۵۶۸، والنسائي ۸۱/۵ رقم الحديث: ۲۵۷۰.

توضیح: ثلاثه: دې حدیث کې: شپږو کسانو ذکر دی. چې حقیقت کې شپږ قسمه خلک دي. درې خوښ کړي سوي او درې مبعوض شوي دي. (المراقات: ۴/۴۱۶).

فتخلف رجل باعیانهم: یعنی ټول جماعت سوال کړه د څه شي ورکولو نه انکار وکړو. سائل فقط د خداي په نوم سوال وکړو. هيڅ قرابت نه و. نه څه خپلولي وه. د انکار نه وروسته همغه قوم کې يو کس اخر ديخوا لږو او بيایي په پټه هغه سائل ته صدقه ورکړه. دا صدقه دوو مردپټه وه چې فقط ورکونکي او اخستونکي او الله ته علمه وو.

اعیانهم: هغه خلکو کسان مراد دی.

يتسلقن: د چاپلوسي کولو په معنی کې دی. دلته ژباړياد. تواضع او عاجزي کول مراد ده.

يعدل به: یعنی که د خوب برابر څه شي کیدی شي نو د هغه ټول شيانو نه هغه وخت کې خوب ډیر محبوب وو. (المراقات: ۴/۴۱۶).

الشيخ الزاني: د دې نه مراد واده شوی سړی دی. خود ظاهر کلام نه معلومېږي چې بوډه سړی مراد دی. او بوډه هم واده شوی وي. د دې گناه ځکه ډیره قبيحه ده چې ټول قوی يې جواب ورکړی وي. د مستي زمانه تیره شوي وي. هغه وخت هغه د رحم قابل وي نو د زنا پشان د قبيحي گناه ارتکاب وکړي. داد هغې د باطن د خباثت نښانې ده. دغه شان يو سړی ډیر زيات فقير دی او قابل رحم دی. خو کله چې ورته څوک صدقه يا خيرات ورکوي نو هغه تکبر کوي او داخستلو نه يې انکار کوي. دغه شان هغه خپل خان او خپل اهل و عيال په هلاکت کې واچوي. او فقري پټ کړي او تکبر کوي. علماؤ ليکلي دي چې د طبعي نه بغير کوم شی راشي نو هغه مه رد کوی. ځکه دا الله الهي دي. (المراقات: ۴/۴۱۷).

الظلم: د دینه داسي مالداره سړی مراد دی چې غني دی. د قرض ورکولو طاقت لري خو قرض نه ادا کوي. نو داسي ظالم مالداره الله مبعوض ساتي. ځکه د توان لرلو باوجود هم قرض نه ورکوي. داد دې د شرارت او د خباثت علامت دی. یاد مالداري په نشه کې نورو باندې ظلم کوي. (المراقات ۴/۴۱۷).

د انسان صدقه د کائنات د هر طاقت نه ډیره ده

﴿٣٥٥﴾ وَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَنَا خَلْقٌ

انس بن مالک رضی الله عنه د نبی کریم صلی الله علیه و سلم نه روایت کړی دی چې نبی علیه السلام فرمایلی کله چې پیدا

اللَّهُ الْأَرْضَ جَعَلَتْ تَمِيدُ فَخَلَقَ الْجِبَالَ فَقَالَ بِهَا عَلَيْهَا فَاسْتَقَرَّتْ

کړه الله تعالی الله زمکه نو خو خیدله. بیا الله غرونه پیدا کړل او په زمکه یې ودرول نو بیا زمکه ودریدله.

فَعَجِبَتِ الْمَلَائِكَةُ مِنْ شِدَّةِ الْجِبَالِ فَقَالُوا يَا رَبِّ هَلْ مِنْ خَلْقِكَ

فرستود غرونو پہ سختوالی باندی دیر تعجب و کرو هغوی وویل ای زمو نی پروردگار! آیا ستا پہ مخلوقاتو

شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ الْجِبَالِ قَالَ نَعَمْ الْحَدِيدُ

کی د غرونو نہ ہم دیر سخت خہ شی شتہ دی؟ پروردگار و فرمایل او و سپینہ ده (چی ک بی هه ماتوی)

قَالُوا يَا رَبِّ هَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ الْحَدِيدِ

هغوی تپوس و کرو چی ای پروردگار! ستا پہ مخلوقاتو کی د و سپنی نه هم دیر سخت خہ شی شتہ دی؟

قَالَ نَعَمْ النَّارُ فَقَالُوا يَا رَبِّ هَلْ مِنْ

الله تعالی و فرمایل: آو. اور دی (چی هغه او سپنه هم ویلی کوی) بیا هغوی وویل چی ای انه! آیا ستا پہ

خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ النَّارِ قَالَ نَعَمْ الْمَاءُ

مخلوقاتو کی د اور نه هم دیر سخت خہ شی شتہ دی؟ پروردگار و فرمایل او اوبه دی (چی اور مہ کوی)

قَالُوا يَا رَبِّ فَهَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ الْمَاءِ قَالَ نَعَمْ

بیا هغوی وویل چی ستا پہ مخلوقاتو کی اوبو نه هم دیر سخت خہ شی شتہ دی؟ الله تعالی و فرمایل او

الزَّيْحُ فَقَالُوا يَا رَبِّ هَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ الزَّيْحِ

هواده (چی هغه اوبه هم و چوی) بیا هغوی وویل چی ستا پہ مخلوقاتو کی هو انه هم دیر سخت خہ شی شتہ

قَالَ نَعَمْ ابْنُ آدَمَ تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ بِبَيْتِيهِ

الله تعالی و فرمایل او او هغه د ابن آدم صدقه و رکول دی چی هغه د خدای پہ لاره کی پہ بی لاس باندی

يُخْفِيهَا مِنْ شِمَالِهِ (۱)

(داسی) مال مصرفوی (چی) هغه د چپ لاس نه (هم) پتہوی.

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

﴿۳۶﴾ عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا مِنْ عَبْدٍ مُسْلِمٍ يُنْفِقُ مِنْ كُلِّ مَالٍ

ابو ذر رضی اللہ عنہ راوی دی چی نبی کریم رضی اللہ عنہما و فرمایل کوم بندہ مسلمان چی مصرف کری دهر مال نه

لَهُ زَوْجَيْنِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ إِلَّا اسْتَقْبَلَتْهُ حَاجِبَةٌ الْجَنَّةِ كُلُّهُمْ يَدْعُوهُ إِلَى

دوه شيان د الله په لاره کې نو د جنت ټولي دروازي به دده استقبال کوي او هغه به هغه شيانو ته راغواړي

مَا عِنْدَهُ . قُلْتُ : وَ كَيْفَ

کوم چې په هغې کې دي. ابو ذر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي (دي اوریدو سره) ما وويل چې د دوه شيانو د مصرف څه

ذَلِكَ ؟ قَالَ : إِنْ كَانَتْ إِبِلًا فَبَعِيرَيْنِ

مطلب دی؟ نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل که هغوی سره او بسان وی نو هغه دوه او بسان دې ورکړي او

وَ إِنْ كَانَتْ بَقَرَةً فَبَقَرَتَيْنِ .^(۱)

که غواگانې ورسره وي نو دوه غواگانې دې ورکړي.

د قیامت په ورځ به صدقه د سړي په سر سیوری وي

﴿۳۷﴾ وَعَنْ مَرْثَدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي بَعْضُ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

مرثد بن عبد الله وايي چې د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ځينې صحابو ماته دا حديث بيان کړو چې هغوی د نبي

أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِنْ ظَلَّ الْمُؤْمِنُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ صَدَقَتَهُ .^(۲)

کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اوریدلي دي چې: "د قیامت په ورځ به د مؤمن سیوری دده صدقه وي.

توضیح: ددې حديث تشریح مقلوب (سرچپه) ده چې اصل عبارت داسې په کارو: "ان الصدقة كالظل

في انه يحويه عن اذى الحر يومه القيامة". (كذافي الشرح)

د عاشورې په ورځ د زيات مصرف کولو حکم

﴿۳۸﴾ وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ وَسَّعَ عَلَى

ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل کوم کس چې فراخي راولي په خپل اهل

(۱) أخرجه النسائي في السنن ۴۸/۶ رقم الحديث: ۱۱۸۵، والدارمي ۲۶۸/۲ رقم الحديث: ۲۴۰۳، وأحمد في المسند ۱۵۱/۵.

(۲) أخرجه أحمد في المسند ۱۱۷/۴.

عِيَالِهِ فِي النَّفَقَةِ يَوْمَ عَاشُورَاءَ وَسَعَى اللَّهُ عَلَيْهِ سَائِرَ سَنَتِهِ . قَالَ

وعیال باندې په خرچه کې د عاشوری په ورځ نو الله به ټول کال (دده مال او ذرته) فراخي ورکړي. وايي

سُفْيَانُ : إِنَّا قَدْ جَرَّبْنَاهُ فَوَجَدْنَاهُ كَذَلِكَ .^(۱)

سفيان ثوري رحمه الله چې مونږ دې تجربه وکړه نو همدغه شان مو وموندله .

وَرَوَى الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ عَنْهُ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَ أَبِي سَعِيدٍ وَ جَابِرٍ

داروايت بيهقي په شعب الايمان کې د ابن مسعود رضي الله عنه، ابو هريره رضي الله عنه او د جابر رضي الله عنه نه نقل کړي

وَ ضَعْفَهُ

او دا چې هغوی داروايت ضعيف گرځولی دی.

توضیح: وضعفه: يعنی امام بيهقي رحمه الله داروايت ضعيف گڼلی دی.

ملا علی قاري رحمه الله په مرقات کې او شيخ عبدالحق محدث دهلوی رحمه الله د اشعة اللمعات په حديث

توسع على العیال يوم عاشوره باندې کلام کړی دی. چې آیا واقعي دا حديث ناقابل استدلال دی او که

قابل عمل او قابل استدلال دی نو ملا علی قاري رحمه الله د مرقات ج ۴ ص ۴۲۰ باندې ليکي: ونقل ميرك

رحمه الله عن المنذري في الترغيب ان هذا الحديث وراه البيهقي من طرق ومن جماعة من الصحابة

وقال (ای البيهقي) هذه الاسانيد وان كانت ضعيفة فهي اذا ضم بعضها الى بعض احدث قوة قال

العراقي رحمه الله له طرق صحيح بعضها وبعضها على شرط مسلم، واما حديث الاكتمال يوم عاشوراء

فلا اصل له وكذا سائر الاشياء العشرة ماعد الصوم والتوسيع.

د دې عبارت خلاصه دا شوه چې امام بيهقي اگرچه داروايت ضعيف گرځولی دی خو په ډيرو طريقو

سره د جمعه کولو نه وروسته دا فيصله وارولی شوه چې دا سندونه اگرکه په انفرادي توگه کمزوری دی

خو کله چې ډيري طريقې را جمعه شي نو حديث کې قوت پيدا کېږي.

د اصحاب جرح او تعديل امام العراقي رحمه الله وايي چې د دې حديث مختلفې طريقې دي. ځينو صحيح

گرځولی دی او ځينې خو د امام مسلم په شرط باندې دي. ملا علی قاري رحمه الله وايي چې د عاشورې په

ورځ رانجه لگول چې په کوم حديث کې دې هغه بي بنياده دي. دغه شان د عاشورې لپاره د لس (۱۰)

(۱) أخرجه الطبراني في الكبير، ذكره في كتر العمال ۵۷۶/۸ رقم الحديث : ۱۲۵۹

شیانو ذکر کبری. تول بی بنیاده دی. فقط د عاشوری په ورخ روژ نیول او د توسع علی العیال حدیث صحیح دی. شیخ محدث دهلوی رَحْمَةُ اللَّهِ هَم دغه شان کلام کبری دی خود هغی کلاک شه لږ ډیر دی. هغه د هغی په عبارت کې نقل کبری: بدانکه آنچه ثبوت رسیده است نزد محدثین از اعمال روز عاشوره اصوم است و توسع طعام، و حدیث صوم صحیح است توسع ضعیف و لیکن بتعدد طرق و کثرت ان بمرتبه حسن رسیده. و در کتاب "ماثبت بالسنة فی ایام السنة" احادیث وارده در روز عاشورا از صحاح و حسان و ضعاف و موضوعات بتفصیل ذکر کرده ایم. (اشعة اللمعات ج ۲ ص ۲۶).

پوهه شی چې د عاشوری د ورځې متعلق چې کوم حدیثونه د محدثینو په نزد دې ثبوت ته رسیدلي دې هغه فقط د روژې حدیث او د توسع طعام و الاحدیث دی. دې دواړه حدیثونو کې هم د روژو و الاحدیث صحیح دی او د توسع طعام و الاحدیث ضعیف دی. خود طریقو ډیر والي او د هغی شمیر دا حدیث د

حسن درجې ته رسولی دی او ما خپل کتاب "ماثبت بالسنة فی ایام السنة" کې د عاشوری متعلق ټول حدیثونه تفصیل سره ذکر کړي هغی کې شه حدیثونه د صحیح په درجه کې دي، شه د حسن درجه کې. شه ضعیف او شه موضوعي دي. ما د دې حدیث متعلق دا تفصیل ځکه ولیکلو چې ځنې د سخت موقف و الا خلک د عاشورا د ورځې د ټولو شیانو نه انکار کوي او بیازر حدیثونه د موضوعاتو به را جمع کړي چې کوم د عاشوری متعلق وارد دي حال دا چې هغی کې شه حدیثونه صحیح علی شرط المسلم دي.

نو دومره غلا کول په کار نه ده لکه څنگه چې بدعت پسند حضرات د عاشوری ټول روایتونه من و عن راواخلي او د موضوعاتو نه د غاړې هار جوړوي. دغه شان افراط او تفریط کول مناسب نه دي.

﴿۳۹﴾ وَ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ قَالَ : قَالَ أَبُو ذَرٍّ : يَا نَبِيَّ اللَّهِ أَرَأَيْتَ
ابو امامه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ و ابي چې (يوخل) ابو ذر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ و ويل چې ای د الله نبي (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)! ماته ووايه چې
الْصَّدَقَةُ مَاذَا هِيَ ؟ قَالَ أَضْعَافٌ مُضَاعَفَةٌ وَ عِنْدَ
د صدقې ثواب څومره دی؟ نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل "د دې ثواب څو چنده ډیر دی بلکې په نزد د
اللَّهُ الْمَزِيدُ. (۱)
الله د دې نه هم ډیر دی.

(۱) أخرجه البيهقي في شعب الايمان ۳۶۶۲ رقم الحديث ۳۷۹۵

باب افضل الصدقة

د بهترینی صدقی بیان

دي باب کې چې د کوه افضل او بهترینی صدقی بیان راوان دی. د دې بنیاد دې باندې دی چې صدقه ورکولو کې د ټولو نه مخکې یا دا امر خودلی شوی دی چې دغه قسمه صدقه فی حد ذاته ډیره فائده منده ده او د دې فایده عامه دي. او دې ته د انسانو ډیر احتیاج دی یا د صدقی په اعتبار سره افضل شي چې صدقه کولو کې څه امتیازي صفات وي مثلاً د دې اخلاص ډیر وي یا د احتیاج په حالت کې صدقه کوی یا عن ظهر غنی شي او بي پرواهي سره صدقی کوي. یا په دې اعتبار سره ډیره افضله ده چې چا باندې صدقه کړی شوي ده هغه ډیر قابل احسان یا ډیر مستحق و. ډیر اولاد و الاؤ. هغې خاص د اند په نوم سوال سره یې کړی و. نو په دغه و جوهاتو باندې صدقه ډیره افضله شي. د افضلیت د همدغه اسبابو بیان دی.

الْفَضْلُ الْأَوَّلُ

بهترینه صدقه

﴿١﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَحَكِيمِ بْنِ حِزَامٍ قَالَا: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: خَيْرُ	
ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَحَكِيمِ بْنِ حِزَامٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دواړه راويان دي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمایيل: بهترینه	
الْصَّدَقَةُ	مَا كَانَ عَنْ ظَهْرِ غِنَى وَ أبدأ
صدقه هغه ده چې په بي پرواهي سره ورکول کېږي او د صدقی ورکولو ابتداء د هغه کس نه کوی چې د هغه	
بِمَنْ	تَعُولُ. (١)
نقله په تاسو باندې لازمه وي.	

توضیح: عن ظهر غنی: یعنی کومه صدقه چې بي پرواهي سره ورکول کېږي. د دې لفظ دوه مفهومه دي. اول مفهوم دا دی چې صدقه کونکي نفس ته خوشحالي حاصله شي. هغه داسي چې د الله په لاره کې داسي خرچ کوي چې د الله په ذات يې پوره يقين وي. هغه د دې خبرې نه بي پرواه وي چې د خرچ نه

(١) أخرجه البخاري في صحيحه ٢٩١٣، رقم الحديث ١١٢٦، ومسلم في صحيحه ٧١٧٢ رقم الحديث ٩٥، ١٠٣١، وأبو داود في السنن

٣١٢٢، رقم الحديث ١١٦٧٦، وأحمد في المسند ١٠٧٢

وروسته به زما اهل و عيال څه خوري. لکه څنگه صدیق اکبر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ و فرمایل چې کور کې مې د الله او رسول نوم پرېخودلو. (المرقات: ۴/۴۲۲ و الکاشف: ۴/۱۴۲).

دویم مفهوم دادی چې که چرې صدقه کونکي نفس ته خوشحالی حاصله نه شوه خود مال او زر خوشحالی حاصله شوه چې د خرچ کولو نه وروسته هم د هغې سره دومره مال پاتې دی چې د هغې د اهل و عيال لپاره کافي کېږي. اولنی مفهوم ډیر مناسب دی. (المرقات: ۴/۴۲۲ و الکاشف: ۴/۱۴۳).

و ابدأ بن تعول: یعنی کوم خلک چې ستا کورنی کې د صدقه کولو کې دې نو د هغوی نه یې شروع کړه او بخان دی یې جهان دی. (المرقات: ۴/۴۲۳).

په خپل اهل و عيال باندې مصرف کول صدقه ده

﴿۲﴾ وَعَنْ أَبِي مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا أَلْفَقَ الْمُسْلِمُ

أبي مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمایل "کوم مسلمان چې خرچ کوي په خپل

نَفَقَةً عَلَى أَهْلِهِ وَ هُوَ يَحْتَسِبُهَا كَأَنَّ لَهُ

اهل و عيال (یعنې بنځه او خپلوانو) باندې او هغې کې د ثواب طمع لري نو د دې د خرچ د هغې په حق کې

صَدَقَةً (۱).

(ډیر مقبوله) صدقه ده.

﴿۳﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: دِينَارٌ أَنْفَقْتَهُ فِي

ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمایل یو دینار خو هغه دی چې خرچ یې کړی په

سَبِيلِ اللَّهِ وَ دِينَارٌ أَنْفَقْتَهُ فِي

لاره د الله تعالی کې (یعنې حج یا جهاد یا طلب علم) او یو دینار خو هغه دی چې هغه تاسو خرچ کړي د غلام په

رَقَبَةٍ وَ دِينَارٌ تَصَدَّقْتَ بِهِ عَلَى مَسْكِينٍ وَ دِينَارٌ

ازادولو کې او یو دینار هغه دی کوم چې تاسو په یو مسکین خرچ کړی یو دینار هغه دی کوم چې تاسو په خپل

أَلْفَقْتَهُ عَلَى أَهْلِكَ أَعْظَمُهَا أَجْرًا الَّذِي

اهل و عيال خرچ کړی نو دې ټولو دینارو کې د ثواب په بناء د ټولو غټ دینار هغه دی چې کوم تاسو په خپل

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۴۹۷/۹، رقم الحديث: ۱۵۳۵۱، ومسلم في صحيحه ۷۱۷/۲ رقم الحديث: ۱۰۳۱-۳۵، وأحمد في المسند

الْفَقْتُ عَلَى أَهْلِكَ. (۱)

اهل و عيال باندې خرچ کړو.

﴿٤﴾ وَعَنْ ثَوْبَانَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَفْضَلُ دِينَارٍ يُنْفَقُهُ

ثَوْبَانُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَأْوِي دِي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل "بهترین دینار هغه دی چې خرچ یې کړي یو

الرَّجُلُ دِينَارٍ يُنْفَقُهُ عَلَى عِيَالِهِ وَ دِينَارٍ يُنْفَقُهُ عَلَى دَابِعِهِ فِي

انسان په خپل اهل و عيال باندې او بهترین دینار هغه دی چې یو کس یې په داسې څاروي خرچ کړي چې د

سَبِيلِ اللَّهِ وَ دِينَارٍ يُنْفَقُهُ عَلَى أَصْحَابِهِ

جهاد لپاره ساتلی شوي وي او بهترین دینار هغه دی چې یو کس یې په خپل هغه ملگرو باندې خرچ کړي

فِي سَبِيلِ اللَّهِ. (۳)

چې د الله په لاره کې جهاد کونکي وي.

﴿٥﴾ وَ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلِيَّ أَجْرٌ أَنْ

ام سلمه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وايي چې (يوه ورځ) ماعرض وکړو چې يا رسول الله! آيا زما د پاره اجر شته او که نه چې زه

أَلْفَقْتُ عَلَى بَنِي أَبِي سَلَمَةَ؟ إِنَّمَا هُمْ بَنِيَّ فَقَالَ:

خرچ وکړم دا ابو سلمه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا په زامنو باندې؟ حال دا هم زما زامن دي نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل په

أَلْفَقْتُ عَلَيْهِمْ فَلكِ أَجْرٌ مَا أَلْفَقْتُ عَلَيْهِمْ: (۱)

هغوی خرچ کوه او څه چې ته په هغوی خرچ کوي دهغې به تاته ثواب درکول کېږي.

توضیح: المأهم بنی: حضرت ابو سلمه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يو صحابي و ام سلمه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا اول دده په نکاح کې وه. کله چې دامر شو نو ام سلمه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا کونډه شوه. د ابو سلمه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه د هغې اولاد وو کله چې ام سلمه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته په نکاح شوه نو یتیم شوي بچي هم ورسره راغلل. ام سلمه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا به په هغوی باندې خرچ کولو خو خیالی یې دا وو چې دامې خپل اولاد دی. دوي باندې به خرچ کولو کې څه

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۶۹۲/۲ رقم الحديث: ۳۹-۹۹۵، وأحمد في المسند ۴۷۶/۲.

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۶۹۱/۲ رقم الحديث: ۳۸-۹۹۱، وأحمد في المسند ۵۰۳/۳.

(۳) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۲۸/۳، رقم الحديث: ۱۱۶۷، ومسلم في صحيحه ۵۰۳/۳، وأحمد في المسند ۵۰۳/۳.

ثواب ملاؤ شي. چې د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه يې وپوښتل نو نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې دوي باندې خرچ کوه. ثواب به درته ملا وپري. (المراقات: ۴/۴۲۴).

خپلې ښځې يا خپل خاوند ته د زکوٰۃ وړ کولو مسئله

﴿٦٦﴾ وَعَنْ زَيْنَبِ امْرَأَةِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

د عبد الله ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ زوجه محترمه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا فرمايي چې (يو خل په مجلس ذکر و نصيحت کې

تَصَدَّقَنْ يَا مَعْشَرَ النِّسَاءِ وَ لَوْ

ښځې مخاطب کړي او) نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: ای دښخو جماعته! صدقه او خيرات کوي اگرکه

مِنْ حُلِيِّكَ قَالَتْ

تاسو د زینب اتونه ولي نه وي زینب رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي چې (دي اوریدو سره) زه (د نبي عَلَيْهِ السَّلَام د مجلس نه)

فَرَجَعْتُ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ فَقُلْتُ إِنَّكَ رَجُلٌ خَفِيفُ ذَاتِ الْيَدِ وَإِنَّ

عبد الله ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته راغلم او هغه ته مې وويل چې ته تش لاس (يعني مفلس) پري يې اودا چې

رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ أَمَرْنَا بِالصَّدَقَةِ فَأْتِيهِ فَاسْأَلْهُ

نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مونږ ته د صدقي او خيرات کولو حکم کړی نو لارښه د نبي عَلَيْهِ السَّلَام نه د معلومه کړه

(چې زه تا او ستا په اولاد باندې د صدقي په توگه خرچ کوه نو آیا دا صدقه به زما لپاره کافي وي يا نه؟)

فَإِنْ كَانَ ذَلِكَ يَجْزِي عَنِّي وَالْأَلَا

که تاته او ستا اولاد ته صدقه وړ کول زما لپاره کافي شي نو زه بيا هم تاته صدقه درکوم و که د زما لپاره کافي

صَرَفْتُهَا إِلَى غَيْرِكُمْ قَالَتْ فَقَالَ لِي عَبْدُ اللَّهِ

نه وي نو نورو خلکو باندې به يې د صدقي په توگه خرچ کوه. زینب رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي چې راته وويل عبد الله

بَلِ ائْتِيهِ أَنْتِ قَالَتْ فَأَنْطَلَقْتُ فَإِذَا

ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې ته هم لارښه. نو زه د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خدمت کې حاضره شوم نو څه گورم

امْرَأَةٌ مِنَ الْأَنْصَارِ بِبَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ سَلَّمَ

چې د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په دروازه باندې د انصار ويو د ښځه ولاړه ده او (هله در تلو) زمونږ د دواړو

حَاجَتِي	حَاجَتَهَا
حاجت یو شان و (یعنی همدغه معلو مولو لپاره راغلی وه چې آيازه صدقه خپل خاوند او دهنې متعلقینو	
قَالَتْ وَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ أَلْقَيْتُ عَلَيْهِ الْمَهَابَةَ .	
ته وړ کولې شم یانه؟) زینب رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وایې خو (دا چې) د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذات د هیبت او عظمت مثال	
فَقَالَتْ فَخَرَجَ عَلَيْنَا بِلَالٌ فَقُلْنَا لَهُ أَيْتِ رَسُولَ اللَّهِ	
زینب خکه مونږ د هلته نه راووتو او بلال رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته راغلو او دده ته مو وویل چې : ته ورشه رسول الله	
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرَهُ أَنَّ امْرَأَتَيْنِ بِالْبَابِ تَسْأَلَانِكَ أَتَجِزِي الصَّدَقَةَ	
صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته چې په دروازه کې ولاړې دواړه بنڅې تانه دا پوښتنه کوي چې آیا کافي به شي صدقه	
عَنْهُمَا عَلَى أَزْوَاجِهِمَا وَ عَلَى أَيْتَامٍ فِي حُجُورِهِمَا	
د دوي نه په خپلو خاوندانو او یتیم ماشومانو باندې چې د دوي په پالنه کې یې دوي صدقه کوي خو کوره	
وَلَا تُخْبِرُهُ مَنْ نَحْنُ . قَالَتْ فَدَخَلَ بِلَالٌ	
نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته دا ونه وایې چې مونږ څوک یو؟ زینب رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وایې چې ورغلو بلال رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نبی	
عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلَهُ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :	
کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته او د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه یې هغه مسئله معلومه کړه (اول خو) تپوس وکړ ورسول	
مَنْ هُمَا . فَقَالَ امْرَأَةٌ مِنَ الْأَنْصَارِ	
الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د بلال رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه چې دا بنڅې څوک دي؟ بلال رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وویل چې یوه بنڅه د انصارو	
وَ زَيْنَبٌ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَيْ الزَّيْنَبِ .	
نه ده او دا بله زینب رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ده. نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ترې تپوس وکړو چې کومه یو د زینب رَضِيَ اللهُ عَنْهَا؟	
قَالَ امْرَأَةٌ عَبْدِ اللَّهِ	
(خکه د زینب په نومه یري بنڅې وي) بلال رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وویل چې د عبد الله بن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بی بی یا	
فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَهْمَا أَجْرَانِ	
نبی عَلَيْهِ السَّلَام و فرمایل چې (لاږشه هغې ته ووايه چې په دې صورت کې) دوي د پاره دوه چنده ثواب دی	

أَجْرُ الْقَرَابَةِ وَ أَجْرُ الصَّدَقَةِ. (۱)

يو خو دخپلولی (ادا کولو) او بل د صدقه ورکولو.

توضیح: ولو من حلیکن: د دینه په واضحه توگه د احنافو مسلک ثابتېږي. چې د هغوی په نزد د بنحو په زیوراتو کې د زکوٰة شته دی، مسئله مخکې تیره شوي ده. (المراقات: ۴/۴۲۴).

خفيف ذات اليد: یعنی لاس کې چې څه دې هغه سپک او کم دې یعنی سړي غریب وي. (المراقات: ۴/۴۲۴).

بل ائتیه انت: حضرت عبداللہ ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ډیر ښه جواب وکړو چې د هغې په وجه د سړي فوقیت وساتل شو. اللہ ډې په هغې باندې کرورونه رحمتونه نازل کړي. مطلب دا چې زه ستانه د زکوٰة اخستلو لپاره د دې مسئلې باره کې پوښتنه نه شم کولی چې زما د بنحې زکوٰة په ما باندې کېږي یا نه. ته خپله لاره شه او معلومه یې کړه.

حاجتي حاجتها: یعنی د کومې مسئلې معلومولو لپاره زه تلي وم همدغه مسئله د دې بنحې هم وه. (المراقات: ۴/۴۲۵).

البهاية: یعنی اللہ نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته رعب او دبدبه او هیبت ورکړی وو. ځکه هیڅ یو کس ناڅاپه او بي اختیاره په نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه شو ورتللی. (المراقات: ۴/۴۲۵).

واجرا الصدقة: یعنی دوه اجرونه به ملاوېږي. یو اجر به د صدقي ملاوېږي او بل اجر به د قرابت وصله ملاوېږي. اوس په دې کې د ائمو اختلاف دی چې آیا میره خپلي بنحې ته یا بنحې خپل میره ته زکوٰة ورکولی شي او که نا. (المراقات: ۴/۴۲۵).

د فقهاء اختلاف: د فقهاء احنافو ټول په دې باندې اتفاق دی چې میره د خپلي بنحې د زکوٰة مال نه شي اخستلی ځکه د دواړو مفادات شریک دي. چې پري سړی د خپل مال نه فايده اخستلی شي چې ناجائز ده. البته دې کې اختلاف دی چې بنحې خپل میره ته زکوٰة ورکولی شي یا نه، دې کې اختلاف دی.

امام ابو حنیفه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي چې بنحې هم خپل میره ته زکوٰة نشي ورکولی ځکه دلته هم مفادات شریک دي. د امام محمد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او امام ابویوسف رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په نزد بنحې خپل میره ته زکوٰة ورکولی شي. ځکه مفاداتو کې اشتراک نشته دی او د بحث لاندې صریح حدیث هم موجود دی چې هغې کې واجبي صدقه

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳/۲۲۷، رقم الحديث ۱۱۵۶۶، ومسلم في صحيحه ۲/۶۹۱، رقم الحديث: ۴۵-۱۰۰۰، وابن ماجه ۱/۸۷، رقم الحديث: ۱۸۴۵، وأحمد في المسند ۶/۳۶۶.

مراد ده. امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ دَا حَدِيثُ د زكوة نه بغیر په نورو صدقو، خیراتونو او معاملاتو باندې حمل کوي. (المركات: ۴/۴۲۶).

خپل نژدې خپلوانو ته زکوة ور کول ډیر ثواب لري

﴿۷﴾ وَعَنْ مَيْمُونَةَ بِنْتِ الْحَارِثِ: أَنَّهَا أُعْتَقَتْ وَوَلِيدَةٌ فِي زَمَانِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ميمونه بن حارث رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا باره کې منقول دې چې دې يوه وينځه آزاده كړه په زمانه د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

فَذَكَرَتْ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: لَوْ

كې او نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته يې دهغې تذكره وكړه. نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې كه تا هغه

أَعْطَيْتَهَا أَخْوَالِكَ كَانَ أَكْبَرَ لِي لِأَجْرِكَ. (۱)

وينځه خپل ماما ته ور كړې وي نو ستا به ډير ثواب شوی وي.

د خپل گاونډيانو په عامه تحفه کې خيال ساتئ

﴿۸﴾ وَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنْ لِي جَارَيْنِ

د عائشې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا باره کې منقول دې چې دې عرض وكړو يار رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ! زما دوه گاونډيان

فَأَيُّهُمَا أَهْدِي؟ قَالَ: إِلَى

دې هغوی کې چاته تحفه ور ولېږم؟ (اول يا ډير چاته ور كړم؟) نبي عَلَيْهِ السَّلَام وفرمايل هغه گاونډی ته چې

أَقْرَبَهُمَا مِنْكَ بَابًا. (۲)

دهغه دروازه تاته ډيره نژدې وي.

﴿۹﴾ وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا طَبَخْتَ مَرَقَةً فَأَكْرِزْ مَاءَهَا

ابو ذر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دې چې نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل كله چې خورواپخوي نو او به په گې ډيري اچوی

وَتَعَاهَدْ جِيرَانَكَ. (۳)

او د خپل گاونډی خيال ساتئ.

(۱) أخرجه البخاري رقم الحديث ۲۵۹۲، ومسلم في صحيحه ۶۹۱/۲ رقم الحديث ۴۴-۹۹۹، وأبو داود ۳۲۰/۲ رقم الحديث: ۱۶۸۹.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۱۹/۵، رقم الحديث ۲۵۹۵، وأحمد في المسند ۱۷۵/۶.

(۳) أخرجه مسلم في صحيحه ۲۰۲۵/۱ رقم الحديث ۱۱۲-۲۶۲۵.

الْفَصْلُ الثَّانِي

دلبر مال لرونکي والاصدقه افضله ده

۱۰۱۰ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ ؟

د ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ باريه کي منقول دي چي ده وويل چي يارسول الله! کومه صدقه ددير ثواب سبب دي؟

قَالَ : جُهْدُ الْمُقِلِّ وَ اِبْتِدَاءُ

نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ وفرمايل "دلبر مال ساتلو ديره سعی او کوشش او د صدقي مال اول هغه کس ته ورکوه چي

يَمِّنُ تَعُولُ (۱).

د ژوند ضرورتونه يي ستا سره تپلي شوي وي.

توضیح: جهد المقل: جهد خو محنت مزدوری ته وايي. دلته صدقه کولو کي کوشش کول او پوره کوشش کول مراد دی چي کم مال دی خو په زړه کاني کېږدي او د خدای په لاره کي مال ورکوي.

المقل: داد قليل او قلت نه دی. مراد هغه خلک دي چي هغوی سره د صدقي لپاره مال بالکل کم وي. د عربي محاوره ده "جهد المقل دموعه" يعني چا سره چي مال نشته دی هغه د ژرانه بغير څه کولي شي.

۱۱۰ ﴿۱۱﴾ وَعَنْ سَلْمَانَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " الصَّدَقَةُ عَلَى الْمِسْكِينِ

او سليمان بن عامر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي چي نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل "يو مسکين ته صدقه ورکول يوه

صَدَقَةٌ وَ هِيَ عَلَى ذِي الرَّحْمِ

صدقه ده (يعني هغي ته صدقه ورکولو کي فقط د صدقي ثواب ملا وېږي) خو خپلوانو ته صدقه ورکول

ثِنْتَانِ : صَدَقَةٌ وَ صِلَةٌ (۲).

د دوه چنده ثواب سبب دی. يو خود صدقي دی او بل د صله رحمي (خپلوانو سره د حسن سلوک) دی.

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۳۱۲۰۲، رقم الحديث ۱۱۷۷

(۲) أخرجه الترمذي ۴۶۳، رقم الحديث ۲۵۸۰، والنسائي ۹۲۵، رقم الحديث ۲۵۸۲، وابن ماجه ۵۹۱، رقم الحديث ۱۸۴۴، واحمد

د مصرف کولو ترتیب

﴿۱۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ :

ابو هريره رضي الله عنه راوي دی چې يوه ورځ د نبي کریم صلی الله علیه و سلم خدمت کې یو سپی حاضر شو او وی ویل چې

عِنْدِي دِينَار

(یا رسول الله) ماسره یو دینار دی (زه یې خرچ کول غواړم کوم خای کې یې خرچ کړم؟) نبي علیه السلام ورته

فَقَالَ : أَنْفِقْهُ عَلَى نَفْسِكَ قَالَ : عِنْدِي آخِرُ قَالَ :

فرماییل چې په خپل نفس یې خرچ کړه. هغه کس وویل چې یو بل دی. نبي کریم صلی الله علیه و سلم و فرماییل

أَنْفِقْهُ عَلَى وَكَدِكَ قَالَ : عِنْدِي آخِرُ قَالَ :

هغه خپل اولاد باندې خرچ کړه هغه کس وویل چې ماسره یو بل هم دی نبي علیه السلام ورته و فرماییل چې هغه

أَنْفِقْهُ عَلَى أَهْلِكَ قَالَ : عِنْدِي آخِرُ

په خپل اهل (یعنې بنځه او مور پلار او نورو خپلوانو) باندې خرچ کړه هغه وویل: ماسره یو بل دینار دی؟

قَالَ : أَنْفِقْهُ عَلَى خَادِمِكَ . قَالَ : عِنْدِي آخِرُ

نبي علیه السلام و فرماییل هغه په خپل غلام باندې خرچ کړه. ده بیا وویل چې ماسره یو بل هم دی نبي علیه السلام

قَالَ : أَنْتَ أَعْلَمُ. ^(۱)

ورته و فرماییل چې اوس ته د هغې باره کې ښه پوهېږي (یعنې اوس د دینه وروسته مستحق ته ښه پیژني

څوک چې د دې مستحق گڼي هغې ته یې ورکړه).

بدترین سوال گر څوک دی؟

﴿۱۳﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِخَيْرِ النَّاسِ ؟

ابن عباس رضي الله عنه راوي چې نبي کریم صلی الله علیه و سلم و فرماییل آیا زه تاته ووايم چې بهتر سړی څوک دی؟

رَجُلٌ مِمَّنْ بَعَثَ فِي فَرْسِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ.

هغه کس دی چې د الله په لاره کې د اسپي واگی نیولی دی او ولاړ دی (یعنې میدان جنگ کې په اسپه

(۱) أخرجه إبردود في السنن ۳۲۰۰۲، رقم الحديث ۱۶۹۱

أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِالَّذِي

باندې سپور دی او کافرانو سره د جنگ په انتظار کې دی) آیا زه تاته ووايم چې هغه کس څوک دی. چې

يَتْلُوهُ ؟ رَجُلٌ مُّعْتَزِلٌ فِي غَنِيْمَةٍ لَهُ

د مجاهد مرتبي ته نزدې دی؟ هغه کس دی چې د خپلو يو بيزو سره يې په گوټ کې ناسته خپله کړې ده

يُوَدِّي حَقَّ اللَّهِ فِيهَا .

او د الله حق ادا کوي (يعنې يو څو بيزي يې واخستلي او چرته لري ځنگل ته لاړلو او خپلو بيزو باندې د

أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِشَرِّ النَّاسِ

ژوند گوزاره کوي او په وخت باندې دهغې زکوٰۃ ورکوي) آیا زه تاته ووايم چې بدترين سړی څوک دی؟

رَجُلٌ يُسْأَلُ بِاللَّهِ وَلَا يُعْطِي بِهِ . (۱)

هغه کس دی چې د خداي په نوم ترې نه سوال کېږي خو د سائل سوال پوره نه کړي.

توضیح: بخير الناس: يعنې ټولو خلکو کې افضل غازي او مجاهد هغه کس دی چې هر وخت په اسپه باندې ناست وي او د جهاد په انتظار وي. کله چې هم د يو اړخ نه د کافرانو شور واورې نو په منډه هغې اړخ ته لاړ شي او د الله په لاره کې د مرگ به لټنه کې وي. (المقات: ۴/۴۲۹).

دلته ټولو شارحينو د کلمه تمريض سره دا کلام کړی دی چې دې حديث کې داسې عبارت مخدوف دی

"أَيُّ مَن هُوَ مِنْ خَيْرِ النَّاسِ" يعنې داسې سړی چې په نورو خلکو کې به سړی دی يعنې د ټولو نه

افضل نه وی خو د افضلو خلکو نه وي. شارحين فرمايي چې دا مخدوف ځکه اخستل غواړي چې

کيدلی شي چې د دې مجاهد او غازي بل يو ډير بهتر وي. د شارحينو دا کلام او احتمال په خپل ځاي

باندې په سرسترگو قبول دی خو په دې سره د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په کلام کې د مخدوف عبارت

لگولو بي ځايه تکلف دی. چې حديث کې مجاهد ته ټولو نه افضل ويل شوي دي او د قرآن کریم اعلان

﴿وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا﴾ نو د دې نه وروسته بيا څه مجبوري ده چې

مجاهد افضل نه دی؟

يسئل بالله: يعنې د الله په نوم ترينه سوال وکړی شي خو هغه څه ورنکړي.

يسئَلُ اللهَ ولا يعطى به: د دې دواړو صيغو د مجهول او معروف ويلو سره معنی بدلېږي او مطلب هم بدل شي. (المركات: ۴/۴۲۹).

شيخ عبد الحق رَحِمَهُ اللهُ ليكي:

۱: يسأل بالله: د مجهول صيغه ده او لا يعطى د معلوم صيغه ده. ترجمه داسي ده چې خلکو کې بدترينه هغه کس دی چې د هغې نه د الله په نوم سوال وکړي شي خود الله په نوم يې نه ورکوي. دا د هغه کس حال بيان شوی دی چې سوال ترينه کېږي. سائل نه دی بلکې مسئول دی. هغې د الله د نوم په احترام کې هيڅ ورنکړل. (المركات: ۴/۴۳۹).

۲: يسأل: د معلوم صيغه ده او "لا يعطى" د مجهول صيغه ده. يعنې د الله په نوم سوال کوي او گرځي راگرځي. خو هيڅوک يې ورله د الله په نوم نه ورکوي. دا د هغه سړي حال دی چې خپله سوال گردی. هغې د الله د نوم بې عزتي وکړه چې د لږ مال لپاره يې هر څاي ته وړاندي کړو او چا هيڅ ورنکړل.

۳: يسأل: د معلوم صيغه ده او لا يعطى هم د معلوم صيغه ده. مطلب دا دی چې خپله د الله د نوم واسطه ورکوي او سوال کوي خو کله چې د دې نه د الله په نوم وغوښتلی شي نو بيا د الله په نوم هيڅ نه ورکوي. دا د هغه سړي حال دی چې خپله هم سوال گردی او هم مسئول دی. دې د الله په نوم خپل کار وکړو خود بل کار يې د الله په نوم ونه کړو. دريم احتمال دا دی او امکان لري چې دې حديث کې د دې امکان گنجائش وي. ما د هيڅ شارح په کلام کې دا احتمال نه دی ليدلی امکان لري چې چاليکلې وي. ما حديث باندې د ډير فکر کولو نه وروسته دا تشریح وليکله که صحيح وي نو قبول يې کړی گيڼي پرېږدی. (المركات: ۴/۴۳۹).

سوال گرتش لاس مه ليری

﴿١٤﴾ وَ عَنْ أَمْرِ بَحِيدٍ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: رُدُّوا السَّائِلِينَ
ام بحيد رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل "سوال گرتش ته څه ورکوی او بيرته يې ليری
وَ لَوْ بِظُلْفٍ مُحْرَقٍ. (١)
اگر که هغه سوخيدلی تکړې ولي نه وي.

توضیح: ظلف محرق: سوخيدلی تکړه د دې هيڅ مطلب نه وي بلکې بې فايده شی دی. نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ د

(١) أخرجه أبو داود في السنن ٢: ٣٠٧، رقم الحديث ١٦٦٧، والترمذي في السنن ٣: ٥٢٣، رقم الحديث ١٦٦٥، والنسائي ١١/٥، رقم الحديث ٢٥٦٥.

دی تذکره د مبالغی په توگه کړي ده. مراد دادی چې دلبر نه لږ او د کم نه کم شی ولی نه وي خو سوال گر ته یې په لاس ورکوی. (المراقات: ۴/۴۳۹).

احسان کونکي ته بدل ورکړی

﴿١٥٥﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ اسْتَعَاذَ مِنْكُمْ

ابن عمر رضي الله عنه راوي دی چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم وفرمايل "کوم کس چې پناه وغواړي د تاسو نه د

بِاللَّهِ فَأَعِيدُوهُ وَمَنْ سَأَلَ بِاللَّهِ فَأَعْطُوهُ

خدای په نوم هغه ته پناه ورکړی او کوم کس چې تاسو نه د خدای په نوم څه وغواړي نو د هغه سوال پوره کړی

وَمَنْ دَعَاكُمْ فَأَجِيبُوهُ

او کوم کس چې تاسو (خوراک) لپاره راوغواړي (یعنې تاسو ته دعوت درکړي) نو د هغه دعوت قبلوی

وَمَنْ صَنَعَ إِلَيْكُمْ مَعْرُوفًا فَكَافِئُوهُ

(خوپه دې شرط چې هېڅ یو شی مانع نه وي) او څوک چې تاسو سره احسان وکړي نو تاسو هم دهغې بدله

فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا مَا تُكَافِئُوهُ

ورکوی (تاسو هم دهغې سره همدغه شان احسان کوی) او که تاسو سره مال او زرنه وي چې دهغې بدله

فَادْعُوا لَهُ حَتَّى تَرَوْا أَنْ قَدْ كَافَيْتُمُوهُ (١)

ورکړي نو تاسو دغه محسن ته دعاء کوی ترڅو چې تاسو پوهه شی چې دهغې بدله مو خلاصه کړه.

توضیح: فکافیوه: داد مکافاتو نه دی. د بدلې ورکولو په معنی دی.

دعاکم: یعنې دخوراک لپاره یې دعوت درکړو او څه مانع شرعي نه وي نو هغه قبلوی (المراقات ۴/۴۳۹)

ماتکافیوه: داد مکافاتو نه دی. د بدله ورکولو په معنی کې دی. یعنې تاسو سره چې څوک احسان وکړي نو تاسو هم هغې سره احسان وکړی.

لم تجدوا ما تکافیوه: یعنې که مال نشته دی نو تاسو بدله نه شی ورکولی نو د احسان کونکي لپاره دومره دعاگاني وکړی چې تاسو خپله وگنی چې تاسو دهغې د احسان بدله هغې له ورکړه. یو روایت کې دې چې چا احسان کونکي ته وویل جزاک الله خیراً نو بدله ورکولو کې مبالغه وکړه یعنې ښه حقیقي

(١) أخرجه أبو داود في السنن ٣١٠٢، رقم الحديث ١٦٧٢، وأحمد في المسند ٦٨٠

ورته ادا کرو. (المرقات: ٤/٤٣٩).

د الله نوم د دنیا کتلو لپاره مه استعمالوی

﴿١٦٦﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَا يُسْأَلُ بِوَجْهِ اللَّهِ

جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرماییل یو شی، هم مه غواړي د خدای د ذات په واسطه

إِلَّا الْجَنَّةَ. (١)

د جنت نه بغير.

توضیح: الا الجنة: د دې جملې دوه مفهومه دي. اول مفهوم يې دا دی چې د الله ذات واسطه ورکول باندې د چانه څه مه غواړي. ځکه چې دا وويل شو چې د الله په نوم فقط جنت غواړي او بنکاره خبره ده چې جنت يو داسې شی دی چې د خلکو نه نه غوښتلی کېږي. د دې مطلب دا شو چې د الله په نوم باندې هېڅ مه غواړي. دويم مفهوم دا دی چې د الله په نوم باندې هېڅ يو شی نه شي غوښتلی کېږي. ځکه د نیا يو ختميدونکي او کم شی دی. د دې د حصول لپاره د الله د نوم استعمالول په کار نه دی. که څوک دا نوم د يو مقصد لپاره استعمالول غواړي نو د جنت غوښتلو لپاره يې استعمال کړي. "اللهم اني اسألك الجنة باسمك الكريم وبوجهك العظيم". چې ای الله ماته د خپل نوم او د عظمت په واسطه جنت را کړي. د حديث دا مفهوم ډير واضح دی.

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

د ټولونه د ښه شي صدقه کوي

﴿١٧٦﴾ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ : كَانَ أَبُو طَلْحَةَ أَكْثَرَ الْأَنْصَارِيِّ بِالْمَدِينَةِ مَالًا مِنْ تَخْلِ

انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې ابو طلحه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د مدينې په انصارو کې د کهجورو په اعتبار سره ډير مالداره

وَ كَانَ أَحَبُّ أَمْوَالِهِ إِلَيْهِ بَيْرُحَاءَ وَ كَانَتْ مُسْتَقْبَلِ الْمَسْجِدِ

د خپل مال کې د ټولونه دده ډير خوښ خپل د بيرحاء (په نوم) باغ وو چې مسجد نبوي ته بالکل مخامخ

وَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْخُلُهَا وَ يَشْرَبُ مِنْ مَاءِ فِيهَا

و. نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به هم اکثر دې باغ له تللو او د هغه ځای او به يې څکلي چې ډيري ښي (يعني

طَبَّيْ قَالْ أَنَسِ فَلَمَّا نَزَلَتْ

خوگي يادا چې بيشکه حلالی او پاکي) وي. حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې کله دا آيت نازل شو: تاسو

﴿ لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا

نيکي (يعني جنت) ته تر هغې نه شي تللی چې تر خو پورې تاسو هغه شي (د الله په لاره کې) خرچ نه کړي

تُحِبُّونَ ﴿ قَامَ أَبُو طَلْحَةَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ

چې ستاسو په نزد ډير خوښ وي. نو ابو طلحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې حاضر شو

فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ : ﴿ لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى

او عرض يې وکړو چې يا رسول الله! دا چې الله فرمايي چې نيکي (جنت) ته تر هغه نه شي رسيدی ترڅو

تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ ﴿ وَ إِنَّ أَحَبَّ مَالِي إِلَيَّ بَيْرَحَاءُ

چې تاسو هغه شي خرچ نه کړي کوم چې ستاسو ډير خوښ وي. لهذا بيرحاء چې په ټول مال کې زما خوښ

وَ إِنَّهَا صَدَقَةٌ لِلَّهِ أَزْجُو بِرَّهَا

دی زه يې د الله په نوم صدقه کوم او (د دې آيت په وړاندې) د دې نيکي اميد لرمه او اميدواريمه چې د

وَ دُخْرَهَا عِنْدَ اللَّهِ فَضَعَهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ حَيْثُ أَرَاكَ اللَّهُ

خدای په زړه زما لپاره د آخرت ذخيره وي. نو يا رسول الله! دا قبول کړه (او) چرته چې الله تاته وفرمايي

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : بَخٍ بَخٍ ذَلِكَ مَالٌ

(يعني چرته چې ته مناسب وگڼي دا خرچ کړه) رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ! وفرمايل واه واه! دامال (باغ)

رَابِحٌ وَ قَدْ سَبِعْتُ مَا قُلْتَ وَ إِنِّي أَرَى أَنْ تَجْعَلَهَا فِي

گټه رسونکی دی. څه چې تا ويلي دي ما واوريدل. زما په نزد مناسب ده چې ته دا باغ خپل (محتاجه)

الْأَقْرَبِينَ . فَقَالَ أَبُو طَلْحَةَ أَفْعَلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ

خپلوانو کې تقسيم کړي (چې صدقې د ثواب سره سره د صلحې رحمی ثواب هم درته ملاؤ شي) ابو طلحه

فَقَسَبَهَا أَبُو طَلْحَةَ

رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل چې يا رسول الله! (هم ستا د ارشاد مطابق) به عمل کوم. نو تقسيم کړو ابو طلحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ

فِي أَقَارِبِهِ وَ فِي إِمْنِي عَمَهُ ۱۱۰

دغه باغ خپلو خپلوان او د تره زامنو باندې.

توضیح: بیرحاً: یا باندې فتحه ده. "ی" ساکن ده را مفتوح ده او "ح" باندې فتحه او مد دی. قصر هم جائز دی. را باندې ضمه هم جائز ده. دا دیو باغ نوم دی یا د خای نوم دی. (المراقات: ۴/۴۳۲).

بخ بخ: یا باندې فتحه او خا باندې تنوین په شکل کې کسره ده. سکون هم جائز دی. دا کلمه یو شی د تعجب کولو یا د خوشحالیدلو په موقع باندې ویل کېږي. د مبالغي تکرار لپاره دی. د دې ترجمه داسې ده شاباش شاباش. واه واه. (المراقات: ۴/۴۳۳).

مال رابح: یعنی فایده ورکونکی او گټه ورکونکی مال دی. "ای مال ذوربح" په یو روایت کې درایح لفظ دی. د دې مطلب دا دی چې د دې مال فایده به تاته درکول کېږي. (المراقات: ۴/۴۳۳).

وقد سبعت ما قلت: یعنی ما تا چې څه وو ویل ما واوریدل. (المراقات: ۴/۴۳۳).

نهره خيټه مړول بهترينه صدقه ده

﴿١٨﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ أَنْ تُشِيعَ

انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دي وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: بهترينه صدقه (داهم) ده چې ډکه کړې

كَبِدًا جَائِعًا. (۲)

شي خيټه د يو زنده سړي.

توضیح: کبدا جائعاً: ای ذوکبدا جائع. د دینه مراد زنده سړی دی هغه که انسان وي او څاروی وي. انسانانو کې که مسلمان وي او که کافروي ټول مراد دي. البته په څارو کې هغه څاروي مستثنی دي چې ضرر رسونکي دي. ځکه د هغې د ختمولو حکم دی. ځينې خلک سحر سحر کې کارغانو ته غوښه ورکوي نو د ثواب نیت کوي خو په گاوند یې انسان وږي پروت وي. دا د هغې فکر نه کوي. دا صدقه نه ده بلکې فقط ځان خوشحالوي. (المراقات: ۴/۴۳۴، والکاشف: ۴/۱۵۲).

(۱) أخرجه البخاري ۳۲۵۳، رقم الحديث ۱۱۶۶، مسلم في صحيحه ۶۹۳/۲ رقم الحديث ۱۲، ۱۹۹۸، وأحمد في المسند ۱۴۱۰۳

(۲) أخرجه البيهقي في شعب الایمان ۲۱۷/۳ رقم الحديث ۱۹۱۶

باب صدقة المرأة من مال الزوج

مشکوة شریف کې ځېنې مقاماتو کې بغیر د عنوان نه څه بابو قائم کړی شوي دي. حقیقت کې دا د تیرو شوو بابونو سره یو ځای دي او دهغې د تکمیل لپاره دي. دې کې د همغه مضمون حدیثونه وي کوم چې مخکې باب کې وو.

علامه طیبی رَحِمَهُ اللهُ په خپله شرح طیبی کې دا عنوان ایځې دی "باب صدقة المرأة من مال الزوج". بهر حال دې باب کې فقط د بڼځې د صدقې د بیان ذکر نه دی بلکې نور هغه حدیثونه هم دي چې هغې د خادم او د خزانچي او د غلام د صدقې ذکر هم دی. (المراقات: ۴/۳۳۴، الکاشف: ۴/۳۳۴)

الفصل الأول

د خاوند د مال نه بڼځې ته د صدقې ثواب

﴿١﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا أَنْفَقَتِ الْمَرْأَةُ مِنْ طَعَامِ بَيْتِهَا
عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل کله چې يوه بڼځه صدقه ورکوي د کور د خوړو نه
غَيْرَ مُفْسِدَةٍ كَانَ لَهَا أَجْرُهَا بِمَا أَنْفَقَتْ وَ لِزَوْجِهَا
خوپه دې شرط چې اسراف نه کوي نو د هغې په خرچ کولو ورته ثواب ملا وېږي او د هغې خاوند ته د مال
أَجْرُهُ بِمَا كَسَبَ وَ لِلْخَازِنِ مِثْلُ ذَلِكَ
د گټول په وجه ثواب ملا وېږي او اشپز (د مطبخ نگران) ته هم دغه شان ثواب ملا وېږي (لکه څنگه چې
لَا يَنْقُصُ بَعْضُهُمْ أَجْرَ بَعْضٍ شَيْئًا (١).
مالک ته ملا وېږي) او په هغوی کې هيڅ ثواب د بل په وجه نه کمېږي.

توضیح: لها اجرها: ځېنو شارچينو ليکلي دي چې د حجاز د خلکو دا معمول وو چې هغوی د خپلو مالونو نه څه مال د خپلو بڼځو سره ايځودلو چې د ضرورت په وخت کې صدقه او ميلستيا وکړي شي. نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دې بڼه عادت داد گيرنه ورکړه. خودايو شرط ايځودلی شوی دی چې: **غير مفسدة:** يعنې د خاوند مال د خرابولو اراده يې نه وي، نه يې بي ځايه مصرف وي، نه اسراف وي.

(١) أخرجه البخاري في صحيحه ١٦٧٢، رقم الحديث ١١٢٧، ومسلم في صحيحه ٧١٠/٢ رقم الحديث ١٠٢٣٠٧٠، وأحمد في المسند

د دې مسئلې پوره تفصیل په توضیحات ۴ جلد او ۲۸۳ صفحه باندې موجود دی. هلته کتل په کار دي. دلته درې قسمه حدیثونه دي. ځينو کې د خرچ کولو حکم دی، ځينو کې ممانعت دی او ځينو کې دلبر شي اجازت دی. بهتره داده چې بنځه اجازت واخلې ځکه د مقام او د زمان او د ميره د مزاج په وجه مسئله بدلېږي. (المراقات: ۴/۳۳۵)

﴿۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِذَا أَنْفَقَتِ الْمَرْأَةُ

ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: کله چې يوه بنځه صدقه خيرات ورکوي

مِنْ كَسْبِ زَوْجِهَا مِنْ غَيْرِ أَمْرِهَا فَلَهَا نِصْفُ أَجْرِهِ. ^(۱)

د خپل ميره د گټې (مال) نه د خاوند د اجازت نه بغير نو دې ته نيم ثواب ملا وېږي.

توضیح: من غير امره: د دې مطلب دا نه دی چې د خاوند په منع کولو هم بنځه صدقه کوي او هغې ته ثواب ملا وېږي. بلکې مطلب دا دی چې معمولي شان شی دی چې د هغې اجازت د دلالت يا اشاره يا صراحت د خاوند د طرف نه وي لکه د تیلو د بلی، مالگه، د وړو د ډوډۍ، قطره يا لبري روپی. د ميره د اجازت نه بغير ورکوي.

بهر حال مجموعي حدیثونو ته په کتنې سره د ځينو نه اجازت او د ځينو نه ممانعت معلومېږي. د خاوند مزاج هم جدا جدا وي. د مقام او زمان په وجه کله معمولي شی قيمتي شي. لهذا بنځو ته په کار دی چې د هر قسمه صدقه کولو نه مخکې د خاوند نه اجازت واخلې چې مال د خاوند وي. (المراقات: ۴/۳۳۵)

خادم ته هم د مالک صدقه کې ثواب ورکول کېږي

﴿۳﴾ وَعَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْخَازِنُ الْمُسْلِمُ الْأَمِينُ

ابو موسی اشعري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل کوم مسلمان او امين څو کيدار

الَّذِي يُعْطِي مَا أَمَرَ بِهِ كَامِلًا مُؤَفَّرًا طَيِّبَةً بِهِ نَفْسُهُ

(نوکر، خزانچي وغيره) هغه شی چې مالک يې ورکولو حکم کړی وي بغير د څه نقصان نه په خوشحاله زړه

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۰۴/۹، رقم الحديث ۵۲۶۱، ومسلم في صحيحه ۷۱۱/۲ رقم الحديث ۸۴-۱۰۲۶، وأبو داود في السنن

۳۱۷/۲، رقم الحديث: ۱۶۸۷.

فَيَدْفَعُهُ إِلَى الَّذِي أَمَرَ لَهُ بِهِ أَحَدُ الْمُتَصَدِّقِينَ. (۱)

همغه کس ته ورکړي کوم ته چې مالک دور کولو حکم کړی وي نو دغه صدقه کونکي په دوه کسانو کې یو دی

توضیح: الخازن: خازن خزانچي ته وايي. د دې په مفهوم کې هر نوکر، سیکرټري او خادم راضي، غلام هم په دې کې داخل دی. يعنې کله چې مالک صدقه کوی او دا خلک په صدقه کې ذريعي جوړي شي نو دوي ته به هم ثواب ملا وپېري. خود بحث لاندې حديث کې د خزانچي او خادم لپاره څلور شرطونه لگول شوي دي:

۱: **اولی شرط** دا چې خومره مال مالک جدا کړی دی او دور کولو حکم یې کړی دی نو همغه مال دې پوره پوره ادا کړي کمی دې په کې نه کوي.

۲: **دویم شرط** دا چې مالک څنگه په خوشحاله زړه خپل مال صدقه کړی دی نو کړ دې هم داسي په فراخه او خوشحاله زړه ورکړي دا نه چې مالک ورکړو او نوکر کنځلي کوي چې دې ته یې ولي ورکړو او یا دومره یې ولي ورکړو.

۳: **دریم شرط** دا چې مالک کوم کس ته دور کولو لپاره ويلي دې همغه ته یې ورکړي دا نه چې بل یو غریب یا مستحق ته یې ورکړي.

۴: **څلورم حکم** دا چې مالک حکم وي دده د حکم نه بغير نه وي. (المراقات: ۴/۳۳۶)

المتصدقين: یا دا د صیغه تشبیه ده چې یو صدقه کونکي مالک دی او بل نوکر دی.

د مشکوة شریف په بعضو نسخو کې دا لفظ د جمع صیغې سره راغلی دی يعنې د "متصدقون" لفظ دی. مطلب دا چې دا نوکر هم د صدقه کونکو نه یو دی. (المراقات: ۴/۳۳۶)

مړي ته د ایصال ثواب د پاره صدقه کول

﴿٤٤﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: أَنَّ رَجُلًا قَالَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ أُمَّي افْتَلَتَتْ نَفْسَهَا

عائشه رضی اللہ عنہا وايي چې یو کس عرض وکړو نبي کریم صلی اللہ علیه وسلم ته چې زما مور ناخاپه مړه شوه او

وَ أَظْنُهَا لَوْ تَكَلَّمْتُ تَصَدَّقْتُ

زما خیال دی چې که (هغې د مرگ نه مخکې) څه ويلي نو د صدقي ورکولو به یې (ضرور) نصیحت کړي

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۰۲۳، رقم الحديث ۱۱۴۳۸، ومسلم في صحيحه ۷۱۰۲، رقم الحديث ۷۹، ۱۱۰۲۳، وأبو داود في السنن

۳۱۵۰، رقم الحديث ۱۶۸۱.

فَهَلْ لَهَا أَجْرٌ إِنْ تَصَدَّقَتْ عَنْهَا ؟ قَالَ : نَعَمْ " (۱)

وی لهذا که زده دهغی طرف نه صدقه ور کریم نو آیا هغی ته به بی ثواب ورسپری؟ نبی علیه السلام فرمایل آؤ.

توضیح: افتلتت: داد مجهول صیغه ده. افتلات ناخپه مرگ ته وایی. گویا که چا او چت کری وی. (المرقات: ۴/۳۳۶).

نفسها: ملا علی قاری رحمه الله وایی چې دا لفظ په اکثر نسخو کې منصوب دی. نو داد افتلتت لپاره مفعول ثانی دی. او مفعول اول د افتلتت ضمیر دی. چې نائب فاعل به وی او که نفسها په حای مرفوع وی نو دا به د افتلتت لپاره نائب فاعل وی. د اهل السنة والجماعة په نزد د نقلی صدقو ثواب مری ته رسپری. معتزله وایی هیخ نه رسپری. د احنافو په نزد د مالی او بدنی دواړه عبادتونو ثواب رسپری. دشوافعو حضراتو په نزد د بدنی عبادت ایصال ثواب کې څه اختلاف دې. (المرقات: ۴/۳۳۶)

الفصل الثاني

بنخه دې د خاوند د اجازت نه بغیر مصرف نه کوي

﴿ه﴾ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ فِي خُطْبَتِهِ عَامَ حُجَّةِ الْوَدَاعِ

امامه رضي الله عنه وایی چې مادنبی کریم صلی الله علیه وسلم نه چې د حجة الوداع په کالی یې خطبه کې ور کوله اوریدلی

لَا تُنْفِقُ امْرَأَةٌ شَيْئًا مِنْ بَيْتِ زَوْجِهَا إِلَّا بِإِذْنِ زَوْجِهَا

ؤ " کومه بنخه چې د خپل خاوند د اجازت نه بغیر د کور نه هیخ خرچ نه کری (هغه که صراحة اجازت او که

قِيلَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا الطَّعَامَ ؟ قَالَ :

دلالة) وویل شو چې یا رسول الله! آیا د خوارو نه هم څه خرچ نه کری؟ نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایل خواره

ذَلِكَ أَفْضَلُ أَمْوَالِنَا. (۲)

زمونږ په مالونو کې غوره شی دی.

(۱) أخرجه البخاري ۱۰۲/۲، رقم الحديث: ۱۳۸۸، كتاب الجنائز، باب موت الفجأة البغثة، ابن ماجه ۹۰۶/۲، رقم الحديث: ۲۷۱۷،

كتاب الوصايا، باب من مات ولم يوص هل يتصدق عنه.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۵۷/۳، رقم الحديث: ۶۷۰، وابن ماجه ۷۰۰/۲، رقم الحديث: ۲۲۹۵.

بښځه معمولي شي مصر فولي شي

﴿٦٦﴾ وَ عَنْ سَعْدٍ قَالَ : لَنَا بَايَعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ النِّسَاءُ
سعد رضی اللہ عنہ وایي چېې نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم د بښځو نه بیعت و اخستلو (یعنی احکام شریعه باندې د عمل
قَامَتِ امْرَأَةٌ جَلِيلَةٌ كَانَتْهَا مِنْ نِسَاءِ مُضَرَ
کولو عهدیې ترې و اخستو) نو په دې کې دلوي قد الوي مرتبي و الانځه او دریدله چې غالباً د قبيله مضر
فَقَالَتْ : يَا نَبِيَّ اللَّهِ إِنَّا كُلُّ عَلَى آبَائِنَا وَ أَبْنَائِنَا وَ أَزْوَاجِنَا
نه معلومیدله او وي ویل چېې یار رسول الله! زموږ بوج په خپل مور، پلار او مړونو باندې دی. آیاد هغوی
فَمَا يَحِلُّ لَنَا مِنْ أَمْوَالِهِمْ ؟ قَالَ : الرِّطْبُ
مال زموږ لپاره (دهغوی دا اجازت نه بغیر) حلال دی؟ نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمایل کوم چې تازد مال وي
تَأْكُلْنَهُ وَ تُهْدِيْنَهُ (١)
هغه خوری او د تحفي په توگه یې لېږی.

توضیح: کل: بوج او عیال ته وایي.

الرتب: هر هغه شی مراد دی چې سریع الفساد وي، زر خرابیدو په وجه بښځه هغه صدقه کولی شي.

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

غلام دې د مولى په اجازت مصرف وکړي

﴿٧٧﴾ عَنْ عُمَيْرِ مَوْلَى أَبِي اللَّحْمِ قَالَ : أَمَرَنِي مَوْلَايَ
د آبی اللحم رضی اللہ عنہ ازاد کړی شوی غلام عمیر رضی اللہ عنہ وایي چېې (یوخل) حکم وکړو ما ته خپل مالک د
أَنْ أَقْدِدَ لِحْمًا فَجَاءَنِي مِسْكِينٌ فَأَطَعْتُهُ مِنْهُ
غوښې (دوچولو لپاره) پوټي کولو چې یو مسکین او فقیر زما خواته راغلو او ما ورته د خوراک لپاره څه
فَعَلِمَ بِذَلِكَ مَوْلَايَ فَضَرَبَنِي فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
ورکړه. کله چې زما مالک خبر شو نو هغه زده ووهلم. زه د نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کې حاضر شوم

فَذَكَرْتُ	ذَلِكَ	لَهُ	فَدَعَاهُ
او نبی کریم ﷺ ته می ٲوله قصه و اوروله. نبی کریم ﷺ زما مالک را و غبتلو او د			
فَقَالَ :	لِمَ	ضَرَبْتَهُ ؟	فَقَالَ يُعْطِي طَعَامِي بِغَيْرِ أَنْ أَمْرَهُ
هغی نه بی و پو بنتل چی دادی ولی و هلی دی؟ هغه و ویل چی دازما د خوارونه زما د اجازت نه بغیر ورکړد			
فَقَالَ :			
کوی نبی کریم ﷺ و فرمایل (که تا د صدقی دور کولو حکم کولی یا دده په صدقه ورکولو سره			
الْأَجْرُ	بَيْنَكُمَا .	وَ فِي رِوَايَةٍ	قَالَ :
خوشحالیدلی نو) نو تاسو دواړه به د ثوابونو حقدار وی. یو بل روایت کې دا الفاظ دی چې عمیر وویل			
كُنْتُ	مَمْلُوكًا	فَسَأَلْتُ	رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَتَصَدَّقُ مِنْ مَالِ
زه یو غلام سړی وم. نو د نبی کریم ﷺ نه می وپو بنتل چی آیا زه صدقه ورکولې شي د مال دخپل			
مَوَالِي	بِشَيْءٍ ؟		
مانک نه؟ (یعنی څه دلړ او کمې درجې شی چی په عامه توگه بی دخرج کولو اجازت وی) نبی ﷺ			
قَالَ :	نَعَمْ	وَ الْأَجْرُ	بَيْنَكُمَا نِصْفَانِ. (۱)
و فرمایل چی آؤ او ددی ثواب به تاسو ته نیم ملا وېږي.			

توضیح: ابی اللحم: لحم غوښي ته وایي. او ابی د اسم فاعل صیغه ده. ابا یا بی د انکار په معنی کې دی. دا چې دې صحابي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ به غوښه نه خوړله نو ځکه د دې لقب ابی اللحم یعنی د غوښي خوړلو نه انکار شو. صاحب مظاهر حق جدید په ترجمه کې او په تشریح کې د لره ابو اللحم لیکلی دی. د غلطي ده. د دې صحابي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نوم عبداللہ ؤ. او عمیر د دې ازاد کړی شوی غلام ؤ. (المراقات: ۴/۲۳۷)

الاجر بینکما نصفان: علامه طیبی رَحِمَهُ اللَّهُ لیکي چې نبی کریم ﷺ د اسلوب حکیم په توگه داسي جواب ورکړی دی چې ابو اللحم ته یې ترغیب ورکړی دی. چې د دې غلام و هلو او د اجازت نه ورکولو نه بهتره کار دا ؤو چې دې ته دې دخرج کولو اجازت ورکړی وی. ځکه په ثواب کې به تاسو دواړه برابر شریک وی. چې تاته ثواب ملاوې. نو دا دې ولی و هلو. هغې څه نقصان خو نه دی کړی.

تاته خو ثواب ملاوېږي. دې كلام نه د آبي اللحم پوهه كول مقصود ؤو. دا مطلب نه ؤو چې مالک د اجازت نه بغير غلام د هغې په مال کې مطلق تصرف شروع کړي. (المركات: ۴/۳۳۷)
 د نقصان باره کې ځينې علماء ليکي چې د دې نه مراد برخه ده. برابر نيم مراد نه دی ځکه اصل مالک ته ډيره برخه ملاوېږي. نو مطلب دا شو چې د دواړو په مينځ کې به ثواب تقسيمېږي. حديث نمبر ۲ کې هم د نيم (نصف) راغلی دی. هلته به هم دغه مطلب وي. خو حديثونو کې د نصف لفظ صريح موجود دی. نو ځکه دا تاويلات فقط تاويلات دي.

باب من لا یعود فی الصدقة
په صدقه کې در جوع کولو مسئله

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

﴿١﴾ عن عمر بن الخطاب رضي الله عنه قال : حَمَلْتُ عَلَى فَرَسٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

د عمر فاروق رضی اللہ عنہ باره کې منقول دي چې هغې وویل (یو ځل) ما ورکړه یو کس ته اسپه دخداي په لاره کې سورلی لپاره (یعنې یو مجاهد سره اسپه نه وه نو ځکه ورله ما اسپه ورکړه) هغه کس هغه څه چې د

فَأَضَاعَهُ الَّذِي كَانَ عِنْدَهُ

اسپي سره ووضایع یې کړل (یعنې داسپي ساتنه یې ونه کړه چې دهغې په وجه هغه اسپه کمزوري شوه)

فَأَرَدْتُ أَنْ أَشْتَرِيَهُ وَ فَكَنْتُ أَنَّهُ يَبِيعُهُ بِرُخْصٍ

ما سوچ وکړو چې هغه ترې نه واخلم او خیال مې وکړو چې په ارزان قیمت یې خرڅه کړم خو (داختلو

فَسَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ :

نه مخکې) ما د دې باره کې د نبی کریم صلی اللہ علیه وسلم نه وپوښتل. نو نبی کریم صلی اللہ علیه وسلم وفرمایل چې

لَا تَشْتَرِهِ وَلَا تَعُدْ فِي صَدَقَتِكَ وَ إِنْ أَعْطَاكَ بَدْرَهُمْ

ته دا مه اخله او مه خپله ورکړی شوی. صدقه بیرته اخله اگر که هغه تاله په یو درهم ولي نه درکوي (گویا

فَإِنَّ الْعَائِدَ فِي صَدَقَتِهِ كَالْكَلْبِ

دا حقیقتانه بلکې صورته بیرته اخستل دي) ځکه خپله ورکړی شوی صدقه بیرته اخستونکي دسپي پشان

يَعُودُ فِي قَيْئِهِ وَ فِي رِوَايَةٍ :

دی. چې خپلي کانگي (تبی) خټي. یو روایت کې دا الفاظ دي چې نبی کریم صلی اللہ علیه وسلم وفرمایل.

لَا تَعُدْ فِي صَدَقَتِكَ فَإِنَّ

خپله ورکړی شوی صدقه بیرته مه اخله (هغه اخستل د صورته والا ولي نه وي) ځکه خپل ورکړی شوی

الْعَائِدُ فِي صَدَقَتِهِ كَالْعَائِدِ فِي قَيْئِهِ^(۱)

صدقه واپس اخستونکی د هغه کس په شان دی چې کانگي وکړي او بيا يې خټي.

توضیح: ولا تشتره: حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يوه ښه اسپه يو صحابي ته په صدقه کې ورکړې وه. هغه کس د هغه اسپي ښه ساتنه ونه کړه نو ځکه اسپه کمزوري او درحم قابله شوه. حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ غوښتل چې هغه اسپه د هغه کس نه واخلي. خو د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه يې پوښتنه مناسبه وگڼله. نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته وفرمايل چې که هغه کس يې په يو دينار هم درکوي نو ته يې مه اخله او صدقه کې رجوع مه کوه. (المرقات: ۴/۳۳۸)

اوس دلته دوه مسئلي دي يوه مسئله هبه کې د رجوع ده دا جدا مسئله ده او دويمه رجوع في الصدقه ده دا جدا مسئله ده. اگر که د صدقې او هبې په شرائطو کې اتحاد دی خو د دې حکم کې اتحاد نشته دی. حکم يې جدا جدا دی. (کذا في العنايه)

بهر حال نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ځکه د اسپي د اخستلو نه منع کړو چې ډير ممکن وو چې هغه کس خيال کړي وی چې ماته يې خيرات را کړی وو. اوس يې چې زه خرڅوم نو د احسان تقاضا ده چې څه لږ اړ ځان ورکول په کار دې او کيدی شي چې د حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په زړه کې هم دغه خيال راغلی وي.

دغه شان د حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په صدقه کې شوي اسپه کې به په ثواب کې فرق راغلی وي. مثلاً اسپه د دوه زرو (۲۰۰۰) وه خو د احسان له خاطر هغه کس په پنځلس سوه (۱۵۰۰) ورکړه. دغه شان پنځه سوه (۵۰۰) درهمه حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پاتې شول. گویا کې حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پنځه سوه (۵۰۰) درهمو کې رجوع وکړه. د همدغي نه نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ منع کړو.

اوس حديث باندي د پوهيدلو نه وروسته د فقهاء کرامو معمولي شان اختلاف ته کتنه وکړی:

د فقهاء اختلاف: ځينې اهل الظواهر او د ځينې نورو علماؤ په نزد د هيڅ يو کس لپاره دا جائز نه ده چې هغه خپل صدقه کړی شوی مال بيرته واخلي.

که چا داسي وکړل نو دا هم حرام دې او بيع قابل فسخ شوه.

جمهور علماء وايي چې داسي اخستل مناسب نه دې دا يو قبيح حرکت دی خو که چا واخستلو نو بيع مکروه تنزيهي ده. (المرقات: ۴/۳۳۹)

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳/۳۵۲، رقم الحديث ۱۱۹۰، ومسلم في صحيحه ۳/۱۲۴، رقم الحديث ۱۶۲۲-۷، وأبو داود في السنن

۱/۸۰۸، رقم الحديث: ۳۵۲۹، وأحمد في المسند ۲/۲۷.

دلایل: اهل ظواهر او داسي نورو علماؤ د زیر بحث لاندې د حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ د واقعی نه استدلال کړی دی. چې په خپله مدعا باندې ډیره واضحه ده.

جمهورو د قواعد شریعه اصولیه نه استدلال کړی دی چې دلته د شرعي ضابطې هیڅ داسي مانع نشته دی چې د هغې په وجه بیع فسخ شي. د صدقه کولو نه وروسته مصدق علیه د هغه مال مالک شي. اوس که هغه څنگه خرڅول غواړي خرڅولی شي.

اوس یې که هم صدقه کونکی اخلي نو د لاس بدلیدو په وجه هغه مال د هغې صدقه پاتې نه شوه. خودا چې دې حدیث کې د اخستلو ډیر قبیح مثال ورکړی شوی دی. نو ځکه د مصدق لپاره اخستل مناسب نه دي. ځکه دې کې د بل لپاره قباحت راغلو. لهدا دا بیع تنزیهي ده. د دې نه ځان ساتل به تر دې. علامه بدرالدین عینی رحمۃ اللہ او د ملا علی قاری رحمۃ اللہ د تشریحاتو همدغه خلاصه ده. (زجاجة المصابیح ص ۵۳۹).

جواب: جمهورو زیر بحث حدیث په مکروه تنزیهي باندې حمل کړی دی چې د قواعد شریعو تحفظ وشي.

د صدقه شوي مال د بیرته اخستلو یو صورت

﴿۲۶﴾ وَعَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ: كُنْتُ جَالِسًا عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ أَتَتْهُ امْرَأَةٌ
بریده <small>رضی اللہ عنہ</small> راوي دی چې (یوه ورځ) زه د نبی کریم <small>صلی اللہ علیہ وسلم</small> سره ناست وم چې یوه ښځه راغله او
فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي تَصَدَّقْتُ عَلَى أُمِّي بِجَارِيَةٍ وَ إِنِّهَا مَاتَتْ
وي ویل چې یا رسول الله! ما یوه وینځه د صدقې په توگه ورکړې وه. اوس زما مور مړه شوي ده (آیازه
قَالَ :
هغه بیرته واخلم او دغه به هغه وینځه بیرته زما په ملکیت کې راشي یا نه؟) نبی کریم <small>صلی اللہ علیہ وسلم</small> فرمایل
وَجِبَ أَجْرُكِ وَ رَدَّهَا
(صدقه ورکول په وجه) ستا ثواب خو ثابت شو (یعنې د هغې ثواب یقیناً تاته ملاؤ شو) اوس بیرته
عَلَيْكِ الْبِرَاثُ . قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُ كَانَ عَلَيْهَا صَوْمٌ شَهْرٍ
درکړې تاته دغه وینځه میراث هغې ښځې وویل چې یا رسول الله! زما مور باندې دیوې میاشتي روژې پاتې
أَقْصَوْمٌ عَنْهَا قَالَ : سُؤْمِي عَنْهَا .
وي نوزه د هغې لپاره روژې نیولی شم؟) نبی کریم <small>صلی اللہ علیہ وسلم</small> فرمایل چې د هغه د طرف نه روژې ونیسه

قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهَا لَمْ تَحُجَّ قَطُّ أَفَأَحُجُّ عَنْهَا

بیا هغه ښځې وویل چې یا رسول الله! زما مور کله هم حج نه وکړی نو آیا زه د هغې لپاره حج وکړم؟ نبی

قَالَ : نَعَمْ حُجِّي عَنْهَا .^(۱)

کریم صلی الله علیه و سلم فرمایلی او د هغې لپاره حج وکړه.

توضیح: ردھا عليك الميراث: د ميراث طرف ته نسبت اسناد الی غیر ما هو له د قبیل نه مجازي دی. ځکه په حقیقت کې خو بیرته ورکونکي الله دی. د دې جملي حقيقي معنی داسي ده: الله د ميراث په ذریعه وینځه بیرته تاته درکړه.

یاده دې وي چې صدقه کې چې ورکړی شوي مال د بیرته اخستلو کوم ممانعت راغلی دی. دا صورت د هغې نه بالکل جدا دی. ځکه دې کې هیچاته هیڅ اختیار نشته دی. په غیر اختیاري توګه مال بیرته راغلو. او دغه شان په دې کې داخستلو او خرڅول هیڅ صورت نشته دی. (المركات ۴/۴۴۰)

د نیابت صوم مسئله: قال صومي عنها: دلته دوه مسئلي دي: اوله مسئله د نیابت ده چې مثلاً یو کس مړ شو او په هغې څه روژي پاتې دي. نو د هغې په وارثانو کې یو کس د هغې لپاره روژي نیولی شي یا نا. دې کې د فقهاؤ اختلاف دی.

د فقهاؤ اختلاف: امام احمد نن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ او د اسحاق بن راهوي رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد فرض روژو کې خو نیابت جائز نه دی خو نذر شوي روژه کې د فدیې په ځای د روژي قضا هم صحیح ده. (المركات ۴/۴۴۰) ائمه ثلاثه او جمهور علماء وايي چې څنگه فرض روژو کې نیابت جائز نه دی بلکې فدیې ورکول لازم ده. همدغه شان په نذر شوي روژو کې هم قضاء جائز نه ده فدیې ورکول لازم ده.

دلائل: حنابلو د حدیث الباب د دې جملي نه استدلال کړی دی "صومي عنها". (المركات ۴/۴۴۰) ائمه ثلاثه امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ، مالک رَحْمَةُ اللَّهِ او امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ د حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د موقوف روایت نه استدلال کړی دی. چې په هغې کې نبی کریم صلی الله علیه و سلم داسي فرمایلي دي "من مات وعليه صيام شهر رمضان فليطعمه عنه مكان كل يوم مسكين". (مشکوٰة ص ۱۷۸)

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۸۰۵/۲ رقم الحديث ۱۵۷-۱۱۴۹، وأبو داود في السنن ۶۰۴/۳، رقم الحديث: ۳۳۰۹.

دائمه ثلاثو دویم دلیل: عن مالك بلغه ان ابن عمر كان يسأل هل يصوم احد عن احد او يصل احد

عن احد فقال لا يصوم احد عن احد ولا يصل احد عن احد". (مشکوٰة ص ۱۷۸)

اولنی جواب: په زیر بحث حدیث کې صوم حکمي مراد دی. چې هغه فدییه ده. د پاس ذکر حدیث نه دا تاویل ضروري دی.

دویم جواب: دا دی چې د پاس ذکر شوي حدیثونو په وجه زیر بحث حدیث منسوخ دی.

دریم جواب: دا دی چې په نفلي روژه نیولو باندې ایصال ثواب کیدلی شي. دلته د نیابت صوم مسئله لیکلی شوي ده.

او د نیابت حج مسئله به ان شاء الله په خپل ځای راشي.

اظهار تشکر

زه د خپل رب لاکه لاکه شکر ادا کوم چې هغې ماته د کتاب الزکوٰة د بابونو د توضیحات او د هغې

پوره تشریح توفیق را کړو. الحمد لله حیداً کثیراً کثیراً.

کتاب الصوم

دروژې بیان

قال الله تعالى: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾ (سورة بقره آیت: ۱۹۳)

وقال الله تعالى: ﴿فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ﴾ (سورة بقره آیت: ۱۸۵)

صوم مصدر دی. لغت کې مطلقاً د منع ایسارولو او د امساک په معنی کې راځي. هغه که د خوراک او څښاک نه منع کیدل وي او که خبرو نه. قرآن کریم کې دې ﴿إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا فَلَنَأْكِلَمَ الْيَوْمَ إِنْسِيًّا﴾ دا کلام د اسماک نه دی.

یو عربی شاعر خپل آس ته خوراک څښاک نه موندلو په وجه ورته روژه دار گڼي او وایي:

خيل صيام و خيل غير صائمة تحت العجاج واخرى تعلق اللجما

د څه اسپور وژه ده او د څه اسپور وژه نه ده. ټول میدان جنگ کې په گرد کې دې او څه خپل واگي ختمې. لید شاعر خرا او خري ته اوبه اوبه او د ونډه نه موندلو په وجه هغې ته روژه دار وایي:

حقى اذا سلخا جمادى ستة جزء أو طال صيامه و صيامها

تر دې چې د جمادى الثاني میاشت تیره شوه نو اوبه بغير خرا او خري اوږده روژه ونيوله.

د صوم شرعي تعريف داسي دی: "الصوم هو الامساک عن الاکل والشرب والجماع نهاراً مع النية". یعنې سحر د راختلو نه تر ماخام تره ویدلو پورې د خوراک، څښاک او دروژي د منافي شيانو نه په نیت سره د منع کیدلو نوم "صوم" دی.

د رمضان روژې په ۲ هـ کې فرض شوي وي. د دې نه مخکې د ځينو علماؤ په خیال کې په ایام بیض او یوم عاشوره کې روژې فرض وي. د رمضان په وجه هغه منسوخ شوي. اوس هغه فقط د سنت مؤکده په درجه کې دي. په دې باندې اتفاق دی. د ځینې علماؤ رائي داده چې د رمضان نه مخکې هېڅ روژې فرض نه وي. البته خپله په رمضان کې مختلف دورونه راغلي دي. ابتداء کې د روژو نیولو یا د فدیة مالي اختیار ورکړی شوی ؤو. بیا هغه حکم منسوخ شو. دغه شان به ابتداء کې د لمره ویدلو نه وروسته تر سترگي لیگیدلو په وجه ټوله شپه روژه فرض وه. بیا هغه حکم هم منسوخ شو. (المراقات

(۴/۴۴۱)

درمضان په میاشت کې هیڅ یو حالت کې د جماع ممانعت ؤو. بیا هغه منسوخ شو او شپه کې د جماع اجازت ملاؤ شو. اوس د رمضان روژې فرض شوي. او دا د اسلام په پنځه بنیادي ارکانو کې څلورم رکن دی. د دینه انکار کونکی کافر دی. رمضان د روژو فضیلت خپله په حدیثونو کې ډیر په لویه کچه بیان شوی دی. البته د روژو یو څو فائدي به ذکر کړو.

د روژې فائدي: د رمضان روژې فرض دي. دا د هر عاقل، بالغ او تندرسته مسلمان ذمه واري ده. که په دې کې څه دنیاوي فایده وي او که نه وي. د الله حکم دی عمل کول پري ضروري دی. اوس محالی یو څو فایده ته اشاره کوو چې د فایده نه به خالي نه وي.

۱: روژو سره د الله رضا او خوشحالي نصیب کېږي. د دې صورت دا دی چې سړي ته جنت ملا وپېږي.
۲: روژه نیولو سره انساني جذبات، احساسات او شهوت قابو شي چې په وجه یې انسان د ټولو گناهونو نه بچ شي. ځکه د خپتي مړیدلو په وجه د انسان ټول اندامونه د گناه خواش مند شي. ځکه عارفینو ویلي دي:

إِذَا جَاعَتِ النَّفْسُ شَبِعَتْ جَمِيعَ الْأَعْضَاءِ وَإِذَا شَبِعَتْ جَاعَتْ كُلُّهَا

۳: روژه نیولو سره فقیرانو، غریبانو او د مسکینانو سره زړه خوځي پیدا کېږي. یو مالداره کس ته دا احساس پیدا شي. چې څنگه ما د کال په یوه میاشت کې د ولې او تندي مشقت تیر کړو. مسکینانو او غریبانو ټول کال دغه شان به محنت او مشقت کې پراته وي. لهذا هغه د دوي همدرد جوړ شي.

د بشیر حافي رَحْمَةُ اللَّهِ متعلق لیکلی شوي دې چې هغې بغداد کې د یخنی په یخ موسم کې پیري جامې وویستلي او کندي ته به یې رازوړندولي. او په نړۍ جامو کې په فراخه میدان کې کیناستلو. چاته ترینه وجه وپوښتله چې بغداد کې ډیر فقیران دې چې د یخنی مشقت زغمي. زه هغوی ټولو ته پیري جامې نشم ورکولی. نو کم نه کم د هغوی په مشقت کې د همدردۍ په توگه هغوی سره شریک شم.

همدغه وجه ده چې ځینو عارفینو به د مړي خپتي ډوډۍ خوړلو نه وروسته دا دعا کوله **اللَّهُمَّ لَا تُؤَا**

خِذْنِي بِحَقِّ الْجَائِعِينَ. (المراقات: ۴/۴۴۲).

۴: روژه نیول په وجه سړی خواري کونکې جوړ شي. نو میدان جنگ کې یا په بل یو میدان کې که ورته ډیري ورځي خواړه ورنه کړی شي. نو د روژې عادت سړي ډیر وخت پورې هغه برداشت کوي. گویا کې روژه د نورو عبادتونو لپاره مُعد او معاون دی. او د انسان ذاتي ژوند لپاره گټوره ده.

۵: روژه نیولو په وجه د انسان مزاج کې برداشت پیدا شي لهذا دا صبر کولو سره عادت شي. دغه شان روژه دار سړی چې ازدواجي او معاشرتي ژوند کې بهرینه طریقې سره ژوند تیرولی شي. (المراقات

(۴/۴۴۱)

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

در رمضان په میاشت کې سرکشه شیطانان بندي کېږي

﴿١﴾ وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِذَا دَخَلَ شَهْرُ رَمَضَانَ

ابوهریره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل "کله چې در رمضان میاشت شروع شي نو

فُتِحَتْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ . وَ فِي رِوَايَةٍ : فُتِحَتْ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ وَ غُلِقَتْ

د آسمان دروازي پرانیستلی شي یو بل روایت کې دی چې د جنت دروازي پرانیستلی شي او بندي کېږي شي

أَبْوَابُ جَهَنَّمَ وَ سُلِسِلَتِ الشَّيَاطِينُ . وَ فِي رِوَايَةٍ : فُتِحَتْ أَبْوَابُ الرَّحْمَةِ .^(١)

دروازي د دوزخ او شیطانان هم بند کېږي شي دیو بل روایت الفاظ دي چې درحمت دروازي پرانیستلی شي.

توضیح: فتحت ابواب السماء: دا جمله یا په حقیقت باندې محمول ده چې واقعي د آسمان دروازي پرانیستلی شي. د دینه در رمضان عظمت مقصد دی. قاضي عیاض مالکي رَحِمَهُ اللَّهُ وایي چې دلته څه ذکر دي چې د آسمان دروازي پرانیستلی شي یا د جنت دروازي پرانیستلی شي دوزخ بند کېږي شي او سرکشه شیطانان وتړلی شي. دا ټول په حقیقت باندې محمول دي. د دینه در رمضان تعظیم او عظمت مقصود دی. ځينو علماؤ دا ټول واقعات په کنایه او مجاز باندې حمل کوي او وایي د آسمان دروازي پرانیستل د رحمت عامه نه کنایه ده. د جنت دروازي پرانیستل کیدل د نیکیو عام کیدلو نه کنایه ده. د دوزخ دروازي بندیدل د بدو کارونو د کمالي نه کنایه ده ځکه روژه د بدیو نه بچ کول کوي او د سرکشه شیطانانو تړل د دې نه کنایه ده چې د انسانانو د گمراه کولو او د شهواتو په میدان کې بی وسه کېږي شي. (المرقات ۴/۴۴۲).

وسلست الشیاطین: یعنی شیطانان په ځنځیرونو باندې تړل کېږي او رمضان کې هغه بندي کېږي شي او د هغوی نه هغه قوت واخستلی شي چې د هغې په ذریعه د الله تعالی مخلوق بي لاري کوي یا یې گناهونو ته جوگه کوي. یو روایت کې د صفت الشیاطین لفظ راغلی دی. د هغې هم دغه معنی ده.

سوال: دلته دا سوال پیدا کېږي چې ټول شیطانان بندي کېږي شي نور رمضان کې دا گناهونه ولي کېږي؟

جواب: د دې ډیر جوابونه دي او همغه جوابونه د دې جملې د پوهه کیدلو لپاره ډیر مفهوم هم دی.

۱: لوي او سرکشه شیطانان وتړلی شي د هغې واره کارمندان کار چلوي. یو روایت کې د "مردة الجن"

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱۲/۱، رقم الحديث ۱۸۹۹، ومسلم في صحيحه ۷۵۸/۱ رقم الحديث: ۱۰۷۹-۲.

- الفاظ هم ددی تائید کوي. او عامه نظر گواهه دی چې رمضان کې لوي لوي گناهونه کول کم شي.
- ۲: شيطانان په رينبتيا ټول وټرلی شي خو تريولس (۱۱) ميشاتو پورې چې شيطانانو کوم نفس اماره تيار کړی دی يو يوي مياشتي پورې خپله کار چلوي لکه موټر د بندولو نه وروسته هم خپله مخکې وروسته لږ حرکت کوي.
- ۳: کيدلی شي چې د شيطانانو تر لونه وروسته هم هغه د خپل ځايونو نه د انسانو په زړونو کې د وسوسو سلسله روانه وي.
- بهر حال د بحث لاندې حديث او د نبي کریم ﷺ فرمايل بې داغه دی. هريو کس رمضان کې د ورائيو کمی احساسوي.
- ۴: دا هم امکان لري چې کوم خلک روژه نيسي او هغه نیکو کار وي او د روژي شرطونه هم پوره کوي. فقط د داسي خلکو لپاره شيطانان ترلی شوي وي او اشرار او کفار پرانستلی شوي وي. (المراقات ۴/۴۴۳).

جنت ته د دخول د پاره دروژه دارو مخصوصه دروازه ده

﴿۲﴾ وَعَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فِي الْجَنَّةِ ثَمَانِيَةٌ أَبْوَابٍ مِنْهَا

سهل بن سعد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَايِي چې نبي کریم ﷺ فرمايل د جنت اته دروازي دي چې په دې کې يوه

بَابٌ يُسَمَّى الرِّيَّانَ لَا يَدْخُلُهُ إِلَّا الصَّائِمُونَ . (۱)

دروازه هغه ده چې نوم يې ريان ايخودل شوی دې دروازه باندې صرف روژه دار سړي داخلیدای شي.

توضیح: ثمانية ابواب: جنت يو دی دروازي يې اته دي چې دا په حقيقت کې د جنت درجي دي. د هري دروازي جدا جدا نوم دی. هغې کې د يوې نوم باب الريان دی. او دوزخ هم يو دی خو د هغې د طبقاتو او درکاتو جدا جدا نومونه دي. د دوزخ اووه دروازي دي.

د باب الريان معنی د خړوبولو ده. چې دروژه دارو لپاره ده. د يو تېري روژه دار لپاره دا نوم څومره زړه رابښکونکی دی. (المراقات: ۴/۴۴۳).

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۴۲۸/۶، رقم الحديث ۳۲۵۷، ومسلم في صحيحه ۸۰۸/۲، رقم الحديث ۱۶۶-۱۱۵۲، وابن ماجه ۵۲۵/۱، رقم الحديث ۱۶۶۰.

ټول گناهونه معاف

﴿۳﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا
ابو هريره رضي الله عنه راوي دي وايي چې نبي كريم صلى الله عليه وسلم فرمايل كوم كس چې روژه ونيوله د ايمان سره
وَ اِحْتِسَابًا
(يعني شريعت په حق گڼلو سره او د رمضان د فرضيت عقیده لرو سره) او ثواب گټلو په خاطر (يعني دچا
عُفِّرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ . وَ مَنْ
دويري اوريا په طور نه بلکې خاص د الله لپاره) نودده مخکنې گناهونه به وبخښل شي او همدارنگې كوم
صَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَ اِحْتِسَابًا عُفِّرَ لَهُ مَا
کس چې د ايمان سره او د ثواب د گټلو په خاطر رمضان کې او دريدو نودده هغه گناهونه به وبخښل شي
تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ . وَ مَنْ صَامَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ إِيمَانًا وَ اِحْتِسَابًا
کوم چې ده مخکې کړي وو او څوک چې د عبادت لپاره او دريدو د ايمان سره او د ثواب په خاطر په ليله القدر
عُفِّرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ. ^(۱)
کې نودده هغه گناهونه به وبخښل شي چې کوم ده مخکې کړي وو.

توضیح: ايماناً: د کوم سړي چې ايمان نه وي او هغه مسلمان نه وي نو د هغه د روژي هيڅ فايده نشته دی نو ځکه د ايمان شرط لگول شوی دی. (المرقات: ۴/۴۴۴).

احتساباً: يعني د ثواب په نيت روژه نيسي. هغه خلکو باندې رددی چې د شرم په وجه يا د قرابت داری په وجه او عزيز ولی په روژي نيسي چې په ټولنه کې دليل نه شي. لکه څنگه چې په صوبه سرحد کې د کميونسټ ځوانان د علاقې د رسم او دود په وجه روژي نيسي او ثواب نه مني. (المرقات ۴/۴۴۴).

ما تقدم من ذنبه: يعني واره گناهونه ټول او بخښل شي او لوي گناهونه کمزوري شي. خو که د لوي گناهونو نه توبه وکړی شي نو بيا ټول گناهونه معاف کېږي. همدغه فضيلت د تراويح او د ليله القدر هم دی. (المرقات: ۴/۴۴۴).

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱۵/۱، رقم الحديث ۱۹۰۱، ومسلم في صحيحه ۵۲۴/۱ رقم الحديث: ۱۷۵-۱۷۶، والترمذي في السنن ۶۸۲/۳ رقم الحديث: ۶۸۳، وابن ماجه ۵۲۶/۱ رقم الحديث: ۱۶۴۱، وأحمد في المسند ۳۲/۲.

قام رمضان: دا يو اصطلاحی لفظ دی چې يواځې د تراویح لپاره استعمالیږي. د تهجد و لپاره د قیام اللیل الفاظ راغلي دي. (المرقات: ۴/۴۴۴).

د روژې جامع فضیلت

(۴) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "كُلُّ عَمَلٍ ابْنِ آدَمَ يُضَاعَفُ
ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَاوِي دى وايي چې نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل هر يو عمل د انسان دوه چنده كيږي
الْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا إِلَى سَبْعِمِائَةٍ ضِعْفٍ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى:
په اعتبار د ثواب سره تردې چې د يوي نيکي ثواب د لسو نه تر اووه سوه چنده پورې شي او الله فرمايي
إِلَّا الصَّوْمَ فَإِنَّهُ لِي وَ أَنَا أَجْزِي بِهِ
چې روژه خوزما لپاره ده او زه به يې بدله ورکوم (يعني د روژې چې کومه جزاء ده په هغې زه پوهېږم او زه هغه روژه دار ته خپله ورکوم. دې کې بل يو څوک يعني د فرښتو به هم واسطه نه وي ځکه روژه دارو)
يَدْعُ شَهْوَتَهُ وَ طَعَامَهُ مِنْ أَجْلِ لِلصَّائِمِ فَرْحَتَانِ: فَرْحَةٌ عِنْدَ
خپل خواهشات او خواړه زما لپاره پريځي دې روژه دار لپاره دوه خوشحاليانې دي. يوه خوشحالي خود
فِظْرِهِ وَ فَرْحَةٌ عِنْدَ لِقَاءِ رَبِّهِ
روژه ماتې وخت کې او بله خوشحالي (د ثواب ملا وید و په وجه) د خپل پروردگار سره دملاقات په وخت کې
وَ لَخُلُوفٍ فَمِ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رِيحِ الْبَيْتِ وَ الصِّيَامُ جُنَّةٌ
يادوستی چې د روژه دار د خلي بوي الله ته د مشک د خشبوي نه ډير خوښ دی او روژه هال دی (چې د دې په وجه انسان د شيطان دشراو ددهو کې نه او آخرت کې د دوزخ د اور نه محفوظ وي) لهذا تاسو کې چې
وَ إِذَا كَانَ يَوْمُ صَوْمِ أَحَدِكُمْ فَلَا يَزِفُّكَ وَلَا يَصْحَبُ فَإِنْ
څوک روژه دار وي نو هغه دې فحش خبرې نه کوی او مه بيهودگي سره خپل اوزا او چتوی او که څوک
سَابَهُ أَحَدٌ أَوْ قَاتَلَهُ فَلْيَقُلْ إِنِّي أَمْرٌ صَائِمٌ ^(۱)
(جاهل) ده ته څه بد ووايي يادده سره د جنگ کولو اراده لري نو ده ته په کارده چې ووايي زما روژه ده.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱۸/۱، رقم الحديث ۱۹۰۱، ومسلم في صحيحه ۸۷/۲ رقم الحديث ۱۶۱-۱۱۵۱، والترمذي في السنن ۱۳۶/۳ رقم الحديث ۷۱۱، وأحمد في المسند ۲۶۶۲.

توضیح: الا الصوم: یعنی کومه ضابطه چې مقرر شوي ده. دا د نورو عبادتونو لپاره ده. د روژي لپاره نه ده. (المقات: ۴/۴۴۶).

فاله لي: یعنی د هري نيکي قاعده داده چې يو باندي تر اووه سوه (۷۰۰) پورې ډير پري. خود روژي چې کومه نيکي ده د هغې قاعده داسي نه ده. ځکه روژه زما لپاره ده نو ځکه بدله به يې زه خپله ورکوم. (المقات: ۴/۴۴۶).

سوال: عبادات چې څومره هم دې ټول د الله لپاره دي. دلته د دې تخصيص څه وجه ده؟

جواب: د دې سوال او د تخصيص ډير جوابونه دي:

اول جواب: دا دی چې هر عبادت کې د ریاکاری، خطروي، خوروژه کې نه وي ځکه تر څو پورې يې چې روژه دار خپله ونه وايي نو چاته پته نه لگي چې څوک روژه دی او څوک روژه نه دی. نو ځکه يې وفرمايل چې روژه زما لپاره ده.

دوهم جواب: جاهليت دور کې هر عبادت د غير الله لپاره شوی دی خو روژه کله هم د غير الله لپاره نه ده شوي. نو ځکه الله تعالی فرمايي چې روژه زما لپاره ده.

درېم جواب: ځينو دا جواب ورکړی دی چې د اشياء ثلاثه پريخول د الله صفاتو نه دي. کو کس چې روژه نيسي نو د الله تعالی د صفاتو سره مشابهت راځي. نو ځکه الله تعالی د روژه دار عبادت خپل طرف ته منسوب کړی دی.

څلورم جواب: د څه وجي او تاويل ضرورت نشته دی بلکي الله د روژي شان او تکریم او د عظمت د اوچتولو لپاره فرمايلي دي چې دا خاص زما لپاره ده. (المقات: ۴/۴۴۶).

والا اجزی به: یعنی روژه دار ته به د روژي ثواب زه ورکوم.

سوال: د دې تخصيص څه مطلب دی حال دا چې ثواب خو الله ورکوي؟

جواب: شارحینو اولنی جواب دا کړی دی چې الله د هر عبادت ثواب ورکولو لپاره فرېنتني مقررې کړي دي خود روژي ثواب به په خپل لاس ورکوي بیا به د دې شان څه وي سبحان الله.

دویم جواب: دا دی چې هر عمل کې د مشقت او محنت اندازه فرېنتو ته کېږي خود روژه دار د تندي او د ولگي او د باطني سوځي او تکلیف اندازه فقط الله ته ده. نو ځکه يې ثواب هم خپله ورکوي.

درېم جواب: علامه قرطبي رَحْمَةُ اللهِ كَرِيْمٌ چې د هر عبادت ثواب مقرر کړی شوی او د هغې لپاره يو حد دی یا لس چنده دی یا اووه سوه چنده دی یا اووه سوه لکه چنده دی. خود روژي د ثواب هېڅ حد مقرر نه

دی الله چې څومره ډيرو غواړي ور به يې کړي. ځېني علماؤد "اجزی" لفظ مجهول ویلی چې ترجمه يې داده چې روژه زما لپاره ده د دې په بدل کې به روژه دار ته د ثواب پر ځای زما ذات ملا وېږي نو ډيره بڼه

توجیه ده خو کومه معتمده شرح کې مانه ده لیدلي. یو نیم روایت کې د مجهول صیغه ده.

ولخلوف فم الصائم: لام ابتدائیه د تاکید د مفتوح دی او خا باندي ضمه ده. فتحه ویل غلط دی. ولکي او د تندي په وجه چی خپته کې دننه تپ پیدا کېږي هغې ته خلوف ویل شوی دی. او همغه بوي د الله خوښ دی. چې فقط د روژي په وجه وي. د خلوي چې کوم دهنی بدبوي وي هغه مراد نه ده. البته شارحینو د پوهه کولو لپاره لیکلي دي چې د خواړو نه وروسته چې خله کې کومه بدبوي پاتې شي. د خلوف نه همغه مراد دی. بهر حال روژي په وجه چې کوم اثر کېږي د هغې قدر او تعریف روان دی او د هغې پکار دی چې هغه ولږه او تنده ده. نه دا چې بل یو شی دی. (المراقات: ۴/۴۴۶).

فلایرفث: د بنخو مخکې د بنخو احسانونه بیانولو تذکري ته رفته وایي مراد ترې نه فحش دی.

ولایضخب: چې سوري او شور شرغب ته "صخب" وایي. (المراقات: ۴/۴۴۷).

امراً صائماً: یعنی هر روژه دار ته په کار دي چې هغه د روژي په ورځ هر قسمه احساسات او جذبي قابو کړي تردي چې کنخلو نه ځان منع کړي چې وروره زما روژه ده. (المراقات: ۴/۴۴۷).

الصوم جنة: یعنی روژه د هري گناه لپاره باطني ډهال دی. خو په دي شرط چې دا ډهال صحیح سالم وي. مات نه وي. شیطان هم باطني د بنمن دی او روژه هم باطني ډهال. (المراقات: ۴/۴۴۷).

د بدعتیانو په خله خپیره: الصوم لي د جملي د توضیح او تشریح نه معلومه شوه چې د مکي مشرکینو هم روژه د غیر الله لپاره نه نیولي. خو د افسوس مقام دی چې نن سبا بدعتیان او بریلیان حضرات د اولیاء په نوم باندي باقاعدہ روژي نیسي.

بسوخت عقل زحیرت ❀ که این چه بوالعجبی است

زندگی اس کی ہے ملت کے لئے پیغام موت کر رہا ہو جو بجائے کعبہ قبروں کا طواف

الْفَصْلُ الثَّانِي

ای شریره د شر نه منع شه

﴿ه﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا كَانَ أَوَّلُ لَيْلَةٍ مِنْ شَهْرِ

ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنَّا رَوَى دى وایي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل کله چې درمضان اولنی شپه راشي نو

رَمَضَانَ صُفِّدَتِ الشَّيَاطِينُ وَ مَرَدَةُ الْجِنِّ وَ غُلِقَتِ أَبْوَابُ النَّارِ فَلَمْ يُفْتَحْ بَابٌ

شیطانان اوسرکشه پیریان بندي شي اود دوزخ دروازي بند کړي بیا د هغې هیڅ یوه دروازه خلاصه نه وي

وَفُتِحَتْ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ فَلَمْ يُغْلَقْ مِنْهَا بَابٌ وَ يُنَادِي مُنَادٍ :

او دجنت دروازي خلاصی شي چې د جنت يوه دروازه هم تړل شوي نه وي او اعلان کونکي (فرېسته) اعلان

يَا بَاغِيَ الْخَيْرِ أَقْبِلْ وَ يَا بَاغِيَ الشَّرِّ أَقْصِرْ

کوي چې ای د خیر طلبکاره! (الله طرف ته) متوجه شه او ای د بدی اراده لرونکی! د بدی نه منع شه ځکه

وَاللَّهُ عَتَقَاءَ مِنَ النَّارِ وَ ذَلِكَ كُلُّ لَيْلَةٍ " وَ رَوَاهُ أَحْمَدُ عَنْ رَجُلٍ

الله خلک ازادوي او دا اعلان (د رمضان) په هره شپه کې کېږي. امام احمد هم دا روایت د یو کس نه نقل

وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

کړی او امام ترمذی وايي چې دا حدیث غریب دی.

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

﴿٦٦﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَتَاكُمْ رَمَضَانَ شَهْرٌ مُبَارَكٌ

ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل ستاسو لپاره د برکتونو و الامياشت در رمضان

فَرَضَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ صِيَامَهُ تَفْتَحُ فِيهِ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَ

راغلي ده چې دې کې الله تاسو باندې روژي فرض کړي دې مياشت کې د آسمان دروازي خلاصولي شي او د

تُغْلَقُ فِيهِ أَبْوَابُ الْجَحِيمِ وَ تُغْلَقُ فِيهِ مَرَدَةُ الشَّيَاطِينِ

دوزخ دروازي وتړل شي او د سرکشه شيطانانو په غاړه کې اميل واچولی شي او دې کې (يعنې د رمضان

لِلَّهِ فِيهِ لَيْلَةٌ

ټوله مياشت شپو کې يا آخري عشره رمضان په شپو کې) د الله يوه خاص شپه ده چې (د ثواب په اعتبار) د

خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ

زره ۱۰۰۰ مياشتونه بهتره ده (يعنې دې يوه شپه کې عمل کول دهغه زره مياشتو عمل کولونه چې په هغې

مَنْ حُرِمَ خَيْرَهَا

کې ليله القدر نه وي، ډيره افضله او بهتره ده) لهذا کوم کس چې دې (شپه) کې د خیر نه محروم شوی نو

لَقَدْ حُرِّمَ (۱)

هغه د هر خیر نه محروم شو.

توضیح: مردة الشیاطین: د دې نه مخکې چې کوم حدیث تیر شوی دی هغې کې د مردة الجن لفظ راغلی او دې حدیث کې هم د مردة الشیاطین الفاظ راغلي دي. نو دې خبره باندې پوهیدل په کار دې چې د شیطانانو نه وروسته د مردة الجن دا الفاظ د تخصیص وروسته د تعمیم د قبیل نه دي. مردة د مارد جمع ده او مارد سرکشه ته وایي. دې روایت باندې د مخکني حدیث مسئله هم حل شوه چې هلته د نورو جوابونو نه بغیر یو دا جواب هم ورکړی شوی دی چې د شیطانانو د تړلو نه مراد د سرکشه شیطانان تړل دي او واره شیطانان په انسانانو کې کار کوي. (المقات ۴/۴۴۸).

روژه او قرآن به شفاعت کوي

﴿۷﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الصِّيَامُ وَالْقُرْآنُ يَشْفَعَانِ

عبد الله بن عمرو رَوَى اللَّهُ عَنْهُ رَاوِي دې چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل روژه او قرآن به دواړه شفاعت کوي

لِلْعَبْدِ يَقُولُ الصِّيَامُ : أُنِي رَبِّ إِنِّي مَنَعْتُهُ الطَّعَامَ وَالشَّهَوَاتِ بِالنَّهَارِ

دبنده لپاره نوروژه به وایي چې ای زما پروردگاره! ما د منع کړې وپه دې ورځ د خوړو او د نورو خواهاشاتو

فَشَفِّعْنِي فِيهِ وَ يَقُولُ

(اوبه، جماع، غیبت وغیره گناهونو) نه لهدا زما د طرف نه (هم) دده په حق کې شفاعت قبول کړه نو وایي به

الْقُرْآنُ : مَنَعْتُهُ التَّوَمَّ بِاللَّيْلِ

قرآن چې ما دا د شپې د خوب نه منع کړی وو. لهدا زما له اړخ نه (هم) د دې په حق کې شفاعت قبول کړه.

فَشَفِّعْنِي فِيهِ فَيُشَفِّعَانِ. (۲)

نو د دواړو شفاعت به قبول شي.

﴿۸﴾ وَعَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ : دَخَلَ رَمَضَانَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :

انس ابن مالک رَوَى اللَّهُ عَنْهُ وَاوِي چې کله در رمضان میاشت راغله نو نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل ستاسو

(۱) أخرجه النسائي في السنن ۱۲۹۱ رقم الحديث ۲۱۰۶. وأحمد في المسند ۲۳۰۲

(۲) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۳۱۶۲ رقم الحديث ۱۹۹۱

إِنَّ هَذَا الشَّهْرَ قَدْ حَضَرَكُمْ وَفِيهِ لَيْلَةٌ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ

لپاره دا میاشت راغلي ده . چې دې کې یوه شپه (شب قدر) د زرو میاشتو نه بهتره ده. لهذا کوم کس چې

مَنْ حُرِمَهَا

د دې شپه د (سعادت) نه محروم شو (چې هغې ته د ټولې شپې یا کم نه کم د شپې په څه برخه کې د پاڅیدو

فَقَدْ حُرِمَ الْخَيْرَ كُلَّهُ

او د خدای په عبادت کې مشغولیدو و توفیق ور نه کړی شو) نو هغه د هر سعادت او د خیر نه محروم شو.

وَلَا يُحْرَمُ خَيْرَهَا إِلَّا كُلُّ مَحْرُومٍ (۱)

او (یاد وساتئ) د شب قدر د سعادت نه د نصیب محرومه ، محرومه کېږي.

درمضان میاشت د هر قسمه برکتونو نه ډکه ده

﴿٩٩﴾ وَعَنْ سَلْمَانَ قَالَ : خَطَبْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي آخِرِ يَوْمٍ مِنْ شَعْبَانَ

سلمان فارسي رضي الله عنه وايي چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم د شعبان په آخري شپه کې مونږ ته خطبه کې و فرمايل

فَقَالَ : يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ أَظَلَّكُمْ شَهْرٌ عَظِيمٌ

ای خلکو! د عظمت میاشت په تاسو باندې سیوری کړې دی (یعنې درمضان مبارکه میاشت راغلي ده) دا

شَهْرٌ مُبَارَكٌ فِيهِ لَيْلَةٌ خَيْرٌ

ډیر د برکتونو او مقدسه میاشته ده. دا هغه میاشت ده چې په دې کې هغه شپه (لیلة القدر) ده. چې بهتره

مَنْ أَلْفِ شَهْرٍ جَعَلَ اللَّهُ تَعَالَى صِيَامَهُ فَرِيضَةً وَ قِيَامَ لَيْلِهِ

ده د زرو میاشتو نه الله د دې میاشتي روژي فرض کړي او د دې په شپو کې قیام (یعنې د الله تعالی د عبادت

تَطَوُّعًا مَنْ تَقَرَّبَ فِيهِ بِخُصْلَةٍ مِنْ

لپاره پاڅیدل) نفل گڼلي دي کوم کس چې دې مبارکې میاشت کې نیکی (یعنې نفل) په طریقه او د عمل

الْخَيْرِ كَانَ كَمَنْ أَدَّى فَرِيضَةً فِيمَا سِوَاهُ

په ذریعه د الله د تقرب طلب گاروي نو د هغه کس مثال داسې دی چې فرض یې ادا کړي درمضان نه بغير

وَ مَنْ	أَدَّى	فَرِيضَةً	فِيهِ	كَانَ
په نورو میاشتو کې او کوم کس چې درمضان په میاشت کې (بدنې یا مالي) فرض ادا کړو نو دا به دهغه				
كُنْ	أَدَّى	سَبْعِينَ	فَرِيضَةً	فِيمَا سِوَاهُ وَ
کس په شان وي چې درمضان د میاشت نه بهیر یې په نورو میاشتو کې او یا (۷۰) فرائض ادا کړي وي او				
هُوَ شَهْرُ الصَّيْرِ				
درمضان میاشت د صبر میاشت ده (چې روژه دار په کې د خوراک، خنجاک او د نورو خوا هشاتو نه منع				
وَ الصَّيْرِ ثَوَابُهُ الْجَنَّةُ وَ شَهْرُ الْمَوَاسَاةِ				
شوی وي) هغه صبر چې دهغه ثواب جنت دی. رمضان میاشت د خواخوگي میاشت ده (لهذا دې کې د				
وَ شَهْرُ				
محتاجه او فقیرانو خبر اخیستنه په کار ده) او دا هغه میاشت ده چې دې کې (دولتمند او دمفلس هر قسمه)				
وَ يُزَادُ فِيهِ رِزْقُ الْمُؤْمِنِ مَنْ فَطَرَ فِيهِ صَائِمًا كَانَ لَهُ				
مؤمن (ظاهري او معنوي) رزق زیاتېږي. کوم کس چې رمضان کې یو روژه دار ته (د خپل حلال عاید نه)				
مَغْفِرَةً لِدُنُوبِهِ وَ عِتْقَ رَقَبَتِهِ مِنَ النَّارِ				
روژه ماتی ورکړي نو دهغه د اعمل به د گناهونو د بخشش او مغفرت ذریعه او د دوزخ د اور نه د حفاظت سبب				
وَ كَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِهِ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْتَقِصَ مِنْ أَجْرِهِ شَيْءٌ				
شي اوده ته به دروژه دار د ثواب هومره ثواب ملاو شي بغیر دې نه چې دروژه دار په ثواب کې به کموالی				
قُلْنَا : يَا رَسُولَ اللَّهِ لَيْسَ كُلُّنَا نَجِدُ مَا نَفْطُرُ بِهِ الصَّائِمَ .				
وشي. مونږ وویل چې یا رسول الله! مونږ ټول خوداسې نه یو چې دروژه ماتي په قدر د انتظام کولو اوس				
فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : يُعْطَى اللَّهُ هَذَا الثَّوَابَ مَنْ فَطَرَ صَائِمًا عَلَى مَذَقَةِ لَبَنٍ				
ولرونبي کریم صلی الله علیه و سلمه و فرماییل دا ثواب الله هغه کس ته هم ورکوي چې روژه دار ته په یو گوټ شوده				
أَوْ تَمْرَةً أَوْ شَرْبَةً مِنْ مَاءٍ وَ مَنْ أَشْبَعَ صَائِمًا				
یا یوه کهجوره یا یو گوټ او بوسره روژه ماتي ورکړي او کوم کس چې روژه دار ته په مړه خپته روژه ماتي				

سَقَاهُ اللهُ مِنْ حَوْضِي شَرْبَةً لَا

ورکړي نو الله به هغې ته زما د حوض (يعنې حوض کوثر) نه داسې خړوب کړي چې هغه به (دهغې نه پس) نه

يَبْلُغًا حَتَّى يَدْخُلَ الْجَنَّةَ وَ هُوَ شَهْرُ أَوْلَاهُ رَحْمَةً وَ أَوْسَطُهُ مَغْفِرَةٌ

تېري کېږي تردې چې داخل شي جنت ته او ددې مياشتې اوله برخه کې رحمت، مینځني برخه کې مغفرت

وَ آخِرُهُ عِتْقٌ مِنَ النَّارِ

او آخري برخه کې د دوزخ نه خلاصون دی (خودا درې واړه شيان د مؤمنانو لپاره خاص دي د کافرانو دې

وَ مَنْ خَفَّفَ عَنْ مَمْلُوكِهِ فِيهِ

سره هيڅ تعلق نشته دی) او کوم کس چې په دې مياشت کې د خپل غلام يا وينځي بوج سپک کړي نو

غَفَرَ اللهُ لَهُ وَ أَعْتَقَهُ مِنَ النَّارِ (۱)

الله به هغه وبخښي او هغه به د دوزخ د اور نه خلاص کړي.

په روژه کې د بنديانو خلاصون

﴿۱۰﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا دَخَلَ شَهْرَ رَمَضَانَ

ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دي وايي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باندې به چې کله مياشت د رمضان راغله

أَطْلَقَ كُلَّ أَسِيرٍ وَ أَعْطَى كُلَّ سَائِلٍ (۲)

نو هر بندي به يې خلاص کړو او د هر سائل سوال به يې پوره کولو.

توضیح: کل اسير: دلته عام طور په ذهن کې کې داشک پيدا کېږي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره به د کفارو نه بغير بنديانو نه بل هيڅ څوک بندي نه وو او د کفارو د بنديانو جدا قاعده مقررده چې فديه يا نور شيان دي. دلته د رمضان په وجه بنديان ولي خلاص کړي شو؟ دې جواب ملا علی قاري رَحِمَهُ اللهُ په دې الفاظو کې ورکړي دي "ای ممن يستحق الحبس لحق الله اولحق العبد بتخليصه منه" يعنې د بنديانو مراد نه خلک هم اخستلی کيدلی شي چې د حقوق الله په وجه بنديان وو. او بنديان هغه خلک هم مراد اخستل کيدلی شي چې د حقوق العباد په وجه به بنديان وو. د حقوق العباد په وجه به چې کوم

(۱) أخرجه البيهقي في شعب الایمان ۳۰۵۳ رقم الحديث: ۳۶۰۸.

(۲) أخرجه البيهقي في شعب الایمان ۳۱۱۳ رقم الحديث: ۳۶۲۹.

خلک بندیان و و د هغوی د خلاصیدلو مطلب دادی چې نبی کریم ﷺ به حقداره ته وویل او ازاد به یې کړلو نو اطلاق کل اسیر نه مراد خاص بندي دی. چې د خلکو د حقوقو په وجه به د خلکو سره بندیان و و. نبی کریم ﷺ سره بندیان نه و و. (المقات: ۴/۴۴۷).

دروژو هر کلي او اهتمام

﴿۱۱﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ الْجَنَّةَ تُزْحَرُ فِي رَمَضَانَ
ابن عمر رضی اللہ عنہ راوي دی چې نبی کریم ﷺ فرمایل چې جنت بنائسته کوي درمضان (د هر کلي
مِنْ رَأْسِ الْحَوْلِ إِلَى حَوْلِ قَابِلٍ . قَالَ: " فَإِذَا كَانَ أَوَّلُ يَوْمٍ مِنْ رَمَضَانَ
لپاره) جنت د شروع کال نه د آخرد کال پورې. نبی کریم ﷺ فرمایل کله چې درمضان اوله ورځ
هَبَّتْ رِيحٌ تَحْتَ الْعَرْشِ مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ عَلَى الْخُورِ الْعَيْنِ فَيَقْلَنَ : يَا
راشي نو عرش دلاندي د جنت د بو توپاڼي د حور عين په سرونو باندې هوا کوي بيا حوري وايي چې ای زمونږ
رَبِّ اجْعَلْ لَنَا مِنْ عِبَادِكَ أَزْوَاجًا
پروردگاره خپلو بنده گانو کې زمونږ لپاره خاوندان جوړ کړه چې د هغوی (سره د ناستې په خوشحالي) باندې
تَقَرَّرَ بِهِمْ أَعْيُنُنَا وَ تَقَرَّرَ أَعْيُنُهُمْ بِنَا . (۱)
زمونږه سترگي یخې شي او د هغوی سرگي زمونږ په (دیدن او ملاقات) یخې شي.
﴿۱۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: يُغْفَرُ لِأُمَّتِهِ
ابو هريره رضی اللہ عنہ راوي دی چې نبی کریم ﷺ فرمایل بخښنه کېږي زما امت (روژه دارو) ته په
فِي آخِرِ لَيْلَةٍ فِي رَمَضَانَ . قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ لَيْلَةٍ الْقَدْرِ؟
آخړه شپه درمضان کې. وویل شویا رسول الله! آیا هغه ليله القدر دی؟ (چې هغې کې بخښنه کېږي) نبی
قَالَ: لَا وَ لَكِنَّ الْعَامِلَ إِنَّمَا يُؤْتَى أَجْرُهُ إِذَا قَضَى عَمَلَهُ. (۲)
ﷺ فرمایل چې بلکې کار کونکي ته دده پوره مزدوري ورکولې کېږي چې کله خپل کار پوره کړي.

(۱) أخرجه البيهقي في شعب الایمان ۳۱۲۳ رقم الحديث : ۲۶۳۳.

(۲) أخرجه أحمد في المسند ۲/۲۹۲.

باب رؤیة الهلال د سپوگمۍ د لیدلو مسائل

﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهْلِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ﴾ (سورة بقره آیت: ۱۸۹).

زمونږ شريعت د سپوگمۍ د ثبوت لپاره او د مياشتي د ابتداء مدار د سپوگمۍ په ليدلو باندې ايځي دی. يا پوره دير شو (۳۰) ورځو ايخودلی شوی دی. که ۲۹ باندې سپوگمۍ وليدلی شوه نو بله ورځ به د اسلامي مياشت اولنۍ ورځ شمير کېږي. او که په ۲۹ باندې سپوگمۍ ونه ليدله شوه نو ديرش ورځو پوره کيدلو سره به بله مياشت شروع شي. د اسلامي مياشتي ابتداء د مدار د سپوگمۍ په افق باندې موجوديدلو باندې نه دی. بلکې د هغې په ليدلو باندې مدار دی. لهذا که فضاء پاکه وي نو سپوگمۍ په هيڅ کې ښکاره نشوه. نو آسمان باندې د سپوگمۍ د پيدا کيدلو او موجوديدلو باوجود به هم د بله اسلامي مياشت نه شروع کېږي. همدغه فرق دی چې اهل شرع علماء او اهل نجومو ماهرينو به مينځ کې چې علماء د سپوگمۍ په نظر راتللو باندې د مياشتي ابتداء کوي. خو اهل نجوم د سپوگمۍ په اسمان پيدا کيدلو باندې مدار کوي. هغوی د سپوگمۍ د ليدلو نه مخکې حکم کوي چې سبا د مياشتي اولنۍ ورځ ده. مسلمان د شريعت پابند دی. د اهل نجوم د قياسونو او خيالونو او د تجربو پابند نه دي. اسلامي شريعت کې د سپوگمۍ د ثبوت لپاره يو څو قواعد دي.

۱: الشهادة على رؤیة الهلال: يعنى د ليدونکي په گواهي سره د سپوگمۍ ثبوت کېږي.

۲: الشهادة على الشهادة: يعنى يو کس د قاضي په عدالت کې د سپوگمۍ د ليدلو گواهي ورکړه او بل کس واوريدله او لاړو د يو بل کس په گواهي باندې يې گواهي ورکړه نو دې سره سپوگمۍ ثبوت وشي.

۳: الشهادة على القضاء: يعنى د عدالت محکمه کې قاضي د سپوگمۍ د ثبوت فصيله واوروله. د هغه عدالت کس لاړو او يو بل ځای کې يې هم د دې ثبوت گواهي ورکړه.

۴: استفاضة الخبر: يعنى مختلفو اړخونو کې دا خبر خورشو چې سپوگمۍ ښکاره شوه. د دينه هم د سپوگمۍ ثبوت کېږي. بهر حال د احنافو د ائمه په کتابونو کې ليکلی شوي دي چې که مطلع پاکه نه وي نو د يو عادل کس په گواهي سره هم د سپوگمۍ کتلو لپاره گواهي کافي ده خو که مطلع پاکه وي نو ياد يو عادل گواهي معتبره نه ده بلکې د ديررش يعنى د گڼو خلکو د جماعت په گواهي سره د سپوگمۍ ثبوت کېږي.

دا خو د رمضان لپاره د سپوگمۍ د گواهي مسئله ده. دا خبر لپاره څه حکم دی؟ نو د دې باره کې احناف وايي چې مطلع پاکه وي نو د يو لوي جماعت خلکو ته به ضرورت وي. خو که که مطلع گرد جنه وي نو د

دوه کسانو د گواهي ضرورت به وي. درمختار کې ليکل شوي دې چې که يو کس په اوچت خاي باندې وسپري، د ښار نه باهر وي خو عادل وي نوراشي او درمضان د مياشتي د ليدلو گواهي ورکړي. مطلع اگر که پاکه وي نو د هغې گواهي به قبلېږي او د سپوگمې ثبوت به کېږي. امام طحاوي رَحْمَةُ اللهِ هَم دې اړخ ته دی چې دې باندې فتوی ورکول ډیر بهتره ده. د عام تار او خط نه د سپوگمې ثبوت نه شي کیدی. دغه شان د رادو د خبر نه هم د سپوگمې ثبوت نه شي کیدی. خو که د قاضي خط قاضي ته راشي نو رادو (ریډیو) باندې د رؤیت هلال کمیټې رئیس خپله په خپل اواز کې اعلان وکړي نو د هغې اعتبار به وي.

د روژې د نیولو مدار په سپوگمې باندې دی

﴿١١﴾ عَنْ عُمَرَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :
ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل (شعبان د دیرشم تاریخ نه درمضان په نیت)
لَا تَصُومُوا حَتَّى تَرَوْا الْهَيْلَالَ وَلَا تَفْطُرُوا حَتَّى
روژه مه نیسی. تردې چې سپوگمې ووينی. دغه شان روژه تر هغه پورې مه ختموی ترڅو چې (داختر)
تَرَوْهُ فَإِنْ
سپوگمې ووينی. لهذا (په دیرشمه ۳۰ شپه یا نه ویستم ۲۹ تاریخ) که (گرد او غبار او ورځي او نور
عُمْرَ عَلَيْكُمْ فَأَقْدِرُوا لَهُ .
څه شيان یا په بله څه وجه باندې) سپوگمې ښکاره نه شوه نو په دې اعتبار وکړی (یعنی دا میاشت د
وَ فِي رِوَايَةٍ قَالَ : الشَّهْرُ تِسْعُ وَ عِشْرُونَ لَيْلَةً
دیرشو وگنی) دیور وایت الفاظ دي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل میاشت کله د دیرشووي نوڅکه
فَلَا تَصُومُوا حَتَّى تَرَوْهُ فَإِنْ عُمْرَ عَلَيْكُمْ
کله چې سپوگمې ونه ووينی (درمضان په نیت) روژه مه نیسی او که (۲۹ تاریخ باندې ورځ او نوره څه
فَأَكْبِلُوا الْعِدَّةَ ثَلَاثِينَ ^(١) .
وي (او سپوگمې ښکاره نه شي) نو دیرش ورځي پوره کړی (یعنی د دیرشو ورځوي وگنی).

(١) أخرجه البخاري في صحيحه ١١٩/٤، رقم الحديث ١٩٠٦، ومسلم في صحيحه ٧٥٩/٢ رقم الحديث ٣٠٨٠، وأبو داود في السنن ٧٤٠/٢، رقم الحديث ٢٣٢٠، والترمذي في السنن ٦٨/٣ رقم الحديث ٦٨١، وابن ماجه ٥٢٩/١ رقم الحديث ١٦٥٤.

توضیح: لا تصوموا: یعنی ترڅو چې سپوگمۍ ښکاره نه شي نو تاسو شعبان کې روژه مه نیسی او چې ترڅو پورې سپوگمۍ ښکاره نه شي نو تاسو د اختر لپاره روژه مه نیسی. ستاسو روژه نیول او روژه ماتې کولو په سپوگمۍ کتلو باندې موقوف دی. (المقات: ۴/۴۶۱).

فان غم: یعنی که د دورو او ورځي په وجه تاسو ته سپوگمۍ ښکاره نشي. (المقات: ۴/۴۶۲).

فاقدروا: ملا علی قاري رَحْمَةُ اللَّهِ وَايِي چې دې صیغه کې دال باندې ضمه ده. دې باندې کسره ویل غلط دي مطلب دا چې که سپوگمۍ ښکاره شوي نه وي نو تاسو د رمضان دیرش روژي پوره کړی. (المقات: ۴/۴۶۳).

بهر حال اسلامي میاشت کله د ۲۹ او کله د ۳۰ رايي. نو اصل مدار په سپوگمۍ باندې دی. که هغه نه وي نو بیا دیرش ورځي دي.

﴿۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: صُومُوا لِرُؤْيَيْهِ

ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل سپوگمۍ لیدو نه وروسته روژه ونیسی.

وَأَفْطَرُوا لِرُؤْيَيْهِ فَإِنْ غَمَّ عَلَيْكُمْ

او په لیدو سره روژه ماتې (اختر) وکړی. لهذا (۲۹ تاریخ باندې) که ورځ (یانورځه) شي (اورویت هلال

فَأَكْمِلُوا عِدَّةَ شَعْبَانَ ثَلَاثِينَ. (۲)

ثابت نه شي) نو د شعبان میاشت د دیرشو ورځو وگڼی (دغه شان د رمضان د میاشتي هم اعتبار وکړی)

د سپوگمۍ په باره کې د نجومیانو قول معتبر نه دی

﴿۳﴾ وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنَا أُمَّةٌ أُمِّيَّةٌ

ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل مونږ اهل عرب امی قوم يو چې نه پوهیږو په

لَا نَكْتُبُ وَلَا نَحْسِبُ الشَّهْرَ هَكَذَا وَهَكَذَا وَهَكَذَا

حساب کتاب باندې میاشت دومره او دومره وي (لفظ دومره به درې ځل ویلو سره نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

وَ عَقَدَ الْإِبْهَامَ فِي الثَّالِثَةِ .

خپل د دواړه لاسونو گوتې دوه ځل بندي کړي او بیا يې پرانیستلي) او یوه گوته يې بنده کړه په دریم ځل

باندي (يعني د لاسونو کوتي بندي کړی او نهه (٩) کوتي يې خو پرايستلي چې د دې مطلب دا و چې	
ثُمَّ	قَالَ : الشَّهْرُ هَكَذَا
مياشت کې يوه ورځ کمه دیرش وي يعنې د نهه ويشتو مياشت وي (اوييايې وفرمايل مياشت دو مره او	
وَ هَكَذَا	وَ هَكَذَا
دو مره او دو مره (يعني دا ځل نبي عَلَيْهِ السَّلَام د دیرشو شمير ويلو لپاره د اول ځل په شان درې ځله گوته بنده	
يَعْنِي	تَمَامَ الثَّلَاثِينَ يَعْني مَرَّةً تِسْعًا وَ عَشْرِينَ
نه کړه) يعنې پوره د دیرشو ورځو وي. د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مطلب دا و چې کله مياشت د نهه ويشتو	
وَ مَرَّةً	ثَلَاثِينَ ^(١) .
ورځو وي او کله د دیرشو ورځو وي.	

توضیح: اناامة امية: امت ته د نسبت کولو په مطلب کې درې اقوال دي:

١: اولنی قول دا دی چې امية د امت عرب طرف ته منسوب دی ای نحن امر العرب يعنې مونږ عرب قوم يو. ځکه د عرب خلک به په لیک لوست باندي نه پوهيدل.

٢: د نسبت د "ام" طرف ته اشاره ده يعنې مونږ په لیک لوخت باندي نه پوهيږي. څنگه چې د مور نه پيدا شوي دې همغه شان دي.

٣: ياد نسبت د امر القراء اړخ ته ده چې د مکي نوم دی ای نحن امة مکية. مکه کې هم د خط و کتابت رواج (دود) نه وو. دې حديث کې چې دا ولا نکتب ولا نحسب راغلی دی دا اکثر د عربو به اعتبار سره دی. گيني حساب کونکي کاتبان به پکې وو خو لږ به وو.

الشهر هكذا: نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دواړه لاسونو په لس واړه گوته باندي د مياشتي ورځي وشميرلي. خو اول ځل شميرلو باندي چې يې گوته سره کومه اشاره وکړه د هغې په آخر کې يې غټه گوته د لاس تلي سره پيوسته کړه چې اشاره يې کړه چې کله مياشت د ٢٩ ورځو وي. علام ابن عبد البر رَحِمَهُ اللهُ وايي چې په تسلسل سره د څلورو مياشتو نه زيات د ٢٩ ورځو نه شي راتللی. فقط څلور مياشتي راتلی

(١) أخرجه البخاري في صحيحه ١٢٦١/١، رقم الحديث ١٩١٣، ومسلم في صحيحه ٦٧١/٢، رقم الحديث ١٥٠٠١٠٨، وأبو داود في السنن ٧٣٩/٢، رقم الحديث: ٢٣١٩، وأحمد في المسند ١٢٢/٢

شي. (المركات: ۴/۴۶۴).

بهر حال نبي کریم ﷺ بيا په لسو گو تو بيا شمير شروع کړو او دا ځل يې غټه گوته کولو په پريخوده چې په هغې سره اشاره وکړې شوه چې کله مياشت د دير شو (۳۰) ورځو وي. (المركات ۴/۴۶۵).
د حديث په آخر کې د دې اجمال تفصيل راوي بيان کړې دی چې کله مياشت د ۲۹ ورځو وي کله ۳۰ ورځو وي. ملا علی قاری رَحْمَةُ اللَّهِ مركات ج ۴ ص ۴۶۲ کې د اهل نجومو باندې سخت رد کوی او ليکي چې ابن سريج ليکي چې حديث کې چې کوم "فاقدروا" حکم دی د دينه مراد اهل نجوم دي. لهذا کوم خلک چې په علم نجوم باندې پوهېږي. هغه په همدغه باندې حساب وکړي او کوم خلک چې په علم نجوم باندې نه پوهېږي هغه "فاکلوا" باندې عمل وکړي يعنې ديرش ورځي پوره کړي. ملا علی قاری رَحْمَةُ اللَّهِ فرمايي "وهو مردود" دا قول مردود دی.

۱: ځکه "انامة امية" صريح حديث دی چې حکم کوي چې د مياشتي معلومولو لپاره د اهل نجومو د دې دقيق حساب ضرورت نشته دی.

۲: او د امت په دې اجماع ده چې د سپوگمې باره کې د نجوميانو په قول هيڅ اعتبار نشته دی. اگر که نجوميان په دې باندې متفق شي چې سپوگمې داسي ليدل کېږي. (المركات: ۴/۸۶۲).

۳: د قرآن عظيم اعلان دی ﴿فمن شهد منک الشهر فليصمه﴾ (سورة البقرة الايه: ۱۸۵) دي کې د سپوگمې ذکر دی. د نجوميانو د حساب نه دی (گويا کې مياشت د سپوگمې په وجه حاضرېږي. د نجوميانو به حساب و کتاب سره نه ده).

۴: او د نبي کریم ﷺ واضحه حديث دی "صوموا لرؤيته وافطروا لرؤيته" او دا هم واضحه حديث دی "لا تصوموا حتى تروا" (دي حديثونو کې د سپوگمې ليدلو سره د مياشتي ابتداء او انتها مربوط ده. د هيڅ نجومې قول سره نه ده).

بل قول: ملا علی قاری رَحْمَةُ اللَّهِ وايي چې بلکې زه خو وایم که يو نجومې د سپوگمې د ليدلو نه مخکې د سپوگمې په پيدا کيدلو باندې روژه ونیوله نو هغه به گناه کار وي او دا به رمضان په روژو کې شمير نه وي. او که نجومې د خپل باطل حساب او کتاب په بنياد باندې د کوچني اختر فيصله وکړه او روژه يې ونیوله نو هغه به فاسق وی او د روژي کفار به پري وي (يعنې دوه مياشتي روژي به نيسي).

او که نجومې د خپل حساب په بنياد باندې روژه ماتې فرض او واجب کړو او روژه يې ماته کړه نو کافر به شي. (مرقاة ج ۳ ص ۲۶۲).

ملا علی قاری رَحْمَةُ اللَّهِ يُوْخُو صفحي وروسته نور ليکي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دیر په اهتمام سره د په لاسونو باندې اشاره کوي او دا مسئله بیانوي. د دې لپاره چې حساب او کتاب ته رجوع کول باطل شي. (مرقاۃ ج ۲ ص ۴۶۲).

در رمضان او د ذوالحجې میاشتي ناقصه نه دي

﴿٤٤﴾ وَعَنْ أَبِي بَكْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " شَهْرًا عِيدٌ لَا يَنْقُصَانِ:

أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَاوِي دې چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: ناقصه نه دي د اختر دواړه میاشتي يعنې

رَمَضَانَ وَ ذُو الْحِجَّةِ " (۱).

در رمضان او د ذی الحجې.

توضیح: شهر اعيد: يعنې د اختر دوه میاشتي، در رمضان میاشت اگر که سپوگمی نشته دی خو په ختمیدلو سره یې کوچنی اختر راځي نو په دې وجه د قرب، د اختر میاشت وویل شوه. هسي هم د اختر سپوگمی در رمضان به آخري ورځ کې پیدا کېږي. (المراقات: ۴/۴۶۶).

لا ینقصان: يعنې در رمضان او د ذی الحجې دواړه میاشتي کله هم ناقصه نه وي بلکي هميشه پوره د دیر شو ورځو وي. د دې جملې په مفهوم او مطلب کې د علماء کرامو ډیر اقوال دي:

۱: امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ وايي چې دواړه میاشتي په يو کال کې ناقصه نه شي راتللی. که يوه ناقصه ده يعنې د ۲۹ ورځو ده نو بله پوره ده يعنې د دیر شو ورځو به وي.

۲: دا ضابطه د هميشه لپاره نه ده ويل شوي بلکي د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په ژوند مبارک کې چې دا دواړه میاشتي څومره خل راغلي دي نو پوره به وي. هيڅ يوه به دې کې ناقصه نه وه.

۳: اسحاق بن راهويه رَحْمَةُ اللَّهِ وايي چې د دې نقصان نه حتی نقصان مراد نه دی بلکي معنوی نقصان مراد دی چې ثواب دی. مطلب دا چې دواړه میاشتي د ثواب په اعتبار سره د دیر شو (۳۰) ورځو نه کله هم کمي نه وي. اګر که په ظاهري توګه د نهه ويش (۲۹) ورځو شي خو ثواب به د دیر شو ورځو ملا وېږي. دا توجيح د ټولو نه واضح ده. (المراقات: ۴/۴۶۶).

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱۲۱/۴، رقم الحديث ۱۹۱۲، ومسلم في صحيحه ۷۶۶/۲ رقم الحديث ۳۱، ۱۰۸۹، وأبو داود في السنن ۷۸۲/۲، رقم الحديث ۳۳۲۳، والترمذي في السنن ۷۵/۳ رقم الحديث ۶۹۲، وابن ماجه ۵۳۱/۱ رقم الحديث ۱۶۵۹، وأحمد في المسند

درمضان نه یو یا دوه ورځې مخکې دروژې نیولو ممانعت

﴿۵﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَتَقَدَّمَنَّ أَحَدُكُمْ

أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَأْيِي دِي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل تاسو کې هيڅ يو کس روژه مه نيسي د

رَمَضَانَ بِصَوْمِ يَوْمٍ أَوْ يَوْمَيْنِ إِلَّا أَنْ يَكُونَ رَجُلًا كَانَ يَصُومُ صَوْمًا فَلْيَصُمْ ذَلِكَ الْيَوْمَ. (۱)

رمضان نه مخکې یوه یا دوه ورځې خو کوم کس چې دروژو نیول عادي وي نو هغه روژه نیولی شي.

توضیح: لا يتقدم من: یعنی رمضان د راتللو نه مخکې یو یا دوه یا زیاتې روژې مه نيسي. خو کوم کس چې مخکې نه د هري میاشت آخر کې د روژو نیولو عادي وي یا پنج شنبه، جمعه یا دوشنبه یا داسې نورو ورځو کې د روژو عادي وي نو هغه یې نیولی شي. (المراقات: ۴/۴۶۸).

علماء لېکي چې ددې ممانعت وجه داده چې د اهل کتابو سره مشابهت رانه شي ځکه اهل کتاب د فرض روژو سره نقل روژې گډوډوي.

ځينې علماء وايي چې دې سره سپری ناراسته شي او د رمضان د روژو لپاره د چستی ضرورت دی هغه نه پاتې کېږي.

علامه مظهر رَحْمَةُ اللَّهِ وایي چې د رمضان نه مخکې او د شعبان په آخر کې روژه نیول مکروه ده. د علماء وینا ده چې د کراهت نه مکروه تنزیهي دی. مولانا اسحق رَحْمَةُ اللَّهِ وایي چې دلته د کومې روژې نه منع شوی دی دا د یوم الشک روژه نه ده بلکې د شعبان د آخري ورځو روژه ده خو کوم کس چې په دې ورځو کې دروژو د نیولو عادي وي نو بیا هغې کې باک نشته دی.

نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به خپله د شعبان روژې نیولي چرته چې منع والی دی هغه د هغه خلکو لپاره دی چې کمزوري وي او روژه نیولو سره نور هم کمزوري کېږي چې د هغې په وجه رمضان کې نقصان راتللی شي بهر حال دا نهی ارشادي ده د شفقت په توگه نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ منع کړي ده (المراقات ۴/۴۶۸).

الْفَصْلُ الثَّانِي

﴿۶﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا اتَّصَفَ شَعْبَانُ

أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَأْيِي دِي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل کله چې د شعبان نیمه میاشت تیره شي نو

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۲۷/۱، رقم الحديث ۱۹۱۱، ومسلم في صحيحه ۱۰۸۲/۲۱، وأبو داود في السنن ۷۵۰/۲، رقم الحديث:

۲۳۳۵، والترمذي في السنن ۶۹/۳، رقم الحديث: ۶۸۵.

فَلَا تَصُومُوا. (۱)

روژي مه نيسي .

د سپوگمې د کتلو اهتمام ضروري دی

﴿۷﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحْضُوا هِلَالَ شَعْبَانَ لِرَمَضَانَ (۲)

ابو هريره رضي الله عنه راوي دی چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایل "رمضان لپاره د شعبان شپې شمیري ."

توضیح: دې حدیث کې امت ته واضحه تعلیم ورکړی شوی دی چې په مسلمانانو باندې لازم دې چې هغوی د خپل اسلامي شعائرو او د اسلامي احکاماتو په پابندی سره اهتمام وکړي. احکامو باندې عمل وکړي او د احکامو لپاره چې څه اسباب او ذرائع دې د هغې لټنه وکړي. نو د رمضان لپاره ضروري دې چې د شعبان د ورځو شمیرنه محفوظ وساتي د دې لپاره چې د رمضان په ابتداء کې گډوډ والی پیده نشي. معلوه شوه چې سپوگمې لیدل څنگه چې د حکومتونو ذمه واري ده نو د عامو مسلمانانو هم ذمه واري ده چې د دې کتلو کې اړتیا ووبښاي. (المراقات: ۴/۴۷۰).

نبي کریم صلی الله علیه وسلم به د شعبان د میاشتې پوره روژې نیولې

﴿۸﴾ وَ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ: مَا رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصُومُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ

ام سلمه رضي الله عنها وايي چې ما نبي کریم صلی الله علیه وسلم ليدلي چې روژې به يې نيبولې دوه میاشتې پرلپسې

إِلَّا شَعْبَانَ وَ رَمَضَانَ. (۳)

صرف په شعبان او رمضان کې .

توضیح: الا شعبان: د دې حدیث ظاهر د ابو هريره رضي الله عنه د مخکنې حدیث نمبر ۶ سره تعارض دی. دغه شان باب صیام التطوع کې د حضرت عائشه رضي الله عنها حدیث د دې سره هم تعارض کې دی. د دې تعارض ډیري وجي دي.

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۷۵۱/۲، رقم الحديث: ۲۲۲۷، والترمذي في السنن ۱۱۵/۲ رقم الحديث: ۷۲۸، وابن ماجه ۵۲۸/۱ رقم الحديث: ۶۵۱.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۷۱/۳ رقم الحديث: ۶۸۷.

(۳) أخرجه أبو داود في السنن ۷۵۰/۲، رقم الحديث: ۲۲۲۶، والترمذي في السنن ۱۱۳/۳ رقم الحديث: ۷۳۶، والنسائي ۱۵۰۰۱ رقم الحديث: ۲۱۷۵، وابن ماجه ۵۲۸/۱ رقم الحديث: ۱۶۱۸.

اولنی جواب: دادی چې د حضرت ام سلمه رضی الله عنها روایت په ځینو طریقو کې اکثر د شعبان لفظ راغلی دی او اکثر د شعبان روایت د عائشې رضی الله عنها د روایت سره تعارض نشته دی ځکه حضرت عائشه رضی الله عنها ټول شعبان د روژو نفي کوي دغه شان د ابو هريره رضی الله عنه د روایت سره تعارض ختم شي.

دویم جواب: دادی چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم د شفقت په توګه امت د شعبان د روژو نه منع کړی دی. او خپله یې د قوت او طاقت لرلو به وجه نیولي.

دریم جواب: دادی چې امکان لري چې د ابو هريره رضی الله عنه قولي حدیث د ام سلمه رضی الله عنها د دې فعلي حدیث لپاره ناسخ وي.

څلورم جواب: دادی چې حضرت ام سلمه رضی الله عنها د خپل علم مطابق په خپل نمبر کې د نبی کریم صلی الله علیه وسلم عمل لیدلی دی او حضرت عائشه رضی الله عنها په خپل نمبر کې د نبی کریم صلی الله علیه وسلم عمل بیان کړی دی. (المراقات: ۴/۴۷۰).

د یوم الشکر روژه نیول د ګناه سبب دی

﴿٩٩﴾ وَعَنْ عَمَارِ بْنِ يَاسِرٍ قَالَ : مَنْ صَامَ الْيَوْمَ الَّذِي يُشَكُّ فِيهِ فَقَدْ عَصَى أَبَا

د عمار بن یاسر رضی الله عنه ارشاد دی چې کوم کس د یوم الشکر روژه ونیوله نو ده نافرمانی وکړه د ابو

القاسم صلی الله علیه وسلم و سلم. ^(۱)

القاسم صلی الله علیه وسلم (نبی کریم صلی الله علیه وسلم).

توضیح: یوم الشکر: د یوم الشکر تعین کې د علامه ابن تیمیه رحمة الله او د نورو فقهاؤ په مینځ کې څه لپه شان اختلاف دی. خود ابن تیمیه د رائي دلته اعتبار نه دی شوی. ځکه د عامو فقهاؤ خبره لیکم.

د شعبان په نهمه ویشتم (۲۹) تاریخ کې مثلاً د ماښام وخت کې فضاء پاکه نه وي. اسمان کې نبي ډیر ورځي وي. نو دهغې نه وروسته د شعبان چې کومه دیرشمه (۳۰) ورځ راتپولونکي ده هغه د شک ورځ ده. هغې کې احتمال دی چې اول د رمضان وي او دا هم احتمال دی چې دا دیرشم (۳۰) شعبان وي. دې حدیث کې همدسه ویل شوي دي چې یوم الشکر کې د رمضان روژه نیول مکروه ده. پاتې شوه نفل روژه نو د علماؤ د اقوالو په رڼا کې داسې تفصیل دی. (المراقات: ۴/۴۷۰).

د علماؤ اقوال: شیخ عبدالحق محدث دهلوی رحمة الله وايي چې د شک د ورزي روژي باره کې د علماؤ اختلافي اقوال دي.

۱۱. أخرجه أبو داود في السنن ۷۴۹۰۲، رقم الحديث: ۲۳۲۱، والترمذي في السنن ۷۰/۳ رقم الحديث: ۶۸۶، والنسائي ۱۵۳/۴ رقم الحديث: ۲۱۸۸، رقم ماجه ۱ ۵۲۷ رقم الحديث: ۱۶۴۵.

د امام ابو حنيفه رَحْمَةُ اللَّهِ، امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ او د امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ قول دا دی چې د شک په ورځ دې روژه ونه نیولی شي. دې ورځ باندې روژه نیول مکروه ده. او که څوک یې نیول غواړي نو هغه دې د نفل نیت وکړي. بیا که د شک ورځ ثابته شوه نو دا نفل روژه به د رمضان فرض جوړه شي. د احنافو په نزد که د یو سړي په دې ورځ باندې روژه نیولو د مخکې نه عادت وي مثلاً پنج شنبې یا د جمعې ورځ یوم الشک شوه. نو د هغې لپاره دا روژه نیول مستحب ده. دغه شان خواصو لپاره مثلاً مفتي یا عالم یا د قوم مشر لپاره دا روژه نیول مستحب ده. او عام خلک دې د یوم الشک روژه تر زوال پورې ونیسي. که د سپوگمې خبر راغلو نو هغه روژه دې ماته کړي او که د سپوگمې خبر راغلو نو د رمضان روژه دې پوره کړي. دعوا مو او د خواصو دا اصطلاح د نیت په وجه دی. کوم کسان چې د دې روژې صحیح نیت کولی شي هغه خواص دې او کوم خلک چې صحیح نیت نه شي کولی هغه عوام دي.

صحیح نیت داسې دی چې یو کس فقط د نفلو نیت وکړي. په هغې کې دا خیال او تردد نه وي چې که د رمضان ورځ شوه نو دا به د رمضان روژه شي او غلط نیت داسې دی چې یو کس داسې نیت وکړي چې که د رمضان ورځ شوه نو زما روژه به فرض شي او که د سبا ورځ د رمضان نشوه نو زما روژه به نفل شي. داسې تردد کې به نه نیت صحیح وي نه به عبادت صحیح وي.

ځینو شارحینو یوم الشک روژه کې د ائمه احنافو څه مربوطه او منضبطه اقوال نقل کړي دي. وایي چې د شک د ورځې روژه کې د احنافو یو څه صورتونه دي.

۱: خالص د رمضان په نیت دې روژه نیول مکروه ده. ځکه د بحث لاندې حدیث کې صریح ممانعت دی.
 ۲: رمضان نه بغیر د هیڅ فرض یا د واجب قضاء نیت کول هم مکروه دي. خود مخکنې صورت نه کراهت څه کم دی.

۳: د نفل په نیت روژه نیول مکروه نه ده بلکې د خواصو لپاره افضله ده. کما قال ابو یوسف رَحْمَةُ اللَّهِ.

۴: اصل نیت کې چې تردد وي کچرې رمضان شو نو دا روژه به د هغې وي او که رمضان نشو نو نفل به شي. دا نیت معتبر نه دی او نه د دې هیڅ عبادت معتبر دی. بهر حال د حدیث شریف حکم واضحه دی چې د شک په ورځې روژه مه نیسي. دا د گناه سبب دی. (المراقات: ۴/۴۷۱).

د سپوگمې په گواهي کې یو عادل کافي دی

﴿۱۰﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : جَاءَ أُعْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ :

ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې یو اعرابی د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خدمت کې حاضر شو او وي ویل چې ما د

إِنِّي رَأَيْتُ الْهَلَالَ يَغْنِي هَلَالَ رَمَضَانَ فَقَالَ : أَكْشَهُدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ؟

رمضان میاشت لیدلې ده. نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ ده ته وویل چې آیا ته د دې خبرې گواهي ورکوي چې د الله نه بغیر

قَالَ : نَعَمْ قَالَ : أَتَشْهَدُ أَنْ

بل څوک معبود نشته؟ ده وویل چې آؤ. نبی عَلَيْهِ السَّلَام و فرمایل چې آیاته ددې خبرې گواهي ورکوي چې

مُحَمَّدًا رَسُولَ اللَّهِ ؟ قَالَ : نَعَمْ .

محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د الله رسول دی؟ ده وویل چې آؤ (ددې نه وروسته) نبی عَلَيْهِ السَّلَام (بلال رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) ته

قَالَ: يَا بِلَالُ أَدْنُ فِي النَّاسِ أَنْ يَصُومُوا غَدًا. (۱)

و فرمایل چې خلکو ته اعلان وکړه چې سبا روژه ده.

توضیح: تشهد: ددې لفظ نه معلومه شوه چې کوم مستور الحال وي. دهغې شهادت درمضان د سپوگمې باره کې معتبر دی. دغه شان ددې حدیث نه دا هم معلومه شوه چې درمضان سپوگمې لیدلو کې د یو کس گواهي معتبره ده. هغه که عادل وي یا مستورات الحال وي. خو په دې شرط چې فضا پاکه وي نو دوه گواهان ضروري دي. د بنڅو گواهي هم معتبره ده چې یو سړی او دوه بنڅې وي. دې حدیث کې باندې کې اوسیدونکي صحابي درأیت لفظ استعمال کړی دی چې علماؤ ترې نه دا خبره راویستلي ده چې درمضان د سپوگمې په گواهي کې د شهادت لفظ استعمالول ضروري نه دی. د باب په ابتداء کې تفصیل تیر شوی دی. (المرقات: ۴/۴۷۲).

﴿۱۱﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: تَرَأَى النَّاسَ الْهِلَالَ فَأَخْبَرْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې یو ځل سپوگمې لیدو لپاره خلک راغونډ شونو ماښي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته وویل

إِنِّي رَأَيْتُهُ فَصَامَ وَ أَمَرَ النَّاسَ بِصِيَامِهِ (۲)

چې ما سپوگمې لیدلي ده نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ روژه ونيوله او خلکو ته یې هم دروژي نیولو حکم وکړو.

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

﴿۱۲﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَحَفَّظُ مِنْ شَعْبَانَ

عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وايي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به د شعبان ورځي دومره په احتیاط شمیرلي چې هيڅ

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۷۵۴/۲، رقم الحديث ۲۳۴۰، والترمذي في السنن ۷۴۰/۳ رقم الحديث ۶۹۱، والنسائي ۱۳۶/۱ رقم الحديث ۲۱۱۳، وابن ماجه ۵۲۹/۱ رقم الحديث ۱۶۵۲.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۷۵۶/۲، رقم الحديث ۲۳۴۲.

مَا لَا يَتَحَفَّظُ مِنْ غَيْرِهِ . ثُمَّ يَصُومُ لِزُؤْيَةِ رَمَضَانَ
 یوې میاشت ته به یې دومره توجه نه کوله بیا به چې درمضان سپوگمی ولیده نو یې علیه السلام به روژه و نیوله
 فَإِنْ غَمَّ عَلَيْهِ عَدَّ ثَلَاثِينَ يَوْمًا
 که (په نهویستم (۲۹) تاریخ) به فضا کې ورېځ وه (اود سپوگمی لیدل به ثابت نه شو) نو د دیرش ورځو
 ثُمَّ صَامَ (۱)
 پوره کیدلو نه وروسته به یې روژې شروع کېي.

د سپوگمی د غټیدو یا وړوگي کیدو اعتبار نشته دی

﴿۱۳﴾ وَ عَنْ أَبِي الْبَخْتَرِيِّ قَالَ : خَوَّجْنَا لِلْمُعْتَرَةِ فَلَمَّا
 ابوالبختري رحمه الله وايي (يو محل) مونږ خلک د عمري لپاره (د خپل ښار کوفي نه) راووتلو. کله چې
 نَزَلْنَا بِبِطْنِ نَخْلَةَ تَرَأَيْنَا الْهِلَالَ
 مونږ بطن نخله ته (چې دمکي او طائف په مینځ کې د یو مقام نوم دی) ورسیدو نو د سپوگمی لیدو لپاره په
 فَقَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ : هُوَ ابْنُ ثَلَاثٍ
 یوځای کې راجمع شو (د سپوگمی د لیدو نه وروسته) ځینو خلکو وویل چې داد سپوگمی درسه شپه ده
 بَعْضُ الْقَوْمِ : هُوَ ابْنُ لَيْلَتَيْنِ فَلَقِينَا ابْنَ عَبَّاسٍ
 او نورو خلکو وویل چې دویمه شپه ده ددې نه ورسته مونږ د ابن عباس رضي الله عنهما سره مخامخ شونو هغه ته
 فَقُلْنَا: إِنَّا رَأَيْنَا الْهِلَالَ فَقَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ : هُوَ ابْنُ ثَلَاثٍ وَ قَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ :
 مووویل چې مونږ خو سپوگمی لیدلې ده نو بعضې خلکو وویل چې داد دریمې شپې ده او بعضو وویل چې
 هُوَ ابْنُ لَيْلَتَيْنِ . فَقَالَ : أَيُّ لَيْلَةٍ رَأَيْتُمُوهَا ؟ قُلْنَا :
 دادوه شپوده نو ابن عباس رضي الله عنه وویل چې تاسو سپوگمی په کومه شپه لیدلې؟ مونږ ورته وویل چې
 لَيْلَةَ كَذَا وَ كَذَا . فَقَالَ : إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ
 داسې داسې شپه کې (یعنی د دوشنبې یا د سه شنبې په شپه) نو ابن عباس رضي الله عنه وویل چې رسول الله

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۷۱۸۱/۲، رقم الحديث: ۲۳۲۵، وأحمد في المسند ۱۹/۶

صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ سَلَّمَ مَدَّةً لِلرُّؤْيَةِ

صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ در رمضان موده سپوگمی لیدو باندې موقوف کړي ده (یعنې کله چې سپوگمی ولیدل شي

فَهُوَ لِلَّيْلَةِ رَأَيْتُمُوهُ

نور رمضان به شروع کېږي) لهذا سپوگمی دهم هغه شپې ده چې په کومه شپه تاسو هغه لیدلي ده د همدغه

وَ فِي رِوَايَةٍ عَنْهُ . قَالَ : أَهْلَكْنَا رَمَضَانَ وَ لَحْنُ بِذَاتِ عِرْقٍ

ابو البخري رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ روایت دی چې مونږ په ذات عرق کې (د بطن نخله سره نزدې مقام) کې سپوگمی ولیده

فَأَرْسَلْنَا رَجُلًا إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ يَسْأَلُهُ

نومونږ يو کس د ابن عباس رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ خدمت ته ددې باره کې معلومولو لپاره ولېږلو چې داسپوگمی د کومې

فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ : قَالَ رَسُولُ اللهِ

شپې ده؟ (ځکه زمونږ په مينځ کې پاس شوی اختلاف پيدا شوی و) ابن عباس رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ وويل چې رسول الله

صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَدْ أَمَدَّهُ لِرُؤْيَتِهِ

صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایلي دي چې الله د شعبان موده در رمضان سپوگمی لیدلو پورې موقوف کړي ده. لهذا

فَإِنْ أَغْبَى عَلَيْكُمْ فَأَكْبِلُوا الْعِدَّةَ. (۱)

که (نهه ویشتم تاریخ باندې) فضا کې وریځ وي نو شمیر پوره کړی. (یعنې د شعبان دیرش ورځې پوره

کړی) او د هغې نه وروسته روژه ونیسی.

توضیح: تراینا الھلال: یعنې مونږ ټول یو ځای کې د سپوږمۍ لیدلو لپاره راغونډ شو. (المراقات

۴/۴۷۴).

هو این ثلاث: یعنې سپوگمی دومره غټه وه چې د درې ورځو بنکاریدله. ځینو وویل چې د دوه ورځو معلومېږي. حضرت ابن عباس رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ فرمایلي چې تاسو چې په کومه شپه سپوگمی لیدلي ده هغه د هغه شپې وده. یعنې که مخکې وي نو بنکاره شوي به وی. لهذا د هغې د غټوالي هیڅ اعتبار نشته دی. څو وعلماؤ لیکلي دي چې دا ونی شپې د سپوگمی غټیدل د قیامت د علاماتو نه ده چې د قیامت ته نزدې بدد سپوگمی جوړه دیر شي. (المراقات ۴/۴۷۴).

دلته دوه روايتونو کې څه تضاد معلومېږي. د دې د مربوطولو لپاره تاسو داسي وگنۍ چې اول خلک ذات عرق کې د سپوگمۍ ليدلو لپاره راجمع شول. بيا د ليدلو نه وروسته اختلاف پيدا شو. ځينو وويل چې د يوي ورځي ده، ځينو وويل چې د دوه ورځو ده. نو هغوی يو کس حضرت ابن عباس رضي الله عنه ته راو لېږلو. حضرت ابن عباس رضي الله عنه جواب ورکړو. بيا دا ټول خلک په بطن نخله کې راجمع شول. هلته يې بيا د حضرت ابن عباس رضي الله عنه په يوه واسطه پوښتنه وکړه. حضرت ابن عباس رضي الله عنه ورله جواب ورکړو. بطن نخله د مکي او د طائف په مينځ کې د يو ځاي نوم دی او ذات عرق هم د هغې سره نژدې ديول بل مقام نوم دی. (المركات: ۴/۴۷۵).

مسئله: که د شعبان په ديرشم (۳۰) تاريخ سپوگمۍ ښکاره شوه نو دا به بلي شپي لپاره سپوگمۍ حسابېږي. لهدا د ورځي د روژي نيولو حکم به نه وي. او که د رمضان په ديرشم تاريخ (۳۰) سپوگمۍ ښکاره شوه نو هغه ورځ به روژه نه شي ماتولی وي او نه اختر لمانځل کېږي. بلکې دا سپوگمۍ به د راروان سبا لپاره وي. (المركات: ۴/۴۷۶).

مسئله: سپوگمۍ ليدل واجب علی الکفايه دي. کوم کس چې خپله وليدله خو دې وجي نه د هغې گواهي رد کړی شوه نو خپله په هغې باندې روژه نيول لازم دي.

د اختلاف مطالع مسئله: د اختلاف مطالع اعتبار شته دی او که نا. د دې مطلب دا دی چې مثلاً يو ښار يا يو ملک کې سپوگمۍ ښکاره شوه. بل ښار يا وطن باندې به د هغه سپوگمۍ اثر وي يا نه. کوم فقهاء چې وايي چې اثر به يې کېږي نو هغه وايي چې د اختلاف مطالع اعتبار نشته دی. ټول اسلامي وطن لپاره د يو اسلامي وطن سپوگمۍ ليدل کافي کېږي. احناف د همدغه قائل دي. خو شوافع وايي چې د هر وطن خپله خپله فضا ده. لهدا د يو وطن سپوگمۍ بل وطن باندې حجت او دليل نه شي کيدی. د شوافع حضراتو همدغه مسلک دی. شوافعو ترمذی کې د حضرت کريب رضي الله عنه درر ايت نه استدلال

کړی دی چې شام کې روژه وه او مدينه کې نه وه. احنافو د "صوم الرويته، فطر الرويته" نه استدلال کړی دی. احنافو علماو کې علامه زيلعي رحمه الله وايي چې که فضا پاکوالي د اختلاف اعتبار او نکرې شي نو دير مشکلات به پيدا شي. لهدا که نزدې ښارونو کې د فضا اختلاف اعتبار نه وي نو همدغه نشوالی صحيح دی خو په لري وطنونو کې د اختلاف مطالع اعتبار کول غواړي. يعنې زمونږ سپوگمۍ جلا او زمونږ سپوگمۍ جلا.

حضرت علامه شاه انور شاه کشميري رحمه الله وايي چې د زيلعي رحمه الله دا قول صحيح دی، گيني که منځنی قول اختيار کړی شوه او د ټولی دنيا لپاره سپوگمۍ معتبره ومنلی شوه نو بيا به ۲۷، ۲۸ کې او يا به ۳۱، ۳۲ کې اختر لمانځل کېږي. لهدا د فتوی په دويم قول باندې عمل کول په کا دی.

اوس پاتې شوه دا خبره چې کوم ښار ته نژدې ښار ويل کېږي او کوم به بعيد ښار شمارل کېږي. په دې کې تفصيل دی.

۱: ځېنې علماء وايي چې د عرف اعتبار به وي. شوافع د درې ورځو مسافت اعتبار کړي ده.

۲: ځېنې علماء وايي چې يو اقليم کې اوسيدونکي خلک به د نژدې شمارل کېږي. خود دوه اقليمو خلک به بعيد خلک شميرل کېږي. يو اقليم يو براعظم وي.

۳: ابن عابدين رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په خپل رسائل کې لېکلي دي چې د يوې مياشتې په مسافت باندې پروت ښار په شهر بعيد کې شمارل شي او د دې نه کم مسافت والا ښار به نژدې ښار شمارل کېږي. ځېنو علماء پښخه سوه ميله مسافت ته بعيد ويلی دی.

۴: آسان او واضح قول دا دی چې چرته د شپې تاريخ بدلېږي هغه بعيد دی او چرته چې تاريخ نه بدلېږي نو هغه نژدې دی. مثلاً امریکه او برطانيه کې ورځ وي خو پاکستان کې شپه وي. تاريخ جدا جدا بدلېږي.

باب في فضل السحور

د پښمني بيان

قال الله تعالى: ﴿ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتُوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ ﴾. (سورة بقره آيت: ۱۸۷)

دلته باب بغير د عنوان نه ايخودلی شوی دی. دې خبرې طرف ته اشاره ده چې د دې باب مسائل د مخکني باب سره تړل شوي دي. ملا علی قاري رحمه الله دې سره د "في السحور" جمله لگولي ده.

علامه طيبي رحمه الله د "في مسائل متفرعه من كتاب الصوم" عنوان زيات کړی دی. دې باب کې واقعي درمضان متفرقه مسائل بيان کړی شوي دي. پښمني او روژه ماتې متعلق زياتره حديثونه بيان شوي دي او د نيت کول متعلق هم ډير حديثونه دي. (المرقات: ۴/۴۷۸، الکاشف: ۴/۱۷۸).

الفصل الأول

د پښمني برکت

﴿۱﴾ عَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: تَسَحَّرُوا فَإِنَّ فِي السَّحُورِ

حضرت انس رضي الله عنه راوي دی وايي چې نبي کریم صلي الله عليه وسلم فرمايل پښمني کوي ځکه د پښمني

برکته. (۱)

په خوړو کې برکت دی.

توضیح: في السحور برکته: سحور د سين فتحه اوح باندې ضمه سره د پښمني خوړو ته وايي. حديثونو کې زياتره دا لفظ داسي منقول دی او همدغه محفوظ دی. خو ځينې علماؤ دا لفظ د سين د ضمه سره نقل کړی دی. هغوی وايي چې سحور مصدر دی. چې د پښمني فعل ته وايي او زيات مناسب د دی. ځکه د برکت تعلق د فعل سحور سره دی فقط د خوړو سره نه دی. بهر حال دا معمولي فرق دی. (المرقات ۴/۴۷۷).

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱/۱۲۹، رقم الحديث ۱۹۲۳، ومسلم في صحيحه ۲/۷۷۰ رقم الحديث ۱۵۰-۱۰۹۵.

پشمېني کې د برکت يوه وجه خور و حاني ده. ځکه هغه وخت الله د اسمان دنيا ته راځي. لهذا دغه مبارک وخت کې کوم کس بيداره وي نو بيداره کيدل خپله برکت سبب دی. بيا به د ژبي نه يوه برکت کلمه وځي دا جدا برکت دی. بيا که مونځ وکړی شي دا جدا برکت دی. د پشمېني په عمل سره په سنت عمل وشو دا جدا برکت دی. پشمېني د برکت دويمه وجه مادي ده هغه داسي چې سپی د شپي بالکل په اخيري شپه کې او د ورځ د شروع نه مخکې بڼه خوراک څښاک وکړي. لهذا ټوله ورځ هغه ولږي او تندي نه محفوظ وي. (المراقات ۴/۴۷۷).

پيشمني کول د اهل اسلام او د اهل کتاب په مينځ کې امتياز دی

﴿۲۲﴾ وَعَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَضْلُ مَا بَيْنَ صِيَامِنَا

عمر و بن العاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: فرق په مينځ د زمونږ روژه کې

وَ صِيَامِ أَهْلِ الْكِتَابِ أَكَلَةُ السَّحْرِ. (۱)

او د اهل کتابو (يعني يهودو او نصاری) د روژو په مينځ کې د پشمېني دی.

توضیح: اكلة السحر: اهل کتاب يهود او نصاری د روژو لپاره پشمېني نه کوي. د هغوی په روژو کې د شپي روژه هم شامله ده چې د روژه ماتي نه وروسته د شپي روژه لازمه شي. د اسلام په شروع د مسلمانانو لپاره هم دغه حکم و بيا منسوخ شو. اوس مسلمانان شپه کې پشمېني خوراک کوي. اهل کتاب يې نه خوري. د اهل کتابو سره مشابهت نه ساتل د خپل دين سره وفاداري هم ده او د په دې سره د دين عظمت شکر هم ادا کېږي. (المراقات: ۴/۴۷۸).

په روژه ماتي کې توندي کول په هدايت باندې د کلکوالي علامت دی

﴿۲۳﴾ وَعَنْ سَهْلِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَزَالُ النَّاسُ بِخَيْرٍ

سهل رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: خلک به تر هغه پورې په خير باندې وي

مَا عَجَّلُوا عَجَلُوا (۲)

چې ترڅو پورې دوي پشمېني تندي کوي.

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۷۷۰/۲ رقم الحديث ۴۶: ۱۰۹۶، والترمذي في السنن ۸۸۳ رقم الحديث: ۷۰۸.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۹۸/۴، رقم الحديث ۱۹۵۷، ومسلم في صحيحه ۷۷۱/۲ رقم الحديث ۴۸: ۱۰۹۸، والترمذي في السنن ۸۲/۳ رقم الحديث ۶۹۹، وابن ماجه ۵۴۱/۱ رقم الحديث ۱۶۹۷، وأحمد في المسند ۳۳۹.

توضیح: ما عجلو الفطر: روژه ماتی کچی د توندی کولو مطلب دادی چچی کله لمره ووب شی او دروژه ماتی وخت راشی نو بیا روژه ماتی کچی تاخیر کول مناسب نه دی. خکه داسی تاخیر کول دیهود او د نصار او شعار دی. هغوی تر هغه وخت پورې روژه ماتی نه کوی تر خو چچی اسمان کچی ستوری بنکاره شوی نه وی. همدغه طریقہ د شیعه گانو او درو افضو هم ده. نور اهل بدعت هم د تاکید په نوم داسی تاخیر کوی. خود سنت طریقہ داده چچی د ما بنام مونخ نه مخکې روژه ماتی وشی او بیا د ما بنام مونخ وکړی شی. (المراقات: ۴/۴۷۸).

علامه طیبی رَحْمَةُ اللَّهِ د دې حدیث متعلق لیکي چچی د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د سنت اتباع نیغه لاره ده. کوم کس چچی د دې لاری نه اخوا دیخوا لارو نو هغې کچه لاره اختیار کړه. (المراقات: ۴/۴۷۹).

دروژه ماتی وخت

﴿٤٤﴾ وَعَنْ عُمَرَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِذَا أَقْبَلَ اللَّيْلُ مِنْ هَهُنَا
عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوی دی چچی نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرماییل کله چچی دلته شپه راشی (یعنی د مشرق د طرف
وَ أَدْبَرَ النَّهَارَ مِنْ هَهُنَا وَ غَرَبَتِ الشَّمْسُ
نه د شپې توروالی او چت شی) او دلته نه (مغرب) نه ورخ شی اولمر (پوره) ووب شی نو (پوهه شی) چچی
فَقَدْ أَفْطَرَ الصَّائِمُ. (۱)
روژه دار روژه ماتی وکړو.

توضیح: غربت الشمس: دا جمله د ما قبل لپاره د تاکید په توگه ده. ما قبل کلام کچی دوه ځل د ههنا لفظ راغلی دی. د دې نه اشاره کول مقصود ده یعنی کله چچی د مشرق طرف نه شپه راشی مطلب دا چچی مشرقی افق باندې توروالی او چت شی او د مغرب د طرف نه ورخ لاره شی. لمر پوره ووب شی. (المراقات: ۴/۴۷۹).

فقد افطر الصائم: یعنی بیا پوهه شی چچی روژه دار روژه ماته کړه. مطلب دادی چچی اوس دروژه ماتی وخت شو د دې نه ډیر انتظار کول په کار نه دی. علامه طیبی رَحْمَةُ اللَّهِ وایی چچی "ای اقبل ظلمة الليل من جالب المشرق وادبر ضوء النهار من المغرب فقد افطر الصائم حکماً وان لم يفطر حساً او دخل فی

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۹۶۱، رقم الحديث ۱۹۵۱، ومسلم في صحيحه ۷۷۲۲ رقم الحديث: ۵۱-۱۱۰۰، وأبو داود في السنن ۷۲۲۲، رقم الحديث ۲۳۵۱، والترمذي في السنن ۸۱۳ رقم الحديث ۶۹۸.

وقت الافطار". (الكاشف: ۴/۱۸۰).

د پر له پسي روژو نيولو ممانعت او مطلب

﴿٥٥﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْوِصَالِ فِي الصَّوْمِ.

ابوهريره رضي الله عنه راوي دی چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم روژه باندې دروژې نیولو نه منع وفرمایله. نویو

فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: إِنَّكَ تُوَاصِلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: وَ أَيْكُمْ

کس ورته وویل چې یا رسول الله! تاسې خوروژه باندې روژه نیسي. نبی عليه السلام وفرمایل تاسوکې کوم

مِثْلِي إِنْ أَيْتُ يُطْعِمُنِي رَبِّي وَ يُسْقِينِي ^(۱).

یوکس زما په شان دی زه خوداسي شپه تیرومه چې زما پروردگار ماته خواړه را کوي اوزما تنده ختموي

توضیح: الوصال: روژه پسي روژه نیولو ته وصال وايي. د دې مطلب دا دی چې یو کس مثلاً دوه یا درې روژي داسي پرلپسي ونيسي چې په مينځ کې يې روژه ماتی ونه کړي. حديث کې د دې ځکه ممانعت راغلی دی چې دې سره سپری کمزوری کېږي. او د نورو عبادتونه توان بيا نه لري نه مونځ کولی شي، نه جهاد کولی شي او نه د نيکۍ بل کوم کار کولی شي. اوس د دې باره کې اختلاف دی چې آیا د نبی کریم صلی الله علیه و سلم نه بغير د امت بل کوم نفر لپاره پرله پسي روژي نیول جائز دي یا نه څه علماء دې طرف ته تلي دي چې د امت کوم خلک چې قوت لري هغوی روژي نیولی شي. هغه حضرات د دې حديث ممانعت په رحمت او شفقت باندې حمل کوي. نو حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنه او حضرت عبد الله بن زبير رضي الله عنه او داسي نورو به په دې عمل حمل کولو. او پرلپسي به يې روژي نیولي. ځينو تابعينو به هم په صوم وصال باندې عمل کولو. (المراقات: ۴/۴۸۰).

خو ځينې علماء و صوم وصال ناجائزه گڼلی دی. امام ابو حنيفه رحمه الله، امام مالک رحمه الله او امام شافعي رحمه الله وايي چې صوم وصال مکروه دی. ظاهري حديث په همدې باندې دلالت کوي. البته دې کې بحث دی چې د دې کراهت نه مکروه تحريمي مراد دی یا مکروه تنزيهي دی. صحيح قول همدغه دی چې صوم وصال مکروه تحريمي دی.

يطعمني: د دې جملي نه په واضحه توگه معلومېږي چې صوم او وصال د رسول الله صلی الله علیه و سلم د خصوصياتو نه وو. نبی کریم صلی الله علیه و سلم کې هغه روحانی قوت وو چې بل هيڅ يو کې امکان نه لري.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۰۰۷/۴، رقم الحديث ۱۹۶۰، ومسلم في صحيحه ۷۷۴/۲ رقم الحديث ۵۷-۱۱۰۳، وأبو داود في السنن

رقم الحديث: ۲۳۶۱.

نبي کریم ﷺ د الله په محبت کې مستغرق ؤو. د بل هېڅ يو کس خواړو ته يې څه ضرورت ؤو. لکه چا ويلي دي:

و ذکرک للمشتاق خير شراب ❀ و کل شراب دونه کسراب

الفصل الثاني

د روژې دنيت مسئله

﴿٦٦﴾ عَنْ حَفْصَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ لَمْ يَجْمَعْ الصِّيَامَ قَبْلَ
حَفْصَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا رَأَى يَوْمَئِذٍ نَبِيَّ كَرِيمٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفَرَمَا يَلِ كَوْمٍ كَسِ جِ نَيْتٍ وَنَهَ كَرِي دِ رُوژِي مَخَكِي
الْفَجْرِ فَلَا صِيَامَ لَهُ. وَ قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَقَفَهُ عَلَى حَفْصَةَ
د سحر نه نود هغه روژه (کامله) نه وي. امام ابو داؤد رَحِمَهُ اللهُ وايي چې موقوف دی دا حديث په حفصه
مَعْمَرٍ وَ الزَّبِيدِي وَ ابْنُ عُيَيْنَةَ وَ يُونُسُ الْأَلْبِيُّ كُلُّهُمْ عَنِ الزُّهْرِيِّ (١).
رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا باندي او معمر، زبيدي ابن عيينه او يونس ايلي رَحِمَهُ اللهُ دي ټولو د روايت د زهری نه نقل کړی
يعني دي قول ته يې د حفصې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قول ويلي دی.

توضیح: من لم يجمع الصيام: د صیغه د شد سره ویلی شوي ده او بغیر د شد نه هم ویلی شوي ده. اجماع او تجميع کلکي ارادی او عزم کامل ته وايي. دلته د شپي نه د روژي کلک نیت کولو ته ویل شوی دی. حديث نه په واضحه توگه معلومېږي چې د روژي نیت کول هغه وخت ضروري دی گیني صحیح به نه وي. خو نورو روایتونو ته په کتلو سره د فقهاؤ په خپل مینځ کې اختلاف دی.

د فقهاؤ اختلاف: د ټول فقهاؤ په دې باندي اتفاق دی چې د روژي د صحت لپاره نیت شرط دی. خو دنیت لپاره کوم وخت پکار دی. دې باره کې د فقهاؤ اختلاف دی. نو امام مالک رَحِمَهُ اللهُ فرمایي چې د هر قسمه روژي لپاره د شپي نه نیت کول شرط دی. هغه که نفلي وي یا واجب وي. د شپي نه نیت کولو ته نیت نیت وايي. امام شافعي رَحِمَهُ اللهُ او د امام احمد بن حنبل رَحِمَهُ اللهُ په نزد د نفل روژو نه بغیر هر قسمه روژو لپاره د شپي نه نیت کول ضروري دی. نفل کې ضروري نه دی بلکي د زوال نه مخکې نیت کیدلی شي. ائمه احنافو په نزد څه تفصیل شته دی. (المراقات: ۴/۴۸۱).

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۸۲۴/۲، رقم الحديث: ۲۵۵۱، والترمذي في السنن ۱۰۸/۲ رقم الحديث: ۷۳۰، والنسائي ۱۹۶/۱ رقم الحديث: ۲۳۴۳.

۱: د قضا شوي روژي، د نذر مطلق روژي او د كفاري روژه كه څوك نيسي نو د شپي نه نيت كول شرط دی. د دینه بغیر رمضان او نذر معین او نفل روژو کې د شپي نه نیت ضروري نه دی بلکې مستحب دی. وس اختلاف حقیقت کې د احنافو او د شوافعو او د حنابلو په مینځ کې بیانو. ځکه مالک په هر صورت کې د تبیت نیت کول ضروري گڼي. د هغوی اختلاف د ټولو سره دی.

دلائل: د امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ د بحث د لاندې حدیث نه استدلال کوي او هغه په مطلق منلو سره د هر قسمه روژي لپاره د تبیت نیت ضروري گڼي. شوافع او حنبله یعنی جمهور هم د بحث د لاندې حدیث نه استدلال کوي. خو نفل روژه د دې حدیث سره خاص کوي. ځکه د هغوی په نزد روژه متجزی کیدلی شي. یعنی د کله نه چې نیت وکړی شو نو د هغه وخت نه به د روژي ثواب شروع شي. لهدا د شپي نه

نیت ضروري نه دی. د احنافو په نزد اولنی دلیل د قرآن آیت دی ﴿كُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ﴾ (بقره الاية: ۱۸۷) او س دلته تر صبح صادق پوري د خوراک څښاک اجازت شته دی. او کله چې صبح صادق شي نیت به د هغې نه وروسته کېږي. نو آیت کې دا اشاره وشوه چې د رمضان د روژي نیت د صبح صادق نه وروسته جائز دی. د دې تعلق د فرض روژي د نیت سره دی. احنافو د ائمو دویم دلیل مسلم او بخاری کې د حضرت سلمه بن اکوع رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روایت دی:

"عن سلمه بن اکوع انه قال بعث رسول الله صلى الله عليه وسلم رجلا من أسلم يوم عاشوراء فأمره يؤذن في الناس من كان لم يصم فليصم ومن كان اكل فليتم صيامه الى الليل". (متفق عليه)

طرز استدلال داسي دی چې د رمضان روژي فرض کیدلو نه مخکې د عاشوراء روژه فرض وه. دلته د عاشوري د فرض روژي د نیت د ورځ په وخت کې شوی دی. معلومه شوه چې د فرض روژي نیت د ورځي وخت کې کیدلی شي. خودا چې فرض معین وي. د احنافو دریم دلیل د حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا روایت دی چې الفاظ یې دا دي "عن عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قالت دخل على رسول الله صلى الله عليه وسلم ذات يوم

فقال هل عندكم شيء فقلنا لا فقال فاني اذا صائم. (رواه مسلم، مشکوٰۃ ص) (المركات: ۴/۴۸۱).

د دلیل د نقلو لپاره دی: د احنافو څلورم دلیل عقلي دی. هغه داسي دی چې د کومو روژو لپاره د ورځي او د شپي وخت متعین دی د هغې لپاره د وخت ضرورت نشته دی. ځکه د هغه وخت لپاره همغه روژه مقررده. د دې هیڅ مزاحم نشته دی. لکه د رمضان روژي دي. یا نذر معین دی. او که قضا روژي وي یا د كفاري روژي وي یا د نذر مطلق روژي وي نو د هغې لپاره د هیڅ ورځ او د وخت مقررول او معین نشته دی. او د دې مزاحم هم موجود دی چې په دې ورځ بلک کومه روژه هم کیدلی شي. نو ځکه دا د شپي به متعین کول غواړي. لهدا د شپي نه نیت ضروري دی.

جواب: امام مالک رَحْمَةُ اللهِ اَوْ جَمْهُورُ فُقَهَاؤِ تَهْدِ اِحْتِافُودَ طَرَفِ نَهْدِ زِيْرَ بَحْثِ حَدِيْثِ نَهْ يُوْجُوْبُ دَادِيْ چِي دَدِيْ حَدِيْثِ پَهْ مَرْفُوْعْ اَوْ مَوْقُوْفْ كِيْدُوْ كِيْ اِضْطْرَابِ دِيْ اِمَامِ اِبُوْدَاوُدَ رَحْمَةُ اللهِ دَاضْعِيْفْ كِرْخُوْلِيْ دِيْ.

دويم جواب دا چې "فلا صيام له" کې نفي د کمال صوم ده. تبییت نیت مونږ مستحب منو. دریم جواب دادی چې د بحث د لاندې حدیث تعلق د هغه روژو سره دی چې په هغې د شپې نه نیت د ټولو په نزد ضروري دی. لکه نذر مطلق، کفاری او د قضاء مافات روژې دي. د حدیث په همدې باندې محمول دی.

د سحر اذان په وخت کې د خوراک او څښاک مسئله

﴿۷﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِذَا سَبِعَ النِّدَاءَ أَحَدُكُمْ					
ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل په تاسو کې يو کس د سحر اذان واوري					
وَ	الْإِنَاءَ	فِي	يَدِيْهِ	فَلَا	يَضَعُهُ
او د هغه په لاس کې لوخی وي (چې د کوم نه هغه څه خوړلو يا څکللو اراده لري) نو لوخی دې نه ايرېدي					
يَقْضِي حَاجَتَهُ مِنْهُ. (۱)					
بلکې خپل ضرورت دې پوره کړي.					

توضیح: اذا سبغ النداء: يعنى كه يو كس د پشمني وخت کې څه خوري يا څکي او اذان وشو. نو د دې حدیث تعلیم دادی چې هغه خوراک څښاک بند نه کړي بلکې خپل ضرورتونه دې پوره کړي. (المرقات ۴/۴۸۳).

د دې حدیث د ظاهري مطلب نه څه خلکو غلط فهمي کړي ده او خپلو پيرو کارانو ته يې د سحر د اذان په وخت کې د صبح صادق نه ورسته د خوراک څښاک اجازت ورکړی دی او د خلکو روژې يې خرابي کړي. حال دا چې د حدیث صحيح مطلب شارحينو داسي ليکلي ده. چې د دې حدیث تعلق د هغه کس سزه دی چې د لمر د محاذاتو ته مخامخ ناستی وي. هغه د سحر او د صبح صادق او د صبح کاذب باره کې ښه تجربه لري. د هغې په لاس کې خواړه دې يا اوبه دي. هغه خوراک څښاک کوي او صبح صادق ليدلو سره يې هم کوي. يو نا پوهه مؤذن د وخت نه مخکې اذان وکړو او دا واقفه او تجربه کار ويني چې سحر تر اوسه پورې نه دی راختلی. نو د داسې کس لپاره په حدیث کې دا حکم دی چې دا کس دې د سحر رابستلو ته وگوري د نا پوهه اذان ته دې نه گوري. د دې حدیث دويم مطلب علامه خطابي رَحْمَةُ اللهِ بِيَانِ كَرِيْ دِيْ چِي د دینه د تهجد اذان مراد دی. دغه شان نور ډير حدیثونه د تهجد متعلق دي. دا جواب ډير

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۷۶۶/۲، رقم الحديث ۲۳۵۰، وأحمد في المسند ۵۱۰/۲

واضح دی. بهر حال دسحر د راختلو نه مخکې اذان جائز نه دی او د صبح صادق نه وروسته قصد آپه خوراک خښاک سره روژه فاسدېږي او کفاره هم لازمه شي د خدای نه ویره لرونکو ته سوچ په کار دی. (المرقات ۴/۴۸۵).

﴿۸۸﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: أَحَبُّ عِبَادِي

ابوهريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَاوِي دِي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل "د الله ارشاد دی چې خوښ بنده زما په

إِلَيَّ أَعْجَلُهُمْ فَطْرًا".^(۱)

بنده گانو ماته هغه بنده دی چې (وخت کیدو باندې) روژه ماتولو کې توندي کوي.

په کهجوري باندې روژه ماتې کول د برکت سبب دی

﴿۸۹﴾ وَعَنْ سَلْمَانَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا أَفْطَرَ أَحَدُكُمْ

سليمان بن عامر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَاوِي دِي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل تا سوکې چې څوک روژه ماتي کوي

فَلْيَفْطِرْ عَلَى تَمْرٍ فَإِنَّهُ بَرَكَةٌ فَإِنْ لَمْ يَجِدْ

نوورته په کار ده چې په کهجوره روژه ماته کړي ځکه کهجوره د برکت سبب دی که چا کهجوره ونه مونده

فَلْيَفْطِرْ عَلَى مَاءٍ فَإِنَّهُ طَهُورٌ. وَلَمْ يَذْكُرْ: فَإِنَّهُ بَرَكَةٌ غَيْرُ التَّمْرِ مِذِي^(۲)

نو او بوسره روژه ماته کړي ځکه او به پاکونکی دی او لفظ فانه بركة د ترمذی نه غیر بل چانه دی نقل کړی

توضیح: علی تمر: کهجوره او او به سره روژه ماتولو حکم په استحباب باندې محمول دی. او به خو سهل

الحصول دي. او کهجوره کې برکت دی. ځکه کهجوره یوه مبارکه میوه ده. او د کهجوري بوټي د مؤمن

سره مشابه دی. هغې خوږوالی او ښه شړني ده. او د انسان معده چې کله د روژي په وجه تشه شي او

هغې ته شړني ورسېږي نو معده هغه ډیره زر قبلوي چې د بدن ټول اندامونه د کمزوري نه وروسته

خاص قوت حاصل کړي او همدغه قوت د بدن لپاره برکت دی. دا چې کهجوره یوه میوه ده او اور باندې

پخولو ته ضرورت نه لري نو اور ورسره نه دی لگیدلی نو په دې وجه هم مبارکه ده.

دغه شان په عربو کې د کهجورو میوه د ټولو نه ډیره وي او عربو ته کهجوري د ټولو نه خوښي هم دي او

د او به پاکوالی خو ښکاره خبره ده. چې کهجوره نه وي نو بیا او به ښه د روژه ماتي دی. بانډو کې

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۸۳ رقم الحديث: ۷۰۰، وأحمد في المسند ۲/۲۲۹.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۲/۷۶۴، رقم الحديث: ۲۳۵۵، والترمذي في السنن ۳/۴۶ رقم الحديث: ۶۵۸، وأحمد في المسند ۴/۱۷.

مسلمانان د مالگه څټولو سره روژه ماتى كوي. دا هم يو اسان او ښه شى دى. (المركات: ۴/۴۸۵).

﴿۱۰﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُفْطِرُ قَبْلَ أَنْ يُصَلِّيَ عَلَى رُكْبَاتٍ

انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ماښام دمونځ نه مخکې تازه يو څو کهجوروسره روژه ماتى

فَإِنْ لَمْ تَكُنْ فَتَمِيرَاتٍ فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَمِيرَاتٍ حَسَا

کولو که تازه کهجوري به نه وي نو په وچو کهجورو به يې روژه ماتى کولو او که وچى کهجوري به هم نه وي

حَسَوَاتٍ مِنْ مَاءٍ. (۱)

نو په يو څو (يعنې درې) لپه او به به يې څکلي.

روژه ماتى ورکونکي ته ډير ثواب ملاوېږي

﴿۱۱﴾ وَعَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ قَطَرَ صَائِمًا

زيد ابن خالد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل "کوم کس چې بل له روژه ماتى ورکوي

أَوْ جَهَرَ غَازِيًا فَلَهُ مِثْلُ أَجْرِهِ. (۲)

يا د يو غازي سامان سموي نو هغې د همغوى پشان ثواب ملاوېږي.

﴿۱۲﴾ وَعَنِ ابْنِ عَمَرَ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَفْطَرَ قَالَ: ذَهَبَ الظَّمَأُ

ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به کله روژه ماتى کولو نو دا به يې فرمايل: تنده لاره،

وَ ابْتَلَّتِ الْعُرُوقُ وَ ثَبَتَ الْأَجْرُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ. (۳)

رگونه تازه شول او که الله وغوښتل نو ثواب ثابت شو.

دروژه ماتى دوخت دعاء

﴿۱۳﴾ وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ زُهْرَةَ قَالَ: إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَفْطَرَ قَالَ:

معاذ بن زهره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ (تابعى) وايي چې نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به کله روژه ماتى کولو نو دا به يې ويل

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۷۶۴/۲، رقم الحديث: ۲۳۵۶، والترمذي في السنن ۷۹/۳ رقم الحديث: ۶۹۶، وأحمد في المسند ۱۶۱/۳

(۲) أخرجه أحمد في المسند ۱۱۱/۱.

(۳) أخرجه أبو داود في السنن ۷۶۵/۲، رقم الحديث: ۲۳۵۷.

اللَّهُمَّ لَكَ صَنْتٌ وَعَلَى رِزْقِكَ أَفْطَرْتُ. (۱)

ای الله! ما فقط ستا لپاره روژه و نیوله او هم ستا په رزق روژه ماتی کوم.

توضیح: د ابن ماجه په یو روایت کې دې چې روژه دار چې د روژه ماتی وخت کې کومه دعا غواړي هغه نه رد کېږي بلکې قبلېږي. نبي کریم صلی الله علیه و سلم به د دې وجي نه د روژه ماتی وخت کې دعا اهتمام کولو او امت ته یې د دې تعلیم ورکړو.

د همدغه حدیث په حدیث په سلسه کې یوه دعا ذکرده. ابن مالک رَحِمَهُ اللهُ وايي چې ذکر شوی دعا کې خلک "وبك أمنت و عليك توكلت" الفاظ زیاتوي. دا الفاظ حدیث نه ثابت نه دي. د معنی په اعتبار سره صحیح دي (خود نبي کریم صلی الله علیه و سلم نه منقول دعا نه وروسته لوستل په کار دي) نبي کریم صلی الله علیه و سلم نه د روژه ماتی په وخت کې دا دعا هم نقل ده: الحمد لله الذي اعانني فصيت ورزقني فافطرت، دا ډیره بڼه دعا ده.

د دې نه مخکې حدیث کې دا الفاظ هم راغلي دي: ذهب الظمأ وابتلت العروق و ثبت الاجران شاء الله. د دعا په دې کلماتو کې د الله تبارک و تعالی عبادت پورا کولو باندې د الله تبارک و تعالی شکر ادا کړی شوی دی.

الفصل الثالث

﴿١٤﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَزَالُ الدِّينُ ظَاهِرًا مَا

ابو هريره زيارت مینه وایي چې نبي کریم صلی الله علیه و سلم وفرمايل دين (اسلام) به همیشه غالب وي تر هغه چې

عَجَلَ النَّاسُ الْفِطْرَ لِأَنَّ الْيَهُودَ وَ النَّصَارَى يُؤَخِّرُونَ. (۲)

خلک په روژه ماتی کې توندي کوي. ځکه يهود او نصاراؤ به تاخير کولو.

په روژه ماتی کې توندي کول سنت نبوي دی

﴿١٥﴾ وَ عَنْ أَبِي عَطِيَّةٍ قَالَ: دَخَلْتُ أَنَا وَ مَسْرُوقٌ عَلَى عَائِشَةَ فَقُلْنَا:

ابو عطيه وایي چې زه او مسروق دواړه د عائشې رضی الله عنها په خدمت کې حاضر شو او عرض مو وکړو چې

(۱) أخرجه أبوداود في السنن ۷۶۵/۲، رقم الحديث ۲۳۸۵.

(۲) أخرجه أبوداود في السنن ۷۶۳/۲، رقم الحديث ۲۳۵۳، وابن ماجه ۵۴۲/۱، رقم الحديث ۱۶۹۸، وأحمد في المسند ۴۵۰/۲.

يَا أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ رَجُلَانِ مِنْ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحَدُهُمَا يُعَجِّلُ الْإِفْطَارَ

ای ام المؤمنین! د نبي کریم صلی الله علیه و سلم په صحابو کې دوه کسان دي. هغوی کې خویو تندي کوله په

وَ يُعَجِّلُ الصَّلَاةَ وَ الْآخَرَ : يُؤَخِّرُ الْإِفْطَارَ وَ يُؤَخِّرُ الصَّلَاةَ . قَالَتْ :

روژه ماتي او مونځ کې اوبل کس تاخیر کولو په روژه ماتي او مونځ کولو کې عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا تپوس وکړو

أَيُّهُمَا يُعَجِّلُ الْإِفْطَارَ وَ يُعَجِّلُ الصَّلَاةَ ؟ قُلْنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ .

چې روژه ماتي او مونځ کې توندي کونکی څوک دی؟ مونږ ورته وويل چې عبد الله بن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ

قَالَتْ : هَكَذَا صَنَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وويل چې د نبي کریم صلی الله علیه و سلم همدغه معمول و. او هغه بل سپی چې تاخیر کوي په

وَ الْآخَرَ أَبُو مُوسَى . (۱)

روژه ماتي او مونځ کې هغه ابو موسی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ و.

توضیح: رجلان: د دوه کسانو کې خویو جلیل القدر صحابي حضرت عبد الله ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دی

چې د هغې باره کې نبي کریم صلی الله علیه و سلم فرمایلي و "رضیت لامتی ما رضی لها ابن ام عبد" یعنی زما د امت لپاره چې مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ څه خوښ کړل زه هم هغه خوښوم.

حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ باره کې فرمایلي "كُنَيْفٌ مِلَقٌ عَلِيًّا" ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د علم خزانده دې حدیث کې ذکر دې چې حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په روژه ماتي او مونځ کولو کې د نبي کریم صلی الله علیه و سلم اعلى مقام خپل کړو.

او حضرت ابو موسی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم د شان و الاصحابی دی. دې حدیث کې ذکر دې چې حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د سنت په آخري جواز باندې عمل وکړو.

ددې د تاخیر کولو مطلب دا نه دی چې تر منع وخت نه به یې تاخیر کولو. بلکې مطلب دا دی چې حد جواز کې به تر آخري وخت پورې تللو.

شاید د څه عذر په وجه به داسې وه یا د بیان جواز لپاره د تعلیم په توګه به یې داسې کړي و. یونیم حل به د مجبوری په وجه به داسې شوي وي.

(۱) أخرجه مسلم ۷۷۱/۲ رقم الحديث ۲۹۰ ۱۰۹۹ و أبوداود في السنن ۷۶۲/۲، رقم الحديث ۲۳۵۱، والترمذي في السنن ۸۴/۳ رقم

الحديث ۷۰۲، والنسائي ۱۱۱/۱ رقم الحديث ۲۱۶۱.

﴿١٦﴾ وَعَنِ الْعَرَبِاضِ بْنِ سَارِيَةَ قَالَ دَعَانِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى السَّحُورِ فِي رَمَضَانَ

عرباض بن ساريه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ابي چې نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زه يې راوغوښتم پشمې ته په روژه کې او

فَقَالَ: هَلُمَّ إِلَى الْغَدَاءِ الْمُبَارِكِ. ^(١)

وي فرمايل چې د برکت خوړو لپاره راشه.

﴿١٧﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : نِعْمَ سَحُورُ الْمُؤْمِنِ

ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل د مؤمن لپاره د پشمې بهترين خوراک

التَّامِرُ. ^(٢)

کهجوري دي.

(١) أخرجه أبوداود في السنن ٧٥٧/٢، رقم الحديث : ٢٣٤٤، والنائي ١٤٥/١ رقم الحديث : ٢١٦٣.

(٢) أخرجه أبوداود في السنن ٧٥٨/٢، رقم الحديث : ٢٣٤٥.

باب تنزیه الصوم

دروژې سره د منافي شيانو بيان

دي باب کې به د روژې د منافي شيانو بيان کېږي. د روژې منافي څښې داسې شيان دي چې هغې سره روژه بالکل فاسدېږي. لکه قصداً خوراک، څښاک او جماع کول او د څښې داسې شيانو بيان به وي چې هغې سره به روژه نه فاسدېږي خو مکروه کېږي. لکه بي عذره په ژبه باندي د څه شي څکل او لاري گوزارول. دغه شان د ځوان کس لپاره د بنځې بنکلول. دغه شان مصطګی رومی د روژې په حالت کې چپل مکروه دي. قصداً روژه خوړونکي باندي کفاره لازمېږي. او غلطی سره تالو کې اوبه تلو سره کفاره نشته بلکې قضاء لازمېږي. د کفاري مقدار او ترتيب داسې دی چې که غلام وي نو يو غلام ازادول ديوي روژې کفاره ده. که غلام نه وي نو بيا شپيته ورځي يعنې دوه مياشي مسلسل روژې نيول دي. که په دې توان نه لري نو بيا شپيته مسکينانو ته دوه وخت ډوډی ورکول دي. د څه عذرونو او مجبوريو په وجي سره روژه ماتې کولی شي. خو وروسته به د هغې قضاء لازمه وي يا دا چې د فديه صورت به وي. په دې عذرونو کې يو سفر دی. د سفر په وجه روژه ماتې کېږي. دغه شان حامله يا مرضه بنځې لپاره د مجبوري په وخت کې روژه ماتې جائز دی. د اکراه په صورت کې روژه ماتې جائز دی. د مرض سخت والي په وجه روژه ماتې جائز دی. بده والي په وجه روژه ماتې جائز دی. که مريض تندرسته شو نو قضا به کوي گيني د هغې له اړخه نه به فديه ورکول کېږي. بده لپاره هم د فديې حکم دی. هره ورځ به ديوي روژې په بدل کې نيم صاع غنم د فديه په توگه ورکول کېږي.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

لغو، باطل او دروغ دروژې منافي دي

﴿١٩﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَنْ لَمْ يَدَعْ

ابوهريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل کوم کس چې پرې نه خودې (دروژې حالت

قَوْلَ الزُّورِ وَالْعَمَلِ بِهِ فَلَيْسَ لِلَّهِ حَاجَةٌ فِي أَنْ يَدَعَ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ. ^(١)

کې) فضول خبرې او فضول کارونه نوالله ته ددې خبره پرواه نشته چې دې کس خوراک څښاک پرېځي دی

(١) أخرجه البخاري في صحيحه ١١٦/٤، رقم الحديث ١٩٠٣.

توضیح: من لم یدع: روژه د انسان په بدن کې د انقلاب راوستلو په غرض باندې فرض کړی شوی ده. لکه څنګه چې په عبادتونو سره د انسان باطني احساسات او خیالونه او د هغې په کیفیت او جذباتو کې نیک انقلاب راځي. دغه شان د انسان په ظاهري اندامونو کې هم د انقلاب راتلل په کار دی لهدا د هغې په نظر او شرمګاه کې انقلاب راتلل په کار دي. دې سره په ښپو او ژبه او غوږونو کې هم انقلاب راتلل په کار دي د سوچ مقام دی چې یو طرف ته انسان د حلال خوراک او څښاک نه ځان ساتي او بل طرف ته حرام غیبت او حرام دروغ او لغو او باطل کې اخته وي. نو د خوراک او څښاک نه د منع کیدو څه فایده؟ همدغه مضمون په دې حدیث کې بیان کړی شوی دی چې یو کس روژه کې د حرام شیانو نه منع کېږي نو د حلال شیانو د پرهیز کولو او روژي نیولو باندې د الله هیڅ پرواه نشته دی. اهل تصوف لیکي چې د روژي درې قسمه دي. یو د عوامو روژه ده چې هغې هغوی فقط د خوراک، څښاک او جماع نه ځان منع کړي. دویمه د خواصو روژه ده چې هغې هغه خلک دخپل اندامو ته او خپل احساسات او جذبات او لذتونه او مکروهاتو نه ځان بچ کړي. دریمه روژه د اخص الخواصو روژه ده چې هغې کې خلک خپل ځان د غیر الله اړخ ته د التفات نه بچ کوي. (المراقات: ۴/۴۹۱).

په روژه کې د تقبیل مسئله

﴿۲۶﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُقَبِّلُ

عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وایي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د روژي په حالت کې (د خپلوبي بیانو) نه چپه اخستله او

وَ يُبَاشِرُ وَ هُوَ صَائِمٌ وَ كَانَ أُمَّلَكُمْ لِأَرْبِهِ. (۱)

هغوی به یې خپل بدن ته رانزدې کولي ځکه نبي عَلَيْهِ السَّلَام خپل حاجت باندې ستاسو نه ډیر طاقت لرونکی و.

توضیح: ارب: حاجت او ضرورت ته ارب او مارب وایي. دلته د حاجت نه مراد جماع او شهوت دی یعنې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به د روژي حالت کې د خپلو ازواج مطهراتو نه چپه (تقبیل) او غاړه اخستله خو نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به په خپلو جذباتو باندې د قابو کولو توان لرو. (المراقات ۴/۴۹۳). چپه او غاړه اخستلو باره کې د احنافو ائمه وایي چې که چرې د بوس او کنار په وجه د جماع یا انزال ویره وي نو دا مکروه دي او د هغې ویره نه وي نو بیا مکروه نه دي. ځینو روایتونو کې د ځوان لپاره ممانعت راغلی دی او د بڼه لپاره د اجازت ذکر دی.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۴۹/۴، رقم الحديث ۱۹۲۷، ومسلم في صحيحه ۲ ۷۷۷ رقم الحديث ۶۵: ۱۱۸۶، وأبو داود في السنن

۲، ۷۷۸ رقم الحديث: ۲۳۸۲، وأحمد في المسند ۱۲/۶.

جنابت دروژې سره منافي نه دی

﴿۳﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُدْرِكُ الْفَجْرَ فِي رَمَضَانَ
عائشه رضی اللہ عنہا یې چې (کله به داسې ک ل چې) نبي کریم صلی اللہ علیه وسلم به سحر کړو په روژه کې په حالت
وَهُوَ جُنُبٌ ابْنُ غَيْرِ حُلْمٍ فَيَغْتَسِلُ
د جنابت کې اودا جنابت به دا احتلام په وجه نه و نو ځکه (په داسې صورت کې) به نبي علیه السلام غسل کولو
وَ يَصُومُ. (۱)
او روژه به یې نیوه.

توضیح: د دې حدیث مطلب دا دی چې ځنې ځل به نبي کریم صلی اللہ علیه وسلم د جماع په وجه جنابت کې و او صبح صادق به شو. نو د نبي کریم صلی اللہ علیه وسلم به روژه هم وه او جنابت کې به هم و. د دې حدیث نه خو یوه خبره دا معلومه شوه چې جنابت که د احتلام په وجه وي یا د جماع په وجه وي خود روژې منافي نه دي. دویمه خبره دا معلومه شوه چې د جنابت په حالت کې د روژې نیت کول جائز دی. ځکه نبي کریم صلی اللہ علیه وسلم به د صبح صادق نه مخکې د روژې په نیت کې د جنابت په حالت کې اوده کیدلو. یوه خبره دا هم معلومه شوه چې د جنابت په حالت کې پشمې کول جائز دی. یوه خبره دا هم معلومه شوه چې که چاته په ورځ کې احتلام وشو نو د جنابت په وجه به روژې ته نقصان نه رسېږي. (المراقات ۴/۴۹۳).

دروژې په حالت کې بنګر لګول جائز دی

﴿۴﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اخْتَجَمَ وَ هُوَ مُحْرِمٌ
ابن عباس رضی اللہ عنہ وایې چې نبي کریم صلی اللہ علیه وسلم د احرام په حالت کې څکر و لګولو او دغه شان نبي کریم
وَ اخْتَجَمَ وَ هُوَ صَائِمٌ. (۲)
صلی اللہ علیه وسلم د روژې په حالت کې (هم) څکر لګولی دی.

توضیح: احتجام او حجامه څکر لګولو ته وایي. د دې طریقه دا وي چې اول مریض په ستن یا بل شي باندې زخمی کړی شي. بیا په هغې باندې د غوا څکر کېږدي او د څکر څوکي والاړخ کې وړوکی شان

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱۵۳/۱، رقم الحديث ۱۱۹۳۰، ومسلم في صحيحه ۷۸۰/۲ رقم الحديث ۷۶: ۱۱۰۹، وأبو داود في السنن

۷۸۱/۲، رقم الحديث: ۲۳۸۸، والترمذي في السنن ۱۲۹/۳ رقم الحديث: ۷۷۹.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۷۴/۱، رقم الحديث ۱۹۳۸، وأبو داود في السنن ۷۷۲/۲، رقم الحديث: ۲۳۷۳، والترمذي في السنن

۱۲۶/۳ رقم الحديث: ۷۷۵، وابن ماجه ۵۳۸/۱ رقم الحديث ۱۶۸۲.

سوری وکړی شي. دغه سوري باندې خله کيخودلی شي او د مریض د بدن نه په زوره ساه اخستلو سره وینه رابنګل کېږي. دې کې مریض ته تکلیف نه وي. دا عمل د ډیرو مرضونو لپاره ګټور دی. بله پریشر لپاره په خاصه توګه ګټور دی. البته سړی هر کال د دې عادي شي. جمهورائمه وايي چې د روژه دار لپاره د خکر لګول بغير د کراهت نه جائز دی. مریض لپاره هم جائز دی او د معالج لپاره هم جائز دی. امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ وایي چې د مریض او د ډاکټر دواړو روژه ماتېږي. قضایې لازمه ده او کفارې یې نشته دي. زير بحث حدیث د جمهورو دلیل دی. د امام احمد رَحْمَةُ اللَّهِ دلیل حضرت شداد بن اوس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راتلونکی حدیث نمبر ۱۴ دی. هلته به د دې جواب کېږي. (المراقات: ۴/۴۹۴).

په ویره باندې خوراک څښاک کولو باندې روژه نه ماتېږي

﴿٥٥﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ نَسِيَ وَهُوَ صَائِمٌ فَكَلَّ أَوْ شَرِبَ فَلْيَتِمَّ صَوْمَهُ فَإِنَّمَا أَطْعَمَهُ اللَّهُ وَسَقَاهُ. (١)

ابوهریره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل "کوم کس چې په هیرې سره څه وڅوري

وَهُوَ صَائِمٌ فَكَلَّ أَوْ شَرِبَ فَلْيَتِمَّ صَوْمَهُ فَإِنَّمَا أَطْعَمَهُ اللَّهُ وَسَقَاهُ. (١)

اوداروژه داروي نوده ته په کارده چې هغه خپله روژه پوره کړي ځکه هغه خوراک څښاک دالله طرفه دی

توضیح: من نسی: یعنی په هیره باندې روژه دار څه وڅورل نو د هغې روژه نه ماتېږي. البته د هغې نه وروسته خوراک منع دی. دغه شان په هیره جماع کول معاف ده. د جمهورائمه همدغه مسلک دی. البته امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ وایي چې کوم سړي په هیره باندې څه وڅورل یا به وڅکل نو د هغه روژه ماتېږي او قضا لازم ده. کفارې پري نشته دي. هغه روژه مونغ باندې قیاس کوي. جمهورائمه وایي چې دا قیاس مع الفاروق دی ځکه د مونغ حالت مذکره دی او د روژي حالت داسي نه دی. (المراقات ۴/۴۹۵).

دروژي د کفارې مسئله

﴿٦٦﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: بَدِنَمَا نَحْنُ جُلُوسٌ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ جَاءَهُ رَجُلٌ

ابوهریره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې مونږ د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره ناست وؤ ناڅاپه یوسړی چې نوم یې سلمه

فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلَكْتُ .

بن صخر الانصاري ابياسي) وراغلو او وې ويل: يارسول الله! (ديوگناه کيدو دوجي نه) زه تباه شوم.

(١) أخرجه البخاري ١٥٥/٤، رقم الحديث ١٩٢٢، ومسلم في صحيحه ٨٠٩/٢ رقم الحديث ١٧١٠-١١٥٥، وأبو داود في السنن ٧٨٢/٢، رقم الحديث: ٢٣٩٠، والترمذي في السنن ١٠٢/٣ رقم الحديث: ٧٢٤، وابن ماجه ٥٢٤/١ رقم الحديث: ١٦٧١، وأحمد في المسند ٢٤١/٢.

قَالَ : مَا لَكَ ؟ قَالَ : وَقَعْتُ عَلَى امْرَأَتِي وَ أَنَا صَائِمٌ .

نبي ﷺ و فرمايل: په تاڅه وشو؟ هغه وويل: ما د روژې په حالت کې دخپلې ښځې سره جماع وکړه.

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : هَلْ تَجِدُ رَقَبَةً تُعْتَقُهَا ؟ قَالَ : لَا .

نبي ﷺ و فرمايل: آيا ستا سره غلام شته چې هغه ته (د كفاري په توگه) ادا كړي. هغه وويل: نه! نبي

قَالَ : فَهَلْ تَسْتَطِيعُ أَنْ تَصُومَ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ ؟ قَالَ :

عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ فرمايل: آيا په تا کې دومره طاقت شته چې دوه مېاشتې پرلپسې روژې نيولې شي؟ هغه وويل

لَا قَالَ : هَلْ تَجِدُ إِطْعَامَ سِتِّينَ مِسْكِينًا ؟ قَالَ : لَا .

چې نه! نبي ﷺ و فرمايل: آيا شپيته ۶۰ مسکینانو ته خوراک ورکولی شي؟ هغې وويل چې نه. نبي

قَالَ : اجْلِسْ وَ مَكَكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ .

عَلَيْهِ السَّلَامُ و رته وويل چې ښه! ته کينه او نبي ﷺ په انتظار کې شو چې يو کس څه راوړي چې هغه ته

فَبَيْنَمَا نَحْنُ عَلَى ذَلِكَ أَيُّ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ .

يې ورکړي چې د كفاري په توگه يې صدقه کړي. نو مونږ همدغه شان کيڼاستلو تردې چې د نبي ﷺ

يَعْرِقُ فِيهِ تَمْرٌ وَ الْعَرَقُ الْبِكَتُّ الضَّخْمُ

په خدمت کې يو عرق راغلو چې هغې کې کهجوري وي او عرق يوي غټې بوجې ته وايي (چې دکهجوري

د پټې نه به جوړيدل او شپټو نه تر اتيا سيره پورې کهجوري به په کې راتللي) نبي کریم ﷺ (د

قَالَ : أَيُّ السَّائِلِ ؟ قَالَ : أَنَا . قَالَ :

دې ليدو سره) و فرمايل چې سائل چرته دی؟ هغه وويل چې همدلته حاضر يم نبي ﷺ و فرمايل چې

خُذْ هَذَا فَتَصَدَّقْ بِهِ . فَقَالَ الرَّجُلُ :

دا کهجوري ونيسه او د الله په لاره کې (محتاجو باندې) تقسيم کړه. هغه کس وويل چې يا رسول الله! آيا دا

أَعْلَى أَفْقَرُ مِنِّي يَا رَسُولَ اللَّهِ ؟

زه يو داسې کس ته ورکړم چې هغه زمانه هم ډير محتاجه وي؟ (يعنې زه خپله د ټولو نه محتاجه يم نور و خلکو

فَوَاللَّهِ مَا بَيْنَ لَابَتَيْهَا يُرِيدُ الْحَرَّتَيْنِ أَهْلُ بَيْتِ أَفْقَرُ مِنْ أَهْلِ بَيْتِي .

ته يې څنگه ورکړو) په الله قسم! د مدینې په دواړه غارو کې داسې کورنشته چې زما د کور نه ډير محتاج وي

او د مدینې د دواړه غاړو نه دواړه غرونه وو (چې د مدینې طرف ته د شرق او غرب طرف کې پراته دي).

فَضَلَكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى بَدَتْ أَنْيَابُهُ

نبي ﷺ (دده په خبرو او ریدو سره) په خدا شو تر دي چې دنبي ﷺ د ژامو غاښونه ښکاره شو

ثُمَّ قَالَ : أَطْعِمُهُ أَهْلَكَ. (۱)

بیا نبي ﷺ ده ته وفرمايل چې بنا دا کهجوري خپل اهل او عيال باندي وخوره.

توضیح: جاءه الرجل: د دې صحابي نوم سلمه بن صخریاضي انصاری رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دى. دا د ښځو باره

کې مغلوب الحال وو. د دې حديث نه بغير بل روايت کې دا تفصيل دى چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغې نه وپوښتل چې دا جماع ولي وکړه؟ هغې جواب ورکړو چې کله ما د خپلي ښځې پازیب وليدلو نو صبر مې ونه کړى شو نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته وفرمايل چې ختې (غلام) ازاد کړه. نو هغې خپل ختې طرف ته اشاره وکړه چې په خداى قسم زدد هيڅ ختې مالک نه يم. نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل دوه مياشتي روژي ونيسه. هغې وويل چې دا اوس گير شوى يم نو د همدغه روژو په وجه گير شوى يم يعنې د يو مياشتي صبر او توان مې نشته نو د دوه مياشتي صبر به څنگه وکړم. نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې دا غله د مدینې په فقيرانو کې تقسيم کړه. دا ستا کفاره ده. هغې وويل چې د مدینې په اطرافو کې زمانه به بل څوک ډير فقير کيدلى شي. نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خنده شو او ورته وي ويل چې خپل اهل او عيال باندي دا وخوره. اوس دلته دوه لويي اختلافي مسئلي دي. (المرقات: ۴/۴۹۶).

اولنۍ اختلافي مسئله: دلته اولنۍ مسئله داده چې آیا کفاره د جماع په وجه لازمېږي او که په خوراک او څښاک په وجه هم لازمېږي. امام شافعي رَحِمَهُ اللَّهُ او امام احمد بن حنبل رَحِمَهُ اللَّهُ وايي چې کفاره فقط د جماع په وجه واجب کېږي. (المرقات: ۴/۴۹۶). د امام ابو حنيفه رَحِمَهُ اللَّهُ او د امام مالک رَحِمَهُ اللَّهُ په نزد د رمضان په روژو کې د جماع په شان د خوراک او څښاک په وجه هم کفاره واجب کېږي.

دلائل: شوافعو او حنابلو د بحث د لاندې حديث نه استدلال کړى چې د جماع د کفارې ذکر په کې دى احنافو او مالکيو د حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا د روايت نه استدلال کړى چې امام نسائي په صحيح سند سره داسي نقل کړى دى. "عن عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا اله عليه السلام سأله رجل فقال صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ افطرت

في رمضان فامرته بالتصدق بالعروق ولم يسأله بماذا افطرت". (رواه النسائي سيئند صحيح)

(۱) أخرجه البخاري ۱/۱۶۳، رقم الحديث ۱۱۹۳۶، ومسلم في صحيحه ۲/۷۸۱، رقم الحديث ۸۱-۱۱۱۱، وأبو داود في السنن ۲/۷۸۳، رقم الحديث: ۲۳۹۰، والترمذي في السنن ۲/۱۰۲، رقم الحديث: ۷۲۴، وابن ماجه ۱/۵۳۴، رقم الحديث: ۱۶۷۱، وأحمد في المسند ۲/۲۴۱.

جواب: شوافعو او د حنابلو دلیل اولنی جواب دادی چې په دې حدیث کې د جماع ذکر دی خود اکل و شرب په وجه د کفاری هیڅ نفی نشته دی. دویم جواب دادی چې جماع کې د وجوب کفاری په وجه او سبب و علت جماع نه ده بلکه افطار صوم (روژه ماتی) دی او افطار د اکل و شرب نه هم کېږي.

دویمه اختلافی مسئله: دې حدیث کې دویمه اختلافی مسئله داده چې آیا تنگدسته او فقیر سړي نه د فقر په وجه کفاره ساقط کیدلی شي یا نه. نو امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ او څه نور علماؤ په نزد ساقط کېږي. خود جمهورو په نزد نه ساقط کېږي. (المراقات: ۴/۴۹۹).

دلایل: امام احمدی رَحْمَةُ اللَّهِ د بحث دلاندې حدیث نه استدلال کړی دی چې دلته د دې فقیر سړي نه کفاره ساقط شوه بلکه هغې خپله کفاره و خوړله. جمهور فقهاؤ د هغه ټولو نصوصو نه استدلال کړی دی چې هغې کې د تنگدستی او د مالدارۍ هیڅ فرق نشته دی.

جواب: د بحث دلاندې حدیث یو جواب دادی چې دا د هغه کس خصوصیت ؤو. لکه څنگه چې دا هم د هغه کس خصوصیت ؤو چې د هغې نه د کفاری مطالبه وشوه. حال دا چې هغې بازې کفاره صوم یعنې دوه میاشتو روژي لازم وي. دویم جواب دادی چې دا سړی غریب ؤو. هغه ورسره چې د هغې سره د کفاری لپاره هیڅ نه ؤو او خپله محتاجه ؤو. نو د هغې په ذمه کې کفاره بالذین په صورت کې مؤخر کړی شوه چې وروسته یې ادا کړه. دریم جواب دادی چې دا حدیث د اسلام د ابتدائی حالت باندې محمول دی. وروسته دا حکم منسوخ شو او کفاره مقرره شوه. (المراقات: ۴/۴۹۹).

الفصل الثاني

د بل په لارو بیریدلو سره روژه ماتېږي

﴿۷﴾ عَنْ عَائِشَةَ : أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : كَانَ يُقْتَلُهَا وَ هُوَ صَائِمٌ

د عائشې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا باره کې منقول دې چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به دروژي په حالت کې دانېکلوله او د

وَ يَبْصُ لِسَانَهَا .^(۱)

هغې ژبه به یې په خله کې نیوله.

توضیح: بېص لسانها: مس لسان نه دا قطعاً نه لازم کېږي چې د هغې لاري یې هم تیري کړي وي بلکه فقط د ژبي خټلو سره یا خو بینخي لاري نه وي لگیدلي او که لاري لگیدلي هم وي نو د هغې د خلي نه باهر گوزاري کړي. دا توجیه ځکه ضروري ده چې د ټولو فقهاؤ په دې باندې اتفاق دی چې د بل لاري

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۷۸۰/۲، رقم الحديث ۲۴۸۶، وأحمد في المسند ۱۲۳/۶.

تیرولو سره روژه ماتېږي. دا حدیث ضعیف هم دی. (المقات: ۴/۵۰۱).

ځوان دې دروژي په حالت کې مباشرت نه کوي

﴿۸﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ إِنَّ رَجُلًا سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْمُبَاشَرَةِ لِلصَّائِمِ

ابو هريره رضي الله عنه راوي دی چې يو کس د نبي کریم صلى الله عليه وسلم تپوس وکړو د مباشرت په باره کې دروژي

فَرَخَّصَ لَهُ.

په حالت کې (چې آيازه خپله بنځه دخپل بدن سره رانزدې کولې شم يانه؟) نبي عليه السلام هغه ته اجازت ورکړو

وَ أَتَاهُ آخِرُ فَسَأَلَهُ

دهغې نه وروسته يوبل کس د نبي کریم صلى الله عليه وسلم په خدمت کې حاضر شو او د مباشرت باره کې وپوښتل

فَنَهَاهُ فَإِذَا الَّذِي رَخَّصَ لَهُ شَيْخٌ وَ إِذَا الَّذِي

نوني عليه السلام هغه منع کړو کوم کس ته يې چې د بوس او کنار اجازت ورکړې وه هغه بډاؤ او کوم يې چې

نَهَاهُ شَابٌ. (۱)

منع کړې وه هغه ځوان ؤ.

توضیح: ځوان يې ځکه منع کړو چې هغه خپل جذبات نشو قابو کولی. داسې نه چې روژه فاسده کړي او د بډاؤ جذبات ډير نه وي نو ځکه يې هغه ته د مباشرت اجازت ورکړو. ځوان لپاره دا ممانعت د ځينو علماؤ په نزد د مکروه تحریمي په درجه کې دی او د ځينو علماؤ په نزد مکروه تنزیه يې دی (المقات ۴/۵۰۲).

بهر حال نن سبا بډاؤگان د کمزورۍ په وجه هم خپل جنسي حرکت نه شي قابو کولی. ځکه د ځوان په شان خطر هغوی ته هم دی. لهدا دې شغل کې پريوتل په کار نه دي. شريعت رمضان کې د تقبيل مباشرت ترغيب نه ورکوي بلکې شريعت د هغه مجبوره کس خبره کوي چې د داسې واقعي تيريدلو نه وروسته روژه خرابېږي او که نه؟ نو شارع وويل چې روژه نه خرابېږي.

دروژي په حالت کې د قئ (التو) مسئله

﴿۹﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ دَرَّحَهُ الْقَيْمَ

ابو هريره رضي الله عنه راوي دی چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم فرمايل چې کوم کس باندې قئ غالبه شي (يعني

وَ هُوَ صَائِمٌ فَلَيْسَ عَلَيْهِ قَضَاءٌ
خپله قئ ورشي) اودده روژه وي نوپه ده باندي قضا نشته دی او کوم کس چې (تالوکې گوته اویانورڅه
وَ مِنْ اسْتِقَاءٍ عِنْدًا فَلْيَقْضِ (۱) . وَ قَالَ التِّرْمِذِيُّ :
و منهي) قصد آقئ و کړي نو هغه ته په کار دي چې دخپلې روژې قضا راوگرځوي امام ترمذي رَحِمَهُ اللهُ وايي
هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ عَيْسَى بْنِ يُونُسَ وَ قَالَ مَعْمَدٌ
چې مونږ دا حديث د عیسی بن یونس نه بغير په بل سند سره نه پیژنو. دغه شان محمد رَحِمَهُ اللهُ (یعني امام
يَعْنِي الْبُخَارِيَّ لَا أَرَاهُ مَحْفُوظًا .
بخاري رَحِمَهُ اللهُ) وايي چې زه دا حديث محفوظ نه گڼم (یعني دا حديث منکر دی).

توضیح: من استقاء: بي اختياره قئ کولو سره روژه نه فاسدېږي. هغه که په ډکه خله قئ وي يا لږ قئ وي خو په دې شرط چې روژه دارقئ بهر گوزاري کړي. که بيرته يې تيري شوي نو روژه به ماتېږي. خو که قئ تالو پوري راغلي وي نو د باهر راتلو پر ځاي غير اختياري خلي ته لاري نو بيا هم روژه نه ماتېږي. خلافاً لايي يوسف. او که په قصد قئ وکړي او هغه په ډکه خله وي نو د ټولو ائمو په نزد روژه فاسدېږي او که په ډکه خله نه وي نو د امام مجهد رَحِمَهُ اللهُ په نزد بيا هم روژه فاسدېږي خو د امام ابو يوسف رَحِمَهُ اللهُ په نزد روژه نه ماتېږي او همدغه قول راجح دی. (المركات ۴/۵۰۱).

بهر حال که د قئ مسئله کې که روژه ماته هم شي کفار نشته دی فقط قضاء ده.

﴿۱۰﴾ وَ عَنْ مَعْدَانَ بْنِ طَلْحَةَ أَنَّ أَبَا الدَّرْدَاءِ حَدَّثَهُ أَنَّ
د معدان بن طلحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ باره کې منقول دي چې ابو درداء رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د هغه نه دا حديث بيان کړی چې
رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَقْرَبَ . قَالَ :
رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (د روژي حالت کې) قئ ورکړي او بيا يې روژه ماته کړه معدن وايي چې د هغې نه
فَلَقِيْتُ ثَوْبَانَ فِي مَسْجِدِ دِمَشْقَ فَقُلْتُ : إِنَّ أَبَا الدَّرْدَاءِ
وروسته د دمشق جومات کې د ثوبان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ملاؤ شو او هغه ته يې وويل چې ابو درداء رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بيان

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۷۷۶/۲، رقم الحديث: ۲۳۸۰، والترمذي في السنن ۹۸/۳ رقم الحديث: ۷۲۰.

حَدَّثَنِي أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَاءَ فَأَفْطَرَ . قَالَ :

کړي حدیث ماته چې نبی کریم ﷺ قئ وکړو او بیا یې روژه ماته کړه ثوبان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وویل چې

صَدَقَ وَ أَنَا صَبَبْتُ لَهُ وَضُوءَهُ .^(۱)

ابو درداء بالکل رښتیا ويلي او دې وخت کې ما نبی کریم ﷺ ته دا اودس داوبو انتظام کولو.

توضیح: قاء فافطر: یعنی نبی کریم ﷺ قئ وکړو او د هغې په ذریعې یې روژه ماته کړه. مطلب دا چې نبی کریم ﷺ د څه بیماری یا کمزوري یا د څه عذر په وجه نفل روژه په قئ کولو سره ماته کړه د نبی کریم ﷺ عادت دانه وو. خود مجبوری په وجه به داسې شوي وي. (المراقات ۴/۵۰۲).

قال ثوبان: یعنی ابو درداء چې کوم حدیث بیان کړی دا بالکل صحیح دی. ما د نبی کریم ﷺ اودس اوبه د نبی کریم ﷺ په مبارک اندامونو باندې اړولي وي. د دینه معلومه شوه چې قئ ناقض للوضوء دی. او دا هم معلومه شوه چې اودس کې استعانت من الغير تریو حد پوري جائز دی. کتاب الطهارة کې تفصیل تیر شوی دی. (المراقات: ۴/۵۰۲).

د روژې په حالت کې مسواک وهل جائز دی

﴿۱۱﴾ عَنْ عَامِرِ بْنِ رَبِيعَةَ قَالَ : رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا لَا أَحْصِي يَتَسَوَّكُ

عامر ابن ربیعہ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي چې ما نبی کریم ﷺ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ ولیدو چې د شمارنه ډیر زیات مسواک یې

وَ هُوَ صَائِمٌ .^(۱)

کولو او دا په حالت د روژه کې وو.

توضیح: يتسوك وهو صائم: د روژې حالت کې مسواک کولو باندې دا حدیث واضحه دلالت کوي. د امام مالک رَحِمَهُ اللهُ او د امام ابو حنیفه رَحِمَهُ اللهُ مسلک همدغه شان دی. هغوی وایي چې که مسواک لوند وي او وچ، که قبل الزوال وي یا بعد الزوال وي هر رنگه هر وخت جائز دی. حضرت امام شافعي رَحِمَهُ اللهُ وایي چې د روژه دار لپاره د لمر د زوال نه وروسته مسواک مکروه دی. ځکه مسواک سره د روژه دارد

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۷۷۷/۲، رقم الحديث: ۲۳۸۱، والترمذي في السنن ۱۴۲/۱ رقم الحديث: ۸۷.

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۷۶۸/۲، رقم الحديث: ۲۳۶۴، والترمذي في السنن ۱۰۴/۳ رقم الحديث: ۷۲۵، وأحمد في المسند

خلي خوشبو ختمېږي. احناف وايي چې دغه خوشبو په خله او غاښونو کې نه وي بلکې د تشي خيټي د تار په وجه راخيږي په مسواک کولو او نه کولو په دې کې هيڅ فرق نه راځي (المراقات ۴/۵۰۳)

په روژه کې رانجه کول جائز دي

﴿۱۲﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "اشْتَكَيْتَ عَيْنِي

انسان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې يو کس د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته راغلو او وي ويل چې زما سترگی خوږېږي. آيا

أَفَاكْتَحِلُ؟ وَ أَكَا صَائِمٌ؟ قَالَ: نَعَمْ. (۱)

زه د روژي حالت کې رانجه مگلی شم؟ نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل او.

توضیح: فاکتحل: يعنې زما سترگی خوږېږي آيا زه د روژي حالت کې رانجه مېرلی شم؟

قال نعم: يعنې او راجه مېرلی شي. (المراقات: ۴/۵۰۵).

دلته اصل مسئله داده چې د روژي حالت کې د بدن نه بهر چې کوم شي دننه رسېږي. نو د هغې لپاره دوه لارې دي. يوه لاره منافذ او د سوري ده لکه پوزه، غوږ او مقعد دی. دويمه لاره د بدن مسامات دي. اوس چې کوم شي د منافذ په لاره دننه لاړو نو هغې سره روژه ماتېږي. خو کوم شي چې په مسامات په لاره دننه لاړو نو هغې سره روژه نه ماتېږي. لکه پچکاري ده يا رانجه دې يا د يخو او بويخوالي دی. دا ټول شيان د مسامات په ذريعه دننه ځي. چې روژه پري نه ماتېږي. نو علماء ليکي چې سترگو کې رانجه اگر که تالو کې هم د دې اثر محسوسېږي. بيا پري هم روژه نه ماتېږي. ځکه دا د مسامات په ذريعه دننه تلی دی. بهر حال د جمهور فقهاؤ همدغه مسلک دی. خو امام احمد بن حنبل رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او اسحاق بن راهويه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او سفیان ثوري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد راجه مېرل مکروه دي. ځينې ډاکټران وايي چې د سترگو نه د خيټي طرف ته منفذ او سوري دی نو ځکه تالو کې اثر محسوسېږي که منفذ دی نو بيا مسئله خطري ده. (المراقات ۴/۵۰۵).

﴿۱۳﴾ وَعَنْ بَعْضِ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَقَدْ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْعَرَجِ

د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يو صحابي وايي چې ما نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وليدو په مقام عرج کې چې را

يَصُبُّ عَلَى رَأْسِهِ الْمَاءَ وَ هُوَ صَائِمٌ مِنَ الْعَطَشِ أَوْ مِنَ الْحَرِّ. (۲)

اچولې يې په سر باندې اوبه د روژي په حالت کې د تندي ماتولو لپاره او يا د گرمۍ د ختمولو لپاره.

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۷۷۶/۲، رقم الحديث: ۲۳۷۸، والترمذي في السنن ۱۰۵/۳ رقم الحديث: ۷۲۶.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۶۹/۲، رقم الحديث: ۲۳۶۵، وأحمد في المسند ۱۷۵/۳.

دروژی په حالت کې د بنکر لگولو حکم

﴿۱۴﴾ وَعَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَى رَجُلًا بِالْبَقِيعِ وَهُوَ يَحْتَجِمُ

شداد بن اوس رضی اللہ عنہ وایي نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته راغلو یو سړي په جنت البقیع کې چې بنکرې لگولو

وَ هُوَ آخِذٌ بِبَيْدِي إِشَانِي عَشْرَةَ خَلَّتْ مِنْ رَمَضَانَ

دې وخت کې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم زمالاس نیولې ؤ درمضان په ۱۸ تاریخ باندې نونبي عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ

فَقَالَ : أَفْطَرَ الْحَاجِمُ وَ الْمَحْجُومُ. (۱)

و فرمایل چې خکر لگونوکی او خکر لگولو والا خپله روژه ماته کړه.

قَالَ الشَّيْخُ الْإِمَامُ مُحْيِي السَّنَةِ رَحِمَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ : وَ تَأْوَلَهُ بَعْضُ مَنْ رَخَّصَ فِي الْحِجَامَةِ :

امام محی السنه رحمه الله وایي چې بعضې علماء تاویل کوي دروژی حالت کې د خکر لگولو اجازت ورکوي

یعني دا چې (دې ارشاد کې د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم مراد دادی چې) خکر لگولو والا خود ضعف په

أَنِّي تَعَرَّضًا لِلْإِفْطَارِ : الْمَحْجُومُ لِلضَّعْفِ وَ الْحَاجِمُ لِأَنَّهُ

وجه دروژی ماتولو ته نزدې شي او خکر لگونوکی ددې په سبب روژه ماتي ته نزدې شي چې کیدی شي

لَا يَأْمَنُ مِنْ أَنْ يَصِلَ شَيْءٌ إِلَى جَوْفِهِ بِبَعْضِ الْمَلَاظِمِ .

چې د خکر لگولو عمل سره (د ویني) څه برخه د هغې خټې ته ورسېږي.

توضیح: افطر الحاجم: یعني خکر ویستلو او لگونوکی دواړو خپله روژه ماته کړ ددې حدیث د دینه

منخني باب کې د حدیث نمبر ۴ سره په ظاهره واضحه تعارض دی. هغې کې صفا الفاظ ذکر دي چې

نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم دروژی حالت کې خکر ویستلی ؤ. نو د جمهور فقهاؤ په دې اتفاق دی چې بنکر

ویستلو سره روژه نه ماتېږي. البته د امام احمد رحمه الله مسلک دادی چې خکر لگولو عمل سره روژه

ماتېږي. د امام احمد رحمه الله دلیل زیر بحث حدیث دی. او د جمهورو دلیل دې باب کې د حضرت ابن

عباس رضی اللہ عنہ حدیث نمبر ۴ دی چې کوم بخاری نقل کړی او وروسته راتلونکی حدیث نمبر ۱۷ هم د

جمهورو دلیل دی. د دواړو مضمون دادی چې خکر لگولو سره روژه نه ماتېږي. (المرقات ۴/۵۰۷).

جواب: زیر بحث حدیث د جمهورو په ډیرو وجوهاتو باندې جواب کړی دی:

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۲۸۱/۲، رقم الحديث: ۲۳۷۱، سنن الدارمي ۲/۲۵، رقم الحديث: ۱۷۳۰.

اولني جواب: نو صاحب مصاييح محي السنة رَحْمَةُ اللَّهِ داسي كړي دي چې اصل كې د افطر مطلب دا دي چې دې دواړو خپله روژه ماتولو ته وړاندې كړه. خكر ويستونكي خود روژي ماتولو ته نژدې شو چې د ويني تويدلو سره به كمزوري شي بيا به روژه ماته كړي. او خكر لگولو والاد روژي ماتولو ته داسي نژدې شو چې كيدلى شي چې په دې عمل كې د ويني يو خاشكي د هغې خلي كې لار شي.

دويم جواب: دا دي چې نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا كلام هغه كړي دي كله چې روژه ماتې وخت تير شوى وو. نو نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې د دواړو روژه ماته شوه.

دريم جواب: دا دي چې د روژي حالت كې دا عمل مفسد صوم خوننه دي البته مكروه دي. نو د بحث د لاندې حديث تعلق د كراهت سره دي.

څلورم جواب: دا دي چې دلته د افطر نه مراد سقوط اجردى پې هغوى ته به د روژي ثواب نه ملاوېږي ځكه د خكر كولو وخت كې د دواړو د چا غيبت كولو.

پنځم جواب: دا دي چې د حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حديث باندې دا حديث منسوخ شو. نو په ابتداء كې همدغه شان حكم وو. بيا منسوخ شو. (المركات: ۴/۵۰۷).

بې عذره در رمضان روژه ماتول لوي جرم دي

﴿١٥﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أَفْطَرَ يَوْمًا مِنْ رَمَضَانَ مِنْ غَيْرِ رُخْصَةٍ وَلَا مَرَضٍ لَمْ يَقْضِ عَنْهُ صَوْمُ الدَّاهِرِ كُلِّهِ
ابوهريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دي چې نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل كوم كس چې يوه ورځ روژه ماته كړه د
رَمَضَانَ مِنْ غَيْرِ رُخْصَةٍ وَلَا مَرَضٍ لَمْ يَقْضِ عَنْهُ صَوْمُ الدَّاهِرِ كُلِّهِ
رمضان په غير دڅه رخصت او ناروغۍ نه نو ټول عمر روژي هم ددې بدل نه شي كيدى اگر كه هغه ټول
وَ إِنْ صَامَهُ . رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ فِي تَرْجَمَةِ بَابٍ قَالَ
عمر روژي ونيسي. امام بخاري رَحْمَةُ اللَّهِ دَا روايت د بخاري په ترجمه الباب كې نقل كړى. او ويلي دي
التِّرْمِذِيُّ : سَمِعْتُ مُحَمَّدًا يَغْنِي الْبُخَارِي يَقُولُ أَبُو
امام ترمذي رَحْمَةُ اللَّهِ چې ما د امام بخاري رَحْمَةُ اللَّهِ دَا وريدلي دي چې ما (د دي روايت يوراوي) ابو
الْمَطُوسِ الرَّائِي لَا أَعْرِفُ لَهُ غَيْرَ هَذَا الْحَدِيثِ. (١)
المطوس د دې حديث نه بغير د بل ميخ روايت راوي نه دي موندلى.

(١) أخرجه البخاري في صحيحه ١٦٠/٤، و أبو داود في السنن ٧٨٨/٢، رقم الحديث: ٢٣٩٦، والترمذي في السنن ١٠١/٣ رقم الحديث: ٧٢٢، وأحمد في المسند ٣٨٦/٢.

توضیح: وان صامه: یعنی در رمضان روژه بغیر د عذر نه ماته کړه او بیایې د کفارې په توگه ټول ژوند روژې نیسي. بیا به هم دغه کس د رمضان د روژې ثواب حاصل نکړی شي. دې حدیث د رمضان د روژو عظمت بیان کړی شوی دی. او دا ظاهره خبره ده چې د رمضان په وختونو کې د فرض روژې نیولو ثواب په غیر رمضان کې په نفل روژو سره څنگه حاصلیدلی شي.

وان صامه: دا جمله د ماقبل لپاره تاکید ده. تر کوم ځای پورې د شرعي حق مسئله ده نو علماء لیکي چې که یو کس قصداً د رمضان روژه ماته کړه نو د هغې به ذمه کفارہ راغله. هغې دوه میاشتي روژې ونیولي او کفارہ یې پوره کړه نو هغه د ذمه اوری نه خلاص شو. یا روژه ماتولو باندې پري قضا راغله. او هغې قضا روژه ونیوله. نو دا کس د رمضان د روژې نه خلاص شو. پاتې د ثواب اصل موندل نو د رمضان وخت او دا برکات خونه شي حاصلیدی. (المراقات: ۴/۵۰۹).

بې روحه او بې فایدې روژه

﴿١٦٦﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كَمْ مِنْ صَائِمٍ
ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل "دیر روژه داران داسي دي چې هغوی ته
لَيْسَ لَهُ مِنْ صِيَامِهِ إِلَّا الظَّنُّ وَ كَمْ مِنْ قَائِمٍ
په روژو باندې بغیر د تندي نه بل هیڅ نه حاصلېږي. او دیر په شپه کې عبادت کې مشغولیدونکي داسي
لَيْسَ لَهُ مِنْ قِيَامِهِ إِلَّا السَّهْرُ. ^(۲) و ذکر حدیث لقیط ابن صدیقه فی باب سنن الوضوء.
دې چې هغوی ته د هغوی د عبادت نه بغیر د بې خوبی نه بل هیڅ نه حاصلېږي.

توضیح: مطلب دا دی چې یو کس روژه ونیسي خو نه د هغې نیت صحیح وي، نه یې اخلاص، نه یې دروغ پریخودل، نه یې بهتان او د دروغو گواهي نه منع شو، نه د هغې باطن کې روژې سره انقلاب راغلو او نه د هغې په ظاهري اندامونو کې انقلاب راغلو. نو داسي ته د ولېږي او تندي نه بغیر بل هیڅ حاصل نه شو. که د فرض روژې د ذمه واری نه دا کس د عهد نه بري شو خو د روژې د روح نه دا کس محرومه شو. نو هغې بغیر د روح نه او بغیر د فایدې نه روژه ونیوله. چې هغې ته ترینه هیڅ حاصل نشول. دغه شان که یو کس د شپې د ریاکاری عبادت کوي او د ځان خودني لپاره تهجد کوي. نو هغې ته بغیر د بې خوبی نه بل هیڅ ملاؤ نه شو. (المراقات: ۴/۵۱۰).

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

په احتلام سره روژه نه ماتېږي

﴿۱۷﴾ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ثَلَاثٌ لَا يُفْطِرْنَ الصَّائِمَ

ابو سعيد رضي الله عنه راوي دی چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم فرماییل درې شیان دروژه داروژه نشي ماتولی.

الْحِجَامَةُ وَالْقَيْءُ وَالِإِحْتِلَامُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ

خکر، قی (چې خپله راشي) او احتلام. امام ترمذي دا روایت نقل کړی او ویلي یې دي چې دا حدیث

غَيْرُ مَحْفُوظٍ وَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ زَيْدِ الرَّأْوِيِّ يَضَعُ فِي الْحَدِيثِ (۱)

محفوظ نه دی. د دې یو روایي عبدالرحمن بن زید روایت د حدیثونو په سلسله کې ضعیف شمارل کیږي

﴿۱۸﴾ وَعَنْ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ قَالَ: سَأَلَ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ: كُنْتُمْ تَكْرَهُونَ الْحِجَامَةَ

ثابت بناني رحمه الله وایي چې دانس بن مالک رضي الله عنه نه پوښتنه وشوه چې تاسو به د بد گنل بنکر لگول

لِلصَّائِمِ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ قَالَ: لَا إِلَّا مِنْ أَجْلِ الضَّعْفِ. (۲)

په حالت دروژه کې په زمانه د رسول الله صلی الله علیه و سلم کې ده وویل چې نه. بغير د ویري د صورت نه.

﴿۱۹﴾ وَعَنِ الْبُخَارِيِّ تَعْلِيْقًا قَالَ: كَانَ ابْنُ عَمْرٍو يَحْتَجِمُ وَهُوَ صَائِمٌ

امام بخاري رحمه الله د تعلیق په طریقه نقل کوي چې ابن عمر رضي الله عنه (اول خو) دروژې حالت کې بنکر لگولو

ثُمَّ تَرَكَهُ فَكَانَ يَحْتَجِمُ بِاللَّيْلِ (۳)

لگولو خو وروسته یې بیا پرېخود و البته ما به په شپه کې خکر لگولو.

د غرغړې لوندوالی او د دیار لرګي چوپړلو حکم

﴿۲۰﴾ وَعَنْ عَطَاءٍ قَالَ: إِنْ مَضَضَ ثُمَّ أَفْرَغَ مَا فِي فِيهِ مِنَ الْمَاءِ

عطاء رحمه الله (تابعی) وایي چې که روژه دار غرغړه وکړي او بیا اوبه د خلي نه (بالکل) گوازي کړي

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۹۷/۳ رقم الحديث : ۷۱۹.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۷۱/۱ رقم الحديث : ۱۹۴۰.

(۳) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۷۳/۱.

لَا يَضِيْرُهُ أَنْ يَزْدَرِدَ رِيْقَهُ وَمَا بَقِيَ فِي فِيهِ
نوده روژي ته به په دې خبره نقصان نه رسېږي چې هغه خپلي لاري او کوم شي چې دخلي دننه دي تير شي
وَلَا يَنْضَعُ الْعِلْكَ فَإِنْ اَزْدَرَدَ رِيْقَ الْعِلْكَ لَا أَقُولُ :
او روژه دار دې ديار نه ژووي او که روژه دارد ديار لاري تيري کړي نوزه دا نه ویم چې دهغې روژه
إِنَّهُ يُغَطِّرُ وَلَكِنْ يُنْهَى عَنْهُ . رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ فِي تَرْجَمَةِ بَابٍ (۱)
ماته شوه خو دهغې نه منع کول کېږي (دا روایت د بخاری په ترجمه الباب کې نقل کړی شوی دی).

توضیح: ان یزدر د ريقه: لاري تيرول او د اودس نه وروسته د اوبو لوند والی تيرولو ته اذ دارد وايي. مطلب دا دی چې يو کس د اودس لپاره غږ غږه کوي او اوبه گوزاروي. دومره کافي ده. د دې نه وروسته چې خله کې کوم لوند والی او يخوالی محسوسېږي دهغې تيرولو سره روژي ته نقصان نه رسېږي. ځکه دغه شان مسلسل توکل سره سړی دوهم خکار شي. او خله يې اوچه شي. لکه څنگه چې ځېنې شكي مزاج خلک داسي کوي. (المقات: ۴/۵۱۳).

العلك: غرونو کې يو بوټی وي چې ځېنو علاقو کې ورته د ديار بوټی وايي. هغې د گوند پشان يوشی اينختی وي لکه څنگه چې نورو بوټو کې چيروي. داسي يو گوند دی. چې مصطگی رومي هم ورته وايي. داخلي کې ژوول کېږي. دې سره غاښونه هم پاکېږي. او د غاښونو درد او د نوري ډيري مريضتيا گاني ختموي. دا ولېه راولي د پښساريانو سره داسی ملاوېږي. دا اول کې ژوول کېږي نو خله کې ذره ذره شي. خو وروسته د ژاولي په شان واينخلي او په رانېکلو سره د دې نه اوږد تار هم راوځي. دا دوه، دوه نیم ساعته وروسته خراب شي او ختم شي. دا خلک په غرونو کې ژوی راژوی. خله کې د دې لاري جوړېږي. چې معمولي شان خوشبوې په کې وي. دلته حديث کې د همدغي ذکر دی. چې د دې نه گوند جوړ شي نو د دې ژوول روژه کې مناسب نه دې خو که چا وژوول نو يوه ذره يې خيټي ته دننه لار له نو روژه پري نه ماتېږي. خو احتياط همدي کې دی چې د دې نه منع وشي. پښتو کې دې شي ته "لاک" وايي. (المقات: ۴/۵۱۳).

باب صوم المسافر د مسافر روژه

قال الله تعالى: ﴿فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ﴾. (سورة بقره آیت: ۱۸۴).

وقال الله تعالى: ﴿وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ﴾. (سورة بقره آیت: ۱۸۴).

دې باب کې ټول د لسو حدیثونو ذکر دي. دې ټولو حدیثونو کې د مسافر د روژه باره کې مسائل او احکامات ذکر دي چې د سفر باره کې روژه نیول جائز دي یا نه؟ که جائزه نو نیول یې افضل دي یا نه؟ خلاصه دا چې که د مسافر سره په سفر کې سهولت او راحت وي او روژه نیول غواړي نو د رمضان د وختونو د برکتونو په وجه روژه نیول افضل دي او که سفر کې ډیر مشقت دی بیا هم مسافر روژه نیسي او روژه ماته جائز نه گڼي. نو دا کس گناهگار دی د سفر نه مراد شرعي سفر دی.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

په سفر کې دروژي نه نیولو حکم

﴿۱﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ : إِنَّ حَمْزَةَ بْنَ عَمْرٍو الْأَسْلَمِيَّ قَالَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وایي چې حمزه بن عمرو اسلمي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه پوښتنه وکړه چې آیا

أَصُومُ فِي السَّفَرِ

زه د سفر حالت کې روژه ونیسم؟ (یعنې که رمضان کې سفر کوم نور روژه ونیسم یا نه، د دې باره کې څه حکم

وَ كَانَ كَثِيرَ الصِّيَامِ . فَقَالَ : إِنْ شِئْتَ

دی؟) او حمزه به ډیري روژي نیولي نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایيل چې داستاخوبښه ده که خوبښه دي وي

فَصُمْ وَ إِنْ شِئْتَ فَأُفِطِرُ. (۱)

وي نیسه او که خوبښه دي نه وي نو مه نیسه.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱/۱۷۹، رقم الحديث ۱۹۴۳، ومسلم في صحيحه ۲/۷۸۹ رقم الحديث: ۱۰۳-۱۱۲۱، وأبو داود في

السنن ۲/۷۹۳، رقم الحديث: ۲۴۰۲، والترمذي في السنن ۳/۹۱ رقم الحديث: ۷۱۱.

توضیح: ان شئت فصر: د علماؤ پدې اتفاق دی چې د سفر حالت کې روژه نیول او نه نیول دواړه جائز دي. خو که سفر د راحت او آرام سره وي یا د مشقت او تکلیف سره وي.

البته که سهولت وي نو روژه نیول افضل ده. خو پدې شرط چې نه نیول هم جائز گڼي. د احنافو په نزد د حکم د هر قسم جائز سفر لپاره دی. که د جائز کارونو لپاره سفر وي یا د ناجائز کارونو لپاره وي. ددې سهولت تعلق فقط د سفر سره دی.

امام شافعي رحمته الله وایي چې ددې سهولت تعلق فقط د سفر سره دی چې جائز سڼو وي. گناه والا سفر لپاره دا شرعي سهولت نه شي کیدلی. لږدا کوم مسافر چې غلا کولو لپاره ځي هغه به دې سهولت نه محروم وي. (المراقات: ۴/۵۱۵).

﴿۲﴾ وَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ : عَزَّوَجَلَّ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ			
ابو سعید خدری <small>رضي الله عنه</small> وایي چې (یو ځل) مونږ د نبی کریم <small>صلی الله علیه وسلم</small> سره د جهاد لپاره روان شو. نو			
لِسِتِّ عَشْرَةَ مَضَتْ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ فَمِنَّا مَنْ صَامَ وَمِنَّا مَنْ			
د رمضان شپاړسم تاریخ و مونږ کې ځینو کسانو (چې قوي و) روژې ونیولې او څه کسان (چې ضعیف و)			
أَفْطَرَ	فَلَمْ	يَعِبْ	عَلَى الصَّائِمِ الْمُفْطِرِ
یا دنورو خد متگار ان و) روژې ونه نیولې نو نه روژه دارو روژه نه نیونکي معیوب ونه گڼل (ځکه هغوی په			
وَلَا	الْمُفْطِرُ	عَلَى	الصَّائِمِ. ^(۱)
رخصت عمل وکړو یعنی اجازت باندې یې عمل کړی و) او نه روژه نه نیونکو روژه دار معیوبه ونه گڼل			
(ځکه هغوی په عزیمت باندې عمل کړی و).			

د مسافر لپاره د مشقت په حالت کې روژه نه نیول بهتر دي

﴿۳﴾ وَ عَنْ جَابِرٍ قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ			
جابر <small>رضي الله عنه</small> وایي چې (یو ځل) نبی کریم <small>صلی الله علیه وسلم</small> د سفر حالت کې و چې (یو ځای کې) نبی <small>عليه السلام</small>			
فَرَأَى زَحَامًا وَ رَجُلًا قَدْ هَلَّلَ عَلَيْهِ			
گڼ خلک ولیدل او یو کس یې ولیدو چې هغې باندې (د تپ نه بیچ کیدو لپاره) سیوری کړی شوی و. نبی			

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۸۶/۴، رقم الحديث ۱۹۱۷، ومسلم في صحيحه ۷۸۶/۲ رقم الحديث: ۹۳-۱۱۱۶، وأبو داود في السنن

۷۹۵/۲، رقم الحديث: ۲۴۰۵.

فَقَالَ : مَا هَذَا ؟ قَالُوا : صَائِمٌ .

عَلَيْهِ السَّلَامُ تپوس وکړو چې دا څه دي؟ هغوی وویل چې دا کس روژه داردی چې دضعف په وجه راپریوتی دی

فَقَالَ : لَيْسَ مِنْ الْبِرِّ الصَّوْمُ فِي السَّفَرِ .^(۱)

نبی کریم ﷺ و فرمایل چې د سفر حالت کې روژه نیول نیکی نه ده.

﴿٤٤﴾ وَعَنْ أَنَسِ قَالَ : كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي السَّفَرِ فَمِنَّا الصَّائِمُ

انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي (یوخل) مونږ د نبی کریم ﷺ سره په سفر کې ؤو مونږ کې د څه خلکو روژه وه

وَمِنَّا الْمُفْطِرُ فَنَزَلْنَا مَنْزِلًا فِي يَوْمٍ حَارٍّ فَسَقَطَ

او د څه خلکو روژه نه وه. کله چې مونږ یو منزل ته ورسیدو نو د گرمۍ ورځ وه. نور اپریوتل هغه خلک چې

الصَّوْمَانُونَ وَ قَامَ

روژه یې وه (یعنی دضعف او قوت نه لرلو په وجه دهیڅ کار جوگه نه ؤ) او چست ووهغه خلک د کومو چې

الْمُفْطِرُونَ فَضَرَبُوا الْأَبْيَةَ وَ سَقَوْا الزَّكَابَ .

روژه نه وه (یعنی خپل کار کې مشغول شول) نو هغوی څیمي رایستلی او اوبسانو ته یې اوبه ورکړي.

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : ذَهَبَ الْمُفْطِرُونَ الْيَوْمَ بِالْأَجْرِ .^(۲)

نبی کریم ﷺ (د دې لیدلو باندې) و فرمایل چې د روژه نه نیونکو نن د ثواب میدان وگټلو.

نبی کریم ﷺ د جهاد په سفر کې روژه ماته کړه

وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الْمَدِينَةِ إِلَى مَكَّةَ

ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې (دمکي دفتح په کال) نبی کریم ﷺ د مدینې نه مکې طرف ته روان شو

فَصَامَ حَقِّي بَلْعَ عُسْفَانَ

نونی عَلَيْهِ السَّلَامُ (هغه سفر کې) روژه و نیوله تردې چې ورسیدو عسفان ته (چې دمکي نه په دوه منزله فاصله

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ١٨٣/٤، رقم الحديث ١٩٣٦، ومسلم في صحيحه ٧٨٦/٢ رقم الحديث ٩٢-١١١٥، وأبو داود في السنن

٧٩٦/٢، رقم الحديث: ٢٤٠٧، وأحمد في المسند ٢٩٩/٣.

(٢) أخرجه البخاري في صحيحه ٨٤/٦، رقم الحديث ٢٨٩٠، ومسلم في صحيحه ٧٨٨/٢ رقم الحديث ١٠٠٠-١١١٩.

ثُمَّ دَعَا بِمَاءٍ فَرَفَعَهُ إِلَى يَدَيْهِ
کې د یوځای نوم دی) نو اوبه یې راوغوښتي اول خونبې عَلَيْهِ السَّلَام هغه اوبه خپل لاس کې (اوچتي) واخستي
لِيَرَاهُ النَّاسُ فَأَفْطَرَ حَتَّى قَدِمَ مَكَّةَ وَ ذَلِكَ
(چې خلک یې وگوري) او بیانې عَلَيْهِ السَّلَام روژه ماته کړه او دغه شان نبې عَلَيْهِ السَّلَام مکې ته راغلو او داسفرد
فِي رَمَضَانَ فَكَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ يَقُولُ : قَدْ صَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
رمضان میاشت کې شوی ؤ نو ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ به ویل چې نبې عَلَيْهِ السَّلَام (د سفر حالت کې) روژه ونيوله
وَ أَفْطَرَ . فَمَنْ شَاءَ صَامَ وَ مَنْ شَاءَ أَفْطَرَ . ^(۱)
او نیولي یې هم نه ده لهذا که څوک غواړي (د سفر حالت کې) روژه ونیسي او که څوک غواړي نونه دي نیسي
وَ فِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ
او د مسلم یو بل روایت چې د جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه منقول دی. هغې کې دا الفاظ دي چې نبې کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
شَرِبَ بَعْدَ الْعَصْرِ .
د مازيگر نه وروسته اوبه وڅکلي.

توضیح: دا د مکې د فتح سفر ؤ ځکه نبې کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نیولی شوي روژه ماته کړه چې امت ته د لارې بودني اصول ورکړي شي ځکه مخکې د دښمن سره مقابله وي او د مجاهد روژه وي نو په ښه توگه به بیا جنگ نه شي کولی ځکه د روژې د ماتولو حکم وکړی شو. ځکه که کفار غالبه شوی نو نه به روژه پاتې شي او نه به روژه دارپاتې شي. خود! خبره د یادولو وړه چې سفر کې چې کومه روژه ونيولی شي نو کور ته د رسیدلو نه وروسته هغې قضا لازم ده. (المراقات ۴/۵۱۸).

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۸۶/۱، رقم الحديث ۱۹۱۸، ومسلم في صحيحه ۷۸۵/۲ رقم الحديث ۱۱۱۳-۸۸، وأحمد في المسند ۲۹۱/۱.

الْفَصْلُ الثَّانِي

دغه خلکو دپاره په سفر کې سهولت

﴿٦٦﴾ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ الْكَعْبِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنْ اللَّهُ وَطَعَ عَنِ

انس بن مالک کعبی رضی اللہ عنہ راوی دی وایی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا که خدا تعالیٰ موقوف کړي د

الْمُسَافِرِ شَطْرَ الصَّلَاةِ وَالصَّوْمِ عَنِ الْمُسَافِرِ وَعَنِ الْمُرْضِعِ وَالْحُبْلَى. (١)

مسافر لپاره نیم مونغ دغه شان مسافر، پي وړ کونکي بنځه او حاملې بنځې ته روژه معاف کړي شوي ده

که په سفر کې آسانتياوي نوروژه نيول افضل ده

﴿٦٧﴾ وَعَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْمُحَبِّقِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ كَانَ لَهُ حَبْوَةٌ

ام سلمه ابن محبق رضی اللہ عنہ وایی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا که کس سره چې داسي سپرلی وي

تَأْوِي إِلَى شِبَعِ

چې هغې باندي منزل ته په آسانی او آرام سره رسي (يعني سفر يې بامشقته نه وي بلکې دراحت والاوي)

فَلْيَصُمْ رَمَضَانَ مِنْ حَيْثُ أُذْرِكُهُ. (٢)

نو هغه ته په کار ده چې چیرته پرې رمضان راشي نوروژه دې ونيسي.

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

د مشقت باوجود هم روژه نه ماتول گناه ده

﴿٨٨﴾ عَنْ جَابِرٍ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ خَرَجَ عَامَ الْفَتْحِ إِلَى مَكَّةَ فِي رَمَضَانَ

جابر رضی اللہ عنہ وایی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فتح مکي په کال در رمضان میاشت کې دمکي طرف ته لاړو

فَصَامَ حَقِّي بَلَغَ كُرَاعَ الْغَمِيمِ

نوني عظیم السلام روژه ونيوله تر دې چې کله ورسید و کراع الغميم (چې دمکي او مديني مینځ کې د عسفان

(١) أخرجه أبو داود في السنن ٩٤/٣، رقم الحديث: ٢٤٠٨، والترمذي في السنن ٩٤/٣ رقم الحديث: ٧١٥، والنسائي ١٨٠/٤ رقم

الحديث: ٢٢٧٥، وابن ماجه ٥٣٣/١ رقم الحديث: ١٦٦٧، وأحمد في المسند ٢٩/٥.

(٢) أخرجه أبو داود في السنن ٧٩٨/٢، رقم الحديث: ٢٤١٠، وأحمد في المسند ٧/٥.

فَصَامَ	النَّاسُ	ثُمَّ	دَعَا	بِقَدْحٍ	مِنْ	مَاءٍ
سره نزدې ديوځاي نوم دی) دنورو خلکو هم روژه وه نونبي عَلَيْهِ السَّلَامُ پيال له کې اوبه راوغوښتلي او هغه يې						
فَرَفَعَهُ	حَقِّي	نَظَرَ	النَّاسُ	إِلَيْهِ	ثُمَّ	شَرِبَ
(لاس کې دومره) اوچتي کړي چې خلکو وليدې بيا نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ هغه اوبه وشکلي. دهغې نه وروسته						
فَقِيلَ	لَهُ	بَعْدَ	ذَلِكَ	إِنَّ	بَعْضَ	النَّاسِ
نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ ته وويل شو چې ځينو خلکو روژه نيولي ده (يعنې هغوی د نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ په متابعت کې روژه						
فَقَالَ : أَوْلَيْكَ الْعَصَاةُ أَوْلَيْكَ الْعَصَاةُ . (۱)						
ماته نه کړه) نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ وفرمايل هغه خلک پاخه گناهگاران دي، هغه خلک پاخه گناهگاران دي.						

توضیح: العصاة: هغه خلک يې ځکه گناهگاران وبلل چې دهغوی عقیده دا نه وه چې سفر کې روژه ماتول جائز دي بلکې دهغوی عقیده دا وه چې په هر حالت کې روژه نيول دي. نو په دغه شان کولو سره د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د سنتو خلاف ورزي وشوه. نو ځکه نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ناراضه شو او هغوی ته يې گناهگار وويل. (المراقات: ۴/۵۲۲).

په سفر کې روژه نه نیسی

﴿٩﴾ وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: صَائِمٌ رَمَضَانَ فِي
عبد الرحمن ابن عوف رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل روژه نيونکي د رمضان په
السَّفَرِ كَالْمُفْطِرِ فِي الْحَضَرِ . (۲)
سفر کې په حضر کې د روژه نه نيونکي پشان دی.

په سفر کې روژه نه نیول اولی ده

﴿١٠﴾ وَعَنْ حَمْزَةَ بْنِ عَمْرِوِ الْأَسْلَمِيِّ أَنَّهُ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَجِدُنِي قُوَّةً عَلَى الصِّيَامِ
د حمزه ابن عمرو اسلمي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ باره کې روايت شوی چې ده وويل يا رسول الله! زه طاقت لرم د روژې

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۷۸۵/۲، رقم الحديث ۹۰ - ۱۱۱۱. والترمذي في السنن ۸۹/۳ رقم الحديث ۷۱۰، والنسائي ۱۷۷/۴

رقم الحديث: ۲۲۶۳

(۲) أخرجه النسائي في السنن ۱۸۳/۴ رقم الحديث: ۲۱۸۵.

فِي السَّفَرِ فَهَلْ عَلَيَّ جُنَاحٌ ؟

په حالت د سفر کې آیا (روژه نیولو یا د نه نیولو صورت کې) ما باندې گناه شته دی؟ نبی عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ

قَالَ : هِيَ رُخْصَةٌ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَمَنْ أَخَذَ

و فرمایل دا (یعنی سفر کې روژه نه نیول) د الله د طرفه رخصت (اسانی) ده. لهذا کوم کس قبول کړو دا

بِهَا فَحَسَنٌ وَ مَنْ أَحَبَّ أَنْ يَصُومَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ. ^(۱)

رخصت هغه ښه وکړل او کوم کس چې روژه نیول غواړي نو په هغه باندې هیڅ گناه نشته دی.

توضیح: فحسن: دي حدیث کې دې خبرې طرف ته اشاره ده چې سفر کې روژه نیول یا نه نیول اگر که دواړه جائز دي خو څوک چې ونه نیسي هغه بهتر او اولی دی. او څوک یې چې ونیسي نو دې کې هیڅ گناه نشته دی. نتیجه دا شوه چې روژه نه نیول اولی ده. (المراقات: ۴/۵۴۵).

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۷۹۰/۲، رقم الحديث: ۱۰۷ - ۱۱۲۱، والنسائي في السنن ۱۸۶/۴ رقم الحديث: ۲۳۰۳.

١٩ جمادی الثاني ١٤١٠ هـ

باب القضاء د قضاء روژې بیان

قال الله تعالى: ﴿فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ﴾. (سورة بقره: آیت: ١٨٤).

د روژې د نیولو یاد ماتولو متعلق درې حکمونه دي:

- ١: هیره کې که چا نسیاناً روژه ماته کړه نو هغې کې نه قضاء شته او نه کفار ه شته دی.
- ٢: قصداً د رمضان روژه ماتولو په صورت کې دوه میاشتي پرله پسې د روژې نیولو کفار ه واجب کېږي.
- ٣: که د یو شرعي عذر په وجه روژه ماته شوه نو هغې کې قضاء لازم ده. دې باب کې زیاتره حدیثونه د همدغې مسئلې متعلق دي.

شارحین لیکي چې راجح قول همدغه دی چې دلته د قضاء نه د رمضان د روژو قضاء مراد ده.

د حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قضاء روژې

﴿١﴾ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ يَكُونُ عَلَيَّ الصَّوْمُ مِنْ رَمَضَانَ فَمَا أَسْتَطِيعُ أَنْ أَقْضِيَ إِلَّا فِي شَعْبَانَ

عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي چې زما په ذمه چې کومې روژې د رمضان پاتې دي د هغې قضا فقط د شعبان په

قَالَ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ: تَعْنِي الشَّغْلَ مِنَ النَّبِيِّ

مياشت کې کيدی شي يحيى ابن سعيد وايي چې د نبی عَلَيْهِ السَّلَام په خدمت کې مشغولیت کې يايې وويل

أَوْ بِالنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (١).

چې د نبی عَلَيْهِ السَّلَام د خدمت سره د مشغولیت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا (شعبان نه بغير په بله مياشت کې) د

رمضان روژو نه پاتې کړي وه.

توضیح: قالت كان يكون: علامه طيبي رَحِمَهُ اللهُ وايي چې د "يكون" کلمه زياتي ده. د ملا علی قاري

رَحِمَهُ اللهُ د اندازي نه معلومېږي چې "كان" د شان په معنی مستعمل دی او "يكون" په خپل حاي قائم دی.

"أي كان الشان يكون على الصوم" يعني معامله داسي وه چې زما په ذمه روژې وي. يعني د ماهواری

(١) أخرجه البخاري في صحيحه ١٨٩/٤، رقم الحديث ١٩٥٠، ومسلم في صحيحه ٨٠٢/٢ رقم الحديث: ١٥١-١١٤٦، وأحمد في

په وجه روژي قضاء شوي وي. نو د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د خدمت په وجه به د قضا شوي روژو لپاره نه شوم فارغیدلی. خو که د شعبان میاشت به راغله. نو نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به هم روژي نیولي او زه به هم دروژو لپاره فارغه شوم. (المراقات: ۴/۵۲۵).

من النبي او بالنبي: دا د راوي کلام دی چې د حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا په کلام کې تشریح او تفسیر کول غواړي یعنې د حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا "لا استطیع" کلام نه مراد دا دی چې حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا به د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې مشغوله وه یا د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د خدمت سره مشغوله وه. ملا علی قاري رَحِمَهُ اللهُ وايي چې دلته "من" د تعلیل لپاره دی او باسبب لپاره دی. (المراقات ۴/۵۲۶).

بنځه دې د خاوند د اجازت نه بغير نفلي روژه نه نیسي

﴿۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَحِلُّ لِلْمَرْأَةِ

ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل صحيح نه دي د هيڅ يوې بنځه دپاره چې

أَنْ تَصُومَ وَ زَوْجَهَا شَاهِدٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ وَلَا تَأْذَنَ

نفلي روژه ونیسي د خاوند په موجودوالي کې دغه شان هيڅ يوه بنځه دې د خاوند د اجازت نه بغير هيچاته

فِي بَيْتِهِ إِلَّا بِإِذْنِهِ.^(۱)

کور ته درادننه کيدو اجازت نه ورکوي.

توضیح: دې حديث کې دوه حکمونه بيان شوي دي: اولنی حکم دا چې کله میره کور کې موجود وي نو د

بنځې لپاره جائز نه ده چې د خاوند د خوښي او اجازت نه بغير روژه ونیسي د "لا يحل" نه همدغه حکم

بيان شوي. دویم حکم دا چې د بنځې لپاره جائز نه ده چې د خپل خاوند د اجازت نه بغير هيچاته هم کور

درادننه کيدلو اجازت ورنه کړي. اگر که هغه کس د هغې د خاندان نه ولي نه وي او خپلوان يې ولي نه

وي. خو فقط دومره گنجائش شته دی چې د خاوند اجازت کله په خله باندې صراحة وي او کله دلالة

اشاره وي چې بنځه پوهېږي چې خاوند د خپل فلاني خپلوانو راتللو باندې ناخوښي کوي.

بهر حال د خاوند په اجازت کې د سره سره بنځې هم شاملې دي چې د خاوند د خوښي نه بغير هيڅ يوې

بنځې ته درادننه کيدو اجازت ورنه کړي. (المراقات: ۴/۵۲۷).

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۹۵/۹، رقم الحديث ۵۱۹۵، ومسلم في صحيحه ۷۱۱/۲ رقم الحديث: ۸۴-۱۰۲۶، وأبو داود في السنن

۸۲۶/۲، رقم الحديث: ۲۴۵۸، والترمذي في السنن ۱۵۱/۳ رقم الحديث: ۷۸۲.

په حائضه بنحې باندي دروژي قضاء واجب ده او د مونځ قضاء واجب نه ده

﴿۳﴾	وَ	عَنْ	مُعَاذَةَ	الْعَدَوِيَّةِ
معاذة عدويه رحمه الله عليها (چې کښت يې ام الصهباء دی او يوه جليل القدره تابعيه ده) باره کې روايت				
أَنَّهَا	قَالَتْ	لِعَائِشَةَ	: مَا	بَالَ
شوی چې دې دعائشې <small>رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا</small> تپوس وکړو چې دا څه وجه ده چې حائضه بنحې باندي دروژو قضاء واجب				
وَلَا	تَقْضِي	الصَّلَاةَ	؟	قَالَتْ
عَائِشَةُ :				
ده خود مونځ قضا پري واجب نه ده؟ عائشې <small>رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا</small> وويل چې د نبي کریم <small>صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> په زمانه کې به کله				
كَانَ	يُصِيبُنَا	ذَلِكَ	فَنُؤْمِرُ	بِقِضَاءِ
الصَّوْمِ وَلَا نُؤْمِرُ بِقِضَاءِ الصَّلَاةِ. ^(۱)				
په مونځ حيز راغلو نو مونځ ته به دروژو د قضا حکم راکړی شو خود مونځ د قضا حکم به يې نه کولو.				

توضیح: ولا تقضي الصلاة: دې بنحې د حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا مونځ د عدم قضاء او دروژو د قضاء باره کې د فرق متعلق پوښتنه کړي وه. خو حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا هغې ته جواب ور نه کړو بلکې اشاره يې وکړه چې دې تفریق کې تللو هيڅ فائده نشته دی. نه څه اعلى مقصد دی. بلکې د شان عبوديت تقاضا داده چې شارع کوم حکم کړی دی بغير تاويلي ماويلي نه پري عمل وکړه. د صحابه کرامو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ عادت همدغه ؤ چې هغوی به لنډي او اوږدي قيصي نه کولي او نه د احکاماتو حکمتونو پسي گرځيدل. بلکې هلته نه به حکم راغلو او دلته به يې پري عمل کولو. نو حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا همدغه جواب ورکړو چې د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په زمانه کې به مونځ ته په ماهواری کې حکم کيدو چې دروژو قضا راوگرځوي او د مونځونو ذکر په کې نه ؤ. دغه بنحې کيدلی شی چې د خوار جو په وجه يې پوښتنه کړي وه. چې د هغوی په نزد مونځ پري خود دل د کفر سبب دی.

ځينو روايتونو کې حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وويل "احرورية الت" يعنې ته د حرور اذلی سره تعلق لري يعنې د خوراجو نه يې؟ (المراقات ۴/۵۲۷).

بهر حال د قضا مونځو حکم کولو کې به ډيره تنگسيا وی ځکه مونځونه هره ورځ کېږي. او د رمضان مياشت خو په دولسو (۱۲) مياشتو کې يو ځل راځي. د دې لس ورځو د قضا هيڅ مشکل نشته دی.

دې حدیث کې علماؤ ته هم ډیر بڼه درس ملا وپېري چې هغوی دې د دې خبرې التزام نه کوي چې د هر حکم حکمت دې عوامو ته وړاندې کړي کار د عمل کولو سره دې د مصلحت او حکمت لټولو سره مطلب نه دی.

د مړي د طرف نه دروژو د فديې مسئله

﴿٤٤﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ صَوْمٌ

عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا اوبه ده چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل کوم کس چې مړ شي او په هغه روژې پاتې وي

صَامَ عَنْهُ وَلِيَّهُ (١).

نو د هغې د طرف نه دې د هغه وارثان روژي ونيسي (يعنې فديه دې ورکړي).

توضیح: من مات: که يو کس مړ شوی او په هغې د رمضان روژې پاتې وي نو د هغې په قضاء د علماؤ دا اختلاف دی چې آیا فديه ادا کړی شي او که د مړي لپاره روژي ونیولی شي.

احناف علماء داسي تفصيل بيانوي چې که مړي د خپلو روژو د فديې وصيت کړی وي او د مړي په ترکه کې دومره مال هم وي چې فديه پري ادا کړی شي.

نو په وارثانو واجب ده چې د مړي د قضا روژو فديه ورکړي. او که مړي څه مال نه وي پريځی نو په وارثانو لازمه نه ده چې هغوی د خپل طرف نه فديه ورکړي. خو که څوک يې ورکوي نو هغه تبرع او احسان دی. د فديې مقدار د يوې روژې لپاره نيم صاع غنم دي.

وس پاتې شو دا صورت چې که يو وارث د خپل مړي د طرف نه د مونځ فديه ادا کوي. نو د هغې شرعي څه حيثيت دی؟

دې باره د ائمه احنافو نه امام محمد رَحِمَهُ اللَّهُ وايي چې که څوک د مړي د طرف نه د قضا شوي مونځونو فديه ادا کول غواړي. نو مونځ په روژو باندې قياس کول سره ویلی شي چې دا فديه به هم جائز وي او ان شاء الله دې فديې سره به فايده هم وي.

د احنافو په نزد د هر نفلي عبادت ثواب ايصال هم جائز دی. اوس پاتې شو دا صورت چې يو کس د خپل مړي د طرف نه د هغې د روژو په بدل کې روژي نيولو سره فديه ادا کول غواړي نو آیا دا جائزه يا نه؟ دې کې د علماؤ اختلاف دی.

(١) أخرجه البخاري في صحيحه ١٩٢/٤، رقم الحديث ١٩٥٢، ومسلم في صحيحه ٨٠٣/٢ رقم الحديث: ١٥٣-١١٤٧، وأبو داود في

السنن ٧٩١/٢، رقم الحديث: ٢٤٠٠.

د فقهاؤ اختلاف: د امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد وارث د خپل مړي د طرف نه فديه کې روژي نیولی شي. خو امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ، امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ او امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ جمهور وایي چې هیڅ یو کس د مړي د طرف نه فديه کې روژه نه شي نیولی. (المركات: ۴/۵۲۸).

دلائل: امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ د زیر بحث حدیث نه استدلال کړی دی چې بالکل واضح دلیل دی. جمهور فقهاؤ د فصل ثالث د حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د روایت نه استدلال کړی دی چې الفاظ یې دا دي "لا يصوم احد عن احد الخ".

جمهور فقهاؤ د ورپسې حدیث نمبر ۵ نه هم استدلال کړی دی چې هغې کې د "اطعام الطعام" د فديه ادا کولو حکم دی.

جواب: جمهور فقهاؤ د طرف نه د امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ د دلیل دوه جوابونه ورکړي دي:

اول جواب دا دی چې "صام عنه وليه" مطلب دا نه دی چې وارث به د هغې د طرف نه روژه ونیسي بلکې نورو حدیثونو په کتلو سره به د تطبیق په غرض همدغه ویل کېږي. د دې حدیث مطلب دا دی چې وارثان دې د دې مړي د قضا روژو د ادا کولو څه انتظام وکړي. او هغه انتظام فديه ده.

دویم جواب دا دی چې د نورو حدیثونو په وړاندې زیر بحث حدیث منسوخ او موقوف دی.

الفصل الثاني

﴿ه﴾ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ :

نافع رَحْمَةُ اللَّهِ (تابعي) د ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او د ادنبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه نقل کوي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل

مَنْ مَاتَ وَ عَلَيْهِ صِيَامُ شَهْرِ رَمَضَانَ فَلْيُطْعَمْ عَنْهُ

و فرمايل کوم کس چې مړ شي او په ده باندي د رمضان روژي پاتې وي نو خوراک دې ورکړي دده د طرف

مَكَانَ كُلِّ يَوْمٍ مَسْكِينٍ. ^(۱) رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَ قَالَ :

نه د هري روژې په بدل کې يو مسکين ته. امام ترمذي رَحْمَةُ اللَّهِ دا روایت نقل کړی دی او ویلی یې دې چې

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۹۶/۳ رقم الحديث : ۱۷۱۸، وابن ماجه ۵۵۸/۱ رقم الحديث : ۱۷۵۷.

وَ الصَّحِيحُ أَنَّهُ مَوْقُوفٌ عَلَى ابْنِ عُمَرَ .

صحيح دادي چې دا روايت په ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ باندې موقوف دی . يعنې داد نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ارشاد نه دی بلکې د ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قول دی .

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

د چا د طرف نه مونځ او روژه نه شي کيدې

﴿٦٦﴾ عَنْ مَالِكٍ بَلَغَهُ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ كَانَ يُسْأَلُ :

امام مالک رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روايت شوی دی چې هغه ته روايت رسيدلی چې د ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه تپوس کيدلو

هَلْ يَصُومُ أَحَدٌ عَنْ أَحَدٍ أَوْ يُصَلِّي أَحَدٌ عَنْ أَحَدٍ ؟

چې يو کس د بل لپاره مونځ کولی شي يا بل لپاره روژه نيولی شي؟ ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ به ددوي په جواب

فَيَقُولُ : لَا يَصُومُ أَحَدٌ عَنْ أَحَدٍ وَلَا يُصَلِّي أَحَدٌ عَنْ أَحَدٍ .^(١)

کې ويل چې نه خو څوک د چا لپاره مونځ کولی شي او نه د چا لپاره روژه نيولی شي .

توضیح : ولا يصل احد عن احد: يعنې د چا د طرف نه د هغې قضا شوي مونځونه د هغې په وارثانو کې

هيڅ څوک نه شي کولی او نه هغه لره د چا د طرفه څوک روژه نيولی شي .

خو د احنافو په نزد دا خبره مسلم ده چې نفل کولو سره يا نفل روژه نيولو سره يا نفل حج کولو سره د هغې

ثواب مېرې ته لېږلی شي .

(١) أخرجه مالك في الموطأ ٣٠٣/١ رقم الحديث: ٤٣ من كتاب الصيام .

باب صیام التطوع

د نفلي روژو بیان

قال الله تعالى: ﴿وَمَا تَقْدِرُوا أَلْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ﴾ (سورة بقره آیت: ۱۱۰).
 الله د هر فرض عبادت نفل عبادت هم مشروع کړی دی چې د نفل په ذریعه د فرض تکمیل وشي او که چانه کومه فریضه پاتې شوي وي نو په نفلو سره د هغې ادراک کېږي. دې باب کې د نبی کریم ﷺ د نفلي روژو بیان دی. بیاد عام امت لپاره د میاشتي او د کال په مختلفو ورځو کې او مختلف تاریخونو کې د خاص خاص نفلي روژو بیان دی او ځنې ورځو کې د ممانعت بیان دی. زیاتره د ایام بیض بیان دی. د یوم عاشوره او عرفی ذکر دی او د صوم داؤدي ذکر دی.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

په نفلي روژو کې د نبی کریم ﷺ معمول

﴿۱﴾ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصُومُ حَتَّى نَقُولَ:
عائشه رضی اللہ عنہا وايي چې نبی کریم ﷺ به کله (د نفل) روژي نیول شروع کړل نو مونږ ته به یې ویل
لَا يُفْطِرُ وَ يُفْطِرُ حَتَّى نَقُولَ:
چې اوس به تاسو روژي نیول نه ختموی او کله به یې چې روژي نه نیولي نو مونږ به ویل چې اوس به نبی
لَا يَصُومُ وَمَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْتَكْمَلَ صِيَامَ شَهْرٍ قَطُّ إِلَّا
عنه السلام کله هم روژي نه نیسي ما ښي عنه السلام نه دي لیدلي چې پوره میاشت یې روژې نیولې وي په غیر
رَمَضَانَ وَمَا رَأَيْتُهُ فِي شَهْرٍ أَكْثَرَ مِنْهُ صِيَامًا فِي شَعْبَانَ
د رمضان نه او ما ښي عنه السلام د شعبان د میاشت نه بغیر بله کومه میاشت کې په ډیر وروژو نیولونه دي لیدلي
(یعنې نبی کریم ﷺ به چې شعبان کې څومره زیاتې روژي نیولي دوهمه به یې د رمضان نه بغیر
وَ فِي رِوَايَةٍ قَالَتْ: كَانَ يَصُومُ شَعْبَانَ
بله میاشت کې نه نیولي) د یو بل روایت دا الفاظ دي چې عائشه رضی اللہ عنہا وايي نبی کریم ﷺ به د شعبان

كُلَّهُ وَ كَانَ يَصُومُ شَعْبَانَ إِلَّا قَلِيلًا (۱)

پوره روژي نيولي يعنې دشعبان مياشت کې به يې يو څو ورځي پريخودې او پاتې نورې به يې روژي نيولي

توضیح: لا يفطر: يعنې د نبي کریم ﷺ به نفلي روژو کې دا عادت مبارک و چې کله به نبي کریم ﷺ پرلپسي روژي نيولي چې ليدونکي به خيال وکړو چې نبي کریم ﷺ به کله هم روژه ماته نه کړي او کله به نبي کریم ﷺ نفل روژي بندې کړي نو د کتونکي به خيال شو چې نبي کریم ﷺ به کله هم نفلي روژه نه نيسي. (المرقات: ۴/۵۳۱).

کان يصوم شعبان الا قليلا: د دې جملي نه چې مخکې کومه جمله ده هغه همدغه شان ده خو هغې کې د کَلَّهُ لفظ دی. او دلته همغه جمله تکرار شوي ده خو **إِلَّا قَلِيلًا** لفظ زيات دی. نو دې کلام کې تناقض هم شته دی او تکرار هم شته دی. شارحينو کې ملا علی قاري رَحْمَةُ اللَّهِ د دې کلمي دوه توجيها ت کړي دي. اوله توجيه دا ده چې نبي کریم ﷺ به کله دشعبان روژي پوره نيولي او کله به يې پوره نه نيولي يعنې يو کال به يې پوره نيولي او بل کال به يې يو څه ونيولي. دويمه توجيه دا ده چې دلته اگر که حرف عطف نشته دی خو دويمه جمله په اولنۍ جمله باندې عطف ده او دا عطف تفسيری دی. گویا کې دويمه جمله د اولنۍ جملي وضاحت دی يعنې نبي کریم ﷺ به دشعبان روژي پوره نيولي. (المرقات: ۴/۵۳۱).

﴿۲﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَقِيقٍ قَالَ: قُلْتُ لِعَائِشَةَ: أَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

عبد الله بن شقيق رَحْمَةُ اللَّهِ (تابعی) وايي چې مادعائشې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا تپوس وکړو چې آيا نبي ﷺ

يَصُومُ شَهْرًا كُلَّهُ؟ قَالَ: مَا عَلِمْتُهُ صَامَ

به پوره مياشت روژي نيولي؟ عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وايي چې زه نه يم خبر چې نبي ﷺ دې روژه نيولي

شَهْرًا كُلَّهُ إِلَّا رَمَضَانَ وَلَا

وي پوره مياشت په غير د رمضان نه او زه يوي داسي مياشت هم نه يم خبر چې نبي ﷺ به هغې کې

(۱) اخرجه البخاري في صحيحه ۲۱۳/۴، رقم الحديث ۱۹۶۹، ومسلم في صحيحه ۸۱۰/۲ رقم الحديث: ۱۷۵-۱۱۵۶، وأبو داود في السنن

۸۱۳/۲، رقم الحديث: ۲۴۳۴، والترمذي في السنن ۱۱۴/۳ رقم الحديث: ۷۳۶، وابن ماجه ۵۴۵/۱ رقم الحديث: ۱۷۱۰، وأحمد في

أَفْطَرُهُ	كَلَّهُ	حَقَّى	يَصُومَ	مِنْهُ
بالکل روژي نه وي نيولي ځکه نبي عليه السلام به هره مياشت کې څه روژي نيولي (د نبي کریم صلی الله عليه وسلم				
حَقَّى	مَضَى	لِسَبِيلِهِ	(۱)	
همدغه معمول و) تردي چې نبي کریم صلی الله عليه وسلم د دې دنيا نه لاړو.				
﴿۳﴾ وَ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَنَّهُ سَأَلَهُ				
عمران بن حصين رضي الله عنه د نبي کریم صلی الله عليه وسلم نه نقل کوي چې نبي عليه السلام د عمران نه تپوس وکړو				
أَوْ سَأَلَ رَجُلًا وَ عِمْرَانَ يَسْمَعُ فَقَالَ : يَا أَبَا فَلَانٍ أَمَا صُنْتَ مِنْ سَرِّ شُعْبَانَ ؟				
يا يې د بل کس نه تپوس وکړو او عمران اوریدل چې ای د فلاني کس پلاره! آيا تاروژي نه دي نيولي د				
قَالَ :	لَا	قَالَ :	فَإِذَا	أَفْطَرْتُ
آخري ورځو د شعبان؟ هغه وويل چې نه، نبي عليه الصلاة والسلام وفرمايل کله چې تاسو د رمضان نه فارغ				
فَصُمُّ يَوْمَيْنِ (۲)				
شي نو دوه ورځي روژي ونيسي.				

توضیح: سرر شعبان: د هر شي آخري برخي ته "سرر" وايي. د سرر لفظ يو راويت کې راغلی دی. قاموس کې ليکل شوي دې چې سرر او سرارد مياشتي آخري شپي ته وايي. دا چې دې شپه کې سپوگمی دوه شپي نو ځکه ورته سرر ويل شوي دي. (المراقات: ۴/۵۳۳). يو شاعر وايي:

شُهُورٌ يَنْقُضِينَ وَمَا شَعَرْنَا ❁ لِأَنْصَافٍ لَهْنٌ وَلَا سِرَارُ

دلته دې حديث کې نبي کریم صلی الله عليه وسلم نه يا عمران بن حصين رضي الله عنه پوښتنه کړي ده، يا بل کوم يو صحابي پوښتنه کړي ده او عمران رضي الله عنه اوریدل. څه چې هم وي خو داسي معلومېږي چې هغه سړي د شعبان آخري ورځو کې دوه روژي خپل ځان باندي د نذر په توگه واجب کړي وي. نو نبي کریم صلی الله عليه وسلم هغه ته وويل چې کله د رمضان مياشت تيره شي نو د خپل واجب روژو په بدل کې دوه روژي ونيسه.

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۸۱۰/۲ رقم الحديث: ۱۷۳-۱۱۵۶.

(۲) أخرجه البخاري ۱/۲۳۰، رقم الحديث ۱۹۸۲، ومسلم في صحيحه ۸۲۰/۲ رقم الحديث: ۱۹۹-۱۱۶۱، وأحمد في المسند ۴/۴۴۴.

د عاشورې دروژې فضیلت

﴿٤٤﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَفْضَلُ الصِّيَامِ بَعْدَ رَمَضَانَ

ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل درمضان دروژونه وروسته بهتریني روژي

شَهْرُ اللَّهِ الْمُحَرَّمِ وَ أَفْضَلُ الصَّلَاةِ بَعْدَ الْفَرِيضَةِ صَلَاةُ اللَّيْلِ. (١)

د الله د میاشتي د محرم روژي دې او د فرض مونځ نه وروسته بهتر مونځ د شپي دی.

توضیح: حدیث د ظاهري الفاظ نه معلومېږي چې د محرم د ټولي میاشتي روژي نیولو فضیلت شته دی خو عام علماء وایي چې د بحث لاندې حدیث کې د محرم د روژي نه مراد د یوم عاشوره روژه ده. د محرم نسبت الله ته شوی دی. دا د الله میاشت ده. دا د شرف او عزت په وجه ده گیني ټولي میاشتي د الله دي.

صلوة اللیل: علماء و لیکلي دي چې سنن مؤکده د تهجد و نه افضل دي خو دلته تهجد د سنن مؤکد و نه افضل کړی شوي دي. د دې جواب دادی چې دلته د فرائضو او د سنن دواړو نه وروسته د تهجد فضیلت بیان شوی دی. نو سنن مؤکده افضل دي. (المرقات: ۴/۵۳۴).

﴿٤٥﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: مَا رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَحَرَّى صِيَامَ يَوْمٍ

ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې مانه دې لیدلي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به یوه ورځ دروژې نیولو اراده وکړه

فَضَّلَهُ عَلَى غَيْرِهِ إِلَّا هَذَا الْيَوْمَ : يَوْمَ عَاشُورَاءَ وَ هَذَا الشَّهْرُ

اودغه ورځې ته یې په بله کومه ورځ باندې فضیلت ورکړی وي خودغه ورځ عاشوره ته اودې میاشتي ته

يَعْنِي شَهْرَ رَمَضَانَ. (٢)

یعني د رمضان میاشتي (ته به یې په نورو ورځو او میاشتو فضیلت ورکولو).

توضیح: علماء وایي چې دا د حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فهم او خیال دی. گیني د عرفې روژه د عاشورې د ورځي نه افضله ده.

(١) أخرجه مسلم في صحيحه ٨٢١/٢ رقم الحديث: ٢٠٢-١١٦٣، وأبو داود في السنن ٨١١/٢، رقم الحديث: ٢٤٢٩، والترمذي في السنن

١١٧/٣ رقم الحديث: ٧٤٠، وابن ماجه ٥٥٤/١ رقم الحديث: ١٧٤٢.

(٢) أخرجه البخاري في صحيحه ٢٤٥/٤، رقم الحديث: ٢٠٠٦، ومسلم في صحيحه ٧٩٧/٢ رقم الحديث: ١٣١-١١٣٢، وأحمد في

د معرم په نهمې او لسمې ورځ باندې روژه نیول مستحب ده

﴿٦٦﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : حِينَ صَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ

ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې کله نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د عاشورا په ورځ روژه ونيوله او صحابو ته

وَ أَمَرَ بِصِيَامِهِ قَالُوا : يَا رَسُولَ اللَّهِ ! إِنَّهُ يَوْمٌ يُعَظَّمُهُ

هم د روژې د نيولو حکم وکړی شو. نو صحابو وويل: چې يا رسول الله! دا خو هغه ورځ ده چې عظمت

الْيَهُودُ وَ النَّصَارَى

ورکړې دي ورځې ته يهودو او نصاراو (اودا چې د يهودو او نصاراو مخالفت زمونږ شان دی. لهذا روژه

فَقَالَ

نيولوسره به مونږ ددې ورځې په عظمت کولو کې د يهودو او نصاراو سره موافقت څنگه وکړو) نو وفرمايل

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَئِنْ بَقِيَتْ إِلَى قَابِلٍ لِأَصُومَنَّ التَّاسِعَ. (١)

رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چې که زه بل کال ژوندي پاتې شوم نو نهم تاريخ باندې به ضرور روژه نيسم.

د عرفې دورځې روژه

﴿٧٧﴾ وَعَنْ أُمِّ الْفَضْلِ بِنْتِ الْحَارِثِ : أَنَّ نَاسًا تَمَارَوْا عِنْدَهَا يَوْمَ عَرَفَةَ فِي

ام فضل بنت حارث رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وايي چې يو څه خلکو بحث شروع کړو زما مخکې د عرفې په ورځ په باره د

صِيَامِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ بَعْضُهُمْ :

روژو د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کې ځينو ويل چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (د نن) نه روژه دی او ځينو دا ويل

هُوَ صَائِمٌ وَ قَالَ بَعْضُهُمْ : لَيْسَ بِصَائِمٍ فَأَرْسَلْتُ إِلَيْهِ بِقَدَحِ لَبَنٍ وَ هُوَ

چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام روژه نه دی (دي ليدوسره) ما د شورو يوه پياله نبي عَلَيْهِ السَّلَام ته ولېږله او نبي عَلَيْهِ السَّلَام

وَاقِفٌ عَلَى بَعِيرِهِ بِعَرَفَةَ فَشَرِبَهُ. (٢)

په ميدان عرفات کې اوښ باندې ولاړ و نو نبي عَلَيْهِ السَّلَام هغه شوره (واخستل او) وي يې څکل.

(١) أخرجه مسلم في صحيحه ٧٩٨/٢ رقم الحديث : ١١٣٤/١٣٣، وأبو داود في السنن ٨١٨/٢ رقم الحديث : ٢٤٤٥.

(٢) أخرجه مسلم في صحيحه ٧٩١/٢ رقم الحديث : ١١٠٠-١١٢٣، وأبو داود في السنن ٨١٧/٢، رقم الحديث : ٢٤٤١.

د ذوالحجې په اوله عشره کې روژه

﴿۸﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَائِمًا فِي الْعَشْرِ قَطْ. ^(۱)

عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي چې ما نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کله هم په عشره کې روژه نیولو باندې نه دی لیدلی. توضیح: د ذوالحجه اولنی عشره د برکتونو والا ده. دې کې یوم عرفه ده چې د ډیر برکتونو والا ده. د علماؤ په دې کې اختلاف دی چې آیا د رمضان آخري عشره د فضیلت والا ده او که د ذوالحجه اولنی عشره د فضیلت والا ده. علماء لیکي چې که د رمضان د آخري عشرې نه لیلۍ القدر اخوا کړی شي نو ددې نه به ذوالحجه غوره شي. بهر حال هر مسلمان ته په کار دې چې دې عشره کې روژه ونیسي. نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دې کې روژې نیولي دي او امت یې ترغیب ورکړی دی. ترمذی شریف کې د حضرت ابوهریره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ یو حدیث ذکر دی چې الفاظ یې دا دي: "ما من ایام احب الی الله ان يتعبد فیها من

عشر ذي الحجة يعدل صيام كل يوم منها بصيام سنة الخ". (توضیحات ج ۲ ص ۹۳۲)

امام ترمذی د دې حدیث سند ته ضعیف ویلی دی خو مرقات کې ملا علی قاری رَحِمَهُ اللهُ د حدیث د نقل کولو نه مخکې لیکي "دل الحدیث المشهور وهو الخ". اوس پوښتنه دا ده چې حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د بحث لاندې حدیث دا څنګه وفرمایل چې ما کله هم نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دې عشره په روژو نیولو باندې نه دی لیدلی؟ د دې جواب دا دی چې حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د خپل علم او خپل نه کتلو د اعتبار نه نفي کړي ده. د دې مطلب دا نه دی چې حقیقت کې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ روژه نه ده نیولي. علماء فرمایي چې د حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا عدم علم نه عدم ثبوت نه لازم کېږي. دویم جواب دا دی چې زه فرض کړه نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خپله نه دي نیولي لکه څنګه چې حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي. خو امت ته یې د دې ترغیب ورکړی دی. دا ترغیب کافي او پوره دی. لکه څنګه چې پاس ترمذی شریف کې حدیث دی. او دغه شان یې د عرفي ورځي تشویق خو ډیر مشهور دی. ورسره لاندې حدیث نمبر ۹ کې د عرفي روژې ډیر زیات فضیلت ذکر دی.

د نفلي روژو بڼه ترتیب

﴿۹﴾ وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ: أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ كَيْفَ

ابو قتاده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې یو سړی د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې حاضر شو او وې ویل: ته څرنگه

تَصُومُ فَغَضِبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ قَوْلِهِ .

روژه نیسي؟ (ددې په اوریدوسره) د نبی کریم ﷺ په مخ باندې د غصې (اثرات ښکاره شو)

فَلَمَّا رَأَى عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ غَضَبَهُ

عمر رضی الله عنه (چې هغه وخت مجلس کې حاضر و) چې د نبی کریم ﷺ د غصې دا حالت ولیدونوزر

قَالَ رَضِينَا بِاللَّهِ رَبًّا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا وَبِمُحَمَّدٍ نَبِيًّا

یې وویل چې مونږ ارضی شوالله په رب کیدو، د اسلام په دین کیدو او د محمد ﷺ په نبی کیدو

نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ غَضَبِ اللَّهِ وَغَضَبِ رَسُولِهِ فَجَعَلَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يُرَدِّدُ هَذَا الْكَلَامَ حَتَّى

او مونږ د الله او د هغې رسول د غضب نه پناه غواړو. عمر رضی الله عنه به دا جملې بار بار ویلی تردې چې د

سَكَنَ غَضَبَهُ فَقَالَ عُمَرُ يَا رَسُولَ اللَّهِ

نبی کریم ﷺ غصه ینځه شوه د هغې نه وروسته عمر رضی الله عنه وپوښتل چې یا رسول الله! همیشه

كَيْفَ يَمَنُّ بِمَنْ يَصُومُ الدَّهْرَ كُلَّهُ قَالَ : لَا صَامَ وَلَا أَفْطَرَ

روژه نیونکي باره کې تا سوځه فرمایي؟ نبی ﷺ و فرمایل هغه نه روژه و نیوله او نه بغیر دروژي نه پاتې

أَوْ قَالَ : لَمْ يَصُمْ وَ لَمْ يُفْطِرْ .

شویایې و فرمایل نه یې روژه و نیوله او نه بغیر دروژي پاتې شو (دې موقع باندې د راوي شک دی چې

قَالَ

نبی کریم ﷺ لَا صَامَ وَلَا أَفْطَرَ وَ لَمْ يَصُمْ وَ لَمْ يُفْطِرْ) بیا عمر رضی الله عنه تپوس وکړو چې د

كَيْفَ مِنْ يَصُومُ يَوْمَيْنِ وَ يُفْطِرُ يَوْمًا

هغه کس باره کې څه حکم دی چې دوه ورځې خویې روژه وي او یوه ورځ بغیر دروژي وي؟ نبی ﷺ

قَالَ : وَ يُطِيقُ ذَلِكَ أَحَدٌ . قَالَ كَيْفَ مِنْ

و فرمایل څوک ددې طاقت لري شي؟ بیا عمر رضی الله عنه تپوس وکړو چې د هغه کس باره کې څه حکم دی

يَصُومُ يَوْمًا وَ يُفْطِرُ يَوْمًا قَالَ : ذَلِكَ صَوْمُ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ

چې یوه ورځ روژه نیسي او یوه ورځ روژه نه نیسي؟ وي فرمایل دا داؤد علیه السلام روژه ده ددې نه وروسته

قَالَ كَيْفَ مَنْ يَصُومُ يَوْمًا وَ يُفْطِرُ يَوْمَيْنِ
عمر <small>رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ</small> تپوس و کړو چې دهغه کس باره کې څه حکم دی چې یوه ورځ روژه وي او دوه ورځي روژه نه وي؟
قَالَ : وَوَدِدْتُ أَنِّي كَلَوْتُكَ ذَلِكَ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :
نبي <small>عَلَيْهِ السَّلَامُ</small> و فرمايل زه دا خو بنوم چې ماته د و مره طاقت را کړی شي د دې نه وروسته نبي <small>عَلَيْهِ السَّلَامُ</small> و فرمايل
ثَلَاثَ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ وَ رَمَضَانَ إِلَى رَمَضَانَ فَهَذَا صِيَامُ الدَّهْرِ كُلِّهِ
چې د یو رمضان نه تر بل رمضان پورې د هرې میاشتي درې روژي د همیشه روژو برابرې دي (یعنې دهغې
صِيَامُ يَوْمٍ عَرَفَةَ أَحْتَسِبُ عَلَى اللَّهِ
ثواب د همیشه روژو نیولو د ثواب برابر وي) او (د غیر حج حالت کې) د عرفي روژه خوز ما د خدای نه امید دی
أَنْ يُكْفِرَ السَّنَةَ الَّتِي قَبْلَهُ وَ السَّنَةَ الَّتِي بَعْدَهُ
چې هغه (دهغه روژي په وجه) دهغې نه د مخکني او د وروستي کال گناهونه هم لري کړي (یعنې الله به
وَ صِيَامُ يَوْمٍ عَاشُورَاءَ
یې بل کال د گناهونو نه محفوظ وساتي. یاد ا چې که گناه وشي نو معاف کېږي به) او د یوم عاشوره روژي
أَحْتَسِبُ عَلَى اللَّهِ أَنْ يُكْفِرَ السَّنَةَ الَّتِي قَبْلَهُ (۱)
باره کې زما د خدای نه امید دی چې هغه (د دې روژي په وجه) د یو کال مخکني گناه لري کړي.

توضیح: کیف تصوم: سوال کونکي ته داسي سوال کول په کار نه و ځکه هغې د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د عبادت کیفیت باره کې تپوس و کړو. حال دا چې داسي کول په کار نه و بلکي د هغوی لپاره مناسب وه چې د خپل احوالو مطابق د روژي نیولو پوښتنه یې کړی وی. ځکه د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ معامله خود میلنو سره هم وه او عام مسلمانانو ته د وحی امانت د رسولو معامله هم وه. وحی ته صبر کول هم و. د ازواج مطهراتو معامله هم وه. الغرض د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په عبادتونو کې کم والی هم د مصلحت بناء و او کثرت کې هم مصلحت و. دا د دې لپاره چې کم او زیات عبادت کې د امت هر یو نفر لپاره یوه نمونه قائمه وي. په دې وجه نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ناراضه شو. بیا د د پوښتنه کونکي پوښتنه د آداب نبوت خلاف هم وه. د دې وجوهاتو په وجه نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سخت ناراضه شو. حال دا چې حضرت

عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه کومه پوښتنه کړې وه هغه بالکل همدغه پوښتنه وه. چې کوم هغه پوښتنه کړې وه خو د پوښتني انداز بدل ؤو. اسلوب مناسب ؤو چې د کوم نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جواب ورکړو "ويردد هذا الكلام" يعنې عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې کوم اقرار د دين او د تعوذ من الشيطان دعا وغوښتله او هغه يې بيا بيا لوستله تردې چې د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غصه ختمه شوه. همدغه طريقه به صحابه کرامو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ او خاص کر حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ به اختياروله.

لا صام ولا افطر: د دې خو يو مطلب خيره ده. دويم مطلب دا دی چې د هغه کس د حالت متعلق خبر دی چې نه هغې روژه ونيوله ځکه د شريعت د حکم مطابق روژه نه نيولوپه وجه هغې ته ثواب نه ورکول کېږي. او نه يې روژه ماتې وکړو ځکه حقيقت کې خويې روژه نيولي ده خو په ظاهريې نه څه وخورل او نه څه وڅکل. شوافع حضرات فرمايي چې عمل دا ضياع د هغه کس لپاره دی چې د ټول کال روژو کې د منع کړی شوی ورځو روژي هم ونيسي يعنې د اخترونو او د ايام تشریق روژي ونيسي. که داسي نه وي نو ټول کال روژي جائز دي. د احنافو محقق ابن همام رَحِمَهُ اللهُ وايي چې د ټول کال روژي نيول مکروه تنزيهي دي. ځکه دې سره بدن کې کمزوروالی راځي. چې دې په وجه سپری د نورو عبادتونو او جهاد نه پاتې شي. د دينه دا اشاره ملا وېږي چې که يو کس نه کمزوری کېږي نو بيا د هغې لپاره روژه جائز ده. نو ځکه به ډيرو صحابؤ به ټول کال روژي نيولي. فقط پنځه منع شوي ورځو کې به يې پريخودلي. (المرقات: ۴/۵۴۰).

ويطيق: ای او يطيق آیا د دې طاقت چا کې شته دی؟ (المرقات: ۴/۵۴۱).

ثلاث من كل شهر: د دې نه مراد د ايام بيض روژي دي چې د سپوگمې په ديار لسم (۱۲)، ثوار لسم (۱۴) او پنځلسم (۱۵) تاريخ کې وي. ځېنې علماؤ ليکلي دي چې د ايام بيض ثواب همدغه ورځو کې ملا وېږي گڼي نشته دی. خو ځېنې علماء فرمايي چې درې ورځي دا روژي د مياشتي په کومه ورځ او کوم يو تاريخ کې نيول کيدلی شي. آئنده د حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا يو روايت هم په دې باندې دلالت کوي. (المرقات: ۴/۵۴۱).

د دوشنبې (پير) دورځي دروژي فضيلت

﴿١٠﴾ وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ قَالَ: سُمِلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ صَوْمِ الْاِثْنَيْنِ فَقَالَ:

ابو قتاده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه د پيرورځي دروژي نيولوباره کې تپوس وشونو نبي

فِيهِ وَوُلِدَتْ فِيهِ وَأُنزِلَ عَلَيْهِ (۱)

عَلَيْهِ السَّلَامُ وَفَرَمَا يَلِ چې دې ورځ باندې زه پیدا شوی وم او په همدغه ورځ باندې د قرآن نزول شروع شو.

په هره میاشت کې درې نفلې روژې صیام الدهر دي

﴿۱۱﴾ وَعَنْ مُعَاذَةَ الْعَدَوِيَّةِ أَنَّهَا سَأَلَتْ عَائِشَةَ : أَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

مُعَاذَةَ عَدُوِيَّةَ بَارَه كې منقول دي چې دې دعائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا تپوس وکړو چې آيا نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به

يَصُومُ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ؟ قَالَتْ : نَعَمْ فَقُلْتُ لَهَا :

دهرې میاشت کې درې (نفل) روژې نیولي؟ هغې ورته وویل چې آو (معاذة وايي چې) بیا ماد هغې نه تپوس

مِنْ أَيِّ أَيَّامِ الشَّهْرِ كَانَ يَصُومُ ؟ قَالَتْ :

وکړو چې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ به د میاشتي په کومو ورځو کې روژې نیولي؟ هغې وویل نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ به د کومې

لَمْ يَكُنْ يُبَالِي مِنْ أَيِّ أَيَّامِ الشَّهْرِ يَصُومُ. (۲)

خاصې ورځې د روژې نیولو اهتمام نه کولو (یعنې کومه ورځ به یې چې وغوښتل نو روژه به یې نیوله

کومه خاص ورځ مقرر نه وه).

توضیح: ددې حدیث نه معلومه شوه چې د ایام بیض لپاره د تاریخونو مقررول مناسب نه دي بلکې د

میاشتي په هر یو تاریخ کې روژه نیولو سره د ایام بیض حق ادا کېږي. خو بیا هم د ټولو حدیثونو نه تعین

هم ثابت دی. د ایام بیض نوم هم معروف دی او امت کې ایام بیض یوه پخوانۍ اصطلاح ده. لهذا دا

عمل سره ژوندۍ ساتل ضروري ده.

په شوال کې د شپږ روژو عظیم ثواب

﴿۱۲﴾ وَعَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ أَنَّهُ حَدَّثَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ :

د ابو ایوب انصاري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت شوی چې هغه د حدیث بیان کړی چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایلي

مَنْ صَامَ رَمَضَانَ ثُمَّ أَتْبَعَهُ سِتًّا مِنْ شَوَّالٍ

کوم سړی چې د رمضان روژې ونیسي او د هغې نه وروسته د شوال شپږ (۶) روژې (هم) ونیسي نو

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۸۲۰/۲ رقم الحديث: ۱۹۸-۱۱۶۲.

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۲۱۸/۲ رقم الحديث: ۱۹۴-۱۱۶۰، وأبو داود في السنن ۸۲۳/۲، رقم الحديث: ۲۴۵۳.

گان کصیام الدهر (۱)

هغه به د همیشه روژه نیونکي په شان وي.

توضیح: د سوال شوال شپږ روژي د دې صحیح او صریح حدیث نه ثابت دي. د کوچني اختر نه وروسته شوال کې په متفرقه توګه هم نیول کیدلی شي او پرله پسې نیول هم جائز دي. ځینو علماؤ متفرقه ورځو کې اولی ګڼلې دي. ځینو پرله پسې نیول او ای ګڼلې دي. تطبیق داسې کیدلی شي چې پرته خذک پرلپسې د رمضان سره اختلاط باندې پوهه شي او نور یا تردې پورې راوسپړي چې ځینې ناپوهه وایي "نحن الى الآن لم یأت عیدنا" نو داسې صورت کې افتراق اولی دی. که د اختلاط صورت نه پیدا کېږي او خلکو ته شک نه واقع کېږي نو هغه اتصال اولی دی. امام مالک رَحِمَهُ اللهُ د شوال شپږ روژي مکروه لیکلي دي. په مؤطا کې فرمایي. (المقات: ۴/۵۴۴).

مَارِئِیتِ احدا من اهل العلم یصومها: یعنی په عوامو کې خو مشهوره ده لیکن ما علماء د دې روژې په نیولو باندې نه دي لیدلي. په حنافو علماؤ کې علامه ابن همام رَحِمَهُ اللهُ د امام ابویوسف او ابو حنیفه رَحِمَهُمَا اللهُ په حواله سره دې لره مکروه لیکلي ده. ملا علي قاري رَحِمَهُ اللهُ فیصله داسې کوي: قالوا یکره لئلا یظن د جوبها. (کذا فی المقات ج ۵۴۵۱۲)

بهر حال د صریح او صحیح احادیثو په موجودوالي کې د شوال د روژو نه انکار کول خو ډیر غټ جرأت دی. چې هغه د هیڅ یو عالم لپاره مناسب نه دی. خو عامو خلکو د دې روژو سره د التزام معامله شروع کړي ده. لکه څنګه چې ملا علي قاري رَحِمَهُ اللهُ عبارت پاس نقل کړی شوی دی. چې یو نادان وایي: نحن الى الآن لم یأت عیدنا. نو داسې خارجي عوارض او خارجي منکراتو د وجې نه شاید امام مالک او ابن همام رَحِمَهُمَا اللهُ دې ته مکروه ویلي دي. نه په سبا په حرمینو شریفینو کې د دې روژو د وړاندې اتمام کېږي لکه څنګه چې په رمضان کې کېږي. دې ته په کتلو سره احنافو فقهاؤ او امام مالک رَحِمَهُ اللهُ اقوال په پوهه کې راځي. بهر حال دا غلو یو خارجي عارضې معامله ده. د صحیح او صریح حدیث حکم په ځای باندې ده. (المقات: ۴/۵۴۵).

د اخترو نه په ورځ او ایام تشریق کې روژې نیول منع دي

<p>﴿۱۳﴾ رَحْبُ أَبِي سَعِيدٍ الْخَدْرِيِّ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ صَوْمِ يَوْمِ بَرْمِ دَ رَوْزِ نِيَوِزْ رَ بِي سَا بِي بِي كَرِي مِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د د رَوْزِ نِيَوِزْ نِيَوِزْ نِيَوِزْ د</p>
<p>الْبُرْمِ وَ النَّبْرِ وَ النَّبْرِ (۱)</p>
<p>وروکې اخترا او دلوي اختر په ورځ نیولونه منع کړي ده</p>
<p>﴿۱۴﴾ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخَدْرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا صَوْمَ فِي يَوْمَيْنِ: ابوسعيد خدري رَوَى عَنْهُ رَاوِي دى چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل نشته دي روژه په دوه ورځو کې</p>
<p>الْفِطْرِ وَ الضَّحَى" (۲)</p>
<p>د وروکې اختر په ورځ او دلوي اختر (خلور) ورځې (یعنې د ذی الحجه لسم تاریخ نه تر ديار لسم تاریخ پورې)</p>
<p>﴿۱۵﴾ وَعَنْ نُبَيْشَةَ الْهَزَلِي قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيَّامُ التَّشْرِيقِ أَيَّامُ أَكْلٍ وَ شَرَبٍ نبیسه هزلی راوی دي وایي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل "ایام تشریق د خوراک، څښاک ورځې</p>
<p>وَ ذِكْرِ اللَّهِ (۳)</p>
<p>دي او د الله یادولو ورځې دي.</p>

توضیح: لوي اختر او وروکې اختر کې الله د مسلمانانو لپاره د میلستا انتظام کړی دی. لهذا د الله د دسترخوان نه د خوراک کولو نه اعراض کول ډیر نامناسب دي. ځکه شریعت دې ورځ کې د روژه نیول نه منع کړي ده.

ایام تشریق: دا د ذوالحجه یولسم، دولسم او ديار لسم تاریخ ته وایي. شرق د لمر رانستلو ته وایي. د عرب خلک د قربانۍ غوښې پوتې پوتې کړي او لمر ته یې د وړوولو لپاره اړوي. دې مناسبت سره د دې

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۲۹/۴، رقم الحديث ۱۹۹۱، ومسلم في صحيحه ۸۰۰/۲ رقم الحديث ۱۶۱۰، وأبو داود في السنن ۸۰۱/۲، رقم الحديث ۲۴۱۷، والترمذي في السنن ۱۴۲/۱ رقم الحديث ۱۷۶، وابن ماجه ۵۴۹/۱ رقم الحديث ۱۷۲۱، وأحمد في المسند ۷۱/۳.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۷۰/۳، رقم الحديث ۱۱۹۷، ومسلم في صحيحه ۲۹۹/۱ رقم الحديث ۱۴۰، وأبو داود في السنن ۸۰۱/۱، رقم الحديث ۱۱۱۷، والترمذي في السنن ۱۴۱/۳ رقم الحديث ۱۷۱، وابن ماجه ۵۴۹/۱ رقم الحديث ۱۷۲۱.

(۳) أخرجه مسلم في صحيحه ۸۰۰/۲ رقم الحديث ۱۴۱، وأبو داود في السنن ۸۰۱/۲، رقم الحديث ۲۴۱۹، والترمذي في السنن ۱۴۲/۳، رقم الحديث ۱۷۳، وابن ماجه ۵۴۸/۱ رقم الحديث ۱۷۲۰.

ورخو نوم ایام تشریق شوی دی. یو روایت کې د "وبعال" الفاظ هم دي. چې د جماع په معنی کې دی. یو روایت کې د و ذکر الله الفاظ دي. چې د هغې نه اشاره کېږي چې مسلمان ته په کار ده چې خپلي ډیري خوشحالی کې هم د الله ذکر نه بی خبره نه وي.

د نفلي روژې د پاره د جمعې د تخصیص حکم

﴿١٦﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَصُومُ أَحَدُكُمْ
ابو هریره <small>رضي الله عنه</small> راوي دی چې نبی کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> فرمایل تاسو کې دې هیشوک روژه نه نیسي په
يَوْمَ الْجُمُعَةِ إِلَّا أَنْ يَصُومَ قَبْلَهُ أَوْ يَصُومَ بَعْدَهُ. (٢)
ورخ د جمعې. خوداسي روژه نیولی شي چې یوه ورځ مخکې یا یوه ورځ وروسته هم روژه ونیسي.
﴿١٧﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تَخْتَصُوا لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ
ابو هریره <small>رضي الله عنه</small> راوي دی چې نبی کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> فرمایل تاسو مه خاص کوي شپه د جمعې د الله
بِقِيَامٍ مِنْ بَيْنِ اللَّيَالِي وَلَا تَخْتَصُوا يَوْمَ الْجُمُعَةِ بِصِيَامٍ مِنْ بَيْنِ الْأَيَّامِ
تعالی د عبادت د پاره په ټولو ورځو کې او همدارنگې مه خاص کوي ورځ د جمعې دروژي نیولو لپاره په
إِلَّا أَنْ يَكُونَ فِي صَوْمِهِ يَصُومُهُ أَحَدُكُمْ. (٢)
ټولو ورځو کې خو که تاسو دروژو په مینځ کې دمخکې نه راروان وي او جمعه راشي (نویا صرف د جمعې
په ورځ روژه نیولو کې څه باک نشته دی).

توضیح: لا تختصوا: یعنی هېڅ یو کس دې د جمعې ورځ د روژي لپاره نه خاص کوي. که د جمعې نه مخکې یا وروسته ورځو کې هم روژه ونیسي. نویا صحیح ده ځکه اوس تخصیص پاتې نشو. شیخ تورپشتي رحمه الله وایي چې شریعت په دوه وجو هاتو باندې د عبادت لپاره د تخصیص کولو نه ممانعت کړی دی. د ممانعت اوله وجه مونږ دا ویلی شو چې نصاراؤ د هفتې ورځ د تعظیم په توګه د عبادت او دروژي لپاره خاص کړي ده. او یهودو د یک شنبې (اتوار) ورځ د عبادت او خاص کرد

(٢) أخرجه البخاري في صحيحه ٢٣٢/٤، رقم الحديث ١٩٨٥، ومسلم في صحيحه ٨٠١/٢ رقم الحديث ١١٤٤-١١٤٧، وأبو داود في السنن ٨٠٥/٢، رقم الحديث: ٢٤٢٠، والترمذي في السنن ١١٩/٣ رقم الحديث: ٧٤٣، وابن ماجه ٥٤٩/١ رقم الحديث: ١٧٢٣، وأحمد في المسند ٤٥٨/٢.

(٢) أخرجه مسلم في صحيحه ٨٠١/٢ رقم الحديث: ١١٤٤-١١٤٨.

روژي لپاره خاص کړي ده. اسلام د جمعې ورځ روژي لپاره د خاص کولو نه منع کړي ده چې د يهودو او نصاراؤ سره مشابهت رانه شي.

د ممانعت دويم وجه مونږ دا ويلي شو چې الله د جمعې ورځ د يو څو عبادتونو لپاره خاص کړي ده او د اونۍ نوري ورځي يې هم د څه خصوصي اعمالو سره خاص کړي دي نو بالکل مناسبه نه وه چې د الله د تخصيص سره يو انسان هم تنگه پيښ شړوع کړي (يعنې د عبادتونو لپاره تخد پيښ فقط د الله حق دی). ملا علی قاري رَحْمَةُ اللَّهِ د کلام نقل کړی دی او د هغې نه وروسته فرمايي چې د يو حکم حکمت ياد مصلحت معلومول د يو بنده کار نه دی. د بنده د شان سره خو دا اعتراف او اعلان دی چې زمونږ هر حکم منل او په هغې باندې عمل کول دي.

ليلة الجمعة: دې حديث کې دې چې د جمعې ورځ د کوم عبادت لپاره مه خاص کوی. دا حديث صريح او صحيح او علی الاعلان اعلان کوي چې جمعې د هېڅ يو نیک کار لپاره مه خاص کوی، د دې ممانعت باوجود هم اهل بدعت د جمعې شپه د عبادت لپاره خاص کوي او د خدای نه نه ويرېږي. نو ځکه اهل بدعتو صلوٰة الرغائب ايجاد کړو او د جمعې تقدس يې د بنسپو لاندې کړو. صلوٰة الرغائب د رجب به اولنی عشره کې اولنی جمعې په شپه کې لوستلی کېږي. چې اهل بدعت يې اهتمام کوي. علامه نووي رَحْمَةُ اللَّهِ شرح مسلم کې ليکي. علماء صلوٰة الرغائب ته بدعت او د مکروه گرځولو لپاره دا حديث د استدلال په توگه وړاندې کړی دی. علماء د دې مونځ بدعت او اختراع او د دې ايجاد کونکو په گمراهۍ باندې مستقل کتابونه ليکلي دي الخ.

د علامه نووي رَحْمَةُ اللَّهِ دې کلام سره د تبليغي جماعت والو سترگې هم پرانستل کيدلو پکار دي چې د جمعې په شپه او سه روزه، چله او گشت په کارونو کې ترد غلو حد پورې تخصيص او تعين کوي.

سوال: دلته سوال پيدا کېږي چې د حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يو روايت دی چې صاحب مشکوٰة په فصل ثانی کې ذکر کړی دی چې حديث نمبر ۲۳ دی. هغې په واضحه توگه د جمعې د روژي د نيولو تخصيص بيان دی "وقلما كان يفطر يوم الجمعة" اوس دې دواړه حديثونو کې تعارض دی. د دې څه جواب دی.

جواب: د دې سوال دوه جوابونه دي. اولنی جواب دا دی چې ائمه احناف فرمايي چې دا پوښتنه په هغه خلکو ده چې د جمعې د تخصيص قائل نه دي. احناف خود جمعې تخصيص مني. ملا علی قاري رَحْمَةُ اللَّهِ مرقات کې د علامه ابن همام رَحْمَةُ اللَّهِ په حوالې سره داسي ليکي "قال ابن الهمام ولا بأس بصوم يوم الجمعة منفرداً عن أبي حنيفة ومحمد رَحْمَةُ اللَّهِ". (مرقات ج ۲ ص ۵۴۸)

ملا علی قاري رَحْمَةُ اللَّهِ هَم لیکي چې دا نهی تنزیهی ده. ملا علی قاري رَحْمَةُ اللَّهِ دا جواب هم کړی دی چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کوم ممانعت کړی دی دا د شفقت او د رحمت په بنیاد دی چې جمعه کې نور عبادتونه مثلاً غسل دی، سعی ده، خطبه او جمعه ده. اوس روژه هم د دې عبادتونو سره ملاؤ کړی شي نو مشقت کې به اخته شی. ملا علی قاري رَحْمَةُ اللَّهِ دا جواب هم کړی دی چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ځکه ممانعت کړی دی چې چرته داسي نه دا خلک د جمعه ې روژه واجب ونه گڼي. (المراقات ص ۵۵۶ ج ۴) ملا علی قاري رَحْمَةُ اللَّهِ د حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روایت ته ترجیح ورکوي او دې د تاویل نه انکار کوي او لیکي چې "بل ظاهرة الاطلاق المؤيد لئذ هبنا انه لا يكره افراد صومه".

دا حنفو علماؤ دا جواب هم کړی دی چې د عبادتونو لپاره د جمعه د تخصیص ممانعت او کراهت په هغه صورت کې دی چې یو کس یو نیک عمل د جمعه لپاره مؤخر کوي. مثلاً صدقه ده، یا یوه روژه ده. د په نورو ورځو کې وزورندوي او جمعه ته یې ورسوي او دا عمل جمعه کې د ډیر ثواب لپاره خاص کړي. دا ځکه منع دی چې دې د عقیدې د خرابیدو خطر دی. شیخ عبدالحق په اشعة اللمعات کې لیکلي دي چې د جمعه د تخصیص د ممانعت وجه داده چې نورو ورځو کې عبادت رخصت نه شي ځکه عبادت خو هر وخت کول پکار دی. فقط ترجمه پورې خاص کول مناسب نه دی. بهر حال نور ائمه د حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روایت کې تاویل کوي او وایي چې دې کې ځان له د جمعه ورځ مراد نه ده بلکې دې سره د نورو ورځو یو ځای کول مراد دي.

په جهادي سفر کې دروژې نیولو لوي ثواب

﴿١٨﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ صَامَ يَوْمًا فِي

ابو سعيد خدري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی وایي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل چا چې روژه ونيوه یو ورځ په

سَبِيلِ اللَّهِ بَعْدَ اللَّهِ وَجْهَهُ

لاره (یعنې د جهاد په وخت کې یاد چې خالص د الله تعالی لپاره) نولري به کري الله به مخ دده (یعنې ذات

عَنِ النَّارِ سَبْعِينَ خَرِيفًا. (١)

دده) د (دوزخ) د اور نه د اویا کال مسافت په قدر لري کړي.

(١) أخرجه البخاري في صحيحه ٤٧/٦، رقم الحديث ٢٨٤٠، ومسلم في صحيحه ٨٠٨/٢ رقم الحديث ١٦٨-١١٥٣.

په اعمالو کې اعتدال اختیارول په کار دی

﴿۱۹﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ قَالَ قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا عَبْدَ اللَّهِ!

عبد الله بن عمرو بن العاص رضی اللہ عنہما یې چې (یو ورځ) نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ماته وویل چې ای عبد الله!

أَلَمْ أَخْبِرْكَ أَنْكَ تَصُومُ النَّهَارَ

آیا ماته دا خبر نه دی را کړې شوی (یعنې داماته معلومه شوی ده) چې ته (هره ورځ) ورځ کې روژې نیسي

و تَقَوْمُ اللَّيْلِ ؟ فَقُلْتُ : بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ .

او (هره شپه) ټوله شپه دا الله عبادت او ذکر او تلاوت کې مشغول یې؟ ما وویل چې آویا رسول الله هم داسې

قَالَ : فَلَا تَفْعَلْ صُمْ وَأَقِظْ

ده نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا داسې مه کوه (بلکې) روژه هم نیسه او بغیر دروژې هم اوسیره، شپه کې

و قُمْ وَ نَمْ فَإِنَّ لِي جَسَدِي عَلَيْكَ حَقًّا

د خدای عبادت هم کوه او اوده کېره هم ځکه ستا د بدن هم تاباندې حق دی (لهذا خپل بدن دیر مشقت او

وَ إِنْ لِي عَيْنِي عَلَيْكَ حَقًّا

ریاضت کې مه اخته کوه چې مریض یا هلاک نه شي) ستا د سترگو هم تاباندې حق دی (ځکه شپه کې لږ

وَ إِنْ لِي زَوْجِي عَلَيْكَ حَقًّا

اوده کېره چې سترگې دي لږ آرام او راحت و مومي) ستا د ښځې تاباندې حق دی (هغې سره شپه او صحبت

وَ إِنْ لِي زَوْجِي عَلَيْكَ حَقًّا

او مباشرت کوه) او ستا د میلمنو هم تاباندې حق دی (لهذا ددوي سره خبرې اتري کوه، ددوي سره خوراک

لَا صَامَ مَنْ صَامَ الدَّهْرَ

څښاک کې شریک کېره) کوم سړی چې همیشه روژه ونیوله، هغې (گویا کې) روژه ونه نیوله (البته) هره

صَوْمٌ ثَلَاثَةٌ أَيَّامٍ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ صَوْمُ الدَّهْرِ كُلِّهِ . صُمْ كُلَّ شَهْرٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ

میاشت کې درې ورځې روژې د همیشه روژو نیول سره برابر دي. لهذا هره میاشت کې درې ورځې (یعنې

وَ اقْرَأْ الْقُرْآنَ فِي كُلِّ شَهْرٍ

ایام بیض یا مطلقاً که هرې درې ورځې وي) روژې نیسه او دغه شان هره میاشت کې قرآن لوله (یعنې یوه

قُلْتُ : إِنِّي أَطِيقُ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ.

مياشت کې يو ځل د قرآن ختم کوه) ما وويل چې زه خوددې نه هم د ډير کولو همت لرم نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ

قَالَ : صُمْ أَفْضَلَ الصَّوْمِ صَوْمَ هَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ : صِيَامُ يَوْمِ

و فرمايل (نوبيا) بهترينه روژه د داود روژه ده هغه نيسه (چې دهغې طريقه داده چې) يوه ورځ روژه نيسه

وَ إِفْطَارُ يَوْمِ . وَ اقْرَأْ فِي كُلِّ سَبْعِ لَيَالٍ مَرَّةً وَلَا تَزِدْ عَلَى ذَلِكَ. (۱)

او بله ورځ يې مه نيسه او اووه شپو کې يو قرآن ختموه او دې کې اضافه مه کوه (يعنې نفل روژې نيول

او د قرآن ختم کولو کې د پاس ذکر شوي شمير او مقدار نه زياتی مه کوه).

توضیح: کله چې حضرت عبد الله ابن عمرو رَضِيَ اللهُ عَنْهُ واده وکړو نو څه لږه موده وروسته دهغې پلار عمرو بن العاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خپلي نگور نه وپوښتل چې زما څوې څنگه دی؟ نگور جواب ورکړو چې ډير ښه او نیک سړی دی. ټوله ورځ روژه نيسي او بيا ټوله شپه تهجد کوي. د دې اشاري سره حضرت عمرو بن العاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پوه شو چې حقوق زوجيت کې څوې خطا کوي. هغه لارو او نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته يې شکايت وکړو چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دهغې څوې پوهه کړي. نو نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حضرت عبد الله بن عمرو رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته و فرمايل چې آیا ماته د دې خبر نشته دی چې ته ټول ورځ روژه نيسي او ټوله شپه تهجد کوي؟ هغې اقرار وکړو. نو نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغې ته د اعتدل اختيارولو لپاره وويل چې د اعتدال لاره اختيار کړه. ځکه په تاباندي ډير حقوق دي. دهغې ادا کول هم ضروري دي. لهذا عبادت کې دومره خطا مه کوه چې عملي ژوند ته نقصان وي او نه دومره غلو او تشدد پکار دی چې د انسان ټوله قوی مفلوج شي. نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د هر هر شي نوم اخستلو سره هغې ته لارښودنه وکړه. (المراقات: ۴/۵۵۲).

يو چارښتيا ويلي دي:

جهاں تک آپ کی تقلید ہے اسی حد تک * سلیقہ بشریت بشر کو ملتا ہے

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۱۷/۴، رقم الحديث ۱۹۷۵، ومسلم في صحيحه ۸۱۲/۲ رقم الحديث ۱۸۲-۱۱۵۹، وأبو داود في السنن ۸۰۹/۲، رقم الحديث: ۲۴۲۷.

الفصل الثانی

د دوشنبې (پیر) او پنجشنبې (جمعرات) دروژو فضیلت

﴿۲۰﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصُومُ الْاِثْنَيْنِ وَالْخَمِيسِ. (۱)

عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا راويه ده وايي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به د پیر او جمعرات په ورځ (نفل) روژه نیوله.

﴿۲۱﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: تَعْرُضُ الْأَعْمَالُ

ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل وړاندې کيږي اعمال (دالله تعالی په دربار

يَوْمَ الْاِثْنَيْنِ وَالْخَمِيسِ فَأَجِبُ أَنْ يُعْرَضَ عَلَيَّ وَ أَنَا صَائِمٌ. (۲)

کې) د پیر او جمعرات په ورځ ځکه زه خوښوم چې زما اعمال وړاندې کيږي نو چې زما روژه وي.

توضیح: فرښتي د انسانانو ورځنې اعمال ليکي او پاس خيځي. بيا د جمعرات او د پير په ورځ الله تعالی په دربار کې هغه عملونه وړاندې کيږي. لهدا دا حديث د هغه حديث سره معارض نه دی چې هغې کې ويل شوي دي چې د انسان ورزني عملونه الله ته وړاندې کيږي.

په هره اسلامي مياشت کې ديار لسم او څوار لسم تاريخ ايام بيض دي

﴿۲۲﴾ وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا أَبَا ذَرٍّ إِذَا صُمْتَ مِنَ الشَّهْرِ

ابو ذر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل ابو ذره! که ته روژې نيول غواړي په مياشت کې

ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فَصُمْ ثَلَاثَ عَشْرَةَ وَأَرْبَعَ عَشْرَةَ وَخَمْسَ عَشْرَةَ. (۳)

درې ورځې نو په ديار لسم، څوار لسم او پنځلسم باندې روژي نيسه.

توضیح: هره مياشت کې د درې نفلي روژو نيولو ډيرې طريقي دي خو بهتره او افضله همدغه ده چې هغه د ايام بيض روژي دي. چې د هغې مصداق د د هرې مياشتې ديار لسم، څوار لسم او پنځلسم تاريخ دی. لکه څنگه چې د بحث لاندې حديث کې د دې تصريح او وضاحت موجود دی. د ايام بيض معنی ده سپينه او رڼا ورځ. هره مياشت په همدغه تاريخونو کې سپوگمۍ پوره شي او ښه روښانه شي. ځکه دې

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۱۲۱/۳، رقم الحديث: ۷۴۵، نسائي ۲۰۲/۴، رقم الحديث: ۲۳۶۱، ابن ماجه ۵۵۳/۱، رقم الحديث: ۱۷۳۹، مسند أحمد ۱۰۶/۶.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۱۲۲/۳، رقم الحديث: ۷۴۷.

(۳) أخرجه الترمذي في السنن ۱۳۴/۳، رقم الحديث: ۷۶۱، والنسائي ۲۲۳/۴، رقم الحديث: ۲۳۲۲.

ته ایام بیض ویل شوي دي. لهذا مسلمان ته په کار ده چې داسه حجاب په توگه د دې ورژر اهتمام وکړي. اهل تصوف او دهغوی په خانقاهي نظام کې دروژو دیر اهتمام کېږي. مدرسو کې طلباء کرام هم دغه روژي نیسي. بانډو کې کورونو کې پنځې ددې دیر اهتمام کوي خود تبلیغی جماعت معتبر خلک عموماً داروژي نه پېژني. ځکه هغوی اعمالو پدې بهیر کړسي نو سول پرې دیر تم شوي

د حرمې پدې ورژر دیر اهتمام

﴿۲۳﴾ رَعَى عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصُومُ مِنْ شَهْرَيْ رَجَبِ

عبدالله ابن مسعود رضى الله عنه راوي دي وايي چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم به روژې نیولې په شروع د هرې

شَهْرٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ وَ قَلَّمَا كَانَ يَفْطِرُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ . وَرَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ إِلَى ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ (۱)

مياشتي کې درې ورځې او دیر کم به داسې و چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم به د جمعې په ورځ روژه نه و.

د مياشتې په ټولو ورځو کې روژه نیول جائز ده

﴿۲۴﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصُومُ مِنَ الشَّهْرِ السَّبْتِ

عائشه رضى الله عنها راويه ده وايي چې: نبی کریم صلی الله علیه و سلم به کله روژې نیولې په مياشت کې د هفتې،

وَ الْأَحَدِ وَ الْاِثْنَيْنِ وَ مِنَ الشَّهْرِ الْآخِرِ الثَّلَاثَاءِ وَ الْأَرْبَعَاءِ وَ الْخَمِيسِ. (۲)

اتوار او د پير او کله به يې روژې نیولې په مياشت کې د منگل، چهارشنبې او جمعرات په ورځ.

﴿۲۵﴾ وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْمُرُنِي أَنْ أَصُومَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ

ام سلمه رضى الله عنها وايي چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم به ماته حکم کولو چې زه نفلي روژې ونيسم درې ورځې

مِنْ كُلِّ شَهْرٍ أَوْ لَهَا الْاِثْنَيْنِ وَ الْخَمِيسِ. (۳)

په هر مياشت کې او د هغې شروع د دوشنبې او د پنجشنبې نه وروسته

توضیح: خميس: پنجشنبې (جمعرات) ته وايي. او دلته لفظ "او" د "او" په معنی کې دی. يعنی که شروع د هرې ورځې نه وي که د دوشنبې د ورځې نه وي يا د پنجشنبې د ورځې نه وي خو په مياشت کې درې روژي نیول په کار دي.

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۱۰۰۰، ۱۰۰۱، ۱۰۰۲، ۱۰۰۳، ۱۰۰۴، ۱۰۰۵، ۱۰۰۶، ۱۰۰۷، ۱۰۰۸، ۱۰۰۹، ۱۰۱۰، ۱۰۱۱، ۱۰۱۲، ۱۰۱۳، ۱۰۱۴، ۱۰۱۵، ۱۰۱۶، ۱۰۱۷، ۱۰۱۸، ۱۰۱۹، ۱۰۲۰، ۱۰۲۱، ۱۰۲۲، ۱۰۲۳، ۱۰۲۴، ۱۰۲۵، ۱۰۲۶، ۱۰۲۷، ۱۰۲۸، ۱۰۲۹، ۱۰۳۰، ۱۰۳۱، ۱۰۳۲، ۱۰۳۳، ۱۰۳۴، ۱۰۳۵، ۱۰۳۶، ۱۰۳۷، ۱۰۳۸، ۱۰۳۹، ۱۰۴۰، ۱۰۴۱، ۱۰۴۲، ۱۰۴۳، ۱۰۴۴، ۱۰۴۵، ۱۰۴۶، ۱۰۴۷، ۱۰۴۸، ۱۰۴۹، ۱۰۵۰، ۱۰۵۱، ۱۰۵۲، ۱۰۵۳، ۱۰۵۴، ۱۰۵۵، ۱۰۵۶، ۱۰۵۷، ۱۰۵۸، ۱۰۵۹، ۱۰۶۰، ۱۰۶۱، ۱۰۶۲، ۱۰۶۳، ۱۰۶۴، ۱۰۶۵، ۱۰۶۶، ۱۰۶۷، ۱۰۶۸، ۱۰۶۹، ۱۰۷۰، ۱۰۷۱، ۱۰۷۲، ۱۰۷۳، ۱۰۷۴، ۱۰۷۵، ۱۰۷۶، ۱۰۷۷، ۱۰۷۸، ۱۰۷۹، ۱۰۸۰، ۱۰۸۱، ۱۰۸۲، ۱۰۸۳، ۱۰۸۴، ۱۰۸۵، ۱۰۸۶، ۱۰۸۷، ۱۰۸۸، ۱۰۸۹، ۱۰۹۰، ۱۰۹۱، ۱۰۹۲، ۱۰۹۳، ۱۰۹۴، ۱۰۹۵، ۱۰۹۶، ۱۰۹۷، ۱۰۹۸، ۱۰۹۹، ۱۱۰۰، ۱۱۰۱، ۱۱۰۲، ۱۱۰۳، ۱۱۰۴، ۱۱۰۵، ۱۱۰۶، ۱۱۰۷، ۱۱۰۸، ۱۱۰۹، ۱۱۱۰، ۱۱۱۱، ۱۱۱۲، ۱۱۱۳، ۱۱۱۴، ۱۱۱۵، ۱۱۱۶، ۱۱۱۷، ۱۱۱۸، ۱۱۱۹، ۱۱۲۰، ۱۱۲۱، ۱۱۲۲، ۱۱۲۳، ۱۱۲۴، ۱۱۲۵، ۱۱۲۶، ۱۱۲۷، ۱۱۲۸، ۱۱۲۹، ۱۱۳۰، ۱۱۳۱، ۱۱۳۲، ۱۱۳۳، ۱۱۳۴، ۱۱۳۵، ۱۱۳۶، ۱۱۳۷، ۱۱۳۸، ۱۱۳۹، ۱۱۴۰، ۱۱۴۱، ۱۱۴۲، ۱۱۴۳، ۱۱۴۴، ۱۱۴۵، ۱۱۴۶، ۱۱۴۷، ۱۱۴۸، ۱۱۴۹، ۱۱۵۰، ۱۱۵۱، ۱۱۵۲، ۱۱۵۳، ۱۱۵۴، ۱۱۵۵، ۱۱۵۶، ۱۱۵۷، ۱۱۵۸، ۱۱۵۹، ۱۱۶۰، ۱۱۶۱، ۱۱۶۲، ۱۱۶۳، ۱۱۶۴، ۱۱۶۵، ۱۱۶۶، ۱۱۶۷، ۱۱۶۸، ۱۱۶۹، ۱۱۷۰، ۱۱۷۱، ۱۱۷۲، ۱۱۷۳، ۱۱۷۴، ۱۱۷۵، ۱۱۷۶، ۱۱۷۷، ۱۱۷۸، ۱۱۷۹، ۱۱۸۰، ۱۱۸۱، ۱۱۸۲، ۱۱۸۳، ۱۱۸۴، ۱۱۸۵، ۱۱۸۶، ۱۱۸۷، ۱۱۸۸، ۱۱۸۹، ۱۱۹۰، ۱۱۹۱، ۱۱۹۲، ۱۱۹۳، ۱۱۹۴، ۱۱۹۵، ۱۱۹۶، ۱۱۹۷، ۱۱۹۸، ۱۱۹۹، ۱۲۰۰، ۱۲۰۱، ۱۲۰۲، ۱۲۰۳، ۱۲۰۴، ۱۲۰۵، ۱۲۰۶، ۱۲۰۷، ۱۲۰۸، ۱۲۰۹، ۱۲۱۰، ۱۲۱۱، ۱۲۱۲، ۱۲۱۳، ۱۲۱۴، ۱۲۱۵، ۱۲۱۶، ۱۲۱۷، ۱۲۱۸، ۱۲۱۹، ۱۲۲۰، ۱۲۲۱، ۱۲۲۲، ۱۲۲۳، ۱۲۲۴، ۱۲۲۵، ۱۲۲۶، ۱۲۲۷، ۱۲۲۸، ۱۲۲۹، ۱۲۳۰، ۱۲۳۱، ۱۲۳۲، ۱۲۳۳، ۱۲۳۴، ۱۲۳۵، ۱۲۳۶، ۱۲۳۷، ۱۲۳۸، ۱۲۳۹، ۱۲۴۰، ۱۲۴۱، ۱۲۴۲، ۱۲۴۳، ۱۲۴۴، ۱۲۴۵، ۱۲۴۶، ۱۲۴۷، ۱۲۴۸، ۱۲۴۹، ۱۲۵۰، ۱۲۵۱، ۱۲۵۲، ۱۲۵۳، ۱۲۵۴، ۱۲۵۵، ۱۲۵۶، ۱۲۵۷، ۱۲۵۸، ۱۲۵۹، ۱۲۶۰، ۱۲۶۱، ۱۲۶۲، ۱۲۶۳، ۱۲۶۴، ۱۲۶۵، ۱۲۶۶، ۱۲۶۷، ۱۲۶۸، ۱۲۶۹، ۱۲۷۰، ۱۲۷۱، ۱۲۷۲، ۱۲۷۳، ۱۲۷۴، ۱۲۷۵، ۱۲۷۶، ۱۲۷۷، ۱۲۷۸، ۱۲۷۹، ۱۲۸۰، ۱۲۸۱، ۱۲۸۲، ۱۲۸۳، ۱۲۸۴، ۱۲۸۵، ۱۲۸۶، ۱۲۸۷، ۱۲۸۸، ۱۲۸۹، ۱۲۹۰، ۱۲۹۱، ۱۲۹۲، ۱۲۹۳، ۱۲۹۴، ۱۲۹۵، ۱۲۹۶، ۱۲۹۷، ۱۲۹۸، ۱۲۹۹، ۱۳۰۰، ۱۳۰۱، ۱۳۰۲، ۱۳۰۳، ۱۳۰۴، ۱۳۰۵، ۱۳۰۶، ۱۳۰۷، ۱۳۰۸، ۱۳۰۹، ۱۳۱۰، ۱۳۱۱، ۱۳۱۲، ۱۳۱۳، ۱۳۱۴، ۱۳۱۵، ۱۳۱۶، ۱۳۱۷، ۱۳۱۸، ۱۳۱۹، ۱۳۲۰، ۱۳۲۱، ۱۳۲۲، ۱۳۲۳، ۱۳۲۴، ۱۳۲۵، ۱۳۲۶، ۱۳۲۷، ۱۳۲۸، ۱۳۲۹، ۱۳۳۰، ۱۳۳۱، ۱۳۳۲، ۱۳۳۳، ۱۳۳۴، ۱۳۳۵، ۱۳۳۶، ۱۳۳۷، ۱۳۳۸، ۱۳۳۹، ۱۳۴۰، ۱۳۴۱، ۱۳۴۲، ۱۳۴۳، ۱۳۴۴، ۱۳۴۵، ۱۳۴۶، ۱۳۴۷، ۱۳۴۸، ۱۳۴۹، ۱۳۵۰، ۱۳۵۱، ۱۳۵۲، ۱۳۵۳، ۱۳۵۴، ۱۳۵۵، ۱۳۵۶، ۱۳۵۷، ۱۳۵۸، ۱۳۵۹، ۱۳۶۰، ۱۳۶۱، ۱۳۶۲، ۱۳۶۳، ۱۳۶۴، ۱۳۶۵، ۱۳۶۶، ۱۳۶۷، ۱۳۶۸، ۱۳۶۹، ۱۳۷۰، ۱۳۷۱، ۱۳۷۲، ۱۳۷۳، ۱۳۷۴، ۱۳۷۵، ۱۳۷۶، ۱۳۷۷، ۱۳۷۸، ۱۳۷۹، ۱۳۸۰، ۱۳۸۱، ۱۳۸۲، ۱۳۸۳، ۱۳۸۴، ۱۳۸۵، ۱۳۸۶، ۱۳۸۷، ۱۳۸۸، ۱۳۸۹، ۱۳۹۰، ۱۳۹۱، ۱۳۹۲، ۱۳۹۳، ۱۳۹۴، ۱۳۹۵، ۱۳۹۶، ۱۳۹۷، ۱۳۹۸، ۱۳۹۹، ۱۴۰۰، ۱۴۰۱، ۱۴۰۲، ۱۴۰۳، ۱۴۰۴، ۱۴۰۵، ۱۴۰۶، ۱۴۰۷، ۱۴۰۸، ۱۴۰۹، ۱۴۱۰، ۱۴۱۱، ۱۴۱۲، ۱۴۱۳، ۱۴۱۴، ۱۴۱۵، ۱۴۱۶، ۱۴۱۷، ۱۴۱۸، ۱۴۱۹، ۱۴۲۰، ۱۴۲۱، ۱۴۲۲، ۱۴۲۳، ۱۴۲۴، ۱۴۲۵، ۱۴۲۶، ۱۴۲۷، ۱۴۲۸، ۱۴۲۹، ۱۴۳۰، ۱۴۳۱، ۱۴۳۲، ۱۴۳۳، ۱۴۳۴، ۱۴۳۵، ۱۴۳۶، ۱۴۳۷، ۱۴۳۸، ۱۴۳۹، ۱۴۴۰، ۱۴۴۱، ۱۴۴۲، ۱۴۴۳، ۱۴۴۴، ۱۴۴۵، ۱۴۴۶، ۱۴۴۷، ۱۴۴۸، ۱۴۴۹، ۱۴۵۰، ۱۴۵۱، ۱۴۵۲، ۱۴۵۳، ۱۴۵۴، ۱۴۵۵، ۱۴۵۶، ۱۴۵۷، ۱۴۵۸، ۱۴۵۹، ۱۴۶۰، ۱۴۶۱، ۱۴۶۲، ۱۴۶۳، ۱۴۶۴، ۱۴۶۵، ۱۴۶۶، ۱۴۶۷، ۱۴۶۸، ۱۴۶۹، ۱۴۷۰، ۱۴۷۱، ۱۴۷۲، ۱۴۷۳، ۱۴۷۴، ۱۴۷۵، ۱۴۷۶، ۱۴۷۷، ۱۴۷۸، ۱۴۷۹، ۱۴۸۰، ۱۴۸۱، ۱۴۸۲، ۱۴۸۳، ۱۴۸۴، ۱۴۸۵، ۱۴۸۶، ۱۴۸۷، ۱۴۸۸، ۱۴۸۹، ۱۴۹۰، ۱۴۹۱، ۱۴۹۲، ۱۴۹۳، ۱۴۹۴، ۱۴۹۵، ۱۴۹۶، ۱۴۹۷، ۱۴۹۸، ۱۴۹۹، ۱۵۰۰، ۱۵۰۱، ۱۵۰۲، ۱۵۰۳، ۱۵۰۴، ۱۵۰۵، ۱۵۰۶، ۱۵۰۷، ۱۵۰۸، ۱۵۰۹، ۱۵۱۰، ۱۵۱۱، ۱۵۱۲، ۱۵۱۳، ۱۵۱۴، ۱۵۱۵، ۱۵۱۶، ۱۵۱۷، ۱۵۱۸، ۱۵۱۹، ۱۵۲۰، ۱۵۲۱، ۱۵۲۲، ۱۵۲۳، ۱۵۲۴، ۱۵۲۵، ۱۵۲۶، ۱۵۲۷، ۱۵۲۸، ۱۵۲۹، ۱۵۳۰، ۱۵۳۱، ۱۵۳۲، ۱۵۳۳، ۱۵۳۴، ۱۵۳۵، ۱۵۳۶، ۱۵۳۷، ۱۵۳۸، ۱۵۳۹، ۱۵۴۰، ۱۵۴۱، ۱۵۴۲، ۱۵۴۳، ۱۵۴۴، ۱۵۴۵، ۱۵۴۶، ۱۵۴۷، ۱۵۴۸، ۱۵۴۹، ۱۵۵۰، ۱۵۵۱، ۱۵۵۲، ۱۵۵۳، ۱۵۵۴، ۱۵۵۵، ۱۵۵۶، ۱۵۵۷، ۱۵۵۸، ۱۵۵۹، ۱۵۶۰، ۱۵۶۱، ۱۵۶۲، ۱۵۶۳، ۱۵۶۴، ۱۵۶۵، ۱۵۶۶، ۱۵۶۷، ۱۵۶۸، ۱۵۶۹، ۱۵۷۰، ۱۵۷۱، ۱۵۷۲، ۱۵۷۳، ۱۵۷۴، ۱۵۷۵، ۱۵۷۶، ۱۵۷۷، ۱۵۷۸، ۱۵۷۹، ۱۵۸۰، ۱۵۸۱، ۱۵۸۲، ۱۵۸۳، ۱۵۸۴، ۱۵۸۵، ۱۵۸۶، ۱۵۸۷، ۱۵۸۸، ۱۵۸۹، ۱۵۹۰، ۱۵۹۱، ۱۵۹۲، ۱۵۹۳، ۱۵۹۴، ۱۵۹۵، ۱۵۹۶، ۱۵۹۷، ۱۵۹۸، ۱۵۹۹، ۱۶۰۰، ۱۶۰۱، ۱۶۰۲، ۱۶۰۳، ۱۶۰۴، ۱۶۰۵، ۱۶۰۶، ۱۶۰۷، ۱۶۰۸، ۱۶۰۹، ۱۶۱۰، ۱۶۱۱، ۱۶۱۲، ۱۶۱۳، ۱۶۱۴، ۱۶۱۵، ۱۶۱۶، ۱۶۱۷، ۱۶۱۸، ۱۶۱۹، ۱۶۲۰، ۱۶۲۱، ۱۶۲۲، ۱۶۲۳، ۱۶۲۴، ۱۶۲۵، ۱۶۲۶، ۱۶۲۷، ۱۶۲۸، ۱۶۲۹، ۱۶۳۰، ۱۶۳۱، ۱۶۳۲، ۱۶۳۳، ۱۶۳۴، ۱۶۳۵، ۱۶۳۶، ۱۶۳۷، ۱۶۳۸، ۱۶۳۹، ۱۶۴۰، ۱۶۴۱، ۱۶۴۲، ۱۶۴۳، ۱۶۴۴، ۱۶۴۵، ۱۶۴۶، ۱۶۴۷، ۱۶۴۸، ۱۶۴۹، ۱۶۵۰، ۱۶۵۱، ۱۶۵۲، ۱۶۵۳، ۱۶۵۴، ۱۶۵۵، ۱۶۵۶، ۱۶۵۷، ۱۶۵۸، ۱۶۵۹، ۱۶۶۰، ۱۶۶۱، ۱۶۶۲، ۱۶۶۳، ۱۶۶۴، ۱۶۶۵، ۱۶۶۶، ۱۶۶۷، ۱۶۶۸، ۱۶۶۹، ۱۶۷۰، ۱۶۷۱، ۱۶۷۲، ۱۶۷۳، ۱۶۷۴، ۱۶۷۵، ۱۶۷۶، ۱۶۷۷، ۱۶۷۸، ۱۶۷۹، ۱۶۸۰، ۱۶۸۱، ۱۶۸۲، ۱۶۸۳، ۱۶۸۴، ۱۶۸۵، ۱۶۸۶، ۱۶۸۷، ۱۶۸۸، ۱۶۸۹، ۱۶۹۰، ۱۶۹۱، ۱۶۹۲، ۱۶۹۳، ۱۶۹۴، ۱۶۹۵، ۱۶۹۶، ۱۶۹۷، ۱۶۹۸، ۱۶۹۹، ۱۷۰۰، ۱۷۰۱، ۱۷۰۲، ۱۷۰۳، ۱۷۰۴، ۱۷۰۵، ۱۷۰۶، ۱۷۰۷، ۱۷۰۸، ۱۷۰۹، ۱۷۱۰، ۱۷۱۱، ۱۷۱۲، ۱۷۱۳، ۱۷۱۴، ۱۷۱۵، ۱۷۱۶، ۱۷۱۷، ۱۷۱۸، ۱۷۱۹، ۱۷۲۰، ۱۷۲۱، ۱۷۲۲، ۱۷۲۳، ۱۷۲۴، ۱۷۲۵، ۱۷۲۶، ۱۷۲۷، ۱۷۲۸، ۱۷۲۹، ۱۷۳۰، ۱۷۳۱، ۱۷۳۲، ۱۷۳۳، ۱۷۳۴، ۱۷۳۵، ۱۷۳۶، ۱۷۳۷، ۱۷۳۸، ۱۷۳۹، ۱۷۴۰، ۱۷۴۱، ۱۷۴۲، ۱۷۴۳، ۱۷۴۴، ۱۷۴۵، ۱۷۴۶، ۱۷۴۷، ۱۷۴۸، ۱۷۴۹، ۱۷۵۰، ۱۷۵۱، ۱۷۵۲، ۱۷۵۳، ۱۷۵۴، ۱۷۵۵، ۱۷۵۶، ۱۷۵۷، ۱۷۵۸، ۱۷۵۹، ۱۷۶۰، ۱۷۶۱، ۱۷۶۲، ۱۷۶۳، ۱۷۶۴، ۱۷۶۵، ۱۷۶۶، ۱۷۶۷، ۱۷۶۸، ۱۷۶۹، ۱۷۷۰، ۱۷۷۱، ۱۷۷۲، ۱۷۷۳، ۱۷۷۴، ۱۷۷۵، ۱۷۷۶، ۱۷۷۷، ۱۷۷۸، ۱۷۷۹، ۱۷۸۰، ۱۷۸۱، ۱۷۸۲، ۱۷۸۳، ۱۷۸۴، ۱۷۸۵، ۱۷۸۶، ۱۷۸۷، ۱۷۸۸، ۱۷۸۹، ۱۷۹۰، ۱۷۹۱، ۱۷۹۲، ۱۷۹۳، ۱۷۹۴، ۱۷۹۵، ۱۷۹۶، ۱۷۹۷، ۱۷۹۸، ۱۷۹۹، ۱۸۰۰، ۱۸۰۱، ۱۸۰۲، ۱۸۰۳، ۱۸۰۴، ۱۸۰۵، ۱۸۰۶، ۱۸۰۷، ۱۸۰۸، ۱۸۰۹، ۱۸۱۰، ۱۸۱۱، ۱۸۱۲، ۱۸۱۳، ۱۸۱۴، ۱۸۱۵، ۱۸۱۶، ۱۸۱۷، ۱۸۱۸، ۱۸۱۹، ۱۸۲۰، ۱۸۲۱، ۱۸۲۲، ۱۸۲۳، ۱۸۲۴، ۱۸۲۵، ۱۸۲۶، ۱۸۲۷، ۱۸۲۸، ۱۸۲۹، ۱۸۳۰، ۱۸۳۱، ۱۸۳۲، ۱۸۳۳، ۱۸۳۴، ۱۸۳۵، ۱۸۳۶، ۱۸۳۷، ۱۸۳۸، ۱۸۳۹، ۱۸۴۰، ۱۸۴۱، ۱۸۴۲، ۱۸۴۳، ۱۸۴۴، ۱۸۴۵، ۱۸۴۶، ۱۸۴۷، ۱۸۴۸، ۱۸۴۹، ۱۸۵۰، ۱۸۵۱، ۱۸۵۲، ۱۸۵۳، ۱۸۵۴، ۱۸۵۵، ۱۸۵۶، ۱۸۵۷، ۱۸۵۸، ۱۸۵۹، ۱۸۶۰، ۱۸۶۱، ۱۸۶۲، ۱۸۶۳، ۱۸۶۴، ۱۸۶۵، ۱۸۶۶، ۱۸۶۷، ۱۸۶۸، ۱۸۶۹، ۱۸۷۰، ۱۸۷۱، ۱۸۷۲، ۱۸۷۳، ۱۸۷۴، ۱۸۷۵، ۱۸۷۶، ۱۸۷۷، ۱۸۷۸، ۱۸۷۹، ۱۸۸۰، ۱۸۸۱، ۱۸۸۲، ۱۸۸۳، ۱۸۸۴، ۱۸۸۵، ۱۸۸۶، ۱۸۸۷، ۱۸۸۸، ۱۸۸۹، ۱۸۹۰، ۱۸۹۱، ۱۸۹۲، ۱۸۹۳، ۱۸۹۴، ۱۸۹۵، ۱۸۹۶، ۱۸۹۷، ۱۸۹۸، ۱۸۹۹، ۱۹۰۰، ۱۹۰۱، ۱۹۰۲، ۱۹۰۳، ۱۹۰۴، ۱۹۰۵، ۱۹۰۶، ۱۹۰۷، ۱۹۰۸، ۱۹۰۹، ۱۹۱۰، ۱۹۱۱، ۱۹۱۲، ۱۹۱۳، ۱۹۱۴، ۱۹۱۵، ۱۹۱۶، ۱۹۱۷، ۱۹۱۸، ۱۹۱۹، ۱۹۲۰، ۱۹۲۱، ۱۹۲۲، ۱۹۲۳، ۱۹۲۴، ۱۹۲۵، ۱۹۲۶، ۱۹۲۷، ۱۹۲۸، ۱۹۲۹، ۱۹۳۰، ۱۹۳۱، ۱۹۳۲، ۱۹۳۳، ۱۹۳۴، ۱۹۳۵، ۱۹۳۶، ۱۹۳۷، ۱۹۳۸، ۱۹۳۹، ۱۹۴۰، ۱۹۴۱، ۱۹۴۲، ۱۹۴۳، ۱۹۴۴، ۱۹۴۵، ۱۹۴۶، ۱۹۴۷، ۱۹۴۸، ۱۹۴۹، ۱۹۵۰، ۱۹۵۱، ۱۹۵۲، ۱۹۵۳، ۱۹۵۴، ۱۹۵۵، ۱۹۵۶، ۱۹۵۷، ۱۹۵۸، ۱۹۵۹، ۱۹۶۰، ۱۹۶۱، ۱۹۶۲، ۱۹۶۳، ۱۹۶۴، ۱۹۶۵، ۱۹۶۶، ۱۹۶۷، ۱۹۶۸، ۱۹۶۹، ۱۹۷۰، ۱۹۷۱، ۱۹۷۲، ۱۹۷۳، ۱۹۷۴، ۱۹۷۵، ۱۹۷۶، ۱۹۷۷، ۱۹۷۸، ۱۹۷۹، ۱۹۸۰، ۱۹۸۱، ۱۹۸۲، ۱۹۸۳، ۱۹۸۴، ۱۹۸۵، ۱۹۸۶، ۱۹۸۷، ۱۹۸۸، ۱۹۸۹، ۱۹۹۰، ۱۹۹۱، ۱۹۹۲، ۱۹۹۳، ۱۹۹۴، ۱۹۹۵، ۱۹۹۶، ۱۹۹۷، ۱۹۹۸، ۱۹۹۹، ۲۰۰۰، ۲۰۰۱، ۲۰۰۲، ۲۰۰۳، ۲۰۰۴، ۲۰۰۵، ۲۰۰۶، ۲۰۰۷، ۲۰۰۸، ۲۰۰۹، ۲۰۱۰، ۲۰۱۱، ۲۰۱۲، ۲۰۱۳، ۲۰۱۴، ۲۰۱۵، ۲۰۱۶، ۲۰۱۷، ۲۰۱۸، ۲۰۱۹، ۲۰۲۰، ۲۰۲۱، ۲۰۲۲، ۲۰۲۳، ۲۰۲۴، ۲۰۲۵، ۲۰۲۶، ۲۰۲۷، ۲۰۲۸، ۲۰۲۹، ۲۰۳۰، ۲۰۳۱، ۲۰۳۲، ۲۰۳۳، ۲۰۳۴، ۲۰۳۵، ۲۰۳۶، ۲۰۳۷، ۲۰۳۸، ۲۰۳۹، ۲۰۴۰، ۲۰۴۱، ۲۰۴۲، ۲۰۴۳، ۲۰۴۴، ۲۰۴۵، ۲۰۴۶، ۲۰۴۷، ۲۰۴۸، ۲۰۴۹، ۲۰۵۰، ۲۰۵۱، ۲۰۵۲، ۲۰۵۳، ۲۰۵۴، ۲۰۵۵، ۲۰۵۶، ۲۰۵۷، ۲۰۵۸، ۲۰۵۹، ۲۰۶۰، ۲۰۶۱، ۲۰۶۲، ۲۰۶۳، ۲۰۶۴، ۲۰۶۵، ۲۰۶۶، ۲۰۶۷، ۲۰۶۸، ۲۰۶۹، ۲۰۷۰، ۲۰۷۱، ۲۰۷۲، ۲۰۷۳، ۲۰۷۴، ۲۰۷۵، ۲۰۷۶، ۲۰۷۷، ۲۰۷۸، ۲۰۷۹، ۲۰۸۰، ۲۰۸۱، ۲۰۸۲، ۲۰۸۳، ۲۰۸۴، ۲۰۸۵، ۲۰۸۶، ۲۰۸۷، ۲۰۸۸، ۲۰۸۹، ۲

دویرې صیام الدهر نیول جائز دی

﴿۲۶﴾ وَعَنْ مُسْلِمٍ الْقُرَشِيِّ قَالَ سَأَلْتُ أَوْسَيْلَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ صِيَامِ الدَّهْرِ

مسلم قرشي روایت کړې چې اوسوس وکړو پایا یو بل کس د نبی کریم صلی الله علیه وسلم څخه ددې په اړه روایت وکړو.

نَقَالَ : إِنْ أَهْلَكَ عَلَيْكَ حَقًّا صُمْ رَمَضَانَ

که تاسو کې نو نوبې څخه تاسو ته د حق د اهل و د عيال د حق دی نو څو کدر وړې ونیسئ په رمضان

وَالَّذِي يَلِيهِ وَكُلَّ أَرْبَعَاءَ وَخَيْبِينَ

کې راپه هڅه ورشو کې چې رمضان پسې متصل دی په دې د اتم شپږو وړې (زیات نه زیات) هره چهارشنبه

فَادًّا أَنْتَ قَدْ صُمْتَ الدَّهْرَ كُلَّهُ. (۱)

او پنجشنبه روژه نیسه که تا دا روژې ونیولې نو پوهه شه چې همیشه دې روژې ونیولې.

په عرفات کې په ورځ روژه نیول مکروه ده

﴿۲۷﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: نَهَى عَنْ صَوْمِ يَوْمِ عَرَفَةَ بِعَرَفَةَ. (۲)

بوهریره روایت کړې چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم عرفات کې د عرفې په ورځ دروژې نیولو نه منع کړې ده.

وضیح: میدان عرفات کې حاجیان راجع کېږي. هغه ورځ باندي ډیر په محنت او مشقت سره الله ته زاري

و فریاد کول، دعا کول د الله ذکر کول او تلبیه کې مشغولیدل الله ته ډیر محبوب دي. لهذا که په دې

ورځ حاجي روژه ونیسي نو اعمالو ته به یې نقصان ورسېږي. حاجي به کمزوری شي او الله ته د خپل

نالت فریاد او زاري نه شي کولی. نو ځکه د حاجیانو لپاره په دې ورځ روژه نیول مکروه تنزیهي ده. د

حاجیانو نه بهیرد نورو خلکو لپاره عرفې په ورځ روژه نیولو کې ډیر ثواب دی. دې کې ناراستي کول په

یواځې د هفتې په ورځ روژه مه نیسي

﴿۲۸﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بَسْرٍ عَنْ أُخْتِهِ الصَّبَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

سئل الله بن بسر روایت کړې چې خور اصماء روایت کړې چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایلي:

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۸۱۲/۲، رقم الحديث ۱۱۳۰، والترمذي في السنن ۱۲۲۳، رقم الحديث ۷۴۸.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۱۱۳۰، رقم الحديث ۱۱۳۰.

لَا تَصُومُوا يَوْمَ السَّبْتِ إِلَّا فِيمَا افْتُرِضَ عَلَيْكُمْ فَإِنْ

تاسویواخی دهفتی دورخی روژه منیسی مگرداچی په دغه ورخ روژه نیول ضروری وی لهذا که په تاسو

لَمْ يَجِدْ أَحَدَكُمْ إِلَّا لِحَاءً عِنْبَةً أَوْ عُوْدًا شَجَرَةً فَلْيَبْضُغْهُ (۱)

کې یو سری دانگورد بوتې پوتکې یا داو نی د لرگې نه غیره هیخ بیا نه مومی نو هم هغه دې وچوپي.

توضیح: ددې نه مخکې روایت نمبر ۲۴ نه معلومه شوه چې دهفتې په ورخ روژه منع نه ده. بلکې راروان حدیث نمبر ۲۲ کې خود روژي د نیولو حکم دی چې د یهودو مخالفت وشي. خودلته دې حدیث کې د ممانعت ذکر دی. چې په ظاهره تعارض دی. ددې جواب دادی چې دانهی او کراهت مکروه تنزیهی باندې محمول دی چې حقیقت کې د اولی او غیر اولی خبره ده. یعنی دهفتې په ورخ روژه خلاف اولی ده. که شوک روژه ونیسی نو جائز ده. دویم جواب دادی چې داممانعت ځکه دی چې روژه نیولو سره د دې ورخی د تعظیم احتمال دی. ځکه دا د یهودو و عبادت ورخ ده. یهود اگر که دې کې عبادت کې نه کوي بلکې اختر په کې لمانځي. خو بیا هم ممانعت ځکه دی چې روژه نیول سره د دې ورخی د تعظیم احتمال دی او دا احتمال د نبی کریم ﷺ په روژه کې نه و نو روژه نیول د نبی کریم ﷺ خصوصیت و او نه نیول د امت خصوصیت دی. (المقات: ۴/۵۵۹).

الاحاء: د بوتې پوستکی ته لحاء وایي. چې چهال هم ورته وایي.

عنبه: دانگور بوتې مراد دی.

عود: د لرگې په معنی دی. (المقات: ۴/۵۵۹).

﴿۲۹﴾ وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ صَامَ يَوْمًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ

ابو امامه راجعاً لله عنده راوي دی چې نبی کریم ﷺ وفرمايل چا چې روژه ونيوله يوه ورخ په لاره د الله

جَعَلَ اللَّهُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّارِ خَنْدَقًا كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ. (۲)

کې الله بده اوده (دوزخ) په مینځ کې یوه کنده راوولي چې د آسمان او د زمکې د مسافت به برابر وي.

توضیح: د فی سبیل الله لفظ د حج لپاره ویل کیدی شي. د علم سفر باندې هم د دې اطلاق کیدی شي خو دلته اولني مصداق جهاد دی "ای فی سبیل الجهاد". (المقات: ۴/۵۶۰).

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۱۸۰۵/۲، رقم الحديث: ۲۴۲۱، والترمذي في السنن ۱۲۰/۳ رقم الحديث: ۷۳۳.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۱۴۳/۴ رقم الحديث: ۱۶۲۴.

کم تکلیف او ډیر عبادت

﴿۳۰﴾ وَعَنْ عَامِرِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْغَنِيمَةُ الْبَارِدَةُ

عامر ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرماییل یخ غنیمت (یعنی دمخت او

الْصَّوْمُ فِي الشِّتَاءِ . وَ قَالَ : هَذَا حَدِيثٌ مُرْسَلٌ

مشقت ثواب گهیل) د گرمی روژي نیول دي. امام ترمذی رَحِمَهُ اللهُ وایي چې دا حدیث مرسل دی (حکمه د

وَ ذَكَرَ حَدِيثٌ

د ځينو حضراتو په نزد عامر ابن مسعود رَحِمَهُ اللهُ صحابي نه بلکي تابعی دی) او ذکر شوي دي حدیث د

أَبِي هُرَيْرَةَ: مَا مِنْ أَيَّامٍ أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ فِي بَابِ الْأَضْحِيَّةِ. (۱)

ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ما من ايام احب الى الله د قرباني په باب کې.

توضیح: غنیمت بارده نه مراد همدغه دی چې محنت لږ او ثواب ډیر ځکه یخنی. کې تنده لږه وي نوروژه په

آسانی سره نیول کيږي ورځي هم وړي وي نو کم تکلیفه او ډیر ثواب لرونکي روژه ده (المراقات ۴/۵۶۱)

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

د عاشورې دورځې دروژې پس منظر

﴿۳۱﴾ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدِمَ الْمَدِينَةَ فَوَجَدَ الْيَهُودَ

ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چې (کله) مدیني ته راغلو نو نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

صِيَامًا يَوْمَ عَاشُورَاءَ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا هَذَا الْيَوْمُ الَّذِي

ولیدل چې یهود د عاشورې روژه نیولي ده نبي عَلَيْهِ السَّلَام د دوی نه تپوس وکړو چې د دې ورځې څه خصوصیت

تَصُومُونَهُ ؟ فَقَالُوا : هَذَا يَوْمٌ عَظِيمٌ : أَنْجَى اللَّهُ فِيهِ

دی چې تاسو روژه نیسی؟ یهود وویل چې دا ډیره عظیمه ورځ ده دې ورځ باندي الله خلاصي وړکړې ؤ

مُوسَى وَ قَوْمَهُ وَ غَرَّقَ فِرْعَوْنَ وَ قَوْمَهُ فَصَامَهُ مُوسَى شُكْرًا

موسی عَلَيْهِ السَّلَام او د هغه قوم ته او فرعون او دده قوم یې ډوب کړی ؤ نو روژه و نیوله په دې ورځ موسی

فَتَحْنُ نَصُومَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :

عَلَيْهِ السَّلَامُ د شکر ادا کولو په طور ځکه مونږ هم روژه نيسونږي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل ستاسو مقابل

فَتَحْنُ أَحَقُّ وَأَوْلَى بِمُوسَى مِنْكُمْ

کې مونږ موسی عَلَيْهِ السَّلَامُ ته ډیر نږدې او (دهغوی د طرف نه د شکر ادا کولو په طور دروژي نیولو) ډیر حقدار

فَصَامَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ (۱)

یو. نو نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ د عاشوري روژه خپله هم و نیوله او نورو ته یې هم د نیولو حکم وکړو.

د یهودو او نصارو مخالفت

﴿۳۲﴾ وَعَنْ أَمْرِ سَلْمَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصُومُ يَوْمَ السَّبْتِ وَيَوْمَ الْأَحَدِ

ام سلمه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وايي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به روژه نیوله د هفتې په ورځ او د اتوار په ورځ د نورو

أَكْثَرَ مَا يَصُومُ مِنَ الْأَيَّامِ وَ يَقُولُ : إِنَّهُمَا يَوْمَا عِيدٍ لِلْمُشْرِكِينَ

ورځو په نسبت ډیره روژه نیوله او فرمايل به یې چې دادواړه ورځې د مشرکانو لپاره اختږدی (چې هغوی

فَأَنَا أَحَبُّ أَنْ أَخَالَفَهُمْ (۲)

په کې روژه نه نیسي). له دازه دا خوښم چې (دې ورځو کې روژه ونيسم او) د هغوی مخالفت وکړم.

توضیح: سوال دادی چې ددې نه مخکې حدیث نمبر ۲۸ کې په واضح توګه د هفتې په ورځ د روژي نیولو ممانعت دی نو دلته حدیث کې اجازت ولې دی؟ ددې جواب دادی چې د حدیث نمبر ۸ تعلق د امت سره دی او دلته د جواز تعلق د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ذات سره دی. هلته د امت خصوصیت دی او دلته د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خصوصیت دی.

للمشركين: يهودو ته ځکه مشرک وويل شو چې هغوی حضرت عزير عَلَيْهِ السَّلَامُ د الله ځوی وګڼلو او عيسايانو ته ځکه مشرک وويل شو چې هغوی حضرت عيسى عَلَيْهِ السَّلَامُ د الله ځوی وګرځولو.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۴۴۱/۱، رقم الحديث ۲۰۰۴، ومسلم في صحيحه ۷۹۵/۲ رقم الحديث ۱۲۷-۱۱۳۰. وأبو داود في السنن ۸۱۸، رقم الحديث: ۲۴۴۱، وأحمد في المسند ۳۵۹/۲.

(۲) أخرجه أحمد في المسند ۳۲۴/۶.

در رمضان نه مخکې د عاشورې دروژو تاکیدو

﴿۳۳﴾ وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْمُرُ بِصِيَامِ يَوْمِ عَاشُورَاءَ
جابر ابن سمر رضی اللہ عنہو ایی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم مخکې مونږ ته د عاشورې دروژې د نیولو حکم کولو
وَ يَحْتَنَّا عَلَيْهِ وَ يَتَعَاهَدُنَا عِنْدَهُ
کولو او تر غیب به یې را کولو او د هغه ورځ دراتلو وخت کې به یې زموږ خبر اخستلو (یعنې د عاشورې ورځ
فَلَمَّا فُرِضَ رَمَضَانَ
به چې رانزدې شوه نو د دې روژې د نیولو نصیحت به یې کولو) خو کله چې درمضان روژې فرض شوي نو نبی
لَمْ يَأْمُرْنَا وَ لَمْ يَنْهَنَا عَنْهُ وَ لَمْ يَتَعَاهَدُنَا عِنْدَهُ. (۱)
عليه السلام مونږ ته نه امر وکړو او نه یې منع کړو دروژې نیولو نه او نه یې د دې راتلو وخت کې زموږ خبر اخستو
﴿۳۴﴾ وَ عَنْ حَفْصَةَ قَالَتْ: أَرْبَعٌ لَمْ يَكُنْ يَدْعُهُنَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
حفصه رضی اللہ عنہا وایي چې څلور شيان داسې دي چې هغه به نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه پرېخودل (ځکه
صِيَامُ عَاشُورَاءَ وَ الْعَشْرِ
سنت مؤکده دي) اول د یوم عاشورې روژې دویم د عشره ذوالحجه (یعنې د ذی الحجه د ابتدايي نهه ورځو)
وَ ثَلَاثَةٌ أَيَّامٍ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ وَ رَكْعَتَانِ قَبْلَ الْفَجْرِ. (۲)
روژې، دریم هره میاشت کې درې روژې، څلورم د سحر نه مخکې دوه رکعتې (د فجر دوه سنت رکعتې).

د ایام بیض روژې

﴿۳۵﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يُفِطِرُ أَيَّامَ الْبَيْضِ فِي
ابن عباس رضی اللہ عنہ وایي چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په غیر دروژې نه پاتې کیدو په ایام بیض کې نه په
حَضْرٍ وَلَا فِي سَفَرٍ. (۳)
کور کې او نه سفر کې.

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۷۹۱/۲ رقم الحديث: ۱۲۵ - ۱۱۲۸.

(۲) أخرجه النسائي في السنن ۲۲۰/۴ رقم الحديث: ۲۴۱۶، وأحمد في المسند ۲۸۷/۶.

(۳) أخرجه النسائي في السنن ۱۹۸/۴ رقم الحديث: ۲۳۴۵.

توضیح: ایام بیض یعنی د سپوگمې د شپو روژي، ایام جمع ده دا مضاف دی او بیض مضاف الیه دی خودا د مضاف الیه صفت دی. د دې موصوف لیالي دی. اصل عبارت داسی دی "ایام لیالی البیض" هره میاشت کې دیارلسم، خوارلسم او پنځلسم اسلامي تاریخ باندې دا روژي نیول کېږي. ټول کال کې د نفلي روژو شمیر یو پنځوس (۵۱) دي. یولس میاشتو کې درې دیرش (۳۳) روژي نو همدغه ایام بیض دي. نهه روژي د عشره ذی الحجه دي. دوه روژي د یوم عاشوره دي. یوه د پنځلسم شعبان ده او شپږ د شوال دي. $۵۱ = ۳۳ + ۹ + ۲ + ۱ + ۶$. (المراقات: ۴/۵۶۶).

روژه نیول د بدن زکوة دی

﴿٣٦﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِكُلِّ قَوْمٍ زَكَاةٌ وَ
ابوهریره <small>رضي الله عنه</small> راوي دي وايي چې رسول الله <small>صلى الله عليه وسلم</small> فرمايل چې د هر شي لپاره زکوة دی اود
زَكَاةُ الْجَسَدِ الصَّوْمُ (١).
بدن زکوة روژه نیول دي.

توضیح: زکوة الجسد: یعنی د هر شي لپاره زیاتوالی او پاکوالی وي. د بدن زیاتوالی روژي دې ځکه روژه کې د خواړو د قلت په وجه ډیري مریضتیاگاني کمی شي. یو پوهه ډاکتر ماته وویل چې د ایام بیض د روژو پابندي کونکي د شوگر د مریضتیا نه بچ وي. دغه دې گناهونو سره د سپري گناهونو د نجاست محفوظ وي نو طهارت عن المعاصي راشي. لهذا د زکوة د پاکوالي پوره مفهوم په روژه باندې صادق دی. ځکه ورته زکوة الجسد ویل شوی دی. (المراقات: ۴/۵۶۷).

د بهیقي په یو روایت کې دې چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم فرمايل چې الله د بنی اسرائیلو یو نبی ته وحي ولېږله چې خپل قوم ته خبر ورکړه چې کوم کس زما د خوشحالی لپاره روژه نیسي نوزه فقط دانه چې د هغې بدن تندرسته ساتم بلکې هغې له ډیر ثواب هم ورکوم.

﴿٣٧﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَصُومُ يَوْمَ الْاِثْنَيْنِ وَالْخَمِيسِ.
ابوهریره <small>رضي الله عنه</small> راوي دی چې نبی کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> به د پیر او د جمعرات په ورځ روژه نیوله. نو نبی
فَقِيلَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ! إِنَّكَ تَصُومُ يَوْمَ الْاِثْنَيْنِ وَالْخَمِيسِ.
عَلَيْهِ السَّلَامُ ته وویل شو چې یا رسول الله! تاسې د پیر او جمعرات په ورځ (اکثر) روژه نیسي؟ نبی <small>عليه السلام</small>

فَقَالَ : إِنَّ يَوْمَ الْاِثْنَيْنِ وَ الْخَمِيسِ يَغْفِرُ اللهُ فِيهِمَا لِكُلِّ مُسْلِمٍ اِلَّا

و فرمايل پيراو جمعرات دادوه ورځي دي چې الله په كې دهر مسلمان بخشش كوي بغير د هغه دوه خلكو

ذَا هَاجَرَيْنِ

نه چې تعلقات يې پريځودى وي نو الله (هغه فرښتو ته چې دا ثار مغفرت ظاهرېدو وخت كې بدى وړانولو

يَقُولُ : دَعُوهَا حَتَّى يَصْطَلِحَا. (۱)

باندې مقرر شوي دي) وايي چې دوي پرېږده هر هغه وخت پورې چې دوي (خپل مينځ) كې صلح وكړي.

د هغې نه وروسته به د دوي مغفرت كېږي.

د الله تعالى د خوشحالي لپاره د نفل روژې ثواب

﴿۳۸﴾ وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَنْ صَامَ يَوْمًا

ابو هريره رَوَى عَنْهُ رَاوِي دى وايي چې نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل : كوم كس چې روژه ونيسي يوه

اِتِّعَاءَ وَجْهِ اللهِ بَعْدَهُ اللهُ مِنْ جَهَنَّمَ كَبُعْدِ غُرَابٍ طَائِرٍ

ورځ د الله د خوشحالولو د پاره نو الله تعالى هغه لره د الوتونكې كارغه دمزل په اندازه د دوزخ نه لري ساتي

وَ هُوَ فَرْخٌ حَتَّى مَاتَ هَرِمًا. (۲)

څوك چې ماشوم وي او د بوډاوالي په حالت كې مړ شي.

توضیح: غراب طائر: وايي چې د كارغه عمر زر (۱۰۰۰) كاله وي. دغه شان الوتل يې هم تيز دي. اوس

غور وكړئ چې د عمر د اول نه تر بوډاوالي پورې مسلسل الوځي نو څومره مسافت به تيروي؟ څومره

مسافت چې هغه تيروي د هغې په مقدار به الله روژه دار د دوزخ نه لري ساتي. (المركات: ۴/۵۶۸).

بيهقي كې يو روايت دى چې نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل چې د روژه دار اوده كيدل عبادت دى.

خاموشي يې تسبيح ده. عمل يې دوه چنده دى دعاء يې مقبوله ده او گناهونه يې معاف دي.

طبراني نه منقول دي چې د الله سره يو دسترخوان دى چې قسما قسما نعمتونه په كې پراته دي چې هيچا

يې تصور نه دى كړى. نه چا اوريدلى دى، نه يې ليدلى دى. دې دسترخوان ته به فقط روژه دار كيني.

﴿اللهم ارزقنا ما بين رسولك من النعم﴾

(۱) أخرجه ابن ماجه ۵۵۳/۱ رقم الحديث: ۱۷۱۵، وأحمد في المسند ۲/۲۲۹.

(۲) أخرجه أحمد في المسند ۲/۵۲۶، أخرجه البيهقي في شعب الايمان عن سلمة بن فضال ۲/۲۹۹ رقم الحديث: ۳۵۹۰.

متفرقه مسائل

د نفل روژو نیت په ورځ کې کیدې شي

﴿۱﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: دَخَلَ عَلَيَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ فَقَالَ: هَلْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وَابِيَّيْ جِي (يوه ورځ) نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زما خواله راغلو او وي ويل چې آیا تاسره
عِنْدَكُمْ شَيْءٌ ؟ فَقُلْنَا : لَا قَالَ : فَإِنِّي إِذَا صَائِمٌ .
(د خوراک) څه شی شته دی؟ ما وویل چې نه نبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل چې ما اوس روژه نیولي ده بیا د
ثُمَّ أَتَانَا يَوْمًا آخِرَ
هغې نه وروسته یو بله ورځ نبي عَلَيْهِ السَّلَام راغلو (او وي پوښتل چې تاسره د خوراک څه شی شته دی؟) نو
فَقُلْنَا : يَا رَسُولَ اللَّهِ أَهْدِي لَنَا حَيْسٌ
ماورته وویل چې یا رسول الله! مونږ حیسه په هدیه کې راغلی دی نبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل چې راوړه ماته یې
فَقَالَ : أَرَيْنِيهِ فَلَقَدْ أَصْبَحْتُ صَائِمًا فَكَلَنُ (۱)
و بیا یې ما سحر روژه نیولي وه. بیا نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه حیسه وخورلو.

توضیح: فانی ادا صائم: دې جملې نه دا مسئله ثابت شوه چې د نفل روژو نیت د ورځې د زوال نه مخکې کول جائز دی. د فقهاؤ په دې باندې اتفاق دی. فقط امام مالک رَحِمَهُ اللهُ وايي چې د نفل روژو لپاره هم نیت ضروري دی چې د دې نیت د شپې نه وي. د دې ټول تفصیل تیر شوی دی. (المرقات: ۴/۵۷۰).

اصبحت صائمًا فاكل: حدیث د دې جملې نه یو بلي اختلافي مسئلي اړخ ته اشاره وشوه. هغه دا چې نفل روژه بغیر د څه عذر نه ماتیدلی شي یا نا. د جمهور علماء و همدغه مسلک دی. چې ماتیدلی شي. خو امام ابو حنیفه رَحِمَهُ اللهُ وايي چې نفل روژه د نیولو نه وروسته واجب شي. لهذا د عذر نه بغیر د دې ماتول نشته دی. او عذر صورت هم د ماتولو گنجائش دی خو بیا قضا لازمه ده. اختلاف او دلائل د راروان حدیث نمبر ۴ د لاندې راځي. څه انتظار وکړي.

حیس: د یو خواړو نوم دی چې د مالیده په شان دی. کهجوري، غوري او د قورتونه جوړیږي. (المرقات ۴/۵۷۰).

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۸۰۹/۲ رقم الحديث: ۱۷۰۰-۱۱۵۴، وأبو داود في السنن ۸۲۴/۲، رقم الحديث: ۵۴۵۵. وأحمد في المسند

د نفلي روزې ماتولو لپاره څه عذر دی؟

﴿۲﴾ وَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ : دَخَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَىٰ أُمِّ سَلِيمٍ فَأَتَتْهُ

انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې (یوخل) نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ام سلیم رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا خواته لاړونو هغې نبی عَلَيْهِ السَّلَام ته

يَتَمَرٍ وَ سَنَنِ فَقَالَ : أَعِيدُوا سَنَتَكُمْ فِي

کهجوري او غوري راوړل (چې نبی عَلَيْهِ السَّلَام يې و خوري) نبی عَلَيْهِ السَّلَام هغې ته وويل چې کيږده غوري په

سِقَائِهِ وَ تَمَرَكُمُ فِي وَعَائِهِ فَإِنِّي صَائِمٌ . ثُمَّ قَامَ إِلَىٰ نَاحِيَةِ مِنَ الْبَيْتِ

مشک کې او کهجوري په لوخي کې ځکه چې زه روژه يم بيا نبی عَلَيْهِ السَّلَام د کور په يو گوډه کې د

فَصَلَّىٰ غَيْرَ الْمَكْتُوبَةِ قَدَعًا لِأُمِّ سَلِيمٍ وَ أَهْلِ بَيْتِهَا. (۱)

فرض نه بغير مونغ شروع کړو او ام سلیم او د هغې د کور والو لپاره يې دعاء وکړه.

توضیح: که د چا نفلي روژه وي او هغه ورځ د هغې خاص میلما نه راغلل. نو آیا د هغې اضافت عذر دی

چې دغه سړی روژه ماته کړي يا عذر نه دی؟ دې باره کې د علماؤ لېشان اختلاف دی. خو راجح همدغه

دی چې کچرې میلمه د هغې په وجه خوراک کې څه باک محسوسوي يا د هغې نه بغير خوراک نه کوي يا

د هغې زړه ماتونه پري کېږي. يا هغوی ناخوښي او تنگسيا محسوسوي. نو دې صورت کې ضیافت

عذر دی. روژه ماتولی شي. د ائمه احنافو په کتابونو کې لیکل شوي دي چې داسي صورت کې به روژه

دار ته دوه اجرونه ملا وپېږي. يو خودا چې هغې د میلما نو میلما ستيا وکړه او بله دا چې هغې وروسته

روژه ماته کړه. خو که د میلما نو په وجه پاس ذکر شوي مشکلات نه راځي نو د روژې ماتولو لپاره

ضیافت عذر نه دی. د حضرت ام سلیم رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا هم دغه صورت و ځکه نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ روژه ماته

نه کړه. بهر حال که مشر سړی وي نو هغه ته په کار دي چې نفل وکړي او د کور والو لپاره دعاء وکړي لکه

څنگه چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ام سلیم لپاره وکړه. (المراقات: ۴/۵۷۰).

﴿۳﴾ وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِذَا دُعِيَ أَحَدُكُمْ إِلَى طَعَامٍ

ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل چې تاسو کې څوک د خوراک لپاره راوبلل شي

وَ هُوَ صَائِمٌ فَلْيَقُلْ : إِنِّي صَائِمٌ . وَ فِي رِوَايَةٍ

او د هغه روژه وي نو هغه ته په کار دي چې دا وایي چې زما روژه ده او يو بل روایت کې دی چې نبی عَلَيْهِ السَّلَام

قَالَ : إِذَا دُعِيَ أَحَدُكُمْ فَلْيَجِبْ فَإِنْ كَانَ صَائِمًا

و فرمايل چې كه تاسو كې چاته دعوت دركړل شي نو هغه ته په كارده چې دعوت قبول كړي او كه هغه روژه

فَلْيَصِلْ وَ إِنْ كَانَ مُفْطِرًا فَلْيُطْعَمْ . (۱)

داروي نو دوه ركعته نفل مونځ دې و كړي او كه روژه دارنه وي نو ورته په كارده چې خوراك كې شريك شي

الْفَصْلُ الثَّانِي

په نفلي روژې ماتوونكي باندې قضاء شته او كه نه ؟

﴿٤٤﴾ عَنْ أُمِّ هَانِئِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ : لَمَّا كَانَ يَوْمَ الْفَتْحِ فَتَحَ مَكَّةَ جَاءَتْ فَاطِمَةُ

دام هاني رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا روايت شوي دي چې كله مكه فتح شوه نو هغه ورځ باندې فاطمه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا راغله او

فَجَلَسَتْ عَلَى يَسَارِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ أُمُّ هَانِئِ عَنْ يَمِينِهِ

د نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چپ طرف ته كيناسته او ام هاني رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا يې نښي طرف ته ناسته وه دې وخت كې يوي

فَجَاءَتْ الْوَلِيدَةَ بِإِنَاءٍ فِيهِ شَرَابٌ فَتَنَاوَلَتْهُ

وينزي يولوخي راوړو چې هغې كې دخوراك څښاك څه شي و وينزي هغه لوخي نبي عَلَيْهِ السَّلَام ته ورکړو.

فَشَرِبَتْ مِنْهُ ثُمَّ تَنَاوَلَتْهُ أُمُّ هَانِئِ

نبي عَلَيْهِ السَّلَام دهغې نه څه اوبه وشكلې او لوخي يې ام هاني رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ته ورکړو. ام هاني رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا هم دهغې

فَشَرِبَتْ مِنْهُ فَقَالَتْ : يَا رَسُولَ اللَّهِ لَقَدْ أَفْطَرْتُ وَ كُنْتُ صَائِمَةً فَقَالَ لَهَا :

نه وشكلې او وي ويل چې يا رسول الله! ما خوروژه ماته كړه ځكه زما روژه وه. نبي عَلَيْهِ السَّلَام وفرمايل چې

أَكُنْتِ تَقْضِينَ شَيْئًا ؟ قَالَتْ : لَا .

آيات د (رمضان) كومه قضاء (ياد نذر) روژه نيولي وه؟ هغې ورته وويل چې نه (بلكي نفلي روژه وه) نبي

قَالَ : فَلَا يَضُرُّكَ إِنْ كَانَ تَطَوُّعًا . وَ فِي رِوَايَةٍ لِأَحْمَدَ

عَلَيْهِ السَّلَام ورته وفرمايل : كه دا نفلي روژه وه نو هيڅ باك نه كړي. او په روايت د احمد او ترمذي كې هم

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۸۰۵/۲ رقم الحديث: ۱۵۹-۱۱۵۰، والترمذي في السنن ۱۵۰/۳ رقم الحديث: ۷۸۱، وابن ماجه ۵۵۶/۱ رقم

الحديث: ۱۷۵۰، وأحمد في المسند ۵۰۷/۲.

وَ التَّزْمِيْدِي نَحْوُهُ وَ فِيهِ فَقَالَتْ : يَا رَسُولَ اللَّهِ أَمَا إِنِّي

ددې په شان رانقل کړې دا الفاظ هم دې چې ام هاني رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وويل چې يا رسول الله! تاسې ته معلوميدل

كُنْتُ صَائِمَةً فَقَالَ : الصَّائِمُ أَمِيرُ نَفْسِهِ

په کار دې چې زه زما روژه وه نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل "نفل روژه نيونکی د خپل نفس مالک دی

إِنْ شَاءَ صَامَ وَ إِنْ شَاءَ أَفْطَرَ.^(۱)

که غواړي روژه دې ونيسي او که غواړي روژه دې ماته کړي.

توضیح: نفل روژه که چا ونيوله او بيا يې ماته کړه نو هغې باندې قضاء شته دی يا نا؟ دې باره کې د علماؤ اختلاف دی.

د فقهاؤ اختلاف: د امام احمد او د امام شافعي رَحْمَةُ اللهِ بِهِ نَزْد نفل روژه ماتولو کې قضا لازم نه ده.

د امام مالک رَحْمَةُ اللهِ بِهِ نَزْد امام ابو حنيفه رَحْمَةُ اللهِ بِهِ نَزْد قضا لازم ده. اصل اختلاف د شوافعو او د احنافو دی. (المركات: ۴/۵۷۱).

دلائل: د شوافعو اولنی دليل زير بحث د حضرت ام هاني رَضِيَ اللهُ عَنْهَا حديث دی چې دې کې دا الفاظ دي "فلا يضرك ان كان تطوع" او يوبل روايت کې دا الفاظ دي "الصائم المتطوع امير نفسه" ان شاء صام او ن شاء افطر. (المركات: ۴/۵۷۴).

د ائمه احنافو اولنی دليل د قرآن دا ايت دی: ﴿وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ﴾. (سورة محمد آيت: ۳۳).

د احنافو دويم دليل ورسره لاندې حديث نمبر ۵ دی. چې الفاظ يې دا دي فقال افضيا يوم آخر مكانه. د دې په ډيرو طريقو کې اتصال دی. که په ځينو کې انقطاع او ارسال وي نو هغه مضر نه دی. (المركات: ۴/۵۷۶).

د احنافو دريم دليل د حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا حديث دی: عن عائشه قالت دخل على النبي صلى الله عليه وسلم فقلت له يا رسول الله انا هيأنا لك حيسا فقال اما اني كنت اريد الصوم والكن قربة سا صوم يوم آخر مكانه. (طحاوي بيهقي، دار قطنی) (المركات: ۴/۵۷۶).

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۸۲۵/۲، رقم الحديث: ۲۴۵۶، والترمذي في السنن ۱۰۹/۳ رقم الحديث: ۷۲۱، وأحمد في المسند

جواب: د حضرت ام هاني رَضِيَ اللهُ عَنْهَا په حديث كې د نفلي روژي ماتولو باندې فقط د عدم نقصان حكم شوی دی. د دې مطلب دا كيدل شي چې روژه د قضا كولو نه وروسته مضرت نه ده. دا حديث د قضا نه كولو نه بالكل ساكت دی. او احناف دلائل قضا باندې ناطق دي او ناطق د ساكت نه راجع دي.

دويم جواب: دا هم دی چې د ام هاني رَضِيَ اللهُ عَنْهَا دې حديث كې ډير ضعف دی. نو علامه منذري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ

وايي لا يثبت وفي اسناده اختلاف كثير (مرقات). امام ترمذي رَحِمَهُ اللهُ هم د دې سند كمزوري گڼلی دی. د دې حديث د دويم جزء جواب دا دی چې نفل روزه نيونكي روژي نيولو وخت كې مختار دی. كه غواړي ودي نيسي او يا دې نه نيسي. لهذا دا قطعي دليل نه دی.

دريم جواب: دا دی چې د حديث دا جزء هم د قضا نه ساكت دی. او زمونږ دليل ناطق دی او ناطق د ساكت نه راجع دی. تاويلات اگر كه په زور باندې بناء دې خو احنافو د نورو معيار حق د روايتونو په وجه دا تاويلات كړي دي.

د احنافو د طرف نه شوافعو الزامي جواب دا كړی دی چې تاسو كله د نفلي حج او عمري د ماتولو باندې قضاء واجب گڼي نو نفل روژو كې داسي ولي نه كوی. آخر نفلي روژي او نفلي حج او عمره كې څه فرق دی؟ (المرقات: ۴/۵۷۵).

د نفلي روژې ماتونكي به قضاء راگرځوي

﴿٥٥﴾ وَ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ :
زهري <small>رَحِمَهُ اللهُ</small> د عروه <small>رَحِمَهُ اللهُ</small> او هغه د عائشې <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهَا</small> نه نقل كوي چې عائشې <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهَا</small> وويل (يوه ورځ)
كُنْتُ أَنَا وَ حَفْصَةُ صَائِمَتَيْنِ فَعَرَضَ لَنَا طَعَامٌ اشْتَهَيْنَاهُ
زما او د حفصې <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهَا</small> دواړو روژه وه. مونږ ته خوراك راوړی شو. زمونږ د هغې خوړلو ته زړه وشو. نو
فَاكَلْنَا مِنْهُ فَقَالَتْ حَفْصَةُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا كُنَّا صَائِمَتَيْنِ
مونږ هغه خوراك و خوړو د دې نه وروسته حفصه <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهَا</small> وويل چې يا رسول الله! زمونږ روژه وه چې مخې
فَعَرَضَ لَنَا طَعَامٌ اشْتَهَيْنَاهُ فَاكَلْنَا مِنْهُ .
ته مو خوراك راوړی شو زمونږ ورته زړه وشو او مو خوړلو (اوس زمونږ باره كې څه حكم دي؟) نبي

قَالَ : اقْضِيَا يَوْمًا آخَرَ مَكَانَهُ .^(۱)

عَلَيْهِ السَّلَامُ وَفَرَمَايِل چي دبدلي په توگه قضاء يوه روژه ونيسي .

وَ ذَكَرَ جَمَاعَةٌ مِّنَ الْحُفَاطِ رَوَوْا عَنِ الزُّهْرِيِّ

اود حفاظ حديثوي ديو داسي دلي ذکر کړي دي چې هغوی داروايت د زهري رَحْمَةُ اللَّهِ او زهري رَحْمَةُ اللَّهِ د

عَنْ عَائِشَةَ مَرْسَلًا وَ لَمْ يَذْكُرُوا فِيهِ عَنْ عُرْوَةَ

عائشي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا د ارسال په طريقه نقل کړي دي . دې کې د عروه رَحْمَةُ اللَّهِ د واسطي ذکر نشته دي . او هم

وَ هَذَا أَصْحَحُ وَ رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ عَنْ زَمِيلٍ

دغه ډير صحيح دي دغه شان داروايت امام ابو داود رَحْمَةُ اللَّهِ د زميل رَحْمَةُ اللَّهِ نه نقل کړي چې د عروه رَحْمَةُ اللَّهِ

مَوْلَى عُرْوَةَ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ .

ازاد شوي غلام وو . زميل د عروه نه او عروه رَحْمَةُ اللَّهِ د حضرت عائشي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا نه نقل کړي دي .

تفلي روژه نيونکو ته فرستي دعاء کوي

﴿٦٦﴾ وَ عَنْ أُمِّ عِمَارَةَ بِنْتِ كَعْبِ بْنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَيْهَا

دام عماره بنت کعب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا باره کې روايت شوي چې يو ورځ نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دلته تشریف راوړو

فَدَعَتْ لَهُ بِطَعَامٍ فَقَالَ لَهَا : كُلِي .

هغې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ ته خواره راوغښتل نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ ام عماره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ته وفرمايل چې ته يې هم وخوره هغې

فَقَالَتْ : إِنِّي صَائِمَةٌ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِنَّ الصَّائِمَ إِذَا أَكَلَ عِنْدَهُ

وويل چې زما روژه ده . نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل کله چې د يو روژه دارمخي ته خواره خوړل کېږي

صَلَّتْ

(اود هغې زړه خواهش کېږي چې د هغې په وجه روژه هغې ته ډير سخت زور ورکوي) نور حمت ليرې په

(۱) أخرجه أبوداود في السنن ۸۲۶/۲، رقم الحديث: ۵۱۵۷، والترمذي في السنن ۱۱۲/۳ رقم الحديث: ۷۳۵، وأحمد في المسند

عَلَيْهِ الْمَلَائِكَةُ حَقِّي يَفْرَعُوا. (۱)

دوي باندي ملائکې ترڅو پورې چې خواړه خوړونکي نه نه وي فارغ شوي.

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

﴿۷﴾ عَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ : دَخَلَ بِلَالٌ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ

بریده رضی اللہ عنہ وایي چې یو ځل بلال رضی اللہ عنہ د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم خدمت کې حاضر شو او نبی علیه السلام

يَتَغَدَّى فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : الْغَدَاءُ يَا بِلَالُ.

د سحر خوراک کولو نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم بلال رضی اللہ عنہ ته وفرمایل چې ای بلال! راشه خواړه وخوره

قَالَ : إِنِّي صَائِمٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : نَأْكُلُ رِزْقَنَا

بلال رضی اللہ عنہ وویل چې زه روژه یم یا رسول الله! نو نبی علیه السلام وفرمایل مونږ خو خپل رزق (دلته) خورو او

وَ فَضْلُ رِزْقِ بِلَالٍ فِي الْجَنَّةِ أَشْعَرَتْ يَا بِلَالُ

د بلال رضی اللہ عنہ بهترين رزق جنت کې دی ای بلال! آیات پوهېږي چې (کله دروژه دار مخي ته خواړه خوړل

أَنْ الصَّائِمِ يُسَبِّحُ عِظَامَهُ وَ يَسْتَغْفِرُ لَهُ الْمَلَائِكَةُ

کېږي نو) دروژه دار هلو کې تسبیح وایي او فرښتي دهغې لپاره بخښنه غواړي. تر هغه وخت چې هغې

مَا أَكَلَ عِنْدَهُ؟ (۲)

مخې ته خوراک خوړلی کېږي.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۱۵۳/۳ رقم الحديث: ۷۸۵، وابن ماجه ۵۵۶/۱ رقم الحديث: ۱۷۴۸، وأحمد في المسند ۳۶۵/۶.

(۲) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۲۹۷/۳ رقم الحديث: ۳۵۸۶.

باب لیلۃ القدر

د لیلۃ القدر بیان

قال الله تعالى: ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ۱ وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ ۲ لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ﴾
(سورة القدر آیت: ۱-۳).

دې باب کې د لیلۃ القدر د عظمت او د فضیلت بیان دی. ځکه ورته لیلۃ القدر وایي. چې قدر اندازه کولو ته وایي. او دې شپه کې هم د ارزاق او آجال اندازه کېږي او لیکل کېږي. یا د لفظ د قدر و عظمت او د شان په معنی دی. بهر حال د لیلۃ القدر شپه دې امت مرحومه سره خاص ده. ځکه د دوی عمرو نه مختصر دي. نو الله لیلۃ القدر په ذریعې سره اجرو او ثواب کې د هغوی عمرو نه اوږد کړل. یو حدیث کې دې چې ابن حاتم نقل کړی دی. د هغې خلاصه داده چې یو ځل صحابه کرام رضی الله عنهم ناست وو چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم د بنی اسرائیلو د څلورو کسانو ذکر وکړو او وي فرمایل چې اتیا اتیا (۸۰) کالو پورې هغوی د الله عبادت وکړو. صحابو چې کله دا وواړیدل نو تعجب یې وکړو او ارمان یې هم وکړو. چې دې وخت کې جبریل امین راغلو او وي فرمایل تاسو تعجب وکړو او د اوږد عمر عبادت کولو تمنا مو وکړه. نو الله دې امت ته د دې نه ډیر خیر ورکړی دی. بیا جبرئیل امین سورة القدر ولوستلو چې د زرو

کالو نه درې اتیا کاله او څلور میاشتي راځي. ﴿خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ﴾ (سورة القدر آیت: ۳).

علماء لیکلي دي چې لیلۃ القدر کې د الله د خاص رحمت تجلی اسماني دنیا ته راشي. دغه شپه زمکي ته گڼ شمیر فرښتي لاندې اړکوځېږي. همدغه شپه کې قرآن د لوح و محفوظ نه اسمان ته نازل شوی وو. همدغه شپه کې فرښتي پیدا شوي دي. همدغه شپه کې د حضرت آدم عليه السلام ماده را جمعې کړې شوي وه. همدغه شپه جنت کې بوتې لگولې شوي وو. همدغه شپه کې د عبادتونو درجي د نورو وختو په نسبت اوچتي کړې شوي وي. او همدغه شپه کې دعا قبلېږي. (المراقات ۴/۵۷۹).

لیلۃ القدر کومه شپه کې دی؟ الله دغه شپه د خلکو نه پته ساتلي ده چې خلک د هري شپې قدر وکړي او فقط په لیلۃ القدر باندې اکتفا ونکړي. لکه څنگه چې د جمعې په ورځ د قبولیت وخت الله پته ساتلی دی. لیلۃ القدر هم د هغې په شان ده. علماء لیکلي دي چې څوک ټول کال د عبادت لپاره شپه کې د تهجد لپاره پاسېږي هغه به ضرور لیلۃ القدر ومومي. ځکه څوک چې د شپې د عبادت قدر کوي هغه لیلۃ القدر موندلی شي. لکه څنگه چې ویل شوي دي.

من لم يعرف الليلة لم يعرف ليلة القدر

یعنی هر شپه شپه قدر است اگر قدر می دانی

بهر حال ملا علی قاري رحمه الله مرقات کې ليکي چې قاضي عياض وفرمايل چې علماء د لیلۃ القدر د محل په تعين کې خپلو کې اختلاف لري. د ځينو خيال دی چې دا شپه بدلېږي رابدلېږي. يو کال په يوه شپه کې راځي. نوبل کال بله يوه شپه کې راځي. ملا علی قاري رحمه الله وايي چې د دې قول نه د لیلۃ القدر باره کې د ټولو مختلف حديثونو باره کې تطبيق پيدا کېږي.

د امام مالک رحمه الله او امام احمد رحمه الله او د نورو علماء مسلك همدغه دی. (المرقات: ۴/۵۷۹). د ځينو علماء خيال دی چې لیلۃ القدر د رمضان مياشتې د آخري عشري په شپو کې تاوېږي راتاوېږي. د ابن مسعود رضي الله عنه رائي ده چې لیلۃ القدر ټول کال گرځي راگرځي. د امام ابو حنيفه رحمه الله هم دغه خيال دی. د حضرت ابن عمر رضي الله عنهما رائي دا ده چې شب قدر د ټول رمضان په شپو کې يوه شپه کې راځي. د اکثر صحابو او علماء رائي دا ده چې د رمضان وويشتمه (۲۷) شپه د لیلۃ القدر ده. د دې څه نچي صي علامات وي. چې حديثونو کې ذکر دي. د هغې نه بغير چې کوم علامات بيانېږي. چې بوتې په سجده شي، بيا ودرېږي. دا ټول غير مستند او غير معتمد شيان دي.

سوال: دلته يو مشهور سوال دی چې عوام الناس او د ځينو خواصو په ذهنونو کې دا ځي راځي. هغه پوښتنه ده چې د لیلۃ القدر شپه خويوه ده. دا چې په کوم ځای کې راله او لاره نو نورو ځايونو کې به څنگه راځي او که راغله هم نو طاق شپو کې به څنگه راځي.

جواب: د دې ساده جواب دا دی چې د لیلۃ القدر د تلوراتلو تعلق د اختلاف مطالع او د زمانې د قديم او د تاخير سره دی. دا شپه مثلاً سعودي کې د زمانه قديم په وجه مخکې راغله. بيا هغې سفر شروع کړو او پاکستان ته راوړسیدو. اوس دا همغه پرونی شپه ده خود زمانه تاخير په وجه او د اختلاف مطالع نه مونږ ته په تاخير سره راوړسیده. دا تيره شوي ورځ که سعودي ۲۷ شپه وه نو همدغه شپه به مونږ ته بله ورځ باندي رارسیدلی. چې په هغې کې شب قدر دی. بهر حال د زمانې د تقديم او د تاخير په وجه شپه هم يوه ده شب قدر هم يو دی.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

شب قدر د آخري عشره په طاق شپو کې دی

﴿۱﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: تَحَرَّوْا لَيْلَةَ الْقَدْرِ فِي الْوَيْلِ مِنَ

عائشې رضي الله عنها روايت دی چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم وفرمايل ولتموي "شب قدر په طاق شپو کې د

العَشْرِ الْأَوَّخِرِ مِنْ رَمَضَانَ. ^(۱)

رمضان په آخري عشره کې.

﴿۲﴾ وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ إِنَّ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُرُوا اللَّيْلَةَ الْقَدْرَ فِي الْمَنَامِ

ابن عمر رضي الله عنه وایي چې د نبي کریم صلی الله علیه و سلم د یرو صحابو ته خوب کې بنکاره شوي شب قدر (د

فِي السَّبْعِ الْأَوَّخِرِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرَى رُؤْيَاكُمْ قَدْ كَوَّأْتُمْ فِي السَّبْعِ الْأَوَّخِرِ

رمضان) په آخري اووه شپو کې نونبي عليه السلام و فرمايل چې زه داوینم چې ستاسو د ټولو خوبونه متفق دي

فَمَنْ كَانَ مُتَحَرِّبًا فَلْيَتَحَرَّهَا

په آخري اووه شپو باندې لهذا کوم کس چې د قدر شپه موندل غواړي نو هغه ته په کار دي چې تلاش یې

فِي السَّبْعِ الْأَوَّخِرِ. ^(۲)

وکړي په آخري اووه شپو کې.

توضیح: في السبع الاواخر: یعنی شب قدر د رمضان آخري عشره کې په آخري اووه شپو کې ولټوي.

د دې حدیث مطابق شب قدر د ۲۳ رمضان نه تر اخر پورې په یوې شپه کې کیدلی شي. اسلامي میاشت

په يقني توگه د ۲۹ ورځو وي. کله د ډیر شتو وي خو په دې کې احتمال شته دی. لهذا ۲۹ په حساب سره

دا اووه ورځي جوړېږي. او د حدیث همدغه مطلب اخستل ډیر صحیح دي. (المراقات: ۴/۵۸۰).

﴿۳﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ التَّعَسُّوْهَا فِي الْعَشْرِ الْأَوَّخِرِ مِنْ رَمَضَانَ

ابن عباس رضي الله عنه راوي دی چې نبي کریم صلی الله علیه و سلم و فرمايل دا د رمضان په آخري عشره کې ولټوي.

لَيْلَةَ الْقَدْرِ : فِي تَاسِعَةٍ تَبْقَى فِي سَابِعَةٍ تَبْقَى

یعني لیلۃ القدر په پاتې نهمه شپه باندې (چې هغه د یوویشتمې شپې ده) د پاتې اوومې شپې نه (چې

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۵۹/۱، رقم الحديث ۲۰۱۷، ومسلم في صحيحه ۸۲۸/۲ رقم الحديث ۲۱۹-۱۱۶۹، وأبو داود في

السنن ۱۱۱/۲، رقم الحديث ۱۳۸۵.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۵۶/۱، رقم الحديث ۲۰۱۵، ومسلم في صحيحه ۸۲۲/۲ رقم الحديث ۲۵-۱۱۶۵، وأحمد في

فِي خَامِسَةِ تَبَقَى (۱)

هغه درويشتمه شپه ده) او په پاتې پنځمه شپه کې (چې هغه پنځويشتمه شپه ده)

توضیح: في تاسعة تبقي: يعنى كله چې د آخري عشري نهه شپي پاتې شي نو هغه وخت شب قدر لتوی، دا یوويشتمې شپې ته اشاره ده. سابعة تبقي: د دینه دیریشتمې شپه ته اشاره ده. خامسة تبقي: دې کې پنځويشتمې شپې ته اشاره ده. د دې حدیث د حساب مطابق درمضان میاشت د ۳۰ ورځو پکار ده. او که د پاس شمیر د اسلوب نه درمضان آخري عشره واخستلی شي نو بیا به مطلب دا وي چې شب قدر په ۲۹ شپې کې ولتوی، ۲۷ او ۲۵ کې شپه کې یې هم ولتوی. (المرقات ۴/۵۸۲، الکاشف ۴/۵۸۳).

﴿٤٤﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اعْتَكَفَ الْعَشْرَ الْأَوَّلَ

ابو سعید خدری رضي الله عنه راوي دي وايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم اعتكاف وکړو په اوله عشره کې د

مِنْ رَمَضَانَ ثُمَّ اعْتَكَفَ الْعَشْرَ الْأَوْسَطَ فِي قُبَّةِ تَزْكِيَةٍ ثُمَّ

رمضان کې بیا نبی عليه السلام اعتكاف وکړو په مینځني عشره کې په ترکی خیمه کې دننه ددې نه وروسته

أَطْلَعَ رَأْسَهُ . فَقَالَ : إِنِّي اعْتَكَفْتُ الْعَشْرَ الْأَوَّلَ

نبی عليه السلام خپل سرد خیمې نه رابهر کړو او وي فرمايل چې ما اعتكاف وکړو په اولني عشره کې دپاره

إِلْتِمَسَ هَذِهِ اللَّيْلَةَ ثُمَّ اعْتَكَفْتُ الْعَشْرَ الْأَوْسَطَ ثُمَّ أُتَيْتُ فَقِيلَ لِي

دتلو ددې شپې بیا ما اعتكاف وکړو په مینځني عشره کې بیا ماته یوه فرېسته راغله او ماته یې وویل

إِنَّهَا فِي الْعَشْرِ الْأَوَّخِرِ فَمِنْ اعْتَكَفَ مَعِي

چې شب قدر درمضان په آخري عشره کې راځي. لهذا کوم کس چې زما سره اعتكاف کول غواړي نو هغه

فَلْيَعْتَكِفِ الْعَشْرَ الْأَوَّخِرَ فَقَدْ أُرِيْتُ هَذِهِ اللَّيْلَةَ ثُمَّ

ته په کار ده چې آخري عشره کې اعتكاف وکړي او ماته خوب کې شب قدر متعین کړي شو خو وروسته

أُسِيَّتْهَا

زما د ذهن نه ووتلو (يعني جبرائيل عليه السلام ماته وویل چې فلانی شپه کې شب قدر دی خو ما بیا هیر

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۶۰/۱، رقم الحديث: ۲۰۲۱، وأبو داود في السنن ۱۱۰/۲، رقم الحديث: ۱۳۸۳، والترمذي في السنن

وَ قَدْ رَأَيْتَنِي

شو چې هغې دکومې شپې تعین کړې ؤ) او ما (خوب کې) خپل ځان ولیدلو چې زه په دې شپه کې (یعنې

أَسْجُدُ فِي مَاءٍ وَ طِينٍ

د لیلة القدر په سحر کې) خټو کې سجده کوم. او دا چې مانه هیر شوي ؤو چې دا کومه شپه وه. لهذا دا

مِنْ صَبِيحَتِهَا فَالْتَمِسُوهَا فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ وَ التَّمِسُوهَا فِي كُلِّ وَثْرٍ.

(درمضان) په آخري عشره کې لټوی. خوليلة القدر په طاقوشپو (یعنې د آخري عشرې په شپو) کې لټوی

قَالَ : فَطَرَتِ السَّمَاءَ تِلْكَ اللَّيْلَةَ

راوي وايي چې (کومه شپه نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خوب لیدلی ؤ) په هغه شپه باران شوی ؤو. او دا د

وَ كَانَ الْمَسْجِدُ عَلَى عَرِيشِ فَوْكَفَ الْمَسْجِدِ فَبَصُرَتْ

جومات جهت د کهجورو د بناښونو نه جوړ شوی ؤو نو ځکه جومات څخیدو نو ما سترگو ولیدل چې په

عَيْنَاي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَلَى جَبْهَتِهِ أَثَرُ الْمَاءِ وَالطِّينِ مِنْ صَبِيحَةِ إِحْدَى وَعِشْرِينَ.

یوویشته شپه سحر کې د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په تندي باندې د اوبو او د خټې نښان ؤو. د دې حدیث

مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ فِي الْمَعْنَى وَ اللَّفْظُ لِإِسْلِيمٍ إِلَى قَوْلِهِ : " فَقِيلَ لِي : إِنَّهَا فِي الْعَشْرِ

د نقل په سلسله کې معنوي توگه باندې بخاري او مسلم دواړه متفق دي. البته فقيل لي انها في العشر

الْأَوَاخِرِ . وَ الْبَاقِي لِلْبُخَارِيِّ . وَ فِي

الاولاخر" پورې د دې روايت الفاظ خو مسلم نقل کړي دي او دروايت نور الفاظ بخاري نقل کړي او په

رِوَايَةِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَنَسٍ قَالَ : لَيْلَةٌ ثَلَاثٌ وَ عِشْرِينَ . (۱)

روایت د عبد الله بن انيس کې دی چې (دیوویشته شپه د سحر په ځای) د درې شتمې شپې سحر الفاظ دي.

توضیح: ثم قبة تركية: د ترکی جوړه شوي یوه وړه خیمه وه. دیته خرقان هم وايي چې فارسي کې ورته خرگاه وايي. (المراقات: ۴/۵۸۳).

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۵۶/۴، رقم الحديث ۲۰۱۶، ومسلم في صحيحه ۸۲۴/۲ رقم الحديث ۱۱۶۷-۲۱۳، وأبو داود في السنن ۱۰۹/۲، رقم الحديث: ۱۳۸۲.

ثم اتيته: داد مجهول صیغه ده یعنی ماته راتلونکي فرښته.

اريت: دا هم د مجهول صیغه ده یعنی ماته دا شپه خودلی شوي ده خو بیا رانه هیره شوه یعنی د دې تعین ختم کړی شو شپه پاتې ده.

رئيتقى: یعنی ما خوب کې خپل ځان په داسي حالت کې وليدو.

على عريش: یعنی د دې چمتو د کهبجورود ښاښونو نه جوړ شوی ؤو.

فوكف المسجد: یعنی د جومات چمتو د باران په وجه راڅخيدلی ؤو او اوبه ترې نه لاندې څخيدلي.
راوي د نبي کریم ﷺ د خوب متعلق بيان: کړو چې څنگه نبي کریم ﷺ خوب کې خپل ځان وليدلو همدغه شان د سحر د مونځ نه وروسته مونځ نبي کریم ﷺ وليدلو. دا شپه ۲۳ د رمضان وه. (المرقات ۴/۵۸۲).

درمضان اوه ويستمه (۲۷) د شب قدر شپه ده

﴿٥٥﴾ وَ عَنْ زَيْدِ بْنِ حُبَيْشٍ قَالَ : سَأَلْتُ أَبِي بَنَ كَعْبٍ فَقُلْتُ إِنَّ
زربن حبیش رحمه الله (تابعی) وایي چې مادابي بن کعب رضي الله عنه نه پوښتنه کولو کې وويل چې ستا (دیني)
أَخَاكَ ابْنَ مَسْعُودٍ يَقُولُ : مَنْ يَقْمُ الْحَوْلَ يُصِيبُ لَيْلَةَ الْقَدْرِ .
ورور ابن مسعود رضي الله عنه وایي چې د ټول کال د عبادت لپاره شو گيرو کړي نو هغه به شب قدر و مومي؟
فَقَالَ رَجَبُهُ اللَّهُ أَرَادَ أَنْ
ابي ابن کعب رضي الله عنه وويل چې الله دې په ابن مسعود رضي الله عنه رحم وکړي هغه دا خبره په دې بناء کړي ده
لَا يَتَكَلَّمُ النَّاسُ أَمَّا إِنَّهُ قَدْ عَلِمَ
چې خلک په دې طمع ناسته ونه کړي گيني تر کومه حده چې حقيقت دی ابن مسعود رضي الله عنه پوهېږي چې
أَنَّهَا فِي رَمَضَانَ وَ أَنَّهَا فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ وَ أَنَّهَا لَيْلَةُ سَبْعٍ وَ عَشْرِينَ
شب قدر به رمضان کې راځي او بیا درمضان په آخري عشره کې یوه شپه شب قدر وي او هغه اوه ويستمه شپه
لَمْ حَلَفَ لَا يَسْتَنْفِي
ده. بیا ابن ابي کعب داسې قسم و خورو چې د هغې سره یې ان شاء الله ونه ويل او وي ويل چې بیشکه

أَنَّهَا لَيْلَةٌ سَبْعٌ وَ عِشْرِينَ . فَقُلْتُ :

لیلة القدر په اوږه ویشتمه شپه دی. ما وویل ابو منذر رضی الله عنه (دادا بې ابن کعب رضی الله عنه کښت دی) ته

بِأَيِّ شَيْءٍ تَقُولُ ذَلِكَ يَا أَبَا الْمُنْذِرِ ؟ قَالَ : بِالْعَلَامَةِ أَوْ بِالْآيَةِ الَّتِي

دا خبره د کوم دلیل په بناء کوي؟ هغه وویل چې د هغه نښاني په بناء باندې چې نبی کریم صلی الله علیه و آله وسلم

أَخْبَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّهَا تَطْلُعُ يَوْمَئِذٍ لَا شُعَاعَ لَهَا. (۱)

مونږ ته ويلي ده چې ددې شپې سحر کې چې لمر راخېژي نو هغې کې رڼانه وي (نوماليدلي ده چې داوه

ويشتمې شپې په سحر لمر راوختلو او هغې کې رڼانه وه).

توضیح: ان لا يتكلم الناس: يعني فقط د ۲۷ رمضان په طمع کښي گڼي حضرت ابن مسعود رضی الله عنه ته

ښه معلومه وه چې شب قدر د رمضان آخري عشره کې ده او به ۲۷ د رمضان کې ده. (المقات ۴/۵۸۰)

ثم حلف: يعني داسي قسم چې پوخ ؤو. هغې کې د ان شاء الله استثناء هم نه وه. امام رازي رحمته الله په

تفسير کبير کې ليکلي دي چې قرآن کې سورة قدر کې الله درې ځل د ليله القدر لفظ استعمال کړی دی

او د لفظ دننه نهه حروف دي. چې د هغې نو ټول نهه ۲۷ حروفه جوړېږي. لهذا ليله القدر په ۲۷ شپه کې

دی دا قرآني اشاره ده. دلته د سلطان العارفين محي الدين ابن العربي رحمته الله يو عبارت نقل کوم چې د

فايدي نه خالي نه دی هغه په فتوحات مکيه کې ليکي: واختلف الناس في ليلة القدر اعنى في زمانها

فمنهم من قال في السنة كلها تدور وبه اقول فاني رأيتها في شعبان وفي شهر ربيع وفي شهر رمضان

واكثر ما رأيتها في شهر رمضان وفي العشر الاخر منه ورأيتها مرة في العشر الوسط من رمضان في

غير ليلة وترو في الوتر منها فأنا على يقين من انها تدور في السنة في وتر وشفع من الشهر التمام.

(زجاجة المصابيح ج ۱ ص ۵۸۲) (المقات: ۴/۵۸۸).

در رمضان په آخري عشره کې د عبادت مجاهده

﴿٦﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَجْتَهِدُ فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ

عائشه صديقه رضی الله عنها وايي چې نبی کریم صلی الله علیه و آله وسلم به کوشش کولو په آخري عشره د رمضان کې په

مَا لَا يَجْتَهِدُ فِي غَيْرِهِ .^(۱)

عبادت کې چې دومره کوشش او مجاهده به یې بله هیڅ یوه میاشت کې نه کوله.

﴿۷﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا دَخَلَ الْعَشْرُ هَدَىٰ مِثْرَةَ

عائشه رضی اللہ عنہا وایې چې کله به (درمضان) آخري عشره راغله نونبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم به و ترلو خپل ملا بند

وَ أَحْيَىٰ لَيْلَهُ وَ أَقْبَطَ أَهْلَهُ .^(۲)

کلک، شپې به ويخولي او خپل اهل و عيال به یې راويخولو.

الفصل الثاني

د لیلۃ القدر دعاء

﴿۸﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ إِنْ عَلِمْتُ أَيَّ لَيْلَةٍ لَيْلَةُ الْقَدْرِ مَا أَقُولُ فِيهَا؟

عائشه رضی اللہ عنہا نه روايت دي چې وي ويل يا رسول الله! که زه شب قدر و مومم نو څه دعا و غواړم؟ نبي

قَالَ: " قُولِي : اللَّهُمَّ إِنَّكَ عَفُوٌّ تُحِبُّ الْعَفْوَ فَاعْفُ عَنِّي " .^(۳)

عَبَّوَالْتَّام و فرمايل دا دعا و غواړه ای الله! ته بخښونکی یې او معاف کول خوښوي لهذا ما معاف کړه.

﴿۹﴾ وَعَنْ أَبِي بَكْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ التَّسْوِئَاتِ

ابو بکره رضی اللہ عنہ راوي دی چې ماد نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه دا اوریدلي دي چې فرمايل یې تا سو و لتوي

يَعْنِي لَيْلَةَ الْقَدْرِ فِي تِسْعٍ يَبْقَيْنَ أَوْ فِي سَبْعٍ يَبْقَيْنَ

يعني شب قدر (درمضان په پاتې) نهمه شپه (يعني نهه ويستمه شپه کې) يا پاتې او مه شپه (يعني

أَوْ فِي خَمْسٍ يَبْقَيْنَ أَوْ ثَلَاثٍ أَوْ آخِرَ لَيْلَةٍ .^(۴)

اوه ويستمه شپه) يا پاتې پنځمه شپه (يعني پنځويستمه شپه) کې او يا په آخري شپه کې .

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۸۳/۲ رقم الحديث: ۱۱۷۵-۸، وابن ماجه ۵۶۲/۱ رقم الحديث: ۱۱۷۶۷، وأحمد في المسند ۸۲/۶.

(۲) أخرجه البخاري ۷۱۱/۲، رقم الحديث: ۱۹۲۰.

(۳) أخرجه الترمذي في السنن ۱۹۹/۵ رقم الحديث: ۳۵۱۳.

(۴) أخرجه الترمذي في السنن ۱۶۰/۳ رقم الحديث: ۷۹۴، وأحمد في المسند ۳۶/۵.

﴿۱۰﴾ وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ لَيْلَةِ الْقَدْرِ

ابن عمر رضي الله عنه راوي دی چې د نبی کریم صلى الله عليه وسلم نه د شب قدر باره کې تپوس وشو نو نبی عليه السلام

فَقَالَ هِيَ فِي كُلِّ رَمَضَانَ. رواه ابوداؤد وقال زواؤه سفیان وشعبة عن أبي إسحاق مؤثراً على ابن عمر^(۱)

و فرمایل چې دا په هر رمضان کې راځي.

درويشتمه شپه د شب قدر ده

﴿۱۱﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَنَسٍ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لِي بَادِيَةً أَكُونُ فِيهَا وَ

عبد الله بن انيس رضي الله عنه وايي چې ما وويل چې يا رسول الله! زما کور په ځنگل کې دی هملته او سپرم او

أَنَا أَصِلُ فِيهَا بِحَمْدِ اللَّهِ فَمُرْنِي بِلَيْلَةٍ أَنْزِلَهَا إِلِي هَذَا فِي الْمَسْجِدِ

هملته مونځ کوم د خداي شکر دی لهذاته ماته ددې شپې باره کې ووايه چې په هغې کې زه جومات ته راشم

(يعني ووايه چې شب قدر کومه شپه ده چې زه هغه شپه مسجد نبوي کې عبادت وکړم) نبی عليه الصلاة والسلام

فَقَالَ أَنْزِلْ لَيْلَةَ ثَلَاثٍ وَ عِشْرِينَ قِيلَ لِابْنِهِ

و فرمایل (در رمضان په) درويشتمه شپه کې راشه (ددې نه وروسته) تپوس وشو د عبد الله رضي الله عنه د زوي نه

كَيْفَ كَانَ أَبُوكَ يَصْنَعُ قَالَ

(چې نوم يې حمزه ؤ) چې ددې باره کې ستا د پلار څه معمول ؤ هغه وويل چې (در رمضان دوه ويشتم تاريخ

كَانَ يَدْخُلُ الْمَسْجِدَ إِذَا صَلَّى الْعَصْرَ فَلَا يَخْرُجُ مِنْهُ لِحَاجَةٍ

باندي) زما پلار د مازېگر مونځ کول او مسجد نبوي ته به دننه شو او نه به راوتو د مسجد نه دهیڅ يو کار

حَقٌّ يُصَلِّي الصُّبْحَ فَإِذَا صَلَّى الصُّبْحَ وَجَدَ دَابَّتَهُ

(چې د اعتکاف منافي ؤ) لپاره تر سحره پورې نو کله به يې چې د سحر مونځ وکړو نو ولاړه به وه سورلی

عَلَى بَابِ الْمَسْجِدِ فَجَلَسَ عَلَيْهَا وَ لَحِقَ بِبَادِيَتِهِ^(۲)

دده د جومات په دروازه کې او سپور به شو او خپل ځنگل ته به لاړو.

(۱) أخرجه ابوداود في السنن ۱۱۱/۲، رقم الحديث : ۱۳۸۷

(۲) أخرجه ابوداود في السنن ۱۰۸/۲، رقم الحديث : ۱۳۸۰

توضیح: بادیته: د ښاري خلکو نه بغير چې کوم خلک بانډو کې وسيدونکي دې د هغوی د وسيدلو ځايونو ته باديه وايي. عربو کې به د هر خاندان جدا جدا باديه وه. دا به حقيقت کې څارن ځايونه وو او کار جني زمکي به وي. (المرقات: ۴/۵۹۳).

سوال: دلته دا سوال دي چې د شب قدر علم الله پټ ساتلی دی. نبي کریم ﷺ هم فرمايلي چې د دې تعين زمانه اخستلی شوی دی نو بيا دلته نبي کریم ﷺ دې صحابي د متعين په توگه څنگه وويل چې به دريستمه شپه جومات ته راشه دا د شبه قدر دی.

جواب: د دې سوال جواب دا دی چې نبي کریم ﷺ فقط د دې کال، تعين کړی وو چې الله نبي کریم ﷺ ته ويلي وو چې دې کال به ليله القدر په دريستمه شپه راځي. نبي کریم ﷺ د هميشه لپاره تعين نه وو کړی هغه خپله صحابي تعين کړي دي. (المرقات: ۴/۵۹۳).

الفصل الثالث

نبي کریم ﷺ ته د شب قدر علم او بيانسيان

﴿۱۲﴾ عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ : خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
عباده بن صامت رضی اللہ عنہ وايي چې (يوه ورځ) نبي کریم ﷺ بهر راغلو چې مونږ ته د شب قدر خبر
لِيُخْبِرَنَا بِلَيْلَةِ الْقَدْرِ فَتَلَاخِي رَجُلَانِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ فَقَالَ : خَرَجْتُ لِأُخْبِرْكُمْ
راکړي خو مسلمانانو کې دوه کسه په جنگ شونې ﷺ فرمايل زه بهر راغلم چې تاسو ته زه خبر درکړم
بِلَيْلَةِ الْقَدْرِ فَتَلَاخِي فَلَانٌ وَ فَلَانٌ فَرَفَعَتْ
د شب قدر باره کې (چې هغه کومه شپه ده) خو فلانی فلانی په جنگ شونې نبي ﷺ نه تعين واخيستي
وَ عَلِيٌّ أَنْ يَكُونَ خَيْرًا لَكُمْ فَالتَّمِسُوهَا فِي التَّاسِعَةِ وَ السَّابِعَةِ
شو او کيدی شي چې ستاسو لپاره همدغه بهتره وي لهذا تاسو ولټوي شب قدر په نه ويشتم، اوه ويشتم
وَ الْخَامِسَةِ. (۱)
او پنځه ويشتمه شپه کې.

توضیح: فتلاخي: دا د جنگ کولو او يو بل ته د سپکو او سپورو ويلو په معنی کې دی. د دې دوه کسانو

خپل منیخ کې څه ورکړه راکړه وه. چې دهغې په وجه دهغوی خپل مینخ کې تکرار وشو. دیو نوم حضرت کعب بن مالک رضی الله عنه ؤ او د بل نوم عبدالله ابن حدر د ؤو. نبی کریم صلی الله علیه و سلم بله کومه موقع کې بیا د دوی فیصله کړې وه. (المقات: ۴/۵۹۵).

فرفعت: یعنی د دې دوه کسانو د جنگ دومره بد تاثیر وشو چې د مانه د لیلة القدر تعیین بیرته واخیستلی شو. د دې نه مسلمانانو ته سوچ کول په کار دی چې خپلو کې منافرت او جگړې او د فساد څومره لوی روحاني اثر وي. (المقات: ۴/۵۹۵).

دي خبره باندي ځان پوهه کړی چې د لیلة القدر د اوچتولو مطلب دا نه دی چې دا شپه ختمه شوه او فضیلت یې پاتې نشو. بلکې مطلب دا دی چې کوم تعیین نبی کریم صلی الله علیه و سلم ته ورکړی ؤو هغه تعیین ختم شو. شب قدر ختم نه شو "وعسى ان یکون" دې جمله کې نبی کریم صلی الله علیه و سلم امت ته اطمینان ورکړی چې بیرته اوچتول ستاسو لپاره بهتر دی غم مه کوی او مه پریشانه کېږی. بلکې د دې په تلاش کې نور هم ښه محنت کوی ښه ډیر ثواب به درته درکړی شي (المقات: ۴/۵۹۵، الکاشف: ۲۴۸/۴).

د شب قدر فضیلت

﴿۱۳﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " إِذَا كَانَ لَيْلَةُ الْقَدْرِ	
انس <small>رضی الله عنه</small> راوي دي وايي چې نبی کریم <small>صلی الله علیه و سلم</small> وفرمايل کله چې شب قدر راشي نو (دغه شپه کې)	
نَزَلَ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي كُنُوبِكُمْ مِنَ الْمَلَائِكَةِ يُصَلُّونَ عَلَى كُلِّ عَبْدٍ قَائِمٍ	
جبرائیل <small>عليه السلام</small> د فرښتو په ډله کې راکوڅېږي. او د هر هغه بنده لپاره دعا کوي چې ولاړ وي (یعني	
أَوْ قَاعِدٍ يَذْكُرُ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ	
مونځ کوي، طواف کوي یا بل څه عبادت کوي) یا ناست وي (د الله یادولو ته او د الله په ذکر کولو کې	
فَإِذَا	كَانَ
يَوْمُهُمْ	يَعْنِي
يَوْمَهُمْ	يَوْمَهُمْ
مصرف وي) بیا چې کله د دې (مسلمانانو) اختر (یعني دوړو کې اختر) ورځ وي نو الله دخپل دې بنده گانو	
بَاهِي	بِهِمْ
مَلَائِكَتُهُ	
په وجه دخپل (دي) فرښتو مخي ته فخر کوي (چې دوي د آدم <small>عليه السلام</small> د پیدائش په وخت کې بنی آدم لره	
فَقَالَ :	يَا مَلَائِكَتِي مَا جَزَاءُ أَحْبِبِّهِ وَفِي عَمَلُهُ ؟
مطعون کړی ؤ) او فرمایي چې ای زما فرښتو! دې مزدور لپاره څه اجر دی. چا چې خپل کار وپوره کړو؟	

قَالُوا : رَبَّنَا	جَزَاؤُهُ	أَنْ	يُؤْتَى	أُجْرَهُ .
فرښتې عرض کوي چې ای زموږ پروردگاره! د دې اجر د دی چې د دې کار پوره پوره اجرت ورکړی شي				
قَالَ :	مَلَائِكَتِي	عَبِيدِي	وَ إِمَائِي	قَضُوا فَرِيضَتِي عَلَيْهِمْ
الله فرمایي فرښتو! (تاسو واورئ چې) زما بنده گانو زما هغه فرض ادا کړو چې کوم هغوی باندې وو				
ثُمَّ	خَرَجُوا	يَعْجُونَ	إِلَى	الدُّعَاءِ
(یعني روژه) بیا دوی (د خپل کورونو نه عیدگاه طرف ته) د دعا لپاره په سوال عاجزی راووتل. قسم مې				
وَ عِزَّتِي	وَ جَلَالِي	وَ كَرَمِي	وَ عُلُوِّي	وَ اِرْتِفَاعِ مَكَانِي
دې وي په خپل ذات او جلال باندې او په کرم او اوچت قدر باندې او په خپله اوچته مرتبه باندې، زه به د				
لَأُجِيبَنَّهُمْ .	فَيَقُولُ :	أَرْجِعُوا	فَقَدْ	غَفَرْتُ لَكُمْ
دوي دعا ضرور قبولم بیا الله (بنده گانو ته) فرمایي چې (خپلو کورونو ته) بیرته لاړشی. ماسو و بخښلی.				
وَ	بَدَلْتُ	سَيِّئَاتِكُمْ	حَسَنَاتٍ	.
او ماسو ټولې بدې په نیکې بدلي کړې ستاسو اعمال نامه کې مې دهرې بدې په بدل کې یوه نیکې				
قَالَ :	فَيَرْجِعُونَ			
ولیکله دهغې نه وروسته نبی علیه السلام و فرمایل بیا مسلمانان د عیدگاه نه کورونو ته داسي حال کې ځي				
	مَغْفُورًا	لَهُمْ	" (۱)	
چې د دوي گناهونه بخښل شوي وي.				

توضیح: فی کبکبة: کاف باندې دواړه ځایونو کې فتحه ده او ضمه پري هم ویل کیدلی شي. دا هغه لنډه جماعت ته وایي چې خپلو کې یو بل سره لاکیدلي وي. د دې جمعه کبا کب دی. چې د عسکرو ډلي ته هم وایي. (المرقات: ۴/۵۹۲).

نکته: کان یوم عیدهم: د حدیث دا برخه د لیلۃ القدر سره متعلق نه ده خو د په لیلۃ القدر کې د فرښتو د رول ذکر راغلو نو د د فرښتو متعلق د کوچني اختر باره کې هم کلام وشو او د یو بل حدیث برخه د دې

حدیث سره یو ځای کړی شوی ده. (المراقات: ۴/۵۹۲).

ملائکتی: دا منادی دی. دې حدیث کې ددې نه مخکې ملائکتی الفاظ د حرف ندا سره راغلي دي، دلته اضافت تشریفه دی. (المراقات: ۴/۵۹۷).

عبیدی امائی: دا جدا کلام دی چې مبتدای او قضاو فریضتی ددې د پاره جزء دی. (المراقات: ۴/۵۹۷).

يعجون: سوال او فریاد او چغو وهلو ته وايي. لکه یو حدیث کې دې الحج العج الشج.

وعزتي. د خپل عظمت ذاتي قسم ددې ذات تعلق د الله سره دی.

جلالي: د خپل جاه او ځان له قسم. ددې جملي تعلق د الله د صفاتو سره دی. (المراقات: ۴/۵۹۷).

وکرمي: د خپل وجود او سخا قسم. ددې جملي تعلق د الله د افعالو سره دی. نو د ذات او د صفاتو او د افعالو ذکر راغلو. (المراقات: ۴/۵۹۷).

وعلوي: ددې تعلق د پاس ټولو جملو سره دی.

مغفور لهم: یعنی د ټولو مغفرت وشي. دې کې اشاره ده چې هر کس د مغفرت محتاجه دی. هغه که نیک وي او که بد وي.

د الله تعالی فرمان دی: ﴿وَكُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ (سورة النور آیت:

(۳۱).

اللهم اني استغفرك فاغفر لي ما قدمت وما اخرت ما اعلنت وما اسررت
ان تغفر اللهم فاغفر جنا ❀ و ابي عبد لك لا آلتا

فضل محمد يوسف زبي غفرله

حال کراچی پاکستان جمعہ ۲۲ رجب ۱۴۲۵ھ

باب الاعتكاف

قال الله تعالى تبارك وتعالى ﴿وَلَا تَبَاشِرُوهُنَّ وَأَلْتُمُ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ﴾ (سورة البقرة آيت: ۱۸۷)

د اعتكاف لغوي معنی ده "هو الحبس على الشيء ولزومه" په اصطلاح د شرع كې د اعتكاف تعريف داسې دی "هو المكث في المسجد ولزومه على وجه مخصوص". (المرقات: ۴/۵۹۸).

۱- اعتكاف اقسام: اعتكاف په درې قسمه دي: **۱- اعتكاف واجب:** دا هغه اعتكاف دی چې د نذر په واجب شوی وي د دې اعتكاف لپاره د امام مالك رَحْمَةُ اللَّهِ، امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ او د امام ابو حنيفه رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد دراجع قول مطابق روژه نیول شرط دی. او د یوې ورځې او د یوې شپې كیدل شرط دی او كه فاسده شي نو قضایې هم واجب ده دا اعتكاف په هره زمانه كې كیدی شي د یوې زمانې سره خاص نه دی.

۲- اعتكاف سنت مؤكده دی: دا هغه اعتكاف دی چې د رمضان په آخري عشره كې لس ورځې كېږي. دا سنت مؤكده على الكفايه دی. كه ټول كلي پریخوستلو نه ټول به گناه كار وي. كه یو سړي و كړو نو د ټول لپاره به كافي شي.

۳- اعتكاف مستحب: د اولني دوه قسمونو نه بغير نور ټول اعتكافون مستحب دي. د مستحب اعتكاف اقله موده كې د فقهاؤ مختلف اقوال دی.

د امام مالك رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد د مستحب اعتكاف اقله موده یوه ورځ ده. د دې نه كم اعتكاف نشته دی.

د امام ابویوسف رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد د دې موده د ورځ اكثره برخه ده. د امام محمد رَحْمَةُ اللَّهِ او د امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد د اقله موده هیڅ تعین نشته دی. د یو ساعت هم كیدلی شي. د امام ابو حنيفه رَحْمَةُ اللَّهِ ظاهري روایت هم دغه دی او هم دې باندي فتوی ده.

د اعتكاف پس منظر: دین اسلام كې د رهبانیت هیڅ گنجائش نشته دی. مخكني دینونو كې به خلكو د رهبانیت ژوند تیروولو. یعنی د كورونو، بنځو او ماشومانو نه ځان جدا كولو باندي د قوت لایموت په گوزاره باندي ټول عمر د یوازي والي په عبادت كې مشغولیدلو سره په ډیر مشقت به یې تیروولو. دین اسلام كې رهبانیت هیڅ گنجائش نشته دی. خود نموني په توگه د رهبانیت پشان د لس ورځو ژوند د تیروولو حكم شوی دی چې یو مسلمان ته دا احساس وشي چې د دې لس ورځو د مشقتونو او د محتونو والا ژوند ته وگوره او بیا سوچ و كړه چې مخكني دینونو كې یوه لویه ډله همیشه همیشه لپاره دغه شان سخت ژوند تیروولو. تاسو باندي د الله احسان دی.

بهر حال د معتكف مثال د هغه كس پشان دی چې د بادشاه په دروازه كې پروت وي او خپل خواست مسلسل د قبولیت په غرض وروړاندي كوي.

الفصل الأول

بسخې دې په خپل کور کې اعتکاف وکړی

﴿۱﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَعْتَكِفُ الْعَشْرَ الْأَوَّلَ مِنْ رَمَضَانَ حَتَّى

عائشه رضی اللہ عنہا وایي چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم به د رمضان په آخري عشره کې اعتکاف کولو تر دې چې

تَوَفَّاهُ اللَّهُ ثُمَّ اعْتَكَفَ أَزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ (۱).

الله هغه د دنیا نه اوچت کړو بیا د نبی صلی اللہ علیہ وسلم نه وروسته د نبی صلی اللہ علیہ وسلم ازواج مطهراتو اعتکاف کولو.

توضیح: بنحو لپاره جو ماتونو کې اعتکاف کول جائز نه دی. که هغوی اعتکاف کول غواړي نو خپلو کورونو کې دې په خاص ځای کې کيني او هغه ځای پورې دې خاص شي. ټول کور کې دې نه گرځي راگرځي. ازواج مطهراتو د اعتکاف سنت ساتلو لپاره اعتکاف کړی و.

﴿۲﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحْوَدَ النَّاسِ بِالْخَيْرِ

ابن عباس رضی اللہ عنہ وایي چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ټولو خلکو کې د خیر او نیکی معامله کې سخی وو.

وَ كَانَ أَحْوَدَ مَا يَكُونُ فِي رَمَضَانَ وَ كَانَ جَبْرِيلُ يَلْقَاهُ كُلَّ لَيْلَةٍ

(خصوصاً) رمضان کې خوبه یې ډیر سخاوت کولو اوراتلو به جبرائیل صلی اللہ علیہ وسلم ته هر شپه

فِي رَمَضَانَ يَعْرِضُ عَلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْقُرْآنَ فَإِذَا لَقِيَهُ

په رمضان کې راتلو او د نبی صلی اللہ علیہ وسلم مخي ته به یې (تجوید سره) قرآن کریم لوستو. نو کله به چې ملاقات

جَبْرِيلُ كَانَ أَحْوَدَ بِالْخَيْرِ مِنَ الرِّيحِ الْمُرْسَلَةِ (۲).

کولو جبرائیل صلی اللہ علیہ وسلم د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم سره نو د نبی صلی اللہ علیہ وسلم سخاوت د هواد چپو نه هم ډیر شو.

توضیح: اجود الناس: یعنی نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم به نیکی کونکو کې د ټولو نه ډیر فیاض او سخی وو. بیا به چې کله د نیکیو موسم او سیزن راغلو لکه رمضان او داسي نور، نو هغې کې به نبی

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۷۱/۱، رقم الحديث ۲۰۲۶، ومسلم في صحيحه ۸۳۱/۲ رقم الحديث ۵-۱۱۷۲، وأبو داود في السنن ۸۲۹/۲، رقم الحديث: ۷۹۰، والترمذي في السنن ۱۵۷/۳ رقم الحديث: ۷۹۰، وابن ماجه ۵۶۲/۱ رقم الحديث: ۱۷۷۳، وأحمد في المسند ۲۸۱/۲.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱۶/۱، رقم الحديث ۱۹۰۲، ومسلم في صحيحه ۱۸۰۳/۱ رقم الحديث ۵۰۰-۲۳۰۸، وأحمد في المسند ۲۳۱/۱.

کریم ﷺ د تیزی هوانه هم زیات سخي شو ځکه یو به د خیر والا میاشت په سر راغله او بل دا چې حضرت جبرائیل علیه السلام به مسلسل راتللو. دې وجه باندې به د نبی کریم ﷺ سخاوت نور ډیر شو. بهر حال عرب چې کله د یو شي د تیزوالی بیانوي نو هواسره دهغې تشبیه ورکوي. دلته هم دغه تشبیه ده. د دې حدیث د باب اعتکاف سره هیڅ تعلق نشته دی. خو چې د رمضان ذکر راغله د شپو ذکر یې راغلو نو لامحاله دې خبره باندې پوه راشي چې اعتکاف به هم شوی وي. ځکه اعتکاف په رمضان کې کېږي. (المراقات: ۴/۵۹۹).

په رمضان کې د نبی کریم ﷺ د جبرائیل سره د قرآن دور

﴿۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: كَانَ يَعْزُضُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْقُرْآنَ كُلَّ عَامٍ مَرَّةً			
ابو هریره رضی الله عنه وایي چې هر کال به یو ځل د نبی کریم ﷺ مخې ته قرآن لوستلی کیدو (یعنې			
فَعَرَّضَ	عَلَيْهِ	مَرَّتَيْنِ	فِي الْعَامِ الَّذِي قُبِضَ
جبرائیل علیه السلام به لوستلو) خو کله چې نبی ﷺ د دې دنیا نه لاړو هغه کال نبی ﷺ ته دوه ځله			
وَ	كَانَ	يَعْتَكِفُ	كُلَّ عَامٍ عَشْرًا فَاعْتَكَفَ
قرآن ولوستل شو. دغه شان به نبی کریم ﷺ هر کال لس ورځي اعتکاف کولو، خو اعتکاف یې			
عَشْرِينَ فِي الْعَامِ الَّذِي قُبِضَ. (۱)			
و کړو شل (۲۰) ورځې په کوم کال چې نبی کریم ﷺ وفات شو.			

معتکف د انساني تقاضا د پاره د جومات نه بهر وتلی شي

﴿۴﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا اعْتَكَفَ أُدْنِيَ			
عائشه رضی الله عنها وایي چې نبی کریم ﷺ به کله دا اعتکاف په حالت کې و نو په ناسته ناسته به یې			
إِلَى	رَأْسِهِ	وَ هُوَ فِي	الْمَسْجِدِ فَأَرْجَلُهُ وَ كَانَ
سر مبارک زما طرف ته کړو او ما (د نبی کریم ﷺ په ویختانو کې) ږومنز وهله. دغه شان به نبی			

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۴/۹، رقم الحديث: ۱۹۹۸، و أبوداود في السنن ۲/۸۳۲، رقم الحديث: ۲۴۶۶، و أحمد في المسند

لَا يَدْخُلُ الْبَيْتَ إِلَّا لِحَاجَةِ الْإِنْسَانِ^(۱).

کریم صلی الله علیه و سلم به د حاجت انساني نه بغير کور ته نه داخلیدو.

توضیح: الالحاجة الانسان: د انساني حاجت د الفاظو لاندې ډیر شه راخي. دغه لفظ په بنياد جوړولو سره فقهاؤ او د حديث شارحينو د د اعتکاف لپاره د سختي نه سختي پابندی راويستلي دي. (المركات: ۴/۶۰۲).

نو د حاجت او ضرورت دوه قسمه دي: اول طبعي حاجت دی لکه تشناب، غسل، جنابت يا غسل جمعه. دويم شرعي حاجت دی. لکه د اخترونو د مونځونو لپاره وتل، د اذان لپاره وتل اگر که معتکف مؤذن وي يا غير مؤذن وي. دغه شان جامع مسجد ته د جمعې لپاره وتل او داسي نور حاجتونه. علماؤ ليکلي دي چې د جمعې لپاره د لمر د زوال په وخت کې وتل په کار دي. خو که جامع مسجد لري وي نو بيا داسي وخت کې وتل په کار دي چې رسيدلو سره تحتيه المسجد او د جمعې سنت د مخکې نه ادا کړی شي او د جمعې نه وروسته چې کوم سنت دي د هغې لپاره هم جومات کې هيساريدل جائز دي. دا تفصيلات د احنافو په نزد دي. خو شوافع او حنابلة حضرات وايي چې د معتکف د جومات لپاره جامع مسجد ته نشي وتلی. بلکي هغه ته په کار دي چې داسې جومات کې اعتکاف وکړي چې هلته جمعه وي. حکه امام مالک رَحِمَهُ اللهُ وايي چې اعتکاف د جامع مسجد نه بغير بل جومات کې جائز نه دی. ائمه احنافو ليکلي دي چې که چرې جومات په غورزیدو شي نو معتکف دي زربل جومات کې اعتکاف ته کيني. امام ابو حنيفه رَحِمَهُ اللهُ وايي چې که چرې بغير د ضرورت نه معتکف يو منته هم د جومات نه بهر تيروي نو دده اعتکاف به فاسد شي. خو صاحبين وايي چې که چيرې نيمه ورځ د جومات نه بهر شو نو بيا به اعتکاف فاسد بږي کيني نه فاسد کېږي. (المركات: ۴/۶۰۷).

د جاهليت په حالت کې د منلې شوي نذر مسئله

﴿۵﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ: أَنَّ عُمَرَ سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "كُنْتُ لَنْذَرْتُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ	
ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته وويل چې ما په جاهليت کې د انذر منلی	
أَنْ	أَعْتَكِفَ لَيْلَةً فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ؟
ؤچې يوه شپه (او يوه ورځ لکه بل روايت کې وضاحت شته دی) مسجد حرام کې اعتکاف کوم (نو آیا	

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۷۲/۱، رقم الحديث ۲۰۲۹، ومسلم في صحيحه ۲۱۱/۱ رقم الحديث ۶-۱۹۷ الترمذي في السنن ۱۶۷/۳ رقم الحديث: ۸۰۴، وابن ماجه ۵۶۵/۱ رقم الحديث: ۱۱۷۷۶، وأحمد في المسند ۲۶۴/۶.

قَالَ : فَأَوْفِ بِنَذْرِكَ . (۱)

هغه نذر زما لپاره پوره کول ضروري دی (نبي کریم ﷺ ورته وفرمايل چې: خپل نذر پوره کړه.

توضیح: اوف بنذرک: د جاهلیت اطلاق د اسلام نه مخکنی زمانه باندې کېږي. دلته د حضرت عمر رضی الله عنه نذر خو یا د اسلام نه مخکې د جاهلیت زمانه کې وو. چې حدیث پري واضحه دلالت کوي. دې صورت کې د امام شافعي رحمه الله مسلک داسي دی چې کچرې چا د اسلام د قبولو نه مخکې جائز نذر منلی وي نو د اسلام د قبولو نه وروسته د هغې پوره کول واجب دي. لکه څنگه نبي کریم صلی الله علیه و سلم حضرت عمر رضی الله عنه ته د "اوف بنذر" حکم وکړو. دا حکم د وجوب لپاره دی. (المراقات: ۴/۶۰۳).

امام ابو حنیفه رحمه الله وايي چې د اسلام نه مخکې منلی شوی نذر پوره کول ضروري نه دی. ځکه دا یوه اتفاقي مسئله ده چې کافر کې د نذر منلو اهلیت نه وي. لهذا د هغې نذر پوره کول واجب نه دی. شوافعو د بحث د لاندې حدیث نه استدلال کړی دی چې امر د وجوب لپاره دی. امام ابو حنیفه رحمه الله فرمایي چې دا حکم حضرت عمر رضی الله عنه د اطمینان د خاطر لپاره د استحباب په توګه دی یا جاهلیت نه مراد د جاهلیت زمانه ده یعنې د اسلام د قبولو ابتدائی حالت دی.

اعتکف لیلة: یعنې ما د جاهلیت په زمانه کې نذر منلي وو چې یوه شپه به اعتکاف کوم. دې لفظ سره د فقهاؤ په منیخ کې اختلافي مسئله پیدا شوي ده هغه دا چې آیا د اعتکاف لپاره روژه نیول شرط دی او که نه؟ (المراقات: ۴/۶۰۳).

د قهلاؤ اختلاف: علامه بدرالدین عینی رحمه الله وايي چې د امام شافعي رحمه الله او احمد رحمه الله او د اسحاق بن راهویه رحمه الله په نزد د اعتکاف د نذر لپاره روژه لازمه نه ده. امام ابو حنیفه رحمه الله او امام مالک رحمه الله وايي چې د نذر اعتکاف لپاره روژه شرط دی. اعتکاف بغير د روژي نه جائز نه دی. د امام شافعي رحمه الله قدیم قول هم داسي دی. (المراقات: ۴/۶۰۳).

دلائل: فریق اول زير بحث حدیث نه استدلال کړی دی طرز استدلال داسي دی چې دې کې "لیلة" د شپي د نذر خبره ده او د شپي روژه نه وي لهذا د نذر اعتکاف لپاره روژه شرط نه دی. (المراقات: ۴/۶۰۳). فریق ثانی د ابوداؤد او د نسائی د روایت نه استدلال کوي چې ته هغې کې نبي کریم صلی الله علیه و سلم وفرمايل "اعتکف و صم" یعنې اعتکاف وکړی او روژه ونیسی. دویم دلیل راتلونکی حدیث نمبر ۹

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۷۴/۱، رقم الحديث: ۲۰۲۲، ومسلم في صحيحه ۱۲۷۷/۳ رقم الحديث: ۲۷-۱۶۵۶، وأبوداود في السنن ۶۱۶/۳، رقم الحديث: ۳۳۲۵، والترمذي في السنن ۹۶/۱ رقم الحديث: ۱۵۳۹.

دی. چې هغې کې دی لا اعتكاف الا بصوم واضح الفاظ راغلي دي. (المركات: ۴/۶۰۳).
جواب: ابن بطال رَحْمَةُ اللَّهِ وایي چې د حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د نذر والا حدیث که ټولې طریقې ولټولې شي نو دې کې د اصل روایت الفاظ "یوما وليلة" دي. دویم جواب دادی چې داد جاهلیت نذر وو. د استجاب په توګه نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د پوره کولو حکم کړی وو. لهزادې کې د روژې ضرورت نشته دی.

الْفَصْلُ الثَّانِي

د اعتكاف قضاء

﴿٦٦﴾ عَنْ أَنَسٍ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعْتَكِفُ فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ مِنْ رَمَضَانَ

انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به درمضان آخري عشره کې اعتكاف کولویو کال (غالباً دغه

فَلَمْ يَعْتَكِفْ عَامًا فَلَمَّا كَانَ الْعَامُ الْمُقْبِلُ

عذر په بناء) نبی عَلَيْهِ السَّلَام اعتكاف ونه کړو کله چې دویم کال راغلو نو نبی عَلَيْهِ السَّلَام (دې رمضان کې)

إِعْتَكَفَ عِشْرِينَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَرَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ.^(۱)

شل ورځې اعتكاف وکړو. ابوداؤد او ابن ماجه دا روایت د ابی ابن کعب نه نقل کړی دی.

توضیح: د واجب اعتكاف چې څنګه قضاء واجب ده. دغه شان د سنت مؤکده اعتكاف قضا هم واجب ده. خو واجب نه سنت ده. د دې حدیث نه د سنت مؤکده اعتكاف قضاء ثابتېږي.

اعتكاف ته د کیناستو وخت

﴿٧٧﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَعْتَكِفَ صَلَّى الْفَجْرَ

عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وایي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به کله د اعتكاف اراده کوله نو د سحر مونځ به یې وکړو.

ثُمَّ دَخَلَ فِي مُعْتَكِفِهِ.^(۲)

د هغې نه وروسته به د اعتكاف ځای ته داخل شو.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۱۶۶/۳ رقم الحديث: ۸۰۳، وأحمد في المسند ۴۰۱/۲.

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۸۳۱/۲ رقم الحديث: ۱۱۷۳/۶، أبوداود في السنن ۸۳۰/۲، رقم الحديث: ۲۴۶۴.

توضیح: ثم دخل: یعنی نبی کریم ﷺ به چې کله د اعتکاف کولو اراده کوله نو د سحر موندنه وروسته به د اعتکاف ځای ته داخلیدو. د فقهاء کرامو په دې کې لږ اختلاف دی چې اعتکاف کونکي به کوم وخت کې جومات ته راځي او د اعتکاف په ځای کې کيني. د امام اوزاعي رَحْمَةُ اللَّهِ اُو د سفیان ثوري رَحْمَةُ اللَّهِ اُو یو قول کې د امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ مسلک دا دی چې اعتکاف کونکي به د رمضان په یوویستم تاریخ کې د سحر د موندنه وروسته چې جومات ته راشي او اعتکاف ته به کيني. (المقات: ۴/۶۰۵).

ائمہ ثلاثه او یو قول کې امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ جمهور ائمہ دا وایي چې معتکف به د شپي د لمر پریوتلو نه وروسته جومات ته داخل شي او شپه به جومات کې تیره کړي. دا د یوویستم رمضان شپه ده. فریق اول د زیر بحث د حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا د حدیث نه استدلال کړی دی چې هغې کې په واضحه توګه د سحر د موندنه وروسته د اعتکاف ته د کیناستلو طریقه بیان شوي ده. (المقات ۴/۶۰۵).

جمهور فقهاء هم د دې حدیث نه استدلال کوي خو داسي احتمال بیانوي چې نبی کریم ﷺ مسجد نبوی کې د اعتکاف لپاره د شپي تشریف راوړی و او شپه یې په جومات کې تیره کړي وه. خو خپل د کیناستلو خاص ځای ته یې هغه وخت تشریف ویوو کله یې د سحر موندنه وکړو. نو د اعتکاف ابتداء خود ما بنام نه وخت نه شوي وه. خود اعتکاف لپاره چې کوم خاص ځای جوړ شوی و او هغې ته د شپي داخل شوی و. نو د اختلاف خبره ختمه شوه. (المقات ۴/۶۰۵).

د اعتکاف په حالت کې د مریض بیمار پرسی

﴿۸﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعُودُ الْمَرِيضَ

عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وایي چې نبی کریم ﷺ د اعتکاف په حالت کې (به چې د حاجت لپاره وتلو) نو د

وَ هُوَ مُعْتَكِفٌ فَيَمُرُّ كَمَا هُوَ فَلَا يُعْرِجُ

مريض بیمار پرسی به یې کوله (چې د جومات نه بهر به یو ځای کې و) نبی ﷺ به تیر شو چې څنگه و

يَسْأَلُ عَنْهُ (۱).

د هغې سره به نه حصاریدلو او فقط د هغه تپوس به یې کولو.

توضیح: فلا يعرج: یعنی د یو مریض بیمار پرسی لپاره په بدله لاره نه تلو. د هغې صورت به دا و چې ښاغلی نبی کریم ﷺ د خپل طبعي حالت لپاره د جومات نه بهر تلو او بیرته به راتلو. دې تلو

لو کې به نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په روانه کې د مریض پوښتنه کوله. همدغه مطلب دی د دې حدیث نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به د لاري نه اخوادینخوا نه تللو. مستقله توگه باندي د یو مریض د بیمار سی لپاره تللو په وجه اعتکاف باطل کېږي. که یو کس په نذر اعتکاف کې دا شرط ولگوي چې زه به ریض بیمار پرسي کوم یا به جنازي ته زم بیا به جائز وي.

د اعتکاف آداب

﴿ وَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ : السُّنَّةُ عَلَى الْمُعْتَكِفِ أَنْ لَا
يَسْهَرَ لَيْلًا وَلَا يَمْسُ مَرِيضًا وَلَا يَشْهَدُ جِنَازَةً وَلَا يَمَسُ
زَاةً وَلَا يُبَاشِرُهَا وَلَا يَخْرُجُ لِحَاجَةٍ إِلَّا لِمَا لَا بُدَّ مِنْهُ
خُوسِرَةً ، نَهَى بِدَبْحِي سِرَهُ مَبَاشَرَتًا وَ كَرِي أَوْنَهُ دِي وَ حِي بغير ضرورت (متيازونه بغیر) دیوبل کار لپاره
وَلَا اِعْتِكَافَ إِلَّا بِصَوْمٍ وَلَا اِعْتِكَافَ إِلَّا فِي مَسْجِدٍ جَامِعٍ. ^(۱)
او د اعتکاف لپاره روژه نیول ضروري ده او اعتکاف په جامع مسجد کې صحیح ده.

نسیح : ولا اعتکاف الا بصوم : د دې توضیح او د علماؤ اختلاف د دینه مخکې حدیث نمبر ۵ د لاندې نښوی دی. دا د جمهور د مسلک لپاره واضح دلیل دی. د علامه شامي رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ میلان هم دې طرف ته چې اعتکاف که واجب وي او که مسنون وي خو روژه ورته شرط ده. (المراقات : ۴/۶۰۵).

في مسجد جامع : یعنی د جامع جومات نه بغیر بل جومات کې اعتکاف جائز نه دی. حضرت حسن مری، امام زهری او عروه او د عطاء رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ په نزد د اعتکاف د صحت لپاره داسې جومات ضروري دی چې هغه کې جمع وي یعنی جامع جومات وي. د امام مالک رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ یو روایت هم داسې دی. (المراقات : ۴/۶۰).

جمهور انمو په نزد د اعتکاف لپاره جمع د جومات ضروري نه دی بلکې هر هغه جومات کې اعتکاف صحیح دی. چرته چې د پنځه وخته مونځ د جماعت سره کېږي. نو حدیث کې د جامع جومات نه مراد د معنی والا جومات مراد نه دی. بلکې د جماعت والا جومات مراد دی. باندو کې چې کوم جوماتو کې

جماعت سره پنځه مونځونه نه کېږي. هغې کې اعتكاف ضروري نه دی که یو کس په خپله توگه د ثواب نیت کوي نو هغه جائز دی جمهور وایي چې د قرآن د آیت ﴿وَأَلَّكُم مَّا كُنْتُمْ فِي الْمَسَاجِدِ﴾ (سورة البقرة آیت: ۱۸۷) کې جو ماتونه عام دي د جامع جو مات تخصیص نشته دی.

البته علماؤ د اعتكاف د فضیلت باره کې جو ماتونو کې فرق بیان کړی دی چې د ټولو نه افضل اعتكاف په مسجد حرام مکه کې دی. بیا د مسجد نبوي اعتكاف دی. بیا د مسجد اقصی اعتكاف دی او د جامع مسجد اعتكاف افضل دی.

بهر حال د معتكف لپاره جو مات ته خواړه راوړل او بیا خوړل جائز دي خود خواړو جائز کولو لپاره د اعتكاف کول څه معهود شرعي نه دی. لکه څنگه چې یې تبلیغی حضرات کوي. بیا هغوی ته په کار ده چې اعتكاف ځان باندې لازم کوي نور وژده دي هم ونیسي. خو که جزوقتي اعتكاف دی نو هغې کې وژده نشته دی یعنی "تویت سنة الاعتكاف ما دمت في هذا المسجد" د څه ساعت لپاره نیت وي.

معتكف لپاره اختل او خرڅول هم جو مات کې جائز دی خو سامان دننه راوړل منع دی. دغه شان اختل او خرڅول د خپل ذات او د اهل و عیال د ضرورتونو متعلق وي. عام تجارت مراد نه دی او نه هغه جائز دی.

الفصل الثالث

﴿۱۰﴾ عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ إِذَا اعْتَكَفَ طَرَحَ لَهُ فِرَاشَهُ

ابن عمر رضي الله عنهما نقل کوي چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم به کله اعتكاف کولو نو غوړیدله به ورته بستره په

أَوْ يُوَضِّعُ لَهُ سَرِيرَةً وَرَاءَ أَسْطَوَانَةٍ التَّوْبَةِ. (۱)

(مسجد نبوي) کې د توبي ستنې نه مخکې او د نبی کریم صلى الله عليه وسلم کې به ایخودلی کیدو.

توضیح: حضرت ابولبابه انصاری رضي الله عنه نه د بنو قریظه باره کې یو لغزش شوی وو. هغې خپل ځان د مسجد نبوي په یو ستنې پورې تړلی وو. بیا د هغې توبه قبوله شوه. همدغه ستنې ته اسطوانه توبه وایي. چې د هغې ذکر دې حدیث کې دی.

(۱) أخرجه ابن ماجه في السنن ۵۶۱/۱ رقم الحديث: ۱۷۷۴.

معتكف ته د بهر ټولو نیکو ثواب ملاو پري

﴿۱۱﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فِي الْمُعْتَكِفِ هُوَ

ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د اعتکاف کونکي باره کې وفرمایل هغه کس د

يُعْتَكِفُ الذُّنُوبَ وَ يُجْزَى لَهُ مِنَ الْحَسَنَاتِ كَعَامِلِ الْحَسَنَاتِ كُلِّهَا. (۱)

گناهونو نه محفوظ وي او د هغې د نیکو سلسله د ټولو نیکو کونکو والو په شان دوام لري.

توضیح: کعامل الحسنات كلها: یعنی د کومو نیکو لپاره متعکف نه شي وتلی او عام مسلمانان هغه نیکو کې شریک وي او هغه نیکي حاصلوي. نو الله هغه معتکف ته د شرکت کولو نه بغير دا ټولي نیکي ورکوي. (المرقات: ۴/۶۰۹).

د معتکف ترجمه همدغه ده چې بنکته د الله په دروازه کې پروت وي او د ټولو گناهونو نه غاړي ته شي او د ذوالجلال مخې ته د مغفرت خواست وړاندې کوي. دا چې معتکف د ټولو خلکو د طرف نه ذمه واري پوره کوي نو ځکه د خلکو په نیکو کې دا شریک کړی شوی دی.

کتاب فضائل القرآن د قرآن کریم فضائل

قال الله تعالى ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ
قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ﴾ (سورة يونس آيت: ۵۷-۵۸)

فضائل جمع ده دې مفرد فضيلة دى "وهي ما يزيدة به الرجل على غير و اكثر ما يستعمل في الخصال
المحمود". (الكاشف: ۴/۳۶۱).

قرآن کریم د الله هغه آخري کتاب هدايت دى. چې انسانانو ته د ديني لارښوني لپاره رانازل شوى دى. د
دې فضيلت همدغه كافي دى چې دا د خالق كائنات كتاب دى. بيا الله خپله د دې لوي شان د همدې په
ورقو كې بيان كړى دى. بيا نبي كريم صلى الله عليه وسلم په خپل فرمانونو، اقوالو او افعالو په ذريعه دې لوي
عظمت ظاهر كړى دى. تريو لسوه (۱۱۰۰) كالو په دې كتاب مسلمانانو د دنيا په ټولو انسانانو باندې د
حاكم او د قائد په حيثيت سره د دنيا په مخ باندې غالب و ساتل او د دې تعليماتو په رڼا كې مسلمانانو
مثالي حكومتونه قائم كړل. كله چې مسلمانانو دا كتاب پريخودولو نو د هغې قائدانه صلاحيتونه ختم
شول او د دوي حكومتونه د كفارو په لاس ورغلل. كائنات كې كه نن مظلوم دى نو د ټولو نه لوي مظلوم
د الله همدغه كتاب دى.

هر مسلمان باندې فرض دې چې د الله كتاب خپل ځان لپاره د ساتنې سبب كړي او د دې ناظره ولولي او
ياد يې كړي او په معنى كې ځان پوهه كړي او دې باندې عمل و كړي چې د دنيا لپاره هم قائد شي او
آخرت كې هم كامياب شي.

د دې امت علماء په مختلف اندازو سره د دې كتاب خدمت كړى دى. فقهاؤ په فقاهات او د مسائلو په
حوالي سره خدمت كړى دى. اهل بلاغت د فصاحت او بلاغت په حوالي سره خدمت كړى دى. د صرف
او نحو علماء د خپل فن په رڼا كې د دې پوره خدمت كړى دى. او قاريانو د دې په قرأت كې خدمت كړى
دى. اهل تصوف د دې د تصوف طرف ژوندى كړى دى او اهل عملو په عملي ميدان كې د دې خدمت
كړى دى. مفسرينو د دې د تفسير او توضيح هغه خدمتونه كړي دې چې په كتلو ورته عقل خيران شي.
دوه لاکه كتابونه ليكل د كتاب الله خدمت دى.

الغرض دې عاجز انسان د خپل وس مطابق د دې په خدمت كې هيڅ كم نه دى پريخودى. كه د الله د دې
ابد كلام حق ادا كيدى شو نو خدمت كونكو په دې لوي خدمت سره به د دې حق ادا شوى وي. خو
ختميدونكى انسان د دې ابد كلام حق نه شي ادا كولى. هغه فقط دومره ويلى شي :

مَا لِلْعُلُومِ وَ لِلتَّرَابِ وَ اِنَّمَا ۞ يَسْعَى لِيَعْلَمَ اِنَّهٗ لَا يَعْلَمُ

دو باب کې د ټول قرآن فضائل په عمومي توګه بیان شوي دي او د ځينو سورتونو او آيتونو فضائل خصوصي بيان شوي دي.

په قرآن په قرآن کې د تفاضل بحث: اوس دلته دا بحث دی چې آیا د قرآن د ځينو سورتونو يا آيتونو په نور آيتونو باندې فضيلت ورکول کيدلی شي او که نه؟

علامه سيوطي رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ په اتقان کې ليکلي دي چې دې کې علماؤ اختلاف دی. د ابن حبان ابوالحسن اشعري او د قاضي ابوبکر باقلاني رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ رائي داده چې قرآن کریم کې تفضيل د ځينو په ځينو باندې جائز نه دی. ځکه ټول د الله کلام دی. (المراقات: ۴/۶۱۰).

امام غزالي رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ چې جواهر القرآن کې کوم کلام کې دی د هغې خلاصه داده چې که چيرې ستا بصيرت او ذوق سليم په آيت الکرسی او آيت مداینه کې او سورة اخلاص او سورة لهب کې فرق نه شي کولی چې کوم د کوم يو نه افضل دی نو بيا نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته رجوع وکړه نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د سورتونو او د آيتونو مينځ کې د تفضيل بنایسته بيان دی. (المراقات ۴/۶۱۰).

د ملا علی قاري رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ د کلام نه معلومه شوه چې نفس کلام په دې اعتبار چې دا د الله کلام دی. دې کې هيڅ فرق نشته دی. نه تفاضل شته دی. البته د معانی او د مضامينو په اعتبار سره تفاضل شته دی ځکه د سورة اختلاف مضامين چې د الله په وحدانيت باندې مشتمل دی. هغه په سورة لهب کې چرته دی. همدغې اعتبار سره تفضيل شته دی. ملا علی قاري رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ نور ليکي چې د قرآن اطلاق کلام نفسي او په دې باندې دلالت کونکې الفاظ دواړو باندې کيږي. (المراقات ۴/۶۱۰).

نوټ: دلته دا ويل ضروري دي چې مشکوٰۃ ويلو وخت کې به ماته څه زيات وخت ملاؤ شونو ما به ددې نه د فضائلو بابونو نه درس ورکولو چې ديو تاريخ د لاندې درج نه وو. همدغه وجه ده چې د فضائل قرآن نه ترد کتاب فضائل الحج پورې د درس هره ورځ تاريخ نه دی ليکلی شوی. (فضل محمد غفرله)

قرآن بنودونګي اوزده کوونګي د ټولو نه بهتر دي

﴿۱﴾ عَنْ عُمَانَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: خَيْرُكُمْ مَنْ

حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل تاسو کې بهترين سړی هغه دی چا

تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَ عَلَّمَهُ. (۱)

چې قرآن زده کړو او بل ته يې وښودلو.

د قرآن د تلاوت عظیم فضیلت

﴿۲﴾ وَ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ : خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ نَحْنُ فِي الصُّفَّةِ

عقبه بن عامر وایي چې (یوه ورځ) نبي کریم صلی الله علیه و سلم باهر راغلو نو مونږ "صفه" باندې ناست وؤ

فَقَالَ : أَيُّكُمْ يُحِبُّ أَنْ يَغْدُوَ كُلَّ يَوْمٍ إِلَى بُطْحَانَ

نبي کریم صلی الله علیه و سلم و فرمایل چې تاسو کې کوم یوسړی داخوښوي چې هغه هره ورځ لارشي د بطحان

أَوْ إِلَى الْعَقِيقِ فَيَأْتِي مِنْهُ بِنَاقَتَيْنِ كَوْمَاوَيْنِ فِي غَيْرِ إِثْمٍ وَلَا قَطْعِ رَجْمٍ

یاد عقیق طرف ته او هلته نه دوه اوښ د کوف نه بغیر د څه گناه او بغیر د صله رحمی د ماتولونه راوړي؟

فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ ! كُلَّنَا نُحِبُّ ذَلِكَ قَالَ :

مونږ عرض وکړو چې یا رسول الله! مونږ ټول یې کوو نبي علیه السلام و فرمایل (نو بیا واورئ چې) تاسو کې

أَفَلَا يَغْدُو أَحَدُكُمْ إِلَى الْمَسْجِدِ فَيَعْلَمُ أَوْ يَقْرَأُ آيَتَيْنِ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ

کوم کس جو مات ته لارشي او هلته د کتاب الله دوه آیتونه نه بل ته وښایي یا یې خپله ولولي. نو د دده

خَيْرٌ لَهُ مِنْ نَاقَتَيْنِ وَ ثَلَاثِ خَيْرٌ لَهُ مِنْ ثَلَاثِ وَ أَرْبَعِ

لپاره د دوه اوښانو نه بهتر دي. درې آیتونه دده لپاره د درې اوښانو نه بهتر دي او څلور آیتونه دده لپاره د

خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَرْبَعِ وَ مِنْ أَعْدَادِهِنَّ مِنَ الْإِبِلِ. (۱)

څلور اوښانو نه بهتر دي، حاصل دا چې د آیتونو شمیر د اوښو د شمیر نه بهتر دي (پنځه آیتونه د پنځه

اوښانو نه او شپږ آیتونه د شپږ اوښانو نه بهتر دي دغه شان مخکې پورې قیاس وکړئ).

توضیح: الصفة: مسجد نبوي سره د اسلام اولنی مدرسې نوم الصفة وه. چې د دې بنیاد ایخودنکې

خپله نبي کریم صلی الله علیه و سلم وؤ او چې طالبان یې هم خپله صحابه کرام رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ وؤ تر اوسه پورې مسجد

نبوي کې دننه د دې ښاني دي.

بطحان: مدیني منوري سره نژدې د یو لختي نوم وؤ. دغه شان (المراقات: ۴/۶۱۳).

عقیق: مدیني منوري نه درې مېله فاصله کې د یو ځای نوم دی.

دي دواړه ځايونو کې به هغه وخت تجارتي منډيانې لگيدلي. چې د اوبانو اخستل او خرڅول به په کې کيدل. د عربو په نزد به اوبن بڼه مال ؤو. خصوصاً د لوي کوف والا گرانه سرمايه وه. ځکه نبي کریم ﷺ د عربو د مزاج مطابق يو بليغ اسلوب سره د الله د کلام د تلاوت ترغيب ورکړی دی.

کوماوين: د کوماه تشبیه ده. او کوماه اوچت ځای ته وايي. ددې نه دوه اوبني مراد دي. چې کوف يې اوچت وي. د عربو په نزد دا ډير بڼه مال ؤو. (المراقات: ۴/۶۱۳).

في غير اثم: يعنې چې کوم چې د غله او غصب په شان څه گناه نه وي.

ولا قطع رحم: يعنې هغې کې د گناه خاص صورت د صله رحمې د قطعې نه وي يا څه ډاکه او ظلم نه وي. دا تخصيص بعد تعميمه دی. (المراقات: ۴/۶۱۴).

ومن اعدادهن من الابل: يعنې څومره چې آيتونه ډير پري دغه شان به اوبني ډير پري. يعنې پنځه آيتونه د پنځه اوبنو نه به تردي او شپږ آيتونه شپږ اوبنان به تردي الی اخره. دې دواړه حديثونو کې د قرآن لوستونکو لپاره د هغوی د لوي ثواب ذکر شوی دی. د اوبن ملا وېدلو مطلب دا دی چې گویا کې يو کس د الله په لاره کې اوبن صدقه کړو او د هغې ثواب يې وموندلو يا يې دوه يا څلور يا يې لس اوبنان صدقه کړه او ثواب يې وگټلو. (المراقات: ۴/۶۱۵).

﴿۳﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أُيْحَبُ أَحَدُكُمْ

ابو هريره رضى الله عنه راوي دی چې نبي کریم ﷺ وفرمايل چې آيا تاسو کې يو کس دا خوبوي چې

إِذَا رَجَعَ إِلَى أَهْلِهِ أَنْ يَجِدَ فِيهِ ثَلَاثَ خَلِفَاتٍ عِظَامٍ سِيَانٍ . قُلْنَا : نَعَمْ

کله کور ته راشي نو هلته درې بلاربي او چاغي غټي اوبني ولاري ومومي؟ مونږ وويل چې آونبي عليه السلام

قَالَ : فَثَلَاثُ آيَاتٍ يَقْرَأُ بِهِنَّ أَحَدُكُمْ فِي صَلَاتِهِ خَيْرٌ لَهُ مِنْ ثَلَاثِ خَلِفَاتٍ

وفرمايل تاسو کې چې کوم يو کس مونځ کې د قرآن درې آيتونه لولي نو دا د هغې لپاره د درې بلاربو او

عِظَامٍ سِيَانٍ ^(۱).

د لوي څربو اوبنانو نه به تردي.

توضیح: خلفات: د خلفه جمع ده ځاېاندي فتحه او کسره دواړه جائز دي مراد ترې نه بلاربي اوبني دي.

ای حاملات عظام: یعنی د بدن په اعتبار سره لوي وي.

سمان: یعنی د کیفیت په اعتبار سره لوي وي. (المراقات: ۴/۶۱۶).

د ماهر قرآن فضیلت

<p>۴۱۶ هـ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْمَاهِرُ بِالْقُرْآنِ</p>
<p>عائشې رضی اللہ عنہا نه روایت دی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرماییل ماهر قرآن د هغه فرښتو سره دی چې</p>
<p>مَعَ السَّفَرَةِ الْكِرَامِ الْبَرَّةِ وَ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَ يَتَتَعْتَعُ فِيهِ وَ هُوَ عَلَيْهِ</p>
<p>لیکونکي بزرگ او نیکاني دي او هغه سړی چې قرآن په اینختلو اینختلو سره وایي او د قرآن (لوستل) د</p>
<p>شاق له اجران (۱).</p>
<p>هغې لپاره مشکل دی نو د هغه لپاره دوه ثوابونه دي.</p>

توضیح: الماهر بالقرآن: ماهر قرآن نه هغه سړی مراد دی چې قرآن ورته خپله یاد وي او پوره په راوښي سره یې لولي. (المراقات: ۴/۶۱۶).

السفرة: د سافر جمع ده چې قاصد او پیغام رسونکي ته وایي. یا السفره د کتبه په معنی کې ده. ددې نه مراد هغه فرښتي دي چې د لوح محفوظ نه قرآن رانقل کوي. د قرآن د ماهرین به دې فرښتو سره وي چې د دواړو کار د قرآن عظیم عام کول او خورول او مخکې بوتلل دي.

الکرام: داد کریم جمع ده. مکرم او مقربې فرښتي مراد دي. (المراقات: ۴/۶۱۷).

البررة: داد البار جمع ده. البار محسن، نیک کار کونکي او ښه سلوک والا. (المراقات: ۴/۶۱۷).

يتتعتع: د حرج یتد حرج په شان باب دی. "ای یترددو یتلبد علیه لسانه" په اینختلو اینختلو سره قرآن لوستونکې ته وایي. (المراقات: ۴/۶۱۷).

اجران: یعنی دوه چنده اجر او ثواب دی. یو خود قرآن د لوستلو دی او بل هغې کې مشقت په وجه دی. چې لوستونکي یې د اینختلو په وجه برداشت کوي. (المراقات: ۴/۶۱۷).

سوال: آیا ددې حدیث مطلب دا شو چې کوم سړی د قرآن ماهر دی هغه ته به یو اجر ملا وپېري او څوک یې

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه رقم الحديث: ۱۹۳۷، ومسلم في صحيحه ۵۴۹/۱ رقم الحديث: ۲۴۴-۱۷۹۸، وأبو داود في السنن ۱۴۸/۲، رقم الحديث: ۱۱۵۴.

په اینختلو اینختلو سره لولي نو هغې ته به دوه ثوابه ورکړی کېږي. نو ماهر د غیر ماهر ثواب ډیر شو؟
جواب: داسې نه ده د ماهر ثواب ډیر دی خو غیر ماهر ته به د هغې په اعتبار سره دوه چنده ثواب ملاوېږي
 د هغې دواړه ثوابونه د ماهر یو ثواب ته نه رسېږي. گویا کې د ماهر ثواب د سر و زرو دی چې وزن کې کم
 او قیمت کې زیات دی. او د غیر ماهر ثواب د سپینو زرو په شان دی. سپین زر اگر که په وزن کې وي خو
 قیمت کې د سر زرو نه کم وي.

دوه قسمه خلک قابل د فخر دي

﴿وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا حَسَدَ إِلَّا عَلَى اثْنَيْنِ:				
ابن عمر <small>رضي الله عنه</small> راوي دی چې نبي کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> فرمایيل فقط د دوه کسانو باره کې حسد (جائز) دی				
رَجُلٌ	آثَاءُ	اللَّهُ	الْقُرْآنَ	فَهُوَ
يو هغه سړی دی چې هغې ته الله د قرآن عظمت ورکړی وي او هغه سړی (د ځينې وختونو نه بغير) اود				
يَقُومُ بِهِ آثَاءُ اللَّيْلِ وَ آثَاءُ النَّهَارِ وَ رَجُلٌ آثَاءُ اللَّهِ مَالًا				
شپي په اکثره برخه کې دې قرآن کې مشغول وي. او دويم هغه سړی چې هغې ته الله مال ورکړی وي او				
فَهُوَ يُنْفِقُ مِنْهُ آثَاءَ اللَّيْلِ وَ آثَاءَ النَّهَارِ". (۱)				
هغه يې د ورځي او د شپي په اکثره برخه کې خرچ کوي.				

توضیح: لا حسد: حسد معنی د بل د نعمت د زوال ارمان کول دي. کینه گر (حاسد) ته که ملاؤ شي يا او
 که نا. او د غبط معنی د حصول نعمت غیر من غیر زوال منه وي. لهذا کینه نا جائزه ده او غبط جائز دی.
 دې حدیث کې د حسد نه غبطه مراد ده. ځکه حسد حرام دی. غبطه جائزه ده. دې باندې دا اعتراض دی
 چې غبطه جائزه نو بیا دلته حدیث کې د حصر څه ضرورت و. غبطه خو هر شي کې جائزه ده. نو اصل
 جواب دادی چې دا کلام د فرض و التقدير په توگه دی چې کچرې حسد په یو شي کې جائز وی نو دې
 دواړه شيانو کې به جائز وی. چې دې کې جائز نه دی نو بیا په هيڅ شي کې جائز نه دی. یا جواب دادی
 چې دا دواړه شيان داهم کيدلو په وجه باندې د حسد د عام قانون نه مستثنی دي. (توضیحات جلد اول
 ص ۴۲۲ وگورئ) که د حسد نه غبطه واخستلی شي او د غبطه ترجمه رشک او نکړی شي بلکې د دې
 ترجمه مسابقه او ریس وکړی شي نو هيڅ اشکال به پاتې نه شي. پښتو کې دې ته "سیالي" وايي دا ډیر
 ښه دی. (المرقات: ۴/۶۱۸).

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۷۳/۹، رقم الحديث ۵۰۲۵، ومسلم في صحيحه ۵۵۸/۱ رقم الحديث ۲۶۶: ۸۱۵.

د قرآن لوستونکي او نه لوستونکي مثال

﴿٦٦﴾ وَعَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَثَلُ الْمُؤْمِنِ الَّذِي يَقْرَأُ

ابو موسی اشعري روایتونه راوي دی چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم فرماییل مثال د هغه مسلمان چې لولي

الْقُرْآنَ مَثَلُ الْأَثْرَجَةِ رِيحُهَا طَيِّبٌ وَ طَعْمُهَا طَيِّبٌ وَ مَثَلُ الْمُؤْمِنِ الَّذِي لَا يَقْرَأُ الْقُرْآنَ

قرآن د سنگتري په شان دی چې خوشبویي ډیره خوندوره او مزه هم ډیره ښه او کوم مسلمان چې قرآن نه لولي

مَثَلُ الثَّمَرَةِ لَا رِيحَ لَهَا وَ طَعْمُهَا حُلُوٌ وَ مَثَلُ الْمُنَافِقِ الَّذِي لَا يَقْرَأُ الْقُرْآنَ

د کهجوري په شان دی چې خوشبویي نه وي او خوندیې خوږ وي او هغه منافق چې قرآن کریم نه لولي

كَمَثَلِ الْحَنْظَلَةِ لَيْسَ لَهَا رِيحٌ وَ طَعْمُهَا مُرٌّ وَ مَثَلُ الْمُنَافِقِ الَّذِي

مثالیې د مرغوني د میوي په شان دی چې هغې کې خوشبونه وي او مزه یې ډیره ترخه وي او هغه منافق چې

يَقْرَأُ الْقُرْآنَ مَثَلُ الرِّيحَانَةِ رِيحُهَا طَيِّبٌ وَ طَعْمُهَا مُرٌّ. (١)

قرآن لولي د هغې مثال د خوشبوداري میوي په شان دی چې خوشبویي ښه وي خو مزه یې ترخه وي.

وَفِي رِوَايَةٍ: الْمُؤْمِنُ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَيَعْمَلُ بِهِ كَالْأَثْرَجَةِ وَالْمُؤْمِنُ الَّذِي لَا يَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَيَعْمَلُ بِهِ كَالثَّمَرَةِ.

توضیح: الاثرجة: ترنج، لیسبو او سنگتري ته وايي. اردو کې د دې نفظ سنگتري سره ترجمه شوي ده. خود لغت کتابونو کې چې منجد کوم عکس لیکلی دی هغه د لیسبو دی. او منجد او مصباح اللغات کې دې ته لیسبو ویل شوی دی بهر حال د الوي لیسبو. سنګت د. کینو او د مالتي لپاره استعمالیدای شي علامه طیبی رحمه الله لیکلی دې چې دې میوي باندې انساني ټول قوی ته لذت حاصلېږي. د لوي کیدلو په وجه لاسونو باندې ښه لگي. کتلو سره په سترگو ښه لگي. بوي کولو سره قوت شامه باندې ښه لگي. خټولو سره قوت ذائقه د دینه خوند اخلي. دغه شان قرآن عظیم دی چې په لوستنډ سره او اورېدلو سره او او اورولو سره خپله قاري هم خوند اخلي او نور خلک هم ترینه خوند اخلي. (المراقات: ۴/۶۱۹).

الحنظلة: مرغوني ته وايي. چې ډیر پیکه وي. بدبوداره هم وي. د منافق همدغه مثال دی چې پیکه هم وي. او بدبوداره هم وي. چې هر طرف ته ضرر د پاسه ضروي. (المراقات: ۴/۶۱۹).

کأن مثار النقع فوق رؤسنا ❁ و اسيا فنا ليل تهاوى كواكبها

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۵۵/۹، رقم الحديث ۵۱۲۷، ومسلم في صحيحه ۵۱۹۱ رقم الحديث ۲۴۳-۷۹۷، وأبو داود في السنن ۱۱۶۶/۵، رقم الحديث: ۱۸۲۹.

د حدیث مطلب دا شو چې د قرآن لوستونکی مؤمن د قرآن لوستلو په وجه نور روحاني پرمختګ کوي. او نه لوستونکی د دې پرمختګ نه محرومه وي.

د قومونو د عروج او زوال سبب قرآن دی

﴿۷﴾ وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللَّهَ يَرْفَعُ بِهَذَا

عمر بن خطاب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل يقيناً الله تعالى او چتوي خلک په دې

الْكِتَابِ أَقْوَامًا وَ يَضَعُ بِهِ آخِرِينَ. (۱)

کتاب يعني د کلام الله په ذريعه او د دې په ذريعه سره خومره خلکو غورځوي.

توضیح: يرفع بهذا الكتاب: د حدیث مطلب دا نه دی چې فقط د تلاوت کولو يا د نه کولو سره د قومونو عروج او زوال تعلق نه دی بلکې د دې حدیث يو جامع مفهوم دی. د هغې طرف ته فقط اشاره کوم يعني دا کتاب چې کوم قومونه خپلوي. دې او امر او نواهي ته جائز مقام ورکوي. د دې تلاوت کوي. او دې باندې عمل کوي. دا خپل مقتدی جوړوي او معاشره کې دا په قانوني حیثیت سره قائموي. د خپل سیاست بنیاد په دې کتاب ږدي او خپلي خارجي او داخلي پالیسياني د دې کتاب په رڼا کې جوړوي او دې کتاب ته د اعزاز يو عالی شان مقام ورکوي. نو داسې قومونو ته الله د دنیا (مودي سره) او آخرت کې د دې کتاب به برکت سره تر اسمان پورې اوچت کړي او کوم قومونه چې داسې نه کوي. الله هغوی د ذلت کنده کې لاندې راگوزاروي. نن سبا دا امر مشاهده ده د چانه پټه نه ده. (المقات: ۴/۶۲۰).

حکایت: امام بغوي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په معالم التنزيل کې د سند سره يوه واقعہ ليکلي ده چې د مکي والي نافع بن حارث د عُسْفَانَ مَقَام کې د حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سره ملاؤ شو. حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نافع رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د مکي والي مقرر کړی ؤو. ځکه يې ترينه وپوښتل چې مکه مکرمه کې دا وخت څوک خپل معاون والي مقرر کړی دی؟ حضرت نافع بن حارث رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ جواب کې وويل چې ما ابن ابزی (عبد الرحمن بن ابزی) والي مقرر کړی دی. حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په تعجب انداز کې وويل چې تاسو يو غلام هغه (اشراف د قریشو) باندې مقرر کړو؟ (دا څه غضب دی) حضرت نافع رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وويل چې ای امير المؤمنين! دا د قرآن د ټولو نه ډير لوستونکی او ليکونکی عالم دی او د قرآن فرائض د ټولو نه ښه پيژني او د قرآن په رڼا کې د فيصلو کې د ټولو نه زيات ماهر دی. حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وويل چې (داسې رښتيا کيدل په کار ؤو. دا والي کيدلو ډير اهل دی) واوړه نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل "ان يرفع بهذا الكتاب اقواما

ويضع به آخرين". (المركات: ۴/۶۲۰).

د قرآن ڪريم په تلاوت ڪولو سره سڪينه نازل ٿي

﴿۸۹﴾ وَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ أَسِيدَ بْنَ حُضَيْرٍ قَالَ :
ابو سعيد خدري <small>رضي الله عنه</small> به دا سيد ابن حضر <small>رضي الله عنه</small> باره ڪي روايت ڪوي و ابي ڇي (يوورخ) (اسيد <small>رضي الله عنه</small>)
بَيْنَمَا هُوَ يَقْرَأُ مِنَ اللَّيْلِ سُورَةَ الْبَقَرَةِ وَ فَرَسُهُ مَرْبُوطَةٌ عِنْدَهُ إِذْ جَاءَتِ الْفَرَسُ فَسَكَتَتْ
دشپي سورة بقره لوستله دده اسپه دده سره نزدي ولا ره وه ناخا په اسپه په ٽوپونو شوه نوده لوستل بند ڪرل
فَسَكَتَتْ
(ڇي و گوري ڇي دا ولي ٽوپونه وهي) اسپي هم ٽوپونه وهل بند ڪرل (اسيد <small>رضي الله عنه</small> دا سوچ و ڪرو ڇي
فَقَرَأَ فَجَاءَتِ الْفَرَسُ فَسَكَتَتْ
اسپه به هسي ٽوپونه وهي) بيا يي لوستل شروع ڪرل، اسپي هم ٽوپونه وهل شروع ڪرل. هغه بيا بس ڪري
فَسَكَتَتْ الْفَرَسُ ثُمَّ قَرَأَ فَجَاءَتِ الْفَرَسُ
نو اسپه و درپده. بيا ڇي هغي لوستل شروع ڪرل نو اسپه هم په ٽوپونو شوه (اوس ده ته احساس وشو
فَانصَرَفَ وَ كَانَ ابْنُهُ
اسپه هسي ٽوپونه نه وهي بلڪي ددي خاص وجه ده) نوده لوستل موقوف ڪرل (اتفاقاً) دهغه خوي ڇي نوم
يحيى قَرِيبًا مِنْهَا فَأَشْفَقَ أَنْ تُصِيبَهُ
بي يحيي و دا اسپي سره نزدي و هغه ويريد و ڇي چرته اسپه (دي ٽوپونو ڪي) دي ماشوم ته ضرور نه رسوي
فَلَمَّا أَخْرَهُ
(خڪه هغه دا سپي خواته لاڙو ڇي خوي دهغه خاي نه اخوا ڪري) ڪله يي ڇي خوي دهغه خاي نه اخوا ڪرو
رَفَعَ رَأْسَهُ إِلَى السَّمَاءِ فَإِذَا مِثْلُ الظِّلَّةِ فِيهَا أَمْثَالُ النَّصَابِيعِ
سري اوچت ڪرو آسمان طرف ته نو ناخا په خه ويني ڇي دور ٻي په شان يوشي دي ڇي هغي ڪي ديوه بلهري
فَلَمَّا أَصْبَحَ حَدَّثَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ : اقْرَأْ يَا
ڪله ڇي سحرشونو اسيد <small>رضي الله عنه</small> دا واقعہ نبي <small>عليه السلام</small> ته بيان ڪره نبي <small>عليه السلام</small> و فرمايل لوستل ڪوه اي

ابن حُضَيْرٍ اقْرَأْ يَا ابْنَ حُضَيْرٍ . قَالَ فَأَشْفَقْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ

ابن حضيره لوستل کوه ای ابن حضيره اسيد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وويل يا رسول الله! زه ددي خبري نه ويريدهم چي چيرته

أَنْ تَكُنَّ يَحْيَىٰ وَكَانَ مِنْهَا قَرِيبًا فَرَفَعْتُ رَأْسِي

اسپه يحيى چيت نه کري. حکه يحيى داسپي خواته و نو حکه زه د يحيى خواته لاپه او اوچت مې کپور

فَانصَرَفْتُ إِلَيْهِ وَرَفَعْتُ رَأْسِي إِلَى السَّمَاءِ فَإِذَا مِثْلُ الظُّلَّةِ فِيهَا أَمْثَالُ المَصَابِيحِ

اسمان طرف ته نو خه وينم چي د وريخي په شان يوشی دی چې هغې کې ډيوه بلېږي. بيا زه (دتحقيق حال

فَخَرَجْتُ حَتَّى لَا أَرَاهَا قَالَ :

لپاره دخپل کور نه) بهر راووتم. خو هغه (رنا) ماته بيا رابنکاره نه شوه نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل

وَ تَدْرِي مَا ذَاكَ ؟ قَالَ لَا قَالَ : تِلْكَ الْمَلَائِكَةُ دَنَتْ لِصَوْتِكَ

پوهېږي هغه خه و؟ ما ورته وويل چې نه نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ وفرمايل هغه فربنستي وي چې نزدې راغلي وي ستا

وَ لَوْ قَرَأْتَ لَأَصْبَحَتْ قَرَأَتْ النَّاسُ إِلَيْهَا

دقرأت او از (اوریدو) ته که چيرته تا همدغه شان قرأت کولې نو همدغه شان به سحر شوی وی اوليدلي به وي

لَا تَتَوَارَى مِنْهُمْ . وَ اللَّفْظُ لِلْبُخَارِيِّ وَ فِي

خلکو فربنستي او هغه فربنستي به د خلکو د نظرونو نه نه وی پناه شوی". الفاظ د بخاری دي او په روايت د

مُسْلِمٍ : عَرَجَتْ فِي الْجَوِّ بَدَلًا :

مسلم کې عرجت في الجو (يعني هغه شی د زمکي او د اسمان په مينخ کې وختو) الفاظ دي په بدل د

فَخَرَجْتُ عَلَى صَيْغَةِ الْمُتَكَلِّمِ . (۱)

د فخر جت په صيغې د متکلم سره .

توضیح: مطلب دا دی چې حضرت اسيد بن حضير رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ به کله تلاوت کولو نو د قرآن اوریدلو لپاره به

د اسمان نه فربنستي لڅکر په لڅکر رانا زلیدلی. چې د هغې په وجه اسپني ټوپونه وهل. نزدې کې ورسره د

حضرت اسيد بن حضير رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وروکي خوي ته خطر پېښ شو. تلاوت يې پريخودلو او باهر راغلو. نو

فربښتي هم غائبې شوي. چې د سکینې په صورت کې وریځو کې ښکاره شوي وي.

اقرأیا ابن حزیمر: د دې جملې ترجمه شاه انور شاه رَحْمَةُ اللَّهِ داسې نقل کړې ده "لوله ای ابن حزیمر لوله". علامه طیبی رَحْمَةُ اللَّهِ وایي چې اقرأ امردی. زمان ماضي یې د استمرار الحال په توګه وړاندې کړې دی همدغه ترجمه شاه صاحب رَحْمَةُ اللَّهِ په اردو کې کړې ده (المقات ۶۴۲/۴ والکاشف ۲۶۷/۴).

﴿۹﴾ وَعَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ: كَانَ رَجُلٌ يَقْرَأُ سُورَةَ الْكَهْفِ وَإِلَى جَانِبِهِ حِصَانٌ مَرْبُوطٌ

براء بن عازب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې یو ورځ یو کس سوره کهف لوستو او دده خوا کې یوه اسپه وه چې تړل شوې

بِشَاطْنَيْنِ فَتَغَشَّتَهُ سَحَابَةٌ فَجَعَلَتْ تَدْنُو وَ تَدْنُو وَ جَعَلَ فَرَسُهُ

و په دوه پرو باندې چې هغه د ورځې (توتې) پټه کړه او هغه همدغه شان نزدې کیدو ترډې چې اسپې

يَنْفِرُ فَلَمَّا أَصْبَحَ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ

توپونه وهل شروع کړه کله چې سحرشونو هغه کس نبی عَلَيْهِ السَّلَام ته راغلو او نبی عَلَيْهِ السَّلَام ته یې ټوله قصه

فَقَالَ : تِلْكَ السَّكِينَةُ نَزَلَتْ بِالْقُرْآنِ . (۱)

و کړه نبی عَلَيْهِ السَّلَام ورته وفرمایيل چې : هغه سکینه وه چې د قرآن لوستلو په وجه را نازل شوې وه.

توضیح: شطین: دا د شطن تشبیه ده. شطن پری ته وایي. السکینه: دا د تسکین او سکون نه دی. د اطمینان په معنی کې دی یعنې هغه تسکین قلب، د زړه قرار، او د خدای رحمت چې هغې سره زړه پاک او منور شي. سکینه اگر که مشاهده کې په عامه توګه نه راځي خو کله کله د ورځو سیوري په صورت کې ښکاره کېږي. میدان جهاد کې د بیهوشۍ په صورت کې ښکاره کېږي عوام اکثر غفلت ته سکینه وایي د وعظ مجلس یا تلاوت کې شیطاني خوب ته سکینه وایي دا غلط دي. (المقات: ۶۲۳/۴).

د سوره فاتحې اهمیت او فضیلت

﴿۱۰﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ بْنِ الْمَعْلَى قَالَ: كُنْتُ أَصِلُّ فِي الْمَسْجِدِ فَدَعَانِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

سعید ابن معلی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې (یو ورځ) ما جو مات کې مونځ کولو چې نبی عَلَيْهِ السَّلَام زه راوغوختم

فَلَمْ أَجِبْهُ حَتَّى صَلَّيْتُ ثُمَّ أَتَيْتُهُ

ماهیڅ جواب ورنه کړو بیا چې (د مونځ نه فارغ شوم او) نبی عَلَيْهِ السَّلَام ته راغلم نو عرض مې وکړو چې

فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي كُنْتُ أَصْلِي

يارسول الله! (هغه وخت) مامونخ کولو (ځکه ماتاته جواب درنه کړو) نبي عليه السلام و فرمايل چې آيا نه

فَقَالَ أَلَمْ يَقُلِ اللَّهُ ﴿ اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَ لِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ ﴾

دي وييلي الله دا چې د الله او دهغې رسول ته جواب ورکړی کله چې د الله رسول تاسو راوغواړي او اطاعت

ثُمَّ قَالَ لِي : أَلَا أَعْلَمُكَ أَعْظَمَ سُورَةٍ فِي الْقُرْآنِ قَبْلَ أَنْ

و کړی؟ بيا ددې نه وروسته نبي عليه السلام و فرمايل آيازه تاته ونه بښايم ډير لوي (افضل) سورة مخکې ددې نه

نَخْرُجَ مِنَ الْمَسْجِدِ . فَأَخَذَ بِيَدِي فَلَمَّا أَرَادَ أَنْ نَخْرُجَ قُلْتُ لَهُ

چې مونږ ددې جومات نه بهر شو؟ بيا يې زمالاس ونيولو او چې بيا کله مونږ د جومات نه به و توشونو ما وويل

يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّكَ قَدَّتَ لِأَعْلَمُكَ أَعْظَمَ سُورَةٍ هِيَ سُورَةٌ مِنَ الْقُرْآنِ قَالَ :

چې يارسول الله! تاسو ماته وييلي و چې تاته د قرآن يو لوي سورة زده نه کړم؟ نبي عليه السلام و فرمايل هغه

﴿ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾ هِيَ السَّبْعُ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنُ الْعَظِيمُ الَّذِي أُوتِيَتْهُ . (۱)

سورت الحمد لله رب العالمين دی. دا اووه آيتونه دي چې مونږ کې بار بار لوستل کېږي.

توضیح: استجيبوا: يعنې کله چې نبي کریم صلی الله علیه و سلم تاسو راوغواړي نو هر حالت کې اجابت او اطاعت کوی ، مونږ پرېږدی او راشی وپوښتی چې څه خدمت دی؟ دا خبره خو په خپل ځای ده چې راغونښتلو باندي بغير د تاخير نه مونږ پرخودل اوراتلل په کار دي. (المراقات: ۴/۶۲۳).

بحث دي کې چې آيا مونږ پاتي شو او که باطل شو؟ علامه طيبي رحمه الله وايي چې د حديث ظاهر په دي دلالت کوي چې مونږ باطل نه شو. (المراقات: ۴/۲۷۱).

علامه بيضاوي رحمه الله ليکي چې ځينې علماء ليکي چې مونږ باطل نه شو. خو ځينې علماء ليکي چې باطل کېږي. د حديث نه واضح کېږي چې مونږ باطل نه شو. ملا علي قاري رحمه الله وايي چې اجابت رسول خو لازم دی. حديث په همدې باندي دال دی. خو مونږ د بطلان ياد عدم بطلان نه حديث ساکت دی. البته د عامه دلائلو په وړاندي د مونږ باطل کيدل ډير ظاهره دي.

المثاني: سورة فاتحي ته السبع څکه وويل شو چې دا بالاتفاق په اووه آيتونو مشتمل ده. او المثاني کې

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۱/۹، رقم الحديث: ۵۰۰۶، وأحمد في المسند ۲۱۱/۱.

ډیر احتمالونه دي. خو ظاهره داده چې دا سورة دا چې په هر رکعت کې تکرارېږي. ځکه ورته المثنی ویل شوی دی. یا د نزول په اعتبار سره المثنی دی ځکه دا یو ځل په مکه کې نازل شوی دی، دوه ځله په مدینه کې نازل شوی دی. (المراقات: ۴/۶۲۵).

والقرآن العظيم: دا عطف عام علی الخاص د قبیل نه دی. یا القرآن العظيم نه سورة فاتحه مراد ده.

داد عطف صفت علی صفت صورت دی. اصل عبارت داسې دی ولقد أتيناك شيئاً يقال له السبع

المثنی ویقال له القرآن العظيم". د یو شي دوه جدا جدا صفتونه دي. سورة فاتحي ته قرآن عظیم ځکه ویل شوی دی چې د قرآن کریم ټول مضمونونه سورة فاتحه کې په اجمالی توګه درج ده.

د سورة بقرې فضیلت

﴿۱۱﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تَجْعَلُوا بَيْوتَكُمْ مَقَابِرَ

لجوهریره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَايِي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرماییل خپلو کورونو نه مقبرې مه جوړوی. (یاد ساتی)

إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْفِرُ مِنَ الْبَيْتِ الَّذِي يَقْرَأُ فِيهِ سُورَةَ الْبَقَرَةِ. ^(۱)

شیطان د هغه کور تختي کوم کې چې سورة بقره لوستلی کېږي.

توضیح: مقابر: د دې لفظ دوه مفهومه دي: اول دا چې خپل کورونه د قبرستان په شان مه جوړوی چې هغې کې نه تلاوت وي، نه عبادت وي، نه د الله ذکر وي. دویم مفهوم دا چې خپل مړي خپلو کورونو کې مه بنځوی، کورونو نه قبرستان مه جوړوی. اولنی معنی ډیره واضحه ده یعنې کورونو کې سورة بقره وایي. (المراقات: ۴/۶۲۶).

د سورة بقرې او آل عمران شفاعت

﴿۱۲﴾ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: اقْرَأُوا الْقُرْآنَ فَإِنَّهُ

ابو امامه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَايِي چې ما د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه دا اوریدلي چې لولی قرآن ځکه دا قرآن به د

يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ شَفِيعًا لِأَصْحَابِهِ اقْرَأُوا الزَّهْرَ أَوْ يَنْ

قیامت په ورځ د خپل لوستونکو شفاعت کوي او (خاصکر) لولی دوه پر قیدونکي سورتونه چې هغه سورة

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۵۳۹/۱ رقم الحديث: ۲۱۲، ۷۸۰، والترمذي في السنن ۵ ۱۴۵ رقم الحديث ۲۸۷۷.

البَقْرَةَ وَ سُورَةَ آلِ عِمْرَانَ فَإِنَّهُمَا تَأْتِيَانِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَأَنَّهُمَا غَمَامَتَانِ
بقره او سورة آل عمران دي. حكه دادوا ره به دقيامت په ورځ داسي ظاهر پري گوياکې دوریخي دوه توتې دي
أَوْ كَأَنَّهُمَا غَيَابَتَانِ أَوْ فِرْقَانِ مِنْ طَيْرٍ صَوَافٍ
یادوه سیوري کونکي شیان دي. یاد ماژ غلام و صفونو ترلی شوي دوه توتې دي او جنگ کوي د خپلو
تُحَاجَّانِ عَنِ أَصْحَابِهِنَّ أَقْرَأُوا سُورَةَ الْبَقْرَةِ فَإِنَّ
لوستونکو لپاره او سورة بقره لولی حکه ددي لوستلو باندې د مداومت مفهوم او معانی کې غوراو فکر او
أَخَذَهَا بَرَكَةٌ وَ تَزْكُهَا حَسْرَةٌ
ددي په احکامو باندې عمل کولو سره برکت (یعنی لویه نفع) ده ددي پریخودل د قیامت په ورځ به د حسرت
وَلَا تَسْتَطِيعُهَا
(د شرم سبب) وي او (یادوساتی چې د سورة بقري داوردوالي په وجه) طاقت نه لري ددي دلوستلو هغه
الْبَطْلَةُ (۱).
خلک چې اهل باطل او ناراسته وي.

توضیح: الزهراوین: د الزهراء تشبیه ده د جواز تائید دی د ډیر روښانه او پر قیدونکي په معنی دی. حکه دي کې د هدایت زبردسته رڼا ده. گویاکې دا دواړه سورتونه او چت اسمان باندې د سپوگمې او د لمړ په شان دي. او نور ستوري دي. (المراقات: ۴/۶۲۶).

تأیید: یعنی ددي اجرا و ثواب به ملا و پري یابه دادوه سورتونه خپله په یو خاص بند سره متشکل راشي غمامتان: د ورېخي دوه پر قیدونکي توتې. او غیابتان: دا د سیوري په معنی کې دی. یعنی دوه مزیداره سائبان. (المراقات: ۴/۶۲۶).

اوفرقان: د فرقة تشبیه ده. د فرق او فرقة تشبیه فرقان ده. ای القطعتان د مارغانو دوه سیلونه (ډلي) مراد دي. چې دهغې په وجه به سر باندې سیوری شي. (المراقات: ۴/۶۲۶). علامه طیبی رَحْمَةُ اللَّهِ وایي چې دلته او د شک لپاره نه دی بلکې د مختلف قسمونو او انواعو د بیانولو لپاره دی. بیا ترتیب ورکوي او وایي چې اول صفت دهغه خلکو لپاره دی چې قرآن لولي خو په معاني

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۵۵۳/۱ رقم الحديث: ۲۵۲، ۸۰۴، وأحمد في المسند ۱: ۱۵۴.

باندې یې نه پوهېږي. دویم صفت د هغه خلکو لپاره دی چې د معلم په حیثت نورو ته د ښودلو صلاحیت لري. بیا علامه رحمه الله د دې تشبیه د تقسیم وضاحت داسې کوي چې د ورځني سیوری د سائبان نه د سیوري نه کم وی. دغه شان سائبان نزدې هم وي. ورځ د عوام الناس لپاره عام دی. خو سائبان د بادشاهانو سره خاص وي. او د مارغانو و وزرو سیوری د خو عام بادشاهانو ته هم نصیب نه وي. دا خود حضرت سلیمان علیه السلام په شان د اخص الخواص لپاره وي. چې هغه وفرمایل ﴿رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِّنْ بَعْدِي﴾. (المراقات: ۴/۶۲۷).

صواف: د صافه جمع ده وزرو والا مارغان چې کله قطار جوړ کړي او په فضا کې ودېږي هغې ته صواف وايي. (المراقات: ۴/۶۲۶).

البطلة: د دې نه یا خو جادگر خلک مراد دي چې د خپلي گمراهۍ په وجه یې دا دواړه سورتونه ونه لوستلی شول. نه یې پري عمل وکړی شو. یا د دینه هغه باطل خلک مراد دي چې د خپلي بي راه روی، فسق او فجور او سستی او مستی کې پراته وي. هغوی ته اوږدو سورتونو د لوستلو توفیق چرته کیدی شي. (المراقات: ۴/۶۲۷).

﴿۱۳﴾ وَعَنِ النَّوَّاسِ بْنِ سَعَانَ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: يُؤْتَى بِالْقُرْآنِ

نواس ابن سمعان رضي الله عنه وايي چې ما د نبي کریم صلي الله عليه وسلم نه اوریدلي دي چې رابه ورپلي شي قرآن د

يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ أَهْلِهِ الَّذِينَ كَانُوا يَعْمَلُونَ بِهِ تَقْدُمُهُ سُورَةُ الْبَقَرَةِ

قيامت په ورځ نو چا چې لوستلو او عمل یې پري کولو د ټول قرآن مخي ته به دوه سورتونه سورت بقره او

وَ آلُ عِمْرَانَ كَانَتْهُمَا غَمَامَتَانِ

سورت آل عمران وي. دغه شان گویا کې هغه به د ورځني دوه ټوټي وي یا به ورځني دوه توري ټوټي وي

أَوْ ظَلَّتَانِ سَوْدَاوَانِ بَيْنَهُمَا شَرْقٌ أَوْ كَانَتْهُمَا فِرْقَانِ مِنْ طَيْرٍ صَوَّافٍ تَحَاجَانِ عَنْ صَاحِبِهِمَا. (۱)

او هغې کې پرې دی یا گویا کې دوه تکرې صفت بېسته مارغانو په شان دي چې لوستونکو لپاره به جنگ کوي (یعنې د خپل لوستونکو سفارش به کوي).

توضیح: یوتی بالقرآن: یعنی بعینه به قرآن راوستلی شي یا به د دې ثواب وړاندې کړی شي او دې باندې عمل کونکي به د دې ثواب سره حاضر کړی شي.

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۵۵۴/۱ رقم الحديث: ۲۵۳-۸۰۵. والترمذي في السنن ۱۱۷/۵ رقم الحديث: ۲۸۸۳.

ظلتان سوداوان: وریخ چې کله برخه په برخه ژور یږي. نو د هغې سیوری خوندور او آرام وړ کونکی وي. دلته د دې لفظ اضافه کولو نه همدغه بیانول مقصود دی. (المرقات: ۴/۶۲۷).

بینهما: یعنی دا وریخي خوبه ډیري ډوبی وي خو د دې په مینځ کې یو پړق وي. چې د هغې په وجه به مزیداره رڼا کې هیڅ کمی نه رايي او ویرونکی تورتم به نه وي. علامه طیبی رَحْمَةُ اللَّهِ اَوْ نُورِ عِلْمَاءِ وَايِي چې د شرق معنی فرق دی یعنی د وریخو په دې دوه ټوټو کې یوه پرقیدونکي مسافت وي یعنی بسم الله به ذکر وي چې د هغې په وجه به د دواړه سورتونو په مینځ کې فرق او جداوالی معلومېږي.

آیت الکرسی د قرآن عظیم د ټولو نه عظیم آیت دی

﴿۱۴﴾ وَعَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : يَا أَبَا الْمُنْذِرِ
ابي بن كعب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَايِي چې (يو ځل زمانه) نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پوښتنه وكړه چې اى ابو المنذره!
أَتَدْرِي أَيُّ آيَةٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ مَعَكَ أَكْبَرُ ؟
(داد ابي ابن كعب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كښت دی) آيا ته پوهېږي چې ستا په نزد د كتاب الله كوم يو آيت د ټولو نه عظيم
قُلْتَ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ أَكْبَرُ قَالَ :
دی؟ ما وویل چې الله او د هغه رسول د ټولو نه ښه پوهېږي (چې هغه كوم آیت دی) نبي عَلَيهِ السَّلَامُ بیا و فرمایل
يَا أَبَا الْمُنْذِرِ أَتَدْرِي أَيُّ آيَةٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ مَعَكَ أَكْبَرُ ؟ قُلْتَ ﴿ اللَّهُ لَا
ای ابو منذره! آيا ته پوهېږي چې ستا په نزد د كتاب الله كوم يو آيت د ټولو نه عظيم دی؟ ما وویل چې الله لا
إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ﴾ قَالَ فَضْرَبَ فِي صَدْرِي وَ قَالَ :
اله الا هو الحي القيوم (یعني ټوله آیت الکرسي) ابي ابن كعب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَايِي چې (دي اوریدو سره) نبي
لِيَهْنِكَ الْعِلْمُ يَا أَبَا الْمُنْذِرِ (۱)
عَلَيْهِ السَّلَامُ خپل لاس مبارک زما په سينه وو هلو چې ابو المنذره! خداى دې وکړي چې ستا علم خوشگوار وي

توضیح: ليهنك العلم: ابو المنذر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د حضرت ابي بن كعب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كښت دی. په عظيم الشان صحابو کې د ټولو نه لوي قاري ؤ. نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دده نه د امتحان په طور ټپوس وكړو چې قرآن

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۵۵۶/۱ رقم الحديث: ۲۵۸، ۸۱۰، وأبو داود في السنن ۱۵۱/۲، رقم الحديث: ۱۴۱۰، وأحمد في المسند

کریم کې د ټولو نه لوی آیت کوم یو دی. دې باندې هغې و فرماییل چې آیت الکرسی د ټولو نه لوی ده. نبی کریم ﷺ خپل شاگرد ته په صحیح جواب ورکولو باندې دوه اعزازه ورکړل. یو د اعزاز په توګه یې د هغې ﷺ په سینه باندې لاس ووهلو چې شاباش، شاباش، دویم یو اعزازي نمبر وکړو چې تاته دې ستا علم مبارک وي. د دې حدیث نه د مدرسو د شاگردانو د امتحانونو او دې باندې د نمبرو او د انعامونو ثواب ملا وپېږي. (المقات: ۴/۶۲۹).

لیهنک: دا صیغه د همزه سره هم ویل شوي ده او العلم هر صورت کې د دې فاعل دی. "ای لیکن العلم هنیئاً لک" باب سبع او فتح دواړه اهل لغت استعمال کړي دی. عرب چې کله د یو ماشوم په پیدائش باندې مبارکي ورکوي نو وايي "لیهنک الولد". (المقات: ۴/۶۲۹).

حضرت ابي ابن کعب ﷺ یو ځل د جواب ورکولو نه ګریزو کړو. کیدلی شي چې نبی کریم ﷺ فقط متوجي کول غوښتل او جواب یې خپله ورکول غوښتلو لکه عام عادت مبارکه یې همدغه خو کله چې نبی کریم ﷺ دوباره وپوښتل نو حضرت ابي ابن کعب ﷺ ته اندازه وشوه چې دا واقعي دا پوښتنه ده نو هله یې جواب ورکړو د ادب لحاظ یې هم وساتلو او جواب یې هم صحیح ورکړو. اسلامي مدرسو کې د امتحاني نظام ثبوت او بیا په کامیبدو باندې د اعزاز واکرام په توګه د انعام ورکولو لپاره دا حدیث دلیل دی. (المقات: ۴/۶۲۸).

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه سره د ابلیس قصه

﴿۱۵﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : وَكَلَّمَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِحِفْظِ زَكَاةِ رَمَضَانَ
ابوهریره رضی الله عنه وایي چې نبی کریم ﷺ زه مقرر کړم په ساتلو د زکوة درمضان (یعني صدقة الفطر)
فَأَتَانِي آتٍ فَجَعَلَ يَحْتُمُو مِنِ الطَّعَامِ
نو (دغه وخت کې) یو سړی ماته راغلو او خپلو لاسونو باندې (خپلي لمن او خپل لوخي کې) غله اچول شروع
فَأَخَذْتُهُ وَ قُلْتُ لَأَرْفَعَنَّكَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
کړه ما هغه ونيولو او ورته مې وویل چې زه تا نبی کریم ﷺ ته بوخم (او د دې غلط حرکت په وجه
قَالَ إِنِّي مُحْتَاجٌ وَ عَلَيَّ عِيَالٌ وَ لِي حَاجَةٌ شَدِيدَةٌ
پرې تاته سزا درکوم) هغه وویل چې زه یو محتاج یم ما باندې د خپل اهل و عیال نفقه ده او زه سخت حاجتمند
قَالَ فَخَلَيْتُ عَنْهُ فَأَصْبَحْتُ
یم. ابوهریره رضی الله عنه وایي چې ما (دهغې دا بد حالت واوریدو نو) هغه مې پرېڅودو کله چې سحر شو نو

فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : يَا أَبَا هُرَيْرَةَ مَا فَعَلَ أَسِيرُكَ الْبَارِحَةَ .

نبي ﷺ ماته وويل چې ابو هريره! ستاد تيري شپي د بندي شه وشو؟ (يعني الله نبي ﷺ ته ددي

قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ ا شَكَ حَاجَةً شَدِيدَةً وَ عِيَالًا

واقعي خبرور کړی و) ما وويل چې يا رسول الله! هغه ماته شکایت وکړو دخپل سخت حاجت او عيال داری

فَرَحِمْتُهُ فَخَلَيْتُ سَبِيلَهُ قَالَ : أَمَا

نوز ما پرې رحم راغلو او هغه مې پرې خود و نبي ﷺ و فرمايل : خبردار او سپرې هغه (د خپلو خيال توپه

إِنَّهُ قَدْ كَذَبَكَ وَ سَيَعُودُ . فَعَرَفْتُ

اظهار کړې) تاته دروغ ويلي دي هغه به بياراځي (نوځکه بيا لپاره خيال کوه) زه پوه شوم چې خامخابه راځي

أَنَّ سَيَعُودُ لِقَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَنَّهُ سَيَعُودُ . فَرَصَدْتُهُ فَجَاءَ

ځکه نبي کریم ﷺ و فرمايل چې هغه به بياراځي. نوزه د هغې په انتظار شوم هغه راغلو او خپلو

يَحْتُمُو مِنَ الطَّعَامِ فَأَخَذْتُهُ فَقُلْتُ :

خپلو دواړو لاسونو باندې يې غله د کول شروع کړه ما هغه ونيولو او ورته مې وويل چې (اوس خوبه) زه تا

لَا زَفَعْتِكَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ دَعْنِي فَإِنِّي مُحْتَاجٌ وَعَلِيَّ عِيَالٌ لَا أَعُودُ

نبي کریم ﷺ ته بوځم هغه وويل چې ما پرې زه ضرورت مند يم او بچو نفقه را باندې ده بيا لپاره

فَرَحِمْتُهُ فَخَلَيْتُ سَبِيلَهُ فَأَصْبَحْتُ فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :

به نه راځم زما پرې رحم راغلو او هغه مې پرې خود و کله چې سحر شو نو نبي کریم ﷺ ماته وويل

يَا أَبَا هُرَيْرَةَ مَا فَعَلَ أَسِيرُكَ ؟ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ شَكَ حَاجَةً شَدِيدَةً وَ عِيَالًا

چې ستاد بندي شه وشو؟ ما وويل چې يا رسول الله! هغه ماته شکایت وکړو دخپل سخت حاجت او عيال داری

فَرَحِمْتُهُ فَخَلَيْتُ سَبِيلَهُ قَالَ :

نوز ما پرې رحم راغلو او هغه (په دې وعده چې بيا به نه راځم) پرې خود و. نبي کریم ﷺ و فرمايل

أَمَا إِنَّهُ قَدْ كَذَبَكَ وَ سَيَعُودُ . فَرَصَدْتُهُ فَجَاءَ

هو بيار او سپرې هغه (دا ځله هم) دروغ ويلي (چې زه به نه راځم) هغه به بياراځي نوزه بيا د هغه په انتظار

فَجَاءَ يَحْتُو مِنْ الطَّعَامِ فَأَخَذْتُهُ فَقُلْتُ

شوم او هغه بیار اغلو کله یې چې غله اچول شروع کړه نو ما هغه ونيولو او ورته مې وویل چې نن خوبه دي

لَأَرْفَعَنَّكَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ وَ هَذَا آخِرُ ثَلَاثِ مَرَّاتٍ إِنَّكَ تَزْعُمُ لَا تَعُودُ ثُمَّ تَعُودُ

ضرور نبي کریم صلی الله علیه و سلم ته بوخم د آخري دریمه موقع ده تا خو ویلي و چې بیا به نه راخم خوته بیار اغلي

قَالَ دَعْنِي أَعْلَيْكَ كَلِمَاتٍ يَنْفَعُكَ اللَّهُ بِهَا قُلْتُ مَا هُوَ قَالَ

هغه وویل چې ما پر پرده زه به تاته داسې کلمې زده کړم چې الله به درته دهغې په وجه نفع رسوي ما ورته وویل

إِذَا أَوَيْتَ إِلَى فِرَاشِكَ فَأَقْرَأْ آيَةَ الْكُرْسِيِّ

چې هغه کوم کلمات دی هغه وویل چې کله ته (اوده کید و لپاره) خپلي بستري ته راشي نو وایه آیت الکرسي

﴿ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ﴾ حَتَّى تَخْتِمَ الْآيَةَ فَإِنَّكَ لَنْ يَزَالَ

الله لا اله الا هو الحي القيوم آخرايه پوري (يعني تر و هو العظيم پوري) نو د الله د طرف نه به دهيمشه د

عَلَيْكَ مِنْ اللَّهِ حَافِظٌ وَلَا يَفْرُبُكَ شَيْطَانٌ حَتَّى تُصْبِحَ

پاره مقرر وي تاته يوه ساتونکي (فرېسته) او تر سحر پوري به هيڅ يو شيطان تاته نژدي نه راځي (دا شيطان

فَخَلَيْتُ سَبِيلَهُ فَأَصْبَحْتُ فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :

که د انسانانو نه وي يا د جناتو نه) ما (دې اورید و سره) هغه داخل هم پریخود و کله چې سحر شونو وویل ماته

مَا فَعَلَ أَسِيرُكَ ؟ قُلْتُ : زَعَمَ أَنَّهُ

نبي کریم صلی الله علیه و سلم چې ستاد بندي څه وشو؟ ما وویل چې بندي (کله) ماته دا وویل چې هغه به ماته

يُعَلِّمُنِي كَلِمَاتٍ يَنْفَعُنِي اللَّهُ بِهَا فَخَلَيْتُ سَبِيلَهُ قَالَ النَّبِيُّ

کلمات زده کوي چې دهغې په وجه به الله ماته نفع رسوي (نو دا ځل مې هم پریخود و) نو و فرمایل نبي

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَمَا إِنَّهُ صَدَقَكَ وَ هُوَ كَذُوبٌ وَ تَعَلَّمُ

کریم صلی الله علیه و سلم خبر او سپړه (اگر که) هغه تاته (ددې کلماتو باره کې) رېښتیا ویلي دی خو هغه (په نورو

مَنْ تَخَاطَبُ مِنْذُ ثَلَاثِ لَيَالٍ . قَالَ لَا

خبرو کې) دروغجن دی. او ته پوهېږي چې ته دي درې شپو کې چا سره مخاطب وي؟ ما وویل نه. نبي

قَالَ : ذَاكَ شَيْطَانٌ .^(۱)

عَلَيْهِ السَّلَامُ وَفَرَمَائِل "هغه دغه شان په مکر او فریب سره د صدقي په مالونو کې کمی کولو ته راغلی ؤ".

توضیح: حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د صدقي مالونو باندې څو کیدار مقرر کړی ؤ. یوه شپه غل راغلو. حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هغه ونيولو. هغه زاری وکړه چې ما پرېږده. نو حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هغه پرېخودو. نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الله د وحی په ذریعه خبر کړو چې داسي واقعہ وشوه. نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته وفرمائیل چې دا غل به بیا راځي. دا هم ورته د وحی په ذریعه وویل شو. الغرض دا چې درې ځله دا سلسله وشوه. بیا دې غل حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته د ځان او مال د حافظت لپاره یوه وظیفه وښوده چې د اوده کیدو وخت کې آیت الکرسي وایه. زما په شان غله به نه راځي. نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دې تصدیق د افادیت تصدیق وفرمائیلو او داسې هم وویل چې درې ورځي ستا دا معامله د شيطان سره وه. د دې حکایت نه هر مسلمان لپاره پوهیدل په کار دي چې آیت الکرسي د یو مسلمان د ځان او مال د حفاظت لپاره یو لویه قلعه ده. (المراقات ۴/۶۳۳).

د سورة فاتحي او د امن الرسول فضيلت

﴿١٦﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: بَيْنَمَا جِبْرِيلُ قَاعِدٌ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روايت دی چې (یوه ورځ) کله چې جبرائیل عَلَيْهِ السَّلَامُ د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره ناست

سَمِعَ نَقِيضًا مِنْ فَوْقِهِ فَرَفَعَ رَأْسَهُ فَقَالَ :

و نو جبرائیل عَلَيْهِ السَّلَامُ پاس طرف ته د دروازي د پرانستلو او ازواوریدو څو څپل سربې اوچت کړو او وي ويل

هَذَا بَابٌ مِنَ السَّمَاءِ فَتَحَ الْيَوْمَ لَمْ يُفْتَحْ قَطُّ إِلَّا الْيَوْمَ فَتَزَلْ مِنْهُ

چې دا د اسمان دروازه پرانستلی شوه دنن نه بغير د کله هم نه ده پرانستل شوي چې را کوزه شوه د دې نه

مَلِكٌ فَقَالَ هَذَا مَلِكٌ لَزَلْ إِلَى الْأَرْضِ لَمْ يَنْزِلْ قَطُّ إِلَّا الْيَوْمَ

یوه فرښته. جبرائیل عَلَيْهِ السَّلَامُ وویل چې دا فرښته دنن نه بغير کله هم زمکي ته نه ده را کوزه شوي بیا هغه

فَسَلَّمَ وَ قَالَ أَبَشِرْ بِنُورَيْنِ أُوتِيْتَهُمَا

فرنبتي (نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ ته) سلام و کرو اووي ويل چې خوشخبري دي وي تاته چې تاته هغه دوه نوره درکړي

لَمْ يُؤْتَهُمَا نَبِيٌّ قَبْلَكَ فَاتِحَةُ الْكِتَابِ وَ خَوَاتِيمُ سُورَةِ الْبَقَرَةِ

شول چې ستانه مخکې بل هيڅ نبي ته نه و ورکړل شوي او هغه سورة فاتحه او سورة بقرې آخري برخه ده

لَنْ تَقْرَأَ بِحَرْفٍ مِنْهُمَا إِلَّا أُعْطِيْتَهُ. (۱)

دي کې به ستاد طرف د ويل شوي د يو يو حرف په بدل کې ثواب ملا وپري او يا به دعاء قبلې پري.

توضیح: نقيضاً: دا هغه اواز ته وايي چې د يو شي د خلاصولو يا د بندولو يا له متبدلو سره پيدا کېږي. دلته د دروازي د خلاصيدو اواز مراد دی. (المركات: ۴/۶۳۳).

خواتيم سورة البقرة: ددې نه "امن الرسول" مراد دی. علماؤ ليکلي دي چې ددې نه د سورة بقرې آخري درې آيتونه مراد دي چې د امن الرسول نه شروع کېږي مشهور همدغه دي (المركات ۴/۶۳۳).

اعطيته: يعنې هره هره کلمه باندې به ثواب ملا وپري. او د هري کلمي چې کوم سوال دی د هغې مطابق به انعام ورکول کېږي. مثلاً سورت فاتحه کې "اهدنا الصراط المستقيم" دا و امن الرسول کې "ربنا لا تؤاخذنا" دی يا داسي نوري کلمي. (المركات: ۴/۶۳۴).

﴿۱۷﴾ وَعَنْ أَبِي مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْآيَتَانِ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ

ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: دوه آيته آخري د سورة بقرې

مَنْ قَرَأَ بِهِمَا فِي لَيْلَةٍ كَفَّتَاهُ. (۲)

(يعني امن الرسول نه تر آخره پورې) چا چې وويل د شپې نو دا دده د پاره کافي ده.

﴿۱۸﴾ وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ حَفِظَ عَشْرَ آيَاتٍ مِنْ أَوَّلِ سُورَةِ

ابو درداء رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چا چې ياد کړل لس آيتونه اولني د سورة

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۵۵۴/۱ رقم الحديث: ۲۵۰۱-۸۰۶.

(۲) أخرجه البخاري ۳۱۷/۷، رقم الحديث: ۵۰۰۸، ومسلم في صحيحه ۵۵۵/۱ رقم الحديث: ۲۵۵-۸۰۷، وأحمد في المسند ۱۱۸/۴.

الْكَهْفُ عَصِمَ مِنَ الدَّجَالِ. (۱)

کھف نو دابه د دجال د شر نه محفوظ وي.

د سورت اخلاص فضیلت

﴿۱۹﴾ وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيَعَجَزُ أَحَدُكُمْ أَنْ

ابو درداء راوي دی وایي چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرماییل آیا عاجز دی په تاسو کې یو کس ددی نه چې

يَقْرَأَ فِي لَيْلَةٍ تِلْكَ الْقُرْآنِ؟ قَالُوا: وَكَيْفَ يَقْرَأُ تِلْكَ الْقُرْآنِ؟

ولولي د شپي دریمه برخه د قرآن؟ صحابو وویل چې دریمه برخه د قرآن به څنگه ولوستل شي؟ نبی صلی الله علیه وسلم

قَالَ: قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ تَعْدِلُ تِلْكَ الْقُرْآنِ. (۲)

و فرماییل قل هو الله احد د قرآن د درېمې برخې برابر دی (کوم کس چې د شپي دا سورت ووايي نو گویا چې

ده درې برخه قرآن وویل).

توضیح: تعدل: یعنی مساوي او برابر دی. قرآن عظیم اصولي توگه باندي درې لوي مضامينو باندي

مشمول دی: ۱: قصص ۲: احکام ۳: توحید. دې درې مضمونونو کې سورت اخلاص په پوره توگه

دریم نمبر مضمون باندي مشتمل دی. ځکه د تهائی قرآن برابر دی. یا مطلب دا دی چې د سورت

اخلاص د ثواب په اعتبار سره د یو تهائی قرآن د ثواب برابر دی. (المراقات: ۴/۶۳۶).

﴿۲۰﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ رَجُلًا عَلَى سَرِيَّةٍ وَكَانَ

عائشه رضی الله عنها وایي چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم یو کس امیر کړو او د لښکر سره یې ولېږلو هغه کس به

يَقْرَأُ لِأَصْحَابِهِ فِي صَلَاتِهِمْ فَيَخْتِمُ بِهِ (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ)

مونځ کې دخپلو ملگرو امامت هم کولو او (د هغه معمول و چې خپل قرأت) قل هو الله احد باندي ختمولو.

فَلَمَّا رَجَعُوا ذَكَرُوا ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ:

کله چې دا د لښکر خلک را واپس شونو ددې تذکره یې نبی صلی الله علیه وسلم ته وکړه. نبی صلی الله علیه وسلم ورته و فرماییل

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۵۵۵/۱ رقم الحديث: ۲۵۷-۸۰۹، وأبو داود في السنن ۱۹۷/۳، رقم الحديث: ۴۳۲۳.

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۵۵۶/۱ رقم الحديث: ۲۵۹-۸۱۱، وأبو داود في السنن ۱۵۲/۲، رقم الحديث: ۱۴۶۱.

سَلُوهُ لِأَمِّي شَيْءٍ يَصْنَعُ ذَلِكَ فَسَأَلُوهُ فَقَالَ لِأَنَّهَا

چې ددې کس نه پوښتنه وکړې چې هغه داسې ولي کوي؟ دهغه نه وپوښتل شونو هغه وويل چې دازه ځکه

صِفَةُ الرَّحْمَنِ وَ أَنَا أُحِبُّ

کوم چې دې سورت کې درحمن (د الله) صفت (وحدانیت) بیان شوی اوزه دا خوښم چې (د الله) صفت او د

أَنْ أَقْرَأَهَا فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :

وحدانیت له نظره) دا سورت (همیشه) وایم. نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (دې اوریدو سره) وفرمایل چې دې

أُخْبِرُوهُ أَنْ اللَّهُ يُحِبُّهُ (۱)

سړي ته خبر ورکړې چې الله دده سره دوستي کوي ځکه هغه د الله سره دوستي کوي.

توضیح: فیختم: د دې لفظ ډیر واضحه مطلب دا دی چې دې سړي به هر مونځ کې د سورت فاتحې نه وروسته سورت اخلاص لوستلو. علامه ابن حجر رَحِمَهُ اللَّهُ وايي چې د هر رکعت آخر کې به یې سورت اخلاص لوستلو. دې صورت کې د فقهاؤ لېشان اختلاف راځي چې آیا هر رکعت کې د یو سورت تکرار صحیح دی یا نه؟ اولني وضاحت ډیر بهتر دی. (المقات: ۴/۶۳۷).

﴿۲۱﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: إِنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أُحِبُّ هَذِهِ السُّورَةَ: (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ)

انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راویت کوي چې یو کس عرض وکړو چې یا رسول الله! زه خوښوم دا سورت یعنې قل هو الله

قَالَ: إِنَّ حُبَّكَ إِتْيَاهَا أَدْخَلَكَ الْجَنَّةَ. (۲)

احد (یعنې دا اکثر لولم) نبي عَلَيْهِ السَّلَام ورته وفرمایل چې دې سورت سره دوستي به تا جنت ته داخل کړي

په معودتین باندې دم کولو طریقه

﴿۲۲﴾ وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَلَمْ تَرَ آيَاتِ أَنْزَلَتِ اللَّيْلَةَ

عقبه ابن عامر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل نن شپه داسې نا آشنا آیتونه نازل شوي دي

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۴۷/۱۲، رقم الحديث ۷۳۷۵، ومسلم في صحيحه ۵۵۷/۱ رقم الحديث ۲۶۳-۸۱۳.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۵۳/۲، رقم الحديث ۷۷۱.

لَمْ يُرِ مِثْلَهُنَّ قَطُّ (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ) و (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ)^(۱)

چې (د پناه غوښتلو په سلسله کې) د دې هېڅ بدیل نشته او هغه قل اعوذ برب الفلق او قل اعوذ برب الناس دي

﴿۲۳﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ : أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ

عَشَهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبِي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به هره ورځ کله بستري ته تشریف و یووړ نو د (اوده کیدلو

كُلَّ لَيْلَةٍ جَمَعَ كَفَّيْهِ ثُمَّ لَفَثَ فِيهِمَا فَقَرَأَ فِيهِمَا (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) و (قُلْ أَعُوذُ

نه مخکې) خپل دواړه لاسونه ملاؤ کړل او په هغې بديې دم کړل او بیا به یې هغې باندې قل هو الله، قل اعوذ

بِرَبِّ الْفَلَقِ) و (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ) ثُمَّ يَنْسُخُ بِهِمَا مَا اسْتَطَاعَ

برب الفلق او قل اعوذ برب الناس ویل او بیا به رانېکل دواړه لاسونه په خپل بدن چې تر کوم ځای پورې

مِنْ جَسَدِهِ يَبْدَأُ بِهِمَا عَلَى رَأْسِهِ وَ وَجْهِهِ وَمَا أَقْبَلَ مِنْ جَسَدِهِ

به کیدې شو او نبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به لاس رانېکل د خپل سر، خله او د بدن دمخکې برخې نه شروع کولو (د دې

يَفْعَلُ ذَلِكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ^(۲)

نه وروسته به یې د بدن په نورو اندامونو رانېکل) د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا عمل به درې ځلې کول

(یعنې لوستل او دمول او بدن باندې لاسونه رانېکل) درې ځلې کول.

وَسَنَدُ كُرِّ حَدِيثِ ابْنِ مَسْعُودٍ: لَمَّا أُسْرِيَ بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَابِ الْبِعْرَاجِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى

توضیح: فقراً فیهما: دا جمله د دینه مخکې د ثم لفت فیهما تفصیل او تفسیر دی یعنې نبي کریم

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به خپلو دواړو لاسونو کې معوذتین دم کړل. د دې صورت به دا وو چې اول به نبي کریم

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ولوستل، بیا به یې په لاسونو دم کړل، بیا به یې خپل بدن باندې مېرل. عربي محاوره کې

کلام داسې شاع دی. لهذا د یو راوي طرف نه سهو یا د غلطی د نسبت کولو ضرورت نشته دی چې

هغې فقراً فیها موخر ذکر کړی دی او ^۱ لفت یې اول ذکر کړی دی. (المرقات: ۴/۶۴۰).

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۵۵۸/۱ رقم الحديث: ۲۶۱-۸۱۲.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۶۲/۹، رقم الحديث ۵۰۱۷.

﴿هَذَا قُرْآنُ الْقُرْآنِ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ﴾ (نحل: ۹۸) او ﴿فَتَوْبُوا إِلَىٰ بَارِئِكُمْ﴾ (بقره: ۵۴) ﴿فَاقْتُلُوا

أَنفُسَكُمْ﴾ (بقره: ۵۴) کې هم دغه شان دی. هلته به بیا څه کوي؟ بهر حال مسلمان له په کار ده چې د دم کولو دا طریقه خپله کړي. دا د سحر او د جادو او نورو روحاني مرضونو علاج دی.

الفصل الثاني

په قیامت کې د عرش لاندې درې مهم شیان

﴿۲۴﴾ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ :
عبد الرحمن بن عوف <small>رضي الله عنه</small> د نبي کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> نه نقل کوي چې نبي کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> و فرمايل
ثَلَاثَةٌ تَحْتَ الْعَرْشِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الْقُرْآنُ يُحَاجُّ الْعِبَادَ لَهُ ظَهْرٌ وَ بَطْنٌ
درې شیان دي د عرش د لاندې د قیامت په ورځ یو قرآن دی چې د بنده گانوسره به جنگ کوي او د قرآن لپاره
و الْأَمَانَةُ وَ الرَّحْمُ تُنَادِي : أَلَا مَنْ
ظاهر هم دي او باطن هم دویم مهم شی امانت وي. دریم شی به صله وي چې او ازیبه کوي خبردار! کوم کس
وَصَلِّيَ وَصَلَّهُ اللَّهُ وَ مَنْ قَطَعَنِي
چې زه ملاؤ کړم هغه دې هم الله (د خپل رحمت سره) ملاؤ کړي او کوم کس چې زه ماته کړي يم (یعني
قَطَعَهُ اللَّهُ ^(۱) .
زما حق یې ادا نه کړو) نو الله به هغه کس هم ماتوي.

توضیح: تحت العرش: یعنی دې درې واړو شیانو به د قیامت په ورځ د الله قرب حاصل وي. هغه که د عرش د لاندې وي یا بل ځای کې وي. (المراقات: ۴/۶۴۲).

۱: اولنی شی قرآن دی چې دا به هلته د نه منونکو، نه لوستونکو او د نه عمل کونکو سره جنگ کوي او دلیل به ورباندې وي.

ظهر و بطن: یعنی د قرآن کریم د الفاظو یوه ظاهري معنی ده او بله تاویلي معنی ده. یا یوه ظاهري معنی ده چې اهل اسلام په دې پوهېږي او یوه باطنی معنی ده چې علماء باطن او اهل تصوف پري پوهېږي. د دې جملي تشریح په پوره توګه توضیحات ج ۱ ص ۴۵۰ باندې وګورئ. (المراقات ۴/۶۴۲)

۲: دویم شی امانتونه دي چې هغې نه حقوق الله او حقوق العباد دواړه مراد دي چې قیامت کې به د انسان په مقابله کې اودرېږي.

۳: دریم شی خپلولي او صله رحمي ده چې د ساتلو حکم یې دی د قیامت په ورځ به دا هم شکایتونه شروع کړي.

د قرآن د قاري اوچت مقام

﴿۲۵﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : يُقَالُ

عبد الله ابن عمر رضي الله عنه راوي دی چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم وفرمايل "(د قیامت په ورځ به) وويل شي

لصَاحِبِ الْقُرْآنِ : اقْرَأْ وَ ارْتَقِ وَ رَتِّلْ كَمَا كُنْتَ تُرْتِلُ فِي الدُّنْيَا

صاحب قرآن ته چې وايه او (د جنت درجو باندې) خيجه او روړو وايه لکه څنگه به چې تابه دنيا کې روړو ويلو

فَإِنَّ مَنزِلَكَ عِنْدَ آخِرِ آيَةٍ تَقْرُؤُهَا ^(۱).

پس ستا منزل به آخري په دې آيت وي کوم به چې ته وايي.

توضیح: دا ويل امر تکليفي نه دی بلک دا داسي تکويني معامله ده لکه څنگه چې انسان دنيا کې ساه اخلي يا فربستي تسبيح وايي. ويل کېږي چې د جنت د اوچتوالي دومره درجي دي څومره چې د قرآن آيتونه دي. صاحب مظاهر حق ليکلي دي چې د قرآن د آيتونو شمير شپږ زره دوه سوه درې ديرش (۶۲۳۳) دي. دې حديث کې د لصاحب القرآن الفاظ راغلي دي. د صاحب قرآن نه مراد هغه کس دی چا چې قرآن پوره ولوستلو او دې باندې يې عمل هم وکړو او هميشه يې د دې تلاوت وساتو. علامه ابن حجر او ملا علی قاري رحمه الله وايي چې دا مرتبه فقط د حافظ قرآن سره خاص ده. (المركات: ۴/۶۴۳).

قرآن نه خالي زړه وړان کنډر دی

﴿۲۶﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ الَّذِي لَيْسَ فِي جَوْفِهِ مِنْ الْقُرْآنِ

ابن عباس رضي الله عنه راوي دی چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم وفرمايل د کوم سړي زړه چې د قرآن نه خالي وي نو

كَالْبَيْتِ الْخَرِبِ ^(۲).

هغه (يا د هغه زړه) د وړان کور په شان وي.

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۱۵۳/۲، رقم الحديث: ۱۱۶۱، والترمذي في السنن ۱۷۷/۵ رقم الحديث: ۲۹۱۴، وأحمد في المسند ۱۹۲/۲.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۷۷/۵ رقم الحديث: ۲۹۱۳، وأحمد في المسند ۲۲۳/۱.

توضیح: قرآن عظیم د دې امت د مسلمانانو زینت دی کوم کس چې د دې نه محروم شو هغه د زینت نه محروم شو او د هغې د باطن خانه خرابه ده. هغه د وران کهنډر په شان دی. چې هیڅ څو کیدار پرې نه وي نو عیار او مکار د بښمن چې شیطان دی. هغه دې ورانه کې بی د ویري او خطر نه دلته خپل ځای جوړوي.

تلاوت کې د مشغول کس ټول ضرورتونه پوره کول کېږي

﴿۲۷﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَقُولُ الرَّبُّ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: مَنْ

ابو سعيد رضي الله عنه راوي دی وايي چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم و فرمايل چې الله تعالی فرمايي کوم سړی

شَغَلَهُ الْقُرْآنُ عَنْ ذِكْرِي وَ مَسْأَلِي أُعْطِيَتْهُ أَفْضَلُ مَا

چې منع کړو قرآن کریم زما د ذکر او زما د غوښتلو نه نوزه به هغه ته د هغې نه به تر شې ورکړو کوم چې

أُعْطِيَ السَّائِلِينَ . وَ فَضْلُ كَلَامِ اللَّهِ عَلَى سَائِرِ الْكَلَامِ

غوښتونکو ته ورکوم او بزرگي او بهتري د الله تعالی د کلام د ټولو کلامونو مقابله کې لکه فضيلت د

كَفْضِلِ اللَّهِ عَلَى خَلْقِهِ " . وَ قَالَ التِّرْمِذِيُّ هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ (۱)

الله تعالی په ټولو مخلوقاتو باندې (لهذا قرآن کې د مشغولیدونکي ته په نوروشیانو کې مشغولیدونکو

ته هم دغه شان برتري او بزرگي حاصلېږي).

توضیح: يقول الرب: دې جملې سره دا حدیث حدیث قدسي شو. یعنی تلاوت کې مشغول کس فقط تلاوت کې او بل کس ډیر په عاجزی سره د الله په مقدس ځای کې یا مقدس وخت کې سوال کوي او ترې نه یې غواړي نو الله چې هر څه ورکوي د هغې نه زیات تلاوت کونکي ته ورکوي. (المراقات ۴/۶۴۶).

کفضل الله على خلقه: د دې تشبیه حقیقت د هیڅ یو انسان عقل نه شي موندلی. دا تشبیه د دنیا په تشبیهاتو کې انتها ده یعنی د الله د کلام مقام په نورو کلامونو باندې دومره اوچت دی لکه څنگه چې د الله شان د خپل مخلوق په مقابله کې اوچت او بالا دی.

وفضل كلام الله الخ: دا جمله نبي کریم صلى الله عليه وسلم و فرمايله. ډیره واضحه او راجحه همدغه ده چې دا جمله د حدیث قدسي برخه نه ده. (المراقات: ۴/۶۴۶).

د قرآن د هر حرف په بدل کې لس نیکی

﴿۲۸﴾ وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ قَرَأَ حَرْفًا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ فَلَهُ

ابن مسعود رضی اللہ عنہ راوی دی چې نبی علیه السلام و فرمایل کوم سړی چې یو حرف و وایي د کتاب الله نه نوده

بِهِ حَسَنَةٌ وَ الْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا

پاړه د یو حرف په بدل کې یوه نیکی لیکل کېږي چې یوه نیکی د لسو نیکیو برابره ده (یعنې د قرآن د هر حرف

لَا أَقُولُ : أَلَمْ حَرْفٌ . أَلْفٌ حَرْفٌ وَ لَامٌ حَرْفٌ

په بدل کې لس نیکی ملا وېږي) زه دانه وایم چې ټول الم یو حرف دی (بلکې) الف یو حرف دی لام یو حرف

وَمِيمٌ حَرْفٌ . وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ إِسْنَادًا^(۱)

دی او میم یو حرف دی (یعنې الم لوستلو سره دیرش نیکی لیکل کېږي).

قرآن د هدایت سرچینه ده

﴿۲۹﴾ وَ عَنِ الْحَارِثِ الْأَعْوَرِ قَالَ : مَرَزْتُ فِي الْمَسْجِدِ

حارث اعور (پوند) وراوی دی چې زه (یو ورځ کوفه کې) جومات ته راغلم (د ناستو خلکو خوا

فَإِذَا النَّاسُ يَخُوضُونَ فِي الْأَحَادِيثِ

ته نو ماو لیدل چې هغه خلک (بیکاره) فضول خبرو (قیصو) کې اخته دي (او هغوی د قرآن مجید تلاوت

فَدَخَلْتُ عَلَى عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ

او داسې نور عمل پریخی دی) نوزه د حضرت علي رضی اللہ عنہ خدمت کې حاضر شوم او ده ته مې د دوی باره

فَأَخْبَرْتُهُ قَالَ : أَوْقَدُ فَعَلُوهَا ؟

کې وویل هغه وویل آیا هغوی په رښتیا داسې کړي دي (چې تلاوت یې پریخی دی او بیکاره خبرو کې

قُلْتُ نَعَمْ قَالَ : أَمَا إِنِّي قَدْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ :

لگیادی) ما وویل چې آؤ هغه وویل نو بیا واوړه! ما د نبی علیه السلام نه اوریدلي چې فرمایل یې:

أَلَا إِنَّهَا سَتَكُونُ فِتْنَةً .

خبردار! فتنه به راهی (یعنی د خلکو په دیني افکارو او عقائدو کې به اختلاف پیدا کېږي، اعمالو کې ناراستي او گمراهي پیدا کوي او هغه گمراه خلک به د اسلام په نوم د نوي مذهب او نظریې داغ لگوي)

فَقُلْتُ مَا الْمَخْرُجُ مِنْهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ : كِتَابُ اللَّهِ

ما وویل چې یا رسول الله! بیاد دې نه د بچ کیدو لاره څه ده؟ نبی عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ و فرمایل کتاب الله (یعنی

فِيهِ نَبَأٌ مَا كَانَ

د خلاصون لاره به فقط په قرآن باندې عمل کولو سره تر لاسه کېږي) چې هغې کې حالات دی ستاسو نه د

قَبْلَكُمْ وَ خَبْرٌ مَا بَعْدَكُمْ

مخکې خلکو (یعنی مخکینو امتونو) او د هغه خبرو خبرد کړي شوی چې ستاسو نه وروسته واقع کیدونکي

وَ حُكْمٌ مَا بَيْنَكُمْ

دې (یعنی د قیامت علامات او احوال) او دې قرآن کې هغه احکامات هم ذکر دې چې ستاسو په مینځ کې

وَ هُوَ الْفَضْلُ

(ضروري) دې او (یاد ساته) هغه قرآن د حق او باطل په مینځ کې (د خپلو حکمونو په ذریعې) فرق کونکي دي

لَيْسَ بِالْهَزْلِ مَنْ تَرَكَهُ مِنْ جَبَّارٍ

هغه څه بیکاره او لایعني شی نه دی او (دا هم په کولواؤ غوږونو واوره) کوم متکبر چې قرآن پرې خودو

قَصَبَهُ اللَّهُ وَ مَنْ ابْتَغَى الْهُدَى فِي غَيْرِهِ

الله به یې هلاک کړي او چا چې د دې قرآن نه بغیر (د بل داسي کتاب نه او علم نه چې نه د قرآن نه مستنبط

أَضَلَّهُ اللَّهُ وَ هُوَ

دی او نه د اسلامي شرائع او نظریاتو مطابق دی) هدایت او رها غواړي نو الله به هغه گمراه کړي. دغه

حَبْلُ اللَّهِ الْمَتِينُ وَ هُوَ الذِّكْرُ الْحَكِيمُ

قرآن کلکه رسی ده (یعنی د الله د قرب او د هغې د معرفت د ټولونه قوي وسیله ده) قرآن با حکمته ذکر دی.

وَ هُوَ الصِّرَاطُ الْمُسْتَقِيمُ

قرآن یا لکل سیدها او پاکه لاره ده (چې په تلو سره پري انسان د خپل تخلیق حقيقي مقصد موندلی شي)

هُوَ الَّذِي لَا تَزِيغُ بِهِ الْأَهْوَاءُ وَلَا تَلْتَبِسُ بِهِ الْأَلْسِنَةُ
قرآن هغه سرچینه د هدایت ده چې دهغې د اتباع په نتیجه کې انساني خواهشات د حق نه باطل طرف ته ځي.
وَلَا يَشْبَعُ مِنْهُ الْعُلَمَاءُ
ددې ژبې سره نورې ژبې نه ملا وېږي، علما به په دې باندې (کله) هم ماړه نه شي (علما، او مفسرين د دې
وَلَا يَخْلُقُ عَلَى كَثْرَةِ الرَّذِّ
په ټولو علومو او معارفو باندې تسلط نه شي کولی) او قرآن مجید په کثرت تلاوت کولو سره نه زړېږي او
وَلَا يَنْقُضِي عَجَائِبُهُ هُوَ الَّذِي لَمْ تَنْتَهُ الْجِنَّ إِذْ سَمِعْتَهُ حَقًّا قَالُوا
نه دې عجائبات ختمېږي قرآن هغه کلام دی چې پېریانو واوریدو نو یو ساعت توقف کولو نه بغيرې وویل
﴿ إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَآمَنَّا بِهِ ﴾
چې مونږ قرآن واوریدو چې د هدایت عجیبه لاره بڼایي. لهذا مونږ په دې ایمان راوړو (یادوستی) کوم
قَالَ بِهِ صَدَقَ وَ مَنْ عَمِلَ بِهِ أَجْرًا
کس چې د قرآن مطابق وویل هغې رښتیا وویل او چا چې په دې عمل وکړو هغې ته به ثواب ورکول کېږي
(یعنې همغه اقوال او نظریات صحیح او د قبلولو قابل دي چې یېخي د قرآن مطابق وي. دغه شان د
وَ مَنْ
هدایت والا هغه کس دی چې قرآن به د هدایت سرچینه وگڼله او عمل یې پري وکړو) څوک چې (د خلکو
حَكَمَ بِهِ عَدَلَ وَ مَنْ دَعَا إِلَيْهِ
په مینځ) د قرآن مطابق فیصله او انصاف وکړه چا چې (خلکو ته) دې باندې (د ایمان راوړو او د عمل کولو)
هُدًى إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ^(۱)
طرف ته راوبلل. هغې ته نیغه لار وښودلی شوه (یعنې سهغه د هدایت والادې)
وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ إِسْنَادُهُ مَجْهُولٌ وَفِي الْحَارِثِ مَقَالٌ.

توضیح: پخو هون: یعنې تلاوت یې پریځی دی او نورو خبرو کې اخته دي. (المرقات: ۴/۶۴۸).

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۱۵۸/۵ رقم الحديث ۲۹۰۶.

او قد فعلوها: آیا هغوی رښتیا داسي کړی دي؟ (المراقات: ۴/۶۴۸).

الا انها: د ضمير قصه ده. نبأ: د تيري شوي زماني متعلق خبرونه مراد دي. وخبر: دراروان وخت لوي لوي واقعات مراد دي. وحکم: د موجوده زماني فيصلې مراد دي. نو قرآن د درې وارو زمانو په حالاتو او مسائلو باندې مشتمل جامع کتاب دی. (المراقات: ۴/۶۴۹).

هو الفصل: د دې نه د قرآن آيت ﴿إِنَّهُ لَقَوْلُ فَضْلٍ وَمَاهُو بِالْهَزْلِ﴾ طرف ته اشاره ده (المراقات ۴/۶۴۹) من جبار: انسان لپاره چې کله د جبار استعمالېږي. نو د دینه مذمت مقصود وي. نو د جبار نه دلته هغه متکبر او منکر قرآن مراد چې نه یې په قرآن ایمان راوړو، نه یې ولوستلو او نه یې پري عمل وکړو. (المراقات: ۴/۶۴۹).

قصه الله: قصم د ضرب یضرب نه د ماتولو او ذره ذره کولو په معنی کې دی. یعنی الله به هغه ذره ذره کړي. (المراقات: ۴/۶۴۹).

لا تزيج به الا هوا: یعنی کوم کس چې قرآن پسي راوان وي او نیغ پري روان وي نو هغه به کله هم گمراه نشي. د مختلفو خیالونو او نظریو خلک که خپل خیالونه او نظرونه او مختلف خواهشات د قرآن تابع کړي نو د ټولو خیالونه به په یو حق باندې راجمع شي. ځینې علماؤ دا بیان کړی دی چې اهل هواء دا قرآن د نیغی لاري نه او د صداقت او د دیانت نه اخوا دینخوا نه شي بوتللی. دغه شان کونکی په خپله خو کاره شي خو قرآن کې به هیڅ کمی پیدا نه کړي.

لا تلبس به الا لسنه: د دې مطلب دا دی چې قرآن هغه کتاب دی چې د هیڅ ژبي لغت د دې دلنت سره نه شي مشابه کیدلی. بلکې قرآن عظیم فصاحت او بلاغت کې ممتاز دی او د دې اسلوب ښکاره دی چې د التباس گنجائش په کې نشته دی. یو مطلب دا هم کیدلی شي چې د دنیا ټولي ژبي د قرآن لوستلو وخت کې یو شي عرب او عجم د یوې ژبي نه د عربی په ژبه راغونډ شي هیڅ التباس نه شي پاتې کیدی.

ولا يشبع منه العلماء: یعنی د دې عالي مضامین او فصیح کلام او عجیب او غریب نکات داسي دي چې دې سره به علماء ماره نه شي. بلکې د دې غرائب او عجائب داسي نااشنا جواهرات دي چې د دې په تلاش کې عمر ونه خو ختمیدی شي خودا جواهرات به پاتې وي. (المراقات: ۴/۶۵۱).

ولا يخلق: باب نصر او د ضرب دواړو نه د زړیدلو په معنی کې دی. یعنی هر کتاب او هر کلام بار بار ویلو او تکرارولو سره بي ذوقه او بي شوقه شي او سړی نه ترینه تنگ شي خود الله کلام چې څومره ولوستل شي همغه هومره شوق، ذوق، لذت، خوند، جمال او کمال تازه شي. (المراقات: ۴/۶۵۱). لکه ویل شوي دي:

و خیر جلس لا یمل حدیثه ﴿۱﴾ و ترادده تزداد فيه جملاً
دا کلام چې څومره هم خور کړی شي، واوریدلی شي یا واورولی شي، ولوستلی شي یا بل ته ولوستلی
شي نو به تکرار سره یې خوشبو نوره هم ډیره خورېږي. (المراقات: ۴/۶۵۱). چا ویلي دي:

اعد ذکر نعمان لنا ان ذکره. ﴿۲﴾ هو المسک ما کررته يتضوع

لم تنته الجن: انتهاء د توقف په معنی کې ده یعنی څنگه چې پیریا نو د الله کلام واوریدلو نو هغوی د
قسم د توقف نه بغير وویل ﴿انا سبحنا قراناً عجیباً﴾.

قال به: یعنی چا چې د قرآن په حوالې سره خبره وکړه هغې رښتیا وویل.

هدی: د مجهول صیغه ده یعنی هغې ته د نیغې لارې هدایت وکړی شو. (المراقات: ۴/۶۵۲).

د قرآن حافظ مور او پلار ته تاج ور په سر کول کېږي

﴿۳۰﴾ وَعَنْ مَعَاذِ الْجُهَنِيِّ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ وَعَمِلَ					
معاذ جهني رضي الله عنه رواي: دى چې نبي كريم صلى الله عليه وسلم وفرمايل كوم كس چې قرآن ولولي او عمل وكړي					
بِنَا	فِيهِ	أَلْبَسَ	وَالِدَاهُ	تَاجًا	يَوْمَ الْقِيَامَةِ ضَوْءُهُ
په هغه څه چې په دې کې ذکر دي نو د قیامت په ورځ به دده مور او پلار ته تاج وراچول کېږي چې د هغې رڼا					
أَحْسَنُ مِنْ ضَوْءِ الشَّمْسِ فِي بُيُوتِ الدُّنْيَا لَوْ كَانَتْ فِيكُمْ					
به د دنیا په کورونو کې د پر قیدونکي لمر نه اعلى وي که (بالفرض) ستاسو کورونو کې لمروي، اوس					
فَمَا فَكُنْكُمْ بِالَّذِي عَمِلَ بِهَذَا ؟ ﴿۱﴾					
تاسو خپله د هغه سړي مرتبه باندې پوهېدلې شې چې قرآن باندې عمل وکړو.					

توضیح: من قرأ: حافظ ابن حجر رحمه الله وايي چې د دې قاري صاحب نه مراد حافظ قرآن دی. خو په دې
شرط چې هغه پرې عمل وکړي او د دې حق ادا کړي. (المراقات: ۴/۶۵۲).

لو کالت فيکم: یعنی که هغه لمر ستاسو کورونو ته راشي او د هغې خوروالی او رڼا یو ځای کې
راغونډه شي او هغه وخت د هغې رڼا تیزه شي. نو د هغې به هم د قرآن رڼا تیزه وي. بیا به خپله د قرآن او
عامل قرآن څه مقام وي؟. (المراقات: ۴/۶۵۳).

په گوم ڄرمڻ کي چي قرآن وي هغه په اور نه سوڃي

﴿۳۱﴾ وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : لَوْ جُعِلَ

عقبه ابن عامر رضي الله عنه و ابي چي مادنيي ڪريم صلى الله عليه وسلم نه اوريدلي دي چي که چيرته کين خود لڀ شي

الْقُرْآنُ فِي إِهَابٍ ثُمَّ أَلْقِيَ فِي النَّارِ مَا اخْتَرَقَ. (۱)

قرآن په يو ڄرمڻه کي او هغي ته (بالفرض) اور و اچولي شي نو هغي باندې به د اور اثر نه کېږي.

توضیح: في اهاب: د دې جملي متعلق علامه طيبي رحمه الله او ملا علي قاري رحمه الله و ابي چي دا احتمال هم شته چي د ڄرمڻي نه مراد غير مذبوغ (چي نه وي رنگ شوي) ڄرمڻه وي او هغي کي قرآن عظيم راتاؤ کړي شي او هغه په اور کي گوزار کړي شي نو هغه ڄرمڻ باندې ځکه اثر نه کېږي چي هغي کي قرآن رانغښتلی شوی دی. دا حضرات و ابي چي دا د نبي ڪريم صلى الله عليه وسلم په زمانه کي معجزه وه. او د نبي ڪريم صلى الله عليه وسلم د معجزې سره خاص ده چي داسي به کيدل. (الکاشف: ۴/۳۰۲).

دويم مطلب دا چي دلته د ڄرمڻ نه مراد د مسلمان قاري او حافظ زړه دی چي د قيامت په ورځ به دهغه بدن باندې د دوزخ اور اثر نه کوي بلکي د قرآن عظيم په رحمت او برکت سره به د اور نه لري مندي وهي لکه څنگه چي دې حديث کي ذکر دې چي دوزخ به و ابي جزيا مؤمن فان لورک اطفالهبي دامطلب ډير واضح دی.

د قرآن حافظ به د لسو خپلوانو شفاعت کوي

﴿۳۲﴾ وَعَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ

حضرت علي رضي الله عنه راوي دي چي نبي ڪريم صلى الله عليه وسلم فرمايل چا چي قرآن ڪريم ولوستو او بيبي ياد

فَاسْتَظْهَرَهُ فَأَحَلَّ حَلَالَهُ وَحَرَّمَ حَرَامَهُ أَدْخَلَهُ اللَّهُ بِهِ الْجَنَّةَ

کړو او د دې حلالو ته يې حلال او حرامو ته يې حرام وويل نو الله به دا جنت ته داخل کړي او دده د خپلوانو

وَ شَفَعَهُ فِي عَشْرَةٍ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ كُلِّهِمْ قَدْ وَجَبَتْ لَهُ النَّارُ. (۲)

په حق کي به د هغي شفاعت قبول کړي. چي مستوجب دوزخ (يعني فاسق او مستحق د عذاب) به وي.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۵۲۲/۲ رقم الحديث : ۳۳۱۰، وأحمد في المسند ۱/۱۵۵.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۱۵۸/۵ رقم الحديث : ۲۹۰۵، وأحمد في المسند ۱/۱۸۸.

وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ : هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ وَحَفْصُ بْنُ سُلَيْمَانَ الرَّاَوِي لَيْسَ هُوَ بِالْقَوِي

امام ترمذي رحمه الله وايي چې دا حديث غريب دی. د دې يورايوي قوی نه دی بلکې (روایت حدیث کې)

يَضْعُفُ فِي الْحَدِيثِ.

ضعيف شمارل کېږي.

﴿٣٣﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِأَبِي بَنْ كَعْبٍ :

ابوهريره رضي الله عنه راوي دي وايي چې (يوورخ) نبي كريم صلى الله عليه وسلم ابي ابن كعب رضي الله عنه وفرمايل چې

كَيْفَ تَقْرَأُ فِي الصَّلَاةِ ؟ فَقَرَأَ أُمَّ الْقُرْآنِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :

(مونځ کې) ته څنگه (يعني څه وايي)؟ هغه سورت فاتحه وويله. نبي كريم صلى الله عليه وسلم ورته وفرمايل

وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا أَنْزَلْتُ فِي التَّوْرَةِ وَلَا فِي الْإِنْجِيلِ

قسم دی په هغه ذات د چا په قبضه کې چې زما ژوند دی! دغه شان سورت نه دی نازل شوي په تورات،

وَلَا فِي الزَّبُورِ وَلَا فِي الْقُرْآنِ مِثْلَهَا وَ إِنَّهَا سَبْعٌ مِنَ الْمَثَانِي

انجيل او زبور کې او نه په قرآن کې رانازل شوی دی. سورت فاتحه سبع مثانی ده. (يعني اووه آيتونه

وَالْقُرْآنُ الْعَظِيمُ الَّذِي أُعْطِيَتْهُ . وَ رَوَى الدَّارِمِيُّ مِنْ قَوْلِهِ : مَا أَنْزَلْتُ

دې چې باربار ويلي کېږي) اودا قرآن عظيم دی چې ماته ياد کړی شوی دی. دارمي داروایت د ما انزلت نه

وَلَمْ يَذْكُرْ أَبِي بَنْ كَعْبٍ . وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ^(۱)

نقل کړی اودې روايت کې د ابي بن کعب رضي الله عنه ذکر نشته امام ترمذي وايي چې دا حديث صحيح دی.

حافظ دمشق او عمرو بوجی ده

﴿٣٤﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : تَعَلَّمُوا الْقُرْآنَ فَاقْرَءُوهُ

ابوهريره رضي الله عنه وايي چې نبي كريم صلى الله عليه وسلم وفرمايل قرآن زده کړی بيا د اولولي او (دا خبره ياد ساتی

فَإِنَّ مَثَلَنَ الْقُرْآنِ لِيَن تَعَلَّمَ

چې) دهغه کس مثال چې قرآن زده کوي بيا دا (هميشه) لولي (يا پري عمل کوي) اود دې په مشغوليت کې

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۱۴۳/۵ رقم الحديث: ۲۸۷۵، والنسائي ۱۲۹/۲ رقم الحديث: ۹۱۴، وأحمد في المسند ۲/۳۵۷.

وَ قَامَ بِهِ كَمَثَلِ جِرَابٍ مَحْشُومٍ مِسْكَ تَفُوْحٌ رِيْحُهُ كُلُّ مَكَانٍ

شوگيري کوي دهغه بوجی په شان دی چې دمشکونه ده که وي چې خوشبوي ټول کور کې خورپږي او دهغه

وَ مَثَلٌ مِّنْ تَعَلَّمَهُ فَرَقَدَّ وَ هُوَ فِي جَوْفِهِ

کس مثال چې قرآن زده کړي او اوډه وي (يعني د قرآن په تلاوت کې شوگيري او بيداری نه غافل ويايي

کَمَثَلِ جِرَابٍ اَوْكِيٍّ عَلَيَّ مِسْكِ (۱)

پرې عمل ونه کړو) دهغه بوجی په شان دی چې په مشک باندې تړلی شوي وي.

توضیح: تعلموا القرآن: یعنی د دې الفاظ او معاني زده کړي.

فاقرؤه: یعنی د زده کولو نه وروسته يې نورو ته ورزده کوي. (المراقات: ۴/۶۵۴).

وقام به: یعنی د قرآن د تلاوت لپاره شوگيري کوي. (المراقات: ۴/۶۵۷)

جراب: بوجی ته وايي "محشومسکا: یعنی داسي بوجی چې د دننه نه دمشکو او غښرو نه ده که وي او دهغه خله پرستلی شوي وي چې خوشبوي هر طرف ته خورپږي. (المراقات: ۴/۶۵۷)

اوکي: د ايکاه نه دی. بوجی په مزي باندې تړلو ته وايي. (المراقات: ۴/۶۵۷)

مطلب دا دی چې د حافظ سينه د کومو مشک او غښرو نه ده که ده. چې قرآن دی کچرې هغه د الوي نو د دننه خوشبوي باهر هر طرف ته خورپږي. خپله هم هغه ته فايده کېږي او خلکو ته ترې نه هم فايده کېږي خو که حافظ قرآن غافل پروت وي نو د دننه خوشبوي بنده پاتې شي نه به ورته خپله فايده وي او نه به ترې نه بل ته فايده وي. (المراقات: ۴/۶۵۷)

﴿۳۵﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ قَرَأَ ﴿حُم﴾ الْمُؤْمِنِ

ابو هريره رضي الله عنه راوي دی چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم فرمايل کوم کس چې ولولي حم (د سورة مؤمن) نه

إِلَى ﴿إِلَيْهِ التَّصِيرُ﴾ وَ آيَةَ الْكُرْسِيِّ حِينَ يُضْبِحُ حَفِظَ بِهِنَّ حَقِّي يُنْسَى.

تراليه التصير پورې او آيت الكرسى د سحر په وخت کې نوددې په برکت سره به دا محفوظ وي ترمانامه

وَمَنْ قَرَأَ بِهَا حِينَ يُنْبِئُ

پورې (د ظاهري او باطني مصیبتونو او بلاگانو نه) او کوم کس چې د ماښام وخت کې دا وايي نو د دې

حُفِظَ بِهَا حَقٌّ يُصْبِحُ". وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ^(۱)

په برکت سره به تر سحر پورې محفوظ وي.

په لوح محفوظ کې قرآن کله وليکل شو؟

﴿۳۶﴾ وَعَنِ النَّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ كِتَابًا

نعمان ابن بشير رضي الله عنه راوي دی چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم فرمايل "الله تعالی ليکلي دي يو کتاب د

قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْفِي عَامٍ

زمکي او د اسمان د پیدائش نه دوه زره (۲۰۰۰) کاله مخکې (يعني لوح محفوظ کې يې فرښتو ته د

أَنْزَلَ مِنْهُ آيَاتٍ خَتَمَ بِهَا سُورَةَ الْبَقَرَةِ

ليکلو حکم ورکړو) دې کتاب کې يې هغه دواړه آيتونه نازل کړي چې هغې باندې سورة بقره ختمیږي

وَلَا تُقْرَأُ فِي دَارٍ ثَلَاثَ لَيَالٍ فَيَقْرَبَهَا الشَّيْطَانُ. وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ. (۲)

(أمن الرسول نه د سورت اخږپورې) دا آيتونه چې په کوم کور کې ويل کېږي شيطان هغه کور خواته نه ځي

﴿۳۷﴾ وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ قَرَأَ ثَلَاثَ آيَاتٍ مِنْ أَوَّلِ

ابو درداء رضي الله عنه راوي دی چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم فرمايل "کوم کس چې وايي دري اولني آيتونه د

الْكَهْفِ عَصِمَ مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَالِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ (۳)

سورت كهف هغه به د دجال د فتنې نه محفوظ وي.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۱۱۵/۵ رقم الحديث: ۸۷۹.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۱۱۷/۵ رقم الحديث: ۲۸۸۲، وأحمد في المسند ۲۷۴/۱.

(۳) أخرجه الترمذي في السنن ۱۱۹/۵ رقم الحديث: ۲۸۸۶.

سورت یاسین د قرآن زړه دی

﴿۳۸﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ قَلْبًا وَقَلْبُ الْقُرْآنِ يُس

انس رضي الله عنه راوي دی چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم فرماییل دهری شی زړه وي او دقرآن زړه سورت یاسین

وَ مَنْ قَرَأَ (يُس) كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِقِرَائَتِهَا قِرَاءَةَ الْقُرْآنِ

دی څوک چې سوره یاسین وایي. الله دسوره یاسین ویلو په وجه (دهغه په اعمال نامه کې) ثواب لیکي

عَشْرَ مَرَّاتٍ . وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ (۱)

د لس ځلي قرآن ویلو. امام ترمذي وایي دا حدیث غریب دی.

توضیح: وقلب القرآن: ای لبه وخالصه. (المقات: ۴/۶۵۹)

سوال: دې سورت ته د قرآن زړه په څه وجه ویل شوی دی؟ **جواب:** د دې سوال اول جواب دا دی چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم همدغه خبره وکړه او بس خبره ختمه. علامه طیبی رحمه الله وایي چې دا چې سورت یاسین کې د حشر او نشر قاطع دلائلو سره اثبات شوی دی او دې کې د انسان لپاره بالغ زواجر اعلیٰ و عدي موجود دي او علوم مکنونه (پټ علمونه) نه دا سورت دک شوی دی او دقیق معانی باندې مشتمل دی نو ځکه دې ته قلب القرآن ویل شوی دی. (المقات ۴/۶۵۹، الکاشف: ۴/۳۰۸).

امام غزالي رحمه الله وایي چې حشر او نشر باندې ایمان راوړل د ایمان د صحت لپاره ضروري دی او دا موضوع په سورت یاسین کې په ابلغ طریقي سره ذکرده ځکه دا قلب قرآن دی. (المقات: ۴/۶۶۰) علامه نسفي رحمه الله وایي چې دې سورت کې درې بنيادي عقائد ذکر دي. چې بوحید، رسالت او حشر او نشر دي. او د دې درې و لپرو تعلق د قلب سره دی. لهذا دا سورت قلب قرآن دی. (المقات: ۴/۶۶۰)

عشر مرات: یعنی یو ځل سورت یاسین س لوستلو باندې د لس ځله قرآن لوستلو ثواب ملاویږي. په دې شرط چې هغه د لس سورت یاسین نه بغیر فرض کلي شي. (المقات: ۴/۶۶۰)

﴿۳۹﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللَّهَ كَبَّرَكَ وَمَعَالَى قَرَأَ (طه) و (يس)

ابوهریره رضي الله عنه راوي دی چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم فرماییل الله تعالیٰ ولوستو سوره طه او سوره یاسین

قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَوَاتِ وَ الْأَرْضِ بِأَلْفِ عَامٍ فَلَمَّا سَبَعَتِ الْمَلَائِكَةُ الْقُرْآنَ

مخکې د اسمان او زمکې د پیدائش نه زړ (۱۰۰۰) کاله کله چې فرښتو واوریدل قرآن (یعنی دا دواړه

قَالَتْ طَوْنِي لِأُمَّةٍ يَنْزِلُ هَذَا عَلَيْهَا

(سورتونه) نووي ويل چې خوش بختي دې وي هغه امت لره چې چا باندې به دا قرآن نازلېږي (يعني دا

وَ طَوْنِي لِأَجْوَابِ تَحِيلُ هَذَا

دواړه سورتونه) او خوش بختي دي وي هغه زړونو ته چې دابه قبلوي (يعني دابه يادوي او ددې محافظت

وَ طَوْنِي لِأَلْسِنَةٍ تَتَكَلَّمُ بِهَذَا. (۱)

به کوي) او خوش بختي دې وي هغه ژبو ته چې دا به وايي.

توضیح: بالف عام: يعنى الله سورت طه او سورت ياسين د فرښتو مخي ته د زمکي او اسمان د تخليق

نذر (۱۰۰۰) کاله مخکې ظاهر کړو. (المراقات: ۴/۶۶۱)

سوال: دلته دا سوال پيدا کېږي چې دې حديث کې زرو (۱۰۰۰) کالو ذکر دى خوددې نه مخکې د حضرت

نعمان بن بشير رضي الله عنه په روايت کې نمبر ۳۶ کې د دوه زرو (۲۰۰۰) کالو ذکر دى او د حضرت ابن

عمر رضي الله عنه د حديث په مقادير لکھت باره کې پنځوس زره (۵۰۰۰۰) کاله ذکر دى. دا په ظاهره تضاد او

تعارض دى. **جواب:** جواب دا چې دا تعارض نه دى بلکې د مختلفو شيانو په مينځ کې ميعاد زمانې ده.

د ځينو زمانه پنځوس زره کاله ده د ځينو څلويښت زره کاله او د ځينو دوه زره کاله ده او د ځينو زر کاله

زمانه ده. علامه طيبي رحمه الله وايي چې د ټولو شيانو د زمکي او د اسمان د تخليق نه مخکې پنځوس

زره کاله مسافت کې په لوح محفوظ کې ليکلی شوی ؤو. فرښتو باندې په مختلفو زمانو کې د اشيان

الله ظاهر کړي ؤو. په دې وجه تفاوت راغلو. په توضیحات ج ۱ ص ۲۸۵ باندې د دې تفصيل شته دى.

د حم دخان فضیلت

﴿٤٠﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَنْ قَرَأَ (حَم) الدُّخَانَ

ابو هريره رضي الله عنه راوي دى چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم فرمايل کوم کس چې ووايي حم الدخان (سورة

فِي لَيْلَةٍ أَصْبَحَ يَسْتَغْفِرُ لَهُ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ.

دخان) نو هغه په داسې حال کې سحر کړي چې اويارزه (۷۰۰۰۰) فرښتي دده لپاره بخشش غواړي.

وَ قَالَ : هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ وَعَمْرُ بْنُ أَبِي خُثَيْمٍ الرَّائِي

امام ترمذي رحمه الله وايي چې دا حديث غريب دى او ددې حديث راوي عمر ابن ابي خثعم (روايت حديث

يُضَعَّفُ وَ قَالَ مُحَمَّدٌ يَعْنِي الْبُخَارِيَّ هُوَ مُنْكَرُ الْحَدِيثِ (۱)

کې (ضعيف شمارل کېږي. او امام بخاري رَحْمَةُ اللَّهِ وایي چې دا (عمر بن خشم) منکر الحدیث دی.

﴿٤١﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ قَرَأَ (حَم) الدُّخَانَ فِي لَيْلَةٍ

ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل کوم کس چې ووايي حم الدخان په شپه د

الْجُمُعَةِ غُفِرَ لَهُ. وَ قَالَ : هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ وَ هِشَامُ أَبُو الْمِقْدَامِ

جمعي دده بخشش کېږي. امام ترمذي رَحْمَةُ اللَّهِ ويلي دي چې دا حدیث غریب دی ابو هشام ابوالمقدام

الزَّائِي يَضَعْفُ (۲)

په روایت د حدیثو کې ضعیف گڼلی شوی دی.

د مسبحات فضیلت

﴿٤٢﴾ وَعَنِ الْعَرَبِيَّاتِ بْنِ سَارِيَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقْرَأُ الْمُسْتَبَحَاتِ قَبْلَ أَنْ يَرُقُدَ

عربيات ابن ساريه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به د اوده کيدلو نه مخکې مسبحات لوستلو.

يَقُولُ : إِنَّ فِيهِنَّ آيَةٌ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ آيَةٍ . وَ رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ

او فرمايل به يې چې دې کې يو آيت دی چې د زرو آيتونو نه بهتر دی. او دارمي دا روایت نقل کړي دي د

عَنْ خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ مُرْسَلًا وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ : هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ (۳)

خالد بن معدان نه د ارسال په طريقې سره او امام ترمذي رَحْمَةُ اللَّهِ وایي چې دا حدیث حسن غریب دی.

توضیح: المسبحات: د کومو سورتونو ابتداء کې چې د سَبَّحْ يَا يُسَبِّحُ يَا سَبِّحُ الفاظ راغلي دي هغې ته

مَسْبَحَاتُ وایي. قرآن کې دا قسمه سورتونه ټول او ه دي: ۱: سورة بني اسرائيل ۲: سورة حديد ۳: سورة

حشر ۴: سورة صف ۵: سورة جمعه ۶: سورة تغابن ۷: سورة اعلیٰ. (المرقات: ۴/۶۶۲)

دي سورتونو کې يو آيت دی چې د زرو آيتونو نه بهتر دی. اوس هغه آيت کوم يو دی؟ نو ځينې علماء

وايي چې ﴿لَوْ أَلزَمْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَخَسَّ﴾ (حشر: ۲۱) آيت دی. ځينې وایي چې ﴿هُوَ الْأَوَّلُ

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۱۵۰/۵ رقم الحديث: ۲۸۸۸.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۱۵۱/۵ رقم الحديث: ۲۸۸۹.

(۳) أخرجه أبوداود في السنن ۳۰۴/۵، والترمذي في السنن ۱۶۶/۵ رقم الحديث: ۲۹۲۱، وأحمد في المسند ۱۲۸/۴.

وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ الْخ) (حديد: ۳) آیت دی. بهر حال علامه طیبی رَحْمَةُ اللَّهِ وَايِي چې الله دا په ليله القدر کې پت ساتلی دی حکه یې تعین گران دی (الکاشف ۴/۳۰).

د سورة ملك فضیلت

﴿٤٣﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ سُورَةَ فِي الْقُرْآنِ

ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرماییل "په قرآن کریم کې یو سورت دی چې هغې

ثَلَاثُونَ آيَةً شَفَعَتْ لِرَجُلٍ حَتَّى غُفِرَ لَهُ وَهِيَ:

کې دیرش آیتونه دي دغه سورت د یو کس شفاعت وکړو تر دې چې د هغه بخشش وشو او هغه سورت

﴿تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ﴾ (۱)

تبارک الذي بيده الملك دی.

توضیح: شفعت لرجل: دا مطلب هم کیدی شي چې تیره شوي زمانه کې دې سورت د یو کس شفاعت کړی و نو الله وبخښلو. دویم احتمال دا چې د شفعت ماضی صیغه د مستقبل په معنی کې استعمال شوي ده یعنی "تشفع" قیامت کې به د دې کس شفاعت کوي. (المقات: ۴/۶۶۳)

﴿٤٤﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: ضَرَبَ بَعْضُ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خِيبَاءَهُ عَلَى قَبْرِ

ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ایې چې د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په صحابو کې یو کس خپله خیمه په یو قبر باندې ودروله

وَ هُوَ لَا يَحْسَبُ أَنَّهُ قَبْرٌ فَإِذَا فِيهِ إِنْسَانٌ

خوهغه ته د دې خبرې علم نه و چې دلته قبر دی نو ده د خلکو نه واوریدل چې دې (قبر) کې یو کس دی چې

يَقْرَأُ سُورَةَ ﴿تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ﴾ حَتَّى خَتَمَهَا فَأَنَّ

ویله یې تبارک الذي بيده الملك تر دې چې ده داسورت ختم کړو د دې نه وروسته خیمه ودرونکي راغلو

النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: هِيَ

نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته او نبی عَلَيْهِ السَّلَام ته یې دا واقع وویله نبی عَلَيْهِ السَّلَام فرماییل چې سورة ملك

التَّائِبَةُ هِيَ الْمُنْجِيَةُ تُنْجِيهِ مِنْ عَذَابِ اللَّهِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ^(۱)

ملک منع کونکی او نجات ورکونکی دی. دا سورت خپل لوستونکی د الله د عذاب نه خلاصوي.

د اوده کیدو نه مخکې سورت ملک وایي

﴿٤٥﴾ وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ لَا يَنَامُ حَقًّا يَقْرَأُ: (أَلَمْ تَنْزِيلِ)

جابر رضي الله عنه وایي چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم به نه اوده کیدو ترڅو چې به یې نه وو ویلي الم تنزیل السجده

و ﴿تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ﴾^(۲)

او تبارک الذي بيده الملك.

وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ. وَكَذَا فِي شَرْحِ السَّنَةِ. وَ فِي الْمَصَابِيحِ غَرِيبٌ.

د سورت زلزال، اخلاص او د الكافرون فضیلت

﴿٤٦﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ وَ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَا : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :

ابن عباس رضي الله عنه او انس بن مالک رضي الله عنه دواړه روایان دي چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم فرمایيل سورة

﴿إِذَا زُلْزِلَتْ﴾ تَعْدِلُ نِصْفَ الْقُرْآنِ ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾ تَعْدِلُ ثُلُثَ الْقُرْآنِ ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا

اذا از لزلت د نیم قرآن برابر دی، سورة قل هو الله د دریمې برخې د قرآن برابر دی او سورت قل يا ايها

الْكَافِرُونَ﴾ تَعْدِلُ رُبْعَ الْقُرْآنِ.^(۳)

الكافرون قرآن د څلورمې برخې برابر دی.

توضیح: تعدل نصف القرآن: قرآن کریم صلى الله عليه وسلم الله مبدأ او معاد بیان کړی دی. سورت زلزال په پوره توګه د معاد متعلق دی. لهذا نیم قرآن دی. قرآن کریم که په دې نظر سره وکتلی شي چې دې کې درې لوي مضامين. کر دې يعنې قصص، احکام، او توحيد، سورت اخلاص دريمه يعنې د توحيد متعلق دی. لهذا دا د ثلث قرآن برابر شو. که قرآن ته په دې نظر سره وکتلی شي چې دې کې لوي لوي څلور مضامين ذکر دي. مثلاً توحيد، رسالت، احکام او قصص او سورت الكافرون کې توحيد په لويه

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ١٥١/٥ رقم الحديث: ٢٨٩٠.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ١٥٢/٥ رقم الحديث: ٢٨٩٢.

(۳) أخرجه الترمذي في السنن ١٥٣/٥ رقم الحديث: ٢٨٩٤.

پیمانہ باندې بیان شوی دی حکمہ داربع القرآن دی. (المراقات: ۴/۶۶۶)

یا که د ټولو متعلق وویل شي چې نبي کریم ﷺ داسي فرمایلي دي نو د نبي کریم ﷺ فرمان د ټولو نه لویه درجه ده. نبي کریم ﷺ مونږ ته ترغیب راکړی. دې ترغیب ته په کتلو سره به دې باندې عمل کول په کار دی. نه دا چې علتونه او حکمتونه راوباسو او د حقیقت نه محرومه شو.

د سورة حشر په درې آیتونو باندې اویا (۷۰) زره فرښتي دعاء کوي

﴿٤٧﴾ وَ عَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : مَنْ

معقل ابن یسار رضی اللہ عنہ د نبي کریم ﷺ نه نقل کوي چې نبي کریم ﷺ فرمایلي کوم کس

قَالَ حِينَ يُصْبِحُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ : أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنْ

چې د سحر وخت کې درې ځل دا ووايي (زه پناه غواړم په الله تعالی سره چې اوریدونکي او پوهه دی د

الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ فَقَرَأَ ثَلَاثَ آيَاتٍ مِنْ آخِرِ سُورَةِ (الْحَشْرِ)

شیطان مردود نه) اویا ووايي د سورة حشر آخري درې آیتونه (هو الله الذي لا اله الا هو نه تراخرد سورة

وَكَلَّ اللَّهُ بِهِ سَبْعِينَ أَلْفَ مَلَكٍ يُصَلُّونَ عَلَيْهِ حَقَّ يُنْسِي

پورې) نو الله اویا زره (۷۰۰۰۰) فرښتي مقرري کړي. چې دده لپاره دعاء و غواړي تر ما بنام پورې د

وَ إِنْ مَاتَ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ مَاتَ شَهِيدًا.

خیر او د نیکۍ د توفیق) او دده د گناهونو بخښنه غواړي او که هغه کس په دې ورځ مړ شي نو مړ به شي د

وَ مَنْ قَالَهَا حِينَ يُنْسِي

شهادت په مرگ باندې او کوم کس چې دا (یعنې اعوذ بالله الخ او دغه آیتونه د) ما بنام وخت کې ولولي

كَانَ بِعِلِّكَ الْمَنْزِلَةِ . وَ قَالَ التِّرْمِذِيُّ : هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ^(۱)

نو د سحر پورې دا (پاس ذکر شوی) سعادت ورته حاصل وي. امام ترمذي وایي چې دا حدیث غریب دی

هره ورځ دوه سوه ځل د قل هو الله احد لوستلو تاثیر

﴿٤٨﴾ وَ عَنْ أَنَسِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : مَنْ قَرَأَ كُلَّ يَوْمٍ

انس رضی اللہ عنہ د نبي کریم ﷺ نه نقل کوي چې نبي عليه السلام فرمایلي کوم کس چې ووايي هره ورځ

مِائَتِي مَرَّةً ﴿ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ﴾ مُعِيَّ عَنْهُ ذُئُوبٌ خَمْسِينَ سَنَةً

دوه سوه ځله قل هو الله احد نيو دهغي (اعمال نامه نه) د پنځوسو کالو گناهونه وران کړي شي. مگر دا چې

إِلَّا أَنْ يَكُونَ عَلَيْهِ دَيْنٌ . رَوَاهُ وَالدَّارِمِيُّ وَفِي رِوَايَتِهِ خَمْسِينَ مَرَّةً وَلَمْ يَذْكُرْ

قرض ورباندي وي. يوبل روايت کې (دوه سوه په ځاي) پنځوس ځله ذکر دی. خودې روايت کې نه دي

إِلَّا أَنْ يَكُونَ عَلَيْهِ دَيْنٌ .^(۱)

ذکر دا الفاظ چې إِلَّا أَنْ يَكُونَ عَلَيْهِ دَيْنٌ .

﴿٤٩﴾ وَعَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " مَنْ أَرَادَ أَنْ يَنَامَ عَلَى فِرَاشِهِ

انس رضي الله عنه د نبي کریم صلى الله عليه وسلم نه نقل کوي کوم کس چې بستره باندي داوډه کيدو اراده وکړي او

فَنَامَ عَلَى يَمِينِهِ ثُمَّ قَرَأَ مِائَةً مَرَّةً ﴿ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ﴾ إِذَا كَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَقُولُ لَهُ الرَّبُّ :

يا بنى طرف باندي پريوځي او سل ځله قل هو الله احد ووايي نو قيامت په ورځ به ده ته پروردگار وايي

يَا عَبْدِي ادْخُلْ عَلَى يَمِينِكَ الْجَنَّةَ . " رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ : هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ .^(۲)

چې ای زما بنده جنت ته په خپل بنی طرف داخل شه. امام ترمذي رحمه الله وايي چې دا حديث غريب دی.

توضیح : على يمينك الجنة: دا چې د پريوتلو وخت کې سړي په بنی طرف باندي اوډه کېږي او ظاهره ده

چې ددې سړي په بنی طرف باندي پريوتلو نه وروسته سل ځله قل هو الله احد ولوستلو نو ځکه به ورته

قيامت کې وويل شي چې جنت په بنی طرف داخل شه.

﴿٥٠﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمِعَ رَجُلًا يَقْرَأُ ﴿ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ﴾ فَقَالَ :

ابو هريره رضي الله عنه وايي چې يو ځل نبي کریم صلى الله عليه وسلم د يو سړي نه قل هو الله احد واوريدو نووي فرمايل

وَجَبَتْ قَلْبُكَ : وَمَا وَجَبَتْ ؟ قَالَ : الْجَنَّةُ .^(۳)

چې ددې لپاره واجب شو ما عرض وکړو چې څه شی ورته واجب شو؟ وی فرمايل جنت.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ١٥٤/٥ رقم الحديث : ٢٨٩٨ .

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ١٥٤/٥ رقم الحديث : ٢٨٩٧ .

(۳) أخرجه الترمذي في السنن ١٥٤/٥ رقم الحديث : ٢٨٩٧ .

﴿۵۱﴾ وَ عَنْ فَرْوَةَ بْنِ تَوْفَلٍ عَنْ أَبِيهِ : أَنَّهُ قَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ

فروه ابن نوفل د خپل پلار نه نقل کوي چې ده (نبي کریم ﷺ ته) وویل چې یا رسول الله! ماته

عَلَّيْنِي هَيْئًا أَقُولُهُ إِذَا أَوَيْتُ إِلَى فِرَاشِي .

خه داسي شی (یعنی آیت یاسوره) زده کړه چې خپلي بستره باندې یې (یعنی داوډه کیدونه مخکې) وایم

فَقَالَ : اقْرَأْ ﴿ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ ﴾ فَإِنَّهَا بَرَاءَةٌ مِنَ الشِّرْكِ . (۱)

نبي کریم ﷺ فرمایل قل یا ایها الکافرون لوله. ځکه دا د شرک نه بیزاري ده (لهذا که د الولي

او اوډه کېږي نو گویاکې د شرک نه پاک اوډه شوي او که مر کېږي نو په توحید باندې به مر کېږي).

د معوذتینو فضیلت

﴿۵۲﴾ وَ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ : بَيْنَمَا أَنَا أَسِيرٌ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ الْجُحْفَةِ

عقبه بن عامر رضی الله عنه وایي چې (یوحل) کله چې مونږ د نبي کریم ﷺ سره روان وو په مینځ د جحفه

وَ الْأَبْوَاءِ إِذْ غَشِيَتْنَا رِيحٌ وَ قَلْبَةٌ شَدِيدَةٌ

او ابواء (چې دمکي او مدينې دلارې په مینځ دوه ځایونه دي) چې ناڅاپه تیز باد او سخت تور تم مونږ راگیر

فَجَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَعَوَّذُ بِأَعْوُذِ بَرِّبِ الْفَلْقِ وَ أَعْوُذِ بَرِّبِ النَّاسِ

کړو نونبي علیه السلام دا عوذ برب الفلق او دا عوذ برب الناس په ذریعې سره پناه غوښتل شروع کړه (یعنی دا

وَ يَقُولُ : يَا عُقْبَةُ تَعَوَّذْ بِهِنَّ

سورتونه یې ویل شروع کړل) او ماته یې هم و فرمایل چې عقبه ددې دوه سورتونو په ذریعې سره پناه غواره

فَمَا تَعَوَّذْ مُتَعَوَّذْ بِبِئِهِنَّ . (۲)

پوهه شه چې هېڅ یو پناه غوښتونکي ددې دواړو سورتونو په شان د بل هېڅ شي په ذریعې پناه نه ده غوښتي

(ځکه د آفتونو او د مصیبتونو په وخت کې الله نه د پناه د طلب په سلسله کې دا دواړه سورتونه د ټولو نه افضل دي)

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۳۰۳/۵، رقم الحديث : ۵۰۰۵، والترمذي في السنن ۱۱۲/۵ رقم الحديث : ۳۴۰۳.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۱۵۳/۲، رقم الحديث : ۵۱۱۶۳.

﴿۵۳﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ خَبِيبٍ قَالَ: خَرَجْنَا فِي لَيْلَةٍ مَطَرٍ وَظُلْمَةٍ شَدِيدَةٍ نَطْلُبُ

عبدالله ابن خبيب رضي الله عنه وايي چې مونږو وتلو په یو سخت تورتم او باراني شپه کې چې تلاش کولو مو

رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

نبي کریم صلی الله علیه وسلم (یعني نبي عليه السلام چرته تلو، مونږ هم دهغې کتلو پسي ووتلو چې د نبي عليه السلام

فَأَذْرَكُنَّاهُ فَقَالَ: قُلْ . قُلْتُ مَا أَقُولُ ؟

سره لار شو) نو مونږ نبي کریم صلی الله علیه وسلم و موندلو نبي عليه السلام (هغه وخت) و فرمايل چې ولوله ما وويل

قَالَ: ﴿ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ﴾ وَ الْمُعْذِرَاتِ

چې څه ولولم؟ نبي عليه السلام و فرمايل وايه قل هو الله احد، قل اعوذ برب الفلق او قل اعوذ برب الناس

حِينَ تَصْبِحُ وَ حِينَ تُمَسِّي ثَلَاثَ مَرَّاتٍ تَكْفِيكَ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ. ^(۱)

سحر او ماښام وخت درې ځله. دا به شی تالره کفایت کوي (یعني هر مصیبت او بلا به درنه لري کوي).

﴿۵۴﴾ وَعَنْ عُقَبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَقْرَأُ

عقبه بن عامر رضي الله عنه وايي چې ما وويل يا رسول الله! آيازه (پناه غوختلو لپاره او دشراو بدی د دفع کولو

سُورَةَ ﴿ هُودٍ ﴾ أَوْ سُورَةَ ﴿ يُوسُفَ ﴾ ؟ قَالَ: لَنْ تَقْرَأَ شَيْئًا أَبْلَغَ

لپاره) سورة هود او که سورة يوسف ووايم نبي کریم صلی الله علیه وسلم و فرمايل: ته نه شي ويلي بل سورة غوره

عِنْدَ اللَّهِ مِنْ ﴿ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ﴾ ^(۲)

سورة د الله په نزد د قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ نه .

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

﴿۵۵﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَعْرَبُوا الْقُرْآنَ

ابو هريره رضي الله عنه راوي دی وايي چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم و فرمايل: د قرآن معاني بيانوی او د دي

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۳۲۰/۵، رقم الحديث: ۱۲، والترمذي في السنن ۵۲۰/۵، رقم الحديث: ۳۵۷۵.

(۲) أخرجه النسائي في السنن ۱۵۸/۲، رقم الحديث: ۹۵۳.

وَاتَّبِعُوا غَرَائِبَهُ وَ غَرَائِبُهُ فَرَائِضُهُ وَ حُدُودُهُ. (۱)

غرائبو تابعداري کوي د دې غرائب د دې فرائض او د دې حدود دي.

د قرآن کریم د تلاوت ترتیب او فضیلت

﴿۵۶﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: قِرَاءَةُ الْقُرْآنِ فِي الصَّلَاةِ أَفْضَلُ مِنْ

عائشه رضی اللہ عنہا وایي چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایيل: د قرآن کریم قرائت په مونځ کې دا بهتر دی د

قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ فِي غَيْرِ الصَّلَاةِ وَقِرَاءَةُ الْقُرْآنِ فِي غَيْرِ الصَّلَاةِ أَفْضَلُ مِنَ التَّسْبِيحِ وَالتَّكْبِيرِ وَ

قِرَاءَتِ د قرآن نه په غیر د مونځ نه او قرائت د قرآن په غیر د مونځ نه دا بهتر دی د تسبیح، تکبیر ویلونه او

التَّسْبِيحِ أَفْضَلُ مِنَ الصَّدَقَةِ وَ الصَّدَقَةُ أَفْضَلُ مِنَ الصَّوْمِ

تسبیح ډیر ثواب لري د (الله په لاره کې د خرچ کولو) نه او صدقه کول دا ډیر ثواب لري د روژې نیولونه

وَ الصَّوْمُ جُنَّةٌ مِنَ النَّارِ. (۲)

اوروژه د دوزخ د اور نه ډهال دی.

په کتلو سره تلاوت د زباني تلاوت نه افضل دی

﴿۵۷﴾ وَعَنْ عُمَانَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أُوسِ الثَّقَفِيِّ عَنْ جَدِّهِ قَالَ:

عثمان ابن عبد الله بن اوس ثقفی دخپل نیکه (اوس رضی اللہ عنہ) نه نقل کوي چې هغه وویل چې: وفرمایيل

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قِرَاءَةُ الرَّجُلِ الْقُرْآنَ فِي غَيْرِ الْمُصْحَفِ أَلْفُ دَرَجَةٍ

رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم: سړی په غیر د مصحف (یعنې په یادو) قرآن لوستل د زرو درجو ثواب لري او

وَ قِرَاءَتُهُ فِي الْمُصْحَفِ تُضَعَّفُ عَلَى ذَلِكَ

لوستل په مصحف کې (په کتلو سره) دا دوچند دی په غیر د مصحف نه (یعنې په یادو باندې د) د لوستلو

إِلَى أَلْفِي دَرَجَةٍ. (۳)

د ثواب نه دوه زره (۲۰۰۰) پورې ډیرېږي.

(۱) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۲/ ۲۷۷ رقم الحديث: ۲۲۹۳.

(۲) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۲/ ۴۱۳ رقم الحديث: ۲۲۴۳.

(۳) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۲/ ۱۰۷ رقم الحديث: ۲۲۱۸.

توضیح: په کتلو سره تلاوت په یادو تلاوت نه ځکه افضل دی چې په کتلو سره لوستلو کې مشقت ډیر وي. د دې وجه داده چې په کتلو سره لوستلو کې سوچ او فکر او خشوع او خضوع ډیره حاصلېږي. او د مصحف زیارت هم نصیب کېږي. د دې د اوچتولو او لاس لگولو جدا جدا ثواب دی. د اشیان په یادو لوستلو سره نه حاصلېږي. دې کې مشقت ډیر دی. له ذنوب یې ډیر دی.

تلاوت قرآن د زنگ شوي زړو نوریکمال دی

﴿۵۸﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ هَذِهِ الْقُلُوبَ تَصْدَأُ كَمَا

ابن عمر رضي الله عنه راوي دی چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم فرمایيل یادو ساتی. د زړو نه زنگ نیسي لکه څنگه

يَصْدَأُ الْحَدِيدُ إِذَا أَصَابَهُ الْمَاءُ. قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا جَلَاؤُهَا؟

چې اوبه رسيد و سره و سپنه زنگ نیسي عرض و کړی شو چې یا رسول الله! د دې دلرې کولو څه ذریعه ده؟

قَالَ: كَثْرَةُ ذِكْرِ الْمَوْتِ وَتِلَاوَةِ الْقُرْآنِ. رَوَى الْبَيْهَقِيُّ الْأَحَادِيثَ الْأَرْبَعَةَ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ (۱)

نبی کریم صلى الله عليه وسلم فرمایيل مرگ ډیر یادوی او د قرآن کریم تلاوت.

توضیح: تصدأ: زنگ لکيدو ته وايي. (المراقات: ۴/۶۷۴).

ما جلاؤها: جلاؤ زنگ شوي و سپنه د پاکولو لپاره ريگمال يا قلعي استعمالېږي. چې و سپنه پاکه شي. د دې کې جلاؤ پيدا شي. همدغي طرف ته حديث کې اشاره ده چې د دنيا په غفلتونو، گندگيو او گناهونو په وجه زړه گنده کېږي او دې باندې گویا کې د گناه داسي زنگ ولېږي لکه څنگه چې په اوبو باندې و سپني ته زنگ لږي. چې په هغې سره زړه سخت شي. د دې علاج نبی کریم صلى الله عليه وسلم و بنودلو چې قرآن کریم ډیر لولی او مرگ ډیر یادوی. د دې زړه نه به زنگ لاړ شي. (المراقات: ۴/۶۶۵)

آیت الکرسی په قرآن کریم کې د ټولو نه عظیم آیت دی

﴿۵۹﴾ وَعَنْ أَبِي عُبَيْدٍ الْكَلَابِيِّ قَالَ: قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ سُورَةٍ

ایفغ بن عبد الکلاعی وایي چې یوسړي (نبی کریم صلى الله عليه وسلم) ته وویل چې یا رسول الله! کوم سوره په

الْقُرْآنِ أَكْبَرُ؟ قَالَ: ﴿قُلْ﴾

قرآن کې (د صفات باري تعالی په سلسله کې) د ټولو نه عظیم الشان دی؟ نبی عليه السلام و فرمایيل قل

هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ﴿ قَالَ : فَأَيُّ آيَةٍ فِي الْقُرْآنِ أَعْظَمُ ؟ قَالَ :

هو الله احد هغه وويل چې په قرآن کې د ټولونو عظيم الشان آيت کوم يودی نبي عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ و فرمايل

آيَةُ الْكُرْسِيِّ ﴿ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ﴿ قَالَ : فَأَيُّ آيَةٍ

آيت الكرسى الله لا اله الا هو الحي القيوم. هغه بيا وويل چې کوم يو آيت دى يا رسول الله! چې دهغې

يَا نَبِيَّ اللَّهُ تُحِبُّ أَنْ تُصِيبَكَ وَ أُمَّتَكَ ؟

په باره کې به ته وايي چې هغه (يعنې دهغې ثواب او فايده به) نبي عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ او دده امت ته رسيږي؟

قَالَ : خَاتِمَةُ سُورَةِ الْبَقَرَةِ فَإِنَّهَا مِنْ خَزَائِنِ رَحْمَةِ اللَّهِ تَعَالَى

نبي عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ و فرمايل د سورت بقرې آخرى برخه. بيشکه دا ايتونه د خداى درحمت د خزانو نه د

مِنْ تَحْتِ عَرْشِهِ أَعْطَاهَا هَذِهِ الْأُمَّةَ لَمْ تَتْرُكْ

عرش د لاندې نه نازل شوي او کوم چې دې امت ته ورکړې شوي دې نونه دې پرېښودل شوي يو داسې

خَيْرًا مِنَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ إِلَّا اسْتَمَلْتَ عَلَيْهِ. ^(۱)

خیر د خیرونو د دنیا او د آخرت نه چې هغه په دې کې نه وي.

توضیح: دې حديث کې سورت اخلاص ته د قرآن ټولو نه لوي سورت ويل شوى دى او په تير شوي

حديث نمبر ۱۰ کې سورت فاتحه د ټولو نه لوي سورت ويل شوى دى. چې دهغې سره په ظاهر کې

تعارض معلومېږي. خو دا هيڅ تعارض نه دى ځکه سورت اخلاص کې د الله ذات تعارف شوى دى او

ذات په اعتبار سره د الله لوي والى بيان شوى دى. خو په سورت فاتحه کې د الله صفاتو په ذريعي

سره د الله لوي والى بيان شوى دى. جدا جدا مضمون دى. (المرقات: ۴/۶۶۵)

سورت فاتحه د هر مرض لپاره شفاء ده

﴿ ٦٠ ﴾ وَعَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ مُرْسَلًا قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : فِي

عبد المالك ابن عمير د ارسال په طريقې روايت کوي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل: په سورت

فَاتِحَةُ الْكِتَابِ شِفَاءٌ مِنْ كُلِّ دَاءٍ. (۱)

فاتحه کې د هر مرض لپاره شفاء ده.

توضیح: تجربه هم گواه ده او حدیثونه او اقوال د علماؤ هم گواه دي چې د ایمان او یقین سره چا سورت فاتحي سره علاج کړی دی. د روحاني او بدني دواړو اعتبار سره ورته شفاء شوي ده البته فقط په يو ځل یا يو عمل سره به فائده نه کېږي. تر څه ورځو پورې دوام ورکول هري وظيفي لپاره ضروري دی. فاتحه به او بو باندې دم کړی یا يې په کاغذ باندې وليکي یا يې د تعویذ په شکل کې غاړه کې زورپند کړی.

﴿٦١﴾ وَعَنْ عُمَانَ بْنِ عَفَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : مَنْ قَرَأَ آخِرَ آلِ عِمْرَانَ فِي لَيْلَةٍ

حضرت عثمان ابن عفان رضي الله عنه راي دي وايي چې کوم کس ولولي آخري برخه د سورة آل عمران په شپه

کُتِبَ لَهُ قِيَامُ لَيْلَةٍ. (۲)

کې نو دده لپاره (يعنې د شوگيري) ثواب ليکل کېږي.

﴿٦٢﴾ وَعَنْ مَكْحُولٍ قَالَ : مَنْ قَرَأَ سُورَةَ آلِ عِمْرَانَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ صَلَّتْ عَلَيْهِ الْمَلَائِكَةُ

مکحول رضي الله عنه وايي چې کوم کس چې د جمعې په ورځ سورت آل عمران وايي نو دعاء او استغفار کوي

إِلَى اللَّيْلِ. (۳)

دده د پاره ملائکې تر شپې پوري.

﴿٦٣﴾ وَعَنْ جُبَيْرِ بْنِ نَفِيرٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : إِنَّ اللَّهَ خَتَمَ سُورَةَ الْبَقَرَةِ

جبیر ابن نفیر رضي الله عنه راوي دی چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم فرمايل الله ختمه کړې ده سورت بقره په دوه

بِأَيَّتَيْنِ أُعْطِيَتْهُمَا مِنْ كَنْزِهِ الَّذِي

آيتونو (يعنې امن الرسول نه آخر پوري) باندې دا دوه آيتونه ماته د هغه خزاني نه را کړی شوي دي چې د

تَحْتَ الْعَرْشِ فَتَعَلَّمُوهُنَّ وَ عَلِمُوهُنَّ نِسَاءَكُمْ فَإِنَّهَا صَلَاةٌ

عرش دلاندې ده لهذا دا آيتونه تا سوزده کړی او خپلو ښځو ته يې هم زده کړی ځکه دا دوه آيتونه رحمت

(۱) أخرجه الدارمي في السنن ۵۳۸۰۲ رقم الحديث ۳۲۷۰، وشعب الإيمان

(۲) أخرجه الدارمي في السنن ۵۰۴۲ رقم الحديث ۳۲۹۶.

(۳) أخرجه الدارمي في السنن ۵۴۱۲ رقم الحديث ۳۲۹۷

وَ قُرْبَانَ وَ دُعَاءَ (۱)

دی (د خدای) د قرب ذریعه ده او د ټولو دیني او دنیوي نیکیو د حصول لپاره دعاء ده.

﴿۶۴﴾ وَعَنْ كَعْبٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: اقْرَأُوا سُورَةَ هُودٍ يَوْمَ الْجُمُعَةِ. (۲)

کعب رضی اللہ عنہ راوي دی وایي چې نبی کریم صلی اللہ علیه و سلم فرمایل د جمعې په ورځ سورت هود لولی.

د جمعې په ورځ د سورت کھف لوستلو ثواب

﴿۶۵﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ قَرَأَ سُورَةَ الْكَهْفِ فِي يَوْمِ

ابو سعید رضی اللہ عنہ راوي دی چې نبی کریم صلی اللہ علیه و سلم فرمایل کوم کس چې وایي سورت کھف په ورځ د

الْجُمُعَةِ أَضَاءَ لَهُ التُّورَ مَا بَيْنَ الْجُنْعَتَيْنِ. (۳)

جمعې نو د هغې لپاره (یعنې د هغې په زړه کې د ایمان او هدایت) رڼا تر بلې جمعې روښانه وي.

توضیح: یعنې یوه جمعه کې چې چا سورت کھف ولوستلو نو تر بلې جمعې پورې هغه کس د الله له طرف نه یو روحاني انواراتو او برکتونو کې وي. د دښمنانو د شر او غرور نه محفوظ وي او د دجال په شان د لوی فتنې نه بچ وي. لکه څنګه چې د ابتدائي لس آیتونو تاثیر په حدیثونو کې ذکر دی. لهدا په هر مسلمان لازمه ده چې د جمعې په ورځ دې سورت کھف د لوستلو اهتمام وکړي. دعوامو او خواصو تجربه ده چې په دې عمل سره انسان د هرې فتنې او د دښمن د حملې نه محفوظ وي. (المراقات ۴/۶۷۸)

﴿۶۶﴾ وَ عَنْ خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ قَالَ: اقْرَأُوا الْمُنَجِّيَةَ

خالد ابن معدان رحمه الله نه منقول دی چې دا وایي چې ولولي (د قبر او حشر) عذاب ساتونکي سورت (د)

وَ هِيَ ﴿ أَلَمْ تَنْزِيلٍ ﴾ فَإِنَّهُ بَلَّغَنِي

شپي په اخري برخه) کې او هغه سورت الم تنزیل دی. ځکه (د صحابو نه) ماته دا خبره رارسیدلې ده چې

أَنَّ رَجُلًا كَانَ يَقْرَأُهَا مَا يَقْرَأُ شَيْئًا غَيْرَهَا

یوسری و چې همدغه به یې لوستل. هغه به د دې سورت نه بغیر بل هیڅ نه لوستل (یعنې د دې سورت نه

(۱) أخرجه الدارمي في السنن ۵۴۲۲ رقم الحديث ۳۳۹۰

(۲) أخرجه الدارمي في السنن ۵۴۵۲ رقم الحديث ۳۴۰۳

(۳) أخرجه البيهقي في الدعوات الكبير ۱۲۳۲ رقم الحديث ۵۲۶

وَ كَانَ كَثِيرَ الْخَطَايَا

بغير يې هيڅ شی وړد نه و ټاکلی) او هغه کس ډیر گناهگار و نو (کله چې هغه مړ شو) دي سورت خپلې

فَنَشَرَتْ جَنَاحَهَا عَلَيْهِ قَالَتْ : رَبِّ اغْفِرْ لَهُ فَإِنَّهُ كَانَ يُكْذِرُ قِرَامَتِي

څنگلي خوري کړي او فرياد به وکړي چې ای پروردگاره! ددې کس بخشش وکړي ځکه ده به زه ډیر لوستلم

فَشَفَعَهَا الرَّبُّ تَعَالَى فِيهِ وَ قَالَ :

الله د هغه کس په حق کې ددې کس شفاعت قبول کړو او (فربستو) ته يې حکم وکړو چې (ددې دا عمل نامه

اَكْتُبُوا لَهُ بِكُلِّ خَطِيئَةٍ حَسَنَةٍ وَارْفَعُوا لَهُ دَرَجَةً . وَ قَالَ أَيُّهَا :

کې) د هري بدې په بدل کې نيکې وليکې او دده درجې اوچتي کړي . خالد به دا هم ويل چې يشکه دا

"إِنَّهَا تُجَادِلُ عَنْ صَاحِبِهَا فِي الْقَبْرِ تَقُولُ : اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتُ مِنْ كِتَابِكَ

سورت به قبر کې د خپل لوستونکي د طرف نه جنګ کوي هغه به وايي چې یا الله! که زه ستا کتاب (د

فَشَفِّعَنِي فِيهِ وَ

قرآن کریم) نه يم (چې په لوح محفوظ کې ليکل شوی دی) نو دې په حق کې زما شفاعت قبول کړه. او که

إِنْ لَمْ أَكُنْ مِنْ كِتَابِكَ فَأَمْحُنِي عَنْهُ

(بالفرض) زه ستا کتاب نه يم نو ماددې نه وړان کړي دغه شان خالد رَحِمَهُ اللهُ وويل دا سورت به (قبر کې)

وَ إِنَّهَا تَكُونُ كَالظَّيْرِ تَجْعَلُ جَنَاحَهَا عَلَيْهِ فَتَشْفَعُ لَهُ

د مرغی په شان راشي او خپلي وزري به خپروي او ددې لپاره (به د الله) نه شفاعت کوي نو منع به يې کړي

فَتَمْنَعُهُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ . وَ قَالَ فِي تَبَارَكَ مِثْلُهُ .

د عذاب قبر نه او خالد رَحِمَهُ اللهُ سورت تبارک الذي بيده الملك باره کې همدغه وويل چې (د همدغه

وَ كَانَ خَالِدٌ لَا يَبِيتُ حَتَّى يَقْرَأُهَا .

سورت هم دغه تاثیر او برکت دی) د خالد رَحِمَهُ اللهُ همدغه معمول و چې نه به او ده کيدو په غير د ويلو ددې

وَ قَالَ طَاوُوسٌ : فَضِّلْنَا عَلَى كُلِّ سُورَةٍ

دواړو سوتونو نه . طاووس رَحِمَهُ اللهُ وايي چې فضيلت ورکړې شوې دی دي دواړه سورتونو ته په هر سورت

فِي الْقُرْآنِ بِسِتِّينَ حَسَنَةً. (۱)

د قرآن کریم باندې په شپيته نيکيو سره .

د سورت ياسين لوستلو فضيلت

﴿٦٧﴾ وَعَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ قَالَ : بَلَغَنِي أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ :

عطاء بن ابی رباح رَحِمَهُ اللهُ (تابعی) وایي چې ماته دا حدیث رارسیدلی چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل

مَنْ قَرَأَ (يُس) فِي صَدْرِ النَّهَارِ قُضِيَتْ حَوَائِجُهُ. (۲)

کوم کس چې دورځ په ابتدايي برخه کې سورت ياسين وایي نو دده ديني او دنيوي حاجتونه پوره کېږي.

﴿٦٨﴾ وَعَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ الْمُزَنِيِّ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : مَنْ قَرَأَ (يُس)

معقل ابن یسار رَحِمَهُ اللهُ راوي دی چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل کوم کس چې وایي سورة ياسين

اِئْتِيَائَهُ وَجْهَ اللَّهِ تَعَالَى غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ

دالله درضا او د خوشحالی طلب کولو دپاره نو دده هغه گناهونه بخښل کېږي کوم چې ده مخکې کړي وي

فَأَقْرَأُهَا عِنْدَ مَوْتِكُمْ. (۳)

لهذا دا سورت دي د مړو مخي ته ولوستل شي.

﴿٦٩﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ أَنَّهُ قَالَ : إِنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ سَنَامًا وَ

د عبد الله بن مسعود رَحِمَهُ اللهُ باره کې روایت شوی چې ده وویل دهرشي لپاره اوچتوالې او بلندي وي او

إِنَّ سَنَامَ الْقُرْآنِ سُورَةُ الْبَقَرَةِ وَ إِنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ لُبَابًا وَإِنَّ لُبَابَ الْقُرْآنِ الْمُفَصَّلُ. (۴)

دقرآن اوچتوالی او بلندي سورة بقره ده دهرشي خلاصه (حاصل مقصد) وي او دقرآن خلاصه مفصل ده.

(۱) أخرجه الدارمي في السنن ٥٤٦/٢ رقم الحديث: ٣٤١٠٨.

(۲) أخرجه الدارمي في السنن ٥٤٩/٢ رقم الحديث: ٣٤١٨.

(۳) أخرجه البيهقي في شعب الایمان ٤٧٩/٢ رقم الحديث: ٢٤٥٨.

(۴) أخرجه الدارمي في السنن ٥٣٩/٢ رقم الحديث: ٣٣٧٧.

د قرآن کریم بنائست سوره رحمن دی

﴿۷۰﴾ وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: لِكُلِّ شَيْءٍ عَرُوسٌ وَ

حضرت علي رضي الله عنه وايي چې ما د نبي کریم صلی الله علیه و سلم نه اوریدلي چې د هر شي لپاره بنائست وي او

عَرُوسُ الْقُرْآنِ الرَّحْمَنِ. (۱)

د قرآن بنائست سورت رحمان دی.

توضیح: سورت رحمن حکم د قرآن زینت دی چې زمونږ پیغمبر دغه شان ویلي دي. بله وجه داده چې سورت رحمن کې الله عجیبه نعمتونو ذکر کړی دی. د حورود حسن و جمال او د هغوی د زیوراتو شان او کمال یې ذکر کړی دی. دریمه وجه داده هم کیدی شي چې د دې سورت الفاظ او آیات په عجیب اسلوب سره واقع دي. د فواصلو تسلسل او د یو خاص آیت بار بار تکرار د زینت په اعتبار سره یو خاص شان لري. باذوقه خلک که عوام وي او که خواص هغه دا پیژني. (المراقات: ۴/۶۸۲)

سورت واقعه د فقر فاقی علاج دی

﴿۷۱﴾ وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ قَرَأَ سُورَةَ الْوَاقِعَةِ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ

ابن مسعود رضي الله عنه راوي دی چې نبي کریم صلی الله علیه و سلم وفرمایيل کوم کس چې هره شپه سوره واقعه وايي

لَمْ تُصِبْهُ فَاقَةٌ أَبَدًا وَ كَانَ ابْنُ مَسْعُودٍ يَأْمُرُ بِتَأْتِهِ

نو کله هم دولبري حالت ته نه شي رسیدی ابن مسعود رضي الله عنه به خپلو لورانو ته حکم کولو چې هغوی به

يَقْرَأُ بِهَا كُلَّ لَيْلَةٍ. (۲)

هره شپه دا سورت ولولي.

توضیح: د سورت واقعي يو خاص تاثیر دی چې کوم مفلس او فقير او محتاجه کس چې د ماسخوتن وخت کې يې ووايي يا يې خپله بنځه او بچو باندې ووايي. نو الله هغه د کور محتاجي او فقر و فاقه لري کوي. بالفرض که مال درهم نکړی شو نو الله قلبي استغناء او قناعت و سکون ورکوي. شريعت ځينې عبادتونو سره د اخروي فايدو سره د دنيوي فايدو هم ذکر حکم کړی دی چې خلک دې عبادت طرف ته متوجه شي او دا عبادت په معاشره کې ښه عام شي. (المراقات: ۴/۶۸۲)

(۱) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۴۹۰/۲ رقم الحديث: ۲۴۹۴.

(۲) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۴۹۱/۲ رقم الحديث: ۲۴۹۸.

﴿۷۲﴾ وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُحِبُّ هَذِهِ السُّورَةَ سَبَّحَ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى^(۱)

حضرت علي رضي الله عنه وایي چې د نبی کریم صلی الله علیه و سلم د اسوره یعني سبح اسم ربك الاعلى خوښ و. **توضیح:** اسماني صحيفي ټولي سل دي. چې د هغې طرف ته دلته په صحف اولی کې اشاره شوي ده. او اسماني لوي کتابونه څلور دي. دې صحيفو کې د دين او دنيا د نيکيو تعليمات او د تزکيه نفس لپاره بهتر مواعظ او نصيحتونه موجود و.

﴿۷۳﴾ وَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ : أُنِّي رَجُلُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ

عبد الله ابن عمر رضي الله عنه وایي چې يو کس د نبی کریم صلی الله علیه و سلم په خدمت کې حاضر شو او وي ويل **أَقْرَأْنِي يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ : " اِقْرَأْ ثَلَاثًا مِنْ ذَوَاتِ**

چې يا رسول الله! ماته ووايه. نبی عليه السلام وفرمايل ووايه دري هغه سورتونه نه چې د هغې شروع کې

(الر) فَقَالَ : كَبُرَتْ سِنِّي وَ اشْتَدَّ قَلْبِي

الزدي هغه وويل زما عمر ډير شوی او زړه مې سخت مريض دی (يعني زما په زړه باندې د حافظې کمي

وَ غَلَطَ لِسَانِي

او د نسيان غلبه ده). او دغه شان مې ژبه هم درنه شوي ده (يعني کلام الله خصوصاً لوي سورتونه نشم

قَالَ : " فَأَقْرَأْ ثَلَاثًا مِنْ

زده کولی) نبی عليه السلام وفرمايل که ته هغه سورتونه، نه شي ويلي نووايه هغه دري سورته چې په شروع

ذَوَاتِ (حم) فَقَالَ مِثْلَ مَقَالَتِهِ . قَالَ الرَّجُلُ : يَا رَسُولَ

کې يې (حم) دی (ځکه دا سورتونه د هغه سورتونو په نسبت واره دي) هغه کس بيا وويل چې يا رسول

اللَّهُ ! أَقْرَأْنِي سُورَةَ جَامِعَةٍ

الله! ماته جامع سورتونه ووايه (يعني يو داسي سورت راته ووايه چې په هغې کې ډيري خبري راځمه

فَأَقْرَأَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ) حَقِّي

وي) نونبي عليه السلام هغه ته سورت ادا زلزلت ولوستو چې نبی عليه السلام (پوره سورت ولوستو او) ددې نه

فَرَّغَ مِنْهَا فَقَالَ الرَّجُلُ : وَ الَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ

فارغ شو نو هغه کس وویل چې قسم په هغه ذات چې ته یې په حق راښکړلی یې زه به (ددې سوره د عمل

لا أزيد عليه أبداً ثم أدبر الرجل فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم

کولو) په سلسله کې زیاتې نه کوم، بیا هغه کس شاه را واپوله (یعنې کله چې بیرته لاړو) نو وفرمایل

أَفْلَحَ الزَّوْجِلُ " مَرَّتَيْنِ (۱)

رسول الله صلى الله عليه وسلم چې "دې کس مراد حاصل کړو دا خبره نبي کریم صلى الله عليه وسلم دوه ځل وکړه.

توضیح: دې سورت ته جامعه حکم وویل شو چې دې کې فن عمل مثقال ذره خیرایره و من عمل

مثقال ذره شرایره په شان آیت دی. چې هیڅ یو شی یې باهر پرینخوستلو، ټول یې دننه راوغښتل.

سورت تکاثر ووايه او يو منت کې دزرگونو آیتونو د لوستلو ثواب وگته

﴿٧٤﴾ وَعَنِ ابْنِ عَمَرَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَلَا يَسْتَطِيعُ أَحَدُكُمْ

ابن عمر رضي الله عنه راوي دی چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم وفرمایل آیا تاسو کې هیڅ یو کس په دې قادر نه دي

أَنْ يَقْرَأَ أَلْفَ آيَةٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ ؟ قَالُوا : وَ مَنْ يَسْتَطِيعُ

چې هغه هر ورځ زر (۱۰۰۰) آیتونه لولي صحابو وویل چې څوک په دې قادر کیدی شي چې هغه (همیشه)

أَنْ يَقْرَأَ أَلْفَ آيَةٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ ؟ قَالَ : " أَمَا يَسْتَطِيعُ أَحَدُكُمْ

هره ورځ زر آیتونه ولولي؟ نبي کریم صلى الله عليه وسلم وفرمایل "آیا څوک په دې قادر کیدی نه شي چې هغه

أَنْ يَقْرَأَ : (الْهَكْمُ التَّكَاثُرُ) ؟ (۲)

(هره ورځ) الهاکم التکاثر ولولي.

توضیح: سورت تکاثر ډیر وړوکی سورت دی چې په ویلو کې یې وخت نه لگي یو منت کې درې ځله ویل

کیدی شي خودې دولت ته لږ وگوري چې دزرگونو آیتونو برابر دی. هر مسلمان ته په کار ده چې ددې نه

ډیره فایده واخلي او یو منت کې دزرگونو آیتونو ثواب وگټي. (المراقات: ۴/۶۸۶)

(۱) أخرجه أحمد في المسند ۱/۲۶۹.

(۲) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۲/۴۹۸ رقم الحديث: ۲۵۱۸.

د سورت اخلاص په لس ځل ویلو سره یو محل ملاوېږي

﴿۷۵﴾ وَعَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيْبِ مُرْسَلًا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : مَنْ
سعید ابن مسیب رحمه الله دارسال په طریقې نقل کوي چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم فرمایل کوم کس چې
قَرَأَ ﴿ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ﴾ عَشْرَ مَرَّاتٍ بُنِيَ لَهُ بِهَا قَصْرٌ فِي الْجَنَّةِ وَ مَنْ
سورت قل هو الله احد لس ځله ووايي نو ددې په وجه هغه ته په جنت کې یو محل جوړ کړی شي. کوم کس
قَرَأَ عِشْرِينَ مَرَّةً بُنِيَ لَهُ بِهَا قَصْرَانِ فِي الْجَنَّةِ وَ مَنْ قَرَأَهَا ثَلَاثِينَ مَرَّةً
چې دا شل ځله ووايي نو ددې په وجه ورته دوه محله جوړ کړی شي او کوم کس یې چې دیر شل ځله ووايي
بُنِيَ لَهُ بِهَا ثَلَاثَةُ قُصُورٍ فِي الْجَنَّةِ . فَقَالَ عُمَرُ بْنُ
نوددې په وجه ورته درې محله جوړ شي (نبی کریم صلی الله علیه و سلم نه دې زيرې اوریدو سره) وویل عمر بن
الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : وَ اللَّهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِذَا لَنُكْتِرَنَ قُصُورَنَا .
خطاب رضي الله عنه چې په خدای قسم ای د الله رسوله! بیاخوبه مونږ جنت کې د ځان لپاره ډیر محلو نه جوړ کړو
فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : اللَّهُ أَوْسَعُ مِنْ ذَلِكَ. (۱)
نبی صلی الله علیه و سلم فرمایل الله ددې نه هم ډیره فراخه دی (یعنې ددې سوره فضیلت او ثواب ډیر عظیم او وسیع
دی لهذا په دې زيرې تعجب مه کوی بلکې ددې د حصول کوشش وکړی او دې طرف ته میلان وکړی).

توضیح: قصر في الجنة: یعنی څوک چې سوره اخلاص لس ځله ووايي. نو د هغې په بدل کې به ورته الله جنت کې یو محل جوړ کړي او که څوک یې سل ځله ووايي نو لس محلو نه به ورته جوړ کړي. هر مسلمان باندې لازمه ده چې ددې عظیم دولت نه استفاده وکړي او دې کې کوتاهي ونه کړي. د ځان لپاره دې هم ولولي او د خپلو مړو د ثواب لپاره دې هم ولولي. دا د کم خرچ او ډیر ثواب والا نعمت دی. همدغې باندې حضرت عمر رضي الله عنه تعجب وکړو چې زموږ خوبه ډیر محلو نه جوړ شي. نبی کریم صلی الله علیه و سلم فرمایل چې د الله وسعت ستاد تعجب نه لوی ده. بهر حال محل ملاویدل خو یو نعمت دی خود بشارت په ضمن کې جنت ته د تللو بشارت ملاؤ شو هغه جدا نعمت دی. (المراقات: ۴/۶۸۶)

په هر مسلمان باندې د قرآن تلاوت واجب دی

﴿۷۶﴾ وَعَنِ الْحَسَنِ مُرْسَلًا : أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : مَنْ قَرَأَ فِي لَيْلَةٍ
حسن د ارسال په طريقې نقل کوي چې نبی کریم ﷺ وفرمايل : څوک چې ولولي د شپې (د قرآن)
مِائَةَ آيَةٍ لَمْ يُحَاجِهِ الْقُرْآنُ تِلْكَ اللَّيْلَةَ وَمَنْ قَرَأَ فِي لَيْلَةٍ مِائَتِي آيَةٍ
سل آيتونه نو هغه شپه کې قرآن دهغه سره جنگ نه کوي او څوک چې دوه سوه (۲۰۰) آيتونه ولولي نو دده
كُتِبَ لَهُ قُنُوتٌ لَيْلَةٍ وَمَنْ قَرَأَ فِي لَيْلَةٍ خُمْسِيًّا إِلَى الْأَلْفِ
لپاره به د شوگيری ثواب ليکل کېږي او څوک چې د پنځه سوو نه تر زرو پورې آيتونه ولولي نو هغه په
أَصْبَحَ وَ لَهُ قِنْطَارٌ مِنَ الْأَجْرِ . قَالُوا : وَمَا الْقِنْطَارُ ؟
داسې حال کې سحر کوي چې دده لپاره د قنطار ثواب (ليکل شوی) وي صحابو وويل چې قنطار څه وي؟
قَالَ : إِثْنَا عَشَرَ أَلْفًا. (۱)
نبی کریم ﷺ وفرمايل چې دولس زره درهم يا دينار.

توضیح: لم يحاجه القرآن: يعنى قرآن کریم به د هغه سړي سره جنگ نه کوي. د دینه معلومه شوه چې څوک د قرآن تلاوت نه کوي او دې باندې عمل نه کوي نو قرآن به د هغه د بنمن شي او هغه نه به د خپل حق مطالبه کوي. بیا به د هغه خلاف شکایت کوي. دلته دومره خبره باندې پوهیدل په کار دي چې د قرآن جنگ کول او ملامته کولو دوه سببه دي. یو د قرآن نه لوستلو وجه او دویم په هغې باندې عمل نه کولو په وجه. که دې دوه کارونو کې څوک کوتاهي کوي نو قرآن به ورسره جنگ کوي. اوس که څوک د عمل کولو کوتاهي نه کوي، نو تلاوت کولو سره به دا جنگ ختم شي. او که څوک تلاوت کوي خو عمل پرې نه کوي نو فقط تلاوت سره به دا جنگ نه ختمېږي. بلکې عمل کولو سره به ختمېږي. علامه طيبي رَحِمَهُ اللهُ وايي چې دا حديث په دې خبره دلالت کوي چې د قرآن تلاوت په هر مسلمان باندې واجب دی. بهر حال دې حديث کې د جنگ نسبت د قرآن طرف نه مجازي دی. حقيقت کې به دا جنگ د الله طرف نه وي. ځينو شارحينو دا وعيد د هغه حافظانو لپاره ويلی چې د هغوی نه د قرآن د هيريدو خطر ه وي او هغوي د قرآن حفاظت نه کوي. قنطار: انبار او د خزاني په معنی کې دی. يعنې د دې د وزن به حساب به ورته ثواب ملا وېږي يا به د شمير برابر ثواب ملا وېږي يعنې دولس زره درهم يا دينار.

باب آداب التلاوة و دروس القرآن د قرآن ویل او بل ته لوستل او آداب تلاوت

قال الله تعالى: ﴿وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلاً﴾ (سورة مزمل آیت: ۴).

پوهیدل په کار دي چې دلته د مشکوٰة په نسخو کې فقط د باب لفظ دی عنوان هیڅ نشته دی. چې دهغې مطلب دا وي چې د اباب ددې نه د مخکې د باب د لواحقاتو نه دی. البته شارح طیبی رَحْمَةُ اللَّهِ او ملا علی قاری رَحْمَةُ اللَّهِ پاس ذکر شوی عنوان قائم کړی دی. دې عنوان کې چې کومو مضامینو ته اشاره شوي ده. دې باب کې د همدغه متعلق حدیثونه ذکر دي. همدغه شان د قرآن نگرانی او حفاظت باندې زور ورکړی شوی دی. د دې په هیرو لو باندې سخت وعید اورول شوی دی. (المراقات: ۴/۳۲۷).

د قرآن خبر اخله هیروه یې مه

﴿۱﴾ عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: تَعَاهَدُوا الْقُرْآنَ
ابو موسی اشعري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرماییل د قرآن خبر اخلی (یعنی قرآن
فَوَ الَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَهْوُ
همیشه لولی چې هیردرنه، نه شي) قسم دی په هغه ذات د چا په قبضه کې چې زما ساه ده قرآن د سینو نه
أَشَدُّ تَفْصِيًّا مِنَ الْإِبِلِ فِي عَقْلِهَا. (۱)
دومره زروخي چې اوبن هم دومره زرد پري نه، نه شی وتلی.

توضیح: قرآن عظیم دا چې یو عظیم دولت دی او لویي دولت حفاظت غواړي. که څوک یې ناقدری کوي او حفاظت کې ورله کوتاهي کوي نو دا دولت لار شي. دلته د ترلی شوي تېري اوبن د قرآن سره تشبیه شوي ده چې کله اوبن تېری وي او پري ترې خلاص شي نو په منډه منډه د اوبو طرف ته ځي. عربو کې دا طریقه وه چې تر پنځه ورځو پورې به یې اوبن ترلی و او اوبو ته بوتللو ضرورت به یې نه محسوسولو. شپږمه ورځ باندې به یې د اوبن نه پري خلاص کړل نو هغوی به په پتو سترگو د اوبو طرف ته منډه کولي. دغه شان مثال د قرآن دی چې که چرې دا وتري او د دې نگرانی او خبر اخلسته کوي او تلاوت او حفاظت یې کوي نو دا دولت به درسره وي. گیني منډه به درنه وهي. د قرآن معجزه ده چې څومره زیاد

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۷۹/۹، رقم الحديث ۱۵۰۳۳، مسلم في صحيحه ۵۱۵/۱، رقم الحديث ۷۹۱-۲۳۱، وأحمد في المسند

کړی شي هغه هو مره زر هیر پري هم. (المراقات: ۴/۶۸۹).

تفصیلاً: د باب تفعل نه په منده مند تلو په معنی کې دی.

عقل: د عقل جمع ده داوښ یوه ښه راتاؤ کړی شي او شپږنگني سره کله وتري نو اوښ نشي خوئیدی
حکده بدن دروند والي په وجه اوښ په درې ښپو باندې گوډ نه شي تللی دغه پري ته عقل وایي.

داسې مه وایه چې مانه فلاني آیت هیر شو

﴿۲﴾ وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: بِئْسَ مَا لِأَحَدِهِمْ

ابن مسعود رضي الله عنه راوي دی چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایل دیو کس لپاره دا خبره ډیر بده ده چې هغه

أَنْ يَقُولَ: نَسِيْتُ آيَةَ كَيْتٍ وَ كَيْتَ بَلِّ نُسِيٍّ وَ اسْتَذَكَّرُوا

داسې ووايي چې مانه فلاني آیت هیر شو بلکي هغه دې داسې ووايي چې مانه هیر کړی شو او یادوئ

الْقُرْآنَ فَإِنَّهُ أَشَدُّ تَفْصِيًّا مِنْ صُدُورِ الرِّجَالِ مِنَ النَّعَمِ".^(۱)

(مسلسل) قرآن کریم حکده خلکو د زړه نه خولاڅه چې د څاروي نه هم ډیر زروځي.

توضیح: نُسِيٍّ: دلته یو ادب خودلی کيږي چې که دیو کس نه د قرآن یو سورت یا یو آیت هیر شي نو هغه

دې داسې نه وایي چې ما هیر کړو بلکي داسې دې وایي چې مانه هیر کړی شو. حکده اولني صورت کې

دا کس خپل طرف ته نسبت کوي چې حقیقت کې د دې عظیم دولت بي ادبي او په دې د کوتاهی او

تقصیر اعتراف دی بلکي هغه دې دا ووايي چې مانه هیر کړی شو چې هغې د تأسف او افسوس ته اشاره

ده چې ما خو هیرو نه غوښتل خو زما نه هیر کړی شو. (المراقات: ۴/۶۹۰).

﴿۳﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّمَا مَثَلُ صَاحِبِ الْقُرْآنِ

ابن عمر رضي الله عنه وایي چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایل "صاحب قرآن (قرآن لوستونکی) مثال په شان

كَمَثَلِ صَاحِبِ الْأِبِلِ الْمُعَقَّلَةِ إِنْ عَاهَدَ عَلَيْهَا أَمْسَكَهَا

د مالک د تړلی شوي اوښ دی که چرې هغه د خپل اوښ خبراخلي نو هغه تړلی شوی ولاړوي او که هغه یې

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۷۹/۸، رقم الحديث ۵۰۳۲، ومسلم في صحيحه ۵۴۱، رقم الحديث ۲۸۸-۷۹۰، والترمذي في السنن ۱۷۷/۵ رقم الحديث: ۲۹۴۲، وأحمد في المسند ۵۸/۱.

وَ إِنْ أَطْلَقَهَا ذَهَبَتْ (۱)

پرېرېدي نو هغه ترې نه وځي (دغه شان که څوک قرآن مسلسل نه وايي او نه يې يادوي نو قرآن دهغه دسينې نه وځي).

ترڅو چې دې زړه وي قرآن لوله

﴿٤٤﴾ وَعَنْ جُنْدُبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : اِقْرَأُوا الْقُرْآنَ

جندب بن عبد الله رضي الله عنه راوي دی چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم فرمايل "قرآن تر هغه وخت پورې لولۍ

مَا اتَّخَفْتُمْ عَلَيْهِ قُلُوبُكُمْ فَإِذَا اخْتَلَفْتُمْ

چې ترڅو پورې ستاسو د زړه خواش وي کله چې خپلو کې اختلاف وي (يعني ډير لوستلو باندې غم او

فَقَوْمُوا عَنْهُ (۲)

تنگستيا محسوسېږي) نو ودرېږي (يعني قرآن ويل موقوف کړي).

توضیح: ما اتلقت: ائتلا د مالوف او مانوس کيدو په معنی دی یعنی ترڅو پورې چې د قرآن په تلاوت کې شوق او ذوق وي او تازگي او بيداري وي نو بڼه يې وار، ليکن چې کله دا تازگي ختمه شي او دا کیفیت بدل او مختلف شي او انسان ستري شي نو ددې ستريوالي وخت کې تلاوت بند کړه لاړ شه آرام وکړه دې د پاره چې ددې عظيم دولت باره کې دې په زړه کې څه بوج او تکليف محسوس نه شي. (المرقات ۴/۶۹۱).

د نبي کریم صلى الله عليه وسلم د لوستلو انداز

﴿٤٥﴾ وَعَنْ قَتَادَةَ قَالَ : سِئَلُ أَنَسٍ : كَيْفَ كَانَتْ قِرَاءَةُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ابو قتاده رضي الله عنه وايي چې د انس رضي الله عنه نه پوښتنه وشوه چې د نبي کریم صلى الله عليه وسلم قرأت څنگه ؤ؟

فَقَالَ : كَانَتْ مَدًّا مَدًّا ثُمَّ قَرَأَ : بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ده وويل چې د نبي صلى الله عليه وسلم قرأت په راځکلو سره ؤ بيا ده بسم الله الرحمن الرحيم وويله او وايي چې دغه

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۷۹/۹، رقم الحديث: ۵۰۳۱، ومسلم في صحيحه ۲/۱، رقم الحديث: ۷۸۹-۲۲۶.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰۱/۹، رقم الحديث: ۵۰۱۰، ومسلم في صحيحه ۲۵۴/۱، رقم الحديث: ۳-۲۶۶۷، وأحمد في المسند

﴿۷﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا أَدِنَ اللَّهُ لِشَيْءٍ

ابو هريره رضي الله عنه راوي دی چې نبي كريم صلى الله عليه وسلم و فرمايل الله هيڅ يو شي ته غور نه گډي (يعني

مَا أَدِنَ لِنَبِيِّ لِحَسَنِ الصَّوْتِ بِالْقُرْآنِ

اهتمام يې نه کوي) لکه څنگه چې هغه د قرآن لوستلو وخت کې د نبي عليه السلام خائسته آواز ته غور نيسي

يَجْهَرُ بِرَأْسِهِ (۱)

(يعني هغه خوبښ او قبلوي) چې نبي عليه السلام په اوچت او از سره قرآن لولي.

په ښکلي آواز سره قرآن له ستل په کار دی

﴿۸﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَيْسَ مِنَّا

ابو هريره رضي الله عنه راوي دی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم و فرمايل هغه سپری زموږ په طريقه تلونکي نه دن

مَنْ لَمْ يَتَغَنَّ بِالْقُرْآنِ (۲)

څوک چې قرآن په خائسته آواز سره نه لولي.

توضیح: لم يتغن: دا لفظ شارحينو حسن صوت او ترنم او خوش آوازی باندې حمل کړی. مطلب دا چې څوک قرآن خوش طبعی ملو خوش آوازی سره نه وايي نو هغه د تلاوت په میدان کې زموږ نه نه دی. ځينو علماؤ دا لفظ دا استغناء او دمستغني کيدو په معنی اخيستی دی مطلب دا چې چاته الله تر آن دولت ورکړی وي او هغه خپل ځان د دې په وجه دنورو به مستغني گڼي بلکې نورو ته صاحب دولت وايي نو هغه زموږ په طريقه باندې نه دی ځکه هغه د عظيم دولت توهين وکړو (المرقات ۶۹۳/۴، الکاشف ۳۲۲/۴)

مرقات کې ملا علی قاري رحمه الله ليکلي دي چې علامه ازهر رحمه الله وايي چې د لم يتغن لفظ په استغناء باندې حمل کول د لغت په اعتبار سره غلط دی. دا لفظ فقط د تغنی نه دی چې د خوش آوازی په معنی کې دی. ملا علی قاري رحمه الله وايي چې علامه ازهر رحمه الله دا لغت په غلط گڼلو سره ترينه خپله غلطي شوي ده. اهل لغت دا د استغناء په معنی کې استعمالوي. يقال رجل ربطها تغنيا اي استغناء بها من الناس. بيا ملا علی قاري رحمه الله د "يتغن" په ډيرو معناگانو کې ليکي: قوله: لم يتغن: اي

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۱۷/۱۳، رقم الحديث: ۷۵۱۴، ومسلم في صحيحه ۵۴۵/۱ رقم الحديث: ۲۳۳-۷۹۲، وأبو داود في

السنن ۱۵۷/۲، رقم الحديث: ۱۴۷۳.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۰۲/۱۳، رقم الحديث: ۷۵۲۷.

لم يحسن صوته به، اولم يجهر به اولم يتفنن به عن غيره، اولم يترنم به، اولم يتحزن، اولم يطلب به غنى النفس، اولم يرج به غنى اليد، فهذه سبعة معان مأخوذة من فتح الباري استخرها على القاري. (المركات ۴/۶۹۳، الكاشف ۴/۳۳۲).

د شارچينو دا تشریحات په خپل ځای صحیح ده خو که تغنی نه دې اړخ ته اشاره مقصود وي چې کوم کس قرآن لولي نو د قرآن په لهجه کې دې ولولي. دې کې غنده، ادغام دی، مد او د عربي طرز کلام خپل یو جدا طرز دی. نو دا احتمال به یې ځایه نه وي. مطلب دا چې چا قرآن د قرآن په طرز ونه لوستلو بلکې د عربي طرز په کلام یې ولوستلو نو هغه زمونږ نه نه دی.

نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به د بل چانه قرآن اوریدو

﴿۹﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ : قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ عَلَيَّ

عبدالله ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې (يوورځ) نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ماته وفرمايل چې دې وخت کې داپه

النَّبِيِّ : اِقْرَأْ عَلَيَّ . قُلْتُ : اَقْرَأْ عَلَيْكَ وَ عَلَيَّ

ممبر باندې ؤ چې زما مخي ته قرآن ووايه ما وويل چې ستا مخ کې زه قرآن ووايم، حال دا چې قرآن خو په

أَنْزَلَ ؟ قَالَ : إِنِّي أَحِبُّ أَنْ أَسْمَعَهُ مِنْ غَيْرِي .

تارا نازل شوی دی. نبي عَلَيْهِ السَّلَام وفرمايل چې "زه دا خوب نوم چې د خپل ځان نه بغير د بل نه قرآن واورم.

فَقَرَأْتُ سُورَةَ النِّسَاءِ حَتَّى أَتَيْتُ إِلَى هَذِهِ الْآيَةِ ﴿ فَكَيْفَ

ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې بس ما سورة نساء شروع کړه تر چې کله دې آيت ته راوړسيدلم ﴿ فَكَيْفَ

إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا ﴿ قَالَ : حَسْبُكَ الْآنَ .

إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا ﴿ نونبي عَلَيْهِ السَّلَام وفرمايل چې بس اوس ودرېږه،

فَالْتَفَتُ إِلَيْهِ فَإِذَا عَيْنَاهُ تَذْرِفَانِ (۱) .

بیا زه دنبي عَلَيْهِ السَّلَام طرف ته متوجه شوم نو څه گورم چې دنبي عَلَيْهِ السَّلَام سترگي ډیرې زیاتي اوبنکي تویوي

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۹۸/۹، رقم الحديث: ۵۰۵۰، ومسلم في صحيحه ۵۵۰/۱ رقم الحديث: ۲۴۵۰-۷۹۹، وأبو داود في السنن

۷۴/۴، رقم الحديث: ۳۶۶۸، والترمذي في السنن ۲۲۲/۵ رقم الحديث: ۳۰۲۵.

توضیح: دې حديث نه اول دا تعليم زده شو چې وړو ته د غټو مخکې د ادب لحاظ ساتل په کار دي. لکه څنگه چې حضرت ابن مسعود رضي الله عنه همدغه خيال وکړو چې قرآن خپله په نبي کریم صلى الله عليه وسلم باندې نازل شوی دی. همدا (نبي کریم صلى الله عليه وسلم) د دې حقدار دی چې خپله يې هم ولولي او نورو ته يې هم ولولي. د دې مخي ته: قرآن لوستلو جرات څوک کولی شي. دويم تعليم دا ملاؤ شو چې کله کله غټوله په کار ده چې د خپلو وړو نه قرآن واوري. دې کې دا فايده ده چې د قرآن په معاني او مطلب کې د غور کولو بڼه موقع ملا وپېري. دريم تعليم دا ملاؤ شو چې کله د قرآن يوه برخه قاري ولولي او اوريدونکي او غواړي چې قاري اوس قرأت بند کړي نو هغوی ورته ويلى شي چې بس همدغه کافي دی.

تذرفان: داد ضرب يضر ب نه د ژر له اړه اوسکو تويولو په معنی کې دی. (المرقات: ۴/۶۹۴).

امراء القيس وايي:

وما ذرفت عيناك الا لتضربي ❁ بسهيك في اعشار قلب مقتل

د حضرت ابي ابن کعب رضي الله عنه سعادت

﴿۱۰﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَبِي بِنِ كَعْبٍ : إِنَّ اللَّهَ

انس رضي الله عنه وايي چې (يوه ورځ) نبي کریم صلى الله عليه وسلم ابي بن کعب رضي الله عنه ته وفرمايل: چې الله ماته

أَمَرَنِي أَنْ أَقْرَأَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ قَالَ : اللَّهُ سَتَانِي لَكَ ؟

حکم کړی چې زه ستاسو مخکې قرآن ووايم. ابي ابن کعب رضي الله عنه وويل چې آيا الله تاته زمانوم اختی

قَالَ : نَعَمْ . قَالَ : وَ قَدْ ذَكَرْتُ عِنْدَ رَبِّ الْعَالَمِينَ ؟

دی؟ نبي عليه السلام وفرمايل چې آؤ ابي بن کعب رضي الله عنه وويل چې زما ذکر و شوه دواړو جهانونو پروردگار

قَالَ : نَعَمْ . فَذَرَفَتْ عَيْنَاهُ.

په نزد؟ نبي عليه السلام وفرمايل چې آؤ (دي اوريدوسره) د ابي بن کعب رضي الله عنه دسترگو نه اوبنکي رواني

وَ فِي رِوَايَةٍ : " إِنَّ اللَّهَ أَمَرَنِي

شوي او يوروايت کې داسي دې چې نبي عليه السلام ابي بن کعب رضي الله عنه ته وفرمايل چې "ماته الله دا حکم

أَنْ أَقْرَأَ عَلَيْكَ ﴿ لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا ﴾ قَالَ :

کړی دی چې زه ستاسو مخکې سورت له يکن الذين کفروا ولولم. ابي بن کعب رضي الله عنه وويل چې آيا الله

وَ سَمَّانِي ؟ قَالَ : نَعَمْ . فَبَكِي . (۱)

زما نوم اخستی دی؟ نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ و فرمایل چې آؤ (دي اوریدوسره) ابی بن کعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په ژړاشو.

توضیح: الله سماني: صحابه کې حضرت ابی بن کعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په سید القراء کې شمارل کېږي. نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په ده باندې د الله تعالی په حکم باندې په خاص توگه قرآن تلاوت کړو، گویا خصوصي سند یې ورکړو. د حضرت کعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نوم دا چې الله په خاصه توگه ذکر کړی دی. نو دې باندې د ډیرې خوشحالی په وجه حضرت کعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وژړل. دې عظیم شرف باندې د خوشحالی اظهار همدغه شان د ټولو نه ډیر مناسب ؤ. (المقات: ۴/۶۹۵).

این سعادت بزور بازو نیست ❁ تانه بخشد خدای بخشنده
دار الحرب ته د قرآن وړلو ممانعت

﴿۱۱﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُسَافَرَ بِالْقُرْآنِ إِلَى أَرْضِ الْعَدُوِّ

ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وویل چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ منع کړې ده د سفر کې لونه د قرآن کریم سره د دښمن ملک

وَ فِي رِوَايَةٍ لِإِسْلِيمَ : لَا تُسَافِرُوا بِالْقُرْآنِ فَإِنِّي

(یعنی دار الحرب) ته. او د مسلم یو راوایت کې داسې دې چې وي نورمایل قرآن سره سفر مه کوي ځکه

لَا آمِنُ أَنْ يَنَالَهُ الْعَدُوُّ . (۲)

ځکه چې زما دا اطمینان نشته دی چې دښمن به دا وتختوي (او بیا د دې بي حرمتي وکړي).

توضیح: دار الحرب نه مراد هغه علاقي دې چیرته چې جنگ روان وي یا دار الحرب داسې وي چې هلته مسلمان موجود نه وي که په دار الحرب کې مسلمانان آباد وي او د قرآن په وړلو کې د سپکاوي او توهین څه خطر نه وي نو هلته د قرآن وړل جائز دی، د اسلام عسکر او لښکرې که په شوکت او ددببه کې وي نو بیا هم د قرآن وړل دار الحرب ته جائز دی، د خطري او ویرې په صورت کې هم د قرآن وړل حرام نه دی خو مکروه ضروري، دلته یو نړې غوندې سوال دی او هغه دا چې د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په زمانه کې قرآن په مکمل طور سره لیکل شوې موجود نه و نو بیا د دې نهې څه مطلب؟ نو د دې آسان جواب دادی چې په هغه وخت کې چې د چا سره چې څومره قرآن موجود ؤ هماغومره قرآن وړل دار

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۷۲۵/۸، رقم الحديث ۱۹۶۰، وأحمد في المسند ۲۱۸/۳

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱۳۳/۶، رقم الحديث ۲۹۹۰، ومسلم في صحيحه ۱۱۹۰/۳، رقم الحديث ۱۸۶۹-۹۲، وأبو داود في

السنن ۸۲/۳، رقم الحديث ۲۶۱۰

الحرب ته منع و او يا دا چې د مستقبل باره کې نبي کریم ﷺ دا خبره د پيشنگوئي په طور دا حکم وکړو.

الفصل الثاني غريبو مهاجرينو ته زيږي

﴿١٢﴾ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: جَلَسْتُ فِي عِصَابَةٍ مِنْ ضُعَفَاءِ الْمُهَاجِرِينَ
ابو سعيد رضی اللہ عنہ وايي چې زه (يوه ورځ) د غريبانانو مهاجرينو جماعت په مينځ کې ناست وم. هغوی
وَإِنَّ بَعْضَهُمْ لَيَسْتَتِرُ بِبَعْضٍ مِنَ الْعُزْيِ وَ قَارِئٌ يَقْرَأُ عَلَيْنَا إِذْ جَاءَ
کې ځينې د لوڅ بدن په وجه د خپلو ملگرو ته پناه ناست وو. او يو سړي مخي ته قرآن لوستلو چې ناڅاپه
رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَامَ عَلَيْنَا فَلَمَّا قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
نبي کریم ﷺ راغلو او مونږ سره ودریدو لوستونکي چې کله نبي ﷺ راوړلیدونو هغه چې
سَكَتَ الْقَارِئُ فَسَلَّمَ ثُمَّ قَالَ: مَا كُنْتُمْ تَصْنَعُونَ؟ قُلْنَا:
شو. هغه وخت نبي ﷺ مونږ ته سلام وکړو او وي فرمايل چې تاسو څه کول؟ مونږ وويل چې مونږ د
كُنَّا نَسْتَمِعُ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ فَقَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي جَعَلَ مِنْ أُمَّتِي
الله کتاب اوریدونبي ﷺ فرمايل ټول تعريفونه الله لره دي چې زما په امت کې يې هغه خلک پيدا کړل
مَنْ أَمَرْتُ أَنْ أَضِبَ نَفْسِي مَعَهُمْ . قَالَ
چې د چا باره کې ماته حکم شوی دی چې د هغوی سره کينه". راوي وايي چې (دي فرمايلو سره) نبي
فَجَلَسَ وَسَطْنَا لِيَعْدِلَ بِنَفْسِهِ فِينَا
ﷺ زموږ مينځ کې کيناستو (يعني د يو خاص سړي په خوا کې کې نه کيناستو) چې د هغې د ذات
ثُمَّ قَالَ بِيدِهِ هَكَذَا
اقدس زموږ ټولو سره يو شان دی. بيا نبي ﷺ خپلي گوتي سره داسي اشاره وکړه (چې د حلقې په
فَتَحَلَّقُوا وَ بَرَزَتْ وَجُوهُهُمْ لَهُ
شکل کې کينی) ټول کسانو حلقه جوړه کړه او کيناستل او د ټولو خلي د نبي ﷺ طرف ته شوي. د

فَقَالَ : أُنشِرُوا يَا مَعْشَرَ صَعَالِيكٍ الْمُهَاجِرِينَ

هغه نه وروسته نبي ﷺ و فرمايل "ای د مهاجرينو مفلس ټولگيه! تاسو ته دې خوشخبري وي د

بِالنُّورِ النَّارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ قَبْلَ أَغْنِيَاءِ النَّاسِ

دې خبري چې د قيامت په ورځ به تاسو ته پوره رڼا وي او تاسو به داخليږئ جنت ته د دولت مند ټولگي نه

بِنِصْفِ يَوْمٍ وَ ذَاكَ خَمْسِيَاةَ سَنَةٍ (۱)

نيمه ورځ مخکې او دا نيمه ورځ د پنځه سوه کالو برابره وي.

توضیح: یستتر: یعنی چا سره به چې ټوټه لږه وه هغه به د خپل ملگري شاته چې کیناستلو چې د هغې ستر کولاًونه شي. (المقات: ۴/۶۹۷).

العري: د دې مطلب دا دی چې د ستر ځایونو نه بهیر یې په بدن باندې ټوټه نه وه. نو ټول بدن یې لوڅ ؤو. (المقات: ۴/۶۹۷).

ان اصبر نفسي معهم: دې کې د سورت کله دې آیت ته اشاره ده ﴿وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ﴾ الخ.

ليعدل بنفسه: یعنی نبي کریم ﷺ بالکل په مینځ مساوي کیناستو چې د نبي ﷺ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ تعلق زمونږ ټولو سره مساوي شي.

قال بيده: دا د اشاره په معنی کې استعمالېږي. (المقات: ۴/۶۹۸) برزت و جوهم له: یعنی داسي یې حلقه جوړه کړه او کیناستلو چې ټولو ته د نبي کریم ﷺ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ مخ کولاًوي.

اغنياء الناس: د دې نه صالح مالداره شاگرد مراد دی. او د فقراؤ نه فقير صالح شاگرد مراد دی.

بنصف يوم: د قيامت نيمه ورځ د پنځه سوه (۵۰۰) کالو برابره ده. د الله ارشاد دی ﴿وَإِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ﴾ (سورت الحج آیت: ۴۷).

د دې حديث نه معلومه شوه چې د فقراء، صالحينو او صابرينو درجه به د قيامت په ورځ د صالحينو و شاكرينو مالدارو نه لويه وي. ځكه مالداره به له اوس د حساب په تيريدلو کې وي او فقراء په جنت کې مزي كوي. مالدارو په دنيا کې نبي مزي كړي دي. غريب به ورته كتل.

خپل خوش اوازی سره قرآن مزین کړی

﴿۱۳﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَيِّنُوا الْقُرْآنَ بِأَصْوَاتِكُمْ^(۱)

براء ابن عباس رضی اللہ عنہ راوی دی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرماییل قرآن ته په خپل اواز مه زینت ورکړی

توضیح: زینو القرآن: یعنی خپل بنایسته اوازونو باندې قرآن بنایسته کړی او چې خومره کیدی شي اواز بنایسته کړی چې د قرآن عظیم عظیم او هیبت جاري وي او په اوریدونکي باندې اثر وشی. دانه چې مزین قرآن په خپل مکروه اواز کې داسي ولولی چې د خلکو د دینه نه نفرت پیدا شي. یو بل حدیث

کې دې "ان الصوت الحسن یزید القرآن حسناً". (المراقات: ۴/۶۹۹)

ځینې علماء وایي چې دلته قرآن خپل مصدری معنی کې دی چې د قرأت په معنی کې دی. یعنی خپل اواز سره قرأت بنایسته کړی، معلومه شوه چې قرآن بنایسته لوستل مستحب دی. خو په دې شرط چې د تجوید او ترتیل پوره رعایت په کې وي، سندرې په صورت کې نه وي. بلکي لحون عرب کې بلا تکلف وي. علماء لیکلي دي چې کچرې قاري غواړي چې د هغې اواز بنایسته شي نو هغې له په کارده چې زړه کې د خدای ویره پیدا کړي. دې وجي نه ځينو علماء دلته د حدیث دا کلام مقلوب منلی دی.

یعنی زینو القرآن بأصواتکم اصل کې داسي دی زینو اصواتکم بالقرآن. (المراقات ۴/۶۹۹)

د قرآن په هیرو لو باندې وعید

﴿۱۴﴾ وَعَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا مِنْ أَمْرٍ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ ثُمَّ يَنْسَاهُ

سعد بن عباده رضی اللہ عنہ وایي چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وایي کوم کس چې قرآن یاد کړي او بیا یې هیر کړي

إِلَّا لَقِيَ اللَّهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَجْذَمًا . (۲)

کړي نو هغه به د قیامت په ورځ د الله سره په داسي حال کې ملا وپري چې لاس به یې غوڅ شوی وي.

توضیح: ینساه: د احنافو به نزد د دې نسیان نه مراد دادی چې قرآن نه په کتلو هم ونه ویل شو خود شوا فو په نزد مطلب دادی چې مخکې هغې ته یاد وو خو اوس یې په یادو نشو لوستلی یاد دې کلام مطلب دادی چې په دې باندې عمل نه کوي. قرآن که یاد وي او که هیر وي.

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۱۵۵/۲، رقم الحديث: ۱۴۶۸، والنسائي ۱۷۹/۲، رقم الحديث: ۱۰۱۵

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۱۵۸/۲، رقم الحديث: ۱۴۷۱، وأحمد في المسند ۲۸۴/۵

د درې ورځو نه په کمو ورځو کې د قرآن ختمولو مسئله

﴿۱۵﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : لَمْ يَفْقَهُ مَنْ

عبد الله ابن عمر رضي الله عنه راوي دی چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم و فرماییل په قرآن پوهه نه شو هغه کس چا

قَرَأَ الْقُرْآنَ فِي أَقَلِّ مِنْ ثَلَاثٍ (۱)

چا چې ولوستو (یعنې ختم یې کړو) قرآن کم د درېو (۳) ورځو نه.

توضیح: لم يفقه: یعنې د درې ورځو نه یې کم وورځو کې قرآن ختم کړو نو هغه کس په قرآن پوهه نشو. ځینې سلف د دې حدیث ظاهر ته په کتلو باندې عمل کوي او د درې ورځو نه یې کم کې به قرآن نه ختمولو. بلکې دا به یې مکروه گڼله. (المراقات ۴/۷۰۱).

علامه طیبی رحمه الله وایي چې کوم د درې ورځو نه کم کې قرآن ختم کړو نو هغه د قرآن په ظاهري معنی خو پوهه شو خو د قرآن د حقائقو او دقائقو نه محروم شو. هاد حقائقو او دقائقو نفي خوده لیکند ثواب نفي نه ده. ثواب خو په هر صورت کې ملا وېږي. ځینو علماؤ د محاکمي صورت پیدا کړی دی او فرمایي چې کوم خلک ماهر فی القرآن دي دا حکم د هغوی لپاره نه دی بلکې دا حکم د غیر ماهرینو لپاره دی. ځکه ماهرینو کې ځینې خویوه شپه کې پوره قرآن لولي او ځینې یې یوه شپه او یوه ورځ کې پوره لولي بلکې نن سبا یې هم لولي. (المراقات ۴/۷۰۱).

صحابو کې به اکثر اووه ورځو کې قرآن پوره لوستلو. او دیته به یې "ختم الاحزاب" ویلي. نو قرآن نن هم په اووه منزلو باندې مشتمل دی. یوه منزل به یوه ورځ کې لوستلی کیدلو. دې اووه منزلو ته "فصی بَشَوِق" کې دی. د دې حروفو اولنی حرف د سورت د نوم حرف دی. مثلاً ف نه فاتحه طرف ته اشاره ده. دا اولنی منزل دی. "م" نه مائده طرف ته اشاره ده دا دویم منزل دی. "ی" نه سورت یونس طرف ته اشاره ده دا دریم منزل دی. "ب" نه سورت بنی اسرائیل طرف ته اشاره ده دا څلورم منزل دی "ش" نه شعراء طرف ته اشاره ده دا پنځم منزل ده. شپږم منزل د سورة الصافات نه دی، نه دا چې د سورت ص نه، سورت ص کې والقرآن ذی الذکر دی او "ق" دې کې والقرآن المجید نه سورت قاف طرف ته اشاره ده چې اوم منزل دی او د فصی بشوق اوم حرف دی. (المراقات ۷۰۱/۴).

په دې خبره باندې هم پوهیدل په کار دې چې د یو مسلمان په ذمه باندې خومره وخت کې د قرآن پوره لوستل ضروري دی؟ امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ اَوْ د اسحاق بن راهویه رَحْمَةُ اللَّهِ مذهب دا دی چې کم نه کم په څلویښتو ورځو کې د پوره قرآن لوستل ضروري دی. دې مسلک باندې څه وزني دلیل نشته دی. امام بخاري رَحْمَةُ اللَّهِ هم د دې تردید کړی دی. امام بخاري رَحْمَةُ اللَّهِ رجحان دې طرف ته دی چې دې کې هیڅ تحدید نشته دی. فتاوی عالمگیری کې لیکل شوي دي چې حافظ ته په کار ده چې څلویښتو ورځو کې یو ځل پوره قرآن ولولي او دا یې هم لیکلي دي چې کوم کس کال کې یو ځل قرآن ختم کړي نو هغه هاجر للقرآن نه گڼلی کېږي. یعنې هغې د قرآن حق ادا کړو گڼي نه یې دی ادا کړی.

قرآن په اوچت اواز لوستل افضل دي یا په ورو؟

﴿١٦﴾ وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْجَاهِرُ بِالْقُرْآنِ

عقبه بن عامر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل اوچت اواز سره قرآن لوستونکی کس

كَالْجَاهِرِ بِالصَّدَقَةِ وَالسِّرُّ بِالْقُرْآنِ كَالْمُسِرِّ بِالصَّدَقَةِ. (١)

د ظاهري صدقه ورکونکي په شان دی او په ورو قرآن لوستونکی کس د پټې صدقه ورکونکي په شان دی

توضیح: کالجاهر بالصداقة: پټه باندې صدقه ورکول د ښکاره صدقي ورکولو نه افضل دی. د دې حدیث مطلب دا شو چې قرآن په ورو لوستل د جهراً لوستلو نه افضل دی.

علامه طيبي رَحْمَةُ اللَّهِ وايي چې د هغې خلاصه دا ده چې ورو قرآن لوستلو فضیلت کې هم حدیثونه شته دي او ظاهري جهراً لوستلو فضیلت کې هم حدیثونه شته دي. لهدا دواړو کې تطبیق داسي دی چې کوم کس ته دریاکاری خطر نه وي نو د هغې لپاره ورو لوستل افضل دي او چاته چې دریاکاری خطر نه وي نو هغې جهراً لوستل افضل دی. خو په دې شرط چې چاته د ضرر رسولو خطر نه وي.

دویمه توجیه دا ده چې اصل او بنيادي توگه باندې جهراً افضل ده. لکه څنگه چې مخکې لیکل شوي دي خو د عوارضو په وجه ورو لوستل افضل دی. (الکاشف ۴/۳۴۱).

څوک چې په قرآن عمل نه کوي هغه قرآن ونه منلو

﴿١٧﴾ وَعَنْ صُهَيْبٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا آمَنَ بِالْقُرْآنِ

او صهيب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل "هغه سړي په قرآن ايمان نه دی راوړی

(١) أخرجه أبو داود في السنن ٨٣/٢، رقم الحديث: ١٣٢٢، والترمذي في السنن ١٦٥/٥، رقم الحديث: ٢٩١٩، والنسائي ٨٠/٥، رقم

مَنْ اسْتَحَلَّ مَحَارِمَهُ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ : هَذَا حَدِيثٌ لَيْسَ إِسْنَادُهُ بِالْقَوِيِّ (۱)

چې د دې حرام حلال گڼي .

د نبي کریم صلی الله علیه و سلمه قرأت

﴿۱۸﴾ وَ عَنِ اللَّيْثِ بْنِ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ أَبِي مَلِيكَةَ عَنْ يَعْلَى بْنِ مَمْلُوكٍ

لیث ابن سعد رضی الله عنه د ابن ابی ملیکه رضی الله عنه نه نقل کوي او هغه د یعلی ابن مملوک رحمه الله باره کې روایت

أَنَّهُ سَأَلَ أُمَّ سَلَمَةَ عَنْ قِرَاءَةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ سَلَّمَ

کوي چې هغه دام سلمه رضی الله عنها نه د نبي کریم صلی الله علیه و سلمه د قرأت باره کې پوښتنه وکړه (چې نبي علیه السلام

فَإِذَا هِيَ تَنَعَتْ قِرَاءَةً مُفَسَّرَةً حَرْفًا حَرْفًا . (۲)

به قرآن څنگه ویلو؟) ام سلمه رضی الله عنها د نبي کریم صلی الله علیه و سلمه قرأت به واضحه توگه یو یو حرف بیان کړو

﴿۱۹﴾ وَ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ عَنِ ابْنِ أَبِي مَلِيكَةَ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ

ابن جریر د ابن ابی ملیکه رضی الله عنه نه او هغه دام سلمه رضی الله عنها نه نقل کوي ، او وایي چې د رسول الله

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْطَعُ قِرَاءَتَهُ يَقُولُ : الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ثُمَّ يَقِفُ ثُمَّ يَقُولُ :

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَرَأَتْ بِهِ جَدًّا جَدًّا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ بِيَدَيْهِ وَلَوْ سَوَّوْا بِيَدَيْهِ شَوْ ، بِيَا بِيَدَيْهِ وَيَل

الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ثُمَّ يَقِفُ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ : لَيْسَ

الرحمن الرحيم ولوستل او چپ به شو . امام ترمذي رحمه الله دا روایت نقل کړی او ویلي یې دې چې د دې

إِسْنَادُهُ بِمُتَّصِلٍ لِأَنَّ اللَّيْثَ رَوَى هَذَا الْحَدِيثَ عَنِ ابْنِ أَبِي مَلِيكَةَ عَنْ يَعْلَى بْنِ مَمْلُوكٍ

سند متصل نه دی ځکه دې (اصل) سلسله سند داده . ابن ابی ملیکه رضی الله عنه نقل کړو د یعلی ابن مملوک

عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ

مملوک رضی الله عنه نه او هغه نقل کړو دام سلمه رضی الله عنها نه (لکه څنگه چې د دې نه مخکې د حدیث سلسله

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۱۶۵/۵ رقم الحديث: ۲۹۱۸.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۱۰۴/۲ ، رقم الحديث: ۱۴۶۶ ، والترمذي في السنن ۱۶۷/۵ رقم الحديث: ۲۹۲۳ ، والنسائي ۱۸۱/۳ رقم

الحديث: ۱۰۳۲.

وَ حَدِيثُ اللَّيْثِ أَصَحُّ (۱)

سند ده) او د لیث حدیث (چې مخکې تیر شو) زیات صحیح دی.

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

قرآن فقط د خوش اوازی نوم نه دی

﴿۲۰﴾ عَنْ جَابِرٍ قَالَ : خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ نَحْنُ نَقْرَأُ الْقُرْآنَ

جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې (يوه ورځ) نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زموږ خواته راغلو چې مونږ قرآن کریم لوستلو.

وَفِينَا الْأَعْرَابِي وَالْأَعْجَمِي فَقَالَ : اِقْرؤُوا فَكُلُّ حَسَنٌ

مونږ کې بانډ چيان او عجم هم وونبي عَلَيْهِ السَّلَامُ مونږ ته وويل چې لولۍ! تاسو کې هر څوک ښه لوستل کوي

وَ سَيِّجِيءُ أَقْوَامٌ يُقِيمُونَهُ كَمَا

(ياد وساتۍ) يوه داسې ډله پيدا كيدونكي ده چې د هغې خلك به قرآن داسي نيغ كړي لكه څنگه چې

يُقَامُ الْقِدْحُ يَتَعَجَّلُونَهُ وَلَا يَتَأَجَّلُونَهُ (۲).

غشي نيغول كېږي. او د دې بدله به زر (په دنيا كې) حاصلول غواړي د آخرت لپاره به هيڅ پرې نه ږدي.

توضیح: الاعجمي: عربو مقابله کې غیر عرب ټولو ته عربي ويل کېږي.

الاعرابي: اعرابو ته منسوب دی اعراب بانډ چيانو ته وايي. د حضرت جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مطلب دا دی چې کوم مجلس کې صحابه کرام رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ ناست وو. هلته مونږ سره څه بانډ چيان او څه غیر عرب وو چې د ټولو قواعدو سره يې قرآن نشو لوستلی. خو د دينه باوجود هم نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې تاسو ټول يې لولۍ د ټولو قات ښه دی. ځکه غرض د آخرت دی. تاسو اگر که قراءت کې خپلي ژبي او خپل آوازونه نه برابر کړي. خو دې کې ستاسو نقصان نشته دی. ستاسو نه وروسته به څه ځنک راشي چې د هغې خلك به قرآن داسي نيغ لولي لكه څنگه چې تير نيغول كېږي. د دې تفصيل دا دی چې خپل آوازونه او قرآني كلمات به د مختلف فراتونو سره ښه مزین کړي او د مخارج په ادا کولو کې به ښه محنت کوي او ډیر تکلیف به کوي. خو د هغوی دا سعی به د آخرت لپاره نه وي. بلکې ټوله سعی به د خپل شهرت، د

(۱) أخرجه أبو داود ۲۹۴/۴، رقم الحديث: ۴۰۰۱، والترمذي في السنن ۱۷۰/۵ رقم الحديث: ۲۹۱۷، وأحمد في المسند ۳۰۲/۶.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۵۲۰/۱، رقم الحديث: ۸۳۰، وأحمد في المسند ۱۵۵/۳.

او دنیا د هغوی په زړه او مازغو باندې مسلط ده. او د هغوی هغه تابع خلک به هم هغوی سره په فتنه کې راگیر وي. چې د دې بي خبره قاریانو قرأت به خوښوي. (المقات ۴/۷۰۶).

﴿۲۲﴾ وَعَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ حَسِنُوا الْقُرْآنَ

براء بن عازب راوي دی چې مادني کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اوریدلي چې فرمایلي یې: بنائسته کړئ قرآن

بِأَصْوَاتِكُمْ فَإِنَّ الصَّوْتِ الْحَسَنَ يُزِيدُ الْقُرْآنَ حُسْنًا. (۱)

په خپلو بڼو او ازونو (یعنې ترتیل او خوش آوازی) سره ځکه بنیسه او از سره د قرآن حسن زیاتېږي.

د خدای نه د ویرېدونکي قاري آواز د ټولو نه ښکلی دی

﴿۲۳﴾ وَ عَنْ طَاوُسٍ مُرْسَلًا قَالَ : سُئِلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :

طاووس رَحْمَةُ اللَّهِ دارسال په طريقي نقل کوي چې دني کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه تپوس وشو چې د قرآن لوستلو

أَيُّ النَّاسِ أَحْسَنُ صَوْتًا لِلْقُرْآنِ ؟ وَ أَحْسَنُ قِرَاءَةً ؟

په سلسله کې په او ازونو کې د ټولو نه کوم يو او از به تر دی او په لوستلو کې هم (یعنې په ترتیل او

قَالَ : مَنْ إِذَا سَمِعْتَهُ يَقْرَأُ أَرَأَيْتَ

الفاظو ادا کولو کې کوم کس د ټولو نه به تر دی؟) نبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمایلي هغه کس چې اورئ یې تاسو

أَنَّهُ يَخْشَى اللَّهَ . قَالَ طَاوُسٌ : وَ كَانَ طَلَّقُ كَذَلِكَ. (۲)

په لوستلو کې، ستاسو گمان وي چې داد الله نه ویرېږي طاووس رَحْمَةُ اللَّهِ وايي چې طلق کې همدغه خبره وه

(چې د قرآن لوستل خو محسو سیدل خو خشیت الهي هغوی باندې غالب ده).

توضیح: مطلب دادی چې یر کس قرآن لولي او د هغې په لوستلو باندې ستاسو زړه باندې اثر کېږي یا د هغې کیفیت داسي وي چې د هغې نه معلومېږي چې د خدای ویرېږي سوره ده. نو پوهه شی چې د ټولو نه ښه او از د همدغي دی. د دینه معلومه شوه چې که څوک خپل او از د تلاوت لپاره ښه کول غواړي نو هغه ته په کار ده چې خپل زړه کې د الله ویرېږي کړي. طاووس رَحْمَةُ اللَّهِ وايي چې د شیخ طلق همدغه کیفیت وو. صاحب مشکوة دا صحابي لیکلی دی. والله اعلم. (المقات ۴/۷۰۷).

(۱) أخرجه الدارمي في السنن ۵۱۵/۲ رقم الحديث : ۳۵۰۱.

(۲) أخرجه الدارمي في السنن ۵۶۳/۲ رقم الحديث : ۳۱۸۹.

د رسونو او مدرسو په ذریعه قرآن عام کړی

﴿۲۴﴾ وَعَنْ عُبَيْدَةَ الْمَيْكِيَّ وَكَانَتْ لَهُ صُحْبَةٌ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

ابو عبید ملیکی رضی اللہ عنہ چې د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم یو صحابی و راوي دی چې نبی علیه السلام و فرمایل

يَا أَهْلَ الْقُرْآنِ لَا تَتَوَسَّدُوا الْقُرْآنَ وَاتْلُوهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ مِنْ آثَاءِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ

ای اهل قرآن! د قرآن نه بالغه جوړوی او شپه او ورځي يې لولی لکه څنگه چې د هغې دلو ستلو حق دی

وَ أَفْشُوهُ وَ تَغْنُوهُ وَ تَدَبَّرُوا مَا فِيهِ

قران ظاهره کړی دا خپل خوش اوازی سره لولی. څه چې دې کې ذکر دې هغې کې غوراو فکر کوی چې

لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ وَلَا تَعْجَلُوا ثَوَابَهُ

ستاسو طلب (آخرت) حاصل شي او د دې ثواب حاصلولو کې توندي مه کوی. (یعني په دنیا کې د دې د

فَإِنَّ لَهُ ثَوَابًا.^(۱)

اجر حاصلولو کوشش مه کوی) ځکه آخرت کې د دې ډیر ثواب دی.

توضیح: لا تتوسدوا: ای د قرآن لوستونکو! قرآن نه بالخت مه جوړوی چې دې باندي سر کېږدی او اوډه شي یا آرام کول پري شروع کړی. (المراقات ۴/۷۰۸).

علامه ابن حجر رحمه الله لیکي چې قرآن باندي ډډه لگول، نیناستل یا ځملاستل، د دې اړخ ته نښي کول، دې باندي یو شی کیخودل، د دې طرف ته شاه کول، دا د نښو لاندي کول او په زمکه غورځول دا ټول شيان حرام دي.

نن سبا عام عرب د قرآن په احترام کې کوتاهي کوي. حال دا چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د تورات د نسخي احترام کړی دی.

د ابوداؤد جلد دویم کتاب الحدود باب رجم اليهودین ص ۲۵۵ باندي د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ روایت کې دی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم تورات په زمکه کې کیخودلو بلکي دلاندي نه يې بالنبت را اوچت کړو او هغې باندي يې تورات کیخودو. د حدیث عربي متن داسې دی: ثم قال ائتوني بالتوراة فاتي بها

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۷۳/۵، رقم الحديث ۲۳۱۹، ومسلم في صحيحه ۵۶۰/۱ رقم الحديث ۲۷۰۰-۸۱۸، وأبوداؤد في السنن

رقم الحديث: ۱۵۷/۲، والترمذي في السنن ۱۷۷/۵ رقم الحديث: ۲۹۴۳.

فنزح الوسادة من تحته و وضع التوراة عليها . وفي رواية و وضع الوسادة تعضياً لكتاب الله و قال آمنت بك و بمن انزلك . ص ۲۵۵ .

حق تلاوته: یعنی څنگه چې د دې د تلاوت حق دی د قرآن د تلاوت حق دادی، چې د دې د حروفو تصحیح و کړی شي، په دمه دمه و لوستل شي، الفاظو سره سره دې په معاني او تفهیم باندې هم ځان پوهه کړی . (المقات: ۷۰۸/۴).

وافشوة: یعنی د درس او تدریس په ذریعې دا عام کړی . د دینه معلومه شوه چې د قرآن کریم عام کول د علماؤ او د مدرسو کار دی . "وافشوة" د افشانه د عام کولو په معنی کې دی . شارحینو لیکلي دي چې د درس او تدریس او تعلیم او تعلم به ذریعې سره د قرآن عام کول مراد دی .

ظاهره ده چې دا کار د قرآن عظیم مکاتبو یا مدرسو یا د جید علماؤ په وعضونو او مجلسونو کې کیدلی شي . لهذا مسلمانانو باندې لازم دي چې هغه د قرآن کریم کتاب او دهغې درسونه عام کړي . د ناظري، ترجمي او حفظ او نجوید انتظام وکړي .

تبلیغ والو باندې فرض دي چې په دې باندې د پوهیدلو او پوهه کولو، او اوریدلو او اورولو اهتمام وکړي او د قرآن اشاعت او د درسونو لارو کې څه مشکل جوړ نه شي گیني تبا به شي . (المقات: ۷۰۹/۴).

باب اختلاف القراءات و جمع القرآن

وقال الله تعالى: ﴿فَأَقْرؤُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ﴾. (سورة مزمل آیت: ۲۰).

مشکوة د عامو نسخو په شان دلته هم فقط باب لیکل شوی دی. چې دې طرف ته اشاره ده چې دا باب هم د ابواب القرآن د متعلقاتو نه دی. خو ځینو نسخو کې او عامو شرحو کې پاس ذکر شوی عنوان ایخودل شوی دی. د همدې متعلق به دې باب کې حدیثونه راځي چې قرآن عظیم یو ځای څنگه راجمع شواو څوک د دې سبب جوړ شو نو د دې ټولې قصې پس منظر باره کې دی چې دا ټول کار د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه په کوششونو باندې شوی دی. عهد خلافت د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه و. بیا دور عثمان رضی الله عنه کې د قرأت د اختلافاتو جگړې پیدا شوي نو ځکه د حضرت رضی الله عنه د کوششونو سره حضرت عثمان بن عفان رضی الله عنه یوه کمیټې جوړه کړه او قرآن عظیم یې فقط په لغت قریش باندې راجمع کړو ځکه قرآن ابتداء کې همدې لغت باندې رانازل شوی و نو دا قرآن په الفاظو کې تغیر او تبدل نه دی بلکې ابتداء کې چې د کوم وسعت لغات رخصت او اجازت و هغه رخصت یې ختم کړو او امت یې په اصل لغت باندې راغونډ کړو او دا ډیره لویه کارنامه وه. (المرقات ۴/۷۳۱).

الفصل الأول

قرآن کریم په اوو لغاتو باندې نازل شوی دی

﴿۱﴾ وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ هِشَامَ بْنَ حَكِيمِ بْنِ حِزَامٍ

عمر بن الخطاب رضی الله عنه وایي چې (یوه ورځ کله) ما د هشام بن حکیم بن حزام رضی الله عنه نه واوریدل چې دا

يَقْرَأُ سُورَةَ الْفُرْقَانِ عَلَى غَيْرِ مَا أقرُّوْهَا. وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

سورت فرقان د هغه طریقي خلاف وایي په کومه طریقه چې ما ویلو او په کومه طریقه چې ما د نبی عليه السلام

أَقْرَأْنِيهَا فِكِدْتُ أَنْ أَعْجَلَ عَلَيْهِ ثُمَّ

نه لوستلی و چې زه په ده ور چپته شم (یعنې د قرآن ختمولو نه مخکې زه د هغې سره جنگ و کړم) خوبیا

أَمَهَلْتُهُ حَتَّى انصَرَفَ ثُمَّ لَبَّيْتُهُ بِرِدَائِهِ

ما هغه ته مهلت ورکړو چې د لوستلو نه فارغ شي او بیا د هغې نه وروسته مې د هغه په مری کې څادر و اچولو

فَجِئْتُ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ

اوبه رانیکلو م. دنه. که به صلى الله عنه به خدمت ک

إِنِّي سَمِعْتُ هَذَا يَقْرَأُ سُورَةَ الْفُرْقَانِ عَلَى غَيْرِ مَا أَقْرَأْتِنِيهَا.

واوریدل چې داقرآن دهغه طریقې خلاف لولي په کومه طریقې چې تاسې ماته لوستلی دی نو وفرمایل

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أُرْسِلُهُ إِقْرَأُ "

نبي عليه السلام: عمره! دا پرېږده. بيا يې هشام رضي الله عنه ته وويل چې ته يې لوله نو هشام رضي الله عنه په هغه

فَقَرَأَتِ الْقِرَاءَةَ الَّتِي سَمِعْتُهُ يَقْرَأُ . فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :

طريقه ولوستلو په کومه طریقې چې ماته نه اوریدلی و. نبي عليه السلام دده (قرأت اوریدوسره) وفرمایل

هَكَذَا أَنْزَلْتُ . ثُمَّ قَالَ لِي : إِقْرَأُ . فَقَرَأْتُ .

چې دا سورت همدغه شان رانازل شوی دی. بيا يې ماته وفرمایل چې اوس يې ته ولوله، نو ما ولوستلو

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : هَكَذَا أَنْزَلْتُ

نو (نبي کریم صلی الله علیه وسلم) زما قرأت اوریدوسره هم) وفرمایل چې دا سورت همدغه شان رانازل شوی دی

إِنَّ الْقُرْآنَ أَنْزَلَ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ فَاقْرَأُوا مَا تيسَّرَ مِنْهُ .^(۱)

یادساتی داقرآن په اووه طریقو سره رانازل شوی دی لهادې کې چې په کومه طریقې کې دی شي وي لولی.

توضیح : عهد نبوی صلی الله علیه وسلم کې د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه، حضرت هشام رضي الله عنه او د نور

صحابو رضي الله عنهم په مینځ کې د قرأت اختلاف او د لغاتو د اختلاف په وجه یو زبردسته جهگړه پیدا شو.

دې حدیث کې همدغه قصه ده. (المراقات ۴/۷۰۹).

ان اعجل عليه: یعنی ماله ډیره غصه راغله چې نزدې وه چې مونځ مې پرېخی وی او په هغې مې حمله

کړی وی خو ما د صبر نه کار واخستلو. لږته: یعنی د مونځ نه چې فارغ شوم نو د هغې په خټ کې مې

خادر واچولو او نبي کریم صلی الله علیه وسلم ته مې په رابنکلو راوستلو.

ارسله: یعنی دا چې په خادر رابنکلی راوستلو دا پرېږده. (المراقات ۴/۷۱۰).

على سبعة احرف: د حدیث دې برخه باندې پوهېدل ډیر گران دي. حتی چې ځینو علماؤ دا په مشابهاتو

کې شمارلی دی. د عام علماؤ دې جملې پوهېدو باندې ۴۰ اقوال دي. (المراقات ۴/۷۱۰).

د ټولو نه آسانه توجیه د حضرت شاه ولي الله رحمه الله ده. هغه وايي چې احرف د حرف جمع ده او د حرف

اطلاق په لغت باندې کېږي. د حديث مطلب دا شو چې قرآن په اووه لغاتو باندې را نازل شوی دی. قرآن نزول د قریش په لغت باندې شوی ؤو. خود قریش نه بغير شپږ مشهور ژبې دي. د ټولو لغات او قبائلو نومونه دا دي: ۱: لغت قریش ۲: لغت بنو طی ۳: لغت بنو تمیم ۴: لغت هوازن ۵: لغت اهل یم ۶: لغت ثقیف ۷: لغت هذیل. دې اووه لغاتو باندې قرآن لوستل جائز گڼلی شوی ؤو. د دې مطلب د ازان دی چې هر لغات کې اووه لغات جاري ؤو. بلکې په ټولو قبائلو کې چې اختلافې لغات ؤو. هغه په مجموعي اعتبار سره تر اووه پورې رسیدلي ؤو. دغه شان داد حلال او حرام اختلاف نه ؤو. د دې حدیه ټول تفصیل په توضیحات جلد اول ۲۴۰ باندې دی هلته یې وگورئ.

﴿۲﴾ وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَبِعَتْ رَجُلًا قَرَأَ وَسَبِعَتْ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې مایو کس نه د قرآن لوستل واوریدل او د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه مې واورید

يَقْرَأُ خِلَافَهَا فَجِئْتُ بِهِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَخْبَرْتُهُ

چې دده قرأت دهغه کس نه مختلف ؤو نو ما هغه کس نبی عَلَيْهِ السَّلَام ته راوستو او نبی عَلَيْهِ السَّلَام ته مې قصه بیا

فَعَرَفْتُ فِي وَجْهِهِ الْكِرَاهِيَةَ

کړه بیا ما محسوسه کړه چې د نبی عَلَيْهِ السَّلَام په مخ مبارک باندې د ناخوښۍ آثار ښکاري بهر حال نبی عَلَيْهِ السَّلَام

فَقَالَ: كَلَّا كَمَا مُحْسِنٌ فَلَا تَخْتَلِفُوا

و فرمایل تا سوداړه یې ښه او صحیح لولی (گوری) خپلو کې اختلاف مه کوی هغه خلک چې ستاسو

فَإِنَّ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ اخْتَلَفُوا فَهَلْ كُنُوا. (۱)

منځ کې تیر شوي دي، خپل مینځ کې د اختلاف په وجه هلاک شول (یعنې هغوی به خپل مینځ کې یو

بل ته د دروغو نسبت کولو).

﴿۳﴾ وَعَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ قَالَ: كُنْتُ فِي الْمَسْجِدِ فَدَخَلَ رَجُلٌ يُصْرِي

ابي ابن کعب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې (یوه ورځ) زه جومات کې ؤم چې یو سړی هلته راغلو او مونځ یې شروع

فَقَرَأَ قِرَاءَةً

کړو هغې په مونځ کې یاد مونځ نه وروسته داسې قرأت ولوستو (یعنې داسې لهجه کې یې قرآن ولوستو

أَنْكَرْتَهَا عَلَيْهِ ثُمَّ دَخَلَ آخَرَ فَقَرَأَ قِرَاءَةً سِوَى قِرَاءَةِ صَاحِبِهِ

چې ماهغه صحیح ونه گڼلو بیا یو بل کس راننو تو او هغه دا ولسې سرې نه په بدله طریقه باندې قرآن ولوستو

فَلَمَّا قَضَيْنَا الصَّلَاةَ دَخَلْنَا جَمِيعًا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

مونږ چې کله دمونځ نه فارغه شونو مونږ حاضر شونې عَلَيْهِ السَّلَامُ ته (جومات کې د نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ دمونځ ځای یا

فَقُلْتُ إِنَّ هَذَا قَرَأَ قِرَاءَةً أَنْكَرْتَهَا عَلَيْهِ:

د نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ په حجره مبارک کې) ما وویل چې حضرت دې سرې داسې قرأت وکړو چې ما صحیح ونه گڼلو

وَدَخَلَ آخَرَ فَقَرَأَ سِوَى قِرَاءَةِ صَاحِبِهِ

د هغې نه وروسته یو بل سرې راغلو. هغې دا ولسې سرې نه خلاف طریقه باندې قرأت وکړو نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ

فَأَمَرَهُمَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَرَأَ

دې اوریدو سره دواړه د خپلې مخې ته د قرآن لوستلو حکم وکړو هغې دواړو ولوستلو. نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ

فَحَسَنَ شَأْنَهُمَا فَسَقَطَ فِي نَفْسِي مِنَ التَّكْذِيبِ

دواړو د قرأت صفت او تائید وکړو دې لیدو سره زما په زړه کې د تکذیب وسوسه پیدا شوه داسې وسوسه

وَلَا إِذْ كُنْتُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَلَمَّا رَأَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا قَدْ عَشَيْتَنِي

او شک چې د جاهلیت په ورځ کې هم نه وه پیدا شوي. کله چې نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ زما دا کیفیت ولیدو چې په

ضَرَبَ فِي صَدْرِي

ما راغلی و نو نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ خپل لاس مبارک زما په سینه باندې ووږلو (چې د هغې په برکت سره هغه

فَفِضْتُ عَرَقًا وَكَانَتْ أُنْظَرُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَرَقًا

وسوسه ختمه شي) نوزه خوله خوله شوم او د ویرې په وجه زما داسې حالت شو چې گویا زه خدای وینم. د

فَقَالَ لِي : يَا أَيُّ

هغې نه وروسته نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ ماته وفرمایل چې ابی! کله چې قرآن نازل شو نو د جبرائیل عَلَيْهِ السَّلَامُ په

أُرْسِلَ إِلَيَّ أَنْ أَقْرَأَ الْقُرْآنَ عَلَى حَرْفٍ

ذریعه ماته دا حکم راو لېږلی شو چې زه په یوه طریقه (یعنې یو قرأت یا په یو لغت باندې) قرآن ولولم.

فَرَدَدْتُ إِلَيْهِ أَنْ هَوِّنْ عَلَيَّ أُمَّتِي

ما الله ته درخواست و کرو چې زما امت باندې آسانی کړي (دي وخت کې په يو قرأت باندې قرآن لوستل

فَرَدَّ إِلَى الثَّالِيَةِ

مشکل دي. ځکه په ډيرو طريقو باندې د قرآن لوستلو اجازت راکړه چې اساني وي) نو په دويم ځل ماته

اَقْرَأَهُ عَلَى حَرْفَيْنِ فَرَدَدْتُ إِلَيْهِ أَنْ هَوِّنْ عَلَيَّ أُمَّتِي

حکم راکړی شو چې زه په قرأتو باندې قرآن ولولم. ما بيا خواست وکړو چې زما امت ته نوره هم اساني

فَرَدَّ إِلَى الثَّالِيَةِ اَقْرَأَهُ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ

کړي. نو په دريم ځل ماته حکم راکړی شو چې زه قرآن په اووه طريقو باندې لولم او دا يې راته وفرمايل

وَ لَكَ بِكُلِّ رَدَّةٍ رَدَدْتُكَهَا مَسْأَلَةً تَسْأَلُهَا

چې څو ځل مونږ تاته حکم کړی دی. هغومره ځل ته زموږ نه دعا و غواړه مونږ به هغه قبوله کړو. نو ما د

فَقُلْتُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِأُمَّتِي اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِأُمَّتِي

الله په در کې دوه ځل دعا وکړه "ای الله! زما د امت کبیره گناه کونکي وبخښي، ای الله! زما امت کې

وَ أَخْرَجْتُ الثَّالِيَةَ لِيُؤْمِرَ بِرُغْبٍ إِلَيَّ الْخَلْقِ

واړه گناه کونکي وبخښي. او دريمه دعا ما ځکه پرېخودله چې په کومه ورځ مخلوق زما نه د سفارش او

كُلُّهُنَّ حَقٌّ إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ. (۱)

شفاعت خواهش کوي تردې حضرت ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَامُ به هم زما نه د شفاعت خواهش کي.

توضیح: فسقط: زما زړه کې د تکذيب داسي وسوسه پيدا شوه چې دور جاهليت کې هم زما زړه کې نه وه پيدا شوي. چې آيا دا دين رښتيا دی يا نه.

قد غشيتني: يعنې کوم حالت چې زما وو.

فضت عرقاً: يعنې زه خوله خوله شوم دا د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د طرف نه د توجه په وجه اثر وو. (المرقات ۴/۷۱۶)

بكل ردة: یعنی خو ځله چې سوال راغلی دی او مونږ جواب درکړی دی. هري مراجعي باندي به يو سوال قبلېږي. نبي کریم ﷺ دوه سوالا خود امت د مغفرت لپاره وغوښتل. او دريم يې د قيامت ورځي لپاره پريخودلو. چرته چې به نبي کریم ﷺ د ټولو انسانانو د حساب او کتاب د شروع کولو شفاعت کوي. چې شفاعت کبری ورته وايي. (المراقات ۴/۷۱۷).

د اوو لغاتو د اجازت تعلق د حلال او حرام سره نه دی

﴿٤﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: أَقْرَأَنِي
ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم ﷺ وفرمايل قران ولوستوما ته جبرائيل عَلَيْهِ السَّلَام په يو
جَبْرِيلُ عَلَى حَرْفٍ فَرَأَجَعْتُهُ فَلَمْ أَزَلْ أَسْتَزِيدُهُ
قرأت باندي بيا ما د خپل امت د اسانۍ لپاره خدای ته رجوع وکړه او اساني مې مسلسل ډيره طلب کوله
وَ يَزِيدَنِي حَتَّى انْتَهَى إِلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ
چې د هغې په تتيجه کې زه ماته ډيره اساني را کړې شوه تردې چې د اوو قراتونو پوري خبره ورسیده او دا
قَالَ ابْنُ شَهَابٍ :
آخري فيصله را کړې شوه چې قرآن په اوو لغاتو کې لوستل کیدی شي ابن شهاب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ (تابعي) وايي
بَلَّغَنِي أَنَّ تِلْكَ السَّبْعَةَ الْأَحْرَفَ إِنَّمَا هِيَ فِي الْأَمْرِ
چې ماته دا خبره د تحقيق په توگه رارسیدلې چې د قرات دا اوو طريقي ديني احکامو او امورو کې متفق او
تَكُونُ وَاحِدًا لَا تَخْتَلِفُ فِي حَلَالٍ وَلَا حَرَامٍ. ^(۱)
متحد دي. حلال او حرام کې د هيڅ يو اختلاف واقع نه دی.

الفصل الثاني

﴿٥﴾ عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَقِيَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَبْرِيلَ
ابي ابن كعب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم ﷺ جبرائيل عَلَيْهِ السَّلَام سره ملاقات وکړه او هغه ته يې

فَقَالَ: "يَا جَبْرِيلُ إِنِّي بُعِثْتُ إِلَى أُمَّةٍ أُمِّيَّةٍ مِنْهُمْ الْعَجُوزُ وَالشَّيْخُ الْكَبِيرُ وَالغُلَامُ وَالْجَارِيَةُ

وويل چې یوناخوانده قوم ته لیرل شوی یم زما قوم کې بوډې ښځې او بوډاگان سړي دي، هلکان او جینکۍ

وَ الرَّجُلُ الَّذِي لَمْ يَقْرَأْ كِتَابًا قَطُّ قَالَ :

دي اوډې قوم کې داسې کس هم شته چې هغې هېڅ يو کتاب نه دی لوستلی جبرائیل عَلَيْهِ السَّلَام ورته وويل

يَا مُحَمَّدُ إِنَّ الْقُرْآنَ أَنْزَلَ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ .

چې ای محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ! قرآن کریم په اووه طریقو را نازل شوی دی لهذا چاته چې کومه طریقه آسانه وي

وَ فِي رِوَايَةٍ لِأَحْمَدَ وَ أَبِي دَاوُدَ :

د هغې مطابق دې قرآن ولولي. اود احمد او ابو داؤد په روایت کې دې چې "جبرائیل عَلَيْهِ السَّلَام (د) لفظ

قَالَ : لَيْسَ مِنْهَا إِلَّا شَافٍ

احرف په آخر کې) دا هم وويل چې "دي اوؤ (۷) کې هره يو قرأت شافي دی. (يعني د کفر و شرک او د

کاف.

ظلم او جهل اثر به ختم کړي) او کافي ده (يعني د نبي صداقت، د دين اسلام حفاظت او د منکرين دين د

وَ فِي رِوَايَةٍ لِلنَّسَائِيِّ قَالَ : " إِنَّ جَبْرِيلَ وَ مِيكَائِيلَ

ردلپاره کافي دی) دنسائي روایت کې دې چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام وفرمايل چې جبرائیل عَلَيْهِ السَّلَام او میکائیل

أَكْبَانِي فَقَعَدَ جَبْرِيلُ عَنْ يَمِينِي وَ مِيكَائِيلُ عَنْ يَسَارِي

عَلَيْهِ السَّلَام زما خوا ته راغلل جبرائیل عَلَيْهِ السَّلَام زما ښي طرف ته او میکائیل عَلَيْهِ السَّلَام زما چپ طرف ته کينا ستل.

فَقَالَ جَبْرِيلُ : اقْرَأِ الْقُرْآنَ عَلَى حَرْفٍ قَالَ مِيكَائِيلُ :

ددې نه وروسته جبرائیل عَلَيْهِ السَّلَام وويل چې ديو قرأت مطابق قرآن ولوله دې اوریدوسره وويل میکائیل

اسْتَزِدُّهُ

عَلَيْهِ السَّلَام ماته چې ديو قرأت نه يې ډيرو غواړه (يعني الله ته خواست وکړه چې دنورو قرأتونو مطابق هم د

قرآن لوستلو حکم وکړي يا جبرائیل عَلَيْهِ السَّلَام ته ووايه چې ددې باره کې الله ته عرض وکړي او آساني

حَقِّي بَلِّغْ سَبْعَةَ أَحْرَفٍ

راولي. نو ما ډيره وله او د ډيرو قرأتونو اجازت راکړی شو) تردې چې اووه قرأتونو ته خبره ورسيدله.

فَكُنْ حَزْبٍ شَافٍ كَافٍ" (۱).

لهذا دې هريو قرأت شافي او کافي دی.

قرآن عظیم د خیرات غوښتلو ذریعه مه جوړوی

﴿۶﴾ وَ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ مَرَّ عَلَى قَاصٍ

د عمران بن حصین رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بارة کې روایت شوی دی چې هغه یو ځلي د قصه ویونکي په خواتیر شو

يَقْرَأُ ثُمَّ يَسْأَلُ .

چې قرآن یې لوستو او دخلکو نه یې خیر غوښتلو. عمران رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دې اوریدو سره ډیر په تکلیف باندې

فَاسْتَرْجَعَ ثُمَّ قَالَ : سَمِعْتُ

وویل انا لله وانا اليه راجعون (ځکه دا بدعت او د قیامت د علاماتو نه دی) او بیایې وویل چې ما اوریدلي

رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فَلْيَسْأَلِ اللَّهَ بِهِ

د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چې څوک قرآن ولولي نو هغه ته په کارده چې دهغه په ذریعه د الله نه وغواړي

فَأَنَّهُ سَيَجِيءُ أَقْوَامٌ يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ يَسْأَلُونَ بِهِ النَّاسَ. (۲)

او هغه وخت راتلونکي دی چې خلک به قرآن لولي او دهغه په ذریعه به د نورو نه سوال کوي.

توضیح: فليستل الله: یعنی قرآن عظیم د الله عظیم الشان کتاب دی. د دې لوستلو او د برکتونو حاصلولو نه وروسته د دې د عظمت تقاضا داده چې د الله نه وغوښتلی شي ځکه د تلاوت نه وروسته سوال قبلېږي. (المراقات ۴/۷۲۱).

يسألون به الناس: یعنی دومره لوي کتاب او دومره عظیم کلام د سپکي او ذليلي دنيا د حصول ذریعه مه جوړوی. که دنيا غواړی هم نو د الله نه وغواړی. دا خپل د انساني عظمت او د شرافت خلاف ده چې یو انسان د خپل ځان په شان محتاج انسان مخي ته سوال وکړي. هغه خپله محتاجه دی نو تاته به څه درکړي. (المراقات ۴/۷۲۱).

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۱/۱۶۰، رقم الحديث: ۱۱۷۷، والترمذي في السنن ۵/۱۷۸ رقم الحديث: ۲۹۴۴، والنسائي ۲/۱۵۴ رقم الحديث: ۹۴۱.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۵/۱۶۴ رقم الحديث: ۲۹۱۷.

د تلاوت په وخت کې د الله نه د غوښتلو بهترینه طریقه داده چې کله سړی د رحمت آیت ته راوړسېږي نو د حنت سوال دې وکړي او کله چې د عذاب آیت ته راوړسېږي نو د دوزخ نه د بچ کیدو سوال دې وکړي.

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

﴿۷﴾ عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ

بریده رضي الله عنه راوي دی چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم فرمایيل چې کوم کس چې قرآن ددې لپاره لولي چې

يَتَأْكُلُ بِهِ النَّاسَ جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

د هغې په ذریعې یې د خلکو نه وگټي (یعنې قرآن کریم د دنیوي فایده لپاره وسیله کړي) نو هغه به د

و وَجْهَهُ عَظْمٌ لَيْسَ عَلَيْهِ لَحْمٌ. (۱)

قیامت په ورځ داسې حال کې راپاسېږي چې په مخ به یې صرف هډوکي وي او غوښه به پرې نه وي.

بِسْمِ اللَّهِ د قرآن یو آیت دی چې د فصل لپاره راغلی دی

﴿۸﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَعْرِفُ فَضْلَ السُّورَةِ حَتَّىٰ

ابن عباس رضي الله عنه وایي چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم به د یو سورت نه بل سورت کې فرق نه شوکولې تر دې

يُنزَلُ عَلَيْهِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. (۲)

چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم باندې بسم الله الرحمن الرحيم رانازل شو.

د قرآن تکذیب شرابي خلک کوي

﴿۹﴾ وَ عَنْ عَلْقَمَةَ قَالَ: كُنَّا بِحِمصَ فَقَرَأَ ابْنُ مَسْعُودٍ

علقمه رضي الله عنه وایي چې مونږ حمص کې (چې د یو ښار نوم دی) مقيم و هلته یو ځل قرأت وکړو ابن مسعود

سُورَةَ يُوسُفَ فَقَالَ رَجُلٌ: مَا هَكَذَا أُنزِلَتْ.

رضي الله عنه د سورت یوسف، نو یو کس دده قرأت په اوریدو سره وویل چې داسورت داسې نه دی نازل شوی

(۱) أخرجه البيهقي في شعب الایمان ۵۲۲/۲ رقم الحديث: ۲۶۲۵.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۴۹۹/۱، رقم الحديث: ۷۸۸.

فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: وَاللَّهِ لَقَرَأْتُهَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وويل چې په الله قسم! دا سورت ما همدغه شان د نبي عَلَيْهِ السَّلَام په زمانه کې ويلي دي

فَقَالَ: أَحْسَنْتَ فَبَيْنَا هُوَ يُكَلِّمُهُ

نبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل چې تا ډير بڼه ولوستلو. هغه کس چې د ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سره خبري کولي نو

إِذْ وَجَدَ مِنْهُ رِيحَ الْخَمْرِ فَقَالَ:

ناخپه ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د هغې خلي نه د شرابو بوې محسوس کړو. ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ورته وويل

أَتَشْرَبُ الْخَمْرَ وَ تَكْذِبُ بِالْكِتَابِ ؟ فَضْرَبَهُ الْحَدُّ. ^(۱)

آيا ته شراب څکي؟ او دغه شان ته د قرآن تکذيب هم کوي. بيا ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ پرې حد جاري کړو

(يعني د شراب څکلو د سزا په طوريې هغه په کوره ووهلو).

توضیح: سوال: د حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قرأت به د دوه حالتونو نه وي خالي. يابه دا قرأت مشهور وي نو دې باندي دا اعتراض دی چې کله هغه کس د قرآن په مشهور قرأت باندي اعتراض وکړو نو هغې سره هغه کافر شو هغه واجب القتل وو. ځکه د ارتداد سزا قتل ده او که د ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قرأت شاذه وو. نو دې انکار باندي د هغه کس طرف ته د کتاب الله د تکذيب نسبت کول په کار نه دی. حال دا چې د هغه طرف ته همدغه نسبت شوی دی؟ (المرقات ۴/۷۲۳، الکاشف ۴/۳۵۷).

جواب: ددې سوال جواب دا دی چې هغه سړي د قرأت مشهوره انکار نه وکړي بلکې حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ کيدلی شي چې د يو شاذ قرأت تلاوت يې کړي و د هغه په لهجه او د کلماتو ادا کولو باندي دغه کس اعتراض کړي و. حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ تغليظاً او تشديداً د هغوي نسبت تکذيب د کتاب الله ته وکړو. همدغه جواب علامه طيبي رَحِمَهُ اللَّهُ کړی دی او همدغه ډير راجح ده. که دا وويلی شي چې هغه کس اگر که قرأت مشهوره باندي اعتراض کړي و و خود خپل جهالت او اعلمی په وجه يې کړي و يا يې د څه اشتباه په بنياد باندي کړي و چې د هغې په وجه د تعزير په توگه يعنې باندي د دري و هلو سزه مقرره شوه او د ارتداد سزا ور نه کړي شوه. دا جواب د ظاهري حديث سره ډير موافق دی اگر که هيڅ يوه شرح کې نه دی کتلی. بهر حال دې حديث سره د نن سبا د منافق حکمرانانو نقشه مخي ته راځی چې شراب و څکي او د اسلام په حکم باندي اعتراض کوي. (المرقات ۴/۷۲۲، الکاشف ۴/۳۵۷).

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۴۷/۹، رقم الحديث: ۵۰۰۱، ومسلم في صحيحه ۵۱/۱ رقم الحديث: ۲۴۹-۸۰۱.

خدا کو کیا منہ دکھاؤ گے ظالم * شرم تم کو مگر آتی نہیں

دې حدیث نه دا خبره هم معلومه شوه چې د خلي نه د شرابو بدبوي د حد خمر سبب دی. د علماؤ یوه ډله دې طرف ته تلي ده. ائمه احنافو او د شوافعو په نزد فقط د خلي د بوي ثبوت لپاره کافي نه دی. ځکه ځینې شيان داسي هم دي چې شراب نه دي خو د هغې خوړولو نه وروسته د خلي نه د شرابو بدبوي راځي لکه کیلا او داسي نور شيان. د دې حدیث جواب د دې حضراتو د طرف نه دا کیدی شي چې امکان لري چې هغه کس د جرم اعتراف کړې وي. دا هم امکان لري چې د خلي د بوي نه بغير نور علامات هم موجود وو. چې موجب حد خمر وو. (المقات ۴/۷۲۴).

د قرآن د جمعه کولو ابتداء څنگه وشوه

﴿۱۰﴾ وَعَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ قَالَ: أُرْسِلَ إِلَيَّ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَقْتَلِ أَهْلِ الْيَمَامَةِ.

زيد بن حارث رضي الله عنه وايي راولير لوماسې يو کس ابو بکر صدیق رضي الله عنه د قتل يمامه په ورځو کې چې

فَإِذَا عَمْرُ بْنُ الْخَطَّابِ عِنْدَهُ .

زه هغې ته حاضر شوم هلته رسيد و سره څه وينم چې دا ابو بکر صدیق رضي الله عنه سره عمر فاروق رضي الله عنه ناست

قَالَ أَبُو بَكْرٍ إِنَّ عَمْرَ بْنَ أَتَانِي فَقَالَ إِنَّ الْقَتْلَ

دی. ابو بکر صدیق رضي الله عنه ماته وويل چې عمر رضي الله عنه ماته راغلی او وايي چې د قرآن د قاريانو د شهادت

قَدْ اسْتَحَرَّ يَوْمَ الْيَمَامَةِ بِقُرْآنٍ وَ إِنِّي أَخْشَى

حادثه د يمامې په ورځ توده شوه (يعني د يمامې په جنگ کې د قاريانو شهيدان شوي) ماسره ويره ده

أَنْ اسْتَحَرَّ الْقَتْلُ بِالْقُرْآنِ بِالْمَوَاطِنِ فَيَذْهَبُ كَثِيرٌ مِنَ الْقُرْآنِ

چې که په دغه کثرت سره په مختلفو جنگونو کې قاريانو شهيدان کېږي. نو د قرآن لويه برخه روانه وي.

وَ إِنِّي أَرَى أَنْ تَأْمُرَ بِجَمْعِ الْقُرْآنِ

لهذا ماته بهتره او مصلحت ښکاري چې ته د قرآن د را جمعه کولو حکم وکړي (ابو بکر صدیق رضي الله عنه)

قُلْتُ لِعَمْرٍ كَيْفَ تَفْعَلُ شَيْئًا لَمْ يَفْعَلْهُ

وويل چې) مادي اوريد و سره وويل عمر رضي الله عنه ته وويل چې ته به هغه کار څنگه کوي چې کوم نه دي کړي

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ؟ فَقَالَ عَمْرُ هَذَا وَاللَّهِ خَيْرٌ

رسول الله صلى الله عليه وسلم. عمر رضي الله عنه وويل چې په خداي قسم! دې کار کې خیر او بهتري ده. عمر رضي الله عنه

فَلَمْ	يَزَلْ	عَمْرُ	يُرَاجِعْنِي	فِيهِ	حَتَّى	شَرَحَ	اللَّهُ
دې مسئله کې مسلسل ماسره خبرې وکړې تردې چې هغه دې کار (قرآن راجمع کولو) لپاره پرانيسته الله							
صَدْرِي	لِذَلِكَ	وَ	رَأَيْتَ	الَّذِي	رَأَى	عَمْرُ	قَالَ
زيد راجع الله عنه وایي چې ددې زما سينه او ماته هم هغه مصلحت بنکار شو کوم چې عمر راجع الله عنه ليدلی دی. زيد راجع الله عنه وایي چې ددې							
قَالَ	أَبُو	بَكْرٍ	إِنَّكَ	رَجُلٌ	شَابٌّ	عَاقِلٌ	
ددې نه وروسته ابو بکر صدیق راجع الله عنه ماته وويل چې ته يو پوهه ځوان يې (يعني ستا دنيک بختی په							
لَا نَتَّهِمُكَ							
وجه د قرآن دراجمع کولو او د نقل کولو په سلسله کې دروغ يابل څه) تاباندي هيڅ تهمت نه شي لگولی							
وَ	قَدْ	كُنْتَ	تَكْتُبُ	الْوَحْيَ	لِرَسُولِ	اللَّهِ	صَلَّى
الله عليه وسلم وحي ليكله. لهداته قرآن وگوره او دا په (مصحف) کې راجمه كړه							
				فَاجْمَعُهُ	فَوَاللَّهِ	لَوْ	كَلَّفُونِي
نَقَلَ							
جَبَلٍ							
(د زيد راجع الله عنه بيان دی چې) په الله قسم! که چيرته ماته راسپارل شوې وي په غرونو کې ديوغراوچتول							
مِنْ	الْجِبَالِ	مَا	كَانَ	أَثْقَلَ	عَلَيَّ	مِمَّا	
اوبل ځای ته انتقالول نو دا خدمت به ماته ددې خدمت نه سخت او دروند نه وی کوم چې ابو بکر راجع الله عنه							
أَمَرَنِي بِهِ مِنْ جَمْعِ الْقُرْآنِ قَالَ :							
ماته د قرآن دراجمع کولو سپارلی و زيد راجع الله عنه وایي چې بهر حال دې حکم اوریدوسره ما ابو بکر راجع الله عنه							
قُلْتُ	كَيْفَ	تَفْعَلُونَ	شَيْئًا	لَمْ	يَفْعَلْهُ	رَسُولُ	اللَّهِ
صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ سَلَّمَ . قَالَ هُوَ							
ته وويل چې ته به دا کار څنگه کوي کوم چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم نه دی کړی؟ ابو بکر راجع الله عنه وويل							
				وَاللَّهِ	خَيْرٌ	فَلَمْ	أَزَلْ
يُرَاجِعْنِي							
په خدای قسم! دې کار کې خیر او بهتری ده؟ حضرت ابو بکر راجع الله عنه دي مسئله باره کې خبرې کولې							
حَتَّى	شَرَحَ	اللَّهُ	صَدْرِي	لِلَّذِي	شَرَحَ	لَهُ	صَدْرَ
أَبِي بَكْرٍ							
تردې چې الله زما سينه هم ددې لپاره پرانيستله. لکه څنگه يې چې پرانيستي وه سينه د ابو بکر راجع الله عنه							

وَعَمْرُ . فَكُنْتُ فَتَتَّبَعْتُ الْقُرْآنَ أَجْمَعَهُ
اود عمر <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> بس ما د قرآن تلاش شروع کړو. داسي چې ما به راجمه کولو. کهجوري د ښاښونو نه
مِنَ الْعُسْبِ وَاللِّخَافِ وَ صُدُورِ الرِّجَالِ حَتَّى وَجَدْتُ آخِرَ سُورَةِ التَّوْبَةِ
اود سپينو کابو نه اود خلکو نه (يعني د حافظانو د سينو نه) تر دې چې ما د سورت توبي آخري برخه
مَعَ أَبِي خُزَيْمَةَ الْأَنْصَارِيِّ لَمْ أَجِدْهَا مَعَ أَحَدٍ غَيْرِهِ
د ابو خزيمه انصاري <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> سره ومونده اود ابرخه ما د هغه نه بغير بل هيچا سره ونه موندله او هغه برخه
﴿ لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ ﴾ حَتَّى خَاتِمَةَ بَرَاءَةَ.
داده لقد جاءكم رسول من انفسكم آخر تر سورة برأت پورې (هغه صحيفي چې ما راجم او نقل کړي)
فَكَانَتْ الصُّحُفُ عِنْدَ أَبِي بَكْرٍ حَتَّى تَوَفَّاهُ اللَّهُ ثُمَّ عِنْدَ عَمْرٍ
ابو بکر <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> د هغې تر مرگ پورې ورسره وي. بيا د هغې نه وروسته د عمر <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> دده د ژوند پورې وي
حَيَاتِهِ ثُمَّ عِنْدَ حَفْصَةَ بِنْتِ عَمْرٍ. (۱)
او بيا د هغې نه وروسته د حضرت عمر <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> د لور حضرت حفصه <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهَا</small> سره وي.

توضیح: مقتل اهل اليمامة: د حجاز په ښار د يو ځای نوم يمامه دی. دلته مسليمه کذاب د دروغو د نبوت دعوی کړي وه او څلويښت زره (۴۰۰۰۰) جنگيالي يې راغونډ کړل چې د هغې تعلق د بنو حنيفه سره وو. د حضرت ابو بکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ زمانه کې دې فتنې خطرناک صورت اختيار کړو. نو ځکه حضرت ابو بکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د حضرت خالد بن وليد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په قومندانۍ کې يو لښکر د يمامه اړخ ته ولېږلو. يمامه کې د حق او د باطل په مينځ کې سخت جنگونه وشول، خصوصاً د حديقه الموت جنگ يو تباه کونکی جنگ وو. د مضبوطي کلا دننه د مسليمه او د هغې عسکر پټ شوي وو او په مسلمانانو باندې يې حملي کولې. آخر دا چې مسلمانان دې کلا ته دننه شول او دننه جنگ شروع شو. شل زره (۲۰۰۰۰) انسانان دې کلا کې مړه شول. چې نوم يې حديقه الموت مشهور شو. د يمامه په دې معرکه کې د صحابه کرام رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ خاص خاص اووه سوه (۷۰۰) يادولس سوه (۱۲۰۰) قاريان شهيدان شول. حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته په دې وجه ويره پيدا شوه که د اسلام په مختلف دغه شان جنگونو کې

حافظان شهيدان شول نو د هغې په تلو سره د هغوی په سینو کې قرآن لار نه شي او قرآن نه ته نقصان ونه رسېږي. د دې خطر له نظره حضرت عمر رضي الله عنه حضرت ابوبکر رضي الله عنه ته دا خبره وپراندي کړه چې اوس دا قرآن عظیم را جمع کول غواړي. حضرت ابوبکر رضي الله عنه او حضرت عمر رضي الله عنه په دې باندې ډیر بحث وکړو. چې د ذکر د بحث لاندې حدیث کې دی. کله چې د حضرت ابوبکر رضي الله عنه سینه الله دې ته خلاصه کړه نو حضرت ابوبکر رضي الله عنه د قابل اعتماد او قابل استعداد صحابي حضرت زید بن ثابت رضي الله عنه راوغوښتلو او د حضرت عمر رضي الله عنه او د خپله مکالمه یې هغې ته وپراندي کړه. هغې هم ډیره زیاته مکالمه وکړه. خو الله د هغې سینه هم د دې لپاره خلاصه کړه. دغه شان هغې د مختلف ځایونو نه لیکلی شوی قرآن راغونډ کړو چې په کابو، لږو او د کهجورو په پوستکو او هډوکو باندې د نبی کریم صلى الله عليه وسلم په زمانه کې لیکلی شوی ؤو او د حافظانو په سینه کې محفوظ ؤو. حضرت زید رضي الله عنه فقط داسي ونه کړل چې چا وویل چې دا قرآن دی هغه یې را جمع کړو بلکې هغه پوره تحقیق وکړو. ټولو صحابو رضي الله عنهم هم پري تحقیق وکړو. بیا یې هم هر آیت باندې د گواه وپراندي کولو نه وروسته قبول کړو. ۲۳ کالو پورې صحابو رضي الله عنهم ته د قرآن او غیر قرآن پوره تجربه شوي وه. او د حافظانو په سینو کې چې کوم قرآن محفوظ ؤو. د هغې سره موازنه کړو نو هله یې ولیکلو. چې بیا پري د صحابو اجماع قائمه شوه. چې د قطعیت اعلی مقام ورته حاصل شو. دلته د قرآن باره کې هیڅ شک ځکه نه شي کیدی چې الله دې کتاب د حفاظت ذمه واري خپله اخستي ده. انسانانو خو ترد انساني حد پوري کوشش کړی دی. د حفاظت اصل اعلان خود الله د طرف نه مخکې شوی دی. د نبی کریم صلى الله عليه وسلم په دور مبارک کې څلورو صحابو رضي الله عنهم پوره قرآن یاد کړی ؤو. ۱۰: زید بن ثابت انصاري رضي الله عنه ۲: ابي بن کعب رضي الله عنه ۳: معاذ بن جبل رضي الله عنه ۴: ابو درداء رضي الله عنه. (المقات ۴/۷۲۶).

زیر بحث حدیث کې دې چې د حضرت خزیمه رضي الله عنه سره د سورت توبه آخر برخه وموندلی شوه. دې باندې دا اعتراض کیدلی شي چې دلته خود یو سړي په گواهی سره آیت قبول شو. د دې جواب دادی چې د حضرت خزیمه رضي الله عنه ځان له گواهی نبی کریم صلى الله عليه وسلم دوه کسانو برابره کړي وه. ملا علی قاري رحمه الله لیکلي دي چې حضرت عمر رضي الله عنه کله د رجم آیت را ورو چې دا اولیکلی شي نو حضرت زید رضي الله عنه د بل گواه نه موندلو په وجه د دې د انکار نه انکار وکړو. دغه شان د قرآن عظیم یو څو تفرقه نسخي تیاري شوي. د حضرت ابوبکر رضي الله عنه نه وروسته د حضرت عمر رضي الله عنه سره وي. بیا حضرت عثمان رضي الله عنه دا راوغوښتلې او په یو لغت کې یې ولیکلي او یو څو نسخي یې تیاري کړي او یلا یلو هیوادونو ته یې ولېږلي لکه مخکې حدیث کې راوران دي. (المقات ۴/۷۲۷).

لُعُوب: داد عسیب جمعه ده د کهجورو ځایونو ته وایي. (المقات ۴/۷۲۷).

روایتونو کي در قاع جمع رقعة هم راغلي ده چي برخو په معنی کي دي. دا چي په هغه زمانه کي کاغذ نه وونو حکه په دې شيانو باندې قرآن ليکل شوی و. (المركات ۴/۷۲۷).

د حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په زمانه کي قرآن څنگه جمعه شو؟

﴿١١﴾ وَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ : أَنَّ حُذَيْفَةَ بْنَ الْيَمَانِ قَدِمَ عَلَى عُثْمَانَ

انس بن مالک رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چي حذيفه بن يمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په خدمت کي حاضر شو

وَ كَانَ يُغَازِي أَهْلَ الشَّامِ فِي فَتْحِ أَرْمِينِيَّةَ وَ أَذْرَبِيْجَانَ مَعَ أَهْلِ الْعِرَاقِ

هغه وخت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د شام او عراق ارمينيه او د اذربايجان د جنگونو لپاره د جهاد سامان تيارولو

فَأَفْرَعَ حُذَيْفَةَ اخْتِلَافَهُمْ فِي الْقِرَاءَةِ

حذيفه بن يمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د قرأت باره کي د خلکو اختلاف په اضطراب کي اخته کړو (ځکه هغه ليدل چي

فَقَالَ حُذَيْفَةُ لِعُثْمَانَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ

خلک بي ځايه خپلو کي د يو بل د قرأت نه انکار کوي) نو ده عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته وويل چي امير المؤمنين

أَذْرِكْ هَذِهِ الْأُمَّةَ قَبْلَ أَنْ يَخْتَلِفُوا فِي الْكِتَابِ

ددې امت د تدارک باره کي څه حل راوباسه مخکي ددې نه چي دوي اختلاف شروع کړي په کلام الله کي

اخْتِلَافَ الْيَهُودِ وَ النَّصَارَى فَأَرْسَلَ عُثْمَانُ إِلَى حَفْصَةَ

د يهود او د نصاراؤ په شان عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دې خبري اوريدو سره حفصه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ته پيغام واستولو چي

أَنْ أُرْسِلَ إِلَيْنَا بِالصُّحُفِ نَنْسُخَهَا فِي الْمَصَاحِفِ ثُمَّ

ته هغه صحيفي (چي ابو بکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ جمع کړي وي) مونږ ته راو لېږه. مونږ به ددې نه نقل واخلو او دا

نَرُدُّهَا إِلَيْكَ فَأَرْسَلَتْ بِهَا حَفْصَةُ إِلَى عُثْمَانَ

مصاحف به تاته درو لېږو. حفصه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا هغه ټولي صحيفي عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته راو لېږلي. عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ

فَأَمَرَ زَيْدَ بْنَ ثَابِتٍ وَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ الزُّبَيْرِ وَ سَعِيدَ بْنَ الْعَاصِ

په انصارو کي حکم وکړو زيد بن ثابت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او د قريشو نه عبد الله ابن زبير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سعيد بن العاص

وَ عَبْدَ اللَّهِ بْنِ حَارِثِ بْنِ هِشَامٍ فَسَخَّوْهَا

رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او عبد الله بن حارث بن هشام رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته ددې صحيفو په نقل کولو باندې. نو دوي نقل کړي دا

فِي الْمَصَاحِفِ وَ قَالَ عُمَانُ لِلرَّفِطِ الْقُرَشِيِّينَ الثَّلَاثِ إِذَا اخْتَلَفْتُمْ

صحيفي په مصاحفو کې. عثمان رضي الله عنه د قریش درې واړو کسانو ته وویل که چیرته اختلاف واقع شود

فِي شَيْءٍ مِّنَ الْقُرْآنِ فَأَكْتُبُوهُ بِلسَانِ قُرَيْشٍ

قرآن په لغاتو کې یوځای ستاسو او د زید بن ثابت رضي الله عنه په مینځ کې نو هلته د قریشو د لغت مطابق ولیکی.

فَاتِنَا نَزَلَ بِلسَانِهِمْ فَفَعَلُوا حَقَّ إِذَا نَسَخُوا

ځکه کلام الله د قریشو په لغت کې رانازل شوی. نو هغوی په دې باندې عمل وکړو. او کله چې نقل شوي

الصُّحُفَ فِي الْمَصَاحِفِ رَدَّ عُمَانُ الصُّحُفَ إِلَى حَفْصَةَ

دا صحيفي په مصاحفو کې نو عثمان رضي الله عنه هغه صحيفي حفصې رضي الله عنها ته ولېږلي. د هغې سره یې

وَأَرْسَلَ إِلَى كُلِّ أَقْصِيٍّ بِصُحُفٍ مِّمَّا نَسَخُوا وَأَمَرَ بِمَا سِوَاهُ مِنَ الْقُرْآنِ فِي كُلِّ صَحِيفَةٍ أَوْ مُصْحَفٍ أَنْ يُحْرَقَ

دا حکم وکړو چې د دې مصاحفونه غیر نورې صحيفي یا مصحف و سوځوه چې کوم کې قرآن لیکل شوی

قَالَ ابْنُ شَهَابٍ وَ أَخْبَرَنِي خَارِجَةُ بِنُ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ

(د حدیث یو راوي) ابن شهاب رحمه الله وایي چې د زید بن ثابت رضي الله عنه ځوي خارجه رحمه الله ماته وویل

سَمِعَ زَيْدَ بْنَ ثَابِتٍ قَالَ

چې ما د خپل پلار نه دا اوریدلي چې کوم وخت مونږ (یعنې زه او دواړه قریش صحابه سعید بن العاص

فَقَدْتُ مِنْ آيَةٍ

او عبد الله بن حارث رضي الله عنه) قرآن کریم (مصحف عثمانی کې) نقل کولو نونه ملاویدو ماته یو آیت د

الْأَحْزَابِ حِينَ نَسَخْنَا الْمَصْحَفَ قَدْ كُنْتُ أَسْمَعُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ بِهَا فَالْتَمَسْنَاهَا

سورة احزاب حال دا چې ما به دا آیت د نبی عليه الصلاة والسلام نه اوریدو. نو د تلاش نه وروسته دا آیت د

فَوَجَدْنَاهَا مَعَ خُزَيْمَةَ بْنِ ثَابِتِ الْأَنْصَارِيِّ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا

خزیمه انصاري رضي الله عنه سره لیکلی شوی ملاو شو. او هغه آیت دا دی مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا

مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ ﴿ فَالْحَقْنَاهَا فِي سُورَتِهَا فِي الْبُصْحَفِ. ^(۱)

مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ ﴿ بیا ما دا آیت مصحف کې دې سورت (یعنې سورة احزاب) سره ملا وکړو.

توضیح: ان حذیفه: حضرت حذیفه بن الیمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د عراق گورنر و او د حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د دور خلافت زمانه وه. اکثر فارس خود حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په زمانه کې فتح شوی و. خو شه برخي د آرمينه او آذربايجان او داسي نور هیوادونه لاتراوسه پاتې و. همدغي باندې د کاروائی لپاره حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ حضرت حذیفه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مامور کړی و. (المراقات ۴/۷۳۰).

وكان يغازي: دې جملې باندې پوهیدل ډیر گران دي. ځکه د "کان" او "یغازي" ضمیر فاعل کې دا احتمال هم دی چې د حضرت حذیفه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ طرف ته راجع وي او دا احتمال هم دی چې د حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ طرف ته راجع وي. د بخاري شارح او علامه کرمانی رَحِمَهُ اللهُ دواړو ځایونو کې ضمیر فاعل د حضرت عثمان بن عفان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ طرف ته گرځولی دی. وایي: "وكان عثمان يجهز اهل الشام واهل

العراق لغزوة هاتين الناحيتين وفتحهما" یعنی هغه وخت حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د شامي او عراقي لښکري د آرمينيه او د آذربايجان د فتح کولو لپاره تيارول. مظاهر حق کې هم د دې عبارت په رڼا کې د حديث ترجمه کړي ده. اگر که د عبارت يې پوره ترجمه اونکړې شوه. د حديث دې تشریح او توضیح باندې هيڅ اشکال نه راځي او واقعاً هم داسي ده ځکه د آرمينيه او د آذربايجان د جهاد لپاره د شام او د عراق لپاره لښکر لېږل باندې خو پوهه راځي. ځکه چې هغه وخت شام او عراق فتح شوي و و فقط دومره کول غواړي چې يغازي بمعني به د يُغَزِي اخستل کېږي یعنی حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ لښکري جنگولي.

شيخ عبد الحق رَحِمَهُ اللهُ او ملا علی قاري رَحِمَهُ اللهُ د کان او يغازي دواړو ضمير حضرت حذيفه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته گرځولی دی. شيخ عبد الحق رَحِمَهُ اللهُ اشعة اللمعات کې ليکلي دي: "روایت است از انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ که حذيفه قدوم آور دبر عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ و بود حذيفه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ که غزاهم کرد اهل شام را در فتح ارمينيه و غزاهم کر آزر بايجان را باهل عراق" اه.

کیدي شي چې شيخ عبد الحق رَحِمَهُ اللهُ د ملا علی قاري رَحِمَهُ اللهُ تشریح لیدلي وي او دا تشریح يې کړي وي. خودې کې مشکل دا دی چې د ظاهري عبارت نه داسې محسوسېږي چې د حضرت حذیفه

رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د شام والو خلاف جهاد وکړو. اگر که د مونږ یغازی د جنگولو په معنی کې واخلو. بیا به هم عبارت صحیح نه وي ځکه دې حضراتو چې کومه ترجمه کړي ده دې کې انتشار ضماثر هم دی او انتشار معنی هم دی. ملا علی قاري رَحِمَهُ اللهُ "کان" کې ضمیر شان هم تسلیم کړی دی او د یغازی فاعل یې اهل الشام گرځولی دی. او ویلی یې دې چې همدغه صحیح ده. د دې مطلب به دا شي چې حذیفه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته راغلو او شان دا وو چې د شام والاد عراق والو سره یو ځای شي او د آرمینیه او د آذربایجان خلاف جهاد وکړي. دغه شان په اوږد سفر سره به د عبارت مفهوم صحیح شي. خو بهتره هم هغه ده چې علامه کرمانی رَحِمَهُ اللهُ مختصره اختیار کړي ده. زما هم همیشه په دې عبارت کې شک وي.

نن الحمد لله د دې سطور لیکلو وخت کې په پوره حقیقت باندې پوهه شوم او د لوستونکو مخي ته مې وړاندې کړو. مولائی کریم دې زما قلم د قصداً او غیر قصداً غلطیانو نه وساتي.

آرمینیه: د یوې خاصې علاقې نوم دی. ازر بایجان عام دی. نو بیا د آزر بایجان ذکر تعمیم بعد تخصیص دی. بهر حال د پاس عبارت نه مقصود دا بیانول دې چې فتح آرمینیه کې شامي او عراقي اسلامي لښکري یو ځای شوي. نو قرآن په قرأتونو کې اختلاف پیدا شو. (المراقات ۴/۷۳۰).

فانزع حذيفة: دې عبارت کې د حذیفه لفظ مفعول به واقع دی. او د اختلاف فهم افزع فاعل دی. یعنی کله چې حذیفه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د خلکو د قرآن په قرأت کې اختلاف ولیدلو نو هغه ډیر ویریدلو چرته دا اختلاف حقیقي او معنوي اختلاف باندې منتج نه شي. (المراقات ۴/۷۳۰).

ادرك هذا الامة: یعنی دا امت د دینه مخکې بچ کړه. چرته قرآن کریم د یهودو او د نصاراؤ د کتابونو تورات او انجیل پشان بدلون په کې رانه شي. ځکه حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د حضرت حفصه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا نه د مصحف صحيفي راوغوښتلي او څلور صحابه کرام رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ یې هغې باندې مامورین کړل چې هغوی قرآن د قریشو په لغت کې ولیکي. د دې څلور صحابؤ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ نومونه دا دي. (المراقات ۴/۷۳۰).

۱: حضرت زید بن ثابت انصاري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ۲: حضرت عبد الله بن زبير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ۳: حضرت سعدی بن العاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ۴: حضرت عبد الله بن حارث بن هشام رَضِيَ اللهُ عَنْهُ. دې څلورو صحابؤ کې حضرت زید بن ثابت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ غیر قریشي دی. نور درې واړه قریشي دي. (المراقات ۴/۷۳۰).

للهط القریشین: نه مراد همدغه درې دي. دې حضراتو ته حکم شوی وو چې که چېرې د حضرت زید بن ثابت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سره په کوم لغت کې اختلاف راشي نو د قریشو لغت دې اختیار کړی شي ځکه قرآن په دې لغت باندې رانازل شوی وو. نو دې حضراتو قرآن کریم په یو لغت قریش باندې ولیکلو او په نورو

مصاحف وليكل او د اسلام هغه لوي بناړونو ته يې ولېږل. ۱: مکه مکرمه ۲: شام ۳: يمن ۴: بحرین ۵: بصره ۶: کوفه ۷: يوه نسخه مدينه کې کيځودلې شوه. د دې اووه مصاحفو نه بغير نور ټول مخکني نقلونه وسوځول شو. د ضعيفو ورقو سوځول جائز دي. خود عامه خلکو مخکې سوځول جائز نه دي. فتنه به جوړه شي. بهتره همدغه ده چې خځ کړې شي يا اوبو کې وينځل شي يا سمندر کې گوزار کړې شي. (المراقات ۴/۷۳۲).

بهر حال د قرآن کریم د جمع کولو چې کوم ترتيب دی هغه داسي دی چې د ټولو نه اولنی وحي نه وروسته د نبي کریم ﷺ په حکم باندې قرآن په کاڼو، څرمنو او لږبو باندې راجمه کړې شو. بيا د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د ډيري توجو په وجه د حضرت ابوبکر رضي الله عنه په دور کې هغه کاڼي، لږبي، څرمني او د حافظانو د سينو نه په کاغذونو باندې راجمه کړې شو. ډير صحيفي جوړي شوي. بيا حضرت عثمان رضي الله عنه د هغه صحيفو نه ترپاتې نورو ټولو لغاتو پورې ختمي کړي او د قریشو په يو لغت باندې راجمه کړو. ترتيب نزولي په جدا طريقه باندې وو. صحفې خپله صحابو رضي الله عنهم قائم کړه يعنې د سورتونو ترتيب يې خپله جوړو کړو او د آيتونو ترتيب د نبي کریم ﷺ له اړخ نه وو. چې توقيفی ده. خود ځينو علماؤ خيال دی چې د سورتو او د آيتونو ترتيب د نبي کریم ﷺ له اړخ نه وو. جو توقيفی ه. بيا حجاج بن يوسف د علماؤ او قاريانو په ذريعي سره قرآن کې د سپارو، رکوع گانو د آيتونو نښاني قائمي کړي. چې ترننه پورې همغه حالت باندې دي.

د سورة توبې په ابتداء کې بسم الله ولې نشته دی؟

﴿۱۲﴾ وَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : قُلْتُ لِعُثْمَانَ مَا حَمَلَكُمُ أَنْ عَمَدْتُمُ

ابن عباس رضي الله عنه وايي چې ما عثمان رضي الله عنه ته وويل چې د دې څه وجه ده چې تا نزدې نزدې ايخي دي

إِلَى الْأَنْفَالِ وَ هِيَ مِنَ الْمَثَانِي وَ إِلَى بَرَاءَةَ وَ هِيَ مِنَ الْبَيِّنَاتِ فَقَرَنْتُمُ بَيْنَهُمَا

سورة انفال چې د "مثنی" نه دی او سورت براءة چې د "مئين" نه دی. او د دواړو سورتونو مينځ کې دې

وَلَمْ تَكْتُبُوا بَيْنَهُمَا سَخَّرَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَ وَضَعْتُمُوهَا فِي السَّبْعِ الطَّوْلِ

بسم الله الرحمن الرحيم ليکلو سره امتياز نه دی کړی بيا دا چې تا سورة انفال د اووه اوږدو سورتونو

مَا حَمَلَكُمُ عَلَى ذَلِكَ فَقَالَ عُثْمَانُ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

مينځ کې ايخي دی آخر سبب يې څه شی دی؟ عثمان رضي الله عنه وويل چې د نبي کریم ﷺ په زمانه

مِنَّا يَأْتِي عَلَيْهِ الزَّمَانُ وَ هُوَ تَنْزِيلُ عَلَيْهِ الشُّور

ذَوَاتِ الْعَدَدِ وَ كَانَ إِذَا نَزَلَ عَلَيْهِ شَيْءٌ

ضرورت مطابق رانا زلېدل) نو د نبي عَلَيْهِ السَّلَام معمول دا و چې كله به د قرآن يو آيت يا د هغې څه برخه نبي

دَعَا بَعْضَ مَنْ كَانَ يَكْتُبُ فَيَقُولُ :

عَلَيْهِ السَّلَام باندي رانا زله شوه نو نبي عَلَيْهِ السَّلَام به كاتبان (د وحى) كې يو راوغښتلو او وبه يې فرمايل چې

ضَعُوا هَؤُلَاءِ الْآيَاتِ فِي السُّورَةِ الَّتِي يُذَكَّرُ فِيهَا كَذَا وَ كَذَا

دا آيت دې سورت كې شامل كړه. چې كوم داسي او داسي ذكر دې (يعنې په يوه خاصه موضوع مثلاً حج

او طلاق او داسي د نورو نوم به يې اخستلو او فرمايل به يې چې كوم سورت كې د دې باره كې ذكر دى

فَإِذَا نَزَلَتْ عَلَيْهِ الْآيَةُ فَيَقُولُ :

دا آيت هغې كې شامل كړه) د هغې نه وروسته به چې كوم آيت نازل شو نو د هغې باره كې به يې وفرمايل

ضَعُوا هَذِهِ الْآيَةَ فِي السُّورَةِ الَّتِي يُذَكَّرُ فِيهَا كَذَا وَ كَذَا وَ كَانَتْ الْأَنْفَالُ مِنْ

چې دا په دې سورت كې شامل كړه چې كوم كې داسي داسي ذكر دې او سورة انفال د هغه سورتونو نه دى

أَوَائِلِ مَا نَزَلَتْ بِالْمَدِينَةِ وَ كَانَتْ بَرَاءَةً مِنْ آخِرِ الْقُرْآنِ

چې مدينه كې په ابتداء كې نازل شوى وو. او سورت براءت د قرآن هغه برخه ده چې آخر كې نازل شوي ده.

وَ كَانَتْ قَصَّتْهَا شَبِيهَةً بِقَصَّتْهَا

خو سورت انفال كې ذكر شوي خبري د سورت براءت د خبرو سره مشابهه دي (يعنې دواړه سورتونو كې د

فَكَانَتْ مِنْهَا فَقُبِضَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ سَلَّمَ

كافرو سره د جنگ كولو او د عهد ختمولو بيان دى) نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دې دنيا نه لاړو خو مونږ ته

وَ لَمْ يُبَيِّنْ لَنَا أَنَّهَا مِنْهَا فَمِنْ أَجْلِ ذَلِكَ

يې دا ونه ويل چې سورت براءت د سورت انفال برخه ده يا نا؟ لهذا د نبي عَلَيْهِ السَّلَام نه ويلوپه سبب او د

قَرَأْتُ بَيْنَهُمَا

دواړو سورتونو د مفهوم او معنى په مماثلت او مشابهت كيدوپه سبب مونږ دا دواړه نزدې نزدې كيخودل

وَ لَمْ أَكْتُبْ بَيْنَهُمَا سَطْرًا بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَ

وَضَعْتُهَا فِي السَّبْعِ الطَّوْلِ (۱)

سورتونه داوه اوږده سورتونوپه مينځ کې کيځودل (خوددې دواړوپه مينځ کې مې مسافت کيځوده يعنې دادواړه مې جدا جدا کيځودل ځکه ددواړوپه دوه کيدو کې شک و دغه شان په يو کيدلو کې هم شک و)

توضیح: من المثنائي: د قرآن مجيد د سورتونو داسي تقسيم شوی دی چې د سورة بقره نه تر سورة يونس پوري ورته "طوال" وايي. طوال د اوږده په معنی کې دی. دا سورتونه هم د قرآن اوږده سورتونه دي او دا اووه دي. ځکه دې ته "السبع الطوال" وايي. سورة يونس نه تر سورة شعراء پوري سورتونو ته "مئين" وايي. د مئين د مائة جمعه ده سلو (۱۰۰) ته وايي. دا سورتونه هم په سلو سلو يا کم او زيات باندې مشتمل دي. د سورة شعراء نه تر سورة حجرات پوري سورتونو ته "مثنائي" وايي. وجه داده چې د سورتونه د مضمون به اعتبار سره مکرر دي. يو قسمه قصې بيا بيا تکرار شوي دي. او دا سورتونه د سل سل آيتونو نه کم دي. ځکه ورته مثنائي ويل کېږي. سورة حجرات نه آخر تر قرآن پوري سورتونو ته "مفصلات" وايي. بيا دا مفصلات په درې قسمه دي. د سورة حجرات نه سورة بروج پوري طوال مفصل دي او د سورة بروج نه سورة بينة پوري اوساط مفصل دي او د سورة بينة نه تر آخر د قرآن پوري قصار مفصل دي.

د دې تمهيد نه وروسته راشي او حديث باندې د پوه کيدو کوشش وکړي. حضرت ابن عباس رضي الله عنه د حضرت عثمان رضي الله عنه نه د سورة توبه او د سورة انفال يو ځای کيځودو او د بسم الله نه ليکلو متعلق درې سوالات وکړل. او حضرت عثمان رضي الله عنه د هغې جواب ورکړو. همدغه د دې حديث خلاص ده. (المركات ۴/۷۳۵).

اول سوال: دا چې سورت انفال د مثنائي نه دی او سورت توبه د مئين نه دی. دې دواړو کې د يو ځای کيځودل څه مناسبت دی؟ حضرت عثمان رضي الله عنه د دې سوال دا جواب ورکړی دی چې د دواړو سورتونو مضمون يو شان دی "قصتها شبيهة بقصتها" لهذا دواړه يو ځای کيځودلې شول. (المركات ۴/۷۳۵).

دوهم سوال: دا وه چې د قرآن د هر سورة په مينځ کې بسم الله ليکلی شوي ده د سورة برأت په ابتداء کې بسم الله ولي نه ده ليکلی شوي؟ د دې جواب حضرت عثمان رضي الله عنه دا ورکړی دی چې نبي

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۱/۴۹۸، رقم الحديث: ۷۸۶، والترمذي في السنن ۵/۲۵۴ رقم الحديث: ۳۰۸۶.

کریم صلى الله عليه وسلم د سورة انفال او د سورة توبه باره کې هېڅ هدايت نه دی کړی. نبی کریم صلى الله عليه وسلم دا هم نه و و فرمایلي چې سورة توبه د سورة انفال سره کیدی دا د دې جزء دی. نبی کریم صلى الله عليه وسلم باندې بسم الله د سورة توبه سره نه نازل شوي چې د هغې نه دا معلومه شوي وی چې دا جدا سورت دی. لهذا په سورة کې احتمال هم و و چې دا د سورة انفال جزء دی او دا احتمال هم و چې دا جدا سورت دی. نو ځکه د مصحف لیکلو وخت کې د دواړه احتمالاتو خیال وساتلو. د جزئیت د احتمال د نظره مود دواړو مینځ کې بسم الله ونه لیکله او د مستقل احتمال د نظره مود دواړو سورتونو مینځ خالي پریخودلو او هغې کې مو سورت توبه ولیکله. (المراقات ۴/۷۳۵).

دریم سوال: دا چې سورت انفال د مثانی نه دی او سورت توبه د مئین نه ده چې ډیره اوږده ده نو السبع الطوال کې سورة توبه ایخودل په کار و و. تا سود سورة انفال نه مخکې کړه او په السبع الطوال کې مو ورته ځای ورکړو. داسي مو ولي و کړل؟

حضرت عثمان رضي الله عنه د دې جواب داسي ورکړو چې سورت انفال د مدني ژوند بالکل ابتداء کې رانازل شوی دی او سورت توبه د مدني ژوند بالک آخر کې رانازل شوی دی. گویا کې د ترتیب نزولي په اعتبار سره انفال مقدم دی او سورت توبه مؤخر ده. اوس د نبی کریم صلى الله عليه وسلم د هېڅ یو حکم نه بغير ترتیب نزولي نه شي بدلیدی. نو ځکه مو ترتیب باندې پاتې کړلو. گویا کې دواړه د السبع الطوال اووم ترتیب دی. (المراقات ۴/۷۳۵).

نوټ: د علماؤ کرامو په دې خبره باندې اجماع ده چې د سورتونو د آیتونو ترتیب سمعی او توقیفی دی. د چا اجتهاد دې کې دخل نشته دی. د قرآن کریم د سورتونو باره کې راجحه داده چې د دې ترتیب هم توقیفی دی مونږ دې کې رایی نه شو ورکولې د جمهورو همدغه رایی ده.

یادداشت

